БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
НАЦИОНАЛЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ С МУЗЕЙ

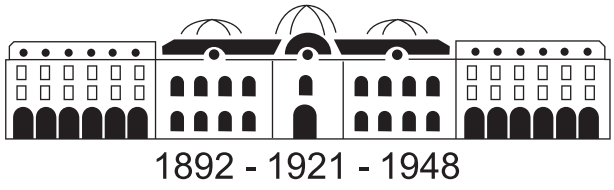
1892 - 1921 - 1948

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ ПРЕЗ 2018 г.

София
2019

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ
ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES AND EXCAVATIONS

Настоящото издание е подготвено за LVIII Национална археологическа конференция, Бяла, област Варна

The present volume has been prepared for the LVIII National archaeological conference, Byala, Varna region

Главен редактор / Editor-in-Chief
Христо Попов / Hristo Popov

Заместник главни редактори / Deputy editors-in-chief
Анастасия Чолакова, Георги Иванов / Anastasia Cholakova, Georgi Ivanov

Редакционна колегия / Editorial board
I. Праистория / I. Prehistory
Десислава Такорова/Desislava Takorova
Атанас Цурев/Atanas Tsurev
II. Тракийска археология / II. Thracian archaeology
Георги Иванов / Georgi Ivanov
Маргарит Дамянов / Margarit Damyanov
III. Антична археология / III. Classical archaeology
Марио Иванов / Mario Ivanov
Анастасия Чолакова / Anastasia Cholakova
IV. Средновековна археология / IV. Medieval archaeology
Петър Димитров / Petar Dimitrov
Елена Василева / Elena Vasileva
Евелина Тодорова / Evelina Todorova
V. Интердисциплинарни изследвания и Археологическа карта на България /
V. Interdisciplinary investigations and Archaeological map of Bulgaria
Георги Нехризов / Georgi Nekhrizov
Иво Д. Чолаков / Ivo D. Cholakov
Надежда Кечева / Nadezhda Kecheva
Силва Събкова / Silva Sabkova

Автор на картите: Никола Тонков / Author of the maps: Nikola Tonkov
Графичен дизайн: Росица Кънева / Graphic design: Rositsa Kaneva

На корицата: патрица с изображение на Св. Йоаким, бронз, XIV век, средновековна крепост Кастрици (резиденция Евксиноград, Варна); разкопки на Игор Лазаренко, Мария Манолова-Войкова; снимка – Румяна Костадинова. / On the cover: patrix with a depiction of St Joachim, bronze, 14th c., Kastritsi medieval fortress (Euxinograd residence, Varna); excavations of Igor Lazarenko, Mariya Manolova-Voykova; photo – Rumyana Kostadinova

Печат: Булгед ООД / Print: Bulged Ltd
ISSN 1313-0889 (PRINT)
ISSN 2603-3658 (ONLINE)
http://series.naim.bg/index.php/ADE

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
НАЦИОНАЛЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ С МУЗЕЙ
BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
NATIONAL ARCHAEOLOGICAL INSTITUTE WITH MUSEUM

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ ПРЕЗ 2018
ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES AND EXCAVATIONS IN 2018

София / Sofia
2019

УВАЖАЕМИ ГОСПОЖИ И ГОСПОДА,

Бяла е малък град, но, както почти всяко населено място в България, има своята история. Доскоро тя бе може би само в спомените на беленци и в кратките бележки в справочници. Преди близо двадесетина години бе направен първият опит за написване историята на района. По ред причини този опит бе недовършен, но това пък даде възможност, благодарение на стореното в последните десетина години, да имаме по-цялостен поглед върху историята и най-вече върху археологията на Бяла.

През ранното лято на 2009 г. ентусиазмът и твърдата увереност се събраха, умножиха сили, средства и време, за да се започнат археологически проучвания на нос Свети Атанас – на четири километра южно от града. През 2019 г. ще бъде единадесетият поред археологически сезон в Бяла. Вече са разпознаваеми и известни не само в България, но и в чужбина: археологическият парк под открито небе на носа; новата музейна сграда; няколкото книги и десетките научни статии; организираните научни конференции; участията в национални и в международни конференции с доклади за резултатите от археологическите проучвания на нос Свети Атанас.

Така, напълно естествено, и вярваме – заслужено, за града ни е чест да бъде домакин на LVIII Национална археологическа конференция.

За гражданите на Бяла, а и за мен лично, това е добър повод да се припомни богатото културно-историческо наследство не само на нашия край, но и на региона. Това богато културно-историческо наследство е разкрито, добило е признание и световна известност благодарение на труда на поколения учени, археолози и историци сред които е редно да отбележим имената на основателите на българската археология – братята Карел и Херменгилд Шкорпил (първото описание на крепостите по българското Черноморие, в това число и на нос Свети Атанас), а също Михаил Лазаров (подводните проучвания в заливите около Бяла), Александър Кузев (крайбрежните средновековни крепости, в това число при Обзор и Емине), Хенриета Тодорова (селищната могила „Сава“) и много други.

Вярваме, че ежегодната Национална археологическа конференция ще бъде още една възможност специалистите по археология, участниците и гостите от цялата страна да се запознаят с последните открития не само за 2018 г., но и да преоткрият такива значими обекти като пристанищния град на нос Свети Атанас; „Солницата“ – Провадия; богатствата на Варненския археологически музей.

С пожелание за творчески успехи и археологически късмет!

Анастас Трендафилов
Кмет на община Бяла, област Варна

ДРАГИ КОЛЕГИ,

В ръцете си държите поредния том от изданието АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ. Обобщен отчет за изминалия археологически сезон на територията на цялата страна. 2018 година беше спорна и усилна за българската археология. Бяха постигнати важни и приносни резултати в областта на праисторията, тракийската, античната и средновековната археология. Все по-масово става използването на интердисциплинарни методи за недеструктивно проучване. Налагат се нови, съвременни стандарти и положителни практики. Мисля, че подобряващото се качество се вижда ясно и в представения от различните екипи графичен, картен и снимков материал, който онагледява проведените теренни археологически проучвания и труда на много хора. Реализираните разрешения за теренни проучвания са над 350. Когато хвърля кратък поглед върху многобройните отчети, събрани в настоящия том, за мен една от положителните тенденции се очертава във факта, че все по-голям брой устремени и компетентни млади хора навлизат в професията. Приятно е да се виждат нови лица, млади специалисти, които са амбицирани да се изграждат като добри професионалисти и да следват високи стандарти. Това ни дава доброто чувство, че българската археология може и трябва да има добро бъдеще, защото богатото ни културно-историческо наследство заслужава грижи от компетентни, знаещи и можещи хора.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ обобщава труда на цялата колегия за изтеклата календарна година. Преди 13 – 14 години имах шанса и удоволствието да бъда част от екипа, който предложи и реализира новия формат на изданието. Затова никога не съм бил равнодушен към АОР и съм се опитвал да следя по-отблизо какво се случва с него. Постепенно поредицата бе усъвършенствана, реализираха се нови идеи. Вярвам, че положените усилия за подобрение и осъвременяване са си стрували.

Същевременно новото време, нарастващият (по различни причини) брой теренни проучвания, промените в издателската дейност, дигитализирането, развитието на интернет пространството пораждат нови тенденции и задават нови предизвикателства, на които трябва да се опитваме да отговаряме своевременно. Вероятно това е една от последните години, в които имаме книжно тяло на изданието. Тенденцията е да преминем към дигитално издание on-line. Първи идеи вече бяха споделени на заседанията на редакционната колегия на АОР. Ще се опитаме да ги реализираме занапред и очакваме от вас на свой ред предложения и идеи, които ще помогнат да повишим качеството, което е в интерес на цялата професионална колегия. Една от основните възможности, които ще се отвори е да бъде повишен обемът на текста (на български и на резюмето на английски език), както и броят на образите, които позволяват по-добро онагледяване на реализираните проучвания. Никога не съм бил привърженик на сухия формализъм. Изкуственото броене не означава непременно по-добро съдържание и по-високо качество. Надявам се, че в един разширен и осъвременен формат научните ръководители и автори ще получат по-добри възможности да покажат резултатите от своя труд.

Дължа огромна благодарност на състава на редакционната колегия. Моята роля като главен редактор е незначителна и силно преувеличена. Заслугите са на колегите, които обработиха многобройните отчети. Самият факт, че към настоящия момент в редколегията участват 15 души и въпреки разпределението на ангажиментите помежду им обемът на работата е огромен, е показателен за това, колко са нараснали през годините задачите, с които трябва да се справим, за да бъде публикувано изданието навреме.

Искам да благодаря дълбоко и сърдечно на колегата и приятел Валери Йотов и на кмета на град Бяла, г-н Анастас Трендафилов, за гостоприемството и организацията на 58-та Национална археологическа конференция.

Желая на цялата, многобройна археологическа колегия крепко здраве, нови предизвикателства и много открития и успехи през археологически сезон 2019 година.

доц. д-р Христо Попов
директор на НАИМ-БАН

ИЗИСКВАНИЯ НА РЕДКОЛЕГИЯТА ЗА ПРЕДАВАНЕ НА РЕЗЮМЕТА НА ОТЧЕТИ

Предаването на резюметата е задължително в деня на съответното представяне на отчета на годишните археологически отчети, на секретаря на съответната секция. Резюме се дължи за всяко едно от проведените теренни археологически проучвания. Отчети за наблюдения и разкопки, при които не са регистрирани археологически структури и находки, не се публикуват с пълен текст, а се включват в списък в края на изданието.

Изисквания към текста

Резюмето трябва да бъде на български и английски език. Максималният брой знаци, включително използваната литература, заглавието и авторите, за българския и английския текст заедно, е 7200 (с интервалите). В текста (включително в заглавието и авторите) не се допускат съкращения, с изключение на общоприетите за българския език и специализираната археологическа литература. Когато в текста се дават имена, личното име е съкратено.

Английският текст представлява съкратена версия на българския текст, с обем заедно със заглавието и имената на авторите от 800 до 1200 знака (с интервалите).

Заглавието е с главни букви. То трябва да съдържа географска информация за обекта или района на проучване. Ако това не може да бъде изпълнено, тази информация е включвана в първото изречение на текста. Авторите са представени с лично и фамилно име без съкращения (разгърнати).

При резюметата не е желателно допълнителното форматиране и стилизиране на текстовете, освен в случаите, когато това е наложително за коректното изобразяване на чужди езици, специални означения и символи. Необходимо е текстът на отчета да съдържа ясна и конкретна информация за хронологията на разкопавания сектор/археологически обект, която да се основава на прецизни стратиграфски наблюдения.

Изисквания към образите

Задължително е наличието на минимум два образа. Максимално допустимият брой образи е три. Те трябва да бъдат на отделни файлове, номерирани по реда на тяхното представяне в текста. Желателно е две от трите илюстрации да бъдат план на разкопавания археологически обект и стратиграфски разрез с легенда, където пластовете са представени със съответната интерпретация и хронология, а не според цвета и компактността на пръстта и съдържащите се в нея материали.

За изображения се приемат снимки, планове, карти и графични табла (последните могат да съдържат до 10 добре аранжирани рисунки на артефакти, като размерът на компактното изображение да не надхвърля 13/10 см). Колаж от няколко изображения не се третира като самостоятелно изображение. Текстовете към образите са задължителни и трябва да бъдат представени на отделен текстов файл, на български и английски език. Изображенията трябва да са ясни, детайлни, с възможност за намаляване на размера им и чернобял печат. Минималната резолюция е 300 dpi, а допустими формати са: jpg, jpeg, tif, tiff. Изображенията се обозначават като Обр. (с главна буква при самото изображение) и обр. (с малка буква в текста) и съответно Fig. за английския текст. Всеки образ носи съответен номер, напр. Обр. 1. и Fig. 1. В текста се дават в скоби, съкратени и с малка буква (обр. 1) и (Fig. 1) в английския текст. Посочва се мястото на конкретния образ в българския и английския текст. Когато даден образ съдържа няколко изображения, те се дават със съответни номера, което се отразява и в текста (обр. 2 3-5) или (Fig. 3 1). Не се приемат илюстрации, които са приложени (вмъкнати) в текстовите файлове (.doc или .rtf) или са предадени/обединени в PDF формат.

Изисквания за референции към ползваната литература

Използват се правилата на списание „Археология“, публикувани на страницата на НАИМ-БАН (www.naim.bg).

При неспазване на горепосочените изисквания отчетите няма да бъдат приемани, което ще доведе до неиздаване на нови разрешения за теренни археологически проучвания.

СЪДЪРЖАНИЕ
CONTENTS

I. ПРАИСТОРИЯ
I. PREHISTORY

Николай Сираков, Жан-Люк Гуадели, Свобода Сиракова, Алета Гуадели, Станимира Танева, Ивайло Крумов, Ирена Димитрова, Николай Захариев 1
№ 1. ПАЛЕОЛИТНО ПЕЩЕРНО НАХОДИЩЕ КОЗАРНИКА: ПРЕХОД СРЕДЕН – КЪСЕН ПАЛЕОЛИТ
Nikolay Sirakov, Jean-Luc Guadelli, Svoboda Sirakova, Aleta Guadelli, Stanimira Taneva, Ivailo Krumov, Irena Dimitrova, Nikolay Zahariev
THE PALEOLITHIC CAVE SITE OF KOZARNIKA: TRANSITION FROM MIDDLE TO UPPER PALEOLITHIC

Николай Сираков, Ценка Цанова, Жан-Жак Юблен, Свобода Сиракова, Шенън Макферън, Ивайло Крумов, Росен Спасов, Николай Захариев, Елка Анастасова, Хелън Фюлас 4
№ 2. ПЕЩЕРАТА БАЧО КИРО: ОТ КРАЯ НА СРЕДНИЯ КЪМ ПРЕХОДА СРЕДЕН – КЪСЕН ПАЛЕОЛИТ
Nikolay Sirakov, Tsenka Tsanova, Jean-Jacques Hublin, Svoboda Sirakova, Shannon P. McPherron, Ivaylo Krumov, Rosen Spasov, Nikolay Zahariev, Elka Anasstassova, Helen Fewlas
THE BACHO KIRO CAVE: TRANSITION FROM LATE MIDDLE PALEOLITHIC THROUGH MIDDLE/UPPER PALEOLITHIC

Алета Гуадели, Жан-Люк Гуадели, Николай Симов, Надежда Карастоянова, Кръстан Митов, Ивайло Крумов, Станимира Танева 7
№ 3. СРЕДНО- И КЪСНОПАЛЕОЛИТНИ ОТЛОЖЕНИЯ В ПЕЩЕРА РЕДАКА II
Aleta Guadelli, Jean-Luc Guadelli, Nikolay Simov, Nadezhda Karastoyanova, Krastan Mitov, Ivailo Krumov, Stanimira Taneva
MIDDLE AND UPPER PALEOLITHIC DEPOSITS IN REDAKA II CAVE

Иван Вайсов, Володя Попов 9
№ 4. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ КОПРИВЕЦ
Ivan Vajsov, Volodya Popov
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE NEOLITHIC SETTLEMENT OF KOPRIVETS

Недко Еленски 12
№ 5. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ДЖУЛЮНИЦА-СМЪРДЕШ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО
Nedko Elenski
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF DZHULYUNITSA-SMARDESH

Георги Ганецовски, Вивиана Митева, Радка Златева-Узунова 15
№ 6. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ В М. ВАЛОГА (ДОЛНАТА ЛЪКА) КРАЙ С. ОХОДЕН, ОБЩ. ВРАЦА
Georgi Ganetsovski, Viviana Miteva, Radka Zlateva-Uzunova
PLANNED EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE IN THE VALOGA LOCALITY (DOLNATA LAKA) NEAR THE VILLAGE OF OHODEN, VRATSA MUNICIPALITY

Георги Ганецовски 17
№ 7. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ В М. ГРАДЕЦ КРАЙ С. МАЙОР УЗУНОВО, ОБЩ. ВИДИН
Georgi Ganetsovski
RESCUE EXCAVATIONS OF THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE AT GRADEC NEAR MAYOR UZUNOVO, VIDIN MUNICIPALITY

Васил Николов, Десислава Такорова, Емилия Сиракова, Тодор Дяков, Виолета Стоицова, Кръстан Митов 21
№ 8. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ
Vassil Nikolov, Desislava Takorova, Emiliya Sirakova, Todor Dyakov, Violeta Stoitsova, Krastan Mitov
EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF SLATINA-SOFIA

Васил Николов, Десислава Такорова, Тодор Дяков, Кръстан Митов, Виолета Стоицова, Атанас Цурев 24
№ 9. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА УПИ IV-594 И УПИ V-596А В КВ. СЛАТИНА, СОФИЯ
Vassil Nikolov, Desislava Takorova, Todor Dyakov, Krastan Mitov, Violeta Stoitsova, Atanas Tsurev
RESCUE EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF SLATINA-SOFIA IN RPL IV-594 AND RPL V-596A SLATINA, SOFIA

Васил Николов, Десислава Такорова, Тодор Дяков, Атанас Цурев, Кръстан Митов, Виолета Стоицова, Юри Пулчев 26
№ 10. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА УПИ XIV-594 В КВ. СЛАТИНА, СОФИЯ
Vassil Nikolov, Desislava Takorova, Todor Dyakov, Atanas Tsurev, Krastan Mitov, Violeta Stoitsova, Yuri Pulchev
RESCUE EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SLATINA-SOFIA
IN RPL XIV-594 SLATINA, SOFIA

Веселина Вандова, Николай Спасов 29
№ 11. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ В С. БЕРСИН, ОБЛ. КЮСТЕНДИЛ
Veselina Vandova, Nikolay Spasov
EXCAVATIONS AT THE NEOLITHIC SETTLEMENT SITE IN THE VILLAGE OF BERSIN, KYUSTENDIL DISTRICT

Малгожата Гребска-Кулов, Петър Зидаров, Мария Гюрова 31
№ 12. РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ ИЛИНДЕНЦИ-МАСОВЕЦ
Malgorzata Grębska-Kulow, Petar Zidarov, Maria Gurova
EXCAVATIONS AT THE PREHISTORIC SETTLEMENT SITE OF ILINDENTSI–MASSOVETS

Крум Бъчваров, Атанас Цурев, Надежда Тодорова, Георги Кацаров, Николина Николова, Ралф Глезер, Валеска Бекер, Марлена Янева 33
№ 13. ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ ПРИ НОВА НАДЕЖДА
Krum Bacvarov, Atanas Tsurev, Nadezhda Todorova, Georgi Katsarov, Nikolina Nikolova, Ralf Gleser, Valeska Becker, Marlena Yaneva
THE PREHISTORIC SETTLEMENT SITE OF NOVA NADEZHDA

Петър Лещаков, Надежда Тодорова, Никола Тонков 36
№ 14. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ПРАИСТОРИЯ, БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА В М. БЕЛЕНЕ, С. ОРЛОВО, ОБЩ. ХАСКОВО
Petar Leshtakov, Nadezhda Todorova, Nikola Tonkov
RESCUE EXCAVATIONS AT A LATER PREHISTORIC, BRONZE AGE AND IRON AGE SITE IN THE BELENE LOCALITY NEAR ORLOVO, HASKOVO MUNICIPALITY

Иван Вайсов, Владимир Славчев, Цветана Попова 38
№ 15. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА „ГОЛЕМИЯ ОСТРОВ“ ПРИ С. ДУРАНКУЛАК
Ivan Vajsov, Vladimir Slavchev, Tzvetana Popova
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT GOLEMIJA OSTROV NEAR DURANKULAK

Владимир Славчев 41
№ 16. ТЕРЕННО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНОТО СЕЛИЩЕВ М. КОРИЯТА ДО ГР. СУВОРОВО, ОБЛ. ВАРНА

Vladimir Slavchev
EXCAVATIONS AT THE COPPER AGE SETTLEMENT SITE IN THE KORIYATA LOCALITY NEAR THE TOWN OF SUVOROVO, VARNA DISTRICT

Димитър Чернаков, Кристина Янакиева, Петя Ангелова, Борис Борисов, Йордан Милев 44
№ 17. ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА БЪЗОВЕЦ
Dimitar Chernakov, Kristina Janakieva, Petja Angelova, Boris Borisov, Jordan Milev
THE CHALCOLITHIC TELL BAZOVETS

Александър Чохаджиев, Кръстан Митов, Александра Янакиева, Пол Баку,
Радослав Боянов, Мария Гюрова, Надежда Атанасова 46
№ 18. ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА ПРИ С. ПЕТКО КАРАВЕЛОВО
Alexander Chohadzhiev, Krastan Mitov, Aleksandra Yanakieva, Paul Bacoup, Radoslav Boyanov, Maria Gurova, Nadezda Atanassova
THE CHALCOLITHIC TELL SITE AT THE VILLAGE OF PETKO KARAVELOVO

Владимир Славчев 49
№ 19. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В ГРУПОВА АРХЕОЛОГИЧЕСКА КУЛТУРНА ЦЕННОСТ „ТРЕТИ ВАРНЕНСКИ ХАЛКОЛИТЕН НЕКРОПОЛ“ В ГРАНИЦИТЕ НА УПИ II-5 – УЛ. „КОНСТАНТИН ДОГАНОВ” № 43, ГР. ВАРНА
Vladimir Slavchev
RESCUE EXCAVATIONS AT THE THIRD VARNA CHALCOLITHIC CEMETERY ARCHAEOLOGICAL CULTURAL HERITAGE GROUP – RLP II-5, 43 KONSTANTIN DOGANOV STREET, VARNA

Владимир Славчев 51
№ 20. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В ГРУПОВА АРХЕОЛОГИЧЕСКА КУЛТУРНА ЦЕННОСТ „ТРЕТИ ВАРНЕНСКИ ХАЛКОЛИТЕН НЕКРОПОЛ“ В ГРАНИЦИТЕ НА УПИ V-1 – УЛ. „ХАН ПРЕСИЯН” № 17А, ГР. ВАРНА
Vladimir Slavchev
RESCUE EXCAVATIONS AT THE THIRD VARNA CHALCOLITHIC CEMETERY ARCHAEOLOGICAL CULTURAL HERITAGE GROUP – RPL V-1, 17A KHAN PRESIAN STREET, VARNA

Явор Бояджиев, Димитър Чернаков, Дилен Дилов, Алета Гуадели 52
№ 21. ХАЛКОЛИТЕН ОБЕКТ КАМЕНОВО
Yavor Boyadzhiev, Dimitar Chernakov, Dilen Dilov, Aleta Guadelli
THE CHALCOLITHIC SITE OF KAMENOVO

Васил Николов, Крум Бъчваров, Петър Лещаков, Галина Самичкова, Николай Христов, Виолета Стоицова, Севдалина Жечева, Стоян Трифонов, Йорданка Илиева, Маргарита Люнчева, Тодор Дяков, Пламена Койчева, Дениз Алев Кая, Орхан Кая, Катлийн Максуини, Мария Славкова, Антон Атанасов, Валентин Тодоров 54
№ 22. ПРАИСТОРИЧЕСКИ СОЛОДОБИВЕН И ГРАДСКИ ЦЕНТЪР ПРОВАДИЯ-СОЛНИЦАТА
Vassil Nikolov, Krum Bacvarov, Petar Leshtakov, Galina Samichkova, Nikolay Hristov, Violeta Stoitsova, Sevdalina Zhecheva, Stoyan Trifonov, Yordanka Ilieva, Margarita Luncheva, Todor Diakov, Plamena Koycheva, Deniz Kaya, Orhan Kaya, Kathleen McSweeney, Maria Slavkova, Anton Atanasov, Valentin Todorov
THE PREHISTORIC SALT-PRODUCING AND URBAN CENTER OF PROVADIA-SOLNITSATA

Петър Лещаков, Мария Иванова 57
№ 23. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ХАЛКОЛИТНО УКРЕПЕНО СЕЛИЩЕ АВРЕН-БОБАТА, ОБЛ. ВАРНА

Petar Leshtakov, Maria Ivanova
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE CHALCOLITHIC FORTIFIED SITE OF AVREN-BOBATA, VARNA DISTRICT

Стефан Чохаджиев, Антон Атанасов, Митко Велев, Драган Илиев, Нина Михайлова 59
№ 24. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА НУРИЮК В М. ЧАНАДЖИК, С. СУШИНА, ОБЛ. ШУМЕН
Stefan Chohadzhiev, Anton Atanasov, Mitko Velev, Dragan Iliev, Nina Mihajlova
PLANNED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT TELL NURIYUK IN THE CHANADZHIK LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF SUSHINA, SHUMEN DISTRICT

Крум Бъчваров, Георги Кацаров, Атанас Цурев, Николина Николова, Ради Радев 62
№ 25. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ ПРИ СКУТАРЕ, ОБЩ. МАРИЦА
Krum Bacvarov, Georgi Katsarov, Atanas Tsurev, Nikolina Nikolova, Radi Radev
THE ARCHAEOLOGICAL SITE OF SKUTARE, MUNICIPALITY OF MARITSA

Явор Бояджиев, Камен Бояджиев, Валери Петров 64
№ 26. СЕЛИЩНА МОГИЛА ЮНАЦИТЕ – ХАЛКОЛИТЕН ПЛАСТ
Yavor Boyadzhiev, Kamen Boyadzhiev, Valeri Petrov
TELL YUNATSITE, THE CHALCOLITHIC LAYER

Петя Георгиева, Веселин Данов 67
№ 27. ПРОУЧВАНЕ НА КОЗАРЕВА МОГИЛА – СЕЛИЩНА МОГИЛА И НЕКРОПОЛ, ГР. КАБЛЕШКОВО, БУРГАСКО
Petya Georgieva, Veselin Danov
EXCAVATIONS AT KOZAREVA MOGILA: SETTLEMENT MOUND AND NECROPOLIS NEAR THE TOWN OF KABLESHKOVO, BURGAS REGION

Маргарита Попова, Елена Николова, Петър Лещаков, Мария Гюрова 69
№ 28. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА В М. СКРИТАТА МОГИЛА, С. ПОРОЙ, ОБЩ. ПОМОРИЕ
Margarita Popova, Elena Nikolova, Petar Leshtakov, Maria Gurova
PLANNED EXCAVATIONS AT TELL SKRITATA MOGILA NEAR THE VILLAGE OF POROY, POMORIE MUNICIPALITY

II. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ
II. THRACIAN ARCHAEOLOGY

БРОНЗОВА ЕПОХА
BRONZE AGE

Георги Нехризов, Георги Иванов, Вероника Генчева, Никола Тонков 75
№ 1. СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ЯМНО ПОЛЕ ОТ ПРАИСТОРИЯТА И АНТИЧНОСТТА
Georgi Nekhrizov, Georgi Ivanov, Veronika Gencheva, Nikola Tonkov
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A PIT-FIELD OF THE PREHISTORY AND THE ROMAN PERIOD

Георги Иванов, Габриела Джурковска, Венко Иванов, Никола Тонков 78
№ 2. РЕДОВНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА В М. ПОПСКА МОГИЛА, ОБЩИНА ДОЛНИ ДЪБНИК
Georgi Ivanov, Gabriela Dzhurkovska, Venko Ivanov, Nikola Tonkov
EXCAVATIONS OF BRONZE AGE SITE IN POPSKA MOGILA LOCALITY

Мартин Христов 80
№ 3. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩЕ ОТ РБЕ ДО С. БОГДАН, ОБЩИНА КАРЛОВО
Martin Hristov
RESCUE EXCAVATIONS OF EBA SITE NEAR THE VILLAGE OF BOGDAN, KARLOVO REGION

Людмил Вагалински, Свен Конрад, Райко Краус, Люба Трайкова, Надежда Кечева 83
№ 4. ТЕРЕННИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В М. ТАШ БАИР, ЗЕМЛИЩЕ НА С. НОВГРАД, ОБЩИНА ЦЕНОВО, ОБЛАСТ РУСЕ
Lyudmil Vagalinski, Sven Conrad, Raiko Krauss, Lyuba Traykova, Nadezhda Kecheva
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN TASH BAIR LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF NOVGRAD, TSENOVO MUNICIPALITY, RUSE REGION

Красимир Ников, Румяна Георгиева 85
№ 5. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПОЛСКИ ГРАДЕЦ, ОБЩИНА РАДНЕВО
Krassimir Nikov, Rumyana Georgieva
RESCUE EXCAVATIONS OF BRONZE AGE AND IRON AGE SITE NEAR VILLAGE OF POLSKI GRADETS, RADNEVO MUNICIPALITY

Алексей Гоцев, Васил Кацаров, Вяра Петрова 89
№ 6. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 2 ОТ КМ 23+400 ДО КМ 23+700 ПО ТРАСЕТО НА ИНФРАСТРУКТУРЕН ПРОЕКТ „МОДЕРНИЗАЦИЯ НА ПЪТ I-8 КАЛОТИНА – СОП“ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГР. СЛИВНИЦА, ОБЛАСТ СОФИЯ
Alexey Gotsev, Vasil Katsarov, Vyara Petrova
RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF SITE NO. 2, FROM KM 23 + 400 TO KM 23 + 700 ALONG THE ROUTE OF THE INFRASTRUCTURE PROJECT “MODERNIZATION OF ROAD I-8 KALOTINA – SOFIA RINGROAD” IN THE TERRITORY OF SLIVNITSA, SOFIA REGION

Пламен Георгиев, Петър Минков, Радослав Александров, Виолета Георгиева, Емил Нанков 92
№ 7. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СТРУКТУРИ ОТ РБЕ И РЖЕ ДО ГР. БРЕЗНИК
Plamen Georgiev, Petar Minkov, Radoslav Alexandrov, Violeta Georgieva, Emil Nankov
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF FEATURES FROM THE EARLY BRONZE AGE AND EARLY IRON AGE NEAR THE TOWN OF BREZNIK

Красимир Лещаков 95
№ 8. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА ГЪЛЪБОВО
Krassimir Leshtakov
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF TELL GALABOVO

Борислав Бориславов 98
№ 9. СЕЛИЩЕ ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА В М. БАДЕМА, С. ИЗВОРОВО, ОБЩИНА ХАРМАНЛИ
Borislav Borislavov
BRONZE AGE SETTLEMENT IN BADEMA LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF IZVOROVO, HARMANLI MUNICIPALITY

Борислав Бориславов, Надежда Бориславова 101
№ 10. МОГИЛА № 5, С. ИЗВОРОВО, ОБЩИНА ХАРМАНЛИ
Borislav Borislavov, Nadezhda Borislavova
TUMULUS NO. 5 NEAR THE VILLAGE OF IZVOROVO, HARMANLI MUNICIPALITY

Петър Балабанов, Даниел Пантов 103
№ 11. НАДГРОБНА МОГИЛА СИЛИХЛЯР 3
Petar Balabanov, Daniel Pantov
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF TUMULUS NO. 3 FROM THE SILIHLYAR LOCALITY, NEAR PRIMORSKO

Петър Балабанов, Даниел Пантов 106
№ 12. НАДГРОБНА МОГИЛА СИЛИХЛЯР 4
Petar Balabanov, Daniel Pantov
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF TUMULUS NO. 4 FROM THE SILIHLYAR LOCALITY, NEAR PRIMORSKO

Стефан Александров, Илия Киров, Надежда Атанасова 109
№ 13. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА „ПОПОВА“ МОГИЛА, С. КОЗЛОВЕЦ, ОБЩИНА СВИЩОВ
Stefan Alexandrov, Iliya Kirov, Nadezda Atanassova
RESCUE EXCAVATIONS OF "POPOVA" TUMULUS NEAR THE VILLAGE OF KOZLOVETS, SVISHTOV MUNICIPALITY

Анелия Божкова, Яна Мутафчиева 110
№ 14. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЧЕРНОГОРОВО, ОБЩ. ДИМИТРОВГРАД (ОБЕКТ № 76 ПО ТРАСЕТО НА МЕЖДУСИСТЕМНА ГАЗОВА ВРЪЗКА ГЪРЦИЯ -БЪЛГАРИЯ)
Anelia Bozkova, Yana Mutafchieva
RESCUE EXCAVATIONS OF A TUMULUS (SITE NO. 76 ON THE ROUTE OF THE GAS PIPELINE GREECE – BULGARIA) NEAR THE VILLAGE OF CHERNOGOROVO, DIMITROVGRAD MUNICIPALITY, HASKOVO REGION

КЪСНОБРОНЗОВА И РАННОЖЕЛЯЗНА ЕПОХА

LATE BRONZE AND EARLY IRON AGE

Любен Лещаков, Иван Бабаджанов 114
№ 15. РЕДОВНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩЕ ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА И РАННОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ КРАЙ С. БЕЛОКОПИТОВО, ШУМЕНСКО
Liuben Leshtakov, Ivan Babadzanov
EXCAVATIONS OF LATE BRONZE AGE AND MEDIEVAL SETTLEMENT NEAR BELOKOPITOVO, SHUMEN REGION

Стефан Александров, Таня Христова, Георги Иванов 117
№ 16. РЕДОВНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕКРОПОЛ ОТ ВТОРО ХИЛЯДОЛЕТИЕ ПР. ХР. ПРИ С. БАЛЕЙ, ОБЩИНА БРЕГОВО
Stefan Alexandrov, Tania Hristova, Georgi Ivanov
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF A 2ND MILLENNIUM BC NECROPOLIS AT BALEY, BREGOVO MUNICIPALITY

Георги Нехризов, Юлия Цветкова 119
№ 17. СКАЛЕН КОМПЛЕКС ГЛУХИТЕ КАМЪНИ
Georgi Nekhrizov, Julia Tzvetkova
GLUHITE KAMANI ROCK-CUT COMPLEX

Станислав Илиев 122
№ 18. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В РАМКИТЕ НА ПИ № 36110.31.111 И 36110.31.112, М. КЮЧУК ЧЕИР, С. КАПИТАН АНДРЕЕВО, ОБЩ. СВИЛЕНГРАД

Stanislav Iliev
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN ZP 36110.31.111 AND 36110.31.112, KYUCHUK CHEIR LOCALITY IN THE VILLAGE OF KAPITAN ANDREEVO, SVILENGRAD MUNICIPALITY

КЪСНОЖЕЛЯЗНА ЕПОХА
LATE IRON AGE

МЕТАЛУРГИЧЕН ЦЕНТЪР
METALLURGICAL CENTRE

Красимир Ников, Петър Лещаков 125
№ 19. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ДРЕВЕН РУДОДОБИВЕН И МЕТАЛУРГИЧЕН ЦЕНТЪР ОТ VI В. ПР.ХР. В М. ПРОПАДНАЛА ВОДА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. РАВАДИНОВО, ОБЩИНА СОЗОПОЛ
Krasimir Nikov, Petar Lestakov
RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF 6TH C. BC MINE AND METALLURGICAL CENTRE AT PROPADNALA VODA LOCALITY NEAR RAVADINOVO, SOZOPOL MUNICIPALITY

ГРАДОВЕ
URBAN SETTLEMENTS

Алексей Гоцев, Гавраил Лазов, Вяра Петрова, Валентина Танева 127
№ 20. ЕМПОРИОН ПИСТИРОС. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КВ. Б23, Б 24, Б’3, Б’4, А3, А4, А6-8 и А13
Alexey Gotsev, Gavrail Lazov, Vyara Petrova, Valentina Taneva
EMPORION PISTIROS. ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN SQ. B23, B24, B’3, B’4, A3, A4, A6-8 and A13

Вяра Петрова 130
№ 21. ЕМПОРИОН ПИСТИРОС. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КВ. Г2/Г3 и Д6/Д7
Vyara Petrova
EMPORION PISTIROS. ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN SQ. G2, G3, D6, D7

Тотко Стоянов, Мария Николаева, Велислав Бонев, Калин Маджаров 133
№ 22. ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИЯ ГРАД В АР „СБОРЯНОВО“
Totko Stoyanov, Maria Nikolaeva, Velislav Bonev, Kalin Madzharov
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE THRACIAN TOWN IN “SBORYANOVO” ARCHAEOLOGICAL RESERVATION

ИЗВЪНГРАДСКИ СЕЛИЩА И СВЕТИЛИЩА
NON-URBAN SETTLEMENTS AND SANCTUARIES

Милена Тонкова, Десислава Иванова 137
№ 23. МНОГОСЛОЕН ОБЕКТ ПРИ ХАЛКА БУНАР
Milena Tonkova, Desislava Ivanova
MULTILAYERED SITE AT HALKA BUNAR

Даниела Агре, Деян Дичев 140
№ 24. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА „УКРЕПЕН ВЛАДЕТЕЛСКИ ДОМ В М. ТАТАР МАША“ КРАЙ С. КНЯЖЕВО, ОБЩИНА ТОПОЛОВГРАД

Daniela Agre, Deyan Dichev
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF THE FORTIFIED RESIDENCE OF A THRACIAN RULER NEAR THE VILLAGE OF KNYAZHEVO, TOPOLOVGRAD MUNICIPALITY

Деян Дичев 142
№ 25. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА „УКРЕПЕН ДОМ ОТ КЪСНОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В М. ПАСТИЧ“, С. БРОДИЛОВО, ОБЩИНА ЦАРЕВО
Deyan Dichev
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF A FORTIFIED RESIDENCE FROM THE LATE HELLENISTIC PERIOD NEAR THE VILLAGE OF BRODILOVO, TZAREVO MUNICIPALITY

Даниела Агре, Деян Дичев 145
№ 26. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УКРЕПЕН ДОМ ОТ КЪСНОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В М. ГОЛАТА НИВА КРАЙ С. СИНЕМОРЕЦ, ОБЩИНА ЦАРЕВО
Daniela Agre, Dejan Dichev
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE FORTIFIED RESIDENCE NEAR THE VILLAGE OF SINEMORETZ, TZAREVO MUNICAPALITY

Диана Гергова 148
№ 27. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ПИ № 000.878.501.42 и 00878.501.497 В ГР. АХТОПОЛ
Diana Gergova
RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF ZP NO. 000.878.501.42 and NO. 00878.501.497 IN AHTOPOL

Диана Гергова, Асен Салкин 149
№ 28. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА СВЕТИЛИЩЕ НА БЕСИТЕ В М. СВ. ИЛИЯ (КЛЕПТУЗА), ВЕЛИНГРАД
Diana Gergova, Asen Salkin
RESCUE EXCAVATION OF A SANCTUARY OF THE BESSI IN ST. ILIYA (KLEPTUZA) LOCALITY, VELINGRAD

Здравко Димитров, Полина Пиперкова 152
№ 29. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА КРАЙ С. БЕНКОВСКИ, КЪРДЖАЛИЙСКО
Zdravko Dimitrov, Polina Piperkov
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE SITE FROM THE HELLENISTIC PERIOD NEAR BENKOVSKI VILLAGE, KURDZHALI REGION

Анелия Божкова, Виолета Милчева 155
№ 30. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ V – IV В. ПР.ХР. ПРИ С. ВОДЕН, ОБЩИНА ДИМИТРОВГРАД
Anelia Bozkova, Violeta Milcheva
RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION AT A SITE FROM THE 5TH – 4TH C. BC NEAR THE VILLAGE OF VODEN, DIMITROVGRAD MUNICIPALITY

Диана Гергова, Йордан Анастасов, Патрис Мениел, Фредерик Брус, Християн Цанков, Цветана Попова, Галена Радославова, Матео Джос, Жоселин Дезидери 157
№ 31. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КЕЛТСКОТО СВЕТИЛИЩЕ (МОГИЛА 39) ОТ ИЗТОЧНИЯ НЕКРОПОЛ В ИАР „СБОРЯНОВО“

Diana Gergova, Jordan Anastassov, Patrice Meniel, Frédéric Broes, Christian Tsankov, Tsvetana Popova, Galena Radoslavova, Matteo Gios, Jocelyne Desideri
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF THE CELTIC SANCTUARY (TUMULUS 39) OF THE EASTERN NECROPOLIS OF THE SBORYANOVO NATIONAL RESERVE

КЪСНОЖЕЛЯЗНА ЕПОХА
LATE IRON AGE

НЕКРОПОЛИ И НАДГРОБНИ МОГИЛИ
NECROPOLEIS AND TUMULI

Мартин Христов 160
№ 32. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛЕН НАСИП В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДЪБЕНЕ, КАРЛОВСКО
Martin Hristov
ARCHAEOLOGICAL RESEARCHS OF A TUMULUS NEAR THE VILLAGE OF DUBENE, KARLOVO REGION

Георги Нехризов, Меглена Първин, Ангел Григоров 162
№ 33. КУПОЛНА ГРОБНИЦА ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА ПРИ С. РОЗОВО, ОБЩ. КАЗАНЛЪК
Georgi Nekhrizov, Meglena Parvin, Angel Grigorov
A BEEHIVE HELLENISTIC TOMB AT THE VILLAGE OF ROSOVO, KAZANLAK MUNICIPALITY

Красимир Ников, Никола Тонков 164
№ 34. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛНИЯ НАСИП НА ТРАКИЙСКА КУПОЛНА ГРОБНИЦА МАЛ ТЕПЕ ПРИ С. МЕЗЕК, ОБЩИНА СВИЛЕНГРАД
Krassimir Nikov, Nikola Tonkov
GEOPHYSICAL PROSPECTION OF THE TUMULUS OF MAL TEPE TOMB AT THE VILLAGE OF MEZEK, SVILENGRAD MUNICIPALITY

Филип Петрунов, Виолина Кирякова 166
№ 35. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ № 9 – „КАМЕННО СТРУПВАНЕ“, ЯЗОВИР „ЛУДА ЯНА“, ОБЩИНА ПАНАГЮРИЩЕ
Filip Petrunov, Violina Kiryakova
SITE 9 – “STONE CONCENTRATION”, NEAR LUDA YANA DAM, PANAGYURISHTE REGION

Борислав Бориславов 169
№ 36. НАДГРОБНА МОГИЛА В М. ГЛЕДЯ, ГР. ПАНАГЮРИЩЕ (ОБЕКТ № 11, ЯЗОВИР „ЛУДА ЯНА“)
Borislav Borislavov
BURIAL MOUND IN GLEDYA LOCALITY NEAR PANAGYURISHTE (SITE NO. 11, LUDA YANA DAM)

РИМСКА ЕПОХА
ROMAN AGE

НЕКРОПОЛИ И НАДГРОБНИ МОГИЛИ
NECROPOLEIS AND TUMULI

Борис Борисов, Пламен Дойчев, Генчо Димитров, Явор Русев 172
№ 37. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПРОХОРОВО, НОВОЗАГОРСКО

Boris Borisov, Plamen Doychev, Gencho Dimitrov, Yavor Russev
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF BURIAL MOUNDS IN IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF PROHOROVO, NOVA ZAGORA

Костадин Кисьов, Любомир Мерджанов 175
№ 38. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛА „МАЛ ТЕПЕ“ ДО С. МАНОЛЕ, ОБЩИНА МАРИЦА – ПЛОВДИВСКА ОБЛАСТ
Kostadin Kisyov, Lyubomir Merdzhanov
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MAL TEPE MOUND NEAR THE VILLAGE OF MANOLE, MARITSA MUNICIPALITY – PLOVDIV REGION

Стефан Александров, Пьотр Влодарчак, Стефан Бакърджиев, Тодор Вълчев 178
№ 39. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА № 4, МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ В М. ГОЛЕМИЯ КАЙРЯК С. МОГИЛА, ОБЛАСТ ЯМБОЛ
Stefan Alexandrov, Piotr Włodarczak, Stefan Bakardziev, Todor Valchev
EXCAVATIONS OF TUMULUS № 4, TUMULUS NECROPOLIS IN GOLEMIYA KAIRYAK LOCALITY, NEAR THE VILLAGE OF MOGILA, YAMBOL REGION

Стефан Александров, Пьотр Влодарчак, Стефан Бакърджиев, Тодор Вълчев 180
№ 40. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА № 5, МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ В М. ГОЛЕМИЯ КАЙРЯК, С. МОГИЛА, ОБЛАСТ ЯМБОЛ
Stefan Alexandrov, Piotr Włodarczak, Stefan Bakardziev, Todor Valchev
EXCAVATIONS OF TUMULUS № 5, TUMULAR NECROPOLIS IN GOLEMIYA KAIRYAK LOCALITY, NEAR THE VILLAGE OF MOGILA, YAMBOL REGION

Диана Димитрова, Любава Георгиева 183
№ 41. МОГИЛА (ОБЕКТ № 3) ПРИ С. АЛДОМИРОВЦИ, ОБЩИНА СЛИВНИЦА
Diana Dimitrova, Lyubava Georgieva
TUMULUS (SITE 3) NEAR THE VILLAGE OF ALDOMIROVTSI, SLIVNITSA MUNICIPALITY

Диана Димитрова, Васил Кацаров 185
№ 42. МОГИЛА (ОБЕКТ № 8) В ЧАШАТА НА ЯЗ. ЛУДА ЯНА
Diana Dimitrova, Vasil Katsarov
TUMULUS (SITE 8) IN THE LUDA YANA DAM

Алексей Гоцев, Васил Кацаров, Яна Мутафчиева, Виолета Милчева 189
№ 43. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ № 7 – НАДГРОБНА МОГИЛА, ЗАСТРАШЕНА ОТ ИЗГРАЖДАНЕТО НА ЯЗОВИР „ЛУДА ЯНА“, ОБЩИНА ПАНАГЮРИЩЕ
Alexey Gotsev, Vasil Katsarov, Yana Mutafchieva, Violeta Milcheva
RESCUE ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES OF SITE No. 7 – BURIAL MOUND, THREATENED BY THE CONSTRUCTION OF THE LUDA YANA DAM, PANAGYURISHTE MUNICIPALITY

Стилиян Иванов, Доротея Гюрджийска 191
№ 44. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 74 ПО ТРАСЕТО НА МЕЖДУСИСТЕМНА ГАЗОВА ВРЪЗКА ГЪРЦИЯ – БЪЛГАРИЯ, КРАЙ С. ТРАКИЯ, ОБЩИНА ОПАН
Stiliyan Ivanov, Dorothea Gyurdzhiiska
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF SITE No 74 ON A GAS PIPELINE ROUTE NEAR THE VILLAGE OF TRAKIA, OPAN MUNICIPALITY

III. АНТИЧНА АРХЕОЛОГИЯ
III. CLASSICAL ARCHAEOLOGY

АРХЕОЛОГИЯ НА ГРЪЦКАТА АНТИЧНОСТ (VII – I в. пр. Хр.)
ARCHAEOLOGY OF GREEK ANTIQUITY (7th – 1st c. BC)

ГРЪЦКИ ЧЕРНОМОРСКИ КОЛОНИИ И ГРЪКО-ЕЛИНИСТИЧЕСКИ ЦЕНТРОВЕ В ТРАКИЯ
GREEK POLEIS ON THE BLACK SEA COAST AND HELLENISTIC CENTERS IN THRACE

Даниел Пантов 195
№ 1. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА УЛ. „ЛИЛИЯ“ № 10, УПИ IV, КВ. 84, ИДЕНТИФИКАТОР 67800.501.591 ПО ПЛАНА НА ГР. СОЗОПОЛ
Daniel Pantov
RESCUE EXCAVATIONS AT 10 LILIYA STR., SOZOPOL

Кръстина Панайотова, Маргарит Дамянов, Теодора Богданова 197
№ 2. ХРАМОВ КОМПЛЕКС НА О. СВ. КИРИК, ГР. СОЗОПОЛ
Krastina Panayotova, Margarit Damyanov, Teodora Bogdanova
ANCIENT GREEK TEMENOS ON THE ISLAND OF ST KIRIK, SOZOPOL

ИЗВЪНГРАДСКИ ОБЕКТИ
NON-URBAN SITES

Кръстина Панайотова, Теодора Богданова, Александър Баралис 200
№ 3. СЕЛИЩНА СТРУКТУРА И НЕКРОПОЛ ОТ ТЕРИТОРИЯТА НА АПОЛОНИЯ ПОНТИКА В М. МЕСАРИТЕ, ГР. СОЗОПОЛ
Krastina Panayotova, Teodora Bogdanova, Alexandre Baralis
SETTLEMENT AND NECROPOLIS IN THE TERRITORY OF *APOLLONIA PONTICA* IN MESARITE LOCALITY, SOZOPOL

Кръстина Панайотова, Християн Цанков, Кирил Велковски 203
№ 4. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ В М. МЕСАРИТЕ, ГР. СОЗОПОЛ
Krastina Panayotova, Hristiyan Tsankov, Kiril Velkovski
GEOPHYSICAL SURVEY IN MESARITE LOCALITY, SOZOPOL

Павлина Девлова, Илия Киров, Маргарит Дамянов 205
№ 5. АНТИЧНА КРЕПОСТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. РАВАДИНОВО, ОБЩИНА СОЗОПОЛ
Pavlina Devlova, Ilia Kirov, Margarit Damyanov
ANCIENT FORTRESS NEAR THE VILLAGE OF RAVADINOVO, SOZOPOL MUNICIPALITY

НЕКРОПОЛИ
NECROPOLEIS

Кръстина Панайотова, Маргарит Дамянов 208
№ 6. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В НЕКРОПОЛА НА АПОЛОНИЯ В М. КАЛФАТА (ПИ 67800.4.560)
Krastina Panayotova, Margarit Damyanov
RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN THE NECROPOLIS OF *APOLLONIA* IN KALFATA LOCALITY (ZP 67800.4.56)

Павлина Девлова, Милена Крумова 211
№ 7. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В ПИ 67800.4.328, М. БУДЖАКА, ГРАД СОЗОПОЛ
Pavlina Devlova, Milena Krumova
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE IN PLOT 67800.8.328, BUDZHAKA LOCALITY, SOZOPOL

Теодора Богданова, Димитър Недев, Александър Баралис 213
№ 8. ПЕРИБОЛОС-ГРОБНИЦА ОТ НЕКРОПОЛА НА АПОЛОНИЯ ПОНТИКА (ВТОРА ПОЛОВИНА НА IV В. ПР. ХР.), ГР. СОЗОПОЛ
Teodora Bogdanova, Dimitar Nedev, Alexandre Baralis
PERIBOLOS-TOMB FROM THE NECROPOLIS OF *APOLLONIA PONTICA* (SECOND HALF OF THE 4TH C. BC), SOZOPOL

Теодора Богданова, Димитър Недев, Александър Баралис 215
№ 9. ЕЛИНИСТИЧЕСКО ГРОБНО СЪОРЪЖЕНИЕ С КРЕМАЦИЯ В М. МИСАРЯ, ГР. СОЗОПОЛ
Teodora Bogdanova, Dimitar Nedev, Alexandre Baralis
A HELLENISTIC CREMATION GRAVE AT MISARYA LOCALITY, SOZOPOL

АРХЕОЛОГИЯ НА РИМСКАТА ЕПОХА И КЪСНАТА АНТИЧНОСТ (I – VII В.)
ARCHAEOLOGY OF THE ROMAN PERIOD AND LATE ANTIQUITY (1st–7th c. AD)

ДОЛНОДУНАВСКИ ЛИМЕС
THE LOWER DANUBE LIMES

Здравко Димитров, Ваня Ставрева 217
№ 10. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КУЛА № 8 В БОНОНИЯ
Zdravko Dimitrov, Vanya Stavreva
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF TOWER NO 8 IN *BONONIA*

Здравко Димитров, Иво Топалилов, Илко Цветков 219
№ 11. РЕДОВНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА РАЦИАРИЯ
Zdravko Dimitrov, Ivo Topalilov, Ilko Tsvetkov
REGULAR ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN *RATIARIA*

Юлий Емилов, Валери Стоичков, Владислав Живков 222
№ 12. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В АНТИЧЕН И КЪСНОАНТИЧЕН АЛМУС, ГРАД ЛОМ, КВ. КАЛЕТО
Julij Emilov, Valeri Stoichkov, Vladislav Zhivkov
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN ROMAN AND LATE ANTIQUE *CASTELLUM ALMUS*, WITHIN THE MODERN TOWN OF LOM

Гергана Кабакчиева, Деян Драгоев 224
№ 13. ПРОУЧВАНИЯ В УЛПИЯ ЕСКУС. СГРАДА С МОЗАЙКАТА „АХЕЙЦИ“
Gergana Kabakchieva, Dejan Dragoev
EXCAVATIONS OF THE BUILDING WITH THE 'ACHAEANS' MOSAIC IN *ULPIA OESCUS*

Соня Лазарова, Венко Иванов 227
№ 14. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АНТИЧЕН КАСТЕЛ И МИТНИЦА ДИМУМ ПРИ ГР. БЕЛЕНЕ

Sonia Lazarova, Venko Ivanov
EXCAVATIONS IN THE ROMAN MILITARY FORT AND CUSTOMS *DIMUM* NEAR BELENE

Евгения Генчева, Петя Андреева 230
№ 15. *NOVAE*. РАЗКОПКИ НА *VIA SAGULARIS* И В *SCHOLAE* НА I КОХОРТА
Evgenia Gencheva, Petya Andreeva
NOVAE. EXCAVATIONS AT *VIA SAGULARIS* AND *SCHOLAE* OF THE FIRST COHORT

Пьотр Дичек 232
№ 16. *NOVAE*. СЕКТОР XII: ДЪРВЕНИ БАРАКИ НА VIII АВГУСТОВ ЛЕГИОН, СГРАДА С ПЕРИСТИЛ И КЪСНО ЗАСТРОЯВАНЕ
Piotr Dyczek
NOVAE. SECTOR XII: THE WOODEN BARRACKS OF *LEGIO VIII AUGUSTA*, THE BUILDING WITH PERISTYLE, AND LATE CONSTRUCTION

Елена Кленина, Анджей Биернацки 234
№ 17. НОВЕ. СЕКТОР XZ. АРСЕНАЛ (*ARMAMENTARIUM*) НА I ИТАЛИЙСКИ ЛЕГИОН
Elena Klenina, Andrzej Biernacki
NOVAE. SECTOR XZ. ARSENAL (*ARMAMENTARIUM*) OF *LEGIO I ITALICA*

Агниешка Томас 237
№ 18. НОВЕ II. РАЗКОПКИ В РАЗШИРЕНИЕТО НА НОВЕ И В ИЗТОЧНАТА ЧАСТ НА *CANABAE LEGIONIS*
Agnieszka Tomas
NOVAE II. EXCAVATIONS IN THE EASTERN PART OF THE LATE ROMAN TOWN AND THE EASTERN PART OF *CANABAE LEGIONIS*

Павлина Владкова 239
№ 19. *NOVAE*, СЕКТОР VIII A. СГРАДИ *EXTRA MUROS*
Pavlina Vladkova
NOVAE, SECTOR VIII A. *EXTRA MUROS* BUILDINGS

Върбин Върбанов, Светлана Тодорова, Кристина Янакиева 241
№ 20. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОРИМСКИЯ КАСТЕЛ СЕКСАГИНТА ПРИСТА, РУСЕ, УЛ. ОДРИН № 4
Varbin Varbanov, Svetlana Todorova, Kristina Yanakieva
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS WITHIN THE TERRITORY OF THE LATE ROMAN FORTRESS *SEXAGINTA PRISTA*, ROUSSE, 4 ODRIN STR.

Люба Трайкова 244
№ 21. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КЪСНОРИМСКАТА СЕВЕРНА КРЕПОСТНА СТЕНА НА ТРАНСМАРИСКА, ГР. ТУТРАКАН, ОБЛ. СИЛИСТРА
Lyuba Traikova
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF OF THE LATE ROMAN NORTHERN CURTAIN WALL OF *TRANSMARISCA*, TUTRAKAN, SILISTRA DISTRICT

ГРАДСКИ ЦЕНТРОВЕ
URBAN CENTRES

Христо Кузов, Михаил Христов 246
№ 22. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА УЛ. „ЦАР КАЛОЯН“ №7 В ААР ОДЕСОС – ВАРНА

Hristo Kuzov, Mihail Hristov
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 7 TSAR KALOYAN STR., VARNA

Валери Йотов, Александър Минчев 248
№ 23. КОМПЛЕКС ОТ КЪСНОАНТИЧНИ ВОДНИ СЪОРЪЖЕНИЯ (НИМФЕУМ) В ОДЕСОС
Valeri Yotov, Alexander Minchev
A COMPLEX OF LATE ANTIQUE WATER FACILITIES (*NYMPHAEUM*) IN *ODESSOS*

Сергей Торбатов, Деян Драгоев, Стилиян Иванов 250
№ 24. АНТИЧЕН ГРАД УЛПИЯ АНХИАЛО (УПИ I-2826 И УПИ XXVII-2826, КВ. 210)
Sergey Torbatov, Deyan Dragoev, Stiliyan Ivanov
ANCIENT CITY OF *ANCHIALUS* (PLOTS I - 2826 AND XXVII - 2826)

Сергей Торбатов, Биляна Иванова 253
№ 25. АНТИЧЕН ГРАД УЛПИЯ АНХИАЛО – ПАЛЕОКАСТРО (УЛИЧЕН ВОДОПРОВОД И УЛИЧНА КАНАЛИЗАЦИЯ ЗА УПИ I - 2826 И УПИ XXVII - 2826, КВ. 210)
Sergey Torbatov, Bilyana Ivanova
ANCIENT CITY OF *ANCHIALUS* (WATER SUPPLY AND SEWERAGE SYSTEM TOWARDS PLOTS I - 2826 AND XXVII - 2826)

Иван Църов 256
№ 26. НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ. СЕКТОР „ЮГОЗАПАДЕН ЪГЪЛ НА ФОРУМНИЯ КОМПЛЕКС“
Ivan Tsarov
NICOPOLIS AD ISTRUM – THE SOUTH-WEST CORNER OF THE *FORUM* COMPLEX

Галена Радославова, Георги Дзанев 258
№ 27. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В АБРИТУС
Galena Radoslavova, Georgi Dzanev
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH IN *ABRITUS*

Георги Атанасов, Никола Бодри, Албена Миланова, Йото Валериев, Доминик Моро 260
№ 28. БАЗИЛИКА № 2 И ЦЕНТРАЛНА СЕВЕРНА ПОРТА НА ЗАЛДАПА
Georgi Atanasov, Nicolas Beaudry, Albena Milanova, Dominic Moreau,Yoto Valeriev
BASILICA NO 2 AND CENTRAL NORTHERN GATE OF *ZALDAPA*

Георги Атанасов, Йото Валериев 262
№ 29. РАННОХРИСТИЯНСКИ БАЗИЛИКИ № 3 И 4 В ЗАЛДАПА
Georgi Atanasov, Yoto Valeriev
EARLY CHRISTIAN BASILICAS NO 3 AND NO 4 OF *ZALDAPA*

Христо Кузов, Николай Русев, Михаил Христов 264
№ 30. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В МАРЦИАНОПОЛ, СЕКТОР „ЗАПАДНА ИНСУЛА“
Hristo Kuzov, Nikolay Rusev, Mihail Hristov
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH IN *MARCIANOPOLIS*

Румен Спасов, Лидия Стайкова-Александрова 267
№ 31. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА УЛ. „ДЕМОКРАЦИЯ“ № 58 В ГР. КЮСТЕНДИЛ

Rumen Spasov, Lidiya Staykova-Aleksandrova
RESCUE EXCAVATIONS AT 58 DEMOKRATSIYA STR. IN KYUSTENDIL

Румен Спасов, Веселина Вандова, Николай Спасов 269
№ 32. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „ПАРК ГАЛЕРИЯ - 1“, ГР. КЮСТЕНДИЛ
Rumen Spasov, Veselina Vandova, Nikolay Spasov
RESCUE EXCAVATIONS OF ‘PARK – GALLERY 1’ SITE IN KYUSTENDIL

Румен Спасов, Веселина Вандова, Николай Спасов 271
№ 33. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „ПАРК ГАЛЕРИЯ - 2“, ГР. КЮСТЕНДИЛ
Rumen Spasov, Veselina Vandova, Nikolay Spasov
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF ‘PARK – GALLERY 2’ SITE IN KYUSTENDIL

Людмил Вагалински 273
№ 34. ХЕРАКЛЕЯ СИНТИКА
Lyudmil Vagalinski
HERACLEA SINTICA

Маргарита Ваклинова, Цветана Комитова 276
№ 35. АНТИЧЕН И СРЕДНОВЕКОВЕН ГРАД НИКОПОЛИС АД НЕСТУМ, СГРАДА 1
Margarita Vaklinova, Tsvetana Komitova
THE ANTIQUE AND MEDIEVAL TOWN OF *NICOPOLIS AD NESTUM* – BUILDING 1

Веселка Кацарова, Александър Станев, Снежана Горянова 279
№ 36. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПЛОЩАД „СВ. НЕДЕЛЯ“, ГР. СОФИЯ
Vesselka Katsarova, Alexander Stanev, Snezhana Goryanova
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT SVETA NEDELYA SQUARE, SOFIA

Полина Стоянова 282
№ 37. УЧАСТЪК ОТ СЕВЕРНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА НА СЕРДИКА
Polina Stoyanova
A SECTION OF THE NORTHERN FORTRESS WALL OF *SERDICA*

Александър Станев, Елена Николова 285
№ 38. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ ПО УЛ. „ГРАФ ИГНАТИЕВ“, ГР. СОФИЯ
Alexander Stanev, Elena Nikolova
RESCUE EXCAVATION ALONG GRAF IGNATIEV STR., SOFIA

Марио Иванов, Анастасия Чолакова 288
№ 39. КЪСНОАНТИЧНИ ВКОПАНИ СТРУКТУРИ ПРЕД КРЕПОСТНАТА СТЕНА НА СЕРДИКА
Mario Ivanov, Anastasia Cholakova
LATE ANTIQUE SUNKEN STRUCTURES IN FRONT OF THE FORTRESS WALL OF *SERDICA*

Митко Маджаров, Димитринка Танчева, Мирослав Маджаров 290
№ 40. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „ТЕРМАЛЕН КОМПЛЕКС В ДИОКЛЕЦИАНОПОЛИС“ (НАР ХИСАРЯ), ОБЩИНА ХИСАРЯ
Mitko Madzharov, Dimitrinka Tancheva, Miroslav Madzharov
EXCAVATIONS OF ‘THERMAL COMPLEX IN *DIOCLETIANOPOLIS*’ SITE, HISARYA NATIONAL ARCHAEOLOGICAL RESERVE

Митко Маджаров, Димитринка Танчева, Мирослав Маджаров 292
№ 41. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ДИОКЛЕЦИАНОПОЛИС (УПИ V – 1182, КВ. 18 ПО ПЛАНА НА ГР. ХИСАРЯ)
Mitko Madzharov, Dimitrinka Tancheva, Miroslav Madzharov
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN *DIOCLETIANOPOLIS*

Мая Мартинова-Кютова, Биляна Груева-Здравчева 294
№ 42. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕКТОРИ ОТ АГОРАТА НА ФИЛИПОПОЛ
Maya Martinova-Kyutova, Biliana Grueva-Zdravcheva
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF SECTIONS OF THE *AGORA* OF *PHILIPPOPOLIS*

Мая Мартинова-Кютова 295
№ 43. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОДЕОН (БУЛЕВТЕРИОН) ПРИ АГОРАТА НА ФИЛИПОПОЛ
Maya Martinova-Kyutova
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE *ODEON* (*BOULEUTERION*) AT THE *AGORA* OF *PHILIPPOPOLIS*

Мая Мартинова-Кютова 296
№ 44. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ ПРИ ИЗТОЧНАТА ПОРТА НА ФИЛИПОПОЛ
Maya Martinova-Kyutova
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EASTERN GATE OF *PHILIPPOPOLIS*

Жени Танкова, Мария Драганова 298
№ 45. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „ЕПИСКОПСКА БАЗИЛИКА“, ГР. ПЛОВДИВ
Zheni Tankova, Maria Draganova
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF 'BISHOP'S BASILICA' SITE, PLOVDIV

Жени Танкова, Любомир Мерджанов 300
№ 46. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ НА УЛ. „П. Д. ПЕТКОВ“ № 13, ГР. ПЛОВДИВ
Zheni Tankova, Lyubomir Merdzhanov
RESCUE EXCAVATIONS AT 13 P. D. PETKOV STR., PLOVDIV

Елена Божинова, Камен Станев 302
№ 47. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАЕ НА УЛ. „Д-Р ВЪЛКОВИЧ“ № 16, ГР. ПЛОВДИВ
Elena Bozhinova, Kamen Stanev
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 16 DR. VALKOVICH STR., PLOVDIV

Елена Божинова, Стоян Иванов 305
№ 48. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УЛ. „ЛЕОНАРДО ДА ВИНЧИ“ № 12, ГР. ПЛОВДИВ
Elena Bozhinova, Stoyan Ivanov
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 16 LEONARDO DA VINCI STR., PLOVDIV

Елена Божинова, Цветелина Славкова 307
№ 49. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ПЛ. „ВЪЗРАЖДАНЕ“ № 1, ГР. ПЛОВДИВ
Elena Bozhinova,Tsvetelina Slavkova
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 1 VAZRAZHDANE SQUARE, PLOVDIV

Цветелина Славкова, Любомир Янков 309
№ 50. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА УЛ. „МАЙ“ № 12, ГР. ПЛОВДИВ
Tsvetelina Slavkova, Lyubumir Yankov
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 12 MAY STR., PLOVDIV

Здравка Коркутова, Десислава Давидова 312
№ 51. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА УЛ. „ГЛАДСТОН“ № 32, ГР. ПЛОВДИВ (УПИ VI, КВ. 85, ЦГЧ)
Zdravka Korkutova, Desislava Davidova
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 32 GLADSTONE STR., PLOVDIV

Мая Мартинова-Кютова 313
№ 52. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ ПРИ РЕКОНСТРУКЦИЯ ПО УЛ. „К. ИРЕЧЕК“ И УЛ. „ОТЕЦ ПАИСИЙ“, ГР. ПЛОВДИВ
Maya Martinova-Kyutova
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS DURING THE RECONSTRUCTION OF K. JIREČEK STR. AND OTETS PAISIY STR., PLOVDIV

Здравка Коркутова, Десислава Давидова 314
№ 53. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА УЛ. „СТ .ЧАЛЪКОВ“ № 1Б, ГР. ПЛОВДИВ (УПИ XIV – 519.1084, КВ. 123)
Zdravka Korkutova, Desislava Davidova
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 1B ST. CHALAKOV STR., PLOVDIV

София Христева, Любомир Янков 315
№ 54. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УЛ. „Д-Р СТ. ЧОМАКОВ“ №16, НЕБЕТ ТЕПЕ, ПЛОВДИВ
Sophia Hristeva, Lyubomir Yankov
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 16 DR. ST. CHOMAKOV STR., PLOVDIV

София Христева, Камен Станев 317
№ 55. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УЛ. „Д-Р СТ. ЧОМАКОВ“, НЕБЕТ ТЕПЕ, ПЛОВДИВ
Sophia Hristeva, Kamen Stanev
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS ALONG DR. ST. CHOMAKOV STR., PLOVDIV

Здравка Коркутова, Радослав Илиев 320
№. 56. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА БУЛ. „КОМАТЕВСКО ШОСЕ“ № 35, ГР. ПЛОВДИВ (УПИ III – 535.3258, КВ. 99А)
Zdravka Korkutova, Radoslav Iliev
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 35 KOMATEVSKO SHOSE BLVD., PLOVDIV

Мария Камишева 321
№ 57. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В АВГУСТА ТРАЯНА, БУЛ. „МИТРОПОЛИТ МЕТОДИЙ КУСЕВ“ № 55, ГР. СТАРА ЗАГОРА
Mariya Kamisheva
ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES IN *AUGUSTA TRAIANA*, 55 MITROPOLIT METODIY KUSEV BLVD, STARA ZAGORA

Мария Камишева, Петър Калчев 323
№ 58. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В АВГУСТА ТРАЯНА, УЛ. „Х. Д. АСЕНОВ“№ 106, ГР. СТАРА ЗАГОРА

Maria Kamisheva, Petar Kalchev
ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES IN *AUGUSTA TRAIANA*, 106 HADZHI D. ASENOV STR, STARA ZAGORA

Петър Калчев, Мария Камишева 325
№ 59. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА УЛ. „Х. Д. АСЕНОВ“ № 118 – 120, СТАРА ЗАГОРА (УПИ XX-9915, КВ. 66)
Petar Kalchev, Maria Kamisheva
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 118 – 120 HADZHI D. ASENOV STR., STARA ZAGORA

Петър Калчев, Атанас Атанасов 327
№ 60. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ ПРИ СТРОИТЕЛСТВО НА ЕЛЕКТРОПРОВОДНА ЛИНИЯ „КИПАРИС“ В СТАРА ЗАГОРА
Petar Kalchev, Atanas Atanasov
RESCUE EXCAVATIONS ALONG AN ELECTRICITY CABEL LINE ‘KIPARIS’ IN STARA ZAGORA

Иван Вълчев, Венета Ханджийска, Филип Колев, Ивайло Лозанов 329
№ 61. ПРОУЧВАНИЯ В КАБИЛЕ – СЕКТОР V
Ivan Valchev, Veneta Handzhiyska, Philip Kolev, Ivaylo Lozanov
EXCAVATIONS IN *CABYLE* – SECTOR V

Стефан Бакърджиев, Мирослав Козарев 331
№. 62. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КАБИЛЕ – СЕКТОР XII, ОБЕКТ „ПРЕДСТАВИТЕЛНА СГРАДА ОТ КЪСНОРИМСКАТА ЕПОХА“
Stefan Bakardzhiev, Miroslav Kozarev
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH IN *CABYLE*, SECTOR XII – SITE ‘BUILDING F’

Людмил Вагалински 334
№ 63. ДЕУЛТУМ, СЕВЕРОЗАПАДНА ЪГЛОВА КУЛА НА КЪСНОАНТИЧНАТА КРЕПОСТ (ОБЕКТ 11)
Lyudmil Vagalinski
DEULTUM, NW CORNER TURRET OF THE LATE ANTIQUE FORTRESS (SITE 11)

Красимира Костова, Добрина Харбалиева 336
№ 64. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ДЕУЛТУМ, ПОДОБЕКТ 02 „АНТИЧНИ ТЕРМИ“
Krasimira Kostova, Dobrina Harbalieva
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN *DEULTUM*, SUB-SITE 02 ‘ANCIENT *THERMAE*’

Христо Прешленов, Милена Райчева 338
№ 65. ПРОУЧВАНИЯ В СЕВЕРНАТА ГРАДСКА ЗОНА НА ДЕУЛТУМ – ДЕВЕЛТ
Hristo Preshlenov, Milena Raycheva
RESEARCHES IN THE NORTHERN URBAN ZONE OF *DEULTUM – DEBELTOS*

УКРЕПЕНИ ИЗВЪНГРАДСКИ ОБЕКТИ
FORTIFIED NON-URBAN SITES

Михаела Занева, Татяна Борисова 341
№ 66. КРЕПОСТТА БОРОВЕЦ ПРИ ПРАВЕЦ
Michaela Zaneva, Tatyana Borisova
BOROVETS FORTRESS NEAR PRAVETS

Иван Христов 343
№ 67. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КЪСНОАНТИЧНА СГРАДА № 7 В КАСТЕЛА СОСТРА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЛОМЕЦ, ОБЩИНА ТРОЯН
Ivan Hristov
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF LATE ANTIQUE BUILDING NO 7 IN *CASTELLUM SOSTRA*, NEAR VILLAGE OF LOMETS, MUNICIPALITY OF TROYAN

Казимир Попконстантинов, Росина Костова, Росен Йосифов 344
№ 68. КЪСНОАНТИЧНА КРЕПОСТ В М. ГРАДИЩЕ, ГРАД ГАБРОВО
Kazimir Popkonstantinov, Rossina Kostova, RossenYosifov
LATE ANTIQUE FORTRESS AT GRADISHTE LOCALITY, GABROVO

Олег Александров 347
№ 69. РЕДОВНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА КЪСНОАНТИЧНА КРЕПОСТ „КОВАЧЕВСКО КАЛЕ“ КРАЙ ГРАД ПОПОВО
Oleg Alexandrov
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE LATE ROMAN FORTRESS ‘KOVACHEVSKO KALE’, TOWN OF POPOVO

Казимир Попконстантинов, Боян Тотев, Добри Добрев 349
№ 70. КЪСНОАНТИЧНА КРЕПОСТ *PALMATAE* В М. КАЛЕТО, С. ОНОГУР, ОБЩИНА ТЕРВЕЛ
Kazimir Popkonstantinov, Boyan Totev, Dobri Dobrev
LATE ANTIQUE FORTRESS OF *PALMATAE* AT KALETO LOCALITY, VILLAGE OF ONOGUR, TERVEL MUNICIPALITY

Валери Йотов, Александър Минчев 352
№ 71. РАЗКОПКИ В КЪСНОАНТИЧНАТА КРЕПОСТ НА НОС СВЕТИ АТАНАС КРАЙ ГРАД БЯЛА, ВАРНЕНСКА ОБЛАСТ
Valeri Yotov, Alexander Minchev
EXCAVATION OF THE LATE ANTIQUE FORTRESS ON CAPE SVETI ATANAS NEAR BYALA, REGION OF VARNA

Боян Тотев, Добри Добрев, Вербин Върбанов 354
№ 72. КЪСНОАНТИЧНО УКРЕПЛЕНИЕ В РАЙОНА НА НОС ШАБЛА
Boyan Totev, Dobri Dobrev, Varbin Varbanov
LATE ANTIQUE FORTRESS ON SHABLA CAPE

Владимир Баряков, Светла Барякова 356
№ 73. КЪСНОАНТИЧНА КРЕПОСТ СИТАН КАЛЕ В М. КАЛЯТА, ГРАД БАНСКО
Vladimir Baryakov, Svetla Baryakova
LATE ANTIQUE FORTRESS SITAN KALE, KALYATA LOCALITY, TOWN OF BANSKO

Александър Манев, Вяра Петрова, Ангела Пенчева 359
№ 74. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КЪСНОАНТИЧЕН КАСТЕЛ И СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ ПРИ РИМСКА ПЪТНА СТАНЦИЯ *BONA MANSIO*
Alexander Manev, Vyara Petrova, Angela Pencheva
EXCAVATIONS AT LATE ANTIQUE FORTRESS AND MEDIEVAL SETTLEMENT NEAR *BONA MANSIO* ROMAN ROAD STATION

Деян Рабовянов 361
№ 75. КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ БУЗОВО КАЛЕ ДО С. БУЗОВГРАД, ОБЩИНА КАЗАНЛЪК
Deyan Rabovyanov
LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS BUZOVO KALE NEAR VILLAGE OF BUZOVGRAD, MUNICIPALITY KAZANLAK

Николай Сираков 364
№ 76. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ ТУИДА В СЛИВЕН
Nikolay Sirakov
ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF *TUIDA* LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS IN SLIVEN

Иван Христов, Маргарита Попова 366
№ 77. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНАТА КРЕПОСТ ХРИСОСОТИРА ПРИ ГРАД ЧЕРНОМОРЕЦ
Ivan Hristov, Margarita Popova
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF *CHRYSOSOTIRA* LATE ANTIQUE FORTRESS NEAR THE TOWN OF CHERNOMORETS

НЕУКРЕПЕНИ СЕЛИЩНИ ОБЕКТИ И ПЪТНА МРЕЖА
UNFORTIFIED SETTLEMENTS AND ROAD SYSTEM

Сергей Торбатов, Биляна Иванова 369
№ 78. КЪСНОРИМСКА ПЪТНА СТАНЦИЯ В М. АНИЩЕ КРАЙ С. ГРАНИЧАК, ОБЩИНА БЕЛОГРАДЧИК
Sergey Torbatov, Bilyana Ivanova
LATE ROMAN ROAD STATION IN ANISHTE LOCALITY, VILLAGE OF GRANICHAK, BELOGRADCHIK Municipality

Венета Ханджийска 371
№ 79. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ВИЛНО ИМЕНИЕ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА В М. СЕЛИЩЕТО ПРИ С. СУХАЧЕ, ОБЩИНА ЧЕРВЕН БРЯГ
Veneta Handzhiyska
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH ON THE TERRITORY OF *VILLA RUSTICA* FROM THE ROMAN PERIOD IN SELISHTETO LOCALITY, VILLAGE OF SUHACHE, CHERVEN BRYAG MUNICIPALITY

Сергей Торбатов, Деян Драгоев 373
№ 80. ОВЧА МОГИЛА – ОБЕКТ № 4 ПО ТРАСЕТО НА ПРЕНОСЕН ГАЗОПРОВОД ДО ГРАД СВИЩОВ
Sergey Torbatov, Deyan Dragoev
OVCHA MOGILA – SITE NO 4 ALONG THE ROUTE OF A GAS PIPELINE TO SVISHTOV

Петя Андреева, Юри Пулчев 375
№ 81. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 6 В М. ИРИМА КРАЙ С. КОЗЛОВЕЦ, ОБЩИНА СВИЩОВ
Petya Andreeva, Yuri Pulchev
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT SITE NO 6, IRIMA LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF KOZLOVETS, SVISHTOV MUNICIPALITY

Филип Михайлов 378
№ 82. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В РАЙОНА НА НЕКРОПОЛ ОТ I ХИЛ. ПР. ХР. МЕЖДУ СЕЛАТА ДРЕН, РАДОМИРСКО И ДЕЛЯН, ДУПНИШКО
Philip Mihaylov
ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN THE AREA OF THE NECROPOLIS FROM THE 1st MILLENNIUM BC BETWEEN THE VILLAGES OF DREN AND DELYAN

Здравко Димитров, Милена Райчева, Николай Русев 380
№ 83. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА РИМСКА ВИЛА РУСТИКА И СЕЛИЩЕ – ОБЕКТ № 2 НА АМ „СТРУМА“ ДО БЛАГОЕВГРАД
Zdravko Dimitrov, Milena Raycheva, Nikolay Rusev
RESCUE EXCAVATIONS OF A ROMAN *VILLA RUSTICA* AND A SETTLEMENT – SITE NO 2 ALONG THE ROUTE OF STRUMA HIGHWAY NEAR BLAGOEVGRAD

Иво Д. Чолаков, Милена Райчева 382
№ 84. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „КЪСНОАНТИЧЕН СТОПАНСКИ КОМПЛЕКС И СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ“ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МИРОВЯНЕ, СТОЛИЧНА ОБЩИНА
Ivo D. Cholakov, Milena Raycheva
EXCAVATIONS OF 'LATE ANTIQUE PRODUCTION COMPLEX AND EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT' SITE IN THE TERRITORY OF MIROVYANE VILLAGE, SOFIA CAPITAL MUNICIPALITY

Александър Харизанов, Кристина Косева 385
№ 85. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КЪСНОАНТИЧЕН ЖИЛИЩНО-СТОПАНСКИ КОМПЛЕКС ДО ГР. ПАНАГЮРИЩЕ (ПРОЕКТ „ЛУДА ЯНА“, ОБЕКТ № 6)
Alexander Harizanov, Kristina Koseva
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A LATE ANTIQUE RURAL COMPLEX NEAR THE TOWN OF PANAGYURISHTE (PROJECT 'LUDA YANA', SITE NO 6)

Александър Харизанов, Кристина Косева 388
№ 86. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА ДО С. ОПЪЛЧЕНЕЦ, ОБЩИНА БРАТЯ ДАСКАЛОВИ
Alexander Harizanov, Kristina Koseva
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A ROMAN SITE NEAR THE VILLAGE OF OPALCHENETS, BRATYA DASKALOVI MUNICIPALITY

Веселин Игнатов, Николай Сираков 389
№ 87. АНТИЧЕН ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЗОРНИЦА, ОБЩИНА ХАСКОВО
Veselin Ignatov, Nikolay Sirakov
ANTIQUE SITE NEAR THE VILLAGE OF ZORNITSA, HASKOVO MUNICIPALITY

Веселка Кацарова, Калина Петкова 392
№ 88. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „СВЕТИЛИЩЕ НА НИМФИТЕ И АФРОДИТА“ ПРИ С. КАСНАКОВО, ОБЩИНА ДИМИТРОВГРАД
Veselka Katzarova, Kalina Petkova
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF 'SANCTUARY OF NYMPHS AND APHRODITE' SITE, KASNAKOVO VILLAGE, DIMITROVGRAD MUNICIPALITY

Стилиян Иванов, Доротея Гюрджийска 395
№ 89. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 73 ПО ТРАСЕТО НА МЕЖДУСИСТЕМНА ГАЗОВА ВРЪЗКА ГЪРЦИЯ – БЪЛГАРИЯ, КРАЙ С. ТРАКИЯ, ОБЩИНА ОПАН
Stiliyan Ivanov, Dorothea Gyurdzhiiska
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF SITE NO 73 ON A GAS PIPLELINE ROUTE NEAR THE VILLAGE OF TRAKIYA, OPAN MUNICIPALITY

Мария Камишева 398
№ 90. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНА СГРАДА В М. ДЮЛЕВЕЦ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГРАД ГУРКОВО
Mariya Kamisheva
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF THE LATE ANTIQUE BUILDING IN DYULEVETS LOCALITY NEAR THE TOWN GURKOVO

ЕЗИЧЕСКИ И ХРИСТИЯНСКИ КУЛТОВИ КОМПЛЕКСИ
PAGAN AND EARLY CHRISTIAN CULT COMPLEXES

Нарцис Торбов, Мария Христова-Пенкова 400
№ 91. ПРОУЧВАНЕ НА КЪСНОАНТИЧНА ЦЪРКВА В М. ГРАДИЩЕ, ЗАПАДНО ОТ ГРАД ВРАЦА
Narcis Torbov, Maria Hristova-Penkova
EXCAVATION OF A LATE ANTIQUE CHURCH IN GRADISHTE LOCALITY, WEST OF THE TOWN OF VRATSA

Върбин Върбанов, Светлана Тодорова 401
№ 92. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „СВЕТИЛИЩЕ НА ДИАНА“, С. КОШОВ, РУСЕНСКА ОБЛАСТ
VarbinVarbanov, SvetlanaTodorova
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF THE SANCTUARY OF DIANA, VILLAGE OF KOSHOV, ROUSSE REGION

Александър Минчев, Васил Тенекеджиев 403
№ 93. РАЗКОПКИ НА РАННОХРИСТИЯНСКИ МАНАСТИР В М. ДЖАНАВАРА КРАЙ ВАРНА
Alexander Minchev, Vassil Tenekedjiev
EXCAVATION OF THE EARLY CHRISTIAN MONASTERY IN DZHANAVARA LOCALITY NEAR VARNA

Лидия Стайкова-Александрова, Марлена Тонева 406
№ 94. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СВЕТИЛИЩЕ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА В М. ПОД ЛОЗЯТА ПРИ С. ДОЛНА КОЗНИЦА, ОБЩИНА НЕВЕСТИНО, КЮСТЕНДИЛСКА ОБЛАСТ
Lidiya Staykova-Aleksandrova, Marlena Toneva
EXCAVATIONS OF A ROMAN SANCTUARY IN POD LOZYATA LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF DOLNA KOZNITSA, MUNICIPALITY OF NEVESTINO, KYUSTENDIL DISTRICT

Светла Петрова, Анелия Геренска 408
№ 95. РАННОХРИСТИЯНСКА БАЗИЛИКА СЪС СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА „СВ. СПАС“, С. ЧЕРВЕН БРЕГ, ОБЩИНА ДУПНИЦА
Svetla Petrova, Anelia Gerenska
COMPLEX OF AN EARLY CHRISTIAN BASILICA AND A MEDIEVAL CHURCH ‘ASCENSION DAY’ AT THE VILLAGE OF CHERVEN BREG, DUPNITSA MUNICIPALITY

Иво Топалилов, Николай Бояджиев 411
№ 96. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „ЦЪРКВИЩЕТО“, С. ДРАГОЙНОВО, ОБЩИНА ПЪРВОМАЙ
Ivo Topalilov, Nikolay Boyadzhiev
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF ‘TSARKVISHTE’ SITE NEAR THE VILLAGE OF DRAGOINOVO, PARVOMAI REGION

Катя Меламед, Емилия Евтимова 414
№ 97. КЪСНОАНТИЧНО СВЕТИЛИЩЕ В С. БЕЛИ ПЛАСТ, ОБЩИНА КЪРДЖАЛИ
Katya Melamed, Emilia Evtimova
LATE ANTIQUE SANCTUARY IN THE VILLAGE OF BELI PLAST, KARDZHALI MUNICIPALITY

Казимир Попконстантинов, Росина Костова, Милен Николов 416
№ 98. СРЕДНОВЕКОВЕН МАНАСТИР „СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА“ НА ОСТРОВ СВ. ИВАН, СОЗОПОЛ
Kazimir Popkonstantinov, Rossina Kostova, Milen Nikolov
MEDIEVAL MONASTERY OF ST JOHN THE FORERUNNER ON THE ISLAND OF SVETI IVAN, SOZOPOL

Иван Христов, Мария Манолова-Войкова, Маргарита Попова 419
№ 99. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОСТРОВ СВ. ТОМА В РЕЗЕРВАТА „РОПОТАМО“, ОБЩИНА СОЗОПОЛ
Ivan Hristov, Maria Manolova-Voykova, Margarita Popova
ARCHAEOLOGICAL SURVEYS ON THE ISLAND OF ST THOMAS IN THE ROPOTAMO RESERVE, SOZOPOL MUNICIPALITY

НЕКРОПОЛИ
NECROPOLEIS

Боян Тотев, Никола Русев, Добри Добрев, Върбин Върбанов 422
№ 100. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КЪСНОАНТИЧЕН НЕКРОПОЛ, С. АБРИТ, ПИ 00031.0.107, ОБЩИНА КРУШАРИ
Boyan Totev, Nikola Rusev, Dobri Dobrev, Varbin Varbanov
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF LATE ANTIQUE NECROPOLIS AT THE VILLAGE OF ABRIT, KRUSHARI MUNICIPALITY

Мартин Гюзелев, Константин Господинов 424
№ 101. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В УПИ XXX-ОБЩ, КВ. 23 В ГРАД ОБЗОР, ОБЩИНА НЕСЕБЪР
Martin Gyuzelev, Konstantin Gospodinov
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN PLOT XXX-GENERAL, QUARTER 23, IN THE TOWN OF OBZOR, NESEBAR MUNICIPALITY

Юниан Мешеков 426
№ 102. РАННОХРИСТИЯНСКА СВОДОВА ГРОБНИЦА СЪС СТЕНОПИСИ ОТ ИЗТОЧНИЯ НЕКРОПОЛ НА СЕРДИКА
Yunian Meshekov
EARLY CHRISTIAN BARREL-VAULTED TOMB WITH FRESCOES FROM THE EASTERN NECROPOLIS OF *SERDICA*

Елена Василева, Анастасия Чолакова, Юри Пулчев 428
№ 103. ЗАПАДЕН НЕКРОПОЛ НА СЕРДИКА – СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „СОЛНИ ПАЗАР“, ГР. СОФИЯ

Elena Vasileva, Anastasia Cholakova, Yuri Pulchev
WESTERN NECROPOLIS OF *SERDICA* – RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF 'SOLNI PAZAR' SITE, SOFIA

Здравка Коркутова, Мая Мартинова-Кютова 431
№ 104. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ ПРИ УМБАЛ „СВ. ГЕОРГИ" – БАЗА I И МЕДИЦИНСКИ УНИВЕРСИТЕТ В ПЛОВДИВ, БУЛ. „В. АПРИЛОВ" № 15 А
Zdravka Korkutova, Maya Martinova-Kyutova
RESCUE EXCAVATIONS AT ST GEORGE UNIVERSITY HOSPITAL AND THE MEDICAL UNIVERSITY – PLOVDIV, 15A V. APRILOV BLVD.

Мария Камишева, Пламена Бакалова 432
№ 105. ЮГОЗАПАДЕН НЕКРОПОЛ НА АВГУСТА ТРАЯНА – ПЛОЩАД ПРЕД ОБЩИНА СТАРА ЗАГОРА
Mariya Kamisheva, Plamena Bakalova
SOUTH-WESTERN NECROPOLIS OF *AUGUSTA TRAIANA* – THE TOWN SQUARE IN FRONT OF THE CITY HALL IN STARA ZAGORA

Атанас Атанасов 435
№ 106. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В ПАРК „МИТРОПОЛИТ МЕТОДИЙ КУСЕВ", ГР. СТАРА ЗАГОРА
Atanas Atanasov
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN 'ARCHBISHOP METODIY KUSEV' PARK IN STARA ZAGORA

Красимира Костова, Иво Д. Чолаков 436
№ 107. РИМСКИ ПЛОСЪК НЕКРОПОЛ, С. ДЕБЕЛТ, ОБЛАСТ БУРГАС
Krasimira Kostova, Ivo D. Cholakov
ROMAN FLAT NECROPOLIS, DEBELT, BURGAS REGION

ПРОИЗВОДСТВЕНИ ОБЕКТИ
PRODUCTION SITES

Христо Попов, Руслан Стойчев 437
№ 108. АНТИЧНИ ЗЛАТОДОБИВНИ РУДНИЦИ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СТРЕМЦИ И РАНИ ЛИСТ, ОБЩИНА КЪРДЖАЛИ
Hristo Popov, Ruslan Stoychev
ANTIQUE GOLD MINES NEAR THE VILLAGES OF STREMTSI AND RANI LIST, KARDZHALI MUNICIPALITY

IV. СРЕДНОВЕКОВНА АРХЕОЛОГИЯ
IV. MEDIEVAL ARCHAEOLOGY

СТОЛИЦИ И ОКОЛНОСТИ
CAPITALS AND THEIR SURROUNDINGS

ПЛИСКА
PLISKA

Павел Георгиев, Тихомир Тихов, Гергана Илиева, Мария Христова, Илиян Илиев 441
№ 1. РАННО (ДЪРВЕНО) УКРЕПЛЕНИЕ ВЪВ ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА
Pavel Georgiev, Tihomir Tihov, Gergana Ilieva, Maria Hristova, Iliyan Iliev

EARLY (WOODEN) FORT IN THE INNER CITY OF PLISKA

Янко Димитров, Станислав Иванов, Мирослав Димитров 443
№ 2. РАЗКОПКИ В ЦИТАДЕЛАТА НА ПЛИСКА ПРЕЗ 2018 г.
Yanko Dimitrov, Stanislav Ivanov, Miroslav Dimitrov
EXCAVATIONS IN THE CITADEL OF PLISKA IN 2018

Андрей Аладжов, Евгения Коматарова-Балинова 446
№ 3. КРЪГЛА КАМЕННА ПЛОЩАДКА В ПЛИСКА. ПРОУЧВАНИЯ ПРЕЗ 2018 г.
Andrey Aladzhov, Evgenia Komatarova-Balinova
ROUND STONE PLACE IN PLISKA – THE 2018 CAMPAIGN

Станислав Станилов, Мариела Инкова, Станислав Иванов, Панайот Антонов 449
№ 4. ДВОР, СЕВЕРНО ОТ ЦИТАДЕЛАТА ВЪВ ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА ПРЕЗ 2018 г.
Stanislav Stanilov, Mariela Inkova, Stanislav Ivanov, Panayot Antonov
COURTYARD NORTH OF THE CITADEL IN THE INNER CITY OF PLISKA IN 2018

Христина Стоянова 452
№ 5. НИАР „ПЛИСКА“. СГРАДА В ЮГОЗАПАДНИЯ СЕКТОР НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД
Hristina Stoyanova
PLISKA – BUILDING IN THE SOUTHWEST SECTOR OF THE INNER CITY

Христина Стоянова 454
№ 6. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ ПРИ ПОДМЯНА НА ВОДОПРОВОД НА УЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“, ГР. ПЛИСКА, ОБЩ. КАСПИЧАН, ОБЛ. ШУМЕН
Hristina Stoyanova
ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF THE EXCAVATIONS CAUSED BY THE REPLACEMENT OF THE STREET WATER SUPPLY OF “VASIL LEVSKI” STR., PLISKA, KASPICHAN MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT

Христина Стоянова 455
№ 7. РЕЗУЛТАТИ ОТ АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ В ЮГОЗАПАДНАТА ЧАСТ НА ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА ПРИ ИЗГРАЖДАНЕТО НА „УЛИЦА ОТ ОК 117 ДО ОК 112, СЪГЛАСНО КОМУНИКАЦИОННО-ТРАНСПОРТНИЯ ПЛАН НА ГР. ПЛИСКА, ОБЩ. КАСПИЧАН, ОБЛ. ШУМЕН“ ПРЕЗ 2018 г.
Hristina Stoyanova
RESULTS OF THE ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF THE EXCAVATIONS OF A SITE IN THE SOUTHWESTERN PART OF THE OUTER CITY OF PLISKA CAUSED BY THE CONSTRUCTION OF THE “STREET FROM 117 OK TO 112 OK ACCORDING TO THE COMMUNICATION-TRANSPORT PLAN OF PLISKA, KASPICHAN MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT” IN 2018

Станимир Стойчев, Станислав Иванов 457
№ 8. ПЕЩИ ЗА БИТОВА КЕРАМИКА НА ЛЕВИЯ БРЯГ НА АСАР ДЕРЕ В НИАР „ПЛИСКА“ – ВЪНШЕН ГРАД
Stanimir Stoychev, Stanislav Ivanov
KILNS FOR COARSE WARE ON THE LEFT SHORE OF ASAR DERE IN PLISKA – OUTER CITY

Константин Константинов, Гергана Илиева, Ивайло Кънев 459
№ 9. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 41 ВЪВ ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА ПРЕЗ 2018 г.
Konstantin Konstantinov, Gergana Ilieva, Ivaylo Kanev
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF SITE No 41 IN THE OUTER CITY OF PLISKA IN 2018

Роланд Филцвизер, Волфганг Нойбауер, Андрей Аладжов, Йона Шлегел, Алоис Хинтерлайтнер, Нивес Донау, Ханес Шил, Мартин Гамон 462
№ 10. ГЕОФИЗИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ВЪВ ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА ПРЕЗ 2018 г.
Roland Filzwieser, Wolfgang Neubauer, Andrey Aladzhov, Jona Schlegel, Alois Hinterleitner, Nives Doneus, Hannes Schiel and Martin Gamon
GEOPHYSICAL ARCHAEOLOGICAL PROSPECTION OF THE INNER CITY OF PLISKA

Станислав Иванов, Тихомир Тихов, Гергана Илиева 464
№ 11. КАБИЮК 2018. ЕЗИЧЕСКИ ХРАМ
Stanislav Ivanov, Tihomir Tihov, Gergana Ilieva
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF THE PAGAN TEMPLE IN "KABIYUK" IN 2018

ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ
VELIKI PRESLAV

Петър Димитров, Мария Манолова-Войкова 467
№ 12. ОБЕКТ „ВЛАДЕТЕЛСКА ЦЪРКВА – НЕКРОПОЛ" В СЕКТОР СЕВЕРНО ОТ БАЗИЛИКАТА В НИАР „ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ"
Petar Dimitrov, Mariya Manolova-Voykova
"RULER'S CHURCH – NECROPOLIS" SITE IN SECTOR NORTH OF THE BASILICA IN "VELIKI PRESLAV" RESERVE

Снежана Горянова, Маргарита Ваклинова 469
№ 13. ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ. ДВОРЦОВ ЦЕНТЪР – СЕВЕР
Snezhana Goryanova, Margarita Vaklinova
VELIKI PRESLAV. PALACE ASSEMBLAGE – NORTH

Стела Дончева, Тихомир Тихов 472
№ 14. ПРОИЗВОДСТВЕН ЦЕНТЪР ЗА МЕТАЛОПЛАСТИКА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЗЛАТАР, ОБЩИНА ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ. ПРОУЧВАНИЯ ПРЕЗ 2018 г.
Stella Doncheva, Tihomir Tihov
PRODUCTION CENTER OF METAL ART ON THE LAND OF ZLATAR VILLAGE, VELIKI PRESLAV MUNICIPALITY

ВЕЛИКО ТЪРНОВО
VELIKO TARNOVO

Константин Тотев, Пламен Караилиев, Надежда Ботева 475
№ 15. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „СРЕДНОВЕКОВЕН ГРАД ТРАПЕЗИЦА – СЕКТОР СЕВЕР (ЗАПАДНА КРЕПОСТНА СТЕНА)"
Konstantin Totev, Plamen Karailiev, Nadezhda Boteva
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE SITE "MEDIEVAL CITY TOWN TRAPEZITSA – NORTH SECTOR (WESTERN FORTRESS WALL)"

Деян Рабовянов 478
№ 16. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „СРЕДНОВЕКОВЕН ГРАД ТРАПЕЗИЦА – СЕКТОР ЮЖЕН" В ГРАД ВЕЛИКО ТЪРНОВО
Deyan Rabovyanov
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN THE SOUTHERN SECTOR OF THE MEDIEVAL TOWN TRAPEZITSA

IN VELIKO TARNOVO

Мирко Робов 481
№ 17. РАЗКОПКИ НА „СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ ТРАПЕЗИЦА – СЕКТОР ЮГОИЗТОК“, В. ТЪРНОВО ПРЕЗ 2018 г.
Mirko Robov
EXCAVATIONS OF THE “MEDIEVAL TRAPEZITSA FORTRESS – SOUTH-EASTERN SECTOR” DURING 2018

Константин Тотев, Евгени Дерменджиев, Пламен Караилиев 483
№ 18. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „ЦЪРКВА И БАНЯ ЮЖНО ОТ МАНАСТИРА „СВ. 40 МЪЧЕНИЦИ“ ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО“
Konstantin Totev, Evgeni Dermendzhiev, Plamen Karailiev
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE SITE “CHURCH AND BATH SOUTH OF THE “ ST. 40 MARTYRS” MONASTERY IN VELIKO TARNOVO”

Евгени Дерменджиев, Михаела Томанова..... 486
№ 19. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „НЕКРОПОЛ В КВАРТАЛ „АСЕНОВ“ ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО (УПИ XIV, КВ. 223 ПО ПУП НА ВЕЛИКО ТЪРНОВО)“
Evgeni Dermendzhiev, Mihaela Tomanova
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF “NEKROPOLIS IN “ASENOV” NEIGHBORHOOD” IN VELIKO TARNOVO

Хитко Вачев, Илиян Петракиев..... 489
№ 20. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА И МАНАСТИР В КВАРТАЛ „ФРЕНКХИСАР“ НА ГРАД ВЕЛИКО ТЪРНОВО
Hitko Vachev, Iliyan Petrakiev
ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF THE MEDIEVAL CHURCH AND THE MONASTERY IN THE “FRENKHISAR” SUBURB OF VELIKO TARNOVO CITY

ГРАДОВЕ И КРЕПОСТИ
SITIES AND FORTRESSES

Илиян Петракиев, Мая Иванова..... 492
№ 21. СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „РЯХОВЕЦ“ КРАЙ ГР. ГОРНА ОРЯХОВИЦА
Iliyan Petrakiev, Maya Ivanova
THE MEDIEVAL FORTRESS “RYAHOVETS”, GORNA ORYAHOVITSA MUNICIPALITY

Бони Петрунова, Елена Ендарова 495
№ 22. НАР КАЛИАКРА
Boni Petrunova, Elena Endarova
KALIAKRA NATIONAL ARCHAEOLOGICAL RESERVE

Елена Василева, Велислав Бонев, Калин Маджаров..... 498
№ 23. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ НОС ЧИРАКМАН, ГР. КАВАРНА
Elena Vassileva, Velislav Bonev, Kalin Madzharov
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF CHIRAKMAN CAPE ANTIQUIE AND MEDIEVAL FORTRESS, KAVARNA MUNICIPALITY

Румяна Колева, Чавдар Кирилов, Радостина Енчева 500
№ 24. КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ В КВ. „ХОРИЗОНТ“, ГР. БАЛЧИК
Rumyana Koleva, Chavdar Kirilov, Radostina Encheva
LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS, “HORIZONT” CITY QUARTER, AT THE TOWN OF BALCHIK

Игор Лазаренко, Мария Манолова-Войкова 502
№ 25. КРЕПОСТ КАСТРИЦИ В РЕЗИДЕНЦИЯ ЕВКСИНОГРАД, ВАРНА
Igor Lazarenko, Mariya Manolova-Voykova
KASTRITSI FORTRESS. EUXINOGRAD RESIDENCE, VARNA

Мария Манолова-Войкова, Игор Лазаренко 504
№ 26. КРЕПОСТ „ПЕТРИЧ КАЛЕ“, ОБЩ. АВРЕН, ОБЛ. ВАРНА
Mariya Manolova-Voykova, Igor Lazarenko
“PETRICH KALE” FORTRESS, AVREN MUNICIPALITY, VARNA DISTRICT

Димчо Момчилов, Мирослав Класнаков 507
№ 27. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЕКТ „КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ АКВЕ КАЛИДЕ – ТЕРМА“, кв. ВЕТРЕН, гр. БУРГАС, ПОДОБЕКТ: ТРАСЕ НА ЕЛ. КАБЕЛ ВЕТРЕН – БАНЕВО
Dimcho Momchilov, Miroslav Klasnakov
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS ON THE TERRITORY OF THE “LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS AQUAE CALIDAE – THERMA” SITE, VETREN NEIGHBORHOOD, BOURGAS, “ELECTRIC CABLE ROUTE VETREN – BANEVO” SUBSITE

Димчо Момчилов, Мирослав Класнаков 509
№ 28. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЕКТ „КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ АКВЕ КАЛИДЕ – ТЕРМА”, КВ. ВЕТРЕН, ГР. БУРГАС
Dimcho Momchilov, Miroslav Klasnakov
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS ON THE TERRITORY OF “LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS AQUAE CALIDAE – THERMA” SITE, VETREN NEIGHBORHOOD, BOURGAS

Милен Николов, Васил Мутафов 512
№ 29. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ЦИТАДЕЛАТА НА КРЕПОСТТА РУСОКАСТРО ПРЕЗ 2018 г.
Milen Nikolov, Vasil Mutafov
REGULAR ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE CITADEL OF THE RUSOKASTRO FORTRESS. THE 2018 CAMPAIGN

Андрей Аладжов, Станимир Стойчев 515
№ 30. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ АХТОПОЛ ПРЕЗ 2018 г.
Andrey Aladzhov, Stanimir Stiochev
LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS AHTOPOL. THE 2018 ARCHAEOLOGICAL CAMPAIGN

Ангел Конаклиев, Николай Овчаров 517
№ 31. РАННОВИЗАНТИЙСКА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ МИСИОНИС КРАЙ ТЪРГОВИЩЕ
Angel Konakliev, Nikolay Ovcharov
EARLY BYZANTINE AND MEDIEVAL FORTRESS OF MISSIONIS NEAR TARGOVISHTE

Светлана Великова, Велина Жекунова, Светлана Тодорова, Методи Димитров, Иван Иванов, Върбин Върбанов, Никола Русев, Искрен Великов 519

№ 32. СРЕДНОВЕКОВЕН ГРАД ЧЕРВЕН. ЦЪРКВА № 16 В ЗАПАДНИЯ ХЪЛМ НА ЧЕРВЕНСКИЯ РИД

Svetlana Velikova, Velina Zhekunova, Svetlana Todorova, Metodi Dimitrov, Ivan Ivanov, Varbin Varbanov, Nikola Rusev, Iskren Velikov

MEDIEVAL TOWN OF CHERVEN. CHURCH No. 16 ON THE WESTERN HILL OF THE CHERVEN RIDGE

Надежда Ботева 521

№ 33. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ РАННОВИЗАНТИЙСКА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „ХОТАЛИЧ“, КРАЙ ГРАД СЕВЛИЕВО

Nadejda Boteva

EARLY BYZANTINE AND MEDIEVAL FORTRESS OF HOTALICH, NEAR THE TOWN OF SEVLIEVO

Стефан Бакърджиев, Явор Русев 524

№ 34. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „МАЛКОТО КАЛЕ“, С. ВОДЕН, ОБЩ. БОЛЯРОВО, ОБЛ. ЯМБОЛ

Stefan Bakardjiev, Yavor Rusev

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE MEDIEVAL FORTRESS “MALKOTO KALE”, VILLAGE OF VODEN, BOLYAROVO MUNICIPALITY, YAMBOL DISTRICT

Анна Агре, Чавдар Кирилов 526

№ 35. КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „ГРАДИЩЕТО“, С. МЕЛНИЦА, ОБЩ. ЕЛХОВО, ОБЛ. ЯМБОЛ

Anna Agre, Chavdar Kirilov

LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS “GRADISHTE” NEAR THE VILLAGE MELNITSA, MUNICIPALITY OF ELHOVO, YAMBOL DISTRICT

Мариела Инкова, Панайот Антонов, Георги Сенгалевич, Калина Йорданова 529

№ 36. КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „БУКЕЛОН” ПРИ С. МАТОЧИНА, СВИЛЕНГРАДСКО

Mariela Inkova, Panayot Antonov, Georgi Sengalevich, Kalina Yordanova

BUKELON, A LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS AT THE VILLAGE OF MATOCHINA, SVILENGRAD DISTRICT

Николай Овчаров, Даниела Коджаманова, Полина Пиперкова 531

№ 37. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АНТИЧЕН И СРЕДНОВЕКОВЕН СКАЛЕН ГРАД ПЕРПЕРИКОН

Nikolay Ovcharov, Daniela Kodjamanova, Polina Piperkova

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE ANTIQUE AND MEDIEVAL ROCK CITY PERPERIKON

Бони Петрунова, Филип Петрунов, Виолина Кирякова 533

№ 38. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КРЕПОСТТА ЛЮТИЦА

Boni Petrunova, Filip Petrunov, Violina Kiryakova

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE LIUTITSA FORTRESS

Николай Бояджиев 535

№ 39. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОВИЗАНТИЙСКА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „МОМЧИЛОВА КРЕПОСТ“ В М. ГРАДИЩЕ, С. ГРАДЪТ, ОБЩ. СМОЛЯН

Nikolay Boyadzhiev

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF EARLY BYZANTINE AND MEDIEVAL FORTRESS “MOMCHIL`S FORTRESS” IN GRADISHTE AREA, THE VILLAGE OF GRADAT, SMOLYAN MUNICIPALITY

Мариела Инкова, Пламен Дойчев, Панайот Антонов 538
№ 40. КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „КАЛЯТА" КРАЙ ЯКОРУДА
Mariela Inkova, Plamen Doychev, Panayot Antonov
KALYATA, A LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS NEAR YAKORUDA

Виолина Кирякова, Филип Петрунов 541
№ 41. КОКАЛЯНСКИ УРВИЧ
Violina Kiryakova, Filip Petrunov
KOKALYANE URVICH

Цветана Комитова 544
№ 42. АНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЗЕЛЕН ДОЛ, ОБЩ. БЛАГОЕВГРАД
Tsvetana Komitova
ANTIQUIE AND MIDIEVAL FORTRESS NEAR ZELEDON DOL VILLAGE, BLAGOEVGRAD MUNICIPALITY

СЕЛИЩА
SETTLEMENTS

Елена Пенчева, Мария Николаева 546
№ 43. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ В МЕСТНОСТТА ПЕТРОВА НИВА, АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РЕЗЕРВАТ „СБОРЯНОВО"
Elena Pencheva, Maria Nikolaeva
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE MEDIEVAL SETTLEMENT IN PETROVA NIVA LOCALITY, SBORYANOVO ARCHAEOLOGICAL RESERVE

Мартин Христов, Маргарита Попова 549
№ 44. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА „ГРАЛЬОВА МОГИЛА" ДО ГР. МИЗИЯ, ОБЛАСТ ВРАЦА ПРЕЗ 2018 г.
Martin Hristov, Margarita Popova
ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF GRALYOVA MOGILA NEAR THE TOWN OF MIZIA, VRATSA DISTRICT

ЦЪРКВИ И МАНАСТИРИ
CHURCHES AND MONASTERIES

Казимир Попконстантинов, Росина Костова, Ася Вълчева 551
№ 45. СРЕДНОВЕКОВЕН КНЯЖЕСКИ МАНАСТИР В М. КАРААЧТЕКЕ, ВАРНА
Kazimir Popkonstantinov, Rossina Kostova, Assya Valcheva
MEDIEVAL ROYAL MONASTERY AT THE LOCALITY OF KARAACHTEKE, VARNA

Владислав Тодоров, Надежда Атанасова 554
№ 46. КРЕМИКОВСКИ МАНАСТИР „СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ"
Vladislav Todorov, Nadezhda Atanassova
ST. GEORGE THE VICTORIOUS MONASTERY IN KREMIKOVTSI

Александра Петрова, Нарцис Торбов 556

№ 47. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „СРЕДНОВЕКОВЕН МАНАСТИР „СВЕТА ТРОИЦА" И КЪСНОАНТИЧНА ЦЪРКВА В МЕСТНОСТТА МАНАСТИРСКИ ДОЛ, КРАЙ ГРАД ВРАЦА ПРЕЗ 2018 г.

Aleksandra Petrova, Narcis Torbov

REGULAR ARCHAEOLOGICAL EXAVATIONS OF THE "MEDIEVAL MONASTERY "HOLY TRINITY" AND LATE ANTIQUE CHURCH" SITE IN MANASTIRSKY DOL LOCALITY, NEAR THE TOWN OF VRATSA

Дойчин Гроздanов, Галина Гроздanова 559

№ 48. КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА 1 В СКАЛЕН КОМПЛЕКС „ГЛУХИТЕ КАМЪНИ", ДО С. МАЛКО ГРАДИЩЕ, ОБЩИНА ЛЮБИМЕЦ

Doichyn Grozdanov, Galina Grozdanova

LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL CHURCH AT THE "DEAF STONES" ROCK-CUT SANCTUARY AT THE VINICITY OF MALKO GRADISHTE VILLAGE, LYUBIMETS MUNICIPALITY

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ И НАБЛЮДЕНИЯ

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AND MONITORINGS

Георги Атанасов, Светлана Ганчева, Кристиан Михайлов, Калоян Димов 562

№ 49. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УЛ. „ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ" № 3 В ГР. СИЛИСТРА

Georgi Atanasov, Svetlana Gancheva, Kristian Mihaylov, Kaloyan Dimov

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 3, LYUBEN KARAVELOV STREET IN SILISTRA

Георги Атанасов, Калоян Димов 564

№ 50. ПЕЩ (КОПТОР) ЗА СТРОИТЕЛНА КЕРАМИКА ОТ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XX ВЕК В ГР. СИЛИСТРА, УЛ. „БОГДАН ВОЙВОДА" № 9

Georgi Atanasov, Kaloyan Dimov

A FURNACE FOR BUILDING CERAMICS FROM THE 1st HALF OF THE 20th C. IN SILISTRA, 9, BOGDAN VOYVODA STR.

Методи Даскалов 565

№ 51. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 7 (КМ 32+000 – 32+500) В РАМКИТЕ НА СЕРВИТУТА НА ПРЕНОСЕН ГАЗОПРОВОД ДО ГР.СВИЩОВ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. БЪЛГАРСКО СЛИВОВО, ОБЩ. СВИЩОВ

Metodi Daskalov

PRELIMINARY ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF SITE No. 7 ON THE LAYOUT OF GAS TRANSMISSION PIPELINE FOR SVISHTOV TOWN (KM 32+000 – 32+500), ON THE LAND OF BALGARSKO VILLAGE, SVISHTOV MUNICIPALITY

Атанас Атанасов, Петър Калчев 567

№ 52. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ОБЕКТ УПИ С ИДЕНТИФИКАТОР 68850.505.417 ПО КК И КР, УЛ. „ГЕН. ГУРКО" № 60-62

Atanas Atanasov, Petar Kalchev

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF THE SITE PLOT WITH IDENTIFICATION NUMBER 68850.505.417 ACCORDING TO THE CADASTRAL MAP AND CADASTRAL REGISTER, 60-62 "GENERAL GURKO" STR, STARA ZAGORA CITY

Атанас Атанасов, Петър Калчев 568

№ 53. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ УПИ С ИДЕНТИФИКАТОР 68850.505.417 ПО КК И КР, УЛ. „ГЕН. ГУРКО" № 60 – 62 ПО ПЛАНА НА ГР. СТАРА ЗАГОРА

Atanas Atanasov, Petar Kalchev

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE SITE PLOT WITH IDENTIFICATION NUMBER 68850.505.417 ACCORDING TO THE CADASTRAL MAP AND CADASTRAL REGISTER, 60-62 "GENERAL GURKO" STR, STARA ZAGORA CITY

Петър Калчев, Пламена Бакалова 570

№ 54. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ УПИ XIII-1350, КВ. 41А, УЛ. „ГЕОРГИ САВА РАКОВСКИ“ № 91 ПО ПЛАНА НА СТАРА ЗАГОРА

Petar Kalchev, Plamena Bakalova

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE SITE PLOT XIII-1350, SQ. 41A, 91 GEORGI SAVA RAKOVSKI STR., STARA ZAGORA

Петър Калчев, Пламена Бакалова 572

№ 55. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В ЗОНА „Б“ НА АР „АВГУСТА ТРАЯНА – ВЕРЕЯ – СТАРА ЗАГОРА“ В УПИ X – 3543, КВ. 71 ПО ПЛАНА НА ГР. СТАРА ЗАГОРА, УЛ. „ПОП МИНЧО” № 96

Petar Kalchev, Plamena Bakalova

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT ZONE "B" OF AUGUSTA TRAYANA-VEREYA-STARA ZAGORA ARCHAEOLOGICAL RESERVE, PLOT X-3543, 96 POP MINCHO KANCHEV STR. STARA ZAGORA

Петър Калчев, Пламена Бакалова 573

№ 56. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ УПИ XX-1905 (68850.516.193 ПО КК) И XIX-194 (68850.516.193 ПО КК) КВ. 15, УЛ. „ХРИСТО БОТЕВ“ № 141 И УЛ. „КОЛЬО ГАНЧЕВ“№ 36 ПО ПЛАНА НА СТАРА ЗАГОРА

Petar Kalchev, Plamena Bakalova

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION AT AUGUSTA TRAYANA – VEREYA – STARA ZAGORA ARCHAELOGICAL RESERVE, PLOT XX-1905, SQ. 15, 141 HRISTO BOTEV STR. AND 36 KOLYO GANCHEV STR., STARA ZAGORA

Петър Калчев, Десислава Андреева 574

№ 57. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ УПИ II-9120, КВ. 216, ПИ С ИДЕНТИФИКАТОР 35167.504.9120 ПО КККР НА ГР. КАЗАНЛЪК, УЛ. „ПЕЙО ЯВОРОВ“ № 1 – 3

Petar Kalchev, Desislava Andreeva

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE SITE PLOT II-9120, SQ.216, 1-3 PEYO YAVOROV STR., THE KAZANLAK TOWN

Борис Борисов, Пламен Дойчев, Генчо Димитров, Румен Спасов, Жулиета Гюлева, Величка Мартинова, Явор Русев 576

№ 58. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОВИЗАНТИЙСКО И СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ И ЯМИ ОТ КЖЕ В М. „ВЕХТИТЕ ЛОЗЯ“, В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ТРОЯНОВО, В КОМПЛЕКС „МАРИЦА-ИЗТОК“

Boris Borisov, Plamen Doychev, Gentcho Dimitrov, Rumen Spassov, Julieta Guleva, Velichhka Martinova, Yavor Russev

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE EARLY BYZANTINE AND MEDIEVAL SETTLEMENT, AND LATE IRON AGE PITS IN THE VEHTITE LOZYA AREA IN THE LAND OT TROYANOVO VILLAGE IN THE "MARITZA-IZTOK" MINING AND POWER COMPLEX

Рени Петрова, Пламен Караилиев 579

№ 59. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КЪСНОСРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ В М. „ВЕТАТА МАЯ“ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПОЛСКИ ГРАДЕЦ, ОБЩ. РАДНЕВО

Reni Petrova, Plamen Karailiev

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A LATE MEDIEVAL NECROPOLIS IN "VETATA MAYA" NEAR THE VILLAGE OF POLSKI GRADETS, RADNEVO MUNICIPALITY

Методи Даскалов 581

№ 60. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ И НЕКРОПОЛ (XI – XIII в.), ПИ № 000472, В М. ОРТА БУНАР, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЙЕРУСАЛИМОВО, ОБЩ. ЛЮБИМЕЦ, ОБЛ. ХАСКОВО

Metodi Daskalov

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN PLOT No. 000472, EKATTE 34014, ON THE LAND OF YERUSALIMOVO VILLAGE, LYUBIMETS MUNICIPALITY

Галина Грозданова, Методи Златков 584

№ 61. СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ОРЛОВО, ОБЩ. ХАСКОВО

Galina Grozdanova, Metodi Zlatkov

MEDIEVAL SETTLEMENT IN THE VICINITY OF THE VILLAGE OF ORLOVO, HASKOVO MUNICIPALITY

Методи Даскалов, Катя Трендафилова 586

№ 62. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ № 27 ПО ТРАСЕТО НА МЕЖДУСИСТЕМНА ГАЗОВА ВРЪЗКА БЪЛГАРИЯ – ГЪРЦИЯ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. СТРЕМЦИ, ОБЩ. КЪРДЖАЛИ

Metodi Daskalov, Katya Trendafilova

PRELIMINARY ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF SITE No. 27 ON THE LAYOUT OF GAS INTERCONNECTOR KOMOTINI – STARA ZAGORA (ON THE LAND OF STREMTSI VILLAGE, KARDZHALI MUNICIPALITY)

Катя Меламед, Камен Клисуранов 589

№ 63. КАМЕННА СТРУКТУРА ОТ КРАЯ НА XIX – XX в., С. КИРКОВО, ОБЩИНА КИРКОВО

Katya Melamed, Kamen Klisuranov

STONE STRUCTURE FROM THE LATE 19TH – 20TH C. IN KIRKOVO, MUNICIPALITY OF KIRKOVO

Елена Василева, Габриела Райкова 592

№ 64. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНИЕ НА „КУРШУМ ДЖАМИЯ" ГР. КАРЛОВО

Elena Vassileva, Gabriela Raykova

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF „KURSHUM MOSQUE", KARLOVO

Мартин Христов, Филип Петрунов, Виолина Кирякова 594

№ 65. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ИЗГОРЯЛАТА ЦЪРКВА „СВ. ГЕОРГИ" В С. СВЕЖЕН, ОБЩИНА БРЕЗОВО

Martin Hristov, Filip Petrunov, Violina Kiryakova

ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF THE "ST. GEOGRE" CHURCH IN THE VILLAGE OF SVEZHEN, BREZOVO MUNICIPALITY

Мартин Христов, Филип Петрунов, Виолина Кирякова 596

№ 66. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ДВОРА НА КЪЩАТА НА ПОЛК. ВЛ. СЕРАФИМОВ В С. СВЕЖЕН, ОБЩИНА БРЕЗОВО

Martin Hristov, Filip Petrunov, Violina Kiryakova

ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION IN THE HOUSE OF COLONEL VL. SERAFIMOV IN THE VILLAGE OF SVEZHEN, BREZOVO MUNICIPALITY

Виолина Кирякова 598

№ 67. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ДВОРА НА БОЯНСКА ЦЪРКВА „СВ. СВ. НИКОЛА И ПАНТЕЛЕЙМОН“

Violina Kiryakova

RESCUE EXCAVATIONS IN THE COURTYARD OF BOYANA CHURCH “ST. ST. NICHOLAS AND PANTELEYMON”

V. АРХЕОЛОГИЧЕСКА КАРТА НА БЪЛГАРИЯ
V. ARCHAEOLOGICAL MAP OF BULGARIA

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ
FIELD SURVEYS IN NORTHERN BULGARA

Стефан Александров, Таня Христова, Станимира Танева, Кръстю Чукалев 603

№ 1. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ПЪТ I-1 (Е-79) В УЧАСТЪК ВИДИН – РУЖИНЦИ – МОНТАНА

Stefan Alexandrov, Tanya Hristova, Stanimira Taneva, Krastyu Chukalev

FIELD SURVEY ALONG THE ROAD I-1 (E-79) ROUTE, LOT “VIDIN – RUZINTSI – MONTANA”

Александра Петрова, Нарцис Торбов, Георги Ганецовски 606

№ 2. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА НАХОДИЩЕ „ЕНДЖИ СЕВЕР“ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОРНА КРЕМЕНА, ОБЩ. МЕЗДРА

Aleksandra Petrova, Narcis Torbov, Georgi Ganetzovski

FIELD SURVEY IN“ ANGIE NORTH” AREA IN THE TERRITORY OF GORNA KREMENA VILLAGE, MEZDRA MUNICIPALITY

Георги Ганецовски 607

№ 3. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИНВЕСТИЦИОННО НАМЕРЕНИЕ НА „АСЕТ-08-ИНТЕРНЕШЪНЪЛ“ ЕООД В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СОФРОНИЕВО, ОБЩ. МИЗИЯ

Georgi Ganetsovski

FIELD SURVEY IN CONNECTION WITH THE INVESTMENT INTENTION OF “ASET-08-INTERNESHANAL” LTD IN THE TERRITORY OF SOFRONIEVO VILLAGE, MIZIA MUNICIPALITY

Георги Ганецовски 609

№ 4. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КАМЕНО ПОЛЕ, ОБЩ. РОМАН

Georgi Ganetsovski

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF KAMENO POLE VILLAGE, ROMAN MUNICIPALITY

Евгения Найденова, Сергей Торбатов, Биляна Иванова, Светлана Венелинова 612

№ 5. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА ГРАД ОРЯХОВО И СЕЛАТА СЕЛАНОВЦИ, ОСТРОВ И ГОРНИ ВАДИН, ОБЩ. ОРЯХОВО

Evgenia Naydenova, Sergey Torbatov, Bilyana Ivanova, Svetlana Venelinova

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF ORYAHOVO TOWN AND SELANOVTSI, OSTROV AND GORNI VADIN VILLAGES, ORYAHOVO MUNICIPALITY

Станимира Танева, Мая Валентинова 614

№ 6. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА С. ГОЛЯМА ЖЕЛЯЗНА, ОБЩ. ТРОЯН И С. СОПОТ, ОБЩ. УГЪРЧИН

Stanimira Taneva, Maya Valentinova
FIELD SURVEY IN THE TERRITORIES OF GOLYAMA ZHELYAZNA VILLAGE, TROYAN MUNICIPALITY, AND SOPOT VILLAGE, UGARCHIN MUNICIPALITY

Илиян Петракиев, Мирослав Йорданов 616
№ 7. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА БОЖЕНЦИТЕ И ТОРБАЛЪЖИТЕ, ОБЩ. ГАБРОВО И С. НИКОЛАЕВО, ОБЩ. ТРЯВНА
Iliyan Petrakiev, Miroslav Yordanov
FIELD SURVEY IN THE TERRITORIES OF BOZHENCITE AND TORBALAZHITE VILLAGES, GABROVO MUNICIPALITY, AND NIKOLAEVO VILLAGE, TRYAVNA MUNICIPALITY

Мая Иванова 619
№ 8. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА ГОРНА ОРЯХОВИЦА И С. ПЪРВОМАЙЦИ, ОБЩ. ГОРНА ОРЯХОВИЦА
Maya Ivanova
FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF GORNA ORYAHOVITSA TOWN AND PARVOMAYTSI VILLAGE, GORNA ORYAHOVITSA MUNICIPALITY

Светлана Венелинова, Валери Григоров, Петър Димов 621
№ 9. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО СРЕДНОТО ТЕЧЕНИЕ НА РЕКА ГОЛЯМА КАМЧИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СМЯДОВО И С. КЪЛНОВО, ОБЩ. СМЯДОВО
Svetlana Venelinova, Valeri Grigorov, Petar Dimov
FIELD SURVEY ALONG MIDDLE STREAM OF GOLYAMA KAMCHIA RIVER IN THE TERRITORY OF THE SMYADOVO TOWN AND THE KALNOVO VILLAGE, SMYADOVO MUNICIPALITY

Станимир Стойчев 624
№ 10. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА МАГИСТРАЛЕН ВОДОПРОВОД ОТ ЯЗОВИР ТИЧА ДО ШУМЕН
Stanimir Stoychev
FIELD SURVEY ALONG WATER PIPELINE ROUTE FROM TICHA DAM TO SHUMEN TOWN

Станимир Стойчев, Гергана Илиева 625
№ 11. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА НИАР МАДАРА
Stanimir Stoichev, Gergana Ilieva
FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF MADARA RESERVE

Георги Иванов, Кръстю Чукалев, Радостина Енчева, Владимир Славчев, Боян Тотев, Мария Гюрова, Калин Маджаров 626
№ 12. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩ. БАЛЧИК
Georgi Ivanov, Krastyu Chukalev, Radostina Encheva, Vladimir Slavchev, Boyan Totev, Maria Gurova, Kalin Madzharov
FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF BALCHIK MUNICIPALITY

Петър Лещаков, Игор Лазаренко 629
№ 13. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В СЕРВИТУТА НА ПРЕНОСЕН ГАЗОПРОВОД В УЧАСТЪК ОС ВЪЛЧИ ДОЛ – ЛКВ ПРЕСЕЛКА
Petar Leshtakov, Igor Lazarenko
FIELD SURVEY ALONG THE ROUTE OF GAS TRANSMISSION PIPELINE IN THE SECTION BETWEEN CS VALCHI DOL AND VS PRESELKA

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
FIELD SURVEYS IN SOUTHERN BULGARA

Кръстю Чукалев, Живко Узунов, Александър Станев, Яна Мутафчиева, Илия Киров 631
№ 14. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА АЛДОМИРОВЦИ И ИЗВОР, ОБЩ. СЛИВНИЦА И ЧУКОВЕЗЕР, ОБЩ. ДРАГОМАН
Krastyu Chukalev, Zhivko Uzunov, Alexander Stanev, Yana Mutafchieva, Ilia Kirov
FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF ALDOMIROVTSI AND IZVOR VILLAGES, SLIVNITSA MUNICIPALITY, AND CHUKOVEZER VILLAGE, DRAGOMAN MUNICIPALITY

Методи Златков, Мария Пашова, Цветана Комитова 634
№ 15. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНИ ГЪРМЕН И ХАДЖИДИМОВО
Metodi Zlatkov, Maria Pashova, Tsvetana Komitova
FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF GARMEN AND HADZHIDIMOVO MUNICIPALITIES

Методи Златков, Боян Думанов, Емил Нанков 636
№ 16. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА АМ „СТРУМА“, ЛОТ 3.2
ОБЩИНИ СИМИТЛИ И КРЕСНА
Metodi Zlatkov, Boyan Dumanov, Emil Nankov
FIELD SURVEY ALONG “STRUMA” HIGHWAY ROUTE, LOT 3.2, SIMITLI AND KRESNA MUNICIPALITIES

Наталия Иванова, Камен Бояджиев, Васил Кацаров 639
№ 17. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ПЛОЩ „БОРОВА МОГИЛА“, ОБЩИНИ ПАНАГЮРИЩЕ И СТРЕЛЧА
Nataliya Ivanova, Kamen Boyadzhiev, Vasil Katsarov
FIELD SURVEY IN “BOROVA MOGILA” TERRITORY, PANAGYURISHTE AND STRELCHA MUNICIPALITIES

Наталия Иванова, Ангел Григоров, Вероника Генчева 641
№ 18. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В КОНЦЕСИОННА ПЛОЩ „БОРИМЕЧКОВО“, ОБЩИНИ ЛЕСИЧОВО И ПАНАГЮРИЩЕ
Nataliya Ivanova, Angel Grigorov, Veronika Gencheva
FIELD SURVEY IN “BORIMECHKOVO” AREA, LESICHOVO AND PANAGYURISHTE MUNICIPALITIES

Алексей Гоцев, Александър Манев 644
№ 19. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В РАЙОНА НА РЕКА АСАРДЕРЕ, ОБЩ. СЕПТЕМВРИ
Alexey Gotzev, Alexander Manev
FIELD SURVEY IN ASARDERE RIVER REGION, SEPTEMVRI MUNICIPALITY

Петър Лещаков, Ангел Григоров, Галина Самичкова 647
№ 20. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ПЛОЩАДКИ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА НАДЛЕЗИ И ПОДЛЕЗИ ПО ЖЕЛЕЗОПЪТНАТА ЛИНИЯ ПЛОВДИВ – БУРГАС
Petar Leshtakov, Angel Grigorov, Galina Samichkova
FIELD SURVEY ALONG OVERPASS AND UNDERPASS CONSTRUCTION PLATFORM ON THE RAILWAY SECTION PLOVDIV – BURGAS

Ангел Григоров, Меглена Първин, Мария Гюрова 649
№ 21. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩ. ПАВЕЛ БАНЯ ПО ПРОЕКТ „АРХЕОЛОГИЧЕСКА КАРТА НА БЪЛГАРИЯ“
Angel Bogdanov Grigorov, Meglena Purleva, Maria Gurova

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF PAVEL BANYA MUCIPALITY PART OF THE "ARCHAEOLOGICAL MAP OF BULGARIA" PROJECT

Ангел Григоров 652
№ 22. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩ. ПАВЕЛ БАНЯ
Angel Grigorov
FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF PAVEL BANYA MUNICIPALITY

Христина Вълчанова 654
№ 23. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩ. ДЕВИН
Hristina Valchanova
FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF DEVIN MUNICIPALITY

Росина Костова, Михаил Христов 657
№ 24. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩ. НЕДЕЛИНО
Rossina Kostova, Mihail Christov
FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF NEDELINO MUNICIPALITY

Вероника Генчева, Ангел Григоров 659
№ 25. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА БЕЛИЦА, ОБЩ. ЛЮБИМЕЦ И ЧЕРНА МОГИЛА, ОБЩ. ХАРМАНЛИ
Veronika Gencheva, Angel Grigorov
FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF BELITSA VILLAGE, LYUBIMETS MUNICIPALITY, AND CHERNA MOGILA VILLAGE, HARMANLI MUNICIPALITY

Станислав Илиев 661
№ 26. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДРИПЧЕВО, ОБЩ. ХАРМАНЛИ
Stanislav Iliev
FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF DRIPCHEVO VILLAGE, HARMANLI MUNICIPALITY

Георги Нехризов, Вероника Генчева 662
№ 27. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОД „МЕЖДУСИСТЕМНА ГАЗОВА ВРЪЗКА ГЪРЦИЯ – БЪЛГАРИЯ" ОТ БЪЛГАРО-ГРЪЦКАТА ГРАНИЦА ДО ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОЛЕМАНЦИ, ОБЩ. ХАСКОВО
Georgi Nekhrizov, Veronika Gencheva
FIELD SURVEY ALONG THE GAS PIPELINE "GAS INTERCONNECTOR GREECE – BULGARIA" FROM THE BULGARIAN-GREEK BORDER TO THE TERRITORY OF GOLEMANTSI VILLAGE, HASKOVO MUNICIPALITY

Петър Лещаков 665
№ 28. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОД „МЕЖДУСИСТЕМНА ГАЗОВА ВРЪЗКА ГЪРЦИЯ – БЪЛГАРИЯ" ОТ ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОЛЕМАНЦИ, ОБЩ. ХАСКОВО, ДО ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МАЛКО КАДИЕВО, ОБЩ. СТАРА ЗАГОРА
Petar Leshtakov
FIELD SURVEY ALONG THE GAS PIPELINE "GAS INTERCONNECTOR GREECE – BULGARIA" FROM THE TERRITORY OF GOLEMANTSI VILLAGE, HASKOVO MUNICIPALITY, TO THE TERRITORY OF MALKO KADIEVO VILLAGE, STARA *ZAGORA* MUNICIPALITY

Надежда Кечева 668
№ 29. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ДВЕ ПЛОЩАДКИ, ПРЕДВИДЕНИ ЗА МОДЕРНИЗАЦИЯ НА

КОМПРЕСОРНИ СТАНЦИИ „ИХТИМАН“ И „ЛОЗЕНЕЦ“, В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СТАМБОЛОВО, ОБЩ. ИХТИМАН И ЛОЗЕНЕЦ, ОБЩ. СТРАЛДЖА

Nadezhda Kecheva

FIELD SURVEY ON TWO AREAS FOR MODERNIZATION OF IHTIMAN AND LOZENETS COMPRESSOR STATIONS IN THE TERRITORIES OF STAMBOLOVO VILLAGE, IHTIMAN MUNICIPALITY, AND LOZENETS VILLAGE, STRALDZHA MUNICIPALITY

Надежда Кечева 670

№ 30. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА БЪДЕЩИ ПЛОЩАДКИ И В ГРАНИЦИ НА СЕРВИТУТНА ЗОНА НА ГАЗОПРОВОДА КЪМ ОБЕКТ „РАЗШИРЕНИЕ НА ГАЗОПРЕНОСНАТА МРЕЖА В УЧАСТЪКА ОТ БЪЛГАРО-ТУРСКАТА ГРАНИЦА ДО КОМПРЕСОРНА СТАНЦИЯ „СТРАНДЖА“ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СТРАНДЖА И ГОРСКА ПОЛЯНА, ОБЩ. БОЛЯРОВО

Nadezhda Kecheva

FIELD SURVEY ALONG A GAS PIPELINE INFRASTRUCTURE PROJECT IN THE TERRITORIES OF STRANDZHA AND GORSKA POLYANA VILLAGES, BOLYAROVO MUNICIPALITY

Тодор Вълчев, Стефан Бакърджиев 672

№ 31. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ВОДОСБОРНИЯ БАСЕЙН НА РЕКА ПОПОВСКА В ОБЩ. БОЛЯРОВО

Todor Valchev, Stefan Bakardzhiev

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF POPOVSKA RIVER IN THE AREA OF BOLYAROVO MUNICIPALITY

Биляна Иванова, Сергей Торбатов 675

№ 32. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ОБХОДЕН ПЪТ НА ГР. ПОМОРИЕ

Bilyana Ivanova, Sergey Torbatov

FIELD SURVEY ALONG THE NEW BYPASS ROAD OF POMORIE TOWN

Мирослав Класнаков, Константин Господинов 677

№ 33. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА БОГДАНОВО, ОБЩ. СРЕДЕЦ И ГАБЪР И ВЪРШИЛО, ОБЩ. СОЗОПОЛ

Miroslav Klasnakov, Konstantin Gospodinov

FIELD SURVEY IN THE TERRITORIES OF BOGDANOVO VILLAGE, SREDETS MUNICIPALITY, AND GABAR AND VARSHILO VILLAGES, SOZOPOL MUNICIPALITY

Иво Д. Чолаков, Пламена Георгиева 679

№ 34. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩ.СРЕДЕЦ

Ivo D. Cholakov, Plamena Georgieva

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF SREDETS MUNICIPALITY

Здравка Георгиева, Найден Прахов, Калин Димитров 682

№ 35. НЕДЕСТРУКТИВНО ПРОУЧВАНЕ И ДОКУМЕНТИРАНЕ НА ГРАФИТИ ОТ СРЕДНОВЕКОВНИТЕ ЦЪРКВИ СВ. СПАС И СВ. ТОДОР В НЕСЕБЪР

Zdravka Georgieva, Nayden Prahov, Kalin Dimitrov

NON-DESTRUCTIVE SURVEY OF GRAFFITI OF ST. SPAS AND ST. TODOR CHURCHES IN NESSEBAR TOWN

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEYS

Петър Лещаков, Галина Самичкова 685

№ 36. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) В ОКОЛНОСТИТЕ НА ПРАИСТОРИЧЕСКИ СОЛОДОБИВЕН И ГРАДСКИ ЦЕНТЪР ПРОВАДИЯ – СОЛНИЦАТА, ОБЩ. ПРОВАДИЯ

Petar Leshtakov, Galina Samichkova

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY OF THE SURROUNDINGS OF PREHISTORIC SALT-PRODUCTION AND URBAN CENTER PROVADIA-SOLNITSATA, PROVADIA MUNICIPALITY

Надежда Кечева 688

№ 37. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ И ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩ. ПЕТРИЧ

Nadezhda Kecheva

FULL-COVERAGE AND AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY IN PETRICH MUNICIPALITY

Таня Христова, Мартин Христов 690

№ 38. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА РОЗОВЕЦ И СВЕЖЕН, ОБЩ. БРЕЗОВО И АЛЕКСАНДРОВО, ОБЩ. ПАВЕЛ БАНЯ

Tanya Hristova, Martin Hristov

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF ROZOVETS AND SVEZHEN VILLAGES, BREZOVO MUNICIPALITY, AND ALEXANDROVO VILLAGE, PAVEL BANYA MUNICIPALITY

Таня Христова, Мартин Христов 692

№ 39. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) В ЗЕМЛИЩАТА НА С. СВЕЖЕН, ОБЩ. БРЕЗОВО, С. ОСЕТЕНОВО, ОБЩ. ПАВЕЛ БАНЯ И ГР. КАЛОФЕР, ОБЩ. КАРЛОВО

Tanya Hristova, Martin Hristov

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF OSETENOVO VILLAGE, PAVEL BANYA MUNICIPALITY, SVEZHEN VILLAGE, BREZOVO MUNICIPALITY, AND KALOFER TOWN, KARLOVO MUNICIPALITY

Деян Рабовянов 694

№ 40. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. БУЗОВГРАД, ОБЩ. КАЗАНЛЪК

Deyan Rabovyanov

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF BUZOVGRAD VILLAGE, KAZANLAK MUNICIPALITY

Милена Тонкова, Никола Тонков 696

№ 41. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНИ БРАТЯ ДАСКАЛОВИ И ЧИРПАН

Milena Tonkova, Nikola Tonkov

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF BRATYA DASKALOVI AND CHIRPAN MUNICIPALITIES

Пламен Георгиев, Христо Попов, Петър Лещаков 699

№ 42. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) В РАЙОНА НА ПРАИСТОРИЧЕСКИ РУДНИЦИ АЙ БУНАР И ТАМЯНКА, ОБЩ. СТАРА ЗАГОРА

Plamen Georgiev, Hristo Popov, Petar Leshtakov

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY IN THE AREAS OF PREHISTORIC MINES AI BUNAR

AND TAMYANKA, STARA *ZAGORA* MUNICIPALITY

Георги Нехризов, Юлия Цветкова, Вероника Генчева 701

№ 43. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) НА ТЕРИТОРИЯТА НА МАСИВА ЧАЛА, ОБЩ. СТАМБОЛОВО, ИЗТОЧНИ РОДОПИ

Georgi Nekhrizov, Julia Tzvetkova, Veronika Gencheva

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF CHALA MASSIF, STAMBOLOVO MUNICIPALITY, EASTERN RHODOPES

Пламен Георгиев, Христо Попов 704

№ 44. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) В ИЗТОЧНИТЕ РОДОПИ

Plamen Georgiev, Hristo Popov

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF EASTERN RHODOPES

ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ

REMOTE SENSING SURVEYS

Иван Христов, Кирил Велковски 707

№ 45. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА КАСТЕЛА СОСТРА ПРИ С. ЛОМЕЦ, ОБЩ. ТРОЯН

Ivan Hristov, Kiril Velkovski

GEOPHYSICAL SURVEY OF THE CASTELLUM OF SOSTRA IN THE TERRITORY OF LOMETS VILLAGE, TROYAN MUNICIPALITY

Илиян Петракиев, Християн Цанков 709

№ 46. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТИ В М. ТЕМНИ ГРАД – СЕВЕРНО ПОДГРАДИЕ НА КРЕПОСТТА РЯХОВЕЦ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ПЪРВОМАЙЦИ, ОБЩ. ГОРНА ОРЯХОВИЦА

Iliyan Petrakiev, Hristian Tsankov

GEOPHYSICAL SURVEY IN TEMNI GRAD LOCALITY – THE NORTHERN SUBURB OF THE RYAHOVETS FORTRESS, PARVOMAYTSI VILLAGE, GORNA ORYAHOVITSA MUNICIPALITY

Боян Тотев, Добри Добрев, Християн Цанков, Атанас Кисьов 712

№ 47. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ С. КАРДАМ, ОБЩ. ГЕНЕРАЛ ТОШЕВО

Boyan Totev, Dobri Dobrev, Hristiyan Tsankov, Atanas Kisyov

GEOPHYSICAL SURVEY OF MOUND NECROPOLIS IN THE TERRITORY OF KARDAM VILLAGE, GENERAL TOSHEVO MUNICIPALITY

Петър Лещаков, Християн Цанков 713

№ 48. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ХАЛКОЛИТЕН УКРЕПЕН ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. НЕНОВО, ОБЩ. ПРОВАДИЯ

Petar Leshtakov, Hristian Tsankov

GEOPHYSICAL SURVEY OF A CHALCOLITHIC FORTIFIED SITE NEAR NENOVO VILLAGE, PROVADIA MUNICIPALITY

Пламен Георгиев, Никола Тонков, Георги Нехризов 716

№ 49. ГЕОРАДАРНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА КОНЦЕСИОННА ПЛОЩ „БРЕЗНИК“ ПРИ ГР. БРЕЗНИК

Plamen Georgiev, Nikola Tonkov, Georgi Nekhrizov

GPR SURVEY IN THE TERRITORY OF CONCESSION AREA “BREZNIK” NEAR BREZNIK TOWN

Филип Михайлов, Християн Цанков 718
№ 50. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕКРОПОЛА ДРЕН – ДЕЛЯН, ОБЩИНИ РАДОМИР И ДУПНИЦА
Philip Mihaylov, Hristian Tsankov
GEOPHYSICAL SURVEY OF DREN – DELYAN NECROPOLIS, RADOMIR AND DUPNITSA MUNICIPALITIES
Виктория Петрова, Никола Тонков 721
№ 51. ГЕОМАГНИТНИ ПРОУЧВАНИЯ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ ПРИ С. ХАДЖИДИМИТРОВО, ОБЩ. ТУНДЖА
Viktoria Petrova, Nikola Tonkov
GEOMAGNETIC SURVEY OF AN ARCHAEOLOGICAL SITE IN THE TERRITORY OF HADZHIDIMITROVO VILLAGE, TUNDZHA MUNICIPALITY

Елена Василева, Стефан Бакърджиев, Никола Тонков 722
№ 52. ГЕОМАГНИТНИ ПРОУЧВАНИЯ В М. САРАЯ, ЗЕМЛИЩЕ НА ГР. СТРАЛДЖА
Elena Vasileva, Stefan Bakardzhiev, Nikola Tonkov
GEOMAGNETIC SURVEY IN SARAYA LOCALITY, IN THE TERRITORY OF STRALDZHA TOWN

Деян Дичев 724
№ 53. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ В М. МАНАСТИРЧЕТО СВ. ИЛИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СТРОЙНО, ОБЩ. ЕЛХОВО
Deyan Dichev
GEOPHYSICAL SURVEY OF A SITE IN THE MONASTERY– ST. ILIA LOCALITY IN THE TERRITORY OF STROYNO VILLAGE, ELHOVO MUNICIPALITY

Даниел Пантов 726
№ 54. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТИ МИШКОВА НИВА И ГРАДИЩЕ, ОБЩ. МАЛКО ТЪРНОВО
Daniel Pantov
GEOPHYSICAL SURVEY OF THE SITES MISHKOVA NIVA AND GRADISHTE, MALKO TARNOVO MUNICIPALITY

Иван Христов, Кирил Велковски 728
№ 55. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНАТА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ НА НОС ЕМИНЕ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЕМОНА, ОБЩ. НЕСЕБЪР
Ivan Hristov, Kiril Velkovski
GEOPHYSICAL SURVEY OF THE LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS ON CAPE EMINE IN THE TERRITORY OF EMONA VILLAGE, NESEBAR MUNICIPALITY

Доротея Гюрджийска, Стилиян Иванов, Християн Цанков, Атанас Кисьов 730
№ 56. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА УКРЕПЕН ОБЕКТ ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В М. КАЛЕТО, С. ИЗВОР, ОБЩ. БУРГАС
Dorotea Gyurdzhiyska, Stiliyan Ivanov, Hristian Tsankov, Atanas Kisyov
GEOPHYSICAL SURVEY OF A HELLENISTIC FORTIFIED SITE AT KALETO LOCALITY IN THE TERRITORY OF IZVOR VILLAGE, BURGAS MUNICIPALITY

Калин Димитров, Даниел Пантов, Християн Цанков, Атанас Кисьов 732
№ 57. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ В РАЙОНА НА НОС СВ. ДИМИТЪР (СКОМБОЛИТО) И УСТИЕТО НА РЕКА РОПОТАМО
Kalin Dimitrov, Daniel Pantov, Hristian Tsankov, Atanas Kisyov
GEOPHYSICAL SURVEY IN THE AREA OF CAPE ST. DIMITAR (SKOMBOLI) AND THE MOUTH OF THE ROPOTAMO RIVER

ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ
UNDERWATER SURVEYS

Найден Прахов, Калин Димитров, Владимир Славчев 735
№ 58. КОМПЛЕКСНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В АКВАТОРИЯТА И ПО БРЕГОВЕТЕ НА ВАРНЕНСКИТЕ ЕЗЕРА
Nayden Prahov, Kalin Dimitrov, Vladimir Slavchev
COMPLEX ARCHAEOLOGICAL SURVEY IN VARNA LAKES AND THEIR SHORES

Найден Прахов, Калин Димитров, Павел Георгиев 738
№ 59. КОМПЛЕКСНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АКВАТОРИЯТА НА „СТАРИНЕН ГРАД НЕСЕБЪР“
Nayden Prahov, Kalin Dimitrov, Pavel Georgiev
UNDERWATER ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF NESEBAR AQUATORY

Иван Христов, Кирил Велковски 741
№ 60. ПОДВОДНИ НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ НА АКВАТОРИЯТА НА ОСТРОВ СВ. ТОМА В ЗАЛИВА АРКУТИНО
Ivan Hristov, Kiril Velkovski
UNDERWATER NON-DESTRUCTIVE SURVEY IN THE AQUATORY OF ST. THOMAS ISLAND IN ARKUTINO BAY

Калин Димитров, Веселин Драганов, Найден Прахов, Джонатан Адамс, Йохан Рьомби, Павел Георгиев, Драгомир Гърбов, Родриго Пачеко-Руиз, Феликс Педроти, Здравка Георгиева 743
№ 61. ПОДВОДНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ЗАЛИВА ПРЕД УСТИЕТО НА РЕКА РОПОТАМО
Kalin Dimitrov, Vesselin Draganov, Nayden Prahov, Jonathan Adams, Johan Rönnby, Pavel Georgiev, Dragomir Garbov, Rodrigo Pacheco-Ruiz, Felix Pedrotti, Zdravka Georgieva
UNDERWATER ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN THE SEA BAY AT THE MOUTH OF ROPOTAMO RIVER

Калин Димитров, Кирил Велковски, Найден Прахов, Павел Георгиев, Здравка Георгиева 747
№ 62. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ПРОЕКТ ЗА „РЕКОНСТРУКЦИЯ И МОДЕРНИЗАЦИЯ НА РИБАРСКО ПРИСТАНИЩЕ „МИЧУРИН“, ГР. ЦАРЕВО
Kalin Dimitrov, Kiril Velkovski, Nayden Prahov, Pavel Georgiev, Zdravka Georgieva
ARCHAEOLOGICAL SURVEY FOR THE “PROJECT FOR RECONSTRUCTION AND MODERNIZATION OF THE FISHING PORT “MICHURIN”, TSAREVO TOWN

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ НАБЛЮДЕНИЯ
ARCHAEOLOGICAL MONITORINGS

Мая Валентинова, Велина Жекунова 750
№ 63. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ ПО ТРАСЕТО НА АМ „ХЕМУС“, УЧАСТЪК 1, ОТ КМ 78+884 ДО КМ 87+800
Maya Valentinova, Velina Zhekunova
ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING CONSTRUCTION WORK OF HEMUS HIGHWAY, PART 1, KM 78+884 – 87+800

Деян Рабовянов 753
№ 64. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА ОБХОД НА ГР. ГАБРОВО
Deyan Rabovyanov
ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING CONSTRUCTION WORK OF DETOUR ROAD ROUTE O F GABROVO TOWN

Жарин Величков 755
№ 65. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В ДВОРА НА „КОКА-КОЛА ХБК – БЪЛГАРИЯ“, ГР. КОСТИНБРОД
Zharin Velichkov
ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT COCA COLA HBK PROPERTY IN KOSTINBROD TOWN
Филип Михайлов 756
№ 66. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА КОНЦЕСИОННА ПЛОЩ „БРЕЗНИК“, НАХОДИЩЕ „МИЛИН КАМЪК“, ЗЕМЛИЩЕ НА ГР. БРЕЗНИК
Philip Mihaylov
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF THE CONCESSION AREA “BREZNIK”, DEPOSIT “MILIN KAMAK” IN THE TERRITORY OF BREZNIK TOWN

Марлена Тонева 758
№ 67. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНАТА ДЕЙНОСТ ПО ПРОЕКТ „РЕМОНТ И РЕКОНСТРУКЦИЯ НА МАНАСТИР СВ. НИКОЛАЙ МИРЛИКИЙСКИ ЛЕТНИ“, С. ПЕЩЕРА, ОБЩ. ЗЕМЕН
Marlena Toneva
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSTRUCTION WORK PART OF “RENOVATION AND RECONSTRUCTION OF “ST. NICHOLAS OF MYRA” MONASTERY” PROJECT IN THE TERRITORY OF PESHTERA VILLAGE. ZEMEN MUNICIPALITY

Мария Пашова 760
№ 68. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ПОДМЯНА НА ЕЛЕКТРИЧЕСКИ СТЪЛБОВЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГР. БЛАГОЕВГРАД
Maria Pashova
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF ELECTRICITY TRANSMISSION REPAIR NEAR BLAGOEVGRAD TOWN

Петър Лещаков, София Христева 762
№ 69. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛСТВОТО НА ЖЕЛЕЗОПЪТЕН УЧАСТЪК СКУТАРЕ – ОРИЗОВО
Petar Leshtakov, Sophia Hristeva
ARHAEOLOGICAL MONITORING DURING THE REHABILITATION OF SKUTARE – ORIZOVO RAILWAY SECTION

София Христева 764
№ 70. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „СТАНИСЛАВ ДОСПЕВСКИ“ № 2, ГР. ПЛОВДИВ
Sophia Hristeva
ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 2 STANISLAV DOSPEVSKI STR., PLOVDIV TOWN

Елена Божинова 765
№ 71. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В КВ. „ХЪЛМ НА МЛАДЕЖТА“ (БИВШ КВ. „ТРИЪГЪЛНИКА“), ГР. ПЛОВДИВ
Elena Bozhinova
ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT THE HALM NA MLADEZHTA NEIGHBORHOOD (FORMER TRIAGALNIKA NEIGHBORHOOD), PLOVDIV TOWN

Росица Миткова 768
№ 72. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛЕН ОБЕКТ ВЪРХУ „ПЛОСКАТА МОГИЛА“, УЛ. „БРЕЗОВСКО ШОСЕ“ № 176, ГР. ПЛОВДИВ

Rositsa Mitkova
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF SITE "TELL", 176 BREZOVSKO SHOSE STR., PLOVDIV TOWN

Вероника Генчева, Жени Василева 770
№ 73. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ ПО ТРАСЕТО НА ВЪЗДУШНА ЕЛЕКТРОПРОВОДНА ЛИНИЯ „ДАЛАДЖА" В ОБЩИНИ КЪРДЖАЛИ И АРДИНО
Veronika Gencheva, Zheni Vasileva
ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSTRUCTION WORK ON ROUTE OF THE POWER LINE "DALADZA", IN THE TERRITORIES OF KARDZHALI AND ARDINO MUNICIPALITIES

Димчо Момчилов, Росица Христова 771
№ 74. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ РЕМОНТ НА ВЛ 220 KV „КАМЧИЯ" В УЧАСТЪК, ПОПАДАЩ В ГРАНИЦИТЕ НА „АНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ МАРКЕЛИ"
Dimcho Momchilov, Rositsa Hristova
ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING CONSTRUCTION WORK OF A HIGH VOLTAGE OVERHEAD POWER LINE "KAMCHIA" WITHIN THE BOUNDARIES OF "ANCIENT AND MEDIEVAL FORTRESS MARKELI"

Мартин Христов 774
№ 75. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА ПЪТ I-9 И ОБХОД НА ГР. АХЕЛОЙ
Martin Hristov
ARCHAEOLOGICAL MONITORING ON THE ROUTE OF ROAD I-9 AND BYPASS OF AHELOY TOWN

Наблюдения и разкопки без констатирани археологически останки 777
Monitorings and excavations with no archaeological remains attested

Списък с имена и адреси на авторите 784
List of names and addresses of lead authors

I. ПРАИСТОРИЯ

№ 1. ПАЛЕОЛИТНО ПЕЩЕРНО НАХОДИЩЕ КОЗАРНИКА: ПРЕХОД СРЕДЕН – КЪСЕН ПАЛЕОЛИТ

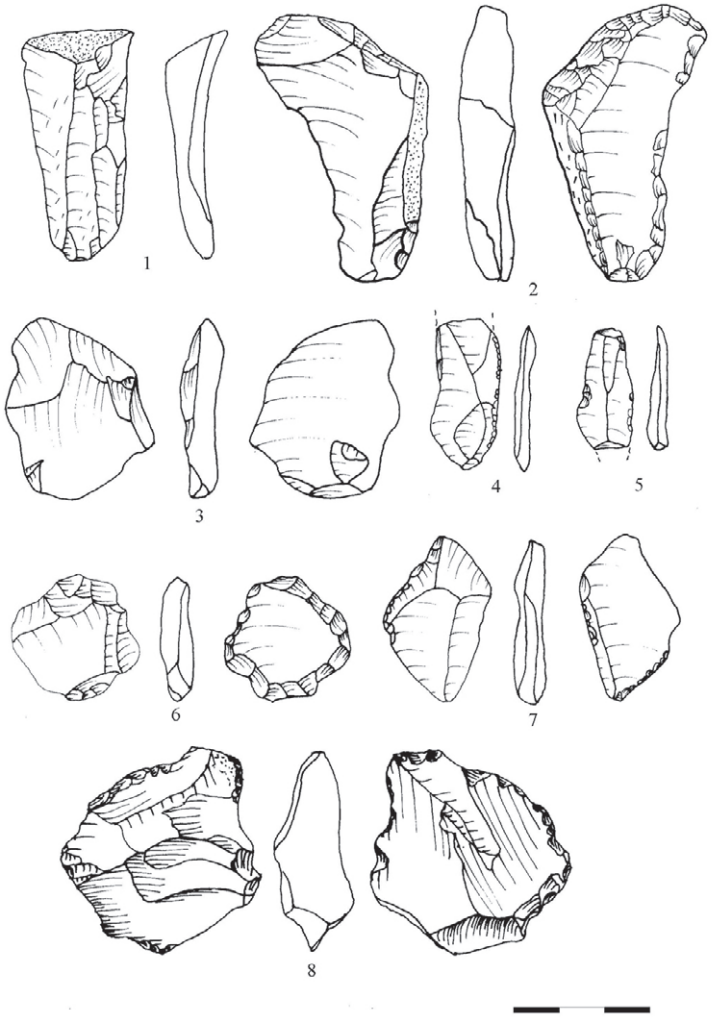
Николай Сираков, Жан-Люк Гуадели, Свобода Сиракова, Алета Гуадели, Станимира Танева, Ивайло Крумов, Ирена Димитрова, Николай Захариев

Проучванията се осъществяват по българо-френски изследователски проект "Най-ранни изяви на човешко присъствие в България и на Балканите" на НАИМ – БАН и Института PACEA–UMR5199 на CNRS и Университета Бордо с финансиране от френското Министерство на външните работи, на които екипът ни изразява своята признателност.

През 2018 г. продължихме разкопаването на Сектор I във входната зала на пещерата и на Сектор III, който се намира непосредствено след нея.

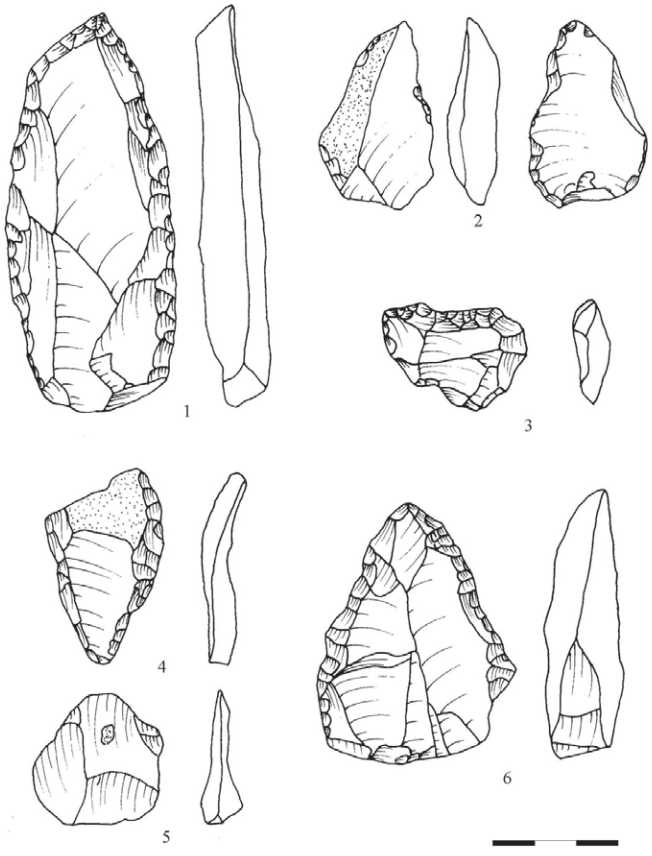
Проучването в Сектор III продължи в кв. GH29-30 в стъпаловидни нива между коти 4,94 и 4,50 м. Те бяха в контекста на тук още по-силно вторично деформирани пластове вследствие на нагъване. Тези седименти се корелираха преобладаващо със средните и отчасти с началните фази на късния палеолит в ненарушената секвенция от входната зала – основно по характеристиката на сериите кремъчни артефакти, донякъде по състава на ловната плячка и общо в палеонтологично отношение. В някои участъци се разкриваха и кремъчни артефакти, които не е изключено да имат връзка с ансамбли от прехода среден/късен палеолит. Ако това се потвърди по-убедително с по-значителна серия диагностични находки, за наличието ѝ би следвало да се вземат предвид: особено издигнати части на седимент, отговарящ на пласт 6/7 от входната зала; неразпознато допълнително нарушение, довело на места до смесване на седиментите още при или след вторичните деформации от нагъването им; наличие тук на друг пласт от прехода, липсващ във входната зала, където стратиграфски би бил вероятно между пласт 6/7 и пласт 5c.

В Сектор I бе продължено разкопаването в кв. DE7-10, между коти 4,90 и 5,05 м, където се довърши проучването на края и най-късните фази на сред-

Обр. 1. Козарника. Кремъчни артефакти от предпоследните фази на средния палеолит: 1 – удължен отломък; 2, 3, 7 – левалуазки отломъци; 8 – левалуазко ядро

Fig. 1. Kozarnika. Middle Paleolithic flint artefacts: blade-like flake (1); Levallois flakes (2, 3, 7); Levallois bladelet (4, 5); Levallois nucleus (8)

Обр. 2. Козараника. Кремъчни артефакти от предпоследните фази на средния палеолит. Стъргала върху левалуазки отломъци: 1 – конвергентно заострено стъргало; 2 – отломък с инверсен зъбчат ретуш; 3 – напречно стъргало; 4 – двойно биконвегентно стъргало; 5 – атипичен левалуазки отломък; 6 – атипичен мустиерски връх/конвергентно стъргало

Fig. 2. Kozarnika. Middle Paleolithic flint artefacts. Side-scrapers on elongated Levallois flakes: (1) convergent-pointed side-scraper; (3) transversal side-scraper; (4) double biconvergent side-scraper; (2) denticulated flake; (5) atypical Levallois flake; (6) atypical Mousterian point/convergent side-scraper

Обр. 3. Козарника. Фаунистични останки – зъби от ловна плячка от предпоследните фази на средния (2, 5) и началото на късния палеолит (1, 3, 4). Див кон (Equus caballus germanicus): 1 – втори долен ляв кътник; 2 – първи ляв долен млечен резец. Пещерна мечка (Ursus spelaeus): 3 – първи долен ляв кътник; 5 – втори горен десен кътник. Елен (Servus elaphus): 4 – долен десен канин

Fig. 3. Kozarnika. Faunal remains. Teeth from the Middle Palaeolithic (2, 5) and the Upper Paleolithic (1, 3, 4): Equus caballus germanicus (1, 2); Ursus spelaeus (3, 5); Cervus elaphus (4)

ния палеолит (57000 – 47/45000 BP) и се навлезе в предпоследните му фази. Те бяха установени стратиграфски под горната част на пласт 9 – 9ab в контекста на: долната част на пласт 9 – 9c; контактната зона на пластове 9c/10a (+ 9c?-10a? – участъци извън контактната зона, с постседиментологично силно промити седименти с много проблемно различаване на пласт 9c и 10a); горната част на пласт 10a.

В кремъчните ансамбли от предпоследните етапи на средния палеолит се разкриват, макар и доста рядко, още по-ранни предвестници на прехода среден/късен палеолит. Технологично това са опити за дебитаж на пластиноподобни отломъци и пластинки в рамките на левалуазката и близки концепции, но понякога с по-деликатна техника, може би подсказваща развитие към мека чукалка, характерно за прехода и началото на късния палеолит. Типологически това биха могли да са няколко опита за стъргалки, по-скоро атипични, една начална форма на дребен листовиден бифациален връх и някои от стъргалата. Сред последните е най-интересната и съществена форма в тази група: конвергентно стъргало върху удължен, пластиновиден левалуазки отломък с тенденция към допълнително стесняване – върхово заостряне на дисталния край – възможен опит в посока заместване на мустиерския връх за копие с по-усъвършенстваните му къснопалеолитни варианти за метателни оръжия (обр. 1, 2). Това напомня някои от ранните заострени пластини или върхове, понякога на границата с конвергентни стъргала, в прехода среден/късен палеолит, каквито са из-

вестни например в серия от пласт I (пл. 11) от Бачо Киро (Сираков, Цанова и др. 2018).

В хронологическо отношение, ако заостреното стъргало от Козарника може да се датира над 57000 BP (дата от горната част на пласт 9c при контакта 9ab/9c (Сираков и др. 2018), докато стъргалото е в долната част на този пласт), то предшества с поне 12000 – 17000 г. серията заострени пластини от Бачо Киро, датирана между 45000 и 40000 BP. Така е възможно да се окаже, че в случая става дума за един от първите предшественици на прехода среден/късен палеолит на Балканите, а и в Европа.

Общо в тези контексти останките от едра фауна включват в ловната плячка предимно диви коне и кози, елен, бизон, рядко мамут, от хищниците основно пещерна мечка, по-рядко лисица (обр. 3). Засега в проучванията липсват особени различия в състава на фауната между късните фази на средния палеолит и в прехода среден/късен палеолит.

Подобно на резултатите от края на средния палеолит, данните от предпоследните му фази биха могли да са резултат от непреки влияния, както и от директна коекзистенция и контакти в района между местни среднопалеолитни групи и популации от други райони. От особено значение през средния палеолит у нас и на Балканите би било участието в тези процеси на пришълци от Близкия Изток, антропологически отнасящи се към анатомически модерния *Homo sapiens*, но които все още са среднопалеолитни, както вече бе предположено (Сираков и др. 2018).

Новопроучените етапи на средния палеолит биха могли да се отнесат хронологически към периода между 80/75 и 55 ka BP.

Литература

Сираков и др. 2018: Н. Сираков, Ж.-Л. Гуадели, С. Сиракова, А. Гуадели, С. Танева, И. Крумов, Р. Хопкинс, И. Димитрова, Н. Захариев, Т. Димитров. Козарника: първите вероятни предвестници на късния палеолит предхождат значително края на средния палеолит едноименната къснопалеолитна културна традиция и преходът среден/късен палеолит. – Археологически открития и разкопки през 2017 г., София, 2018, 1 – 4.

Сираков, Цанова и др. 2018: Н. Сираков, Ц. Цанова, Ж.-Ж. Юблен, С. Сиракова, Ш. МакФерън, С. Таламо, Д. Смит, И. Крумов, Р. Спасов, Н.Захариев, Х. Фюлас, Ж. Марейрош, Ж. Резек, Н. Мартисиус, В. Сине-Матийо. Бачо Киро – нови данни за прехода среден/късен палеолит. – Археологически открития и разкопки през 2017 г., София, 2018, 5 – 8.

THE PALEOLITHIC CAVE SITE OF KOZARNIKA: TRANSITION FROM MIDDLE TO UPPER PALEOLITHIC

Nikolay Sirakov, Jean-Luc Guadelli, Svoboda Sirakova, Aleta Guadelli, Stanimira Taneva, Ivailo Krumov, Irena Dimitrova, Nikolay Zahariev

The excavations were carried out within a Bulgarian-French project of NAIM-BAS, PACEA-UMR5199 of CNRS, and the University of Bordeaux: *The Earliest Manifestations of Human Presence in Bulgaria and the Balkans*.

The flint assemblages revealed, although rarely, even earlier precursors of the Middle/Upper Palaeolithic transition. Typologically, these are attempts for atypical end-scrapers, bifacial points and some side-scrapers, among which a convergent-pointed form on a Levallois blade-flake (Figs. 1, 2).

This data (Figs. 1, 2, 3) is added to last season's results, supporting our theory that they could be the result of both indirect influences and of even earlier direct coexistence and contacts – in this Balkan region – of local Middle Paleolithic groups and Near Eastern immigrants who were AMHS but still were culturally Middle Paleolithic. The investigated Middle Paleolithic stages could be chronologically attributed to approximately 80/75 – 55 Ka BP.

№ 2. ПЕЩЕРАТА БАЧО КИРО: ОТ КРАЯ НА СРЕДНИЯ КЪМ ПРЕХОДА СРЕДЕН – КЪСЕН ПАЛЕОЛИТ

Николай Сираков, Ценка Цанова, Жан-Жак Юблен, Свобода Сиракова, Шенън Макферън, Ивайло Крумов, Росен Спасов, Николай Захариев, Елка Анастасова, Хелън Фюлас

Проучванията са проведени по българо-германски изследователски проект на НАИМ – БАН и Института „Макс Планк“ за еволюционна антропология (MPI–EVA), Лайпциг (Германия). Основното финансиране е от MPI–EVA с административно съдействие от НАИМ – БАН, на които изследователският екип изказва своята признателност.

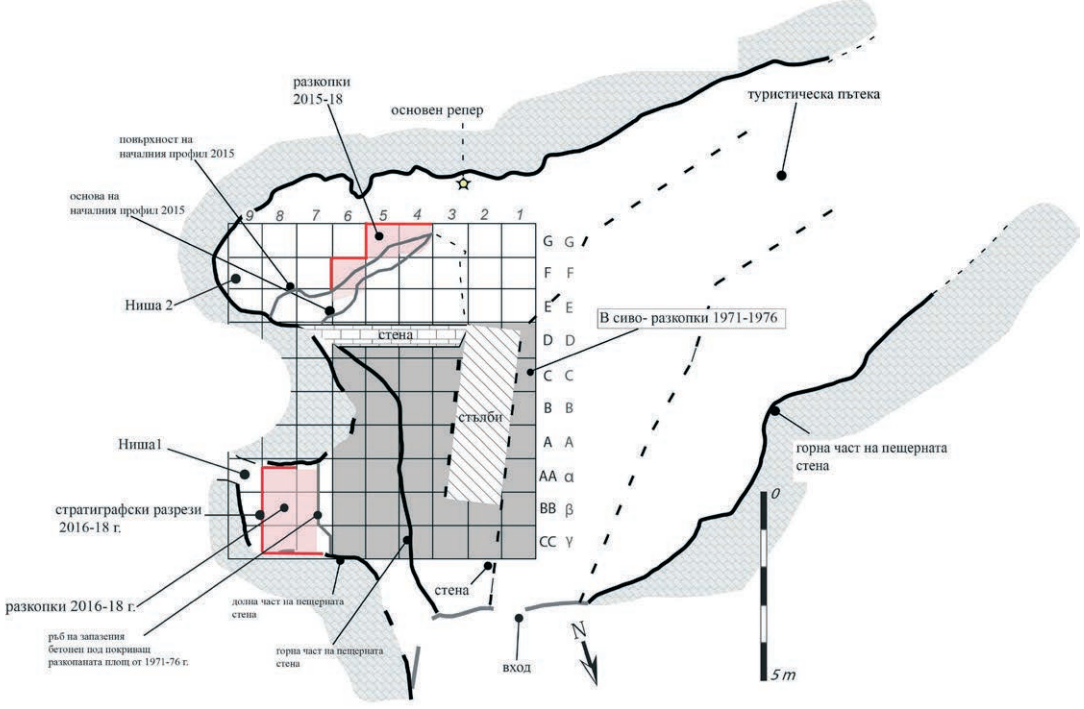
През 2018 г. основната част от проучванията на обекта продължи във входната зала при експлорация на следните пещерни отложения:

– В Основия сектор същинска експлорация се осъществи в ограничен мащаб, поради демонтаж на опасно надвиснали варовикови блокове и спасително проучване на свлечени и застрашени седименти.

– В сектор Ниша 1 продължиха изследванията на по-значителна площ (обр. 1): в подсектори 7 и 8 кв. AA, BB, CC, A, обхващайки над 6 м^2 – в долната част на археологическата секвенция, достигайки до скалното дъно. Към вътрешността на нишата се потвърди тенденцията към изклиняване на отложенията.

Чрез пространствено по-обхватната експлорация в долната част на секвенцията се установиха и разграничиха следните стратиграфски подразделения от горе на долу: пласт I – предимно средна/долна част; контакт на пластове I и J; пласт J, на места с горна, средна и долна части; контакт на пластове J и K; пласт K, изклинен към пещерните стени; скално дъно с наклон нагоре към южния/югоизточен край на входната зала.

Тези стратиграфски контексти се отнесоха генерално към две групи: от средната част на пласт J нагоре – към прехода среден/късен и началото на късния палеолит; от долната част на пласт J в дълбочина – към средния палеолит.

Обр. 1. Бачо Киро. План на входната зала с координатна система на проучваното пространство

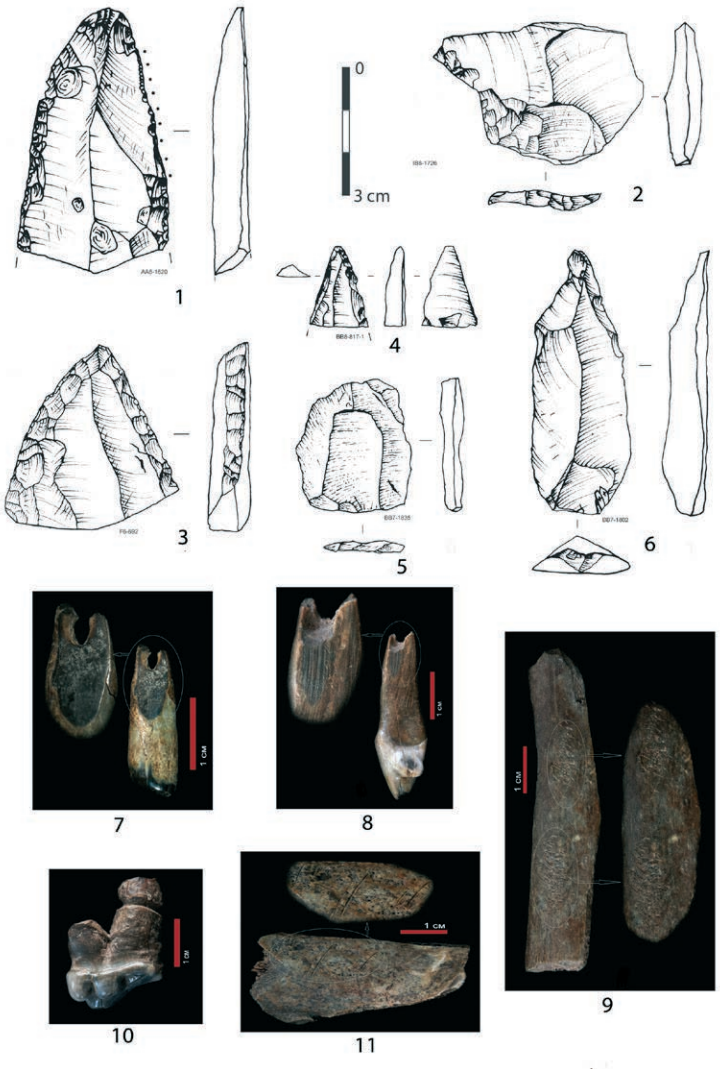
Fig. 1. Bacho Kiro. Layout of the cave entrance hall, the excavation area, and grid

Новоразкритите каменни ансамбли от прехода развиват и допълват диагностичните елементи с характерните заострени пластини и техни комбинации с конвергентни стъргала и мустиерски върхове, ретуширани пластини, пластини и пластинки – полуфабрикати; отломъци, пластини или други помасивни фрагменти с редебитаж – от преизползване на дефицитната кремъчна суровина (обр. 2). В контекста на прехода присъства винаги и типично среднопалеолитният компонент, доминиран технологично от левалуазката концепция, но той е относително по-слабо представен. Суровинният му състав включва както кремък, така и порфиритен сиенит (обр. 2). В сериите от началния късен палеолит среднопалеолитните компоненти са спорадични и само от кремък. По-малобройните серии от контекстите на средния палеолит са също с преобладаващо левалуазки характер и почти само от порфиритен сиенит.

Преработка на твърди животински тъкани, преобладаващо кости и зъби, бе установена само в контекстите на прехода среден/късен и началния късен палеолит. Върху фаунистичните останки в среднопалеолитните контексти, основно в пласт K, се установиха само следи от транжиране. Серията пандантиви от пласт I, разкрити предходните сезони, бе увеличена с още няколко такива от зъби на пещерна мечка и един, в пласт J, от еленов зъб. В пласт I се откриха няколко костени ретушьора и фрагменти с нарези от транжиране (обр. 2).

Според новите данни за ловната плячка както от прехода, така и в късните фази на средния палеолит, сред едрите тревопасни се очертава преобладаване на дивите говеда (Bos primigenius, Bison priscus) над коня и еленовите.

Развитието на проучванията върху долната част на палеолитната секвенция в Бачо Киро даде следните резултати:

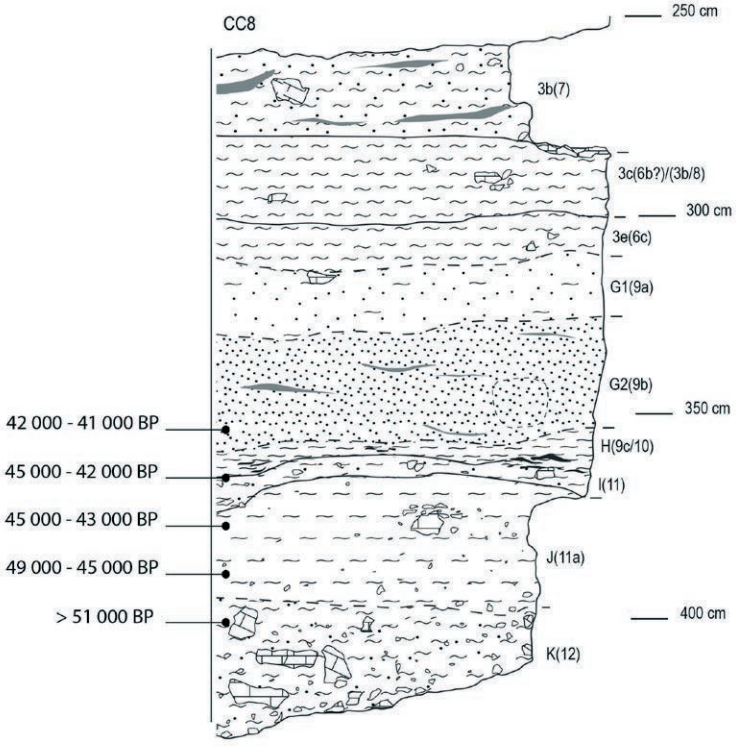
Обр. 2. Бачо Киро. Каменни и костени артефакти. Начален късен палеолит, преход среден/късен палеолит. Ниша 1. Пл. N1-I: 1, 4 – заострени пластини; 2 – левалуазки отломък; 8 – пандантив от резец на пещерна мечка (Ursus spelaeus); 9 – ретушьор от тибия на елен (Cervidae sp.); 10 – пандантив от кътник на пещерна мечка; 11 – фрагмент от тарзална кост на диво говедо със следи от транжиране. Пл. N1-J: 7 – пандантив от кучешки зъб на елен. Осн. сектор, пл. J: 3 – върхов фрагмент от комбинация заострена пластина (?) с конвергентно стъргало. Среден палеолит, пл. N1-K: 5, 6 – левалуазки отломък и пластина

Fig. 2. Bacho Kiro. Stone and bone artefacts. Initial Upper Paleolithic, transition Middle/Upper Paleolithic. Niche 1. Layer N1-I: pointed blades (1, 4); Levallois flake (2); pendant on incisor of Ursus spelaeus (8); retoucher on deer tibia, Cervidae sp. (9); pendant on molar of Ursus spelaeus (10); fragment of tarsal bone (Bos primigenius) with cut marks (11). Layer N1-J: pendant on canine of deer (7). Main sector, Layer J: pointed blade- fragment of lateral sidescraper (?) (3). Middle Paleolithic, Layer N1-K: Levallois flake and blade (5, 6)

1. Установените стратиграфски контексти биха могли да се отнесат според новите данни (калибрирани дати) периодизационно и хронологически така (обр. 3):

– най-горната част на пласт I – към началния късен палеолит, с хронологически обхват между 42000 и 41000 BP;

– средната и долна част на пласт I, контактът му с пласт J, горната и средна част на пласт J –

Обр. 3. Бачо Киро. Стратиграфия и хронология на палеолитната секвенция в Ниша 1, долна част

Fig. 3. Bacho Kiro. Stratigraphy and chronology of the Paleolithic sequence in Niche 1, lower part

към прехода среден/късен палеолит, с хронологически обхват между 45000 и 42000 BP;

– долната част на пласт J и контактът му с пласт K – към последните фази и края на средния палеолит, с хронологически обхват между 49000 и 45000 BP.

2. Съпоставката на данните, установени в късните фази и края на средния палеолит, с тези от прехода среден/късен палеолит дава указания за настъпване на значителни промени в обитаването на пещерата и някои аспекти на културното развитие. Между по-очевидните е рязката промяна в каменните суровини, която е резултат от смяна на източниците, начините на добив и по-общо на икономиката на снабдяване, преработка и ползване на тези основни материали. Тази промяна обаче не е ограничена до технологични, организационни и икономически аспекти. Свързана е и с други промени като начина и интензивността на обитаване, на самите обитаващи популации, характера на тяхното съжителство, преките им и косвени контакти, обмен, културни и други взаимоотношения (напр. хибридизация) в този период.

Това са средно- и къснопалеолитни популации, за които става все по-ясно, че не могат винаги да се отъждествяват опростено и с клишета (Greenbaum et al. in press), като: неандерталци – среден палеолит, тотално изоставане; анатомично модерните Homo sapiens – късен палеолит, поразителен и всеобхватен напредък.

Литература

Greenbaum et al. in press: G. Greenbaum, D. E. Friesem, E. Hover, M. W. Feldman, O. Kolodny. Was interpopulation connectivity of Neanderthals and modern humans the driver of the Upper Paleolithic transition rather than its product? – Quaternary Science Reviews, in press. https://doi.org/10.1016/j.quascirev.2018.12.011

THE BACHO KIRO CAVE: TRANSITION FROM LATE MIDDLE PALEOLITHIC THROUGH MIDDLE/UPPER PALEOLITHIC

Nikolay Sirakov, Tsenka Tsanova, Jean-Jacques Hublin, Svoboda Sirakova, Shannon P. McPherron, Ivaylo Krumov, Rosen Spasov, Nikolay Zahariev, Elka Anasstassova, Helen Fewlas

The research is conducted by a Bulgarian-German team of NIAM-BAS and the Max Planck Institute (Leipzig) (Fig. 1). At the base of the sequence in Niche 1 is a small MP assemblage (Layer K) with dominant raw material syenite porphyry and few flints (Fig. 2). In the overlaying transitional MP/UP contexts of Layers J and I, bone tools, pendants, pointed blades and Mousterian points are common. The Levallois concept is dominant but relatively less presented with regular use of flint and few syenite porphyry. The fauna in Layer J and K is dominated by cattle, horse, and deer.

The MP/UP transition dates from 49 to 45 ka cal BP (Fig. 3). While the inhabitants of the MP presumably were Neanderthals, those of the UP were likely Homo sapiens. The Levallois technology and the fauna show continuity from the MP to UP assemblages. The possibility of interactions between Neanderthals and Homo sapiens is still uncertain.

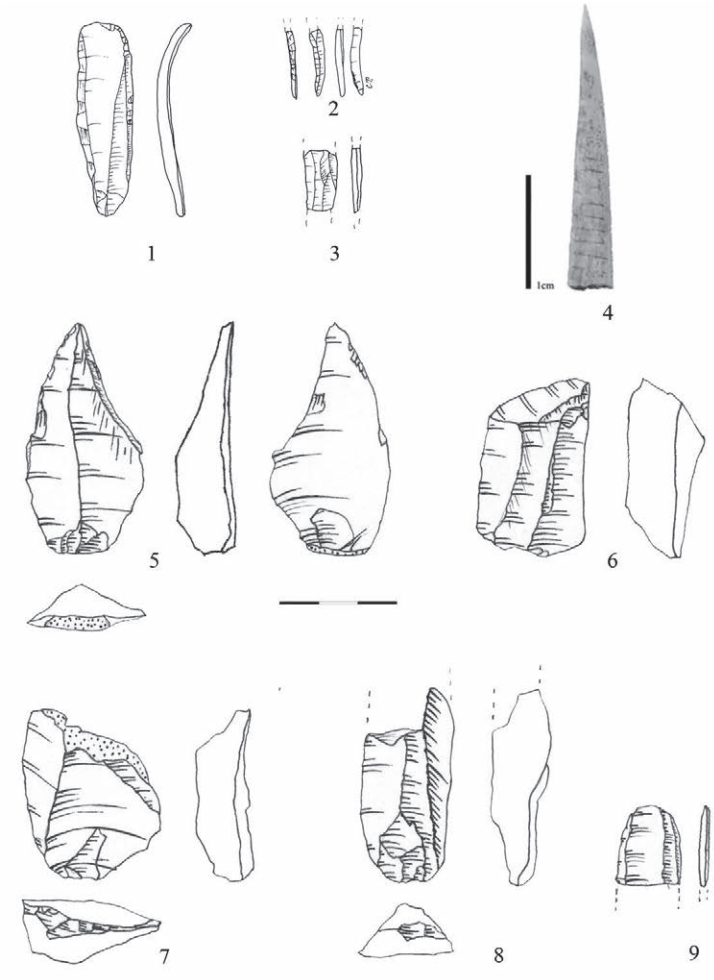
№ 3. СРЕДНО- И КЪСНОПАЛЕОЛИТНИ ОТЛОЖЕНИЯ В ПЕЩЕРА РЕДАКА II

Алета Гуадели, Жан-Люк Гуадели, Николай Симов, Надежда Карастоянова, Кръстан Митов, Ивайло Крумов, Станимира Танева

През тази година разкопките се осъществиха с целево финансиране от Министерство на културата. Проучихме отложенията от къснопалеолитната секвенция, нарушени вследствие на иманярска дейност и регистрирахме следи от две огнища. Вероятно горното е свързано с пласт 4т.п., датирано между 27905 и 27066 cal BC. Второто огнище безспорно е в контекста на пласт 4св.б. Наред с типичните кремъчни артефакти (обр. 1.3), в него открихме третото за пещерата костено шило. Интересна е декорацията по цялата повърхност на шилото (обр. 1.4). Това е най-ранният декориран утилитарен предмет познат ни от палеолита в България. Ако се потвърди датата от долната част на пласт 4 – между 41086 и 39751 cal BC, това би го поставило сред най-ранните предмети с декорация познати в Европа. Кремъчните артефакти са малко, но сред тях има и по-диагностични: пластина с еднопосочен дебитаж; фрагмент от пластинка със стръмен затъпяващ ретуш на левия ръб и утилизационен (?) частичен инверсен ретуш на десния ръб; среден фрагмент от пластина с многостенно сечение; среден фрагмент от пластинка със стръмен затъпяващ ретуш на левия ръб и стръмен ретуш на десния ръб.

През тази година проучихме напълно среднопалеолитните пластове 5 и 6. Находките са основно кости със следи от дейността на хиена (обр. 2). Кремъчните артефакти са малко и нехарактерни (обр. 1.9). Това потвърди интерпретацията на геолозите за предепониране на находките вследствие на течащи води. На практика във входната зала няма среднопалеолитна секвенция, а във вътрешността на пещерата е имало следи от спорадично краткотрайно/и посещение/я. Същото се отнася и за леговището на хиена. Пространственият анализ на фаунистичните останки от пластове 5 и 6 сочи ясно изразени концентрации между варовиковите блокове (обр. 3). Следователно по-значителната част от тях са предепонирани от вътрешността на пещерата и не са акумулирани във входната зала от хищници. Поради малкия брой на находките от къснопалеолитните пластове пространственият анализ не е възможен, но, добавяйки данните от предходните години, се доочерта слаба концентрация около огнище № 4, която вече беше констатирана предходните сезони (Guadelli et al. 2013). При всички положения данните от този контекст са недостатъчни поради интензивната иманярска дейност в тази част и съответно липсата на значителна част от находките.

Фаунистичният спектър е еднакъв с предходните сезони. От тафономична гледна точка костите със следи са 77,01 %. От тях 80,00 % са с корозия и следи от

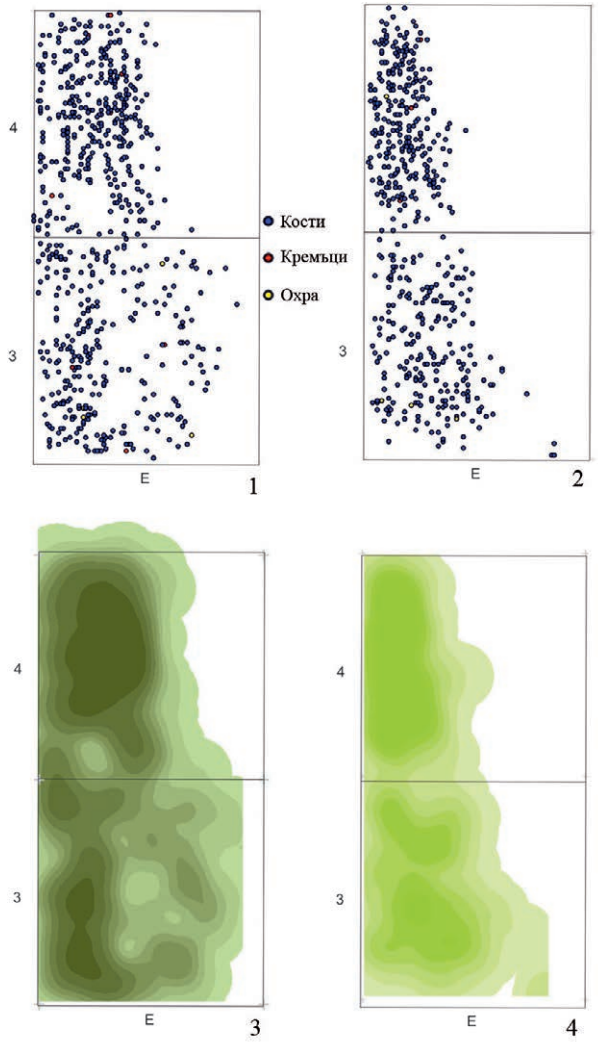
Обр. 1. Редака II. Кремъчни артефакти. Късен палеолит: 1, 8, 9 – пластини; 2 – пластинка със затъпяващ ретуш; 3 – пластинка; 4 – костено шило; 5 – ретуширан отломък; 6, 7 – отломъци

Fig. 1. Redaka II. Flint artefacts. Upper Paleolithic: blades (1, 8, 9); backed bladelet (2); bledelet (3); bone awl (4); retouched flake (5); flakes (6, 7)

Обр. 2. Редака II. Фаунистични останки. Среден палеолит: 1 – долна челюст от лисица (Vulpes vulpes); 2 – горен кътник от благороден елен (Cervus elaphus); 3 – горен предкътник от хиена (Crocuta crocuta spelaea)

Fig. 2. Redaka II. Faunal remains. Middle Paleolithic: (1) Vulpes vulpes; (2) Cervus elaphus; (3) Crocuta crocuta spelaea

Обр. 3. Редака II. Пространствено разпределение на находките и гъстота по Кернел от пластове 5 (1, 3) и 6 (2, 4)

Fig. 3. Redaka II. Spatial distribution and Kernel Density in layers 5 (1, 3) and 6 (2, 4)

храносмилателни сокове на хиена, 0,60 % са със следи от зъби на хищници (вероятно хиена), 0,15 % от гризачи. Само 3,13 % от костите са със следи от антропичен произход – предимно рязане и горене. На базата на такава малка серия е трудно да бъде направена реконструкция на околната среда, но взимайки предвид данните от Козарника, то вероятно климатичните условия са сходни. Няма индикации за местни периглациални условия и климатът е умерен до хладен и вероятно влажен.

Както многократно сме казвали, находището се характеризира с голямо количество останки от лисици. Анализите на тези кости сочи подбор на скелетните елементи, но също така и следи от рязане по костите. Тези данни са по-скоро в подкрепа на теорията за експлоатация на лисиците от хората, отколкото връзка с леговища на хиена или лисици.

От двата сондажа бяха взети проби за микроанализ. В трите късноплеолитни проби от дълб. 1,57 – 1,60 м от пласт 4св.б. бяха установени останки от различни членестоноги. Част от останките са от прилепно гуано и представляват отделни парчета хитин от различни части на насекоми – щурци, двукрили, ципокрили и пеперуди. Единични останки от акари и псевдоскорпиони са установени в пробата от дълбочина 1,59 – 1,60 м. Най-голям интерес представляват добре запазените останки от елитри, части от пронотума, глави, крайници и цели абдомени, включително с генитални придатъци на твърдокрили от сем. Leiodidae. Представителите на семейството са малки бръмбари почвени обитатели или обитатели на пещери. Хранят се предимно с гъбни хифи и се привличат често от гниещи животински или растителни отпадъци. Няколко десетки екземпляра от поне два таксона са установени в пробите. Подобна масовост не е характерна при обикновени условия и най-вероятно са били привлечени от на-

личието на хранителни вещества – останки от жизнената дейност на обитатели на пещерата – трупове или отпадъци от храна. Пробите от среднопалеолитните пластове са в процес на анализ.

Проучванията през 2018 г. затвърдиха познанията ни за обекта и доказаха неоднозначно използването на пещерата като сезонен ловен лагер през късния палеолит с вероятнен приоритетен лов на лисици и специализация в третирането на плячката. Също така пещерата е била посещавана спорадично през средния палеолит, като отложенията са във вътрешността на пещерата. През същия период пещерата е била интензивно обитавана от хиени.

Литература

Guadelli et al. 2013: A. Guadelli, J.-L. Guadelli, P. Fernandez, N. Sirakov. Preliminary GIS and intra-site spatial analysis of the faunal remains from Redaka II Cave. – Second European SCGIS Conference "Conservation of Natural and Cultural Heritage for Sustainable Development: GIS-Based Approach" 24 September 2013, Sofia, Bulgaria. Space Research and Technology Institute – Bulgarian Academy of Sciences, 2013, 54 – 61. http://proc.scgis.scgisbg.eu/Archive2013/S2-2_Guadelli.pdf

MIDDLE AND UPPER PALEOLITHIC DEPOSITS IN REDAKA II CAVE

Aleta Guadelli, Jean-Luc Guadelli, Nikolay Simov, Nadezhda Karastoyanova, Krastan Mitov, Ivailo Krumov, Stanimira Taneva

The excavations were funded by the Ministry of Culture. We investigated the Upper Paleolithic sequence and recorded traces of two fireplaces with few flint artefacts (Fig. 1) and a decorated awl (Fig. 1.4) which is the earliest Paleolithic decorated non-utilitarian object known in Bulgaria (dated 41086 – 39751 cal BC). We also excavated the so-called Middle Palaeolithic layers 5 and 6. The remains are mainly bones with traces of hyena activity (Fig. 2) and few uncharacteristic flint artefacts. The finds show post-depositional changes caused by running waters (Fig. 3). In fact, there is no Middle Paleolithic sequence in the entrance hall, but there are traces of occasional short-term visits to the interior of the cave.

The faunal remains are the same as reported in previous years. The small sample size makes it difficult to reconstruct the environment, but taking into account the data from Kozarnika, we can assume similar conditions: temperate to cool and possibly humid climate.

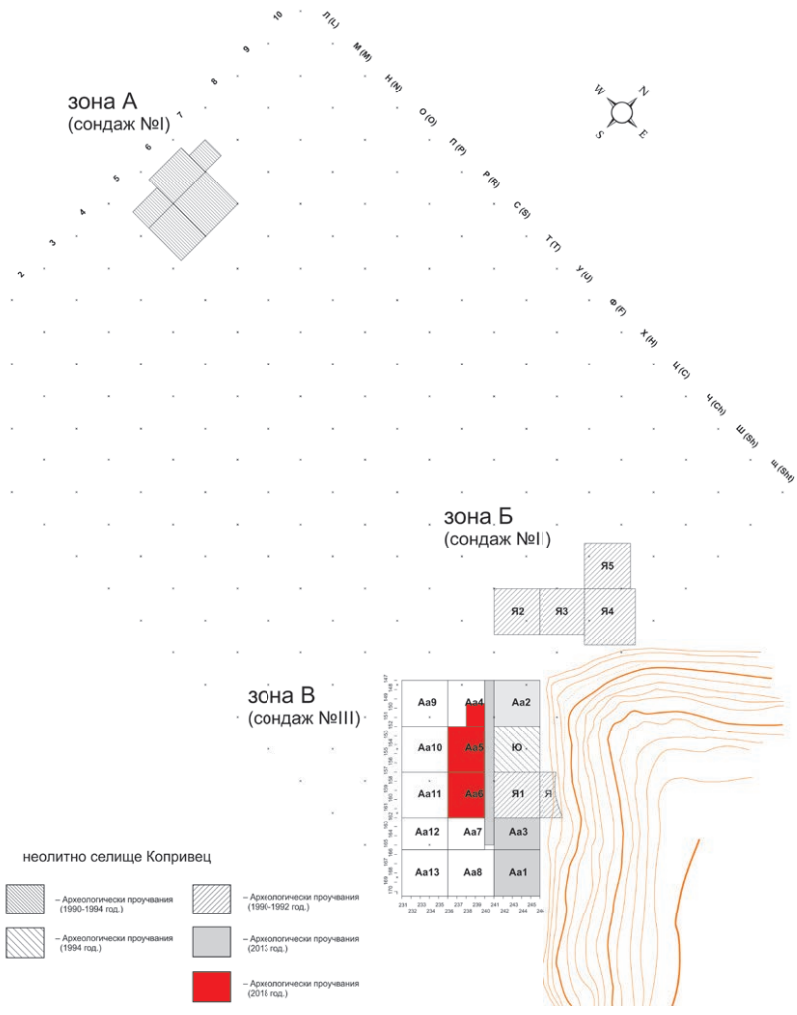
№ 4. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ КОПРИВЕЦ

Иван Вайсов, Володя Попов

Археологическите разкопки през 2018 г. имаха за цел допроучване на югозападната част на открития през предишните сезони комплекс от вкопани структури от най-ранните фази на ранния, монохромен неолит[1]. За целта в сектор западен (зона В, сондаж III) бяха проучени два нови квадрата – Аа5, Аа6, и част от кв. Аа4 (обр. 1).

От периода на ранния неолит, култура Копривец (6200 – 6000 г. пр. Хр.), бяха проучени три негативни структури: яма 1 (структура № 5013), яма 2 (структура № 3004) и яма 5 (структура № 51021) (обр. 2). Тези вкопани структури са съставени от няколко свързани по-малки такива. Те са вкопани на дълбочина 0,40 – 0,60 м в жълтия льос, като основната им част представлява яма, овал-

[1]Изследването се извършва в изпълнение на научно-изследователски проект „Копривец, първите земеделци на Долнодунавския биогеографски район", финансиран от Министерството на културата по програма за „Предоставяне на целева финансова подкрепа за теренни археологически проучвания и теренна консервация". През 2018 г. в екипа участваха Г. Джурковска (МА, НБУ-София), В. Николов (МА, НБУ-София), Т. Кръстева (РИМ-Плевен), П. Ангелова (РИМ-Плевен) и Л. Тодоров (МА, НБУ-София). Работниците на разкопките бяха от с. Копривец и с. Дряновец.

Обр. 1. Копривец. Локалната план-квадратна мрежа

Fig. 1. Koprivets. Grid layout

на в план, с размери 1,50 – 2,00 м и дълбочина до 0,50 м. Към нея, от югоизток и север, има прилепени няколко по-малки ями с диаметър около 1,00 м и дълбочина 0,30 – 0,35 м. Много е вероятно последните да са използвани като „глинници“ за извличане на подемен строителен материал. В долната част на запълнителя на ямите се откриват минимално количество археологически материали, предимно фрагменти от груба, дебелостенна керамика. По-голямо такова се открива по периферията на ямите и в по-горните пластове на запълнителя. За разлика от керамиката от първия хоризонт, тази от втория е със значително присъствие на фини фрагменти с полирана повърхност.

Стратиграфските наблюдения потвърдиха тези от предишните проучвания, като на терен ясно се разграничиха два пласта от ранния неолит: първи, долен, регистриран само в запълнителя на ямите, отговарящ хронологически на първата фаза на култура Копривец, и втори – регистриран в пространството около тях и в горните пластове от запълнителя им, отговарящ на втората фаза на същата култура.

В кв. Аа5 и кв. Аа6 пластовете от ранния неолит са прерязани от две ями от късния неолит (култура Хотница), а в кв. Аа4 от яма от бронзовата епоха (стр. № 2018).[1]

От периода на ранния неолит се откриха: шест малки керамични лабрети; няколко фрагмента от четириъгълни ритуални масички с назъбена долна част; няколко пробити и непробити шайби, направени от преизползвани керамични фрагменти; кремъчни артефакти; костени шпатули, длета, шила и др. За отбелязване е откриването на значително количество черупки от мекотели – речни миди.

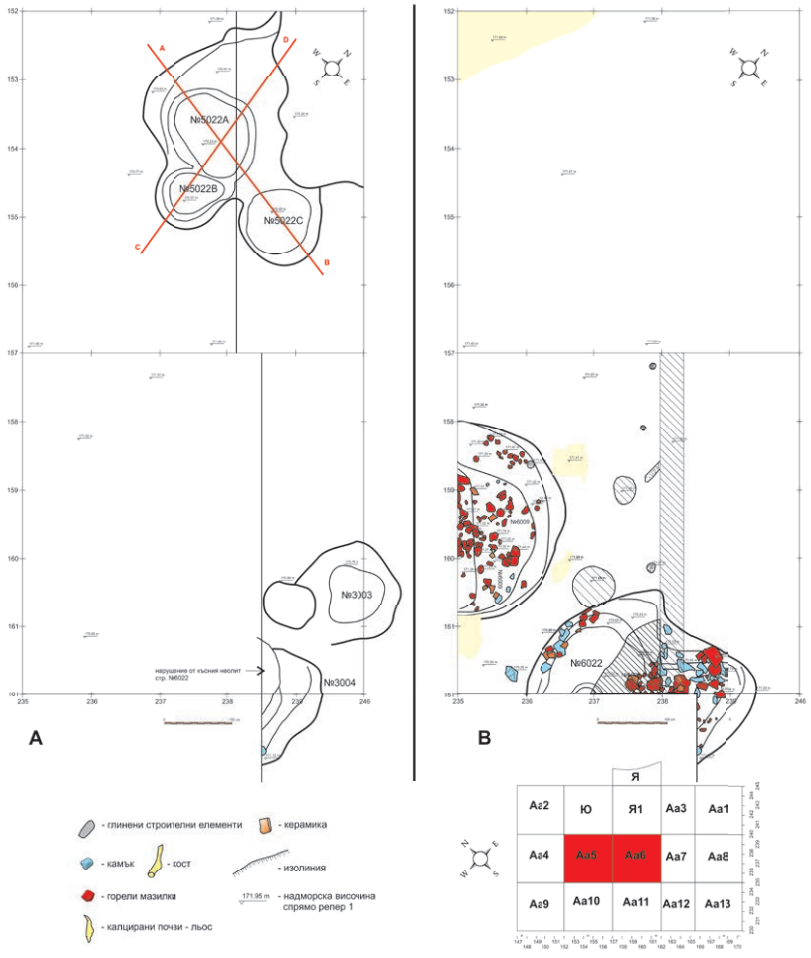
През 2018 год. от периода на късния неолит, култура Хотница (5300 – 5000 г. пр. Хр.) проучихме две вкопани структури: яма 3 (структура № 6009) и яма 4 (стр. № 6022) (обр. 2, 3). Това са негативни структури с овална форма открити в югозападната половина на кв. Аа6. Яма 3 е с размери 3,30 х 3,80 м и дълбочина 0,90 м, а яма 4 – 2,50 х 2,90 м и дълбочина 1,70 м. Запълнителят на яма 3 е наситен със значително количество натрошени обгорели мазилки с обрушени ръбове, което говори, че преди да бъдат депонирани те дълго време са били на открито. За отбелязване е, че долните 0,20 – 0,25 м на ямите са без съдържание на археологически материали.

Характерът на запълнителя на яма 3 (обр. 3), съпоставен с данните за депонирани мазилки в кв. Аа2 (структура № 2019), ни дава основания да определим тези структури, като такива доказващи наличието на специфична социална практика през късния неолит, наричана в литературата „структурен депозит“. Тук обаче липсват факти, които да говорят за целенасочено подреждане на обгорелите

[1]Част от тази яма беше проучена през 2013 год. в съседния кв. Аа2, когато тук бе открита част от урна. През 2018 год. открихме още няколко фрагмента от същата урна и фрагмент от типичните за периода цилиндрично-конични прешлени за вретено.

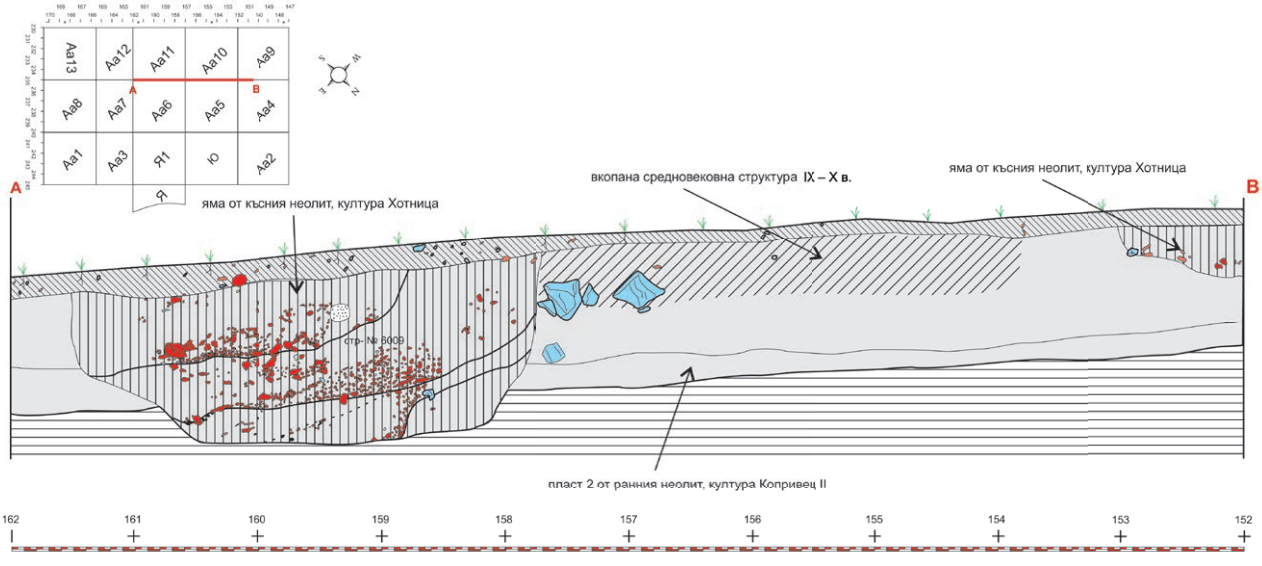
мазилки (опожарени глинени архитектурни елементи). В тези случаи мазилките са безразборно нахвърляни и се концентрират най-вече в горните пластове от запълнителя. Освен обгорелите мазилки, които преобладават, в яма 3 се открива фрагментирана керамика, животински кости, кремъчни отломъци, въглени и дори фрагменти от типичните за периода триъгълни култови масички с дисковидни израстъци по ъглите.

Другата яма от този период е яма 4 (стр. № 6022). Тя също е негативна структура с овална форма. Открита е в източния ъгъл на кв. Аа6. На югоизток тя пресича една по-ранна яма от ранния неолит (яма 2, стр. № 3004), което е и причина по-ранни материали да попаднат в запълнителя ѝ. В югоизточната ѝ половина са открити няколко големи фрагмента от обгорели мазилки (5 бр.) и големи камъни. По повърхността на някои от мазилките има отпечатъци от дървена плетена конструкция. В централната част на ямата те застъпват тънък пласт от бяла пепел, примесена с въглени, покриващ дъното на ямата. В югозападната и североизточната

Обр. 2. Копривец. План на проучвания сектор: А – структури от ранния неолит, култура Копривец; В – структури от късния неолит, култура Хотница

Fig. 2. Koprivets. Research layout: (A) Early Neolithic features, Koprivets culture; (B) Late Neolithic features, Hotnitsa culture

Обр. 3. Копривец. Югозападен профил на проучвания сектор

Fig. 3. Koprivets. Southwest profile of the excavated sector

част на ямата те липсват. Запълнителят на ямата е тъмнокафяв, като в горната си част е примесен с дребни горели мазилки, вероятно попаднали там при запълването на съседната яма (стр. № 6009).

До югозападната стена на квадрати Аа5 и Аа6 се откриха и няколко ъглови камъка от западния ъгъл на вкопана средновековна сграда от IX – X в.

През 2018 г. бяха изцяло проучени достъпните части от най-ранното неолитно селище. Такива са останали само в ареала на съвременните гробища, където, по понятни причини, е невъзможно провеждането на деструктивни археологически проучвания.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE NEOLITHIC SETTLEMENT OF KOPRIVETS

Ivan Vajsov, Volodya Popov

Three cut features dated to the Early Neolithic Koprivets culture (6200 – 6000 BC) and two similar Late Neolithic features were excavated in 2018 (Fig. 1). Two Early Neolithic layers have been clearly distinguished. The lower one was recorded only in the pits' fill, chronologically corresponding to the first phase of the Koprivets culture. The upper one was registered in the area around the pits and in the upper layers of their filling, corresponding to the second phase of the same culture.

In sqs. Aa5 and Aa6, the Early Neolithic layers were disturbed (Fig. 2) by two Late Neolithic pits (Hotnitsa culture), and by a Bronze Age feature (No. 2018), in sq. Aa4. The filling of pit 3 (Fig. 3) and the deposited burnt daub in sq. Aa2 (feature 2019) suggest that these Late Neolithic features are connected to a specific practice, often referred to as 'structured deposition'. However, no evidence suggests purposeful arrangement of the burnt daub (burnt clay architectural elements) within the features.

№ 5. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ДЖУЛЮНИЦА-СМЪРДЕШ, ОБЛ. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Недко Еленски

Археологическите проучвания на раннонеолитното селище Джулюница-Смърдеш се проведоха от 27.09.2018 г. до 14.11.2018 г. Проучваната площ е общо 100 м^2 в централния сектор и попада в модул 1 – кв. 3401, кв. 3402, кв. 3296 и кв. 3297. Завърши проучването на пласта от раннонеолитното ниво Джулюница II. Установи се, че от него е останал непроучен пласт с дебелина 0,20 м. Общо дебелината на пласта е 0,40 м в кв. 3401 (дълб. 76,15 – 75,75 м) като на някои места достига до 0,50 м. Пластът е кафяв и е наситен с керамични фрагменти, животински кости, кремъчни артефакти, култови масички, зооморфни фигурки, лабрети, керамични гривни, каменни тежести и други находки. От тази фаза се проучи част от вкопана структура, която продължава на юг в съседните квадрати. Вероятно е с кръгла форма. Проучени размери: дължина 4,70 м, ширина 1,80 м и дълбочина 0,40 м. Запълнителят е тъмнокафяв с нормална плътност и ронлива структура, наситен с черни включващи се в него петна подобни на сажди. На дъното се разкрива жълто-кафяво петно втвърдена пепел с примеси от дребни мазилки и варовикови включвания. То е с дължина 2 м, ширина 1,20 м. Вероятно висока температура е причинила втвърдяването на пепелта. По всяка вероятност това вкопаване е използвано за горене или изгаряне.

В кв. 3296 и кв. 3297 също се очерта голямо вкопаване – структура 101. Може хронологически да се постави в двете най-ранни фази на селището Джулюница I и II. Първоначалните нива (дълб. 75,50 до 74,70 м) принадлежат към втората фаза на селището. На тази дълбочина се достига до ниво от жълта глина със светлокафяви бучки, които покриват нивото на отделни участъци. Очертават се и две самостоятелни ями в рамките на вкопаването, структури 101/1 и 101/7 от тази фаза на селището. До източната стена на структура 101 се разкрива човешки скелет, като в тази част вкопаването е пресечено от яма 101/1 (обр. 1). Това е променило първичното положение на скелета. Костите не са в анатомичен ред. Само отделни части са в артикулация. В най-северната част е

разположена петата, кост на ходилото и един пръст, като големият и малкият пищял са във вертикална позиция до източната стена на вкопаването. Южно от тях и източно от останалите кости се намират двете бедрени кости, като от едната е запазена само половината. Под цялата бедрена кост се вижда част от таза. До тях са лявата и дясна лъчева и лакътна кости, кости от китката и пръстите. Над тях са разположени ключица и прешлени, както и части от съдче. До тях е главата, на по-високо ниво. Под нея лежи част от мандибулата и дясна раменна кост. В непосредствена близост до костите има част от съд. Под петата се разкриха два прешлена от гръбнака. Вероятно гробът е част от структура 101 и е нарушен от структура 101/1.

В останалата част на вкопаването и другите, обособяващи се са-

Обр. 1. Джулюница-Смърдеш. Вкопана структута 101 и гроб № 14 от първата фаза на ранния неолит

Fig. 1. Dzhulyunitsa-Smardesh. Feature 101 and burial 14. First phase of the Early Neolithic

Обр. 2. Джулюница-Смърдеш. Хоризонтален план на надземни структури 102/1 и 102, и вкопана структура 104: 1 – тъмнокафява глинеста пръст; 2 – керамичен фрагмент; 3 – черупка от мида; 4 – камък; 5 – животинска кост; 6 – участък с отухлени глинени мазилки; 7 – отухлена червена глина

Fig. 2. Dzhulyunitsa-Smardesh. Layout of above-ground features 102/1, 102, and cut feature 104: (1) dark brown clayey soil; (2) potsherd; (3) shell; (4) stone; (5) animal bone; (6) burnt daub pieces; (7) burnt red clay

мостоятелни ями, запълнителят е жълто-кафяв с глинеста структура, който е характерен за фаза Джулюница I. В него се разкриват рядко керамични фрагменти, единични животински кости, камъчета, черупки от миди и охлюви, каменна чукалка, фрагмент от основа на пещ, срещат се рядко разпрашени мазилки, конкреции от неизпечена глина, лабрета и кремъчни артефакти. Вкопаването продължава в северна посока извън разкопаваната площ. Проучените размери на структура са дължина 3,45 м, ширина 5,90 м и дълбочина 0,52 м. Възможно е това вкопаване да има жилищен характер.

Следващият пласт е от раннонеолитното ниво Джулюница I. Неговата дебелина е 0,20 м. Той е жълто-кафяв с глинеста структура и повишена плътност. В него се разкриват рядко керамични фрагменти, единични животински кости, камъчета, черупки от миди и охлюви, срещат се рядко разпрашени мазилки, конкреции от неизпечена глина и кремъчни артефакти. В това ниво в източната част на кв. 3401 се разкриват две структури, които вероятно са свързани една с друга (обр. 2). Структура 102 се състои от разрушена и насипана основа на пещ, като замазките се намират най-отдолу и изглеждат подредени. Около нея има значително количество керамични фрагменти, животински кости, камъни и отухлени мазилки. До нея е структура 102/1 с размери дължина 2,50 м и ширина 1,20 м. Тя представлява голяма концентрация от камъни, керамични фрагменти, животински кости, бучки от отухлена глина и мазилки. В централната си част има струпване от черупки на миди. Пластът е много пепелив със сиво-кафяв цвят. В него се разкриват с повишена концентрация керамични фрагменти, животински кости, камъчета, черупки от миди и охлюви, въгленчета, разпрашени мазилки, кремъчни артефакти и др. След вдигането на това ниво се разкрива ново ниво от камъни, керамични фрагменти, животински кости, бучки от отухлена глина и мазилки само че с по-малки размери и в по-малко количество.

Материалите и структурите от двете фази на селището Джулюница I и Джулюница II принадлежат към културна група Копривец и хронологически попадат между 6200 – 5950 cal BC.

Литература

Еленски 2006: Н. Еленски. Сондажни проучвания на раннонеолитното селище Джулюница-Смърдеш, Великотърновско (предварително съобщение). – Археология, 2006, 1 – 4, 96 – 117.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF DZHULYUNITSA-SMARDESH

Nedko Elenski

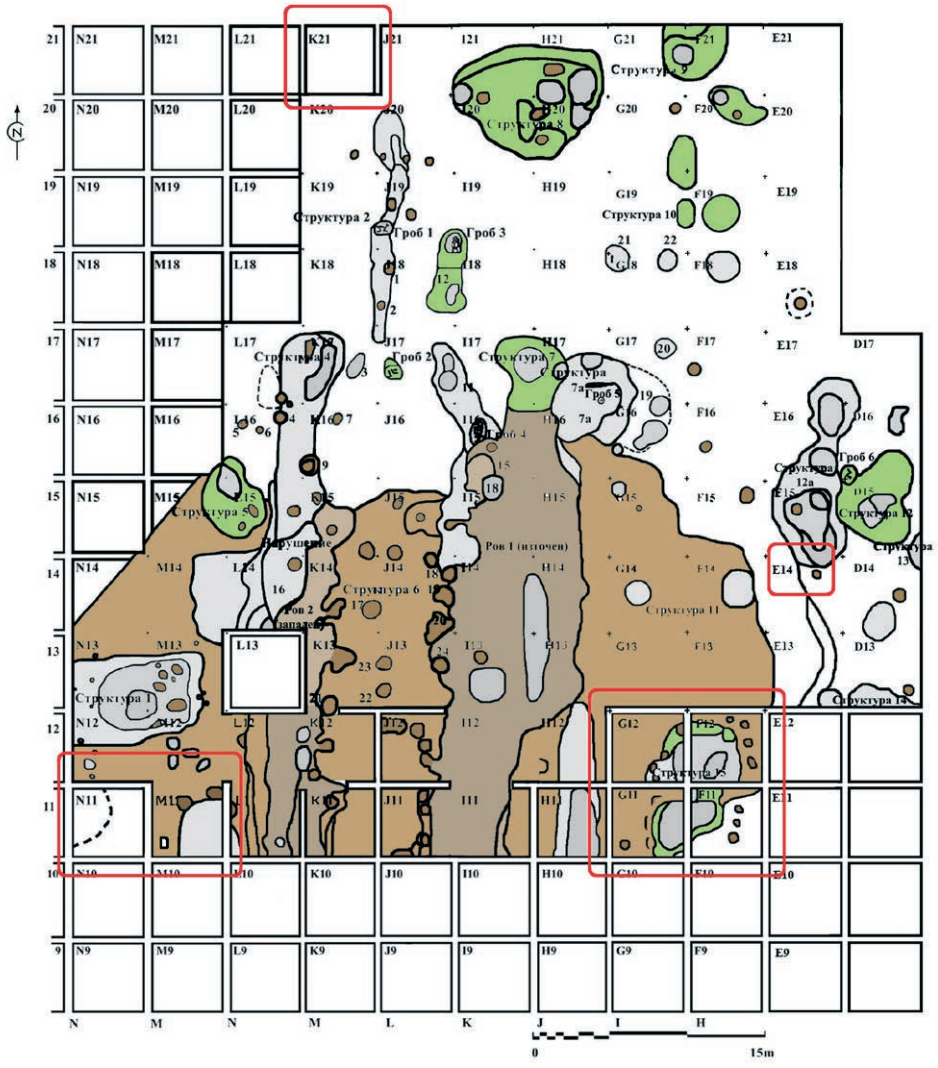
This year's archaeological excavations focused on the central area of the Early Neolithic site. The total excavated area is ca. 100 m^2. The investigation of Dzhulyunitsa II layer was completed. A part of a cut feature was excavated, filled with ceramic sherds, animal bones, charcoals, flint artifacts and pebbles. There was a layer of ash at the bottom, between 5 – 10 cm thick. There are also two pits that disturb an earlier cut feature and an earlier burial (Fig. 1). The layer of the first phase, Dzhulyunica I, is between 0.20 and 0.30 m thick. Two features belong to it (Fig. 2). The first one is part of a large cut that continues in the northern profile, measuring 3.45 x 5.90 m. The second feature is a large cluster of pebbles, ceramic sherds, animal bones, shells, flint artifacts, and other finds. The two earliest phases, Dzhulyunitsa I and II, date between 6200 – 5950 BC.

№ 6. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ В М. ВАЛОГА (ДОЛНАТА ЛЪКА) КРАЙ С. ОХОДЕН, ОБЩ. ВРАЦА

Георги Ганецовски, Вивиана Митева, Радка Златева-Узунова

През 2018 г. е реализиран седемнадесети сезон от редовните проучвания на праисторическия обект край с. Оходен. Екипът е в състав: Г. Ганецовски (РИМ – Враца) – ръководител, д-р В. Митева – заместник-ръководител, д-р Р. Златева и седем безработни от с. Оходен. Проучват се двата културни пласта, регистрирани в обекта, с вкопани или наземни структури, принадлежащи съответно към етапи Оходен I и Оходен II (Ганецовски 2014). Проучена е площ от 195 м^2 в рамките на осем квадрата от сектори „юг“ и „север“ (обр. 1).

Структура 15/15а се проучва за четвърта поредна година (Ганецовски 2018). Установи се, че върху обща площ от около 32 м^2 в този участък през ранния неолит са функционирали три вкопани структури с обредно предназначение, съответно принадлежащи към установените в обекта два хронологически етапа: Оходен I и Оходен II, като към етап Оходен II са регистрирани два хронологически пласта. По-

Обр. 1. Оходен-Валога. Общ план на обекта с обозначение на проучваните през 2018 г. структури

Fig. 1. Ohoden-Valoga. Layout of the site, with the features excavated in 2018 boxed

Обр. 2. Оходен-Валога. Структура 15/15а. Поглед отгоре

Fig. 2. Ohoden-Valoga. Feature 15/15a, aerial view

късните вкопани структури от етап Оходен II, заемащи по-голяма площ, изцяло са застъпили по-ранната структура и до голяма степен са я нарушили. На това обстоятелство и на заливанията, сполетели обекта в древността, се дължи разбъркването на откритията керамичен материал от двата хронологически периода. През 2018 г. са регистрирани останките от още шест разновременни огнища с характерен сиво-пепелив седимент, съдържащ фрагментирани археологически материали. След приключване на ритуала обредният депозит е бил замазван с глина, върху която е палена нова клада. Вследствие на това глинената замазка се е изпичала до степен да запечата по-ранното съоръжение. В горните клади преобладават керамични фрагменти, принадлежащи към етап Оходен II, докато в долните „запечатани" съоръжения преобладават керамични фрагменти, принадлежащи към етап Оходен I. Особено интересни са многобройните ломени камъни, струпани в и около основната яма на структурата във вид на „каменен паваж". През 2017 г. бе установено, че те са концентрирани по западната, северната и източна периферия на структурата, оформящи каменен цокъл с дъговидна форма (Ганецовски 2018). Той е съставен от ломени камъни с различни размери и огражда основната вкопана част на структурата откъм запад, север и североизток. Проучванията през 2018 г. показват, че вероятно вследствие на мощно заливане камъните са се смъкнали във вкопаното съоръжение, засипвайки част от обредните огнища и размесвайки се с голямо количество археологически депозит и пепел (обр. 2). Тази пепел при трайно смесване с вода се е „циментирала", което прави проучването в дълбочина изключително трудно. Това е втората обредна структура в обекта с локализиран в нея каменен градеж.

Продължи проучването в дълбочина на вкопана структура 17 върху площ от 30 м^2. Тя е открита през 2017 г. и има овална форма. Разчистени са два пласта на запълване, съдържащи археологически материали, опалени мазилки и камъни от разрушено отоплително съоръжение. Открита е керамична лабрета.

Западно от структура 17 е регистрирана нова структура с обозначение структура 18, чието проучване е в начален етап.

През 2018 г. отново са открити многобройни кремъчни артефакти. В групата на ретушираните форми са установени резци (един от които от обсидиан), оръдия с напречно затъпяване, стъргалки, стъргала, ретуширани пластини и отломъци, изделия с надлъжно затъпяване, пробои и два геометрични микролита.

Откритата в обекта керамиката от етап Оходен I има многобройни сходства с керамичните комплекси на селищата по долината на р. Морава в Източна Сърбия и се синхронизира с втория етап на култура Протостарчево (Pavuk 1993, 231 – 237). Керамиката от етап Оходен II се отнася към втория етап на култура Старчево (Garašanin 1979, 134 – 138).

В сектор „север" е разкопан квадрат с площ от 25 м^2 на дълбочина до 2,10 м спрямо съвременния терен с цел да се провери стратиграфията на обекта и дебелината на културните отложения. Установен е един раннонеолитен пласт, съдържащ керамика от етапи Оходен I и Оходен II, с дебелина около 0,50 м. Под него са регистрирани два пласта с обща дебелина 1,10 м, в които се откриват само кремъчни артефакти и животински кости. Проучванията показват отсъствие на керамика в тях, което озна-

чава, че става въпрос за културни отложения, предшестващи ранния неолит. Тези отложения лежат върху стерилен кафяв седимент, определен като погребани почви. По западния и северния контролни разрези е установена обратна денивелация на древния терен спрямо съвременния. Добре се вижда древно хлътване или гънка на терена, която за сега не можем да определим дали е с естествен (природен) или антропогенен произход. Стратиграфските наблюдения ни дават основание да отделим трети културен пласт в обекта, обозначен като етап Прото-Оходен.

Литература

Ганецовски 2014: Г. Ганецовски. Свещеното място в раннонеолитното селище Оходен-Валога. – В: В. Петрова, С. Танева, К. Бояджиев (ред.). In memoriam Lilyana Pernicheva-Perets (Годишник на Националния археологически музей, 12). София, 2014, 71 – 82.

Ганецовски 2018: Г. Ганецовски. Редовно археологическо проучване на раннонеолитно селище в м. Валога (Долната Лъка) край село Оходен, община Враца. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 20 – 23.

Garašanin 1979: M. Garašanin. Centralnobalkanska zona. – V: M. Garašanin (ed.). Praistorija Jugoslavensjih zemalja. II Neolitsko doba. Sarajevo, 1979, 79 – 212.

Pavuk 1993: J. Pavuk. Beitrag zur definition der Protostarčevo Kultur. – Anatolica, XIX, 1993, 231 – 237.

PLANNED EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE IN THE VALOGA LOCALITY (DOLNATA LAKA) NEAR THE VILLAGE OF OHODEN, VRATSA MUNICIPALITY

Georgi Ganetsovski, Viviana Miteva, Radka Zlateva-Uzunova

Two cultural layers were excavated at the site in 2018, with features dating to stages I and II of Ohoden. The research covered an area of ca. 195 m^2 in the Southern and Northern areas (Fig. 1). Feature 15 yielded the remains of six more ritual hearths with a characteristic gray-ash sediment containing numerous artefacts. The numerous stones found in and around the main pit of the feature are of particular interest. They form a 'stone pavement' from a disturbed stone feature (Fig. 2). It was made of rocks of different sizes and encloses the pit from the west, north, and northeast. The excavation of cut features 17 and 18 is still in its initial stage.

In the Northern area, an Early Neolithic layer was recorded that contains pottery from stages I and II of Ohoden. Two more layers were excavated, in which pottery is absent. Only flint artefacts and animal bones were found. This allows us to separate a third cultural layer, labeled as Proto-Ohoden stage.

№ 7. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ В М. ГРАДЕЦ КРАЙ С. МАЙОР УЗУНОВО, ОБЩ. ВИДИН

Георги Ганецовски

Раннонеолитното селище е разположено в м. Градец върху наклонена на югоизток алувиално-ливадна незаливна тераса, на левия бряг на малко поточе наречено Градец, което извира на около 500 м северно от обекта и на 1,0 км западно – северозападно от с. Майор Узуново. Праисторическото селище заема площ от около 16 дка. Обектът е сериозно засегнат от иманярски дейности.

Изследванията през 2018 г. са финансирани от Министерство на културата и имат сондажен характер в сектор „север" върху площ от 50 м^2. Въз основа на геофизичните данни проучванията са съсредоточени в участъка на структура 2 с разширяване на разкопаната площ по границите на кв. О9 и в кв. О10 (Ганецовски и др. 2017). Получена е нова информация за стратиграфията на обекта.

Обр. 1. Майор Узуново. Въздушна снимка на обекта с обозначение на археологическите концентрации от ранния неолит

Fig. 1. Mayor Uzunovo. Aerial view of the site, with the Early Neolithic features indicated

Проучванията са осъществени през периода 04.10.2018 – 26.10.2018 г. в тясно сътрудничество между РИМ – Враца и РИМ – Видин. Екипът е в състав: Г. Ганецовски, В. Митева, В. Ставрева, Н. Казашки и четирима местни работника.

В южната част на обекта с GPS са локализирани девет концентрации на археологически материали от ранния неолит, маркиращи вероятни вкопани структури. Те са георeферирани и нанесени на карта с мащаб 1:5000 и върху въздушна снимка. Установено е съответствие на локализираните концентрации с регистрираните при геофизичното проучване аномалии, маркиращи древни ями. Те са групирани върху определена площ и указват границите на раннонеолитното селище (обр. 1).

Потвърдено е съществуването на пласт от ранния неолит, концентриран в участък на вкопана структура с овална форма и дълбочина на вкопаване в древната повърхност около 1,0 м (обр. 2; Ганецовски 2015). Структурата е запълнена с два пласта, наситени с археологически материали и опалени мазилки. Установено е, че опалените мазилки маркират подово ниво и разрушено отоплително съоръжение, разположено на 0,60 м от дъното на ямата (обр. 3). Долният пласт на вкопаната структура е със светлокафяв цвят с песъчлив състав и маркира период на обитаване на структурата. Археологическите материали в него са с много добра консервация въпреки регистрираните многобройни биотурбации. Горният пласт има тъмнокафяв цвят и висока плътност. Археологическите материали в него са с лоша консервация и силно фрагментирани. В западната част на структурата е установен участък с висока концентрация на фрагменти от рога на говедо, коза/овца и елен. Изглежда че този пласт маркира период на изоставяне на вкопаната структура, като тя е използвана за депониране на непотребни материали. Открити са няколко цели керамични съда, три керамични лабрети, керамична глава на антропоморфна фигура, изделия от кремък и кост.

Регистриран е втори културен пласт в обекта, датиращ според керамичния материал към пери-

ода на Късната античност – Ранно средновековие. Установени са останките на две структури: нетрайна постройка със замазка от огнище, частично нарушила северната част на неолитната структура, и две плитки ями, едната с опалване, също частично нарушили югоизточната част на вкопаването (обр. 2).

Характерна особеност на керамичния комплекс от Майор Узуново е сивата до черна фактура и опостряването на глината с органични примеси от плява или животински екскременти. Обособени са четири технологични групи: червеноангобирана, кафявоангобирана, бежовоангобирана и неангобирана керамика със светлокафяв цвят. Сравнителният анализ на керамиката от обекта показва многобройни сходства (в технологичните групи, формалните особености и микроморфологията на съдовете) с керамичните комплекси от ранните етапи на раннонеолитните селища в Трансилвания и в Източна Сърбия (долината на р. Морава) и попада в хронологическата позиция на раннонеолитната култура Протостарчево I-II (Srejovic, Babovic 1995, 3 – 48; Vuković 2004).

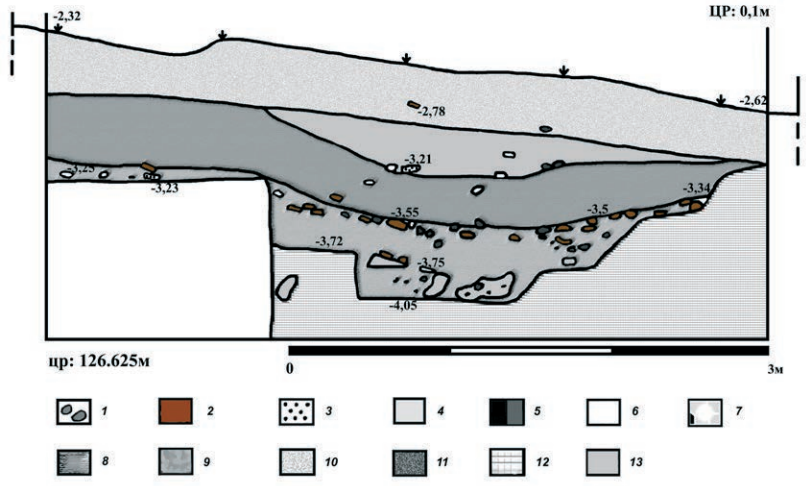
Резултатите от представеното проучване показват, че раннонеолитният обект в м. Градец край с. Майор Узуново има много сходства с този край с. Оходен, но принадлежи към по-ранна фаза (Ганецовски 2014). Той е първият археологически обект във Видинска област, маркиращ териториалната връзка между селищата от ранните етапи на култура Старчево в Източна Сърбия и праисторическия обект Оходен-Валога във Врачанско.

Обр. 2. Майор Узуново. Сондаж 1, структура 2. Поглед отгоре

Fig. 2. Mayor Uzunovo. Trench 1, feature 2, view from above

Добитите археологически данни дават важна информация за развитието и разпространението на културите Протостарчево и първите фази на Старчево в Северозападна България през ранния неолит (Тодорова, Вайсов 1993, 59 – 63).

Обр. 3. Майор Узуново. Вкопаната част на структура 2, северен профил. Поглед от юг: 1 – миди и охлюви; 2 – керамика; 3 – кости; 4 – биотурбации; 5 – червено-опалени мазилки; 6 – камък/кремък; 7 – сиво-пепеляв пласт с хоросан (Късна античност); 8 – кафяв разбъркан пласт (ранен неолит/късна античност); 9 – светлокафяв пласт (ранен неолит); 10 – орница; 11 – тъмнокафяв пласт с археологически материали (ранен неолит); 12 – льос; 13 – пепел

Fig. 3. Mayor Uzunovo. The cut part of feature 2, north profile, view from the south: (1) mollusk shells; (2) potsherds; (3) bones; (4) bioturbations; (5) red burnt daub; (6) stone / flint; (7) grey ashy layer (Late Antiquity); (8) brown mixed layer (Early Neolithic and Late Antiquity); (9) light brown layer (Early Neolithic); (10) plow zone; (11) dark brown layer with Early Neolithic artefacts; (12) loess; (13) ash

Литература

Ганецовски 2014: Г. Ганецовски. Свещеното място в раннонеолитното селище Оходен-Валога. – В: В. Петрова, С. Танева, К. Бояджиев (ред.). In memoriam Lilyana Pernicheva-Perets (Годишник на Националния археологически музей, 12). София, 2014, 71 – 82.

Ганецовски 2015: Г. Ганецовски. Новооткрит раннонеолитен обект в местността Градец край с. Майор Узуново, община Видин. – В: М. Гюрова, К. Рабаджиев, Т. Сточнов (ред.). Филови четения. Културно-историческото наследство: проучване и опазване. Доклади от докторантска конференция 15-16 декември 2014 г. (Bulgarien e-Journal of Arhaeology, supp. IV). София, 2015, 1 – 13.

Ганецовски и др. 2017: Г. Ганецовски, П. Зидаров, Н. Казашки. Проучване с недеструктивни методи на раннонеолитно селище в м. Градец край село Майор Узуново, община Видин. – Археологически проучвания и разкопки през 2017 г. София, 2018, 684 – 686.

Тодорова, Вайсов 1993: Х. Тодорова, И. Вайсов. Новокаменната епоха в България. София, 1993.

Srejović, Babović 1995: D. Srejović, L. Babović. Lepenski vir. Beograd, 1995, 3 – 48.

Vuković 2004: J. Vuković. Statistic and typological analyses of the Early Neolithic pottery excavated in the Structure 03 at the site of Blagotin near Trstenik. – In: S. Perić (ed.). The Neolithic in the Middle Morava Valley. The Central Pomoravlje in Neolithization of South East Europe. Belgrade, 2004, 83 – 217.

RESCUE EXCAVATIONS OF THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE AT GRADEC NEAR MAYOR UZUNOVO, VIDIN MUNICIPALITY

Georgi Ganetsovski

The test trench rescue excavations in 2018 were focused on the Northern area of the site, over an area of ca. 50 m^2. G. Ganetsovski, V. Miteva, V. Stavreva, N. Kazashki and four local laborers took part in the excavations.

Nine areas with high concentration of archaeological materials were mapped with GPS coordinates, indicating probable Early Neolithic cut features (Fig. 1).

The presence of an Early Neolithic layer was confirmed in an area of a cut feature with an oval shape and around 1 m deep (Fig. 2, Ganetsovski 2015). The feature contains two separate layers, with an abundance of artefacts (Fig. 3). A second cultural layer was registered at the site, containing pottery from the Late Antiquity and the Early Middle Ages.

№ 8. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ

Васил Николов, Десислава Такорова, Емилия Сиракова, Тодор Дяков, Виолета Стоицова, Кръстан Митов

Шести сезон продължават възобновените археологическите разкопки на раннонеолитно селище Слатина-София. Финансирани са от Столична община чрез проект на Студентско читалище „Св. Климент Охридски - 1997“ (София) по програма „Култура“. Неоценимо съдействие оказа и Столичният инспекторат.

Селището се намира на левия бряг на Слатинска река. Площта му е била около 300 дка, но голяма част от културния пласт е унищожена в резултат на строителни дейности. Запазената част от селището е около 8 дка.

Разкопките през тази година обхващат площ от над 500 м^2 в западната периферия на обекта.

Окончателно са проучени останките от изгорялата къща VII.1, частично попадаща в границите на сектора. Проучена е малка част от още една опожарена къща от същото ниво – VII.4, намираща се южно от къща VII.2-3; голямата част от нея остава в непроучен участък. Запазените ѝ размери са 4,0 (И – З) х 1,60 м (С – Ю). Регистрираната част от постройката е вкопана в трасето на структура 49 – ров, като подовото ниво е разкрито на 0,50 м дълбочина спрямо нивото на древния терен. До северната стена са изградени на място две зърнохранилища с овален план и размери 0,55 х 0,60 м. Едното е запазено до 0,45 м височина. Открити са само единични керамични фрагменти.

Към VII ниво се отнася и една голяма яма – структура 48 (обр. 1, 2). Намира се западно от северния анекс и северното помещение на къща VII.2-3. Попада частично в проучванта площ, като северната ѝ част е унищожена при съвременно строителство, а западната – остава извън разкопавания терен. Вкопана е в структура 50 – ров, като частично го унищожава, и в стерилната основа. Запазените размери на вкопаването на нивото на регистриране са 5,80 (С – Ю) х 5,70 м (И – З). Дълбочината му е до 1,00 м. Стените са наклонени като плавно преминават в слабо конкавно дъно, което е с диаметър около 3,50 м. В запълнителя на ямата се наблюдават множество нива на запълване, съдържащи голямо количество пепел, керамични фрагменти, животински кости, каменни, кремъчни и костени сечива. Те не покриват вкопаването едновременно върху цялата му площ. Единственото по-компактно струпване на материали е разкрито на около 0,50 м от дъното на ямата, като в него се откриват и счупени на място керамични съдове. Характера на запълнителя на вкопаването показва, че то е запълвано постепено.

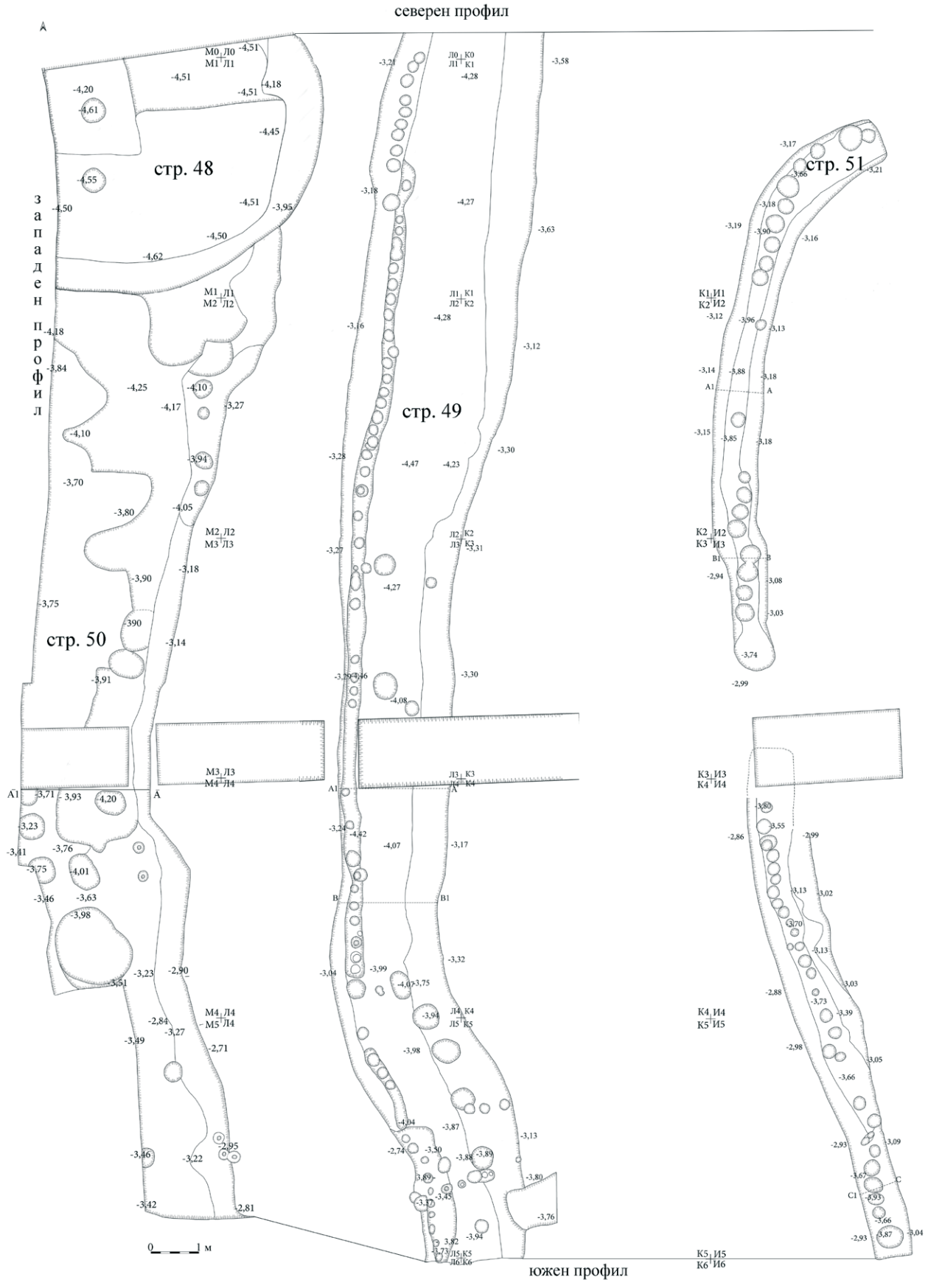
Под къща VII.1 са документирани силно разрушени останки от три пещи (едната проучена през 2017 г.), хромелно съоръжение, долепено до едната пещ, както и едно зърнохранилище и едно глинобитно съоръжение. На места е установено подово ниво. Стратиграфската позиция на тези останки позволява отнасянето им към VIII ниво на обитаване. Поради лошата си запазеност обаче не могат да се определят точни размери на къщи или помещения.

Проучваните селищни нива се отнасят към периода с бялорисувана керамика (група Слатина).

През този сезон окончателно са проучени двата приблизително успоредни рова, ограждащи селището, регистрирани под останките на къща VII.2-3 през 2017 г.

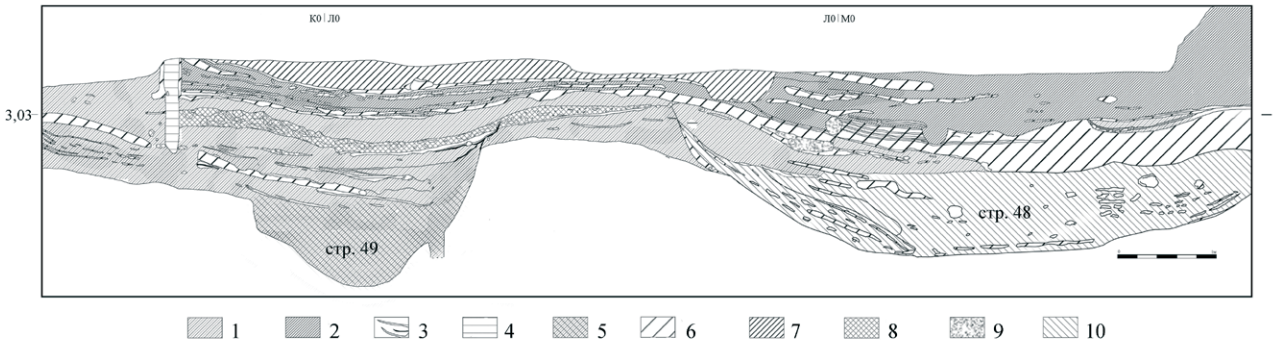
Източният ров, структура 49 (обр. 1, 2, 3), преминава през цялата проучвана площ на обекта в посока север – юг, като дъгата му затваря площта на изток от него. Вкопан е в стерилната основа. Приблизителната проучена дължина на рова е около 25 м. Ширината му варира от 2,40 до 3,50 м. Дълбочината му е между 0,80 – 1,0 м. Западната стена на рова е отвесна, а източната – полегата. Дъното е с ширина 0,90 – 1,80 м. Запълнителят на рова е тъмен сиво-кафяв глинест, като на места има свличания от жълто-кафявата стерилна основа. Откриват се единични керамични фрагменти и кости. Край западната стена на структурата, в дъното е вкопана траншея, която се развива почти по цялата му дължина. Ширината на траншеята е между 0,20 – 0,40 м. В нея са установени дупки за стълбове с диаметър 0,18 – 0,25 м. Отстоянието им е различно от 0,10 – 0,15 м до 0,50 м. Дървеното съоръжение е част от самия ров.

Западният ров, структура 50 (обр. 1, 3) също преминава през почти цялата проучвана площ на обекта в посока север – юг, като дъгата му затваря площта на изток от него. Западната му граница

Обр. 1. Слатина-София. Структура 48 – яма, структури 49 и 50 – ровове, структура 51 – траншея за палисада. План

Fig. 1. Slatina-Sofia. Layout of feature 48, pit; features 49 and 50, ditches; feature 51, a palisade foundation trench

Обр. 2. Слатина-София. Северен профил на обекта. Поглед от север: 1 – кафяв пласт; 2 – жълтеникава глина; 3 – пепелни прослойки; 4 – дупка от стълб; 5 – тъмен сиво-кафяв пласт; 6 – светлокафяв глинест пласт; 7 – сиво-зеленикав пласт; 8 – опожарени деструкции; 9 – пясък; 10 – светлосив пласт.

Fig. 2. Slatina-Sofia. Northern profile. View from the north: (1) brown layer; (2) yellowish clay; (3) ash layers; (4) posthole; (5) dark grey-brown layer; (6) light brown clayey layer; (7) greenish gray layer; (8) burnt daub; (9) sand; (10) light grey layer.

Обр. 3. Слатина-София. Структура 48 – яма, структури 49 и 50 – ровове, структура 51 – траншея за палисада. Въздушна снимка. Поглед от север

Fig. 3. Slatina-Sofia. Feature 48, pit; features 49 and 50, ditches; feature 51, a palisade foundation trench. Aerial view from the north

остава извън рамките на проучваната площ, а северната му част е унищожена от структура 48. Вкопан е в стерилната основа. Проучената дължина на рова е около 18 м. Запазената му ширина е около 3,0 м. Дълбочината му е между 0,80 – 1,0 м. Източната стена на рова е отвесна в горната част, като към дъното е полегата и между стената и дъното няма отчетлива граница. В запълнителя на рова се разграничават два пласта. Долният е тъмносив с примеси от варовикови конкреции. Той е с дебелина около 0,40 м. Над него следва сиво-кафяв пласт, също съдържащ варовикови конкреции и малко количество въглени. В някои участъци тези пластове са разделени от тънък жълто-кафяв песъчлив пласт. Той е с дебелина до 0,10 м. Откриват се единични керамични фрагменти и кости.

През сезона е установена строителна траншея за масивна дървена стена, вероятно палисада – структура 51 (обр. 1, 3). Разположена е източно от описаните два рова. Тя нарушава подовите нива на останките от ниво VIII и лежи под къща VII.1. Общата дължина на вкопаването е около 25,00 м, като има слабо изразена дъговидна форма, затваряща пространството на изток. Приблизително в средата на вкопаването има прекъсване с дължина около 2,0 м, като част от него е нарушено от съвременна колекторна яма. Ширината на траншеята е между 0,80 – 1,00 м. Дълбочината ѝ е около 0,90 м. Вкопаването има V-образно сечение. Дъното е с ширина 0,30 – 0,40 м. Запълнителят е тъмнокафяв с варовикови включения. В него се откриват единични дребни керамични фрагменти. В дъното се очертават дупки от стълбове с диаметър 0,30 – 0,35 м на разстояние 7 – 10 см една от друга.

Засега не може със сигурност да се твърди дали трите ограждащи съоръжения съществуват синхронно или са свързани с различи етапи от развитието на най-ранното селище.

EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF SLATINA-SOFIA

Vassil Nikolov, Desislava Takorova, Emiliya Sirakova, Todor Dyakov, Violeta Stoitsova, Krastan Mitov

The 2018 excavations covered an area of 500 m^2 in the west periphery of the site. Layer VII, including houses VII.1 and VII.4, and a large pit (feature 48), was completely excavated (Figs. 1 and 2). Several installations were uncovered in layer VIII including ovens, a grinding stone installation and a grain storage bin.

Two ditches were revealed (Figs. 1, 2, and 3): feature 49 to the east and feature 50 to the west. Both of them run across the whole length of the excavated area from north to south, forming two arcs that enclose the area east of them.

A foundation trench of a massive wooden wall (feature 51) was excavated east of the ditches, presumably a palisade (Figs. 1 and 3). It is overlaid by the remains of house VII.1, and disturbs the floors in layer VIII. Whether the ditches and the palisade functioned simultaneously or represent different stages of the earliest occupation of the settlement is yet uncertain.

№ 9. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА УПИ IV-594 И УПИ V-596А В КВ. СЛАТИНА, СОФИЯ

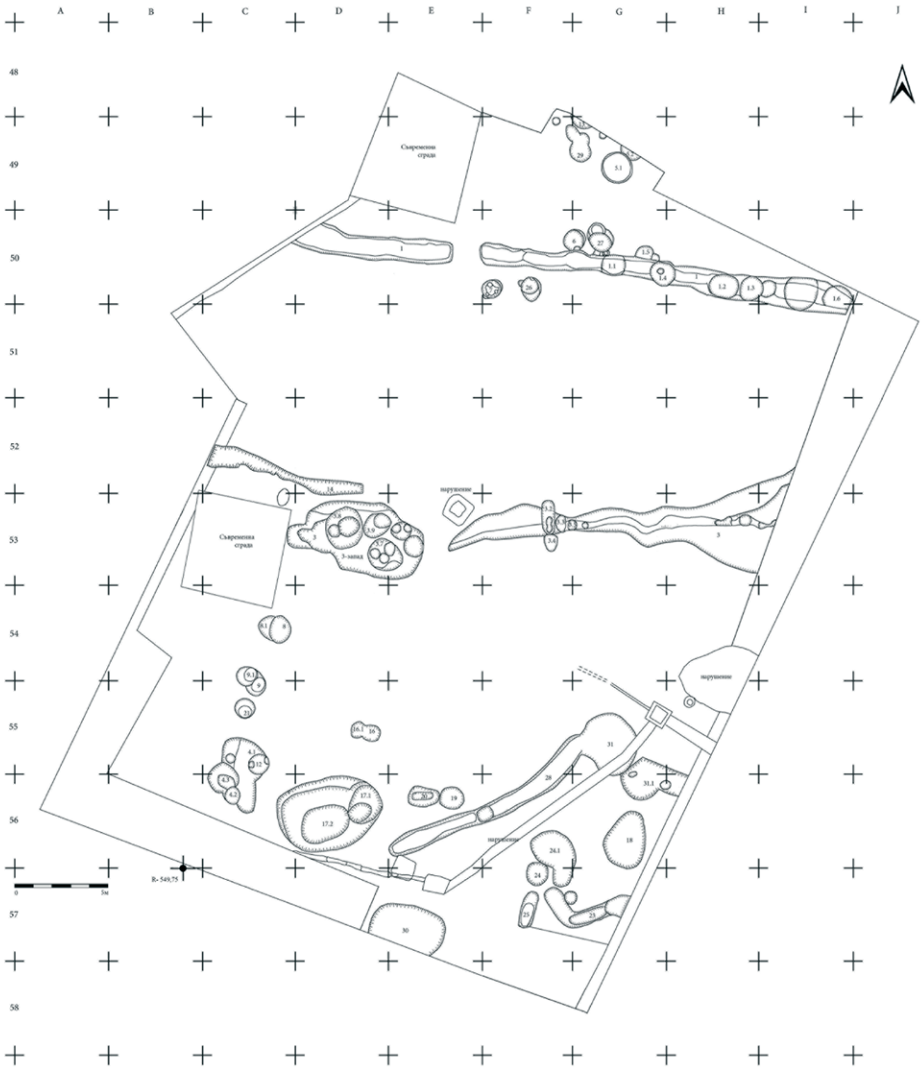
Васил Николов, Десислава Такорова, Тодор Дяков, Кръстан Митов, Виолета Стоицова, Атанас Цурев

В периода април – май 2018 г. са проведени спасителнителни археологически проучвания в границите на УПИ IV-594 и УПИ V-596а кв. 119, м. Христо Смирненски - Слатина, Столична община, район Слатина, гр. София. Теренът е с обща площ 1400 $м^2$ и попада в границите на охранителната зона на АНКЦ „Неолитно селище Слатина-София“. Намира се на ул. Владово, на около 250 м западно от Слатинска река, където още през 60-те години на XX в. при прокарването на водопровод, е документирано наличието на културен пласт от ранния неолит.

Под съвременните насипи, върху цялата проучвана площ, е разкрит културен пласт с дебелина 0,30 – 0,40 м, в който липсват наземни структури, с изключение на няколко керамични струпвания. Той е нарушен от множество съвременни изкопи – за основи на къщи, септични ями, водопровод, канализация и др. Характеристиките на керамичния комплекс позволяват пластът да бъде отнесен към самия край на ранния неолит и прехода към късния неолит – един слабо изследван период на територията на Софийското поле.

В неолитния пласт и стерилната основа са регистрирани над 50 вкопани структури с различна форма и големина – ями, траншеи и два „рова“ (обр. 1). С изключение на две ями, които могат да се отнесат към КЖЕ, една яма вероятно от РБЕ и разпръснати в рамките на един квадрат керамични фрагменти от РБЕ, всички останали структури датират към края на ранния и прехода към късния неолит.

Двата „рова“ са регистрирани в северната половина на терена. Имат различни характеристики. Структура 1 пресича проучваната площ по цялата ѝ ширина с посока И – З. Представлява плитко вкопаване с дължина 30 м, като в западната му част има прекъсване с ширина около 2,0 м. Ширината на вкопаването е 1,0 – 1,20 м, а дълбочината 0,50 – 0,60 м. Напречният профил е U-образен. Запъл-

Обр. 1. Слатина-София. УПИ IV-594 И УПИ V-596а. Общ план на проучваната площ

Fig. 1. Slatina-Sofia. RPL IV-594 and RPL V-596a. Layout of the excavated area

нителят е черно-кафяв, хомогенен. В него са открити неолитни керамични фрагменти, както и части от култови масички.

Структура 3 се намира южно от структура 1. Установената ѝ дължина е 15 м. Започва като тясно плитко вкопаване, което плавно се разширява в източна посока и рязко потъва в дълбочина от 0,20 м до 3,50 м (обр. 2). Максималната му ширина на нивото на регистриране е 4,70 м. Напречният му профил е V-образен, като стените са стръмни, на места стъпаловидно оформени. Запълнителят му е черно-кафяв, като в най-дълбоката част се наблюдават свличания от чакълестата стерилна основа. До дъното на вкопаването са откривани раннонеолитни керамични фрагменти.

В централната и югоизточна-

Обр. 2. Слатина-София. УПИ IV-594 И УПИ V-596а. Структура 3, източна част. Поглед от запад

Fig. 2. Slatina-Sofia. RPL IV-594 and RPL V-596a. Feature 3, eastern part. View from the west

Обр. 3. Слатина-София. УПИ IV-594 И УПИ V-596а. Структура 17. Етап от проучването

Fig. 3. Slatina-Sofia. RPL IV-594 and RPL V-596a. Feature 17 during excavation

та част на терена са проучени няколко траншеи с различна ориентация и размери (структури 14, 18, 23, 25).

Раннонеолитните ями имат разнообразна форма, големина и характер на запълнителя. Една от интересните ями е структура 17.2 (обр. 3), попадаща в централната южна част на проучваната площ. Вкопана е в стерилната основа. В план има овална форма с размери 5,00 х 4,10 м. Стените са полегати. Дъното е неравно. В него се различават три плитки вкопавания. В едното е положен част от череп на рогато животно, в друго са разкрити множество животински кости, включително долна челюст от едро животно. Долната половина на ямата е запълнена със сиво-черен пласт с голямо количество органични примеси. В горната част запълнителят е черно-кафяв с висока концентрация на керамични фрагменти от края на ранния неолит.

Липсата на наземни и наличието на вкопани структури от ранния неолит предполага, че теренът попада в периферията на раннонеолитното селище Слатина-София. Отдалечеността на този терен от документираните постройки от раннонеолитното селище е около 150 м. Това показва, че прилежащия ареал на селището е значителен.

RESCUE EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SITE OF SLATINA-SOFIA IN RPL IV-594 AND RPL V-596A SLATINA, SOFIA

Vassil Nikolov, Desislava Takorova, Todor Dyakov, Krastan Mitov, Violeta Stoitsova, Atanas Tsurev

The rescue excavations covered an area of 1400 m^2. It is situated ca. 250 m west of the Slatinska River, where in the 1960s during infrastructural works, a cultural layer dating to the Early Neolithic was registered.

The cultural layer in the excavated area measures between 0.30 – 0.40 m thick. Apart from a few clusters of potsherds, no above ground features were identified. More than 50 cut features of various shapes and sizes were excavated (Fig. 1): two ditches (Fig. 2), trenches and pits (Fig. 3).

Almost all of the excavated features date to the end of the Early Neolithic and the beginning of the Late Neolithic, apart from one EBA pit and two LIA pits.

The abundance of cut features suggests that the excavated area is part of the periphery of the settlement site. The distance between the houses excavated in the Early Neolithic settlement and the rescue excavation site is ca. 150 m, which shows the considerable size of the occupied area.

№ 10. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА-СОФИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА УПИ XIV-594 В КВ. СЛАТИНА, СОФИЯ

Васил Николов, Десислава Такорова, Тодор Дяков, Атанас Цурев, Кръстан Митов, Виолета Стоицова, Юри Пулчев

В периода юли – август 2018 г. са проведени спасителнителни археологически проучвания в границите на УПИ XIV-594 в кв. 119, м. Христо Смирненски - Слатина, Столична община, район Слатина, гр. София. Теренът е с обща площ 675 м^2 и попада в границите на охранителната зона на АНКЦ „Неолитно селище Слатина-София“. Намира се на ул. Владово, на около 250 м западно от Слатинска

Обр. 1. Слатина-София. УПИ XIV-594. Общ план на проучваната площ

Fig. 1. Slatina-Sofia. RPL XIV-594. Layout of the excavated area

река, където още през 60-те години на XX в. при прокарването на водопровод, е документирано наличието на културен пласт от ранния неолит.

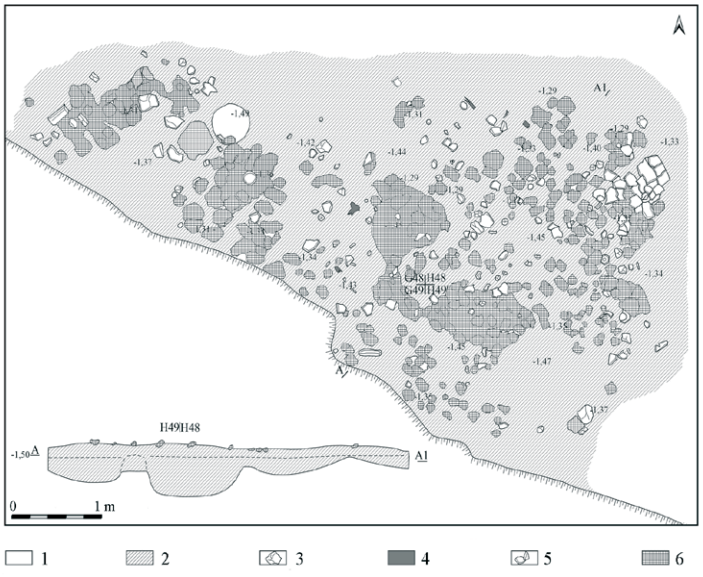
По време на спасителните разкопки на терена са проучени част от раннонеолитна постройка, ями от ранния неолит, КЖЕ и Античността, както и част от късноантичен некропол (обр. 1).

Под съвременните насипи, в южната част на проучваната площ, е разкрит културен пласт с дебелина 0,30 – 0,40 м. Той се отнася към края на ранния неолит и прехода към късния неолит. В него са проучени лошо запазените опожарени деструкции от една раннонеолитна постройка (структура 5), както и четири ями – три раннонеолитни и една от КЖЕ.

Изгорялата постройка от края на ранния и прехода към късния неолит е много лошо запазена (обр. 2). Останките представляват компактно струпване от опожарени безформени парчета мазилка с приблизително правоъгълна форма и размери 6,50 х 4,00 м. Югозападната част на струпването попада в съседния парцел (УПИ IV-594, при проучването по време на спасителните археологически разкопки там е установено, че в голямата си част е нарушено при изкопаването на яма от КЖЕ). Между деструкциите са открити отделни камъни, фрагменти от керамични съдове и животински кости. Под мазилките не е установено наличе на подово ниво, както и на съоръжения характерни за интериора на къщите от ранния неолит. Изключение са фрагменти от зърнохранилище, открити in situ в североизточната част на струпването. Мазилките и керамичните фрагменти са със силно отмита повърхност, свидетелство за активна водна дейност, която вероятно е причината за лошата запазеност на останките от постройката.

В останалата част на обекта, под съвременния пласт, се разкрива директно стерилната основа. В нея са разкрити две ями – едната отнасяща се към ранния неолит, а другата към Античността, както и 46 гроба.

Гробовете са част от неизвестен досега некропол от Късната античност, неизвестно е и селището на погребаните. Гробовете в по-голямата си част не се застъпват, с някои изключения, къде-

Обр. 2. Слатина-София. УПИ XIV-594. Структура 5. План и профил: 1 – стерилна основа; 2 – кафяво-черен пласт; 3 – камъни; 4 – кости; 5 – керамични фрагменти; 6 – фрагменти опожарени мазилки

Fig. 2. Slatina-Sofia. RPL XIV-594. Layout and profile of feature 5: (1) virgin soil; (2) brown-black layer; (3) stones; (4) bones; (5) potsherds; (6) burnt daub pieces

Обр. 3. Слатина-София. УПИ XIV-594. Гроб № 6. Етап от проучването

Fig. 3. Slatina-Sofia. RPL XIV-594. Burial 6 during excavation

то се наблюдава суперпозиция в две или три нива. Гробните ями са ориентирани основно запад – изток (27 бр.), както и северозапад – югоизток (8 бр.), югозапад – североизток (7 бр.), и по изключение юг – север (2 бр.) и север – юг (1 бр.). Вкопани са на дълбочина от 0,10 до 1,50 м в стерилната основа. В 17 от гробните ями са регистрирани съоръжения (покрития и постилки) от строителна керамика – тегули, тухли и бипедални тухли (обр. 3). Само в една гробна яма са документирани останки от повече от един индивид – в гроб № 36 са разкрити два скелета един до друг. Скелетните останки в некропола са изключително лошо запазени. Такива са открити в едва 26 от гробовете, в останалите са напълно изтлели. Запазени са предимно части от дългите кости и фрагменти от черепите. Тялото е било поставяно по гръб с изпънати крака, ръцете са слабо свити в лактите като дланите лежат в областта на таза. Погребален инвентар е открит само в 9 гроба – керамични съдове и лампи, стъклена чаша и монети. Намерените археологически материали позволяват възникването на некропола да се отнесе се към втората половина на V в.

Скелетните останки са изследвани от ас. д-р Н. Атанасова (ИЕМПАМ). Погребаните са на различна възраст - от новородени до възрастни индивиди на около 55 – 60 г. Полът е трудно определим.

Научен консултант за Късноантичната епоха е гл. ас. д-р В. Кацарова.

RESCUE EXCAVATIONS AT THE EARLY NEOLITHIC SETTLEMENT SLATINA-SOFIA IN RPL XIV-594 SLATINA, SOFIA

Vassil Nikolov, Desislava Takorova, Todor Dyakov, Atanas Tsurev, Krastan Mitov, Violeta Stoitsova, Yuri Pulchev

The rescue excavations covered an area of 675 m^2 (Fig. 1). The site is situated ca. 250 m west of the Slatinska River, where in the 1960s during infrastructural work, a cultural layer dating to the Early Neolithic was registered.

The burnt daub remains of a rectangular Early Neolithic building measuring 6.50 x 4.00 m were uncovered in the southern part of the site (Fig. 2).

A cemetery dating to the second half of the 5th century AD, unknown until now, was discovered. The settlement to which it belongs is yet to be found. A total of 46 burials were excavated, 17 of which featured reused roof tiles and bricks placed under and over the body (Fig. 3). The rest of the graves were regular rectangular pits, most of which oriented west-east. Only nine of the burials had grave goods. The skeletal remains were badly preserved. In the cases where bones were present, the individuals were laid on their back with the legs extended; the arms were semi-flexed with the hands resting on the pelvis.

№ 11. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ В С. БЕРСИН, ОБЛ. КЮСТЕНДИЛ

Веселина Вандова, Николай Спасов

Археологическите разкопки в с. Берсин, общ. Кюстендил, се проведоха през лятото на 2018 г. от екип на РИМ – Кюстендил в състав: ас. В. Вандова (научен ръководител), ас. Р. Спасов (зам.-ръководител), Н. Спасов. В екипа се включиха доц. д-р М. Аврамова и д-р Д. Лесигярски (НИГГГ – БАН) – археомагнитно изследване, и инж. А. Димитров (Съюз на архитектите – Кюстендил) – геодезично, архитектурно и нивелачно заснемане. Финансирането е осигурено от РИМ – Кюстендил.

Проучваната площ (75 м^2) обхваща три квадрата: А1, В1 и С1, изследвани през 2009 г. и 2012 г. (Вандова 2010; Вандова 2013; Вандова 2016, 124).

Културният пласт е изчерпан до стерилна основа в отделни участъци на кв. А1 и В1 поради ограниченото времетраене на проучванията и с цел уточняване на стратиграфската ситуация (обр. 1). Максималната му дебелина в проучените части на кв. А1 е 2,15 м, а на кв. В1 – 1,95 м. Дебелината на неолитния пласт е 0,95 – 1,10 м.

Изследвани са раннонеолитни напластявания и негативни структури от бялорисувания етап на ранния и късния неолит.

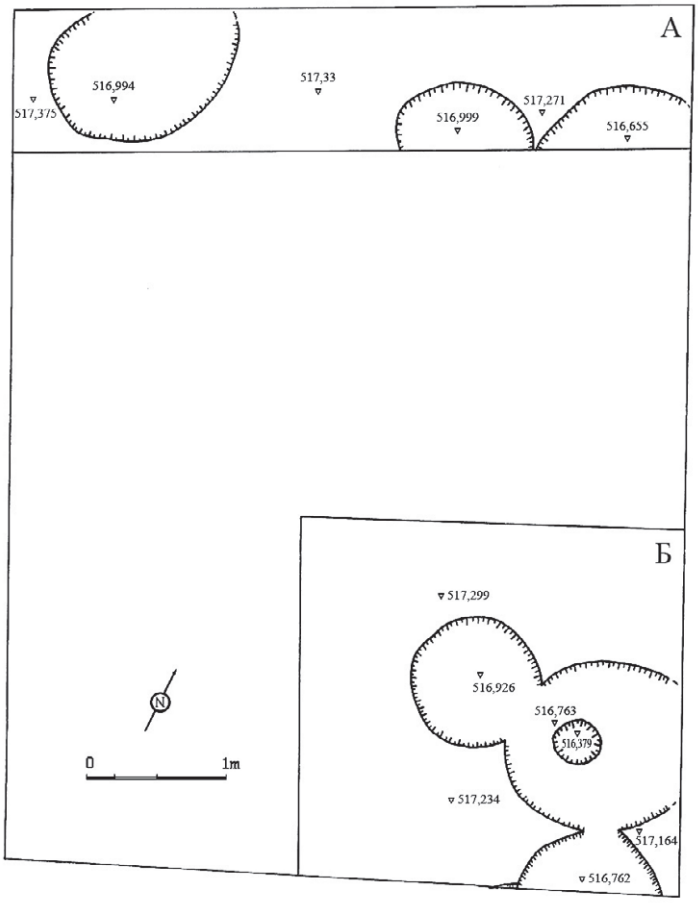
Дебелината на раннонеолитния пласт в проучените части на кв. А1 е 0,50 м. Състои се от два слоя тъмносива до тъмнокафява сбита пръст, наситена с дребни късчета опалена глина с керемидено-червен цвят и дребни въгленчета. Цветът на по-ранния има по-светъл нюанс (до сиво-кафяв) и съдържа по-голямо количество петна от стерилната основа.

В източната част на кв. В1 горният слой съдържа тъмнокафява до тъмносива слабо сбита пръст, а по-ранният – сиво-зеленикава, с камъчета, късчета опалена глина и петна от стерилната основа.

При изследването на културните напластявания от неолитната епоха са проучени изцяло или частично негативни структури – ями, част от голямо вкопаване с ориентация по надлъжната ос югоизток – северозапад, траншеи и дупки за колове с диаметър до 0,40 м, някои от които запълнени с фрагменти от мазилки с керемидено-червен цвят. Много от структурите не са изцяло проучени, тъй като части от тях попадат извън границите на изследвания терен.

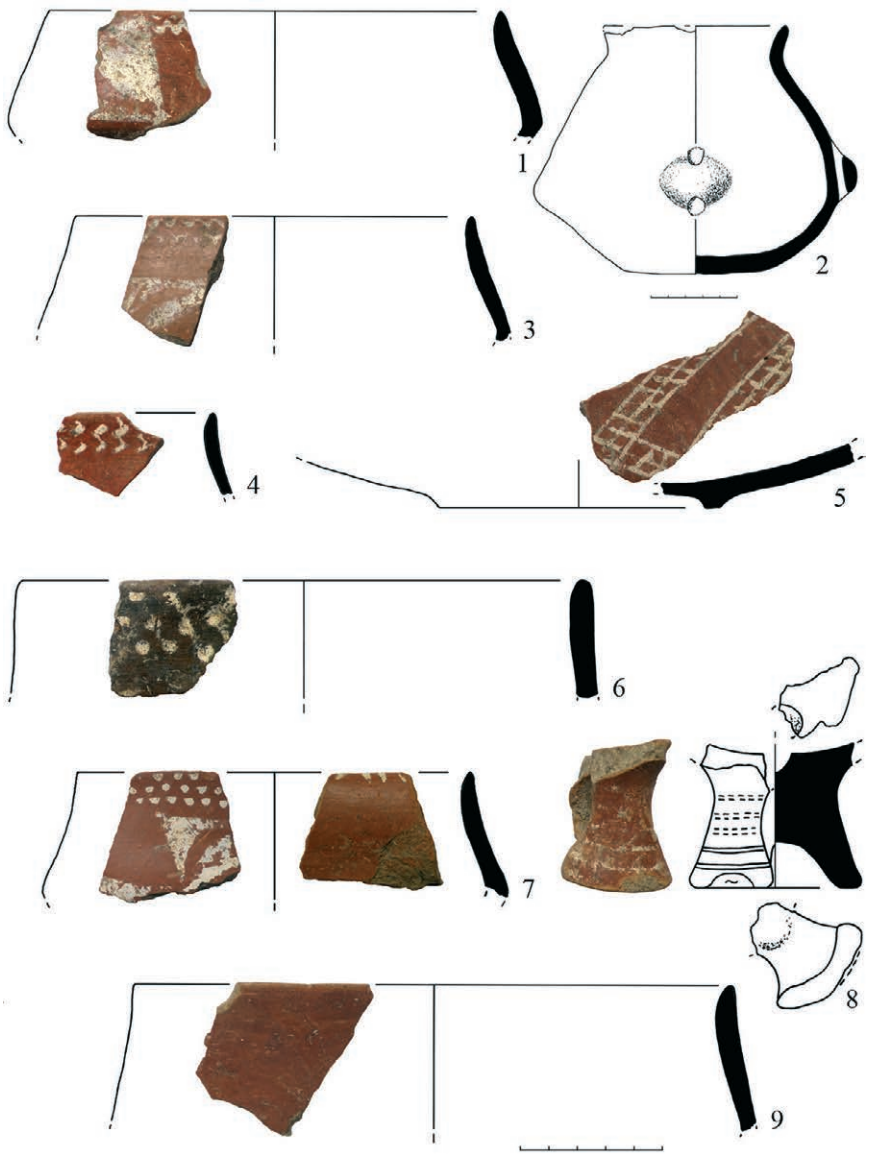
Ямите имат овален или кръгъл план на нивото на регистриране с диаметър около 0,90 – 1,30 м, в отделни случаи проучените части от тях надхвърлят 2,0 м. Дълбочината им достига до 0,80 м.

По-големи размери (2,45 х 3,00 м изток – запад) има негативна раннонеолитна структура в югоизточната част на кв. В1. В източна и южна посока тя продължава извън границите на изследваната площ. В нея е проучен слой жълтеникав пясък с дебелина от 2 – 3 до 7 см. От север структура-

Обр. 1. Берсин. Кв. А1 – проучените участъци (А и Б) на нивото на стерилната основа

Fig. 1. Bersin. The excavated sections (A and B) of sq. A1, sterile ground

Обр. 2. Берсин. Керамични съдове: 1, 3-9 – фрагменти от съдове с ангобирана повърхност (1, 3-8 с бялорисувана украса); 2 – керамичен съд с четири възжести дръжки

Fig. 2. Bersin. Ceramic vessels: slipped sherds (1, 3-9; Nos. 1, and 3-8 feature white painted decoration); ceramic vessel with four lugs (2)

та има по-плитка периферна част с максимални размери 2,10 х 1,40 м (север – юг).

В кв. В1 частично е проучено раннонеолитно вкопаване с дължина 5,80 м. В северна и южна посока продължава извън изследвания терен. Западната му граница е регистрирана през 2012 г. на нивото на стерилната основа. Проследена е западната стена на вкопаването пред северния профил на квадрата. Максималната достигната дълбочина в тази част е 2,54 м от повърхността на терена. Вероятно се касае за вкопаване с издължена форма (ров?) с посока югоизток – северозапад. Допроучването на структурата предстои.

Представените фрагменти от раннонеолитни керамични съдове се отнасят към бялорисувания етап на ранния неолит. Имат предимно тъмночервена (по-рядко червена, кафява, в отделни случаи до тъмнокафява и сиво-черна) ангобирана повърхност (обр. 2.1,3-9) и бялорисувана украса. Както и при сондажните разкопки през 2007 г. преобладават паниците и купите (Вандова 2007, 104). Украсата на съдовете се състои от хоризонтални редове от точки или малки триъгълници под устийния ръб, двойна стълбичка, флорални мотиви, запълнени с мрежа триъгълници, групи от успоредни линии и пр. Представени са разчленени столчета, често орнаментирани с хоризонтални успоредни линии. Сред находките е керамичен съд с обърнатоконична шия и четири възжести дръжки върху най-широката част на тялото (обр. 2.2).

При проучванията са намерени каменни и костени оръдия на труда, тежести за стан, фрагменти от антропоморфни фигури, култови масички и др. (обр. 3).

Литература

Вандова 2007: В. Вандова. Неолитно селище в Берсин, Кюстендилско: разкопки през 2007 г. – Археология, 2007, 1 – 4, 102 – 114.

Вандова 2010: Археологически проучвания на неолитното селище в с. Берсин, община Кюстендил. – Археологически открития и разкопки през 2009 г. София, 2010, 39 – 41.

Вандова 2013: Археологически проучвания на неолитното селище в с. Берсин. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 55 – 57.

Вандова 2016: Нови проучвания на неолитни обекти в долината на Струма. – В: Б. Борисов (ред.). Проф. д-р Борис Д. Борисов. Ученици и приятели. (ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий" и българската археология, 2). Велико Търново, 2016, 121 – 137.

EXCAVATIONS AT THE NEOLITHIC SETTLEMENT SITE IN THE VILLAGE OF BERSIN, KYUSTENDIL DISTRICT

Veselina Vandova, Nikolay Spasov

The excavations in the village of Bersin cover an area of 75 m^2. In some sections the cultural layers were completely excavated to bedrock (Fig. 1). The maximum thickness of the cultural layers is 1.95 – 2.15 m. The Neolithic layer is 0.95 – 1.10 m thick. Stratifications and cut features dating to the white painted phase of the Early Neolithic and to the Late Neolithic were recorded. An Early Neolithic cut feature (ditch?) was partly excavated, running southeast-northwest and measuring up to 5.80 m long. The Early Neolithic pottery sherds have dark red slipped surface (Fig. 2.1,3-9) and white painted decoration. The decoration consists of horizontal rows of points and small triangles under the rim, 'double ladder', floral patterns, netted triangles, groups of parallel lines, etc. Segmented low pedestals are present, often decorated with horizontal parallel lines.

During the excavations stone and bone tools, loom weights, fragmented anthropomorphic figurines, cult tables and other artefacts were found (Fig. 3).

Обр. 3. Берсин. Находки: 1, 2 – фрагменти от антропоморфни фигури; 3 – каменна тежест

Fig. 3. Bersin. Small finds: fragments of anthropomorphic figurines (1 and 2); stone weight (3)

№ 12. РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ ИЛИНДЕНЦИ-МАСОВЕЦ

Малгожата Гребска-Кулов, Петър Зидаров, Мария Гюрова

Разкопките на праисторическото селище Илинденци-Масовец отново бяха проведени под формата на полево училище за археология, финансирано от Фондация „Балканско наследство". През 2018 г. изцяло са проучени три квадрата – D4, D5 и I5, с обща площ 75 м^2.

Почти половината площ от кв. D4 е заета от огромен каменен блок. В северната и североизточната част са регистрирани три струпвания от средно големи камъни и керамика, но преднамерено подреждане на този материал не е установено. Керамиката е от периода на ранния и средния неолит. В останалата част на квадрата бяха идентифицирани няколко плитки ями. След изчерпване на всички структури се стигна до стерилен пласт.

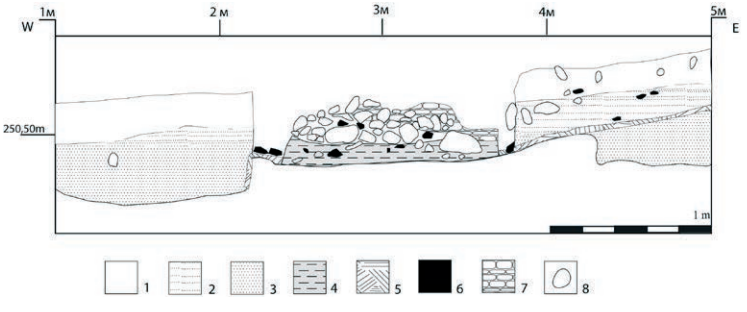
През тази година беше допроучен кв. D5 чрез изчерпване на няколко ями. Специален интерес представлява една малка яма – контекст 28. Тя е с кръгла форма и обло дъно. Запълнена с чиста глина, която е отухлена по повърхността и периферията. В запълнителя беше намерена каменна гладилка. Тази структура вероятно представлява депо с глина за изработване на съдове, заедно със съответния каменен инструмент, и база на глинена колона.

В кв. I5 беше проучена една пещ, няколко ями и каменни струпвания. Установи се, че пещта е изградена върху специално подготвена и нивелирана площадка (обр. 1, 2). Върху нея е изграден цокъл от средно големи камъни и керамични фрагменти, покрит с 0,20 м дебела глинена подова замазка. Цялата тази конструкция е обградена с пръстен от каменни плочи. Пещта е с размери 1,0 х 1,0 м

Обр. 1. Илинденци-Масовец. Кв. I5. Общ поглед с рушевините на пещта в северната част и каменната основа на стена в централната част

Fig: 1. Ilindentsi-Massovets. Sq. I5: general view, with the debris of an oven in the northern part and the stone foundation of a wall in the central part

Обр. 2. Илинденци-Масовец. Кв. I5. Северен профил на квадрата с пещта в централната част: 1 – хумусен пласт; 2 – сив пласт; 3 – сиво-жълтеникав пласт; 4 – нивелационен пласт под пеща; 5 – под от бяла глина; 6 – керамика; 7 – подова замазка заедно с рушевини от купола; 8 – камък

Fig: 2. Ilindentsi-Massovets. Sq. I5: northern profile, with the oven in the central part: (1) topsoil; (2) gray layer; (3) gray-yellowish layer; (4) leveling layer below the oven; (5) white clay floor; (6) pottery; (7) daub remains of an oven; (8) stone

и има запазена височина 0,40 м с отвор на югозапад. В южната част на квадрата са разкрити основи на каменна стена, изградена от средно големи и големи камъни по периферията. Стената е с посока северозапад – югоизток и е широка 0,60 м. Пещта е с два етапа на използване и по конструкция силно наподобява пещта, разкрита в кв. C5. Конструктивните сходства между двете пещи, двата етапа на използване и преправяне, както и голямата прилика на керамичния материал, намерен около тях и по-специално фрагментите с врязана украса, ни дават основание да приемем, че двете съоръжения, както и двете постройки са едновременни и са съществували през финалния етап на ранния неолит. Разликата между двете постройки се състои в техниката на изграждане на техните стени – в кв. C5 те са изградени от цепени стълбове, измазани от външната страна с глина, докато в кв. I5 стените са с каменна основа или изцяло изградени от камъни. Това е свидетелство за приложението на две съвсем различни традиции при построяване на къщите от един и същ период в едно и също селище.

Керамиката, открита в проучваните квадрати, е характерна за финала на ранния неолит и се характеризира с присъствие на врязана, пластична, набодена украса, както и на по-малко количество бяло-, черно- и червенорисувана украса. Има и няколко структури (D4.16), съдържащи керамичен материал типичен за средния неолит в региона обозначаван като група Българчево II – Долна Рибница.

Намерени са няколко каменни инструмента – теслички, гладилка, прешлени за вретено, както и обичайните за обекта предмети, направени от преизползвани стени на счупени съдове – гладилки, прешлени за вретено и жетони. Към кремъчните находки през тази година се прибавят няколко оръдия. Типологическите оръдия включват две ретуширани пластини, един перфоратор и един отломък с ретуш. Две от оръдията – пластина с билатерален ретуш и перфоратор на преоформена ретуширана пластина – са изработени от балкански флинт. И двете оръдия имат реликтови следи от използване (респективно – рязане на растения и елемент от сърп). Третото оръдие с утилизационни следи е елемент от сърп, вторично преизползван за работа върху твърда материя с минерален състав.

Проучванията на праисторическото селище Илинденци-Масовец имат важен принос в изясняване на характеристиките на финалния етап на ранния неолит в региона, както и за прехода между ранния и средния неолит.

EXCAVATIONS AT THE PREHISTORIC SETTLEMENT SITE OF ILINDENTSI-MASSOVETS

Malgorzata Grębska-Kulow, Petar Zidarov, Maria Gurova

Three squares – D4, D5, and I5 – with a total area of 75 m² were excavated in 2018. Almost half sq. D4 was occupied by a huge rock. Sixteen features – pits and layers of ceramics and stones – were identified, but most finds were in a secondary stratigraphic position unrelated to the neighboring areas. Several pits were excavated in sq. D5. Of particular interest is a small pit (context 28) that was filled with superficially baked pure clay and a stone polisher indicating likely use as a clay depot. In sq. I5, an oven, more pits and stone foundations were uncovered (Figs. 1 and 2). The oven measures 1 x 1 m, with the opening to the SW. Its construction is similar to the one in sq. C5. The excavations at the prehistoric site of Ilindentsi-Massovets were funded by the Balkan Heritage Foundation; they continue to bring important insights into the character of the final phases of the Early Neolithic and the transition between the Early and Middle Neolithic period in the region.

№ 13. ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ ПРИ НОВА НАДЕЖДА

Крум Бъчваров, Атанас Цурев, Надежда Тодорова, Георги Кацаров, Николина Николова, Ралф Глезер, Валеска Бекер, Марлена Янева

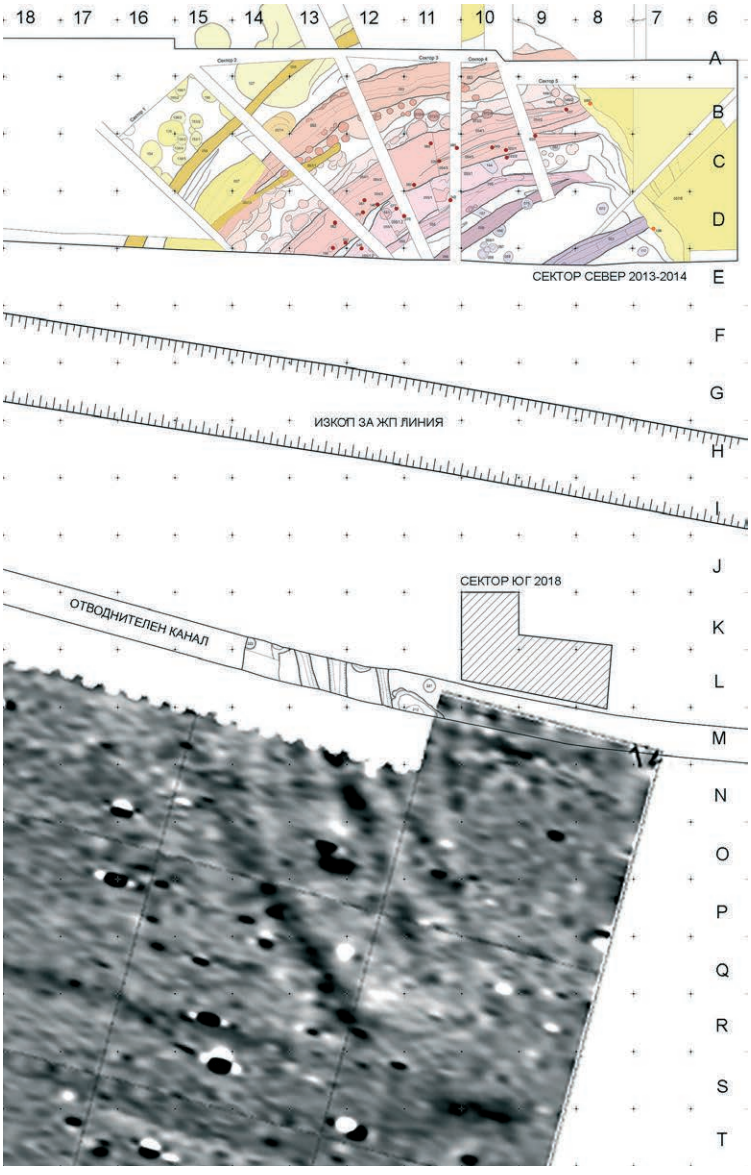
Разположеният на около 300 м от десния бряг на р. Марица археологически обект се състои от две ниски могилоподобни образувания, разделени от потока Дермен дере. По време на спасителни разкопки през 2013 – 2014 г. в северната периферия на северозападната „могила“ са проучени останки от неолита, халколита, ранната желязна епоха и XVII – XVIII в.

Проучването е възобновено през 2018 г. с главна цел установяване на адаптациите на най-ранните земеделски общности в началото на VI хил. пр. Хр. към промените в природната среда. С оглед на това за редовни разкопки е избрана площ, ограничена от най-вътрешния раннонеолитен ров, регистриран при геомагнитното заснемане и спасителното проучване. Тя е частично унищожена при строежа на жп линията Константинопол – Белово през 1870 – 1874 г. Проучваният през 2018 г. сектор от около 80 м², означен като „Южен“, е разположен в най-южната, незасегната от изкопа за тази жп линия територия (обр. 1).

Заложената през 2013 г. план-квадратна мрежа е разширена на юг до линия М. Квадратите са със стандартни размери 5 х 5 м; мрежата е ориентирана спрямо оста на новото жп трасе. Отклонението от реалния север е около 15º ЮИ. Заложен е нов помощен репер R3 в кв. J9 с координати N 4587451,826; E9442985,920; Z 91,27 м.

При първото посещение на Нова Надежда през 2018 г. екипът установи, че след окончателното приключване на спасителното проучване през 2014 г. през южната периферия на археологическия обект е прокопан отводнителен канал от селото към Дермен дере. Каналът е ориентиран приблизително в посока З – И със слабо отклонение СЗ – ЮИ. Широк е между 2,50 и 3,00 м и нарушава културния пласт до дълбочина 1,80 – 2,00 м от съвременната повърхност.

Проучването започна с разчистване на отводнителния канал и стените му в рамките на раннонеолитното селище. В двата му профила са документирани разрезите на оградните ровове, установени по време на спасителните археологически разкопки. В този сектор са проучени запазените части от четири раннонеолитни рова. Дължината на трасета им между двата профила на канала е 3,00 – 3,50 м. Приблизителната им ориентация е С – Ю със слабо отклонение от СИ на ЮЗ, по-отчетливо при най-външния ров. Всички ровове са видими и в срещуположния южен профил на канала; те продължават извън отворената площ и постепенно стават по-плитки в тази посока. Според резултатите

Обр. 1. Нова Надежда. Общ план на раннонеолитната част от праисторическия обект, допълнен с резултатите от геомагнитното картиране. Квадратите са с размери 5 х 5 м

Fig. 1. Nova Nadezhda. Layout and magnetic mapping of the Early Neolithic part of the prehistoric site of Nova Nadezhda. Grid squares measure 5 x 5 m

от магнитното картиране, рововете се проследяват до около 25 – 35 м ЮИ от канала.

Освен кръговите ограждения, на дъното на отводнителния канал е проучена северната част на частично унищожена от него раннонеолитна вкопана структура. Тя има издължена (четириъгълна?) форма и размери на нивото на регистриране 4,10 ИЗ х 1,40 СЮ м (обр. 2). От изток и запад вкопаването е нарушено от няколко по-късни раннонеолитни структури. Видимата му в южния профил на канала дължина (И – З) е около 6 м, но той не прерязва структурата напречно през средата. Горната ѝ част е вкопана в кафяво-черната древна почва, а долната – в жълтата стерилна основа. Видимата в профила дълбочина на вкопаването е около 1,80 м. Стените му са почти отвесни, дъното е приблизително равно. В проучената му част се разграничават няколко основни етапа на запълване. Най-горният пласт представлява кафяв хомогенен седимент, примесен с опожарени деструкции, с дебелина от 0,20 м край стените до 0,50 – 0,80 м в централната част. Следва слой фина сива глина с дебелина 0,10 – 0,20 м. Основният пласт от запълнителя се състои от редуващи се прослойки бяла варовикова глина с овъглена органична материя и сиво-кафява глина, с общата дебелина от 0,20 – 0,40 до 0,70 – 0,80 м, намаляваща от центъра към стените. Дъното на вкопаването е покрито с пласт древна почва и свлечена от стените жълта стерилна глина.

В Южния сектор, непосредствено на север от отводнителния канал, са установени раннонеолитни културни напластявания (проучени до дълбочина 0,40 – 1,00 м от съвременната повърхност) и археологически структури – силно нарушени негорели селищни останки като строителни траншеи с дупки от стълбове, термични съоръжения (пещи), ями (някои обмазани с бял карбонатен минерал) и подови платформи, отнасящи се към по-късната фаза от обитаването на това място (обр. 3). Получените досега девет радиовъглеродни дати от проби (животински кости), произхождащи от контексти, които маркират началото и края на човешка дейност, предполагат сравнително кратък период от около 150 години: от 5988 – 5845 до 5842 – 5709 cal BC (95,4%). За сравнение, установеният в Северния сектор раннонеолитен период на човешка дейност е около 430 години.

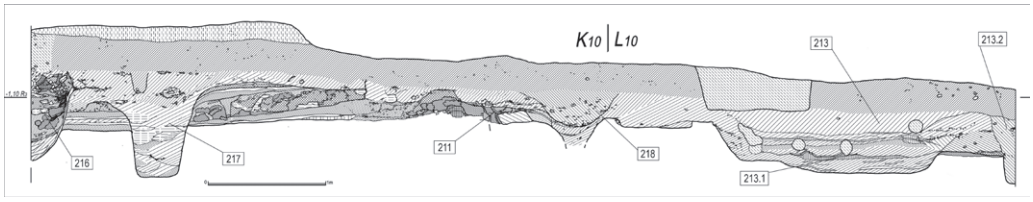
Особен интерес представлява колективна находка, състояща се от десет цели и фрагментирани кости от овца/коза: два фрагмента от кости, за които не може да се установи дали са обработвани, три кости без следи от обработка, две заготовки и три шпатули-длета. Възможно е те да са част от комплект на древен майстор.

Фаунистичният ансамбъл показва сходни особености с този от проучванията през 2013 – 2014 г. Сред домашните животни доминират овце/кози. Броят на говедата е значително по-малък,

Обр. 2. Нова Надежда. Вкопана структура (стр. 212), проучена на дъното на отводнителния канал. Поглед на юг.

Fig. 2. Nova Nadezhda. Cut feature (F 212) revealed on the bottom of the drainage canal. View to the south.

Обр. 3. Нова Надежда. Източен профил на реброто в кв. K10 – L10, отразяващ късните раннонеолитни фази от обитаването на това място. От север на юг: стр. 216, термично съоръжение (пещ); стр. 217, строителна траншея; стр. 211, строителна траншея; стр. 218, последователни строителни траншеи; стр. 213, 213.1 и 213.2, вкопавания

Fig. 3. Nova Nadezhda. East profile of the K10–L10 balk representing later EN occupation phases. From north to south: F 216, thermal installation (oven); F 217 and 211, construction ditches; F 218, consecutive construction ditches; F 213, 213.1, and 213.2, cut features.

свинете присъстват в минимално количество. Ловът представлява важна дейност на раннонеолитната общност – останките от елени са далеч по-многобройни, отколкото в други неолитни селища в региона. Ансамбълът съдържа и голямо количество коруби от костенурки и черупки от речни миди, което предполага интензивна експлоатация на водни ресурси.

Едновременно с разкопките са проведени археогеологически изследвания (електросъпротивително измерване, ядково сондиране и др.) с цел установяване на промените в ландшафта и усвояването на природните ресурси от страна на ранноземеделската общност. Първоначалните резултати показват мигриране на руслото на Дермен дере на изток, което се потвърждава от геоморфоложките наблюдения. Според тях потокът се е вливал в меандър на Палеомарица северно от съвременното корито, който впоследствие е изоставен.

THE PREHISTORIC SETTLEMENT SITE OF NOVA NADEZHDA

Krum Bacvarov, Atanas Tsurev, Nadezhda Todorova, Georgi Katsarov, Nikolina Nikolova, Ralf Gleser, Valeska Becker, Marlena Yaneva

The site is situated ca. 300 m from the right bank of the river Maritsa, and consists of two tell-like formations divided by the Dermen Dere ravine. In advance of a railroad reconstruction project, rescue excavations took place at the north edge of the NW tell in 2013 – 2014, yielding remains from the Neolithic, the Copper Age, the Early Iron Age, and 17th – 18th c. Excavations were reopened in 2018, within a project seeking to investigate the adaptations of the earliest farmers to the environmental changes in the early sixth mill. BC. An area of ca. 80 m^2 was selected for this purpose; it is located in the southernmost part of the site and is enclosed by the innermost EN ditch identified during the rescue digs (Fig. 1).

The excavations in the South area yielded disturbed settlement remains (construction ditches, thermal installations, pits, floor platforms, and a rectangular (?) cut feature dating to later EN occupation phases (Figs. 2 and 3).

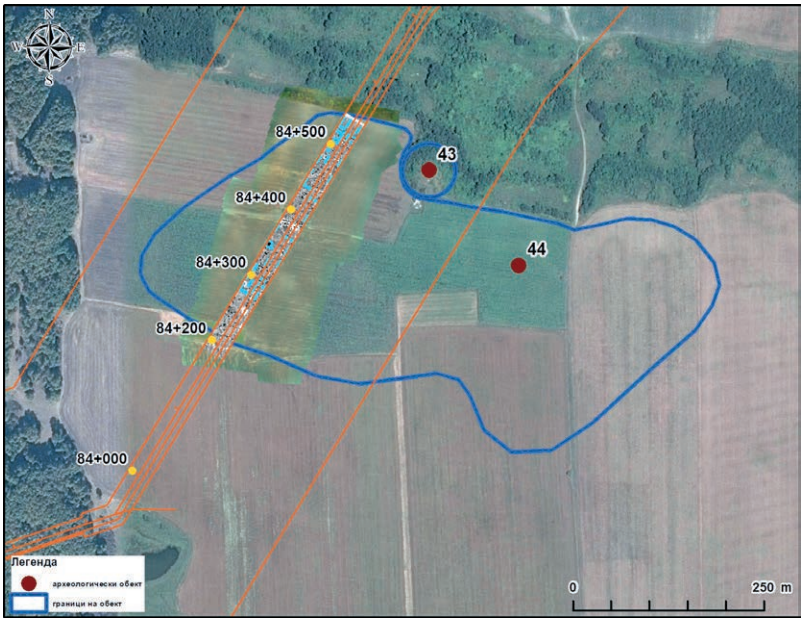
№ 14. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ КЪСНАТА ПРАИСТОРИЯ, БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА В М. БЕЛЕНЕ, С. ОРЛОВО, ОБЩ. ХАСКОВО

Петър Лещаков, Надежда Тодорова, Никола Тонков

Обектът се локализира на 1,6 км СИ от с. Орлово върху висока тераса на десния бряг на р. Харманлийска. Археологически материали от късния неолит, халколита, бронзовата и желязната епоха и Средновековието се откриват на площ ок. 182 дка (обр. 1). Източната част на обекта представлява слабо изявено над терена възвишение с висока концентрация на керамика от късния неолит и халколита, определяно в литературата като селищна могила (Аладжов 1997, 200). Оттук произхожда представителна колекция праисторически артефакти – накити от камък, черупки на миди и охлюви, каменни оръдия, антропоморфна пластика (Chapman 2010). Западната част, през която преминава трасето на Междусистемната газова връзка Гърция – България, е равнинна със слаб наклон на Ю – ЮИ.

През есента на 2018 г. е извършено предварително археологическо проучване на трасето на газопровода (обект 44 по ОВОС) в участък с дължина 270 м и ширина 30 м[1]. Положена е план-квадратна мрежа, ориентирана спрямо трасето и е извършено геомагнитно картиране. Регистрирани са голям брой аномалии, свидетелстващи за антропогенна дейност в древността (обр. 2.1). Допълнително геомагнитно заснемане върху площ от 2,7 дка позволи да се очертае южната граница на обекта около км 84+215 м по трасето на газопровода.

Заложени са 34 сондажа с обща площ 817 м^2. В северната и южната част на обекта стерилната основа се разкрива на дълбочина от 0,30 до 0,60 м. В повечето сондажи личат следи от дълбока оран (до над 0,50 м), която в значителна степен е унищожила праисторическия културен пласт. Свидетелство за наличието му е значителното количество праисторически материали, регистрирани във всички проучени сондажи и запълнителя на по-късните структури. В централната част на предвидената за проучване площ стерилната основа се разкрива на значително по-голяма дълбочина – от 0,60 до 0,90/1,00 м. В пласта до дълбочина 0,30 – 0,50 м се открива силно обезличена керамика от различни периоди. В дълбочина културните останки (главно от късния неолит и бронзовата епоха) са по-добре запазени и се разкриват в много сбит, глинест, тъмен на цвят седимент.

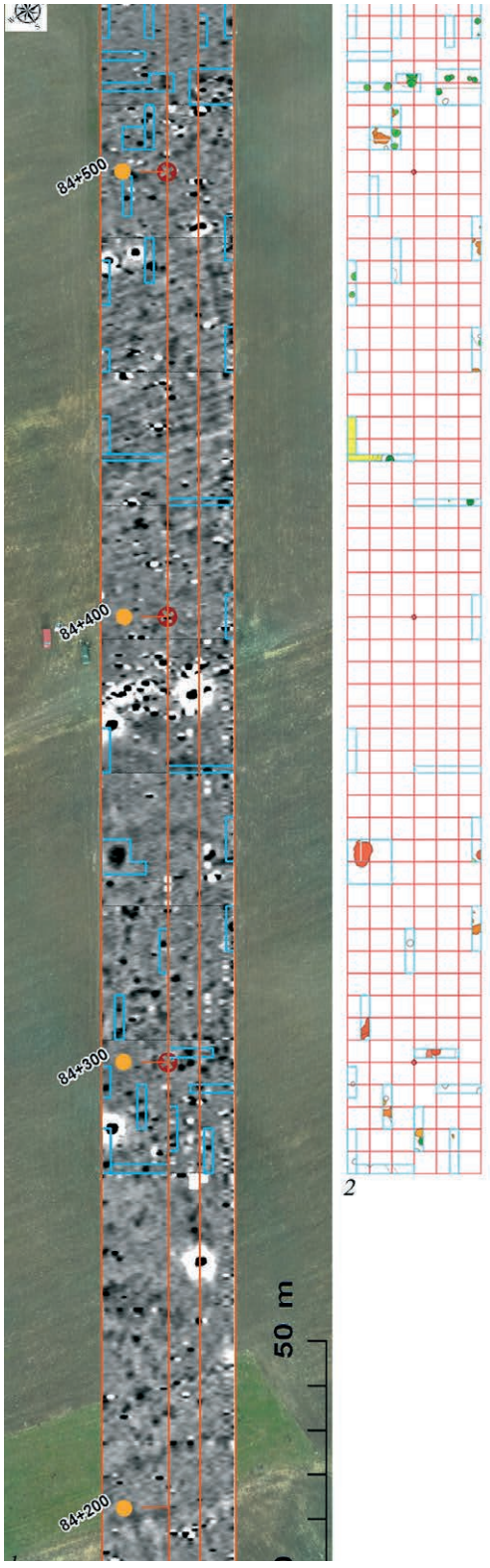

Обр. 1. Орлово. Граници на археологическия обект в м. Белене (обект 44)

Fig. 1. Orlovo. Outlines of the archaeological site in the Belene locality (site 44)

Регистрирани и изцяло или частично проучени са 50 археологически структури (обр. 2.2). Почти всички представляват вкопавания с различна форма, дълбочина и размери. Осем от тях не са проучвани, а други осем са с неуточнена за момента датировка.

[1] В теренната работа взеха участие Т. Дяков, Г. Самичкова, С. Жечева, В. Стоицова и студентите Й. Баев, Ц. Гетовска и Й. Милев. Геомагнитното изследване е дело на д-р Н. Тонков (НАИМ – БАН). Предварителният археозооложки анализ е извършен от д-р Н. Карастоянова (НПНМ – БАН). Д-р В. Петрова се включи в обработката на материалите и подготовката на отчета. Керамичните материали от бронзовата епоха са консултирани с проф. д-р К. Лещаков (СУ), тези от желязната епоха – с доц. д-р К. Ников (НАИМ – БАН).

Обр. 2. Орлово. Общ план на проучената площ в сервитута на газопровода: 1 – резултати от геомагнитното картиране; 2 – план на проучваните сондажи и регистрираните в тях негативни структури

Fig. 2. Orlovo. Layout of the excavated area within the pipeline construction project: (1) geomagnetic survey; (2) layout of the trenches, with the cut features identified within them

Късен неолит

Установени са различни по характер и размери вкопавания в стерилната основа, концентрирани в Ю част на проучваната площ. Една от тях (№ 14) с площ ок. 17 м^2 се отличава с висока концентрация на археологически материали. Подобен характер има частично проучената структура № 47. Към същия период се отнасят проучената част от линейно вкопаване (ров?) – стр. № 30, както и яма (№ 34) с компактно струпване на животински кости (обр. 3). Според предварителния анализ костите принадлежат изключително на едри преживни (говеда), липсват следи от термична обработка и рязане.

Халколит

Структурите от началото на късния халколит (общо 12) се разкриват във всички проучени участъци. Повечето са ями, в запълнителя на които се разкриват фрагментирани на място части от съдове. Освен тях е частично проучено линейно вкопаване (№ 21) и струпване от фрагментирани на място съдове, разкрито на границата на стерилната основа (№ 38).

Бронзова епоха

До момента към този период със сигурност се отнася внушителна по размери вкопана структура (№ 11), регистрирана в централната част на обекта. Границите на вкопаването, както и неговата функция, не са установени. В запълнителя се открива значително количество фрагментирана керамика, животински кости и части от съоръжения от опалена глина. Сред находките се откроява напълно запазена кама от арсенов бронз. Предварителната датировка на структурата е в самия край на III – нач. на II хил. пр. Хр. Материали с аналогични характеристики са регистрирани във всички сондажи в централната част на обекта.

Желязна епоха

До момента са регистрирани и изцяло или частично проучени 16 структури – ями, с ясно изразена концентрация в северната част на обекта. Повечето от тях могат да се

Обр. 3. Орлово. Структура 34 – яма от късния неолит с депонирани в нея животински кости

Fig. 3. Orlovo. Feature 34: a Late Neolithic pit containing animal bone deposit

датират в края на РЖЕ и началото на КЖЕ. Изключение правят няколко структури в централната част с предварителна датировка в късния елинизъм. Повечето ями в северния сектор споделят серия общи характеристики по отношение на размери, очертания на профилите и характер на запълнителя. В запълнителя на различни нива са документирани струпвания от фрагментирани съдове, камъни, опалени деструкции и животински кости. Неизяснена датировка, но сигурна долна граница ок. средата на I хил. пр. Хр., имат поне пет от частично проучените ями в южната част на обекта.

Резултатите показват, че в по-голямата част от проучваната площ, с изключение на централния сектор, културният пласт е унищожен вследствие на селскостопанска обработка и вероятно активни ерозионни процеси. Проучените вкопани структури имат разнообразна форма, дълбочина, етапи на запълване и очевидно различно предназначение. Хронологически те покриват значителен период от време – от края на VI-то до края на I хил. пр. Хр.

Литература

Аладжов 1997: Д. Аладжов. Селища, паметници, находки от Хасковския край. Хасково, 1997.

Chapman 2010: J. Chapman (ed.). From surface collection to prehistoric lifeways: making sense of the multi-period site of Orlovo, South East Bulgaria. Oxbow Books, Oxford and Oakville, 2010.

RESCUE EXCAVATIONS AT A LATER PREHISTORIC, BRONZE AGE AND IRON AGE SITE IN THE BELENE LOCALITY NEAR ORLOVO, HASKOVO MUNICIPALITY

Petar Leshtakov, Nadezhda Todorova, Nikola Tonkov

The site had been previously identified by surface collections (Аладжов 1997, Champan 2010). Rescue excavations were undertaken in its western part in advance of the ICGB pipeline construction (Fig. 1). A total of 34 test trenches were made covering an area of 817 m^2. They reveal a high density of archaeological features, almost fully confirming the results of the geomagnetic survey (Fig. 2). The cultural layer is badly disturbed by deep ploughing and probably erosion. Almost all of the recorded features are negative, cut into the virgin soil. They vary in size, shape and function, as well as in chronology, spanning from the late 6th to the end of the 1st mill. BC. The Late Neolithic features (5) are concentrated in the southern part (Fig. 3), and the Chalcolithic ones (12) are evenly distributed. A large MBA feature is partially explored in the central area. Iron Age features (16) are recorded all over the area, with a clear concentration of earlier pits in the northern part.

№ 15. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА „ГОЛЕМИЯ ОСТРОВ“ ПРИ С. ДУРАНКУЛАК

Иван Вайсов, Владимир Славчев, Цветана Попова

През 2018 г. за 27-ма година продължиха теренните проучвания на с. м. „Големия остров” при с. Дуранкулак[1] (обр. 1). Обектът е със статут на археологически паметник на културата, категория „национално значение”, съгласно чл. 146, ал. 3 от ЗКН. Целта на проучванията през 2018 г. бе допроучване на сграда № 8/VII и продължаване проучванията на зоната северно от нея, сградите № 20/VI и № 25/VII.

Сграда № 8/VII (култура Хаманджия IV)

Бе разкрита изцяло западната стена на сграда № 8 от VII хоризонт. Установи се, че тя е имала два етапа на преправяне: единият след като се е наклонила на изток, към вътрешността на сградата, и вторият при уплътняването на противоположната, източна стена и оформяне окончателния облик

[1] Изследването се извършва в изпълнение на научно-изследователски проект „Дуранкулак – врата към цивилизацията“, финансиран от Министерството на културата по програма за „Предоставяне на целева финансова подкрепа за теренни археологически проучвания и теренна консервация”. През 2018 г. в екипа участваха М. Велев, А. Атанасов, И. Славчева, Н. Николаева, П. Христов, Г. Джурковска, В. Николов, Г. Иванов, Т. Кръстева, доц. Г. Мавров, Г. Костов и Х. Цанков.

на сградата. Проучванията във вътрешността на сградата продължиха в дълбочина, като под подовото ниво от VII хоризонт се достигна до такова от по-ранната сграда, тази от VIII хоризонт. От нея се откриха четири редици от колове, ориентирани север – юг, частично дублирани от по-късните каменни стени от VII хоризонт. Така установихме, че първоначално сграда № 8 от VIII хоризонт е била с приблизително същите размери и ориентация като тази с каменните стени, а тежестта на покривната ѝ конструкция се е носила от масивни дървени колове (диаметър 0,30 – 0,40 м). Последните са били демонтирани и вероятно преизползвани за изграждане на покривната конструкция на сградата от VII хоризонт.

Сграда № 25/VII (култура Хаманджия IV)

Това е една нова сграда от ранноенеолитното селище – VII хоризонт (обр. 2, 3). Резултатите от проучванията показаха, че това е сграда със стопанско предназначение, в която са разположени няколко съоръжения за обработка и съхраняване на зърнени продукти. Както останалите сгради от VII хоризонт, така и тази е опожарена. Това вероятно е вследствие от възникналия повсеместен пожар в селището, резултат от първоначалните трусове, предшестващи голямото земетресение сложило края на живота на VII хоризонт. Напускайки сградата, ползвателите ѝ са успели да спасят най-ценното в нея – хромелните камъни и зърното – като са оставили една малка част от последното разпръснато по целия ѝ под.

През 2018 г. проучихме и улиците, ограждащи сграда № 25/VII от изток, запад и юг. Те са с ширина 1,20 – 1,40 м, като за основа е положен своеобразен едноредов „хидроизолационен дренаж“, образуван от различни по размери ломени камъни (улицата източно от сградата) и каменни плочи (улиците от запад и юг). Същите периодично са били подравнявани чрез полагане на пластове от сива глина и, за разлика от тези от по-горните хоризонти (култура Варна), те са с ниско съдържание на отпадъчни материали. Тези пластове са уплътнени вследствие от интензивното им използване. При проучване на уличното пространство открихме няколко мъниста от мрамор и зелен камък, както и един пробит грандел – млечен зъб от северен елен.

Палеоботанически изследвания на овъглените растителни останки от сграда № 25/VII

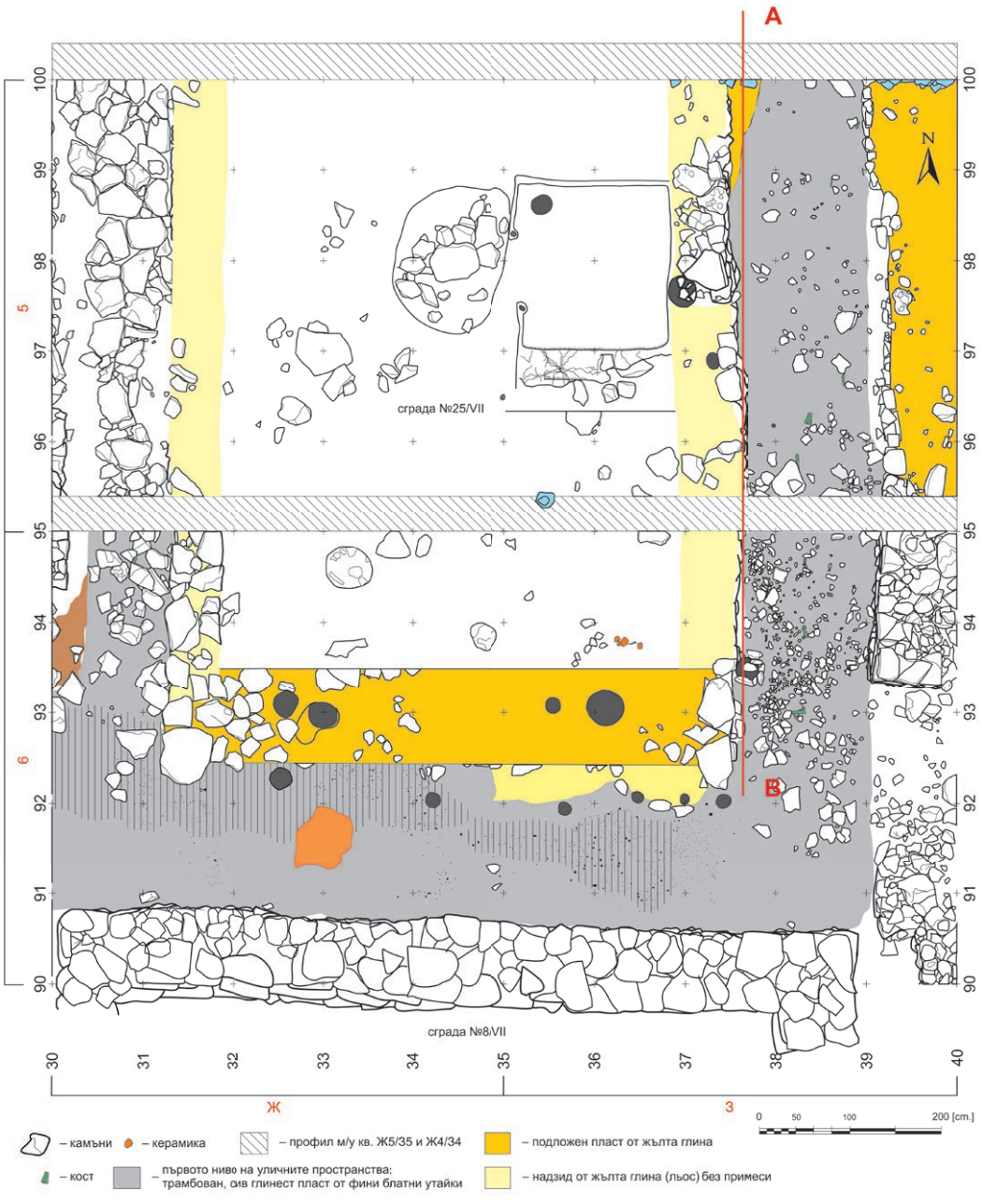
Археоботанични проби от сграда № 25/VII са взети от няколко различни контекста: от глинобитната камера, хромелното съоръжение и пода на помещението в близост до тях.

Всички проби съдържат зърна от култивирани растения. В пробите взети от пода на помещението се откриват само овъглени зърна от очистена еднозърнеста пшеница (*Triticum monococcum*). В две от пробите, тези в близост до глинобитната камера, е открита смес от еднозърнеста (*Triticum monococcum*) и мека пшеница (*Triticum aestivum/durum*) с ечемик (*Hordeum vulgare*). Тук е открито и минимално количество от бобови растения – грах (*Pisum sativum*), уров (*Vicia ervilia*) и фий (*Vicia*

Обр. 1. Дуранкулак – Големия остров. Аерофотография. Поглед от север (фотография И. Вайсов, 2018 г.)

Fig. 1. Durankulak – Golemija ostrov. Aerial photography, view from the north (photo 2018, by I. Vajsov)

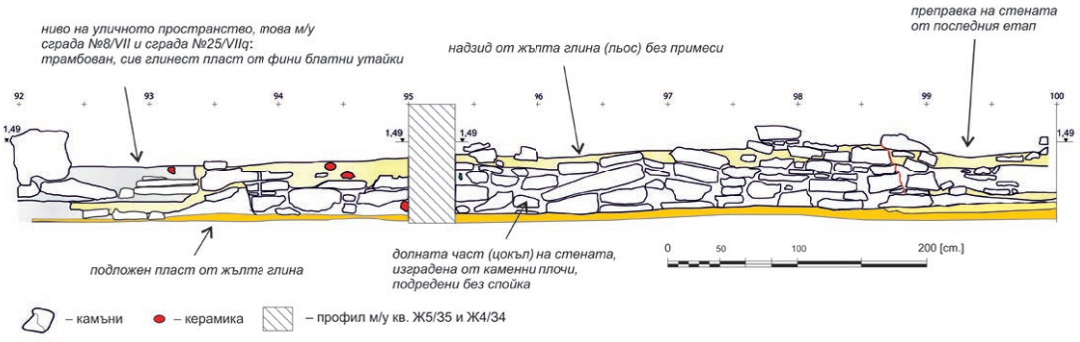

Обр. 2. Дуранкулак – Големия остров. План на проучваната площ, южна половина на сграда № 25/VII

Fig. 2. Durankulak – Golemija ostrov. Layout of the excavated area, southern half of structure 25/VII

sativa). Вероятно става въпрос за случайно смесване на тези видове при хаотичното изнасяне на складираното в помещението зърно при възникналия пожар.

Изключителен интерес представлява откритата в глинобитната камера неовъглена слама/плява, „запечатана“ от падналия покрив на съоръжението. Тази сбита субстанция представлява неовъглени плеви и класчета от житни растения – еднозърнеста пшеница (*Triticum monococcum*) и ечемик (*Hordeum vulgare*). Находката е изключително рядко явление не само за праисторията. Тук става въпрос за останки от определен етап от обработването на зърното, което най-вероятно се е случвало на място. Фактът, че тази плява се открива като мощен, сбит пласт (0,10 – 0,15 м), концентриран (навят) само във вътрешната, южна част на глинобитното съоръжение, непосредствено под стъпаловидно издигащия се подиум, говори, че съоръжението е било използвано и за финално отвяване на зърното с кожено, или друго решето с едри дупки.

Обр. 3. Дуранкулак – Големия остров. Разрез на източната стена на сграда № 25/VII

Fig. 3. Durankulak – Golemija ostrov. Section of the eastern wall of structure 25/VII

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT GOLEMIJA OSTROV NEAR DURANKULAK

Ivan Vajsov, Vladimir Slavchev, Tzvetana Popova

In 2018, the 27th excavation season took place at Tell Golemija ostrov near Durankulak (Fig. 1). Structure 8/VII was fully excavated (Hamangia IV culture). It turned out that in its earlier phase, it had no massive stone walls. The roof was supported by several rows of wooden poles.

The excavation of a new structure was launched, 25/VII (Hamangia IV culture). Its final phase only was fully uncovered. A grinding stone bed, a domed oven, and a clay feature for the processing and storage of wheat were revealed there. Several ceramic pots were found *in situ* inside the latter feature. The structure was destroyed by fire but the inhabitants of the settlement had managed to save the wheat and the grinding stones (Figs. 2 and 3).

Structure 25/VII also contained burnt seeds of coarse wheat (*Triticum monococcum*), soft wheat (*Triticum aestivum/durum*), barley (*Hordeum vulgare*), as well as some peas (*Pisum sativum*), and vetch (*Vicia ervilia* and *Vicia sativa*). There was also a large amount of non-burnt cereals.

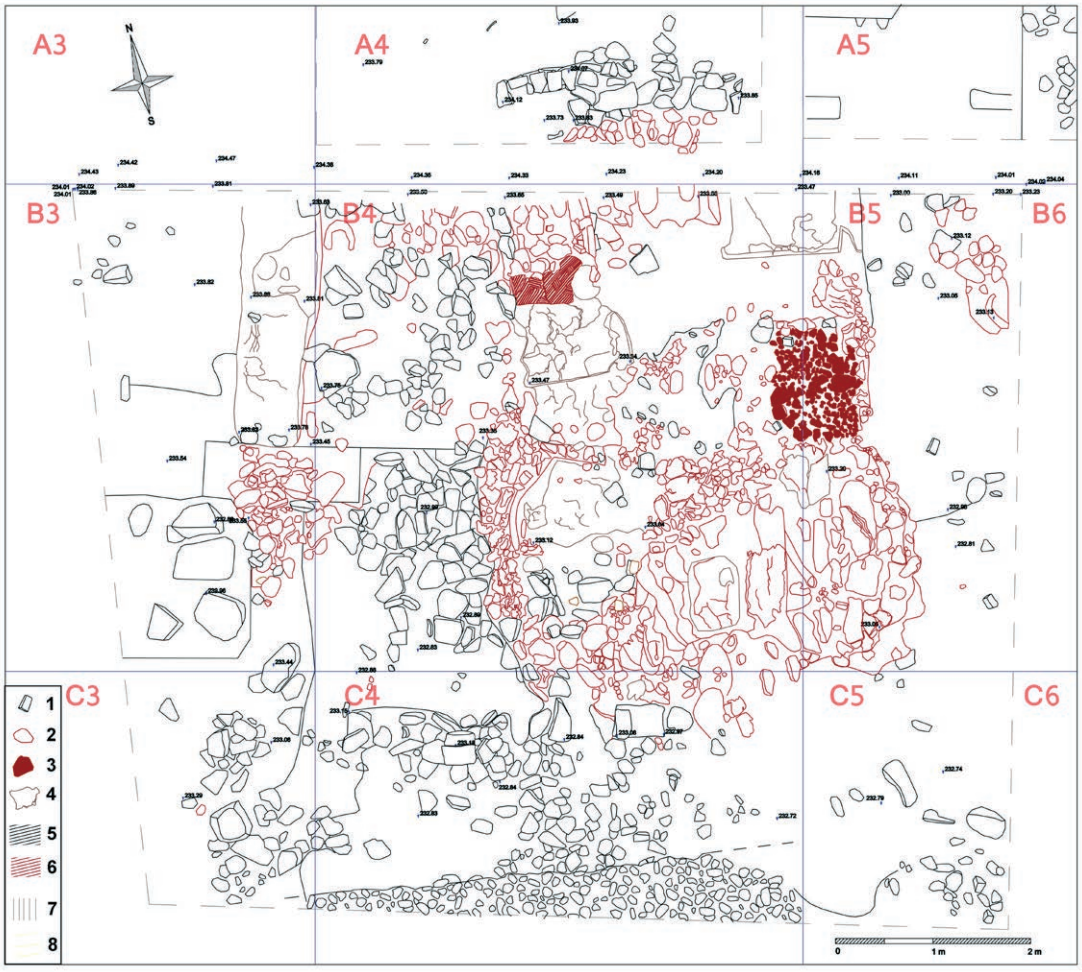
№ 16. ТЕРЕННО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ХАЛКОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ В М. КОРИЯТА ДО ГР. СУВОРОВО, ОБЛ. ВАРНА

Владимир Славчев

В резултат от работата през настоящия сезон бе извършено следното:

1. Разкрита е северната стена на сграда 11-1 и е почистен прилежащият ѝ участък от север (обр. 1). Долната част на стената е изградена от три реда ломени камъни и е запазена по цялата дължина на северното помещение от 3,80 м. Участъкът между нея и разкритите през предходния сезон глинобитни площадки попада под контролно ребро, което ще бъде отнето през следващия сезон. Така неразчистеният участък от северното помещение се очерта с обща площ от около 7 м^2 – този под контролното ребро и пещта в югоизточния ъгъл, която е частично затрупана от падналата северна стена на югоизточното помещение.

2. Югозападното помещение на страда 11-1 е напълно разчистено от нападалите отухлени деструкции на стените и по цялата му площ е разкрито подовото му ниво, настлано с плочести варовикови камъни. Долната част на южната му стена е изградена от същите камъни със значителни размери – около 0,40 х 0,30 х 0,10 м. Тя е рухнала от юг към север (към помещението) и градежът е частично разместен. Със сигурност камъните са били наредени поне на три реда. Югозападният ъгъл на помещението е нарушен от ранносредновековна землянка, която е проучена през 2013 г. Източната и западната стени са били изградени от дървена колово-плетена конструкция, обилно обмазана с глина. При пожара, унищожил постройката, вътрешните лица на тези стени са се сринали и са затрупали

Обр. 1. Суворово. План на сграда 11-1: 1 – камък; 2 – отухлена мазилка; 3 – под на пещ/огнище; 4 – площадка/подиум; 5 – останки от размити отухлени мазилки; 6 – плътна маса от отухлени мазилки; 7 – пълнеж на траншея за изваждане на камък; 8 – трамбован под на сграда

Fig. 1. Suvorovo. Layout of structure 11-1: (1) stone; (2) burnt daub; (3) floor of the oven/hearth; (4) platform; (5) washed-away burnt daub remains; (6) compact mass of burnt daub; (7) filling of the trench used for stone extraction; (8) dense floor of the building

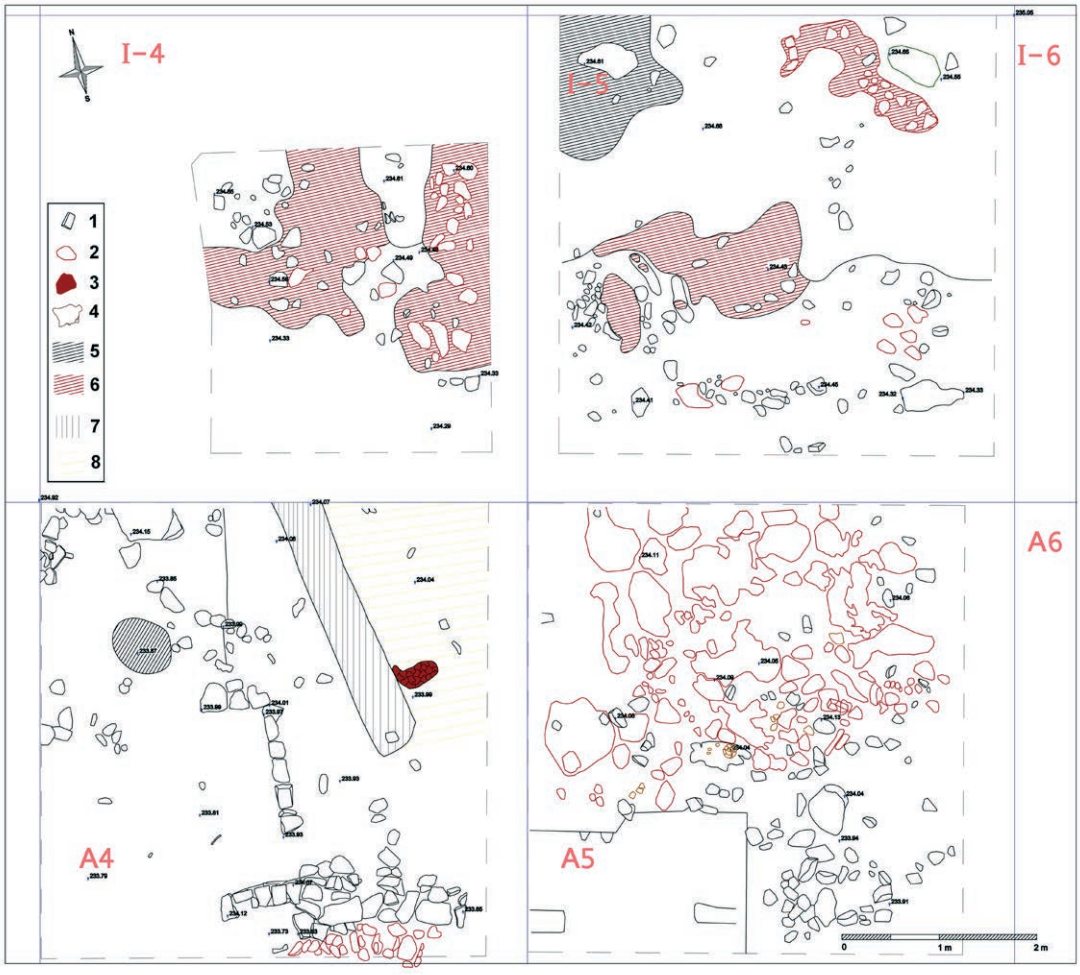

Обр. 2. Суворово. Отпечатъци от цепено дърво върху долната страна на обмазката на глинобитна площадка в югоизточния ъгъл на сграда 11-1

Fig. 2. Suvorovo. Imprints of split wood on the lower surface of a clay platform in the southeast corner of structure 11-1

помещението. Външните лица, добре изпечени и отухлени, са запазени в първоначалното си вертикално положение до височина от 0,75 м. Северната стена е била изградена от кирпичи, които са слабо опалени, размили се в аморфна глинена маса.

3. В югоизточния ъгъл на югоизточното помещение на сграда 11-1 е прерязана масивна отухлена глинена плоча с размери 1,0 х 2,0 м. Първоначалните предположения, че това е част от падналата източна стена не се потвърдиха. Оказа се, че съоръжението представлява площадка (очертан е ясно бордът ѝ, ограждащ я от изток и от юг), изградена върху подложка от сцепени дървета (обр. 2). Тя е била периодично обмазвана – разкрити са три

Обр. 3. Суворово. План на сграда 12-1: 1 – камък; 2 – отухлена мазилка; 3 – под на пещ/огнище; 4 – площадка/подиум; 5 – останки от размити отухлени мазилки; 6 – плътна маса от отухлени мазилки; 7 – пълнеж на траншея за изваждане на камък; 8 – трамбован под на сграда

Fig. 3. Suvorovo. Layout of structure 12-1: (1) stone; (2) burnt daub; (3) floor of the oven/hearth; (4) platform; (5) washed-away burnt daub remains; (6) compact mass of burnt daub; (7) filling of the trench used for stone extraction; (8) dense floor of the building

нейни последователни обмазки с дебелина от 0,3 до 1 см. Под тях следва подложка от глина с дебелина 0,15 м, под която има още две обмазки с дебелина между 0,2 и 0,4 см. Поне горната от тях не е опалена, а е с оригиналния си жълт цвят. Отдолу се достигна до равна твърда изпечена повърхност, лежаща на същата дълбочина, както и разкрития в североизточния ъгъл на помещението под.

Площта от изток, юг и запад на сградата е разчистена на нивото на древния терен. От юг подходът към жилището е бил с каменна настилка, в който дребните ломени камъни са били наредени поне на три реда със спойка от жълто-зелена глина между тях.

4. Северно от сграда 11-1 започна работа в четири нови квадрата с обща площ около 90 м^2. Разкрит е участък от нападали отухлени мазилки, покриващи площ от около 60 м^2 – останките от опожарено жилище от същия хоризонт, както и 11-1. В кв. А4 е разкрита неговата западна част на ниво под – глинена добре изпечена обмазка с обща площ от около 4 м^2. Западно от него се проследява траншея – очевидно в по-късен период, след опожаряването на сградата, оттам са извадени камъните от западната стена. Траншеята е с ширина около 0,50 м и върви успоредно на запазения под. В югозападния ъгъл на тази сграда (№ 12-1) е запазен участък от под на пещ/огнище с размери 0,20 х 0,40 м. Западната му част е унищожена вероятно от оранта (останките от сградата се разкриват на дълбочина около 0,45 м от нивото на съвременния терен). Останки от разрушен под на пещ/огнище са открити и в югоизточния ъгъл на кв. I-5. Те са с размери 0,50 х 0,30 м (обр. 3).

По време на проучването през 2018 г. бяха открити 62 находки – предимно кремъчни сечива и костени инструменти. След реставрация ще бъдат възстановени около 10 керамични съда.

EXCAVATIONS AT THE COPPER AGE SETTLEMENT SITE IN THE KORIYATA LOCALITY NEAR THE TOWN OF SUVOROVO, VARNA DISTRICT

Vladimir Slavchev

The north wall of structure 11-1 was fully uncovered. It was built of three rows of stones (Fig. 1).

The southwest room of structure 11-1 also was completely excavated. Its floor was covered with limestone slabs. The base of its south wall was made of stones laid at least in three rows. The east and west walls were built of wattle-and-daub, and the north wall was made of adobe. The area south of this structure was paved with small stones held together with clay.

A solid clay platform was uncovered in the southeastern corner of structure 11-1. It was built on a base of split tree trunks (Fig. 2).

An area of approximately 90 m^2 was excavated north of structure 11-1. A compact cluster of burnt daub pieces was revealed there covering ca. 60 m^2. These were probably the remains of structure 12-1 belonging to the same level as structure 11-1 (Fig. 3). The investigation of this structure will continue in 2019.

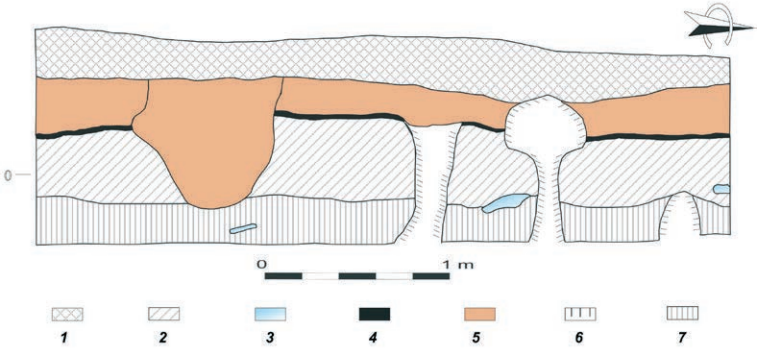
№ 17. ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА БЪЗОВЕЦ

Димитър Чернаков, Кристина Янакиева, Петя Ангелова, Борис Борисов, Йордан Милев

Археологическите разкопки се проведоха в източния сектор на могилата. Общата проучена площ е 70 м^2.

Среден халколит

Продължи проучването на сграда № 2 (обр. 1), открита през 2012 г. (Чернаков, Гюрова 2013, 64 – 65; Chernakov 2013). За да се изясни източната ѝ граница, са отворени нови два квадрата за проучване през този сезон – М11 и Л11. В кв. М11, в най-западната му част, се откриха два участъка с горели мазилки, които са с обща дължина 3,50 м и ширина 0,40 – 0,60 м. Те се намират непосредствено до западния контролен профил на квадрата и се развиват почти успоредно на него. Под деструкциите е регистрирана редица от седем дупки от колове. На около 0,25 м в източна посока е документирана и втора редица от шест дупки, успоредна на първата. Ориентацията им по дължина е приблизително по оста север – юг. Диаметърът на дупките варира между 8 см и 0,10 м. Непосредствено до тях е открито струпване от камъни с различна големина и форма, с размери 1,15 х 0,50 м. Състои се от два реда камъни, разположени един върху друг. Между камъните на много места е открита сиво-зелена сбита глина, най-вероятно използвана за спойка. В пласта, който лежи в основата на камъните, на места е регистрирана концентрация от дребни горели мазилки. Деструкциите и редиците от дупки маркират участък от източната стена на сградата, а каменното струпване има пряка връзка с нея, като оформя допълнително подсигуряване при основата ѝ.

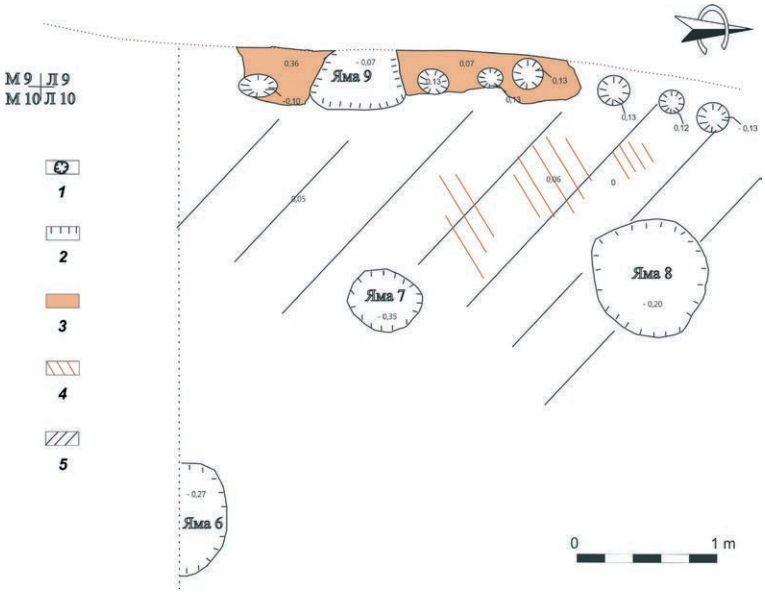
Обр. 1. Селищна могила Бъзовец. Кв. Л9. Сграда № 2, профил. Среден халколит: 1 – орница с примеси от археологически материали; 2 – зелен глинест седимент; 3 – камъни; 4 – черна пепел, овъглена дървесина; 5 – горели мазилки; 6 – биотурбация; 7 – кафяв седимент

Fig. 1. Tell Bazovets. Sq. L9, west profile of structure 2, Middle Chalcolithic: (1) topsoil mixed with archaeological materials; (2) green clayey sediment; (3) stones; (4) black ash, charred wood; (5) burnt daub; (6) bioturbation; (7) brown sediment

На границата на квадрати Л9 и Л10 е регистрирана друга редица от седем дупки от колове с диаметър между 0,18 – 0,20 м, ориентирана по оста север – юг. Запълнителят им е черен пепелив пласт, като се наблюдават единични по-едри въглени. Вероятно маркират участък от за-

падната стена на сграда № 2 (обр. 2).

В кв. Л10 се проучва подподовото пространство на сграда № 2 (там сградата е проучена изцяло в предходните сезони). Под деструкциите е регистриран пласт от жълто-зелена глина с повишена плътност, вероятно използван за подравняване при изграждането на постройката. Той е с дебелина 0,30 – 0,50 м и варира спрямо денивелацията на терена. Непосредствено до западния профил е разкрита яма (яма № 9), която продължава и в него. Видно е, че тя започва над деструкциите на сградата и е вкопана в пласта от жълто-зелена глина. Поради липса на керамика структурата не може да бъде датирана, но е по-късна от сграда № 2 (обр. 1, 2).

Обр. 2. Селищна могила Бъзовец. План на участък от западната стена на сграда № 2. Среден халколит: 1 – дупка от греда; 2 – яма; 3 – горели мазилки; 4 – изтляла дървесина; 5 – зелен глинест седимент

Fig. 2. Tell Bazovets. Layout of a part of the western wall of structure 2, Middle Chalcolithic: (1) posthole; (2) pit; (3) burnt daub; (4) decayed wood; (5) green clayey sediment

Ранен халколит

Под слоя от жълто-зелена глина е разкрит кафяв седимент с примеси от изтляла дървесина, който маркира края на раннохалколитния пласт (обр. 1). В квадрати Л10 и К10, под сграда № 2, частично са проучени две структури. Първата представлява струпване от масивни обгорели мазилки с денивелация към североизток (горяла структура) с размери 1,60 м (И – З) х 1,80 м (С – Ю). В най-южната му част, върху деструкциите, е открито овално петно от бяло-сива пепел и единични въгленчета, с размери 0,80 х 0,60 м, за което се установи, че заляга върху подложка от хоризонтално подредени дребни фрагменти керамика. В източната част непосредството под структурата е установен изпечен жълто-белезникав трамбован пласт вероятно под, който продължава и в южната част на кв. Л10. Втората структура е основа на разрушена пещ с размери 1,20 х 1,0 м (обр. 3). Представлява овално петно от обгорели мазилки. В западната част деструкциите са по-компактни и имат дъговидна форма с дебелина 0,15 м. В центъра на мазилките са открити последователни четири дупки с диаметър 5 – 6 см, разположени дъговидно в западния край на съоръжението. Извън компактните мазилки в южната и западната част са регистрирани две жълтеникави ивици с дебелина 3 – 4 см. Те почти сключват прав ъгъл и вероятно са част от замазката на купола (перваза). Основата на пещта е изградена от сиво-зелена глина, която следва очертанията на структурата. В близост до съоръжението е открит хромелен камък.

Обр. 3. Селищна могила Бъзовец. Основа на пещ. Ранен халколит

Fig. 3. Tell Bazovets. Base of an Early Chalcolithic oven

През сезона са открити общо 104 находки от кремък, керамика (фрагменти от антропоморфни и зооморфни фигури, пластични изображения), кост (шила, длета, игли), камък (брадви-чукове, тесли, топки).

Литература

Чернаков, Гюрова 2013: Д. Чернаков, М. Гюрова. Археологически разкопки на селищна могила до с. Бъзовец, община Две могили. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 64 – 67.

Chernakov 2013: D. Chernakov. The Tell near the Village of Bazovetzs, Rousse district (archaeological excavations in 2012). – Pontica, XLVI, 2013, 15 – 40.

THE CHALCOLITHIC TELL BAZOVETS

Dimitar Chernakov, Kristina Janakieva, Petja Angelova, Boris Borisov, Jordan Milev

Middle Chalcolithic. We continued the excavation of structure 2 (Fig. 1), and uncovered part of its eastern wall. It consists of two paralleled rows of postholes running north–south (Fig. 2). A stone feature was discovered close to the wall, probably a part of its base. Another row of postholes of the same orientation in sq. L10 marks part of the western wall of the structure. A thick leveling layer of green-yellow clay laid under the building.

Early Chalcolithic. This season we began excavating two features under the remains of structure 2: (1) a burnt feature, probably a building, with an oval area of white-gray dust in its southern part, lying on top of a horizontal layer of potsherds; (2) a semi-square oven measuring 1.20 x 1.00 m (Fig. 3). Four postholes were registered in the southwestern end of the base of the oven, probably remains of the wooden construction. The base of the feature was built on a grey-green clay with similar outlines as the oven.

№ 18. ХАЛКОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА ПРИ С. ПЕТКО КАРАВЕЛОВО

Александър Чохаджиев, Кръстан Митов, Александра Янакиева, Пол Баку, Радослав Боянов, Мария Гюрова, Надежда Атанасова

През 2018 г. проучвания бяха проведени в два сектора (обр. 1).

Сондаж В2 е разширение с 3 м на север на сондаж В (обр. 1.5), започнато през 2016 г.

Бяха проучени напълно северните части на негорялото жилище 17 (обект 127) от началото на ранния халколит. Максималната дебелина на останките в северната част е 0,82 м. Най-горният пласт е с дебелина 0,29 м и представлява деструкциите на жилището от най-късния му етап. Останалите пластове представляват пет „пакета“ от подови замазки, свързани с реконструкции и ремонти. На дълбочина 3,23 – 3,27 м в северозападната част на северното помещение бе констатирана малка дървена платформа от вътрешната страна на северната стена с размери 3 х 1,50 м. След вдигането ѝ, под нея, в близост до северозападния ъгъл на жилището бе разкрит фрагментиран голям керамичен съд – хранилище с бяла инкрустация и с червена боя под устието и над дъното. Вероятно е положен (във фрагментиран вид) под пода при построяването на жилището. Беше проучена и северната стена с дължина 6,60 м. И при нея, както при източната и западната, бе констатирано укрепване отвътре и отвън с хоризонтално поставени дървени греди.

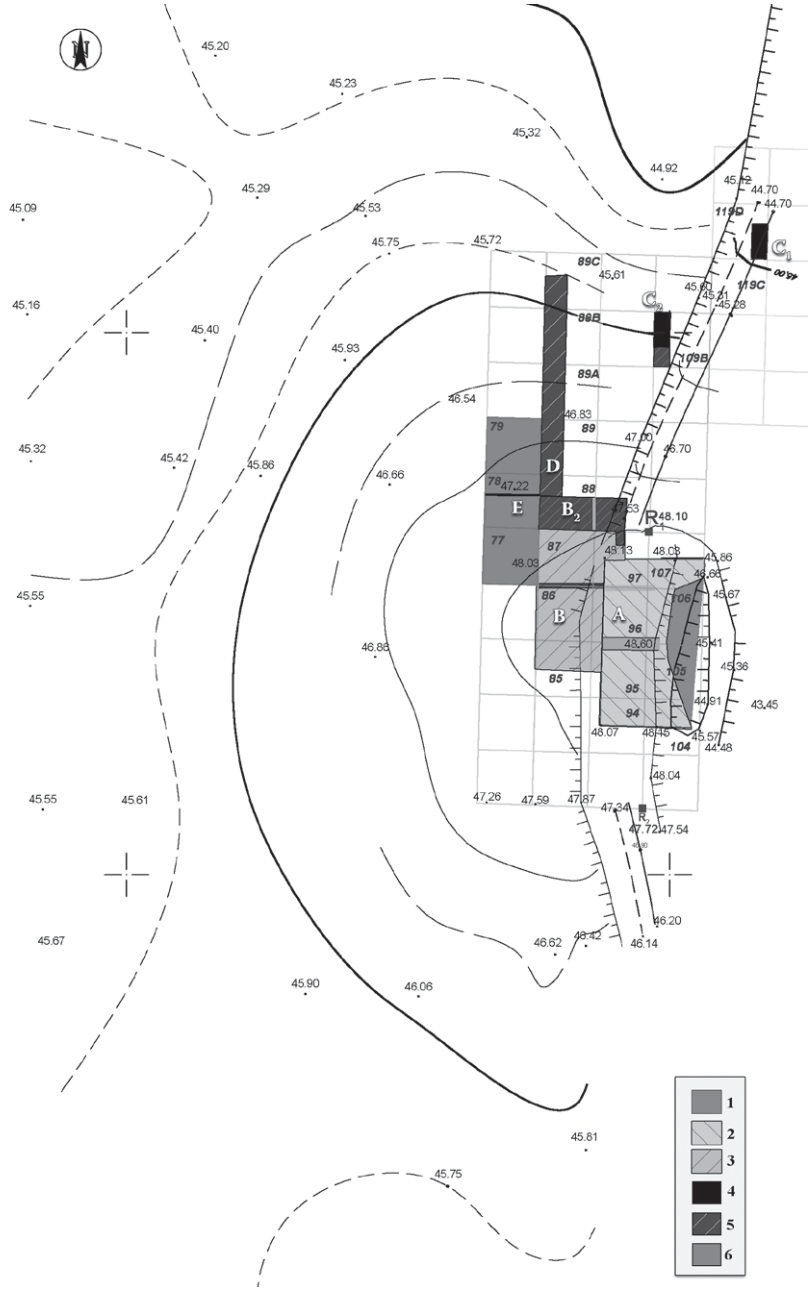
В зоните северно и западно от жилището бяха регистрирани дървени конструкции и пасаж от речни камъни (вероятно свързани с междужилищните пространства).

В стерилния терен напълно бяха проучени и строителните траншеи на жилище 17 (обр. 2). В североизточния и в северозападния ъгъл, траншеите се пресичат в ямовидни разширения. Прави впечатление наличието на два средно големи камъка почти симетрично разположени в северозападния и североизточния ъгъл на траншеята (обр. 2.4). Размерите на жилището са 6,60 м ширина и дължина 12 м с преддверието – обща застроена площ 79 м^2, от които реално обитаемата площ е 60 м^2. Ориентацията е СИ – ЮЗ (12° отклонение от север).

Сондаж Е обхваща квадрати 77, 78 и 79 (обр. 1.6). Размерите му са 15 х 5 м. Причината за залагането на този сондаж са резултатите от 2017 г., където в рамките на изкопа за тръба бе констатирано

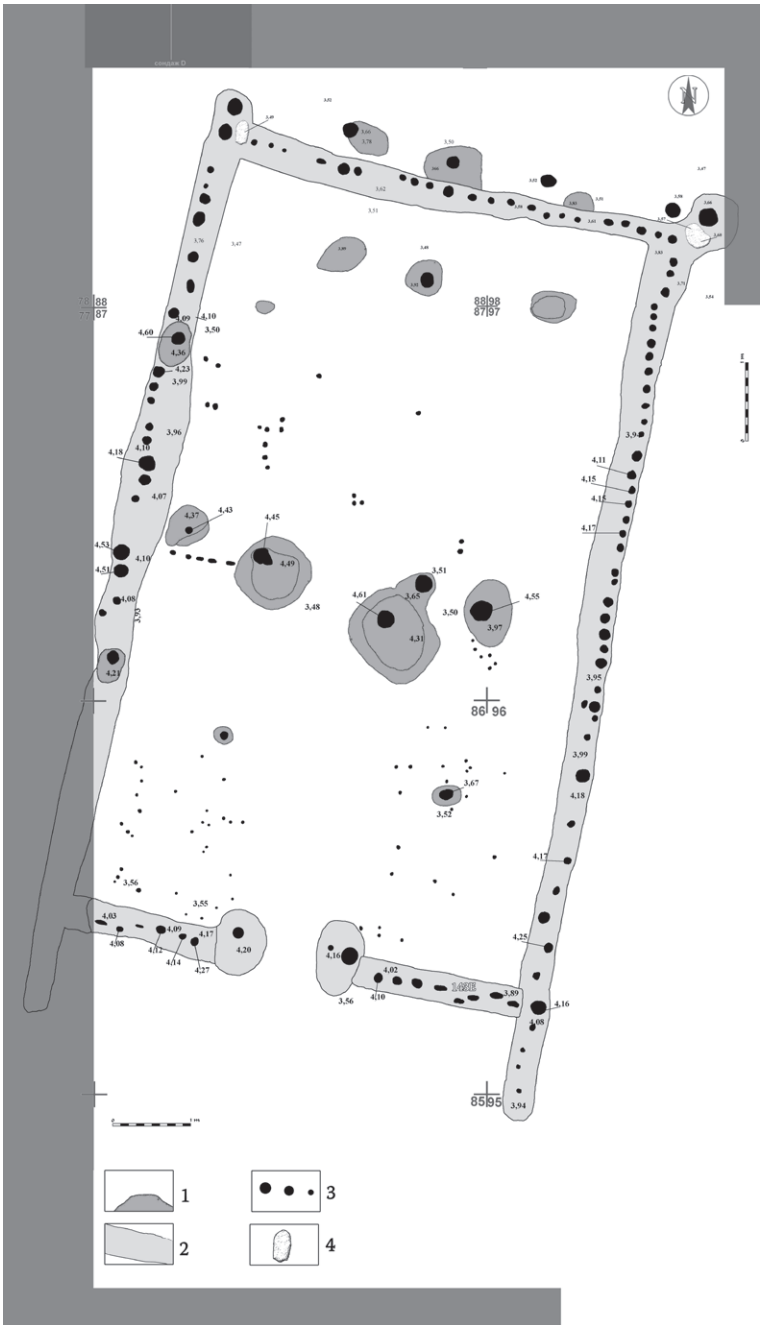
сравнително добре запазено жилище от средния халколит – обект D3. За съжаление, интензивните земеделски дейности са довели до унищожаването на поне три строителни хоризонта от горния пласт на могилата. В най-южните части на сондаж Е пластовете са по-добре запазени и там успяхме да проучим останки от опожарено жилище (обект Е3). При него пожарът не е бил силен и деструкциите му са лошо запазени, а впоследствие и силно нарушени от орницата. В северна посока поради разораването и ерозията останките му се сливат с тези на долното жилище – обект Е5. Жилище Е3 е изградено директно върху останките на по-ранното. То ни е познато от разкопките през 2013 г., когато бе регистрирано на много малка площ, тъй като е разрушено при прокарването на напоителната тръба. От него разполагаме с една абсолютна дата: 4711 – 4594 cal BC.

В южната част на сондажа, в кв. 77, проучвайки деструкциите на жилище Е5, попаднахме на човешки скелетни останки от пет индивида в крайно нехарактерни и необичайни пози (обр. 3). Ямата

Обр. 1. Селищна могила Петко Каравелово. План на обекта: 1 – спасителни разкопки 2003 – 2004 г.; 2 – сондаж А, 2009 – 2012 г.; 3 – сондаж В, 2013 – 2016 г.; 4 – периферни сондажи С1 и С2, 2016 г.; 5 – сондажи В2, D и С2-разширение, 2017 г.; 6 – сондаж Е, 2018 г.

Fig. 1. Tell Petko Karavelovo. Layout of the site: (1) rescue excavations 2003-2004; (2) area A, 2009-2012; (3) area B, 2013-2016; (4) peripheral areas C1 and C2, 2016; (5) areas B2, D, and extension of C2, 2017; (6) area E, 2018

Обр. 2. Селищна могила Петко Каравелово. Субструкция на обект 127, вкопана в стерилния терен: 1 – яма; 2 – строителна траншея; 3 – дупки от колове; 4 – камък

Fig. 2. Tell Petko Karavelovo. Substruction of feature 127 dug into the sterile soil: (1) pit; (2) foundation trench; (3) postholes; (4) stone

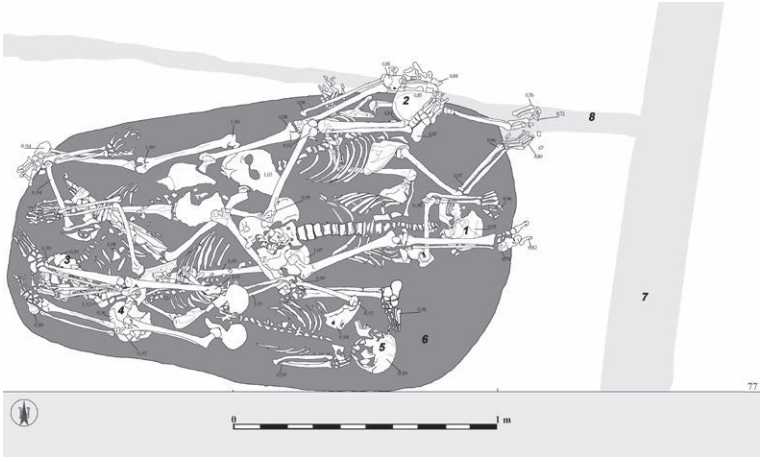
(обект Е11), в която са положени телата, е със слабо изразена овална форма в план, с дългата си ос в посока И – З. Дължината ѝ е 2,03 м. Ширината в посока С – Ю е 1,36 м (обр. 3.5). Редът на попадане в ямата е следният – най-долу индивид С, над него индивид D, над него индивид Е, над него индивид В и най-горе – индивид А. Позата на индивидите не е характерна за никой погребален обред, те изглеждат буквално нахвърляни един върху друг, като телата са се преплели.

Антропологичният анализ показа, че и петимата са от мъжки пол, на възраст от 17 – 20 години – Juvenis (индивид В) до 35 – 40 години – Adultus (индивид С). Средната стойност за ръста варира от 157,81 см (индивид А) до 167,53 (индивид Е). При всички, с изключение на индивид С, костите от скелета лежат с антериорната (предната) повърхност към пръстта. Три от скелетите (С, D и А) са с глава на изток, а два (Е и В) – с глава на запад. При три от индивидите са констатирани кариеси (С, D и А), а в три случая зъбен камък (С, В и А). При всички, с изключение на индивид В, е констатиран латерален епикондилит на двете раменни кости, резултат от хронично натоварване на двата горни крайника. При индивид С е идентифицирана Спина бифида окулта (*Spina bifida oculta*) в областта на IV и V кръстцови прешлени. Всички носят следи от множество тежки удари по черепите. Ударите са извършени при наличие на меки тъкани и могат да се приемат за причина за смъртта. Следите могат да се разделят на две групи – с овална и с неправилна форма. Някои от особеностите в позициите на горните крайници, особено при индивиди С и D, предразполагат към твърдение, че може би не са били мъртви при попадане в ямата. Резултатът от датирането категорично доказва, че ямата с човешки скелетни останки е от халколита: 4666 – 4461 cal BC.

Жилището (Е5) е горяло при слаб пожар, има запазени стени в суперструкция и се е състояло от поне две помещения. При разкриване на южното (в което е и вкопана ямата обект Е11) бе установено, че стените му са били богато украсени – основата е загладена и боядисана с червена охра, върху която с бяла боя са нанесени геометрични мотиви. Западната стена (обр. 3.7) е зле запазена отвън, но добре съхранена отвътре. Това е индикатор, че пожарът е бил много по-силен вътре в жилището.

Проученият кремъчен ансамбъл наброява 173 артефакта, от които 49 са от ранния халколит, а 124 се отнасят към началото на късния халколит. Ранният ансамбъл съдържа основно недиагностичен дебитаж, но наред с това и артефакти (пластини и оръдия) с белези на халколитния технокомплекс

– висококачествени лудогорски суровини и серии пластини за директна употреба и/или оформяне в оръдия. Артефактите от началото на късния халколит са по-многочислени, с изявен типологически репертоар, доминиран от разнообразни по облик стъргалки. Интригуващо е наличието на ядро за пластинки.

Обр. 3. Селищна могила Петко Каравелово. Групов гроб (обект E11): 1 – индивид C; 2 – индивид D; 3 – индивид E; 4 – индивид B; 5 – индивид A; 6 – яма (E11); 7 – източна стена на жилището (обект E5); 8 – междинна стена на жилището (обект E5)

Fig. 3. Tell Petko Karavelovo. Group burial (feature E11): (1) individual C; (2) individual D; (3) individual E; (4) individual B; (5) individual A; (6) the pit (E11); (7) eastern wall of the house (feature E5); (8) partition wall in the house (feature E5)

THE CHALCOLITHIC TELL SITE AT THE VILLAGE OF PETKO KARAVELOVO

Alexander Chohadzhiev, Krastan Mitov, Aleksandra Yanakieva, Paul Bacoup, Radoslav Boyanov, Maria Gurova, Nadezda Atanassova

In 2018, we finished excavating the earliest house at the tell, feature 127. In the northern parts, the unburnt remains measure 0.82 m thick. The total area of this house measures 12 x 6.60 m (Fig. 2).

Research began in a new trench – E, measuring 15 x 5 m (Fig. 1). The surface layers there are badly damaged.

An upper burnt house (feature E3) is almost completely destroyed. It was built directly on top of the burnt remains of another, well preserved house, feature E5. We uncovered part of the eastern wall and a partition wall decorated with white paint.

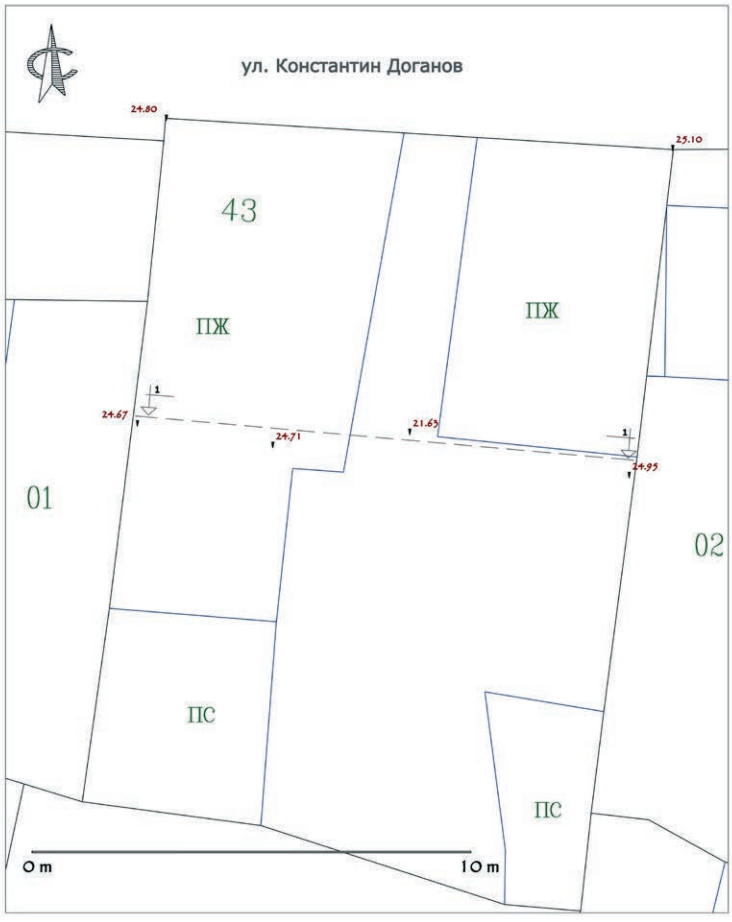
Within feature E5, we excavated a pit (feature E11, 2.03 x 1.36 m) with five human skeletons (Fig. 3). All of them are in unusual positions, more likely just thrown, rather than laid in the pit. They are all males, 17 to 40 years of age. The skeletal remains bear marks of heavy blows to their heads that are most likely the cause of death. A ^{14}C date of 4666 – 4461 cal BC confirmed that the burial belongs to the first half of the Late Chalcolithic.

№ 19. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В ГРУПОВА АРХЕОЛОГИЧЕСКА КУЛТУРНА ЦЕННОСТ „ТРЕТИ ВАРНЕНСКИ ХАЛКОЛИТЕН НЕКРОПОЛ“ В ГРАНИЦИТЕ НА УПИ II-5 – УЛ. „КОНСТАНТИН ДОГАНОВ” № 43, ГР. ВАРНА

Владимир Славчев

Във връзка с инвестиционен проект за строеж на жилищна сграда в границите на УПИ II-5, кв. 173, по плана на 11-и м. р., ул. „Константин Доганов” № 43, гр. Варна, бе извършено спасително археологическо проучване (обр. 1).

Първоначално в южната част на терена, по цялата му широчина, бе направен контролен сондаж с ширина 2 м. Бе отнет пластът от съвременни наслаги и хумус с дебелина 0,80 – 1,00 м, след което бе достигната светлокафяво-жълта песъклива глина. В нея културни останки не бяха открити. Дебелината на този пласт бе 0,30 – 0,40 м. Под глината залягаше бяло-зелен плътен мергел. Първоначално в него бе достигната дълбочина от 2,50 м спрямо съвременния терен. Археологически структури и следи от човешко присъствие не бяха установени. Бе изчерпан изкопът за мазе на

Обр. 1. Трети Варненски халколитен некропол. УПИ II-5. План на проучвания участък

Fig. 1. Third Chalcolithic cemetery of Varna, RLP II-5. Layout of the excavated area

Обр. 2. Трети Варненски халколитен некропол. УПИ II-5. Южен профил на проучваната част

Fig. 2. Third Chalcolithic cemetery of Varna, RLP II-5. South profile of the excavated area.

съществуваща тук къща от XX в. На дълбочина 3,40 м бе достигната варовикова плоча. Изкопните дейности бяха прекратени.

След това бе проучена и останалата северна част от парцела на мястото на бъдещата сграда. Разкопаването ѝ показа аналогичен резултат – под пласта съвременни наслаги следва пласт жълто-кафява глина, покриваща бяло-зелен мергел, лежащ върху варовикова плоча (обр. 2). Археологически структури и културни останки отново не бяха открити.

RESCUE EXCAVATIONS AT THE *THIRD VARNA CHALCOLITHIC CEMETERY* ARCHAEOLOGICAL CULTURAL HERITAGE GROUP – RLP II-5, 43 KONSTANTIN DOGANOV STREET, VARNA

Vladimir Slavchev

The rescue excavations took place in advance of a housing construction project (Fig. 1). As the excavations began, a 2.00 m wide trench was excavated in the southern part of the plot along its entire length. A layer of yellowish brown clay (0.30 – 0.40 m thick) laid under modern remains measuring 0.80 – 1.00 m thick, followed by white-greenish marl and a limestone bedrock (Fig. 2). Following the excavation of the entire plot, the same stratigraphic sequence was recorded in the entire area. The total thickness of the humus and clay layers measured 3.40 m. No archaeological contexts or artifacts were found.

№ 20. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В ГРУПОВА АРХЕОЛОГИЧЕСКА КУЛТУРНА ЦЕННОСТ „ТРЕТИ ВАРНЕНСКИ ХАЛКОЛИТЕН НЕКРОПОЛ“ В ГРАНИЦИТЕ НА УПИ V-1 – УЛ. „ХАН ПРЕСИЯН” № 17А, ГР. ВАРНА

Владимир Славчев

Във връзка с инвестиционен проект за изграждане на жилищна сграда в границите на УПИ V-1, кв. 159, по плана на 11-и м. р., ул. „Хан Пресиян” № 17А, гр. Варна, попадащ в групова археологическа културна ценност „Трети Варненски халколитен некропол“, в рамките на шест работни дни бе извършено спасително археологическо проучване (обр. 1).

Първоначално по протежение на западната, а после и на южната част на парцела, бяха направени изкопи с размери 3 х 3 м за направа на подпорни стени на основите на съседните сгради до дълбочина 3,40 м от нивото на тротоара. В профилите на тези изкопи бе проследена следната картина на напластяванията:

1. Хумус и съвременни наслаги с дебелина от 0,30 до 0,45 м;

2. Кафява рохкава пръст с дебелина от 0,20 до 0,55 м;

3. Светлозелена глина с дебелина от 0,35 до 0,55 м;

4. Пакет от редуващи се слоеве – бял мергел и зелена глина – по три броя, всеки с дебелина около 0,10 м, общо около 0,60 м;

5. Светлозелена глина с дебелина около 0,50 – 0,60 м;

6. Бял твърд мергел, преминаващ във варовикова скала (обр. 2).

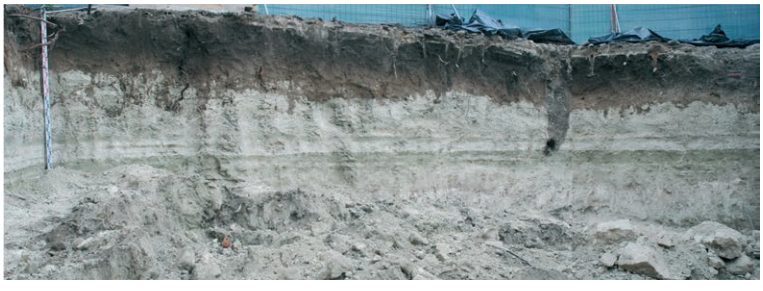
В нито един от пластовете археологически структури и следи от човешко присъствие (с изключение на съвременните насипи) не бяха установени.

Не бяха открити археологически находки и при последващото проучване на цялата площ на парцела от общо 268 кв. м. Теренът бе освободен за понататъшни строителни дейности.

Обр. 1. Трети Варненски халколитен некропол. УПИ V-1. План на проучвания участъ

Fig. 1. Third Chalcolithic cemetery of Varna, RLP V-1. Layout of the excavated area

Обр. 2. Трети Варненски халколитен некропол. УПИ V-1. Източен профил на проучваната част.

Fig. 2. Third Chalcolithic cemetery of Varna, RLP V-1. East profile of the excavated area.

RESCUE EXCAVATIONS AT THE *THIRD VARNA CHALCOLITHIC CEMETERY* ARCHAEOLOGICAL CULTURAL HERITAGE GROUP – RPL V-1, 17A KHAN PRESIAN STREET, VARNA

Vladimir Slavchev

The rescue archaeological excavations took place in advance of a housing construction project (Fig. 1). No archaeological re-

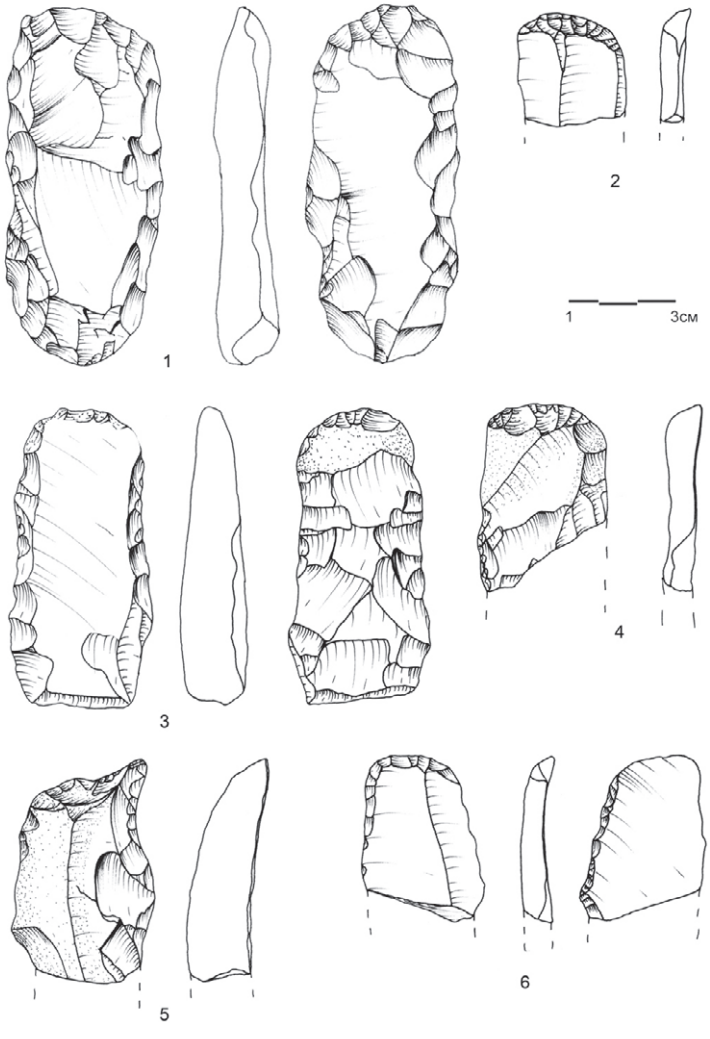
mains or artifacts were found. Under the modern remains, only the geological stratigraphic sequence of the clays and bedrocks was revealed as follows (Fig. 2): (1) humus and modern remains 0.30 – 0.45 m thick; (2) brown crumbly soil 0.20 – 0.55 m thick; (3) light green clay 0.35 – 0.55 m; (4) a sequence of alternating strata – white marl and green clay – three each, ca. 0.10 m thick, 0.60 m in total; (5) light green clay 0.50 – 0.60 m thick; (6) white hard marl, partially transformed into limestone bedrock (Fig. 2).

№ 21. ХАЛКОЛИТЕН ОБЕКТ КАМЕНОВО

Явор Бояджиев, Димитър Чернаков, Дилен Дилов, Алета Гуадели

През 2018 г. продължи работата в двора на бившето училище в с. Каменово, общ. Кубрат – в три съседни участъка, означени като сондажи.

В сондаж 10 продължи проучването на наситения с кремъчни артефакти пласт, установен през 2016 г. (Бояджиев и др. 2017). Регистрирани бяха редица съвременни нарушения. В некомпрометираните участъци концентрацията на кремъчни артефакти е изключително висока – 2-3 хиляди на един квадратен метър с дебелина на пласта 0,20 м. Установиха се три нива с концентрация на кремъчни артефакти – основно останки от дебитажа. В най-горното ниво, което е на дълбочина около 0,46 м, дебитажът е предимно от големи отломъци и покрива на практика цялата повърхност. Наклонът на концентрацията е около 25˚. Втората концентрация е на дълбочина около 0,60 м. Кремъчните артефакти са по-дребни и по-нарядко. Наклонът е същият като на горната концентрация. Ниво 3 е непосредствено под ниво 2, на дълбочина около 0,65 м. Находките са още по-дребни, а наклонът е по-слаб спрямо предходните концентрации. На достигната дълбочина чувствително се увеличава количеството на пластинките. Открити бяха няколко кремъчни тесли (или заготовки за такива) – инструмент, неизвестен досега от територията на България (обр. 1).

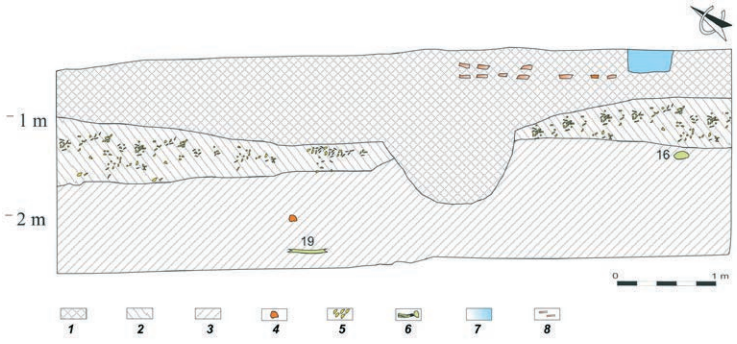
Обр. 1. Каменово. Кремъчни артефакти: 1, 3 – тесли (?); 2, 4, 6 – стъргалки; 5 – пробой

Fig. 1. Kamenovo. Flint artefacts: adzes (?) (1 and 3); end-scrapers (2, 4, and 6); borer (5)

В сондажи 13 и 14 се установиха деструкции от сграда от края на XIX – началото на XX в., която е унищожила до голяма степен пласта с кремъчни артефакти (обр. 2). Той е по-добре запазен само в северозападната част на сондаж 13, където потъва в дълбочина, явно следвайки релефа на древния терен. В сондаж 14 се достигна до дълбочина 0,70 м от съвременната повърхност, като все още не са изчерпани докрай деструкциите на съвре-

менната сграда. В югоизточния край на двата сондажа има голяма съвременна яма, която в дълбочина достига под нивото с погребения в сондаж 13, като е засегнала частично две от тях – № 16 и № 17 (обр. 3). Ямата е унищожила поне едно халколитно погребение, тъй като в нея (в сондаж 14) се откриха фрагменти от череп на мъж, Ad., както и халколитна медна бойна брадва.

В сондаж 13, под пласта тъмносива-черна пръст наситена с кремъци, в жълтия льос също се откриват кремъчни артефакти. Те обаче са многократно по-малобройни от тези в горния пласт, освен това има очевидна разлика в техния вид. В жълтия льос процентът на пластини и ядра е много по-голям, отколкото в черния пласт. Разкри се участък с диаметър около 1,0 м, в който сред няколко камъка са разпръснати големи корови отломъци, останки от дебитаж, и голямо кремъчно ядро за пластини. Възможно е това да е било площадка, където се е осъществявал целият процес по изработка на кремъчни изделия. Погребенията от първата половина на късния халколит са вкопани в този пласт, като в запълнителя на гробните ями се откриват отломъци от кремъчната обработка. Следователно районът е използван за кремъчно производство и през ранния халколит, но през този етап то все още е в традиционната форма, като не е започнала специализацията, установена през късния халколит. Налице е редуване в използването на един и същи район както за производствена, така и за обредна дейност: работилница – некропол – работилница. Подобна ситуация не е позната досега през халколитната епоха.

Обр. 2. Каменово. Сондаж 13 – североизточен профил: 1 – съвременен насип; 2 – черна пръст; 3 – льос; 4 – мазилка; 5 – кремъци; 6 – скелетни човешки останки; 7 – камъни; 8 – съвременни тухли и керемиди

Fig. 2. Kamenovo. Northeast profile of trench 13: (1) modern fill; (2) black soil; (3) loess; (4) burnt daub; (5) flints; (6) human bones; (7) stones; (8) modern bricks and roof tiles

Обр. 3. Каменово. Сондаж 13 – източна част

Fig. 3. Kamenovo. East part of trench 13

Открити бяха четири нови погребения. Особен интерес представлява гроб № 16, в който е засвидетелствано двуетапно полагане на инвентар в/върху запълнителя на гроба – практика, непозната досега в халколитния погребален обред. Погребението е на израснал мъж, положен силно свит на лявата си страна. В насипа, над скелета, е положена голяма керамична купа, покриваща поголямата част от трупа. Над нея има нов насип. Върху него, над главата, са поставени две купи една върху друга – по-малката стои върху дъното си, по-голямата я захлупва с устието надолу. Трета плитка купа, обърната с устието надолу, е положена над колената и подбедриците.

Другите две погребения също са на мъже. Индивидът от гроб № 17 е в поза силно свит хокер по гръб. При него не е открит погребален инвентар, но лявата част от погребението е нарушена от съвременна яма, която е възможно да е унищожила инвентара. Мъжът в гроб № 18 е в положение хокер наляво, средно свит. Дясната му ръка е свита приблизително под прав ъгъл в лакътя, като китката му е до колената. Там лежи каменна бойна брадва, а между дясното коляно и лявото бедро е поставена каменна тесла. Всички погребения са с ориентация на изток със слабо отклонение на север.

През последния ден на разкопките в профила между сондажи 13 и 14 бе регистриран още едно погребение – № 19. Поради приключване на финансите и голямата дълбочина, на което то се намира (2,0 м от съвременната повърхност), достигането до него бе отложено за 2019 г.

Работата в сондаж 13 бе окончателно приключена, като теренът бе проверен за погребения до 0,60 м под най-дълбоката гробна яма – до 2,80 м от съвременната повърхност. Сондажи 10 и 14 остават за допроучване през 2019 г.

Литература

Бояджиев и др. 2017: Я. Бояджиев, Д. Чернаков, Д. Дилов. Халколитен производствен център и некропол Каменово. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 105 – 108.

THE CHALCOLITHIC SITE OF KAMENOVO

Yavor Boyadzhiev, Dimitar Chernakov, Dilen Dilov, Aleta Guadelli

The excavation of the flint workshop of the end of the Chalcolithic continued in trench 10 in the courtyard of the former school. There are three separate levels of flint artefacts, mostly flakes. The size of the debris differs in these levels. A new type of tool was found: flint adze (Fig. 1). In trench 13 (Fig. 2), there is evidence that the flint production started in the Early Chalcolithic, before the specialization identified for the end of the era had begun.

Three more burials, all of males, were excavated (Fig. 3). In grave 16, the deposition of the grave goods took place in two stages. A ceramic bowl was placed in the fill above the skeleton followed by a second fill layer, and by three more bowls. The individual in grave 18 has a stone axe and a flint adze next to him. The deceased are all buried in flexed position (Nos 16 and 18 on the left side, No 17 on the back), oriented E – NE.

There is an alternation in the use of the area for both production and ritual activities: workshop – cemetery – workshop. Such alternation has not been recorded until now throughout the Chalcolithic.

№ 22. ПРАИСТОРИЧЕСКИ СОЛОДОБИВЕН И ГРАДСКИ ЦЕНТЪР ПРОВАДИЯ-СОЛНИЦАТА

Васил Николов, Крум Бъчваров, Петър Лещаков, Галина Самичкова, Николай Христов, Виолета Стоицова, Севдалина Жечева, Стоян Трифонов, Йорданка Илиева, Маргарита Люнчева, Тодор Дяков, Пламена Койчева, Дениз Алев Кая, Орхан Кая, Катлийн Максуини, Мария Славкова, Антон Атанасов, Валентин Тодоров

Разкопките обхващат два от дяловете на праисторическия комплекс – селищната могила и солодобивния производствен център.

Селищна могила

Проучвани са пластове от късния неолит, средния и късния халколит, късния елинизъм.

Късен неолит (5500 – 5200 г. пр. Хр.)

В Югоизточния и Югозападния сектор е достигнат пласт от късния неолит.

Постройка 4. През 2006 и 2008 г. е проучена частично южната ѝ част. През 2018 г. е разкрит участък с размери 7,90 х 2 м. Регистрирани са части от източната и вътрешната стена. До вътрешната стена са разкрити две зърнохранилища, изградени върху пода, както и седем керамични съда. Постройка 4 лежи върху стерилната основа, но според досегашните стратиграфски наблюдения тя е хронологически по-късна от структурите в сондаж Център и постройка 5, проучени през предходни сезони. Засега тя е най-късна в късноеолитния пласт, което потвърждава наличието на това място на три строителни нива от късния неолит.

Среден халколит (4700 – 4600 г. пр. Хр.)

В Югозападния и Югоизточния сектор продължи проучването на среднохалколитния пласт. Работата е съсредоточена върху останки от три двуетажни изгорени къщи (2, 16 и 17), отнасящи се към две последователни нива на обитаване, както и десет ями. Постройките са ориентирани приблизително по посоките на света, като разкритата им дължината в посока И – З варира между 10 и 12 м, а С – Ю между 5 и 7 м. На пода на първия етаж е разположена пещта, до нея са разкрити керамични съдове и зърнохранилища. В една от постройките е регистрирано хромелно съоръжение и глинобитна площадка, в друго – съоръжение, вероятно използвано за съхраняване на зърно. След демонтирането на съдовете в пода на постройка 16 се очертаха няколко пукнатини и едно пропадане. То достига до 0,30 м дълбочина, а пукнатините са с дълбочина над 0,70 м (обр. 1). Те са следствие от земетресение с висок магнитут, станало през първата половина на средния халколит.

Обр. 1. Тел Провадия-Солницата. Югозападен сектор. Постройка 16. Пукнатини и пропадане вследствие от земетресение с висок магнитут. Среден халколит

Fig. 1. Tell Provadia-Solnitsata, Southwest area, structure 16, Middle Chalcolithic: cracks and collapse caused by an earthquake of high magnitude

Обр. 2. Тел Провадия-Солницата. Антропоморфна фигура от кост. Късен халколит

Fig. 2. Tell Provadia-Solnitsata: a Late Chalcolithic anthropomorphic bone figure

В югозападната част на проучвания сектор е разчистен участък с множество нападали камъни от каменна стена 1. При проучването са установени два последователни етапа в съществуването ѝ. Между двете нива нападали камъни е регистриран дебел пласт от жълта глина, изпечени и разпрашени деструкции. И за двата разсипа се наблюдава посока на падане на камъните от юг на север. Това е ново доказателство, че няколко десетилетия след първото силно земетресение е последвало второ, което е унищожило постройката от второто строително ниво от средния халколит на това място. Загиването на селището и двукратното разрушаване на каменната стена от средния халколит са свидетелство за висока сеизмична дейност през XLVII в. пр. Хр.

Късен халколит (4600 – 4350 г. пр. Хр.)

Отбранителна каменна стена 2. В части от Североизточния и Югоизточния сектор продължи разкриването на вътрешното лице на стената. Общата дължина на разкритата част е 47,20 м. Лицето се състои от ломени камъни с добре изразена лицева повърхност. Запазени са до седем реда камъни, като във височина достигат до 1,60 м.

В части от Югозападния и Северозападния сектор продължи проучването на късните нива на къснохалколитния пласт. От пласта произхожда антропоморфна фигура от кост (рог ?) с масивно тяло и схематично предадени глава, торс и крака (обр. 2). Разчистени са деструкциите от пода на втория етаж на постройка 14 (обр. 3). Подът представлява масивен пласт от глина, изпечен при изгарянето на къщата. При падането е силно напукан.

Обр. 3. Тел Провадия-Солницата. Постройка 14. Деструкции от пода на втория етаж. Късен халколит

Fig. 3. Tell Provadia-Solnitsata, structure 14, Late Chalcolithic: remains of the floor of the second story

В южната периферия на селищната могила е установено съоръжение за добив на разсол, вкопано в стерилната жълта глина (структура 18). Представлява комплекс от различни по вид плитки и дълбоки вкопавания – едно издължено, четири по-малки с овална форма и един кладенец за разсол. Направено е в края на късния халколит, когато солените извори започват да изчезват заради засушаването и се е наложило копаенето в дълбочина. Откриването на тази структура е ново свидетелство за засушаването на климата през втората половина на V хил. пр. Хр.

Ранна бронзова епоха?

В Северозападния сектор е проучена една структура (20), която вероятно се отнася към РБЕ. Състои се от два големи рога от тур и човешки кости на повече от един индивид, които не са в анатомичен ред. Всички те са покрити с камъни със средно големи и големи размери.

Късна желязна епоха (късноелинистически период II – I в. пр. Хр.)

В части от Югозападния и Северозападния сектор е доизчерпан пластът от късния елинизъм. В него са проучени осем ями и нова част от укреплението. Тя е долепена на конструктивна фуга към откритата през 2016 г. конфигурация. Проучено е лицето на западната ѝ стена с дължина 3,64 м и част от южната, с дължина 0,74 м. Почти целият обем на новооткритото съоръжение попада в насипа на надгробната могила. В най-северната част е разкрит вход с каменни страници и светъл отвор 1,01 м.

Регистрираните ями са с овална форма и диаметър между 1 – 1,20 м, дълбочина до 1,60 м. В тях са открити фрагменти от керамични съдове изработени на ръка и колело, характерни за епохата.

Неолитно-халколитен производствен комплекс

Продължи проучването на регистрираното през 2017 г. вкопано съоръжение за производство на сол от края на средния и началото на късния халколит – структура 12. Общите размери на разкритата до момента част от структурата са 11 х 9,30 м. В северната ѝ периферия са установени две сравнително дълбоки ями, които вероятно са част от технологията на производството. Начинът на запълване на ямата показва, че, след като тя вече не е функционирала като производствено съоръжение, е използвана през дълъг период за депониране на останките от почистването на други такива структури – напълнена е с огромно количество фрагменти от производствени съдове.

THE PREHISTORIC SALT-PRODUCING AND URBAN CENTER OF PROVADIA-SOLNITSATA

Vassil Nikolov, Krum Bacvarov, Petar Leshtakov, Galina Samichkova, Nikolay Hristov, Violeta Stoitsova, Sevdalina Zhecheva, Stoyan Trifonov, Yordanka Ilieva, Margarita Luncheva, Todor Diakov, Plamena Koycheva, Deniz Kaya, Orhan Kaya, Kathleen McSweeney, Maria Slavkova, Anton Atanasov, Valentin Todorov

Excavations at the tell

Late Neolithic. Structure 4. An area of 7.90 x 2 m was uncovered including parts of the eastern and a partition wall.

Middle Chalcolithic. The remains of three two-story burnt houses were excavated. Cracks caused by an earthquake are visible on the floor of one of them (Fig. 1). A section of wall 1 was uncovered.

Late Chalcolithic (Fig. 2). An area of 47.20 m of the inner face of wall 2 was uncovered. The burnt remains of the floor of the second story of structure 14 were uncovered (Fig. 3). A salt-producing installation was excavated in the southern periphery of the tell.

Late Iron Age. A new part of the fortification and 8 pits were excavated.

Neolithic and Chalcolithic production site

The excavation of a Middle–Late Chalcolithic salt-producing installation continued.

№ 23. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ХАЛКОЛИТНО УКРЕПЕНО СЕЛИЩЕ АВРЕН-БОБАТА, ОБЛ. ВАРНА

Петър Лещаков, Мария Иванова

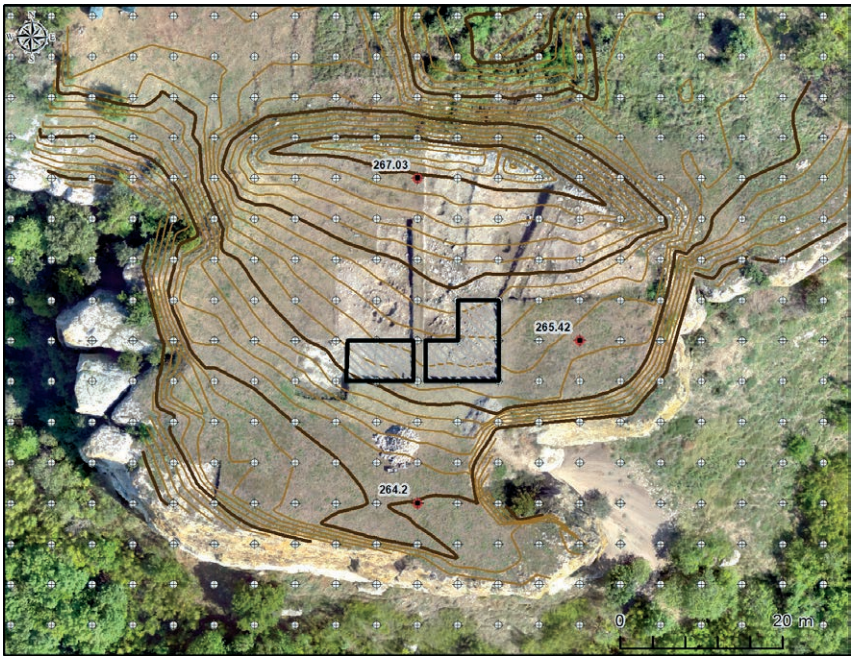
През 2018 г. по договор между Министерството на културата и НАИМ – БАН за пети пореден сезон продължиха археологическите разкопки на укрепеното халколитно селище в м. Бобата, землище на с. Аврен. Те се проведоха в периода 1 – 15.09.2018 г. Проучването е реализирано от екип в състав: П. Лещаков (НАИМ – БАН), доц. М. Иванова (Университет Хайделберг), М. Христов (НИМ – София), Р. Александров (СУ „Св. Климент Охридски"), Й. Илиева и Х. Христова (НАИМ – БАН).

Работата през настоящия сезон бе съсредоточена в централната част на обекта, като е започнато проучване в квадрати 20L68-69, 20M51 и 20M60-61 (обр. 1). Основна цел е доразкриване в южна посока на структура 18, частично проучена през 2017 г. (Лещаков и др. 2018, 58). Разкопана е площ от 110 м^2 на дълбочина 0,50 – 0,60 м от съвременната повърхност, в която са регистрирани три нови структури с прилежащи към тях съоръжения.

В хумусния пласт (пласт 1) и този под него (пласт 2) на квадрати 20L68-69 не са открити археологически структури. Намират се отделни ломени камъни, керамични фрагменти и животински кости без контекст. Под тях е достигнато нивото от деструкции на опожарената сграда и в някои участъци до пода на структура 18. Налице е ясно изразена денивелация в посока север – юг, следваща тази на терена. Регистрирани са няколко нарушения с кръгла или линейна форма, запълнени със сива пръст, свързани вероятно с интервенции от нивото на пласт 2. На този етап запълнителят им не е изчерпан. В деструкциите в кв. 20L68 е открита цяла подставка стояща върху основата си.

След отнемането на хумусния пласт в кв. 20M60 са открити две археологически структури. Първата (31), представлява яма с кръгъл план с диаметър 0,80 м, разположена приблизително в централната част на квадрата на кота 265,38 м н. в. Запълнена е с варовикови камъни (един от които хромелен) запазени в два реда. Открити са и единични керамични фрагменти от късния халколит и част от кремъчна пластина.

Структура 30 се намира в северозападната част на квадрата и представлява частично запазено негоряло жилище с отоплително съоръжение – пещ (30.1). Пещта е с ориентация североизток – югозапад по дългата си страна и има приблизително правоъгълна форма. Размерите ѝ са 1,14 х 1 м. Входът е бил от югозапад, където е най-ниската част на замазката. Последната е добре запазена по периферията на съоръжението, като в югоизточния край частично се проследява началото на купола. В централната част замазката е нарушена и е видна подложката на пещта – единични дребни камъни и глина. Основата на горивната камера е издигната на 0,25 – 0,27 м над нивото на пода. Северно, източно и югоизточно от пещта, върху пода, са открити шест цели или фрагментирани керамични съда (обр. 2). Те лежат на различни дълбочини вслед-

Обр. 1. Аврен-Бобата. Фотограметрия на обекта с план на проучваната площ през 2018 г.

Fig. 1. Avren-Bobata: photogrametry of the site and layout of the excavated area in 2018

Обр. 2. Аврен-Бобата. Структура 30.1. Пещ с инвентар in situ около нея. Късен халколит

Fig. 2. Avren-Bobata, feature 30.1: a Late Chalcolithic oven with ceramic vessels around it

Обр. 3. Аврен-Бобата. Въздушна снимка на проучваните структури

Fig. 3. Avren-Bobata: aerial view of the excavated features

ствие на естествения наклон на терена. Съдовете и няколко дребни находки (кремъчни пластини и костена шпатула) маркират пода на жилището, частично запазен само около термичното съоръжение.

Структури 30 – 31 са разположени над деструкциите на структура 18 и отразяват вертикалната стратиграфия на обекта. Като най-късна, но в рамките на късния халколит, може да се определи структура 31, чието ниво на регистриране съвпада с това на структура 30. Археологическите материали, открити във втората, я отнасят към класическата фаза на култура Варна.

В квадрати 20М51, 60-61 е регистрирана още една опожарена сграда – структура 32 (обр. 3). Тя е разчистена до ниво деструкции, като на този етап са разграничени четири съоръжения. Структура 32.1 представлява частично запазена пещ с неправилна правоъгълна форма и размери 1,06 м СЗ – ЮИ х 0,80 м СИ – ЮЗ. Входът ѝ вероятно е от югозапад. Северозападно от нея е разкрит хромелен камък, а на 0,40 м източно – стояща върху дъното си керамична паница. В централната част на кв. 20М61 е регистрирано глинобитно съоръжение (структура 32.2). Разкрити са западната и част от южната му стена. Те са с дебелина 6 – 7 см, вторично изпечени от пожара и са изградени от глина с растителни примеси. На североизток съоръжението опира в каменна основа на стена – структура 32.3. Тя е изградена от едри (с дължина от 0,50 до 1,05 м) и средно големи камъни. Във височина основата е запазена до 0,30 м, без да е разчистена до нивото на пода. Ориентирана е СЗ – ЮИ и се проследява в кв. 20М50, 51 и 61 на дължина от 3,25 м. Непосредствено на североизток от едрите камъни е разчистен пасаж от дребни ломени камъни, които вероятно също са свързани с основата. В централната западна част на кв. 20М61 е разкрито още едно съоръжение (32.4). То има неправилна П-образна форма, отворена на югозапад. Ясно разграничими са североизточната и югозападната му стени, съответно с дължина 1,30 м и 1,22 м. На северозапад има аморфно струпване от камъни, сред които, на този етап, не е изяснено трасето на третата стена. Конструкцията е съставена от двойни редици от дребни ломени камъни, запазени в един ред. Във вътрешността на съоръжението е регистрирана сива прослойка с високо съдържание на пепел и единични керамични фрагменти.

Структура 32 има ясно изразена денивелация в посока С – Ю, следваща тази на терена. На този етап на проучване площта и ориентацията на опожарената постройка, както и стратиграфската ѝ позиция спрямо структура 18, остават неизяснени. В хронологически аспект, на база открито в деструкциите цяло съдче с щампована украса, сградата може да се отнесе към средния халколит.

След приключване на проучването с цел запазване на откритите структури в разкопаната площ е направена временна консервация.

Литература

Лещаков и др. 2018: П. Лещаков, М. Иванова, Й. Илиева, Г. Самичкова, Т. Димитров, Т. Дяков, В. Стоицова. Археологически проучвания на халколитно укрепено селище Аврен-Бобата, област Варна. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 57 – 59.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE CHALCOLITHIC FORTIFIED SITE OF AVREN-BOBATA, VARNA DISTRICT

Petar Leshtakov, Maria Ivanova

In 2018, the fieldwork continued in the central part of the site (Fig. 1). West of the central profile, the upper layer of remains of feature 18 was reached in the newly excavated area, showing vertical displacement to the south. The layer of debris is disturbed by several cuts filled with grey sediment.

East of the central profile, three newly recorded features were excavated. One of them are the poorly preserved remains of a Late Chalcolithic house with an oven base. The oven is rectangular in shape, with the opening to the SW. Four ceramic vessels were found on the floor north and east of the thermal installation (Fig. 2). Underneath the house, a layer of debris and stones was uncovered (Fig. 3), probably the remains of a burnt structure (feature 32). Its NE wall was built on a foundation of large stones, so far revealed to be 3.25 m long. Within the structure, several installations were uncovered as well as broken ceramic vessels *in situ*, one of them featuring stamped decoration.

№ 24. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА НУРИЮК В М. ЧАНАДЖИК, С. СУШИНА, ОБЛ. ШУМЕН

Стефан Чохаджиев, Антон Атанасов, Митко Велев, Драган Илиев, Нина Михайлова

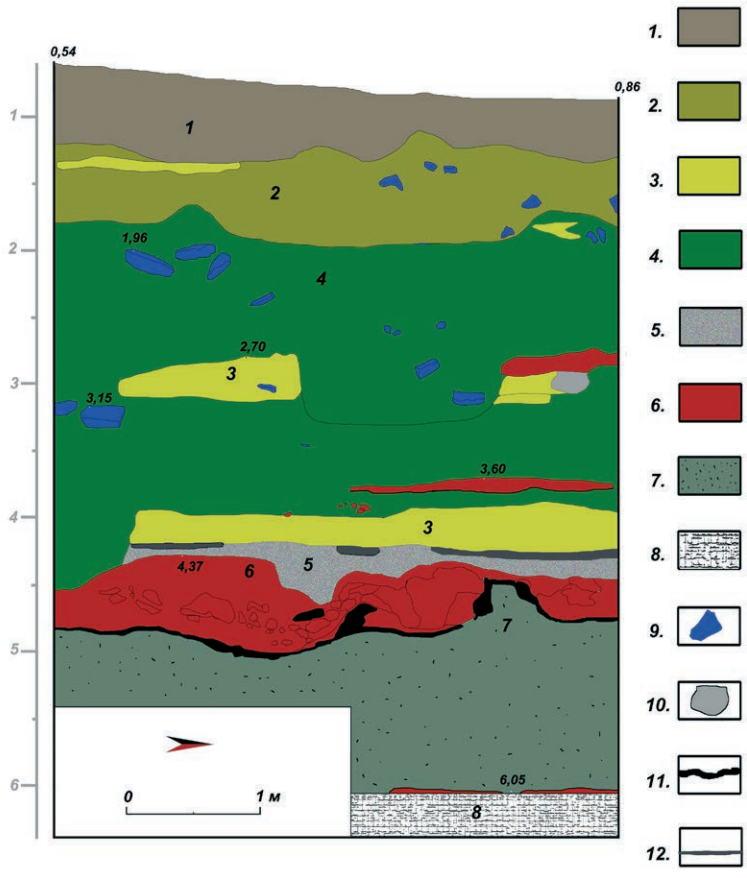
Археологическите проучвания в селищна могила Сушина през 2018 г. са финансирани от МК и подпомогнати от РИМ – Шумен и частни лица. Работихме със студенти от специалността Археология към ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. През месец юли там бе проведена лятната археологическа практика на студентите първокурсници, а през месец август – с основния екип от студенти и магистри от предишни години.

За съжаление, поради високото пролетно ниво на язовир Тича значителна част от сондажите и профилите бяха разрушени и голяма част от времето за работа бе отделено за преодоляване на щетите.

В кв. J6/I6 бе оформен нов стратиграфски профил (обр. 1). Бе изхвърлена около 10 куб. м срутена пръст до достигане на опожарените деструкции от обект 23. Под тях, на дълбочина 5,00 м, достигнахме до сиво-зелен пласт с обилни примеси от ситни въгленчета. Бе разчистена глинобитна стена със същата консистенция, използвана вероятно като опора на опожареното жилище (обект 23). След прекъсване от 40 дни проучването бе възобновено, като целта бе достигане до стерилен пласт. Високото ниво на язовира позволи достигане до дълбочина 6,05 м. На 5,40 м дълбочина в южната половина на сондажа попаднахме на „елипса“ от изтляла дървесина с ширина 1 – 3 см и диаметър около 1,30 м. Във вертикален план е с форма на пресечен конус.

Продължена бе работата в кв. F7. На дълбочина 1,56 м попаднахме на част от жилище, маркирано от разхвърляни камъни, изтляла дървесина, фрагментирани керамични съдове и разрушена основа на пещ. Северната и източната част на пещта попадат в профилите. Запазени размери: С – Ю 1,00 м; И – З 1,05 м. Най-отгоре има 1 – 2 см опожарен пласт, вероятно от свод; по-надолу личат 2-3 пласта замазки с различен цвят – черна-жълта-сива с дебелина 0,5 – 1 см. Съвсем слабо личат стените на пещта – изградени са от жълтеникава глина с дебелина 7 – 8 см. Близо до пещта, на същата дълбочина, попаднахме на колективна находка от 40 правоъгълни пластини, изработени от

глигански зъби (обр. 2). Пластините са групирани по четири с разстояние между отделните групи около 2 – 3 см. Всички имат по една дупка за пришиване във всеки ъгъл, като само в една група (в средата на поредицата) пластините имат пет дупки. Може да се предположи, че става въпрос за изящен пояс – предмет на престижа, който е играел ролята и на протектор.

Обр. 1. Селищна могила Нуриюк, Сушина. Западен стратиграфски профил в кв. I6: 1 – сиво-кафяв рохкав пласт; 2 – сиво-жълт пласт; 3 – жълт пласт с песъчинки (трамбуван); 4 – жълто-зелен пласт; 5 – ситно натрошени мазилки с пепелни ивици; 6 – опожарени мазилки; 7 – сиво-зелен пласт с въгленчета; 8 – непроучен терен; 9 – камък; 10 – биотурбация; 11 – сиво-черна пепел; 12 – сиво-кафява трамбувана глина

Fig. 1. Tell Nuriyuk at Sushina. Western stratigraphic profile in sq. I6: (1) gray-brown loose layer; (2) gray-yellow layer; (3) yellow sandy layer (dense); (4) yellow-green layer; (5) small pieces of burnt daub with ashy stripes; (6) burnt daub; (7) gray-green layer with charcoals; (8) unexplored area; (9) stone; (10) bioturbation; (11) gray-black ash; (12) gray-brownish dense soil

Продължи проучването на обект 13 – опожарено двуетажно жилище, познато още от 2016 г. И тук, поради паднали дървета и високите води на язовира бе оформен нов стратиграфски профил – на 1 м в северна посока от стария. Под деструкциите непосредствено до северната стена на жилището, върху ниския „подиум", попаднахме *in situ* на изцяло запазена четириъгълна култова масичка с богата бялорисувана украса (обр. 3). В коритцето на масичката бяха открити овъглени семена от семейство бобови (*Fabaceae*). Тази находка отново може да повдигне дискусията за преднамерената фрагментация на тази група артефакти – конкретната археологическа ситуация показва, че тези предмети са имали специално място (домашен олтар?), за каквото може да бъде определена част от въпросния подиум/перваз. След премахване на горните (вероятно от ремонтите) замазки достигнахме до монолитната замазка на пода/таван, носещ отдолу отпечатъци от хоризонталните греди. Отпечатъците показват, че гредите са монтирани без да им бъде обелена кората – потвърдиха се наблюденията ни от предишните сезони. Гредите са масивни, имат диаметър 0,14 – 0,16 м и са плътно долепени. След внимателното демонтиране на пода/таван, достигнахме до „позитивите" на тези греди – кухините, образувани след изгарянето и изтляването на дървесината, са запълвани със

Обр. 2. Селищна могила Нуриюк, Сушина. Колективна находка от 40 пластини, изработени от глигански зъби (кв. F7, дълб. 1,56 м)

Fig. 2. Tell Nuriyuk at Sushina. 'Hoard' of 40 perforated tusk lamellae in sq. F7, depth 1.56 m

седименти, които оформят техните позитиви. Така достигнахме до твърде интересната ситуация – „позитивите“ затискат множество керамични съдове, разположени върху пода на първия етаж. Прави впечатление, че попаднахме предимно на малки и средни по големина съдчета, докато наблюденията ни от предишните сезони са, че на втория етаж са поставени предимно значително по-големи съдове и масивни хранилища. След графично документиране и реставрация се оказа, че много от съдовете са с почти еднаква форма и размери, различаващи се само по елементи от рисуваната и релефна украса. Сходството на размери и форма предполага и сходство в обемите – оказа се, че предпочитани са обеми от 550, 700 и 800 куб. см, като най-малкият обем е 150 куб. см. Върху пода на първия етаж разчистихме три каменни плочи с приблизително кръгла форма – имат дебелина 5 – 7 см и диаметър 0,70 – 0,90 м. Възможно е да са използвани като места за хранене или други дейности, а е възможно и да са служили като „пети“ на подпори, укрепващи допълнително втория етаж. В крайна сметка, установени със сигурност са северната и западната стена на жилището. Източната попада в непроучван терен, а южната е разрушена от язовира. Така, след 4 годишно проучване, установихме със сигурност, че размерите на жилището в проучвания участък е повече от 8 х 8 м, като южната му част е унищожена от водите на язовира, а източната – продължава в непроучван терен, където се надявам да продължим работата.

Обр. 3. Селищна могила Нуриюк, Сушина. „Култова масичка“ от обект 13 (дълб. 2,88 м)

Fig. 3. Tell Nuriyuk at Sushina. Ceramic “cult table” from feature 13, depth 2.88 m

Под пода на първия етаж достигнахме до сиво-зеленикав пласт с обилни примеси от ситни въгленчета – същият като този в кв. J6, лежащ под деструкциите на жилището (обект 23). В най южната част на кв. F11 разчистихме голямо струпване от камъни – вероятно от разрушена основа на пещ, керамични фрагменти и огромно количество животински кости и рога. Вероятно сме попаднали на работно място за първоначална обработка на убитите животни – разфасоване и изрязване на рогата. Пак там попаднахме и на множество разнообразни сечива, изработени от кост и рог, както и на няколко човешки кости.

За сезона са открити общо 502 находки, а за десетте години работа – 4082 броя, които се съхраняват във фонда на РИМ – Шумен.

PLANNED ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT TELL NURIYUK IN THE CHANADZHIK LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF SUSHINA, SHUMEN DISTRICT

Stefan Chohadzhiev, Anton Atanasov, Mitko Velev, Dragan Iliev, Nina Mihajlova

We continued the excavations in sq. J6 where the goal was to reach the virgin soil. Due to the collapse of the northern profile, a new one had to be made that falls within square I6 (Fig. 1). By the end of the season, we reached the depth of 6.05 m in the western part of the trench.

In sq. F7, a part of a house was uncovered marked by scattered stones, remains of decayed wood, potsherds, and a destroyed oven. This trench yielded a ‘hoard’ of 40 perforated tusk lamellae (Fig. 2). They were probably sewn on a waistband, with both decorative and protective functions.

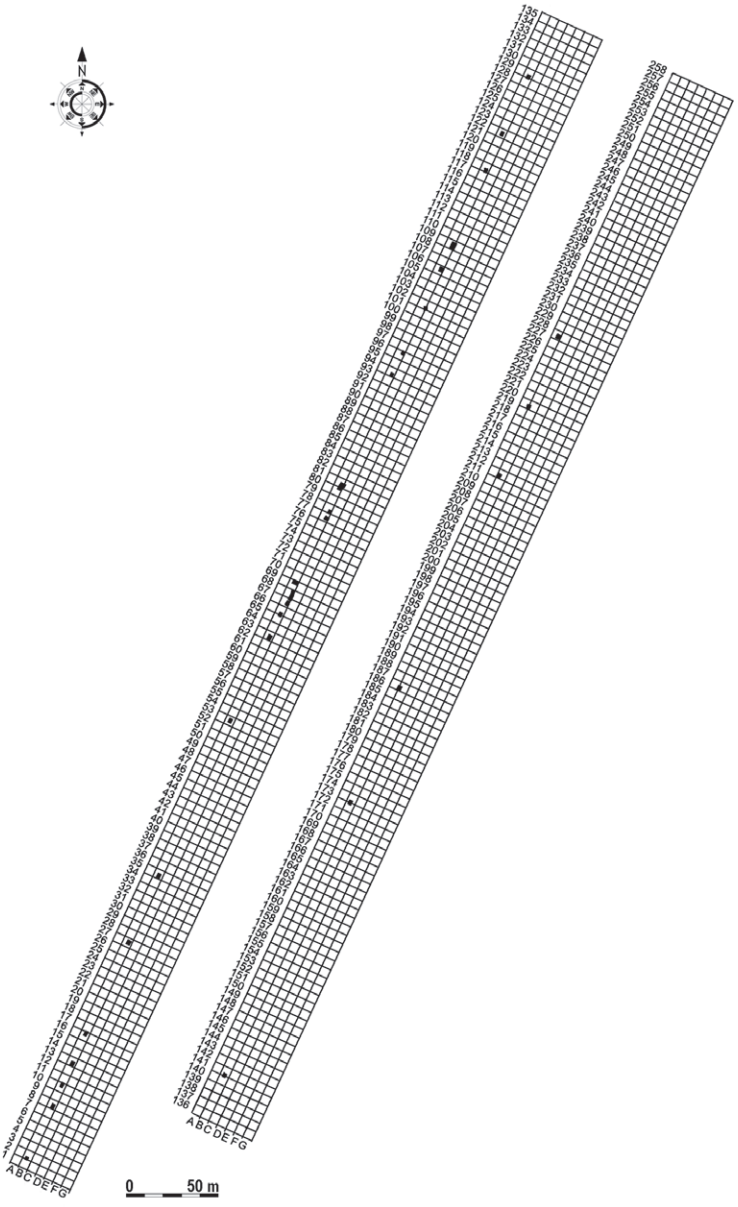
We also continued the exploration of the burnt house, feature 13. On the floor of the low platform, we revealed an intact ceramic quadrapod (Fig. 3), containing leguminous seeds (*Fabaceae*) in the recipient.

№ 25. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ ПРИ СКУТАРЕ, ОБЩ. МАРИЦА

Крум Бъчваров, Георги Кацаров, Атанас Цурев, Николина Николова, Ради Радев

Археологическият обект (железопътен възел Пловдив, обособена позиция 5, обект 6) е разположен в землищата на с. Скутаре, с. Рогош и гр. Пловдив, на 3,5 км и азимут 235° от жп гара Скутаре. Приблизителната му обща площ е над 344 дка. По време на спасителното (предварително) проучване са регистрирани материали от късния неолит и ранния халколит (края на VI и началото на V хил. пр. Хр.), прехода между късната бронзова и ранната желязна епоха, късната желязна епоха, римската епоха (I – III век) и Ранното средновековие (VII – VIII в.).

Обектът е пресечен от действащата жп линия и е нарушен от многобройни други съвременни инфраструктурни съоръжения (прелези, шосета, канали, газопровод). В хода на археологическото проучване бяха установени следи от мащабни съвременни изкопни дейности, които са унищожили големи участъци от културния пласт. При реконструкцията на жп линията в средата на 80-те години на XX в. е отнет почвен слой с различна дебелина, включващ както съвременния хумус, така и горната част на археологическите пластове. Подравнената и трамбована с машини площ е покрита с дебел пласт чакъл.

Обр. 1. Скутаре. План-квадратна мрежа и разположение на сондажите

Fig. 1. Skutare. Grid and layout of trenches

С оглед изпълнение на целите на проучването (установяване на границите, дебелината на културния пласт, хронологията и вида на археологическия обект предвид инвестиционната инициатива), във всички подходящи зони извън районите с антропогенни нарушения бяха направени 33 сондажа с обща площ 120 м^2 и различни размери (обр. 1). Сондажите са разположени западно от жп линията, успоредно или перпендикулярно на нейната чакълена подложка, и носят цифрови означения в последователността на започването им.

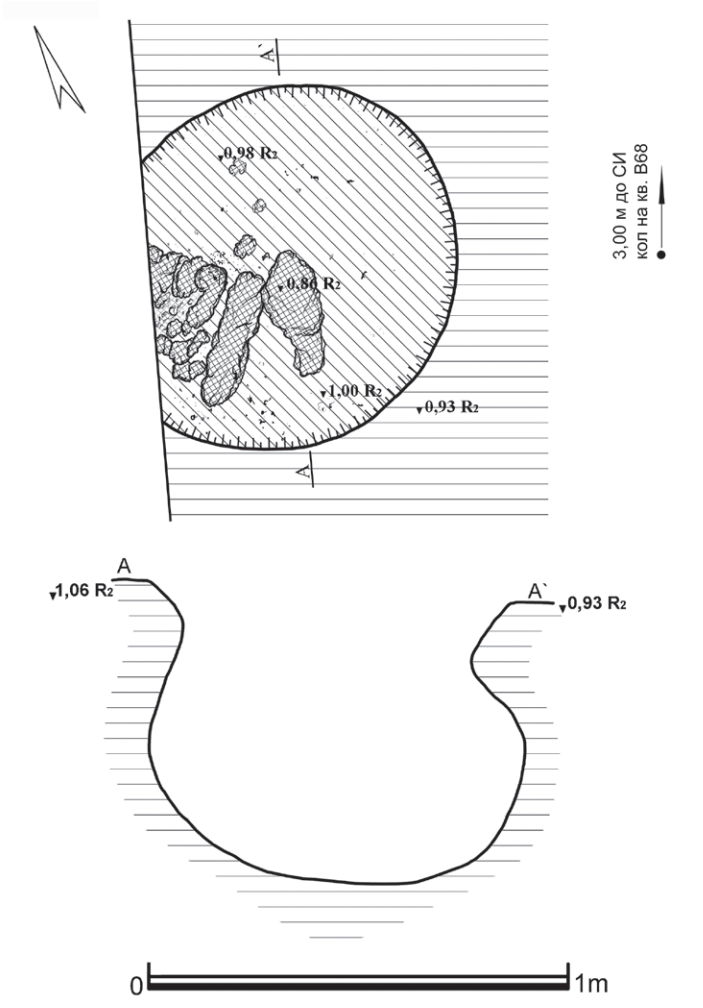
Късен неолит. Установени са отделни фрагменти от керамични съдове (биконични паници, цилиндрично краче), повечето със слабо ерозирала повърхност, в сондажи 10, 14, 19 и 31.

Ранен халколит. Регистриран е унищожен от по-късна дейност културен пласт с максимална запазена дебелина 0,40 м в сондажи 10, 11, 19, 22, 27 и 31. Отделни разпръснати материали се срещат на север в сондажи 12, 13, 12.1, 21, 30. Проучени са само две вкопани структури от тази епоха (стр. 11/1 и 27/1), представляващи ями с неправилна овална форма на отвора.

Раннохалколитният керамичен комплекс е запазен във фрагментирано състояние. Повърхността на фрагментите е в различни нюанси на черен, кафяв, сив и червен цвят. Доминират съдове с тъмно оцветяване (черно-сиво, черно-кафяво, сиво-кафяво). Повечето са с добре запазена повърхност. Изпичането им е много добро, не е установено вторично изпичане. Преобладават фрагменти от керамични съдове, изработени от добре пречистена фина глина. Представени са следните форми: паници, купи, гърнета, кани, „цедки". Установена е релефна, врязана, набодена, канелюрна и рисувана украса, релефни пъпки, комбинация от релефни пъпки и графит, врязани линии, „стълбички", канелюри, комбинация от канелюри и графит, набождания, комбинация от набождане и канелюри, графитна орнаментация, следи от червена боя (1 случай). По отношение на технологичните, формалните и декоративните му характеристики, керамичният комплекс от Скутаре се вписва напълно в особеностите на епохата в Пазарджишко-Пловдивското поле.

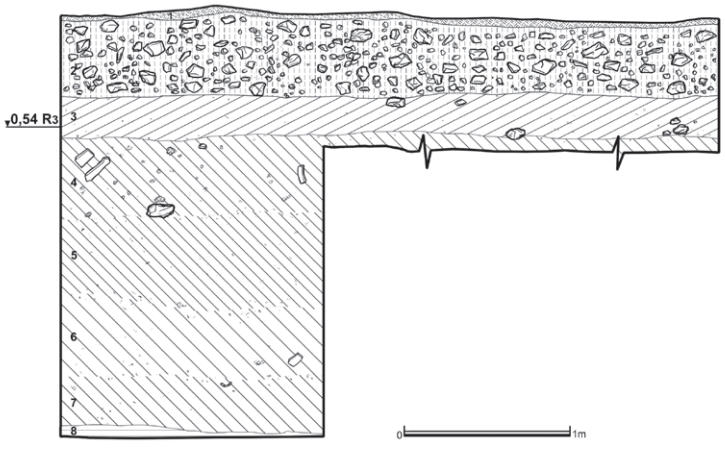
Преход от късната бронзова към ранната желязна епоха. Този период е установен само в една вкопана структура (стр. 31/1), проучена в сондаж 31 (обр. 2). Ямата има камбановидна форма и е вкопана в раннохалколитен пласт. Запълнителят ѝ е тъмносиво-кафяв, рохкав, сравнително хомогенен, и съдържа въглени и бучки опалена мазилка. В долната половина на ямата са регистрирани големи късове стенна мазилка от опожарена постройка и множество фрагменти от дебелостенен хранилищен съд без устие и дъно. Комбинацията от кръгчета с триъгълници в украсата му е необичайна и вероятно предполага датировка в самия край на КБЕ или самото начало на РЖЕ.

Късна желязна епоха (след средата на IV в. пр. Хр.). Този период е установен в сондажи 11, 12, 12.1, 14, 21, 27 и 31. Проучена е структура (12/1), представляваща компактен ред големи плочести и подребни камъни с дължина 1,80 м, вероятно останки от зид/стена на постройка (?). Не личи спойка между камъните, нито оформено лице. Керамичният комплекс се състои от съдове, изработени на ръка и колело. Сивата монохромна керамика е

Обр. 2. Скутаре. Структура 31/1, план и разрез. Яма, КБЕ/РЖЕ

Fig. 2. Skutare. Feature 31/1, layout and section. Pit, LBA/EIA

Обр. 3. Скутаре. Сондаж 15, източен профил: 1 – хумусен пласт; 2 – насип на жп линия; 3 – сив хомогенен пласт; 4 – сиво-черен сбит пласт; 5 – тъмносиво-кафяв пласт; 6 – сиво-кафяв сбит пласт; 7 – сиво-кафяв рохкав пласт; 8 – бял глинест пласт. Римска епоха

Fig. 3. Skutare. Trench 15, east profile: (1) topsoil; (2) railroad fill; (3) gray homogenous layer; (4) gray-black dense layer; (5) dark gray to brown layer; (6) gray-brown dense layer; (7) gray-brown loose layer; (8) whitish clayey layer. Roman period

с много високо качество. Регистрирани са следните форми: паници, купи, кани, кани върху високо столче, кратеровидни съдове. Открит е фрагмент от амфора, вероятно от Тасос, както и перваз от подница с елипсовидна форма.

Римска епоха (II – III в.). Този период е най-добре представен в обекта с пласт, запазен на места до дебелина 2,20 м (обр. 3), в сондажи 6, 7, 9, 10, 11, 12, 12.1, 13, 14, 15, 15.1, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 27, 29, 30, 31, 32 и структури 15/1, 15/2, 17/1, 21/1, 21/2 (основи на зидове, следи от производствена дейност (шлака), останки от кирпичена постройка?). Керамичният комплекс е в много фрагментиран вид и лошо състояние на запазеност. Съдовете попадат в обичайните за римска керамика функционални групи: кухненска и трапезна керамика, съдове за съхранение и транспорт на продукти; изработени са както на грънчарско колело, така и на ръка или в техника, която комбинира формуване на тялото на съда на ръка и довършителни работи по устието с помощта на въртящо се устройство. Формално-типологическите белези показват най-голямо сходство с керамика, използвана и произвеждана в близкия Филипопол, и намират паралели в цяла Тракия. Керамичният комплекс се отнася към II – III в. и вероятно принадлежи на селищна структура, пострадала от нападението на готите в средата на III в. Фрагментите произхождат от два последователни пласта с различна характеристика, но не се наблюдават различия във формално-типологическо или технологично отношение. Не е изключено след нападението да е направен опит за възстановяване на обитаването на това място и животът там да е продължил още известно време, но не достатъчно, за да настъпят видими промени в керамичния комплекс.

Ранно средновековие (VII – VIII век). Този период е представен само в сондаж 27 с фрагменти от един керамичен съд, вероятно от вкопаване с неизяснени граници.

THE ARCHAEOLOGICAL SITE OF SKUTARE, MUNICIPALITY OF MARITSA

Krum Bacvarov, Georgi Katsarov, Atanas Tsurev, Nikolina Nikolova, Radi Radev

The site is situated in the lands of the villages of Skutare and Rogosh, and the city of Plovdiv, and covers an area of ca. 85 acres. In advance of a railroad reconstruction project, evaluation excavations took place in 2018 (fig 1), yielding remains from the Late Neolithic and the Early Copper Age (late sixth and early fifth mill. BC), the transition between the Late Bronze Age and the Early Iron Age (Fig. 2), the Late Iron Age (after 4th century BC), the Roman period (2nd to 3rd century AD), and the Early Middle Ages (7th to 8th century AD).

The Roman period is the best-represented period at the site; in some of the trenches, the culture layer measures up to 2.20 m depth (Fig. 3). The ceramic assemblage probably belongs to a villa-type settlement that suffered the invasion of the Goths in the mid-third century AD.

№ 26. СЕЛИЩНА МОГИЛА ЮНАЦИТЕ – ХАЛКОЛИТЕН ПЛАСТ

Явор Бояджиев, Камен Бояджиев, Валери Петров

Проучванията през 2018 г. се извършиха с финансиране от Министерство на културата, РИМ – Пазарджик и Фондация „Балканско наследство“. Работата бе съсредоточена в централната част на проучваната площ на могилата – сондажа на В. Миков и линии О и П от южната му страна.

Хоризонт ВІ. За да се установят южните граници на сграда ВІІ-21, проучванията бяха разширени в кв. П4 и П5. В двата квадрата се достигна до хоризонтално ниво от обгорена до оранжево глина с прослойки от жълта песъклива и сиво-зелена пръст – деструкциите на хоризонт ВІІ, заравнени и използвани като основа за сгради от обитателите на хоризонт ВІ. Нивото е граница между хоризонти ВІ и ВІІ. Откри се човешко погребение. Отсъствието на следи от гробна яма и положението на скелета в основата на хоризонт ВІ показва, че трупът е бил положен в плитка яма в рамките на пласта от ВІ и затрупан с пръст от същия пласт.

Хоризонт ВІІ. Сграда ВІІ-21 (обр. 1). В южната ѝ част (кв. П4, П5) се разкриха четири ясно изразени нива:

– Заравнен слой от горели до оранжево деструкции с различни прослойки в него.

– Слой сиво-зелена пръст.

– Слой черна глинеста пръст. Непосредствено под него следва „пакет“ подови обмазки – подовото ниво на последния етап на сграда BII-21, с което са свързани три траншеи.

– Нехомогенен слой с дебелина 0,10 м. Под него следва „пакет“ подови обмазки от по-ранен под. Южната стена през този етап се маркира от 3,60 м дълга, 0,40 м широка и 0,20 м дълбока траншея с ориентация ИЮИ – ЗСЗ. В нея има 0,90 м широк вход към сградата.

В североизточното помещение продължи разчистването на фрагментираните съдове. Те се откриват върху, сред и под горели мазилки и хранителни припаси – пшеница, ечемик, ръж, овес, леща, ябълки, круши, два вида грозде (смесено с цел приготвянето на някаква напитка – вино?).[1] Ситуацията показва, че повечето съдове са паднали от известна височина.

Сграда BII-22. В източната половина на кв. П4, на около 1 м източно от напластяванията от сграда BII-21, се очерта редица от дупки от колове с ориентация ССИ – ЮЮЗ. Тя е продължение на западната стена на сграда BII-22, разкрита в кв. О4 през 2017 г., като следва точно линията ѝ. Общата регистрирана досега дължина е 10 м. Диаметърът на коловете е между 6 см и 0,12 м и отговаря на тези от редицата в кв. О4. Между 1,40 и 2,10 м от север има прекъсване в редицата от дупки, като е възможно тук да е имало вход към сградата.

Обр. 1. Селищна могила Юнаците. Сграда BII-21 и западна стена на сграда BII-22 (кв. О4, П4, О5, П5)

Fig. 1. Tell Yunatsite, structure BII-21 and western wall of structure BII-22 (sqs. O4, П4, O5, and П5)

Обр. 2. Селищна могила Юнаците. Украшения от Spondylus. Сграда BIII-1 (кв. О7)

Fig. 2. Tell Yunatsite, structure BIII-1, sq. O7: pendants and beads made of Spondylus shell

Хоризонт BIII. Сграда BIII-1. В кв. Н7 се достигна до началния под на сградата. Установи се, че върху него има натрупан 0,10 – 0,15 м дебел нехомогенен слой, върху който са разположени различни съоръжения. Те ясно показват един втори етап в експлоатацията на сградата, свързан с някои вътрешни преустройства. В северния край на сградата, в кв. Н6, се разкри плитко вкопаване, в което е сплескан голям дебелостенен съд с врязана украса. В югозападната част на сградата (кв. О7) се откриха украшения от *Spondylus* – три с форма на „копчета“ и няколко цилиндрични мъниста, близко едно до друго (обр. 2). В северната част се срещат предимно фрагменти от гривни.

В северната половина на кв. О6 продължи изчерпването на голямото вкопаване от хоризонт BI, унищожило северните части на сгради BII-20, BII-21 и BIII-1. Установиха се отделни керамични струпвания, подобни на това, регистрирано през 2017 г. в северната част на кв. О5.

[1]Палеоботаничните изследвания са извършени от доц. Ц. Попова.

Обр. 3. Селищна могила Юнаците. Кв. М3/М2. Контролен сондаж в източната периферия на могилата. Конструкция от неовъглени дървени дъски

Fig. 3. Tell Yunatsite, sq. M3/2: test trench in the eastern periphery of the tell. Construction of wooden planks

Хоризонт BV. Сграда BV-1. В кв. М4, М3 и Л3 се проучи основата на пода ѝ. След вдигането на „пакетите“ с подови обмазки се установи, че под тях има подложка от буци пречистена белезникава глина с размери от 6 х 8 см до 0,10 х 0,12 м. Подредени са почти плътно една до друга. Буците са по-големи в южната половина на пода, в северна посока размерите им намаляват. Служили са за нивелиране на пода поради потъването му в южна посока, както и за по-добра изолация. Под този слой се установи още един, но по-тънък. Буците са плоски с размери между 0,15 х 0,12 м и 0,23 х 0,16 м. На това ниво, от източната страна на пещта с врязана украса, се установи тъмнокафяво петно с размери приблизително 1 х 1 м, което е резултат на непрякото опалване под основата на пещ – т.е. тук се е намирала най-ранната пещ на сградата. Пещта с врязана украса е свързана с второто ниво на подложката и направения върху нея под. Над този под през 2017 г. бяха установени още два „пакета“ подови обмазки, разделени помежду си от слоеве, натрупани при обитаването на сградата. Следователно тя е имала четири етапа на подновяване на подовото ниво и евентуални преустройства (при втория е извършена и промяна в местоположението на пещта, като по-ранната е изцяло премахната).

В източната периферия на кв. М3 се проучи ситуацията под хоризонт BV. Установиха се подовите нива на хоризонти BVI и BVII. Под подовото ниво на хоризонт BVII бе направен минисондаж покрай западната стена на сондажа от 2015 г. в кв. М3/М2 с цел събиране на проби за ^{14}C датиране. В него се установиха пет ясно обособени слоя. Във втория от горе надолу се разкри конструкция от неовъглена дървесина (обр. 3). Личат четири дъски с ориентация СЗ – ЮИ. Те са широки 0,08 – 0,10 м, разстоянието между тях е 0,05-0,10 м, като са разкрити на дължина от 0,80 м и продължават в профилите на сондажа. От долната им страна, перпендикулярно на тях, минава още една дъска. От северната им страна, в профила на сондажа, личи дъска, лежаща върху тясната си страна. Над тях има няколко слоя с бяла пепел. Ситуацията е много близка до тази, проучена през предните години в кв. М5, където дървени конструкции се откриха под основите на пещи от хоризонти BVI и BV. Възможно е и тук пространството в източната периферия на могилата да е използвано за самостоятелни пещи, съществували преди хоризонт BVII.

Открити са многобройни находки: оръдия на труда от камък, кремък, кост, рог и глина; керамични и костени антропоморфни изображения; керамични зооморфни и орнитоморфни фигурки; украшения от *Spondylus* и *Dentalium*.

TELL YUNATSITE, THE CHALCOLITHIC LAYER

Yavor Boyadzhiev, Kamen Boyadzhiev, Valeri Petrov

The 2018 excavations were focused on the ‘Mikov’s trench’ and on lines О and П south of it. Remains of several Chalcolithic levels were investigated.

Level BI. In sq. П4-5, the leveled remains of level BII mark the border between BI and BII. In the base of BI, a burial of a young individual was uncovered.

Level BII. Structure BII-21 was excavated in sqs. П4-5 and О4 (Fig. 1). It consisted of several rooms of different sizes and purposes, which were reconstructed at least three times. In the northern one, a number of vessels and food supplies were stored, including wheat, barley, lentils, grapes, apples, and pears.

Level BIII. The earliest floor of structure BIII-1 (sqs. O6-7 and H6-7) was reached in sq. H7. Two phases of its exploitation were attested.

Level BV. The floor's foundation of structure BV-1 was investigated; it was made of clay lumps placed next to each other.

In the eastern periphery of sq. M3, the excavations continued under level BV. The floor levels of BVI and BVII were uncovered. Under the base of level BVII, a small trench was excavated. Five different layers were attested in it (Fig. 3).

№ 27. ПРОУЧВАНЕ НА КОЗАРЕВА МОГИЛА – СЕЛИЩНА МОГИЛА И НЕКРОПОЛ, ГР. КАБЛЕШКОВО, БУРГАСКО

Петя Георгиева, Веселин Данов

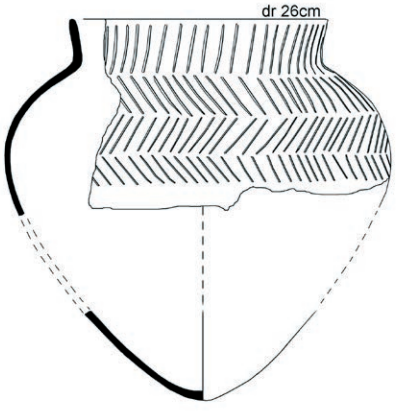
Селищна могила

В североизточния сектор на могилата бе разширена проучваната площ на север до 15-ти и на изток до 25-ти метър. При разкопките се установи, че в горния пласт, на около 0,30 м от съвременната повърхност, материалите са от всички представени тук епохи – елинистическа, РБЕ, късен енеолит, ранен енеолит. Този пласт се отличава визуално от по-долния – по-светъл е.

В пласта от РБЕ има много нарушения. Запазена е част от едно огнище. Обмазката му е била положена върху пласт от дребни камъни. Около него керамиката е предимно от РБЕ, но има и отделни фрагменти късноенеолитна керамика, а също и антична.

Пластът с керамика от края на енеолита и началото на преходния период към БЕ, реално е под пласта от РБЕ. Ако има стратиграфски хиатус, той е не повече от 5 см дебел и предвид многобройните нарушения, е практически неразличим. Във вертикалните профили хоризонтите от РБЕ се различават само по огнищата и се сливат с негорелия хоризонт от късния енеолит. Сред керамиката от последния има видимо вторично изпечени фрагменти, попаднали тук от горелия хоризонт.

Негорелият хоризонт (IA) от края на енеолита и началото на преходния период към БЕ – IV фаза на КГКVI, бе проследен на цялата проучвана площ. И тук, както и в преди проучваните участъци, той лежи непосредствено над I горял късноенеолитен хоризонт. Бяха разчистени, проучени и вдигнати две керамични струпвания с видимо едновременна керамика. Сред тях имаше и два малки биконични цели съда и няколко фрагментирани големи съда, покрити с барботина. По-голямата част от съдовете не се отличават по форма от представените в горелия късноенеолитен хоризонт. Има няколко нови форми и значително по-често се среща украса с червена боя. Намерени са фрагменти от съд с много шупли и от един облодънен съд, украсен с врязан орнамент тип рибена кост (обр. 1). Тази керамика се свързва с традициите в керамичното производство на придошлите от североизток племена. Не бяха открити следи от каквито и да било съоръжения включително и огнища. Само в участъка между 24-ти и 25-ти метър изток и между 1-ви и 10-ти метър север имаше доста едри камъни, каквито имаше в съседния участък, проучван предишен сезон. Възможно е да са част от конструкция на някаква сграда, подобна на сградите от горелия хоризонт.

Обр. 1. Козарева могила. Остродънен съд, намерен в пласт от фаза IV на късния енеолит

Fig. 1. Kozareva Mogila. A pointed-bottom vessel found in a layer from phase IV of the Late Eneolithic

В хоризонт IA бяха открити фрагменти от три антропоморфни фигури; фрагмент от модел на масичка с очи; предмети от кост, сред които три големи остриета направени от метаподий на едър бозайник, големи шила или оръжия – кинжали; много кремъчни артефакти и артефакти от огладен камък.

В източната част на проучвания участък, северно от сграда 4, се достигна до деструкциите на сграда от горелия хоризонт (сграда 5). В най-горната им част се разкри част от обмазка на

Обр. 2. Козарева могила. Въздушна снимка на обекта: А – избуяла тревиста растителност по повърхността на засечения в сондаж 1 ров; В – избуяла тревиста растителност по повърхността на втори предполагаем ров

Fig. 2. Kozareva Mogila. Aerial view of the site: (A) lush grassy vegetation on the surface of the moat intersected by trench 1; (B) lush grassy vegetation on the surface of a possible second moat

Обр. 3. Козарева могила. Гроб № 49

Fig. 3. Kozareva Mogila. Burial 49

огнище, частично покрито с горели деструкции от стени. В малък участък бе разчистена само горната част от горелите деструкции и бе изваден един фрагментиран съд – голяма биконична купа.

Некропол

В района на некропола бяха заложени два сондажа (обр. 2). В западната част на сондаж 1 на дълбочина от 0,55 – 0,60 м се достигна до струпване от животински кости, камъни и керамика от Ранното средновековие. Под тях следваше хомогенен пласт без находки. В източната част на сондажа на същата дълбочина се достигна до струпване на керамика от енеолита и животински кости. Очертаха се контурите на две ями с кръгъл план, едната от които бе в неразкопания участък. Заради нея бе направено едното разширение. При проучването на ямите се установи, че в запълнителите им има дребни фрагменти керамика от енеолита. И двете ями са плитки – до 0,40 м, с полукръгло напречно сечение.

Северно от ямите се попадна на гроб № 49 (обр. 3). Погребаният е в свито положение наляво, ориентиран в посока З (главата) – И. Гробният инвентар е биконична купа, изпечена до керемидено-червено, открита под колянната става на десния крак. Формата на съда е типична за гробовете от късния енеолит, но изпичането, при това до керемидено-червено, е нетипично. Освен него в ямата на нивото на скелета бе намерен фрагмент от съд с S-овиден профил със запазена част от дръжка или друг израстък, излизащ над ръба на устието. Тези находки дават основание да определим гроба като едновременен с хоризонт IA от селищната могила.

В уширение на север бяха разкрити два гроба на дете и млада жена. Те са в плитки тесни ями с близка до правоъгълник форма. Били са положени по гръб със свити ръце и слабо свити надясно крака. Ориентирани са на З. При детето е намерено малко медно мънисто. Подобен обред бе регистриран при първите два гроба, открити в този участък на некропола (Georgieva 2012).

В западната част на сондажа, на дълбочина 1 м от повърхността, се очерта ясно вкопаване, чиито крайща са извън проучваната площ. Запълнителят е тъмен и сравнително мек. В него се намира малко керамика от късния енеолит. При изпразването на това вкопаване се достигна до дълбочина 2,20 м. На дъното бе открит фрагмент от дръжка на антична амфора. По време на разкопките направихме въздушни снимки с дрон (обр. 2). Западно от могилата се очертават две зелени ивици или контурите на два рова и малък вал между тях. Сондажът пресича единия ров. Вероятната датировка на съоръжението е в Античността или Средновековието, но предвид многобройните вкопавания е възможно дръжката да е попаднала там случайно.

Сондаж 2 бе заложен в северната част на некропола непосредствено до проучваните през 2011 – 2017 г. участъци. В него бяха открити и проучени изцяло три ями с кръгла форма в план, с диаметри около 2 м и дълбочини 0,40 – 0,60 м. По периферията на едната имаше дупки от колове. В запълнителите на ямите има керамични фрагменти от късния енеолит, а в една от тях и един античен фрагмент.

Литература

Georgieva 2012: P. Georgieva. A newly discovered necropolis in the Southern part of the West Black Sea coast - issues of cultural interpretation. – Pontica, XLV, 2012, 395 – 404.

EXCAVATIONS AT KOZAREVA MOGILA: SETTLEMENT MOUND AND NECROPOLIS NEAR THE TOWN OF KABLESHKOVO, BURGAS REGION

Petya Georgieva, Veselin Danov

In 2018, we explored an unburned horizon at the settlement mound representing phase IV (the last) of the Late Eneolithic or the beginning of the Transition Period to the Bronze Age. A pointed-bottom vessel with incised ornamentation of the fishbone type (Fig. 1) is indicative of the period. It is related to the stock-breeding tribes migrating from the north-east.

Two different funerary rituals were identified for the newly found burials at the necropolis. In one of the graves dating to phase IV of the Eneolithic, the body was laid in a contracted position on the side (Fig. 2). In the other two burials, the bodies were buried in elongated pits on their backs, with the legs flexed. They date to the same period or to the EBA.

A part of a moat 2.20 m deep was discovered at the necropolis. This place is located within a long strip of the surrounding terrain with denser, taller, and more brightly coloured grassy vegetation. Two such strips can be seen on an aerial photograph (Fig. 3). Both of them are probably moats. The one intersected during the excavations is no earlier than the Hellenistic Age.

№ 28. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА В М. СКРИТАТА МОГИЛА, С. ПОРОЙ, ОБЩ. ПОМОРИЕ

Маргарита Попова, Елена Николова, Петър Лещаков, Мария Гюрова

През есента на 2018 г. започна редовното археологическо проучване на селищната могила в м. Скритата могила, с. Порой, общ. Поморие. Обектът е локализиран през 2007 г. от Й. Михайлов (Михайлов 2008), а през 2013 г. е посетен от Ж. Узунов и П. Лещаков при теренни издирвания (Узунов, Лещаков и др. 2014, 650). Могилата, разположена върху ниско възвишение на левия бряг на малък поток, десен приток на р. Ханджийска, се намира на около 12 км от съвременния черноморски бряг (обр. 1). Тя е с размери 77 м С – Ю х 102 м И – З. Във височина могилата достига до около 10 м, като високите ѝ части са нарушени от множество иманярски изкопи.

Обр. 1. Скритата могила. Въздушна снимка

Fig. 1. Skritata mogila, aerial photo

Разкопките се съсредоточиха около един от иманярските изкопи в югозападната част на могилата. В проучения участък (около 80 м^2) са регистрирани два селищни хоризонта от началото на късния енеолит: първи (негорял), който се явява последен хоризонт на обитаване в тази част на могилата, и втори (горял) (обр. 2).

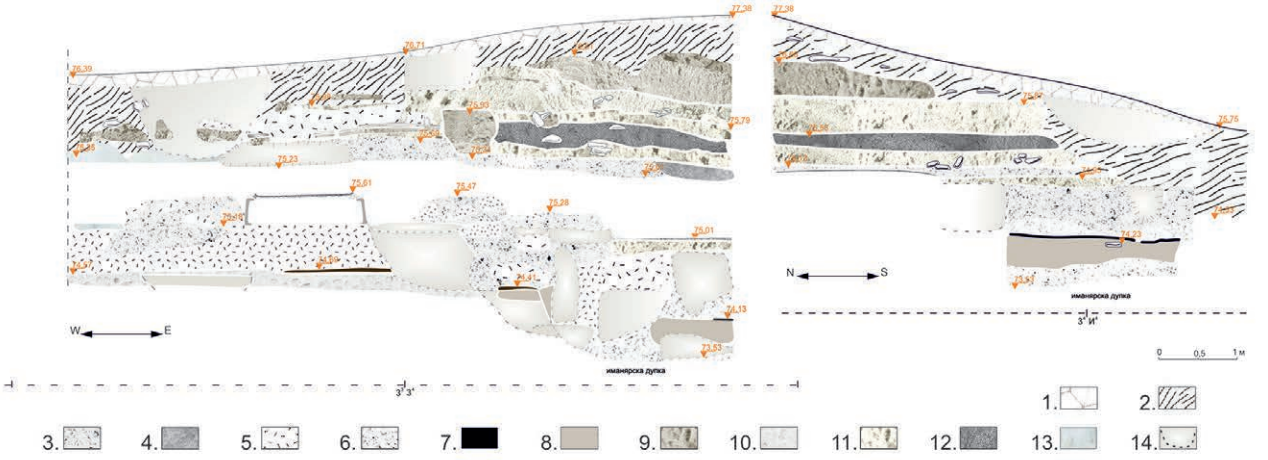
От първи хоризонт е проучена част от структура (вероятно сграда), с ориентация северозапад – югоизток. Разкритите ѝ за момента размери са 5,50 х 2,8 м. Глинобитните стени на структурата са изградени върху пласт от трамбована глина и необработени плочести камъни, който заляга директно върху предварително заравнените деструкциите на горялата сграда от втори хоризонт. В рамките на структурата се откриха части от различни съдове, кремъчни, каменни и костени оръдия.

От селището от втори хоризонт, загинало при силен пожар, частично е проучена южната част на сграда (обр. 3). Постройката вероятно е с ориентация север – юг, като разкритите ѝ размери са 8,15 м З – И х 4 м С – Ю. Западната и южната периферия на сградата са силно нарушени от животински дупки и по-късни вкопавания, а югоизточният ъгъл е унищожен от иманярския изкоп. В югозападния ъгъл на сградата е разкрита сравнително добре запазена пещ. Съоръжението е с форма близка до квадрат с размери 1,52 х 1,60 м и запазена височина 0,40 – 0,52 м. Пещта е изградена върху пласт от трамбована глина, който стъпва директно върху пода на горялата сграда. Запазени са първазите, подиумът и част от стените на съоръжението, като в него бе намерен счупен на място гърневиден съд. Западно, южно и източно от съоръжението се намериха около петнадесет фрагментирани на място съдове. Сред деструкциите на горялата сграда се откриха и други предмети – кремъчни и каменни оръдия, части от различни накити от камък и миди (*Spondylus* и *Dentalium*), и керамични предмети с неясно предназначение.

Проученият кремъчен ансамбъл наброява 38 артефакта, от които 18 са от I строителен хоризонт, 7 – от II хоризонт, а 13 са без сигурна стратиграфия. Суровините са разпознаваеми – лудогорски флинт Равно и Крива река в почти еднакво съотношение. Пет артефакта са с трансформации вследствие на термично въздействие.

Ансъмбълът от II хоризонт включва четири оръдия (две стъргалки и две ретуширани пластини) и три фрагментирани пластини с дължини от 4,5 до 7,6 см. Утилизационни следи са диагностицирани върху едно оръдие и две пластини.

Артефактите от I хоризонт са представени от 10 оръдия с превес на стъргалки върху пластини (6), следвани от ретуширани пластини (2), свредел и фрагмент от оръдие. Пластините са осем като преобладават средните фрагменти; дължините варират от 3,4 до 7,9 см. Следи от използване са иден-

Обр. 2. Скритата могила. Северен и източен стратиграфски профил в кв. 33 – 34: 1 – хумусен пласт; 2 – пръст с кафяв цвят; 3 – ситно натрошени деструкции от стени на горяла сграда; 4 – пепелив пласт; 5 – натрошени деструкции от стени на горяла сграда, примесени с пръст; 6 – пръст, примесена със ситно натрошени горели деструкции; 7 – подово ниво на горяла сграда; 8 – глинест пласт под подово ниво на горяла сграда; 9 – трамбован глинест пласт с жълтеникав цвят; 10 – пласт от светла пръст, компрометиран от вкопавания; 11 – трамбована глина със сив цвят; 12 – пепелив пласт (запълнител на структура I); 13 - пласт от сива пръст; 14 – вкопаване

Fig. 2. Skritata mogila. The northern and eastern profiles in sqs. 33–34: (1) topsoil; (2) brown soil; (3) small pieces of burnt structure debris; (4) ashy layer; (5) pieces of burnt structure debris mixed with soil; (6) soil saturated with small pieces of burnt structure debris; (7) floor level of a burnt structure; (8) clay layer under the floor level of a burnt structure; (9) packed yellow clay layer; (10) light coloured layer disturbed by cuts; (11) packed grayish clay layer; (12) ashy layer (contents of structure I); (13) light gray layer; (14) cut

тифицирани върху две оръдия и три пластини.

Артефактите без стратиграфия включват едно оръдие и дебитаж с превес на фрагментираните пластини. Интригуваща е малочислеността на масовия материал – отломъци и фрагменти.

За отбелязване при функциите на артефактите са случаите на елементи от сърп, преизползвани за остъргване на кожа, практика регистрирана на други халколитни обекти (Gurova 2011, 183). Освен реутилизираните сечива се срещат елементи от сърп, ножове за месо/кожа и латерални стъргала за кожа върху пластини.

Обр. 3. Скритата могила. Опожарената сграда от втори хоризонт

Fig. 3. Skritata Mogila. The burnt structure of the second horizon

Литература

Михайлов 2008: Й. Михайлов. Теренно издирване на археологически обекти в землищата на с. Бата, Габерово, Медово, Порой, Александрово, община Поморие. –Археологически открития и разкопки през 2007 г. София, 2008, 788 – 789.

Узунов, Лещаков 2014: Ж. Узунов, П. Лещаков. Издирвания на археологически обекти в общини Несебър и Поморие. – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 650 – 653.

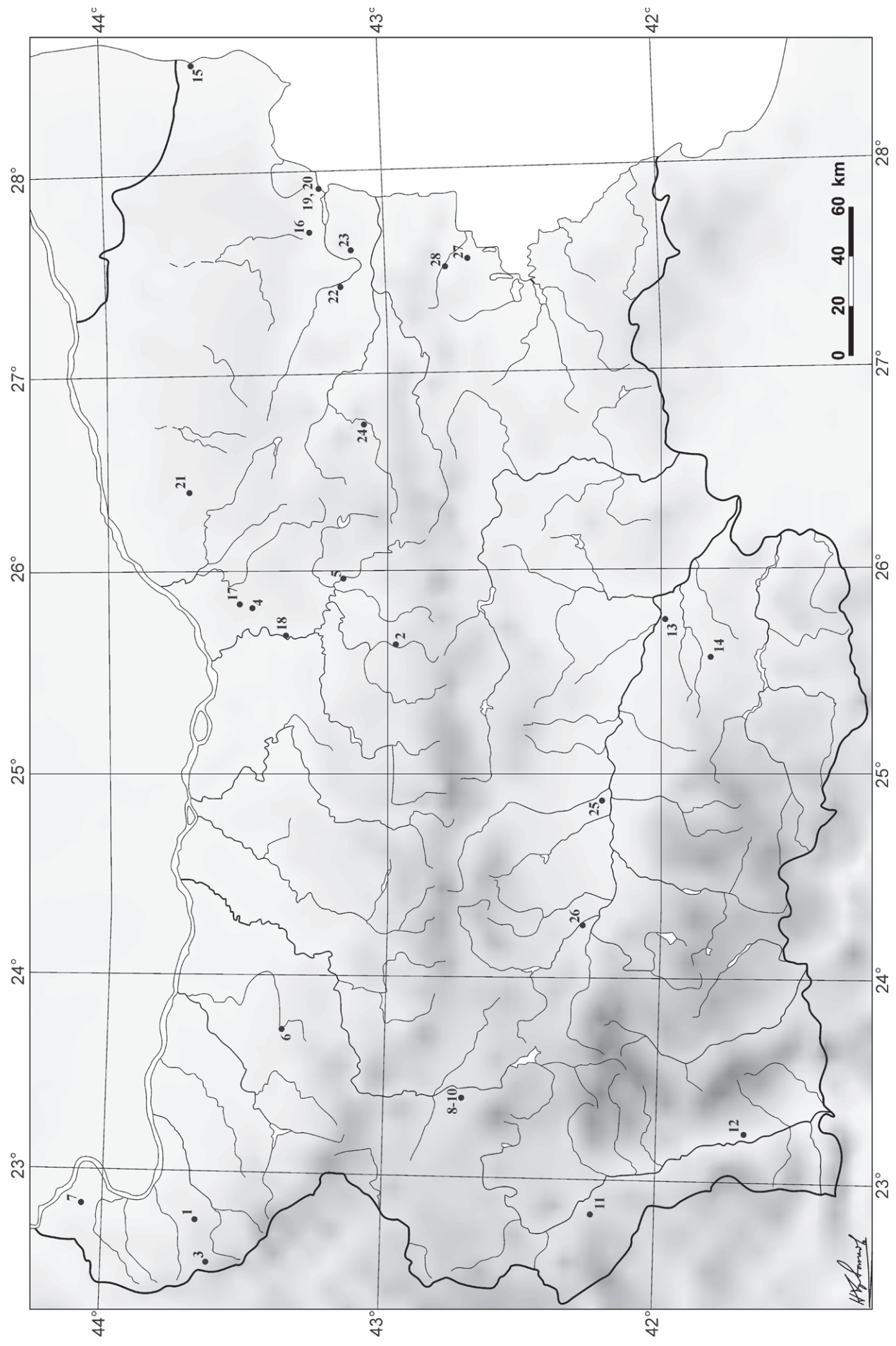
Gurova 2011: M. Gurova. A late chalcolithic flint assemblage from the site of Kosharna, Russe district. – In: S. Mills, P. Mirea (eds.). The Lower Danube in Prehistory: landscape changes and human-environment interactions. Bucureşti: Editura Renaissance, 2011, 179 – 196.

PLANNED EXCAVATIONS AT TELL SKRITATA MOGILA NEAR THE VILLAGE OF POROY, POMORIE MUNICIPALITY

Margarita Popova, Elena Nikolova, Petar Leshtakov, Maria Gurova

The first excavations at the prehistoric settlement mound in the Skritata Mogila locality near the village of Poroy, Pomorie Municipality, were undertaken in the fall of 2018. The site is situated on a low elevation on the left bank of a small stream, a right tributary of the Hadzhiyska River, about 12 km from the contemporary Black Sea coast (Fig. 1). The mound measures 77 m from north to south and 102 m from east to west and is about 10 m high. A number of trenches dug by looters have disturbed the higher parts of the site.

The excavations focused on one of these trenches. In the excavated area (ca. 80 m^2), two settlement horizons dating to the Late Eneolithic were registered: the first one (non-burnt), which is the last habitation level in this part of the tell, and the second one (burnt) (Fig. 2). A part of the southern sector of a structure belonging to the second horizon was reached, which was destroyed by the great fire (Fig. 3).

44°
43°
42°
28°
27°
26°
25°
24°
23°
0 20 40 60 km
1
2
3
4
5
6
7
8-10
11
12
13
14
15
16
17
18
19, 20
21
22
23
24
25
26
27
28

II. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ

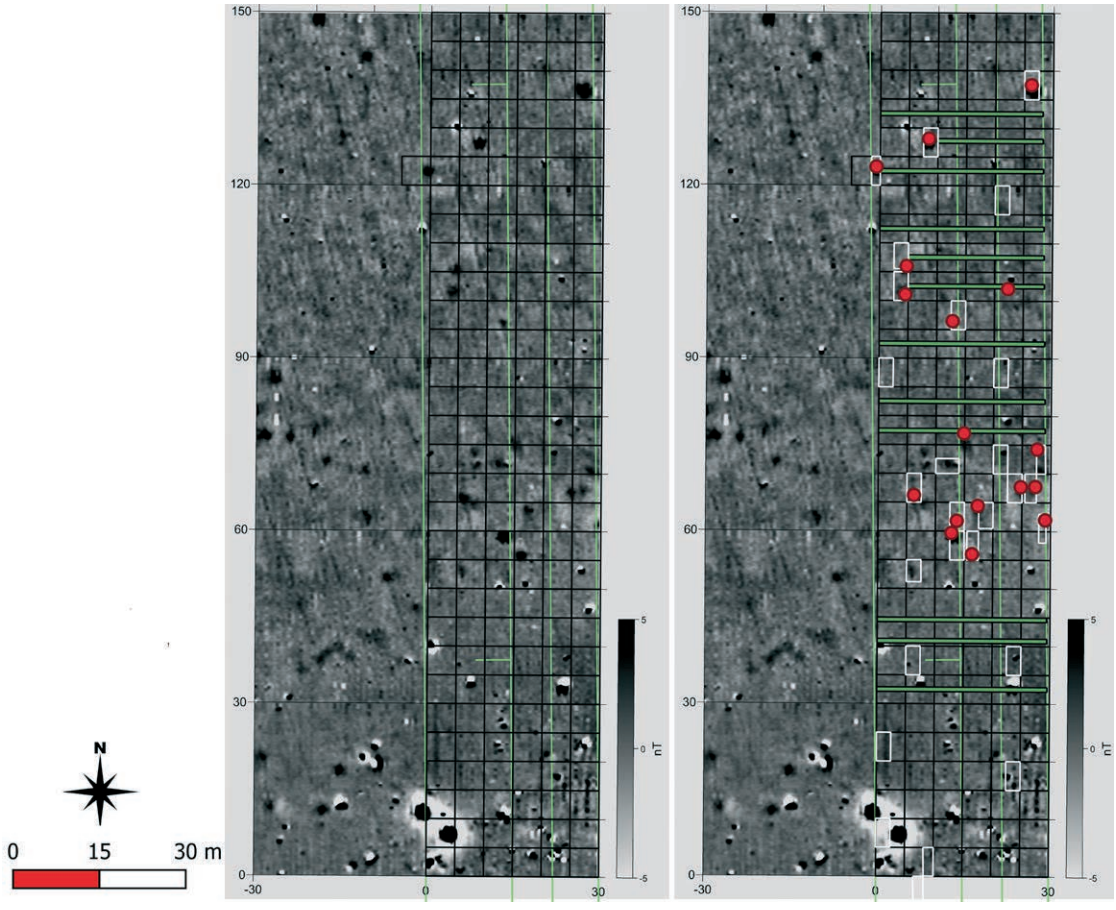
БРОНЗОВА ЕПОХА

№ 1. СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ЯМНО ПОЛЕ ОТ ПРАИСТОРИЯТА И АНТИЧНОСТТА

Георги Нехризов, Георги Иванов, Вероника Генчева, Никола Тонков

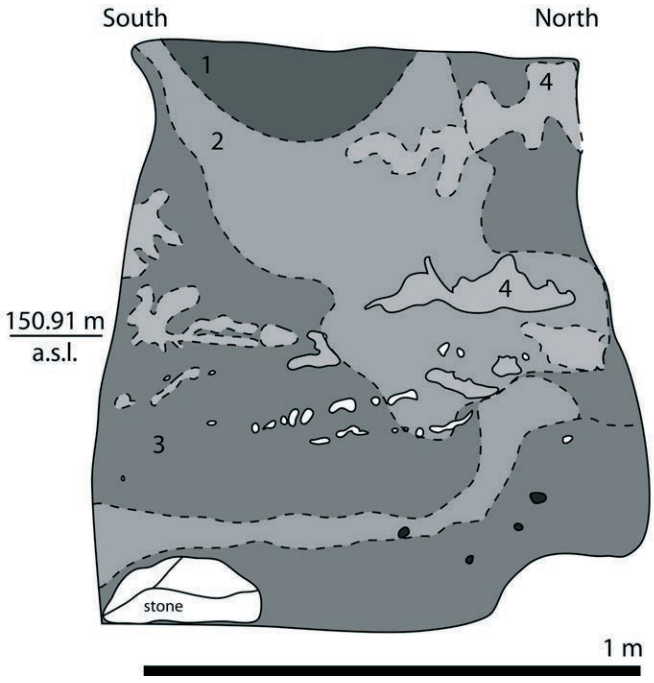
При теренни издирвания по трасето на газопровод „Междусистемна газова връзка Гърция-България“ в землището на с. Воден, общ. Димитровград, е регистриран обект № 77. Обектът е разположен на склон със слаба денивелация на юг, изцяло в земеделски земи. При огледа на терена тогава е установена средновисока концентрация на археологически материали – фрагменти от работени на ръка съдове от КБЕ и РЖЕ, керамика на колело от римската епоха, както и късове отухлена мазилка. Площта на обекта, включена в сервитута на газопровода, е 0,37 хектара. Предвидено е да се проведе предварително проучване в рамките на сервитута.

В проучването участваха студентите от СУ Елена Поповянска, Мартин Георгиев, Максимилиян Врабков и Николай Александров. Геодезическо заснемане – Николай Колев, аерофотозаснемане

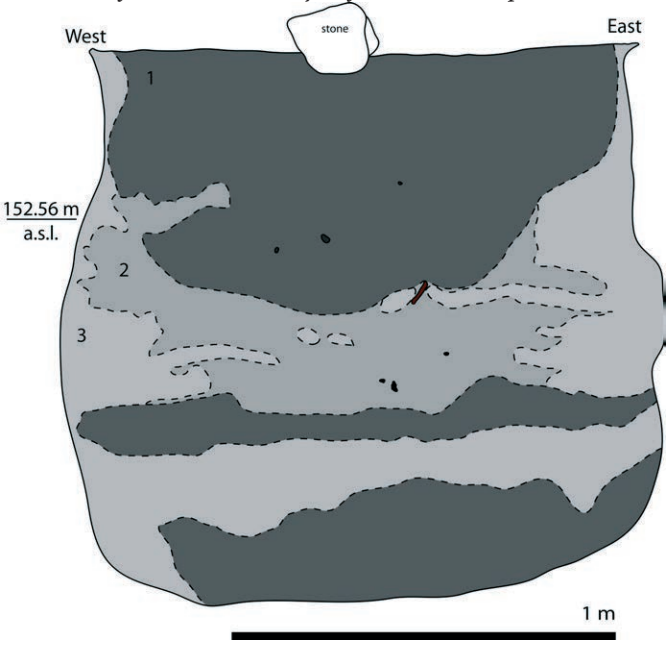
Обр. 1. a. Геомагнитна картина на обекта. b. Проучени площи и регистрирани структури, съвпадащи с аномалиите с висок интензитет

Fig. 1. a. A geomagnetic picture of the site. b. Investigated areas and registered features, matching high intensity anomalies

Обр. 2. Структура 12, профил север-юг. Пластове: 1. Тъмен пласт, вероятно по-късно вкопаване; 2. Светъл пласт наситен с бели ивици ; 3. Пласт наситен с мазилки; 4. Част от стерилния пласт, паднал в ямата.

Fig. 2. Feature 12, section North-South. Layers: 1. Dark layer, probably from a later dig-in; 2. Light layer with high amount of white bands; 3. Layer with high amount of plaster; 4. Part from the sterile layer, fallen in to the pit.

Обр. 3. Структура 6, профил И – З. Пластове: 1. Тъмен пласт наситен с археологически материали; 2. Светъл пласт, наситен с керамика и въглени; 3. Част от стерилния пласт, паднал в на ямата.

Fig. 3. Feature 6, section East – West. Layers: 1. Dark layer, with high amount of archaeological materials; 2. Light layer, with high amount of pottery and charcoal; 3. Part from the sterile layer, fallen in to the pit.

– Тодор Димитров, обработка кремъчни артефакти – Мария Гюрова, реставрация – Георги Илиев и Мария Тасева, консултация керамика – Петър Лещаков и Надежда Тодорова, археозоологичен анализ – Надежда Карастоянова, археоботаничен анализ – Иванка Христова.

Подготовителни работи

Територията на обекта беше покрита с план-квадратна мрежа с размери 30 × 30 м, която обхвана и площи извън сервитута. Геомагнитното измерване покри 9000 м^2. В резултат на това беше получена точна геомагнитна картина на аномалиите, върху които се съсредоточиха археологическите проучвания. Повечето аномалии бяха концентрирани в централната част на обекта. В южната част се очертаха съвременни нарушения и множество железни предмети (обр. 1.a).

Ход на проучванията и проучена площ

За 20 работни дни (от 18.09 до 13.10.2018 г.) изцяло бяха проучени на ръка 28 сондажа с размери от 1,25 × 5 до 2,50 × 5 м, с обща площ 314 м^2. В 15 от сондажите бяха разкрити археологически структури, които съвпадаха с аномалиите (с висок интензитет). В четири сондажа не бяха установени структури, въпреки наличието на аномалии с нисък интензитет. Вероятно те представляват смущения в картината или са плитки вкопавания, които не могат да се разграничат от околния терен. За да бъде покрита равномерно площта на обекта, заложихме още девет сондажа. В тях не регистрирахме археологически структури. С мултифункционален багер бяха изкопани 12 траншеи с ширина 0,8 м, достигащи до стерилно ниво, с обща площ 260 м^2. В тях бяха разкрити две ями, които също съвпадаха с две от аномалиите (с нисък интензитет) (обр. 1.b).

Стратиграфия

На обекта не беше установен културен пласт. В северната и централната част непосредствено под орницата се разкриваше или стерилната основа от мека варовикова скала, или по-слабо или по-интензивно изявен пласт от тъмна пръст без археологически материал. В най-ниската южна част на обекта под орницата се проучи дебел, вероятно акумулиран, богат на органика пласт. В него се откриваха основно материали от римската епоха заедно със съвременни. Някои от сондажите в този сектор останаха недовършени поради високи подпочвени води.

Археологически структури

Разкрити и проучени бяха 17 археоло-

гически структури – ями, вкопани в стерилния терен. Шест от структурите бяха предварително локализирани като аномалии с висок интензитет. От тях пет са ями с дълбочина от 1,03 до 1,22 м, а една е плитка яма (дълбочина 0,67 м), запълнена с мазилка. Останалите 9 ями бяха локализирани върху аномалии с по-нисък интензитет. Те са с дълбочина от 0,12 до 0,86 м.

В северния участък ямите са предимно плитки с хомогенен запълнител, почти без археологически материали. Само в една от ямите имаше повече керамични фрагменти, в нея се намери и една каменна тесличка. Керамика от римската епоха се откри в яма с дълбочина 1,20 м, в горната част на запълнителя бяха поставени няколко хромела, а на дъното се установиха следи от опалване. От тази яма произхожда малка бронзова халка, вероятно част от накит.

В централната част бяха разкрити 10 ями. Осем от тях са с дълбочина от 0,60 до 1,22 м, а една сравнително тясна яма достигна дълбочина от 1,64 м. Дълбоките ями са със сходна форма – с диаметър между 1 и 1,2 м, сравнително вертикални стени и запълнител от няколко ивици пепел и въглени, срутен стерил по ръба, черни и кафяви включения. В четири от тях открихме фрагменти от хромели (обр. 2). Две от ямите са по-широки, отколкото дълбоки (дълбочина 0,26 и 0,68 м). Едната беше запълнена с голямо количество мазилка и един голям камък, грубо одялан. На дъното на една от ямите разкрихме малък съд с отчупена дръжка. В друга яма установихме жертвоприношение – на дъното до източната стена е положено младо прасе (под 6 месеца).

В южния участък не бяха открити археологически структури. Събраната керамика от сондажите е преобладаващо от римския период.

Материали и датировка

Откритите археологическите материали са изключително малко и не особенно диагностични. Преобладават керамичните фрагменти от съдове, работени на ръка. Повечето от тях са с малки размери, обрушени ломове и липсваща ангоба. Единични са фрагментите, които позволяват да се реконструират форми. Единственият цял съд, открит в една от ямите, представлява грубо формувана чаша с една дръжка. Освен него се разпознават фрагменти от паници и гърнета. Открити са и четири кремъчни сечива, каменна тесличка и една добре оформена каменна чукалка. Металните находки се отнасят към по-късните периоди – малка тока и халка от бронз и неколкократно пробита и много изтрита западноевропейска сребърна монета от XVII – XVIII в. Малкото диагностични находки датират една част от ямите в късния халколит и началото на бронзовата епоха. Структурите от северната част на обекта се отнасят към римския период.

Заключение

В резултат на проведените археологически разкопки всички установени от геофизичните изследвания аномалии с висок интензитет бяха проучени. Заложените сондажи извън тези аномалии или върху тези с нисък интензитет показаха, че в границите на обекта липсват други археологически структури, както и културен пласт. По тази причина теренът беше освободен за строителство.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A PIT-FIELD OF THE PREHISTORY AND THE ROMAN PERIOD

Georgi Nekhrizov, Georgi Ivanov, Veronika Gencheva, Nikola Tonkov

The site will be affected by the construction of the Gas Interconnector Greece-Bulgaria. First, we conducted a geomagnetic survey, to identify and register anomalies. Upon the high intensity anomalies were plotted test trenches, which revealed 17 structures – pits (Fig. 1). The test trenches on the low intensity anomalies yielded no structures.

In the northern sector the pits are typically shallow; the fill is almost without archaeological materials. Roman wares and a small bronze hoop were discovered in a 1.20 m deep pit.

In the central sector were detected 10 pits, eight of them 0.60 to 1.64 m deep, 1 and 1.2 m wide, with almost vertical walls and a fill of lenses of ash and charcoals, black and brown inclusions (Fig. 2). At the bottom of one pit was a small vessel. Another pit produced a young pig. Two pits have greater diameter than depth (depth of 0.26 m and 0.68 m, respectively). One is filled with plaster. The pottery material from the structures is weathered, uncharacteristic, of likely Late Chalcolithic – Early Bronze Age date.

№ 2. РЕДОВНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА В М. ПОПСКА МОГИЛА, ОБЩИНА ДОЛНИ ДЪБНИК

Георги Иванов, Габриела Джурковска, Венко Иванов, Никола Тонков

За седма поредна година бяха проведени редовните археологически разкопки и за четвърта поредна година финансирането бе осигурено от Министерство на културата (Иванов и др. 2018). Научен консултант на проучванията е С. Александров, кремъчните артефакти са обработени от М. Гюрова, а животинските кости от П. Зидаров. Геомагнитното измерване извърши Никола Тонков. Местността „Попска могила" се среща и с други имена сред местното население и в официалните регистри: „Агине връх/Агиния връх" или „Пясъка".

Геомагнетика

През 2017 г. започнахме разкриването на вкопана структура, която интерпретирахме като „вкопаване (ров) с ограждане от каменна стена". Тази структура не беше засечена при първоначалното геомагнитно измерване на терена през 2012 г. За да продължим да разкриваме тази ситуация, решихме да направим ново геомагнитно измерване с по-прецизна апаратура, с по-голяма резолюция, което бе извършено преди началото на разкопките. На новата геомагнитна картина отново не засякохме вкопаването, но получихме по-детайлна картина на аномалиите. Повечето от тях са с кръгла форма и различен интензитет и някои от тях проучихме чрез разкопки.

Работен процес

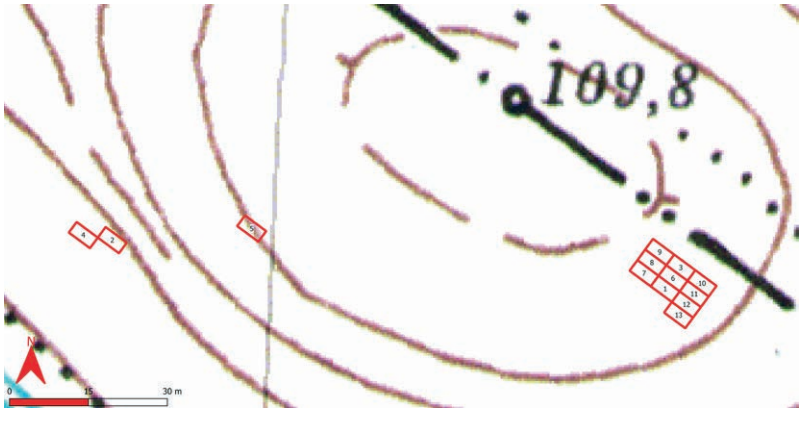
След обработката на данните от геомагнитометъра заложихме върху най-изявените аномалии общо 13 сондажа, с размери 5 × 2,50 м, които обхванаха 162,5 кв.м, които извършихме за 14 работни дни (обр. 1). Всички аномалии, които проверихме с разкопки, са археологически структури. Относно организацията на работа продължихме практиката текстовата и графична документация да се събира изцяло дигитално и да се синхронизира онлайн. В края на разкопките всички сондажи бяха зарити.

Структури в югозападната част

В ЮЗ част на обекта избрахме две геомагнитни аномалии, с форма близка до трапец или овоид. По време на разкопките разкрихме вкопавания в стерилния пласт с формата, засечена от геофизиката и дълбочина около 90 см от съвременната повърхност. В първата разкрихме следи от разбито огнище, на около 40 см от повърхността. Във втората открихме множество следи от плетено-колова конструкция (мазилки и камъни). Двете вкопани структури интерпретираме като частично запазени жилища. В едната открихме на място останки от огнище, а в другата мазилки, които са останали от конструкцията на стените. Следи от запазен пласт, извън структурите, не открихме.

Структури в централната част

Вкопаването, разкрито частично през 2017 г., не беше засечено от геомагнитометъра. В заложените в близост до предполагаемото му място сондажи разкрихме още един сегмент от него, развиващ се в посока Ю/ЮИ. Успяхме да проучим това вкопаване в няколко съседни квадрата. В горните му нива има дребни разпилени камъни, докато в долните нива камъните са по-големи и вероятно на място. Предполагаме, че представлява вкопано съоръжение с неправилна дъговидна форма, което постепенно става плитко в южната си част.

Обр. 1. План на проучените участъци в северозападаната и централната част на обекта

Fig. 1. A scheme of the investigated areas in the northwestern and the central part of the site

В по-горния пласт в централната част на обекта разкрихме няколко останки от огнища и камъни, без определен ред. В една яма раз-

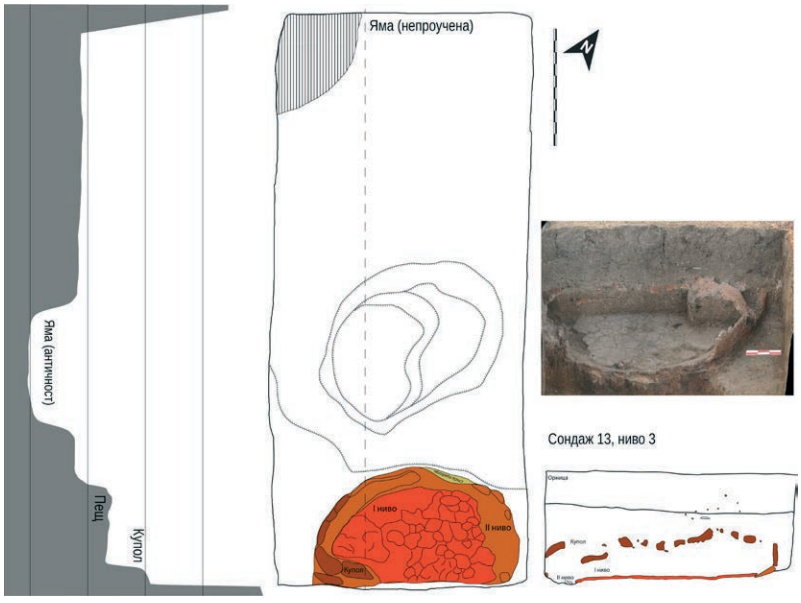
крихме голямо количество мазилки, заедно с дебелостенни съдове (пираунос) (обр. 2). В централната част на обекта продължихме да разкриваме следи от обитаването от началния период на КБЕ – огнища *in situ*, мазилки със следи от плетено-колова конструкция, хранилищни ями.

В последния за 2018 г. сондаж в централната част на обекта попаднахме на много голяма пещ със запазени на място стени и купол. Разкрихме я частично, защото тя продължава и в неразкопаната част. В запълнителя ѝ отрихме няколко много дребни фрагмента на колело, които произхождат от биотурбации от близката яма от римския период (обр. 3). В подложката на пещта открихме два фрагмента праисторическа керамика, единия от които е характерен за РБЕ. Стратиграфски пещта е на нивото на РБЕ структури и предполагаме, че е от това време.

Обр. 2. Яма, в която се разкриха голямо количество мазилки и големи съдове (пираунос)

Fig. 2. A pit, where we discovered a large quantity of plaster and large vessels (pyraunos)

Обр. 3. Пещ с частично запазен купол. Пред нея – яма от римския период

Fig. 3. An oven with partially preserved cupola. In front – a pit from the Roman Period

Заключение

Разкритите материали са предимно от началото на ранната бронзова епоха. Към този период принадлежат останките от дъговидната вкопана структура с разрушена каменна стена. Към РБЕ отнасяме и фрагментираната антропоморфна статуетка. Пещта с частично запазения купол датираме под въпрос към РБЕ. От началото на КБЕ (AMS дати от предишни години 1620 – 1450 calBC) разкрихме голямо количество характерни материали – пирауноси, части от съдове с вертикални дръжки и характерна врязана украса, с паралели в обекти в Южна България и Северна Гърция.

През настоящия сезон получихме нова информация за допълнително обитаване на местността. Двете структури в ЮЗ част на обекта, на базата на керамичния материал (съдове с хоризонтални и вертикални релефни ленти, хоризонтални канелюри, дръжки с пречупвания и канелюри), датираме в началото на желязната епоха. В последния разкопан квадрат попаднахме на яма, в която открихме части от съдове от римския период. Заедно с керамиката на колело разкрихме и късна керамика на ръка с характерни хоризонтални релефни лени, дебели езичести дръжки, релефни издутини. Находките от обекта представляват предимно кремъчни сечива, изработени от разнообразни суровини с различен произход (местен от района на Вит, от района на Враца, Видин и Разград) и костени оръдия на труда. Сред костния материал има едно рядко срещано през РБЕ копито от малък кон. Фрагмент от керамична антропоморфна статуетка е най-интересният артефакт от тази година.

Литература

Иванов и др.: Г. Иванов, Г. Джурковска. Редовни археологически разкопки на обект от бронзовата епоха в м. Попска могила, община Долни Дъбник. – Археологически открития и разкопки през 2017 г., София 2018, 75 – 77.

EXCAVATIONS OF BRONZE AGE SITE IN POPSKA MOGILA LOCALITY

Georgi Ivanov, Gabriela Dzhurkovska, Venko Ivanov, Nikola Tonkov

For the fourth consecutive year, archaeological investigations on the site are funded by the Ministry of Culture. In 2017, the team excavated a dug-in structure, and in order to further its investigation, we decided to repeat the geomagnetic survey of the terrain – in higher resolution. Once again, the computed survey results failed to outline the dug-in feature, but on the other hand provided a high resolution map of the anomalies, upon some of which we opened test trenches.

Three of the test trenches are in the SW sector, relatively far from the previous excavations. In those we uncovered two dug-in structures, containing a fireplace and plasters. The associated pottery assemblage we attribute to the beginning of the EIA (Fig. 1).

In the central sector we carried on with excavations on the dug-in structure. It has an arched plan, its depth gradually diminishing. We proceeded with the excavation of the stones in the interior of the structure. The associated assemblage dates the structure to the EBA. In this sector, but within a superimposed stratum, we encountered remains of fireplaces – parts of dwellings with undetermined outlines. The associated pottery assemblage dates to the beginning of the LBA (1620 – 1450 cal BC) (Fig. 2). In one test trench was excavated an oven with partially preserved dome (Fig. 3), in the platform of which was embedded an EBA pottery sherd. Near the oven was registered a Roman dug-in structure.

№ 3. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩЕ ОТ РБЕ ДО С. БОГДАН, ОБЩИНА КАРЛОВО

Мартин Христов

Археологическият обект се намира на около 3 км северозападно от с. Богдан, община Карлово. Големината на селището е значителна (около 110 × 150 м и максимална височина в югоизточната част приблизително 8 м) (обр. 1). Предварителната интерпретация е, че това е селищна могила. Формата ѝ е елипсовидна, а сечението – пресеченоконусовидно с равна горна част. Дали цялата височина е изпълнена с културен пласт, на този етап не е ясно. Съществува възможността това да представлява геологично образувание в резултат на геоморфоложки процеси – водни потоци, изветряне и други. Ако последното е вярно, това ще промени характера на обекта и той би следвало да бъде определен вероятно само като многослойно селище. Това предстои да бъде установено при бъдещите проучвания.

Според наличните предварителни данни обектът е изоставен най-рано в ранната бронзова епоха 2, защото има отделни керамични фрагменти, които се датират в късна бронзова епоха. Началото на натрупването на културния пласт на този етап не е изяснено – вероятно халколит или неолит. При изграждането на надгробна могила със значителни размери, разположена на ЮИ в съседство със селището, част от неговия културен пласт, в южната му част, е пренесен върху надгробната като насип. Това е констатирано по най-горния сив пласт върху последната и по откритите по повърхността ѝ керамични фрагменти от РБЕ 2. Това също е възможна причина за формата и вида му.

На терен са видими най-малко пет иманярски изкопа с различни размери. Почистване, изправяне на профилите и засипване е направено на три от тях.

Най-голям от тях е иманярски изкоп № 1. Той е разположен в централната част на праисторическото селище. Има овална форма и е ориентиран приблизително И – З. Размерите му са: дължина 3,70, ширина 1,60 и дълбочина 0,80 м. Почистването и изправянето на неговите профили даде относително добра информация за края на обитаването на обекта. На този етап той може да се свърже с РБЕ 2.

По време на разкопките са установени три нива на изграждане на отоплителни съоръжения (обр. 2). Първото (най-горно) е маркирано от замазка на отоплително съоръжение, което е разположено в СИ профил и има дебелина около 1,5 см.

Второто ниво се намира ЮИ от първата обмазка и е идентично по своя характер. При него подложка не се наблюдава, а дебелината на замазката е до 1,5 см. То е разположено на 6 – 7 см по-ниско от първата. С него вероятно са свързани и деструкциите в южния и източния профил.

Третото ниво е по-добре изявено (обр. 3). То се свързва с подово ниво на пещ и изпечени глинени обмазки. Пещта е изработена с подложка от дребни по размер камъни и червено-жълта глина. Последната е получила цвета си вследствие от горенето. След това е направена и обмазката на пода на отоплителното съоръжение, която в момента на проучване има тъмночервен цвят. С неясен характер остава „първазът", който е разположен в западната част на съоръжението, но е възможно той да го разделя на две части. Той е с дъговидна форма и е по-висок от обмазката с около 6 – 8 см. Сегашните размери на цялото съоръжение са 1 × 1,5 м, като е издължено в посока С – Ю, части от него вероятно влизат в западния и северен профил, като вероятно от иманярския изкоп е разрушена източната му периферия. Източно от това съоръжение има оцветена в жълто глина, за която може да се предположи, че принадлежи на стените на някакъв вид жилищна конструкция.

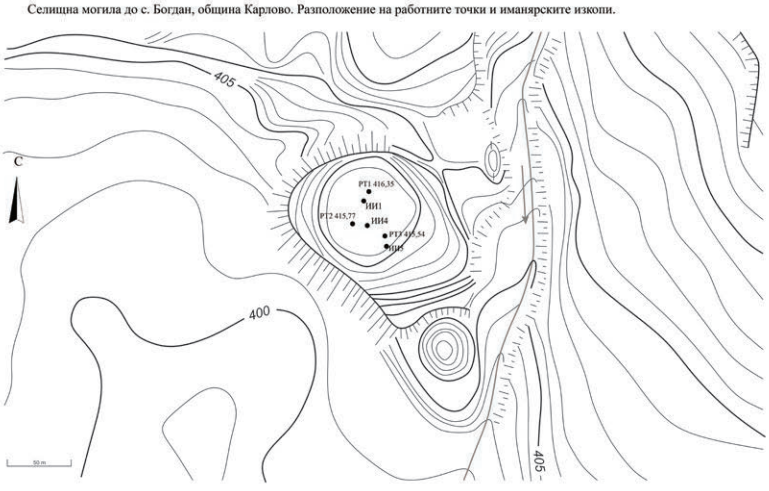
Керамичният материал от почистването и изправянето на профилите се датира в РБЕ 2, като от насипа на изкопа произхожда фрагмент, които се датира в късна бронзова епоха и принадлежи на кантарос или чаша.

Иманярски изкоп № 4. Разположен е в централната южна част на обекта. Има овална форма с ориентация СЗ – ЮИ. Размери: 2,20 × 1,40 м и видима дълбочина до 1 м. Отделни нива в него не са констатирани. Единствено на дъното на изкопа се открива жълтеникава глина, която може са се свърже с човешката дейност в селището. Керамиката от насипа и почистването може да се датира в РБЕ 2.

Иманярска изкоп № 5. Намира се в ЮИ част на обекта. Има овална форма с диаметър 1,30 м и дълбочина около 25 см. При почистването в югоизточния ъгъл се разкри жълтеникава глина, която вероятно принадлежи на някаква конструкция. Малкото керамични фрагменти от насипа и почистването се датират в РБЕ 2.

Откриването на толкова останки от отоплителни съоръжения в централната част на селището не е новост. Подобни са открити например в селищна могила Сокол и са интерпретирани като стопанска част (Лещаков 2014, 103).

Керамиката намира най-добри паралели сред тази открита в селището Дъбене – Саровка IIB (Николова 1999, 9) и хоризонти 14 – 9 на селищна могила Юнаците (Катинчаров, Мацанова 1993, 156, 166;

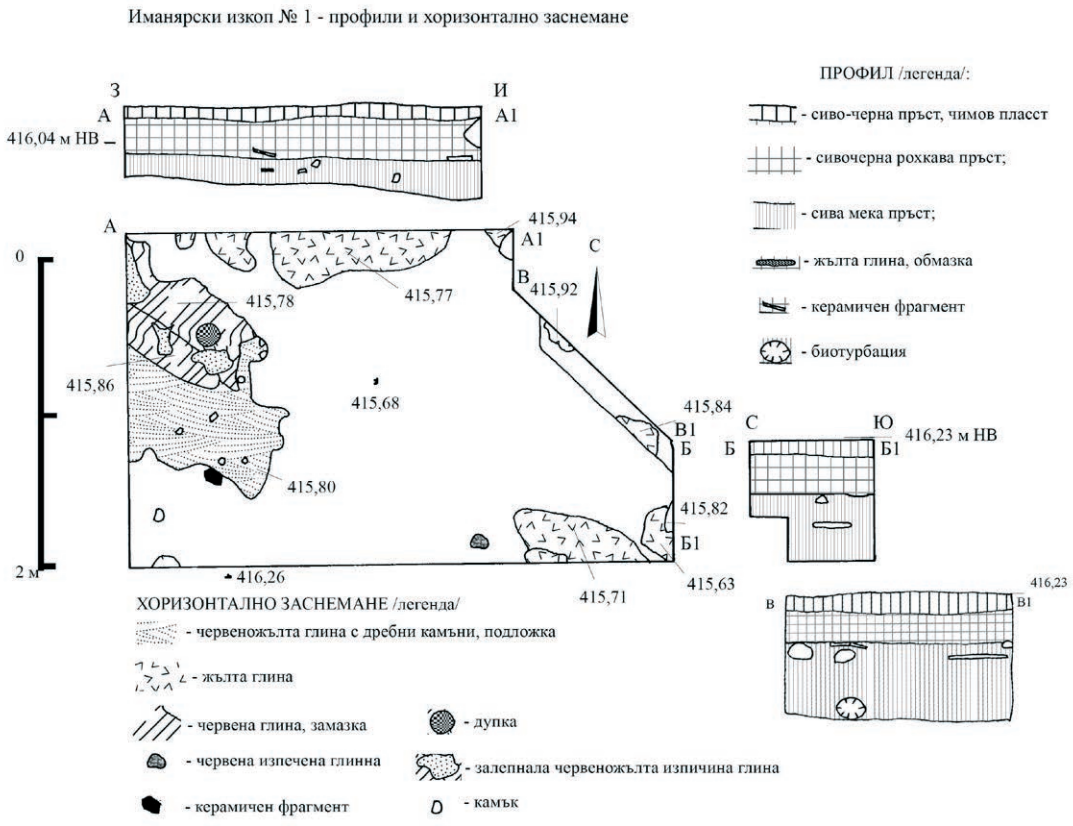
Обр. 1. Първоначално тахиметрично заснемане на обекта от РБЕ

Fig. 1. Tachymetric plan of the site

Обр. 2. Иманярски изкоп № 1 след разчистване и изправяне на профилите

Fig. 2. Looters' pit No. 1 after cleaning 2

Обр. 3. Иманярски изкоп № 1; профили и хоризонтално заснемане

Fig. 3. Looters' pit No. 1; profiles and horizontal plan

Мишина 2011, 10) и характеризира формите и украсата от втория етап на култура Юнаците.

Раннобронзовото селище до с. Богдан е ново в археологическата карта на района и страната. То обаче кореспондира от гледна точка на общата хронология с другите известни от Карловската котловина – Плоската могила до гр. Баня (РБЕ 2 – 3; Детев 1960, 350; 1968, 139 – 143; Детев, 1966, 23 – 26; Николова 1994, 7), Дъбене – Саровка (РБЕ 1, 2 и 3; Детев 1966, 30; Nikolova 1995), Дъбене – Поповка (РБЕ 1; Детев 1966, 30; Николова 1994, 7; Христов 2012, 561) и Каравелово – Стеници (РБЕ 2 – 3; Мутафчиев 1973, 312; Николова 1994, 7; Христов 2012, 561).

Литература

Детев 1960: П. Детев. Праисторически селища и находки в Южна България. – Годишник на музеите в Пловдивски окръг, 3, 1960, 345 – 356.

Детев 1966: П. Детев. Праисторически селища в Пловдивски окръг. – В: Археологически проучвания за историята на Пловдив и пловдивския край. Пловдив, 1966.

Детев 1968: П. Детев. Материали за праисторията на Тракия. – Годишник на Народния археологически музей в Пловдив, 6, 1968, 139 – 150.

Катинчаров, Мацанова 1993: Р. Катинчаров, В. Мацанова. Разкопки на селищната могила при с. Юнаците, Пазарджишко. – В: Праисторически находки и изследвания. Сборник в памет на проф. Г. И. Георгиев. София, 1993, 155 – 173.

Лещаков и др.: Лещаков, Кр., В. Петрова, Д. Илиева. Проучване на селищна могила Химитлията, с. Сокол, община Нова Загора. – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София. 2015, 102 – 104.

Мишина 2010: Т. Н. Мишина. Орнаменты на керамике – хронологические маркеры для эпохи ранней бронзы (по материалам телля Юнаците, Болгария). – Росийская археология, 2011, 4, 5 – 14.

Мутафчиев 1973: П. Мутафчиев. Стари градища и друмове из долините на Стряма и Тополница. – В: П. Мутафчиев. Избрани произведения, т. 1. София, 1973.

Николова 1994: Л. Николова. Новооткрити праисторически селища в горното течение на р. Стряма (Северозападна Тракия). – Анали, 1994, 2-3, 5 – 11.

Николова 1999: Л. Николова. Раннобронзовата култура Юнаците. – Археология, 1999, 3-4, 9 – 20.

Христов 2013: М. Христов. Издирвания на археологически обекти на територията на община Карлово. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 561.

Nikolova 1995: L. Nikolova. The Sarovka Tell Near the Village of Dubene, Karlovo District. – Reports of Prehistoric Research Projects, 1995, 1, 15 – 31.

RESCUE EXCAVATIONS OF EBA SITE NEAR THE VILLAGE OF BOGDAN, KARLOVO MUNICIPALITY

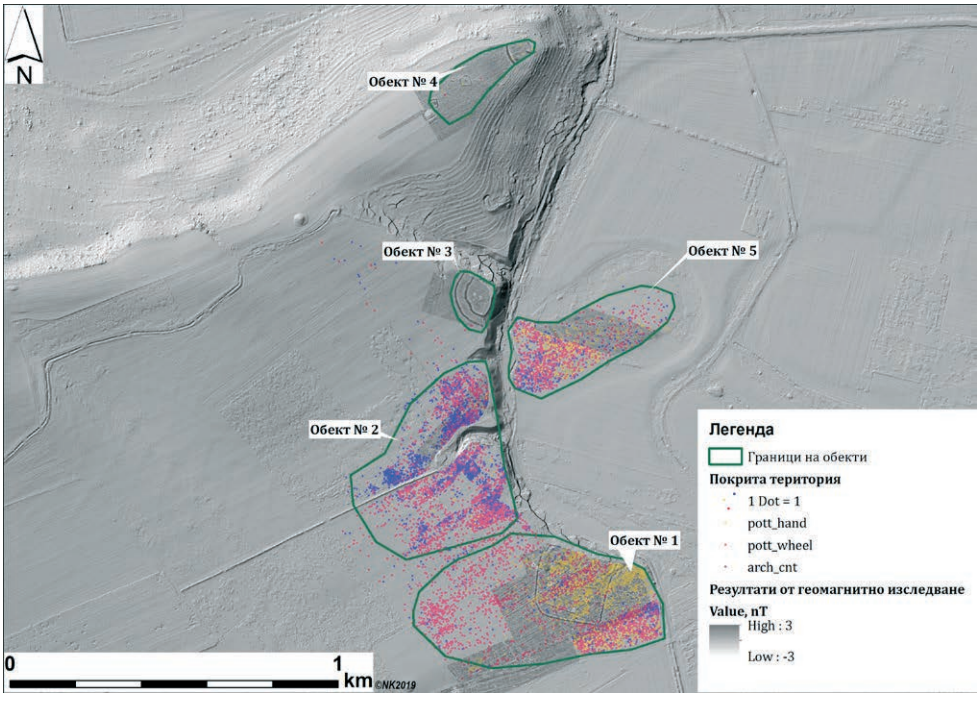
Martin Hristov

The EBA site is located near the village of Bogdan, Karlovo Municipality in South Bulgaria. It is a new settlement in the archaeological map of Bulgaria. The excavations cleaned up the profiles of looters' pits. Three different layers of kiln building were discovered. The pottery around them dates from the EBA II period of Yunatsite Culture.

№ 4. ТЕРЕННИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В М. ТАШ БАИР, ЗЕМЛИЩЕ НА С. НОВГРАД, ОБЩИНА ЦЕНОВО, ОБЛАСТ РУСЕ

Людмил Вагалински, Свен Конрад, Райко Краус, Люба Трайкова, Надежда Кечева

Теренните археологически проучвания се извършват по договор за научно сътрудничество между НАИМ – БАН и Университета в Тюбинген „Еберхард Карл“. Участваха немски студенти и д-р арх. Силва Събкова (НАИМ – БАН). В обработката на подемния материал се включи доц. д-р Мария Гюрова (кремъци, НАИМ – БАН). В рамките на две теренни кампании (март – април и август – септември 2018 г.) в м. Таш баир, западно от с. Новград, извършихме недеструктивни и интердисциплинарни проучвания, както и археологически разкопки.

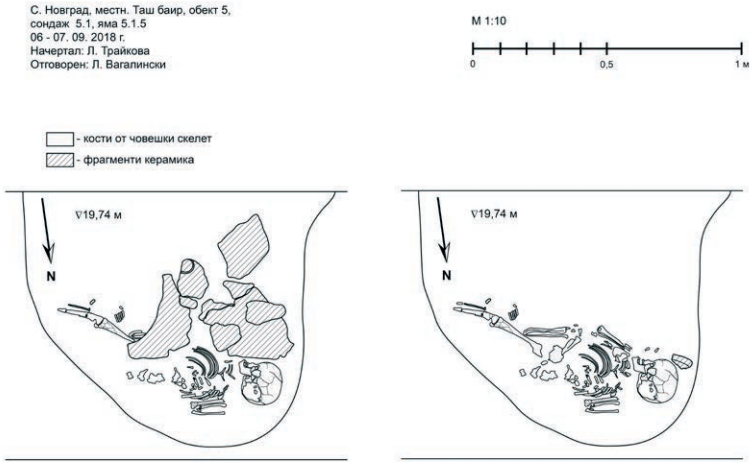

Обр. 1. Местоположение на регистрираните археологически обекти в м. Таш баир, с. Новград (автор Н. Кечева)

Fig. 1. Location of registered archaeological sites in Tash Bair locality near the village of Novgrad (author N. Kecheva)

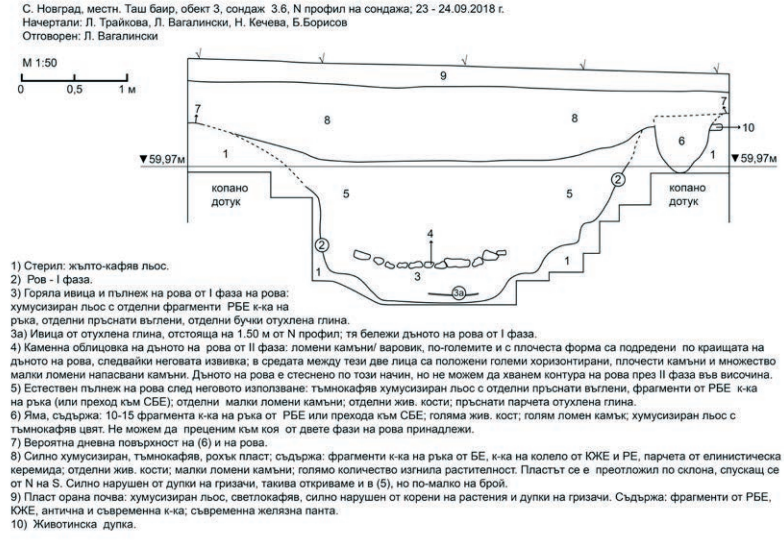
Недеструктивните проучвания включваха системно теренно издирване с прилагане на ГИС за документиране на данни на терен (българо-немският екип), геофизично изследване чрез геомагнетика (*Eastern Atlas*, Берлин) и геоморфологично проучване (Университета в Льовен, Белгия). Първите две осъществихме през март – април 2018 г., а последното, покрай старото корито на р. Янтра, през август – септември. Теренът беше заснет с дрон за създаване на цифров модел на повърхността на изследвания регион. В обхванатата територия от 0,74 кв. км разграничихме пет обекта (обр. 1). Керамиката от тях покрива всички археологически периоди от късния неолит до Ранното средновековие включително. Всеки фрагмент беше точно позициониран, така че получихме сравнително надеждна хоризонтална стратиграфия. На обект 1 е документирано квадратно землено укрепление с размери около 200 × 200 м, оградено с ров и вал, видим над съвременния терен, със запазена височина около 2 м. Висока концентрация на керамични фрагменти от късния неолит е локализирана в С и СИ част на обекта. Откриват се още материали от желязната епоха, римския период, Късната античност и Ранното средновековие.

Археологическите разкопки се проведоха на три от регистрираните пет обекта. Проучихме три ями от края на късножелезния период на обект 5 (обр. 1). Едната е гробна (обр. 2), датирана във II – I в. пр.Хр. Според доц. д-р Виктория Русева (ИЕМПАМ – БАН) там е погребано момче на 7 – 8 години. Геофизиката на обект 4 (обр. 1) показа три вкопани структури: ров и два неправилни четириъгълника. В единия от последните започнахме сондаж, който не е довършен. Геофизиката на обект 3 (обр. 1) показа различни аномалии, най-интересните от които са два концентрични рова на разстояние от ок. 30 м един от друг. Чрез сондажи проучихме две ями, свлечени по склона опожарени рушевини на жилище и вътрешния от двата концентрични рова. Според откритите в тях артефакти всички те са датирани в бронзовата епоха, с евентуално уточнение в края на РБЕ и СБЕ. Бронзово ножче от това време открихме във втория контекст. Недеструктивният анализ със сканиращ електронен микроскоп разкри, че в сплавта умишлено е добавен калай (Sn), т.е. налице е т. нар. „калаен бронз“. Вътрешният ров е с дълбочина между 2,50 и 3 м и ширина ок. 3 м в най-широката си част и 1,50 м в най-тясната. Разграничени са две фази в неговото използване (обр. 3). Ровът и откритите керамични фрагменти имат аналози в проучвани обекти на левия бряг на р. Дунав, в дн. Южна Румъния (Hansen et al. 2017; Schuster 2007), както и в Южна Тракия (Leshtakov 2006; Христова 2018; Ников, Георгиева 2018).

Обр. 2. Обект 5. План на проучената гробна яма (автор Л. Трайкова)

Fig. 2. Site 5. Plan of the burial pit (author L. Traykova)

Обр. 3. Обект 3. Стратиграфски профил З – И на вътрешния от двата концентрични рова (автор Л. Трайкова, Н. Кечева, Л. Вагалински)

Fig. 3. Site 3. W–E stratigraphic profile on the inner of the two concentric ditches (author L. Traykova, N. Kecheva, L. Vagalinski)

Литература

Ников, Георгиева 2018: К. Ников, Р. Георгиева. Спасително археологическо проучване на обект от ранната бронзова епоха и ранната желязна епоха в м. Ветата мая в землището на с. Полски Градец, община Раднево. – Археологически открития и разкопки през 2017. София, 2018, 78 – 81.

Христова 2018: Т. Христова. Ритуален комплекс от средната бронзова епоха при с. Биково, община Сливен. – В: С. Александров, Я. Димитрова, Х. Попов, Б. Хореш, К. Чукалев (ред.). Злато и бронз. Метали, технологии и междурегионални контакти на територията на Източните Балкани през бронзовата епоха. София, 2018, 348 – 351.

Hansen et al. 2017: S. Hansen, M. Toderaș, J. Wunderlich, K. Beutler, N. Benecke, A. Dittus, M. Karaucak, M. Müller, D. Nowacki, A. Pint, T. D. Price, K. Ritchie, D. Steiniger, T. Vachta. Pietrele am "Lacul Gorgana". Bericht über die Ausgrabungen in der neolithischen und kupferzeitlichen Siedlung und die geomorphologischen Untersuchungen in den Sommern 2012–2016. – Eurasia Antiqua, 2017, 20/2014, 1 – 116.

Leshtakov 2006: K. Leshtakov. Structure, Function and Interpretation of Chernagora 1 enclosure in Upper Thrace (Southeast Bulgaria). – In: M. Lichardus-Itten (ed.). Des trous... Structure en creux pré- et protohistoriques. Actes du colloque de Dijon et Baume-les-Messieurs, 24-26 mars 2006. Montagnac, 2006, 405 – 430.

Schuster 2007: C. Schuster. Erwängungen zu den befestigten bronzezeitlichen Siedlungen an der Unteren Donau (Südrumänien). – Studii de Preistorie, 2007, 4, 179 – 187.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN TASH BAIR LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF NOVGRAD, TSENOVO MUNICIPALITY, RUSE REGION

Lyudmil Vagalinski, Sven Conrad, Raiko Krauss, Lyuba Traykova, Nadezhda Kecheva

The archaeological investigations were executed in accordance with a contract between NAIM – BAS and the University of Tübingen. A field survey with GIS was conducted, covering an area of 0.74 sq. km. Five sites dated from the Late Neolithic to the Early Medieval periods were registered (Fig. 1). A geomagnetic survey of the sites and a geomorphological survey along the old riverbed of Yantra were conducted. A rectangular rampart with dimensions of 200 × 200 m was registered at Site 1. Three pits from the end of the Late Iron Age were excavated at Site 5. One of them was a burial (Fig. 2) of a boy of 7 – 8 years, dated to 2nd – 1st c. BC. The geomagnetic survey of Site 4 revealed a ditch and two other negative structures of irregular shape. The geomagnetic survey of Site 3 detected several anomalies, including two concentric ditches with a distance of 30 m between them. Two pits, remains of a burned dwelling on the slope, and part of the inner ditch were excavated (Fig. 3). They date from the end of Early Bronze Age and Middle Bronze Age.

№ 5. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ БРОНЗОВАТА И ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПОЛСКИ ГРАДЕЦ, ОБЩИНА РАДНЕВО

Красимир Ников, Румяна Георгиева

Обектът се намира в землището на с. Полски Градец, в границите на енергийния комплекс „Марица-Изток" (Ников, Георгиева 2018). На мястото са регистрирани три вписани един в друг рова от бронзовата епоха, както и други съоръжения от бронзовата и желязната епоха. През 2018 г. бе проучен последният участък от обекта, оцелял след изкопните работи на мини „Марица-Изток" (обр. 1). Той обхваща терен със силен наклон на И и СИ. В него бяха проучени сектори от Вътрешния и Средния ров, четвърти ров с различна конфигурация, както и ями от бронзовата и желязната епоха.

1. Вътрешен ров

До различна дълбочина бяха изследвани 30 линейни метра от този ров, който тук е вкопан успоредно на Средния ров и описва дъга (обр. 1). Ширината му е различна в отделните сектори (2,20 – 2,50

С. Полски Градец, м. Ветата мая. Общ план на регистрираните и проучени структури.

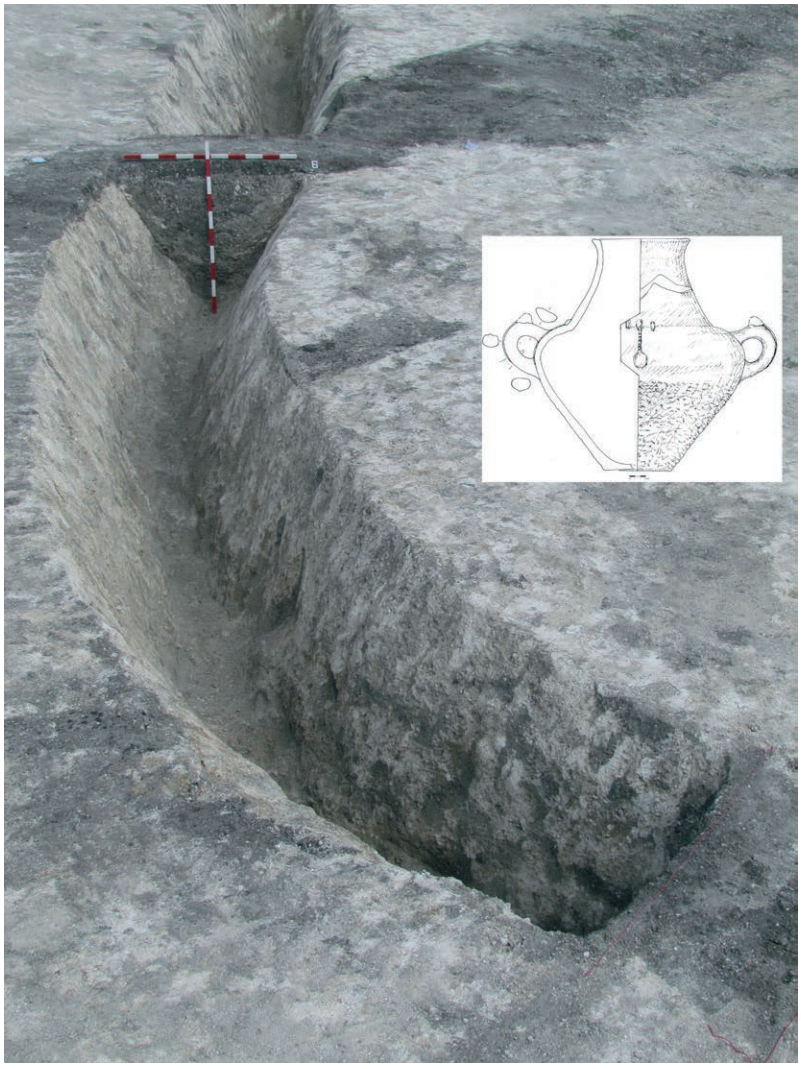
Обр. 1. Общ план на проучванията

Fig. 1. General plan of the excavated area

м), а дълбочината му варира от 1,35 до 1,70 м. Напречното му сечение е с форма на обърнат трапец с много тясна долна основа. Дъното му е неравно, а запълнителят – с различно съдържание в отделните участъци. Забелязват се три основни етапа в неговото запълване. Откритите в рова материали са от РБЕ. Сред тях има фрагменти от глинени съдове, керамични, каменни, кремъчни и костени оръдия, животински кости, мазилки и камъни.

2. Среден ров

В тази част от обекта той е вкопан в най-ниската част от хълма. До различна дълбочина бяха проучени 42 линейни метра от него (обр. 1). Ровът има различна ширина (от 2 до 4,30 м) и дълбочина (от 1,25 до 2,90 м) в отделните сектори. Има неравно дъно и напречно сечение с форма на обърнат трапец с много тясна долна основа. Запълнителят, подобно на този във Вътрешния ров, е с различно съдържание в отделните участъци. Етапите на запълване са сходни, но с по-малко археологически материали, всички от РБЕ.

Обр. 2. Ров 4 (средна бронзова епоха), сектор б

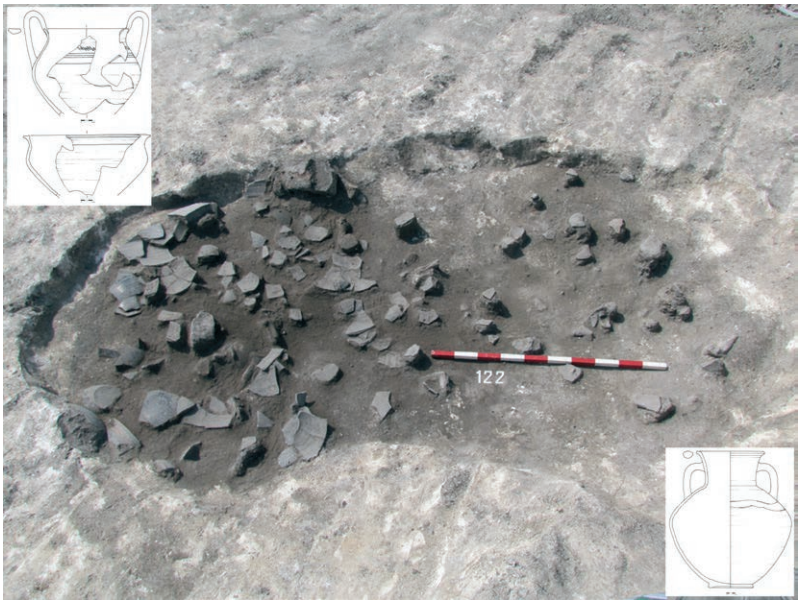
Fig. 2. Ditch 4 (Middle Bronze Age), Sector б

С този ров са свързани два типа градежи със защитен характер. Останки от каменен зид, издигнат някога от различни по големина необработени камъни покрай вътрешната страна на рова, се откриват свлечени надолу по стената му. Начинът, по който са паднали, сочи, че вероятна причина за разрушаването му е природен катаклизъм. Огромните камъни от този градеж са останали на място, докато по-дребните и средните по големина са използвани за строителството на нов зид. Той е издигнат във вътрешността на вече запълнения отчасти ров, близо до външната му стена. Ширината му е от 0,40 до 0,60 м, а малката запазена височина предполага надстройка от кирпич или дървесина. Изграждането на двата зида е по-късно от създаването на рова; възможно е двете събития да имат различна дата. Техните останки са видими почти по цялото трасе на Средния ров в тази част от обекта.

На две места по това трасе бяха регистрирани прекъсвания, които оформят два входа към заграденото пространство. Челната част на двата входа е оформена приблизително еднакво: откритите *in situ* на тези места камъни са подредени в овал, като следват формата на дъговидно очертаните краища на рова; в дълбочина те достигат до границата между средния и крайния етап от запълването му. Почти на дъното на рова при единия от т.нар. входове, на дълбочина 1,70 – 1,80 м, бяха открити фрагменти от изхвърлено (?) или депонирано (?) огнище. Разрушаването на първия и издигането на втория зид бележат последния етап от създаването и експлоатацията на рововото съоръжение.

3. Ров 4

Останките от този ров бяха регистрирани за първи път през този сезон. Той е разположен в пространството, заградено от Вътрешния ров, с който се пресича (обр. 1). Ровът беше изцяло проучен. Той има V-образен профил и е значително по-плитък (с дълбочина в отделните си части до 1,20 м) и по-тесен (от 1 до 1,30 м) от останалите ровове. По подковообразното му трасе (с диам. 25 × 17 м) има „вход“ от юг към заградената от него площ. Върху дъговидно очертаните краища на рова на това

Обр. 3. Яма 122 (ранна желязна епоха)

Fig. 3. Pit 122 (Early Iron Age)

място (сектори 2 и 3) са документирани по две гнезда от дебели дървени стълбове. Намерените в запълнителя археологически материали (обр. 2) сочат, че Ров 4 е изграден през СБЕ. Той няма конструктивна връзка с останалите ровове и има различна от тяхната функция.

4. Ями

Броят на проучените през сезона ями е 73. Повечето от тях са разположени в пространството, оградено от Вътрешния ров, т.е. в най-високата заравнена част на възвишението (обр. 1). Сред ямите преобладават тези от РЖЕ. Имат различна форма: цилиндър, „бутилка", полусфера, конус. Дълбочината им, регистрирана след изчерпването на хумуса, варира от 0,50 до 2,30 м, а диаметърът им – от 0,50 до 1,80 м. Най-много са ямите с хомогенен пълнеж, съставен от кафява до сиво-кафява или сиво-черна пръст с материкови включения, въглени, животински кости и дребни мазилки. В запълнителя на останалите се откриват още парчета от глинени съдове, работени на ръка или на грънчарско колело, изделия от метал, фрагменти от глинобитни съоръжения, хромелни камъни (обр. 3). Намерените дупки от колове до някои ями предполагат издигането на покритие над тях. Дъга от други дупки от масивни дървени колове/стълбове, разкрита в най-високата част на хълма (обр. 1), оформя подобна на проучените през миналия сезон дървени конструкции с несигурна дата (Ников, Георгиева 2018, 78).

Разкопките през 2018 г. потвърдиха, че съществуването на обекта от бронзовата епоха обхваща периода от края на РБЕ 1/началото на РБЕ 2 до края на РБЕ 3 – СБЕ. Първоначално трите рова съществуват като негативни съоръжения, които са периодично почиствани. Още в етап „Михалич" на РБЕ функцията им се променя и те губят първоначалното си предназначение, видно от запълването им, което протича различно в различните части от обекта. Средният ров се сдобива последователно с две защитни каменни стени, а Вътрешният ров е вече частично запълнен. През СБЕ е изграден Ров 4. Ямите от ранната желязна епоха се датират в края на VII – VI в. пр.Хр.

Литература

Ников, Георгиева 2018: К. Ников, Р. Георгиева. Спасително археологическо проучване на обект от ранната бронзова и ранната желязна епоха в м. Ветата мая в землището на с. Полски Градец, община Раднево. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 78 – 80.

RESCUE EXCAVATIONS OF BRONZE AGE AND IRON AGE SITE NEAR VILLAGE OF POLSKI GRADETS, RADNEVO MUNICIPALITY

Krassimir Nikov, Rumyana Georgieva

Three concentric ditches dated to the Bronze Age, pits and various other structures from the Bronze and Iron Ages were registered at the archaeological site where human occupation started at the end of EBA 1/beginning of EBA 2 and continued until the end of EBA3 – MBA. In 2018, sectors from the Inner and the Middle ditches, as well as a fourth ditch of different configuration and 73 pits were excavated (Fig. 1). It was confirmed that while initially the ditches functioned solely as negative structures that were periodically cleaned, their use changed and they lost their original purpose since the EBA Mihalich Phase. The Middle Ditch received two defensive stone walls in succession, while the Inner Ditch was already partly filled up. The construction of the fourth ditch happened during the MBA (Fig. 2), and the EIA pits (Fig. 3) date from the end of the 7th – 6th c. BC.

№ 6. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 2 ОТ КМ 23+400 ДО КМ 23+700 ПО ТРАСЕТО НА ИНФРАСТРУКТУРЕН ПРОЕКТ „МОДЕРНИЗАЦИЯ НА ПЪТ I-8 КАЛОТИНА – СОП“ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГР. СЛИВНИЦА, ОБЛАСТ СОФИЯ

Алексей Гоцев, Васил Кацаров, Вяра Петрова

Проучванията се проведоха през октомври и ноември 2018 г. в рамките на 29 работни дни. Ръководител на проучванията е доц. д-р Алексей Гоцев – НАИМ – БАН, със заместник-ръководители Васил Кацаров, ИМ – Панагюрище, и Вяра Петрова, АМ – Септември. В проучванията взеха участие Габриела Джурковска, Вечеслав Николов, Стоян Иванов, Павел Христов, Елена Начева, Теодора Новакова, Мирослав Анчев, Жени Василева, Виолета Милчева, Екатерина Митринова, Диляна Василева, Ива Начева, Велислав Бонев.

Обектът се намира на 3 км на СЗ от центъра на гр. Сливница, GPS координати: N 42.98222; E 23.04472. Разположен е от двете страни на главния път Калотина – София и обхваща централната част на склон с наклон З – И. В северната му част преминава р. Блато. Значителна част от обекта е нарушена при изграждането на главния асфалтов път София – Калотина през 1968 г. За първи път обектът е регистриран с датировка РЖЕ и КЖЕ при теренни проучвания през 1981–1982 г. от В. Динчев и Ст. Александров (Динчев, Александров 1985).

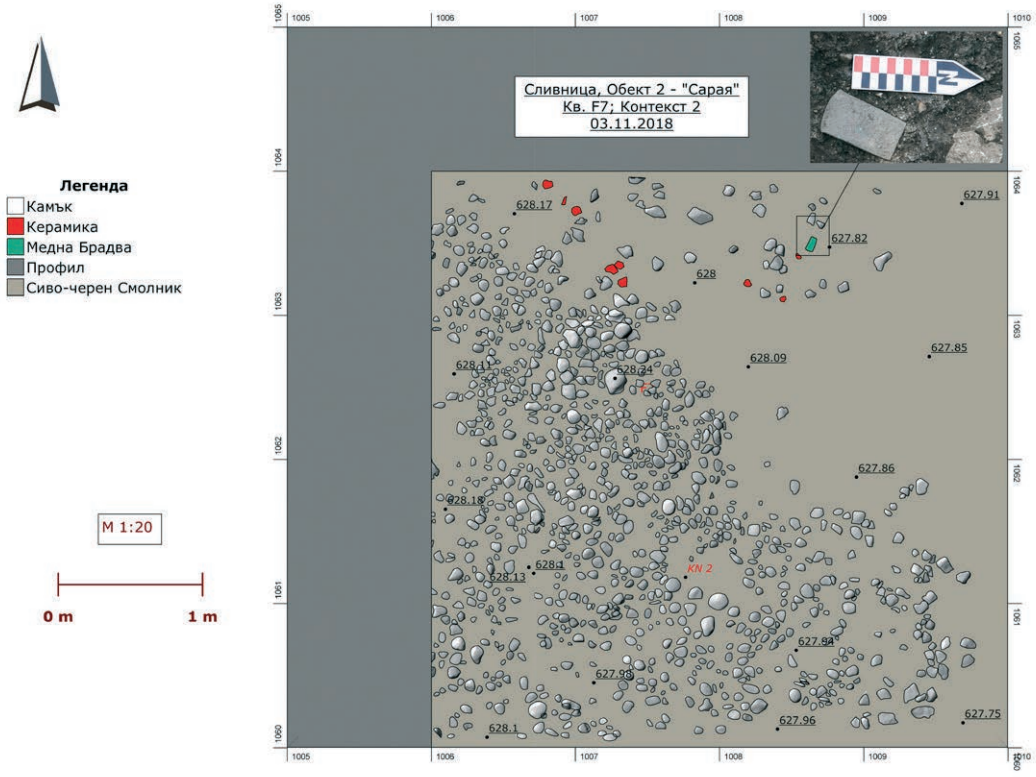
През 2012 г. са направени теренни обходи, свързани с инвестиционни намерения по трасето на инфраструктурен проект „Модернизация на съществуващо трасе на път I–8 Калотина – Софийски околовръстен път (СОП)“ на територията на общини Драгоман, Сливница, Костинброд, Божурище и Столична. В резултат е установено наличието и на трети период от неговото съществуване – Късна античност (Чукалев и др. 2012).

Проучванията през 2018 г. се проведоха по договор между НАИМ – БАН и АПИ и бяха съобразени с площта на бъдещите строителни дейности и зададения идеен проект, който следва трасето на съществуващия асфалтов път. Определената площ за проучване включва участък с дължина 300 м и ширина 45 м, в която се включва и асфалтовият път. По-голямата площ за проучване представлява обработваеми земи, но е налице и компрометиран участък, който обхваща двете канавки на асфалтовия път.

Обр. 1. План на обекта

Fig. 1. Plan of the site

Обр. 2. План на контекст № 2 с плоска бронзова брадва in situ

Fig. 2. Plan of Context No. 2 with a flat bronze axe in situ

На обекта беше направен геодезичен план и беше поставен основен репер, свързан с националната геодезическа мрежа, с кота 627,63 м.

Работните квадрати са с размери 5 × 5 м. Оставени са ребра с ширина 1 м и ориентация З – И в северната част на всеки един квадрат, както и едно централно ребро с направление С – Ю от западната част на квадратите. Първоначално с машина бе премахнат хумусният пласт с дебелина до 0,10 м, след което започна свалянето на механични пластове с дебелина от 0,10 до 0,20 м. Пластовете са обозначени с римски цифри (обр. 1). В рамките на 29 работни дни се работеше в 54 квадрата, като работната ръка варираще от 65 до 80 работника.

По време на проучванията бяха регистрирани и частично проучени 11 структури, по-голямата част от които разположени в северната и средната част на обекта. При регистрирането на структури и археологически ситуации те се обозначаваха като контексти с арабски цифри (обр. 2). По-важните наблюдения и изводи, които могат да се направят на този етап от проучванията, са:

- По предварителни данни културните напластявания са с дебелина 0,80 – 1 м. В северната част на обекта и в Ю посока стават по-дебели, но с по-малка археологическа наситеност. Следите от човешка дейност от различни периоди са концентрирани предимно в северната и средна част на проучваната площ.

- Обектът продължава на И и З и излиза извън рамките на предвидената за проучване площ.

- На този предварителен етап не бе достигнат стерилен пласт и разкритите археологически структури предстои да бъдат допроучени през тази година.

- В по-голямата си част археологическите материали и основно керамичните фрагменти са от пластове, силно компрометирани при обработката на терена. На този етап не може да се говори за цялостно запазени контексти и документирана стратиграфия.

- Археологическите материали са представени основно от керамични фрагменти и няколко малки съдчета. Прави впечатление сравнително голямото количество кремъчни артефакти от различни типове и различни породи кремък.

- Голямо е и количеството на монетите – 14 бр., повечето в лошо състояние. Общата им хронологическа позиция се свързва с периода IV – V в. сл.Хр.

По време на проучванията през 2018 г. се установи, че следите от човешка дейност, регистрира-

ни на обекта, се отнасят към следните епохи:

- Ранна бронзова епоха. Налице са материали, които се свързват с началните фази на епохата (края на IV хил. пр.Хр.) и такива, които се отнасят към развитите ѝ фази. Част от керамичните фрагменти могат да се свържат и с финалните векове на бронзовата епоха, но те са в незначително количество и тяхното определяне е проблемно (обр. 3).

- Ранножелязна епоха. Добре представена е групата Басараб, която се свързва с края на ранната фаза и средата на РЖЕ. Разпространението на тази керамична група е основно в Северна България, но има и обекти с подобна керамика в западните части на Софийското поле.

- Късножелязна епоха. Материалите от този период трудно могат да се разграничат. Открита е една желязна шпора без контекст и няколко спорни керамични фрагмента, намерени в южната част на проучваната територия.

- Късна античност. Представена е от монети, фрагмент от фибула и част от керамичните фрагменти от съдове, изработвани на колело. Към този период се отнасят и разкритите засега две ями.

Налице са малко данни относно функциите на обекта през различните периоди на неговото съществуване. Най-вероятното обяснение е, че това е селищен обект, който поради благоприятни условия е съществувал през различни епохи, без да има изявена приемственост между тях. Проучванията ще продължат през 2019 г.

Обр. 3. Находки от обекта

Fig. 3. Finds from the site

Литература

Динчев, Александров 1985: В. Динчев, С. Александров. Археологически обекти в западните краища на Софийски окръг. – Студентски проучвания (СУ „Климент Охридски“ – ИФ), VII, 1, 1985, 261–297.

Динчев 2008: В, Динчев. Желязната епоха в западната част на Софийска област. – В: Phosphorion. Studia in honorem Mariae Cicikova. София, 2008, 319 – 339.

Чукалев и др. 2013: К. Чукалев, Ж. Узунов, А. Цонева, Д. Пачев. Издирвания на археологически обекти по трасето на инфраструктурен проект „Модернизация на съществуващо трасе на път I-8 Калотина – Софийски околовръстен път (СОП)“ на територията на общини Драгоман, Сливница, Костинброд, Божурище и Столична. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 538 – 540.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF SITE NO. 2, FROM KM 23 + 400 TO KM 23 + 700 ALONG THE ROUTE OF THE INFRASTRUCTURE PROJECT "MODERNIZATION OF ROAD I-8 KALOTINA – SOFIA RINGROAD" IN THE TERRITORY OF SLIVNITSA, SOFIA REGION

Alexey Gotsev, Vasil Katsarov, Vyara Petrova

The site is located at 3 km to the NW from the town of Slivnitsa and is situated on both sides of the main road Kalotina – Sofia. Traces of human activity from different periods are concentrated mainly in the northern part of the investigated area.

A large number of ceramic fragments, various flint artefacts, stone and metal objects, and coins were discovered. The documented traces of human activity on the site date from the Early Bronze Age, Early Iron Age, and Late Antiquity.

№ 7. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СТРУКТУРИ ОТ РБЕ И РЖЕ ДО ГР. БРЕЗНИК

Пламен Георгиев, Петър Минков, Радослав Александров, Виолета Георгиева, Емил Нанков

Археологическите проучвания в Обект №1 в концесионна площ „Брезник" се извършиха в периода 03.09 – 31.10.2018 г. от екип от 7 археолози. Обектът се намира на 2,3 км южно по права линия от центъра на гр. Брезник, в южното подножие на вр. Св. Никола и хълма „Бърдото". В границите му с обща площ 207 дка влизат обработваеми земи, пасища и две дерета. В проучваната площ материковата скала се достига на различна дълбочина. Разкриваните археологически материали са в по-голяма концентрация непосредствено над нея, в пласт на дълб. 0,40/0,45 м – 0,80/0,90 м от повърхността. В орния пласт също се разкриват археологически материали, но в повечето случаи имат белези на транспортиране вследствие от ерозия или обработка на земята. Културният пласт се отличава с рохката си структура и фини варовикови включения, придаващи леко сивкав оттенък на тъмносивия до черен цвят на почвата. Той не е равномерен, често стерилните пластове са непосредствено под орницата.

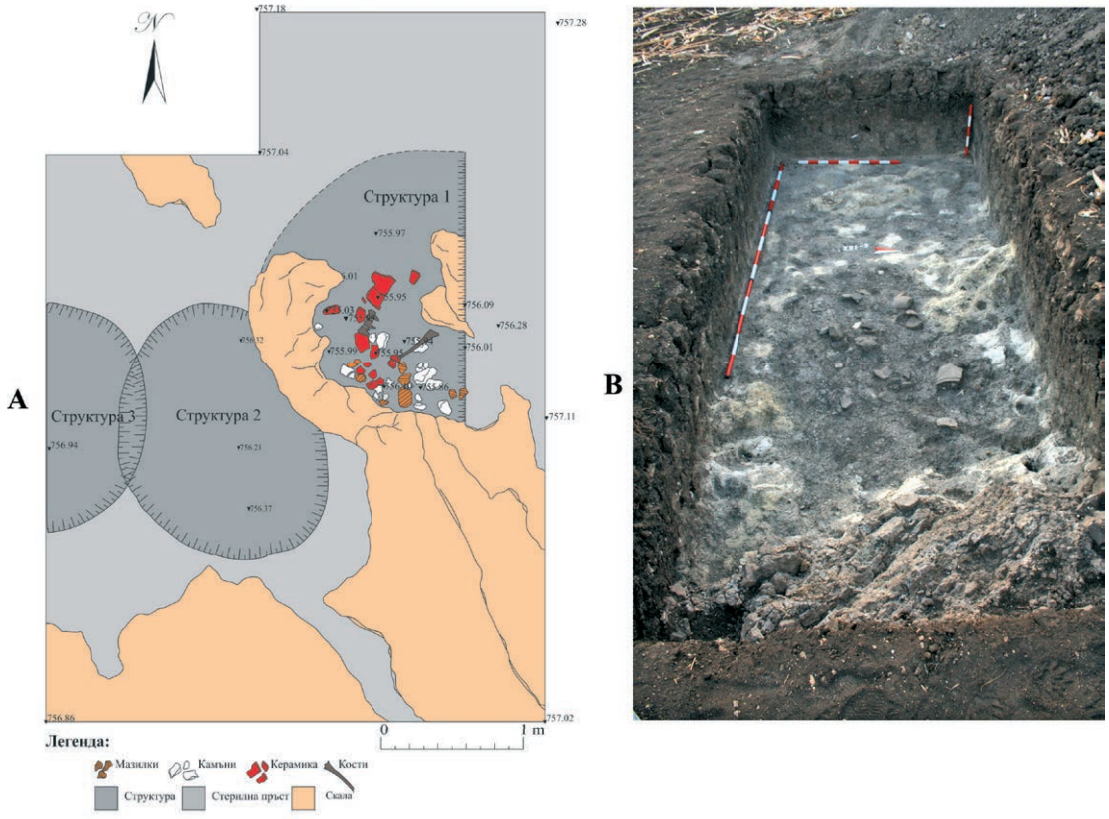
Проучени са 9 археологически структури, представляващи плитки вкопавания.

Структура № 1 в сондаж XIX-В3 е регистрирана на дълб. 0,80 м и представлява яма с диаметър 2,20 м и дълб. до 1,20 м от повърхността. Запълнителят ѝ е от черна и сиво-черна рохка пръст, керамични фрагменти, късове горели мазилки с различни размери, единични животински кости и дребни камъчета. Сред находките се отличават два цели профила от съдове, правени на ръка, костен предмет, оформен от пръстова фаланга с две врязвания с кръстовидна форма в единия ѝ край (вероятно печат за украса на керамика) и фрагментиран глинен модел на колело. В централната част на същия сондаж на дълб. 0,90 м от повърхността се установиха още две вкопавания – Структура № 2 и влизащата в западния профил Структура № 3 – с около 10 бр. нехарактерни фрагменти от керамични съдове, правени на ръка, разкрити при изчерпване на запълнителя им (обр. 1).

Структура № 4 в сондаж XXI-3 е регистрирана на дълб. 0,70 м от повърхността. Представлява вкопаване с неправилна овална форма с дълж. 1,20 м по дългата ос (И – З). В него бе разкрито голямо количество керамични фрагменти от съдове, правени на ръка, животински кости и горели глинени обмазки.

Структура №5 се намира в сондаж Х-3. Непосредствено под хумусния пласт (най-тънък в тази част на обекта), на дълб. 0,20 – 0,30 м от повърхността, е разчистено струпване от керамични фрагменти от съдове, правени на ръка, горели глинени обмазки, множество животински кости и ломени камъни. То е с различен интезитет и обхваща неправилно овално пространство с размери 3,20 м (И – З) × 2,90 м (С – Ю). Може да се предположи, че структурата представлява лека постройка тип „навес".

В сондажи Х-9 и Х-9а на дълб. 0,70 м от повърхността са регистрирани плитко вкопани в стерилния пласт (до 0,20 м) издължена овална структура с размери 3,20 м (С – Ю) × 2,90 м (И – З) – Структура № 7, и придънната част на вкопаване с неправилна кръгла форма, нарушено от множество биотурбации – Структура № 6. Като характер на археологическите останки наподобяват Структура № 5. Големината,

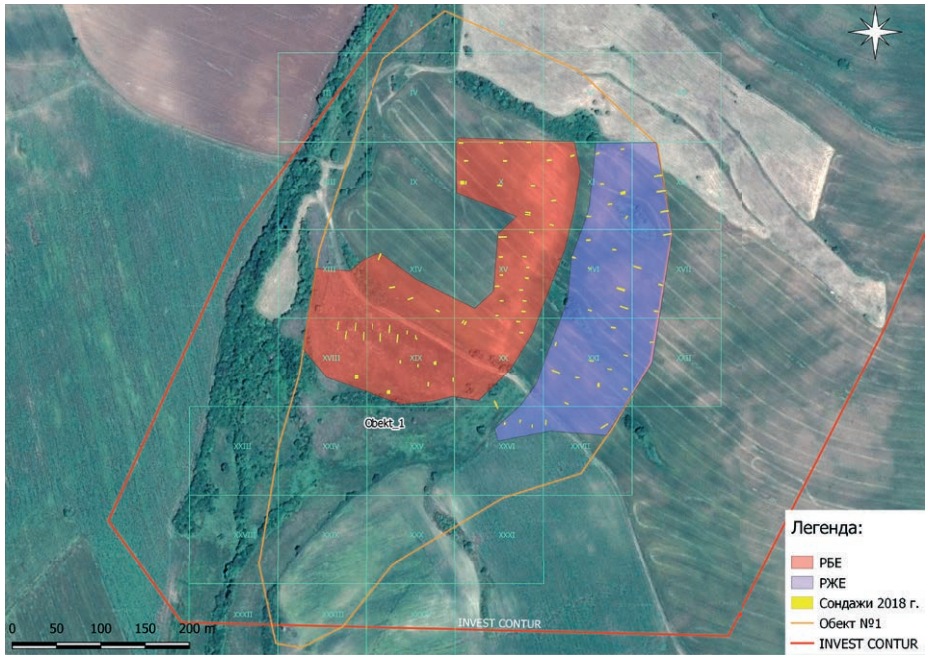
Обр. 1. Археологически структури. А – Сондаж XIX-B3, Структури № 1 – 3 – вкопавания от РБЕ; В – Сондаж XXI-3, Структура 4 – ниво на регистрация на вкопаване от РЖЕ

Fig. 1. Archaeological structures. A – Trench XIX-B3, Structures Nos. 1 – 3 – pits from EBA; B – Trench XXI-3, Structure 4 – level of registration of the pit from EIA

планировката и разкритите археологически материали позволяват извод за съществуването на лека постройка (навес) и яма за битови отпадъци на около 1,00 м от нея.

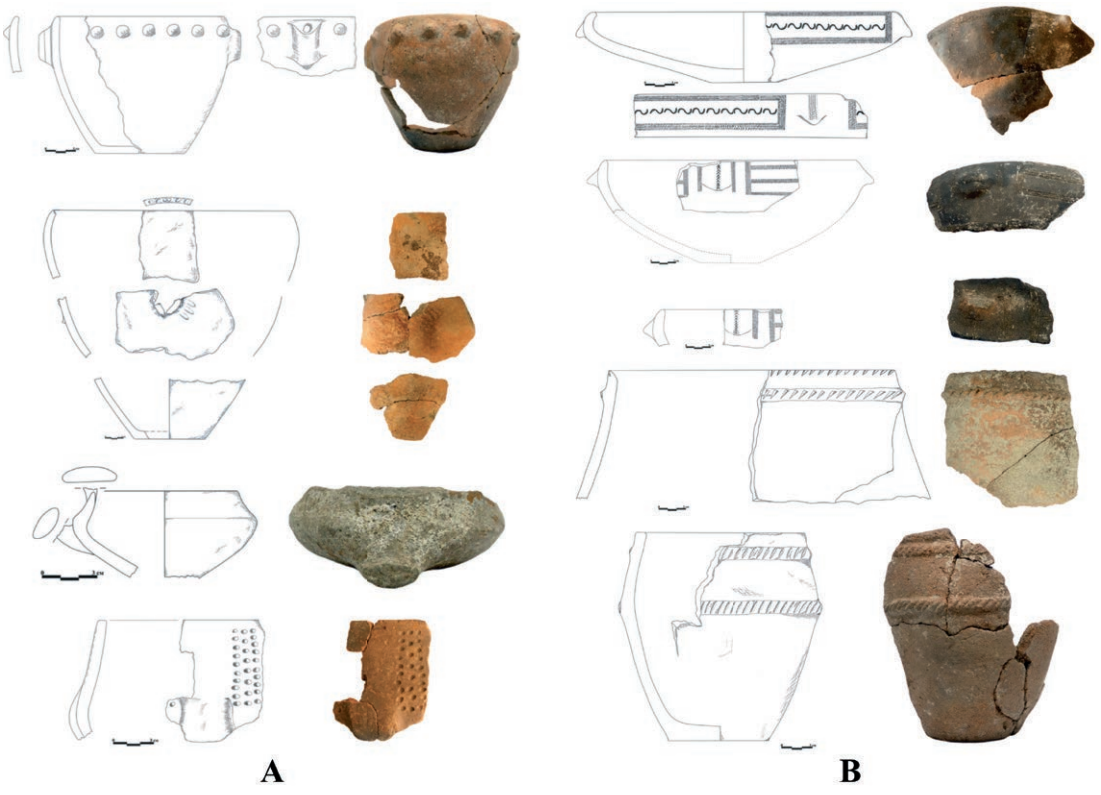
Структура № 9 в сондаж XVII-1 е регистрирана на дълб. 1,60 м от повърхността. Представлява яма с кръгла форма и диаметър на ниво регистрация 11,20 м, вкопана в материковия пласт 0,20 м и с вероятна дълб. над 1,40 м. В запълнителя са открити няколко нехарактерни фрагмента от керамични съдове, правени на ръка, и единични късове горели глинени обмазки.

Определянето на хронологическата рамка на Обект № 1 се основа-

Обр. 2. Хоризонтално хронологическо стратифициране на археологическите материали и структури

Fig. 2. Horizontal chronological stratification of archaeological materials and structures at Site 1 near Breznik

Обр. 3. Датиращи археологически материали от затворени комплекси. А – Структура 1, керамика от РБЕ; В – Структура 4, керамика от РЖЕ

Fig. 3. Dating archaeological materials from closed complexes. A – Structure 1, pottery from EBA; B – Structure 4, pottery from EIA

ва на първичния анализ на разкрития до момента керамичен материал. Керамичните колекции от структурите в кв. X, XIX и XXI дават основания за хоризонтално хронологическо стратифициране на обекта. Плитко дере в източната му част е границата, от двете страни на която са установени асинхронни археологически материали. В източна посока доминират тези от РЖЕ, а на запад от влажната зона – от РБЕ (обр. 2).

Характерните керамични образци от структури № 1, 5, 6 и 7 имат стилови и типологически хронологически белези на керамичния репертоар от РБЕ в района. Намират паралели в материалите, разкрити в раннобронзовите пластове на хълма Кракра (Чангова и др. 1981), и в тези от проучванията до с. Вахово, Радомирско (Alexandrov 1994, 117 – 129). Функционалните характеристики на структурите от РБЕ показват, че те вероятно са част от открито селище. Постройките са наземни или плитко вкопани в стерилния пласт, с лека конструкция и сравнително малки размери, без разкрити интериорни детайли. Това ги определя като навеси или такива с временен, вероятно сезонен характер.

Вторият хронологически период на обитаване се свързва с РЖЕ. Керамичните находки от Структура № 4 (обр. 3) показват сходства с материали от втората фаза на епохата, разкрити при археологически обхождания в западната част на Софийското поле (Динчев 2008, 336, обр. 5 – 11, 14). На изток от посоченото дере археологическите материали са изключително от РЖЕ. От резултатите до момента не може да се определи типът обитаване през този период.

Литература

Динчев 2008: В. Динчев. Желязната епоха в западната част на Софийска област. – В: Phosphorion. Studia in honorem Mariae Čičikova. София, 2008, 319 – 338.

Чангова и др. 1981: Й. Чангова, А. Радунчева, В. Любенова, В. Герасимова-Томова, Й. Юрукова. Перник, т. I. София, 1981, 11 – 49.

Alexandrov 1994: S. Alexandrov. The Prehistoric Site of Radomir – Vahovo: Some Problems of the Early Bronze Age In South – Western Bulgaria (Northern Connections). – In: Relations Thraco – Illyro – Heleniques, Actes du XIV Simposium National de Thracologie (A participation internationale). Baile Herculane. Bucarest, 1994, 117 – 129.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF FEATURES FROM THE EARLY BRONZE AGE AND EARLY IRON AGE NEAR THE TOWN OF BREZNIK

Plamen Georgiev, Petar Minkov, Radoslav Alexandrov, Violeta Georgieva, Emil Nankov

The site lies at 2.3 km to the south of the town of Breznik, along the southern foothills of St. Nikola and Bardoto hills. Within its limits are included arable fields, pastures and two small dry streams. The stratigraphic data obtained from 94 test trenches showed three layers – 1. Topsoil – 0.00 – 0.40/0.45 m; 2. Cultural layer – 0.40/0.45 – 0.80/0.90 m; 3. Sterile soil, consisting of mergels and basalt rocks. The cultural layer was not attested within the entire perimeter of the site. During the excavation campaign in 2018 were registered nine features – seven from the Early Bronze Age and two from the Early Iron Age. Those of the earlier period present five shallow dug-outs – pits, and two can be interpreted as sheds. The features from the Early Iron Age are two pits, one of which is deeper. Its bottom was reached at a level of 1.60 m below the ground surface. A shallow stream in the eastern part of the site forms the boundary on either side of which archaeological materials from two periods were registered. To the east dominant are the remains from the Early Iron Age, and to the west – those from the Early Bronze Age.

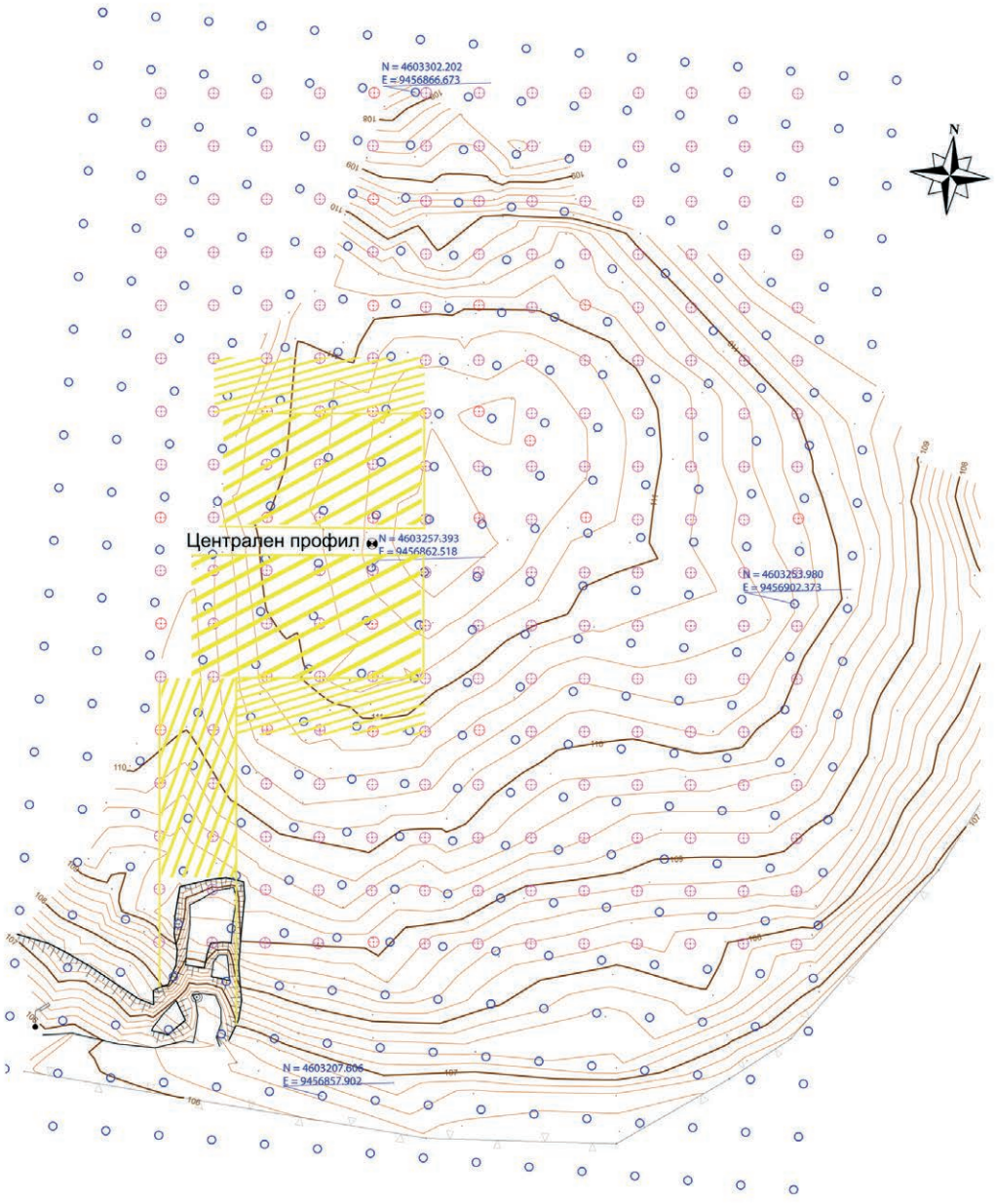
№ 8. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА ГЪЛЪБОВО

Красимир Лещаков

Селищна могила Гълъбово е проучвана в периода 1988 – 1995 г. Днес тя попада на границата между ТЕЦ „Брикел" ЕАД и ТЕЦ „Ей И Ес". Цялата периферия на могилата е пострадала от съвременната промишлена дейност, което предизвиква и спасителните проучвания (Leštakov 2016). През 2018 г. те са подновени в ограничен мащаб. Целта е почистване на могилата и документиране на част от съществуващите стратиграфски профили. Всички дейности са изпълнени съобразно предписанията на Комисия на МК, публикувани в ДВ, брой 7 от 20.01.2017 г., с. 102. Археологическите дейности са извършени от екип студенти, докторанти и археолози от СУ „Св. Климент Охридски". Помощ бе получена както от Община Гълъбово, така и от двете централи. След общото почистване бе направено ново заснимане и бе възстановена план-квадратната мрежа съобразно съвременните изисквания (обр. 1). Основните дейности са концентрирани при централния профил по линия L, както и при някои вътрешни профили. Бяха почистени и части от жилища с техните съоръжения, известни от старите разкопки.

Общата стратиграфия в централната част на могила, известна от 1995 г., бе потвърдена. Данните произхождат от 0 – III строителни хоризонти, проследени както в профилите, така и в план. В близост до профилите бяха почистени основни на огнища и пещи, деструкции от градени на място хранилища, деструкции от стени на жилища и част от техните подове. Профилите са нарушени както от съвременни изкопи, така и от някои ями (от Средновековието и РЖЕ). В Централния профил (с посока И – З и дълж. 14 м) са засвидетелствани три строителни хоризонта. Те са разграничени съобразно позицията на деструкции от стени на жилища, подове и съоръжения *in situ* (обр. 2). Разрезите обаче не обхващат най-високата част на могилата и в тях не са отразени деструкциите от т. нар. „0-хоризонт". Информация за неговата основа може да се получи от профили в кв. O_6 – N_6 (обр. 3.1). Западният профил е с дълж. 15 м. Установено бе, че културният пласт е затрупан от насип и не е възможно да се направи почистване през 2018 г.

В план **0-хоризонт** е документиран в кв. N_7, където стратиграфски покрива опожарено жилище от **I строителен хоризонт**. Запазено е ходово ниво от трамбована белезникава глина, над която има смесени материали и горели строителни останки. I строителен хоризонт е проследен както в дългите профили, така и в кв. N_7 с деструкции на опожарено жилище и градено на място зърнохранилище,

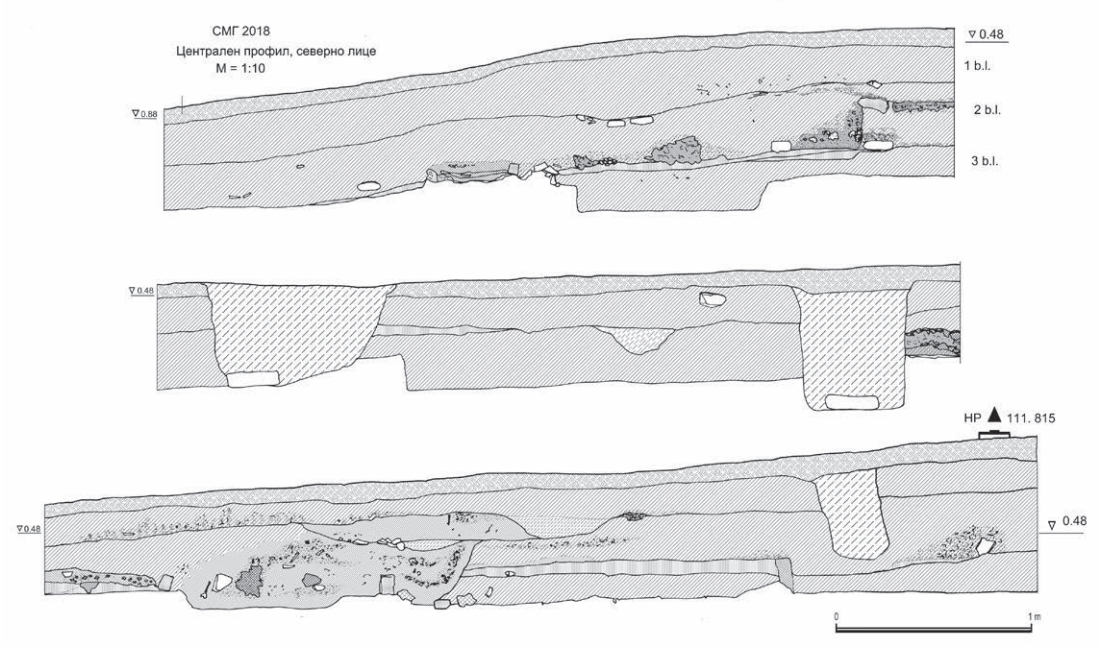

Обр. 1. Топографска схема на селищна могила Гълъбово, план-квадратна мрежа с маркировка на разчистената площ

Fig. 1. Topographic plan of Tell Galabovo, the grid and the cleared area

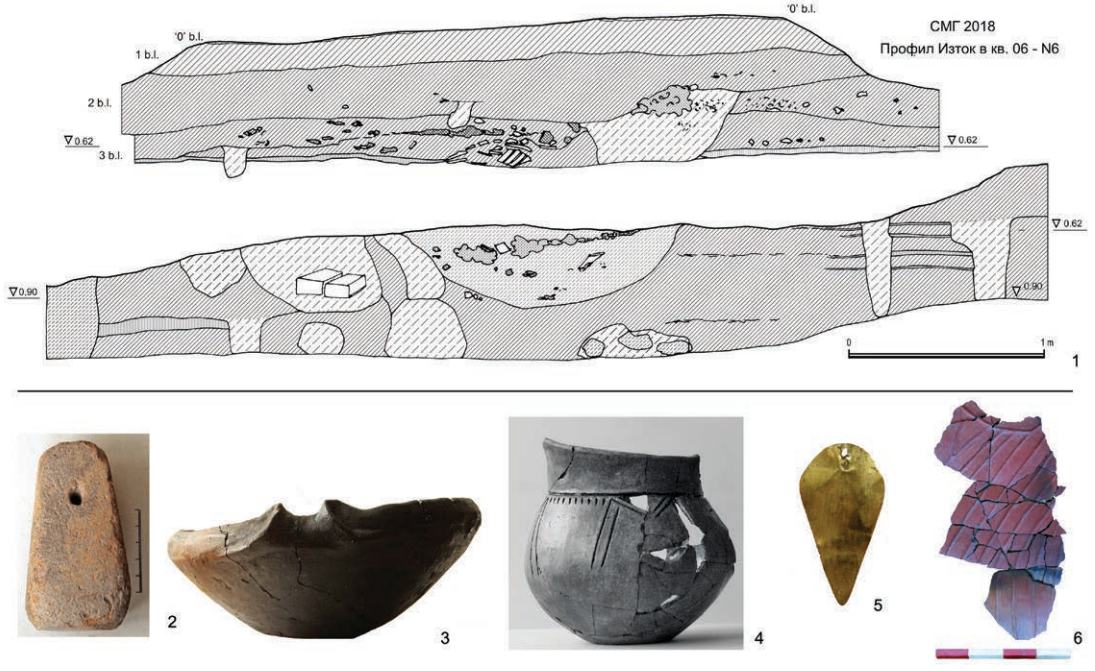
чиято западна част е разрушена от яма. В рамките на жилище от **II строителен хоризонт** в кв. M_7 (частично проучено през 1995 г.) е разчистена основа от пещ с дълб. 0,38 м НР. На изток основата продължава в кв. M_8. Има кръгла форма. Южно от пещта, вкл. върху замазката, са намерени във фрагментирано състояние няколко керамични съда. На 0,50 м СЗ от замазката е намерен фрагмент от пирамидална каменна тежест (НСФ I 380), а на 1,80 м на ЮЗ е изградено огнище. При премахване на пътеката M_7 – N_7 е разкрито струпване от няколко тежести за стан. Основата на II строителен хоризонт бе проследена и в кв. M_{5-6}. Подът на жилище от този хоризонт (трамбована светла глина на ниво 0,96 м НР) покрива деструкции от друго друго жилище, отнасящо се към III строителен хоризонт. Основата на **III строителен хоризонт** е проследена на по-голяма площ в кв. L_6 – K_6 – J_5 – J_6. Съоръжения или концентрации на материали не са регистрирани, тъй като районът е проучен през 1995 г. Към това ниво (на дълб. 0,54 м НР) се отнася и основата на огнище в кв. O_6/O_7, известно още от 1988 г. Подове от III строителен хоризонт, проучени още през 1991 г., бяха разчистени и в кв. L_{4-5}, K_{4-5} и J_{4-5}.

Обобщавайки данните за жилищата, трябва да подчертаем сигурната информация за използването на кирпичи (напр. в кв. O_6) като строителен материал. Това наблюдение от по-ранните разкопки се потвърждава и през 2018 г. Основите на стените по правило са укрепени със средно големи ломени камъни.

Обр. 2. Централен профил с I – III строителен хоризонт

Fig. 2. Central Profile with 1st – 3rd building levels

Обр. 3. 1. Профил в кв. О6 – N6, „0" – III строителен хоризонт; 2. Керамична тежест за вертикален тъкачен стан; 3. Паница; 4. Кана с врязана украса; 5. Златна листовидна висулка за композитен накит; 6. Фрагментиран питос с червена ангоба – вероятен импорт

Fig. 3.1. Profile in sq. O6 – N6, "0" – 3rd building levels; 2. Terracotta loom-weight; 3. Ceramic bowl; 4. Ceramic jug with incised decoration; 5. Golden leaf-pendant; 6. Fragmented red-coated pythos – presumably imported

Пещите и огнищата са в рамките на жилищата и са известни от ранните разкопки (напр. в G_3/H_3 или в кв. K_4 с дълб. 1,13 м НР). Някои огнища са в близост до пещи, но почти винаги около тях са запазени подовите нива. Не може да се акцентира върху някакви нови наблюдения относно начина им на изграждане и функциониране. При почистването на могилата са документирани и редица градени на място зърнохранилища (питоси), принадлежали на жилища от I – III строителен хоризонт (кв. G_3/H_3 на дълб. 1,65/1,70 м НР; кв. M_6/M_7 на дълб. 0,45 м НР). Стените на питосите са изградени от глина

с голямо количество органични примеси. Обикновено в тяхна близост има натрошени съдове и/или малки находки, както и хромелни камъни.

Керамичните съдове и находките са концентрирани около пещите, огнищата и питосите. Тези, които са без контекст, са малко. Намерени са няколко керамични съда – паници, кани и чаши, но във фрагментирано състояние (обр. 3.3 – 4). Малките находки включват познатите ни каменни сечива и оръжия, предмети от глина и метал, вкл. листовидна златна висулка (обр. 3.2, 5). Кремъчните артефакти са минимален брой. Предполагаемите импорти са няколко. Сред тях се откроява един грижливо изработен питос, покрит с плътна червена ангоба (хематит) и необичайна за Тракия пластична украса (обр. 3.6).

Резултатите от анализите на археоботаничните останки през 2018 г. се базират на 4900 информационни единици[1]. Те съвпадат с данните от Тракия по отношение на хексаплоидните пшеници, които са засвидетелствани в малки количества. Останките от просо и ръж също са единични и не свидетелстват за целенасочено отглеждане. Потвърждава се отглеждането предимно на устойчиви и адаптивни зърнени култури – еднозърнеста пшеница, ечемик, леща и уров. В изследваните проби овъглената дървесина е в минимални количества. Фрагментите могат да бъдат идентифицирани като останки от дъб (*Quercus* sp.). Анализ на органичните примеси бе извършен при негативи в глинени замазки, мазилки и стени на глинобитни съоръжения. Общият брой на пробите е 94. При микроскопско наблюдение бе установено използването на части от житни растения – стъбла, плеви и зърна, като без съмнение са идентифицирани зърна от ечемик.

Литература

Leštakov 2015: K. Leštakov. Klassifikation und Chronologie der mittelbronzezeitlichen Keramik aus Gălăbovo (Südostbulgarien) im Vergleich zu Anatolischen Siedlungsfunden. Teil 1. – Studia Archaeologica Universitatis Serdicensis, 5, 2015, 5–114.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF TELL GALABOVO

Krassimir Leshtakov

In 2018, the rescue excavations of Tell Galabovo were resumed. They were focused on the cleaning of the surface and the profiles in the western part of the site. We documented four building levels (numbered 0 – 3) in the Central Profile and some additional explored areas. The new field evidence confirms the earlier observations on the stratigraphy and the structures of these BA settlements.

№ 9. СЕЛИЩЕ ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА В М. БАДЕМА, С. ИЗВОРОВО, ОБЩИНА ХАРМАНЛИ

Борислав Бориславов

През 2018 г. след двегодишно прекъсване продължиха редовните археологически разкопки на селище от бронзовата епоха в м. Бадема до с. Изворово, финансирани от Министерство на културата[2]. През първите два сезона (2014 и 2015 г.) частично беше разкрито пространство с приблизително правоъгълна форма, ориентирано СЗ – ЮИ, с много висока концентрация на археологически ма-

[1] Археоботаническите анализи са дело на доц. д-р Цв. Попова и докторант Х. Христова от НАИМ – БАН.

[2] Екип: д-р Надежда Бориславова, д-р Силвия Иванова, д-р Станислава Славчева; докторанти: Светла Илиева, НБУ, Александър Иванов, СУ; магистри: Андрей Чинкеза, Павел Павлов; бакалаври: Петя Василева, СУ; Иван Иванов. Кремъчни артефакти: доц. д-р Мария Гюрова, НАИМ – БАН. Геоморфология: доц. д-р Росица Кендерова, СУ. Почви: доц. д-р Александър Сарафов, СУ. Геология: доц. д-р Стефка Приставова, МГУ. Костен материал: доц. д-р Лазар Нинов, НАИМ – БАН. Палеоботаника: доц. д-р Цветана Попова. Реставрация и консервация: гл. ас. д-р Петя Пенкова – НАИМ – БАН; Ива Начева. Нумизматика: проф. д-р Иля Прокопов. Геодезия и картографиране: Карт Проект ООД. Теренна консервация: арх. Людмила Маркова.

териали от камък, кремък, керамика и животински кости. По време на археологическата кампания през 2015 г., при разширяване на проучвания участък на изток, беше разкрит много добре оформен двулицев каменен зид, образуващ дъга (Бориславов 2015). Целта през този сезон бе да се проучи изцяло откритата през 2015 г. структура, като се установят нейните план, датировка, стратиграфия и инвентар. Тъй като, съгласно предписанията за теренна консервация, разкритите през 2014 и 2015 г. структури бяха покрити и зарити, работата започна с възстановяване на планквадратната мрежа в проучвания участък, така че каменният зид да бъде изцяло разкрит. Работата беше концентрирана в нови четири квадрата и половина (A‘4, A‘5, A5, A6, B5), като частично бяха разкрити повторно A4 и B4. Въпреки че представлява нива и се обработва продължително време, теренът никога не е бил риголван и подлаган на дълбока оран, което е позволило частичното запазване на нивото от последната (най-късна) фаза от съществуването на селището.

Обр. 1. Основи на каменен зид на постройка с кръгъл план

Fig. 1. Stone foundations of a circular building

Обр. 2. Каменна стена, детайл

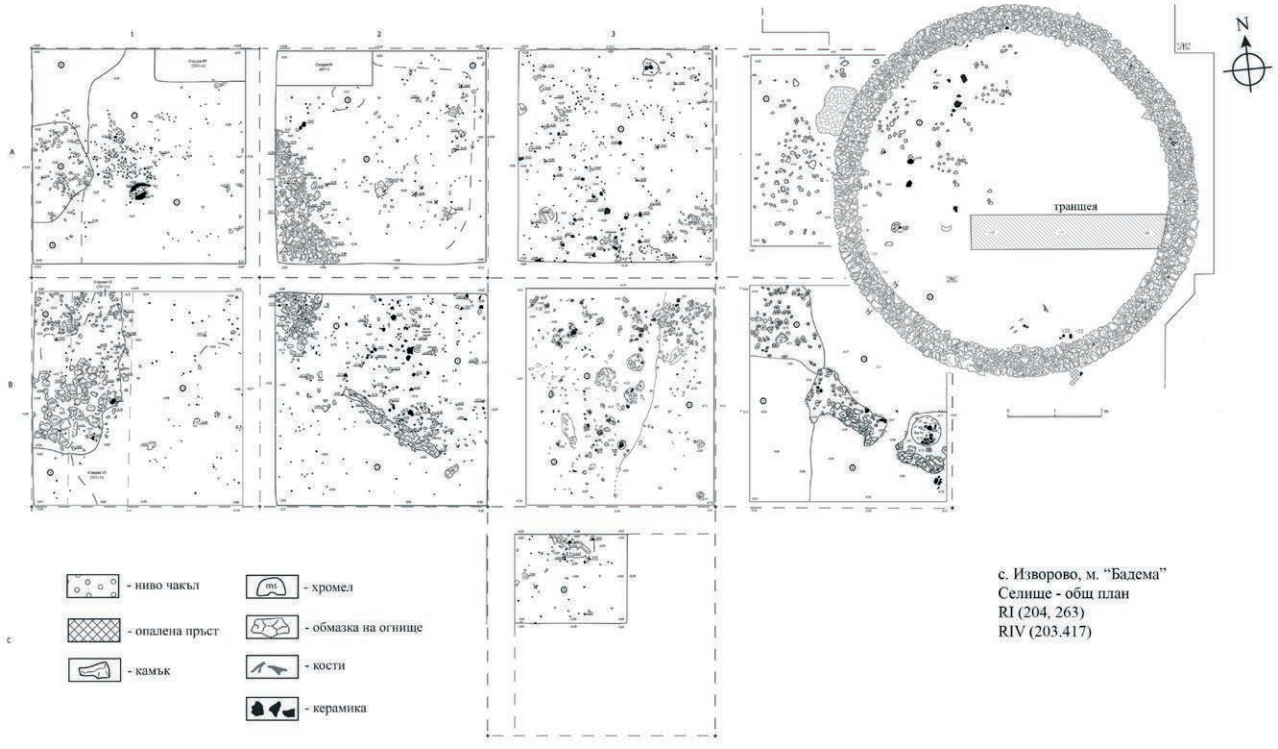
Fig. 2. Detail of the stone wall

След цялостното разкриване на каменния зид беше установено, че в план той образува почти идеален кръг с вътрешен диаметър 7 м и представлява каменна основа на постройка (обр. 1). Зидът е двулицев, много добре оформен, с дебелина 0,62 – 0,68 м. Вътрешното и външното лице са оформени със средно големи речни или кварцови камъни (обр. 2). Между тях има пълнеж от камъни, като за спойката е използвана глина. Горните редове от каменния зид са отнесени при обработката на почвата, а запазената част лежи изцяло в тъмносив пласт, в който се откриват материали от бронзовата епоха. Каменните зидове лежат в ниво от много здраво трамбован чакъл и глина. Структурата на този пласт е абсолютно идентична на трамбованите площадки от чакъл в основата на проучените през 2008, 2010 и 2016 г. Могили 1, 2 и 3.

Входът на постройката е разположен от югозапад и е маркиран от два големи камъка, които са били в основата на прага. Извън постройката са регистрирани две огнища – почти непосредствено до каменната основа. Около тях има концентрация на керамични съдове (изработени на ръка), хромели и каменни инструменти. Във вътрешността на сградата също са открити голям брой керамични фрагменти, но прави впечатление почти пълното отсъствие на животински кости. Всички находки и керамични фрагменти бяха концентрирани над трамбовката, в тъмносивия пласт под орницата. Керамиката представя форми и украса, характерни за финала на РБЕ III и СБЕ – паници, купи, амфори, кани, чаши и гърнета. Открити са каменни оръдия, кремъчни изделия, прешлени за вретено и керамични тежести.

В заключение може да се направи предварителният извод, че разкритата каменна структура с кръгъл план представлява основата на жилище със сравнително голям двор. В него е имало помощни стопански постройки с лека конструкция, огнища, инструменти, животински кости (остатъци от храна) и др. (обр. 3).

През 2018 г. започна геомагнитно картиране на селището в м. Бадема с цел да се установи

Обр. 3. Общ план на проучваната площ през 2014, 2015 и 2018 г.

Fig. 3. General plan of the excavated area in 2014, 2015, and 2018

евентуалното наличие на археологически структури[1]. Първоначално беше предвидено прилагането и на електросъпротивително картиране, но поради ограничените средства и неблагоприятните повърхностни условия (висока влажност) беше предпочетена магнитната градиометрия. За следващия археологически сезон се предвижда да бъде извършено планираното електросъпротивително картиране.

Резултатите от геофизичното проучване ще позволят планиране и изработване на детайлна стратегия за по-нататъшното конвенционално археологическо изследване на този изключително важен селищен обект.

Литература

Бориславов 2015: Б. Бориславов. Селище от бронзовата епоха в м. Бадема, с. Изворово, община Харманли. – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 2015, 135 – 137.

BRONZE AGE SETTLEMENT IN BADEMA LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF IZVOROVO, HARMANLI MUNICIPALITY

Borislav Borislavov

The archaeological excavations of the BA settlement in Badema locality near the village of Izvorovo were resumed after a two-year break. The main aim of the investigations was the complete excavation of a building, partly revealed in 2015. The excavated area was expanded and the foundations of the building were uncovered, circular in plan with a diameter of 7 m (Fig. 1). Large stones form the front and the backside of the foundation, which is 0.62 – 0.68 m wide (Fig. 2). The entrance is from the SW. Two large stones shape the doorsill. Outside the building, two fireplaces were discovered. Handmade ceramic vessels, millstones and stone tools were found in high concentration.

[1] Проучването се извършва от инж. д-р Н. Тонков (НАИМ – БАН); финансиране от Министерство на културата; Разрешение за теренно проучване № 283/14.06.2018.

The pottery illustrates the trends in the shapes and the decoration from the final of EBA 3 and MBA – bowls, plates, cups, amphorae.

In conclusion, according to the results of the research, it could be stated that the excavated round structure is a foundation of a dwelling with a rather large yard, where light structures, fireplaces, tools, animal bones (food remains), etc. were discovered (Fig. 3).

№ 10. МОГИЛА № 5, С. ИЗВОРОВО, ОБЩИНА ХАРМАНЛИ

Борислав Бориславов, Надежда Бориславова

Проучването на Могила № 5 в м. „Бялата пръст“, с. Изворово, общ. Харманли, започна през август 2017 г. с финансиране от МК. След прекъсване от няколко месеца през 2018 г. разкопките продължиха до цялостното проучване на могилата[2]. През предходния сезон беше установено, че става дума за две разновременни могили под общ насип – едната от бронзовата епоха (5А), а другата от римския период.

Работата започна в северната половина на могилния насип, която през първия етап на разкопките нямаше възможност да бъде проучена. Беше установено, че могилата е изградена в следната последователност: върху стерила е оформена равна трамбована глинена площадка с диаметър 15 м. Върху основата е направена каменна крепида, в центъра на която е вкопана гробна яма с правоъгълна форма и заоблени ъгли. На дъното ѝ е била подредена дървена скара от греди с диаметър около 10 см, заковани с железни гвоздеи. В ямата е извършена кремация на място. Тялото на погребания (мъж) е било изгорено с облекло (дрехи, сандали), лични вещи – бронзов пръстен, железен нож, тоалетни принадлежности (железни стригили при поясните прешлени). Върху тялото и около него са били подредени две керамични лампи (при краката и гърдите) и над 30 стъклени и керамични съдове за храна и течности: чаши, купи, паници и две стомни. В съдовете са открити останки от горели фурми, грозде, смокини, орехи и животински кости. Вероятно погребението е било извършено през есента. При стригилите са установени останки от плат (вероятно лен). От високата температура стените на ямата са отухлени. На повърхността на гроба е открита горяла сребърна монета. В границите на крепидата, в западната и северната ѝ периферия, са извършени погребални угощения – две тризни с фрагменти от амфори, гърнета с животински кости и др. Вътрешното пространство е насипано с пръст и затрупано с камъни с обща височина 1 м и диаметър 10 м. Между камъните е открита втора горяла сребърна мо-

Обр.1. Могила № 5. Общ поглед от югоизток към централното съоръжение и могилния насип от римския период

Fig. 1. Tumulus 5, general view from the southeast – the central structure and the mound from the Roman Period

[2] Екип: д-р Станислава Славчева, д-р Силвия Иванова; докторанти: Светла Илиева – НБУ, Александър Иванов – СУ; София Христева, НАИМ – БАН; магистри: Павел Павлов; Андрей Чинкеза; бакалаври: Петя Василева, СУ; Иван Иванов. Палеоботаника: доц. д-р Цветана Попова, НАИМ – БАН. Костен материал: доц. д-р Лазар Нинов, НАИМ – БАН. Геодезия и картографиране: КартПроект ООД. Теренна консервация: архитект Людмила Маркова. Реставрация и консервация: гл. ас. д-р Петя Пенкова – НАИМ – БАН; Ива Начева. Нумизматика: проф. д.и.н. Иля Прокопов.

нета. Съоръжението е засипано с хомогенен насип от глинеста пръст без археологически материали, маркиран в периферията с големи кварцови камъни или с каменни струпвания (обр. 1). Гробът, тризните, каменното съоръжение върху тях и могилният насип са оформени еднократно в рамките на последното десетилетие на I в. сл.Хр. Двете горели сребърни монети са денарии на император Веспасиан и император Домициан, отсечени в Рим съответно през 75 г. и 88 г. сл.Хр., като последната е открита непосредствено върху гробната яма.

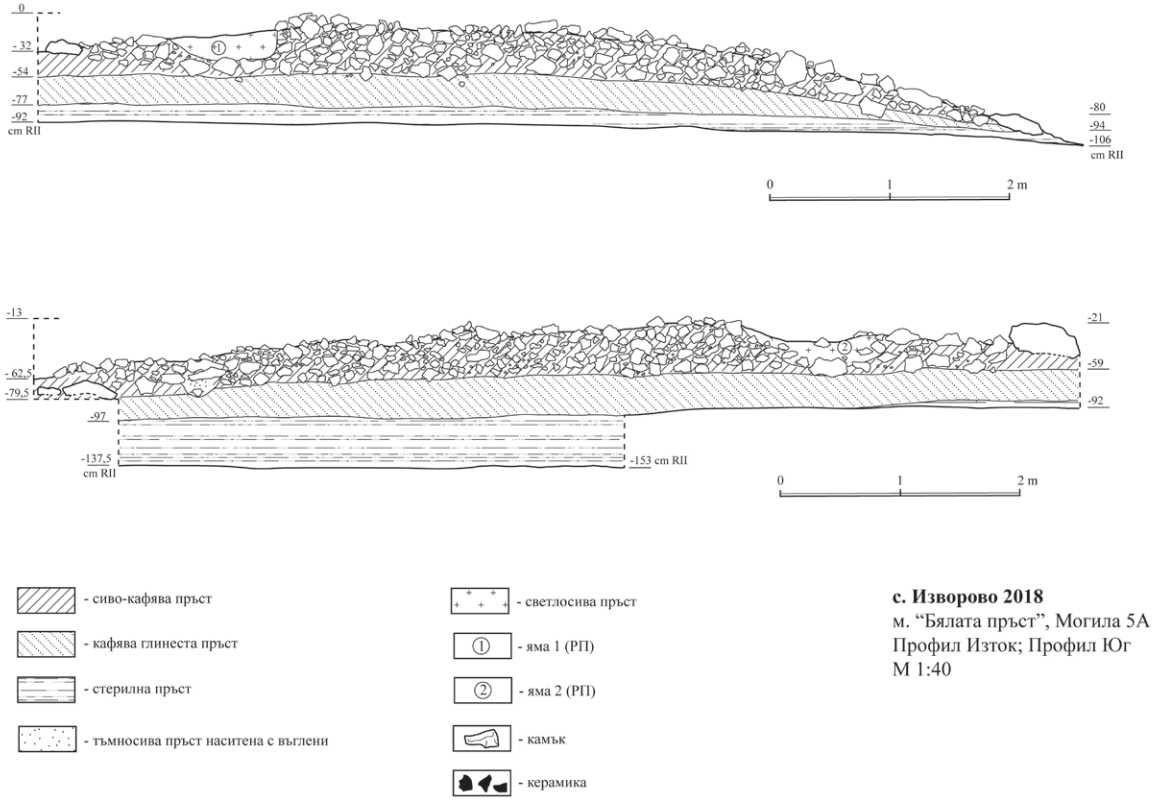

Обр.2. Могила № 5А (бронзова епоха). Етап от проучването, поглед от изток

Fig. 2. Tumulus 5A (BA). A stage of the excavations, view from the east

През II – IV в. в източната и северната периферия на могилата е натрупан пласт от тъмносива пръст. В него са проучени вторични гробове с кремация с депозирани керамични съдове, лампи, монети, накити (сребърен пръстен с гема), покрити с тухли или камъни. Крайната дата на използване на могилата се определя от две бронзови монети на император Константин I от 320 – 325 и 324 – 329 г. сл.Хр.

Въпреки предварително регистрираните иманярски изкопи, единият от които със значителна дълбочина, в процеса на работа беше установено, че те не са засегнали първичния гроб. В резултат

Обр.3. Могила № 5А (бронзова епоха), източен и южен профил

Fig. 3. Tumulus 5A (BA), eastern and southern profiles

Могила № 5 е първото изцяло и прецизно проучено запазено гробно съоръжение с богат инвентар от римския период в Сакар.

Могила № 5 е и първата от некропола до с. Изворово, при която беше установен топографски континуитет на надгробни могили от бронзовата епоха и римския период. Крепидата на централния гроб от римския период застъпва североизточната периферия на ранната могила. При натрупването на земления насип през римския период могилата от БЕ е била изцяло засипана.

При проучването на могилата от БЕ, означена като Могила 5А, беше установено, че тя е много сходна по размер и начин на натрупване с Могила № 3 (2016 г.). Диаметърът на каменния насип е 9,20 м, а височината му е 0,80 м. (обр. 2). В северната и западната му периферия са регистрирани три плитки ями от римския период. След отстраняването на две нива плътно подредени малки и средни камъни беше разкрита крепида с диаметър 7 м от големи каменни блокове. Във вътрешността на крепидата е оформена каменна площадка (обр. 3). Между камъните бяха намерени бронзово ножче, горели кости, две конусчета от сребро с позлата, украсени с напречни канелюри, и фрагменти от фино сферично тяло, изработено в същата техника. Едното конусче е пробито в горната част с две срещуположни дупки, направени отвътре навън. Керамичните фрагменти, открити в могилния насип, са с типичните технологични характеристики и форми за керамичния комплекс от близкото селище от бронзовата епоха в м. Бадема.

TUMULUS NO. 5 NEAR THE VILLAGE OF IZVOROVO, HARMANLI MUNICIPALITY

Borislav Borislavov, Nadezhda Borislavova

In 2018, two tumuli from different periods, respectively the BA and the Roman Period, were investigated under a common mound. The Roman tumulus (5) was built on a platform of beaten clay, 15 m in diameter. The base is enclosed by a krepis. At the center, a *bustum* burial was discovered. The body was burned with the clothes, a bronze ring, an iron knife and several iron strigils. Over the human remains, two ceramic lamps and more than thirty vessels for food and liquids were placed. At the western and the northern periphery of the base, remains from burial banquets were uncovered. The grave and its surroundings were covered with a stone cairn. This structure together with the krepis were covered by a homogeneous earthen mound (Fig. 1). The tumulus is dated to the last decade of the 1st c. AD. In 2nd – 4th c. AD, the north and the east periphery of the mound was reused and covered by a layer of dark gray earth, in which secondary cremation graves and remains from funeral rites were investigated.

The Bronze Age tumulus (5A) is very similar in terms of dimensions and structure to Tumulus 3 investigated in 2016 (Fig. 2). The diameter of its stone mound was 9.2 m, and its height – 0.8 m (Fig. 3). The base was enclosed by a krepis, 7 m in diameter. At the center, over a stone platform, a bronze knife and cremated human remains were discovered. At the northern part of the area enclosed by the krepis, two fluted cones made of silver with gold cover and fragments of a spherical object made in the same technique were found.

№ 11. НАДГРОБНА МОГИЛА СИЛИХЛЯР 3

Петър Балабанов, Даниел Пантов

За втора поредна година (от 14.06 до 13.07.2018 г.) бяха проведени разкопки на могила № 3 от некропола в м. „Силихляр“ край гр. Приморско. При проучванията през 2017 г. бе установено, че могилата е натрупвана на два етапа, а във вторичния насип бе разкрит гроб (№ 1) от бронзовата епоха (обр. 1). Проучванията през 2018 г. отново се проведоха под ръководството на доц. Петър Балабанов и Даниел Пантов, директор на ИМ – Приморско.

След отстраняването на временните покрития, разчистването на растителността и проверка на проучвания терен с георадар, бяха заложени девет квадрата с размери 5 × 5 м, ориентирани по посоките на света. Квадрат 2 обхващаше останките на могилата от ломени камъни, около изкопа на гроб 1. Квадрат 2 бе долепен от източната му страна. В границите на останалите седем квадрата не бяха констатирани аномалии, които биха могли да бъдат интерпретирани като следи от антропогенна дейност.

Квадрат 1

В границите на квадрата насипът бе отнет на дълбочина до 0,25 м. На кота 45,85 – 45,91 м в цялата му площ се достигна материкът. Артефакти и следи от антропогенна дейност не бяха открити.

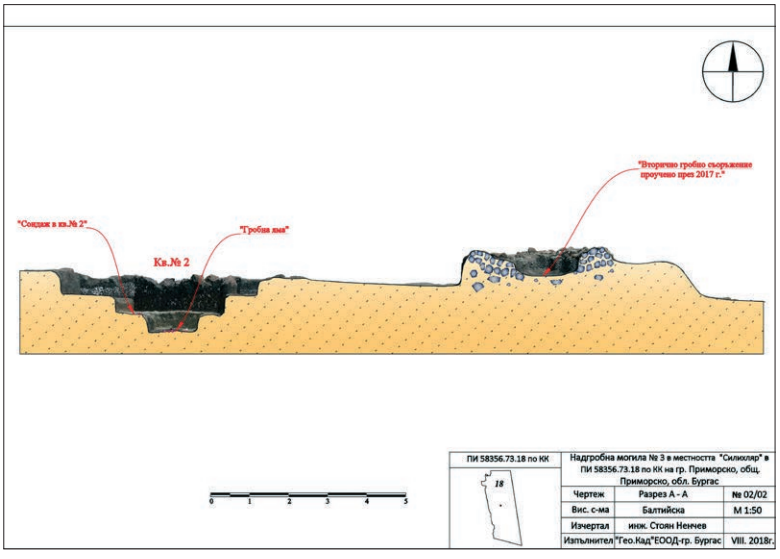
Квадрат 2

С цел установяване на стратиграфската ситуация между квадрат 1 и квадрат 2 бе оставено ребро, в което бяха запазени няколко едри ломени камъка от могилата върху гроба (обр. 3).

Насипът се състоеше от черна пръст, в която на места се забелязваха следи от пепел и въглени. Открити бяха и няколко дребни фрагмента от керамични съдове, два добре запазени молара от човек, както и четири фрагмента от кремъчни ножове.

На дълбочина 0,50 – 0,65 м, на кота 45,75 м, в ъглите се появи материкът. Поради това в центъра и източната му половина бе заложен по-малък изкоп с почти квадратна форма. В очертанията на изкопа имаше петно от черна, сравнително мека пръст, обилно примесена с късчета овъглено дърво.

В дълбочина тъмното петно намаляваше. В източната му периферия, върху подравнена на повърхността на материка площадка, бяха разчистени кости от лява човешка ръка, положена хоризонтално, с дланта на изток. На 0,13 м северно от нея се очертаха две петна с неправилна форма и размери от няколко сантиметра. Едното съдържаше ситно смлени минерални частици с бял цвят, а другото – с тъмночервен цвят. Подобно петно с тъмночервен цвят имаше и в близост до дланта. Поради намаляването на размерите на петното от черна пръст, границите на изкопа на кота 45,20 бяха стеснени до размери 1,9 м (изток – запад) × 1,3 м (север – юг).

Обр. 1. Разрез на гроб №1 и №2

Fig. 1. Cross-section of graves No. 1 and No. 2

Обр. 2. Въздушна снимка на обекта

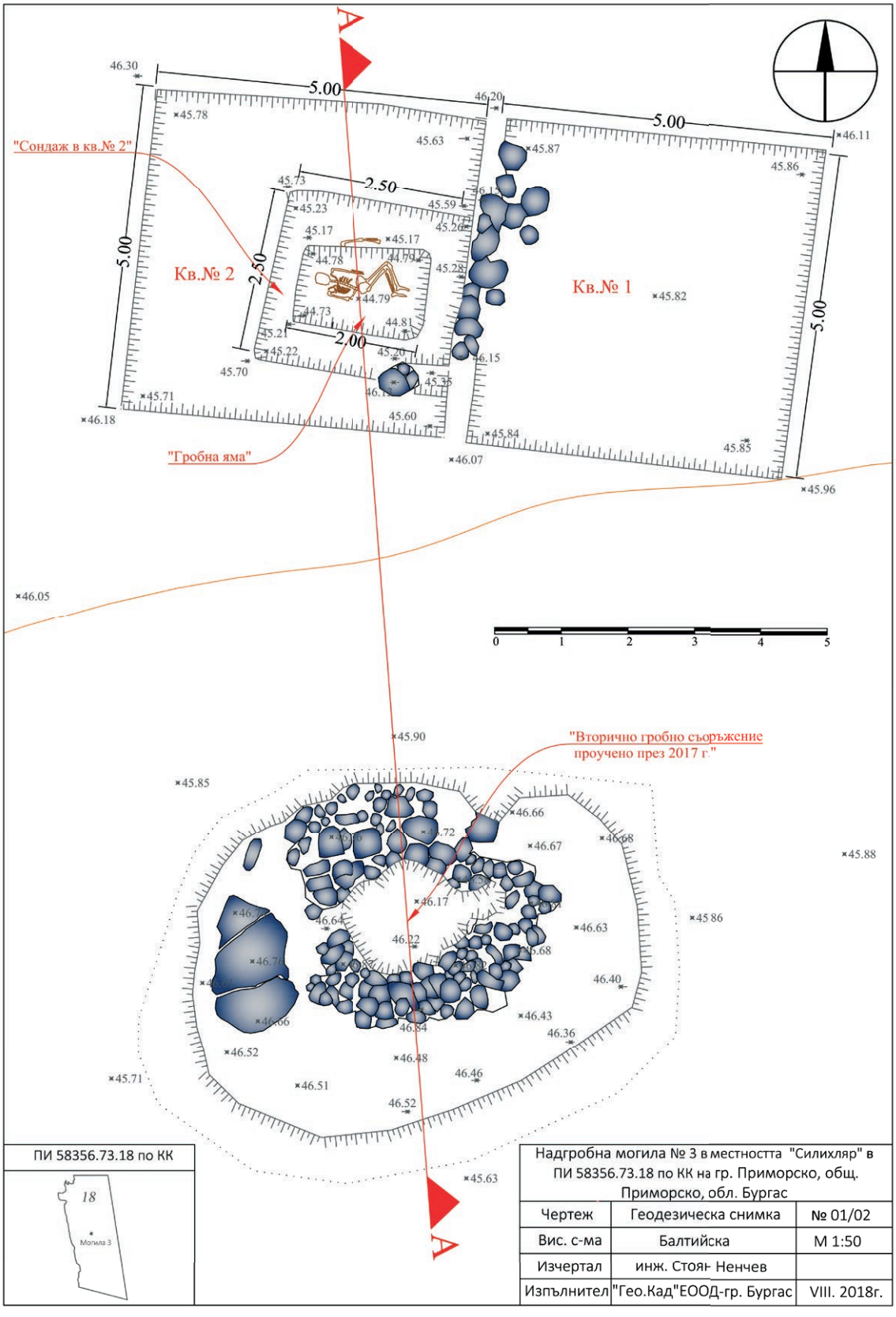
Fig. 2. Aerial photo

На дълбочина кота 44,80 м в централната част на изкопа бяха разкрити кости от скелет на възрастен индивид. Те се откриха на 0,35 м под нивото на откритите кости от човешка ръка.

Гроб 2

Гробната яма, със слабо изразена трапецовидна форма, е ориентирана с дългите си страни изток – запад. В дълбочина, непосредствено под костите от скелета, бе документирана настилка от фин пясък, примесен с дребни парченца вар (кота 44,73 м).

Покойникът е бил положен по гръб, с глава, ориентирана на запад. Краката са били свити в коленете и обърнати на север. Черепът е силно фрагментиран (вероятно от нападалите впоследствие в ямата ломени камъни). Долната челюст е добре запазена, заедно с повечето зъби. Горната е фрагментирана, част от зъбите липсват. Лявата ръка е протегната покрай тялото, подпъхната под таза. Дясната, леко свита в лакътя, е поставена върху таза. Около черепа и стъпалата в насипа се виждаха петна от тъмночервени на цвят, старателно стрити минерали (обр. 3). Погребален инвентар или случайни артефакти не бяха откри-

Обр. 3. План на разкритите структури

Fig. 3. Plan of the excavated area

ти. На база стратиграфската позиция спрямо гроб № 1 (разкрит през 2017 г., от БЕ) предполагаме, че датировката на гроб № 2 е ранна бронзова епоха, като на този етап от проучването е невъзможно прецизиране.

Останките от двата гроба бяха заснети с геодезичен дрон. Поради липсата на данни (археологически и геофизични) за наличието в пределите на проучваната площ на други комплекси или следи от антропогенна дейност, археологическите разкопки бяха прекратени.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF TUMULUS NO. 3 IN SILIHLYAR LOCALITY, NEAR PRIMORSKO

Petar Balabanov, Daniel Pantov

Investigations of the Tumulus No. 3 in Silihlyar locality continued in 2018. The site is situated in the NE part of Silihlyar locality. Last year, it was established that the mound was piled in two stages (Fig. 1). Grave No. 1 from the Bronze Age was discovered under the NE part of a stone slab, containing an oxidized bronze dagger. In 2018, the central burial was excavated (Figs. 2 – 3). The deceased, an adult individual, was laid on his/her back, with the head to the west. There was no burial inventory, but the grave can be dated to the Early Bronze Age.

№ 12. НАДГРОБНА МОГИЛА СИЛИХЛЯР 4

Петър Балабанов, Даниел Пантов

Могила № 4 се намира в местността „Силихляр“, на около 5 км северозападно от гр. Приморско и на около 150 м западно от могила № 3, проучена през 2017 и 2018 г. Преди началото на разкопките бе обрасла с дървета и ниска растителност. Височината ѝ възлизаше на 2,60 м, а диаметрите С – Ю – 24,6 м и И – З – 22,7 м. Разкопките се проведоха на два етапа: от 09.07 до 20.07.2018 г и от 10.09 до 20.10.2018 г.

Преди началото на разкопките, върху повърхността на могилата бяха заложени две стратиграфски ребра с ориентация И – З и С – Ю. Те бяха съобразени с иманярските изкопи, направени с багер по повърхността на могилата. Между ребрата бяха оформени три сектора. По време на разкопките бе документирано, че теренът, върху който е издигната могилата, е имал слаб наклон от север на юг (обр. 1).

След проучването на могилния насип и стратиграфските ребра в централната част на могилата, на кота 38,509 м бе заложен сондаж с правоъгълна форма и размери: С – Ю – 11,0 м; И – З – 10,0 м. Той обхващаше съоръженията, регистрирани под насипа на могилата. В границите на сондажа бяха проучени долните пластове от насипа и горният слой от древния чернозем до достигане на повърхността на материка на кота 37,425 м (обр. 2).

Стратиграфия и датировка

В хода на разкопките бе установено, че насипът на могилата е бил натрупан на два етапа. Първоначално на равнището на древната повърхност, върху предварително изградените каменни съоръжения и клада, е била издигната по-малка могила от черна пръст. В хода на насипване са били оформени две отделни ями с почти квадратно сечение. Дъната им бяха вкопани до 0,15 м в терена. В северната и североизточната част на насипа, над каменните съоръжения (на височина 0,40 – 0,95 м), са били натрупани две безформени купчини от грубо ломени камъни. В останалата му част се срещаха отделни камъни. При проучването на насипа бяха открити 17 фрагмента от стени на съдове, правени на ръка от лошо изпечена глина с примеси от едър пясък, придобили черен до сив и червен цвят, един малък фрагмент от кремъчен нож и нуклеус. В източната периферия на могилата, на 0,60 м над древната ходова повърхност, с помощта на ломени камъни е била оформена погребална камера. Насипът на могилата е бил разширен и издигнат във височина около 0,85 м с тъмнокафява горска пръст. Непосредствено под най-високия участък имаше „шапка“ (участък с кръгла форма), дебел до 0,65 м, в който пръста бе примесена обилно с глина. Размерите на могилата също са били разширени (от 3,5 до 5,5 м), повече в източна посока. За окончателно оформяне на могилния насип цялата повърхност на могилата е била покрита с плътен слой от глина с дебелина до 8 см. На база

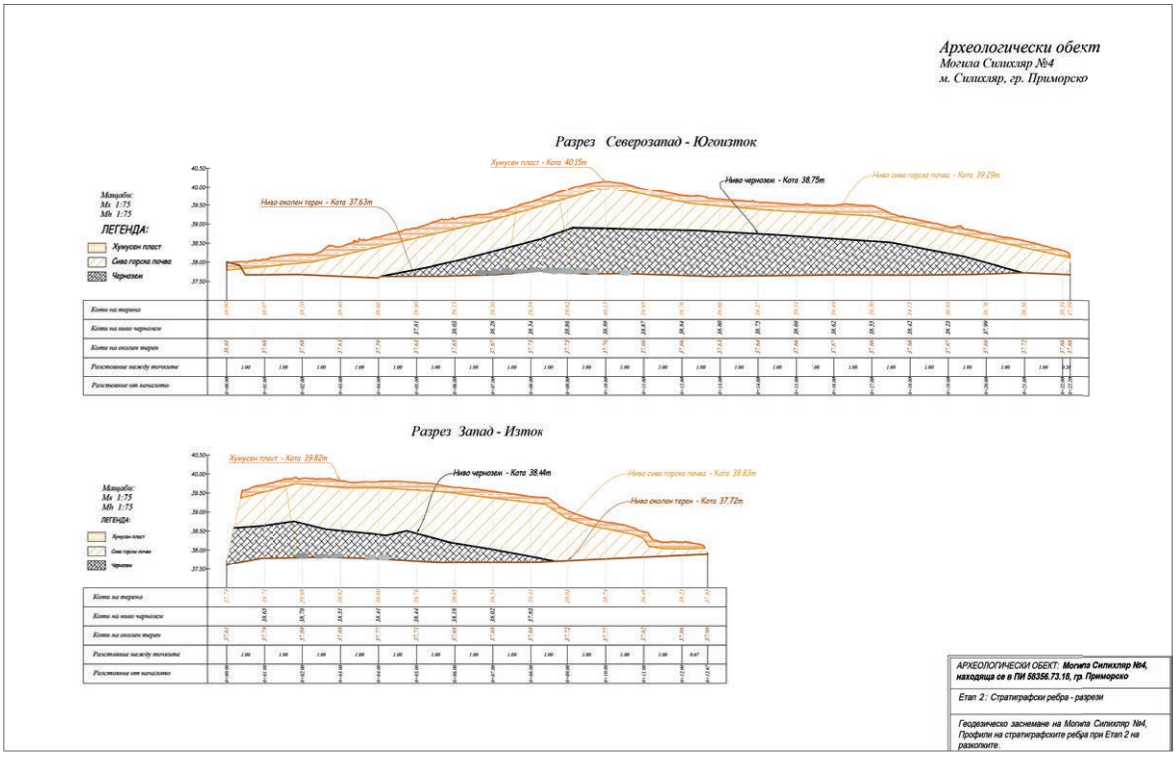
Обр. 1 Силихляр, община Приморско. Могила № 4, план на разкритите структури

Fig. 1. Silihlyar, Primorsko Municipality. Tumulus No. 4, plan of the structures

откритата керамика и находки в съоръженията и насипа на могилата, проучените структури се датират в РБЕ.

Крепида

В централната част на първоначалната могила, на повърхността на древния терен с грубо ломени камъни е бил оформен неправилен кръг с външен диаметър 5,61 и вътрешен 4,21 м. В югозападната половина камъните от крепидата бяха наредени с ясно видими промеждутъци между тях. В северната отсечка те бяха значително по-плътни и на места натрупани в два до три реда. Северо-

Обр. 2. Профили Северозапад – Югоизток и Запад – Изток

Fig. 2. Northwest – Southeast profile and West – East profile

Обр. 3. Обеци тип „Левкас“

Fig. 3. Earrings Leukas Type

източният край бе оформен като тъп ъгъл. В центъра на източната част на кръга под равнището на древното ходово ниво бе проучена малка яма с правоъгълно сечение (0,65 × 0,60 м) и дълбочина около 0,45 м от повърхността. Запълнителят се състоеше от сравнително мека, тъмна пръст. В западната ѝ част, непосредствено над пода на ямата, бе намерен силно фрагментиран малък съд с датировка РБЕ, формуван на ръка от лошо изпечена глина с примеси от едър пясък. Редица от натрупани грубо ломени камъни съединяваше източната периферия на крепидата с гроб 1.

Гроб 1

Съоръжението се разкри на 1,10 м югоизточно от периферията на крепидата. Камерата на гроба бе оформена като неправилна по форма могила с елипсовидна форма, ориентирана И – З и размери: външни 3,20 × 1,20 м; вътрешни (гробна камера) 0,80 × 1,70 м. Изградена бе от грубо ломени камъни, подредени в няколко реда. Основата на съоръжението бе с лек наклон от запад на изток, като източната част лежи върху древната повърхност, а западната е вкопана в периферията на първоначалната могила. В насипа непосредствено над гробната камера имаше безформено струпване на средни по размер камъни.

В камерата бяха открити останки от скелет на млад индивид от женски пол, положен в поза „хокер“ надясно. Костите бяха силно ерозирали и на места изцяло изтлели. В областта на черепа бяха намерени две златни обеци тип „Левкас“ и две сребърни спирали, покрити с дебел слой окиси (обр. 3). В пръстта, южно от останките на главата, се разкри малко петно от стрит минерал с тъмночервен цвят. Непосредствено над костите на таза в насипа бяха събрани фрагменти от малък съд, направен от лошо изпечена глина с примеси от пясък, придобил черен цвят. Дълбочината на гробната камера варира в границите 0,15 – 0,25 м.

П-образно съоръжение в източната част на крепидата

Съоръжението е изградено от един ред грубо ломени камъни, подредени върху древната повърхност в П-образна форма, с ширина 1,10 и дължина 1,90 м, ориентация изток – запад. Източната му страна липсваше. Долепено бе до югоизточната периферия на крепидата. При проучването в ЮЗ ъгъл бе открито малко петно от стрит минерал с тъмночервен цвят. Други артефакти в насипа, състоящ се от тъмна пръст, не бяха открити. В източната част, отчасти на юг извън стените ѝ, бяха разкрити останки от голяма клада (огнище № 2). Тя имаше неправилна форма с размери 2,20 × 2,75 м. Дебелината на пласта от пепел на места надхвърляше 0,40 м. Дъното ѝ беше равно и се намираше на 0,25 м под равнището на древната повърхност. Пластовете пепел бяха примесени с пръст, сходна с околния насип.

Клада № 1

Петното пепел се очерта при отнемането на насипа от ходовото ниво, на 1,15 м североизточно от периферията на гроб 1. Изкопът за кладата има неправилна правоъгълна форма с размери 2,60 × 1,10 м и е ориентиран североизток – югозапад. Дебелината на пластовете пепел, примесени с пръст, достигаше 0,30 м. Дъното бе неравно, външните граници – небрежно оформени. При проучването на пластовете пепел не бяха открити артефакти. Въз основа на откритите структури и артефакти могила № 4 се датира към РБЕ, като на този етап прецизирането на датировката е невъзможно.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF TUMULUS NO. 4 IN SILIHLYAR LOCALITY, NEAR PRIMORSKO

Petar Balabanov, Daniel Pantov

The investigations in Silihlyar locality continued in 2018 with the excavations of Tumulus No. 4. It was 2.6 m high and 24.6 m in diameter (Fig. 1). In the central part, three stone structures under a common mound were revealed (Fig. 2). The structure are a stone crepis with oval shape, a П-shaped stone enclosure, a funeral pyre and the grave of a young woman. In the grave were found two gold earrings of Leukas Type, two silver spirals and a small ceramic pot (Fig. 3). Based on the structures and grave inventory, the tumulus is dated of the Early Bronze Age.

№ 13. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА „ПОПОВА“ МОГИЛА, С. КОЗЛОВЕЦ, ОБЩИНА СВИЩОВ

Стефан Александров, Илия Киров, Надежда Атанасова

Надгробната могила се намира в местността „Попова могила“, в землището на с. Козловец, община Свищов, област Велико Търново. Могилата е разположена на естествено възвишение, доминиращо над околния терен. През могилния насип беше предвидено преминаването на преносен газопровод за гр. Свищов, което предизвика и провеждането на спасителните археологически проучвания.

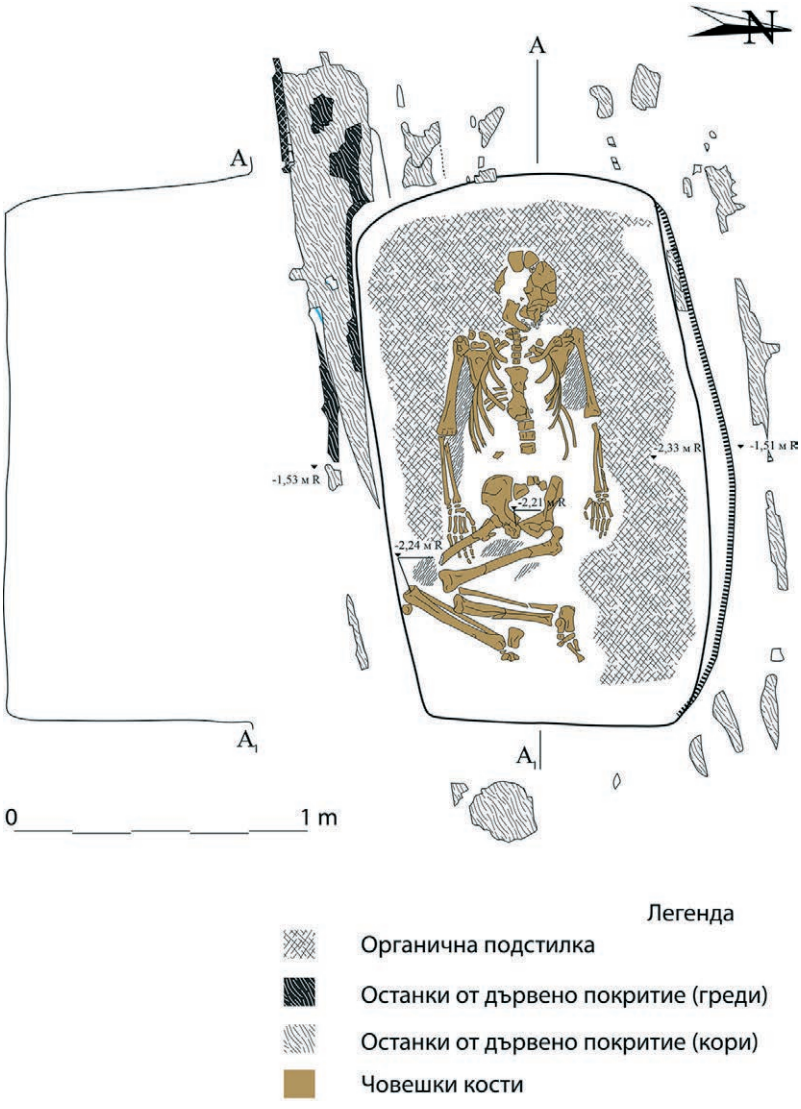
Преди началото на разкопките могилата имаше височина 1,70 м и диаметър 40 м (обр. 1). Могилният насип и околомогилното пространство бяха изцяло проучени. Почти в центъра на могилния насип бе разкрит гробен комплекс, датиращ от ранната бронзова епоха.

Обр. 1. Козловец, Попова могила преди началото на проучването

Fig. 1. Kozlovets, Popova Tumulus before the excavations

Гробната яма е с размери 1,91 × 1,01 м, вкопана в античния терен и материка на дълбочина 0,85 м. Ямата е ориентирана с дългите си страни в посока изток – запад. На дъното на ямата е поставена рогозка от

Обр. 2. Козловец, Попова могила, Гроб № 1

Fig. 2. Kozlovets, Popova Tumulus, Grave No. 1

органична материя, върху която в поза по гръб със свити в коленете крака (с ориентация запад – изток) е положено тялото на мъж (възрастова група *adultus*, 25 – 30 г.). Ръцете са изпънати покрай тялото. Тялото на починалия е покрито с червена охра. Гробната яма е покрита със 7 дървени греди, върху които е натрупан могилният насип (обр. 2).

В могилния насип и околомогилното пространство не бяха открити други гробни или поменални съоръжения.

RESCUE EXCAVATIONS OF POPOVA TUMULUS NEAR THE VILLAGE OF KOZLOVETS, SVISHTOV MUNICIPALITY

Stefan Alexandrov, Iliya Kirov, Nadezda Atanassova

The excavated tumulus was located near the village of Kozlovets, Svishtov Municipality (Fig. 1). One inhumation grave was discovered during the excavations. The burial pit, located approximately in the center of the mound, was dug into the ancient humus level and the virgin soil, covered with wooden planks and barks. The deceased was buried in anatomical order, in supine position with flexed legs (Fig. 2). Red ochre was spread over the skeleton. According to the mortuary practices, the grave could be dated to the Early Bronze Age.

№ 14. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЧЕРНОГОРОВО, ОБЩ. ДИМИТРОВГРАД (ОБЕКТ № 76 ПО ТРАСЕТО НА МЕЖДУСИСТЕМНА ГАЗОВА ВРЪЗКА ГЪРЦИЯ -БЪЛГАРИЯ)

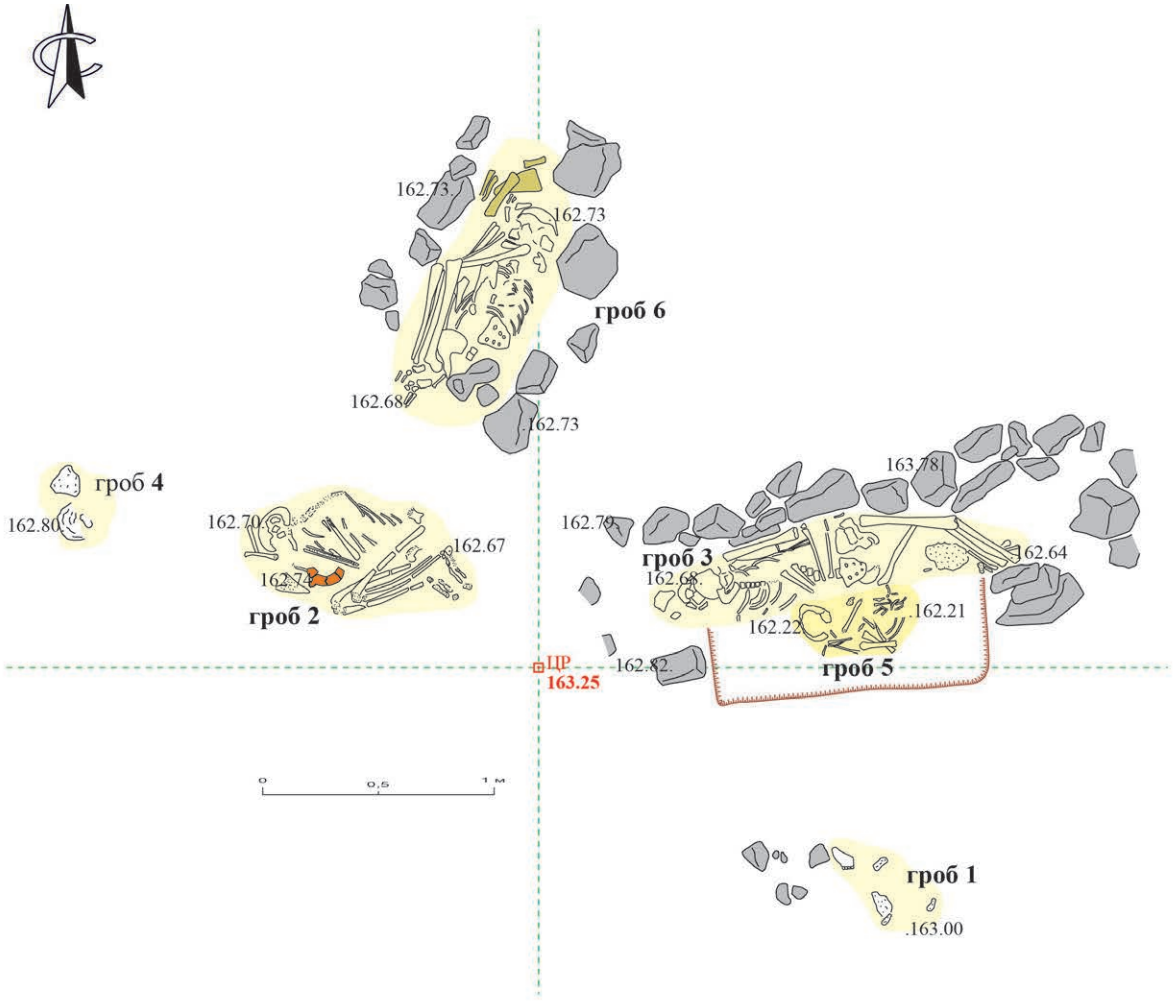
Анелия Божкова, Яна Мутафчиева

Спасителните археологически разкопки се проведоха в периода от 12.10 до 5.11.2018 г. по договор между *ICGB* и НАИМ – БАН под ръководство на проф. д-р Анелия Божкова, секция за Тракийска археология към НАИМ – БАН – научен ръководител, и д-р Яна Мутафчиева – заместник-ръководител. В проучването участие взеха Виолета Милчева, докторант в катедра Археология към СУ „Св. Климент Охридски“, Диляна Василева, бакалавър-археолог, и инж. Атанас Каменаров. Антропологичният анализ е изготвен от д-р Надежда Атанасова, ИЕМПАМ – БАН.

Обр. 1. Общ план и централен профил на надгробната могила

Fig. 1. General plan and central profile of the tumulus

Обр. 2. Графична документация на проучените гробни структури

Fig. 2. Detail of the investigated features

Обект № 76 е локализиран по време на теренни археологически издирвания по трасето на междусистемна газова връзка Гърция – България в землището на с. Черногорово, общ. Димитровград. Могилата се ситуира в равнинно-хълмиста местност, на ръба на полегат склон с експозиция на север. Тя е част от некропол, от който на терена е видима друга, по-голяма могила, която остава на изток от трасето на газопровода.

Съществена част от могилата е унищожена от съвременната селскостопанска обработка на терена, което от своя страна компрометира параметрите на могилния насип и нарушава част от откритите структури. Преди началото на проучването надгробната могила имаше приблизителен диаметър 30 м и височина 0,20 – 0,30 м.

Характеристика на могилния насип

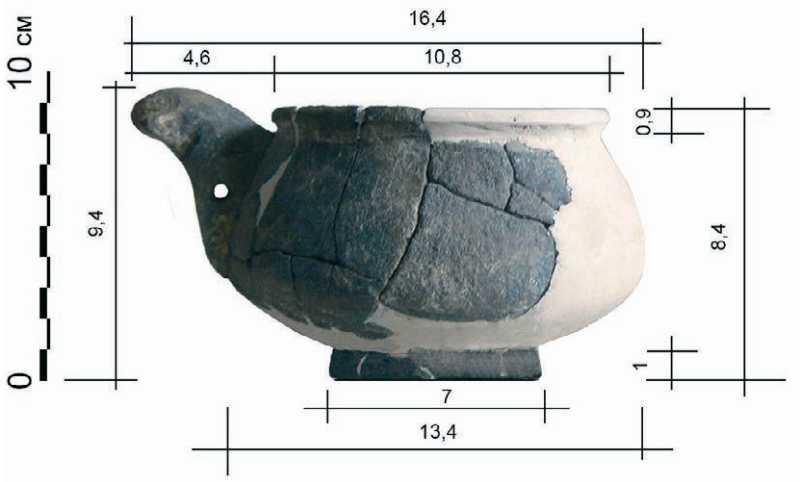
Периферията на могилния насип е маркирана с ограждение (крепида) от необработени камъни, разположени в кръг с приблизителна ширина 0,80 м. От това заграждение са запазени отделни участъци, които позволяват цялостно възстановяване на формата и размерите на съоръжението. Крепидата има вътрешен диаметър 5,80 м и външен 7,50 м (обр. 1). В центъра на крепидата е документирано струпване от необработени камъни с неправилна правоъгълна форма и размери 3,25 м СИ – ЮЗ и 1,40 м СЗ – ЮИ, маркиращо централния първичен гроб (обр. 1).

Характеристика и датировка на гробните структури

В процеса на археологическите разкопки бяха открити шест гробни комплекса. Всички погребения са извършени чрез трупополагане.

Първичният гроб – № 5, е разположен в геометричния център на крепидата (обр. 2). Индивидът е положен в поза хокер наляво. Гробната яма е вкопана дълбоко в материка. Над него попада гроб № 3, в който индивидът е положен по гръб, със свити в коленете крака. Гробната яма е

облицована от всички страни с по два реда необработени камъни и е запълнена с черна пръст (обр. 2). Двата комплекса се датират в ранната бронзова епоха. Най-близки паралели на разположени в центъра на могилата един над друг гробни комплекси, покрити с каменна могилка и оградени с каменна крепида, откриваме в могила № 3 от некропола в м. Големия кайряк, с. Бояново, Елховско (Бакърджиев и др. 2011, 117). Разположени един над друг гробни комплекси са документирани още в могила № 5 до с. Бели бряг и в „Кангалова“ могила до с. Трояново, Радневско (Александров и др. 2016; Александров, Киров 2017, 126 – 127)

Обр. 3. Керамичен съд от гроб № 2

Fig. 3. Ceramic vessel from Grave No. 2

Гроб № 2 е разположен извън централното съоръжение, но в границите на каменното ограждение (крепида). Индивидът е положен върху древния терен в поза хокер надясно със свити крайници (обр. 2). В областта на ръцете му е открит керамичен съд (обр. 3). Гроб № 6 се ситуира северозападно от централното съоръжение в границите на каменното ограждение (крепида). Гробът е маркиран, с изключение на югозапад, от един ред необработени камъни. Индивидът е положен надясно със свити в коленете крака (обр. 2). Двата комплекса се датират в средната бронзова епоха. Гробове № 1 и 4, разположени съответно югоизточно и западно/северозападно от централното каменно съоръжение, са в голяма степен унищожени от съвременната селскостопанска обработка на терена и иманярски намеси.

При проучването на надгробната могила се откриха голям брой фрагменти от съдове, характерни за РЖЕ, от чернофирнисови и рисувани вази от първата половина на V в. пр.Хр., такива от групата на сивата монохромна керамика, както и бронзов предмет/предмети с неуточнена форма и предназначение. Всички археологически материали с изключение на съда от гроб № 2 останаха неясни като контекст и произход. Предполагаемо тези артефакти могат да се свържат с унищожен вторичен гроб (според материалите – от V в. пр.Хр.) или с наличието на обекти от съответните епохи в непосредствена близост до могилата.

В резултат на проведеното археологическо проучване надгробната могила и принадлежащите ѝ структури са изцяло проучени. Обект № 76 по трасето на междусистемната газова връзка Гърция – България в землището на с. Черногорово, общ. Димитровград, е предаден за бъдещи строителни и инвестиционни намерения с разрешение на специализирана комисия.

Литература

Бакърджиев и др. 2011: С. Бакърджиев, И. Илиев, Я. Русев. Спасителни археологически проучвания на могилен некропол в м. „Байлар кайряк“, землище на с. Бояново, област Ямбол. – Археологически открития и разкопки през 2010 г. София, 2011, 117.

Александров и др. 2016: С. Александров, Н. Атанасова-Тимева, Б. Гълъбова. Спасителни археологически проучвания на надгробна могила № 5, землище на с. Бели бряг, община Раднево. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 153 – 154.

Александров, Киров 2017: С. Александров, И. Киров. Спасителни археологически проучвания на надгробна „Кангалова“ могила от ранната бронзова епоха, землище на с. Трояново, община Раднево. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 126 – 127.

RESCUE EXCAVATIONS OF A TUMULUS (SITE NO. 76 ON THE ROUTE OF THE GAS PIPELINE GREECE – BULGARIA) NEAR THE VILLAGE OF CHERNOGOROVO, DIMITROVGRAD MUNICIPALITY, HASKOVO REGION

Anelia Bozkova, Yana Mutafchieva

Part of the tumulus has been destroyed by the modern agricultural activity. The tumulus had an approximate diameter of 30 m and height of 0.20 – 0.30 m. A stone circle of fieldstones, c. 0.80 m wide, was built around the periphery of the mound with an inner diameter of 5.80 m, while the outer is 7.50 m (Fig. 1). A fieldstones pile of irregular rectangular shape was documented in the center of the stone circle (Fig. 1). Six inhumation graves (two of them, Nos. 1 and 4, disturbed by modern anthropogenic activity) were investigated in the tumulus (Fig. 2). The pits of graves Nos. 3 and 5 (hocker and supine inhumation with flexed legs respectively) were dug into the ancient humus level and the virgin soil. Both graves date from the Early Bronze Age. Graves Nos. 2 and 6 (hocker inhumations) were laid on the ancient terrain. Both graves date from the Middle Bronze Age. The only grave inventory consists of a ceramic pot found in Grave No. 2 (Fig. 3).

КЪСНОБРОНЗОВА И РАННОЖЕЛЯЗНА ЕПОХА

№ 15. РЕДОВНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩЕ ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА И РАННОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ КРАЙ С. БЕЛОКОПИТОВО, ШУМЕНСКО

Любен Лещаков, Иван Бабаджанов

През 2018 г. бяха продължени археологическите проучвания на селището от късната бронзова епоха и Ранното средновековие край с. Белокопитово. Те имаха за цел проверка на регистрираните през 2017 г. редица геомагнитни аномалии северно от трасето на АМ „Хемус“ (Лещаков и др. 2018, 689). За целта бяха заложени 11 сондажа. При проучването на първите три от тях бе установено, че в тази част на обекта дебелината на орницата (сбита почва с тъмносив цвят) достига до 0,90 м, което наложи използването на машина за отнемането ѝ.

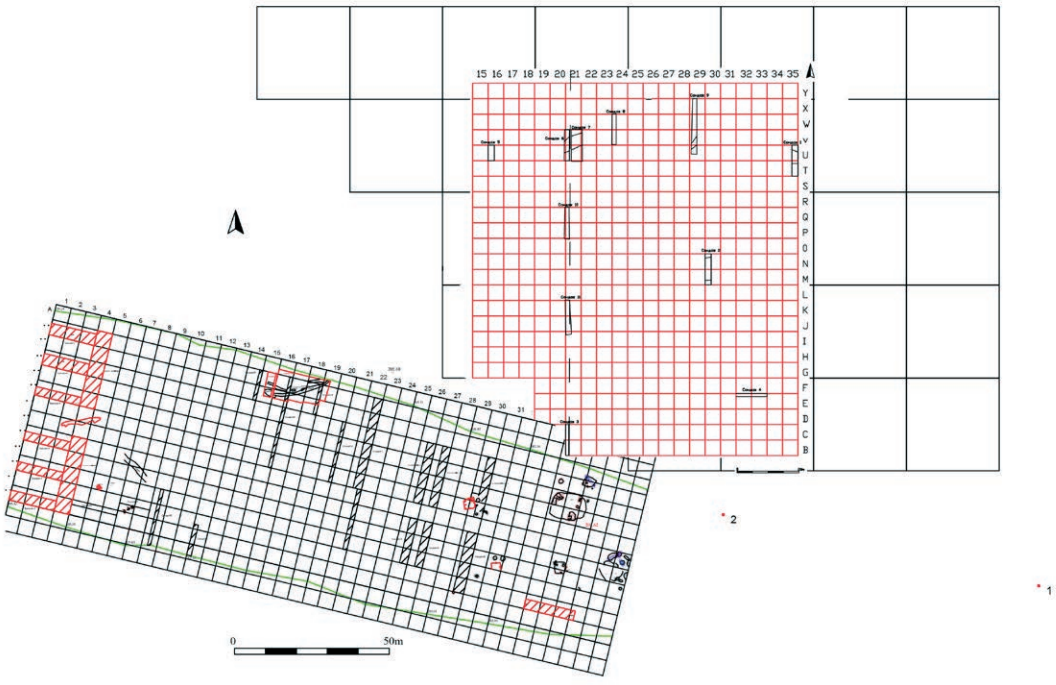
Културен пласт от КБЕ е регистриран в десет сондажа. Той се състои от кафява, мека и рохка почва, примесена с малки късчета отухлена глина с ниска концентрация и малки варовикови конкреции. В някои сондажи пластът има светлокафяв или светъл сиво-кафяв цвят. Дебелината му варира от 0,20 до 0,50 м. Културен пласт не е регистриран в сондаж 4.

В културния пласт бяха регистрирани и частично проучени няколко вкопани археологически и съвременни структури.

Структури от КБЕ

Ров

Сондажи 1, 6, 7 и 8 имаха за цел проверката на линейна геомагнитна аномалия, която описва широка дъга и заобикаля селището от север и изток. Проучването разкри ров, вкопан частично в пласта от КБЕ и частично в стерилното ниво от бежово-жълта глина. Ширината и дълбочината на рова варират според мястото на неговото регистриране: в сондажи 6 и 7 ширината му е 4 – 4,30 м. В сондаж 8 тя намалява до 3,60 м, а дълбочината му е 0,70 м. Беше установено, че ровът вероятно е имал две фази на използване, което се доказва чрез наличието на допълнително вкопаване в стерилната основа, успоредно на дъното му. Засега наблюденията в стратиграфските профили не позволяват да се установи кое от тях е по-ранно и кое – по-късно. В сондаж 1 е различима само една фаза на използване. Във всички сондажи е установено, че той има V-образно напречно сечение и е запълнен с кафява до сиво-кафява почва.

Белокопитово. Общ план на проучените до сега площи и заложените през 2018 г. сондажи.

Обр. 1. Общ план

Fig. 1. General plan

Археологическите материали, намерени при проучването на структурата, са предимно фрагментирани животински кости, някои от които със силно ерозирала повърхност, керамични фрагменти от КБЕ и отделни кремъчни артефакти.

Вкопана структура с правоъгълна форма.

Залагането на сондаж 2 имаше за цел проверката на голяма, но слабоизразена геомагнитна аномалия, регистрирана в кв. М – N 30. Тя има дължина 20 м и ширина 5 м. По време на проучването на сондажа бе установено, че става дума за голямо вкопаване с кóси стени и равно дъно. Вкопаването на структурата започва на 0,20 м под нивото, на което завършва пласта от КБЕ, или на 0,80 м от съвременната повърхност. Съоръжението има успоредни страни и дълбочина 0,65 м от нивото на засичане. То прерязва долната половина на пласта от КБЕ и навлиза на 0,25 м в стерилната основа. На дъното му са регистрирани четири ями (№ 2 – 5).

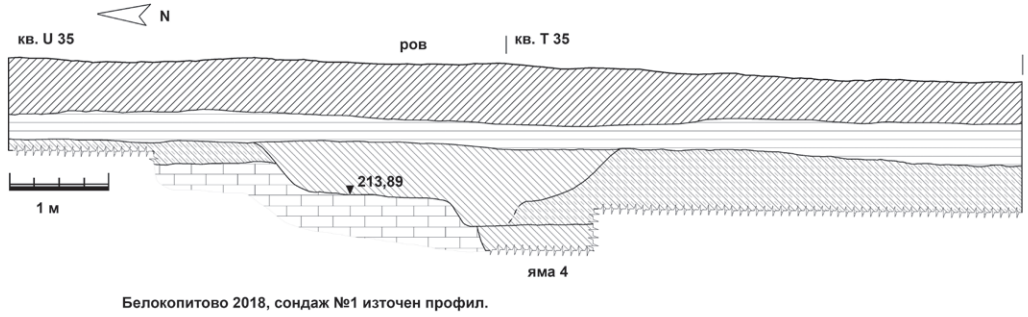
Ями

В сондаж 1 са регистрирани четири ями, разположени близо една до друга, които попадат в рамките на рова. Всички имат овална форма и диаметър между 0,55 и 1,20 м. Запълнени са с кафява или сиво-кафява почва. Отворите им лежат на различни дълбочини, а яма 3 е прерязана от най-дълбоката част на рова, което показва, че те са разновременни. Частично бе проучена западната половина на яма 4. Тя е запълнена със сиво-кафява почва. На този етап няма археологически материали.

Друга група от ями бе документирана в сондаж 2. Яма 1 е локализирана в южния край на траншеята. Тя има диаметър от 0,67 м и е запълнена със сива почва. Структурата е вкопана в пласта от КБЕ. В нея са положени черепите на две млади прасенца. Освен тях са намерени и няколко керамични фрагмента от КБЕ.

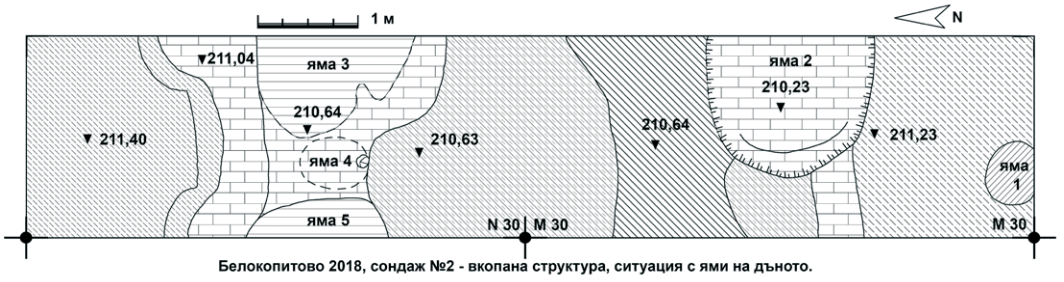
Останалите ями в сондажа попадат в рамките на голямата вкопана структура, описана по-горе. Съдейки по дълбочината на засичане, може да се каже, че те са разновременни. Яма 2 се явява най-късна. Тя е вкопана, след като структурата вече е била запълнена с почва. Проучването на западната ѝ половина показа, че дъното е стъпаловидно оформено. Ями 3 и 5 са локализирани до северната стена на вкопаването, но проучването им не бе осъществено.

Яма е регистрирана и в южния край на сондаж 3. По-голямата част от нея излиза извън проучваната площ. Тя има дълбочина от 0,50 м и според керамичния материал засега може да се отнесе към КБЕ.

Обр. 2. Профил на рова в сондаж № 1

Fig. 2. Profile of the ditch in a trench No. 1

Обр. 3. Ями на дъното на вкопана структура в сондаж № 2

Fig. 3. Pits at the bottom of a sunken structure in a trench No. 2

Структури от Ранното средновековие

По време на проучването на рова в сондаж 6 бе установено, че той е пресечен от полувкопано жилище от Ранното средновековие. То има правоъгълна форма. Ориентирано е И – З, а дължината му възлиза на 3,90 м. Неговата източна третина е вкопана в стерилната основа, а останалата част – в рова. Жилището има отоплително съоръжение, изградено от ломени камъни и частично вкопано под подовото ниво. Структурата се развива в източна посока в сондаж 7, в който до момента не са извършвани други дейности, освен документирането на рова, т.е. проучването на жилището не е завършено. При проучването му бяха намерени малко археологически материали, сред които само един керамичен фрагмент от Ранното средновековие.

Съвременни структури

В сондаж 9 е регистриран напоителен или отводнителен канал. Според направените през 2017 г. геомагнитни измервания, каналът пресича площта на обекта от СИ на ЮЗ.

В заключение може да се каже, че следи от човешко обитаване са регистрирани на почти цялата територия на обекта на геофизичните измервания през 2017 г. Периодът на КБЕ е най-изявен – както като подемен материал, така и като културен пласт и археологически структури. Разкриването на рова от КБЕ е от голямо значение, тъй като показва границите на селището и стремежа на обитателите към организация на пространството.

Литература

Лещаков и др. 2018: Л. Лещаков, И. Бабаджанов, Н. Тонков. Геомагнитното картиране на селище от късната бронзова епоха и ранното средновековие при с. Белокопитово, община Шумен. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 689 – 691.

EXCAVATIONS OF LATE BRONZE AGE AND MEDIEVAL SETTLEMENT NEAR BELOKOPITOVO, SHUMEN REGION

Liuben Leshtakov, Ivan Babadzanov

In 2018, the excavations of the settlement were conducted in the field to the north of the modern Hemus Highway. The aim was to investigate the numerous anomalies registered during a geomagnetic survey in 2017. Eleven trial trenches were excavated down to virgin soil. A ditch from the Late Bronze Age was discovered in four of them (Nos. 1, 6 – 8). The ditch has trapezoidal cross-section. Its width varies from 3.60 to 4.30 m and it is 0.70 – 0.90 m deep. It is filled with brown soil mixed with small particles of yellowish virgin clay, pottery sherds and fragments of animal bones.

A large structure dug in the LBA layer and the virgin soil was partially explored in Trench 2. According to the geomagnetic survey, it has rectangular shape and is oriented E – W. Four pits were discovered at the bottom of the structure. They remained unexplored due to lack of funding.

A medieval dugout dwelling was partially investigated in trench No. 6. It had a kiln dug in the virgin soil and a stone platform, which partially destroyed the earlier LBA ditch.

№ 16. РЕДОВНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕКРОПОЛ ОТ ВТОРО ХИЛЯДОЛЕТИЕ ПР. ХР. ПРИ С. БАЛЕЙ, ОБЩИНА БРЕГОВО

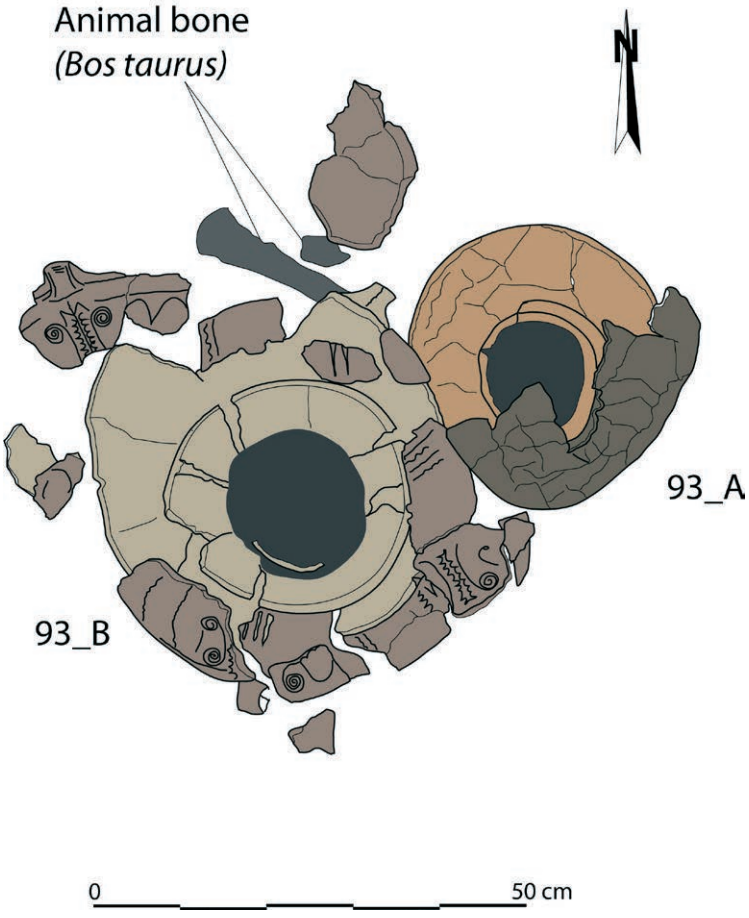
Стефан Александров, Таня Христова, Георги Иванов

Археологическите проучвания на некропола при с. Балей, община Брегово, област Видин, през 2018 г. бяха финансирани от Министерство на културата по договор с НАИМ – БАН. Разкопките се проведоха в периода 26.08.2018 – 21.09.2018 г. с Разрешение за археологическо проучване № 188/05.06.2017 г.

В посочения период бяха проучени квадрати 08-9; 08-14; 08-19/W; 08-24; 11-03/E; 11-04 с обща площ 125 кв. м, на дълбочина 0,80-0,90 м. В тази площ бяха разкрити общо 24 археологически структури, от които една е разделена на A и B, друга на A, B, C и D и още две на A, B и C, като три от тези комплексни структури са гробове. От проучванията тази година гробните комплекси са 15, от които 7 са с останки на повече от един индивид[1]. Останалите структури включват цели или части от съдове, в които не са открити кости. При гробните комплекси няма отклонения от регистрираните до момента погребални практики на проучвания некропол. Основната част от гробовете и структурите без кости се датират във втората половина на II хил. пр.Хр. Към средната бронзова епоха отнасяме два гроба, единият от които разрушен от по-късен такъв.

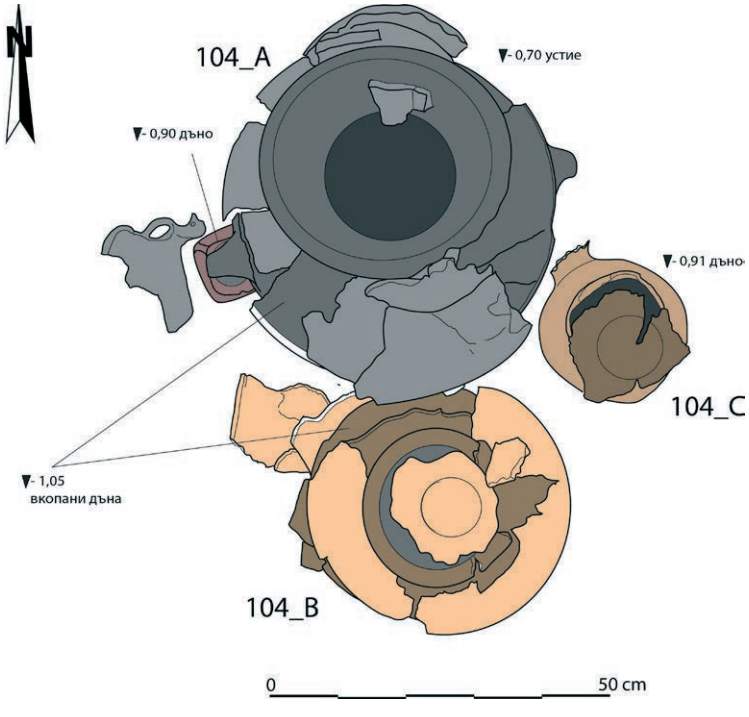
От проучените гробни комплекси интерес представлява Структура № 93 (обр. 1), която е двоен гроб, обозначен като 93A и 93B. Той се състои от две амфори, използвани за урни, които са покрити с две купи. Едната амфора и двете купи са украсени с врязана и инкрустирана украса, доката втората амфора е орнаментирана с широки дъговидни вдлъбвания (93B). В едната урна (93A) са поставени останките на израстнал индивид (на 20 – 30 години), а във втората (93B) – на дете, както и фрагмент от череп на израстнал индивид. Друга подобна структура е № 104 (обр. 2). При нея в три отделни съда са поставени останките на три индивида. В амфора, украсена с врязани и запълнени с бяла материя орнаменти, са поставени кремираните кости на възрастен индивид. Тя е покрита с купа, поставена с дъното нагоре, украсена в същия стил. Като погребален дар до урната е открит богато украсен, с врязана украса, кантарос. Долепена до тях от южната страна е положена втора неукрасена амфора, която също е използвана за урна. В нея са поставени останките на дете. Богато декорирана с врязана украса купа покрива урната, като до тях е поставена неукрасена чаша. Източно от двете урни беше открита част от двоен съд. Както при много други гробни комплекси, и в този случай двойният съд е използван като урна, в която са поставени кремираните останки на бебе. Той е покрит с дъно от друг съд. Посочената врязана украса при споменатите съдове е изпълнена в характерния за Културата на инкрустираната керамика по Долен Дунав стил, а именно врязване с последователно набождане, както и щемпеловани орнаменти. При този вид украса са запазени и следи от бяла материя, с която

[1]Антропологичен анализ, извършен от д-р Надежда Атанасова.

Обр. 1. Структура 93 – двоен гроб

Fig. 1. Feature 93 – double grave

Обр. 2. Структура 104 – троен гроб

Fig. 2. Feature 104 – triple grave

съдовете са били инкрустирани. По отношение на орнаментацията при някои съдове интерес представлява структура 96. Тя е гроб с трупоизгаряне, при който в амфора, използвана за урна (обр. 3), са поставени останките на индивид от женски пол на 16 – 20 години. Амфората е с висока, дъговидно извита шия и заоблено тяло, на което са разположени 4 вертикални дръжки. Шията ѝ е украсена с четири хоризонтални дъговидни вдлъбвания, които напомнят канелюри, перпендикулярно на които са направени четири редици от щемпеловани кръгчета. В долната част тези редици са пресечени перпендикулярно от по-къси хоризонтални редици от кръгчета, като образуват кръст. Горната част на тялото на амфората е украсена със същите хоризонтални и вертикални вдлъбвания. Между вертикалните е оформен спираловиден мотив, изпълнен със същата техника. Дръжките са украсени с хоризонтални вдлъбвания. Описаната амфора много добре показва плавния преход от една техника на украса в друга. Същевременно композицията на декоративните мотиви и формата на съда проявяват архаични черти.

Проучванията тази година позволиха да конкретизираме и уточним някои важни въпроси, свързани с погребалните практики в Долнодунавския басейн. Многото структури без кости, разкрити тази година, най-вероятно са свързани с поменалните практики, извършвани на това място, за което имахме податки и от предходни проучвания. Ситуирането на гробните комплекси и структурите без кости в проучената площ, както и съпоставката с тези от миналогодишните проучвания, спомагат за уточняване на планиграфията и районирането на некропола. Някои от открити урни тази година показват много отчетливо началото на промяната от един в друг стил на украса, а именно върху архаични форми урни (заоблено тяло) е използвана новата техника на украса (вдлъбвания, напомнящи канелюри), която същевременно е съчетана със стари декоративни мотиви. Именно този преход от един стил на украса в друг и на едни форми към други отразява началото на прехода от края на късната бронзова епоха към ранната желязна епоха.

Към настоящия момент некрополът до с. Балей е най-големият проучван такъв от II хил. пр. Хр. в Северните Балкани. Разкритите досега 105 структури, по наше мнение, представляват не повече от 15 – 20 % от общия брой гробни комплекси в некропола.

Обр. 3. Амфора, използвана за гробна урна, от структура 96

Fig. 3. A four-handled jar (amphora), used as a grave urn, from feature 96

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF A 2ND MILLENNIUM BC NECROPOLIS AT BALEY, BREGOVO MUNICIPALITY

Stefan Alexandrov, Tania Hristova, Georgi Ivanov

The excavations on the 2nd millennium BC necropolis at the village Baley opened an area of 125 sq.m. A total of 24 archaeological structures were revealed, of which burial complexes account for 15. Of these, seven contain the remains of more than one individual. The rest of the structures contain complete, or parts of vessels, in which there were no osteological remains. The bulk of both the graves and the structures *without* bones date to the second half of the 2nd millennium BC. To the Middle Bronze Age we attribute two graves, one of which is destroyed.

This season's excavations allowed us to formulate and clarify some important questions regarding the burial practices in the Lower Danube. Most of the Season 2018's structures without bones are quite likely related to commemorative practices, carried out on site. Some of this year's urns indicate the onset of a change in the decorative style: i.e. the application of the novel decorative technique (flutes) upon archaic forms (with round body), in combination with old decorative motives. Indeed, this change – from one decorative style to another, and from one set of forms to another – reflects the beginning of the transition from the Late Bronze to the Early Iron Age.

№ 17. СКАЛЕН КОМПЛЕКС ГЛУХИТЕ КАМЪНИ

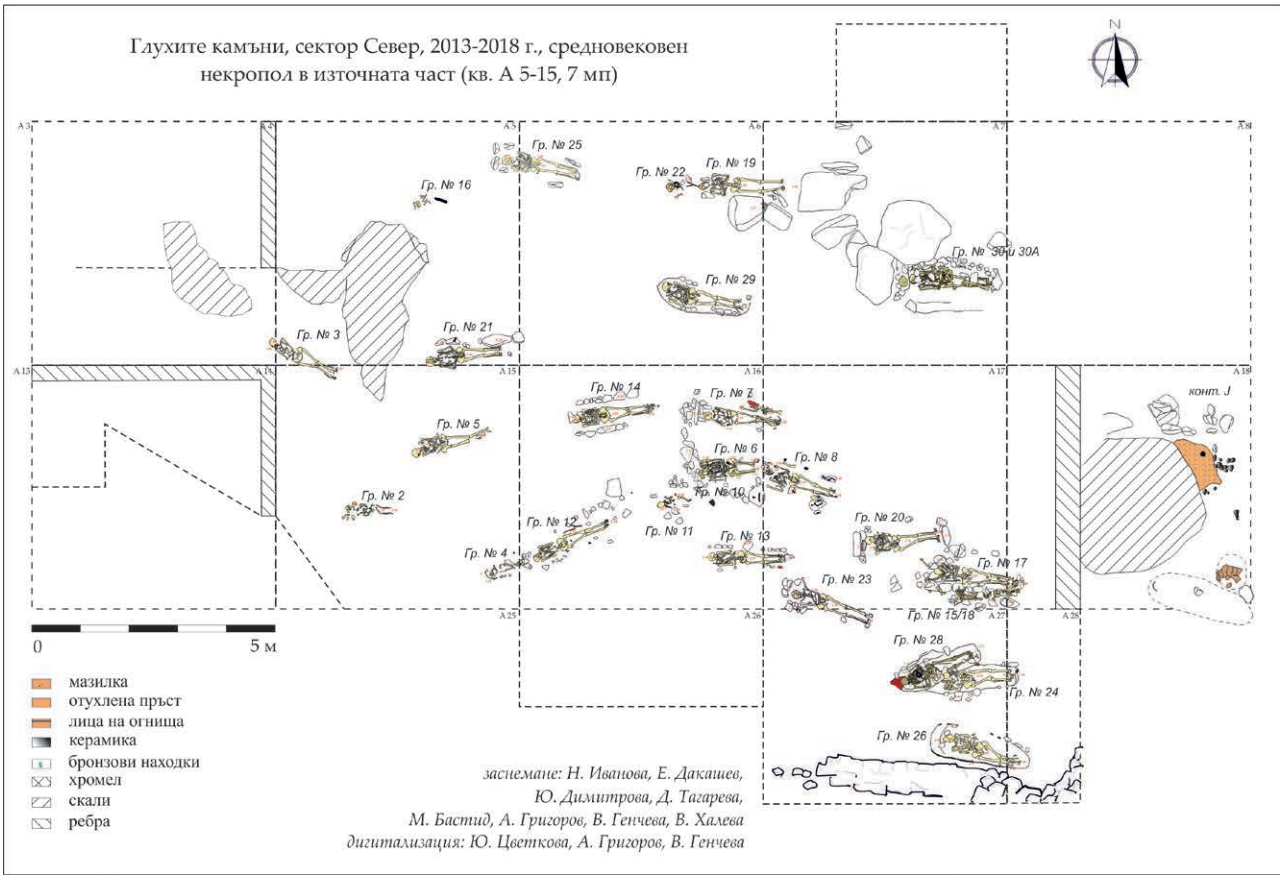
Георги Нехризов, Юлия Цветкова

Сектор Север

През 2018 г.[1] продължи проучването на вече установени структури от РЖЕ и се започна работа в четири нови квадрата в източната част на сектора. По този начин изследваната територия беше разширена и достигна 219 кв. м. Разкритото през миналия сезон каменно струпване в северната част на проучваната площ беше вдигнато и под него се проучиха още седем механични пласта до достигане на стерилно ниво. Единствената разкрита структура под камъните беше неголямо петно от късове отухлена мазилка в западната част на кв. А5. След премахване на двойка дървета се проучи останалата малка част от постройката от РЖЕ2 в квадрати А5 и А15. При отнемане на нарушените от корените няколко пласта се откриха фрагменти от разкрития през 2017 г. амфоровиден съд, както и лък от бронзова фибула.

Завърши проучването на контексти Н и G в кв. А16 и А17 с отнемането на отухлени петна под огнища и останалите фрагменти от керамичните струпвания. В новоразкритите кв. А8 и А18 се работи до проучването на 10-и механичен пласт. Работата бе преустановена поради очертаването на ями от средновековни гробове, за проучването на които е необходимо разширяване в съседни квадрати. В кв. А27 и А28 културният пласт бе изчерпан напълно, като разкритите там три средновековни гроба

[1] В разкопките взеха участие Вероника Генчева и Ангел Григоров – докторанти в НАИМ – БАН, и Максимилиан Врабков, студент по археология в СУ.

Обр. 1. Сектор Север – план на средновековния некропол

Fig. 1. Sector North – plan of the necropolis

Обр. 2. Сектор Север – находки

Fig. 1. Sector North – finds

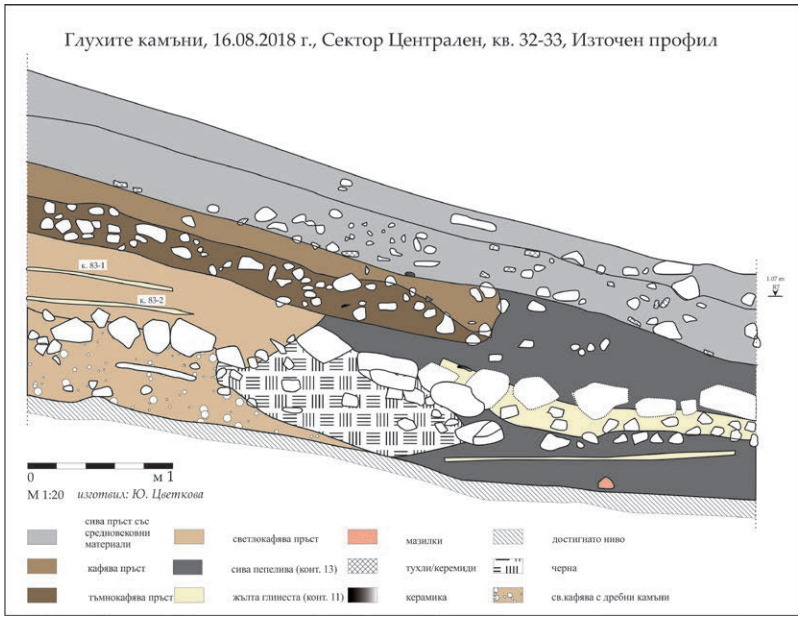
са вкопани в стерилната скала.

През този археологически сезон продължи проучването на средновековния некропол в сектора. Разкритите нови гробни съоръжения са седем (№ 24 – 26, 28 – 30 и 30А), т.е. общият брой на изследваните гробове е 31 (обр. 1). Телата са били положени по християнски обичай, с леки отклонения от запад и с ръце, скръстени на гърдите. В две ситуации са регистрирани суперпозиции при погребването. В първия случай гроб 28 бе разкрит частично застъпен от гроб 24, а при гробове 30 и 30А се документира препогребване, като по-ранният скелет от гроб 30 е бил ексхумиран, за да бъде погребан на негово място индивидът от гроб 30А, след което останките му са положени в неанатомичен ред върху гроб 30А.

Всички гробни ями са вкопани в културен пласт, като ня-

кои от тях навлизат в стерилната основа и са запълнени със скални късове и пръст от културния пласт. Един от гробовете (30А) е фланкиран на късата страна с тухла, а при друг (28) главата е положена върху извита керемида и е защитена отгоре с фрагменти от плоска керемида. При гроб 26 са установени следи от дървено укрепване на стената на гробната яма от юг.

В четири от гробовете е открит инвентар: в гроб 28 две скифатни монети на кръста, вероятно положени в торбичка от нетраен материал, а на врата – кръстче с емайлово покритие (обр. 2.4). В гроб 26, в областа на врата, се намери каменно кръстче (обр. 2.6), в гроб 29 – амулет от синьо стъкло с изображения на кръст (обр. 2.5), а в гроб 24 – малко желязно ножче.

Обр. 3. Сектор Централен – източен профил

Fig. 3. Sector Central – eastern profile

След предварителния оглед по механични пластове на откритият керамичен материал става ясно, че и в този сектор е имало човешка активност и през първия период на РЖЕ. Сред находките от РЖЕ по-важни са две бронзови двуспирални и части от няколко железни фибули, бронзови и железни игли, прешлени за вретено. И през този сезон не бяха документирани съхранени структури от КЖЕ, но периодът е представен с находки. Сред тях най-ранна е бронзова монета на Маронея от средата на IV в. пр.Хр. Важна находка е републиканският денар на Марк Фурий Фил (*M. Furius L. f. Philus*) от 119 г. пр.Хр. (обр. 2.1). Тази монета и римският денар, открит през 2015 г. в съседния квадрат, илюстрират човешко присъствие на обекта по време на римската експанзия на Балканите през I в. пр.Хр. Интересна находка е сребърният варваризат със стилизирано изображение на човешка глава само на едната страна (обр. 2.2). Сред находките от Средновековието преобладават бронзовите и билонови монети от XII в. Тази година беше намерена и най-късната монета, откривана досега на обекта –сребърна монета на крал Стефан II Милутин (1282 – 1321 г.) (обр. 2.3). Открити са също ножчета, игли, бронзови копчета и мъниста, желязна огрибка и други предмети.

Сектор Централен

През 2018 г. продължи проучването на културния пласт от РЖЕ. Бяха отнети шест механични пласта с обща дебелина ок. 0,30 м в рамките на двата квадрата, като се достигна до нивото на 38-и механичен пласт или ок. 1,80 м от нивото на терена. Демонтирани бяха разкритите през миналия сезон две грубо оформени редици от подредени големи камъни, представляващи вероятно каменни цокли на паянтова постройка. В северния и южния им край се установиха частично запазени два реда от камъни. Тъй като източната редица камъни отчасти попада в източния профил (обр. 3), бяха демонтирани само тези в ЮИ ъгъл на квадрата.

В пластовете в дълбочина под каменните дъги се достигна до по-ранно деструкционно ниво, маркирано от струпвания от дребни камъни в северната част на кв. 33, а в кв. 32 до северния профил се проследяват продължаващите в дълбочина едри и дребни камъни от вероятно по-ранна постройка, частично нарушена от разкрития там каменен зид в горните механични пластове. В ЮИ ъгъл на проучваната площ, където се очаква да се достигне до нивото на ямата в кв. 31, изследвана през 2014 г., все още се проследява тъмносива рохка пръст (конт. 13). В дълбочина на места се появява пръст с кафяво-червен цвят и ронлива структура, т.е. пластът придобива характерните за фаза ГК I специфики.

При разкопките се установи изключително висока наситеност с керамични фрагменти и животински кости. Придобитият керамичен материал е подложен на предварителна обработка. Находките са ограничено количество – прешлени за вретено, печат за украса на съдове, костени игли и шила, кремъчни артефакти. Разкритите структури и находки принадлежат на финала на периода ГК II (преходен период от КБЕ към РЖЕ).

GLUHITE KAMANI ROCK-CUT COMPLEX

Georgi Nekhrizov, Julia Tzvetkova

In the field season of 2018, the work continued in two of the sectors. In Sector North, the investigations of the attested structures from the EIA were finalized, and the excavated area was extended further to the east and south. The stone cluster in the north part of the area was removed, and the work in contexts F, G, and H was completed. In the medieval necropolis, seven more graves were uncovered, bringing the total to 31 (Fig. 1). Of special interest are the finds from the Iron Age – two bronze fibulae and parts of iron ones, bronze coins of Maroneia (mid-4th c. BC), a Roman denarius from 119 BC, and an imitation of silver coin (Fig. 2). Among the finds from the Medieval Period, the coins from the 12th c. predominate and the latest find is a silver coin of Stefan II Milutin (1282–1321).

In Sector Central, the excavations continued with removing the two stone rows uncovered in the previous season, reaching the level of the 38th spit (Fig. 3). At this level, further destructions from earlier building(s?) were attested. The uncovered structures and artefacts (clay stamps for pottery decoration, bone needles, spindle whorls) belong to the final stage of phase GK II (12th c. BC).

№ 18. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В РАМКИТЕ НА ПИ № 36110.31.111 И 36110.31.112, М. КЮЧУК ЧЕИР, С. КАПИТАН АНДРЕЕВО, ОБЩ. СВИЛЕНГРАД

Станислав Илиев

Обектът е разположен на южния склон на полегат рид, част от Западен Сакар. От запад е ограден от р. Каламица, а от изток от дълбоко дере, и двете вливащи се в р. Марица.

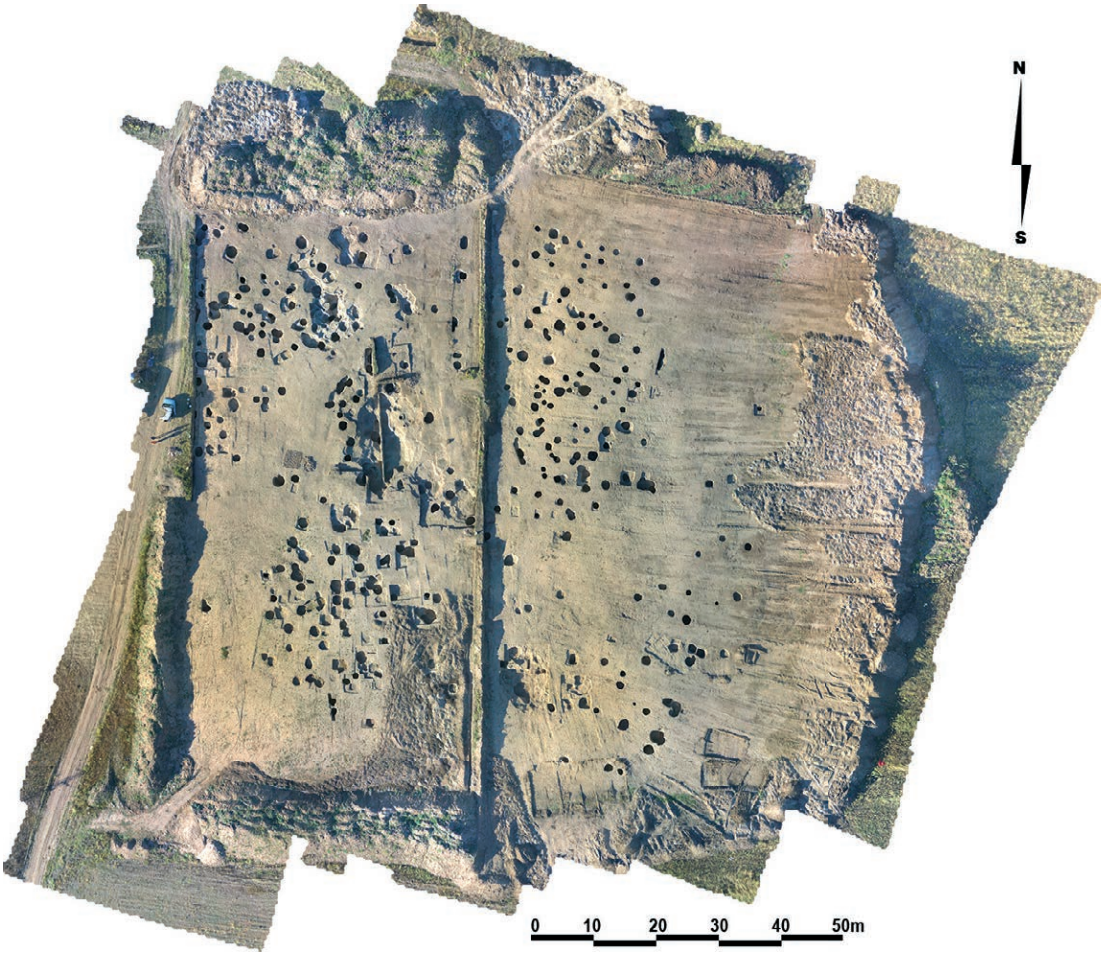
История на проучването. Обектът е регистриран през 90-те години на XX в. от К. Лещаков, който провежда археологически разкопки в южната част на местността през 2012 г. Фигурира в АИС – АКБ с картон № 10000744. Спасителните разкопки през 2018 г. се проведоха на два етапа – сондажно и пълно проучване, съгласно договор между „Прогресив билдинг 2016“ ЕООД и РИМ-Хасково. По време на първия етап бяха заложени 50 сондажа с обща площ над 300 м^2, в които бяха регистрирани 37 археологически структури. Последвалото пълно археологическо проучване бе осъществено на площ от 10 дка, като проучените структури бяха 297 (без разширенията).

Методика на работа. Площта бе вписана в квадрат със страна 100 м, обхванат от план-квадратна мрежа, заложена по посоките на света. Бе поставен централен репер с надморска височина 70,78 м. В рамките на проучването се наложи и геомагнитно картиране на площ от около 5 дка, осъществено от инж. д-р Н. Тонков.

Проучени структури. По време на цялата кампания бяха проучени над 370 археологически структури, между които ями, ямни комплекси, гробове, постройки и вкопавания с неустановен характер, датирани в късния неолит, ранната бронзова, ранно- и късножелязната епохи (обр. 1).

Късен неолит. Най-ранните открити структури и материали в рамките на проучваната площ се отнасят към късния неолит. Следва да отбележим, че обектът отстои на по-малко от километър североизточно от проучения от В. Николов обреден комплекс в м. Хауза. Още при полагането на сондажите бе регистрирано наличието на структура с големи размери. По време на пълното проучване бе установено, че структурата е вкопана в стерила и има овална форма с приблизителни размери 18 м С – Ю и 14 м И – З. Структурата е нарушена от 19 по-късни вкопавания – ями от РЖЕ. В североизточната част на постройката бяха регистрирани две съоръжения, вкопани в стерилната основа, интерпретирани като зърнохранилища. Въпреки че постройката е пострадала значително, могат да се разграничат два периода на функциониране (финал на Карановo III-IV, начало на Карановo IV).

При проучването на комплекс от ями, датиращи от ранножелязната епоха, бе разкрит и проучен късноеолитен гроб. В яма с овална форма (структура 123.6) е извършено погребване на част от тяло в необичайна позиция. Мъртвият е бил положен „по очи“. Ямата бе плътно затрупана с мазилки. В рамките на гробното съоръжение бяха открити два фрагментирани съда, датиращи структурата в късния не-

Обр. 1. Аерофотоснимка на обекта след пълното проучване

Fig. 1. Aerial photograph of the site after the end of excavations

олит. Структурите от неолита са концентрирани главно в северозападната част на проучваната площ.

Ранна бронзова епоха. При проучване на структура 38 в рамките на квадрат J6 бе разкрит гроб на възрастен индивид в позиция хокер надясно. Пред гърдите му бе открит много добре запазен бронзов кинжал, по който впоследствие се регистрираха следи от тъкан. Пред лицето на покойника е бил поставен малък съд (обр. 2). По археологическия материал гробът се датира най-общо в РБЕ.

Обр. 2. Структура 38, гроб от ранннобронзовата епоха

Fig. 2. Structure 38, burial from the Early Bronze Age

Ранно- и късножелязна епохи. Ямите от РЖЕ съставляват приблизително 90% от общия брой проучени структури. Разнообразието на формите е голямо, като доминира формата на пресечен конус. Запълнителят на повечето ями не е еднороден, като се редуват пластове от тъмна пръст, наситени с органика, и ивици стерилна пръст. Откриват се дребни фрагменти от мазилки, въгленчета и фрагментирани керамични съдове. Не бе регистриран случай на „обмазване“ на стените на яма, по всяка вероятност поради добрите свойства на седимента, в който са вкопани структурите. В голяма част от

Обр. 3. Фрагмент от импортен съд – динос, открит в структура 45

Fig. 3. Fragment of an imported vessel – dinos, found in Structure 45

ямите се откриват фрагменти или цели хромели или варовикови и гнайсови камъни, имитиращи формата на хромел.

Важно наблюдение бе направено по отношение на организацията на пространството, в което са ситуирани ямите. Бе установено, че те са концентрирани на групи с приблизително кръгла форма. Всяка група се състои от около 80 – 100 ями. Установени са три такива концентрации. По всяка вероятност някакво ограждане от нетрайни материали е ограничавало всяка отделна група.

В хода на проучването бяха разкрити няколко твърде интересни и рядко документирани ситуации – полагане на човешки останки в контекста на ранножелезните ями. Особен интерес предизвиква ситуацията в яма 91.1. На горно ниво там бяха разкрити три цели съда, два от които един в друг. На следващото ниво се разкри скелет на млад индивид в позиция хокер надясно. При долните му крайници бе открит печат за щампована украса. Подобна е и ситуацията в структура 289.1, където в плитка яма бе открит хокер и останки на друг индивид. Под тазовата му кост бе положен съд, в който бе поставена кана. При дъното на структура 284 е разкрит индивид в неестествена позиция, върху който е положено куче. Отново при дъното на структура 95 бе открит възрастен индивид в позиция хокер надясно. В рамките на структура 28 бяха проучени три индивида, положени един върху друг над купчина мазилки. В структури 199 и 226 са открити кости от новородени, а в структура 204 – кости от дете на възраст 7 – 9 години. Силно впечатление прави, че тези три ями са разположени в близко съседство. Цели скелети на кучета са открити в няколко структури.

От особено значение е една група археологически материали, произхождащи от ямите – фрагменти от съдове, които могат да се определят като импортни. Голяма част от тях принадлежат на т.нар. група *G 2-3*, датирана най-общо в края на VIII и първата половина на VII в. пр.Хр. Заслужава внимание един фрагмент от динос, украсен с тристъпален меандър и птица (обр. 3). В някои от структурите бяха откривани фрагменти от керамика, изработена на колело, принадлежаща на КЖЕ.

Дотук представените резултати отразяват голямата научна стойност на обекта. Представени са четири епохи – късен неолит, РБЕ, РЖЕ и КЖЕ.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN ZP 36110.31.111 AND 36110.31.112, KYUCHUK CHEIR LOCALITY IN THE VILLAGE OF KAPITAN ANDREEVO, SVILENGRAD MUNICIPALITY

Stanislav Iliev

In 2018, rescue archaeological excavations were carried out in two phases – trial trenches in May and June 2018 and complete investigations in July – September. A total of 297 archaeological structures were excavated, among which pits, graves, a building and pits of unestablished nature, dated in the periods of Late Neolithic, EBA, EIA and LIA (Fig. 1). The earliest structures in the area date from the Late Neolithic. In Structure 38, we uncovered a grave of an adult individual in a hocker position to the right. A well-preserved bronze dagger was found in front of his chest. The burial dates from the EBA (Fig. 2). EIA pits account for approximately 90 percent of all investigated structures. Of particular significance is a group of archaeological materials from the pits – fragments of imported ceramic vessels from the late 8th and the first half of the 7th c. BC (Fig. 3).

КЪСНОЖЕЛЯЗНА ЕПОХА

МЕТАЛУРГИЧЕН ЦЕНТЪР

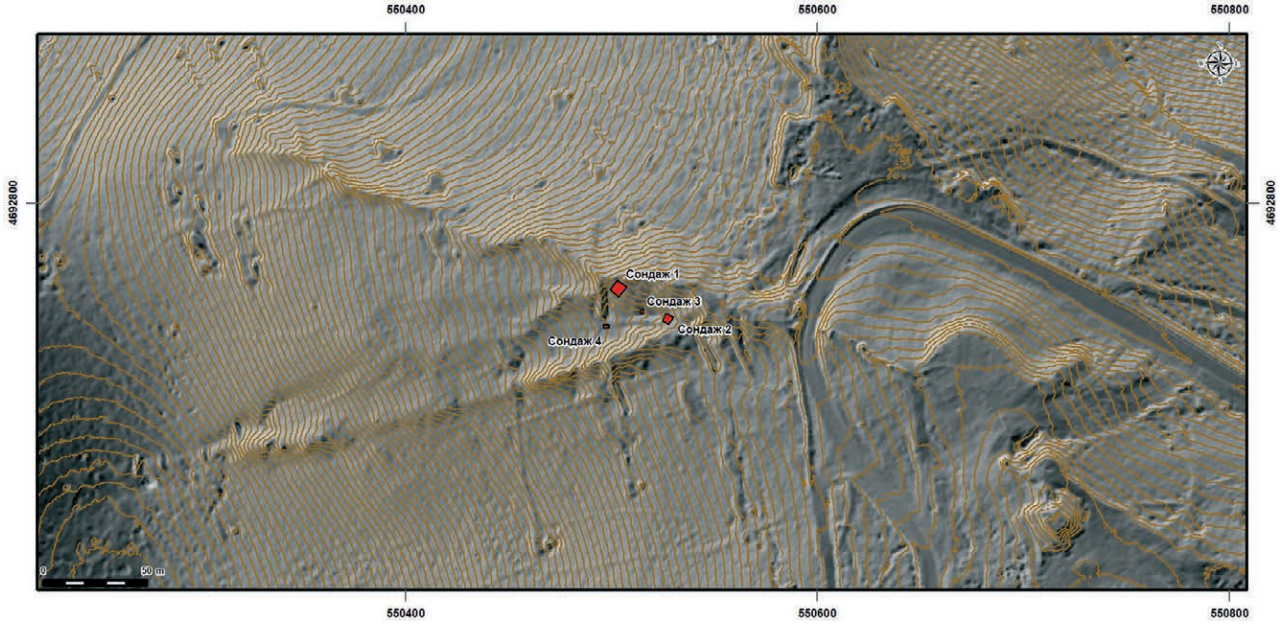
№ 19. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ДРЕВЕН РУДОДОБИВЕН И МЕТАЛУРГИЧЕН ЦЕНТЪР ОТ VI В. ПР.ХР. В М. ПРОПАДНАЛА ВОДА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. РАВАДИНОВО, ОБЩИНА СОЗОПОЛ

Красимир Ников, Петър Лещаков

Античният рудник и металодобивен център в м. Пропаднала вода се локализира на 4500 м З от кметството на с. Равадиново. Представлява древен открит рудник с видима дължина от ок. 470 м и площ от ок. 40 дка. Разположен е върху източния склон, билото и част от западния склон на хълма Голото баирче. Ширината му варира от 6 – 7 до 10 – 15 м, а в дълбочина е запазен до 3 – 4 м. Отвалът на рудника е разположен по северната периферия на изработката. Комплексът от металургични пещи се локализира върху отвала на рудника, в крайната му североизточна част (обр. 1).

Стратиграфия

Ясни данни за стратиграфията на обекта са регистрирани в сондажи № 3 и 4, разположени в централната, висока част на склона (обр. 1). След пласт от 0,30 до 0,50 м наносна пръст (от съвременната повърхност) със сиво-бежов до кафяв цвят се проследява ясно откроим пласт със сиво-черен цвят и сбита структура, наситен с въглени, късове шлака, руда, керамични фрагменти и бели, дребни скални късове, под който започва материкова пръст. Археологически материали се откриват единствено в него. Той има дебелина от 0,10 до около 0,20 м и следва естествената денивелация на склона на югоизток. Следи от този пласт, с различен интензитет, се наблюдават и в различни части (в дълбоките коловози) в централната част на склона. Отсъствието му в сондажите (№ 1 и 2) с проучени структури – пещи (обр. 1), вероятно дава приблизителните граници на неговото разпространение в северна и източна посока.

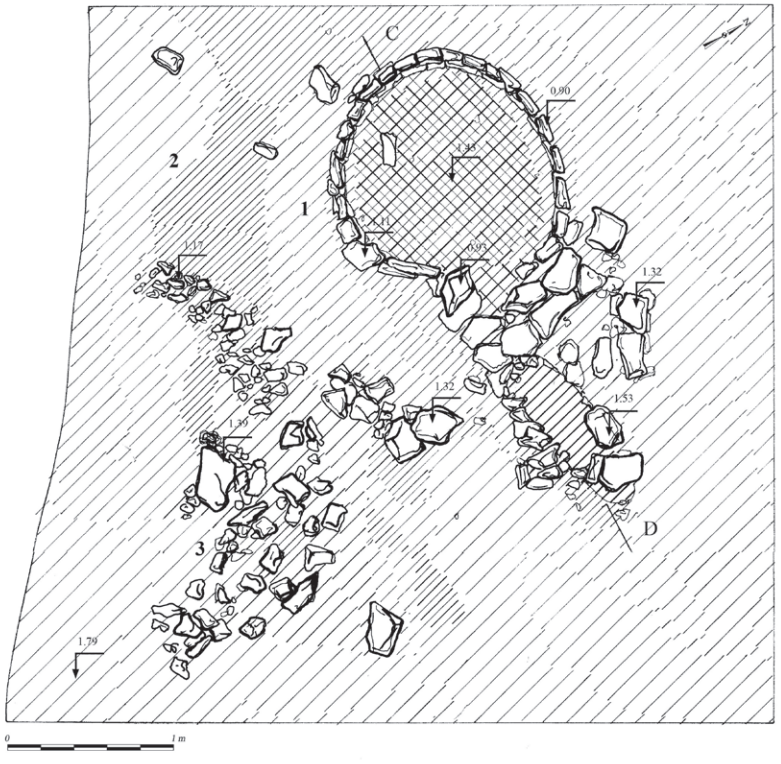
Обр. 1.Общ план на проучванията

Fig. 1. General plan of the excavated area

Обр.2. Сондаж 1

Fig.2. Trench 1

Обр. 3. Сондаж 2

Fig.3. Trench 2

Структури

Пещи за добив на мед. В сондажи № 1 и 2 са проучени общо шест пещи: четири в сондаж № 1 (обр. 2) и 2 в сондаж № 2 (обр. 3). Те се отнасят към двата типа, свързани с обогатяването („пържене“) на рудния концентрат и извличането на метала. Четирите в сондаж № 1 вероятно са функционирали по двойки и отразяват двата технологични етапа (обр. 2). Вкопани са в склона, в стерилен материков пласт. Имат кръгла до слабо изразена овална форма и диаметри от 1,20 до 1,50 м. Стените на камерите са били плътно обмазани с няколко пласта фина глина, която след функционирането на съоръженията е придобила ярък червено-кафяв цвят. Най-вътрешният пласт, намиращ се в непосредствено съприкосновение с огъня, е остъклен (обр. 2).

В две от пещите, предназначени за „пържене“ на рудата (сондаж 1, пещи 1 и 3), в централната част на долната камера са разположени подпорни стълбове с овална форма. Те са изградени от положени един върху друг къмъни с приблизително цилиндрична форма, обмазани с глина. Запазени са до височина 0,50 м. Вероятно от тази височина е започвало закуполяването на съоръженията. Липсват останки от скарата. Източно от тях са разположени пещите за извличане на метала. При всички струкури има различна степен на разрушаване.

Друг конструктивен тип пещ, за извличане на метал, е проучен в сондаж № 2 – пещ № 1 (обр. 3). Тя също е вкопана в склона и има приблизително кръгла камера с диаметър 0,90 м, като е облицована с дребни по размери плоски камъни, споени с глина. Подът е обмазан с глина и изпечен до наситено червено-кафяв цвят, а на места са запазени участъци с остъкляване. В източната част е разположен правоъгълен отвор, изграден от вертикално поставени плоски камъни, в чийто запълнител бяха открити късове руда. Източно от него е разположен овален префурниум, маркиран и ограден от средни и дребни по размери камъни. Южно от тази пещ беше разчистен подът на друга пещ, разрушена още в древността, чийто конструктивен и функционален тип е трудно определим (обр. 2).

Предвид ситуацията във вътрешността на пещите – липса на метал, добре почистени камери, в които се откриват единствено рушевини от падналите куполни конструкции, единични камъни, дребни късове руда и фрагменти от съдове, може да се посочи, че те са били изоставени след по-

следното им използване и разрушени вследствие на местоположението си (на склон) от естествените ерозионни процеси.

Други структури. В сондаж № 4 на дълбочина 0,70 м е регистрирана структура, състояща се от ниво от керамични фрагменти от големи съдове и масивни късове овъглена дървесина. Ситуацията продължва под четирите профила и предстои да бъдат изяснени размерите ѝ. Вероятно става дума за съоръжение или структура, свързани с някой от етапите на извличането на метала.

Находки

В сондажите, както и в ерозиралите коловози, бяха открити различни каменни инструменти – хромели, чукове, чукалки и такива за фино стриване на рудата, които позволяват проследяване на целия процес от добива на рудата и приготвянето на концентрата до извличането на медта. Те са важно свидетелство, че всички тези етапи са били осъществявани на място и позволяват извличане на информация за детайлите на тяхното протичане.

Дата

Археологическият комплекс в м. Пропаднала вода притежава висока наситеност с диагностични и датиращи находки. Сред тях преобладават фрагментите от керамични съдове, както от фини трапезни – киликси, кани и паници, така и от съдове за съхранение на различни видове течности – амфорна тара. Предвид хронологията на керамиката, функционирането на рудника и пещите се отнася към тесни хронологически граници – трета/четвърта четвърт на VI в. пр.Хр – и може да се свърже с активността на Аполония Понтика.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF 6TH C. BC MINE AND METALLURGICAL CENTRE AT PROPADNALA VODA LOCALITY NEAR RAVADINOVO, SOZOPOL MUNICIPALITY

Krasimir Niikov, Petar Lestakov

The ancient mine and metal extraction centre at Propadnala Voda locality near Ravadinovo consists of an open cast mine with visible length of ca. 470 m and surface area of ca. 4 ha, a dump situated along its northern periphery and furnaces for copper extraction (Fig. 1). A total of six furnaces, dug into the slope, were excavated and documented. These are structures of round or slightly oval shape and diameter ranging between 1.20 and 1.50 m. Four of the furnaces have chambers completely covered by fine clay (Fig. 2), while the chamber of another one has lining of flat stones bound with clay (Fig. 3). One more structure was registered alongside the furnaces, probably also used for copper extraction. A variety of stone tools employed in mining and crushing of the ore were discovered during the investigations in 2018. The accompanying ceramics (transport amphorae and tableware) allow dating the operation of the mine and the furnaces to the third/last quarter of the 6th c. BC.

КЪСНОЖЕЛЯЗНА ЕПОХА

ГРАДОВЕ

№ 20. ЕМПОРИОН ПИСТИРОС. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КВ. Б23, Б 24, Б'3, Б'4, А3, А4, А6 – 8 И А13

Алексей Гоцев, Гавраил Лазов, Вяра Петрова, Валентина Танева

В изпълнение на Договор № РД 11-00-205/12.07.2018 г. между Министерство на културата и Археологически музей „Проф. М. Домарадски", гр. Септември, и Договор № 07/13.04.2018 г. с доц. д-р Алексей Гоцев (НАИМ – БАН) и Археологически музей „Проф. М. Домарадски", в периода юли – август 2018 г. бяха проведени археологически проучвания на обект Емпорион Пистирос (Разрешително № 200/09.05.2018 г.). Те бяха подпомогнати финансово и организационно от фондация „Балканско наследство", съгласно Договора за сътрудничество.

Обр. 1. Аерофотоснимка на археологически обект емпорион Пистирос

Fig. 1. Emporion Pistiros. Aerial photograph of the archaeological site

Работата беше съсредоточена в два сектора.

Югоизточна част на обекта, в близост до крепостната стена.

Продължи работата по проучването на двете негативни структури (НС) съответно в западния – НС 1/3 и в източния край – НС 2/3.

НС 1/3 – през предишните години бе установена приблизителната ѝ форма. В дълбочина се установи, че стените ѝ не са специално обмазани и се проследяват по-трудно. По нейната „периферия" бяха разкрити археологически материали – керамични фрагменти и една почти цяла паница, в която е било поставено друго съдче (обр. 2.1 – 2). Запълнителят е от сивкава пръст, мека, примесена с керамични фрагменти, дребни въгленчета и изолирани кости, сравнително малко късове замазка или остатъци от кирпич. Структурата продължава и в западна посока. Установена бе нейната северна граница.

НС 2/3 – работата беше съсредоточена в най-западната и сравнително малка част. НС продължава в източна посока, като в кв. Б 24 е проучена до основи през предишните години. Тук беше почистена структурата от нападалата пръст и документиран Ю профил в рамките на квадрата. Изследването в западната част на структурата имаше за цел да допълни данните за нейния запълнител, и да установи ролята и местоположението на остатъците от кирпич, които се разкриваха в рамките на проучваната площ. При разкопките се очертаваха границите на НС – най вече в С и З посока, където тъмносивата рохка пръст бе изчерпана. В останалата част се откриваха светлокафеникави петна от твърда, хомогенна пръст – остатък от кирпич или петна по-мека, сиво-кафеникава пръст, която обаче се различаваше от материковата глинеста пръст и от остатъците от кирпич – най-вероятно е остатък от разложен кирпич, попаднал вътре в НС (обр. 2.3).

Б'3 – Южна половина

Тук през предишните години бяха достигнати различни дълбочини и очерталата се картина на И и на З бе твърде различна. Това позволи през тази година да се съпоставят постигнатите резултати с оглед цялостната представа за археологическата ситуация в този сектор и то през различните периоди на неговото усвояване. В западна посока е локализирана **НС 3/3**, която продължава на З и на С. Продължи неиното проучване в дълбочина, като се целеше да се разкрият късовете от кирпич в рамките на НС, както и ролята му при функциониране на съоръжението. Откри се възможност да се съпоставят поститнатите тук резултати със ситуация от други зони в рамките на проучвания сектор.

Запазената в тази част на квадрата глинена замазка до Ю профил, която маркира жилищно ниво, бе проучена внимателно и бе документирана ситуацията над и под нея. Събрани бяха данни относно нейното изграждане и конструктивните ѝ особености.

В югоизточния край на квадрата се разкриха и документираха петна от деструкции. Те са разположени в пласт, който е под глинената замазка в С профил на сектора. Деструкциите са от късове строителна керамика, по-малко битова, отухлена мазилка без следи от пръти, дребни камъни, изолирани въгленчета. Най-дългата и тясна деструкция следва общата ориентация на обекта – СИ – ЮЗ.

В кв. Б'4 – Северна част продължи документирането на двете деструкции до С и Ю профил, които имаха запазени следи от дървени летви, обърнати нагоре. При разчистване на ЮЗ ъгъл на сектора се разкриха остатъци от друга деструкция, която лежи на същото ниво. Глината в новата де-

струкция е вторично обгорена, с по-тъмен цвят. Между тези петна от деструкции лежи редицата от няколко едри камъка, която е с ориентация СИ – ЮЗ – водещата ориентация на обекта при повечето от конструкциите, разкрити досега.

Започна почистването и на питоса, разположен в З част на квадрата, който продължаваше и на запад, в профила (обр. 2.4). Снети бяха 4 тънки механични пласта и се очерта отворът на питоса. Питосът документира жилищно ниво, което кореспондира с други разкрити ситуации и съоръжения в този сектор. На Ю от него се разкри още един питос, също разположен в профила между квадратите. Предстои цялостното им проучване, като се обърне внимание на съдържанието му.

Продължи проучването на **СЗ част на сектор АВ I А** в централната част на обекта (обр. 1[1]) с цел тук да се достигнат най-ранните културни пластове и да се проследят в развитие останките от каменна архитектура, документирани тук през предишните археологически разкопки. Вниманието беше насочено към изясняване на планировката през ранната фаза от живота в емпориона.

Проучиха се пластовете под отделни структури с малка площ, оставени на терена като маркери – отухлени замазки, част от централния профил и др.

Към първа фаза се отнася новоразкрит зид от речни камъни, ориентиран СЗ – ЮИ в кв. А7 (обр. 3.1). Той сключва прав ъгъл с разкритията по-рано зид в кв. А6. Помещението, ограничено от тях, е било с площ повече от 35 кв. м. и ориентацията му съвпада точно с цялостната планировка на следващите строителни фази. Върху новия зид беше проучено струпване с фрагменти от първази на глинени олтари, столчета от амфори и от червенофигурен кратер с датировка във втората четвърт на IV в. пр. Хр. Разкрити единични камъни от градежи в десети механичен пласт на кв. А8 също се отнасят към първа фаза.

Данните за началото на втора фаза се допълниха с разкритите в кв. А8 фрагменти от червенофигурен скифос и разположена върху тях силно корозирала бронзова фиала. В квадрата се проучи яма (обр. 3.2) от втора фаза с пълнеж от отухлени замазки, фрагменти от керамични съдове и кости, покрити на три нива с пластове от жълта глина с намаляващ в дълбочина диаметър.

По време на проучванията бе организирано заснемане с дрон и бе направена ортофотография на разкритите

Обр. 2.1. Негативна структура 1/3 – два съда един в друг в стената на структурата; 2.2. снимка и рисунка на съдовете; 2.3. негативна структура 2/3 – амфора, притисната от кирпич; 2.4. разкриване на два питоса в реброто между кв. Б'3 и Б'4

Fig. 2.1. Negative structure 1/3 – two vessels in each other in the wall of the structure; 2.2. photo and drawings of the pottery; 2.3. Negative structure 2/3 – amphora, under mudbrick; 2.4. discovering two pithoi in the balk between sq. B'3 and B'4.

[1] Обр. 1 е направен с любезното съдействие на д-р Джордж Беван, който предостави техниката на Queen's University.

Обр. 3.1. Кв. А7 – новоразкрит зид от речни камъни, ориентиран СЗ – ЮИ и фрагменти от червенофирурен кратер върху зида; 3.2. Яма в кв. А 8 и разкрити съдове, правени на колело и ръка

Fig. 3.1. Sq. A7 – a newly discovered wall, oriented NW – SE and fragments of a red-figure krater; 3.2. Pit in sq. A8 and pottery

структури от емпорион Пистирос. Тази дейност бе съчетана и с данни от тотална станция и по този начин допълнихме документацията на археологическата ситуация, разположена съвсем точно в план-квадратната мрежа на целия обект.

EMPORION PISTIROS. ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN SQ. B23, B24, B'3, B'4, A3, A4, A6-8 AND A13

Alexey Gotsev, Gavrail Lazov, Vyara Petrova, Valentina Taneva

In 2018, in the SE part of the site continued the study of negative structures, traces of destruction, pithoi and spots of clay plasters. Data was collected on the fill of the negative structures and some recurring situations in the different contexts was observed. In the central part are revealed new foundations of walls and also a context that contains fragments of different vessels placed one above the other – Greek pottery, a metal vessel and local pottery.

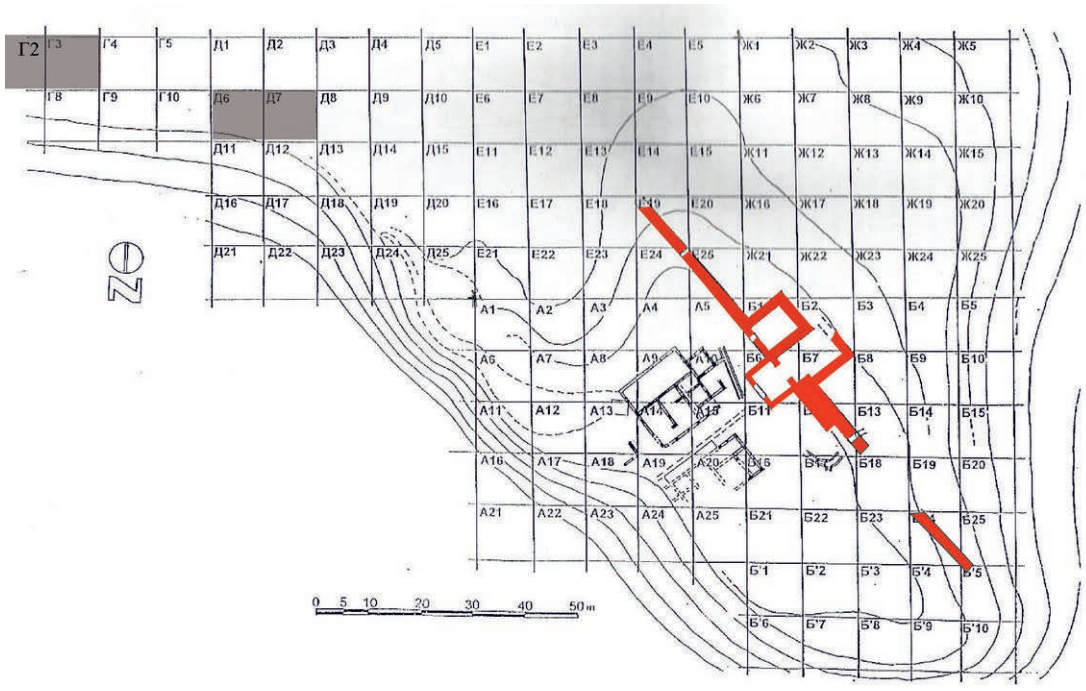
№ 21. ЕМПОРИОН ПИСТИРОС. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КВ. Г2/Г3 И Д6/Д7

Вяра Петрова

В периода юли – септември 2018 г., с известни прекъсвания, бяха проведени редовни археологически проучвания на обект Емпорион Пистирос (Разрешително № 188/09.05.2018 г.). Те бяха подпомогнати финансово и организационно от Археологически музей „Проф. М. Домарадски", гр. Септември.

Изследванията бяха съсредоточени в нов сектор, разположен на СЗ от монументалните архитектурни комплекси (обр. 1). Тук бяха регистрирани археологически ситуации, които са се съхранили след изкопните работи в съвременността и дават нови данни за културните характеристики на обекта.

През 2016 г. бе открит нов кв. Г3. Целта беше да се установи наличие на културен пласт северно от черния път и в близост до канала, където се предвиждаха изкопни дейности. Бяха заложени три сондажа, като последният трети даде желаните резултати. В ЮЗ ъгъл на работения участък се очерта

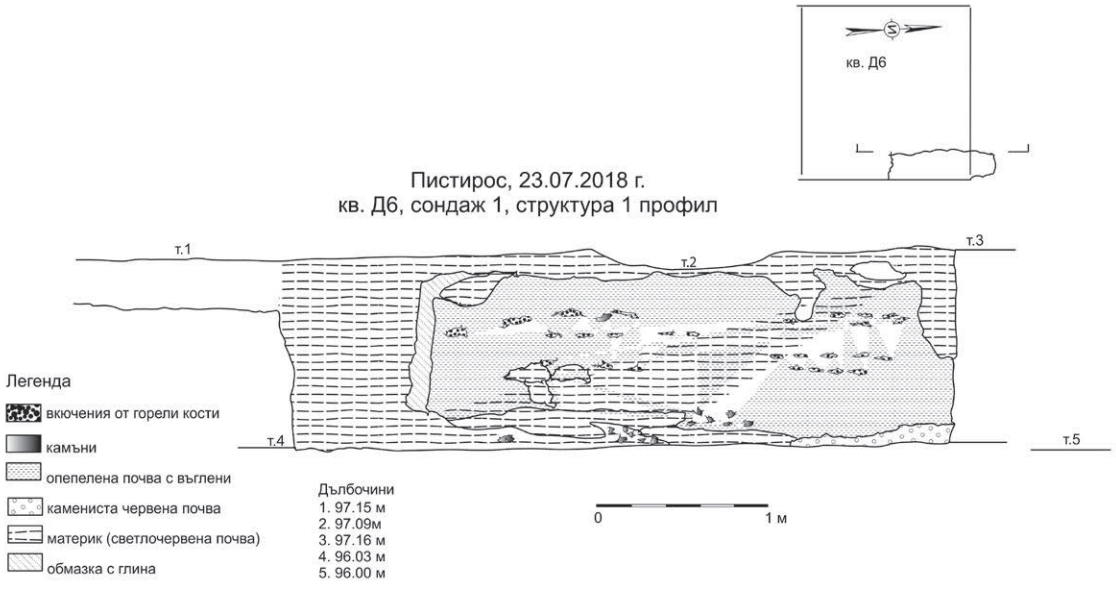
Обр. 1. Общ план на селището с маркирани работни квадрати

Fig. 1. General plan of the settlement with marked excavated squares

Фиг. 2. Яма в кв. Г2/Г3 и възстановени цели съдове от пълнежа ѝ

Fig. 2 The pit in sq. G2/G3 and restored complete vessels from it

Фиг. 3. Профил на ямата в кв. Д6/Д7

Fig. 3 Profile of the pit in sq. D6/D7

петно с неясни граници и форма, което продължи в западния и южния профил. Запълнителят е от тъмнокафява до черна пепелива пръст с високо съдържание на въглени, червени петна от отухлена глина и жълтозеленикави петна от разпаднал се кирпич.

През 2018 г. проучванията продължиха и стана ясно, че структурата е яма с диаметър 2,70 м, която в дълбочина се уголемяваше. Тя е с обмазани стени от глина, вероятно първоначално е била използвана за съхранение на жито и впоследствие е преупотребена като боклучна или култова. В пълнежа на ямата се разкриха три съда, частично възстановени, антропоморфна култува фигурка, пулчета и астрагали, част от глинено култово конче, тежести за стан, дипинто върху стена на амфора, фрагменти от първази на пещ и фрагмент от есхара. Концентрацията на материали е съсредоточена в северната и западната периферия на ямата, характерни са кости от едър рогат добитък, речни камъни, струпани около тях, вносна чернофирнисова и рисувана керамика (фрагменти от киликс, скифос и кратер), амфорна тара, местна сива керамика на колело и груба керамика на ръка, фрагменти от питоси. Въз основа на фрагментите от вносна керамика и частично възстановените цели съдове, ситуацията може да се отнесе към третата четвърт – края на IV в. пр. Хр. След цялостна обработка на разкрития материал, може да се уточни дали ямата е боклучна или култова.

През 2017 г. бяха заложени два сондажа и в рамките на кв. Д 6 (обр. 1), с обща площ от 15 кв. м, като се получиха следните резултати. Локализирано бе вкопаване с овална форма и все още неуточнени размери. Пръстта в него е светлосива, белезникава, рохка, примесена с дребни камъчета и въглени и се различава от околния терен, където почвата е светлокафеникава, глинеста и твърда.

През 2018 г. проучванията продължиха. Структурата отново се оказа яма. Стените и дъното ѝ са обмазани с дебел пласт глина. Ямата е вкопана от юг в глина, а от север в наносен пласт от реката (пясък и чакъл). Тя е с големи размери – диаметър от 2,80 м, увеличава обема си в дълбочина до 1,20 м. Археологическите материали са разнообразни – тежести за стан, прешлени за вретено, пулчета, оловен слитък, графит върху фрагмент от атическа чернофирнисова чаша, дипинто върху стена на амфора. Откриха се големи количества кости от едър рогат добитък, керамика, правена на колело и ръка. Сред керамичните фрагменти бе открита вносна керамика, която се отнася към втората половина на IV в. пр. Хр.

Вероятно двете ями са продължение на ямното поле, проучено през 90-те години от З. Арчибалд. В най-северозападната точка на проучената територия на обекта са локализирани двадесет ями в кв. Д 19 и две на границата между кв. Д 19 и кв. Д 24 (обр. 1). Шест ями са обмзани с глина, вероятно предназначени за съхраняване на зърнени храни, девет ями са без глинена обмазка и са с по-малки размери от първите. Останалите седем са малки и плитки. Проучвателите ги датират в IV – началото на III в. пр. Хр. (Юрукова и др. 2002, 51).

Предстои да се уточни дали новооткритите ями попадат в границите на селището или са извън него. Също така неизяснен остава въпросът за техния характер – боклучни, култови или свързани с

производствени дейности, което се среща често в гръцкия свят.

Литература

Юрукова и др. 2002: Й. Юрукова, Г. Лазов, А. Гоцев, Г. Нехризов, Л. Домарадска, В. Танева, Д. Богданова, Я. Боузек, И. Мусил, Л. Бохач, З. Арчибалд, М. Адамс. Археологически разкопки на Емпорион Пистирос. – Археологически открития и разкопки през 2001 г. София, 2002, 51 – 53.

EMPORION PISTIROS. ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN SQ. G2, G3, D6, D7

Vyara Petrova

In 2018, in the NW part of the site continued the study of negative structures – two pits, one in sq. G2/G3, the other in sq. D6/D7 (Fig. 1). Data was collected on the fill of the pits and some recurring situations between them were observed. Based on fragments of imported pottery and partially restored whole vessels, the two pits can be dated to the third quarter – the end of the 4th c. BC. It is yet to be clarified whether the newly discovered pits fall within the boundaries of the settlement or are outside it, as well as their character.

№ 22. ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИЯ ГРАД В АР „СБОРЯНОВО“

Тотко Стоянов, Мария Николаева, Велислав Бонев, Калин Маджаров

Проучванията бяха осъществени през м. юли и август 2018 г. и бяха осигурени финансово от ИМ – Исперих, МК и СУ „Св. Кл. Охридски“.

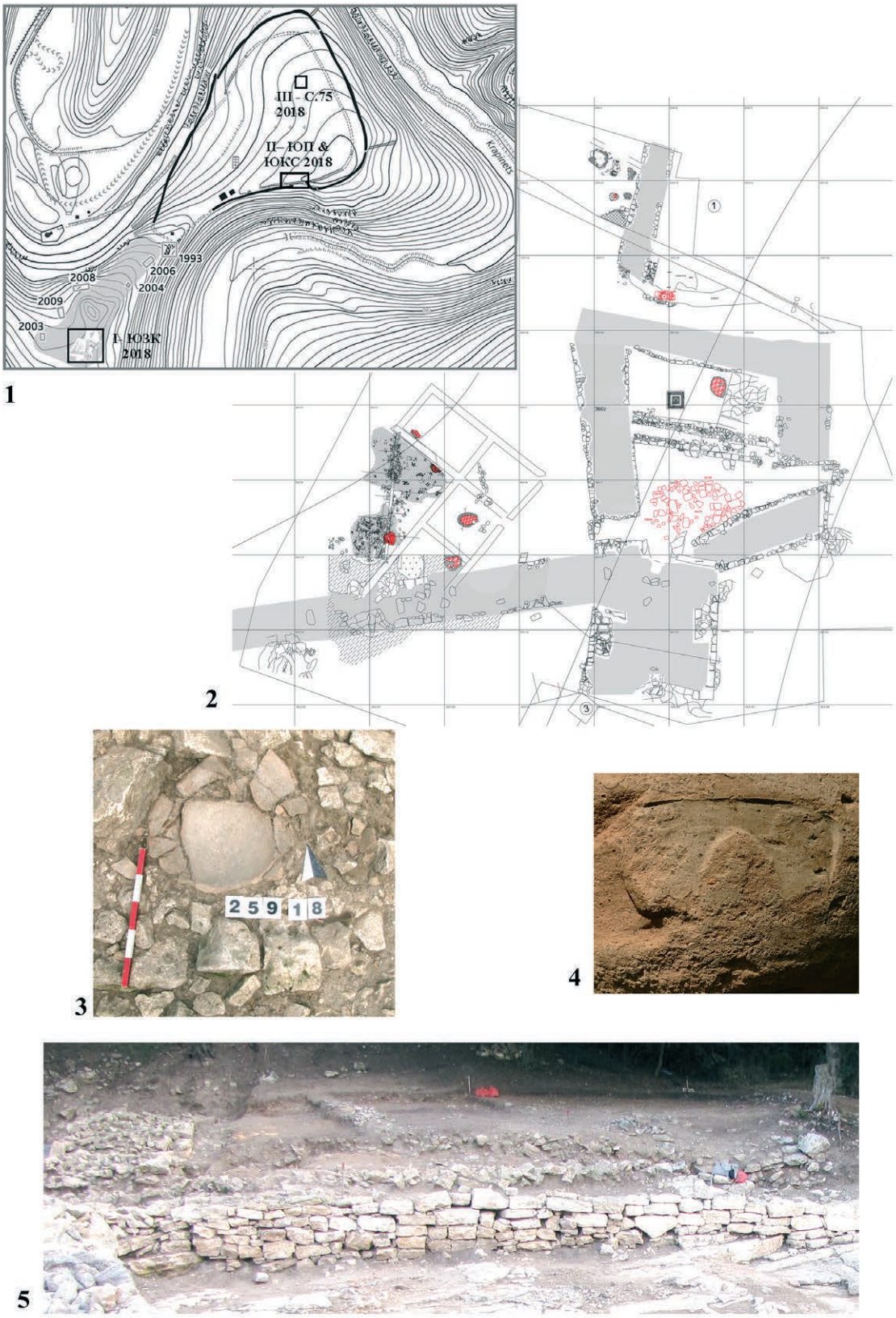
I. Югозападен квартал (ЮЗК) (обр. 1. 1 – 2).

1.1. Ранноелинистически структури източно от Стена I (обр. 1. 2, 5). Продължи проучването на разрушени от земетресението структури от ранноелинистическата епоха на изток от Стена I в кв. 259/12, 13, 14, 15. В кв. 253/13 бе оформено стратиграфско ребро. При отнемане на втория механичен пласт се разкриха средноголеми късове мазилки от стени и от огнище. Наблюдава се висока концентрация на фрагментирани съдове – кухненска и трапезна керамика, амфори и малко кости. Амфорна дръжка с печат от Родос (обр. 1. 4, фабрикант Σοτᾶς I. Период Ib по Finkielsztejn 2001, 60-те години на III в. пр. Хр.) потвърждава датата на руините в ранноелинистическата епоха. В кв. 259/14 ситуацията е сходна. Разкритите останки са част от комплекс от руините на масивна сграда, отстояща непосредствено на север от сградата с есхари. На границата на кв. 259/ 17 и 18 бе документирана долна част и дъно на питос (вероятен импорт от Синопе). Съдът е ситуиран в близост до останки от каменен зид (обр. 1. 3).

1.2. Струпване от квадри северно от кулата (обр. 1. 2; 2. 1 – 2). Част от квадрите и блоковете бяха доразкрити, номерирани и документирани. С помощта на техника бяха извадени и пренесени на подготвена за целта площадка с дървени скари.

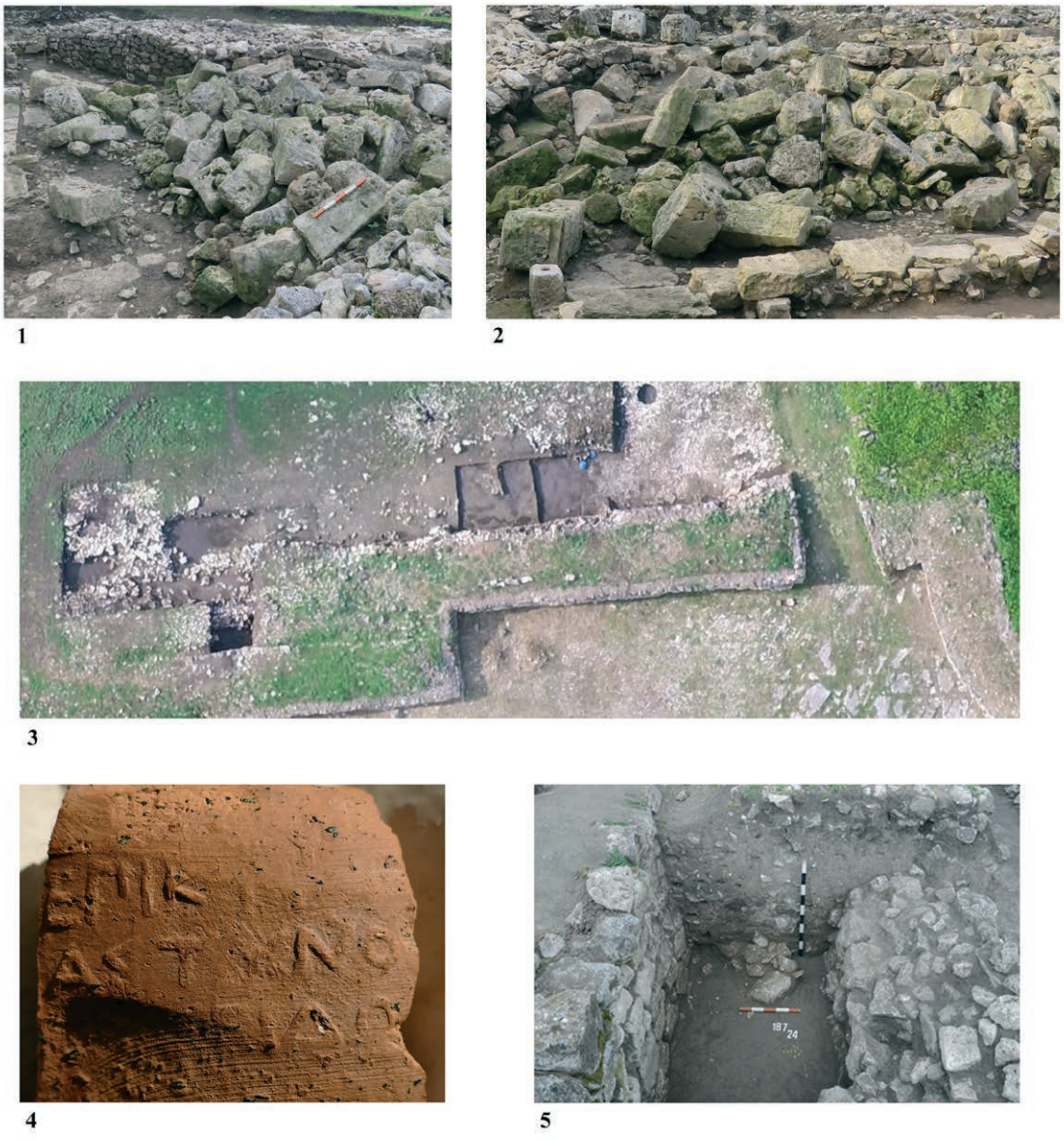
II. Южна порта (ЮП) – Западно крило и Южна крепостна стена (ЮКС), (обр. 1. 1; 2. 2)

Продължи доизчерпване на пластовете в кв. 187/23 – 24 и 188/17 – 18, с цел трасиране на вътрешното лице на ЮКС в западна посока и изясняване на ситуацията в сондажа в кв. 188/24. Вътрешното лице на ЮКС е трасирано в западна посока до кв. 187/23. Силно деформираната стена е разчистена само до два реда камъни, които се „губят“ на запад (кв. 187/19). Профилът по линията изток – запад бе преместен на юг с 1 м. В източната му част бе разкрита редица от единични камъни. На запад има плътно струпване с характеристиките на емплектон. На този етап може да се предположи, че лицевите камъни тук са отделени от емплектона и изнесени напред. В сондажа бе направено разширение с 1 м на запад и бяха демонтирани камъните, запечатали културния пласт в пространството между двата зида. В дълбочина са разчистени общо 5 реда от южното лице на ЮКС. В източна посока лицето е леко деформирано на юг. От вътрешното лице на основната крепостна стена са разкрити общо 7

Обр. 1. 1. Общ план на града с проучваните сектори през 2018 г.; 2. План на Ранноелинистическите структури в Югозападния квартал, проучвани през 2018 г.; 3. Дъно от питос в руините на сграда източно от Стена I.; 4. Родоски амфорен печат от кв. 259/13.; 5. Ранноелинистическите структури източно от Стена I (от юг)

Fig. 1. 1. General city plan with sectors excavated in 2018.; 2. Plan of the Early Hellenistic structures in the South-Western Quarter excavated in 2018.; 3. Pithos bottom in the ruins of a building east of Wall I. p; 4. Rhodian amphora stamp from sq. 259/13.; 5. Early Hellenistic structures east of the Wall I (view from the south)

Обр. 2. 1-2. Разсипът от квадри северно от кулата, преди вдигането им (от З и СИ); 3. Сектор Южна порта – Западно крило и Южна крепостна стена (отгоре, от юг); 4. Синопски амфорен печат от кв. 188/18; 5. Сондаж в кв. 187/24. Изглед към западния профил

Fig. 2. 1-2. Spreading of blocks north of the tower, before lifting (view from W, and NE); 3. Sector South Gate – West Wing and Southern Fortress Wall (view from above, from the south); 4. Sinopean amphora stamp from the sq. 188/18. 4. Trench in sq. 187/24. View to the western profile

реда камъни. Общата дължина на разкрития участък е 3,80 м (обр. 2. 5).

Пластът в кв. 188/18 е изчерпан до достигане на материка и започна проучването на кв. 188/17. Има голяма концентрация на кости от едри животни и фрагменти от амфорна тара. Тук е открит фрагмент от синопски амфорен печат (обр. 2. 4, астином Κῦρος, Подгрупа I C по Garlan 2004), с ранна дата (342 – 335 г. пр. Хр.), отнасяща го към селището, предхождащо развитието на елинистическия град на платото.

III. Сектор 75 – допроучване на квадрати 19 – 20, 24 – 25 (обр. 1. 1). С цел оформянето на профилите, проучваният участък е разширен на север, изток, юг и запад и са заложени контролни ребра. В югозападната част на кв. 24 е разчистено струпване от необработени камъни.

В кв. 19 и 24 са отнети два механични пласта. В североизточния ъгъл на кв. 19, на границата с кв. 14, е разкрито петно от плътно струпани мазилки (обр. 3. 1). Възможно е тази структура да е свързана с проучената през предходните сезони жилищна постройка от ранноелинистическата епоха или с друга, подобна сграда. На юг от това струпване бе разкрито петно от черна пръст с аморфни граници.

Обр. 3. 1. Останки от стопанска/жилищна структура в кв. 75/19 (от север); 2. Структури в кв. 75/24 (от юг); 3. Фрагмент от тасоска амфора от кв. 91/4; 4. Част от железен кнебел от кв. 75/25; 5. Чернофирнисова паничка от кв. 75/24; 6. Зооморфна глинена фигура от кв. 75/19

Fig. 3. 1. Remains of domestic structure in sq. 75/19 (view from the north); 2. Structures in sq. 75/24 (from the south); 3. Fragment of Thasian amphora from sq. 91/4; 4. Part of an iron bit of the sq. 75/25; 5. Black-glazed bowl from sq. 75/24. 6. Zoomorphic clay figurine from sq. 75/19

Откритите материали принадлежат към късния неолит/ранен халколит, вероятно от негативна структура или от пласт, незасегнат от по-късните периоди на обитаване. В кв. 24 бяха документирани две струпвания от мазилки, малки камъни и керамични фрагменти, вероятно част от негативни структури (обр. 3. 2). Откритата керамика в сектора се отнася към елинистическата епоха и късния неолит/ранен халколит. Сред находките са част от железен кнебел, зооморфна глинена фигура, фрагменти от каликс купа, чернофирнисова паничка, дръжка с печат от тасоска амфора и др. (обр. 3. 3 – 6).

Литература

Finkielsztejn 2001: G. Finkielsztejn. Chronologie détailee et révisée des éponymes amphorique rhodiens, de 270 à 108 av. J.-C. environ. Premier bilan. (= BAR International Series 990). Oxford, 2001.

Garlan 2004: Y. Garlan. Les timbres céramiques sinopéens sur amphores et sur tuiles trouvés à Sinope. Présentation et catalogue. Varia Anatolica 16, Paris, 2004.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE THRACIAN TOWN IN SBORYANOVO ARCHAEOLOGICAL RESERVATION

Totko Stoyanov, Maria Nikolaeva, Velislav Bonev, Kalin Madzharov

The excavation of the domestic complex dated to the Early Hellenistic period in Sboryanovo Archaeological Reservation continued in 2018 (Fig. 1) and some of the stone blocks fallen from the tower in sector South-Western Quarter were removed (Fig. 2. 1 – 2). The tracing of the inner face of the South Gate's Western Wing continued, as well as that of the area to the north of it, in sq. 187/23 – 24 and 188/17 – 18 (Fig. 1; 2.3 – 5). The renewed excavation in sector 75 (Fig. 1; 3), sq. 19 led to the discovery of a spot of clay plaster fragments associated with an Early Hellenistic building, as well as a Late Neolothic/ Early Chalcolithic negative structure. Two more spots of clay plaster fragments, small stones and ceramic shards were identified in sq. 24.

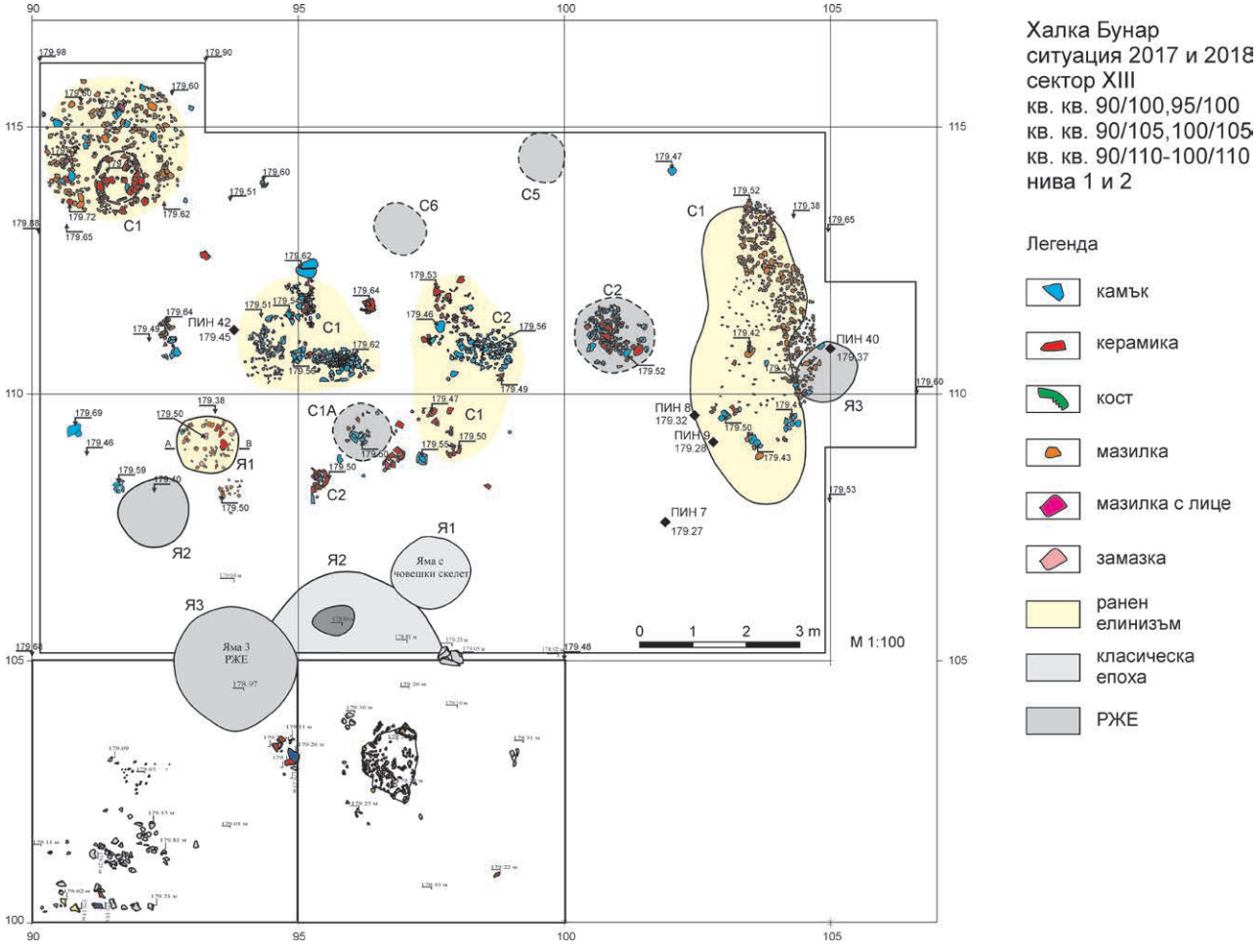
ИЗВЪНГРАДСКИ СЕЛИЩА И СВЕТИЛИЩА

№ 23. МНОГОСЛОЕН ОБЕКТ ПРИ ХАЛКА БУНАР

Милена Тонкова, Десислава Иванова

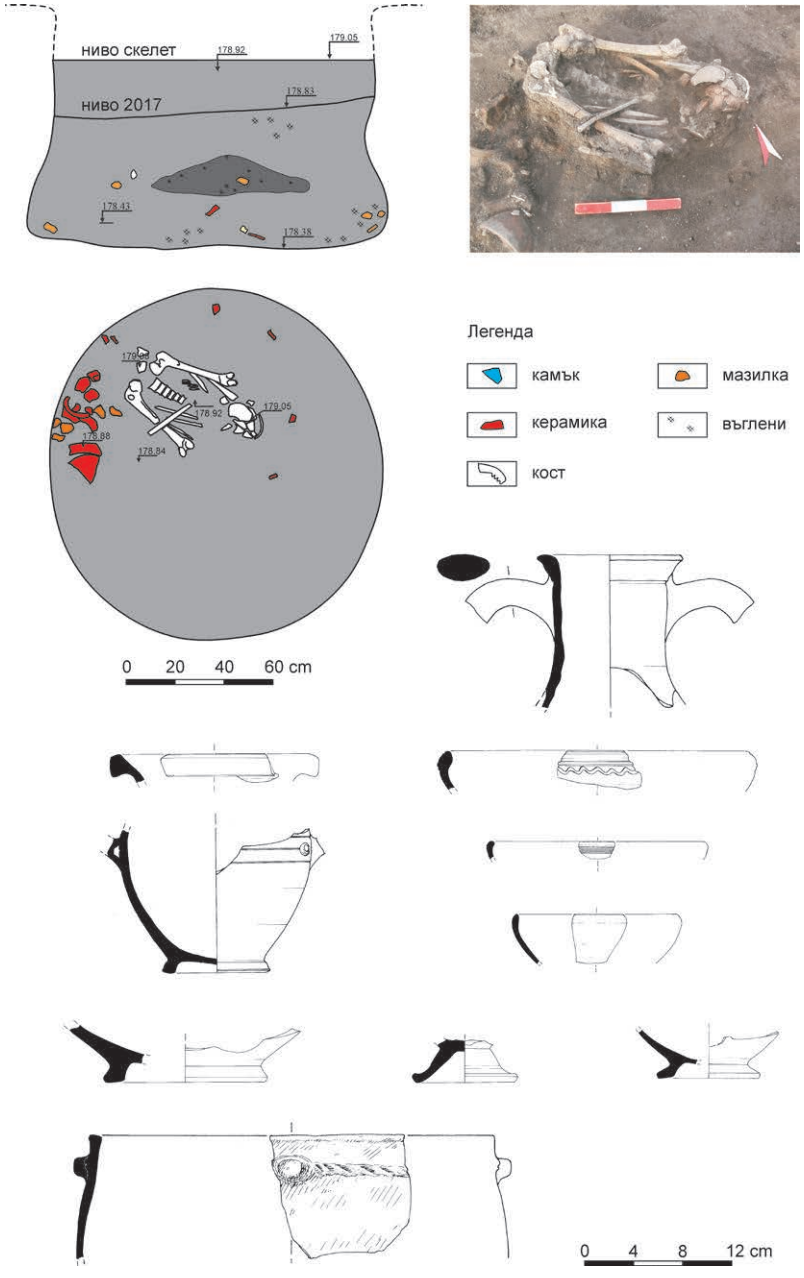
През 2018 г. проучванията на многослойния обект от късния неолит и I хил. пр.Хр. при извора Халка бунар, с. Горно Белево, общ. Братя Даскалови, Старозагорска област, продължиха 14 дни с 10 работника и финансиране от Министерството на културата. Теренната работа и документирането на находките бе извършено от екип в състав: доц. д-р М. Тонкова (НАИМ – БАН), ръководител, Д. Иванова (докторант в НАИМ – БАН), зам.-ръководител, гл. ас. д-р Н. Тонков (НАИМ – БАН), геофизик, Н. Маринова, уредник в ИМ Чирпан, Т. Димитров, студент в СУ „Климент Охридски", Р. Йоргова, художник, АМ „Марица Изток", гр. Раднево, М. Стойчева, реставратор, ИМ Чирпан, и доц. д-р Ц. Попова (НАИМ – БАН), палеоботаник.

През 2018 г. продължи проучването на откритите през 2017 г. негативни структури в южната част на сектор XIII – яма 1 в кв. 95/105 с човешки скелет в анормална позиция от класическата епоха и яма 3 в кв. 90/105 от РЖЕ. За поставянето им в по-широк контекст проучваната площ бе разширена с два нови квадрата – 90/100 и 95/100 (обр. 1).

Обр. 1. Сектор XIII, общ план на проучените структури

Fig. 1. Sector XIII, general plan of the excavated structures

Обр. 2. Яма 1 в кв. 95/105 с човешки скелет в анормална позиция от класическата епоха

Fig. 2. Pit 1 from the Classical Period in sq. 95/105 with a human skeleton in abnormal position

Яма 1 с човешки скелет в кв. 95/105 (обр. 2)

През 2018 г. бе финализирано проучването на ямата с открития в предишния сезон скелет на мъж на възраст 50 – 60 години в силно свито положение, вероятно вързан. Тялото е било поставено по гръб „на кълбо“ – с ръце върху гърдите, свити към лицето, силно свити крака с колене при главата и опиращи в таза пети[1]. Тази ситуация бе интерпретирана като необичайно погребение, резултат от човешко жертвоприношение (Тонкова 2017). Ямата е с цилиндрична форма, с леко разширяващи се към дъното стени. Диаметърът ѝ на нивото на скелета е 1,2 м и 1,5 м при дъното. Дълбочината ѝ е била ок. 1 м. Пълнежът се състои от сиво-кафява пръст с висока концентрация на керамични фрагменти, единични въглени, малък брой мазилки, животински кости, някои от които горели, както и овъглени останки от житни култури. Скелетът е в горната половина на ямата, под него има струпване от пепел и въглени (преотложено огнище?), а на дъното – струпване от фрагменти на голям съд, направен на ръка, и въглени, малък брой фрагменти от мазилки и от неорнаментирана есхара. Въз основа на устие от транспортна амфора от Менде и характерни за класическата епоха съдове от групата на сивата монохромна керамика (трапезна амфора, съд с бутон, лекане със сиво-черна ангоба и вълнообразни линии под устието, конично столче) бе потвърдена датировката на ямата в края на V или началото на IV в. пр. Хр.

Яма 3 от РЖЕ в кв. 90/105 – 90/100 (обр. 3)

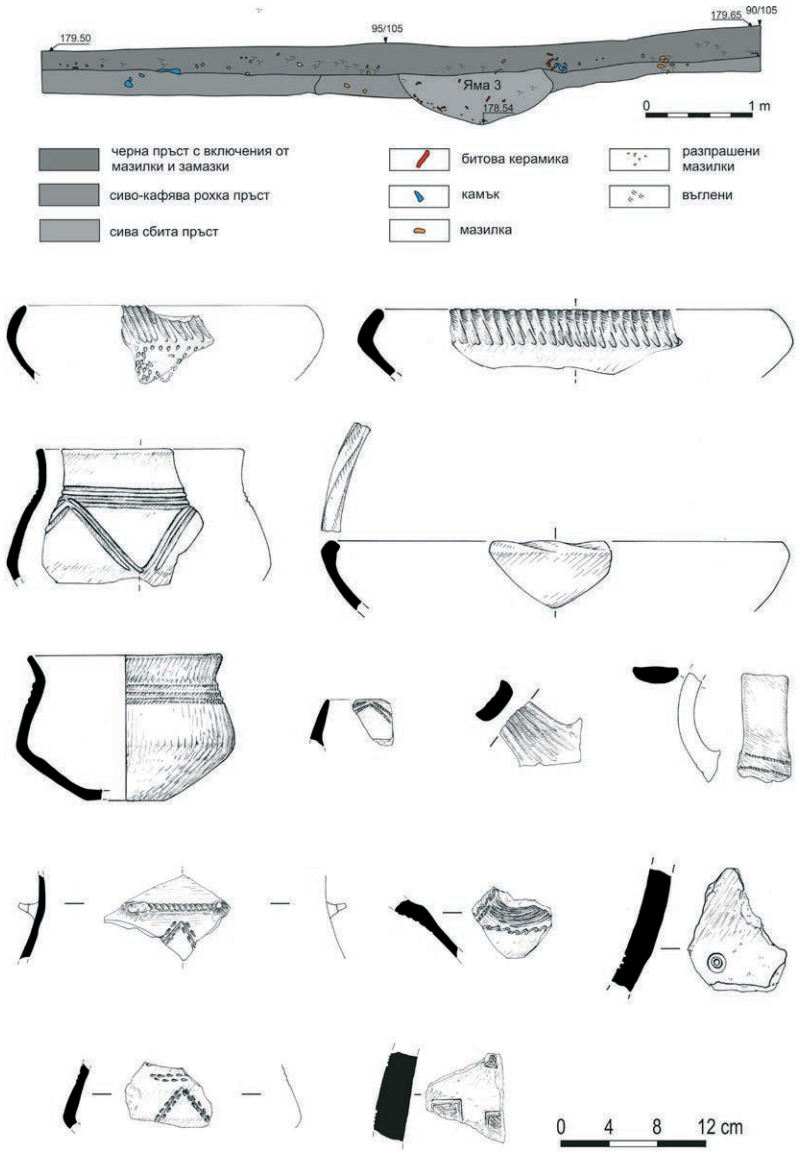
През 2018 г. продължи проучването на голяма негативна структура, която се отнася към развит етап на РЖЕ – яма 3 в кв. 90/105 – 90/100. Тя е с диаметър при отвора 2,3 м и дълбочина 0,70 м от нивото на засичане. Стените ѝ се стесняват и към дъното оформят полусфера. Пълнежът е от сива сбита пръст с единични въглени и фрагменти от мазилки, малък брой животински кости и голямо количество фрагменти от съдове с различна форма и украса (обр. 3) – купи/паници с различни видове канелюри при ръба на устието, кани с набодена украси, чаши или кантароси с черна излъскана повърхност и канелюри върху лентовидните дръжки, малък брой фрагменти от трапезни съдове с врязана украса от тип „псевдошнур“ и „висящи триъгълници“, щамповано кръгче и щамповани скачени S-ове, съдове-хранилища с релефни ленти, фрагменти от питоси, сред които два с щамповани геомет-

[1] Проучвания на д-р Н. Атанасова (ИЕМПАМ – БАН).

рични мотиви[2]. В ямата бе открита глинена антропоморфна фигурка и част от прешлен за вретено.

В новите квадрати 90/100 и 95/100 бяха открити фрагменти от всички регистрирани на обекта периоди (включително и два фрагмента от съдове от късния неолит), но запазени структури не бяха документирани. В кв. 95/100, на нивото на обитаване през ранноелинистическата епоха, бе проучено повърхностно струпване от мазилки, а в кв. 90/100 това ниво беше маркирано с фрагменти от хромели и от питоси. Тук бе открита и бронзова монета на Месамбрия. Макар че реверсът ѝ е много изтрит, според метричните ѝ данни (диам. 1,5 см и тегло 4,6 г) тя най-вероятно принадлежи на типа „шлем насреща – META в колело", разпространен от края на IV до II в. пр. Хр. (срв. Karayotov 2009, 36 – 37, Pl. VIII – XXIII). Монетата на Месамбрия допълва картината на монетната циркулация в селището при Халка Бунар и може да се датира в рамките на неговото съществуване през ранноелинистическата епоха.

Проучените през 2017 – 2018 г. негативни структури са от голямо значение за изясняване както на стратиграфията на обекта, така и на неговите функции през различните епохи. Новооткритата яма 1 в кв. 95/105 с човешки скелет е от края на V или началото на IV в. пр.Хр., докато известните досега ями с необичайни погребения от обекта са от ранноелинистическата епоха. Практикуването на този специфичен ритуал в продължение на повече от век може да се счита за указание за наличието на континуитет между ямния комплекс от класическата епоха (с проучени повече от 40 ями) и селището от ранноелинистическата епоха при Халка Бунар, документирано с постройки с есхари, пещи и ями, сред които и такива с човешки скелети в анормална позиция. Проучването на яма 3 в кв. 90/105 – 90/100 също е от голямо значение за изясняването на друг, не толкова изявен досега период от съществуването на обекта – края на първата и началото на втората фаза на РЖЕ.

Обр. 3. Яма 3 в кв. 90/100 и 90/105 от ранната желязна епоха

Fig. 3. Pit 3 from the Early Iron Age in sqs. 90/100 and 90/105

Литература

Тонкова 2018: М. Тонкова. Многослоен обект при Халка Бунар. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 109 – 112.

Karayotov 2009: I. Karayotov. The coinage of Mesambria. Vol. II. Bronze coins of Mesambria. Bourgas, 2009.

Nikov 2002: K. Nikov. Stamped Decoration Pithoi in Southern Thrace from the Early Iron Age. – Archaeologia Bulgarica, VI, 1, 2002, 19 – 44.

[2] За подобна украса върху питоси от Южна Тракия вж. Nikov 2002, 37, Fig. 9; 42.

MULTILAYERED SITE AT HALKA BUNAR

Milena Tonkova, Desislava Ivanova

In 2018, the investigations continued of the negative structures discovered in 2017 in the south part of Sector XIII – Pit 1 in sq. 95/105 with a human skeleton in abnormal position from the late 5th or early 4th c. BC, and Pit 3 in sq. 90/105 – 90/100 from the second phase of the EIA (Figs. 1 – 3). In order these contexts to be studied in a broader context, the excavated area was expanded by two new squares – 90/100 and 95/100, where no new structures were discovered (Fig. 1a).

The two pits are very important for the elucidation of the stratigraphy of the site, as well as of its functions in the different periods. Documenting pits with deviant burials both from the Classical (Fig. 2) and Hellenistic periods is an indication of continuity between these two phases of the existence of the site. On the other hand, Pit 3, where more than 400 fragments of ceramic vases of various function, shape, and decoration were discovered (Fig. 3), will contribute for the elucidation of another, so far underrepresented period of the existence of the site – the end of the first and the beginning of second phase of the EIA.

№ 24. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА „УКРЕПЕН ВЛАДЕТЕЛСКИ ДОМ В М. ТАТАР МАША“ КРАЙ С. КНЯЖЕВО, ОБЩИНА ТОПОЛОВГРАД

Даниела Агре, Деян Дичев

През сезон 2018 г. в западната част на обекта работата продължи в кв. Б10, Д8/9, както и в квадратите извън северната оградна стена – кв. А7, Б7, В6/7, Г6/7, Д5.

В кв. Б10 изцяло е проучена южната част на помещение 2 от сграда № 4 (обр. 1). Западният ограден зид има ширина 1,10 м и играе роля на западна стена на помещението. В източната му стена, която е с ширина 1 м, е разкрит вход към помещение 3, а от юг в стената е оставен проход с ширина 0,80 м с неясно предназначение. В горелия пласт върху подовото ниво на помещението бяха открити драхма на Антигон I Монофталм (310 – 301 г. пр.Хр.) отсечена в Лампсак, и бронзова монета на Лизимах (306 – 281 г. пр.Хр.), които за пореден път потвърждават времето на опожаряване на обекта – първата четвърт на III в. пр.Хр.

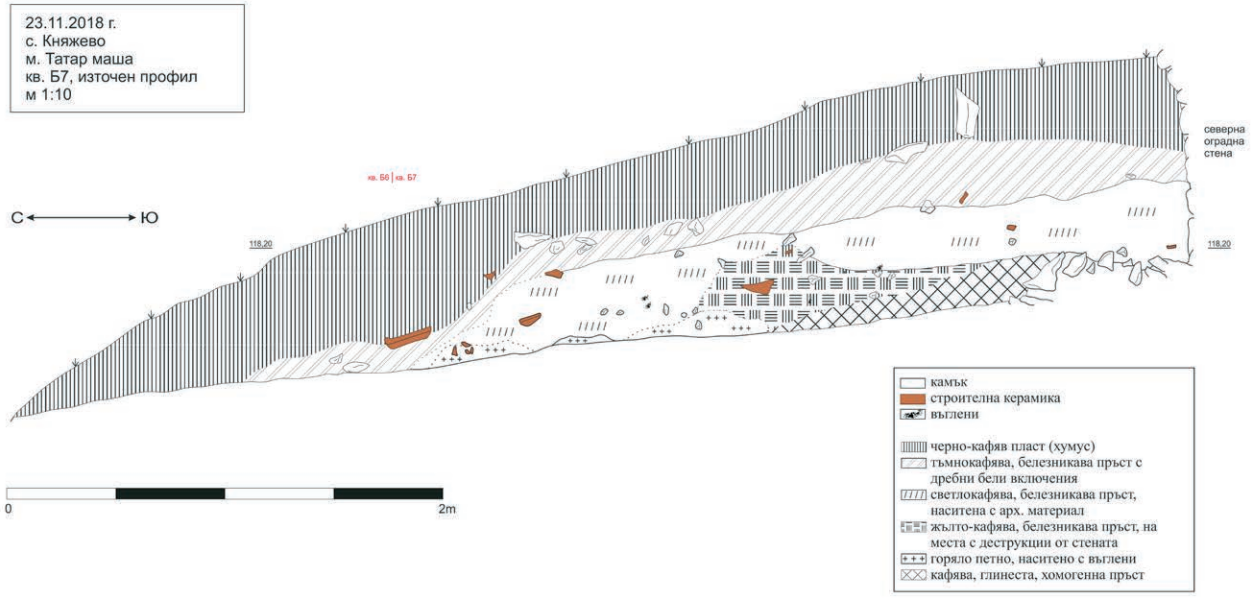
Обр. 1. Кв. Б10 – южна част на помещение 2 в сграда № 4

Fig. 1. The southern part of Room 2 in Dwelling No. 4 in sq. Б10

Кв. Д8 е проучен изцяло. В ЮИ му ъгъл са фундирани четири обработени камъка, които вероятно оформят основата на стена. В СЗ част на квадрата в скалата е разкрито изсичане с кръгла форма – вероятно легло за дървен кол.

В квадратите извън северната оградна стена бе открито голямо количество керамичен материал, основно фрагменти от амфорна тара, чернофирнисова луксозна керамика и битова керамика на колело и ръка (обр. 2).

В кв. Ж11, З11 и И11 продължиха проучванията на рова, разкрит пред южната оградна стена. Пълнежът му се състои от материали, ана-

Обр. 2. Източен профил на кв. Б7

Fig. 2. The eastern profile of sq. Б7

логични на откритите в останалите участъци на рова. Южната страна на рова е силно разнесена, вероятно поради голямото количество вода, която се е оттичала в него от каналите, разположени в оградната стена.

В кв. К10, Л10 и М10 продължиха проучванията пред външното лице на южната оградна стена. Пред отточния канал в оградната стена в кв. Л10, пред южното ѝ лице, в материка е разкрита яма с кръгла форма и диаметър 1 м в горната ѝ част, 0,70 м в долната и дълбочина 0,58 м. Пълнежът ѝ е от тъмна, рохка, „мазна“ пръст, примесена с въглени. От юг стената на ямата е много по-ниска и преминава в преливник, свързан с рова пред стената. Ямата е служила за отвеждането на атмосферни и битови води както от хигиенното помещение с вана, разположено непосредствено на север от канала, така и от централната жилищна сграда.

В участъка на рова в тези три квадрата, освен голямо количество фрагментирана битова и строителна керамика, е разкрит пластът с пепел и въглени с дебелина около 8 см. Едно възможно обяснение на това е, че вероятно входът към укреплението в тази част на обекта, разкрит в стената в кв. Л10, е имал масивна дървена врата, подходът към която се е осъществявал по дървена рампа. Следите от интензивното горене на тази дървена конструкция се откриват и в пълнежа на рова.

В централния сектор, разположен източно от сграда № 2, в кв. О4, непосредствено пред последния камък от стилобата, са фундирани четири обработени гранитни камъка с размери 0,70 × 0,67 м, служили вероятно за основа на дървена колона.

В кв. П5/Р5, Р4 е проучена негативна структура (вкопаване). В пълнежа ѝ се откриват фрагменти от строителна и битова керамика, шлака, желязна руда и камъни с различна големина, върху много от които личат следи от обработка. Откритите обработени фрагменти от каменни детайли е възможно да принадлежат на разбития стилобат в северната част на вкопаването, където в ЮЗ ъгъл на кв. Р4 е разкрит на място голям обработен каменен блок, вероятно явяващ се продължение на стилобата на сграда 2.

Пръстта във вкопаването е със сив цвят – вероятно вследствие на утаяването. По всяка вероятност това вкопаване е било открито и запълнено с вода – за това подсказва и измитата повърхност на намерената в него строителна и битова керамика. На юг и изток вкопаването продължава в непроучения терен, поради което границите му засега остават неизяснени. Предназначението на вкопаването, както и неговият характер не са категорично изяснени, но вероятно то е функционирало след опожаряването на дома. Може да се предположи, че неговата функция е била да служи като резервоар за вода, необходима за пещите при обработката на руда, функционирали през втория период на обитаване на обекта. Това вкопаване би могло да се свърже с разкритите следи от пещ за топене на желязна руда в съседния кв. С5.

Проученият участък от източния ров в квадрат Т2 е с дължина 4 м, ширина 1,60 – 1,80 м и дълбочина 0,80 м. Пълнежът му се състои от голямо количество фрагментирана строителна керамика, амфорна тара, желязна руда, шлака и въглени. Проучен е и СИ ъгъл на рова в кв. Р1/С1. Южната страна на рова в този участък се спуска почти вертикално от нивото на античния терен, като към дъното плавно се скосява и става полегата. Вследствие от денивелацията от юг на север северната стена на рова е на много по-ниско ниво спрямо южната.

На север от централната сграда работата продължи в кв. К 2/1, Л/М 2/1 и З 3/2. В кв. К 2/1 е проучена негативна структура, полувкопана в меката скала от юг; от запад в кв. К2 са разкрити следи от разложен кирпич. Структурата е с ширина около 3 м и дължина около 4,50 м. Откритият в нея материал се състои от фрагменти от импортна керамика, амфорна тара, строителна и битова керамика на колело и ръка, шлака и бронзова монета. Това е петата подобна структура в тази част на обекта. Те се отнасят към втория период на обитаване на обекта, втората четвърт – средата на III в. пр.Хр., и са свързани с металургичното производство на обекта. Те се интерпретират като временни жилища на населението, занимаващо се с металопроизводство.

Проучванията на обекта през сезон 2018 г. затвърдиха изградената хипотеза за хронологията и характера му през различните периоди на неговото обитаване (Агре, Дичев 2018, 116).

Литература

Агре, Дичев 2018: Д. Агре, Д. Дичев. Археологически разкопки на „Укрепен владетелски дом в м. Татар маша“ край с. Княжево, община Тополовград. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 113 – 116.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF THE FORTIFIED RESIDENCE OF A THRACIAN RULER NEAR THE VILLAGE OF KNYAZHEVO, TOPOLOVGRAD MUNICIPALITY

Daniela Agre, Deyan Dichev

The excavations in the western sector were focused on investigating rooms 2 and 3 in Dwelling No. 4. A drachma of Antigonus I Monophthalmus (310 – 301 BC) minted in Lampsacus, as well as a bronze coin of Lysimachus (306 – 281 BC) were found in the burnt layer on the floor of Room 3, one more time confirming the chronology of the fire that destroyed the site – the first quarter of the 3rd c. BC.

A negative structure filled with fragments of ceramic building materials, pieces of slag, iron ore, etc. was investigated in the central sector of the site. Probably, it was used as a reservoir for water needed for the furnaces during ore processing. The presence of such furnaces, dated to the second period of habitation (second quarter – middle of 3rd c. BC) was documented during the excavations.

№ 25. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА „УКРЕПЕН ДОМ ОТ КЪСНОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В М. ПАСТИЧ“, С. БРОДИЛОВО, ОБЩИНА ЦАРЕВО

Деян Дичев

През 2018 г. проучвания се извършиха в четири сектора на обекта: Запад (кв. Ж5/6 и 35), Север (кв. Е10 и Ж10/11 – северна половина), Изток (кв. Е12, И12, К10, Л10 и М10) и Център (кв. 38).

В сектор Запад изцяло е проучен каналът в квадрати кв. Ж 5/6 и 35.

Кв. 38 в сектор Център е проучен чрез пет механични пласта. В тях е открита керамика на колело и на ръка, хромел, прешлен за вретено и бронзова монета на Марк Аврелий Проб (276 – 282 г.). В СЗ ъгъл на квадрата, в пласт от червено-кафява отухлена глинеста пръст, *in situ* е разкрит керамичен съд на ръка. В квадрата е достигната материковата скала, която се спуска плавно на север, а от юг излиза

почти на повърхността.

В северна половина на кв. Е10/Ж10 и Ж11 са отнети 11 механични пласта. Проучено е най-източното жилищно помещение (№ 4), разположено покрай северната оградна стена. До оградната стена в кв. Е10 е разчистен пиластър, конструктивно свързан със северния ограден зид, който по своите размери и техника на изграждане е аналогичен на пиластъра, разкрит в предходните сезони в кв. Е9. Двата пиластъра ограничават размерите на помещение № 4 от изток и запад, където ширината му е 5,20 м.

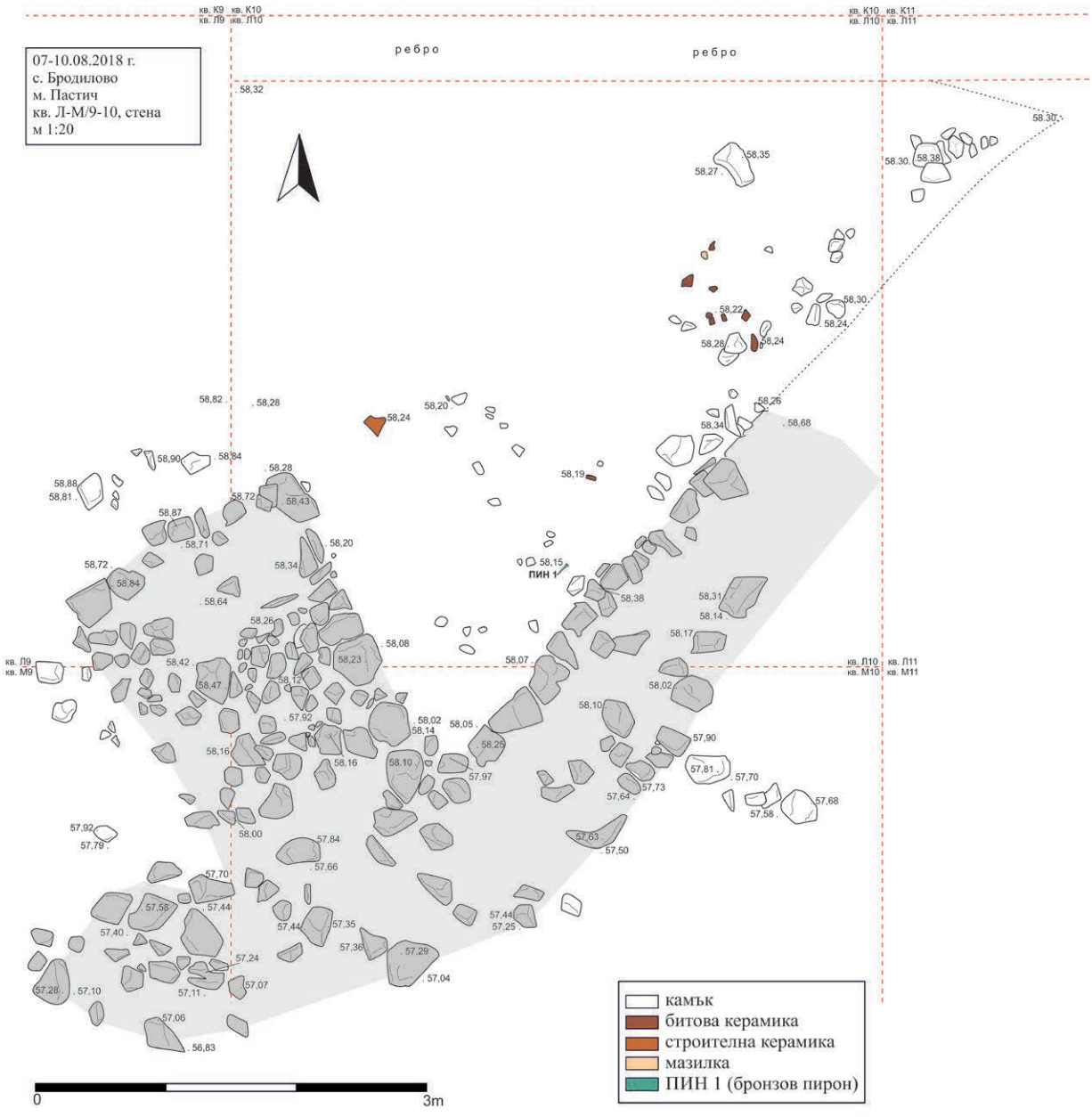
Обр. 1. Бродилово, струпване от керамични съдове в кв. Е10 в помещение 4 (късноелинистическа епоха)

Fig. 1. Concentration of ceramic vessels on the floor of Room 4 in sq. E10 (Late Hellenistic Period)

В кв. Ж10 подовото ниво е достигнато при VII механичен пласт. В ЮИ ъгъл на квадрата върху него е открита монетна находка, състояща се от 16 бронзови монети, поставени в керамична каничка. В находката преобладават монетите на Мостис (113 – 85 г. пр.Хр) от голям номинал. На 0,15 м западно от съда с монетите са разкрити фрагменти от керамичен ритон (с протоме на елен/сърна). На 0,35 м западно от монетната находка е разчистен фрагментиран керамичен съд на ръка, в който се откриха овъглени плодове на дива круша. В проучваната площ от квадрата е открит фрагментиран керамичен материал от съдове на ръка и колело, бронзов гвоздей и др.

В горните пластове в кв. Е10 са проучени каменните деструкции на северната оградна стена. Под тях е разчистен пласт, в който се открояват разпръснати петна от горели жилищни мазилки. След вдигане на мазилките се достигна до пласт с концентрация на силно фрагментирани керамични съдове. Фрагментите принадлежат на съдове от различни типове, както на ръка, така и на колело: чаши, кани, хранилища, гърнета, амфори и др. Между фрагментите са открити прешлени за вретено, тежести за стан, керамична лампа. След вдигане на част от материала се достигна до пласт, в който ясно се разграничават отделните керамични съдове и принадлежащите им фрагменти. Проучените пластове са от кафяво-червена на цвят почва и имат глинеста структура, равномерно наситена с дребни въглени, керамични фрагменти от различни типове съдове и голяма концентрация на овъглено зърно (пшеница и просо). При X/XI механичен пласт в квадрата е разчистено подовото ниво заедно с намиращия се върху него археологически материал: керамични съдове, железни предмети и частично запазена есхара (обр. 1). Подредбата на съдовете е почти аналогична на подредбата на съдове в другите помещения, проучени на обекта: съдовете с по-големи размери са поставени покрай стените на помещението, а тези с по-малки размери, като чаши и кани, се откриват пред тях. Вероятно някои от съдовете са били поставени върху рафтове. В централната част на помещението по оста И – З е разчистена есхара. Северният ѝ ъгъл отстои на 0,90 м от вътрешното лице на оградния зид. Есхарата е разрушена частично от нападалите камъни от оградната стена. Непосредствено на север от есхарата са открити три керамични култови предмета (антропоморфно-зооморфна фигура, модел на олтар и един „звездовиден“).

Керамичните съдове върху подовото ниво са изработени на ръка и колело и са разнообразни по форма: хранилища, амфори, кани, чаши. Сред репертоара от керамични форми се открояват чашите с релефна украса. Във вътрешността на някои от хранилищните съдове се открива горяло зърно – пшеница. Подовото ниво на помещението е на две нива, образувани чрез изграждането на еднолицева „подпорна“ стена. Северното подово ниво на помещението е по-ниско средно с около 0,15 м спрямо южното.

Обр. 2. Бродилово, „пиластър" към южния ограден зид на обекта

Fig. 2. The "buttress" at the south surrounding wall of the site

В кв. Е12 (сектор Изток) са проучени три механични пласта. Разкрит е участък от източната оградна стена с дължина 4 м и с дебелина 1,10 м. Тя е значително по-тънка от северната оградна стена. Външното лице на стената е слегнало силно на изток. От стената на този етап са разкрити три реда камъни. Начинът на изграждането ѝ е аналогичен на този при северната оградна стена. След вдигането на каменните деструкции от стената в квадрата е разчистен пласт с висока концентрация на овъглено зърно и дребни късове отухлени жилищни мазилки, сред които е открит фрагмент от каменен хромел олинтски тип. Това е единственият участък, при който се открива голямо количество зърно и мазилки извън укрепената част на обекта, което допуска предположението за наличието на стопанска структура извън укреплението.

В кв. Л10/М10 са проучени два механични пласта, под които е достигнато до ниво от жълта глинеста пръст с набити камъни с размери 0,20 × 0,10 м. Вероятно това е подравнително ниво между южната оградна стена и вътрешността на обекта, тъй като този участък е със силна денивелация в посока С – Ю.

В кв. Л10 и СЗ ъгъл на кв. М/10 е разкрита каменна стена със запазена височина от един ред камъни. Тя е с дължина 2,20 м, като ширината ѝ още не е уточнена, тъй като южната ѝ част попада в съседния непроучен квадрат. Стената конструктивно е свързана с южната оградна стена (обр. 2). Нейната функция все още не е изяснена, но може да се предположи, че тя е изпълнявала ролята на пиластър, въпреки че е двойно по-дълга от откритите досега подобни съоръжения на обекта.

При разкопките през 2018 г. бяха открити архитектурни структури и материали, отнасящи се единствено към първия регистриран период на обитаване на обекта – края на II – първата четвърт на I в. пр. Хр.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF A FORTIFIED RESIDENCE FROM THE LATE HELLENISTIC PERIOD NEAR THE VILLAGE OF BRODILOVO, TZAREVO MUNICIPALITY

Deyan Dichev

The excavations in 2018 were carried out in four sectors – North, West, East and Center.

In sq. Ж10 (Sector North), a fragmented ceramic jug containing 16 bronze coins was found at the floor level. Most of them are coins of Mostis (113 – 85 BC) of high face value. Fragments of a ceramic rhyton shaped as a deer's head was discovered at 0.15 m west from the coins.

At the floor level of a room in sq. E10 (Sector North), a partially preserved eschara was found, together with some iron tools and a large amount of ceramic vessels. The larger vessels were placed along the room's walls and the smaller ones (cups and jugs) – in front of them.

In sq. E12 (Sector East), a large amount of grain and plasters were found outside the fortified part of the object, suggesting the presence of a storage structure located outside the surrounding walls.

In 2018, only architectural structures and materials dated to the first period of habitation of the site (late 2nd – first quarter of 1st c. BC) were investigated.

№ 26. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УКРЕПЕН ДОМ ОТ КЪСНОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В М. ГОЛАТА НИВА КРАЙ С. СИНЕМОРЕЦ, ОБЩИНА ЦАРЕВО

Даниела Агре, Деян Дичев

През 2018 г., проучванията бяха съсредоточени около вътрешното и външното лице на югозападната част на оградната стена в западния сектор на обекта (квадрати И5 – И9; Й5 – Й10), в кв. Г13 (в северната част на обекта) и в кв. В6 (в източния сектор).

В кв. И5 и Й5/6 беше проучен плитък отводнителен канал (с ширина 0,60 м и дълбочина 0,20 м) за извеждане на атмосферните води от вътрешността на обекта, ориентиран успоредно на южната оградна стена в посока З – И и излизащ през западната оградна стена. В пълнежа му се откриват керамични фрагменти и дребни камъни, а пред отвора му в оградната стена е открит фрагмент от олинтски хромел. Каналът позволява по-точното определяне на южната граница на жилище I.

В кв. И7 и Й6/7 се проучи западната част от жилище I, за под на което е служил неподравненият естествен терен. Разчистени са овъглени греди от дървената конструкция на жилището. Пред вътрешното лице на оградната стена в кв. Й6 са разкрити няколко керамични съда (цедка, гърнета на ръка, амфора и купа). Върху подовото ниво в кв. И6 е разкрито петно с пепел, в която се откриват горели жълъди. В кв. Й7, между огнището в ЮЗ му ъгъл и оградната стена, е разкрита концентрация от фрагментирани керамични съдове (кратеровиден съд с апликирана украса, паници, чаша с релефна украса и голям хранилищен съд, изработен на ръка) (обр. 1). Под стенните мазилки в ЮИ част на кв. И7, върху подовото ниво, бяха открити четири миниатюрни керамични предмета, които са част от колективна находка от още 10 подобни, поставени в керамична цедка, открити на това място в предходния сезон.

В кв. И8 беше проучено огнище, периферията на което е оградена с косо поставени фрагменти от калиптери (обр. 2). На 1 м западно от огнището е разкрита есхара, периферията на която е оградена с хоризонтално поставени керемиди. В ЮИ част на кв. Й8 започна проучването на огнище. На нивото на

това огнище от запад е разкрита голяма концентрация от фрагментирани керамични съдове. Подобна концентрация се наблюдава и западно от орнаментираната есхара, разположена централно в източната периферия на квадрата. Проучванията и в двата квадрата (И8 и Й8) продължават, като на този етап все още остава неизяснен цялостният план на жилището, намиращото се в тази част на обекта.

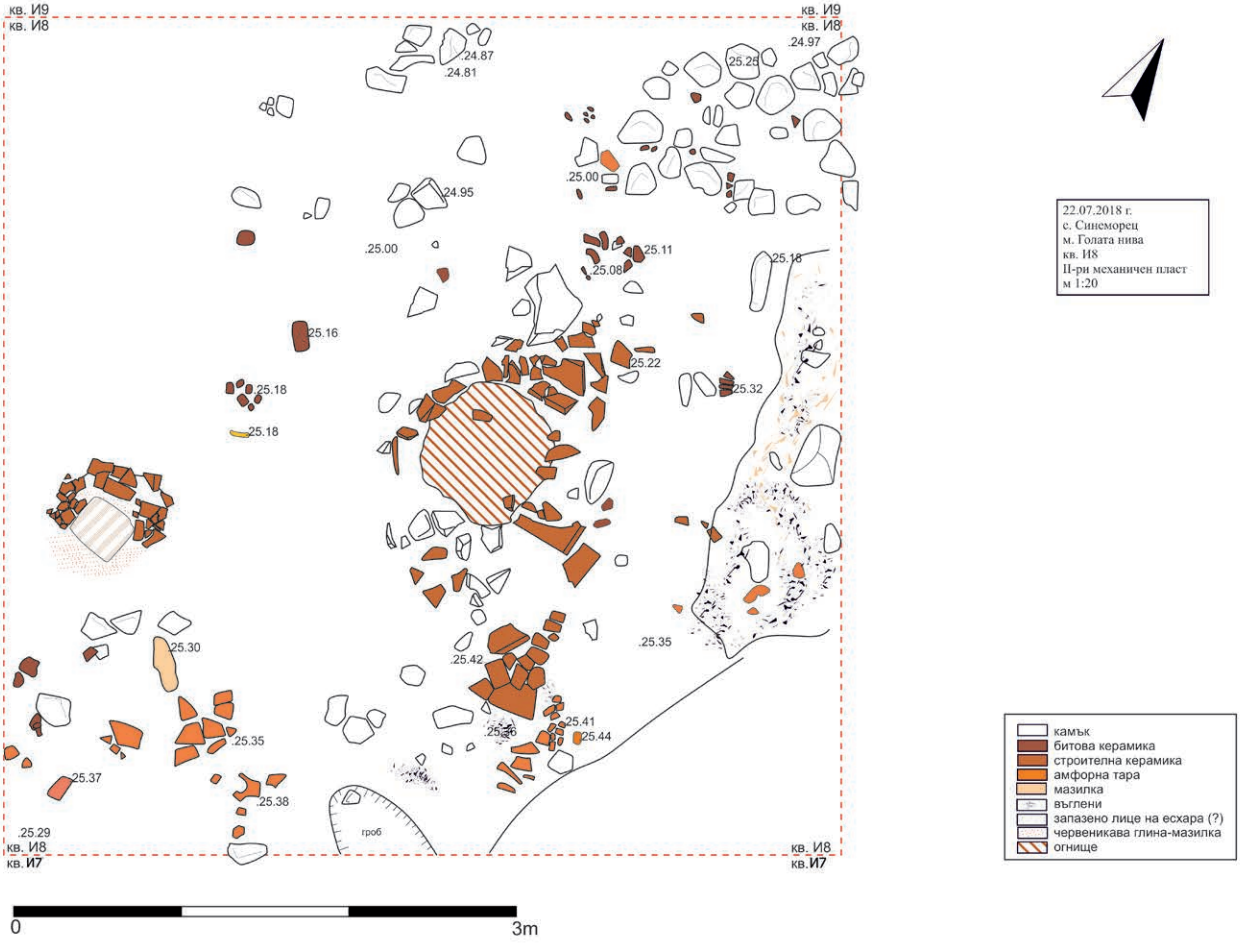

Обр. 1. Чаша с релефна украса от кв. Й7

Fig. 1. Bowl with relief decoration from sq. Й7

В източната половина на квадрат И9 са допроучени изсечените в скалата дупки за колове. В СЗ ъгъл на кв. Й9, до оградната стена, е проучено огнище с диаметър 1 м. В ЮЗ част на квадрата е разкрит фрагментиран питос *in situ* (обр. 3). На този етап от проучванията предполагаме, че в тези два квадрата е било изградено жилище II, чиито носещи колони са били набити в изсечените в скалата дупки.

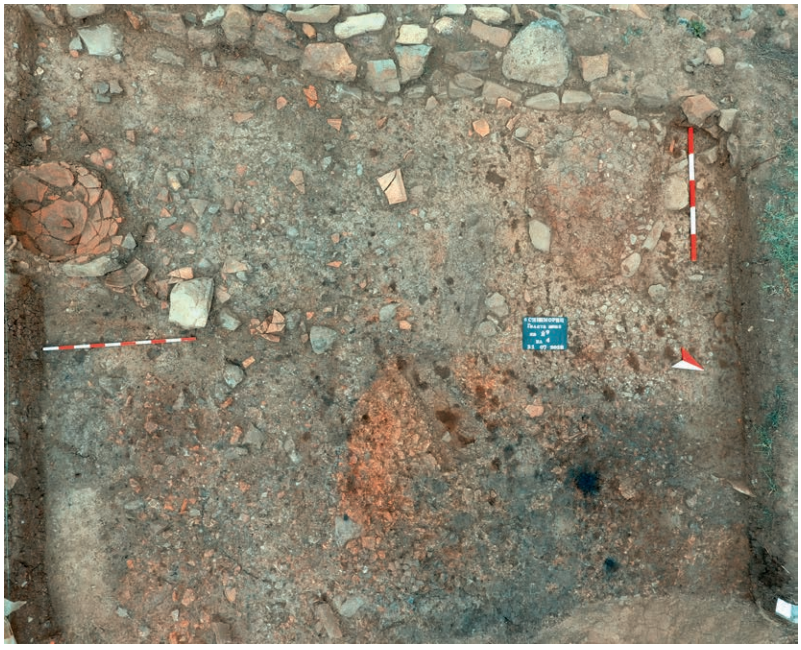
В северния сектор на обекта (кв. Г13) са проучени две ями. Яма № 1 е с полусферична форма и кръгъл отвор на нивото на регистриране. Тя е с диаметър 1,24 м и дълбочина 1,05 м. Пълнежът ѝ се състои от сбита хомогенна пръст с кафяв цвят, под която има плътен пласт от горели жилищни мазилки и въглени с дебелина ок. 0,20 м. Под този пласт в пълнежа на ямата са открити няколко големи гранитни камъка. На дъното на ямата са открити фрагменти от тънкостенна червенолакова керамика и други фрагменти от керамика на ръка.

Обр. 2. Огнище и есхара в кв. И8

Fig. 2. Fireplace and eschara in sq. И8

Яма № 2 е вкопана в скалистия терен. Тя има цилиндрична форма, кръгъл отвор с диаметър 1,10 м на нивото на регистриране и дълбочина 0,80 м. Пълнежът ѝ се състои от сивокафява сбита пръст, примесена с дребни камъчета, няколко къса стенни мазилки и малък брой фрагменти от стени на съдове, изработени на ръка. Последните 0,10 м от пълнежа са от глинеста пръст.

Обр. 3. Кв. Й9 – IV мех. пласт

Fig. 3. The fourth mechanical layer in sq. Й9

В североизточната част на обекта (кв. В6), източно от апсидата на църквата, са проучени пет късни гроба (№ 31 – 35), вкопани в късноелинистическия пласт. Гробните ями са запълнени с материала от горните пластове (пръст и вар) и се очертават ясно в пласт с кафява пръст. Всички гробове, както и проученият гроб № 29 в кв. И7, са с трупополагане по християнски обред с ориентация З – И (с глава на запад). Ямите са правоъгълни със заоблени краища. Гроб № 35 е на жена, погребана със сребърен с позлата накит за глава. От лявата страна на главата като дар е поставена керамична кана. Останалите четири гроба са без гробен инвентар. В допроучения гроб № 1 в кв. И7 бяха открити кости в безпорядък, принадлежащи на жена, върху части от черепа на която беше открита кърпа със сърмен кант и закрепен с игла накит с висулки, изработен от бронз.

Керамиката в достигнатите пластове в западния сектор на обекта се отнася към късноелинистическата епоха. В процентно отношение преобладава керамиката на колело спрямо тази на ръка. Откритите фрагменти са от тънкостенни съдове, чаши с релефна украса, фрагменти от различни типове кантароси, кратеровидни съдове на колело с апликирана украса – основно внос от малоазийски центрове; съдове на ръка с пластична украса, както и голямо количество фрагменти от амфори, внос от производствени центрове в Кос и Книд.

Откритите през този сезон материали са основно от късноелинистическата епоха и се отнасят най-общо към средата на II – началото на I в. пр.Хр. Проучванията през 2018 г. потвърждават изградената хронология на обекта: I период – функциониране на дома от последната четвърт на II до началото на I в. пр.Хр. и опожаряване в края на този период; II период се отнася към първата половина на I в. пр.Хр. и е свързан с изграждането на керамична пещ върху руините на обекта в ЮЗ му част; III период се свързва с вкопаните в СЗ част на обекта ями, керамиката от които може да се датира най-общо към I – II в. сл.Хр.; IV период – изграждане и функциониране на църквата и некропола около нея – XVIII – XIX в.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE FORTIFIED RESIDENCE NEAR THE VILLAGE OF SINEMORETZ, TZAREVO MUNICAPALITY

Daniela Agre, Dejan Dichev

In 2018, the excavations were focused on investigating part of the western sector of the site, where the Late Hellenistic dwellings I and II were probably situated. A great amount of fragments of wheel-made pottery – thin-wall vases, fine cups with embossed decoration, krater-like vessels with appliques – as well as of pithoi and amphorae were found *in situ* on the floors of the dwellings.

Two ritual pits containing sherds of vessels from the 1st – 2nd c. AD were investigated in the northern sector of the site.

During the season, six graves dated to 19th c. and dug into the Hellenistic layer were investigated. The graves are inhumations in accordance with the Christian ritual.

№ 27. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ПИ № 000.878.501.42 И 00878.501.497 В ГР. АХТОПОЛ

Диана Гергова

През 2018 г. продължи осъществяваното с прекъсвания пресяване на пръстта от разрушения при строителни дейности през 2009 г. културен пласт в ПИ 000.878.501.42.

Проведените през 2013 г. спасителни разкопки на неразрушената част на гореспоменатия имот предоставиха нови важни данни за стратиграфията на града до чист терен на дълб. 1,80 м в най-високата и стара част на Ахтополския полуостров. Пресяването на пръстта предоставя възможност многобройните находки от различен характер от разрушения културен пласт да бъдат съпоставени със своите аналози със сигурна стратиграфска позиция.

Обр. 1. Общ поглед към обекта

Fig. 1. General view of the site

Пръстта от унищожения до стерил (дълб. 1,80 м) културен пласт е депонирана върху запазения за системно археологическо проучване терен на около 100 м от двора на Гръцкото училище.

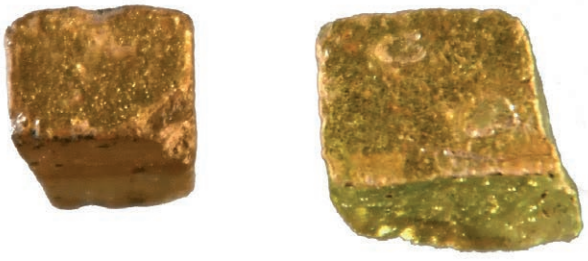
С финансовата подкрепа на новия инвеститор на строежа инж. П. Кънев, със съдействието на кметство Ахтопол и участието на един доброволец от Япония и 12 души доброволци от седем европейски страни по Програма „Еразъм+“ по проект на Фондация „Пътят на траките“ беше възможно пресяването на насипа да продължи в продължение на един месец през м. юни – юли.

Обр. 2. Фрагмент от мегарска чаша

Fig. 2. Fragment of a “Megarian” bowl

От насипа с ширина ок. 13 м, дължина ок. 36 м ЮЗ – СИ и височина ок. 1 м беше проучен участък с дължина 8 м в неговата СИ част. Проверяваната пръст бе системно извозвана.

Обр. 3. Две златни тесери

Fig. 3. Gilded tesserae

Едномесечната работа на обекта позволи да бъдат открити изключително интересни материали, които потвърдиха активния поселищен живот на траки и елини през класическата и елинистическата епоха, илюстриран с груба и работена на колело тракийска керамика, значително количество „мегарски“ чаши и др. Преобладава късноантичната, средновековната и късносредновековната керамика. Сред находките следва да бъдат отбелязани глинени пирамидални тежести за стан, бронзова лъжичка за причастие, бронзов

средновековен пръстен с гроздовидна украса, оловен средновековен печат, бронзови апликации и др. Изключително важно е откриването на две позлатени тесери, които предполагат разположението на най-значимия раннохристиянски храм именно в най-високата част на стария град, в която се намира и строителният изкоп – източник на откриваните материали. Може да се предположи, че данните за открита колона в съседен имот, както и мраморните украси от раннохристиянска базилика, съхранявани в музейната сбирка в Гръцкото училище, вероятно са принадлежали именно на този храм. Откритите девет монети от късния елинизъм до Средновековието са определени от Ат. Койчев.

Керамични фрагменти, строителна керамика и фрагменти от вносни съдове от Западна Европа от края на XIX и първата половина на XX в. илюстрират активния живот на града и през този период.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF ZP NO. 000.878.501.42 AND NO. 00878.501.497 IN AHTOPOL

Diana Gergova

The rescue archaeological investigations in Ahtopol in 2018 were continuation of the sifting of the excavated earth from the disturbed cultural layer in ZP 000.878.501.42 (construction works in 2012). The rescue excavations of the undisturbed part of the property provided important information about the stratigraphy of the settlement life in the Old Town. The sifting of the earth brings new data about the development of the town throughout history.

The investigations in June – July revealed more materials confirming the active life in the pre-Roman period (Thracian coarse ware, "Megarian" bowls, a bronze coin from the 2nd – 1st c. BC). Most pottery dates from the Late Roman, Byzantine, Medieval, Late Medieval, and modern periods. Loom weights, a bronze communion spoon and bronze ornaments, a medieval lead seal and coins from the Late Roman, Byzantine and Medieval periods were found. Two gilded tesserae and some already known finds suggest the location of an Early Christian (?) basilica at the highest point of the Ahtopol Peninsula.

№ 28. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА СВЕТИЛИЩЕ НА БЕСИТЕ В М. СВ. ИЛИЯ (КЛЕПТУЗА), ВЕЛИНГРАД

Диана Гергова, Асен Салкин

През 2018 г. проучванията на тракийското светилище в м. Св. Илия (Клептуза), Велинград, бяха осъществени от 29 август до 13 септември с финансиране от община Велинград и с участието на 12 доброволци по Програма „Еразъм+" от Испания, Португалия, Италия, Литва и Турция по проект на Фондация „Пътят на траките", както и с местни работници.

Поради инвестиционните намерения на общината за социализиране на района на светилището и намиращия се в непосредствена близост параклис „Св. Илия", проучванията бяха съсредоточени върху изясняването на обхвата на територията на теменоса, проследяването на оградните му стени и финализирането на проучването на каменната сграда в северозападния ъгъл на теменоса (обр. 1, 2). Изцяло бяха проучени северната и източната стена, установено бе трасето и частично проучена южната стена със северното ѝ лице, и беше достигнато външното лице на източната стена на централната сграда на светилището – кулата-храм. Северно от южната стена и източно от стената на кулата-храм се очертава равен участък – предполагаема площадка. Нейното предназначение и евентуална конструктивна връзка с централната сграда (кулата-храм) ще бъдат изяснени през следващия сезон.

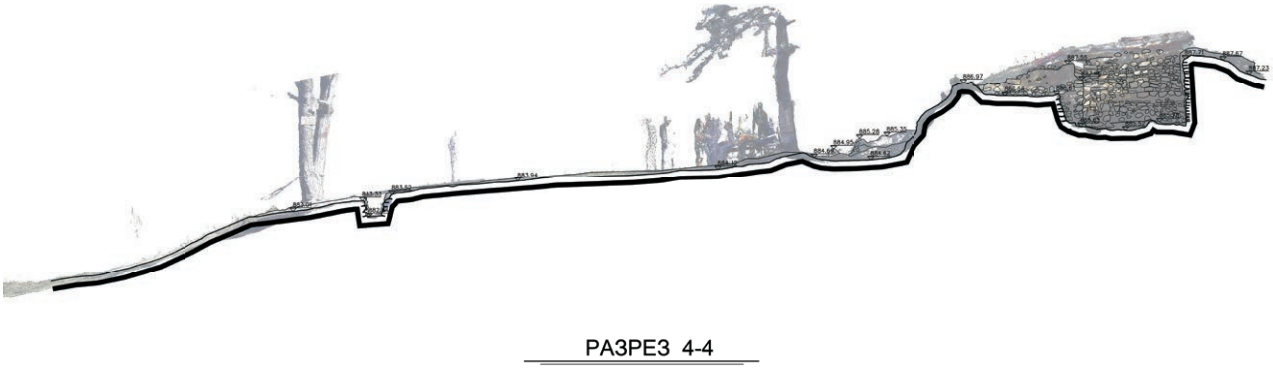
Трасето на западната оградна стена бе проследено на разстояние от ок. 5 м по отделни камъни от вътрешното ѝ лице. Стената е силно обрушена от по-късни дейности по изграждането на дървени постройки за целите на туристическото дружество. Всички стени на теменоса са изградени от грубо обработени камъни на суха зидария. Характерно е изграждането на източната и западната стена по самия ръб на възвишението, поради което при тях има силно обрушване и свличане на камъните от външните им лица.

Завършено бе проучването на каменната сграда в СЗ ъгъл на теменоса. Във вътрешността на сградата бяха вдигнати рушевините от големия пожар, унищожил сградата и видим и в други участъ-

Обр. 1. План на светилището

Fig. 1. Plan of the sanctuary

Обр. 2. Профил на светилището

Fig. 2. Cross-section of the sanctuary

ци на теменоса. Откриват се големи късове глинена мазилка с отпечатъци от колове и от дървени дъски. Установено е, че сградата е била изградена направо върху скалния терен. Стените ѝ са запазени в четири – пет реда камъни. Голяма каменна плоча в средата на източната ѝ стена предполага мястото на входа. Установено бе, че северната оградна стена е прилепена към сградата, без това да предполага различни фази на изграждането на сградата и оградната стена. Югозападният ъгъл на сградата е частично разрушен. Черната горяла пръст в този участък, както и намерените през предишните сезони депонирани в нея преносим олтар, фрагменти култова керамика, глинен прешлен за вретено и др. предполагат, че във времето след пожара в тази зона на теменоса е имало участък за депониране на дарове.

Обр. 3. Бронзовите торкви in situ

Fig. 3. The bronze torques in situ

В специално оформената като апсида северна стена на сградата, между най-долния ред от камъните от градежа, в малка яма бяха намерени две бронзови торкви, едната разчупена на две части, които са характерни за въоръжението на бесите воини (обр. 3). Тази колективна находка очевидно има ритуално значение и е първият случай в Западните Родопи, който илюстрира връзката между характерните богати погребения в цистови гробове на бесите воини и един култов обект. Тази находка позволява изграждането на сградата да се датира в IV – III в. пр.Хр. Във вътрешността на сградата, под каменна плоча, лежаща над горелия пласт, свързан с големия пожар, обхванал цялата територия на теменоса и на сградата, бе намерена силно обгоряла бронзова монета, най-вероятно късноелинистическа.

Централната сграда (кулата-храм) бе почистена от камъни и клони, нападали поради частично разрушаване на защитния покрив. Бяха прибрани каничка, намираща се в непосредствена близост до питоса в СИ ъгъл на сградата, глинен прешлен и корозирал метален предмет с неясно предназначение.

Проучванията на тракийското светилище в м. Св. Илия (Клептуза) показват едновременното изграждане на теменоса и неговите съоръжения по предварителен проект в IV – III в. пр.Хр., както и разграничаването засега на три фази в тяхното функциониране. Потвърждава се култовият характер на обекта. Бъдещите проучвания ще бъдат насочени към трасирането на западната стена, търсенето на входа на теменоса, изясняването на характера на оформилата се северно от южната стена на теменоса площадка, както и продължаване на изследванията в интериора на кулата-храм.

RESCUE EXCAVATION OF A SANCTUARY OF THE BESSI IN ST. ILIYA (KLEPTUZA) LOCALITY, VELINGRAD

Diana Gergova, Asen Salkin

The excavations of the Thracian sanctuary in St. Iliya (Kleptuza) locality in Velingrad were financed by Velingrad Municipality and were carried out with the participation of volunteers in the frame of the Erasmus+ Programme and local workers, implementing a project of The Way of the Thracians Foundation.

The investigations aimed to study the plan of the temenos, to trace its surrounding walls, and to finalize the exploration of the NW stone building (Fig. 1, 2), where a burned unidentifiable bronze coin was found. Two bronze torques (one of them broken in two) were found immured in the apse of its northern wall, dating the construction of the building to the 4th – 3rd c. BC (Fig. 3).

The results confirm the cult character of the site, throw new light on its plan and history and reveal important evidence about the ritual practices of the warriors and priests of the Bessi at their cult places.

№ 29. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА КРАЙ С. БЕНКОВСКИ, КЪРДЖАЛИЙСКО

Здравко Димитров, Полина Пиперкова

През октомври 2018 г. продължиха редовните археологически разкопки на обект от елинистическата епоха в долината на р. Върбица. Той е разположен в малък ареал от Източните Родопи в община Кирково, в непосредствена близост до прохода Маказа и на едва 50 км от северноегейския бряг.

Теренът на проучването е малък хълм сред борова гора в близост до махала Горни Веслец на с. Бенковски (1,5 км от селото). Археологическите комплекси от античната епоха в тази част на Източните Родопи никога не са били изследвани чрез редовни разкопки.

В първоначалните данни за обекта в АИС АКБ (№ 1590377 от 30.10.2004 г.) е отбелязана следната хронология: ранножелязна епоха, Късна античност и Средновековие. След две години на редовни археологически проучвания (2017 – 2018 г.) общата хронология на структурите бе прецизирана до ранножелязна епоха и късноелинистически период. Проучваната площ е малко под 2 дка.

Резултати от проучването през 2018 г.

Археологическите разкопки бяха проведени от 06.10.2018 г. до 30.10.2018 г. с участието на археологическия екип и 15 работници от с. Бенковски и гр. Златоград.

Конкретните резултати от теренната ни дейност са:

1. Завършено бе пълното проучване в центъра на обекта (започнато през 2017 г.), където бе установена втора сграда от късноелинистическата епоха – сграда Б (също най-вероятно с култови функции, както и сграда А от 2017 г.). В нейната вътрешност се откриха редица керамични фрагменти и няколко монети на егейската колония Маронея.

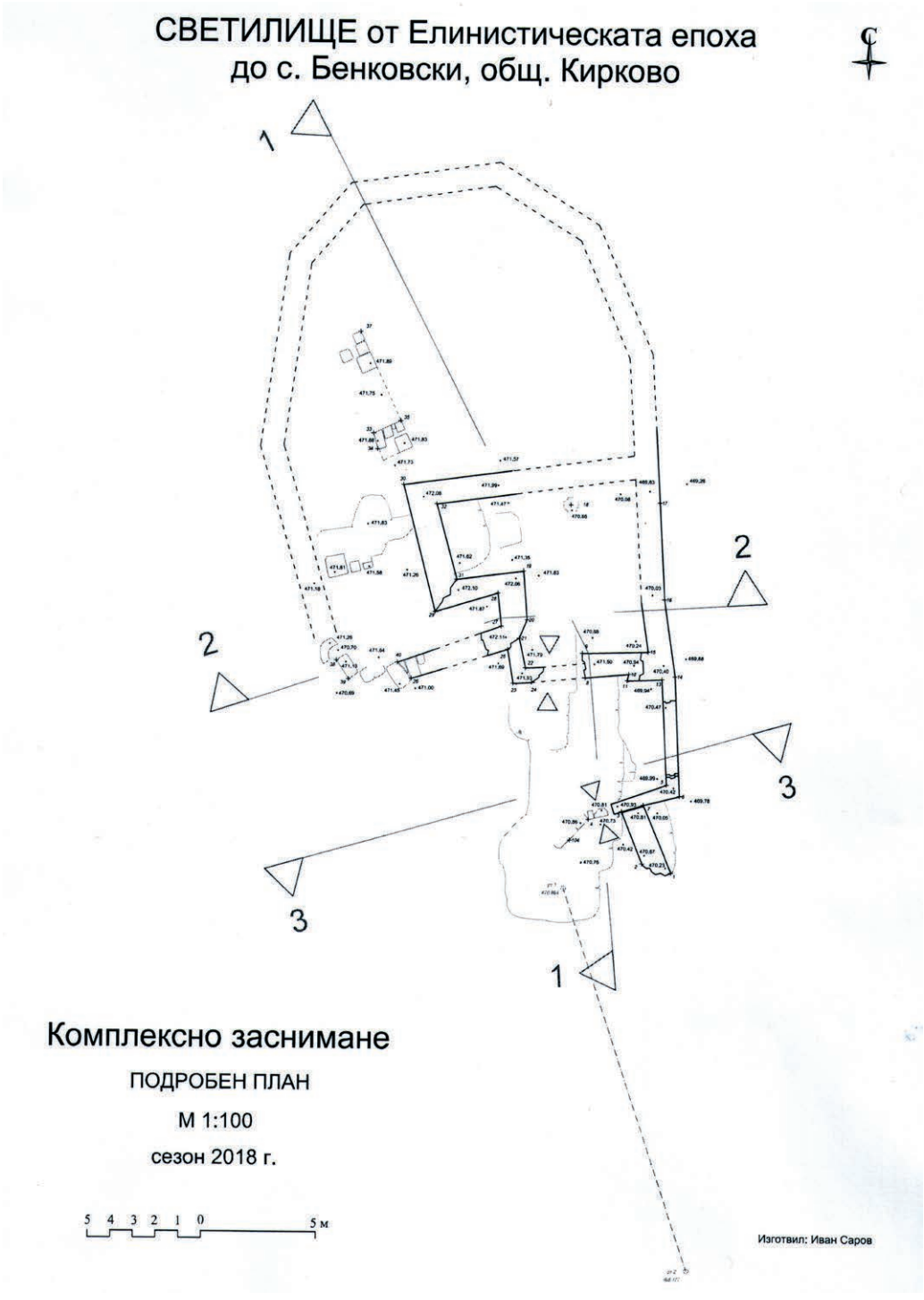
2. Извършено бе цялостно проучване на пространствата около сграда Б (в централния сектор на обекта), където се откриха ходови нива от късния елинизъм, съдържащи големи количества битова и строителна керамика, както и монети на колонията Маронея от периода II – I в. пр. Хр.

3. При проучване в дълбочина, под нивата от късния елинизъм в центъра на обекта, между скалите (кв. B3, C3, D3, E3), се разкриха керамични фрагменти от ранножелязната епоха (висока концентрация).

Заключение според резултатите от проучванията през 2017 – 2018 г.

В резултат на две години на редовни разкопки на този малък хълм край с. Бенковски можем да бъдем сигурни в пълната хронология на обекта, както и да определим неговите функции.

Най-ранният период на обекта е от ранножелязната епоха. В големи участъци на терена бе достигнато до материковата скала, основа на хълма, така че наличието на по-ранни периоди е невъзможно. След ранножелязната епоха на обекта край Бенковски се развива светилище от елинистическата епоха, чиито последен етап на функциониране е в II – I в. пр. Хр. От този период има най-много мате-

Обр. 1. Общ план на светилището от елинистическата епоха

Fig. 1. General plan of the sanctuary from the Hellenistic Period

риали – керамика, солени и калиптери в коринтска и лаконска покривна система, монети на колонията Маронея и наколко метални предмета – пръстен, нож и други изделия, части от дървените врати и ферми на покривите на сградите.

Интересен факт е самото архитектурно оформление на светилището. През елинистическата епоха то е било оградено с общ ограден зид (периболос) по принципа на гръцките светилища (обр. 1). Оградният зид е изграден от добре оформени квадри, докато двете сгради вътре (евентуално храмовете) – А и Б, са от ломени камъни и във височина са имали дървена конструкция и кирпичени стени. Открити бяха големи количества покривни керамични фрагменти от солените и калиптерите на сградите.

Обр. 2. Профил през сграда Б, централен сектор на светилището

Fig. 2. Cross-section of Building B, central sector of the sanctuary

Обр. 3. Централна част на светилището с нивата от елинистическата епоха и скалните цепнатини, датиращи в ранножелязната епоха

Fig. 3. Central part of the sanctuary with the layers from the Hellenistic Period and the rock crevices dated to the Early Iron Age

Стратиграфията на обекта бе установена с поставянето на два контролни профила през целия обект. В първия от тях (изследван още през 2017 г.) се установиха големи пластове от деструкциите на сграда Б и пластът с материалите от късноелинистическата епоха под тях (обр. 2).

Интерес представлява и централният сектор на светилището, където се откриха трамбовани пластове от глинеста пръст, които са заравнявали нивото през елинистическата епоха на местата, където скалната основа липсва (обр. 3). На тези ходови нива от периода II – I в. пр. Хр. се откриха най-големите количества керамика и монети. Преобладават фрагменти от питоси с украса, битова керамика; намерена бе и една тежест за стан.

През 2019 г. нашият екип планира да завърши проучването на този малък, но съществен обект от елинистическата епоха в региона на с. Бенковски.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE SITE FROM THE HELLENISTIC PERIOD NEAR BENKOVSKI VILLAGE, KURDZHALI REGION

Zdravko Dimitrov, Polina Piperkova

In 2018, the excavations of the site near the village of Benkovski continued. During this second season of fieldwork, the chronology of the site was fully clarified. The excavations were concentrated in the central part of the hill. A large building (Building B) was revealed there, which belongs to a sanctuary dated to the Late Hellenistic Period (2nd – 1st c. BC), similarly to the building excavated in 2017 (Building A).

The finds consist of large quantities of ceramic sherds dated back to the Early Iron Age, many fragments of table ware from the Hellenistic Period (2nd – 1st c. BC), as well as a few storage vessels (*pithoi*) with ornamentation. Inside and around Building B, we found roof tiles (Corinthian and Laconian roof system) and bronze coins of the Aegean colony Maroneia.

The results from the archaeological campaign in 2018 indicate, that the site near Benkovski was a small sanctuary of the Hellenistic Period (2nd – 1st c. BC), with an earlier phase of occupation dated back to the Early Iron Age.

№ 30. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ V – IV В. ПР.ХР. ПРИ С. ВОДЕН, ОБЩИНА ДИМИТРОВГРАД

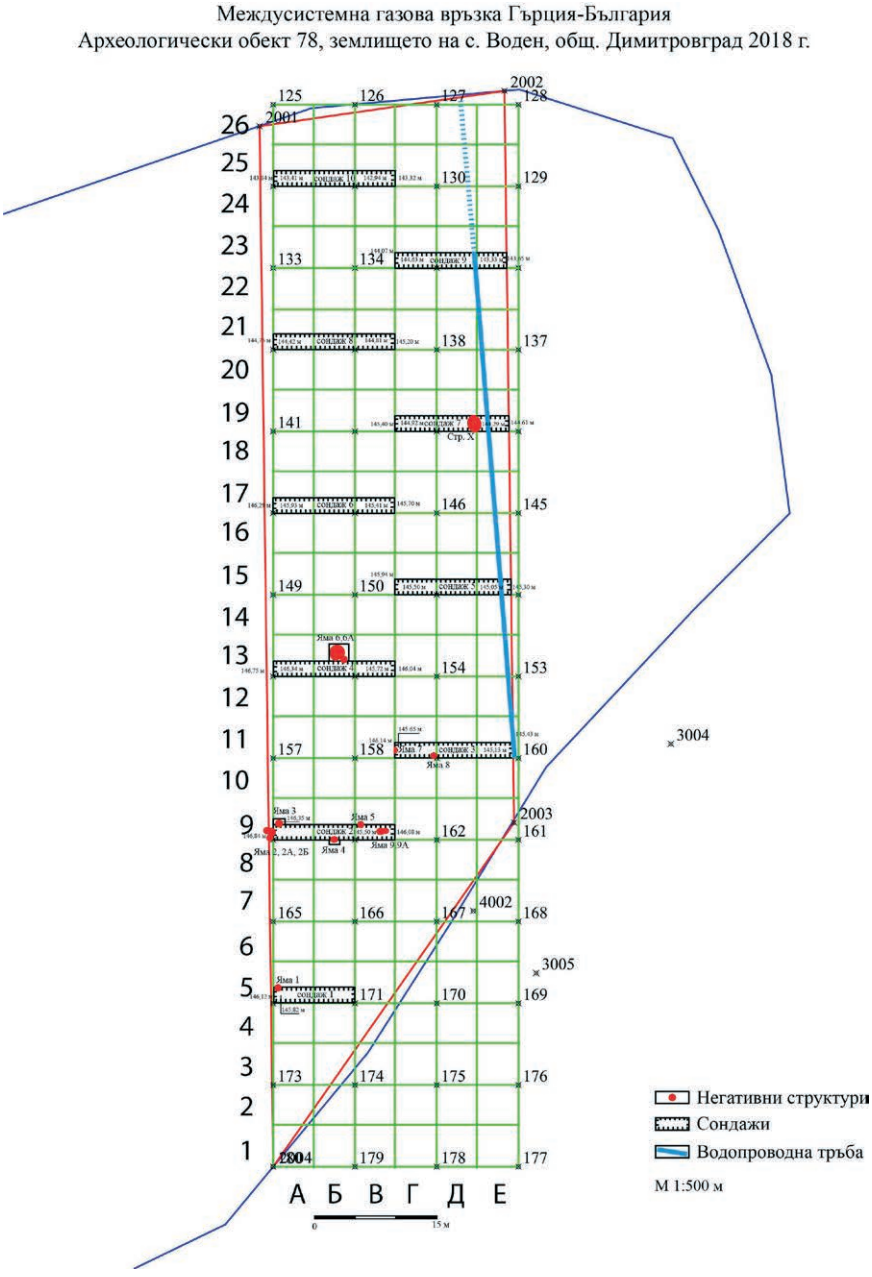
Анелия Божкова, Виолета Милчева

Обектът се ситуира по трасето на газопровод „Междусистемна газова връзка Гърция – България“ и е с пореден № 78. Спасителното археологическо проучване се проведе между 16.09 и 11.10.2018 г. и имаше предварителен характер с цел установяване наличие на археологически обект и характеристика на културните останки. Разкопките се проведоха по договор между НАИМ – БАН и *ICGB*.

Обектът е разположен в равнинна, слабо раздвижена местност, на полегат склон с експозиция на изток, между две дерета, които се вливат в малко водохранилище. Намира се на около 1,5 км западно от с. Воден, община Димитровград, в голям масив обработваема земя.

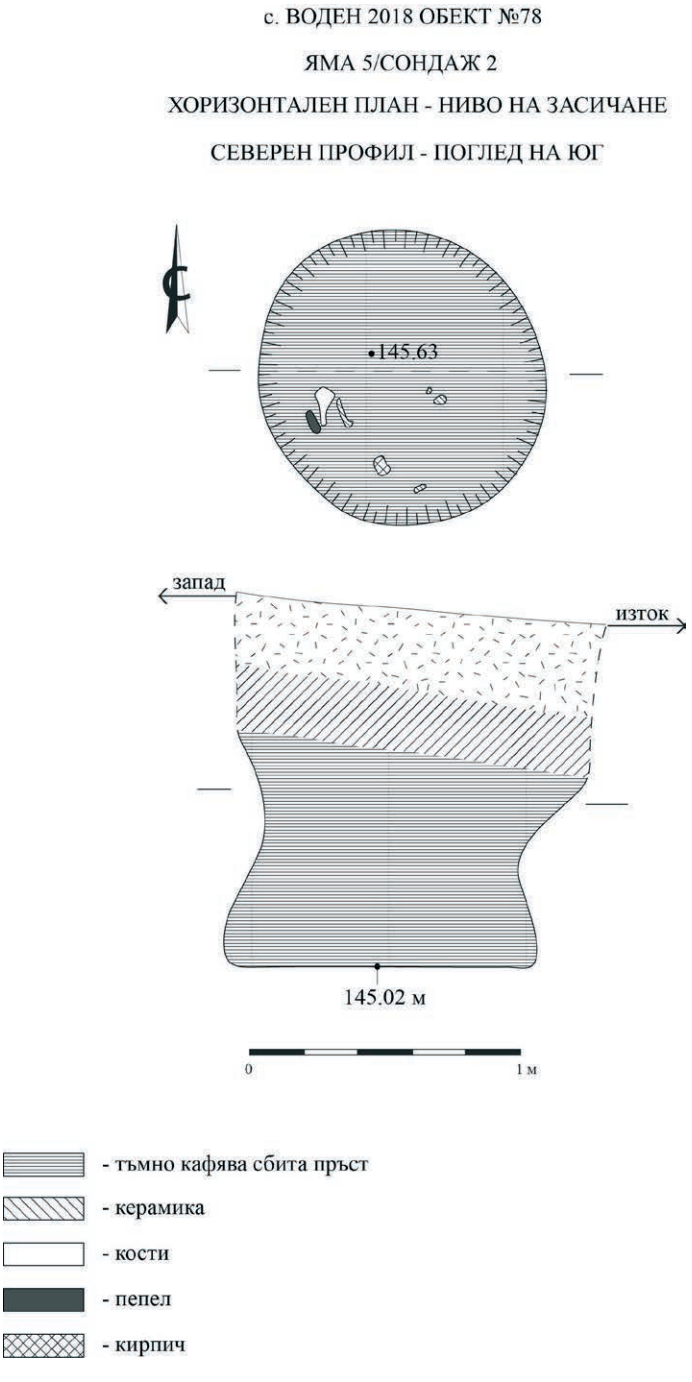
Преди началото на разкопките беше отложен сервитутът на трасето на газопровода и бе заложена план-квадратна мрежа. По време на спасителното археологическо проучване бяха заложени 10 сондажа, разположени шахматно по трасето на газопровода, 9 от които с размери 2 × 15 м и един 2 × 10 м (обр. 1). На места в сондажите бяха направени разширения с цел проучване на археологически структури. Общата проучена площ е малко по-голяма от 300 кв. м, което прави 10 % от общата площ на тази част от обекта, която попада в сервитута на газопровода.

Трасето на газопровода минава през източната част (периферия) на голям археологически обект, по-голяма част от който остава незасегнат от археологическото проучване. Обектът представлява ямно поле с негативни структури с обичайната за древна Тракия типологическа характеристика. В рамките на сервитута бяха регистрирани общо 14 негативни структури, от които 9 са напълно проучени, 4 само частично проучени и една остана изцяло непроучена. По-голяма концентрация се наблюдава в южната половина на обекта, където са съсредоточени 13 ями.

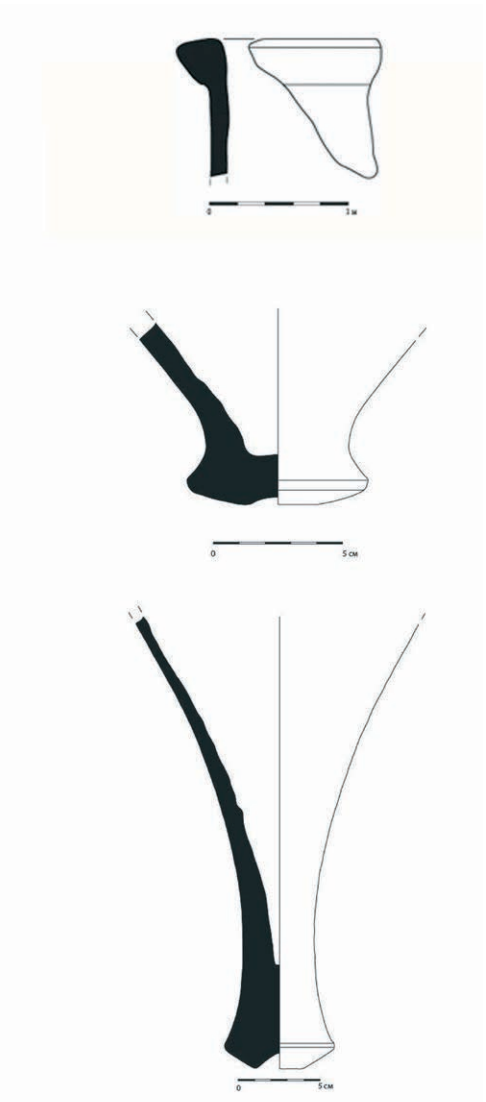
Обр. 1. Разположение на сондажите и проучените в тях археологически структури

Fig. 1. Plan of the trial trenches with the investigated archaeological structures

Обр. 2. Отвор и профил на яма № 5

Fig. 2. Mouth and profile of Pit No. 5

Обр. 3. Фрагменти от транспортни амфори от Тасос и Менде, втора четвърт на V – втора четвърт на IVв. пр.Хр.

Fig. 3. Fragments of transport amphorae from Thasos and Mende, second quarter of the 5th – second quarter of the 4th c. BC

Отворите на ямите започват още в хумусния пласт и се локализират само по наличието на керамични фрагменти или струпвания. Ямите са с различна дълбочина и диаметър – от плитки, едва доловими вкопавания (ями № 1, 7 – 9) до ями с дълбочина до 2,50 м (яма № 6А). Обичайно запълнителят на ямите се състои от тъмнокафява и черна хумусна пръст, ясно контрастираща с белия стерил, в който са вкопани. Запълнителят на някои от по-дълбоките ями (яма № 6А) се състои от кафяво-черна хумусна и бяла стерилна пръст, насипани в последователност на ивици. Формите на ямите са традиционни – полусферични (ями № 1, 4), цилиндрични (ями № 5, 6, 6А; обр. 2) и конични (ями № 2, 3, 6). Прави впечатление изявената несиметричност в профила на някои от ямите (ями № 2 – 4, 6), което предполага липса на прецизност при направата им.

В ямите се откриват предимно керамични фрагменти с ниска до средна концентрация и животински кости. Керамичният комплекс е представен от съдове със сив цвят, работени на грънчарско

колело – фрагменти от леканета, амфори, кани, паници със завит навътре ръб и др., както и от съдове, работени на ръка – предимно с кошеровидна форма. Откриват се и фрагменти от транспортни амфори (обр. 3). Хронологията на обекта се установява от датата на транспортните амфори (с произход от северноегейските центрове Тасос и Менде) и засега може да се прецизира в рамките на един век – от втората четвърт на V в. пр.Хр. до към втората четвърт на IV в. пр.Хр. Открити са и няколко безлични фрагмента от чернофирнисови съдове.

След провеждане на комисията, разкритите участъци от обекта бяха засипани съгласно клауза в договора с инвеститора.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION AT A SITE FROM THE 5TH – 4TH C. BC NEAR THE VILLAGE OF VODEN, DIMITROVGRAD MUNICIPALITY

Anelia Bozkova, Violeta Milcheva

The site is situated on the track of the gas pipeline "Intersystem Gas Connector Greece – Bulgaria" and is registered as site No. 78. The rescue archaeological investigation had a preliminary character aiming to verify the presence of an archaeological site.

Ten trial trenches were laid out during the rescue investigation (Fig. 1). The site proved to be a pit field. A total of 14 negative structures were registered in the trial trenches. Nine of them were fully explored, four were only partly explored and one remained completely unexplored. The pits have various dimensions in terms of both depth and diameter. They are filled with dark brown to black topsoil. The shapes of the pits are conventional – hemispherical, cylindrical (Fig. 2), or conical. The profile of some of them is markedly asymmetric. The archaeological finds in the pits consist of pottery fragments in low to middle concentration and some animal bones. The attested pottery fragments belong to wheel-made and hand-made vases, as well as to transport amphorae (Fig. 3).

№ 31. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КЕЛТСКОТО СВЕТИЛИЩЕ (МОГИЛА 39) ОТ ИЗТОЧНИЯ НЕКРОПОЛ В ИАР „СБОРЯНОВО"

Диана Гергова, Йордан Анастасов, Патрис Мениел, Фредерик Брус, Християн Цанков, Цветана Попова, Галена Радославова, Матео Джос, Жоселин Дезидери

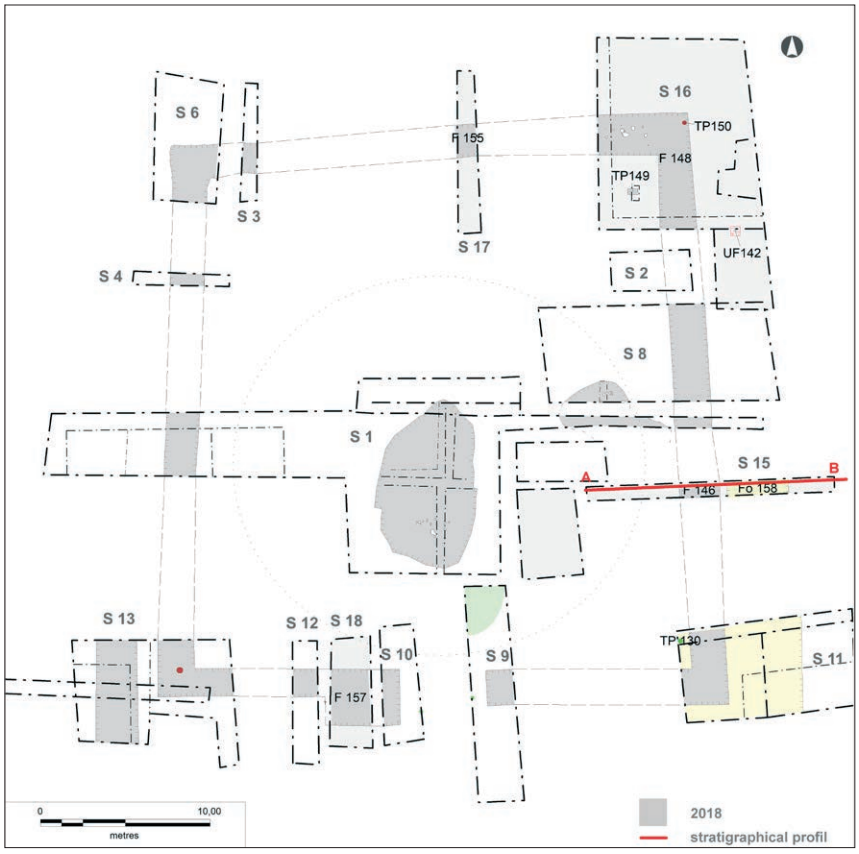
Проучванията на келтското светилище (могила 39) от Източния некропол в ИАР „Сборяново" бяха проведени като продължение на българо-швейцарския проект „Сборяново – некрополи и територия", включващ разкопки, теренни и лабораторни изследвания, преразглеждане и ново документиране на вече разкрити археологически паметници и находки, както и обнародване на изследванията на некропола (Anastassov, Gergova 2017).

Археологическите разкопки бяха осъществени от 9 до 29 септември под ръководството на проф. Диана Гергова (НАИМ – БАН) и д-р Йордан Анастасов (Университет Нюшател) и с участието на международен екип от 13 специалисти и шест студенти от България, Швейцария и Франция, 11 доброволци по програма „Еразъм+" и трима работници. Финансирането беше осигурено от *Fondation Suisse-Liechtenstein pour les recherches archéologiques à l'étranger (SLSA)* (Швейцария) и програма „Еразъм+".

Разкопките на светилището с оградена от ровове трапецовидна площ от 840 м² (Anastassov et al. 2016; Гергова и др. 2017; Гергова и др. 2018) бяха съпътствани от теренни и лабораторни изследвания (антропология, палеозоология, геология, геофизика, палеобатаника и въздушно фотограметрично заснемане).

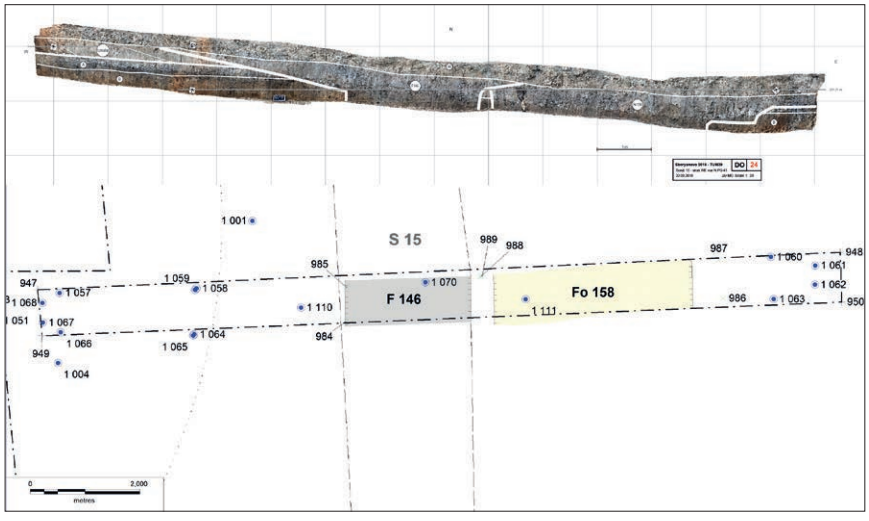
Структури

Чрез залагането на 5 сондажа (S14 – 18) (обр. 1) бе проучена площ от 138 м². Документирани бяха североизточният ъгъл (F148), централната част на източното рововo ограждение и отсечка от локализирания през 2017 г. вход в южната част (F157).

Обр. 1. Общ план на светилището (S16)

Fig. 1. General plan of the sanctuary (S16)

Обр. 2. Стратиграфски връзки на структурите в центъра и източната периферия на комплекса (S15)

Fig. 2. Stratigraphic connections of the structures in the central part and the eastern periphery of the sanctuary (S15)

Поради липсата на седиментация и активната селскостопанска дейност най-горните хоризонти до дълбочина 0,30 м са унищожени, което до голяма степен усложнява изясняването на стратиграфските връзки и наблюдения върху структурите на оригиналното ниво на терена.

Рововото ограждение е с вертикално вкопаване, с плоско дъно и разлати горни ръбове в резултат най-вероятно на ерозионния процес на свличане на стените (шир. горе 6 – 10 м, шир. долу 1,90 – 2,20 м, дълб. 1 – 1,20 м) (обр. 2). Пълнежът е от тъмнокафяво-черна глинеста органична пръст, от която произхождат повечето находки. Микроморфологичният анализ на проучените отсечки потвърждава отсъствието на дървено укрепване във вътрешността им. Това позволява да се възстанови бързата динамика на запълването им, вероятно за 1 – 2 сезона.

От проучената площ до входа на комплекса, в южния сектор (S18), се потвърди забелязаното през 2016 г. разширение на рова (F157, 101), което би могло да бъде свързано с търсенето на специфично, все още неизяснено архитектурно решение.

Във вътрешността на ограждението (S16), до североизточния ъгъл, бе установено наличието на правоъгълен стълб (0,57 × 0,32 м, дълб. 0,80 м) с плосък край, ориентиран З – И и симетрично на рововете (обр. 2) – вероятно елемент от масивна структура, синхронна с ограждението, за която все още липсва по-конкретна информация.

Депо от два глинени съда (UF142) е локализирано в същия сектор, извън оградената площ (S16) (обр. 3). Двата съда – фина купа на колело и грубо гърне на ръка – са поставени изправени един в друг в квадратна яма (0,60 × 0,60 м, дълб. 0,36 – 0,65 м). Освен малко въглени в горното частично унищожено ниво, в тях не бяха открити предмети или костни останки. Функцията на депото остава неизяснена (обредна, погребална, др.). Взети са проби от пълнежа и фрагмент от дъното на гърнето за бъдещи лабораторни анализи.

В източния край на сектор S15 е установено наличието на вкопана структура, вероятно яма (Fo158), която е стратиграфски по-ранна от рововото ограждение и е най-вероятно продължение на яма Fo102 (2017 г.) от по-ранен етап от КЖЕ, преди изграждането на светилището.

Находки и датировки

Освен керамичното депо (обр. 3), малкият брой находки – фрагменти от груба и фина тракийска керамика на колело и вносни амфори, към които могат да се добавят неопределени фрагменти от железни предмети, произлизат главно от пълнежа на рововете. Датировката на светилището, определена през по-ранните сезони ок. 200 г. пр.Хр., остава актуална. От по-раннен хоризонт на КЖЕ е яма Fo158. Радиовъглеродната датировка на скелета, открит през 2016 г. в изкоп S8, го отнася към средата на III хил. пр.Хр. (РБЕ).

Обр. 3 Керамично депо (UF142), открито на изток извън ограждението (S16)

Fig. 3. A deposit of ceramics (UF142) discovered outside of the enclosure (S16)

Перспективи

Резултатите от проведените разкопки допълват събраната досега информация за устройството на комплекса. Проучената зона засяга един сравнително малък участък от периферията на светилището. Продължаването на проучванията ще бъде от решаващо значение за окончателното изясняване на неговия характер.

Литература

Гергова и др. 2017: Д. Гергова, Й. Анастасов, Ж. Дезидери, М. Джос, Ф. Броес, К. Фехер, Х. Цанков, Ц. Попова, Г. Котас, Д. Жирарде, Г. Радославова, С. Савова, М. Бес. Редовно археологическо проучване на могила 39 от източния некропол в ИАР „Сборяново“. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 215 – 217.

Гергова и др. 2018: Д. Гергова, Й. Анастасов, Ж. Дезидери, М. Джос. Редовно археологическо проучване на келтското светилище (могила 39) в Източния некропола в ИАР „Сборяново“. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 124 – 126.

Anastassov et al. 2016: J. Anastassov, D. Gergova, J. Desideri, P. Méniel, G. Kottas, M. Besse. Nouvelles découvertes laténiennes à Sboryanovo (Bulgarie). – Bulletin de l'Association Française pour l'étude de l'Age du Fer, No. 34, 2016, 61 – 65.

Anastassov, Gergova 2017: J. Anastassov, D. Gergova. Projet Sboryanovo, Bulgarie: nécropoles et territoire. – Archéologie suisse, 40 (3), 2017, 44 – 45.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF THE CELTIC SANCTUARY (TUMULUS 39) OF THE EASTERN NECROPOLIS OF THE SBORYANOVO NATIONAL RESERVE

Diana Gergova, Jordan Anastassov, Patrice Meniel, Frédéric Broes, Christian Tsankov, Tsvetana Popova, Galena Radoslavova, Matteo Gios, Jocelyne Desideri

The investigations of the Celtic sanctuary, a continuation of the Bulgarian-Swiss project "Sboryanovo – necropolises and territory", were provided with the financial support of the Swiss-Liechtenstein Foundation for Archaeological Research Abroad (SLSA) and "Erasmus+".

The investigations of the sanctuary with a trapezoidal plan and area of 840 m^2 (Fig. 1) localized its northeastern corner (Fig. 2), the northern and the eastern ditch and a part of the main entrance. The ditch with a width of 6 – 10 m in its upper part and 1.90 – 2.20 m at the bottom at a depth of 1 – 1.20 m had originally vertical walls.

Earlier and later structures – post holes and a deposit of ceramics (Fig. 3), fragments of handmade and wheel-made Thracian pottery, imported amphorae and unidentified iron objects were found in the trenches. The date of the sanctuary remains around 200 BC.

The finalization of the investigations of the sanctuary – the only one of this type in present-day Bulgaria – would throw important light on its character.

КЪСНОЖЕЛЯЗНА ЕПОХА

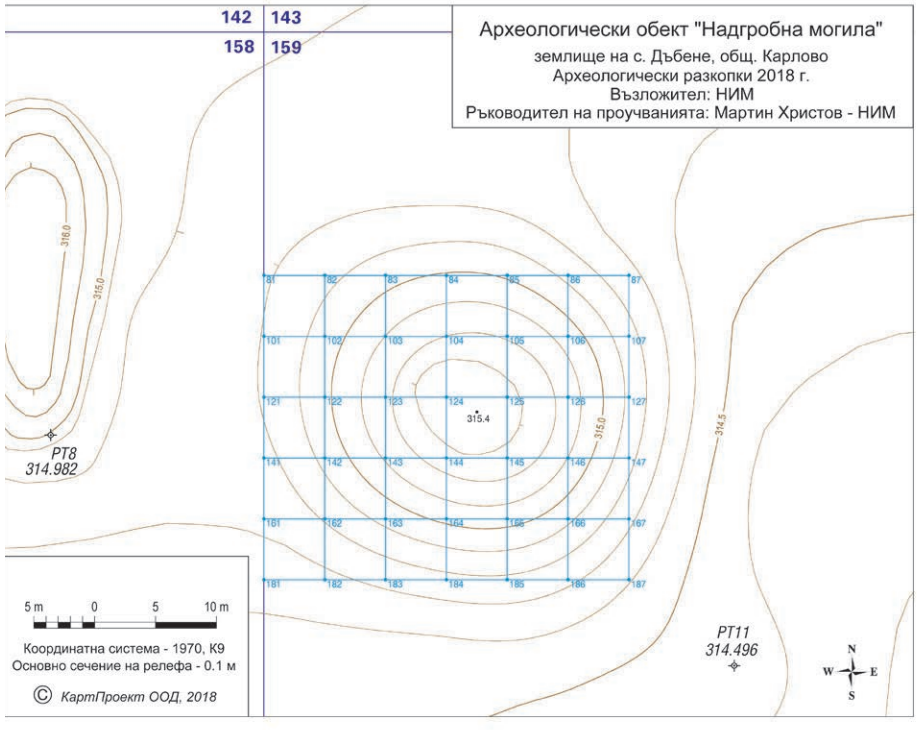
НЕКРОПОЛИ И НАДГРОБНИ МОГИЛИ

№ 32. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛЕН НАСИП В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДЪБЕНЕ, КАРЛОВСКО

Мартин Христов

Надгробната могила е разположена на 3,3 км югоизточно от църквата на с. Дъбене, община Карлово. Тя е регистрирана в АИС – АКБ през 2012 г. при теренни археологически издирвания с научен ръководител М. Христов (НИМ) под номер 10005709.

В момента на регистрация тя има размери: диаметър 20 м и височина 1,2 м, но в резултат на непрестанната обработка на земеделската земя, нейният диаметър се е увеличил до 31 м, а височи-

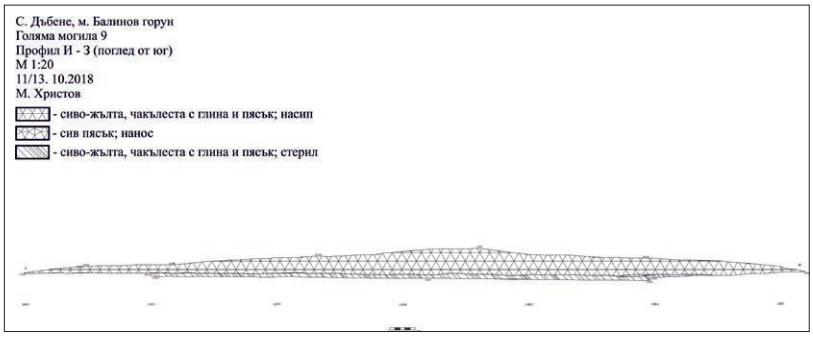
Обр. 1. Тахиметчино заснемане на Голяма могила № 9

Fig. 1. Tachymetric plan of the Large Tumulus No. 9

ната е спаднала до 1 м (обр. 1).

За проучването ѝ е сложена план-квадратна мрежа, както и няколко репера със съответните надморски височини.

В процеса на археологически разкопки е установено, че отделни етапи на натрупване на насипа най-вероятно няма, като това по-скоро се дължи на еднаквостта на пръстта в целия район (сивожълта, наситена с дребни чакъли, глина и пясък), което се отразява и на общата стратиграфия на могилата (обр. 2).

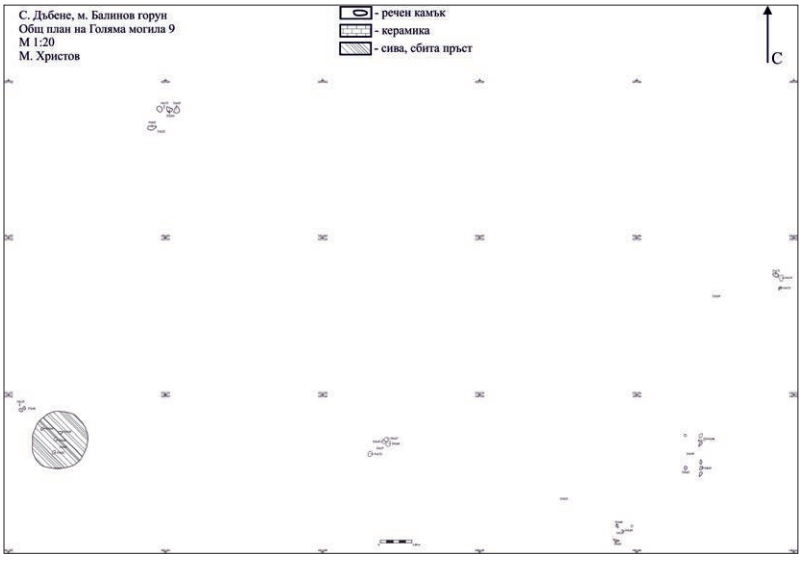

Обр. 2. Профил на проучения могилен насип

Fig. 2. Profile of the tumuli

На нивото на натрупване на насипа са установени и ясни следи от водни потоци, които са особено характерни за Карловското и Казанлъшкото поле. При някои от тях фракцията е преди всичко дребни чакъли и пясък.

При проучването в периферията на сега съществуващия могилен насип са открити отделни струпвания от средни по размер речни камъни или керамични фрагменти в квадрати 102-103, 126, 142, 144, 145 и 146. Те са основно в южната му част (обр. 3). Преди всичко това на стени, дръжки и дъна от керамични съдове. Тяхната датировка е най-общо в късната желязна епоха, с възможност за уточнение – след средата на IV в. пр. Хр. Предвид факта, че могилата първоначално е имала по-малки размери, тези струпвания са били извън нея, т.е. в околомогилното пространство. Фрагменти от такива са открити и във вътрешността на могилния насип и тяхната датировка не се различава от тази на керамичния материал от периферните струпвания. Това спомага и могилата като време на натрупване да се постави след средата на IV в. пр. Хр.

Обр. 3. Каменни струпвания в периферията на могилния насип

Fig. 3. Stone concentrations in the periphery of the tumuli

Централен гроб не е открит. Опитите да бъде установен такъв чрез отнемане на седимента или траншейно проучване не дадоха резултат. Липсата на такъв може да се дължи на стар иманярски изкоп (в централната част почти на нивото на изграждане на насипа се откриха отделни фрагменти от съвременно кафяво стъкло) или се повтаря ситуацията от по-западно разположените могили. При тях има изграждане на могилни насипи в три отделни групи, понякога с височина до 2,7 м, и около тях са направени над 20 ритуални структури. В конкретния случай това се подкрепя и от разположените на около 20 м струпвания от средни по размер речни камъни, които характеризират този вид археологически структури.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCHS OF A TUMULUS NEAR THE VILLAGE OF DUBENE, KARLOVO REGION

Martin Hristov

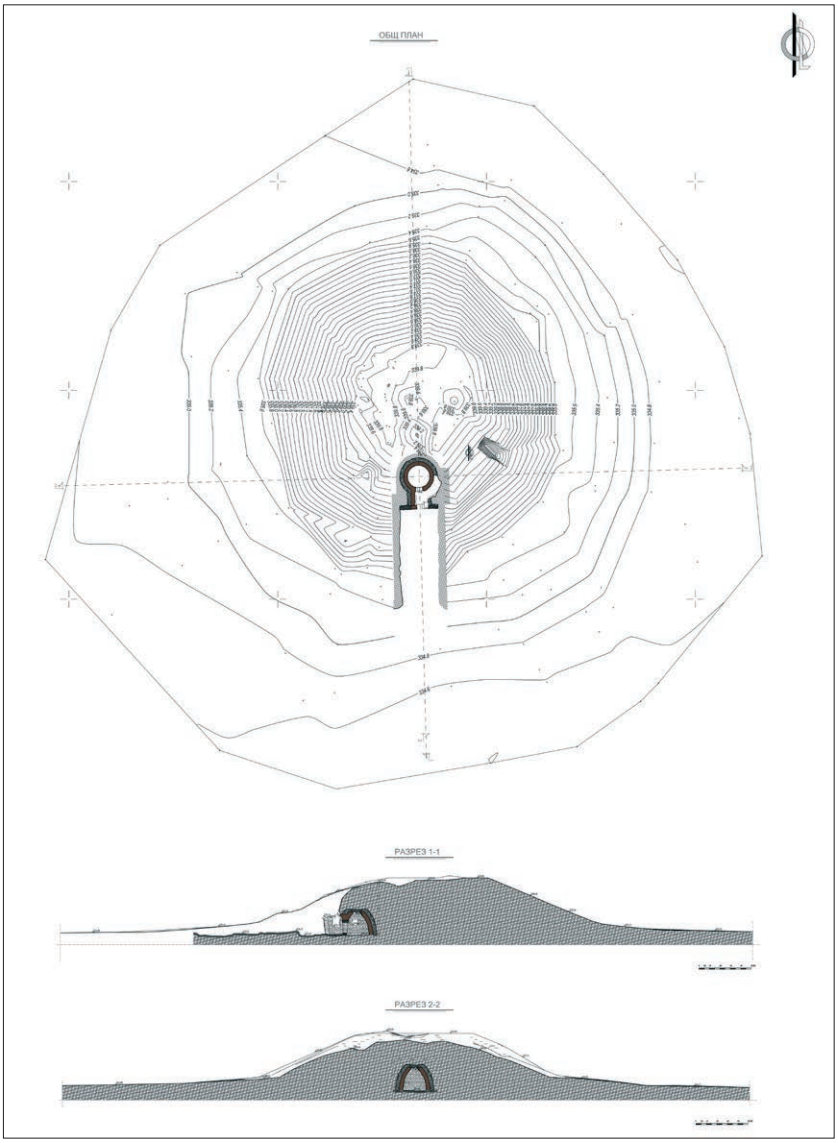
The tumulus is situated southeast from village. Its dimensions are: diameter 31 m and 1 m height. Only in the periphery river stones and pottery fragments from Late Iron Age were discovered.

№ 33. КУПОЛНА ГРОБНИЦА ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА ПРИ С. РОЗОВО, ОБЩ. КАЗАНЛЪК

Георги Нехризов, Меглена Първин, Ангел Григоров

Мальовска могила (АКБ № 10001028) се намира на 3,2 км ССЗ от центъра на с. Розово, близо до границата между землищата на с. Розово и Казанлък. От центъра на Казанлък отстои на 3,1 км ЮЮИ. Тя е обозначена на топографските карти и има триангулачен знак на билото, надморската височина е 339,7 м. Височина на насипа е 4,5 м, диаметърът по оста С – Ю е 33,6 м, по оста И – З – 29,4 м. При теренни издирвания през 2013 г. се установи, че около могилата е разположено обширно селище с материали от късната желязна епоха, римската епоха, Късната античност и Средновековието (АКБ № 10002065). След почистването на могилата от дървета и храсти беше извършено геодезическо заснемане и бе заложена план-квадратна мрежа, обхващаща и околомогилното пространство. Проведено беше документиране на могилния насип и нарушенията в него с 3D скенер и въздушно заснемане от арх. М. Каменова и екип.

През 2010 г. е установено, че в Мальовска могила иманяри са разкрили и отчасти разрушили тухлена гробница. Проведената комисия, назначена от министъра на културата, е препоръчала провеждането на спасителни разкопки на гробницата и предприемане на мерки за опазването ѝ.

Обр. 1. Тахиметрия и разположение на гробницата в могилата

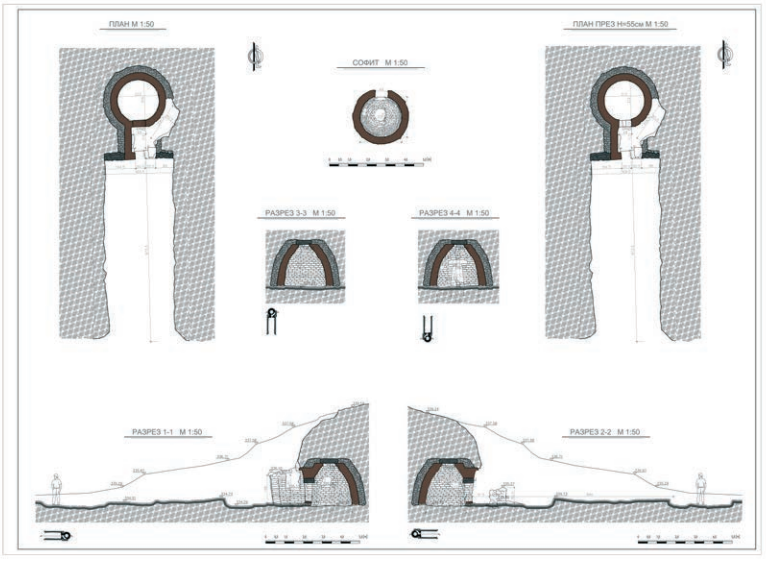
Fig. 1. Tachymetry and location of the tomb in the mound

Предварителният оглед на могилата след почистването показа, че могилният насип е нарушен от многобройни иманярски изкопи и дупки на животни. При проучването се установи, че неколкократните иманярски интервенции почти напълно са разрушили преддверието и са разкрили част от външното лице на стената на гробната камера (обр. 1).

Разкопките на могилата започнаха с два сондажни изкопа, заложени южно от входа. След като се установи, че в могилния насип няма вторични съоръжения, се извърши машинен изкоп, осигуряващ достъп до паметника. Изкопът е с размери 16 × 4 м и е направен така, че оформя профил над входа на гробницата, като напълно обхваща иманярския изкоп. Наблюденията на насипа показват, че могилата е натрупана от местна пръст с включвания на едри гранитни късове и по-дребни речни камъни. На няколко места в профилите се очертаха ивици от пръст с различно оцветяване и такива наситени с камъни. В насипа се забелязаха и включвания от отухлена пръст, въглени и едри късове мазилка. При проучването им не се уста-

новиха археологически структури и находки. Тези материали най-вероятно са включени в насипа при натрупването му като пълнеж.

При разкопките се установи, че входът към преддверието е фланкиран от стени от грубо обработени гранитни късове. Те оформят своеобразна фасада, но функцията им е поскоро да ограничават от юг каменния кожух, обхващащ и двете помещения на гробницата. Над входа на преддверието е имало навес или стреха, вероятно с дървена конструкция, покрит с плоски и извити керемиди – солени и калиптери лаконски тип. Преддверието е представлявало съвсем малко помещение с размери 1,30 × 0,90 м и двускатно покритие от стъпаловидно подредени тухли. Входът към гробната камера е с височина само 1 м и ширина долу 0,70 м, горе – 0,55 м. Горният праг е оформен от гранитна плоча с видими размери 0,97 × 0,56 × 0,24 м, докато за долния е използвана специално изработена тухла със сходни размери и дебелина 0,12 м. Подът на гробната камера е от трамбована пръст, диаметърът ѝ в посока И – З е 2,22 м, в посока С – Ю – 2,16 м, височината ѝ е 2,17 м. Тя е изградена от различни по размер тухли, подредени в 23 реда. Спойката между тях е калова, върху вътрешните лица на тухлите, някои от които допълнително скосени чрез изчукване, личат следи от фина глинена мазилка. Най-долният ред тухли стъпва върху подложка от плоски необработени камъни. До нивото на горния праг на входа, редовете тухли са последователно подредени, нагоре подредбата е спираловидна. Горната част на купола е покрита с гранитна плоча. След отнемане на насипа, запълнил гробната камера, почти на нивото на пода бяха открити части от човешки скелет на мъж на възраст 40 – 50 години – череп, раменна кост и ребра. В гробницата не бяха намерени никакви останки от погребални дарове или други археологически находки (обр. 2).

Обр. 2. План и разрези на гробницата

Fig. 2. Plan and cross-sections of the tomb

Обр. 3. Реконструкция на гробницата

Fig. 3. Reconstruction of the tomb

Новооткритата гробница при Розово е втората след Казанлъшката тухлена гробница със запазен купол, но е значително по-малка от известните досега от този тип. Тя се различава от останалите и по по-небрежния градеж, изпълнен от различни по размер лошо изпечени тухли на калова спойка. По аналогия с другите открити в Казанлъшката котловина тухлени гробници може да се приеме, че изграждането и използването на гробницата в Мальовска могила е било в първата половина на III в. пр. Хр. (обр. 3).

След приключване на проучването на гробницата беше предприето изследване на очертала се структура южно от входа, извън периферията на могилата. Тя представлява петно с неправилна форма от тъмна пръст, наситена с археологически материали. Разкрито беше огнище с перваз (или пещ), около което се намериха няколко работени на колело и на ръка съдове. В някои от тези съдове се установиха остатъци от храна – овъглени плодове от дива круша и костилки от трънка, както и горели животински кости. Намериха се две тежести за стан, керамична „питка“, части от разрушена есхара с врязана геометрична украса и един слабо изпечен глинен предмет, наподобяващ по форма и размери тухла. Възможно е този контекст да е свързан с човешка дейност, предхождаща натрупването

на могилата, както и това да са останки от провеждане на погребални или поменални обреди около гробницата, следи от каквито са установени и при други синхронни паметници в Казанлъшката котловина. За съжаление определеното време не стигна за пълното проучване на тази интересна археологическа структура. Планира се изследването ѝ да продължи през 2019 г.

След приключване на проучванията в изпълнение на решенията на комисия, назначена от министъра на културата, гробницата беше консервирана по предписанията на арх. М. Каменова под ръководството на реставратор Н. Стоянов и могилният насип беше възстановен.

A BEEHIVE HELLENISTIC TOMB AT THE VILLAGE OF ROZOVO, KAZANLAK MUNICIPALITY

Georgi Nekhrizov, Meglena Parvin, Angel Grigorov

Previous illicit digs in the past years have uncovered in the mound a brick tomb, and partly destroyed it. The tomb consists of antechamber and beehive burial chamber. A wooden shed covered with Laconian-style roof tiles was attested in front of the antechamber. The antechamber is narrow, with dimensions 1.30 × 0.90 m, showing a gable roofing. The burial chamber has a diameter of 2.22 m, and is 2.17 m high. It is built of different sized bricks, arranged in 23 rows with clay mortar. The top of the dome is covered with a granite slab. The only finds from the burial chamber are parts of the skeleton of a man of 40 – 50 years. The parallels with other similar tombs from the Kazanlak Valley allow for dating the construction of the tomb in the first half of the 3rd c. BC (Figs. 1 – 3).

South of the tomb a fireplace was uncovered, around which several ceramic vessels with food residues were deposited. This situation could be connected with funeral or commemorative rites, traces of which have been attested in other contemporary sites in the Kazanlak Valley.

After the excavations the tomb was conserved and the mound was rebuilt.

№ 34. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛНИЯ НАСИП НА ТРАКИЙСКА КУПОЛНА ГРОБНИЦА МАЛ ТЕПЕ ПРИ С. МЕЗЕК, ОБЩИНА СВИЛЕНГРАД

Красимир Ников, Никола Тонков

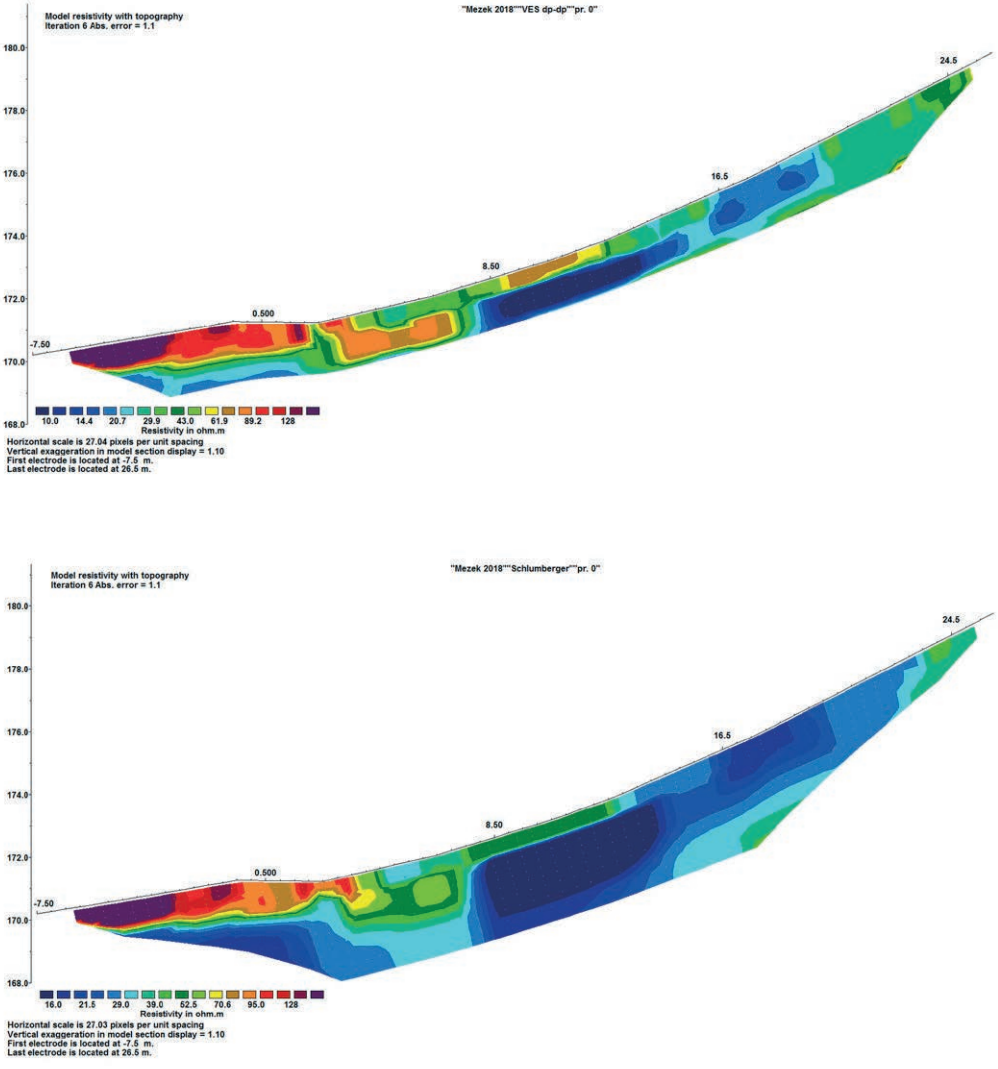
Геофизичното недеструктивно проучване на могилния насип на тракийската куполна гробница Мал тепе при с. Мезек представлява етап от комплексна програма за опазване и мониторинг на гробницата, съгласувана с МК (изх. № 33-НН-806/ 23.11.2018 г.). Негова цел бе регистриране на аномалия/аномалии, който да потвърдят съществуването на монументалната крепида, известна от археологическите проучвания от началото на XX в., с оглед на бъдещото ѝ проучване и експониране.

Обр. 1. Могила Мал тепе. Поглед от юг

Fig. 1. General view of Mal Tepe from the south

Могилният насип е покрит с висока, гъста многогодишна (широколистна и иглолистна) растителност, както и с ниски, трудно проходими храсти (обр. 1). Повърхността на северната половина на могилата и самият връх са компрометирани от множество изкопи (някои от тях с дълбочина над 3 м), датиращи от първата половина на XX в. По тези причини измерванията се ограни-

Обр. 2. Двумерен инверсионен модел на съпротивлението по pr. 0

Fig. 2. Two-dimensional inverse model of the electrical resistivity along pr. 0

чиха до пет (pr. 0 до pr. 4) профилни линии с дължина от по 34 м, разположени по южните склонове на могилата и прокарани в места, достъпни след почистването единствено на клони от дървета, храсти и друга ниска растителност. Всички профили са геодезически привързани. Броят на измерените точки по един профил е 433, а общият им брой – 2165.

Измерванията бяха извършени с прилагането на модификацията непрекъснато вертикално електрическо сондиране (НВЕС). Електросъпротивителните измервания бяха извършени с резистивиметър *4Point Light HP* на фирмата *LGM-Lippmann*, Германия. За ускоряване на процеса на работа бяха използвани многожилни кабели и автоматичен превключвател, чрез които се осъществява автоматичен избор на електродната схема и преместването на измервателните точки по профилите. Данните от измерванията бяха обработени с инверсионната компютърна програма *Res2dinv* на фирмата *Geotomo Software*.

По всички профили в дълбочина се регистрират сравнително ниски съпротивления (15 – 40 Ω.m). Това говори за хомогенен могилен насип с високо съдържание на пясък и глина и ниско съдържание на скална фракция. На този фон по профил 0 е регистрирана много добре изразена положителна аномалия. Тя представлява обект с правоъгълна форма в разрез и приблизителни размери 3,5 × 1 м, залягащ на 1 м от повърхността (обр. 2). Не е изключено именно този обект да има археологически характер и да представлява запазена част от крепидата, опасваща могилата.

GEOPHYSICAL PROSPECTION OF THE TUMULUS OF MAL TEPE TOMB AT THE VILLAGE OF MEZEK, SVILENGRAD MUNICIPALITY

Krassimir Nikov, Nikola Tonkov

The geophysical prospection aimed to detect anomaly/anomalies that could confirm the existence of the massive stone *krepis* known from the archaeological investigations in the beginning of the 20th c. Due to the dense vegetation (Fig. 1) and the numerous modern trenches, the measurements were limited to five (from pr. 0 to pr. 4) radial traverses on the south slopes of the mound. Field measurements were carried out applying the technique of continuous vertical electrical sounding (CVES). One of the traverses registered a positive anomaly that may be caused by a preserved part of the *krepis* (Fig. 2).

№ 35. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ № 9 – „КАМЕННО СТРУПВАНЕ“, ЯЗОВИР „ЛУДА ЯНА“, ОБЩИНА ПАНАГЮРИЩЕ

Филип Петрунов, Виолина Кирякова

През месец май се проведоха спасителни археологически проучвания на Обект № 9. Той се намира на източния бряг на река Мулейска, приток на река Луда Яна. Терасата, на която е разположен е на около 15 м височина над реката. Визията на терена към момента е от стъпаловидно спускащи се от изток на запад, изпъкнали ивици, които се наблюдават и по четирите тераси на левия бряг на реката.

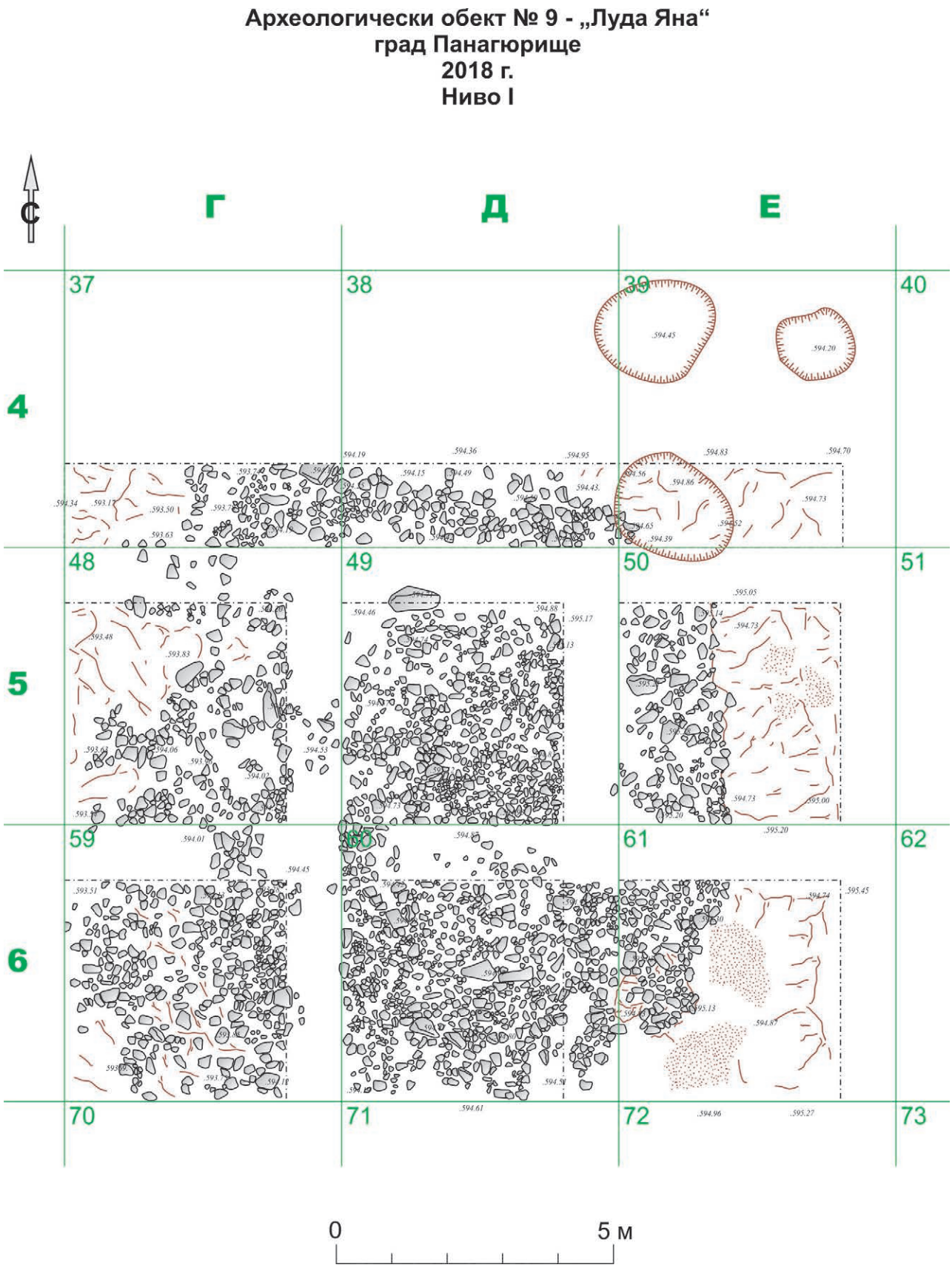
Обозначено като „каменно струпване“, мястото е каменисто – местен гранит с множество кварцови включения. Основната концентрация от камък се простира на площ приблизително 12 × 12 м. Камъните са с размери от 10 × 5 см до блокове 70 × 50 см, като се виждат на по-голяма площ и следват естествените гънки на терена. На места личат ерозионни процеси, довели до разцепване на отделни безформени камъни, някои от които с размер на едър чакъл 3 × 4 см. Откритите и изследвани от Национален музей „Земята и хората“ проби са: мусковитов гнайс, който е местен материал; пегматит – кварц, фелдшпат, мусковит, също от местен материал; жилен млечен кварц, отново местен материал и речна валуна от гранит, което е показател, че не всички камъни от струпването са от конкретното място, като е възможно и да са донесени от реката.

Подобен тип съоръжения, регистрирани като „каменни струпвания“, са проучвани през 2008 г. в района на с. Дъбене и се датират в широки хронологически граници от КБЕ до VI – III в. пр. Хр. (Христов 2007, 114 – 119; Христов 2008, 135 – 137; Христов 2009, 139 – 141).

Малкото сведения, които успяхме да съберем от местните, са за сезонно стопанство, функционирало за кратко на това място през 50-те години на XX век. Между камъните и в близост до тях са събрани общо 5 волски и една конска подкова. Открити са монета от 20 стотинки от 1954 г., малко количество пирони от ковано желязо и единични фрагменти керамика от XX век. Тези материали потвърдиха наличието на стопанство през XX век, вероятно подбрано заради добрата дренажна функция на каменното струпване. Вероятно съоръжението е било паянтово, от вертикално побити между камъните колове или плетена ограда. Следи от нея не се откриха с изключение на единичните отпечатъци, споменати по-горе.

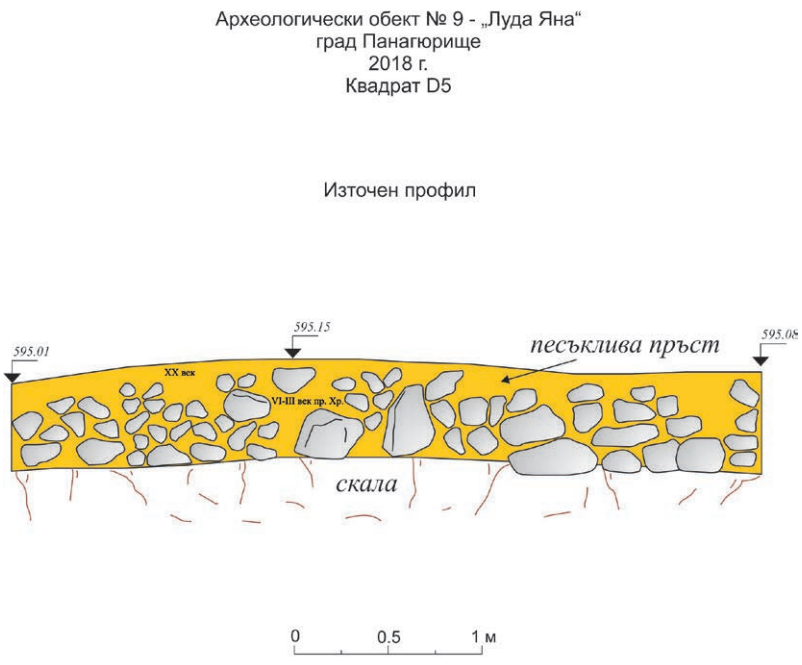
При вдигането на каменното струпване беше намерена бронзова фибула с широко „краче“ и украса от двойни концентрични кръгове, тип „птиче око“. Лъкът на фибулата е украсен с редуващи се успоредни и пресечени линии. След реставрация в лабораторията на НАИМ – БАН и направения анализ и консултация, находката се датира VI – V в. пр. Хр. По типологията на М. Василева се отнася към III – II век пр. Хр., като попада във Тип II, Вариант 2 (Василева 2014, 7, табл. I). Според Д. Гергова датировката е VIII – VI в. пр. Хр. (Gergova 1987, 7) и е от тип AI2 вариант γ. Освен фибулата, бе открита и част от бронзова игла или тел с квадратно сечение и дъговидна форма вследствие на деформация.

В близост до фибулата се откриха и няколко фрагмента тракийска керамика: един с врязана украса и една фрагментирана дръжка; два фрагмента кухненска керамика – лекане с две дръжки,

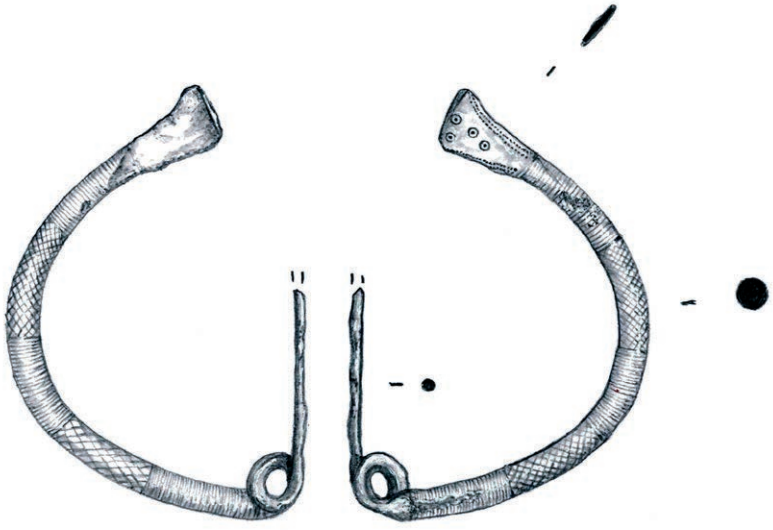
Обр. 1. План на обекта

Fig. 1 Plan of the site

Обр.2. Стратиграфски профил на квадрат Д5

Fig. 2 Stratigraphic profile of square D5

Обр. 3. Фибула – бронз

Fig. 3 Fibula – bronze

излизащи от устието на съда. Керамиката е от късната желязна епоха. Най-късни подобни съдове има от V в. пр. Хр., но тук е възможно и да е по-ранен. Откриха се два фрагмента от дебелостенни съдове на ръка – гърнета, кухненска керамика; един фрагмент с релефна лента с пластична украса от съд с голям обем и още четири, отново от гърнета с датировка от късножелязната епоха.

Квадратите в най-западната част на обекта, маркирани с буква „Г“, са най-ниско на терена, но там концентрацията на камъни е най-малка, а скалата се оголва между единичните камъни на дълбочина от 5 до 15 см. Открит е единичен керамичен фрагмент, отново от късната желязна епоха. Общо фрагментите от тракийския период и съвременните са 36 броя. Въпреки това, с оглед датировката на фибулата и един от фрагментите керамика, може да се каже, че съоръжението е формирано в периода VI – V в. пр. Хр. и е в значителна степен унищожено през 50-те и 70-те години на XX век.

Литература

Василева 2012: М. Василева. Фибули от късножелязната епоха в Древна Тракия (V – I в. пр. Хр.) – автореферат на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“. София, 2012.

Христов 2007: М. Христов. Археологическо проучване на ритуални структури и некропол от РБЕ III в м. Балинов горун край с. Дъбене, община Карлово. – Археологически открития и разкопки през 2007 г. София, 2008, 114 – 119.

Христов 2008: М. Христов. Археологически разкопки на ритуални структури край Дъбене, Карловско през 2008 г. – Археологически открития и разкопки през 2008 г. София, 2009, 135 – 137.

Христов 2009: М. Христов, В. Карацанова. Археологически проучвания на ритуална структура край с. Дъбене, Карловско. – Археологически открития и разкопки през 2009 г. София 2010, 139 – 141.

Gergova 1987: D. Gergova. Früh- und ältereisenzeitliche Fibeln in Bulgarien. Prähistorische Bronzefunde, Abteilung XIV, 7. München, 1987.

SITE 9 – "STONE CONCENTRATION", NEAR LUDA YANA DAM, PANAGYURISHTE MUNICIPALITY

Filip Petrunov, Violina Kiryakova

In May 2018 a rescue excavations took place of Site 9. The site is located on the east bank of Moulayska River, a tributary of Luda Yana River, situated on a upper river terrace around 15 m above the modern day river bed. Designated as a "stone concentration", the place abounds with a local granite stone with many inclusions of quartz. Similar type of „stone concentration" structures, were found and investigated in 2008 in the region of the village of Dabene. They have been dated in a large scale from LBA to 6th – 3rd c. BC. During the cleaning of the stone concentration, a decorated fibula made of bronze was found possibly dated back to to 6th – 5th c. BC. According to the M. Vassileva's typology it belongs to 3rd – 2nd c. BC, and according to D. Gergova the date is 8th – 6th c. BC. The total number of the pottery fragments found in the site is 36: parts of pots and kitchenware dated back to Late Iron Age and the 20th c. Most of the fragments are of thick-walled vessels made by hand and a just few of them are wheel-made.

№ 36. НАДГРОБНА МОГИЛА В М. ГЛЕДЯ, ГР. ПАНАГЮРИЩЕ (ОБЕКТ № 11, ЯЗОВИР „ЛУДА ЯНА")

Борислав Бориславов

Могилата (обект № 11) е оформена върху сравнително равна тераса на склон с изразена денивелация от С на Ю на десния бряг на р. Луда Яна. Тя е застрашена във връзка със строителството на язовир „Луда Яна" северно от гр. Панагюрище и по-конкретно от изграждането на ново трасе за високо напрежение. Регистрирана е по време на теренни обхождания от доц. д-р А. Гоцев (НАИМ – БАН) и В. Кацаров (ИМ Панагюрище). Не са констатирани нарушения и иманярски намеси, нито археологически материали по повърхността. В м. Гледя досега не са провеждани археологически разкопки. Единствената случайна находка от тази местност, намираща се във фонда на ИМ Панагюрище, е бронзова апликация с изображение на Медуза. Спасителните проучвания на обект № 11 бяха проведени през септември – октомври 2018 г. с финансиране по договор с МРРБ[1].

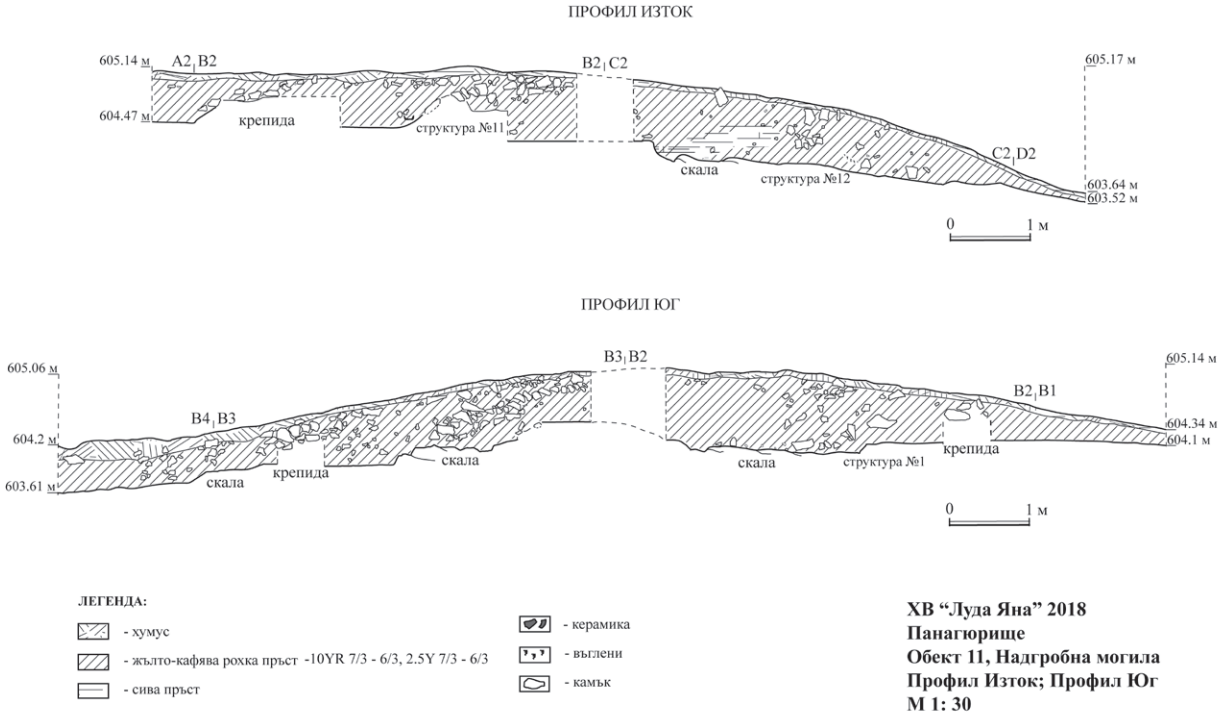
След отстраняване на хумусния пласт беше разкрит каменен насип с овална форма и диаметър 10,30 м (С – Ю) × 10,70 м (И – З) (обр. 1). Максималната височина на могилата е 1,20 м (обр. 2). Значителна част от камъните в южната половина на насипа липсват. Тези нарушения са били факт още в древността и по време на финалното засипване и оформяне на могилата. Мястото на липсващите камъни е запълнено с пръст. От запазените участъци в южната половина може да се предположи, че е съществувала по-ранна могила с крепида от средно големи ломени камъни с диаметър около 8 м. Нейният насип е от специфично косо забити средно големи камъни, от които на повърхността се вижда само късата страна. Най-добре запазен е в източната и северозападната периферия. В центъра и южната периферия камъните са изваде-ни и най-вероятно преизползвани при оформянето на по-късния могилен насип и структури.

Обр. 1. Обект № 11 – каменен насип, поглед от СЗ

Fig. 1. Site No. 11, the stone mound, view from NW

[1]Екип: маг. Петя Василева, СУ; Иван Иванов; д-р Станислава Славчева; докторант София Христева, НАИМ – БАН. Палеоботаника: доц. д-р Цветана Попова, НАИМ – БАН. Реставрация и консервация: Емилия Колева, РИМ – София. Нумизматика: проф. д.и.н. Иля Прокопов.

Обр. 2. Обект № 11 – източен и южен профил

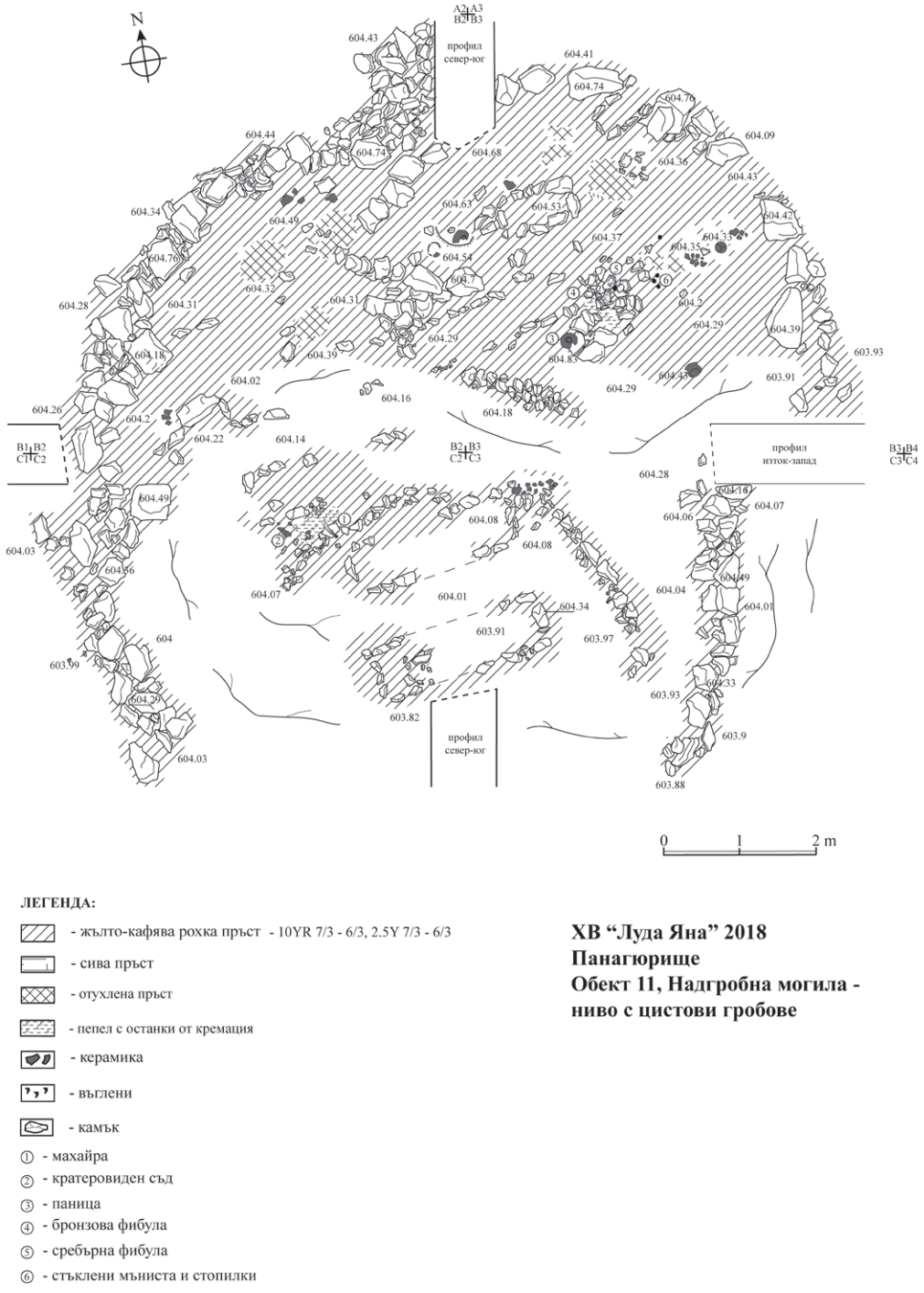
Fig. 2. Site No. 11, eastern and southern profiles

В северната половина на обект № 11 са регистрирани 10 вкопани в могилния насип каменни структури (цисти). Изключение прави структура № 9, която се намира на около 0,50 м на СИ от периферията. Цистите са с приблизително правоъгълна форма. Направени са от средно големи ломени камъни, най-вероятно преизползвани. Някои цисти са „запечатани" с камъни. Размерите им варират от 2,20 × 0,65 м до 0,80 × 0,50 м. Структурите са с преобладаваща ориентация И – З с леки отклонения. При някои цисти липсват част от камъните, а при други е установено преизползване и частично доизграждане. Най-голяма концентрация на каменни структури (7 бр.) се наблюдава в СИ четвърт на могилата. В нито една циста не бяха открити кости или гробен инвентар, нито следи от поменални практики. Единствените археологически находки, намерени при разкриването на каменните структури, но без категорична връзка с тях, бяха бронзов пръстен (III в. сл.Хр.) и фрагмент от бронзова апликация (двуслойна пластина) със седем нита и следи от кожен ремък.

След проучването и документирането им, част от каменните структури бяха демонтирани. При отстраняването на пръстта около и под тях бяха разкрити нови 7 цисти, с което общият им брой достигна 17. В тях също не бяха намерени останки от погребения. Направени са на около 10 см над материковата скала, която е мека и ронлива и е предварително заравнена. За разлика от първото ниво с каменни структури, в което керамиката беше рядкост, при проучването на могилния насип в дълбочина бяха открити струпвания от 2 до 3 керамични съда, поставени един в друг или един до друг, някои от тях – с устието надолу. Сред тях има характерни за елинистическия период (III – II в. пр.Хр.) форми, изработени както на колело, така и на ръка: паници, купи, чаши (вкл. една цяла „калике" чаша), трапезна амфора, гърнета и др.[1]. В същия пласт бяха проучени две структури, които категорично могат да бъдат интерпретирани като гробове (обр. 3). Гроб № 1 е регистриран в ЮЗ четвърт на могилата. На площ с размери ок. 0,80 × 0,60 м са разкрити горели кости и пепел с много висока концентрация, както и счупен на място керамичен съд. Върху равен плочест камък е поставен железен нож тип „махайра" със сравнително добре запазена дръжка. Погребението е извършено чрез кремация извън могилата. Останките не са поставени в каменна циста или урна, а директно върху терена. На същата дълбочина е проучена структура № 12 с правоъгълна форма. В и около нея не бяха открити материали, освен фрагмент от желязна втулка.

Гроб № 2 е регистриран на около 4 м на СИ от гроб № 1. Останките от кремацията, включващи горели кости, накити и все още тлеещи въглени, са били поставени върху терена, след което плътно са затрупани с камъни, които оформят правоъгълна структура. Непосредствено до тях са откри-

[1] Благодаря на доц. д-р В. Ханджийска-Янкулова за консултацията.

Обр. 3. План на разкритите структури в основата на могилата

Fig. 3. Plan of the excavated structures at the base of the tumulus

ти стъклени мъниста, стопилки от бронзови и сребърни предмети. Сред сребърните стопилки бяха идентифицирани обол на Неаполис или Парион (V в. пр.Хр.) и още един, който е невъзможно да бъде определен (IV в. пр Хр.). Разграничени са фрагменти от поне три фибули – две бронзови и една желязна. Едната от фибулите е билатерална и е възможно да е имала сребърна апликация.

Във вътрешността на крепидата са открити още три концентрации с пепел, въглени, керамика и малки метални стопилки (бронз и сребро), но без кости. Някои от тях са заградени частично с камъни. Съдовете са поставяни умишлено с дъното нагоре. Нито един от двата проучени гроба не може да бъде определен като първичен.

Според предварителните наблюдения могилата е оформена и сравнително дълго преизползвана през елинистическата епоха (IV – II в. пр.Хр.). Възможно е някои от каменните структури на

повърхността на могилния насип и тази извън него да са направени и използвани в по-късен период, но засега, с изключение на бронзовия пръстен, няма никакви материали, които да подкрепят това предположение. Тук трябва да се отбележи и фактът, че на около 5 м на И от проучената могила е регистрирана друга, идентична на първата, която би могла да изясни до голяма степен характеристиките и по-точната датировка на некропола.

BURIAL MOUND IN GLEDYA LOCALITY NEAR PANAGYURISHTE (SITE NO. 11, LUDA YANA DAM)

Borislav Borislavov

Site No. 11 – a burial mound – was located on the right bank of the Luda Yana River to the north of Panagyurishte. The construction of Luda Yana Reservoir prompted the rescue excavations in 2018. The stone mound had an oval shape. Its diameter was 10.30 – 10.70 m (Fig. 1), with a maximum height of 1.20 m (Fig. 2). The reuse of the mound in ancient times led to the removal of most of the stones from the southern half of the mound. Seventeen empty stone cists were investigated.

Two cremation graves were discovered. The funeral pyre was outside the mound (Fig. 3). In Grave No. 1, burned human remains, an iron *machaira* knife and *in situ* broken clay vessel were found. The human remains in Grave No. 2 were cremated together with three fibulae. The specifics of the metal objects and the clay vessels date the burial mound to the Hellenistic Period (4th – 2nd c. BC).

РИМСКА ЕПОХА

НЕКРОПОЛИ И НАДГРОБНИ МОГИЛИ

№ 37. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛНИЯ НЕКРОПОЛ В М. БОГОШИНА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПРОХОРОВО, НОВОЗАГОРСКО

Борис Борисов, Пламен Дойчев, Генчо Димитров, Явор Русев

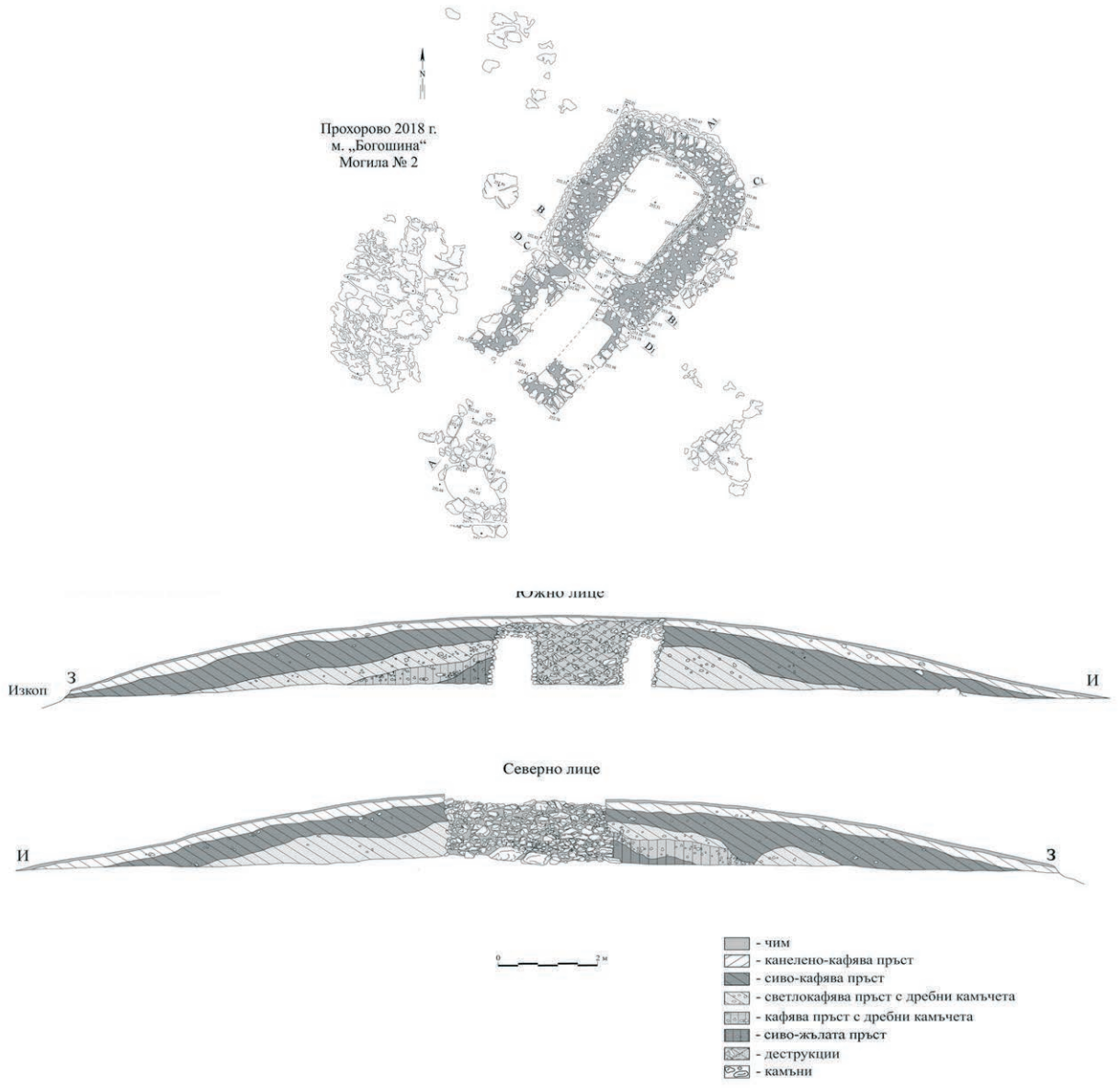
Обр. 1. Могила 1 – първичният гроб

Fig. 1. Mound 1 – the primary burial

Местността „Богошина“ се намира на 3,33 км североизточно от с. Прохорово.

По време на спасителните разкопки са проучени три могили – №№ 1, 2 и 7.

Могила 1. След свалянето на насипа в центъра бе открита могилка от ломени камъни с дължина 3,30 м, широчина 2 м и вис. 0,82 м. На 0,55 м от централното струпване са разположени концентрични пояси от ломени камъни с диаметър 4,80 м. След вдигането на камъните в основата на могилата се оформи гробно съоръжение с издължена елипсовидна форма с дължина 3,20 м и широчина 1,80 м. В централната

Обр. 2. Могила 2 – План на гробницата и профили на могилата

Fig. 2. Mound 2 – a plan of the tomb and profiles of the mound

му част е разположена гробна яма с дължина 2,30 м и широчина 0,75 м. Тя е оградена от средни и големи ломени камъни, които обикалят околовръст. На дълбочина 0,50 м е достигнато нивото на естествената скала, но не са открити никакви следи от погребение с трупополагане или трупоизгаряне. В най-източната част на ямата са открити 2 глинени съда, работени на ръка – голяма паница и положен в нея по-малък съд с почти сферична форма (обр. 1). Върху втория съд личи украса от вертикално разположени гладки релефни ръбове. Анализът на гробното съоръжение и намерените глинени съдове, показва, че в първичния гроб, най-вероятно е извършено символично погребение (кенотаф). Намерените глинени съдове отнасят гроба към ранната бронзова епоха (РБЕ 3).

Южно от първичния гроб е открит втори гроб, в който погребението е извършено чрез трупоизгаряне извън рамките на могилата. Останките от горелите кости са събрани в два съда със сферична форма, единият от които е захлупен отгоре с обърната с дъното нагоре паница. Направените изследвания показват, че костите принадлежат на жена на възраст около 18 – 20 г. Гробът нарушава каменното струпване, което показва, че той е вторичен и е по-късен от първичния гроб.

На 0,85 м западно от външния каменен кръг е открита гробна яма с дължина 1,22 м и широчина 0,45 м, в която на дълбочина 0,90 м е достигнато нивото на естествената скала, но в нея не са открити следи от погребение чрез кремация или инхумация. Вероятно и тук става дума за символичен гроб (кенотаф).

Обр. 3. Гробен инвентар от могила 7

Fig. 3. The grave inventory of Mound 7

През ранната бронзова епоха подмогилните гробове с трупоизгаряне се срещат много рядко и досега са известни само от некропола край с. Дражево, Ямболско, в м. „Кайряка“ край Меричлери и „Габрова“ могила край с. Камен, Сливенско. Голям брой гробове с кремация от същия период са открити и при разкопките на плоския некропол край с. Дъбене, Карловско.

Могила 2. В центъра на могилата е открита зидана от ломени камъни, споени с кал, гробница. Тя се състои от гробна камера и дромос, почти напълно разрушен от огромен иманярски изкоп, засегнал и разрушил средната и южната част на могилата. Цялото гробно съоръжение е с дължина 6,70 м и широчина 3,40 м. Гробната камера е с почти правоъгълна форма и силно заоблени ъгли, с дължина 2,40 м и ширина 1,47 м. Ориентацията е североизток – югозапад (обр. 2).

Гробницата е била покрита със свод, изграден от големи дялани по лицата камъни. От петата му в североизточния ъгъл е запазен камък, който се вдава навътре на 0,15 м. В сегашния си вид гробната камера е с височина 1,40 м, но при върха на свода при всички случаи е надхвърляла 1,70 м. Подът на гробницата стъпва върху античния терен и е от светлокафеникава силно сбита горска пръст. Входът е изграден по средата на южната ѝ стена и е широк 0,50 м. Прагът отстои на 0,45 м от подовото ниво. Дромосът се издава пред гробната камера на 2,70 м и е бил засводен. Той също е останал видим над могилния насип. Пред входа е открит *in situ* фрагмент от глинен съд, работен на ръка, с черно-тъмнозелен цвят на стените.

За голямо съжаление гробницата е ограбена още в Античността. Единствената находка от нея е силно фрагментирано желязно ножче, което затруднява много определянето на хронологията ѝ. Подобни по строителна техника и план гробници се срещат от VII в. пр. Хр. до IV в. сл. Хр.

Могила 7. Тя е най-малка и височината ѝ е едва 0,50 м, а диаметърът – 12 м. Разположена е върху ясно изразен склон с денивелация от североизток към югозапад. Под насипа бяха открити 6 гроба чрез трупоизгаряне, два от които извън рамките на могилния насип, а останалите – на място.

Гробните съоръжения представляват елипсовидни ями, вкопани в естествената скала. Дължината им варира от 0,75 (№ 5) до 1,16 м (№ 2), широчината – от 0,35 (№ 5) до 0,65 м (№ 1), а дълбочината – от 0,18–0,20 (№ 4) до 0,40 м (№ 2). Стените и подовете на четири от тях са силно изпечени от огъня и отухлени в различна степен. Гробните ями са запълнени с останки от кладата – пепел, въглени и останки от горели кости. Сред тях са положени и гробните дарове – основно работени на грънчарско колело и на ръка глинени съдове. Единствено в първичния гроб № 1 бяха намерени бронзово звънче и апликация с изображение на Херакъл. За съжаление в нито един от гробовете не бе намерена монета, което затруднява прецизирането на датировката им (обр. 3).

Откритите гробни съоръжения се отнасят към тип IV по типологията Л. Гетов за гробните съоръжения през римската епоха в България, към тип 2А, вариант Б по типологията на Кр. Калчев на гробните съоръжения в южния некропол на Августа Траяна и към тип I, вариант 1 по М. Иванова за района на „Марица–Изток".

Този тип гробове са широко срещани през римската епоха (II – IV в.). Такива са известни от много могилни некрополи в Тракия – „Османова" могила край с. Радецки, „Попова" могила край с. Староселец, Пет могили, Любимец, Новозагорско, Гледачево, Ковачево, Г. Детелина, Радневско, Медникарово и Обручище, Гълъбовско, Стралджа, Ямболско, Меричлери, Стара Загора и др.

На базата на намерените глинени съдове, типът на гробните съоръжения и аналогиите с подобни от други некрополи, които са датирани и с монети, отнасяме откритите гробове в широките граници от II до началото на IV в.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF BURIAL MOUNDS IN BOGOSHINA LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF PROHOROVO, NOVA ZAGORA

Boris Borisov, Plamen Doychev, Gencho Dimitrov, Yavor Russev

Only three mounds – Nos 1, 2 and 7 – were studied.

In Mound 1 the primary grave is under a small stone mound, surrounded by concentric rings of split stones. In the grave pit there are no signs of a cremation or inhumation burial. In the east side two pottery vessels were found that date from the Early Bronze Age (EBA-3).

The team excavated a secondary cremation grave of the same period.

In the centre of the mound a vaulted tomb, made of split stones and mud, was studied. It consists of a dromos and a burial chamber. It is oriented along the northeast – southwest axis (Fig. 2). The tomb was plundered during the Antiquity. Similar in building technique tombs are typical for the period from the 7th c. BC to the 4th c. AD.

In Mound 7 six cremation graves were found. The burial pits are oval in shape. The grave goods mainly consist of pottery. Metal artefacts were found only in primary Grave No. 1: a bronze bell and an applique with the image of Heracles.

Based on the finds (mainly the pottery) the graves were dated between the 2nd and the beginning of 4th centuries.

№ 38. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛА „МАЛ ТЕПЕ" ДО С. МАНОЛЕ, ОБЩИНА МАРИЦА – ПЛОВДИВСКА ОБЛАСТ

Костадин Кисьов, Любомир Мерджанов

Проведените през 2018 г. археологически разкопки се извършиха на основание Разрешение за редовно археологическо проучване № 65/17.04.2018 г. Обектът е регистриран в АИС – АКБ под регистрационен № 10001496. Археологическите разкопки бяха проведени в периода юни – октомври 2018 г. под ръководството на доц. д-р К. Кисьов, Л. Мерджанов – зам.-ръководител, и екип в състав: гл. ас. д-р Д. Стоянова, СУ „Св. Климент Охридски" – консултант, М. Илиева – реставратор, арх. Г. Кръстева, С. Христева, Л. Паракосов, И. Тодорова, М. Драганова, Н. Димитрова, Е. Илиева, инж. Д. Божанов и инж. А. Кисьов – геодезисти, проф. д-р. И. Прокопов и гл. ас. д-р Д. Давидова – нумизмати, доц. Г. Томов – антрополог, А. Киряков и инж. М. Мирков – фотографи.

Разкопките през 2018 г. обхванаха връхната, централна част на могилния насип чрез проучването на хоризонтални механични пластове с дебелина 30 – 35 см. В процеса на проучванията беше установено наличието на запълнен с пръст и камъни голям иманярски изкоп с размери 20 × 15 м и дълбочина 7 м, обхващащ централната и южна зона от върха на могилата (обр. 1).

Върху северната половина от върха на могилата, останала незасегната от иманярския изкоп, на дълбочина 0,60 – 1,20 м (к. 169,70 – 168,80 м), под нивото на чимовия пласт, бяха открити Г-образно из-

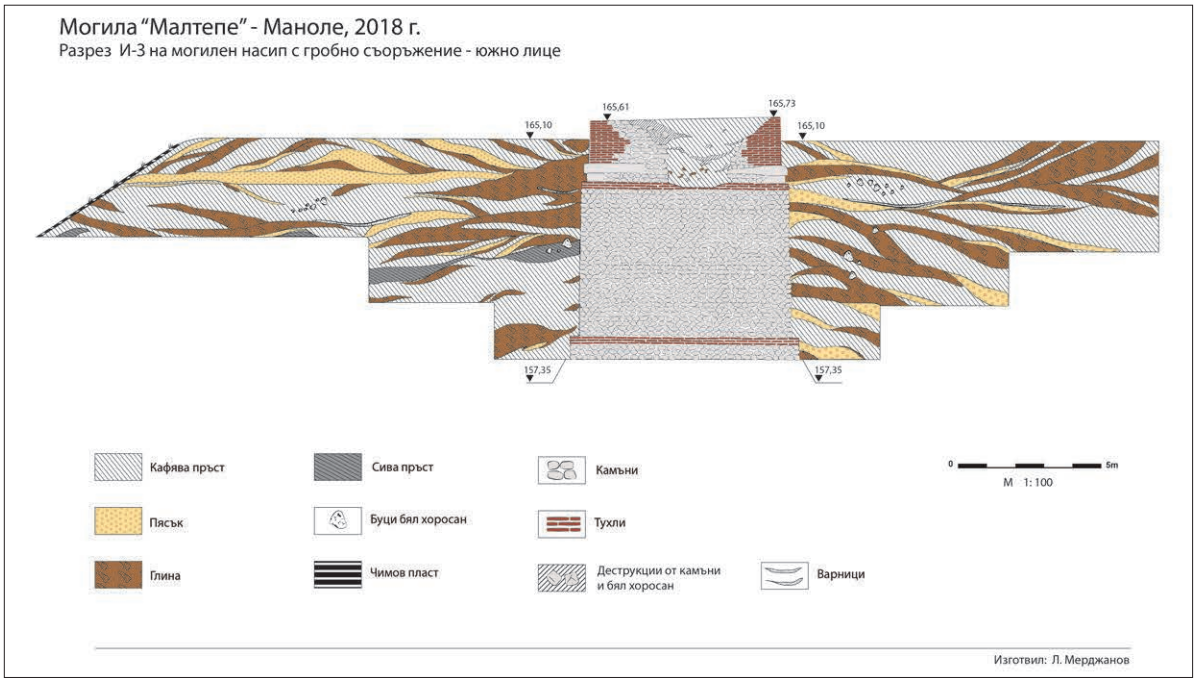
рязан мраморен блок (кв. М/18), билонов антониан на Аврелиан (270 – 275 г.) и 11 гроба, от които три са частично или напълно разрушени. Девет от гробовете (№ 3; 4; 5; 6; 9; 10; 11; 13; 14) са средновековни, а два (№ 7, 8) се датират в IV – V в. Средновековните погребения са извършени в плитки ями, като всички погребения са извършени чрез трупополагане по гръб, с изпънати долни крайници и кръстосани горни крайници в областта на гърдите или таза. Гробният инвентар се състои от бронзови сферични копчета за дрехи, стъклени мъниста (гроб № 4), бронзови пръстени (гроб № 5 и № 8) и сребърни наушници с филигранна украса (гроб № 6), които датират средновековните гробове в периода края на XI – XII в.

В неразрушената от иманярския изкоп северна част от върха на могилата, на дълбочина 1 – 2,80 м (кота 169,30 – 167,50; кв. М/17), се разкриха единични и струпани на куп ломени камъни с останки от хоросан върху тях, както и два хомогенни пласта (дължина 3 – 5 м и дебелина до 10 см), наситени с каменни отломъци, получени в резултат от обработката на мраморни блокове на място. На дълбочина 3,80 м (кота 166,50) в кв. Н/14 и Н/16 се откриха части от разбити мраморни квадри, струпване на ломени камъни с хоросан върху тях, антониан на Максимиан (286 – 310 г.), както и вторичен иманярски изкоп. На дълбочина 4,41 м (кота 165,90; кв. М/15 – 16 и Н/15 – 16) се разкри каменно съоръжение с квадратен план (6,60 × 6,60 м) с разрушени суперструкции и запълнена с пръст и камъни вътрешност. Четирите ъгъла на разкритото съоръжение са изградени от тухли, споени с бял хоросан, докато секторите между тях са изградени от ломени камъни споени с бял хоросан.

Обр. 1. Общ изглед на разкритите сектори на каменното съоръжение с иманярската шахта в основата

Fig. 1. General view of the uncovered sections of the stone structure with the looters' shaft at the base

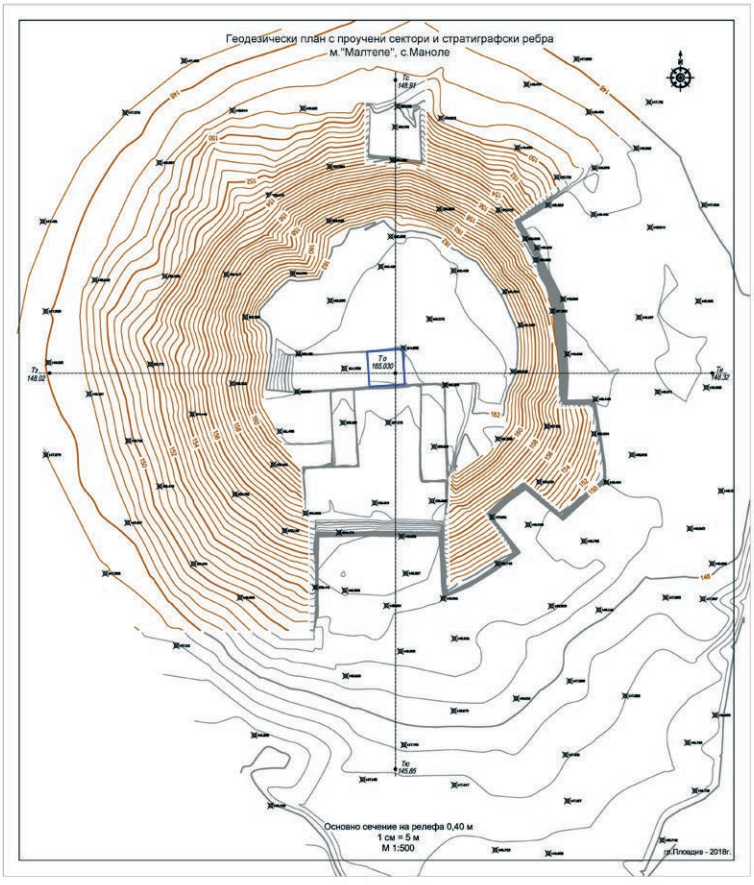
Обр. 2. Стратиграфски профил с разкрития сектор от южното лице на каменното съоръжение

Fig. 2. Stratigraphic profile with the uncovered section of the south face of the stone structure

Външните лица на кеменния градеж са фугирани също с бял хоросан. Съоръжението е изградено от плътни хоризонтални редове ломени камъни, споени с бял хоросан, като на места се установяват и примеси на хоросана с пръст.

Непосредствено пред почти разрушеното южно лице на съоръжението се откри струпване от начупени тухли, ломени камъни с хоросан и взаимно застъпващи се четири мраморни квадри с големи размери и следи за железни скоби върху тях, както и мраморен блок с ъглов базов профил (кв. Н/13). Откритите на това ниво находки се състоят от монети на Гордиан III (238 – 244 г.), Валериан II (253 – 255 г.) и Мануил I (1143 – 1180 г.), както и от голямо количество оловни заготовки, оловни свитъци и оловни отливки, използвани за свързване на мраморните квадри с железни скоби.

На ниво дълбочина 5,50 м (кота 164,75 м; кв. М/15), при проучването южната стена на съоръжението, се разкри част от разрушен скелет (гроб № 12), положен в посока север – юг. От това погребение са запазени единствено бедрената кост на десния долен крайник и тазовите кости, между които се откри бронзова тока от колан. На същото работно ниво, южно от каменното съоръжение, в квадрати М/14 и Н/15, бяха открити бронзови монети на Галиен (253 – 268 г.) и Аврелиан (270 – 275 г.). Северно от каменното съоръжение се откриха бронзов хлопатар (кв. О/17), част от желязна подкова, неизползвани за градежа ломени камъни, желязна фибула, сребърна драхма – келтска имитация „Александров" тип от II – I в. пр. Хр., и сребърно акче от края на XVIII в. (кв. К/19, Н/20 и С/18).

Обр. 3. Геодезически план на могилата с проучени сектори и стартиграфски ребра

Fig. 3. Geodetic plan of the mound with studied sectors and stratigraphy balks

Южната стена на каменното съоръжение беше разкрита на дълбочина 12,80 м (кота 157,45 м) от върха на могилата, със запазена височина 8,20 м. Източната и северната стена са разкрити на дълбочина 7,80 м (кота 162,50 м) с височина 2,60 – 2,90 м (обр. 2).

При проучването на могилния насип, в площта около каменното съоръжение, бяха открити различни по големина варници и значително количество буци вар с различно хоризонтално разположение. Тяхната стратиграфска позиция е в порядъка 1,50 – 2 м, като останалите в могилния насип пластове с неизчерпан хоросан имат дебелина до 4 – 5 см. Наличието на варници и неизползвани строителни материали на различни нива в могилния насип е показател за едновременното изграждане на каменното съоръжение и могилата (обр. 3).

Откритата през 2018 г. керамика произхожда предимно от северната периферия на могилата, като преобладават фрагментите от тънкостенни чаши, гърнета и амфори, украсени с червена ангоба, канелюри и релефни прищипнати ленти, характерни за периода II – IV в. сл. Хр.

Резултатите от проучванията през 2018 г. показват наличието на монументална каменна кула с пирамидална форма, състояща се от четири секции, като на този етап са разкрити две от секциите. Съоръжението е с приблизителна височина 20 м, разположено в централната част на могилния насип.

Анализът на петдесетте монети, открити в периода 2017 – 2018 г. в източната и южната периферия на могилата, както и тези, открити във върхната част на могилния насип, на дълбочина до 5,50 м, около най-горната секция на каменното съоръжение, очертават най-голяма плътност и струпване на билонови антониниани на император Аврелиан (270 – 275 г.).

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF MAL TEPE MOUND NEAR THE VILLAGE OF MANOLE, MARITSA MUNICIPALITY – PLOVDIV REGION

Kostadin Kisyov, Lyubomir Merdzhanov

The excavations in 2018 were concentrated at the top, central part of the mound. Nine secondary medieval graves from XI – XII c. were found at a depth of 0,60 m in the north half of the mound top. A monumental stone structure with square plan and pyramidal form, built of split stone bound with white mortar and three-course brick belt was registered in the central part of the mound. The east and north faces of the structure were uncovered at a depth of 7,80 m with preserved superstructures up to 2,60 – 2,90 m, while the south face was revealed at a depth of 12,80 m with preserved superstructures at 8,20 m.

№ 39. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА № 4, МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ В М. ГОЛЕМИЯ КАЙРЯК, С. МОГИЛА, ОБЛАСТ ЯМБОЛ

Стефан Александров, Пьотр Влодарчак, Стефан Бакърджиев, Тодор Вълчев

Надгробната могила се намира в землището на с. Могила, общ. Тунджа, област Ямбол. Тя е част от могилен некропол от общо 7 надгробни могили, разположен в местността „Големия кайряк“ – доминиращо над околния терен възвишение със северно изложение. Намира се на 3 км северозападно от центъра на с. Могила, област Ямбол. Надгробна могила № 4 от вътрешната номерация на некропола има полусферична форма с овална основа 20,00 х 25,00 м и височина 1,80 м (обр. 1). Центърът на могилата е с надморска височина 175,52 м. В най-високата ú част има изкоп с овална форма с размери 3,50 х 2,00 м и дълбочина до 1,40 м.

Археологическите разкопки на могилата през 2018 г се проведоха в изпълнение на Договор между *Instytut Archeologii i Etnologii PAN* (Краков) и Регионален исторически музей – Ямбол, финансирани по проект *NCN OPUS 2017/25/B/HS3/02516* на *Narodowe Centrum Nauki* – Полша. Проучени бяха два гроба с трупоизгаряне и две поменални съоръжния (обр. 2).

Първична е структура № 2 (гроб с трупоизгаряне). Гробната яма (с правоъгълна форма) е вкопана в античния хумус и материковата скала. Погребалните практики са трупоизгаряне извън рамките на могилата. Останки от изгорелите кости, заедно с части от кладата и железни пирони от съоръжението за изгаряне на трупа, са поставени на дъното на ямата. Погребан е възрастен индивид (жена?)[1]. В гробната яма бяха открити 6 глинени съда (купи), стъклен съд, железен медальон със златна пластина (обр. 3), както и животински кости и монета на император Луций Вер (161 – 169 г.). Над гробната яма е издигната могилка от жълта материкова пръст с височина от 0,80 – 1,00 м и диаметър 6 м.

Обр. 1. Могила № 4 преди проучването

Fig. 1. Tumulus No. 4 before the excavations

В северната периферия на могилката, в античния хумус и материковата скала, е вкопана структура № 3 (гроб с трупоизгаряне). Останки от изгорелите кости, заед-

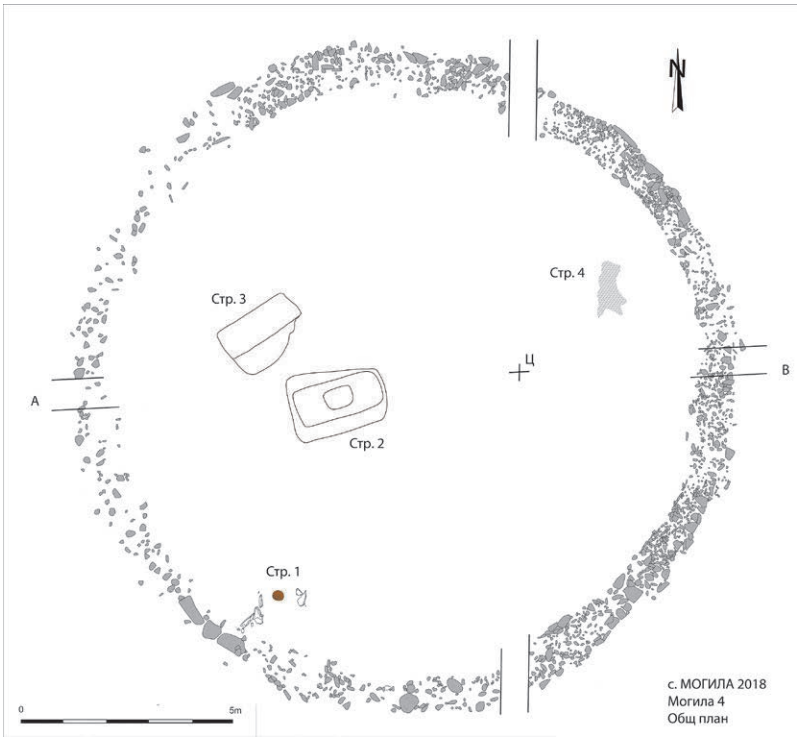
[1] Антропологическо изследване: д-р Надежда Атанасова (ИЕМПАМ – БАН)

но с части от кладата и железни пирони от съоръжението за изгаряне на трупа, са поставени на дъното на ямата. Погребан е възрастен индивид. В гробната яма бяха открити глинена купа, части от бронзов съд, както и животински кости.

Палеоботаническите изследвания[2] показват, че при изгарянето на трупа и при двете структури са използвани бук (*Fagus sylvatica* L.), дъб (*Quercus* sp.) и полски клен (*Acer campestre* L.). В ямите са открити останки от нахут (*Cicer arietinum* L.), семки от грозде (*Vitis vinifera* ssp. *Vinifera)*, черупки от слива (*Prunus* sp.), еднозърнеста (*Triticum monococcum* L.) и сбита (*Triticum aestivum* ssp. *compactum*) пшеници, семки от грозде (*Vitis vinifera* ssp. *vinifera*), фрагментирани черупки от орех (*Juglans regia* L.), както и дребни безформени късове с пореста структура (хляб/каша?). Интерес представлява откриването в структура № 2 на представителното количество ядки, черупки и шишарки на средиземноморски чадърест бор (*Pinus pinea* L.).

Двете гробни съоръжения са оградени с крепида, изградена от средни и големи камъни. Крепидата е с диаметър 15,5 м, широчина от 0,60 до 0,90 м и височина до 0,80 м. Североизточно и югозападно от двете гробни съоръжения, в близост до крепидата, бяха проучени и две поменални съоръжения. Върху всички структури е издигнат могилен насип с диаметър около 16 м и височина 1,70 м.

Въз основа на погребалните практики и открития инвентар проучената надгробна могила и структурите в нея могат да се датират във втората половина на II в. сл.Хр. След приключване на разкопките могилният насип беше възстановен.

Обр. 2. Могила № 4. Хоризонтален план на проучените структури

Fig. 2. Tumulus No. 4. Plan of the investigated structures

Обр. 3. Могила № 4. Железен медальон със златна пластина от структура № 2

Fig. 3. Tunulus No. 4. Iron medallion with golden plate from feature No. 2

[2] Проучвания: доц. д-р Цветана Попова (НАИМ – БАН) и Ханна Христова (докторант НАИМ – БАН)

EXCAVATIONS OF TUMULUS NO. 4, TUMULAR NECROPOLIS IN GOLEMIYA KAIRYAK LOCALITY, NEAR THE VILLAGE OF MOGILA, YAMBOL REGION

Stefan Alexandrov, Piotr Włodarczak, Stefan Bakardziev, Todor Valchev

The excavations were made according to a Contract signed between the Institute of Archaeology and Ethnology – PAS and the Regional Historical Museum – Yambol, financed under Project No. NCN OPUS 2017/25/B/HS3/02516 of the National Science Centre – Poland. The mound (Fig. 1) was completely investigated with 2 cremation graves and 2 features related to the mortuary practices found in it (Fig. 2).

Primary is feature No. 2 (cremation grave). Six clay vessels, iron medallion with golden encrusted plate (Fig. 3), animal bones and a bronze coin of Lucius Verus (161 – 169 AD) were found in the pit. Above the pit a small mound of virgin soil was piled. In its northern periphery the pit of feature No. 3 (cremation grave) was dug. A ceramic bowl, pieces of a bronze vessel and animal bones were found in it. The two graves were surrounded by a ring wall, made of middle sized and large stones. Near the ring wall, two features related to the mortuary practices were found. Finally, above all the features a mound was piled, with a diameter of 16 m and height of 1.7 m. Based on the mortuary practices and grave inventory, the mound and its structures could be dated to the second half of the 2nd c. AD.

№ 40. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА № 5, МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ В М. ГОЛЕМИЯ КАЙРЯК, С. МОГИЛА, ОБЛАСТ ЯМБОЛ

Стефан Александров, Пьотр Влодарчак, Стефан Бакърджиев, Тодор Вълчев

Надгробната могила се намира в землището на с. Могила, общ. Тунджа, област Ямбол. Тя е част от могилен некропол от общо 7 надгробни могили, разположен в местността „Големия кайряк“, на доминиращо над околния терен възвишение със северно изложение. Намира се на 3 км северозападно от центъра на с. Могила, област Ямбол. Надгробна могила № 5 от вътрешната номерация на некропола има полусферична форма с диаметър 20,00 м и височина 1,0 м (обр. 1). Центърът на могилата е с надморска височина 173,99 м. В най-високата ú част има изкоп с овална форма с диаметър 1,00 х 0,80 м и дълбочина до 0,80 м.

Археологическите разкопки на могилата през 2018 г се проведоха в изпълнение на Договор между *Instytut Archeologii i Etnologii PAN* (Краков) и Регионален исторически музей – Ямбол, финансирани *NCN OPUS 2017/25/B/HS3/02516* на *Narodowe Centrum Nauki* – Полша. Открити бяха 6 гроба с трупоизгаряне, 4 гроба с трупополагане и 3 поменални съоръжния (обр. 2).

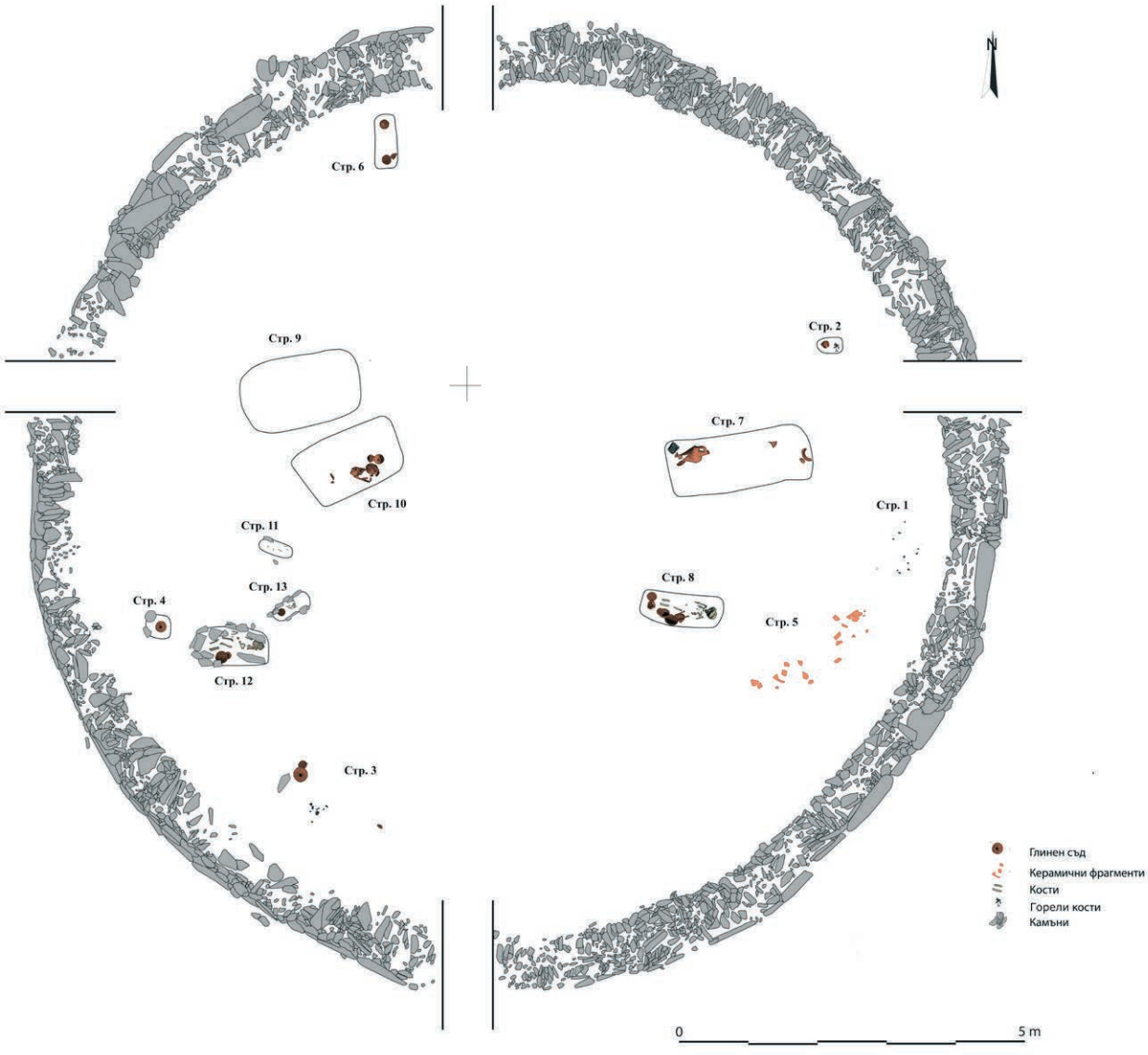
Обр. 1. Могила № 5 преди проучването

Fig. 1. Tumulus No. 5 before the excavations

Стратиграфските наблюдения показват, че всички гробни структури са вкопани в древния хумус и материковата скала. Гробовете с трупоизгаряне са на детски и възрастни индивиди, докато тези с трупополагане – само на деца във възрастова групи *Infans I и II*.[1]

Структури с №№ 7, 9 и 10 (гробове с трупоизгаряне) са разположени в централната част на могилата. Погребенията са извършени в правоъгълни ями, с ориентация изток – запад. Погребалните практики са

[1] Антропологическо изследване: д-р Надежда Атанасова (ИЕМПАМ – БАН)

Обр. 2. Могила № 5. Хоризонтален план на проучените структури

Fig. 2. Tumulus No. 5. Plan of the investigated features

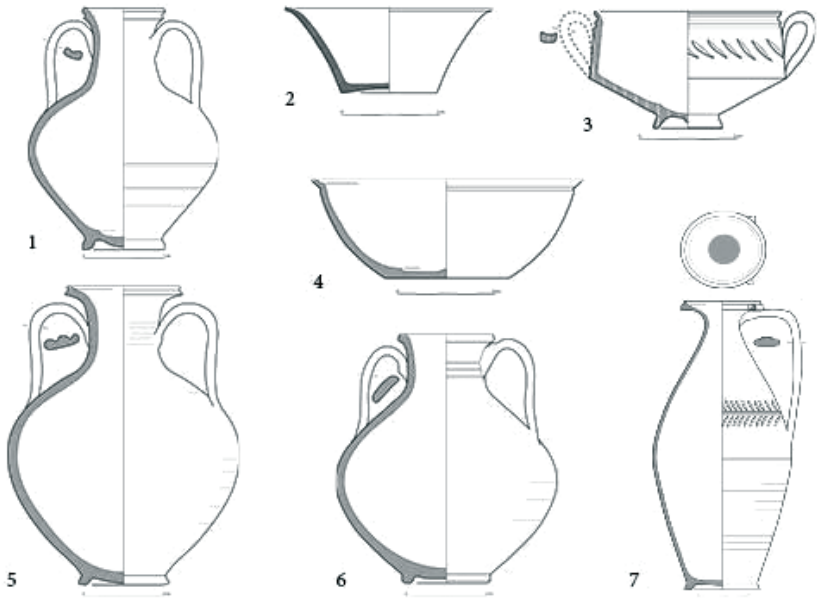
трупоизгаряне извън рамките на могилата. Останки от изгорелите кости, заедно с части от кладата и железни пирони от съоръжението за изгаряне на трупа, са поставени на дъното на ямата. В ямите е открит и богат инвентар – цели и фрагментирани керамични съдове, стъклен унгвентарий, бронзови предмети и монети – на Марк Аврелий (161 – 180 г.) в структура № 9 и на Антонин Пий (161 – 180 г.) в структура № 10.

Палеоботаническите изследвания[2] показват, че при изгарянето на трупа и при двете структури са използвани бук (*Fagus sylvatica* L.), дъб (*Quercus* sp.) и полски клен (*Acer campestre* L.). В ямите са открити останки от нахут (*Cicer arietinum* L.), семки от грозде (*Vitis vinifera* ssp. *Vinifera)*, черупки от слива (*Prunus* sp.), еднозърнеста (*Triticum monococcum* L.) и сбита (*Triticum aestivum* ssp. *compactum*) пшеници, семки от грозде (*Vitis vinifera* ssp. *vinifera*), фрагментирани черупки от орех (*Juglans regia* L).

Структури с № 1-3 (гробове с трупоизгаряне – съответно *Iuvenis/Adultus; Infans?* и *Adultus/ Maturus, 30-50 years, Male*) са в разположени в периферията на могилата. Гробните съоръжения не са ясно оформени, костите са положени в плитки ями, а до тях са поставени един до три керамични съда. И при трите гроба са открити монети, съответно на Комод (177 – 192 г.), Антонин Пий (138 – 161 г.) и Каракала (211 – 217 г.).

Четирите гроба с трупополагане (№ 8, 11-13) са детски (възрастови групи *Infans I* и *II*), разпо-

[2] Проучвания: доц. д-р Цветана Попова (НАИМ – БАН) и Ханна Христова (докторант НАИМ – БАН)

Обр. 3. Могила № 5. Керамични съдове от структура № 8

Fig. 3. Tumulus No. 5 Pottery from feature No. 8

ложени в южната половина на могилата. Гробните ями са правоъгълни, ориентирани в посока изток – запад, плитки, вкопани в античния хумус и материковата скала. Костните останки са положени в анатомичен ред. В ямите е открит и богат инвентар – цели и фрагментирани керамични съдове, стъклени унгвентарии, украшения от бронз и глина. В три гроба са открити монети, съответно на Антонин Пий (138 – 161 г.) – струкрура № 7; Антонин Пий (138 – 161 г.) и Луций Вер (161 – 169 г.) – струкрура № 12; и нечетлива при № 13.

В периферията на могилата бяха проучени и три поменални съоръжения, с поставени в тях цели и фрагментирани керамични съдове. Всички съоръжения са оградени с крепида, изградена от средни и големи камъни. Крепидата е с диаметър 12 м, широчина от 0,60 до 0,90 м и височина до 0,80 м. Върху всички структури е издигнат могилен насип с диаметър около 13 м и височина 1,00 м. Въз основа на погребалните практики и открития инвентар проучената надгробна могила и структурите в нея могат да се датират във втората половина на II – началото на III в. сл.Хр.

EXCAVATIONS OF TUMULUS NO. 5, TUMULAR NECROPOLIS IN GOLEMIYA KAIRYAK LOCALITY, NEAR THE VILLAGE OF MOGILA, YAMBOL REGION

Stefan Alexandrov, Piotr Włodarczak, Stefan Bakardziev, Todor Valchev

The excavations were made according to a Contract signed between the Institute of Archaeology and Ethnology – PAS and the Regional Historical Museum – Yambol, financed under Project No. NCN OPUS 2017/25/B/HS3/02516 of the National Science Centre – Poland. The mound (Fig. 1) was completely investigated with 6 cremation graves, 4 inhumation graves as well as 3 features related to the mortuary practices found in it (Fig. 2).

Features Nos. 7, 9, 10 (cremation graves) were placed in the central part of the barrow. Rich grave inventory and bronze coins were found in the grave pits. Features Nos. 1 – 3 (cremation graves) were placed in the mound's periphery. In all three graves bronze coins were found as well. The four inhumation graves (Nos. 8, 11-13) were placed in southern part of the barrow. Rich grave inventory and bronze coins were found in the grave pits (Fig. 3). Three features related to the mortuary practices were found in the mound's periphery as well. All features were surrounded by a ring wall, made of middle sized and large stones. Above all of them the mound was piled, with a diameter of 13 m and height of 1.0 m. Based on the mortuary practices and grave inventory, the tumulus and the structures could be dated to the second half of the 2nd – beginning of the 3rd c. AD.

№ 41. МОГИЛА (ОБЕКТ № 3) ПРИ С. АЛДОМИРОВЦИ, ОБЩИНА СЛИВНИЦА

Диана Димитрова, Любава Георгиева

Обектът е проучен през 2018 г. във връзка с разширението на пътя София – Калотина.

Могилата е част от некропол, състоящ се от 4 насипа (Петков 1933, 373; Чукалев и др. 2013, 539). При направения 3D-модел на района на запад се виждат още два насипа, които вероятно ще бъдат засегнати от разширението на магистралата.

Могилата се оказа доста по-голяма от наличните по-ранни данни. Тя е с диаметър 70 м и височина 2,80 м. Насипана е на няколко етапа.

Поради постоянна и многогодишна селскостопанска обработка с машини, тя е частично унищожена и е силно разнесена.

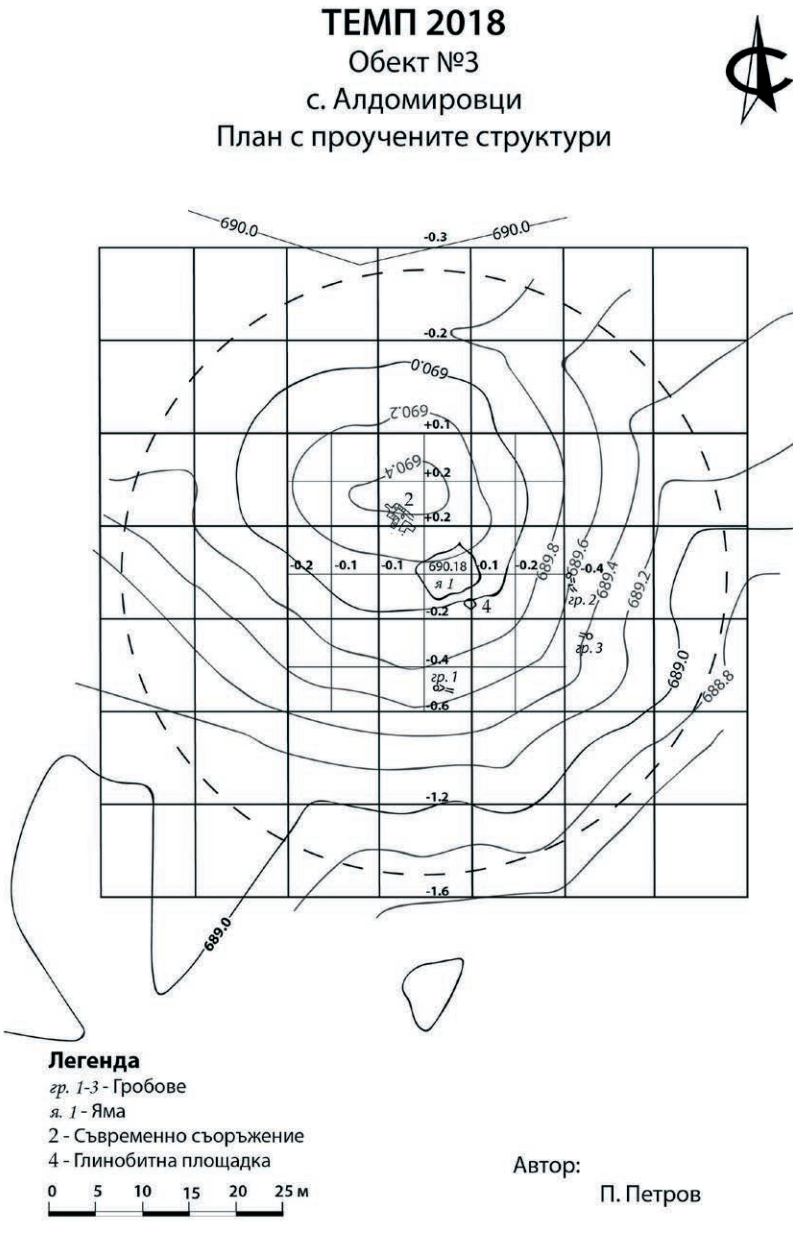
В могилата бяха открити на различни дълбочини 3 съоръжения и 3 гроба (обр. 1, 2).

В центъра ѝ беше открита голяма яма № 1. Тя е с размери 4,70 × 6,15 м, дълбока е 1,90 м и е разположена в направление СИ – ЮЗ. Пълнежът ѝ е многопластов с редуващи се светложълти глинести почви с чернозем (обр. 3). В И половина има неправилно вкопаване от чернозем. Ямата е вторично вкопана в могилния насип. На повърхността ѝ бяха открити няколко ломени камъка без подредба между тях, както и три фрагмента от керамичен съд, който се датира в III – IV в. Тъй като в ямата не се намериха други археологически артефакти, нито кости, приемаме, че това е *terminus ante quem* на съоръжението.

На ЮИ от ямата и в непосредствена близост до нея беше открита глинобитна площадка – съоръжение № 4 по реда на откриването му. Площадката е на около 0,40 – 0,50 м по-ниско от горната повърхност на ямата и има вероятност да е свързана с нея. В нея не бяха открити археологически материали.

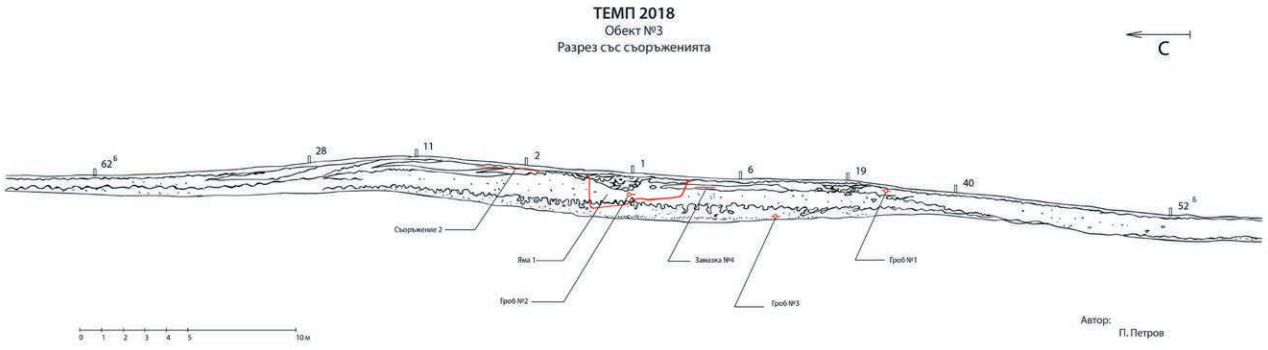
На СЗ от ямата и непосредствено под повърхността на могилата бяха открити основи на съоръжение № 2. Зидовете му са изградени от камъни и тухли, които са съвременни. Има вход от ЮЗ. Най-вероятно става въпрос за картечно гнездо от XX в.

Т. нар. от нас съоръжение № 3 се оказа ивица мицел в почвата, която в дълбочина не се проследяваше.

Обр. 1. План на могилата с проучените структури

Fig.1. Plan of the tumulus with the investigated structures

Обр. 2. Разрез на могилата

Fig. 2. Cross-section of the tumulus

Обр. 3. Етап от проучването на яма № 1

Fig. 3. A stage of exploration of pit No. 1

Гроб № 1 е разположен в Ю част на могилата, непосредствено под нейната съвременна повърхност. Ритуалът е трупополагане без яма, в изпънато положение в направление З – И. Черепът е значително разместен. При краката е била поставена като гробен дар керамична каничка. Тя е със стари счупвания, като дръжката липсва. Формата не е обичайна, а е вариация на амфоровидна каничка. Датировката ѝ се отнася към III – IV в.

Гроб № 2 е разположен в И част на могилата, на дълбочина 0,50 – 0,60 м под съвременната ѝ повърхност и високо в насипа. Човешките останки попадат в пласта чернозем, който затрупва жълтия пласт (първична могила?).

Ритуалът е трупополагане без яма в могилния насип в направление С – Ю. Позата е хокер, като краката и ръцете са полегнали надясно. Черепът е силно сплескан и значително разместен от анатомичния ред под натиска на почвата и е изместен към З. Два зъба са открити в областта на фалангите на долните крайници. Липсват прешлени (вероятно изтлели) и кости на дясна ръка. В гроба не са били поставени дарове. Липсват следи от рогозки, охра и други археологически материали.

Гроб № 3 е разположен на ЮИ от центъра на могилата, на дълбочина 1,55 м под съвременното ѝ ниво. Оосновата му е на дълбочина 1,75 м. Ритуалът е трупополагане без яма в изпънато положение в направление И (череп) – З. Покрит е с керемиди, открити фрагментирани, запазени от Ю страна на скелета. След извършване на погребението гробното съоръжение е било засипано с хомогенен пласт бледожълтеникава глина, който оформя част от И периферия на могилата. Дебелина на този пласт е около 0,50 м. Скелетът е на малко дете, поради което голяма част от костите – крайниците и тазът, са изтлели. При краката е бил положен дар – малка глинена каничка. Вероятно е поставена вече счупена, тъй като дръжката и шията с устието липсват. Датировката ѝ се отнася към III – IV в. Във вътрешността на съдчето впоследствие е открита малка оловна стопилка.

Датировката на хокера от гроб № 2, който попада във височина на могилата между другите два гроба, чиято датировка е III – IV в., е проблемна. Хокери са открити в могили, които категорично се датират през римската епоха, в Страланджа (Чолаков и др. 2016, 14, 19, 26) и при с. Радецки в „Марица-изток“ (Григорова 2010, 300), като цялата могила се датира в III – IV в.

В могилния насип бяха открити случайни фрагменти от керамични съдове, чиято датировка е в широките граници II – IV в.

Направени бяха две траншеи, успоредни на канавката на сегашния асфалтов път, които са извън сервитута на могилата, с цел да се проверят сведения от арендатори за открити преди години човешки кости. Археологически материали и човешки останки не бяха открити.

След приключване на проучването могилата беше възстановена в първоначалния ѝ вид, доколкото това е възможно.

Литература

Григорова 2010: В. Григорова. Спасителни археологически разкопки на „Османова“ могила в землището на с. Радецки, в енергийния комплекс Марица–изток. – В: Нов археологически сборник. Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“ и българската археология, 1, 2010, 299 – 314.

Петков 1933: Н. Петков. Могилни и други находки от Софийско. – Известия на Българския археологически институт, VII, 1932–1933, 371–378.

Чолаков и др. 2016: И. Чолаков, С. Александрова, В. Русева, Н. Пеева. Могилен некропол от римската епоха край град Стралджа, Ямболско. – В: Българско е-Списание за археология, Supplementum 5, 2016, 1 – 297.

Чукалев и др. 2013: К. Чукалев, Ж. Узунов, А. Цонева, Д. Пачев. Издирвания на археологически обекти по трасето на инфраструктурен проект „Модернизация на съществуващо трасе на път I-8 Калотина – Софийски околовръстен път (СОП)“ на територията на общини Драгоман, Сливница, Костинброд, Божурище и Столична. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 538 – 540.

TUMULUS (SITE 3) NEAR THE VILLAGE OF ALDOMIROVTSI, SLIVNITSA MUNICIPALITY

Diana Dimitrova, Lyubava Georgieva

The site was investigated in 2018 in connection with the enlargement of the road Sofia – Kalotina. The tumulus was 2.80 m high and 70 m in diameter. Several stages of piling were registered. The structures registered in it (Fig. 1, 2) were as follows: three graves with inhumation – two of them in extended and one in *hocker* position – situated at different levels of the mound, dating back to the 3rd – 4th centuries. A large pit filled with loam layers was dug into the mound in the center of the tumulus (Fig. 3). It was with dimensions of 4,70 x 6,15 m and orientation NE – SW. The pit has been covered with black soil. Its height is undetectable due to the regular cultivation of the terrain. The two sherds of one ceramic vessel uncovered on the surface of the pit determine its date to the 3rd – 4th centuries. A small clay platform without archaeological remains was documented to the SE of the pit. To the NW of pit No. 1 a substructure of a modern construction (20th century), built of stones and bricks, was registered.

№ 42. МОГИЛА (ОБЕКТ № 8) В ЧАШАТА НА ЯЗ. „ЛУДА ЯНА“

Диана Димитрова, Васил Кацаров

Могилата е разположена на на левия бряг на р. Луда Яна, на около 100 м Ю от реката, върху склон с наклон от Ю към С. Тя е изцяло в борова гора. Могилата отстои на 2 км СИ по права линия от гр. Панагюрище. Диаметърът ѝ е 22 × 23 м с максимална височина над околния терен 2,20 м от И. И част на могилата е отнета от черен път.

През м. юли и в началото на м. август 2018 г. обектът беше напълно проучен на ръка във връзка със строежа на язовир „Луда Яна“ в землището на гр. Панагюрище.

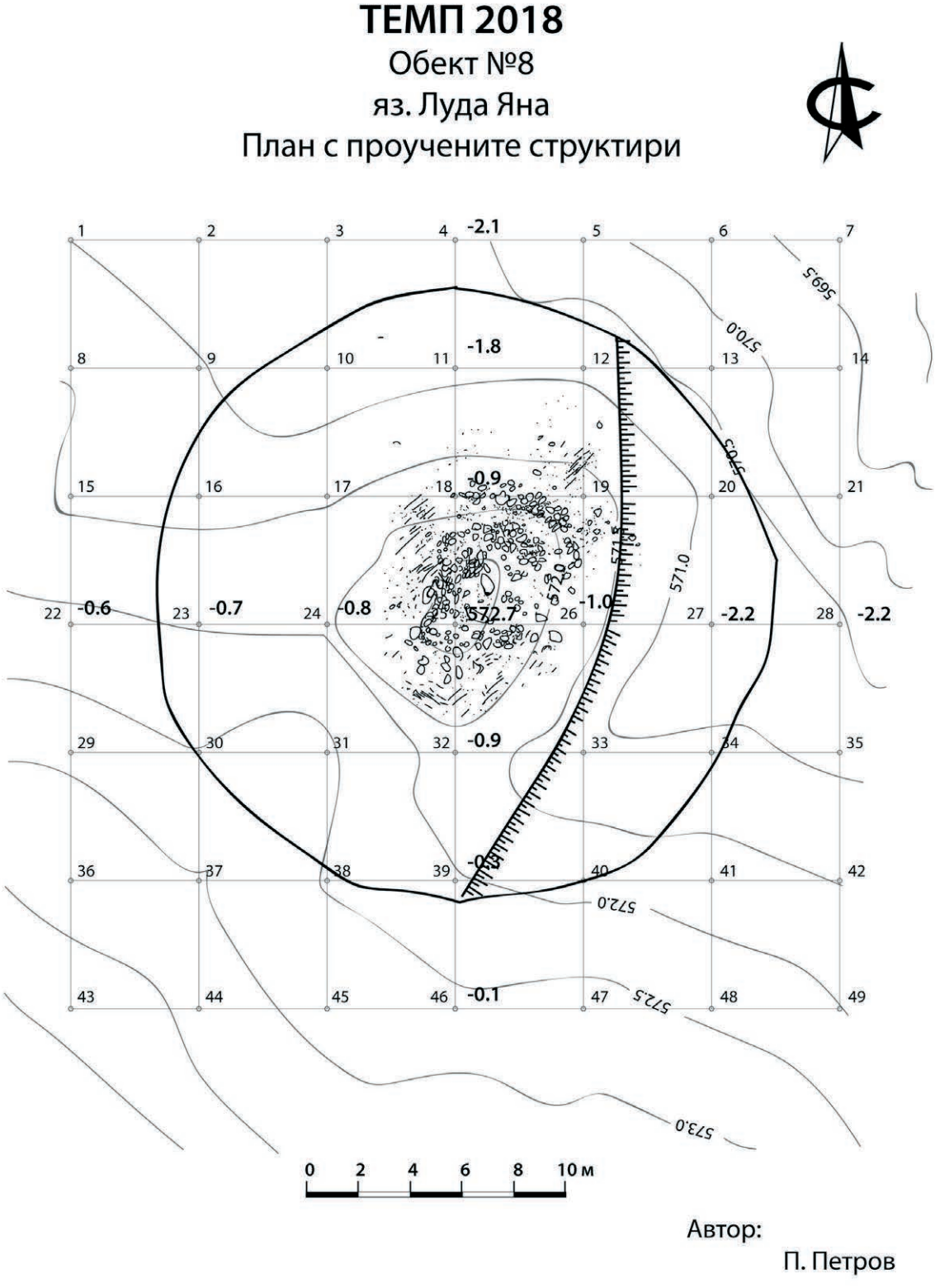
Бяха регистрирани 8 условно разграничени от нас археологически структури (обр. 1, 2). Те са разположени в центъра на могилата. Общото между тях е, че се състоят от по един ред речни и ломени камъни. Между тях и материковата скала има пласт от светлосива песъчлива почва с дебелина около 0,20 – 0,30 до 0,40 – 0,60 м (обр. 3). Възможно е проучените археологически структури да са били част

от общо каменно струпване, което да е частично разрушено по време на изравняване на терена за изкуственото залесяване с борови дървета през 60-те години на XX в.

Структурите са условно номерирани от С на Ю и от З на И.

Структура № 1

Разположена на територията на кв. № 16. Състои се от един ред дъговидно подредени ломени камъни в направление И – З и дъга, отворена на Ю. Камъните са положени върху светлосива песъч-

Обр. 1. План на могилата с проучените структури

Fig. 1. Plan of the tumulus with the investigated structures

лива почва с максимална дебелина на пласта 0,20 – 0,35 м. Те са с различна големина, като най-едрият е с размери 0,20 × 0,35 м. В най-източната част на дъгата, след прекъсване от 0,50 м, тя продължава с 0,60 – 0,65 м. Общата дължина на запазената част е 4,95 м. Цялата дъга е положена върху неравната материкова скала. Максималната височина на структурата е 0,20 – 0,40 м.

Като се има предвид, че наклонът на терена е от Ю към С, възможно е структура № 1 да е била крепида в северната периферия на могилата.

Структура № 2

Разположена на територията на кв. 16. Има неправилана елепсовидна форма. Представлява струпване от речни и ломени камъни, като северната му страна е на 0,80 м в западния край, на 0,40 м в средата и 0,60 м в източния край южно от Структура № 1.

Размери: 3,50 м (И – З), максимална ширина 1,75 м (С – Ю).

Структурата е изградена от речни и ломени камъни с максимална височина в средата 0,70 м. Камъните са разположени върху почва над материковата скала на видимо две нива. Възможно е тези в северната част да са отнети при селскостопански дейности. Камъните са върху същата светлосива песъчлива почва с максимална дебелина на пласта между тях и материковата скала 0,45 м. Върху някои от камъните в Ю част на структурата се вижда мъх поради това, че са били видими на повърхността на могилата.

Структура № 3

Разположена на територията на кв. № 16, западно от Структура № 2. Представлява каменно струпване с неправилна форма.

Размери: 1,08 м (И – З) × 1,60 м (С – Ю) с издължаване на Ю.

Камъните са положени върху същата светлосива песъчлива почва, като пластът между тях и материковата скала е 0,35 м.

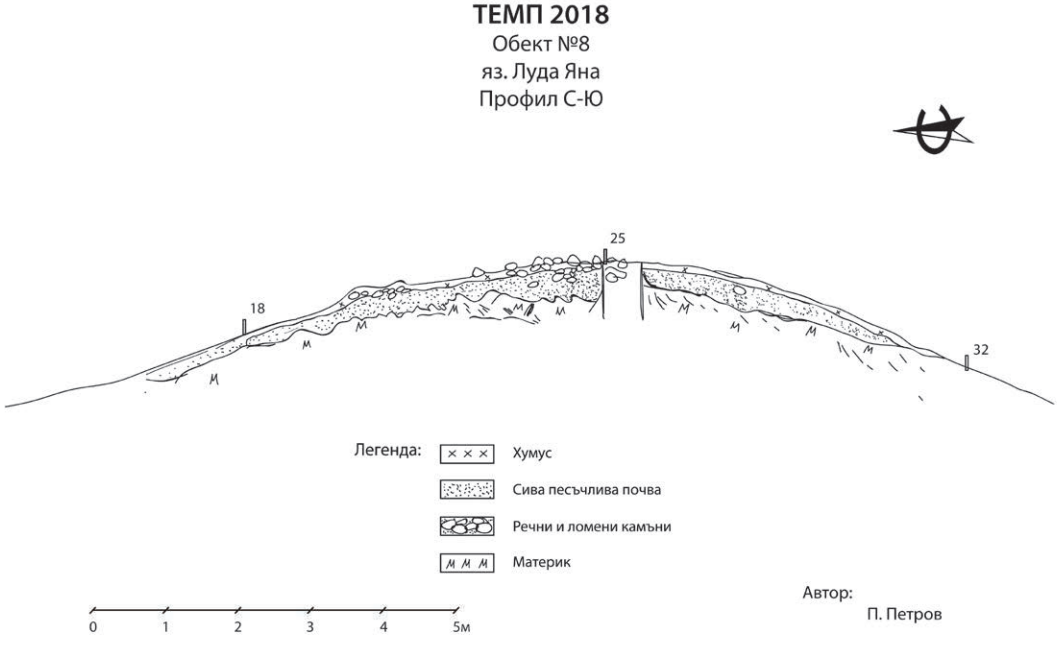
Структура № 4

Разположена на 0,50 м И от И

Обр. 2. Въздушна снимка на могилата с проучените структури

Fig. 2. Aerial photograph of the tumulus with the investigated structures

Обр. 3. Разрез С – Ю на могилата

Fig. 3. Cross-section of the tumulus (N – S)

страна на Структура № 3. Представлява един ред ломени камъни с дължина 1,45 м (С – Ю) × 0,45 м (И – З).

Положена върху същата светло сива почва с максимална дебелина на пласта 0,25 м.

Структура № 5

Представлява голям ломен камък с размери 0,15 – 0,48 × 0,80 м в направление СЗ – ЮИ и дебелина 0,19 м. Разположен на 0,35 м по-високо от Структура № 3, непосредствено до И ѝ страна. Камъкът лежи върху същата светлосива почва, като пластът под него е с дебелина 0,35 м.

Структура № 6

Разположена на територията на кв. 16 и на 0,45 м И от И страна на ломения камък и на 0,20 м по-високо от него, вероятно остатък от зид.

Запазена дължина И – З 0,90 м, ширина С – Ю – 0,48 м.

Зидът лежи върху същата светлосива почва, като пластът между него и скалата е с дебелина 0,60 – 0,65 м. Върху някои от камъните личи мъх поради това, че те са били на повърхността на могилата.

Структура № 7

Разположена на територията на квадрати 16 и 21. Представлява неправилен зид, изграден от ломени камъни в направление С – Ю.

Размери: запазена дължина 2,60 м, максимална ширина 0,70 м. след прекъсване с дължина 0,45 м, на същата височина следват ломени камъни с обща дължина 0,55 м. Върху всички камъни личи мъх поради това, че те са били на повърхността на могилата. Зидът е с височина 0,25 м, като пластът от сива песъчлива почва под него е с дебелина 0,50 м.

Структура № 8

Разположена на територията на квадрати 16 и 22. Има форма на неправилна буква Г. Представлява струпване на ломени и речни камъни, положени върху същата светлосива почва с максимална дебелина на пласта до материковата скала 0,55 м.

Размери: 2,25 м (И – З) × 1,40 м (С – Ю); 2,60 × 0,65 м в кв. 22.

По някои от камъните личи мъх поради това, че са били видими на повърхността на могилата.

По време на археологическите разкопки в насипа бяха открити фрагменти от керамични съдове – едно устие и около 10 – 12 стени без украса, които се датират най-общо в IV в.

След демонтиране на археологическите структури материковата скала в основата на могилата беше напълно почистена с цел да се провери дали няма издялани от човешка ръка форми. Такива не бяха открити. Установи се, че скалата е била подложена дълго време на естествени ерозионни процеси и атмосферно влияние, преди върху нея да бъде изграден насипът.

TUMULUS (SITE 8) IN THE LUDA YANA DAM

Diana Dimitrova, Vasil Katsarov

The tumulus was situated on the left bank of the Luda Yana River, about 100 m to the south of it, on a slope descending from S to N. It was 22 x 23 m in diameter and with 2.20 m maximum height above the surrounding terrain from E.

The eight structures conditionally identified by us were located in the center of the tumulus (Fig. 1, 2). What they have in common is that they were composed of two rows – one of boulders and one of split stones. There was a layer of light grayish sandy soil with a thickness of about 0,20 – 0,30 to 0,40 – 0,60 m between them and the bedrock (Fig. 3). It is possible to assume that the detected archaeological structures were part of a stone heap that was partially destroyed during the leveling works for the pine-tree afforestation in the 1960s. During the archaeological excavations ceramic sherds were found in the mound – a rim and about 10 – 12 walls without decoration – that could be dated in general to the 4th c.

№ 43. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ № 7 – НАДГРОБНА МОГИЛА, ЗАСТРАШЕНА ОТ ИЗГРАЖДАНЕТО НА ЯЗОВИР „ЛУДА ЯНА“, ОБЩИНА ПАНАГЮРИЩЕ

Алексей Гоцев, Васил Кацаров, Яна Мутафчиева, Виолета Милчева

Обектът е регистриран през 2017 г. Разположен е на десен бряг на р. Луда Яна, застрашен е от строителство на язовир „Луда Яна“ до гр. Панагюрище. Могилата е с неправилна полусферична форма, разположена на средна част на склон с деневилация на терена С – Ю. От южната и югозападната част височината на могилата е най-голяма: 2,60 м. От североизток могилният насип е на нивото на терена това се дължи на естествения терен. Диаметърът в основата на могилата е 23 м (С – Ю), 21 м (И – З), надморска височина: 590 – 595 м. Археологическите проучвания имаха за цел да изчерпят могилния насип и да се документират разкритите археологически ситуации в съоръжението. Същите се проведоха в периода м. юни – юли. Научният екип беше с ръководител доц. д-р Алексей Гоцев, НАИМ – БАН, и заместник-ръководител Васил Кацаров, ИМ – Панагюрище; участваха д-р Яна Мутафчиева и докторант Виолета Милчева.

Средствата са осигурени от НАИМ – БАН по Договор с Министерство на Регионалното развитие и благоустройство (МРРБ).

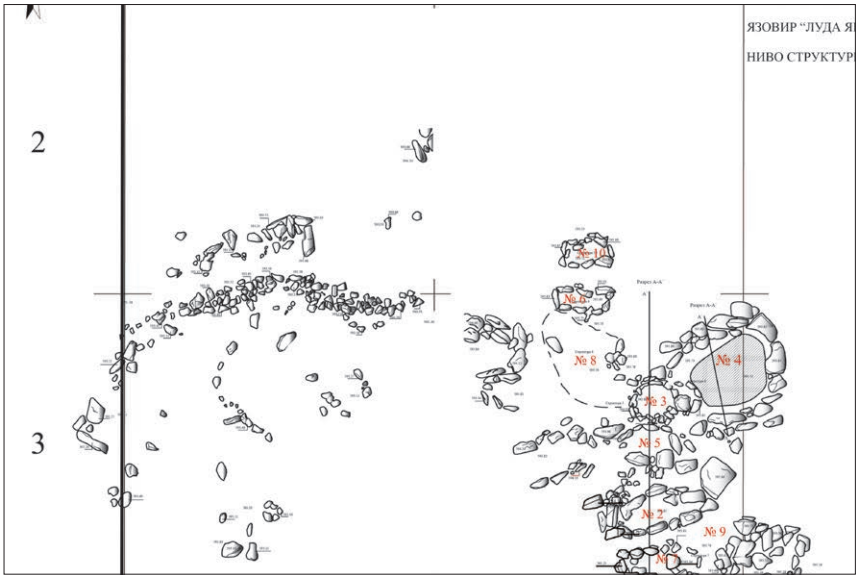
Могилата е вписана в план-квадратна мрежа (страна на квадрата – 5 м) с централен репер върху най-високата част на насипа. Всеки квадрат се обозначава с буква от латинската азбука (от запад на изток) и с арабски цифри (от север на юг). Първоначално работата стартира с проучвания в ЮИ и съответно в СЗ сектор. Постепенно проучванията обхванаха цялата площ на могилата по контура, очертан на терена. Работеше се до достигане на стерилен пласт (най-често материкова скала с ронлива структура).

Съставът на могилния насип е от хомогенна светлосиво-кафеникава пръст, на места с повече пясъчни примеси. В З половина на могилата насипът бе по-светъл, докато на изток (в зоната на концентрация на каменни съоръжения) става по-тъмен, кафеникав, леко глинест.

По време на проучванията бяха разкрити няколко вида каменни съоръжения:

Условно наречената „крепида“ бе локализирана в три от секторите и сравнително ясно се проследява в СЗ и ЮИ сектори. В ЮЗ част на могилата подобно съоръжение не бе открито. „Крепидата“ представлява безформен насип от средни и дребни камъни, без изявено подреждане, които приблизително следват очертанията на могилата и лежат върху материкова скала.

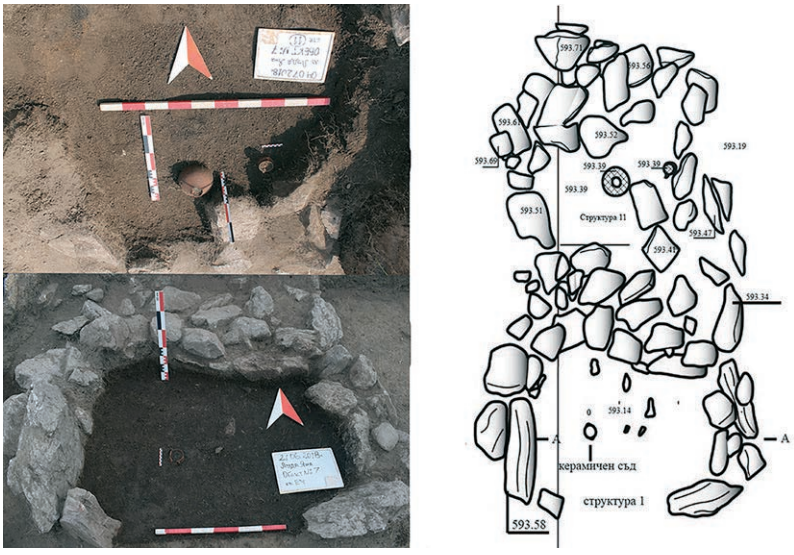
В северна и в североизточна посока, спрямо централния репер на могилата, бяха разкрити каменни конструкции, които са унищожили или са вторично изградени до „крепидата“. Изградени са от ломени и по-малко речни камъни в един ред на кална основа. Едните от тях са с овална или дори кръгла форма, докато другите са с издължена неправилна форма и наподобяват цистови гробни съоръжения. Грубо са ориентирани в посока И – З.

Обр. 1. План на могилата с разкритите структури

Fig. 1. Plan of the mound with the structures discovered

Разкрити бяха 13 бр. (обр. 1) каменни структури, които могат да се разделят на три групи „гробове-клади“, Вариант Б извън могилата (Праматаров 2018, 20 – 22). За такива можем

Обр. 2. Снимка и план на структури № 1 и № 11

Fig. 2. Picture and layout of structures Nos. 1 and 11

Обр. 3 .Част от откритите находки от могилата

Fig. 3. Part of the discovered finds from the mound

да приемем Структури № 1, 4, 9 и 11, при които се регистрира поставяне на останки от дървена скара върху материковата скала; гробният инвентар е оскъден – глинен съд, бронзова монета и голямо количество въглени и пепел с останки от разпрашени костици (обр. 2). Втората група са огнищата: структура № 8, при която липсва каменно ограждане, липсват следи и от дървена скара. Трета група са останалите структури, които по форма са кръгли или правоъгълни, ограждат не самия гроб, а едно пространство, в което най-често липсва археологически материал, разположени са над първата група на почти едно и също ниво. Тези съоръжения са част от погребалния обряд и биха се свързали с поменални практики. В този смисъл всичките проучени структури са свързани и са част от погребалния комплекс, използван продължително време.

Прави впечетление незначителното количество керамични фрагменти. Открити бяха 5 керамични съда, изработени на грънчарско колело, от които четири чаши с две и три дръжки и една стомна, всичките с червенолаково покритие, сравнително добре запазени, разположени в разкритите съоръжения, поставени с устието нагоре. Чашките се отнасят от началото на IV – до началото на VII в. сл. Хр. (Кузманов 1985, 44 – 47).

Находките са представени предимно от накитни предмети, изработени от бронз и сребро – обеци, гривни, апликация, игла с верижка, стъклено мънисто, масивна тока за колан и др. (обр. 3).

По-голяма част от находките бяха открити в културния пласт, без следи от специално изработена конструкция, свързана с депонирането им. Бронзовата тока с украса се датира от първата половина на IV до първата половина на V в. сл. Хр. (Трайкова 2017, 37 – 38).

В някои случаи около тях имаше малки тъмни мазни петна (останки от текстил). Интерес представлява откритата огърлица от

сребърни мъниста с биконична форма, изработени от две, припоени една за друга части с конусовидна форма, общо 26 бр. Мънистата завършват от двете страни на биконичното тяло с къси цилиндрични пръстенчета. По всяка вероятност отделните части са били изчуквани от съвсем тънък сребърен лист, поради което са много крехки и при съприкосновение лесно се разпадат. Такъв тип огърлици от злато в Тракия са открити в некропола до Полски градец, датиран в края на III – началото на IV в. сл. Хр. (Борисов 2013, 87 – 88).

Открити бяха общо 33 бр. бронзови монети в различна степен на запазване. Всички монети са бронзови, най-ранните екземпляри са на Констаций II (324 – 361 г.), а последната е на Анастасий (491 – 518 г.)[1]. Те също се откриват най-общо в културния пласт на могилата и не се свързват с определени конструкции или съоръжения. По-голямото количество монети са открити в СИ сектор на могилата, около и в регистрираните каменни структури.

Цялостната структура на паметника, с някои особености в разположението на отделните съоръжения едно спрямо друго, както и някои характеристики на културния пласт, говорят за по-продължителен период на натрупване на могилата. Като предварителна датировка може да се приема периодът на Късната античност (средата на IV до първата четвърт на VI в. сл. Хр.).

Литература

Борисов 2013: Б. Борисов. Полски градец. Археологически проучвания. Т. 1. Велико Търново, 2013, 87 – 88.

Кузманов 1985: Г. Кузманов. Ранновизантийска керамика от Тракия и Дакия (IV – началото на VII в.). – Разкопки и проучвания, XIII, София, 1985, 44 – 47.

Праматаров 2018: К. Праматаров. Извънградски некрополи в провинция Тракия (I – III в.). Автореферат. София, 2018, 20 – 22.

Трайкова 2017: Л. Трайкова. Коланът южно от Долен Дунав края на III – началото на VII в. Дисертации, 10. София, 2017, 37 – 38.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES OF SITE NO. 7 – BURIAL MOUND, THREATENED BY THE CONSTRUCTION OF THE LUDA YANA DAM, PANAGYURISHTE MUNICIPALITY

Alexey Gotsev, Vasil Katsarov, Yana Mutafchieva, Violeta Milcheva

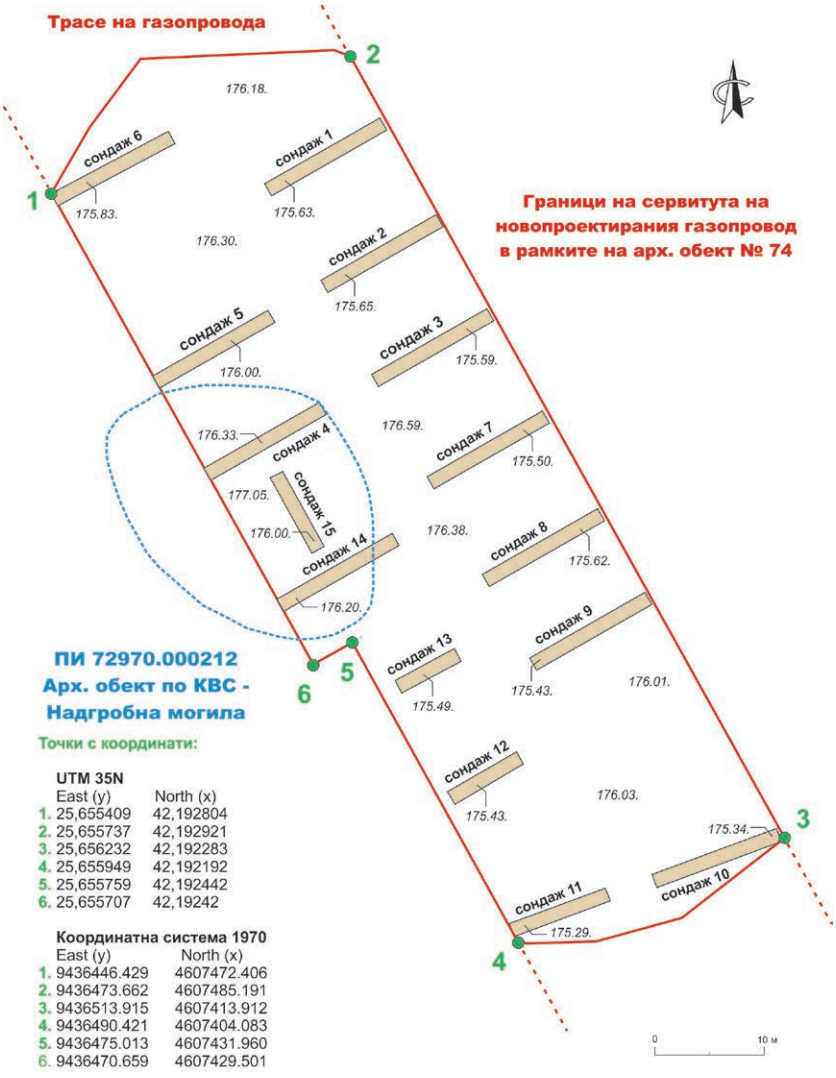
Site No. 7 is located within the future dam and represents a small mound. During research several type of stone structures were excavated, such as "crepis" of the mound and various stone structures that disturbed the "crepis" or were built next to it at a later stage. The finds include various personal ornaments and items – belt buckles, bracelets, necklaces, coins, 5 clay vessels that could be dated to the 4th – 6th c.

№ 44. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 74 ПО ТРАСЕТО НА МЕЖДУСИСТЕМНА ГАЗОВА ВРЪЗКА ГЪРЦИЯ – БЪЛГАРИЯ, КРАЙ С. ТРАКИЯ, ОБЩИНА ОПАН

Стилиян Иванов, Доротея Гюрджийска

В периода 11 – 25.09.2018 г. беше проведено предварително спасително археологическо проучване на обект № 74 в землището на с. Тракия, община Опан. Според доклада на екипа, извършил предварителните издирвания, обектът е с неопределена функция от римската епоха – надгробна могила (?). В тази част попада ПИ 72970.000212, който в КВС (Карта на възстановената собственост) на с. Тра-

[1] Монетите бяха определени от д-р В. Върбанов.

Обр. 1. Общ план на обекта

Fig. 1. General plan of the site

Обр. 2. Животински скелети in situ в южната периферия на могилния насип (сондаж № 14)

Fig. 2. Animal skeletons in situ, in the south periphery of the tumulus (trench No 14)

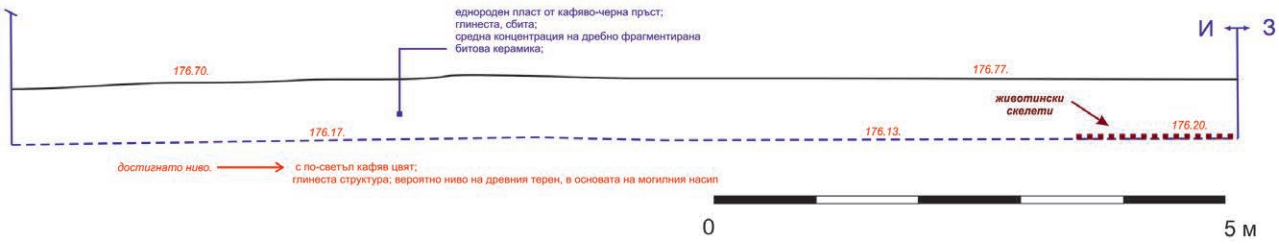
кия е с начин на трайно ползване "съоръжения – археологически паметници на културата" и е отбелязан със знак за надгробна могила. По време на обходите, поради силно обраслия с храсти терен, паметникът не е бил локализиран.

Обект 74 се намира върху заравнена тераса, на 1,5 км, 120° югоизточно от центъра на с. Тракия, в долната част на склон, разделен в местностите Топашлар, Чанлъка, Гората и Корията. Голяма част от обекта попада в обработваеми площи, които към момента представляваха царевична нива. На терена беше регистрирана ниска концентрация на битова и строителна керамика от римската епоха. Югозападната му периферия е покрита с храстова и дървесна растителност. Източно от зоната на обекта преминава трасе на съществуващ газопровод.

Общата предвидена за проучване площ в рамките на сервитута е приблизително 2,5 дка. Заложени бяха две редици от общо 15 сондажа, заемащи приблизително 10% от терена (обр. 1).

Разкопките бяха предшествани от зачистване на заварената повърхност с помощта на земекопна техника. Впоследствие, при централната част на обекта, към западна му граница се откроi леко задигнатата надгробна могила. Разположена е на склон с много лека денивелация от СЗ към ЮИ. Слабо забележима е на терена – ниска, разлата, с приблизителен диаметър в основата около 30 м и максимална височина 0,70 м (кота 177.07 м). Западната половина на могилата попада извън границите на сервитута. В северната ѝ периферия се забелязват следите на плитък иманярски изкоп.

Сондажите, заложени в зоната на могилния насип, дадоха най-ясна представа за характера и хронологията на обекта, както и спомогнаха за установяване на

Обр. 3. Сондаж № 14 – южен профил

Fig. 3. Trench No 14 – southern cross-section

границите му. В един от тях (сондаж № 14), засягащ южната периферия на насипа, бяха разкрити на място два животински скелета (обр. 2). Резултатите от проведената консултация със зоолога Георги Рибаров категорично сочат, че скелетите са на млад елен лопатар и овца/коза. Подобни примери са известни и от други места в региона (Велков 1937, 157; Игнатов 1996, 77 – 78).

Насипът на могилата е съставен от еднородна сбита пръст с тъмен кафяво-черен цвят, на места примесен с неравномерно разпръсната силно фрагментирана керамика (трапезна червенолакова и груба кухненска) от римската епоха (обр. 3). Достигнатият стерилен пласт е със светлокафяв цвят.

В повърхностния пласт (орница) на някои от сондажите, основно тези, намиращи се в близост до могилата (№ № 3, 7 и 8), се наблюдаваше ниска концентрация на силно фрагментирана римска керамика. В останалите изкопи (№ № 1, 2, 6, 9, 10, 11, 12, 13) не беше регистриран никакъв подемен археологически материал. Стерилният пласт се намира на дълбочина не по-голяма от 0,90 м.

Обектът следва да бъде свързан с тракийската погребална обредност през римския период (I – III/начало на IV в.). През 2019 г. е предвидено пълно археологическо проучване на надгробната могила.

Литература

Велков 1937: Ив. Велков. Разкопките около Мезек и гара Свиленград през 1932 – 1933 г. – Известия на Българския археологически институт, 1937, XI, 117 – 170.

Игнатов 1996: В. Игнатов. Тракийска надгробна могила от римската епоха край с. Пет могили, Новозагорско. – В: Проучвания на надгробни могили в Новозагорско. Русе, 1996, 71 – 124.

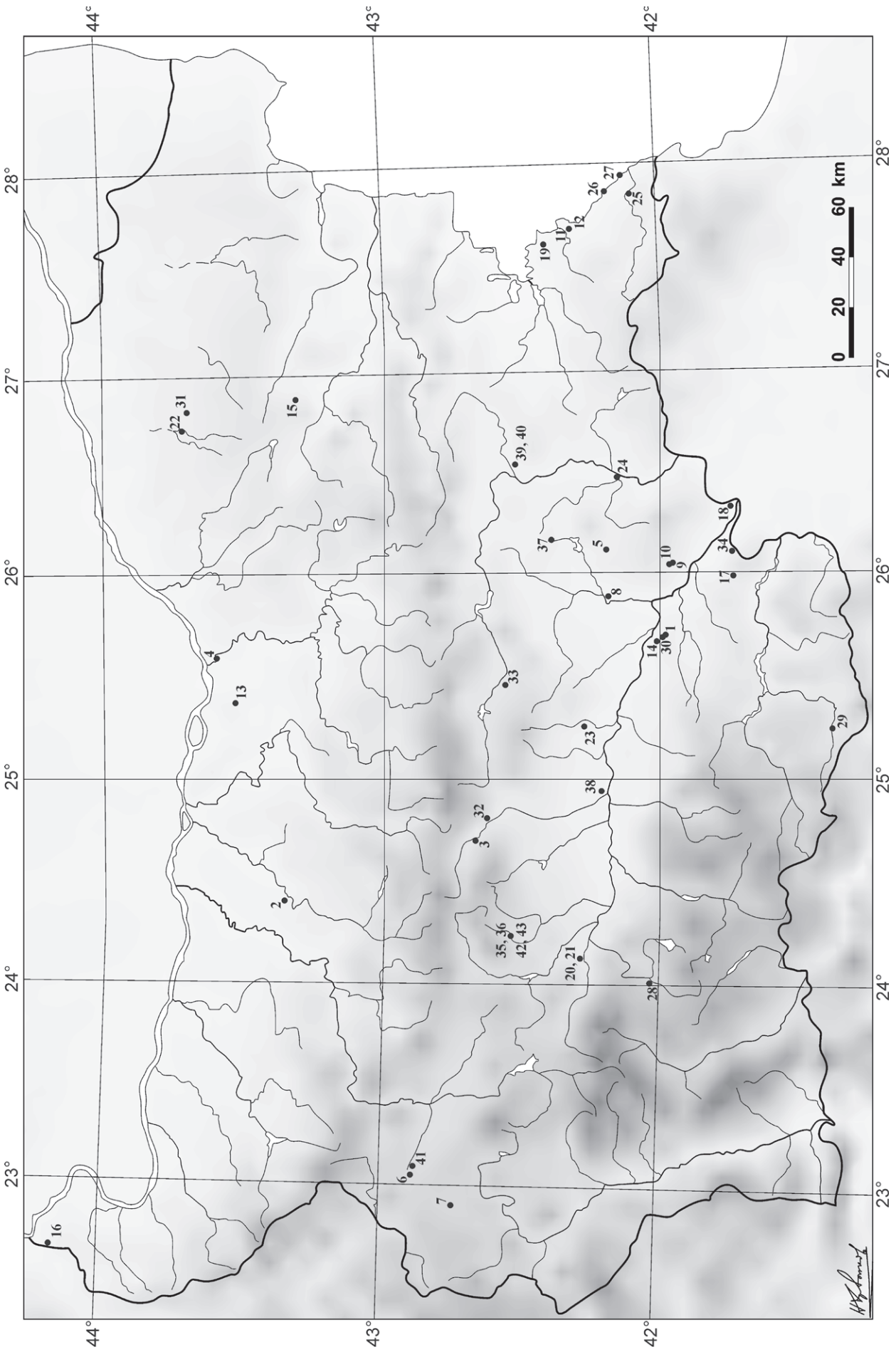
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF SITE NO 74 ON A GAS PIPELINE ROUTE NEAR THE VILLAGE OF TRAKIA, OPAN MUNICIPALITY

Stiliyan Ivanov, Dorothea Gyurdzhiiska

The preliminary archaeological investigations on site No 74 (covering 10% of the area of the site – 2500 m^2, within the space affected by a gas pipeline project) were carried out for 15 days in September 2018.

A small tumulus was found in the central section of the site (Fig. 1). It is around 0.7 m high and around 30 m in diameter. During the trench investigations in the eastern half of the tumulus, two animal skeletons (Fig. 2) were found in its south periphery, probably related to the Thracian burial customs during the Roman period (the 1st – 3rd/beginning of the 4th c. AD).

Archaeological excavations of the entire tumulus will be conducted in 2019.

44°
43°
42°
28°
27°
26°
25°
24°
23°
0 20 40 60 km
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20, 21
22, 31
23
24
25
26
27
28
29
30
32
33
34
35, 36
37
38
39, 40
41
42, 43

III. АНТИЧНА АРХЕОЛОГИЯ

АРХЕОЛОГИЯ НА ГРЪЦКАТА АНТИЧНОСТ (VII – I В. ПР. ХР.)

ГРЪЦКИ ЧЕРНОМОРСКИ КОЛОНИИ И ГРЪКО-ЕЛИНИСТИЧЕСКИ ЦЕНТРОВЕ В ТРАКИЯ

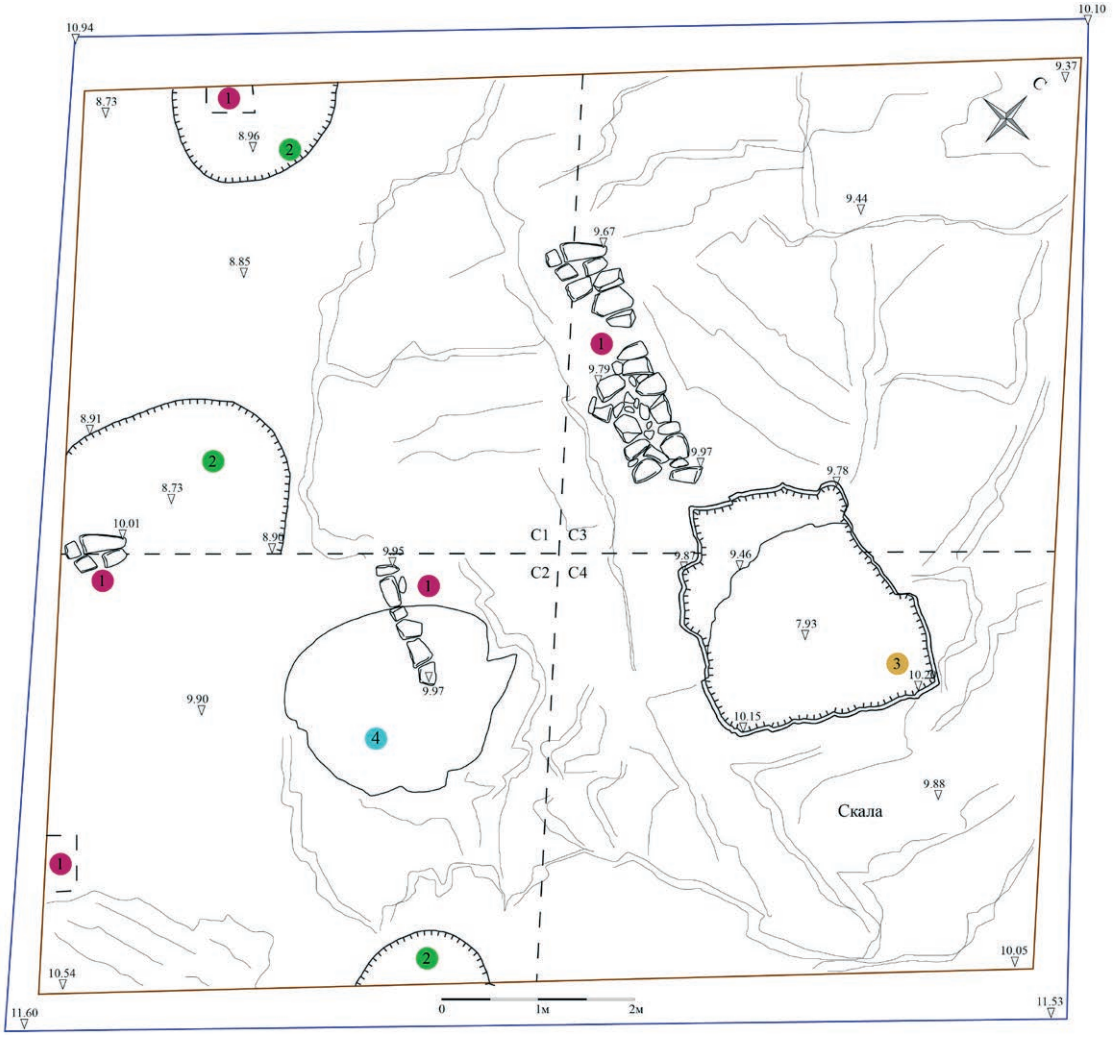
№ 1. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА УЛ. „ЛИЛИЯ“ № 10, УПИ IV, КВ. 84, ИДЕНТИФИКАТОР 67800.501.591 ПО ПЛАНА НА ГР. СОЗОПОЛ

Даниел Пантов

В цитирания имот през периода 01.03.2018 – 15.03.2018 г. бяха проведени пълни спасителни археологически разкопки с цел изясняване на стратиграфията, локализиране и проучване на археологически структури. Разкопките са извършени под ръководството на Даниел Пантов – директор на Исторически музей гр. Приморско, със заместник-ръководител Димитър Недев – директор на ОКИ Музеен център гр. Созопол и с участието на Антония Йорданова – СУ „Св. Климент Охридски“, на основание Разрешение за спасително археологическо проучване № 27/16.02.2018 г.

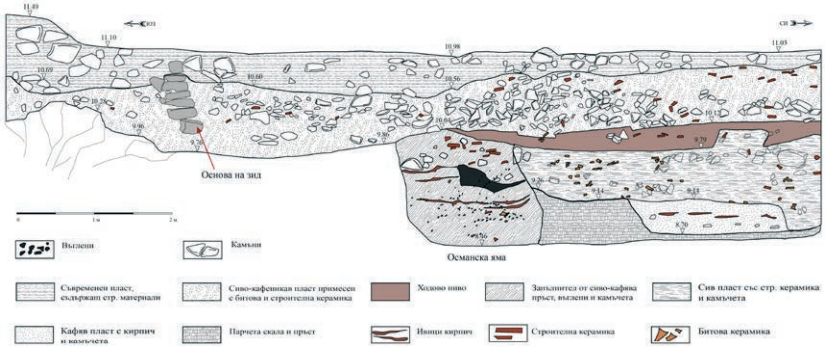
Имотът е с площ от 122 кв. м и попада на територията на НАР „Античен град Аполония“ в старата част на гр. Созопол, на ул. „Лилия“ № 10. Проучванията предхождат инвестиционен проект за изграждането на нова жилищна сграда върху терен, състоящ се от три отделни УПИ, обединени в едно. Основите на съществувалите на това място три сгради от края на XIX – началото на XX в. до голяма степен са нарушили културните пластове. Това бе установено от смесените и разнородни в хронологическо отношение артефакти, като осезаемо преобладаваше керамиката. Преди началото на проучването парцелът бе изчистен от строителни отпадъци до нивото на съвременния околен терен. Изгребването и изхвърлянето им се извърши механизирано. Почистеният терен бе разделен на четири археологически сектора, съобразени с ориентацията на парцела (обр. 1).

В югозападната част на терена – сектор 1, на дълбочина до 1,20 м от околния терен пластовете са нарушени от късно строителство (обр. 2). Откритите материали са смесени, като преобладава силно фрагментираната керамика от XIV – XV в. и османския период. В много от случаите османската керамика бе примесена с късноантична. Проучванията показаха, че теренът е силно компрометиран и няма ясна времева връзка и последователност между повърхностните и ниско лежащите наслоявания. В южната част на квадрата бе проучена негативна структура – яма 1, датирана с находки от края на X – началото на XI в. Ямата е нарушила по-ранна негативна структура – яма 2, с размери 1,30 – 1,40 м, плитко вкопана в основната скала и ограничена от север – североизток от зид с дължина 1,40 и широчина 0,25 м, запазен в един до два реда камъни без оформени лица. На повърхността на яма 2 се откриха смесени архаични и късносредновековни материали. До дълбочината на нивото на вкопаване (0,50 м) запълнителят е еднороден и включва материали от VI в. пр. Хр. В цялата площ на кв. 2 не се регистрираха запазени културни пластове до нивото на основната скала. Подобна е и структурата на стратиграфските пластове в кв. 3, където основите на късните сгради са вкопани до нивото на скалата. В източната част на кв. 3 бе изцяло проучено водоснабдително съоръжение тип „цистерна“ с неправилна форма и размери 2,70 – 2,60 м, по-голямата част на която попада в кв. 4, където не са регистрирани останки от културни напластявания. Цистерната е изсечена в околната скала, на повърхността на която нямаше данни за зидан венец. Добре оформени каменни блокове от варовит пясъчник, които е възможно да са свързани с вторично обрушен венец, се откриха в обема на съоръжението на дълбочина 0,80 – 1,05 м. Върху едно от тези блокчета е запазен античен надгробен надпис от два реда изписан на старогръцки. Запълнителят на съоръже-

Обр. 1. План на разкритите структури: 1. Основи на късни постройки (края на XIX – началото на XX в.); 2. Османски ями; 3. Цистерна; 4. Тъмно петно с архаична керамика

Fig. 1. Plan of the excavated structures: 1. Foundations of buildings (late 19th – early 20th c.); 2. Pits from the Ottoman period; 3. Water tank; 4. Dark soil containing pottery from the Archaic period

Обр. 2. Профил югозапад – североизток

Fig. 2. SW – NE cross-section

нието се състоеше от сивочерна пръст, примесена със средно големи и големи камъни. Находките са малобройни, предимно фрагменти от средновековна и късноантична битова и строителна керамика от V – VI в.

В резултат на извършените пълни археологически проучвания не бяха регистрирани запазени архитектурни останки, с изключение на два малки фрагмента от зидове, маркиращи границите на ями 1 и 2 (обр. 3). Същите нямат културно-историческа и експозиционна стойност. Разкритото водоснабдително съоръжение има научна стойност, с оглед изследване на материалите открити в обема му, но няма експозиционна такава, предвид липсата на зидана вътрешна шахта.

След приемането на обекта от комисия по чл. 158а от ЗКН на МК парцелът бе освободен за реализация на инвестиционния проект, съгласуван с Министерство на културата по реда на ЗКН.

RESCUE EXCAVATIONS AT 10 LILIYA STR., SOZOPOL

Daniel Pantov

During the period 01.03.2018 – 15.03.2018, rescue archaeological excavations were carried out in order to clarify the stratigraphy of the archaeological structures within the plot which covers an area of 122 m^2. It was found that the foundations of 19th and early 20th c. buildings have significantly disturbed the earlier layers (Fig. 1). During the excavations four pits from the Ottoman period and a water tank were unearthed (Figs 2, 3). The excavated finds consist mostly of fragmented Ottoman pottery and highly fragmented early Byzantine and medieval pottery.

Обр. 3. Въздушна снимка на обекта

Fig. 3. Aerial view of the excavated structures

№ 2. ХРАМОВ КОМПЛЕКС НА О. СВ. КИРИК, ГР. СОЗОПОЛ

Кръстина Панайотова, Маргарит Дамянов, Теодора Богданова

Археологическите разкопки в източния сектор се проведоха в две зони, разположени североизточно от сградата на Морското училище и югоизточно от апсидата на раннохристиянската базилика (обр. 1).

Продължи работата по разкриване на яма № 27, след като беше демонтирана бетоновата основа на оградата в тази част на острова. Контекстът съдържа голямо количество животински кости и рога. Откритият керамичен материал представлява дребни фрагменти от архаичната и класическата епохи, както и от римския период (II в.).

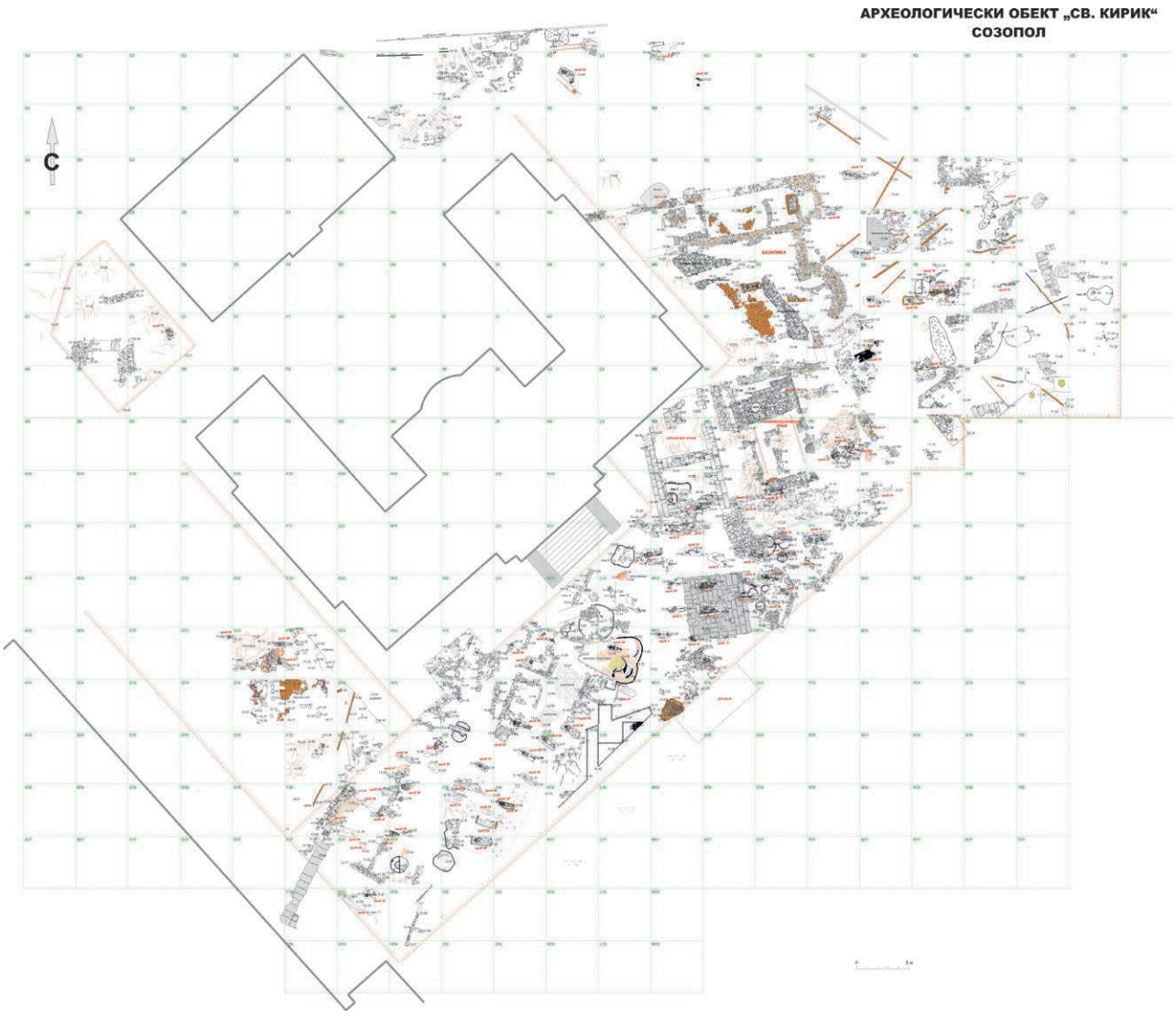
При разкопаване на реброто между кв. J2 – K2 също се откриха животински кости, черупки от миди и силно фрагментирана елинистическа керамика (съдове с релефна украса), фрагменти от архитектурни детайли и предмети от кост.

Югоизточно от апсидата на базиликата (в кв. Q7, P7 и R9) се намериха фрагменти от мраморни и варовикови архитектурни детайли, строителна и битова керамика от архаичната епоха до Късната античност.

Основната цел на работата в централния сектор беше да се уточни хронологията на т. нар. „елинистически храм“. Работи се в неговата вътрешност, където през 2011 г. бяха оставени две ребра от двете страни на сондажа до ниво варовиков трошляк.

В източния профил на западното ребро ясно се различава най-горният пласт от варовиков трошляк, който затваря наслагите отдолу. В него има петна от горял варовик с до розово-червен цвят и много фина структура. На по-ниско ниво се проследява тънък белезникав варовиков пласт и под него – тънък горял пласт в северната част и червен глинест пласт в южната част. На по-долно ниво в източното ребро се засича ясно изразен пласт с дебелина 0,10 – 0,12 м от по-едри варовикови отломки. Под тях пръстта е тъмна, с много материали – керамика, въглени, кости, мидички, шлака.

След зачистването на нивото под трошляка в западното ребро се разкри структура от ломени камъни (част от зид?). В северната част на работния участък, под големия варовиков блок се разкри втори ред подравнителни варовикови плочи, който образува фундамент на напречна стена през хра-

Обр. 1. Общ план на обекта (инж. А. Каменаров)

Fig. 1. General plan of the site (author A. Kamenarov)

ма (обр. 2), използваща частично естествената скална тераса. Планът на постройката намира паралели в храма на Афродита в Истрия (Alexandrescu, Sion 2005, 159 – 168, Pl. 96).

Сред материалите, открити във вътрешността на ранноκласическия храм, има голямо количество шлака, отделни мраморни фрагменти и много животински кости. Представени са обичайните категории керамика: архаични амфори от Клазомене, Хиос, Лесбос, Милет (обр. 3), както и многобройни фрагменти от битова керамика – монохромна, фина (включително чаши с птици, с групи от линии или с розети и фрагменти от коринтско ойнохое, намерено през 2011 г.), дъно от стъклен съд и част от фаянсов арибал. Всички находки се отнасят към архаичната епоха – докъм края на VI – началото на V в. пр. Хр., с което се потвърждава хипотезата, че този храм е построен в началото на класическия период.

Между югозападния ъгъл на Архаичния храм, изградена с тухли шахта и стълбището на Морското училище беше разкопан и сектор с размери 2,0 х 2,0 м. В средата на това пространство се откри издължено вкопаване с по-тъмен пълнеж, който се откроява на светлия фон на пласта, съдържащ много варовиков трошляк. Пръстта във вкопаването е наситена с материали – основно керамични фрагменти от първата половина на VI в. пр. Хр., теракота – гълъб, много животински кости и др.

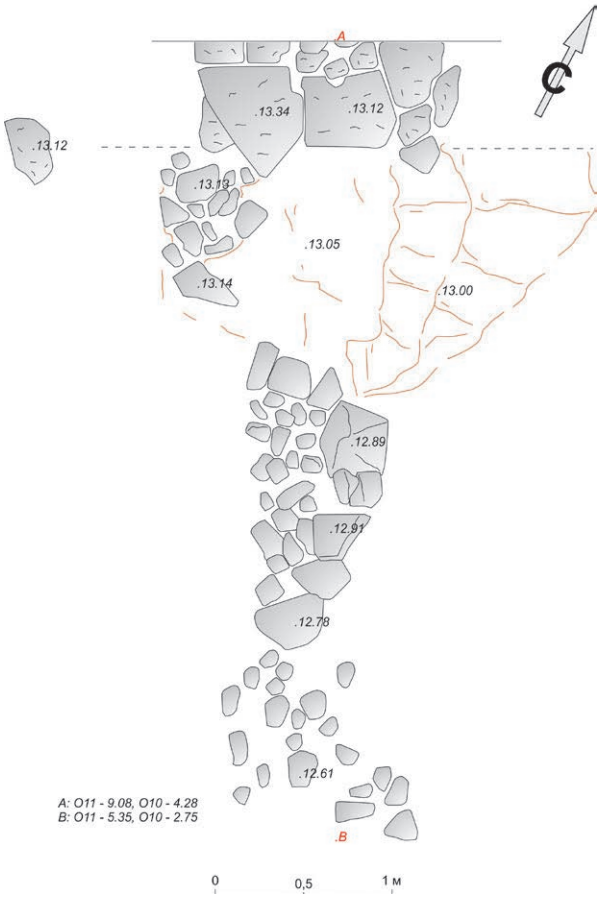
В този сектор се намериха два фрагмента от плоча с релеф. Единият е част от сцена, идентична на първите открити екземпляри, с маршируващи надясно воини и дава основание да се предполага, че фризът е съществувал в четири еднакви екземпляра. Върху горния край на втория е запазена част от астрагала, а в десния – обърнат надясно коринтски шлем с дълъг гребен. Вляво личи част

от високо вдигната ръка, замахваща с копие наляво – възможно е да се реконструира фигура на конник. Фризът от о. Св. Кирик е представлявал многофигурна композиция, представяща битка между пеши воини и конници и се датира ок. 500 г. пр. Хр.

Керамичните архитектурни детайли, открити на острова, се увеличиха и с един фрагмент от плоча с йонийски киматион, намерена в пълнежа на гроб № 90 (кв. К14). Върху овата е запазен много малък участък от оригиналното покритие с червено-кафяв фирнис, а върху черупките има следи от ангоба с червен цвят. Друг фрагмент от идентична плоча е намерен през 2011 г. в кв. М14. Плочите са украсявали покрива на сграда от теменоса, чийто основи не са идентифицирани. Единствените известни засега точни паралели са от Истрия и се датират в 550 – 525 г. пр. Хр.

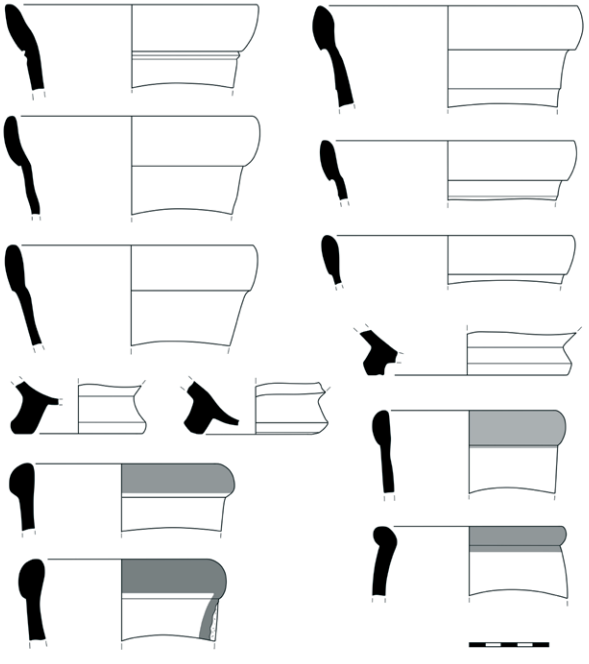
В двата сектора бяха проучени общо пет късноантични гроба, регистрирани през миналата година. Гробовете в източния сектор са без ясно очертание на ямата и с разпръснати кости. Погребаните в централния сектор са положени с глава на СЗ в изкопана в стерилна глина и разпрашена скала яма, чиито стени в два от случаите са облицовани предимно с варовикови или мраморни блокчета и тухли. Единствено в гроб № 90 се откри стъклено мънисто под черепа на бременна жена – върху двете тазови кости се откриха малки костици от човешки зародиш.

Откритите метални находки са главно бронзови монети на Аполония, оловни тежести. Внимание заслужават бронзова тока с изображение на лъв и плочка за тока от IX – X в., вероятно от разрушени гробове. Подобни са известни от Североизточна България (Плиска, Преслав), както и от Маркели (Момчилов 2011, 26 – 27, обр. 1).

Обр. 2. Вътрешност на ранникласическия храм (инж. А. Каменаров)

Fig. 2. Interior of the Early Classical Temple (author A. Kamenarov)

Обр. 3. Архаични йонийски амфори от пласта във вътрешността на ранникласическия храм

Fig. 3. Archaic Ionian amphorae from the layer inside the Early Classical Temple

Литература

Момчилов 2011: Д. Момчилов. Паметници на старобългарската металопластика в Североизточна Тракия през Първото българско царство. – Управление и образование, Академично списание, кн. 2, т. 7 (2), Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Факултет по обществени науки, Бургас, 2011, 26 – 31.

Alexandrescu, Sion 2005: P. Alexandrescu, A. Sion. Le Temple d'Aphrodite. – In: La Zone Sacrée d'époque grecque, Histria VII, Bucarest – Paris, 2005, 159 – 173.

ANCIENT GREEK TEMENOS ON THE ISLAND OF ST KIRIK, SOZOPOL

Krastina Panayotova, Margarit Damyanov, Teodora Bogdanova

In the eastern sector (Fig. 1), the investigations of pit 27 continued; it contains large amount of animal bones and horns and small fragments of pottery, mainly from the Roman period (2nd c. AD). Animal bones and fragmented Hellenistic pottery were found also to the south of the pit.

The work in the central sector was focused on the interior of the Early Classical Temple. A structure of split stones was uncovered, as well as a second course of levelling limestone slabs (Fig. 2) that served as a foundation of a transversal wall that divided the temple in two. The materials – Ionian amphorae (Fig. 3), monochrome and fine pottery – date from the Archaic period to the late 6th – early 5th c. BC, thus confirming the hypothesis that the temple was built during the early Classical period.

In a small sector between the SW corner of the Archaic Temple and the stairs of the Maritime School, a pit (?) was discovered, with a blackish fill and pottery from the 6th c. BC, a terracotta of a dove and two fragments of relief plaque(s).

Five late antique graves were discovered in the two sectors.

ИЗВЪНГРАДСКИ ОБЕКТИ

№ 3. СЕЛИЩНА СТРУКТУРА И НЕКРОПОЛ ОТ ТЕРИТОРИЯТА НА АПОЛОНИЯ ПОНТИКА В М. МЕСАРИТЕ, ГР. СОЗОПОЛ

Кръстина Панайотова, Теодора Богданова, Александър Баралис

Редовните археологически проучвания на обект „Селищна структура и некропол от територията на Аполония Понтика в м. Месарите“ от землището на гр. Созопол се извършиха в изпълнение на съвместен научно-изследователски проект между НАИМ и музея Лувър на тема „Аполония – некропол и територия“.

Работата през 2018 г. беше съсредоточена само в сектор Месарите 4 (обр. 1), като главно се довършваха някои участъци с оглед възлагането на проект за консервация и реставрация.

Обр. 1. Панорамен изглед на обекта

Fig. 1. General view of the site

С цел да се проследи продължението на структурите, открити в квадрати I0, I1, J0 и J1 през 2017 г., археологическият изкоп беше разширен в северна посока (квадрат J-3). Два нови квадрата (L1 и M1) бяха отворени и в източната част на обекта, като целта беше да се проучи продължението на пътя и некропола в североизточна посока. Работи се и в източните части на квадратите по линията К – от К5 до К 12 (обр. 2).

В северното разширение почти на повърхността се откри редица от един ред ломени камъни без спойка, като камъните лежат върху материковата скала.

Допроучена беше стената, която попада под гроб № 24 в се-

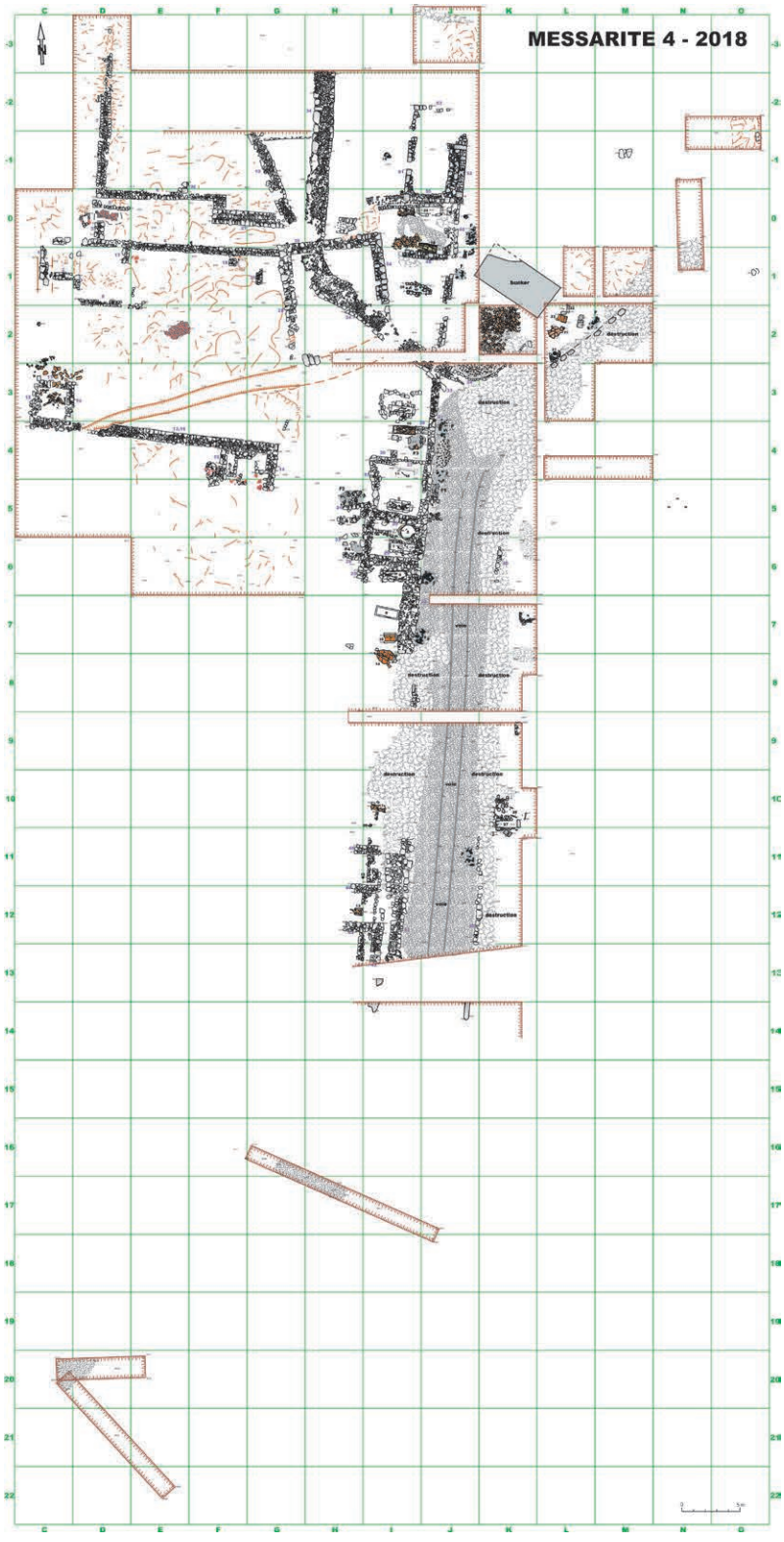
вероизточната част на обекта. Тя е изградена от ломени камъни в двулицев градеж с емплектон от малки камъни. Ориентацията ѝ е И – З (с отклонение на ЮЗ). Отделни камъни от нейното продължение в западна посока бяха разкрити през 2017 г. на по-ниско ниво в кв. Н0, северно от сграда № 4. Новооткритият зид е успореден на северната стена на сграда № 4, което може да бъде индикация за едновременното им съществуване. Между камъните в западния край на стената се намери оловна тежест за прашка.

Доразкрита беше и стената, която е видимо продължение на източната стена на сграда № 3, прекъсната от изкопаната от военните траншея. Проучената дължина е 2,48 м, широчина 0,60 – 0,62 м, запазена височина – около 0,40 м. Възможно е тя да е сключвала ъгъл със стената, намираща се южно от гроб № 18.

В резултат на работата в новите квадрати (L1 и M1) източно от бункера се установи, че тук е запазена малка част от културния слой и разсипът от камъни, регистриран в кв. М2, продължава в СИ посока, като вероятно маркира останките от пътя. В кв. М2 се допроучи откритото през 2017 г. обредно огнище. Намериха се фрагменти от местни и чернофирнисови съдове.

Югозападно от бункера се достигна до ниво от трамбовани дребни камъни и фрагменти от керемиди, вероятно част от трасето на пътя след разрушаването на сградите. Подобна ситуация на използване на керемиди в трамбовката на пътя беше установена и в следващия на юг квадрат.

Продължи разкопаването в дълбочина в източната част на квадратите по линията К (К5 – К12), между източния профил и деструкциите от ломени камъни от източната страна на пътя. Установи се струпване от ломени камъни в кв. К5 и К6 и стена от ломени камъни на границата между квадрати К7 и К8. Тя е с ориентация И – З и широчина около 1,0 м. Откритите около структурите в квадрати К6 и К7 керамични фрагменти, между които и долна част от чернофирнисова кана с пробито дъно, се отнасят към втората половина на V в. пр. Хр.

Обр. 2. Общ план на обекта (инж. А. Каменаров)

Fig. 2. General plan of the site (author A. Kamenarov)

В кв. К10 за първи път се откриха гробни съоръжения от източната страна на пътя (обр. 3), кои-

Обр. 3. Гробове № 27 и № 28

Fig. 3. Graves No 27 and No 28

то се датират в края на IV – началото на III в. пр. Хр. В градежа на гроб № 27 са използвани ломени камъни и варовикови блокчета, база за стела и мраморна плоча (стела ?). При разкриването на западната стена на гроба се достигна до източното лице на стената, която загражда пътя от източната му страна. Установи се, че гробът е бил разрушен и ограбен, като проникването в него вероятно е станало при североизточния ъгъл, където липсват камъни от северната му стена.

В гробната камера, която е с ориентация И – З, не бяха открити човешки останки. Единствено до западната стена на гроба се намериха бронзово огледало и желязна ножица – дарове, познати и от други гробове в м. Месарите (Панайотова и др. 2013, 227, обр. 1). Не е ясно дали откритата до южната стена на гроба база за стела с остатъци от мраморна плоча е била преизползвана като строителен материал (възможно за покритието).

Вероятно по същото време е разрушен и ограбен и разположеният в непосредствена близост гроб № 28, който е бил покрит със стреховидно поставени керемиди. И тук не се откриха костни останки. До източната, поставена вертикално керемида се намериха керамична паничка – солничка, подобна на откритите в гроб № 4 от гробницата при сградата на ЛИДЛ (Богданова и др. 2017, 257) и две монети на Аполония с изображение на прав Аполон и изправена котва на обратната страна. Близо до СЗ ъгъл на гроба, между ломени камъни се откри долна половина от амфора.

С цел да се проследи трасето на пътя в южна посока беше заложен сондаж с размери 23,00 х 1,50 м. Мястото беше избрано заради ясно изразен на повърхността надлъжен позитив с ориентация приблизително С – Ю. В западната половина на сондажа се достигна до разсип от дребни ломени камъни с денивелация на запад – участък от пътната настилка. Явно в тази част от м. Месарите пътят прави завой на ЮЗ.

Макар и ограничени във времето и по площ, проучванията през 2018 г. доведоха до важни резултати относно развитието от двете страни на пътя на селищната структура и некропол в м. Месарите.

Литература

Богданова и др. 2017: Т. Богданова, М. Попова. Д. Недев, М. Крумова. Фамилна гробница от елинистическата епоха и погребения от римския период в охранителната зона на некропола на Аполония Понтика, гр. Созопол. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 257 – 260.

Панайотова и др. 2013: К. Панайотова, Т. Богданова, А. Баралис. Българо-френски археологически проучвания на селищна структура и некропол от територията на Аполония Понтика в м. „Месарите“, гр. Созопол. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 227 – 230.

SETTLEMENT AND NECROPOLIS IN THE TERRITORY OF *APOLLONIA PONTICA* IN MESARITE LOCALITY, SOZOPOL

Krastina Panayotova, Teodora Bogdanova, Alexandre Baralis

The wall beneath Grave 24 was completely investigated; it is built of split stones (Fig. 1), among which a lead sling bullet was found. A level of beaten stones and roof tile fragments – part of the pavement of the road – was reached to the south of the bunker.

An E – W oriented wall of split stones was excavated between squares K7 and K8 (Fig. 2). A black-glazed bolsal and part of a jug with pierced bottom that were found next to the wall date from the second quarter of the 5th c. BC.

For the first time, graves oriented E – W were investigated to the east of the road (Fig. 3); they date from the late 4th – early 3rd c. BC. Split stones, small limestone blocks, a base for a stele and a marble slab were used in the construction of Grave 27. Grave 28 was covered with roof tiles arranged as pitched roof. No skeletal remains were found in both graves. The inventory consists of a bronze mirror and iron scissors (Grave 27), and a small bowl and two coins of Apollonia (Grave 28).

Another stretch of the pavement of the road was detected in a trench to the south of the site. Apparently, here the road turned southwest.

№ 4. ГЕОФИЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ В. М. МЕСАРИТЕ, ГР. СОЗОПОЛ

Кръстина Панайотова, Християн Цанков, Кирил Велковски

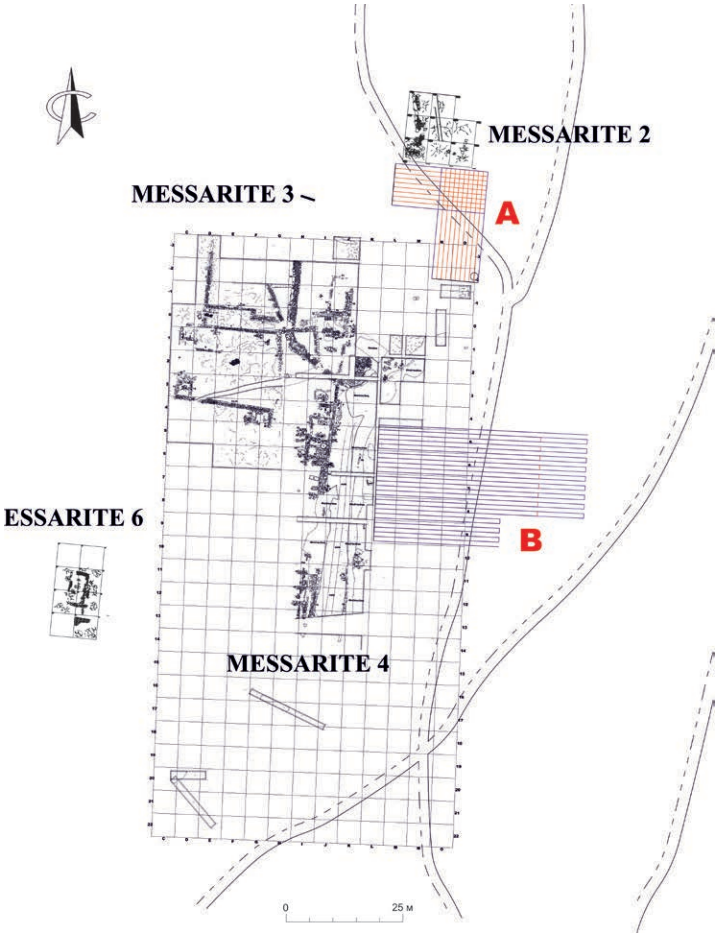
Основната цел на геофизичното проучване беше проследяването на трасето на пътя с каменна настилка, открит на територията на обект „Селищна структура и некропол от територията на Аполония Понтика“ в м. Месарите (сектор Месарите 4).

Полевата работа – геомагнитни измервания и георадарни проучвания – се осъществи в два сектора (обр. 1): А (северен) и В (южен). Интерпретацията на резултатите от георадара са извършени при наблюдения и анализ на цялостните триизмерни модели за двете измерени площи и по получените хоризонтални сечения в дълбочина от 0 до – 3,3 м през 0,10 м.

Сектор А. С цел да се проследи трасето на пътя в североизточна посока се определи за изследване сектор с огледална Г-образна форма, разположен между археологическите изкопи на секторите Месарите 2 и Месарите 4. Северната му граница е успоредна на изкопа в сектор Месарите 2. Южната му тясна част навлиза в североизточния ъгъл на сектор Месарите 4. Обхваща площ от 1124 кв. м.

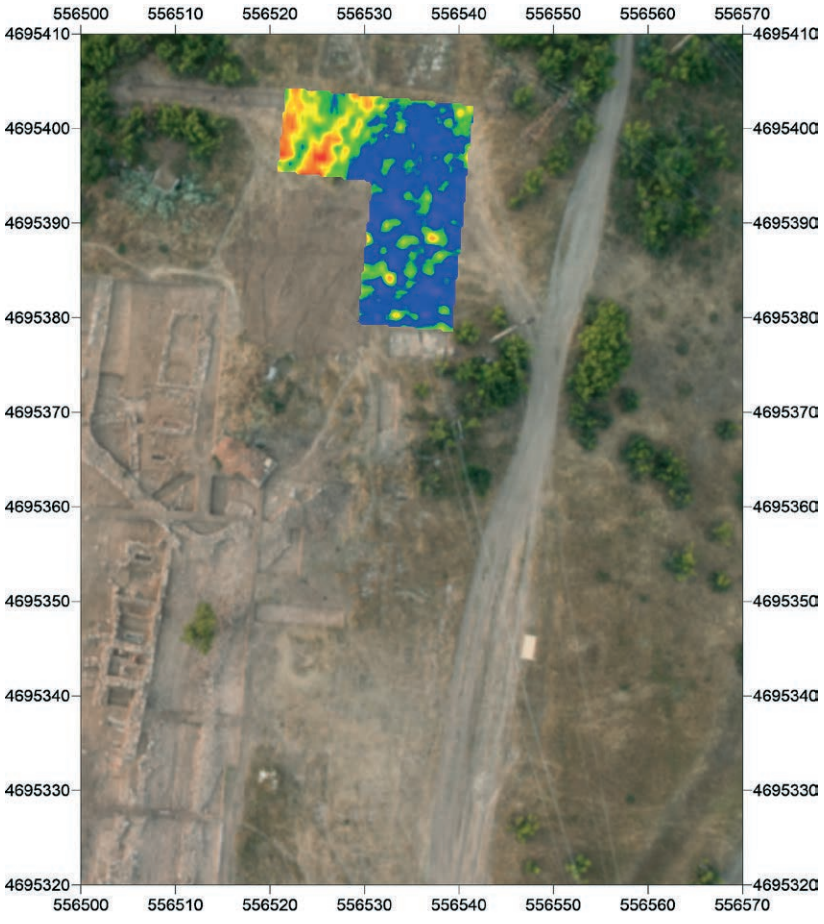
Теренът е обрасъл с треви и дребни храсти. В него попада и част от черния път, който преди започването на разкопките през 2011 г. минаваше през сектор Месарите 2. Тук са разположени няколко метални и циментови стълба от електропроводната мрежа, което прави използването на магнитометър невъзможно.

В резултат на изследването с георадар (47 профила с обща дължина от 1293 м) се установиха две основни аномални зони, които са съсредоточени в югоизточния ъгъл (до сондаж 1, проучен през 2017 г.) и по северната страна на разкопаваната площ (до сектор Месарите 2). Първата аномална зона в южната част е косо разположена, с относителна ориентация югозапад – североизток, в дълбочина от -0,9 до -1,8/2,0 м. Интерес представлява появата на силна аномална зона в североизточния край на проучвания терен на дълбо-

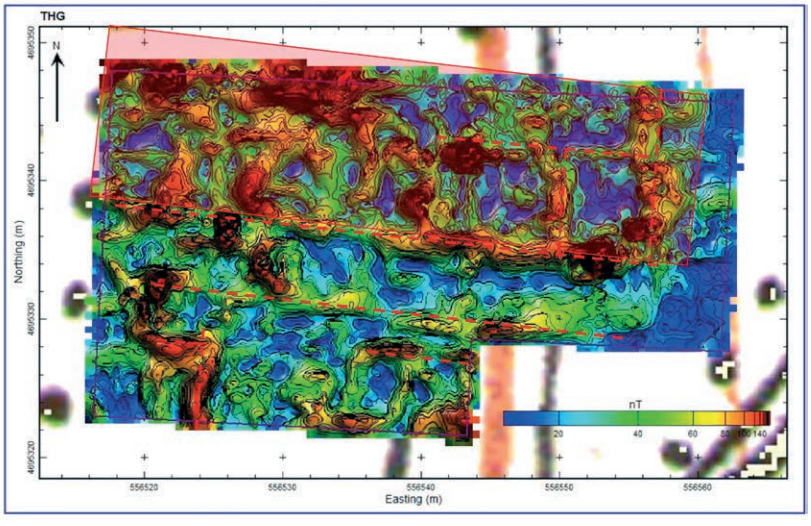
Обр. 1. План на сектори Месарите 2 и 4 с проучените с геофизични методи зони

Fig. 1. Plan of sectors Mesarite 2 and 4 with the geophysically surveyed zones

Обр. 2. Хоризонтални разрези на аномалното разпределение на сигнала на георадара в сектор А при дълбочина -2,9 м кота терен

Fig. 2. Horizontal cross-sections of the anomalous distribution of the GPR signal in Sector A at a depth of -2.9 m from the ground

Обр. 3. Карта на хоризонтален градиент на геомагнитното поле за първо ниво TA1 на измерване в рамките на сектор В с нанесени линейно корелирани аномални зони

Fig. 3. Horizontal cross-sections (plan view) of the anomalous distribution of the GPR signal in Sector A at a depth of -2.9 m from the ground

чина под -2,5 м. Тя наподобява ивица, оградена от двете страни, с разстояние между оградите в рамките на 6 метра, аналогична на констатираната широчина не само на пътя в м. Месарите, но и на крайбрежния път в м. Калфата и Буджака (Панайотова и др. 2017, 244). Развитието на аномалната зона е от -2,5 като максимумът е -2,7/-3,0 м, след което до -3,30 м остава интензивна само източната страна на аномалията.

Сектор В. С цел да се провери теренът, предвиден за изграждане на нова автогара на Созопол, чието местоположение е планирано да бъде източно от черния път, минаващ от източната страна на сектор Месарите 4, се определи за изследване сектор В.

Той има шестоъгълна форма и ориентация по дългата ос изток – запад. Западната му и северната му са съобразени със съществуващата план-квадратната мрежа на сектор Месарите 4. Общата площ на изследваната зона е почти 1000 кв. м. Тук теренът е заравняван от военните през XX в. и сега е обрасъл с тревиста растителност. Почти през средата му минава съвременен черен път, по повърхността на който се забелязва редица от ломени камъни с ориентация север – юг.

В този сектор бяха извършени геомагнитни и георадарни изследвания, в резултат на чиято интерпретация се установи наличието на аномални зони, които са породени от разрушена структура в дълбочина. На места ясно се виждат частични линейни последователности от аномалии, които най-вероятно трасират структури. Така очертани, те предполагат наличието на останки от сграда (или сгради) от източната страна на пътя, съответстващи на ситуацията, позната ни от западната му страна.

Може да се предположи, че откритата през 2018 г. на границата на квадрати К7 и К8 в сектор Месарите 4 стена е част от установената в непосредствена близост

линейна аномалия с ориентация изток – запад. Тази ориентация видимо съответства на посоката, в която са ориентирани оградните стени на сграда № 2 и сграда № 3 от сектор Месарите 4 и предполага синхронно изграждане на структурите от двете стени на пътя.

Потенциалното присъствие на сграда/и от източната страна на пътя през класическата епоха може да потвърди статута на „селищната структура" в м. Месарите не като отделни имения/стопанства, а като селище, развило се около пътя, който води към хóрата на Аполония и минните разработки под връх Бакърлъка.

Литература

Панайотова и др. 2017: К. Панайотова, Т. Богданова, А. Баралис. Селищна структура и некропол на територията на Аполония Понтика в м. Месарите, гр. Созопол. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 241 – 245.

GEOPHYSICAL SURVEY IN MESARITE LOCALITY, SOZOPOL

Krastina Panayotova, Hristiyan Tsankov, Kiril Velkovski

The geophysical survey of the archaeological site 'Settlement and necropolis in the territory of Apollonia Pontica' in Mesarite locality was carried out in two sectors (Fig. 1).

In Sector A, the ground-penetrating radar (GPR) revealed two main zones of anomalies. The first one, detected in the southern part, is approximately SW – NE oriented, at a depth between -0.9 and -1.8/-2.0 m. Of particular interest is the strong anomaly at the NE edge of the investigated area, at a depth below -2.5 m. It resembles a strip flanked on both sides, with a distance of c. 6 m between the borders (Fig. 2).

Geomagnetic and GPR surveys were carried out in Sector B and their interpretation revealed the presence of anomalous zones, resulting from a disturbed underground structure. At places, there are clear partial linear series of anomalies that most probably delineate structures (Fig. 3). They would indicate the existence of building(s) to the east of the road, correspondingly to the situation to the west of it.

№ 5. АНТИЧНА КРЕПОСТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. РАВАДИНОВО, ОБЩИНА СОЗОПОЛ

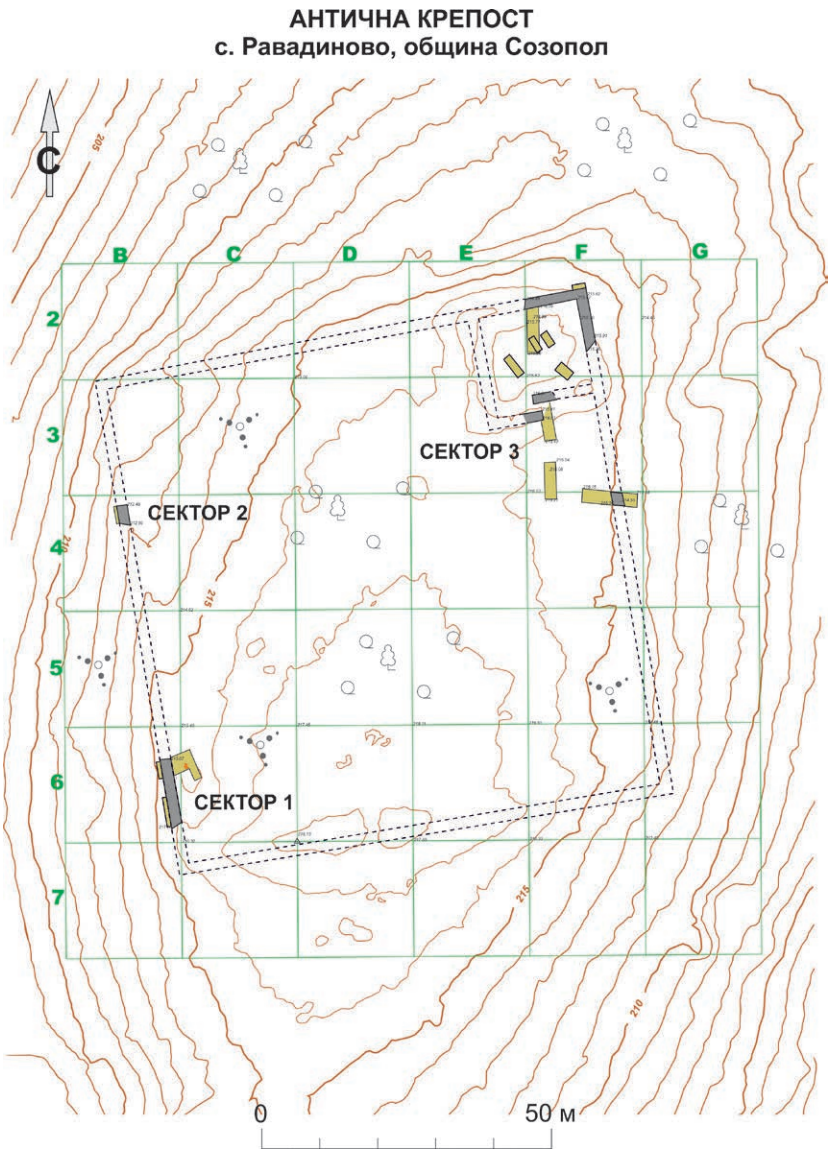
Павлина Девлова, Илия Киров, Маргарит Дамянов

Археологическите разкопки през 2018 г. бяха продължение на първото теренно изследване, проведено през 2017 г. (Девлова, Киров 2018; Девлова 2019).

Проучването се проведе в периода от 23.07.2018 г. до 14.08.2018 г. с Разрешително № 197/09.05.2018 г. под ръководството на Павлина Девлова (уредник в отдел „Археология" към НИМ), Илия Киров (уредник в отдел „Археология" към НИМ) – заместник-ръководител, д-р Маргарит Дамянов (Секция за тракийска археология към НАИМ – БАН) – заместник-ръководител, и доц. д-р Кръстина Панайотова (Секция за антична археология към НАИМ – БАН) – научен консултант.

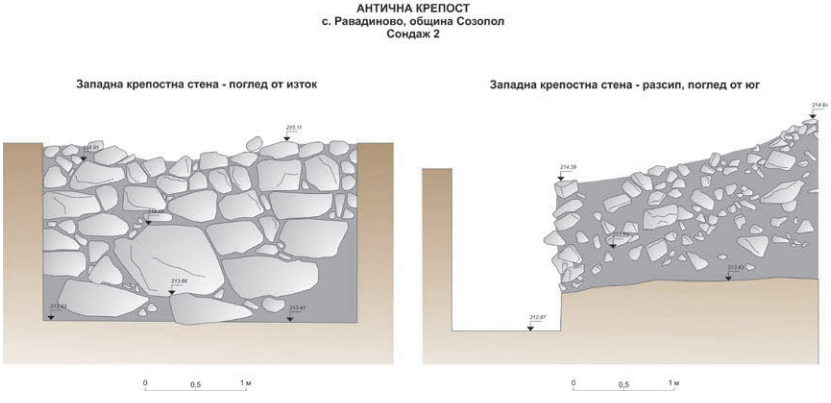
Теренната работа беше организирана в два сектора на античната крепост: Север (3) и Юг (1) (обр. 1). В сектор Юг се проучиха квадрати В 6 – 2 и С 6 – 1. Разширена беше изследваната през предходната година площ от вътрешната страна на западната крепостна стена и беше заложен сондаж от външната с цел очертаване на профила на стената. В сектор Север (3) се работи в квадрати F 2 – 1, 3; F 3 – 1, 3 и F 4 – 2. Целта бе да се проследи трасето на източната крепостна стена в южна посока (извън вътрешното укрепление) и да се установят детайли в изграждането на допълнително укрепената част с размери 20 х 20 м.

Вследствие на археологическите разкопки продължи разкриването и документирането на крепостната стена и вътрешната укрепена част.

Обр. 1. Общ план на археологическия обект и проучените структури (инж. А. Каменаров)

Fig. 1. General plan of the archaeological site and studied structures (author A. Kamenarov)

Обр. 2. Профили (автор Я. Мутафчиева)

Fig. 2. Cross-sections (author Y. Mutafchieva)

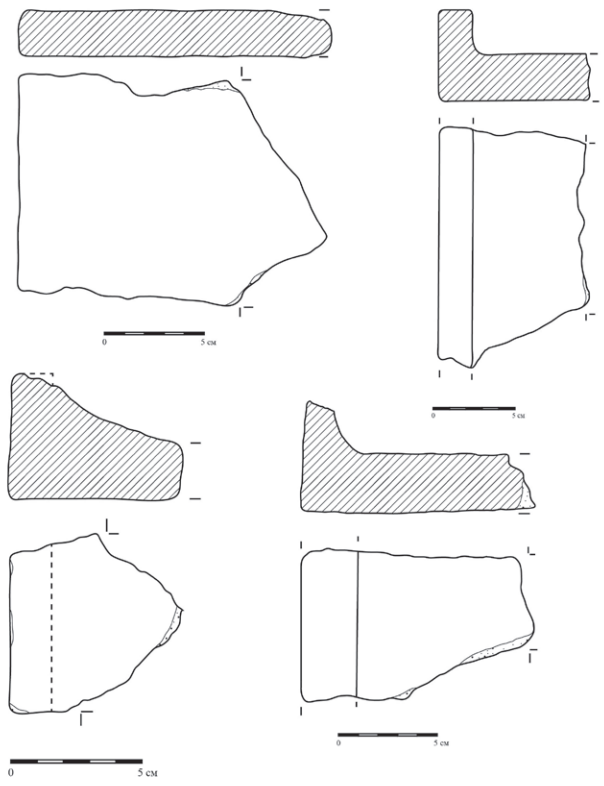
Крепостна стена. Проучените участъци на крепостна стена обогатяват информацията за размерите и начина на градеж (обр. 2). Лицата на стената са изградени от добре обработени и нивелирани камъни на глинена спойка, редени в правилни редици. Вътрешността на стената е запълнена с по-дребни камъни, поставени в редове. Дебелината на крепостния зид варира от 1,60 м до 1,80 м. Максималната запазена височина достига 2,00 м (регистрирана в сектор Юг). Източната стена в сектор Север е съхранена значително по-лошо. Заради многобройните открити късове мазилка с отпечатъци от прът се предполага, че крепостната стена е била надградена с колово-плетена конструкция, измазана с глина и покрита с керемиди.

Вътрешна укрепена част. В североизточния ъгъл в границите на крепостта продължи проучването на вътрешната укрепена част с размери 20 х 20 м. Стените на вътрешното укрепление са двулицеви, масивни, изградени от големи и средно големи обработени камъни на глинена спойка, редени в нивелирани редове. Някои от документираните блокове достигат размери 1/1,20 х 0,60/0,80 х 0,40/0,50 м. Запазената височина достига 1,60 м, а разсипът на стената в южна посока е над 4 м. Беше установено, че вътрешната ширина на укреплението в посока север – юг е 15,10 м. При южната стена на вътрешното укрепление се проучва ситуация – две стени се разминават и оформят ъгъл. На този етап от проучването функцията на вътрешната укрепена част не е установена. Засега в границите на вътрешното укрепление не са регистрирани следи от структури, които да изяснят вътрешната му организация. Културният пласт с дебелина ок. 1 м лежи върху материковата скала и съдържа фрагменти керамика и

късове опалени мазилки, вероятно от надстройката на крепостната стена. Откритите фрагменти от керемиди са малобройни и към момента не позволяват да се предположи съществуването на по-масивни постройки.

Археологически материали. Културен пласт беше регистриран във всички проучвани участъци. Керамичният комплекс обхваща различни категории. Луксозната чернофирнисова керамика е сравнително слабо представена от фрагменти от чаши (скифоси, кантарос), паници и панички, рибно блюдо и др. Най-многобройни са амфорите с разнообразен произход – от Хиос и южнойонийски центрове (Милет/Самос), Лесбос, Тасос, Менде и други северноегейски производители от т. нар. „кръг на Тасос“, Хераклея Понтийска и др. Представена е и монохромната керамика на колело (кратеровидни съдове и дълбоки паници). Към кухненската керамика се отнасят фрагменти от гърнета на колело и мортарий. Керамиката на ръка е регистрирана с малък брой фрагменти от големи съдове (хранилища).

Строителната керамика е представена от плоски и покриващи керемиди, като е използвана коринтска покривна система (обр. 3). Керемидите се характеризират с висококачествена изработка – добре пречистена глина, хомогенен лом и грижливо обработени повърхности. В някои от проучените участъци се установи висока концентрация на мазилки, по някои от които се наблюдават следи от заглаждане и/или колово-плетена конструкция.

Обр. 3. Фрагменти от покривни керемиди (автор И. Киров)

Fig. 3. Roof tile fragments (author I. Kirov)

Най-ранните фрагменти от чернофирнисови съдове и амфори могат да се отнесат към първата половина на V в. пр. Хр. – със сигурност втората четвърт, без да може да се изключи и малко по-ранна дата. Втората половина на века и първата половина на IV в. пр. Хр. също са добре представени, като към момента сред керамиката няма елинистически материали. Към периода на Ранния елинизъм обаче се отнасят бронзови монети – постумна на Александър III Велики, датирана ок. 323 – 315 г. пр. Хр., и на Аполония Понтика с контарамарка – осемлъчева звезда, датирана в първата половина на III в. пр. Хр.

Предвид анализа на откритите археологически материали на този етап от проучването, обектът може да се датира между първата половина на V в. пр. Хр. и първата половина на III в. пр. Хр.

Литература

Девлова 2019: П. Девлова. Антична крепост „Равадиново“ в територията на гръцката колония Аполония Понтика. – Известия на Националния исторически музей, XXXI, 2019, 50 – 57.

Девлова, Киров 2018: П. Девлова, И. Киров. Антична крепост в землището на с. Равадиново, община Созопол. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 171 – 173.

ANCIENT FORTRESS NEAR THE VILLAGE OF RAVADINOVO, SOZOPOL MUNICIPALITY

Pavlina Devlova, Ilia Kirov, Margarit Damyanov

The archaeological investigations took place in the period 23 July, 2018 – 14 August, 2018, under the direction of Pavlina Devlova (curator at the Department of Archaeology of the National Museum of History), with deputy-directors Iliya Kirov (curator at the Department of Archaeology of the National Museum of History) and Dr. Margarit Damyanov (National Archaeological Institute with Museum at the Bulgarian Academy of Sciences), and Assoc. Prof. Krastina Panayotova (Department of Classical Archaeology of the National Archaeological Institute with Museum at the Bulgarian Academy of Sciences) as a consultant.

As a result of the regular archaeological excavations, parts of the fortress wall (Figs 1, 2) and the internal fortification were discovered and documented. The archaeological materials comprise fragments of black-glazed vessels, amphorae, coins, personal ornaments, architectural ceramics (Fig. 3) and plasters. Given the analysis of the archaeological finds at this stage of the research, the site can be dated to the timespan from the first half of the 5th to the first half of the 3rd c. BC.

НЕКРОПОЛИ

№ 6. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В НЕКРОПОЛА НА АПОЛОНИЯ В М. КАЛФАТА (ПИ 67800.4.560)

Кръстина Панайотова, Маргарит Дамянов

Поземлен имот с идентификатор 67800.4.56 (идентичен с I – 5245) от землището на гр. Созопол изцяло попада в границите на обект „Античен некропол на Аполония в м. Калфата/Буджака“. Той е с площ от 954 кв. м и има издължена трапецовидна форма, чиято дълга ос е с ориентация СЗ – ЮИ (обр. 1).

През годините мястото е използвано за добиване на пясък (установени са следи от багер дори в стерилната глина) и на места са насипвани инертни материали и битови отпадъци. Пясъчният насип в северозападната част на имота е с дебелина около 3,0 м и лежи върху материковата скала.

В югоизточната половина на парцела бяха открити една яма, осем гробни съоръжения – изкопани в глината обикновени ями, едно обредно огнище и останки (траншеи) от антично земеделие (обр. 2).

В пълнежа на ямата в кв. F8 – G8, F9 – G9 (около т. G9), която е с размери около 2,70 х 2,10 м, се откриха стени от амфори, дръжка от голям съд, чернофирнисови фрагменти, част от лопас (?), фрагменти от местни кани. На дъното в източната част на вкопаването се намериха фрагменти от лекит – възможно дар от разрушен гроб.

Всички открити гробни съоръжения са ями, чиито граници в три от случаите, явно по-плитко вкопани в глината, не можаха да бъдат фиксирани. По-дълбоките ями са правоъгълни, със заоблени ъгли. В три от гробовете покойниците са били положени в дървен ковчег, чиито очертания ясно се виждат в пясъчния пълнеж на ямата, която е с доста големи размери. В четирите ъгъла на гробната яма на гроб № 2 има издълбани дупки, вероятно за крачетата на дървено покритие на ямата (или на дървена носилка).

Начинът на погребване е трупополагане по гръб, с изпънати крайници и глава на изток със сезонни отклонения.

Откритият гробен инвентар (обр. 3) представлява основно съдове за масла и благовония – пръстеновиден аскос, червенофигурен лекит с бюст на Атина, чернофирнисов амфориск с щемпелувана украса от палмети, огледално разположени от двете страни на пояс от меандри, както и алабастрони от алабастър. Останалите дарове са местна чаша и теракоти. Те позволяват използването

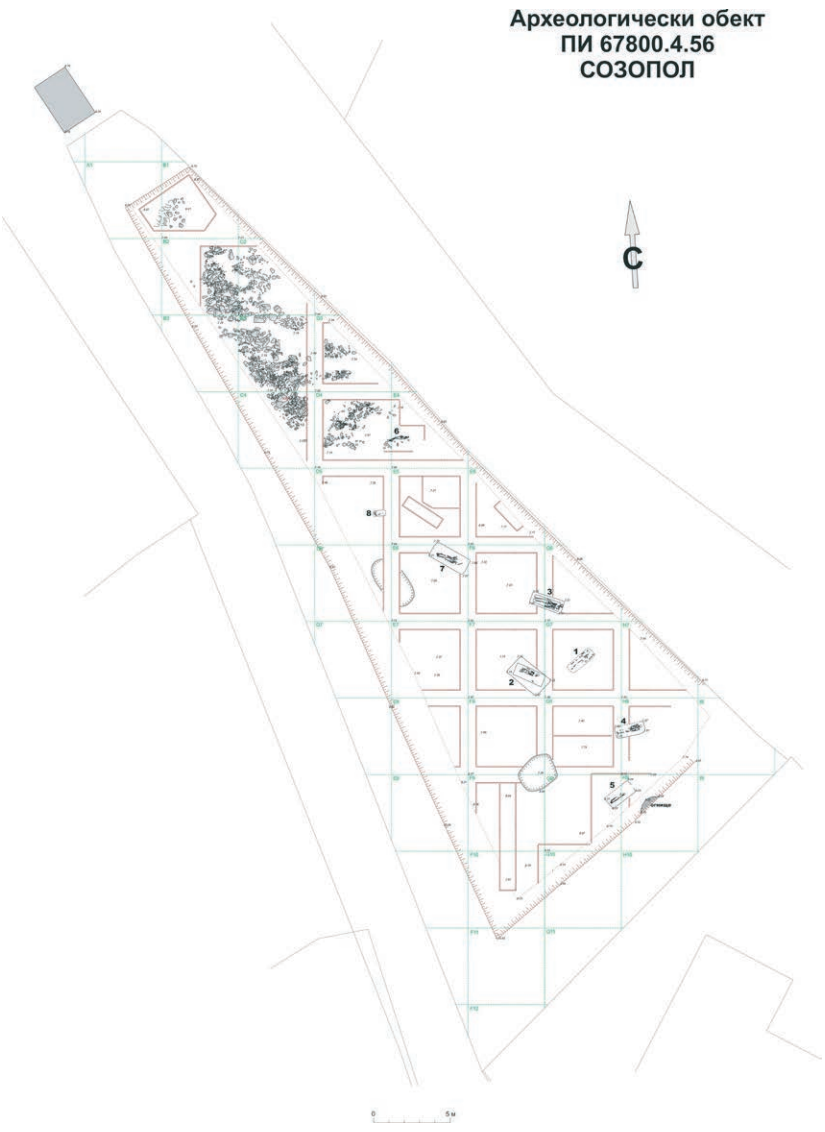
на тази част от аполонийския некропол да се датира в последната четвърт на V в. пр. Хр.

Към същото време се отнася и откритата в югоизточния край на имота вероятно периферия на разнесено (?) обредно огнище. Проучено беше голямо песъкливо петно с тъмен цвят и отделни въглени (от дъб, според палеоботаничния анализ на доц. д-р Ц. Попова), сред които се откриха отделни кости и фрагменти от местна сива кана, чернофирнисов болсал (два броя), дъно и малка част от стените на лекит, част от тялото на аскос, нехарактерни фрагменти от други съдове с фирнис (три панички ?) и силно разложен бронзов предмет (огледало?).

От находките без определен контекст трябва да се спомена оловен букраний от рядък тип (с релефен кръг с точка на челото), бронзова монета на Аполония и стела от черупчест варовик – надгробен паметник на ΠΡΟΚΙΤΗ ΑΛΚΙΜΑΧΟ. Според Н. Шаранков името Прокίτη е напълно непознато извън този надпис. Възможно да е изпусната буквата „ρ“ и да е Προκρίτη – пак неизвестно от другаде име, но лесно обяснимо, тъй като мъжкият му вариант Πρόκριτος („избран“, „отличен“) е познат, включително в метрополията Милет и други милетски колонии като Истрия. Патронимът Ἀλκίμαχος – аристократично име, често срещано на други места, включително в метрополията Милет, също не е засвидетелстван досега в Аполония.

Откритите останки от антично земеделие представляват две плитки траншеи в южната част на имота, разположени на около 0,90 м една от друга. Те са широки 0,60 м, при регистрирана дължина 2,30 м и около 3,0 м. Ориентирани са в посока И – З. Едната от тях е нарушила гроб № 5.

Недоброто състояние на

Обр. 1. Общ план на обекта (инж. А. Каменаров)

Fig. 1. General plan of the site (author A. Kamenarov)

Обр. 2. Панорамен изглед на обекта

Fig. 2. General view of the site

Обр. 3. Дарове в гроб № 2

Fig. 3. Grave goods in grave No 2

скелетните останки, разместването на костите и преобръщането на черепите може би дава отговор на въпроса за краткотрайното погребване в тази зона. Вероятното обяснение е голямо наводнение към края на V в. пр. Хр., причинило и свличане на глина. С последвало периодично стичане на голямо количество подпочвена вода в този район и през IV в. пр. Хр. вероятно може да се обясни изграждането на отводнителен канал в източната стена на периболоса, открит в непосредствена близост до проучвания парцел (Богданова 2014, 360, обр. 3), както и натрупването в началото на III в. пр. Хр. на ломени камъни и фрагменти от керемиди (дренаж) по трасето на пътя в съседния, разположен североизточно, имот (Панайотова, Дамянов 2014, 347).

Литература

Богданова 2015: Т. Богданова. Спасително археологическо проучване на обект „Външен водопровод за УПИ XV-540“ в м. Калфата/Буджака, гр. Созопол. – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 2015, 360 – 363.

Панайотова, Дамянов 2015: К. Панайотова, М. Дамянов. Спасителни археологически проучвания в некропола на Аполония в м. Калфата (ПИ 67800.4.303). – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 2015, 347 – 351.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN THE NECROPOLIS OF *APOLLONIA* IN KALFATA LOCALITY (ZP 67800.4.56)

Krastina Panayotova, Margarit Damyanov

Plot No 67800.4.56 in the town of Sozopol lies entirely within the territory of the ancient necropolis of *Apollonia* in Kalfata/Budzhaka locality (Fig. 1). In the southeastern half of the plot, eight graves, a ritual fireplace, and traces of ancient agriculture were investigated (Fig. 2).

All graves are inhumations in rectangular pits with rounded corners. In three of the graves, the deceased were buried in wooden coffins. Grave 2 had small hollows in the corners of the pit, probably for a wooden cover or a bier.

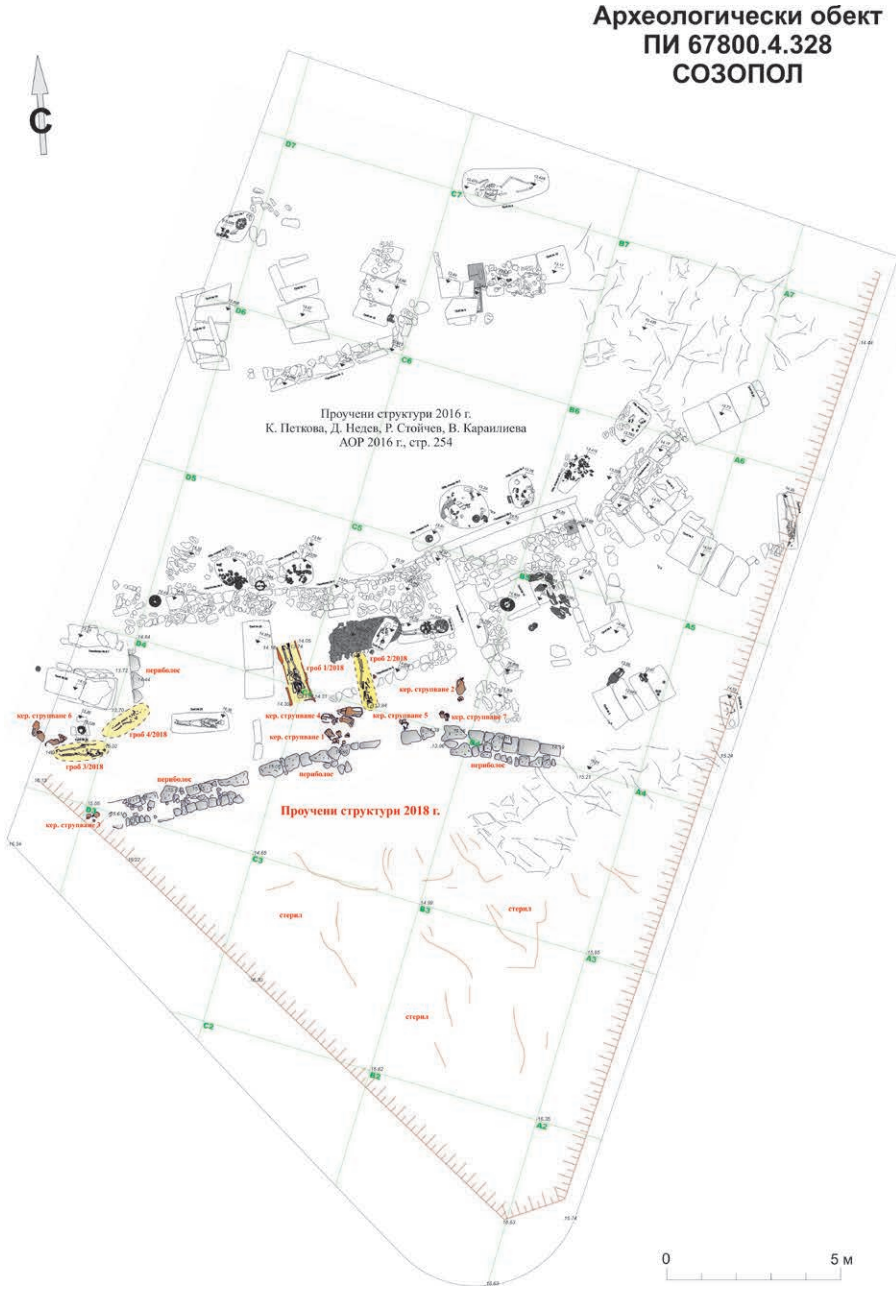
The grave inventory consisted mainly of vases for oil – ring-shaped askos, red-figure *lekythos* with bust of Athena, black-glazed amphoriskos, alabastra of alabaster (Fig. 3). They indicate that this part of the necropolis was used in the last quarter of the 5th c. BC. A ritual fireplace (?) belongs to the same period. Among the unstratified finds, a lead bucranium, a bronze coin of Apollonia, and a limestone funerary stele with inscription ΠΡΟΚΙΤΗ ΑΛΚΙΜΑΧΟ should be mentioned.

Two shallow ditches with E – W orientation at 0.90 m one from the other provide evidence of ancient agriculture.

№ 7. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В ПИ 67800.4.328, М. БУДЖАКА, ГРАД СОЗОПОЛ

Павлина Девлова, Милена Крумова

Археологическото проучване се проведе в периода от 14.10.2018 г. до 30.10.2018 г. с Разрешение за археологическо проучване № 414/25.09.2018 г., под ръководството на Павлина Девлова (уредник в отдел „Археология“ към НИМ) – научен ръководител, Милена Крумова (СУ „Св. Климент Охридски“) – заместник-ръководител.

Обр. 1. Общ план на археологическия обект и проучените структури (инж. А. Каменаров)

Fig. 1. General plan of the archaeological site and studied structures (author A. Kamenarov)

Обр. 2. Фрагмент от червенофигурен лекит с митологична сцена „Херакъл с Немейския лъв“

Fig. 2. A red-figure lekythos fragment with a mythological scene 'Heracles with the Nemean Lion'

Обр. 3. Местна керамика – кани – открити в керамичните струпвания

Fig. 3. Locally produced pottery – jugs – found in the pottery deposits

Обектът попада в границите на НКЦ „Античен некропол на Аполония, м. Буджака“, гр. Созопол. През 2016 г. е проучена северната и източна част на имота от екип, ръководен от К. Петкова. Разкопките през 2018 г. имаха за цел довършване на археологическото проучване в непроучената южна част на имота и изчерпване на културните пластове в другите сектори.

Вследствие на спасителните разкопки през 2018 г. бяха разкрити и документирани следните археологически структури: южен периболос; гробни съоръжения и свързаните с тях керамични струпвания (обр. 1).

Южният периболос е бил изграден пред скалата и съществувалата през Античността кариера. Източната му част е изградена до самата кариера. Градежът е двулицев от различни по форма и размер камъни на калова спойка. В градежа на тази стена са преизползвани варовикови блокове. При демонтирането на обработените елементи се откри надгробна стела от V в. пр. Хр. с двуредов надпис: Εομένης Πρηξήνορος, „Евмен, син на Прексенор“. Името Евмен е сравнително често срещано в метрополията Милет, но досега не е засвидетелствано в Аполония. Името Прексенор е много рядко – среща се във варианта Праксанор (на о. Лесбос). Двете имена са с йонийски особености: в първото – изписване ΕΟ вместо ΕΥ, а във второто – ета вместо алфа (Πρηξήνωρ вм. Πραξάνωρ)[1].

Проучени и документирани са четири гробни съоръжения. Единият гроб (№ 1) е керемиден (недопроучен от 2016 г). Три от погребенията (№№ 2, 3 и 4) са извършени в обикновена гробна яма, вкопана в пласт от кафява глина. Във всички тези случаи начинът на погребване е трупополагане по гръб, с горни крайници, изпънати до тялото. Гробните дарове са лекит, монета, паница.

В пространството пред „южния периболос“ са проучени седем керамични струпвания, в които преобладават съдове за течности – цели и фрагментирани амфори, чаши за вино, съдове за благовония (обр. 2), местни и вносни кани от двата най-популярни типа в некропола на Аполония: с кръгло устие и тип ойнохое (обр. 3) и др. Амфорите са открити с отчупени и липсващи столчета, а каните и другите съдове с ритуално пробити дъна. Многобройните съдове се свързват с продължителни поменални практики, извършвани в тази част на некропола.

След демонтирането на разрушен гроб (№ 4), проучен през 2016 г. се разкриха стъпала (три) към гробно съоръжение № 15.

В резултат на археологическото проучване може да се заключи, че тази част от некропола на Аполония Понтика е била използвана активно от края на V – III в. пр. Хр.

При археологическо проучване бяха изчерпани културните останки в ПИ 67800.4.328, м. Буджака, гр. Созопол.

---

[1]Анализът е извършен от ас. Н. Шаранков (СУ „Св. Климент Охридски“), за което му благодарим.

Литература

Девлова, Крумова 2019: П. Девлова, М. Крумова. Археологически проучвания на обект ПИ 67800.4.328 м. „Буджака“, град Созопол. – Българска археология 2018, Каталог към дванадесета национална изложба. София, 2019, 23 – 24.

Петкова и др. 2017: К. Петкова, Д. Недев, Р. Стойчев, В. Караилиева. Спасително археологическо проучване на територията на некропола на Аполония Понтика в м. Буджака (УПИ X 5101), гр. Созопол. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 253 – 256.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE IN PLOT 67800.8.328, BUDZHAKA LOCALITY, SOZOPOL

Pavlina Devlova, Milena Krumova

The site is located in the territory of the necropolis of *Apollonia Pontica*, Budzhaka locality, Sozopol. The initial rescue excavations in this plot were conducted in 2016.

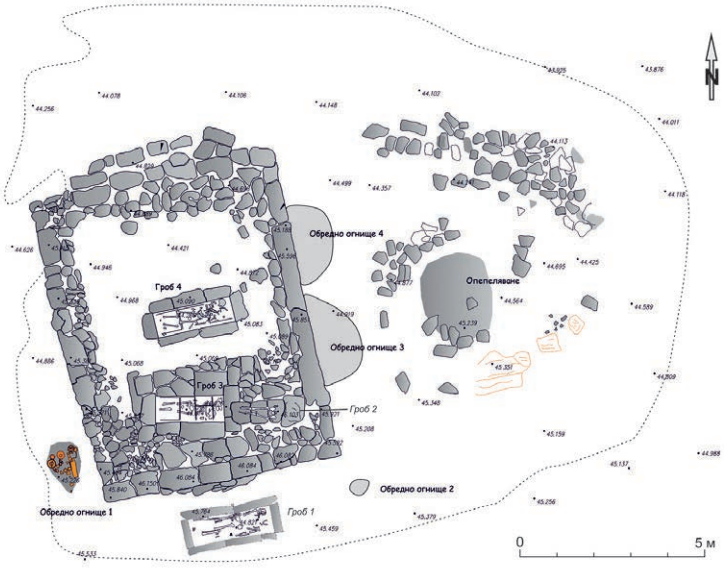
The excavations in 2018 were carried out in the southern part of the site and revealed the following archaeological structures: 'South peribolos', a total of three inhumations of which one in a tiled grave and two in plain pits. Seven pottery deposits have been studied in the area to the north of 'South peribolos'. The pottery assemblage from the site includes locally produced and imported vessels, complete and fragmented amphorae, black-glazed ware.

The results indicate that this part of the necropolis of *Apollonia Pontica* has been used since the end of the 5th – 3rd c. BC.

№ 8. ПЕРИБОЛОС-ГРОБНИЦА ОТ НЕКРОПОЛА НА АПОЛОНИЯ ПОНТИКА (ВТОРА ПОЛОВИНА НА IV В. ПР. ХР.), ГР. СОЗОПОЛ

Теодора Богданова, Димитър Недев, Александър Баралис

По време на спасително археологическо проучване на имот с площ 1078 кв. м, попадащ на територията на охранителната зона на обект „Античен некропол на Аполония в м. Буджака“, гр. Созопол, бе регистрирана и проучена каменна могила, с размери изток – запад 17,30 м, север – юг 15,20 м, запазена в най-високата си точка до 2,60 м. Могилният насип бе съставен изцяло от малки и средни по размер, необработени камъни, сред които се откриха фрагменти от плоски и покривни керемиди, амфори и питоси, всички те принадлежащи към гръцкия период (IV – III в. пр. Хр.), като на места бяха регистрирани и по-късни, вторични, нарушения на могилата с материали от римската и късноантичната епохи, както и съвременни материали.

Обр. 1. План на регистрираните структури (инж. Д. Петков и П. Иванов)

Fig. 1. Plan of the archaeological remains (authors D. Petkov, P. Ivanov)

След демонтирането на насипа се установи, че в източната част на могилата той лежи върху материковата скала, като в тази част не се регистрираха археологически структури. В западната част на могилата бе ситуирано гробно съоръжение, принадлежащо към типа „периболос-гробница“, с правоъгълна форма и размери: изток – запад

Обр. 2. Периболос-гробница (сн. инж. Д. Петков)

Fig. 2. Peribolos-tomb (photo D. Petkov)

Обр. 3. Разрез на могилата, поглед от запад

Fig. 3. Cross-section of the tumulus, view from west

6,20 м, север – юг 8,0 м, запазена във височина до 1,15 м (обр. 1, 2). Съоръжението е с масивни зидове, изградени от добре обработени, варовикови квадри, в суха зидария. След демонтирането на каменния насип се установи, че пространството под него и вътре в гробницата е било запълнено с глинеста пръст без археологически материали, вероятно с цел да се запечата съоръжението и да се предпазят разположените вътре гробове от атмосферни влияния (обр. 3). Вътре в гробницата бяха проучени три гробни съоръжения – два градени гроба (цисти) (обр. 1, 2) и един гроб, при който починалият индивид е бил положен върху каменна площадка от варовикови блокове. Цистовите гробове (гробове 3 и 4) са изградени от масивни варовикови блокове, като са покрити с по четири подобни такива. Единият от гробовете е разположен централно в периболос-гробницата, като стените на гробната камера са оцветени с червена охра. Вторият цистов гроб е ситуиран в южната част на гробницата, като споменатата по-горе площадка на гроб 2 частично лежи върху неговите покривни плочи. Южно от гробницата, в непосредствена близост, но извън нея, се откри четвърто гробно съоръжение – циста, чиито покривни плочи са били демонтирани в миналото, но самият гроб не беше ограбен. Сред гробния инвентар на три от гробовете присъстват бронзови стригили, желязна ножица, сребърна монета, местно гърне, местно олпе, лекит с украса от червена палмета, лекит с украса от мрежест орнамент, глинен алабастрон и бронзова игла. В гроб 2 не се откри гробен инвентар.

Към постпогребалните ритуали, свързани с гробницата, могат да бъдат отнесени четири обредни огнища и две тризни (керамични депозити). Огнищата са разположени в непосредствена близост до съоръжението, но извън него (обр. 1). Три от тях са с особено богат инвентар включващ множество чернофирнисови и местни съдове (общо над 80 съда), ядки и животински кости.

Едната от тризните бе разположена централно на гробницата, над нивото на основния гроб. Сред нейния инвентар присъстват чернофирнисови и местни съдове. Другата бе открита в непосредствена близост до гроб 1, извън гробницата, но под могилния насип.

Анализът на целия открит археологически материал поставя изграждането и използването на периболос-гробницата в третата – последна четвърт на IV в. пр. Хр. Към началото на III в. пр. Хр. може да бъде отнесено обредно огнище 1, което вероятно е свързано с изграждането на гроб 2.

PERIBOLOS-TOMB FROM THE NECROPOLIS OF _APOLLONIA PONTICA_ (SECOND HALF OF THE 4TH C. BC), SOZOPOL

Teodora Bogdanova, Dimitar Nedev, Alexandre Baralis

During rescue excavations in the territory of the necropolis of *Apollonia Pontica,* a stone tumulus was discovered, under which a *peribolos*-tomb was studied. In the space enclosed in the tomb three graves – two cists (Figs 1, 2) and a grave in which the deceased individual was placed on limestone blocks, were examined. South of the tomb, next to its south facade, a fourth grave (cist) was found.

The grave inventory consisted of bronze strigils, iron scissors, silver coin, local pottery, *lekythos* decorated with red palmette, *lekythos* with net ornament, clay alabaster and bronze needle.

The post-funeral rituals associated with the tomb include four ritual fireplaces and two pottery deposits.

The archaeological material places the construction and use of the *peribolos*-tomb in the third – last quarter of the 4th c. BC.

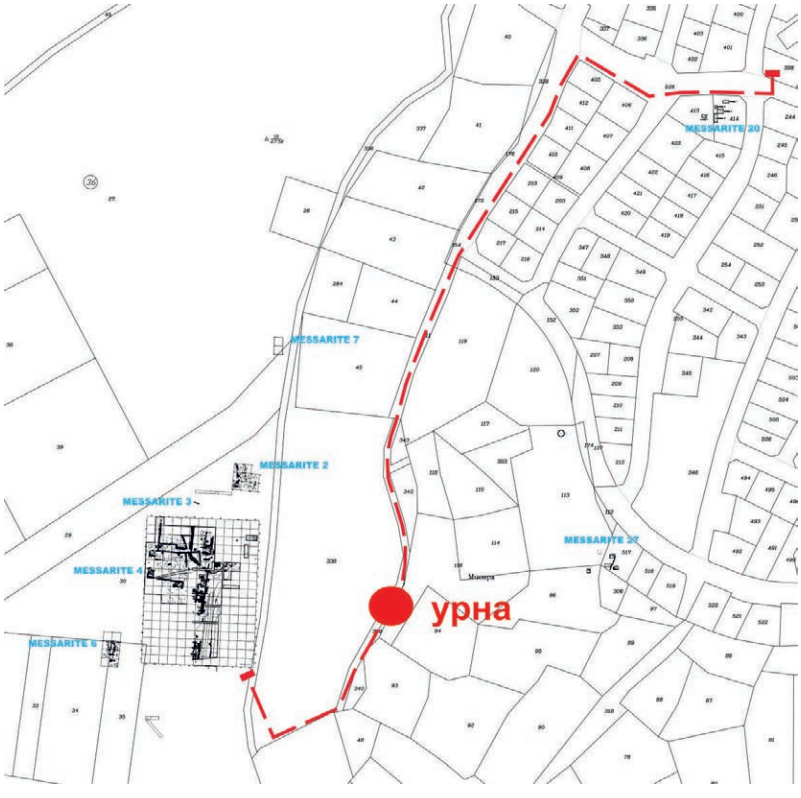
№ 9. ЕЛИНИСТИЧЕСКО ГРОБНО СЪОРЪЖЕНИЕ С КРЕМАЦИЯ В М. МИСАРЯ, ГР. СОЗОПОЛ

Теодора Богданова, Димитър Недев, Александър Баралис

Във връзка с изявена строителната инициатива на Община Созопол за изграждане на „Автогара Созопол“ – първи етап: кабелиране, в м. Мисаря, землище на гр. Созопол, се извърши спасително археологическо проучване по трасето на предвидения електропровод. В проучването взеха участие колегите Огнян Лулев и инж. Ат. Каменаров.

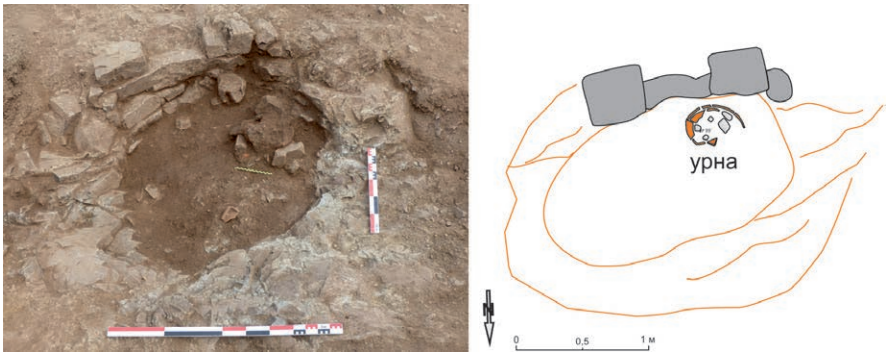
Обектът представлява канал за ел. кабел с обща дължина на трасето 620 м, ширина 1,20 м и дълбочина, преди достигането на материковата скала, вариращa между 0,10 – 2,30 м. В най-западна си част той преминава на около 50 м източно от археологически обект „Селищна структура с некропол от територията на Аполония Понтика, в м. „Месарите“ (обр. 1), в който са частично проучени и документирани: комплекс от стопански и жилищни сгради от V – III в. пр. Хр., път с каменна настилка с некрополни комплекси от първата половина на III в. пр. Хр. (Панайотова и др. 2018).

Още при първоначалния оглед на трасето се установи, че в неговата западната част материковата скала е ясно различима на нивото на съвременния терен, докато в централната и източна част трасето преминава по линията на канал за полагане на В иК инфраструктура, прокопаван през предходни години.

Обр. 1. Местоположение на структурата (автор инж. Ат. Каменаров)

Fig. 1. Location of the structure (author At. Kamenarov)

Обр. 2. Гробът

Fig. 2. The grave

Единствената археологическа структура, която бе разкрита и проучена, представлява гроб с кремация, който се намира в близост до споменатия по-горе археологически обект. Урната представлява местен кратероподеобен съд с две дръжки. Гробът се откри непосредствено под нивото на съвременния терен и е бил разрушен в миналото, като капакът, част от устието и тялото на урната лисват. Единственият гробен инвентар е бронзова монета, открита на дъното на съда.

Скалата под урната бе изсечена в овална форма, с диаметър на изсичането 1,05 м, като нейната южна дъга бе изградена от три реда грубо обработени камъни, запазени във височина до 0,64 м (обр. 2). Не може да се каже дали изсичането е било направено специално за урната или е било вече съществуващо, за съхранение на храна, вода и др., обслужващо близките стопанства. Неговият по-голям размер, в сравнение с размера на урната, навежда на тази мисъл.

Гробното съоръжение може да бъде отнесено към началото на III в. пр. Хр., като без съмнение е свързано със споменатия по-горе археологически обект.

Литература

Панайотова и др. 2018: К. Панайотова, Т. Богданова, А. Баралис. Селищна структура и некропол от територията на Аполония Понтика в м. Месарите, гр. Созопол. – Археологически открития и разкопки през 2017. София, 2018, 167 – 170.

A HELLENISTIC CREMATION GRAVE AT MISARYA LOCALITY, SOZOPOL

Teodora Bogdanova, Dimitar Nedev, Alexandre Baralis

During rescue excavations related to the installation of a power cable for the planned construction of a bus station of Sozopol (Fig. 1), a cremation grave was discovered. A locally produced *krater* type vessel with two handles was used as a urn. The grave was situated immediately below the modern terrain and was destroyed in the past, with the lid and parts of the rim and body of the urn missing. The only grave inventory is a bronze coin, found at the bottom of the vessel. The bedrock under the urn was cut into an oval shape, with a diameter of 1.05 m, its southern arc being made of three rows of roughly worked stones, preserved at a height of 0.64 m (Fig. 2). The grave could be dated in the beginning of the 3rd c. BC.

АРХЕОЛОГИЯ НА РИМСКАТА ЕПОХА И КЪСНАТА АНТИЧНОСТ (I – VII В.)

ДОЛНОДУНАВСКИ ЛИМЕС

№ 10. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КУЛА № 8 В БОНОНИЯ

Здравко Димитров, Ваня Ставрева

През месец септември 2018 г. с подкрепата на Община Видин и РИМ – Видин продължиха редовните разкопки и теренни изследвания на Бонония (трети сезон след 2014 и 2016 г.). Проучванията се проведоха отново в сектор „Западна крепостна стена", кула № 8, който е разположен в кв. Калето, в центъра на гр. Видин.

Според Разрешението за редовно археологическо проучване № 87/17.04.2018 г. екипът е в състав: доц. д-р Здравко Димитров (НАИМ – БАН) – ръководител, Фионера Филипова (директор, РИМ – Видин) и Илко Цветков (РИМ – Видин) – зам.-ръководители. В разкопките се включиха активно колегите Ваня Ставрева и Никол Благоева. Теренната дейност бе извършена от 09.09 до 20.09.2018 г., а обработката на находките и масовия материал продължи до края на месеца. В проучването ежедневно участваха археологическия екип (5 души), реставратор от РИМ – Видин, седем работници от трудовата заетост на община Видин, трима доброволци и Сергей Серафимов, домакин на разкопките от кв. Калето.

През 2014 г. проучванията бяха концентрирани зад вътрешното лице на основната крепостна стена (Димитров и др. 2015, 391 – 394). За разлика от тази работна зона, през 2018 г. се съсредоточихме изцяло във вътрешността на кула № 8. Тя е една от най-големите в България, с диаметър приблизително 25 м. Точните параметри на кулата засега не могат да бъдат установени, тъй като част от нея попада в частен имот, разположен на запад (обр. 1).

Формата на крепостните кули на Бонония е уникална за нашите земи (Атанасова 1974, рис. 1). Те са десетоъгълни. Именно кула № 8 е най-добре запазената днес, макар че нейната западна фасада все още не може да бъда разкрита. През септември 2018 г. се работи само във вътрешността на това мощно крепостното съоръжение. В северна му част се изпълни дълбок сондаж (кв. В3) до цокъла и основите на стената на кулата, а в южната половина се работи върху цялата площ на план-квадратна мрежа от обекта (кв. А 1 – 3; В 1 – 3).

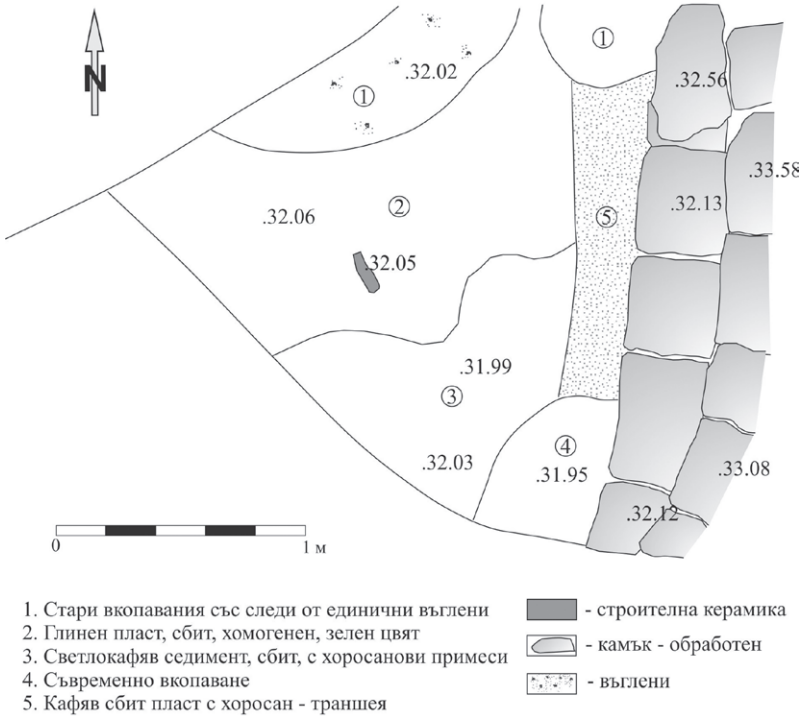
В резултат на проучването бяха постигнати следните резултати:

В кула № 8 се изчерпаха пластовете от османската и

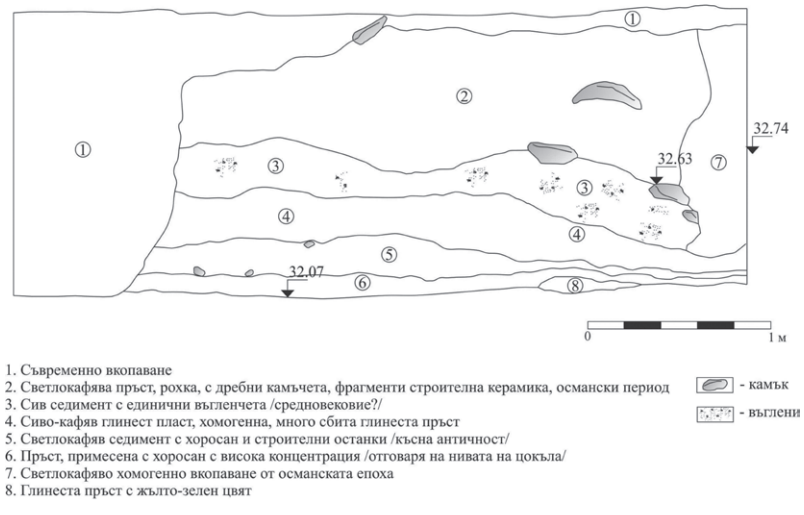
Обр. 1. Кула № 8 от западната крепостна стена на Бонония – аерофотоснимка в края на разкопките през 2018 г.

Fig. 1. Tower No 8 at the western fortress wall of Bononia – aerial view in the end of the excavations in 2018

Обр. 2. План на структурите и пластовете в сондажа от кв. В3

Fig. 2. Plan of the structures and layers found in the trench in grid sq. B3

Обр. 3. Стратиграфски профил на кула № 8 н Бонония, кв. В3, изглед от СИ

Fig. 3. Stratigraphic cross-section of the tower No 8 in Bononia, grid sq. B3, view from NE

средновековната епоха – както в северния, така и в южния сектор на съоръжението.

Открити бяха съдове от османската епоха, железни предмети от дървените конструкции на кулата на късноантична Бонония, много керамични фрагменти и монети (59 полеви инвентарни номера).

В северната половина на кулата се откриха пластове от Късната античност (IV – VI в.). Регистрира се керамика от различни групи – римска лакова, обикновена и амфорна тара. За първи път в Бонония при редовни археологически разкопки бе открита тера сигилата.

В южната половина бяха открити останки от каменни зидове, които са изградени от античните развалини, но са от по-късна епоха, вероятно османската.

През Средновековието (XIII – XIV в.) развалините на кулата са били обитавани – открити бяха пласт от тази епоха, керамика, две корубести монети и една обеца.

Проучването в северната част на кулата завърши с изчерпването на културните пластове от сондажа в кв. В3. В дълбочина разкопките достигнаха до цокъла на крепостния зид на кулата. Открит бе градежът на цокъла, разрушенията от края на Късната античност, нивото от Късната античност и редица нарушения (ями) от османската и съвременната епохи (обр. 2).

В южната част на кулата бяха изчерпани нивата от османската епоха и средновековното обитаване на съоръжението. В края на разкопките достигнахме до горяло ниво от средата на V в. – етап от функционирането на кулата. В горялото ниво се откриха монети на императорите Аркадий (383 – 408) и Теодосий II (408 – 450). В кв. В2 са открити седемнадесет монети от самия край на IV – първата половина на V в., повечето горели и нечетливи, но принадлежащи към монетните емисии с най-малък диаметър (1,1 – 1,3 см) от първата половина на V в.

Много важни, добре четими стратиграфски данни придобихме от контролния профил във вътрешността на кула № 8. В него добре личат нивата от османския и средновековния период, ямите и вкопаванията от тези епохи, както и от съвремието (XX в.). В дълбочина се откриват нивата от IV – V в. и останките от пожара в средата на V в., който бе документиран върху почти цялата площ на южния сектор от разкопките (обр. 3).

Хронологията на кула № 8 съответства на тази на западната крепостна стена на Бонония, от която тя е неразделна част. Ако във вътрешността ѝ откриваме различни етапи на използване и отговарящите им културни пластове и нива, то самото изграждане на кулата е напълно едновременно с първия строителен период на крепостната стена – 30-те години на IV в. Това синхронно изграждане на куртината на стената и кулата се доказва при конструкцията на зидовете. Те са здраво споени с бял хоросан. Добре се вижда и подреждането на каменни редове от кулата и стената, които се застъпват в една и съща строителна конструкция. Датировката на този градеж бе определена по стратиграфските данни и материали от разкопките през 2014 г.

В новите разкопки на кула № 8 (2018 г.) на нивото на цокъла от нейната вътрешност се откри подово ниво. За съжаление, тук нямахме шанса да открием нито монети, нито керамика, по подобие на разкопките от 2014 г. През следващите сезони може да бъде допроучена южната половина на кулата и да се започнат разкопки на терена на западната порта на града, разположена на няколко десетки метра южно от кула № 8.

Литература

Атанасова 1974: Й. Атанасова. Круглые и полигональные башни в Dacia Ripensis. – THRACIA III. Primus congressus studiorum thracicorum. *Serdica*e, 1974, 337 – 344.

Димитров и др. 2015: З. Димитров, Ф. Филипова, И. Цветков, Н. Русев. Редовно археологическо проучване на Бонония. – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 2015, 391 – 394.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF TOWER NO 8 IN *BONONIA*

Zdravko Dimitrov, Vanya Stavreva

In September 2018, the archaeological excavations of tower No 8 at the western fortress wall of *Bononia* continued (Fig. 1). The archaeological site is located in the center of Vidin, in Kaleto neighbourhood, near the well-known Baba Vida fortress.

The excavations were carried out only inside tower No 8. A small trench was excavated in its northern interor part (Fig. 2), reaching down to the foundations of the tower. Excavations were also implemented in the southern part of the tower.

Stratigraphic layers, ceramics, and finds from the Ottoman period, Middle Ages and Late Antiquity (4th – 5th c. AD) were found (Fig. 3). In the central part of the tower, a burnt layer was explored. The context is very important because there we found 17 coins, all of them from the end of the 4th – first half of the 5th c. AD. Probably, these represent new archaeological evidence regarding the Huns' invasions described in the written sources.

№ 11. РЕДОВНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА РАЦИАРИЯ

Здравко Димитров, Иво Топалилов, Илко Цветков

През месец август 2018 г. за шеста поредна година се проведоха редовни археологически разкопки на римския военен център, колония и провинциална столица Рациария. Проучванията, които бяха възстановени през 2013 г. по инициатива на Министерството на културата и са подкрепени от Община Димово, отново бяха осъществени чрез държавната субсидия за археологически разкопки в България и благодарение на сътрудничеството на НАИМ – БАН и РИМ – Видин.

На базата на издадено Разрешение за редовно археологическо проучване № 86/17.04.2018 г. екип в състав: доц. д-р Здравко Димитров (НАИМ – БАН), ръководител, доц. д-р Иво Топалилов (ШУ „Константин Преславски"), Илко Цветков (РИМ – Видин), зам.-ръководители и проф. д-р Венцислав Динчев (НАИМ – БАН), консултант, извърши редовните археологически проучвания в центъра на Рациария и в нова, непроучвана до сега зона – т. нар. „Пионерски лагер".

Разкопките се проведоха от 06.08 до 31.08.2018 г. В тях участваха археологическият екип (6 души), реставратор от РИМ – Видин и студенти по археология (СУ „Св. Климент Охридски"). В ра-

Обр. 1. Каналът под декумануса между резиденцията и сградата на север – пълно проучване

Fig. 1. The drain under the decumanus between the residence and the building to the north – end of the excavations

1. Светлосива, останки от горяло дърво, цели вълнени
2. Черна, плътни останки от горяло дърво и вълнени на място
3. Глинеста пръст, ходово ниво, отухлена на места от горене, останки от трамбовка на ходовото ниво. Наличие на много вълнени и горяло дърво.
4. Каменна база. Стилизирана. Квадрат 47 х 47 см на място върху пласт деструкции, вкл. тегули и камък. Отдолу глинестото отухлено ниво с горели дървени останки.
5. Каменен зид на сграда 1 - I строителен период. Камък на хоросанова спойка.
6. Каменен зид на сграда 1 - II строителен период. Muschelkalkstein - масово използване. На суха фуга и глинеста спойка /пръст/.
7. Каменен зид на сграда 1 - III строителен период - върху пласт от деструкции и пръст върху зида от II стр. период. От каменни блокове, взети от I и II стр. период - обикновен варовик и Muschelkalkstein.
8. Ходово ниво от КА. Глинена основа, строителни останки и вълнени. На места трамбовката е запазена. Покривни разрушения на зид от I стр. период.
9. Яма от иманярско вкопаване - рохка пръст, камък, хромел.
10. Останки от кирпичена стена на място. Суров кирпич - жълта глина с частично опалване в единия край при изгорелите дървени останки.
11. Петно - нехомогении, размесени останки от глинеста пръст /подовете и стените/, отухлени останки, вълнени и горяло дърво.
12. Каменни зидове от ломени камъни без хоросан на глинена спойка. В няко случаи изградени върху стена 1 - III стр. период.
13. Подово ниво, обмазка на места върху глинена трамбовка:
13а - Жълтеникава пръст с обмазки, 13б - Зеленикав цвят - трамбовка на ниво
14. Стерил /Дунавски льос/ - жълтеникава пръст.

Обр. 2. План на кв. 1 от GV – строителни периоди I и II, подови нива и останки от зидовете

Fig. 2. Plan of grid sq. 1 / GV – construction periods I and II, floor levels and remains of the walls

ботата бяха включени 16 работници от с. Арчар.

Сектор „Инсула с жилищни сгради между резиденцията и късноантичната баня".

Проучваната площ бе точно 250 кв. м, а според план-квадратната мрежа на обекта това са части от кв. FV (квадрати 8 и 9), GV (квадрати 1, 11, 21) и GIV (квадрати 71, 81, 91). В нея бе довършено проучването на археологическите структури, започнато през 2015 – 2017 г. и бяха разкопани нови квадрати в GIV (квадрати 71, 81, 91).

В резултат на проучването бяха постигнати следните резултати:

В голямата сграда от късноантичната епоха, датираща от периода IV – VI в., бяха открити още седем нови зида и две помещения в посока север, към банята.

Улицата (декуманус), разположена между тази сграда и резиденцията, бе проучена напълно. Цялото трасе и конструкцията на канала под нея бяха изследвани и документирани. Каналът е настлан с тухлени плочи и керемиди от коринтски тип (обр. 1).

Открити бяха два големи зида от края на живота в Рациария (VI в.). Те са избягнали иманярската инвазия от началото на XXI в.

За първи път в новите проучвания на Рациария бяха разкрити структури от Късната античност, които датират цели три подови нива от IV до VI в.

Хронология на инсулата, северно от Резиденцията. Първият период на строителство и експлоатация на сградата е от Константиновата епоха до края на IV в. (според нумизматичния материал от разкопките 2015 – 2018 г.). Този етап завършва с опожаряване и разрушения, които личат добре върху подовото ниво (обр. 2).

Следва вторият строителен период, при който имаме повдигане на нивата на обитаване на комплекса, изменение и допълнение на плана, някои нови зидове. Този втори период ние датираме в края на IV – първата половина на V в. Той завършва с огромни останки от масивни пожари, засегнали цялата площ на проучването, които датират със сигурност от време на хунските нашествия, които са унищо-

жили Рациария в средата на V в.

Третият, добре описан и в изворите етап, е от времето на възстановяването на Рациария по времето на император Анастасий I (481 – 518). Това е последното сериозно строителство в града, изпълнено след тоталното опожаряване на града при хунските нашествия от средата на V в. От този етап в живота на Рациария, в проучвания квартал се откриват напълно нова градоустройствена система и сгради. От тях са запазени няколко зида *in situ*. Към същия период принадлежи каналът под трасето на декумануса, северно от резиденцията и останките от канал от кардо, което е свързвало зоната на банята и зоната на резиденцията. Животът в Рациария през VI в. обаче е на далеч по-примитивно ниво спрямо по-ранните етапи от IV – V в.

Обр. 3. Стратиграфия на Рациария от 2018 г. – профил на горели нива от кв. 2 на GV, поглед от север

Fig. 3. Stratigraphy of Ratiaria in 2018 – cross-section of the burnt layers in grid sq. 2 / GV, view from north

През 2018 г. в квадрат № 2 на кв. GV имахе шанса да изследваме отлично запазени стратиграфски данни, които в малък контролен профил отразяват нивата, опожаряванията, деструкциите и новите строителства и от трите споменати периода в хронологичния етап от IV до VI в. (обр. 3). В този малък вертикален разрез на пластовете ясно личат нивата от двата пожара, с които завършват първият и вторият период от обитаването на квартала (края на IV и средата на V в.), както и издигането на „новата Рациария“ от времето на Анастасий I.

Сектор „Пионерски лагер“. През 2018 г. се започна работа и във втори сектор от Рациария, в района на бившия пионерски лагер от социалистическата епоха, където не е имало иманярски интервенции с булдозери.

Откриха се напълно запазени културни пластове и архитектурни структури от римската епоха. В сектора бяха изпълнени два ключови сондажа с размери 5 х 3 м. И в двата се откриха запазени културни пластове и цели зидове от сгради на място, които са непокътнати. В северния сондаж зидовете са на повисоко ниво. Материалите тук се датират в римската императорска епоха. В южния сондаж се откриха останки от некропол с християнска ориентация на погребаните и малко на брой гробни дарове. Под нивото на некорпола, на дълбочина от 3 м, се разкриха и два перпендикулярни зида от обществена сграда с широчина на зидовете 0,90 – 0,95 м. Градежът на всички архитектурни конструкции е *opus mixtum*.

През 2018 г. в Рациария бяха открити и голям брой находки. Сред тях се открояват над 60 монети от културните пластове, керамика (вкл. три цели съда), архитектурни детайли, един пръстен.

REGULAR ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN *RATIARIA*

Zdravko Dimitrov, Ivo Topalilov, Ilko Tsvetkov

In 2018, the fieldworks in *Ratiaria* continued. Two areas were excavated – the central quarter of the town (F IV-V and G IV-V), to the north from the residence, and the so-called ‘Pioneer camp’ in the village of Archar.

In the area to the north of the residence, excavated since 2015, seven new walls and three layers of the building, which is known from previous years, were discovered. They all date to Late Antiquity (Fig. 2). The chronology of this vast building consists of three periods of construction and exploitation, from the 4th c. (the Constantine era) to the 6th c. AD (*Ratiaria Anastasiana*) (Fig. 3). The drain below the *decumanus* street between this building and the residence was fully explored (Fig. 1).

In the new sector – ‘Pioneer camp’ – two large trenches were excavated. Architectural remains from the Roman imperial period, as well as traces of a necropolis were found.

Among the most interesting finds from *Ratiaria* in 2018, over 60 coins, a large amount of pottery, including three completely preserved vessels, and a ring from the necropolis at the ‘Pioneer camp’ should be mentioned.

№ 12. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В АНТИЧЕН И КЪСНОАНТИЧЕН АЛМУС, ГРАД ЛОМ, КВ. КАЛЕТО

Юлий Емилов, Валери Стоичков, Владислав Живков

През 2018 г. археологическите разкопки по трасето на западната крепостна стена на античния и късноантичния Алмус се провеждат във връзка с предстоящи благоустроителни дейности в кв. Калето. Спасителното археологическо проучване продължи двадесет работни дни през август и септември и се проведе от екип в състав: гл. ас. д-р Юлий Стоянов (СУ „Св. Климент Охридски“) – научен ръководител, магистър Валери Стоичков (ИМ – Лом) – заместник ръководител, докторант Владислав Живков (НАИМ – БАН) – археолог-проучвател и проф. д.и.н. Румен Иванов (НАИМ – БАН) – консултант.

Теренните проучвания обхващат площ от приблизително 70 кв. м – изцяло три квадрата от планквадратната мрежа (A1, B1 и D1), както и части от C1. Тази част от фортификацията на Алмус е разположена на север от засегнати при изкопни работи през 2015 г. (и проучени при спасителни разкопки) антични градежи от западната порта на кастела (обр. 1).

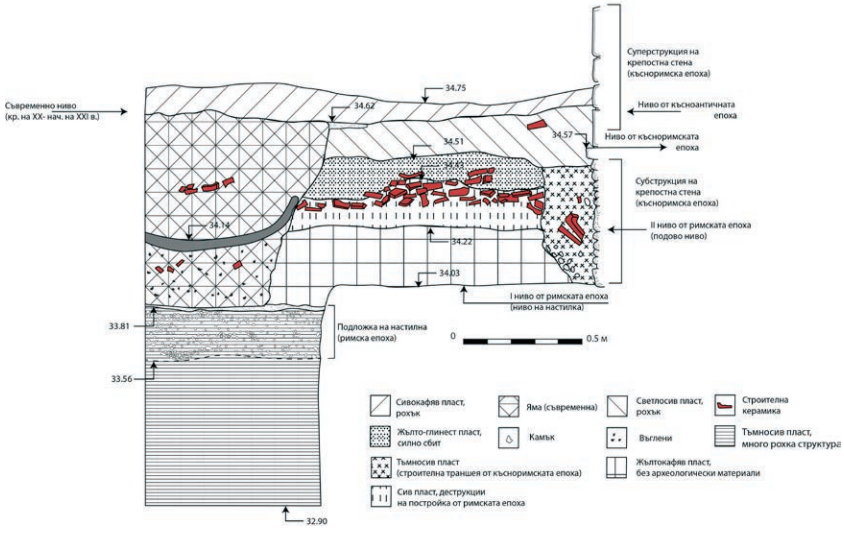

Обр. 1. Общ изглед от североизток към западната порта и участък от западната крепостна стена.

Fig. 1. Western gate and part of the western wall – view from northeast

С цел да се установи стратиграфията и състоянието на културните пластове до северозападните части на античната фортификация е направен сондаж (№ 3) до трасето на западната крепостна стена. Той попада в площи, частично проучени през периода 1986 – 1990 г.

В кв. A1 – D1 са регистрирани и демонтирани останки от съвременна жилищна постройка (втора половина на XIX в. до третата четвърт на XX в.), разположена върху куртината на стената. Установено е трасето на фортификационното съоръжение, неговата структура, вътрешното и външното лице на стената. Външното лице е съставено от добре оформени варовикови квадри с бяла хоросанова спойка. При вътрешното лице камъните са с по-малки размери и неравно оформени редове. Ширината на куртината в проучения участък е 3 м.

Обр. 2. Южен профил на сондаж № 3

Fig. 2. Southern cross-section in trench No 3

Значителна част от проучената площ е заета от емплектона (с бял хоросан и необработени камъни) на крепостната стена. Изграждането на сградата от XIX и XX в., както и по-късното строителство на жилищните блокове и техните

комуникации, са довели до силно компрометиране на културните пластове в южната част на проучените участъци.

Във вътрешността на западната порта беше оформен стратиграфски профил, който позволи да се разграничат три строителни периода на нейното използване. Засвидетелствана е деструкция от покрив (от хоризонтално лежащи тегули и имбрекси), свързана с първоначалното функциониране на късноримския кастел. Над нея се наблюдава бяла хоросанова замазка, свързана с късноантично преустройство. Към този период се отнасят и две вторично оформени легла за дървени оси на врати в квадровия градеж в северната страница на западната порта. Най-късният етап на реконструкциите (регистриран през 2015 г.) вероятно е свързан с изграждането на платформа през османската епоха (Стоичков 2016, 427).

Пред трасето на крепостната стена е разкрит зид с направление И – З, конструктивно свързан с куртината, който не се различава по градеж от нея. Той е ширина 2,30 м и е проучен до 2,50 м западно от основната стена, където е нарушен при фундирането на съвременна жилищна постройка. Зидът вероятно представлява част от кула, разположена на север от западната порта.

В сондаж № 2 (кв. C1 и кв. D1) е установено трасето и е разкрит участък от западната крепостна стена с ширина 3,50 м и дължина 5,50 м. Културните напластявания са компрометирани при строителство през XIX – XX в.

Обр. 3. Глинена лампа с фигурални изображения (край на II – първа половина на III в.)

Fig. 3. Clay lamp with a figural image (late 2nd – the first half of the 3rd c. AD)

Сондаж № 3 се намира на 70 м северно от сондаж № 2. Той е с квадратна форма и размер на страната 2,20 м. Разположен е непосредствено на изток от западната крепостна стена и на юг от дълъг напречен зид, пристроен на фуга към куртината. При проучването му се достигна до стерилно ниво (льос). Регистрирани са пет добре обособени стратиграфски нива (обр. 2). Най-късното е свързано с частично проучена негативна структура, която предпазливо може да се определи като средновековна землянка, каквито са открити в площта на юг през 1987 – 1989 г. (Стоичков 1989, 102). Към късноантичния период вероятно се отнася и дългият напречен зид. На нивото на субструкцията на късноримската фортификация е проучена покривна деструкция, която се датира в римската епоха. Еднофитилна лампа (обр. 3) с фигурална сцена (тип XXI, вариант 3, Торбов 2014, 34 – 35) и бронзова монета на Александър Север (222 – 235 г.), открити между тегулите и имбрексите от разрушения покрив, подкрепят констатация за опожаряване в средата – третата четвърт на III в. Тази структура предхожда изграждането на късноримския кастел Алмус и е частично нарушена от строителната траншея на западната крепостна стена. Под опожарената покривна конструкция е проучена част от отухлена кирпичена стена, както и две цилиндрични ями. Най-ранната проучена археологическа структура е настилка от дребни камъни, силно сбити и трамбовани, примесени с жълта пръст и бял хоросан. При настоящия етап на теренни проучвания в този участък, настилката може да се интерпретира като част от антична улица (*cardo*). При проучването на сондажа е намерен фрагмент от надгробна стела – сполия в по-късен градеж. Масовият керамичен материал произхожда от източната половина на сондаж № 3, предимно от пълнежа на средновековната землянка. Той се отнася към средновековната, късноантичната, късноримската и римската епоха. Единични фрагменти, изработени на ръка и открити в най-долните пластове, непосредствено над стерилното ниво, могат да се определят като праисторически.

Литература

Стоичков 1989: В. Стоичков. Разкопки в Алмус. – Археологически открития и разкопки през 1988 г. Кърджали, 1989, 102.

Стоичков 2016: В. Стоичков. Археологическо наблюдение в рамките на проект „Изграждане на зелена и достъпна градска среда“ в гр. Лом и спасителни археологически разкопки на западната порта на античен и късноантичен кастел Алмус, кв. Калето, гр. Лом. – Археологически открития и разкопки през 2015. София, 2016, 426 – 429.

Торбов 2014: Н. Торбов. Антични лампи от Северозападна България. Враца, 2014.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN ROMAN AND LATE ANTIQUE *CASTELLUM ALMUS*, WITHIN THE MODERN TOWN OF LOM

Julij Emilov, Valeri Stoichkov, Vladislav Zhivkov

Focus of the archaeological activities is on the western gate area and on sections of the western wall of *Almus* (Fig. 1). Part of the gate was investigated during rescue excavations in 2015. Observations on stratigraphy during the current campaign allow refining the chronology of the western gate transformations. A major reconstruction of the late Roman fortifications took place in Late Antiquity (5th – 6th c. AD) and the Ottoman period.

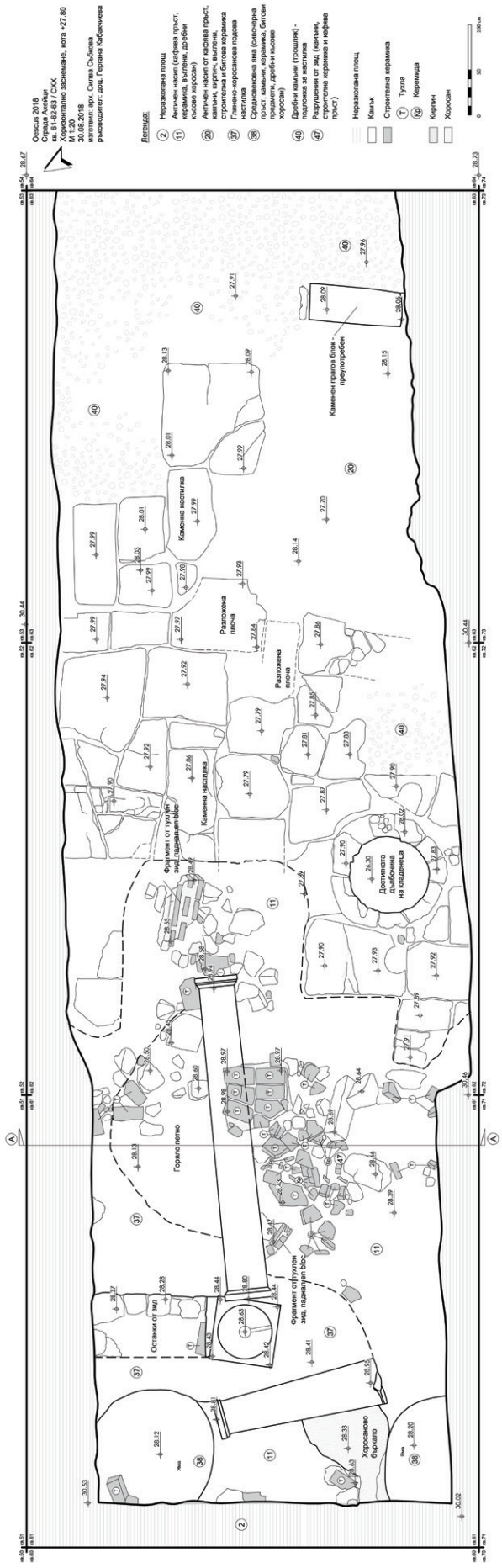
Additional insight in the early history of *Almus* is provided by the data from trench No 3 (Fig. 2). It is located by the western wall, 80 m to the north of the western gate. A clay lamp of Bildlampen group (Fig. 3), discovered by the collapsed tile roof, as well as other finds suggest that a major catastrophic event in the middle of the 3rd c. AD preceded the construction of the late Roman fortification. Under the collapsed roof tiles, a pebble pavement is detected.

№ 13. ПРОУЧВАНИЯ В УЛПИЯ ЕСКУС. СГРАДА С МОЗАЙКАТА „АХЕЙЦИ“

Гергана Кабакчиева, Деян Драгоев

Проучванията на сградата с моазйката „Ахейци“ са продължение на тези от миналата година. Ръководител на разкопките е Гергана Кабакчиева (НАИМ – БАН). В разкопките участваха Деян Драгоев от РИМ – Русе (зам.-ръководител), Николай Русев, Владимир Найденов и Тинка Кръстева от РИМ – Плевен, арх. Силва Събкова от НАИМ – БАН и инж. Атанас Каменаров. Античните монети са определени от Деян Драгоев, а средновековните – от проф. д-р Константин Дочев. Животинските кости, открити при разкопките, са обработени от доц. д-р Лазар Нинов.

Разкрит е нов участък, разположен западно от голямата зала за приеми на сградата. Останките и структурите са от късноримския, късноантичния и средновековен период (обр. 1). Сградата с мозайката „Ахейци“ е била една от най-представителните в Улпия Ескус през късноримския период. Разкопките са проведени в кв. 61, 62, 71 и 72 /СХХ. Западно от „голямата зала“ на архитектурния ансамбъл са разкрити останките от втори портик, който се развива на запад към една от главните улици на античния град. Установени са два основни строителни периода, както и в цялата сграда: първият – от времето 271 – 326 г. и вторият – от 326 г. до 376 /378 г. От първия период са разчистени запазени части от каменната настилка на портика. Плочите са големи по размери и са подредени много прецизно. Разкрити са *in situ* в кв. 61 и 62/СХХ. В южната част на каменната настилка е открит античен кладенец. Той е изграден от каменни пръстени в по-долната част и от каменен градеж – в по-горната. Външният му диаметър е 1,30 м. Неговото запълване е проследено до кота 26,30 м, т. е. до 2,53 м от горния запазен край. Пълнежът е от кафява пръст, дребни и средни камъни, фрагментирана строителна керамика и малко животински кости. По начин на градеж новооткритият кладенец не се различава от този във вътрешния двор на сградата. Каменната настилка е изоставена през първата четвърт на IV в., когато сградата е била опожарена. В кратък период след това събитие в нея е организиран голям ремонт. Той е бил направен във връзка с посещението на император Константин Велики през 328 г. в Ескус. В кв.72/СХХ е намерено хоросановото ходово ниво от южната страна на портика. То е изработено от качествен хоросан, с розов цвят. След разрушенията в сградата през първата четвърт на IV в. голяма част от каменния материал на зидовете е бил изваден. Камъните са преупотребени за новото строителство в нея. Пак в кв. 72/СХХ е разчистено запълването на такъв негатив от зид.

Обр. 1. План на новоразкрития портик, западно от голямата зала на сградата

Fig. 1. Plan of the portico to the west of the big hall of the building, excavated in 2018

Най-важната находка от проучванията на разглеждания период е мраморна глава от статуя на император. Тя е открита в насип в северозападния край на кв. 61/ СХХ . Изобразен е мъж на средна възраст (обр. 2). Предната част на носа и ушите са отчупени. Очите са широко отворени, което придава „отвлеченост“ на изображението. Косата и брадата са показани с къси насечки, което е характерно за скулптурата от периода на управление на т. нар. „войнишки императори“ през III в. След анализ на стиловите особености на портретната глава, както и портретите на императорите от посочения период смятаме, че главата е от статуя на император Аврелиан, управлявал в периода 270 – 275 г. По времето на този император в Ескус се връща на постоянен лагер Пети Македонски легион и е издигнат късноримският легионен лагер. Аврелиан организира целия Долнодунавски лимес след напускането на земите на провинция Дакия от римляните. Той е посещавал Ескус, за да контролира изграждането на легионния лагер.

Открити са много монети, животински кости и малък брой фрагменти от битова керамика. По-голямата част от монетите са бронзови, но е намерен и денар на император Траян (98 – 117). От първата четвърт на IV в. е и една монета, която е „готска“ имитация на монети на император Константин Велики (306 – 337).

По време на втория строителен период строителното ниво е покачено с 0,40 – 0,50 м над каменната настилка. От това време са една цяла мраморна колона и база към нея, както и половина от втора колона. Те са разкрити в кв. 61 и 62/ СХХ (обр. 3). Колоните са част от мраморна колонада на портик, който е издигнат при големия ремонт в сградата. Ремонтът е бил извършен в кратки срокове, но по това време в цялата сграда са свалени езическите стенописи и заменени с мраморни облицовки. Сградата-резиденция е подготвена за посещението на император Константин Велики през лятото на 328 г. в Ескус, във връзка с официалното откриване на мост през река Дунав. Новооткритите колони са от параден подход към „залата за приеми“ в Ескус. Те са изработени от качествен бял мрамор. Височината на цялата колона е 3,58 м.

По време на Втората готска война (376 – 378) целият град Ескус, както и сгра-

Обр. 2. Глава от мраморна статуя на император Аврелиан (270 – 275)

Fig. 2. Head of a marble statue of Emperor Aurelian (270 – 275)

Обр. 3. Разкритите мраморни колони от колонадата на портика, поглед от запад

Fig. 3. The marble columns of the portico colonnade, view from west

дата с мозайката „Ахейци“ са опоражени. В кратък период след това събитие в руините на сградата се настанява население с примитивен бит – федерати. Къщите са строени от кирпич или плет и глина. През Късната античност колоните и базите от портика са били включени в градежите. Разкрита е голяма битова пещ от това време. Тя е била вкопана в разрушенията от портика. Пещта е неколкократно поправяна. Върху най-горното ѝ запазено ниво е открита оловна монета от втората половина на V в. Намерените при разкопките битови предмети са малко на брой. От тях може да отбележим оловна пломба, оловна екзагия, тежести за рибарска мрежа, както и една кънка за пързаляне, изработена от кост. Монетите са предимно от периода от края на IV и V в.

Останките от средновековни структури в проучвания участък са от периода на византийското владичество (X – XI в.) и до средата на XIII в. Те са силно нарушени от съвременни ями за вадене на камък. Открити са няколко ями за битови отпадъци, които пресичат културните напластявания до останките от римския период. Архитектурни структури в запазен вид от средновековното селище не са разкрити. При разкопките са намерени голям брой кости от животни. Монетите от средновековния период са значителен брой. В хронологично отношение те се вместват в периода 1185 – 1242 г. и са важно доказателство за разрушаването на средновековното селище по време на татарското нашествие в средата на XIII в.

EXCAVATIONS OF THE BUILDING WITH THE ‘ACHAEANS’ MOSAIC IN *ULPIA OESCUS*

Gergana Kabakchieva, Dejan Dragoev

In 2018, a second portico, to the west of the big hall of the residence building, was excavated (Fig. 1). Slabs of a stone pavement and a well from its first construction period were discovered. A marble colonnade is added to the portico dur-

ing the second period. An entirely preserved column and its base were found, as well as a second one, which is only half preserved. The construction of the colonnade is related to the renovation of the building in connection to the visit of Emperor Constantine I (306 – 337) in *Oescus* in AD 328.

Head of a marble statue of an emperor from the 3rd c. AD was discovered (Fig. 3). The stylistic features of the sculpture show that the head belonged to a statue of Emperor Aurelian (270 – 275). During his reign, *Legio V Macedonica* returns to permanent station in *Oescus*.

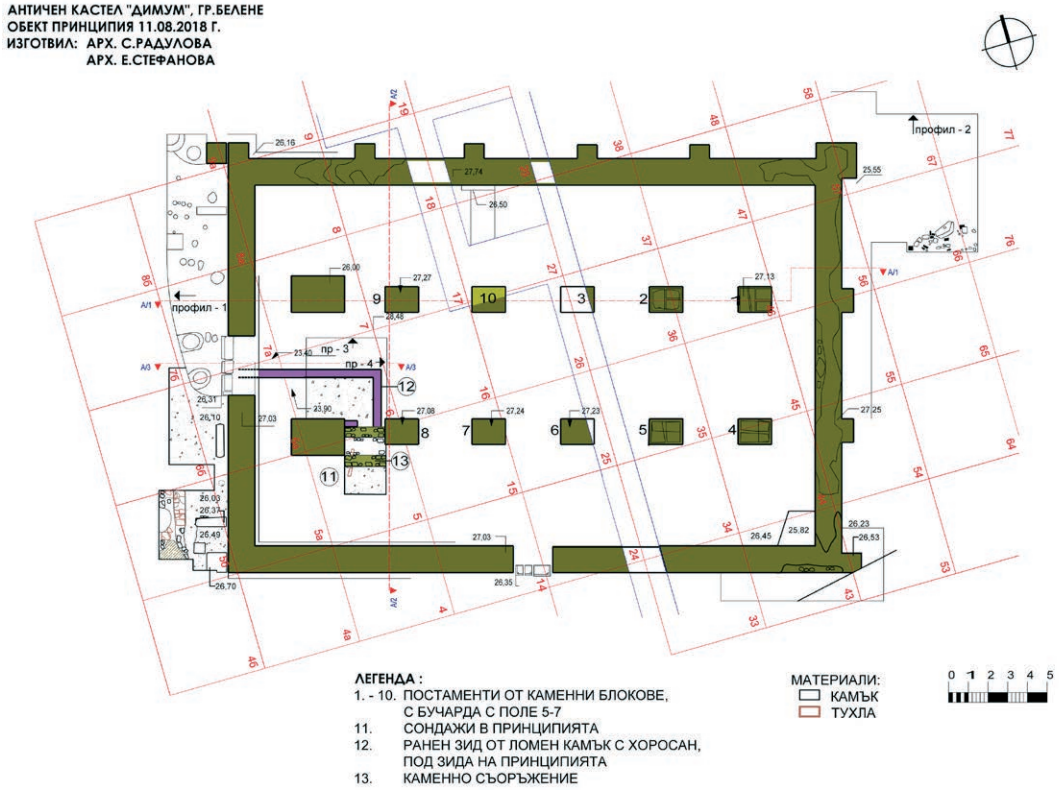
№ 14. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АНТИЧЕН КАСТЕЛ И МИТНИЦА ДИМУМ ПРИ ГР. БЕЛЕНЕ

Соня Лазарова, Венко Иванов

Разкопките се проведоха от 23 юли до 12 август 2018 г., финансирани от Министерство на културата и от Община Белене.

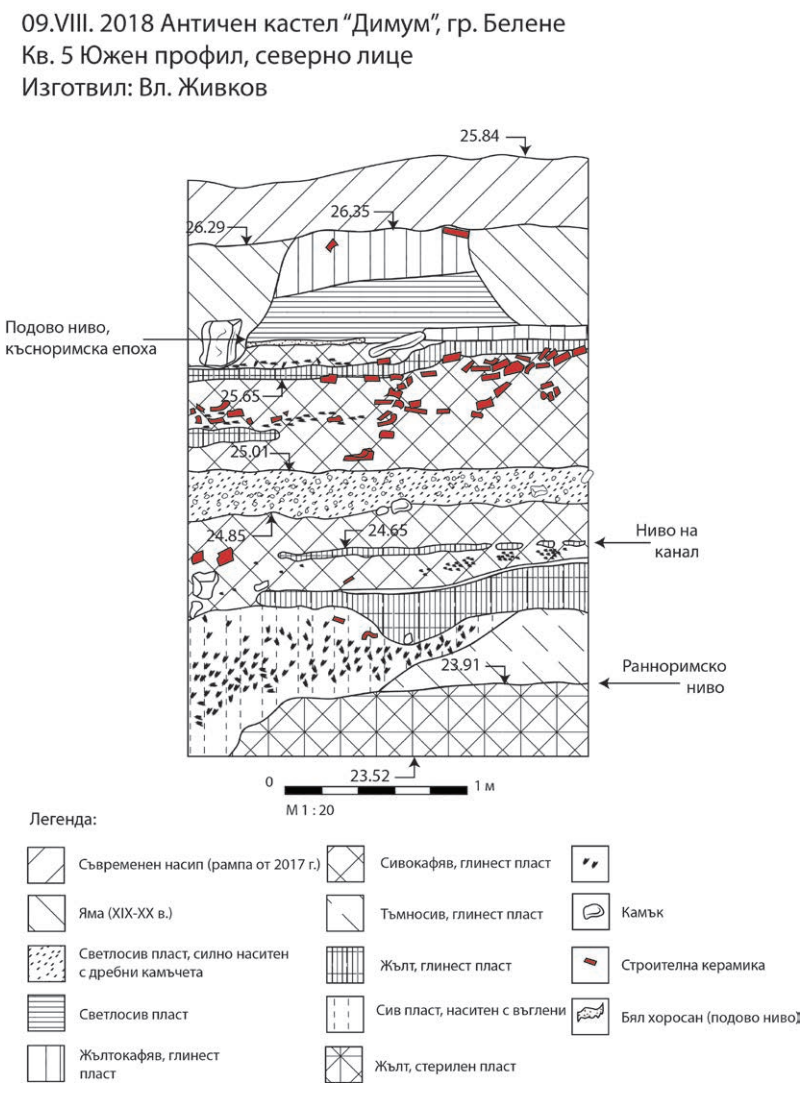
Продължи проучването на късноримската принципия на кастела. Основните задачи за сезона са: цялостно разчистване на югоизточния ъгъл на сградата, разкриване на улицата (*via principalis*), тангираща я от югозапад и чрез нов сондаж – изясняване плана на по-ранната сграда от края на I в.

В югоизточния ъгъл на сградата още от миналия археологически сезон се разчиства голяма съвременна яма, пълна с масивни останки от ново строителство. След тяхното отстраняване се разкри контрафорс, оформящ връзката между двете стени при външния ъгъл на сградата. Разкритата му ширина е 0,70 м и се издава на 0,70 м пред линията на източната стена. Той е в конструктивна връзка и като продължение на южната стена на изток.

Обр. 1. План на късноримската принципия на кастела Димум

Fig. 1. Plan of the late Roman principia of the military fort of Dimum

Обр. 2. Сондаж в кв. 5 – южен профил

Fig. 2. Trench in grid sq. 5 – southern cross-section

При външното лице на южната стена и върху нея са документирани останки от обитаване през Късната античност – хоросанови замазки и следи от производствена дейност – горели петна и голямо количество желязна шлака. Значителна част от градежа на стената е отнет от яма от османския период, която е нарушила и стратиграфията в проучвания участък.

Очерта се вътрешният югоизточен ъгъл на принципията. При него са открити два почти еднакви каменни блока с профилирана лицева страна, вероятно архитектурни детайли от оформлението на сградата във височина.

С разчистването на югоизточния ъгъл напълно се изясни архитектурният план на сградата (обр. 1).

При югозападния външен ъгъл на принципията са документирани преправки от V – VI в. Плътно до нейната западна стена е долепен блокаж, в който вторично са употребени два обработени каменни блока, поставени един върху друг и ствол на варовикова колона. Блокажът ляга върху настилката на късноримската улица, изградена от трамбовани средни по големина ломени камъни и фрагменти строителна керамика, заляти с хоросан. Уличната настилка продължава в западна и северна посоки. Върху нея са открити две монети от IV в, едната на Константин II (337 – 340), другата – силно обезличена.

На разстояние 2,20 м западно от сградата се разчисти паднал тухлен опус, който лежи върху горял глинест пласт с дебелина 0,30 м, с примес от фрагменти строителна керамика, тъмна до черна пръст, стигащ до уличната настилка. При разчистването му са открити две тухли с печати на I Италийски легион.

Над падналия опус, върху заравнен пласт от дребен камък, хоросан и строителна керамика, се разчисти подово ниво с жълта глинеста замазка, с дебелина 0,10 м, което от север е ограничено от един ред средни и по-големи ломени камъни. Откритата битова керамика и бронзов пръстен с пентаграм (X – XI в.) отнасят структурата към Средновековието.

Останките от Средновековието на север (кв. 6б) са силно обезличени. Откриват се много животински кости, части от стъклени гривни, фрагменти от битова керамика и три корубести монети от XIII в. В северозападната част на проучвания терен, под пласт неопалена глина на кота +26,74 м се разчисти 0,40 м пласт с деструкции от разрушен градеж – тухли, хоросан с тухлени отпечатъци, обработен камък. След тяхното разчистване, в сиво-черен горял пласт са открити монети на Констанс (333/337 – 350), на Констанций Гал (350 – 353) и една обезличена от IV в. (Константиновата династия). Керамиката е само късноантична. Проучването в сектора приключи до ниво Късна античност.

За изясняване плана на ранната сграда се заложи нов стратиграфски сондаж, южно и непосредствено до този от 2017 г. В рамките на сондажа се разкри подът на късноримската сграда, който е от тънка хоросанова замазка, върху подложка от дребен ломен камък и пласт глина със зеленикав цвят (обр. 2).

Под подовото ниво, на кота +25,65 се разчисти стабилен, подравнителен керемиден пласт. Между керемидите пръстта е жълто-кафява, глинеста, примесена с въгленчета. В дълбочина концентрацията им намалява. В този запълващ основите пласт се откриват голямо количество бронзови и железни плочки от ризници – *lorica squamata* (около 100 броя), закопчалки, бронзови върхове с втулки, нитове, апликации и други елементи от римско военно снаряжение от края на I – II в., корозирали железни гвоздеи, скоби, оловни стопилки, фрагменти от стъклени и глинени съдове от II – III в. В пласта са намерени 15 монети, предимно от III в. Най-ранната е на Август (24 г. пр. Хр. – 14 г.), а най- късната – на Диоклециан (284 – 305).

На кота +24,63 се разчисти каменна структура с дължина 2,20 м (И – З), изградена от дребни и средни по големина камъни от бял, мек варовик, на калова спойка (обр. 3). Нейното начало е от средата на основите и в дълбочина достига до пода на ранното помещение. Състои се от две успоредни стени на разстоянието 1,10 м една от друга, като пространството между тях наподобява канал. Северната стена е със сравнително добре оформено лице, достига до пода на ранното помещение и опира плътно до основите на стълба и стилобата. От юг са натрупани камъни без оформено лице и се образува заоблено дъно. Следва другата каменна стена, която от юг е само в два реда камък. В западната ѝ част са вградени глинена тръба и срещу нея – обърната с дълбоката си част нагоре керемида (имбрекс), плътно укрепена с дребен камък и кал. Част от тръбата е отчупена и фрагментът е паднал почти вертикално.

Обр. 3. Сондаж в кв. 5. Каменната структура в основите на принципията

Fig. 3. Trench in grid sq. 5. Stone structure in the foundations of the principia

Новооткритото съоръжение засега е с трудно определими функция и време на изграждане.

С цел по-прецизно очертаване на ранното помещение се довърши проучването в западната част на сондажа от 2017 г. Разчисти се хоросановият му под (2,10 м С – Ю), който е със значителна денивелация, от север към юг. В запълнителя на помещението се откриват материали и монети от I – II в. Намерени са две монети на Клавдий (41 – 54), едната сечена в чест на Агрипина Стара. Сред керамиката преобладава амфорната тара, но се откриват и фрагменти от вносна италийска керамика – част от дъно с печат на Луций Гелий, тънкостенна купа с барботинна украса от втората половина на I в. и др.

В резултат на проучването в новия сондаж се установи, че ранното помещение е с правоъгълен план и не се развива в южна посока, каквито бяха индикациите през миналия сезон.

EXCAVATIONS IN THE ROMAN MILITARY FORT AND CUSTOMS *DIMUM* NEAR BELENE

Sonia Lazarova, Venko Ivanov

As a result of the excavations in 2018, the complete architectural plan of the late Roman principia was revealed.

A buttress in the outer southeastern corner of the building is constructed as part of the southern wall and projects at 0.70 m in front of the east wall.

In the southwestern part of the building, which is positioned above the late Roman street, ruins of the western wall, renovations from Late Antiquity, reused architectural details and poorly preserved remains from the Middle Ages were documented.

A new trench in the interior of the building demonstrates that the early premises from the end of the 1st c. AD do not develop in the south. Instead, to the south a stone structure was discovered (Fig. 3), with an unclear purpose, built in relation to the construction of the foundations of the late Roman building.

№ 15. *NOVAE*. РАЗКОПКИ НА *VIA SAGULARIS* И В *SCHOLAE* НА I КОХОРТА

Евгения Генчева, Петя Андреева

Проучванията в сектора имаха за цел разкриването на настилката, установяване на ширината и изясняване на стратиграфията на *via sagularis,* както и продължаване на проучването на голямата сграда, интерпретирана до този момент като *scholae* на I кохорта на I Италийски легион (обр. 1).

Via sagularis. Дължината на проучената част от улицата е 9,10 м (С – Ю), а ширината ѝ – 3,55 м. На кота 45,42 – 45,48 е разкрита настилката на улицата, която е изградена от големи правоъгълни каменни плочи (обр. 2). От западната страна са разкрити 10 плочи, а от източната – 12. Плочите в централната част на *via sagularis* са извадени, но на терена се регистрира дебел пласт от здрава хоросанова подложка. Улицата е ограничена с бордюри, които не са отделни каменни блокове, а са издялани от крайните западни и източни плочи от уличната настилка. Прави впечатление, че бордюрът на една от крайните западни плочи е полукръгъл и оформен като база за колона. Това дава основание да се предполага, че плочите от настилката на улицата са вторично използвани. Трябва да се отбележат и следите от коловози от западната страна на уличното платно, които са в една ос. Следи от коловози от източния край не се забелязват. Датирането на това преустройство на улицата може да се отнесе към края на III или началото на IV в.

Под плочите на западната страна на улицата се регистрира продължението на отводнителния канал, който пресича *via principalis* в посока Ю – С (разкрит през 2015 г.). Установява се, че и в северна посока трасето на канала не върви в права линия, а продължава да прави леки завои, най-вероятно с цел да бъде намалена скоростта на водата.

Западно от *via sagularis* и успоредно на нея е разкрит зид, изграден от един ред камъни, който върви в посока Ю – С. Зидът е разположен върху дебел пласт хоросаново бъркало с дебелина 0,20 м, което може да се свърже с преустройство на крепостната стена. Той отделя *intervalum* от улицата.

Установява се и едно по-късно ниво на уличната настилка, което е по-високо от бордюра с 0,36 м. Повдигането е извършено посредством нивелиращ пласт от льосова пръст, който се регистрира върху цялата проучвана площ на улицата. На отделни места над льоса е запазена тънка хоросанова подложка.

***Scholae* на I кохорта.** В проучвания през тази година сондаж в югоизточния ъгъл на сградата е достигнат стерилен пласт на кота 43,85 м. Именно над него в северната част на сондажа личат слабо отделни петна от горяла глина, вероятно следи от дървено-земления период на лагера. Оттук произхождат и две находки, които говорят в полза на това предположение: фрагменти от панонска тънкостенна фина керамика с релефна украса (първа половина на I в.) и голяма листовидна апликация от конска амуниция. Слабите следи от пожар (разнесени въглени) в северния профил на сондажа се свързват с края на дървено-земления период.

С най-ранните зидове, регистрирани в сондажа, е свързано оформянето на тясно помещение с четириъгълен план с небрежно изградени основи, плитко вкопани в стерилния терен. В посока Ю – С помещението е с дължина 2,82 м, а в посока З – И – 2 м. Върху западния зид на помещението, на 1,60 м от южния зид на сградата, е поставена колона (диаметър 0,29 м) с гладко тяло и без база, която не е *in situ*. За предназначението на помещението на този етап може само да се гадае, тъй като все още не е ясно дали не е свързано с редицата от помещения на т. нар. таберни.

Проучването на южната стена на сградата в нейния югоизточен ъгъл разкри строежа на четири стени с приблизително еднаква ориентация, разположени стъпаловидно една над друга. Датировката на най-ранния зид е отнесена най-общо към II в. въз основа на неговата стратиграфска позиция. Субструкцията му е положена в предварително оформени траншеи, след като първичният хумус е премахнат.

Поради лошо запазената стратиграфия отделните строителни периоди могат да бъдат определени само на базата на все по-новите зидове, които се появяват върху южния външен зид на сградата. Ситуацията с източния показва, че там, поне от вътрешната му страна, надграждането през по-късните периоди е на едно и също място. Следващият строителен период, който се отнася най-общо към III в., е свързан с ново преустройство на външните стени на сградата. Стените са изградени от ломени камъни, споени с хоросан с дребни примеси на пясък, чакъл и съвсем малки парчета керамика.

Обр. 1. Нове. Сектор VIII/IX. Поглед към разкопаната площ

Fig. 1. Novae. Sector VIII/IX. Aerial view of the excavated terrain

Обр. 2. Нове. Сектор VIII/IX. Via sagularis на военния лагер

Fig. 2. Novae. Sector VIII/IX. Via sagularis of the military camp

Ново преустройство на външните зидове маркира следващия строителен период, който датира не по-късно от края на III – началото на IV в. Откритите керемиди (тегули и имбрици) в пласта между това ниво и по-късното подово ниво с хоросанова настилка, което се регистрира в северния профил на сондажа, следва да се свържат с покрива на сградата от IV в. Краят на периода е свързан с голям пожар. Пожарът следва да се свърже с готските нашествия от края на IV в.

Появата на по-късното подово ниво с хоросанова настилка със сигурност маркира нов строителен период, който въз основа на открития нумизматичен материал трябва да се отнесе към първата половина на V в. През този сезон източната външна стена на сградата, която е с дебелина 0,85 м, е напълно разкрита в дълбочина. Стратиграфската картина показва, че към средата на V в. сградата е опожарена и престава да функционира. Това най-вероятно е свързано с хунските нашествия от това време. За преустановяването на функциите на сградата говори и изграждането на отводнителния канал и на водопровода, чието трасе пресича диагонално южната част на сградата, както и *via principalis*.

NOVAE. EXCAVATIONS AT *VIA SAGULARIS* AND *SCHOLAE* OF THE FIRST COHORT

Evgenia Gencheva, Petya Andreeva

The excavations in the sector were aimed at uncovering the pavement, establishing the width and clarifying the stratigraphy of via sagularis, and continuing the investigation of the large building, interpreted as *scholae* of the First Cohort of the First Italian Legion (Fig. 1).

Via sagularis was traced up to a length of 9.10 m (N – S). It measures 3.55 m in width. The street pavement of large rectangular stone slabs was uncovered. Ten slabs were excavated on the west side and twelve on the east side. The slabs in the central part of *via sagularis* were missing, but a thick layer of solid mortar was recorded on the spot. The street is flanked by curbs, which are not separate stone blocks, but are carved from the outermost western and eastern slabs of the street pavement (Fig. 2).

The excavations at the *scholae* of the First Cohort reached the sterile layer over which traces of earth-and-timber constructions were observed. The trench located in the southeastern corner of the building allowed us to specify the stratigraphy in the interior as well as to determine the individual construction phases. There are four registered distinct construction phases of the southern wall, as the earliest is dated to the 2nd c., while the latest refers to the first half of the 5th c. AD.

№ 16. *NOVAE*. СЕКТОР XII: ДЪРВЕНИ БАРАКИ НА VIII АВГУСТОВ ЛЕГИОН, СГРАДА С ПЕРИСТИЛ И КЪСНО ЗАСТРОЯВАНЕ

Пьотр Дичек

През 2018 г. археологическите разкопки бяха съсредоточени в южната и източна част на сектора, общо на ок. 100 кв. м (обр. 1). В източната част е разкрита голяма сграда с ширина 8,80 м и запазена дължина от 7 м, изградена предимно от кирпич с много добавена слама в него. Така са изградени носещите стени, а вътрешните са от плет, обмазан с глина, разположен между дървени греди. Носещите стени са издигнати върху останки от късноантични каменни зидове. Сградата е разделена на две части от стена, ориентирана север – юг. Оста на сградата обаче минава в посока изток – запад, както е разположен и двускатният покрив, покрит с вероятно преизползвани полукръгли керемиди. Пред входа от южната страна се намира дървен портик, унищожен в значителна степен. Теренът около сградата е застлан с плоски камъни.

Подът на сградата е от трамбована пръст. Върху стените могат да бъдат преброени шест пласта глина, нанесена върху плета, което показва сравнително дългото функциониране на сградата. До стената на едно от помещенията е разкрита малка домакинска пещ, изградена от камъни. Тя е много подобна на откритата през 2016 г. Разкритата сграда може да се свърже с пребиваването на варварски племена на територията на Нове в самия край на Късната античност или през Ранното средновековие.

През тази година бяха разкрити и нови данни за т. нар. сграда с перистил, която съществува от пристигането на I Италийски легион в Нове до около средата на III в. (обр. 2). Тази постройка с вътрешен двор, заобиколен от портик, заема цялата разкопана до момента площ на сектора. Засега функцията ѝ не може да се определи абсолютно сигурно, но много от данните показват, че е възможно това да е домът на центуриона (на примипила) на I кохорта.

От запад сградата достига до улицата, разделяща сектора от принципиите, а от север достига до таберните на виа принципалис. От източната и от южната страна не са достигнати границите на сградата. От изток е разкрит само зидът, която ограничава голямо, правоъгълно помещение, чийто стени са покрити с цветна мазилка. Намереното голямото количество трапезна керамика показва, че е възможно тук да се намира трапезарията. На север от помещението е открит фрагмент от кернос, украсен с фигурка на глиган.

В северната част на източното крило на сградата е открито дъно на басейн от 20-сантиметров пласт бял хоросан. Вероятно той принадлежи към комплекса на нимфеума, разкрит през предишните кампании.

От южна страна на сградата е разкрита баня, чиито помещения са наредени в редица. Разкрита

е част от фригидариума заедно с останките от студения басейн, както и две помещения, снабдени с хипокауст и с тубулацио от тегули мамате. Разчистен е фрагмент от под от хидрофобен хоросан, както и фрагменти от стенни мазилки: червени и бели. За съжаление голям изкоп – вероятно траншея от XIX в., е унищожила стратиграфията и част от стените на банята. Дебелият пласт от пепел и въглени предполага, че префурниумът на банята се намира от западната страна. Данните показват, че банята има ширина от най-малко 5 м и най-вероятно е затваряла сградата в южна посока.

При южния портик на вътрешния двор на постройката е открита цистерна, покрита с тухли с печати на I Италийски легион. В нея се събира дъждовната вода от вътрешния двор, която влиза през монтирания в стената ѝ имбрекс. В североизточния ъгъл на вътрешния двор, недалеч от цистерната, са открити части от друга, квадратна цистерна с размери 2 х 2 м, чиито стени и дъно са изградени от фрагменти от тегули и счупени керамични плочи, свързани с бял хоросан.

От източната и от южната страна на сектора, под нивото на сградата с перистил, са разкрити останки от дървено-землените бараки на VIII Августов легион. От източната страна е регистрирана доста добре запазена дълга, вероятно двойна барака. В две от помещенията ѝ са намерени останки от квадратни пещи.

От южна страна са открити ями от коловете, кръгли и квадратни, върху които се опират стените на бараките. Запазени са фрагменти от глинените обмазки на стените с отпечатания плет върху тях. Разположението на ямите показва, че бараките са изградени по известния от по-ранни разкопки начин, а именно с двойни помещения – *papillio* и *arma*. През втората фаза на функциониране на бараките е извършено сериозно преустройство и тогава се нарушава симетричният ред на помещенията и се правят нови, чийто под е покрит с тънък пласт хоросан.

По време на разкопките е извършена и временна консервация на всички запазени зидове в сектора.

Обр. 1. Нове. Сектор XII. Поглед към сектора

Fig. 1. Novae – Sector XII – aerial view

Обр. 2. Нове. Сектор XII. План на сградата с перистил

Fig. 2. Novae – Sector XII – plan of the peristyle building

NOVAE. SECTOR XII: THE WOODEN BARRACKS OF *LEGIO VIII AUGUSTA*, THE BUILDING WITH PERISTYLE, AND LATE CONSTRUCTION

Piotr Dyczek

Archaeological works in Sector XII covered an area of 100 m^2 and were concentrated in the eastern and southern parts of the sector. The remains of a large house built of dried mudbrick were uncovered; we associate this building with barbarian settlers at *Novae*, at the turn of Late Antiquity and the early Middle Ages. The eastern wall of the large room of the so-called House with a Peristyle, which was erected by the legionnaires of *Legio I Italica*, was found. The walls decorated with paintings and a significant deposit of tableware suggest, that the space possibly served as a dining room (?). To the south of the room, the remains of a pool belonging to the *nymphaeum* were excavated. In the courtyard of the complex, two cisterns were also uncovered: one made of *tegulae* and the other – of fragments of architectural ceramics bound with mortar. In the southern part more rooms of the bath, which is the southern wing of the House with a Peristyle, were explored. The western sequence of rooms of the second wooden barracks erected by *Legio VIII Augusta* was found along the entire length of the western section. In the southern part of the sector another double wooden barrack was excavated, the southern part of which was rebuilt during the second construction phase in such a way that a sequence of rooms was created – some with a floor made of mortar – connecting both barracks.

№ 17. НОВЕ. СЕКТОР XZ. АРСЕНАЛ *(ARMAMENTARIUM)* НА I ИТАЛИЙСКИ ЛЕГИОН

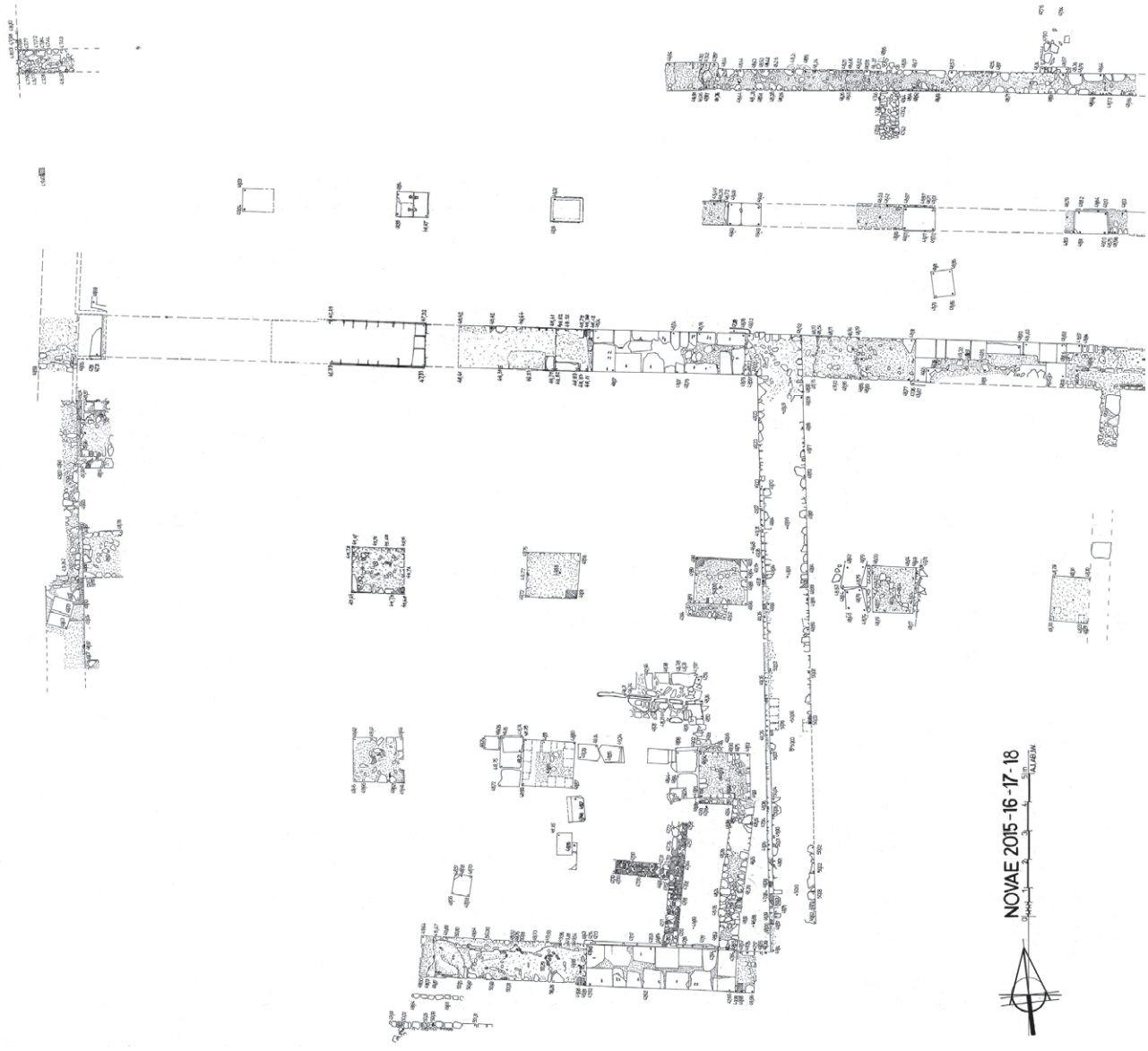
Елена Кленина, Анджей Бернацки

През 2018 г. продължиха проучванията на уникалната постройка с размери около 43 х 43 м и площ от 1800 кв. м (обр. 1). В северната и южната част на огромния двор (43 х 23 м) са разположени една върху друга две правоъгълни сгради с ширина 8,45 и 8,70 м. Първата е издигната върху шест монументални правоъгълни пилони с размери 5,30 х 1,50 м всеки. Те са иззидани от старателно обработени рустицирани варовикови блокове. Тези пилони са разположени в два реда по три, а на западния и източния край на постройката архитектурната система завършва с четири полупилона. Проходите между монументалните пилони са с широчина 5,50 – 5,70 м. Най-вероятно сградата е построена през първата половина на II в. Въз основа на резултатите от 2018 г. бихме могли да твърдим, че постройката е арсенал, т. нар. *armamentarium*, сграда, в която са съхранявани не само оръжията на войниците, но и артилерия – метателни машини – онагри, каробалисти и катапулти. В следващите етапи на използване на постройката тя е сериозно реконструирана и сменя функциите и характера си. В края на III в. в двора са построени най-вероятно казарми на легионери. В началото на IV в., в следващата фаза от функционирането на постройката, във вътрешността ѝ са издигнати, в два реда по шест, дванадесет нови каменно-тухлени пилона с размери 1,80 х 1,60 м, построени в техниката *opus mixtum*. Внушителната постройка е функционирала до края на V в.

Разбира се, тезата за откриването на сградата на оръжейницата (*armamentarium*) изисква по-нататъшно потвърждение, още повече, че това би била първата сграда от този тип, открита, заедно с елементи от оборудването ѝ, в легионерските лагери по римския Дунавски лимес. На този етап е трудно да се определят функциите на по-късната сграда, засега датирана от времето на Константин Велики, с каменно-тухлени пилони, които са носели лъкообразни сводове. Археологическите проучвания през 2018 г. и паралелните сравнителни изследвания ни дават основание да определим функцията на тази по-късна сграда като *horreum*.

В северната част на сградата се натъкнахме на останки от шест по-малки правоъгълни пилони с размери 1,10 х 0,72/0,75 м, изработени от монолитни, старателно обработени рустицирани варовикови блокове. Всички те са разположени в една линия с интерколумнии от средно от 4,30 – 4,80 м. Това показва, че от северната страна на постройката се намира портик с колонада.

През 2018 г. беше открита монументалната западна стена, датирана през късноантичния пе-

Обр. 1. Нове. Сектор Xz. План на разкопаната част от арсенала

Fig. 1. Novae – Sector Xz. Plan of the excavated part of the arsenal

риод (обр. 2). Тогава големият двор на арсенала е затворен и превърнат в сграда (43 х 23 м) с квадратни пилони, върху които се опират сводове, това е сградата на *horreum*-а. Ширината на западната стена е 1,17 /1,20 м, а при основата – 1,30 м. Към източната страна на западната стена са долепени три пилона, разположени от север на юг на разстояние на 2,90 и 2,23 м един от друг. Те са с различна ширина.

По време на проучванията бяха открити интересни движими артефакти, сред които особено внимание заслужават чудесно запазена каменна глава на Дионис-Сабазий (обр. 3), долната част на постамент на Гордиан III, оловни пломби, бронзови фибули и 111 бронзови монети, по-голямата част от които от края на III – IV в.

През този сезон бяха извършени временни консервационни работи. Източната късноантична стена е консервирана. Оригиналната запазена част от стената е покрита с геотекстил, а върху него са положени камъни. Тазгодишният проучвателен сезон беше финансиран със средства на Института по история на Университет „Адам Мицкевич“ и също Историческия факултет и Ректора на Университета.

Обр. 2. Нове. Сектор Xz. Западната стена на horreum с пилоните. Изглед от север

Fig. 2. Novae – Sector Xz. The western wall of the horreum with pillars. View from north

Обр. 3. Нове. Сектор Xz. Глава от каменна статуя на Дионис-Сабазий (снимка А. Бернацки)

Fig. 3. Novae – Sector Xz. Head of a stone statue of Dionysus-Sabazios (photo A. Biernacki)

NOVAE. SECTOR XZ. ARSENAL (*ARMAMENTARIUM*) OF *LEGIO I ITALICA*

Elena Klenina, Andrzej Biernacki

In 2018, the International Interdisciplinary Expedition *Novae* of the Adam Mickiewicz University of Poznań continued the exploration of the unique structure featuring six large rectangular pillars of the size of 5.30 × 1.40 m built with carefully cut rusticated limestone blocks. The pillars are arranged in two rows of three, with four pilasters enhancing the spatial layout at the western and eastern ends of the structure. The resulting building, apparently erected in the second half of the 2nd c. AD, had measured approximately 43 x 43 m. The results of the exploration in 2018 substantiate the supposition that the building housed an arsenal (*armamentarium*) used for storage of both weapons for *Legio I Italica* soldiers and for artillery. In later phases of its existence, the building underwent substantial structural modifications, and thereby its function and characteristics changed. In the early 4th c. AD a large courtyard of the arsenal was turned into a building (43 x 23 m) with square pillars inside to support vaults. Probably this could be a *horreum*. The building was used until the late 5th or early 6th c. AD when it was destroyed by earthquake.

№ 18. НОВЕ II. РАЗКОПКИ В РАЗШИРЕНИЕТО НА НОВЕ И В ИЗТОЧНАТА ЧАСТ НА *CANABAE LEGIONIS*

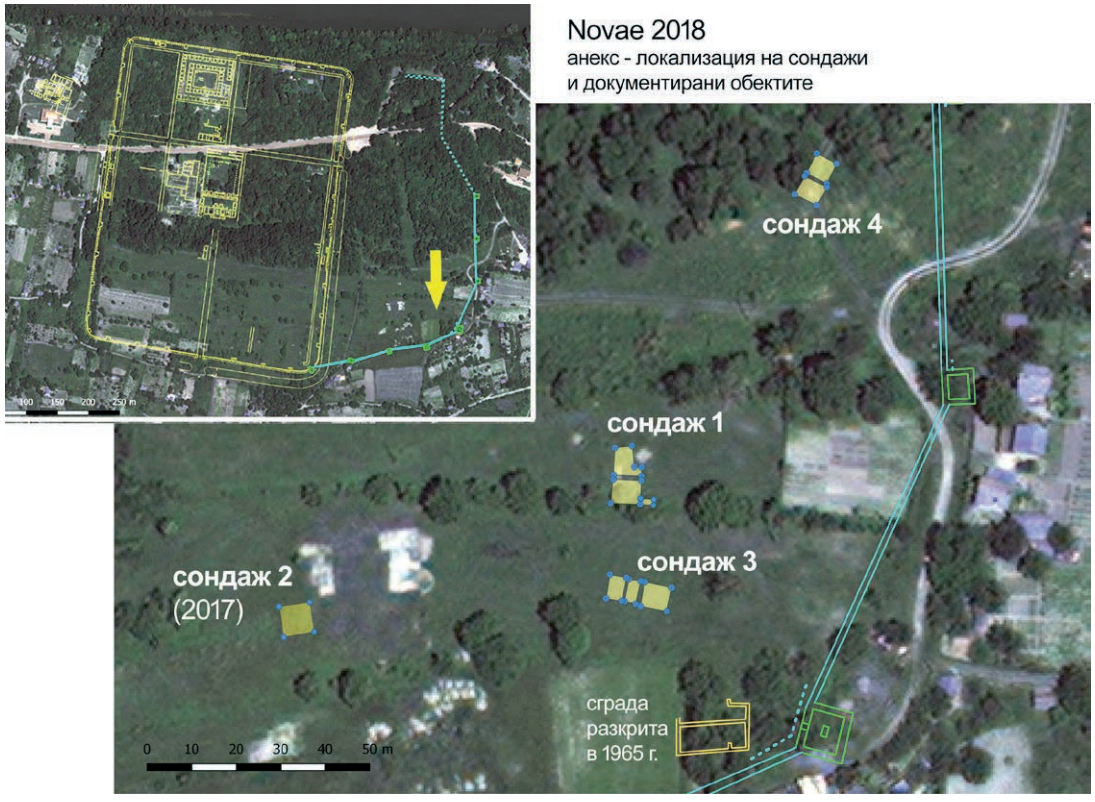
Агниешка Томас

Проучванията бяха съсредоточени в южната част на разширението, където са заложени три сондажа (сондажи №№ 1, 3, 4). Допълнително се направиха геодезични измервания по крепостната стена на разширението (обр. 1). Целта им бе да се определи точното местоположение на източното разширение. Седемте кули и южната порта бяха изчистени от храсти, след което се регистрира тяхната позиция в системата GIS. По този начин са заснети и всички видими останки от стените на разширението, както и разкопаната през 60-те години на XX в. сграда в югоизточния ъгъл на крепостта.

Сондаж 1. През 2016 и 2017 г. в този сондаж се откри северната част на голяма сграда, а през 2018 г. се разкри нейната южна част. Разкритата южна част на сградата позволи да се определи планът ѝ – неправилен правоъгълник с обща площ 66,50 кв. м. Стените ѝ са иззидани от варовикови камъни, споени с глина. Във вътрешността са открити монети от целия IV в.

На нивото на основите на сградата, от южната ѝ страна, бяха разкопани два гроба с ориентация изток – запад. Гроб № 1 се намира по-близо до югоизточния ъгъл на изкопа, успоредно на южната стена. Гроб № 2 лежи малко по-далеч в югоизточния ъгъл на изкопа. И двата гроба са покрити с вторично използвани подови плочи, подредени под формата на двускатен покрив, с приблизителни размери 60 x 60 x 5 см и с печати LEG I ITAL. За свързване на горния им ръб е използван хоросан, който в гроб № 2 е допълнително покрит с имбрици.

Гроб № 1 има дължина 3,05 м и е покрит с четири косо поставени плочи. От двата края е затворен с по-малки тухли. Ямата е оформена като издължен правоъгълник със заоблени ръбове. Гробната яма е силно обгорена от всички страни. Тя е изпълнена с пепел, фрагменти от изгорени кости и силно обгорени предмети от бронз, вероятно части от дрехи или лични вещи на погребания. По цялата дължина на ямата са открити железни гвоздеи, а в западната част се наблюдава концентрация от железни цинтове,

Обр. 1. Нове -разширение. Местоположението на сондажите

Fig. 1. Novae – annex. Location of the trenches

Обр. 2. Нове – разширение. Гроб № 2

Fig. 2. Novae – annex. Grave No 2

вероятно от военни обувки. В ямата е намерена монета на Антонин Пий. В централната ѝ част се откриха фрагменти от глинени съдове (червенолакова кана – тип 7 по Б. Султов, чаши и кадилница), които са депонирани след кремацията.

Гроб № 2 е изцяло запазен и е с дължина 2,40 м (обр. 2). Той е покрит с пет косо поставени плочи, затворени само от източния край с фрагмент от тухла. Отвън върху плочите от южната страна са открити две вертикално разположени водопроводни тръби. Гробната яма е обгорена. Изгорените кости са събрани на едно място, в средата на ямата. В пръстта, съдържаща пепел и останки от кости, има фрагменти от изгорени бронзови предмети – части от сандъче. По цялата дължина на ямата са открити няколко дузини железни гвоздеи на равни разстояния един от друг. Намерена е и една силно износена и изгоряла монета (Август или Нерва). В горната част на ямата са положени даровете – три керамични кани (тип 7 по Б. Султов), лампа тип *Firmalampe*, чаша и керамична купа. Извън гроба, от южната страна, е поставена кадилница, в която има чаша, покрита с купа.

Сондаж 3 се състои от три изкопа: западен, централен и източен, които са продължение на разкопките от миналата година. В западния е разкрита част от по-ранна стена и канал. Той върви в посока от югоизток на запад и след това завива на северозапад. Изграждането му предшества издигането на стената, която го прекъсва. Тя вероятно е свързана с подовата настилка от малки плоски камъни и керемиди, лежащи върху пласт от камъни, свързани с глина и хоросан. Върху нея лежат множество керемиди от срутен покрив. Под канала са открити пет ями, от които четири са дупки от дървени греди с размери приблизително 0,20 х 0,20 м и една голяма яма, запълнена с фрагменти от керамика и кости от животни и камъни.

В източната част на сондажа са открити останките от пещ за топене на стъкло, върху която лежат керемидите от срутения покрив. В пещта и около нея има голям брой стъклени фрагменти, включително стопилки от стъкло. В североизточния ъгъл е открита яма с много фрагменти от животински кости.

Сондаж 4 се състои от два квадрата (5 х 5 м), разделени от профили. В североизточната част на изкопа е открита настилка от камъни. Върху цялата ѝ повърхност се виждат фрагменти от амфори тип Carthage /Benghazi LR1. В североизточния край е регистриран ъгъл от сграда със стени с ориентация изток – запад и север – юг. Ширината на зидовете е около 0,80 м, те са каменни, споени с глина. Най-късната монетата от тази пласт е датирана от края на VI в. (Маврикий). Под него лежи сбит пласт от камъни, монетите от него са от периода на Северите, а находките са с определено военен характер – каменни топки, фалически амулет и посребрена фибула тип Riha 6.3.

NOVAE II. EXCAVATIONS IN THE EASTERN PART OF THE LATE ROMAN TOWN AND THE EASTERN PART OF *CANABAE LEGIONIS*

Agnieszka Tomas

In 2018 excavations were carried out at three sections located within the southern part of the late Roman town of *Novae*, in the area of the annex (Trenches 1, 3 and 4). Additionally, GPS RTK surveying was carried out along the eastern fortifications (Fig. 1). All visible remains of towers and defensive walls were surveyed and their exact positions

were documented. In addition, the remains of the building discovered in the 1960s in the south-eastern corner were cleaned up and measured. Trench 1 was enlarged in southern direction. The southern part of a large building (66.50 m^2) was unearthed. The finds discovered inside indicate that it was in use during the entire 4th c. AD. Part of the building was destroyed by illegal trenching. Two graves were unearthed in the southernmost part of Trench 1, both of them contained cremains and grave goods (bronze items, shoe nails etc.), as well as well-preserved pottery (jugs, bowls, censers). The graves were covered with large re-used suspensura tiles (Fig. 2). A coin of Antoninus Pius found in one of the graves dates both of them to the mid-2nd c. AD.

Trench 2 was enlarged in eastern direction, hence it was divided into three parts – western, central (2017 – 2018) and eastern (2018). The remains of a wall and a drain made of re-used tiles were discovered in the western part, and the remains of a glass furnace were unearthed in the eastern part. The lowest layer contained traces of wooden constructions visible as dark postholes.

Trench 4 was excavated in four quarters. Three of them showed a layer containing a number of small and medium-sized stones and numerous amphora fragments Carthage / Benghazi LR 1 type. On top of the stone layer there was a wall made of stone bound with clay. The latest coin is dated to the end of the 6th c. AD. The earliest layer unearthed here contained finds and coins dated to the Severan period. The majority of the finds was of military character, among them stone projectiles, a phallic amulet and a fibula type Riha 6.3.

№ 19. *NOVAE,* СЕКТОР VIII А. СГРАДИ *EXTRA MUROS*

Павлина Владкова

Проучванията се проведоха от 18 юни до 20 юли в продължение на 20 работни дни с 5 работника и участието на М. Маринов, археолог в ИМ – Свищов. Разкопките са финансирани от Познанския университет. Работи се в северния и централния кораби на базиликата – кв. 131 и 151, както и в малки части от кв. 132, 150, 170 и 171 (обр. 1). Установени са пластове, архитектурни структури и находки от II до VI в.

В базиликата от VI в. е разкрит дебел подравнителен пласт, върху който е била положена настилката на сградата и на места, на кота 49,19 м, се установиха единични запазени тухли от последната (обр. 2).

От некропола от последната четвърт на V в. са проучени три гроба и е установена част от гробното съоръжение на четвърти, всички попадащи в централния кораб на базиликата от дълбочина 0,80 до ниво 1,80 м под подовата ѝ настилка (обр. 2). Скелетът от гроб № 4 е положен непосредствено северно от южния зид на таблинума, а краката на починалия – върху частично разградена стена от първата половина на V в. Вдясно от черепа е разкрита оловна поставка за дървен настолен кръст.

Градежи от V в. са локализирани в северната част на централния кораб на базиликата. Субструкцията на зидовете е на калова спойка, а ширината им е 0,80 м. Върху тухла, използвана за подравняване на стената, е запазен печат в правоъгълна форма с името на частен производител ALEX.

В северния кораб на базиликата е запазена част от дъгата на басейн, изграден върху руините на таблинума (обр. 2). Стената е запазена до 1,25 м в субструкция. За най-долен ред на основите са използвани тухли от хипокаустната инсталация на по-ранната сграда. Дебелината на зида е 0,65 – 0,70 м, като стените на северния кораб на базиликата лягат върху него.

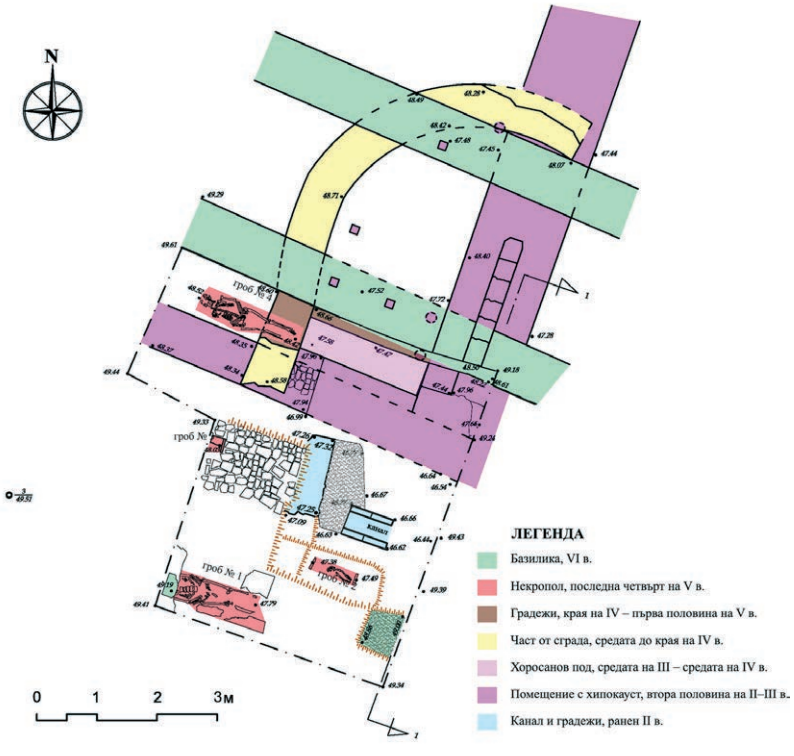
Югоизточният ъгъл на таблинума попада в северния и частично в централния кораб на базиликата (обр. 2). Помещението е определено като изпълняващо функциите на таблинум в комплекса, изграден след 176 г. и съществувал, с преустройства, до около последната четвърт на IV в. Разчистени са части от източната и от южната стени в югоизточния ъгъл. Ширината на източния зид е 1,45 м, като върху 0,50 м от него лежат бипедалните тухли от хипокауста. Южната стена в самия ъгъл е извадена до основи, а на 1,90 м в западна посока е запазена в суперструкция до 0,45 – 0,50 м височина. В траншеята от южния зид се достигна до 0,80 м под нивото на пода. Пълнежът е от сива пепелива пръст, хоросан, строителна керамика и дребни ломени камъни от емплектона. Открита е монета на Константин I, която сочи най-ранната възможна дата за края на функционирането на помещението от неговата първа строителна фаза.

Северно от траншеята е запазен хоросановият под (кота 47,47 м), оформен с бордюр край сте-

Обр. 1. Novae. Sector VIII A. Проучванията през 2018 г.

Fig. 1. Novae. Sector VIII A. The 2018 research

Обр. 2. Novae. Sector VIII A. План на разкопките през 2018 г.

Fig. 2. Novae. Sector VIII A. Plan of the 2018 excavations

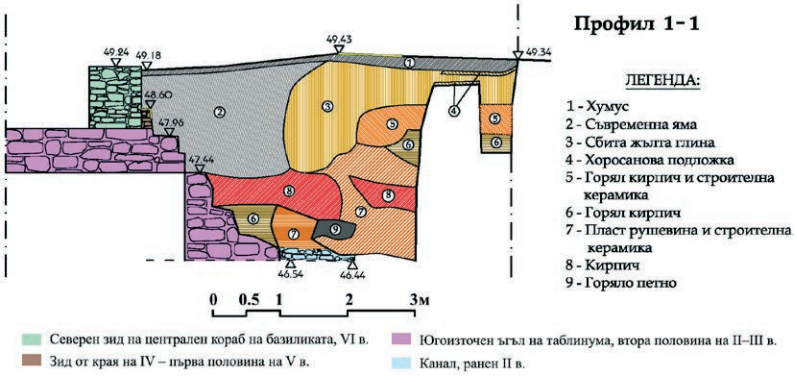
ните с ширина 0,15 м и височина 6 – 7 см. Източната и южната стени са обмазани с бяла двупластова хоросанова мазилка, на места запазена до височина 0,50 м. Хипокаустът е изграден чрез тухлени колонки и керамични тръби. Над пода на помещението е регистриран пласт от горял паднал покрив. Имбрексите са силно натрошени, а сред тях има парчета от горялата дървена покривна конструкция. Пластът е с дебелина 0,20 – 0,25 м. Някои фрагменти са с печат на I Италийски легион в два варианта – LEG I ITAL и LEG I ITALI. Находки в падналия покрив, върху пода и над него не са открити.

Южната стена на таблинума е изградена върху основите по-ранен зид с ширина 1,10 м, разграден до нивото на банкета, както се установи в западната част на проучвания участък (кота 46,64 м).

Не са открити данни за префурниум, какъвто се предполагаше на база наклона на разкритите части от хоросановия под на таблинума през предходни кампании. Вероятно върху южния зид в най-източната му част е бил оформен вход с дървена врата, от която се откриха в голямо количество горяли железни гвоздеи и скоби.

Южно от южния зид на таблинума разкопките продължиха до около 4 м (обр. 2). На кота 47,32 м се разкри част от зид на хоросанова спойка с посока север – юг, от който са запазени два реда от градежа на основите. Разкритата му дължина е 1,40 м, а ширината 0,50 м. Не се установява връзка със стената на таблинума или продължение на зида в южна посока. Зидът е от сграда, по-ранна от таблинума, т.е. от началото до 70-те години на II в. Пластът над него е подравнителен, констатиран в целия проучван южен сектор. Той се състои от глина и строителна керамика, основно фрагменти от тегули.

Долният ред камъни на основите на зида е на ниво с 0,45 – 0,50 м по-високо от канал (кота 46,63 м) с посока изток – запад и наклон на

Обр. 3. Novae. Sector VIII A. Източен профил на проучвания участък

Fig. 3. Novae. Sector VIII A. Eastern cross-section of the excavated area

изток. Страниците са градени от паралелепипедни дялани камъни, а покритието е от тухли със зигзаговидна украса, които лягат върху тях. Прави впечатление, че се откриват два вида украса – при едните тухли диагоналите са успоредни, а при втория – дъговидно извити. Върху тях има печат на I Италийски легион в правоъгълна форма с размери 10 х 4 см и височина на буквите 3 см. Тухлите са формат 0,40 х 0,32 х 0,02 м. Дъното на канала е от имбрекси, като страниците не ги застъпват, а лягат до тях. Вътрешната ширина е 0,24 м, външната 0,45 м, разкритата дължина към момента 1,10 м, като в източна посока каналът е разрушен, а в западна влиза под описания по-горе зид. Челото на страниците е на кота 46,62 м, а дъното – на 46,50 м.

Каналът вероятно се влива в по-голям, зидан, с посока от север към юг, като неговата западна страница се очерта в източния профил на проучвания сектор (обр. 3).

NOVAE, SECTOR VIII A. *EXTRA MUROS* BUILDINGS

Pavlina Vladkova

Layers, architectural structures, and small finds from the early 2nd to the 6th c. AD were discovered (Fig. 1). The 6th c. basilica still retains the mortar underlayment of its brick flooring. Three graves and part of another grave structure from the necropolis from the last quarter of the 5th c. AD, which are situated in the nave of the basilica, were studied. A lead stand for a table wood cross was found next to the scull in grave No 4. Walls with mud bonding complete the plan of the complex from the first half of the 5th c. AD (Fig. 2).

It was found that the so-called *tablinum* of the building from 2nd – 4th c. AD has two construction phases. The columns of the hypocaust installation from the first phase are made of bricks, all stamped with *Legio I Italica* stamps, and ceramic pipes. The floor is made of mortar and the walls are plastered with fine white plaster. In the SE corner, at the S wall there was an entrance with a wooden door. During the next phase the heating installation was partially destroyed and a small pool was built. The earliest drain is oriented in the W – E direction, located south of the *tablinum*, and constructed of imbrices, with walls of limestone blocks and brick covering with a zig-zag pattern (Fig. 3).

№ 20. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОРИМСКИЯ КАСТЕЛ СЕКСАГИНТА ПРИСТА, РУСЕ, УЛ. ОДРИН № 4

Върбин Върбанов, Светлана Тодорова, Кристина Янакиева

Археологическите разкопки се проведоха от 10 септември до 31 октомври 2018 г., с финансиране от Министерството на културата. В екипа участваха и археолозите Никола Русев, Светлана Великова и Румяна Йорданова. Проучени изцяло са два квадрата – C_1 и D_1 (обр. 1). Открити са 102 находки, от които 20 са монети. От тях две са предримски: II – I в. пр. Хр. /I век; 14 са от III в., една е от началото на IV в., една от VI в. (?) и две са от Възраждането (XVIII – XIX в.). Общо при разкопките са открити около 6800 фрагмента керамика, от които около 78% са тракийски, около 18,2% са римски, над 2,3% са късноосмански, около 1% – средновековни (X – XI в.) и 0,45% са късноантични.

Тракийски период (II в. пр. Хр. – I в.). Проучени са две пещи, огнище и 14 ями, повечето частично. Тракийският пласт е запазен от около 37,30 м над морското ниво. Той е от сивокафява

Обр. 1. Квадрати C1 и D1

Fig. 1. Grid squares C1 and D1

Обр. 2. Каменни пулчета за игра в кв. C1

Fig. 2. Stone counters (pessoi) in grid square C1

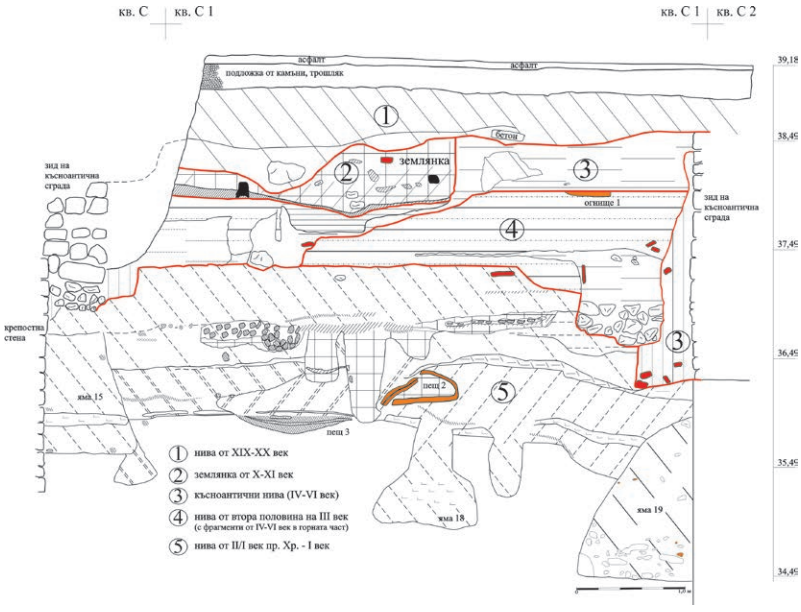
пръст, с концентрация на въглени и отухлени късчета глина. Разкритите структури са с концентрация в източната половина на проучваните квадрати и се очертават от нива 37,00 до 35,90 м. Открити са пет родоски, два синопски и един книдски амфорни печата, фибули, прешлени, тежести, фрагменти от стъклени гривни и др. Специално внимание заслужават откритите заедно 25 каменни пулчета за игра (обр. 2).

Римски период (III в.). Проучена е част от сграда от III в., разрушена частично при изграждането на крепостната стена на Сексагинта Приста (обр. 1). Планът ѝ е правоъгълен, запазени са само части от източната и северната ѝ стени, с размери 4,40 м (вътрешно лице) х 1,05 м, с широчина 0,55 – 0,60 м. Изградена е от необработени, ломени камъни, споени с глинен разтвор, запазени във височина до 2 – 3 реда. През 2017 г. е зачистена част от падналата покривна конструкция на сградата, на нива от 38,03 м до 37,90 – 37,80 м. Тя лежи върху жълт пласт (подово ниво), от нива 37,80 – 37,70 м. Този пласт е изчерпан на нива около 37,40 м, а под него започва тракийско ниво.

В западната част на кв. C_1 са разкрити останки от още два зида и негатив от трети зид (обр. 1). Първият е изграден от необработени камъни, споени с жълтеникава глина, ориентиран по надлъжна ос СИ – ЮЗ. Запазената му дължина е 1,0 – 1,30 м, а ширината – 0,75 – 0,95 м. Градежът е запазен в пет реда. В централната източна част се регистрира на кота 37,21 м, а долна част – на 36,44 – 36,33 м. Лицата на зида не са равно оформени, което показва, че запазената част е субструкция. Структурата е по-ранна от негатив на зид, северно от нея. Вторият зид е разположен в югозападния ъгъл на ква-

драта, южно от късноосманска яма. Той е регистриран на 37,05 м, с ширина 0,60 – 0,65 м и запазена дължина 0,66 м, като на юг продължава в профила. Запазени са два реда камъни на спойка кал. Възможно е този зид да е свързан с траншея с жълта пръст, негатив от зид в северната част на кв. C_1.

Към римския период се отнасят и пещ и яма № 5 (обр. 1). Пещта е в североизточния ъгъл на кв. C_1, разрушена частично от траншея за зид. Регистрирана е на 37,40 м и се изчерпва на ниво 37,22 м. Размерите ѝ са 0,45 м (С – Ю) х 0,44 м (И – З). Яма № 5 е разположена в югоизточната част на кв. C_1 и малка част в кв. С. Регистрира се на ниво 37,0/37,10 м, а дъното ѝ се достига на 36,81 м. В нея е открит антониниан на Хереий Етруск.

Обр. 3. Южен профил на кв. C1

Fig. 3. South cross-section of grid square C1

Късноримски период (IV – VI в.). Разкрита е изцяло крепостната стена в кв. C_1, с чупката на север в суб- и суперструкция (обр. 1). Вероятно към периода се отнася негативът от зид на сграда, с посока СИ – ЮЗ, приблизително перпендикулярен на крепостната стена, с ширина 0,55 – 0,60 м и дължина 3,70 – 3,80 м (обр. 1). Очертава се добре след изчерпване на жълтия пласт от римска сграда, на ниво 37,38 м и се изчерпва на ниво 36,95 м.

Период на Първо Българско царство (X – XI в.). Към този период се отнася разкритата през 2017 г. землянка (обр. 3). След изчерпването ѝ в очертанията ѝ са регистрирани четири ями и дупки за колове, двете от които са със средновековни материали в пълнежа си, а другите две – с късноантични.

Последни са останките от модерно време (XIX – XX в.). В XIX в. се датират ями № 4 и 5, открити през 2017 г. Проучването на първата е прекратено на ниво 34,50 м. Втората е изчерпана на ниво 37,20 м. От XX в. е траншея за водопроводна тръба, регистрирана през 2017 г. При проучването през настоящия сезон се установи, че всъщност дъното ѝ е неравно, с денивелация на изток. На нива 37,78 м се откри част от свръзка за тръба, както и други късни материали. Дъното в западния край е на 37,62 м, а в източния до 37,50 м (?), където са открити архитектурни детайли, изхвърлени при затрупването на траншеята – база за колона и двойна колона.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS WITHIN THE TERRITORY OF THE LATE ROMAN FORTRESS *SEXAGINTA PRISTA*, ROUSSE, 4 ODRIN STR.

Varbin Varbanov, Svetlana Todorova, Kristina Yanakieva

An area of 50 m^2 of the late Roman fortress of *Sexaginta Prista* was studied in 2018 (Figs 1 – 3). Parts of buildings from the 3rd c. AD and 21 pits were excavated. Fourteen of them and two kilns dating to the late Hellenistic period (2nd/1st c. BC – 1st c. AD), one is from the 3rd c. AD, two are from the 4th – 6th c. AD, two are from 10th – 11th c. AD, and the rest are modern – from 19th – 20th c. The structures are dated accurately according to the unearthed 102 coins and other small finds.

№ 21. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КЪСНОРИМСКАТА СЕВЕРНА КРЕПОСТНА СТЕНА НА ТРАНСМАРИСКА, ГР. ТУТРАКАН, ОБЛ. СИЛИСТРА

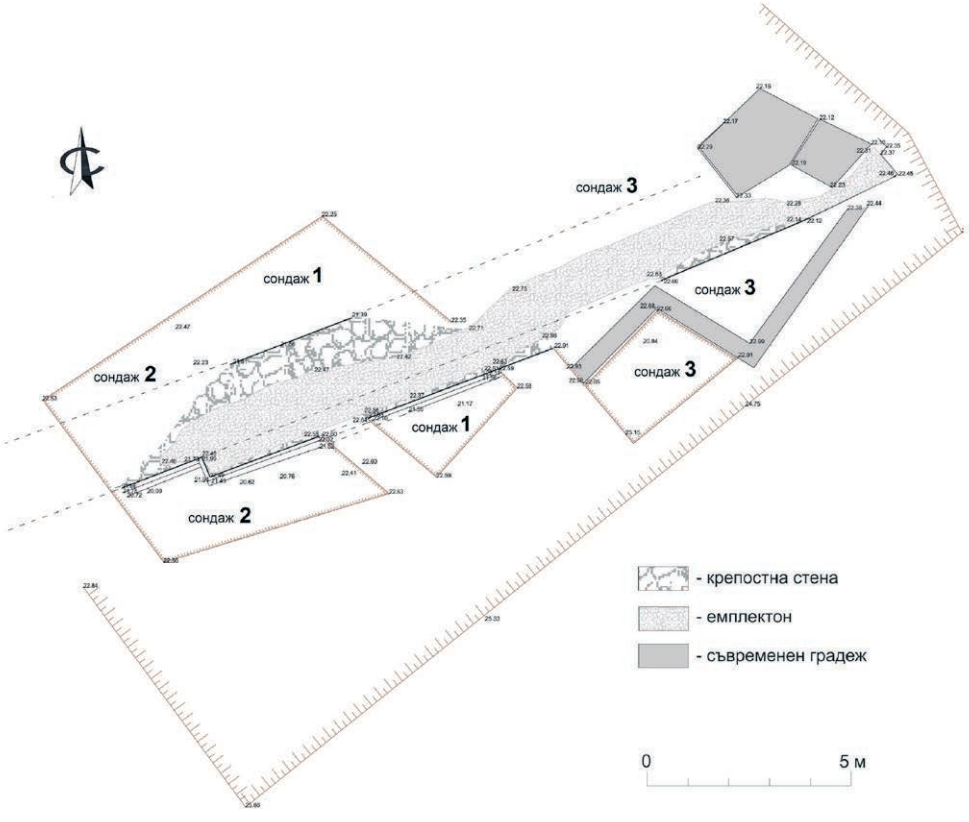
Люба Трайкова

Обектът е проучен с Разрешение №134/17.04.2018 г., с финансиране от ИМ Тутракан, през периода 29.05 – 18.06. 2018 г. Геодезическо заснемане – инж. Атанас Каменаров, разпознаване на монетите – д-р Сотир Иванов (ИМ Петрич), консултация за керамиката – доц. д-р Людмил Вагалински (НАИМ).

Проученият участък от северната крепостна стена се намира непосредствено източно от „Трансмариска" – I сектор: реставрирана, консервирана и социализирана част. В резултат от проведените разкопки е проучено продължение на трасето на крепостната стена в източна посока с дължина 21 м. Бяха заложени общо три сондажа (обр. 1). Сондажи 1 и 2 бяха изкопани изцяло на ръка. От сондаж 3 беше отнет голям съвременен насип със земекопна техника.

Проучването северно от крепостната стена в сондажи 1 и 2 установи, че там на достигнатата максимална дълбочина от 21,14 м н. в. липсват културни пластове на място. В северните профили и на двата сондажа личат съвременни насипи, които съдържат характерни съвременни отпадъци.

Проучването беше съсредоточено южно от крепостната стена до достигане на стерил. Културните пластове са нарушени от множество антични и съвременни вкопавания. Теренът има силно изявена денивелация с наклон от юг на север, за нейното преодоляване крепостната стена е изградена със стъпаловиден отстъп в суперструкция на вътрешното си южно лице. По оста изток – запад теренът има по-слабо изявена денивелация, с редуващи се пикове и спадове. Изграждането на стената по тази ос (И – З) също е стъпаловидно. В рамките на сондаж 2 се установи повдигане на нивото и на отстъпа,

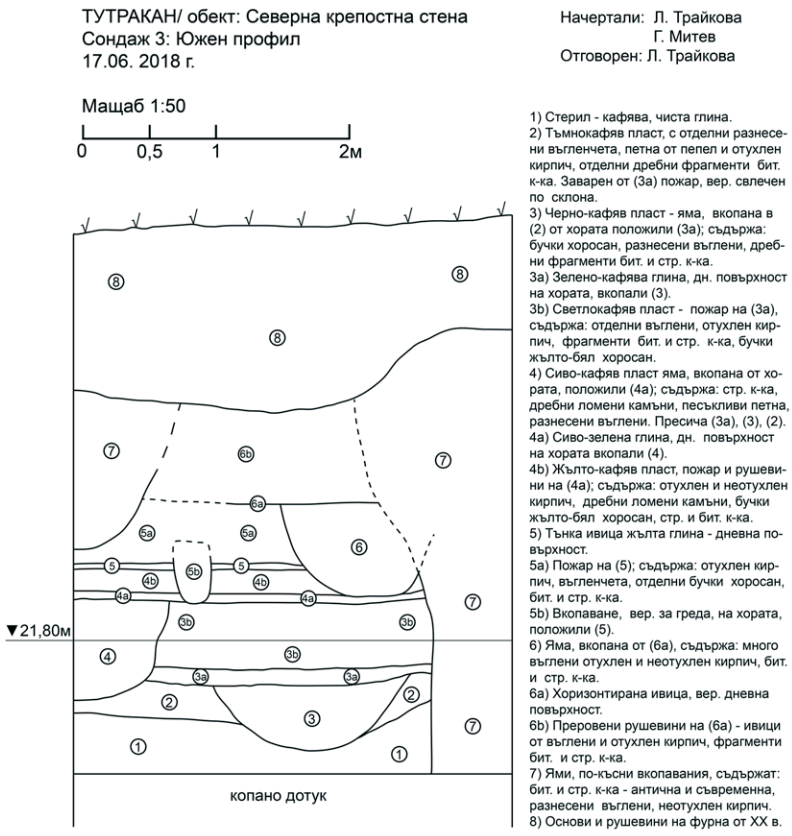

Обр. 1. План на проучената площ

Fig. 1. Plan of the excavated area

и на банкета с 0,50 м. В този участък стената е с по-широка – 2,50 м, докато проучените до момента участъци са с широчина 1,95 – 2,0 м.

Резултатите от проведеното археологическо проучване показват, че крепостната стена е вкопана в заварен пожар – той лежи върху естествените гънки на льоса, които са силно изявени и няма никакво подравняване на терена. Подемният материал от този пожар включва малко фрагменти от битова керамика от средата на II – първата половина на III в., тока за ризница и ремъчен накрайник от I – II в. (Bishop, Coulston 2009, Fig. 55, 56, 63); няма монети. Първата дневна повърхност съответства на изграждането на крепостната стена, завършило с опожаряване – според монетите с *terminus post quem* управлението на император Проб (276 – 282). Следващото ниво на обитаване също завършва с опожаряване, според монетите на Юлиан – с *terminus post quem* 351 – 361 г. Опожаряването на третата и последна, запазена дневна повърхност в проучената площ според монетите е с *terminus post quem* управлението на Валентиниан I (364 – 375) (обр. 2).

Обр. 2. Стратиграфски профил (И – З) на сондаж 3

Fig. 2. Stratigraphic cross-section (W – E) of Trench 3

Стратиграфските данни от проучването през 2018 г. са аналогични на тези от проучванията на участъка с кули 1 и 2, който е в непосредствена близост до проученото продължение на северната крепостната стена на Трансмариска в източна посока (Vagalinski 1999, Abb. 5).

Открита е колективна находка от шест монети, съдържаща емисии от Константин Велики до Юлиан и две залепнали монети – на Констанс (333 – 350) и Валентиниан I. Подемният материал и монетите от проучените културни пластове, принадлежащи към северната крепостна стена, са от последната четвърт на III до последната четвърт на IV в. Открити са голямо количество амфори и кухненски гърнета. Фрагменти от две керамични лампи, отговарящи на тип XXII, вар. 3 по Кузманов: лампи с трапецовиден фитилник, с релефни изображения върху диска и плещи с геометрична украса, датирани III – IV в. и тип XXXIX: лампи с малък конкавен диск и слабо конвексни плещи, датирани от последната четвърт на III – средата на V в. (Кузманов 1992, 30, 44 – 45). Сребърна едноделна фибула с подвито краче, тип 18 по Генчева, датиран от началото на III в. и целия IV в. (Генчева 2004, табл. XVI.1).

Литература

Генчева 2004: Е. Генчева. Римските фибули от България от края на I в. пр. н. е. до края на VI в. на н. е. Велико Търново, 2004.

Кузманов 1992: Г. Кузманов. Антични лампи. Колекция на НАМ. София, 1992.

Bishop, Coulston 2009: M. C. Bishop, J. C. N. Coulston. Roman military equipment from the Punic Wars to the fall of Rome. Oxford, 2009.

Vagalinski 1999: L. Vagalinski. Die spätrömische nördliche Festungsmauer von Transmarisca. – In: G. von Bülow, A. Milčeva (Hrsg.). Der Limes an der unteren Donau von Diokletian bis Heraklios: Vorträge der Internationalen Konferenz Svištov, Bulgarien (1.-5. September 1998). Sofia, 1999, 229 – 236.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF OF THE LATE ROMAN NORTHERN CURTAIN WALL OF *TRANSMARISCA*, TUTRAKAN, SILISTRA DISTRICT

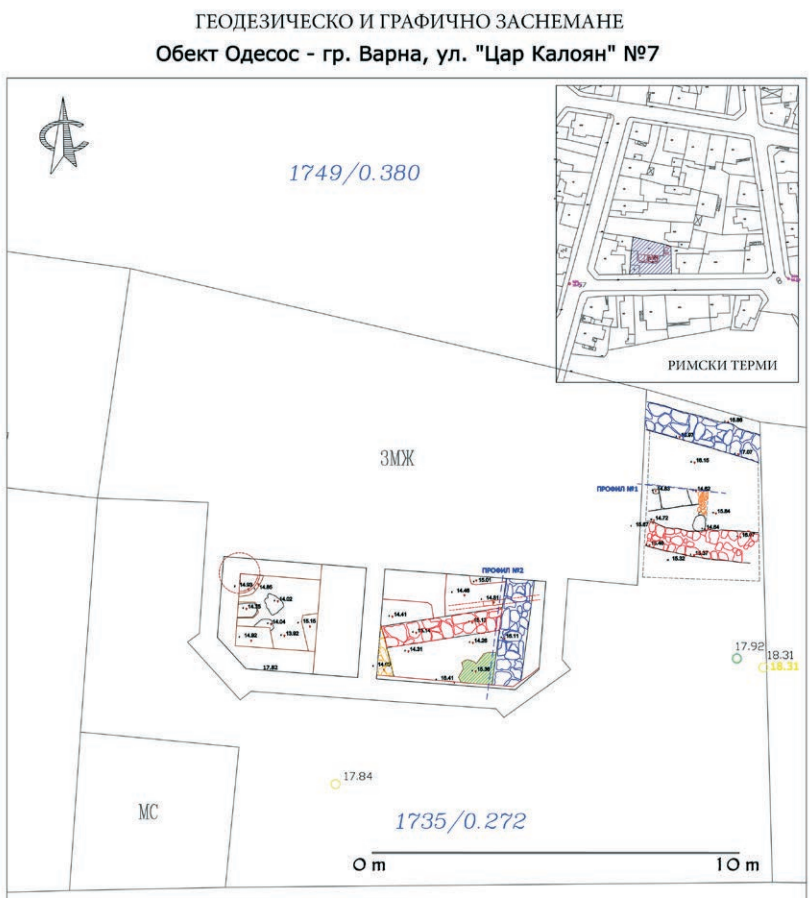
Lyuba Traikova

In 2018, a section of 21 m length of the northern curtain wall of *Transmarisca* was unearthed (Fig. 1). The stratigraphy to the north of it is destroyed by the Danube River and modern buildings. The wall was adapted, as much as possible, to the terrain. The superstructure has a width of 1.95 – 2.0 m but in some areas it is 2.5 m wide. Its south face is step-like constructed. Three phases were identified to the south of the curtain wall. These phases are from the end of the 3rd to the end of the 4th c. AD according to the stratigrafic data (Fig. 2). Pottery and artifacts, as well as coins from the reign of Emperor Aurelian to Emperor Valentinian I were discovered.

ГРАДСКИ ЦЕНТРОВЕ

№ 22. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА УЛ. „ЦАР КАЛОЯН“ № 7 В ААР ОДЕСОС – ВАРНА

Христо Кузов, Михаил Христов

Обр. 1. План на археологическите структури

Fig. 1. Plan of the archaeological structures

Обектът е ситуиран северно от римските терми на Одесос. При разкопките бяха заложени три квадрата от запад на изток (обр. 1). Първите два са разположени в централната (в избените помещения на съществуващата къща), а третият – в североизточната част на парцела.

Под ходовите нива на избените помещения се проследяват сметни ями от османския период и Средновековието. Регистрирани са и по-ранни останки – две ходови нива, отделени едно от друго от интензивни напластявания от антропогенна дейност в периода на Късната античност. Двете ходови нива са маркирани от хоризонтирани каменни плочи, които не са съхранени в цялата проучвана площ. Над двете нива има пластове от въглени – следи от опожарявания. Напластяванията между двете ходови нива изобилстват от късноантична керамика. В СЗ ъгъл на проучваната площ е открит *in situ* долиум, разполовен хоризонтално и запълнен с отухлена глина.

Източно от тези структури са разкрити три каменни зида и останки от водопровод, като стратиграфски най-ранният от тях е с посока СЗ – ЮИ, граден от ломени камъни на калова спойка.

Към неговото източно лице е долепен на фуга друг зид, граден от по-големи ломени камъни, отново на калова спойка. Зидът е с посока СИ – ЮЗ. Части от северното и южното му лица са унищожени от по-късни интервенции, свързани с прокопаването на ями в османския период. Непосредствено пред северното лице и успоредно на този зид е разкрит фрагмент от водопровод, изграден от керамични тръби с външен диаметър 12 см и вътрешен диаметър 10 см. Водопроводните тръби са обилно обмазани с бял хоросан при връзките. Положени са върху фрагменти от антични тухли. Водопроводът в западна посока е унищожен от османска яма. Двата коментирани зида, предвид материалите от техния контекст, следва да се отнесат към Късната античност.

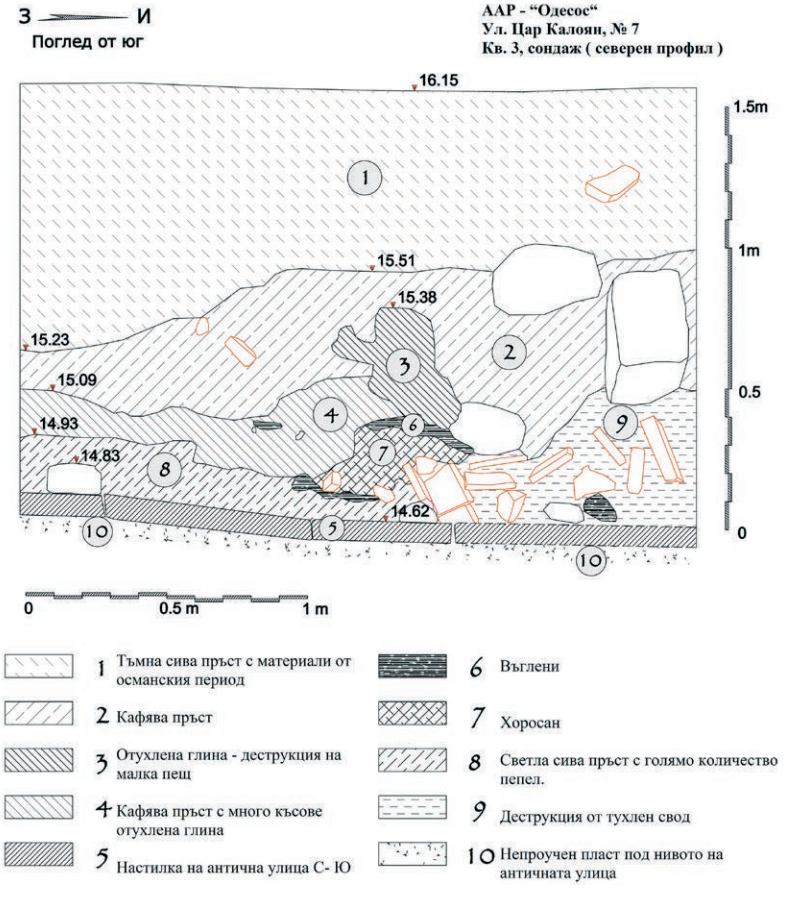
В източна посока е открит още един зид с посока СИ – ЮЗ, който стратиграфски заляга над предния и го премоства. В южната си част е унищожен от голяма яма, в която се откриха и част от камъните от неговия градеж. Граден е от малки и средни ломени камъни и фрагменти от строителна антична керамика на калова спойка. Предвид стратиграфската си позиция и археологическите материали, той следва да се отнесе към Средновековието или ранните фази на османския период.

В северната част на проучваната площ в двора е разкрит масивен зид с посока СЗ – ЮИ, граден от масивни камъни, на калова спойка (обр. 2). Той е положен в пласт с материали от османския период и голямо количество фрагментарна антична строителна керамика. Дебелината на пласта е около 0,70 м. Той от своя страна заляга върху дебел около 0,30 м масивен трамбован пласт строителни отпадъци, съдържащи голямо количество камък и фрагментарна антична строителна керамика, които са добре нивелирани и изглежда са изпълнявали функцията на настилка. Тази настилка е перфорирана от османска сметна яма в ЮЗ посока.

Обр. 2. Настилка на улица (кардо) и руини от по-късно застрояване върху нея

Fig. 2. Street pavement (cardo) and ruins of later constructions above it

Обр. 3. Северен профил в сондаж 3

Fig. 3. North cross-section in trench 3

Непосредствено под нивото на настилката от строителни отпадъци се проследяват деструкции от зид с посока И – З ситуиран в южната част на квадрата. Пред южното лице на зида беше открита *in situ* настилка от преизползвани антични тухли, фрагменти от мраморни и каменни плочи, положени върху нивелиращ глинест пласт с дебелина до 5 см.

Чрез сондаж в ЮЗ ъгъл на квадрата се достигна до деструкция от отухлено глинобитно съоръжение (вероятно малка пещ), както и до рухнала сводеста конструкция изградена от тухли и хоросан (обр. 3). Глинобитното съоръжение е изградено направо върху деструктиралия свод. От своя страна сводът е рухнал върху настилка на кардо от уличната мрежа на античния Одесос. От античната улица, в рамките на сондажа, са разкрити няколко масивни каменни плочи.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 7 TSAR KALOYAN STR., VARNA

Hristo Kuzov, Mihail Hristov

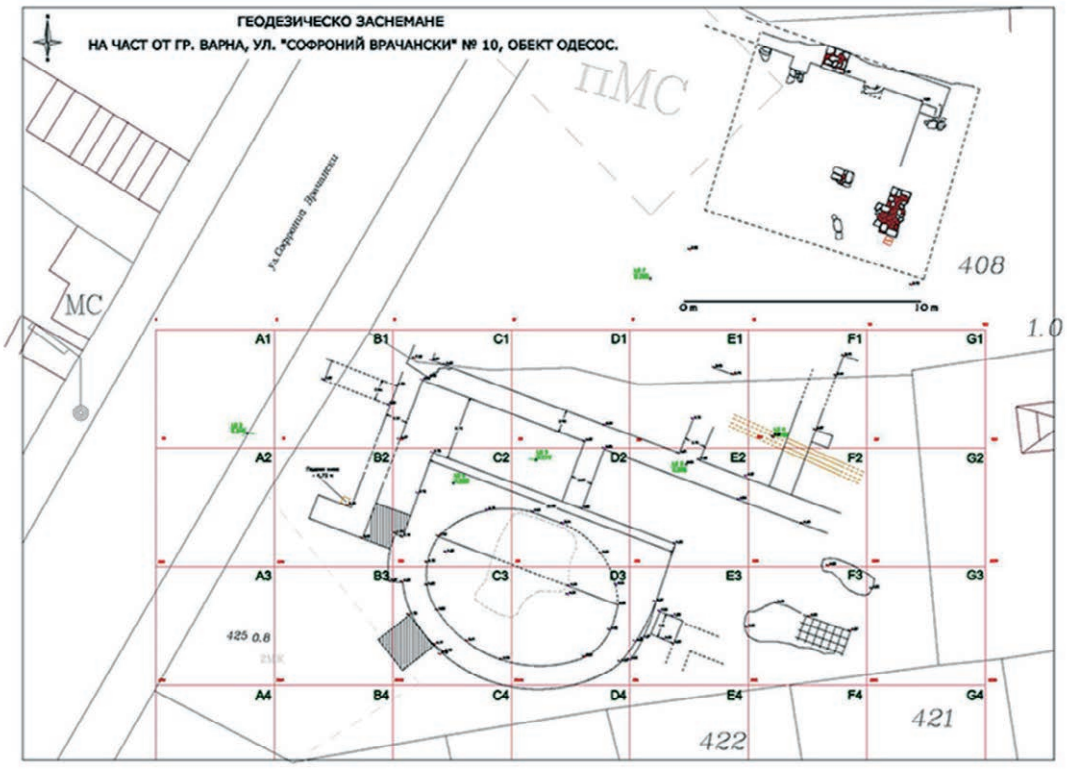
The site is located to the north of the Roman baths of *Odessos* (Fig. 1). There are two walking levels separated from each other by massive layers left behind from anthropogenic activity during Late Antiquity, and layers from the Middle Ages and the Ottoman period. The two levels are marked by horizontal stone slabs which are not entirely preserved throughout the excavated area. Above them there are layers of charcoal – traces of fires. In the NW corner of the area, half of *dolium* was found *in situ*, filled with clay. To the east of these structures five stone walls on clay bonding were discovered, dated to the above-mentioned periods, stratigraphically positioned one above the other and oriented in different directions. Immediately in front of the northern face and parallel to a late antique wall, there is a fragment of a water pipeline built of ceramic pipes. The pipes are fixed with white mortar at the joints. In the eastern part of the studied area we found a pavement of several massive stone slabs from the street network of the ancient *Odessos*, with the N – S direction (*cardo*) (Fig. 2).

№ 23. КОМПЛЕКС ОТ КЪСНОАНТИЧНИ ВОДНИ СЪОРЪЖЕНИЯ (НИМФЕУМ) В ОДЕСОС

Валери Йотов, Александър Минчев

През 2018 г. бяха проведени спасителни проучвания на УПИ 425, ул. „Софроний Врачански“ № 11 във Варна от екип на РИМ – Варна: авторите и Е. Мирчева. Обектът е в границите на ААР „Одесос – Варна“, но строителите бяха започнали изкопните работи без съгласуване с РИМ – Варна. При отиването по сигнал на мястото бе установено, че те са нанесли вече големи разрушения на съществувалите тук археологически структури.

Парцелът е с правоъгълна форма и площ от 400 кв. м. На достигната от строителите дълбочина – до кота 4,20 (минус 4,50 – 5,00 м от нивото на съвременната улица) избиват подпочвени води, което не позволи проучването да се извърши в дълбочина. На цялата площ бяха открити останки от голям архитектурен комплекс с фасада от югозапад (сега под съвременни сгради), разрушен почти до основи (обр. 1). В северозападната си част той е бил на два етажа, със зидове широки 0,85 до 1,05 м и керемиден покрив. В профилите от северозапад и запад стените му са запазени в суперструкция, градени в *opus mixtum*. Комплексът се състои от няколко водни съоръжения, други помещения и вероятно открити площи, свързани в едно цяло. Това са: голяма щерна, коридор, правоъгълен басейн, елипсовиден басейн, редица от помещения на запад от него и помещение с тухлен под. Щерната е обмазана отвътре с хидрофобна мазилка и не бе проучена, понеже попада в съседен парцел. Тя е дълга 14 м и южният ѝ зид с ширина 0,85 м е запазен на височина 2,70 м. Западният ѝ зид продължава на юг, където има запазена част от вход. Той води към две последователно разположени и успоредни на нея тесни правоъгълни помещения – всъщност разделен на две покрит коридор с ширина 2,50 м. Западното помещение е дълго 8 м, а източното е разрушено в края и в основи, и дължината му е неизвестна. До източната стена на щерната е долепен правоъгълен басейн с ширина 3 м и неизвестна дължина, с хидрофобна замазка, облицовка от мрамор по стените отвътре и канал с посока И – З и ширина 0,60 м

Обр. 1. План на проучената част от голяма градска чешма (нимфеум), V – VI в.

Fig. 1. Plan of the excavated part of a large city fountain (nymphaeum), 5th – 6th c. AD

в него. Южно от коридора има голям елипсовиден басейн с размери 7 х 9 м, с хидрофобна замазка и облицован отвътре с мрамор. Той е вписан в подковообразна зидана „рамка" с размери 12,50 х 9,50 м, около която има няколко квадратни каменни площадки – 1 х 1 м. Те са служили вероятно за полесен достъп на хората до водата в него, може би чрез няколко стъпала. Северно от басейна, свързано с коридора, се намира голямо помещение или малък площад (?) с тухлена настилка и разкрити размери 9,10 х 5,40 м. Западно от басейна и щерната се развива редица от правоъгълни помещения с керемиден покрив, две от които бяха разкрити само частично, понеже минават под улицата. На тухления под на едното бе открита монета на Анастасий (498 – 516). Находките от обекта са много оскъдни: малко фрагменти от късноантична керамика – предимно от амфори (обр. 2) и капачета, от прозоречно стъкло, части от мраморни облицовъчни плочи, две бронзови късноантични монети и др. Архитектурният и археологически анализ показва, че този сложен като план воден комплекс е бил всъщност голяма градска чешма (нимфеум), която е била използвана през V – VI в.

Обр. 2. Фрагмент от амфора с дипинта на гръцки

Fig. 2. An amphora fragment with a Greek dipinto inscription

A COMPLEX OF LATE ANTIQUE WATER FACILITIES (*NYMPHAEUM*) IN *ODESSOS*

Valeri Yotov, Alexander Minchev

In 2018, a team of Regional Museum of History in Varna conducted rescue excavation at 11 S. Vrachansky Str. The site is located within the Archaeological Reserve "*Odessos* – Varna". Nevertheless, a considerable part of the archaeological remains were seriously damaged before the start of the excavations by ongoing construction works.

The site covers an area of 400 m^2. At the depth of 4.20 m reached by the builders, underground water did not allow further investigations in depth. Remains of a large architectural complex were discovered on site (Fig. 1). Its northwestern section with 0.85 to 1.05 m wide walls was apparently two-storied and had a roof covered with roof tiles. The complex consists of several water facilities, rooms and possibly open-air spaces joined together in an ensemble. These are: a large cistern; a corridor; a rectangular pool; an oval in shape pool; a row of rooms west from it and a space with brick floor to the east.

The cistern is covered inside by hydrophobic plaster but was not investigated because it is situated in the neighboring plot. It is 14 m long and its 0.85 m wide southwestern wall survived by a height of 2.70 m. Next to the east wall of the cistern, a rectangular, 3 m wide pool is situated. It is covered inside with hydrophobic plaster and marble tiles, and has inside a 60 cm wide canal running out in E-W direction. South of the corridor, a large oval pool (7 x 9 m) covered inside with hydrophobic plaster and marble is situated.

To the north of the pool and connected to the corridor is a large space with brick flooring. To the west of the oval pool and the cistern there is a row of rectangular rooms which continue underneath the modern street. A coin of Anastasius (498 – 516) was found on the brick floor of one of them. The finds from the site are very scarce: small fragments of late antique pottery – mostly amphorae (Fig. 2); fragments of marble slabs, two late antique bronze coins, etc. We assume that this complicated in plan complex of water facilities was in fact a large city fountain (*nymphaeum*), which functioned in the 5th – 6th c. AD.

№ 24. АНТИЧЕН ГРАД УЛПИЯ АНХИАЛО (УПИ I – 2826 И УПИ XXVII – 2826, КВ. 210)

Сергей Торбатов, Деян Драгоев, Стилиян Иванов

Разкопките имаха спасителен характер и бяха проведени във връзка с предстоящо жилищно строителство. Имотите с обща площ 1146 кв. м са съседни и се намират в подлежащите на урбанизация западни покрайнини на на гр. Поморие.

Теренът е бил използван в продължение на десетилетия за земеделски дейности, при които чувствително са били засегнати горните археологически нива, а културните напластявания в източната третина от имотите се оказаха напълно унищожени в резултат на системно вадене оттук в недалечното минало на пясък, като изкопите впоследствие са били запълнени с битови и строителни отпадъци (обр. 1).

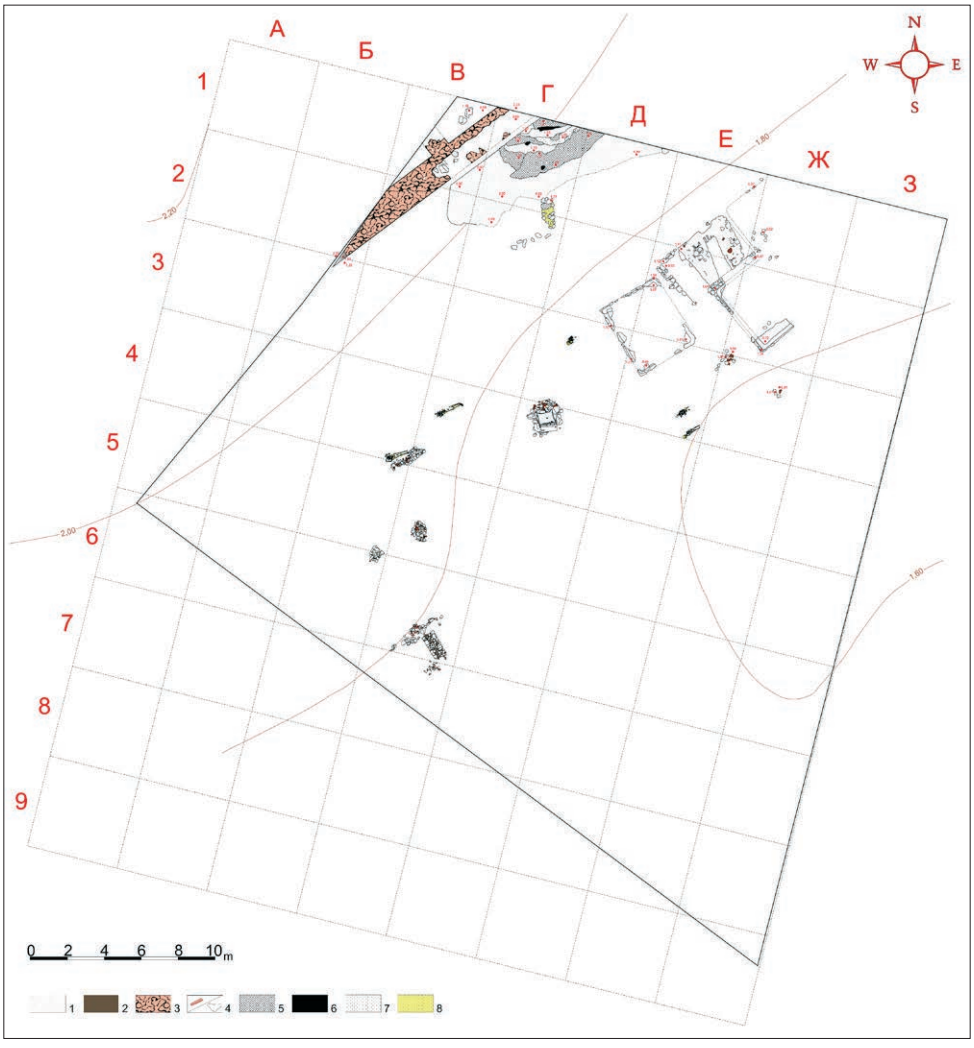

Обр. 1. Проучени структури (поглед от изток)

Fig. 1. Excavated structures (view from east)

Установено беше, че проучената площ е била обитавана или използван за други цели от ранноримската епоха докъм края на XIII в., но със значителни прекъсвания и различна интензивност (обр. 2).

Най-ранните структури датират от втората – третата четвърт на II в. и принадлежат на уникален за българските земи археологически паметник – производствен комплекс от римската епоха, възможно

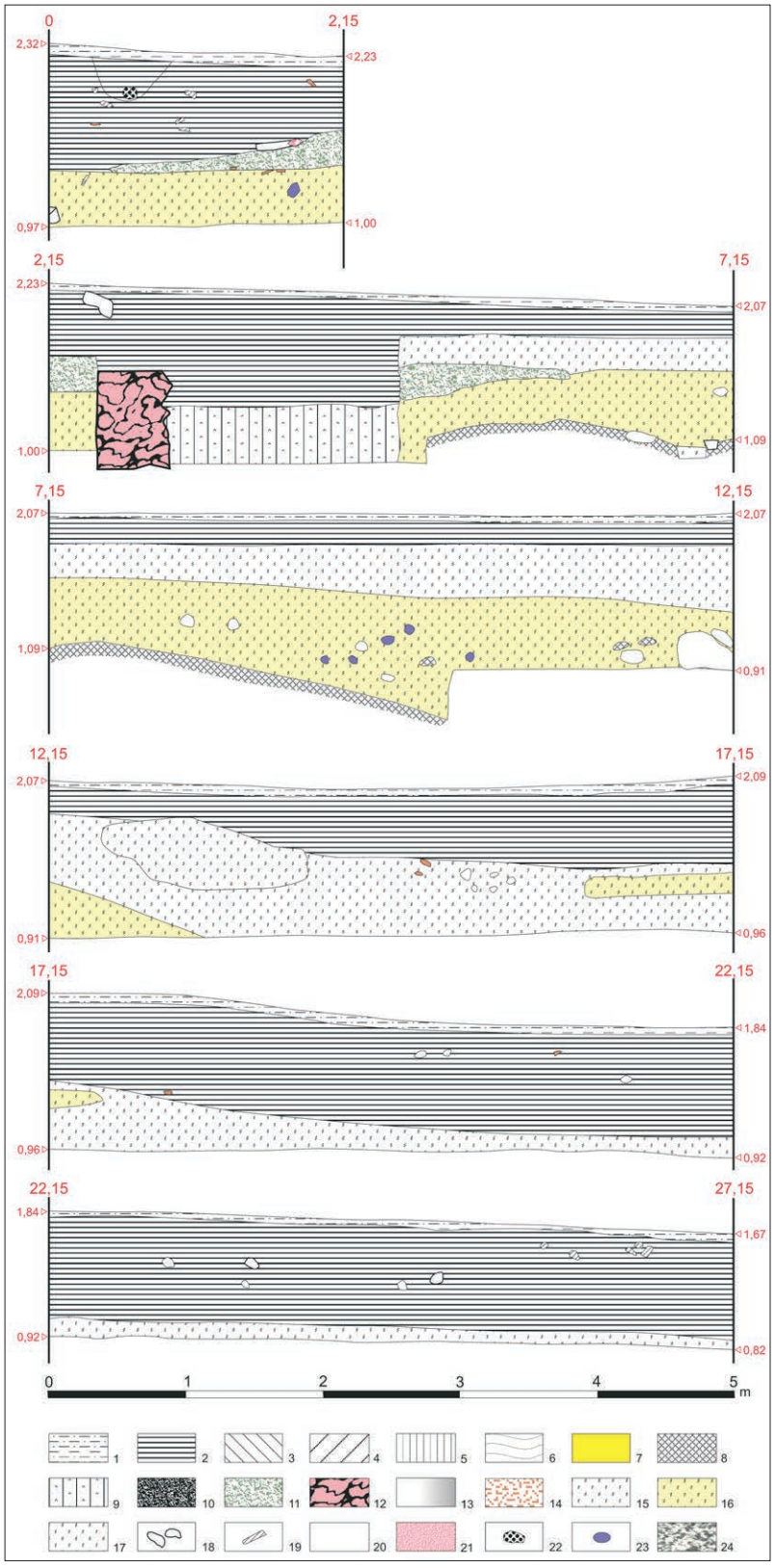

Обр. 2. Общ план. Легенда: 1. Бял хоросан; 2. Градеж на спойка от кал; 3. Градеж от камъни, споени с розов хоросан; 4. Строителна керамика/Камъни; 5. Отухлена глина; 6. Пепел; 7. Сив пясък; 8. Жълт пясък

Fig. 2. General plan. Legend: 1. White mortar; 2. Structure of mud bond stones; 3. Structure of stones bond with pink mortar; 4. Architectural ceramics/Stones; 5. Burnt clay; 6. Ashes; 7. Gray sand; 8. Yellow sand

е за стапяне на (суровинно?) стъкло. Проучената част от съоръженията заема площ от около 200 кв. м, но комплексът се е развивал неизвестно колко още в северна и западна посока, извън границите на имота. Идентифицирани са три различни функционални компонента на инсталацията, пряко свързани с технологичния процес: четириъгълна пещ „резервоарен" тип, три ситуирани край нея плитки басейна, изградени от бял хоросан, които са били използвани за смесване на необходимите за производството съставки и разположена в близост обширна спомагателна работна площадка с неустановен план и размери, повърхността на която е оформена с дебел пласт бял хоросан, положен директно върху стерилния сив пясък. Неясно дали от самото начало или от по-късно тя е била използвана за депониране на отпадъците, оставащи след периодичното разбиване на горната част на пещта (или пещите?) в края на всеки технологичен цикъл, при което се е образувала купчина с ясно разграничими в нея пластове и прослойки от отухлена глина, вар и пепел. Край съоръженията, а и далеч на север и запад от тях се откриваха стъклени пръски с различни размери, както и доста големи късове застинала стъкловидна маса. Функционирането на предполагаемия стъклопроизводствен комплекс е продължило докъм края на третата четвърт на II в. Изоставянето му се намира в пряка връзка с изграждането на римската крепостна стена на Анхиало, която е била трасирана така, че прерязва работната площадка.

Разкрит беше участък с дължина около 12 м от южната крепостна стена на римския Анхиало, която е запазена предимно в основи, поради преднамереното ограбване на строителния материал от нея в по-късни времена. Субструкцията е градена от средно големи ломени камъни, споени със здрав розов хоросан. Суперструкцията е от много големи и прецизно обработени блокове от андези-

Обр. 3. Стратиграфия (северен профил). Легенда: 1. Хумусен пласт/ съвременен насип; 2. Сиво-кафява пръст; 3. Тъмнокафява пръст; 4. Кафява пръст; 5. Светлокафява пръст; 6. Сиво-черна пръст (запълнител на яма); 7. Белезникава глина; 8. Отухлена пръст; 9. Разложен хоросан, примесен с пясък; 10. Пепел, примесена с въглени; 11. Дребен трошляк от андезитен туф; 12. Зид от камъни, споени с розов хоросан; 13. Обработен каменен блок; 14. Пласт от натрошена битова керамика; 15. Сив пясък; 16. Жълт пясък; 17. Тинест пясък; 18. Камъни; 19. Строителна керамика; 20. Бял хоросан; 21. Розов хоросан; 22. Човешки кости; 23. Стъкловидни стопилки; 24. Тиня

Fig. 3. Stratigraphy (northern cross-section) Legend: 1. Humus layer/modern embankment; 2. Grey-brown soil; 3. Dark-brown soil; 4. Brown soil; 5. Light-brown soil; 6. Grey-black soil; 7. Yellowish-white clay; 8. Burnt earth; 9. Decayed mortar mixed with sand; 10. Ashes mixed with charcoals; 11. Small-sized rubble of andesite tuff; 12. Stone wall built with pink mortar; 13. Slab; 14. Layer of pottery sherds; 15. Grey sand; 16. Yellow sand; 17. Silt sand; 18. Stones; 19. Architectural ceramics; 20. White mortar; 21. Pink mortar; 22. Human bones; 23. Glassy melts; 24. Silt

тен туф, споени с хоросан от същия вид и допълнително съединени с железни скоби, залети с олово. От вътрешната страна на стената и в конструктивна връзка с нея са изградени дълги перпендикулярни пиластри. Теренът в защитената площ покрай стената е дрениран с огромно количество фрагментирана керамика (почти изключително амфорна тара), трамбована в дебел пласт пясък. Непосредствено над нивелационно-дренажния пласт, двустранно на крепостната стена, беше регистриран пласт от чакъл от андезитен туф (обр. 3). Същият се е формирал в процеса на изграждане на суперструкцията и представлява отломки от дообработката на място на вложените в нея квадри, които първично са били формувани в каменоломните. От този пласт, край единствения запазен *in situ* блок от суперструкцията, произхожда находка с изключително значение за хронологията на обекта – провинциална бронзова монета от III номинал с лика на Криспина, отсечена в Анхиало в периода 178 – 182 г. Монетата е била изгубена по време на строежа и се явява сигурен *terminus post quem* за изграждането на римската крепостна стена на Анхиало. Съществуването на същата е отбелязано за пръв път в серия монетни емисии на Анхиало, отсечени при провинциалните управители *Publius*

Iulius Castus и *Marcus Caecilius Servilianus*, които са администрирали Тракия в началото на управлението на император Комод (съответно в 184 – 185 и 186 г.). Следователно, изграждането на първата крепостна стена на римския Анхиало вече уверено може да се датира в периода 178 – 184/5 г.

Следващите в хронологически порядък структури в проучения терен са три боклучни ями от късноримския и началото на ранновизантийския период, ситуирани в необитаваната по това време зона *extra muros*. Към същото време вероятно се отнася и изграждането тук от преупотребен строителен материал на един грубо оформен кладенец.

В южната част на терена бяха регистрирани зле запазени структури, които по всяка вероятност принадлежат към един и същ архитектурен комплекс от ранновизантийския период, датиран в първите три четвърти на VI в.

Към Средновековието се отнася едно вкопаване в североизточната част на имота, осъществено вероятно за вадене на строителен материал от стари градежи. Произхождащият от него керемичен материал датира от XII – XIII в. Същевременно, на различни места в проучената площ, без контекст, бяха намерени три средновековни монети от XI – първата половина на XIII в. и оловен печат от XI – XII в.

Най-късният археологически хоризонт е свързан с използването на терена за некропол. Покойниците са били полагани в обикновени гробни ями с трудно различими контури, вкопани на изненадващо малка дълбочина от сегашния терен, не надвишаваща 0,50 – 0,60 м. Поради това, дългогодишната и системна дълбочинна обработка на терена в ново време практически е унищожила некропола. По-добре запазени бяха само пет гроба, които бяха разчистени и документирни. Те са с християнска ориентация и без никакъв гробен инвентар. Според стратиграфската позиция некрополът следва да бъде отнесен към Средновековието, не по-рано от средата на XIII в.

ANCIENT CITY OF *ANCHIALUS* (PLOTS I – 2826 AND XXVII – 2826)

Sergey Torbatov, Deyan Dragoev, Stiliyan Ivanov

The plots are located in the non-urbanized western area of Pomorie. Their area amounts to 1146 m^2. The earliest occupation of the site dates back to the early Roman period. Here, at a place which had not been inhabited in earlier times, a big production complex (for raw glass?) was built and functioned in the second-third quarters of the 2nd c. AD. It was abandoned due to the construction of the first defenses of Roman *Anchialus* – the southern city wall diagonally cuts one of the working floors.

A 12 m long section of the southern curtain wall of *Anchialus* was excavated. It was built between AD 178 and 184/5.

Three rubbish pits and a well from the late Roman and the beginning of the early Byzantine period were studied in the *extra muros* area. Insignificant remains of a (residential?) complex built in the 6th c. were also registered in this zone.

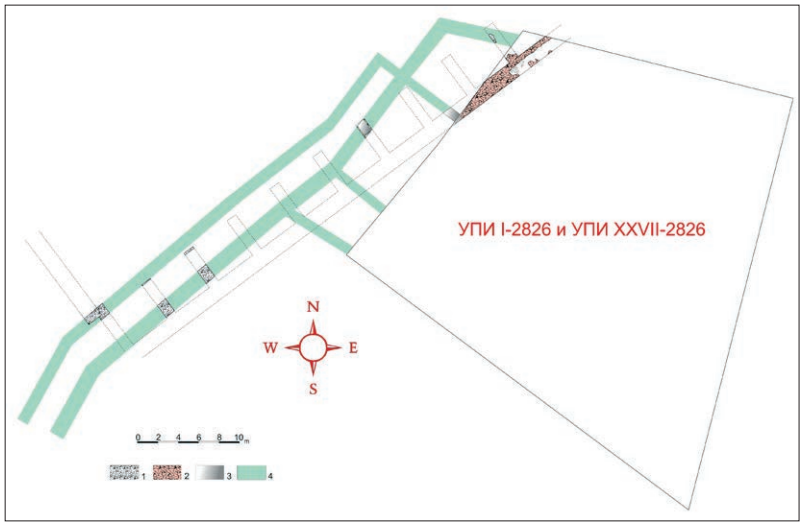
The scarce materials from the Middle Ages (11th – 13th c.) do not prove permanent habitation of the site in that period. Later, probably in the second half of the 13th c., a Christian cemetery came into being here but it is almost completely destroyed by modern agricultural works.

№ 25. АНТИЧЕН ГРАД УЛПИЯ АНХИАЛО – ПАЛЕОКАСТРО (УЛИЧЕН ВОДОПРОВОД И УЛИЧНА КАНАЛИЗАЦИЯ ЗА УПИ I – 2826 И УПИ XXVII – 2826, КВ. 210)

Сергей Торбатов, Биляна Иванова

Целта на проучването беше освободените вече за изпълнение на инвестиционното намерение имоти да бъдат свързани с градската водопроводна и канализационна мрежа. Необходимо беше прокопаването общо на седем траншеи с дължина от 5,60 до 115 м, които бяха обозначени като сондажи с поредни букви от А до Ж.

Сондаж Ж е трасиран изцяло през засипано блато, явяващо се наследник на палеозалива, в който е било устроено южното пристанище на римския Анхиало. Нормално тук не бяха открити никакви структури, нито какъвто и да било подемен археологически материал.

Обр. 1. Проучени структури.

Fig. 1. Excavated structures

Обр. 2. Западната крепостна стена на римския Анхиало.

Fig. 2. The western city wall of Roman Anchialus

В най-северния сондаж А (обр. 1) се попадна на запазен фрагмент от продължението на частично демонтирания пиластър към крепостната стена, разкрит при предходното проучване. В сондажа беше разчистено продължението на запад (но не и до края) на спомагателната работна площадка на предполагаемия комплекс за производство на стъкло от раннoримската епоха.

Сондаж Б преминаваше през разкрития единствен запазен *in situ* блок от суперструкцията на римската крепостната стена на Анхиало. Върху вътрешното лице на блока беше регистриран надпис, съдържащ буквите Е и Y – вероятно каменоделски знак или съкращение на името на майстора.

В Сондаж В, който също пресичаше трасето на крепостната стена, на останки от нея не се попадна, а само на запълнената траншея, останала след тоталния ѝ демонтаж.

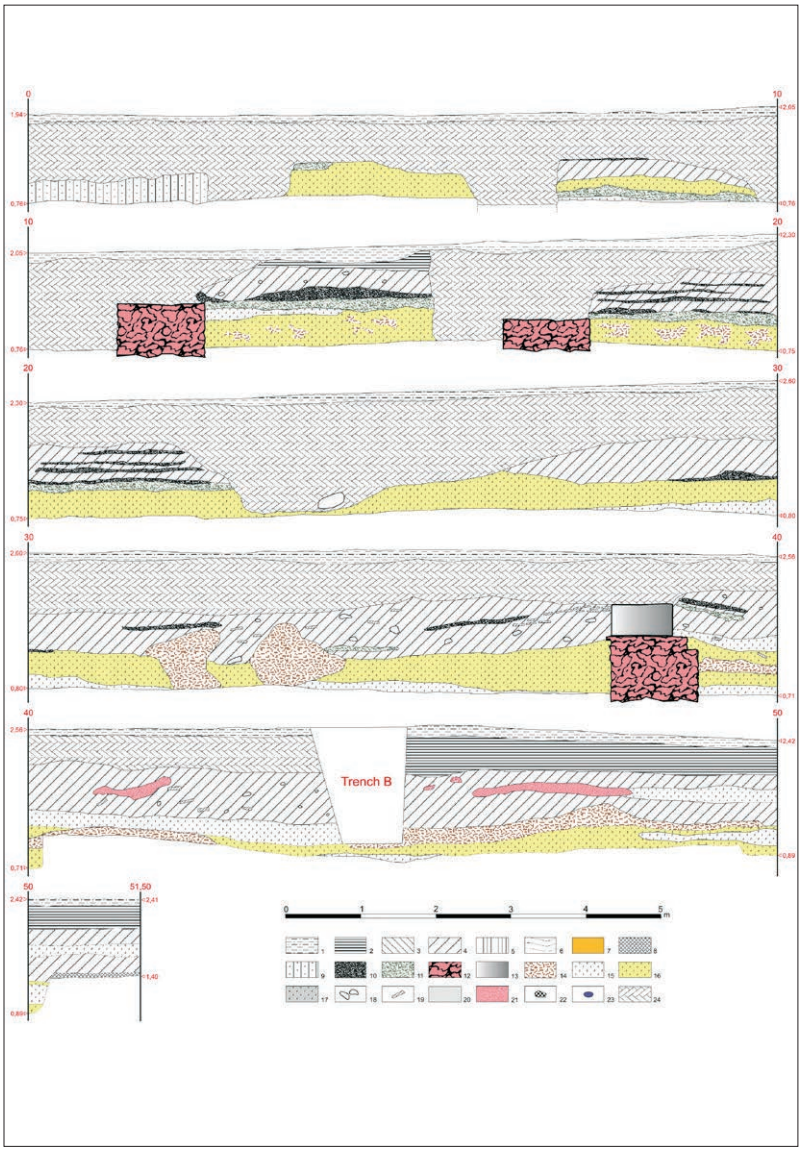
Напълно идентична ситуация беше регистрирана в разположения малко пò на юг сондаж Г, но тук от субструкцията беше оцелял малък фрагмент от емплектона.

За разлика от предходните два, в сондаж Д бяха разкрити важни архитектурни останки. Тук се попадна на три пиластра към южната крепостна стена, два от които запазени само в субструкция, но третият – и в първия ред от градежа на суперструкцията. Субструкцията на пиластрите е с еднаква широчина от 1,05 м. Южните два са съседни и отстоят на 4,20 м един от друг, както е било отстоянието между всички пиластри по трасето на крепостната стена. Суперструкцията на третия пиластър е с по-малка широчина от основите (0,80 спрямо 1,05 м) и е изградена от прецизно обработени каменни блокове, споени с хоросан и допълнително свързани с метални скоби. И тук, подобно на крепостната стена, върху едно от лицата на блока е издълбан каменоделски знак – този път буквите Є и А.

Резултатите от работата в сондаж Е са с голямо научно значение. Тук бяха разчистени краищата на засечените в сондаж Д два съседни пиластра, въз основа на което за пръв път в досегашните проучвания на Анхиало беше установена действителната дължина на тези толкова характерни за ранната укрепителна система на града структури, която възлиза на 4,20 м – точно толкова, колкото е и разстоянието между тях. Още по-важно е, че тук се попадна на западната крепостна стена на римския Анхиало (обр. 2). Така, при настоящото проучване сигурно беше установен югозападният ъгъл на укрепения град.

Културните напластявания в зоната на проучванията бяха заварени чувствително нарушени, а на много места и напълно унищожени в резултат на системното ограбване на строителен материал в миналото и на съвременни интервенции (обр. 3).

Най-ранната структура е новоразкритата част от спомагателната работна площадка на предполагаемия комплекс за производство на стъкло от втората – третата четвърт на II в. Усвояването на

Обр. 3. Сондаж Д (западен профил). Легенда: 1. Хумусен пласт/съвременен насип; 2. Сиво-кафява пръст; 3. Тъмнокафява пръст; 4. Кафява пръст; 5. Светлокафява пръст; 6. Сиво-черна пръст (запълнител на яма); 7. Белезникава глина; 8. Отухлена пръст; 9. Разложен хоросан, примесен с пясък; 10. Пепел, примесена с въглени; 11. Дребен трошляк от андезитен туф; 12. Зид от камъни, споени с розов хоросан; 13. Обработен каменен блок; 14. Пласт от натрошена битова керамика; 15. Сив пясък; 16. Жълт пясък; 17. Тинест пясък; 18. Камъни; 19. Строителна керамика; 20. Бял хоросан; 21. Розов хоросан; 22. Човешки кости; 23. Стъкловидни стопилки; 24. Компрометиран пласт (съвременен изкоп, запълнен с боклуци)

Fig. 3. Trench Д (western profile) Legend: 1. Humus layer/modern embankment; 2. Grey-brown soil; 3. Dark-brown soil; 4. Brown soil; 5. Light-brown soil; 6. Grey-black soil; 7. Yellowish-white clay; 8. Burnt earth; 9. Decayed mortar mixed with sand; 10. Ashes mixed with charcoals; 11. Small-sized rubble of andesite tuff; 12. Stone wall built with pink mortar; 13. Slab; 14. Layer of pottery sherds; 15. Grey sand; 16. Yellow sand; 17. Silt sand; 18. Stones; 19. Architectural ceramics; 20. White mortar; 21. Pink mortar; 22. Human bones; 23. Glassy melts; 24. Compromised layer (modern dump filled with rubbish)

територията в селищен аспект започва едва след изграждането на крепостната стена в периода 178 – 184/5 г. Находките свидетелстват за интензивно обитаване на защитената площ откъм края на II/началото на III в. поне до средата на VI в., но никакви градежи от това време не са открити. Обширните пространства между пиластрите покрай крепостната стена, имайки пряко отношение към обслужването на фортификационните съоръжения, изглежда са били утилизирани от цивилното население за жилищни или стопански цели в доста по-късно време – може би чак от втората половина на IV в. насетне, откогато е и мнозинството от подемния археологически материал в жилищните хоризонти.

Материали от Средновековието произхождат само от сондаж Б, в непосредствено съседство до крепостната стена, където над един частично запазен плочник от късноримския период бяха намерени няколко керамични фрагмента от XI – XII в., включително и от блюдо в сграфито техника.

ANCIENT CITY OF *ANCHIALUS* (WATER SUPPLY AND SEWERAGE SYSTEM TOWARDS PLOTS I – 2826 AND XXVII – 2826)

Sergey Torbatov, Bilyana Ivanova

Connecting the plots to the water supply and sewerage system of the town required archaeological excavations, carried out in seven trenches with a length of 5.60 to 115 m. They were labelled with sequential letters from A to Ж. The fieldwork confirmed the stratigraphic observations and findings obtained during the excavation of the plots themselves. It also brought to light remains of the western city wall of Roman *Anchialus*, surely identifying the southwestern corner of city's fortified area at that time.

№ 26. НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ. СЕКТОР „ЮГОЗАПАДЕН ЪГЪЛ НА ФОРУМНИЯ КОМПЛЕКС“

Иван Църов

Проучванията през 2018 г. бяха насочени главно към ямата-траншея, разположена от северната страна на южното крило на перистилното съоръжение, т.е. върху площада под открито небе (обр. 1). Ширината ѝ достига до 3,50 м към север, а по линията на крепидата – 5,60 м. Категорично бе установено, че северната крепида на южното крило на стилобата е пропаднала към ямата-траншея. Това се е случило в даден етап от съществуването на перистила, когато следствие на подценяване здравината на пласта е настъпила катастрофа – рухнала е част от съоръжението. Засегнати са поне четири колони от портика. Нумизматичният материал и най-вече една добре датирана фибула, поставят събитието през VI в. Общият брой на откритите архитектурни цели и фрагментирани детайли надхвърля 180. И това са само използваните за аварийното укрепване чрез подпъхване под пропадналата конструкция и пълнеж на ямата. Пространствата между тях са уплътнявани чрез трамбована пръст. Тя е взета от сметище, тъй като в нея се откриват по-ранни археологически материали. Колкото до вида на ордера, той е публикуван отдавна.

В споменаваната яма-траншея се откриха няколко варовикови фрагмента от мерителна маса (*mensa ponderaria*). Върху тях е запазена част от фриз, представящ сражаващи се гладиатори от категориите *secutor* (преследвач) и *retiarius* (рациарий), а между тях – „бестиарий“ (обр. 2). От мерните конуси е запазен един и следи от два други. Пак от там е варовиков куб със страни от 0,80 м, върху който е изсечен 5-редов текст в мерена реч, чийто превод от старогръцки гласи (по Н. Шаранков):

Обр. 1. Яма - траншея с крепидата и архитектурни детайли

Fig. 1. A pit-trench with the crepidoma and architectural details

„На добрата Съдба! Този прекрасен олтар посвети на богинята – градската Тюхе, Конкордиан, иконом на града”.

За пръв път в епиграфски паметник от днешните български земи се споменава длъжността „иконом”. Пак от там са фрагменти от поне четири други надписа.

В проучвания сектор (обр. 3) първо е била построена сграда, разкрита частично. Нейната планировка съвпада с градоустройствената схема, по която е построен и перистилът. Части от сградата се откриват под северното крило (каналчето), централното крило (траншеята от демонтирания зид под скарите с детайли и „застъпения“ от крепидата зид), южното крило (успоредните и напречни на северната крепида зидове) и в пространството под открито небе между крилата. Изграждането и битуването на описаната структура приемам като I строителен период.

След преустановяването на съществуването на сградата от период I част от нейните основи са унищожени от яма с вид на траншея, чиято функция към момента е неизвестна. По-късно ямата е запълнена, а теренът около нея подготвен чрез насипване за новото строителство. За характера на запълнителя не може да се каже нищо, тъй като впоследствие е изваден.

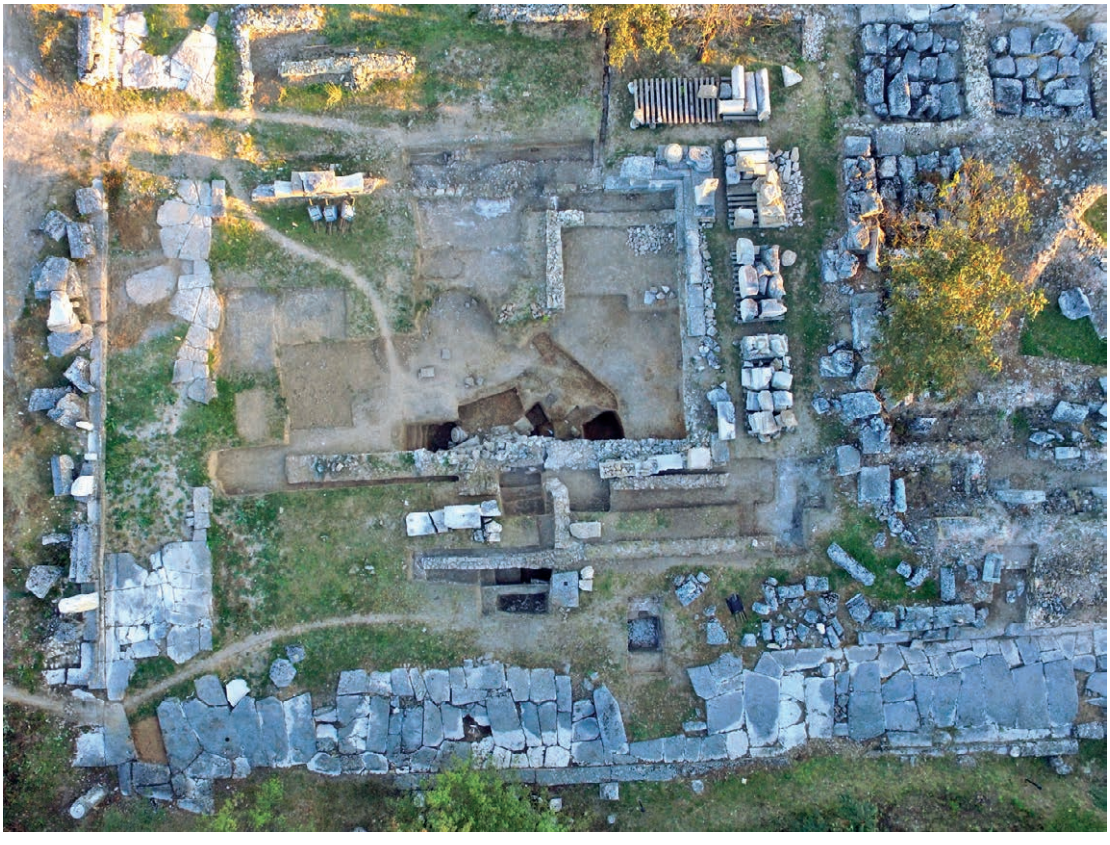
Тук следва да се отбележи, че перистилът, одеонът и форумът, а вероятно и целият форумен комплекс са построени като части на един общ архитектурно-градоустройствен проект, който приемам като строителен период II. Явно по-старите структури са били демонтирани преди започването на реализацията му – на места напълно, другаде до най-ниската кота на новия строеж. Безспорно строителят на перистила е обърнал внимание на съществуващата запълнена яма-траншея, тъй като ширината на крепидата е увеличена с 0,10 м, а дълбочината на фундирането ѝ с 0,80 м, при това само в тази част, която пресича ямата по дължина. Уви, това решение не е помогнало за елиминирането на проблема. Вероятно опасността е била подценена и поради факта, че 5/6 части от нея остават под настилката на откритото пространство и не носят друга тежест, освен тази на използваните плочи.

Съдейки по износването на ходовите повърхности на стъпалните блокове на стилобата от обувките на преминаващите хора, следва един доста дълъг период на функциониране на перистила. След което се проявява в пълна сила недооценението още при строителството проблем, който води до саморазрушаването на част от конструкцията на съоръжението, следствие от сляганието на пластовете в

Обр. 2. Мерителна маса (mensa ponderaria)

Fig. 2. Measures table (mensa ponderaria)

Обр. 3. Изглед на проучвания сектор

Fig. 3. Aerial view of the excavated sector

ямата-траншея. Възможно е дори катализатор да е природно бедствие, примерно земетресение от 544/5 г., за каквото пишат византийски автори. Няма съмнение, че случилото се е естествен процес, а не е следствие от пряка деструктивна човешка намеса. Доказателството е разположението на двата корнизни блока, паднали най-далеч от стилобата към север, на разстояние 3,50 м. Поради голямата им тежест те не са използвани за непосредственото укрепване на крепидата, а само са избутани в края на ямата като пълнеж.

NICOPOLIS AD ISTRUM – THE SOUTH-WEST CORNER OF THE *FORUM* COMPLEX

Ivan Tsarov

The main excavation works were carried out along the pit-trench situated to the north of the south wing of the peristyle structure (Fig. 1). Its width reaches 3.50 m to the north, and 5.60 m along the *crepidoma*. It has been established beyond doubt that the *crepidoma* subsided towards the pit-trench. This must have happened in the 6th c., when part of the portico collapsed after a disaster as a result of overestimated solidity of the earth layer. Over 180 architectural details, either whole or fragmented, were localized; in emergency situations they were used to fill in and stabilize the pit. Also there limestone fragments of *mensa ponderaria* (Fig. 2) were found, with a preserved frieze section representing a gladiator fight of secutor and *retiarius*, and *bestiarius* between them. A limestone cube measuring 0.80 m with a five-line verse was also found there (translation by Scharankov):

„To the good Fortune! This marvelous alter was dedicated to the city goddess Tyche, by Koncordianos, treasurer of the city".

So far, two construction periods have been identified in the excavated sector (Fig. 3).

№ 27. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В АБРИТУС

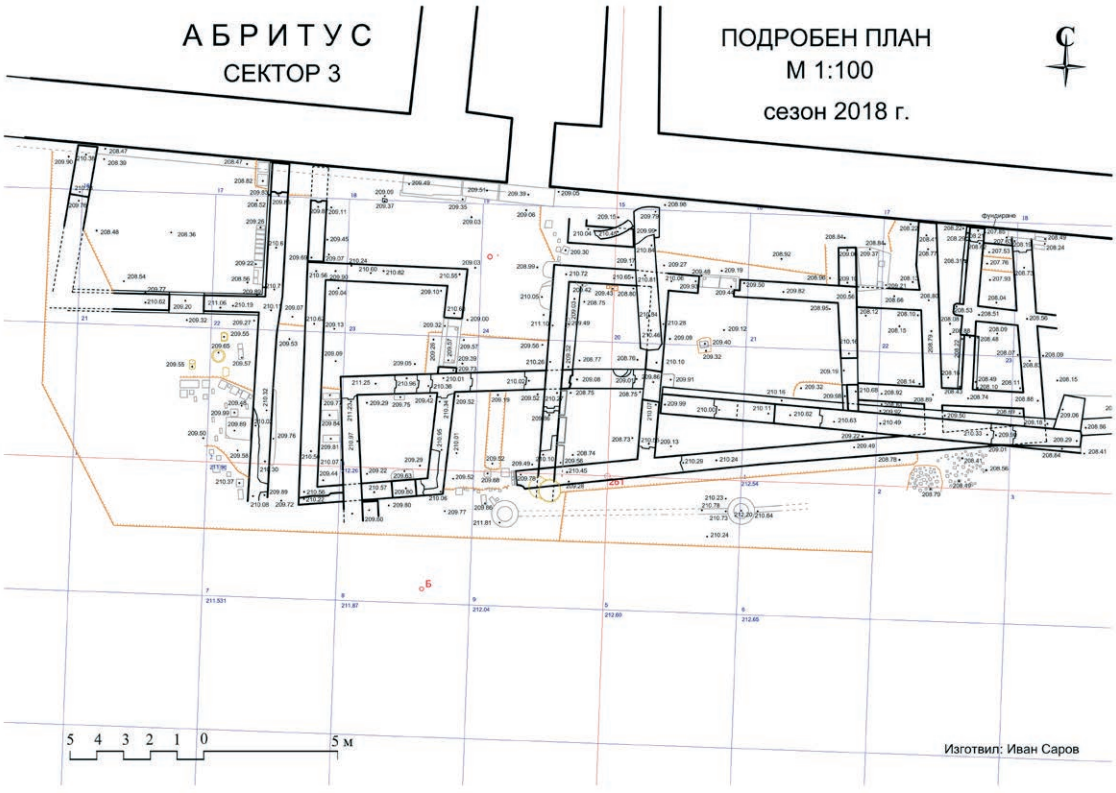
Галена Радославова, Георги Дзанев

През месеците юли и август 2018 г. за шеста поредна година се проведоха редовни археологически проучвания в сектор 3 – теренът покрай северната крепостна стена зад кула № 9, западно от източната крепостна порта (обр. 1). Проучванията бяха осъществени чрез държавна субсидия и с финансова подкрепа на Община Разград.

Тази година усилията ни бяха насочени в западната част на сектора. Проучена бе площ от 150 кв. м при максимална дебелина на културния пласт около 4 м. Целта беше допроучване архитектурните планове на разположените тук помещения №№ 1, 4 и 5.

Окончателно бе изяснен архитектурният план на помещение № 1, намиращо се южно от кула № 9. Помещението е с ориентация С – Ю и има размери: дължина (С – Ю) 7,70 м в западната част на помещението и 7,45 м в източната част и ширина (З – И) 4,20 – 4,50 м. Освен открития по-рано вход в източния зид, се откри и нов в южния с ширина 1 м. В помещението се откриха късноантична керамика от IV – V в. – цяла амфора и множество фрагменти от амфори, гърнета и купи и бронзови монети от Констанций II (337 – 361) до Теодосий II (402 – 450). Откритите заготовки за изделия от еленов рог са доказателство за съществувала тук работилница.

През настоящия сезон бяха изяснени и архитектурните планове на помещения №№ 4 и 5, които принадлежат към една сграда. Помещение № 4, намиращо се в северната част на сградата, е с размери 6,50 – 7,20 м (И – З) на 5,20 м (С – Ю). Помещението има три входа – източен с ширина 1,20 м (непосредствено до северната крепостна стена), южен с ширина 1,20 м (към съседното помещение № 5) и западен с ширина 1,75 м. Тук се откриха една желязна фибула, късноантична битова керамика – множество фрагменти от амфори, гърнета и купи и бронзови монети от Констанций II (337 – 361) до Теодосий II (402 – 450). Помещение № 5 е непосредствено южно от № 4 и е с размери 2,40 м (С – Ю) и неустановена до момента дължина. Помещението се развива в западна посока и попада под съвременен асфалтов път. Откриха се множество фрагменти от стъклени съдове, керамични прешлени за вретено, фрагментирани и цели амфори (обр. 2), купи и гърнета, както и бронзови монети от Кон-

Обр. 1. Абритус – подробен план на Сектор 3

Fig. 1. Abritus – detailed plan of Section 3

станций II (337 – 361) до Теодосий II (402 – 450). Непосредствено южно от помещение № 5 беше частично проучено ново помещение – № 10. Проучен беше само източният му зид и то само до южния профил на сектора на дължина 5,10 м. В южна и западна посока помещението продължава в непроучен терен. Тук се откри една силно фрагментирана амфора.

Между помещение 1 от източната страна и помещения №№ 4, 5 и 10 от западната се допроучи пространство (коридор) с размери – дължина 13 м и ширина 1,10 м. Подовото ниво на коридора е с обмазка от бял хоросан. Тук се откриха множество керамични фрагменти от IV – V в.

Обр. 2. Амфори открити in situ на пода в помещение № 5

Fig. 2. Amphorae found in situ on the floor in Room 5

Върху ЮИ ъгъл на помещение № 10, ЮЗ ъгъл на помещение № 1 и в коридора помежду им бяха открити дестукции от ранносредновековно полувкопано жилище. Откриха се множество фрагменти от керамични съдове от X в., а северно от него се разчистиха две стопански или боклучни ями със запълнение от черупки на градински охлюв.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH IN *ABRITUS*

Galena Radoslavova, Georgi Dzanev

Regular archaeological research was carried out in Section 3 – the terrain along the northern fortress wall behind Tower No 9, west of the eastern fortress gate (Fig. 1).

Room 1 south of tower No 9 was revealed. The Room is N – S oriented. In addition to the previously known entrance at the eastern wall of the room, a new one was found at the south wall, with a width of 1 m. Late antique pottery from the 4th – 5th c. AD – complete amphora and numerous amphora fragments, pots and bowls and bronze coins from Constantius II (337 – 361) to Theodosius II (402 – 450) were discovered. Pieces and semi-finished objects of antler found here suggest the existence of a workshop in Room 1.

The architectural plans of premises 4 and 5, which belong to a single building, were also established. Room 4, located in the northern part of the building, measures 6.50-7.20 m (E – W) at 5.20 m (N – S). The premises have three entrances – to the east with (adjacent to the northern fortress wall), to the south (to the neighboring Room 5) and to the west. Fragmented household pottery from the 4th – 5th c. AD and bronze coins from Constantius II (337 – 361) to Theodosius II (402 – 450) were discovered. Room 5 is just south of Room 4. Here were discovered many fragments of glass vessels, ceramic spindle whorl, fragmented and whole amphorae (Fig. 2), and pots and bronze coins from Constatius II (337 – 361) to Theodosius II (402 – 450). Immediately south of Room 5 a new Room (10) was partly excavated, with a highly fragmented amphora found in its space.

Between Room 1 from the eastern side and the Rooms 4, 5 and 10 of the western part, there is a space – a corridor with a floor level of white mortar. Above the SE corner of Room 10, the SW corner of Room 1, and in the corridor between them sections of an early medieval house (sunken house). Several fragments of ceramic vessels from the 10th c. AD were found, and north of the house two pits were excavated.

№ 28. БАЗИЛИКА № 2 И ЦЕНТРАЛНА СЕВЕРНА ПОРТА НА ЗАЛДАПА

Георги Атанасов, Никола Бодри, Албена Миланова,
Йото Валериев, Доминик Моро

Основният източник на финансиране е грант, спечелен от проф. Н. Бодри от Университета Римуски в Квебек, Канада, съфинансиране от Община Крушари и от университет в гр. Лил – Франция.

Сектор 1 – Раннохристиянска базилика № 2. Разкрита бе изцяло апсидата на църквата и сектори от централния и южния кораб (обр. 1). По предварителните данни става въпрос за представителна трикорабна едноапсидна базилика в епископския град. Апсидата е триъгълна в екстериор и полукръгла в интериор с обща ширина 12,50 м и дължина 6,30 м с диаметър 7,20 м. Проследява се деамбулаториум с ширина 0,90 м, фланкиран от частично запазена основа на синтрон.

Северен кораб на базиликата. Той е широк в интериор 4,20 м. Разкрито е източното рамо на северния кораб, запазено само в субструкция, с ширина 1,20 м. Почистен е подът, покрит с пласт от 0,15 м жълта глина, за която под ъгъл 45° са залепени като подово покритие тухли. Документирахме по-ранно подово ниво на 0,25 м под горната подова настилка.

Централен кораб. Централният кораб, с ширина 10 м, е покрит с големи мраморни плочи, чиито легла са отпечатани в хоросановата подложка, дебела около 0,15 м. Те са на редове, широки 0,50 – 0,60 м, дълги 0,80 – 1,05 м (обр. 2). На 0,56 м южно от стилобата регистрираме в негатив леглото на северната олтарна преграда, както и леглото на канцела. Той ляга върху по-ранното тухлено подово и стилобат на по-ранен канцел.

Южен кораб. Разкриваме стилобата между централния и южния кораб. От него в западната половина е запазена каменна плоча от суперструкцията широка 0,86 м и висока 0,15 в. До нея в източна посока върху белия хоросан е отпечатана сполия – касетирана мраморна врата от елинистическата епоха (?).

Въз основа на тези предварителни данни базиликата е с обща ширина 22 м, което предполага, че е сред петте най-големи църкви в провинция Скития. Редом с това е първата с документира-

ни синтрон и деамбулаториум и втората базилика в Скития с мраморно покритие. Сред находките преобладават мраморните фрагменти (коринтски и импостен капител, части от бази и колони), включително вносна продукция – проконески мрамор и два фрагмента от колони от кралска червена бреша. При проучванията около бемата са открити десетки тесери от стенна мозайка в седем цвята, между които десетина със златен варак.

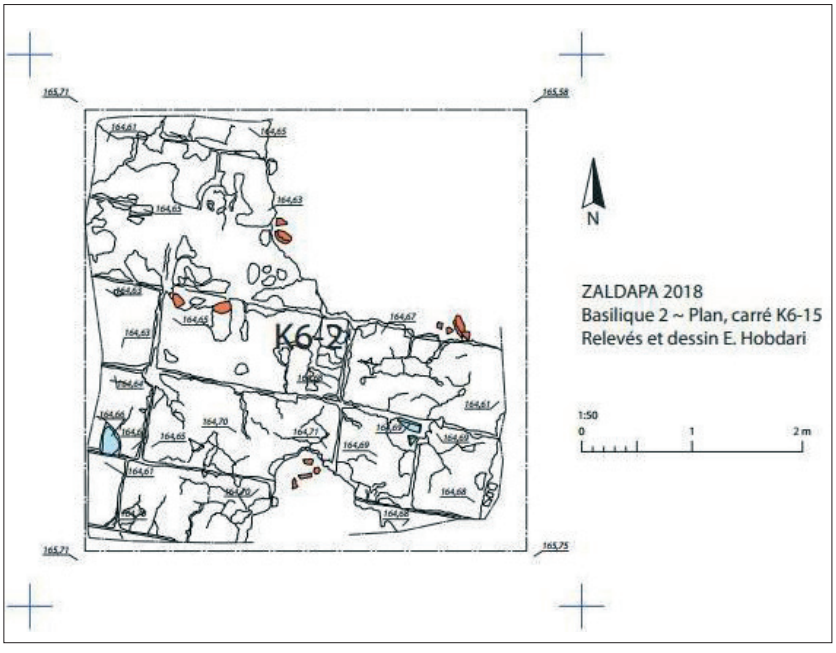
Датировката на базиликата подлежи на доуточняване. Работна хипотеза – края на V в.?

Сектор № 2 – Северна порта. Разкрита бе западната U-образна кула, фланкираща портата и конструктивната ѝ връзка с крепостната стена с дебелина 3,60 м (=12 римски стъпки). Кулата е с дължина около 11 м и ширина 9 м; помещение в кулата – дължина 8,72 м и ширина 3,60 м. Почти напълно разкритите ѝ останки в западната част показват странна връзка с челото на кулата и намаляват отбранителните възможности на портата (обр. 3). Считаме, че проучената ситуация трябва да се интерпретира като настъпило преустройство на портата от такава с две фланкиращи кули в такава с една надвратна кула. Потвърждава се, че първоначалното изграждане е между края на III и началото на IV в. и ремонт, включващ преустройство на входната порта, е бил направен около времето на управление на императорите Анастасий или Юстиниан Велики. В повърхностния хоризонт са открити десетина фрагмента старобългарска керамика с излъскани ивици от IX в.

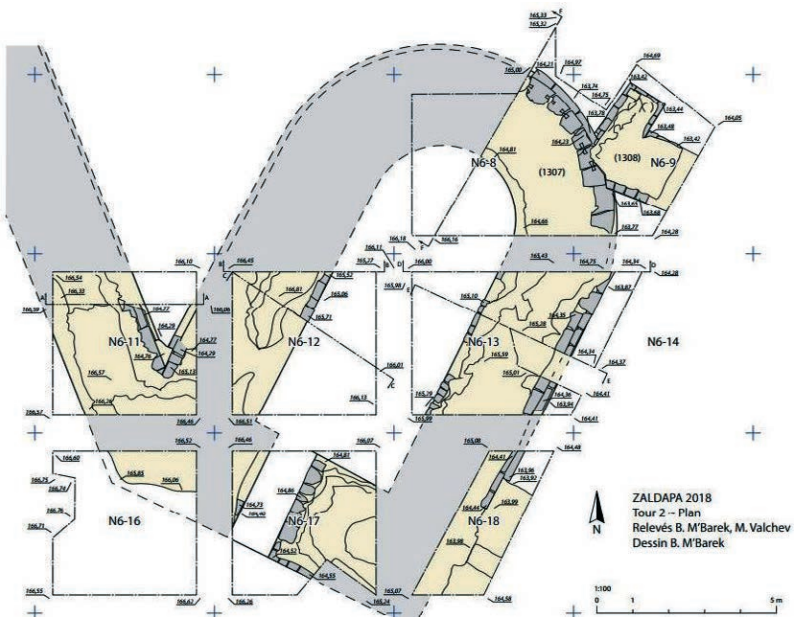
Обр. 1. Проучените квадрати на базилика № 2 от V в. Въздушна снимка

Fig. 1. The excavated area of basilica No 2 from the 5th c. AD. Aerial photo

Обр. 2. Доловимо в негатив върху хоросановата подложка мраморно подово покритие в централния кораб на базилика № 2

Fig. 2. Imprints from the marble flooring in the nave of basilica No 2

Обр. 3. План на западната кула на северната порта на Залдапа

Fig. 3. Plan of the western tower of the northern gate of Zaldapa

BASILICA NO 2 AND CENTRAL NORTHERN GATE OF *ZALDAPA*

Georgi Atanasov, Nicolas Beaudry, Albena Milanova, Dominic Moreau, Yoto Valeriev

Sector 1 – Basilica No 2. The church's apse and sections of the nave and of the southern aisle were excavated (Fig. 1). The apse was entirely revealed. It is triangular in exterior and semi-circular in interior. A *deambulatorium*, flanked by a partially preserved base of a *synthronon*, were registered. The interior of the northern aisle of the basilica is 4.20 m wide. The floor is covered with a layer of yellow clay on which bricks are laid. The nave is 10 m wide. Its floor was once covered with large marble slabs, and now only their imprints in the mortar underlayment are visible (Fig. 2). The slabs were arranged in rows 0.50 – 0.60 m wide and 0.80 – 1.05 m long. The floor of the southern aisle was covered with bricks. Date of the basilica – the end of the 5th c. AD?

Sector 2 – Northern gate. The western U-shaped tower flanking the gate and its constructive connection to the fortress wall were revealed. The tower is c. 11 m long and 9 m wide (Fig. 3). A wall was added in front of the tower during a later reconstruction of the gate. A dozen fragments of early medieval pottery from the 9th c. were found in the surface layer.

№ 29. РАННОХРИСТИЯНСКИ БАЗИЛИКИ № 3 И 4 В ЗАЛДАПА

Георги Атанасов, Йото Валериев

Проучванията продължиха от 20.08. до 17.09.2018 г. със средства в размер на 10 000 лв., получени от Министерството на културата. Поставените задачи са: 1. Документиране банкетите на резиденцията. Разкриване на евентуален анекс от север на базилика № 4; 2. Разкриване източна стена на резиденцията; 3. Разкриване фундамента на апсидата на базиликата; 4. Демонтиране на профилните ребра и подготовка на обекта за проектиране на консервационно-реставрационни дейности и експониране.

Заложен е сондаж, успореден на източния зид на северното рамо на базилика № 3, ориентиран С – Ю, за да документираме североизточния ъгъл на базилика № 4 и наличието на анекс. Отнемаме три механични пласта от кота 172,95 до кота 172,45 м. Сондажът попада в квадрати L13 – 24 и L14 – 4, т.е. под плочника (подовото покритие) на базилика № 3. На кота 172,05 на границата на L13 – 24 и L14 – 4, документирахме негатива на северния зид на базилика № 4 – фундамент с ширина 0,66 – 0,68 м (обр. 1). Зидът е ориентиран запад – изток. Попада на 0,95 м под тухленото покритие на базилика № 3. В него открихме фрагменти от стенопис с тъмночервена боя. Не установихме зид или негатив от зид на анекс от север, симетричен на анекса от юг.

Заложен е сондаж в K13 – 24 и в K14 – 4 с цел документиране на северозападния ъгъл и северната стена на базилика № 4. Сондажът е ориентиран север – юг. Върви плътно край западната стена на базилика № 3. На кота 171,97 проследяваме частично демонтирания фундамент на западната стена на базилика № 4, застъпен от фундамента на западната стена на базилика № 3. Документираме северозападния ъгъл на базилика № 4, който отстои на 0,48 м от западния фундамент на базили-

ка № 3, който пресича фундамента на по-ранна сграда. В профила, на кота 172,45, документираме жълт глинест пласт, за който е било залепено тухленото покритие на църква № 4 (обр. 2), на 0,50 м под подовото покритие на базилика № 3.

Заложен е сондаж в квадрати М14 – 7, 12, 17, в М14 – 7 и в северната част на М14 – 12 за документиране на източната стена на резиденцията от кота 174,73 до кота 172,90. Разкриваме външното лице на входния вестибюл в М14 – 17 и югоизточния ъгъл на резиденцията. При югоизточния ъгъл източният ѝ зид пресича по-ранен зид на кота 173,90, покрит с късен плочник на кота 172,97 – липсва банкет край източното лице. На кота 173,24 е границата между здравия льос и културното напластяване. На 0,60 м източно от югоизточния ъгъл на резиденцията, на кота 172,95, е открит „барабан" от варовикова колона (елинистическа ?) с диаметър 0,28 м и височина 0,20 м.

Заложен е сондаж приблизително в средата на стълбището в източния край на атриума през притвора на базилика № 3 в К14 – 4. Установяваме, че стълбището е изградено заедно с плочника на атриума.

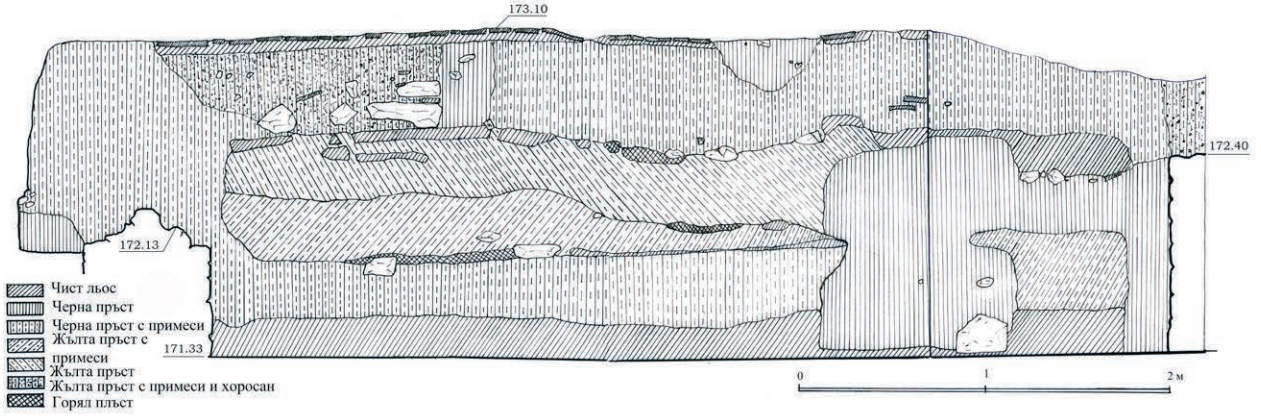
Демонтиран е плочникът в К14 – 14 пред притвора на базилика № 3. Проследяваме и документираме канала под плочника за отвеждане на дъждовните води от юг към северозапад, който следва наклона на терена от юг на север.

Оформен е сондаж през върха на апсидата на църква № 1, продължение на сондажа през криптата от 2016 г. Както вътрешното, така и външното лице на фундамента на апсидата са с полукръгли извивки – т. е. пентагоналната апсида в суперструкция ляга върху полукръгла основа. Апсидата пресича ъгъла на фундамент на по-ранна сграда с ширина 0,70 м от ломени камъни на калова спойка.

Обр. 1. Североизточният ъгъл и северният зид на базилика № 4 от втората половина на IV в., пресичащ негатив на по-ранен зид

Fig. 1. The northeastern corner and the northern wall of basilica No 4 from the second half of the 4th c. AD intersecting an earlier wall

Обр. 2. Профилът в неразчленения притвор на базилика № 4

Fig. 2. Cross-section in the narthex of basilica No 4.

EARLY CHRISTIAN BASILICAS NO 3 AND NO 4 OF *ZALDAPA*

Georgi Atanasov, Yoto Valeriev

In a trench parallel to the eastern wall of the northern arm of basilica No 3 the negative of the northern wall of basilica No 4 was documented (Fig. 1). It contained fragments of a fresco with a dark red paint. We have not found an annex from the north, symmetrical to the annex from the south.

Another trench was dug up along the western wall of basilica No 3 in grid squares K13-24 and in K14-4. The partially dismantled foundation of the western wall and the northwestern corner of basilica No 4 were revealed. In the cross-section, at elevation 172,45 m the yellow clay layer below the removed bricks from the floor of basilica No 4, 0.50 m under the floor level of basilica No 3 was documented (Fig. 2).

In grid square M14-7 and in the northern part of M14-12 we aimed to explore the eastern wall of the residence. The outside face of the entrance vestibule was revealed. At the southeast corner its eastern wall crosses an earlier wall, covered with a later pavement.

In another trench approximately in the middle of the staircase at the eastern end of the atrium it was found that the staircase was built parallel with the atrium pavement.

A channel for drainage of rainwaters from the south to the northwest was traced under the pavement in front of the nartex of basilica No 3.

№ 30. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В МАРЦИАНОПОЛ, СЕКТОР „ЗАПАДНА ИНСУЛА“

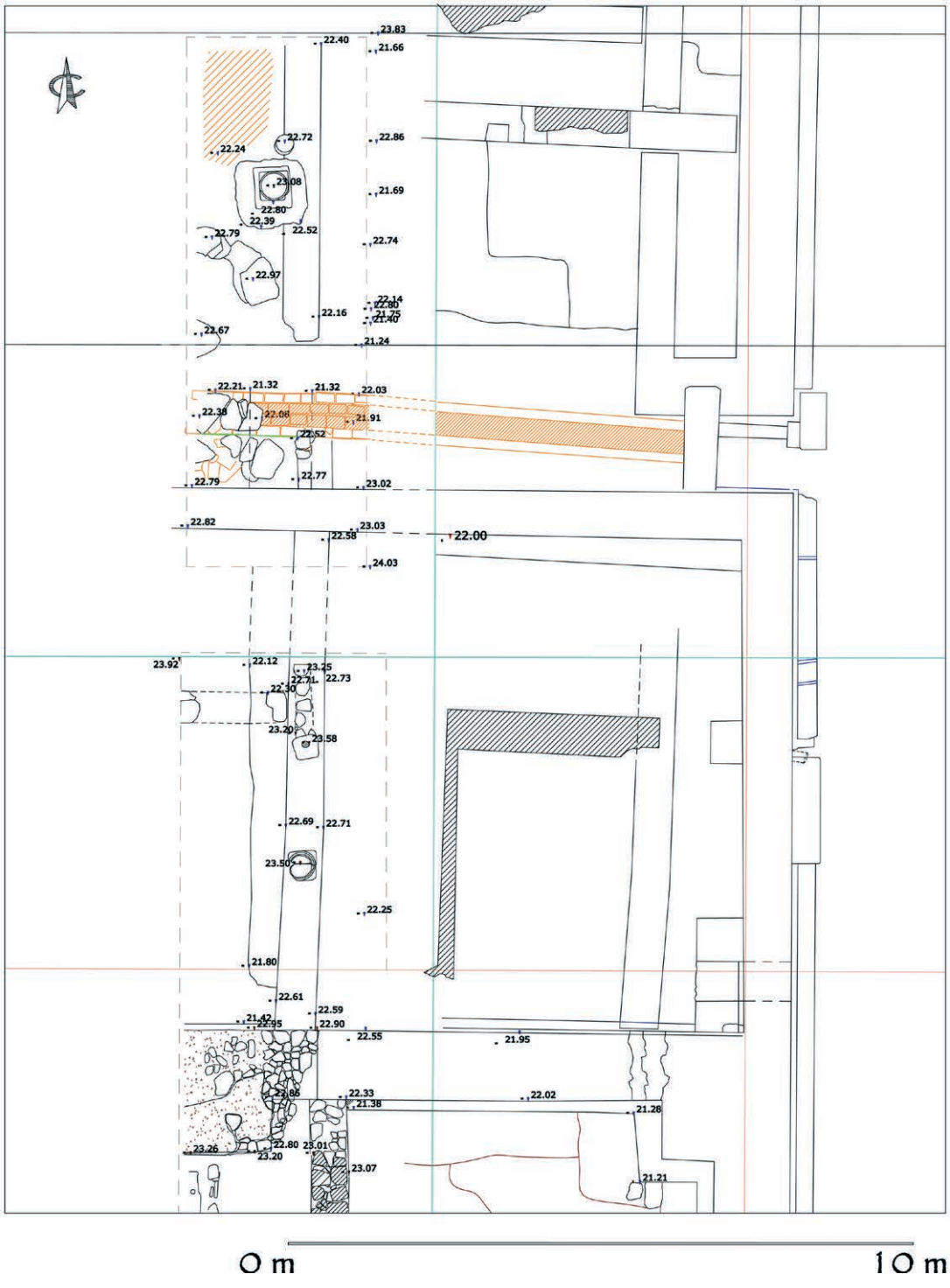
Христо Кузов, Николай Русев, Михаил Христов

Проучваната площ попада в рамките на инсулата западно от „Сградата с мозайките“ (обр. 1). При разкриването на улицата от юг (декуманус) е разчистена южната фасада на масивна сграда, заемаща инсулата. Градежът е от прецизно обработени неголеми квадри без спойка. В западния стратиграфски профил са регистрирани поне две нива на деструкции, отложени в резултат на повдигане на обитаеми нива в периода на Късната античност, върху трасето на улицата. Те са свързани основно със структури с лека глинобитна конструкция.

В рамките на четирите проучвани помещения в инсулата са регистрирани няколко периода на обитаване и строителство. Хронологически най-ранен е частично съхранен зид с посока С – Ю, изграден от ломен камък на калова спойка, широк 0,60 м. Синхронен на зида е масивен пласт от пепел със следи от отухлена глинена обмазка, отложен непосредствено западно от него. Съхранен е средно до 0,70 м височина, като в сегашното си състояние се открива запазен средно до нивото на синхронния му дневен терен. Зидът е грубо изграден, лицата му са неравни. Този зид е частично унищожен при изграждането на по-късни масивни стени с посока И – З от каменна сграда в смесен градеж на спойка от бял хоросан. Тази сграда е съхранена на височина до 2,40 м от ниво фундамент. На места е запазен пояс, висок 0,30 м, от четири тухлени реда зидария. Тухлите са с размери 33 х 34 х 4 см. На едната стена се забелязва податка за западна страница от вход, иззидана с бипедални тухли. Там зидът е широк 1,10 м в суперструкция, като под нея е изграден банкет с ширина 0,15 – 0,17 м. При връзката с източния зид на помещението банкетът е по-широк и достига 0,40 м. Банкетът на източния зид е на фуга към банкета на зида И – З. Синхронни и функционално обвързани с тази масивна сграда са няколко съхранени участъка от хоросанова подова основа с дебелина около 6 – 8 см. Последната вероятно е изпълнявала функцията на подложка за някаква настилка (вероятно мраморна, предвид фрагменти от такава).

Хоросановата подложка е частично унищожена при изграждането на по-късен зид с посока С – Ю, който, освен че пресича помещението по цялата му дължина, но и долепва на фуга лицата на напречните масивни стени с посока И – З.

Този зид с посока С – Ю, почти напълно дублира трасето на най-ранния със същата посока, като частично го застъпва (обр. 2), но е със значително по-прецизен градеж. Изграден е от по-малки плоски ломени камъни на глинена спойка, с прецизно спазване на линията при лицевата зидария. Широк

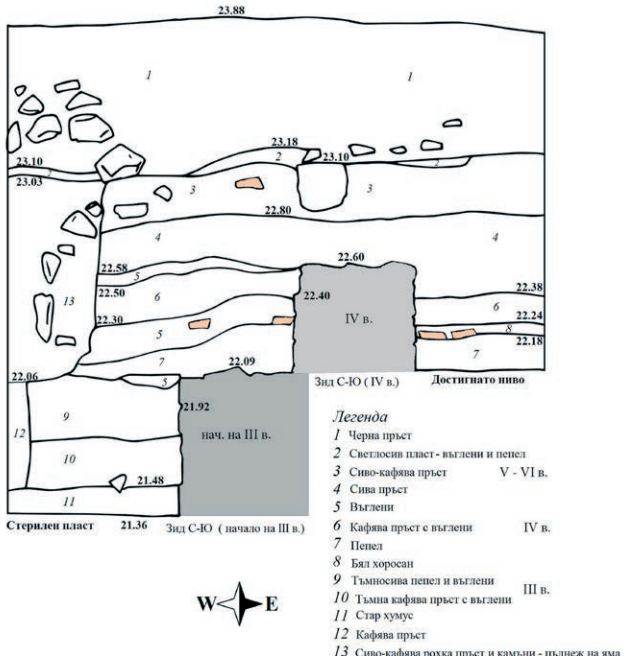

Обр. 1. План на разкопаните структури в Марцианопол, сектор „Запад“ (ул. „Съединение“ № 73, Девня)

Fig. 1. Plan of the excavated structures in Marcianopolis, sector 'West' (73 Saedinenie Str., Devnya)

е 0,60 м, и се издига на 0,70 м от запазеното ниво на по-ранния зид, който застъпва. Хронологично по-късни на това място се явяват двете сполии, ползвани за бази (силно изветрена варовикова ара и база от по-ранна колона). Базите попадат точно върху трасето на по-късния зид С – Ю, но са положени във височина в сравнително чист от археологически материали пласт, т. е. не стъпват направо върху него.

В едно от помещенията с очертанията на коридор се разкри канал с правоъгълно напречно сечение, с посока И – З (обр. 3). Изграден е от половинки тухли на хоросанова спойка. Широчината на улея варира между 0,45 м и 0,53 м. Външните му размери се движат между 0,74 м и 0,82 м, като това е продиктувано от факта, че в източно направление каналът се е слегнал. Причината е, че в по-голямата

Обр. 2. Северен профил в Помещение 1

Fig. 2. Northern cross-section of Room 1

Обр. 3. Тухлен канал и руини от четири периода на обитаване

Fig. 3. A brick built sewerage and ruins of four periods of habitation

си част е заложен в рохкава пръст (насип). Каналът е бил покрит с бипедални тухли и каменни плочи, вероятно вторично употребени, част от които съхранени на място. Каналът частично засяга трасето на демонтиран зид, който е с посока И – З и е от сградата в *opus mixtum*.

Северно от канала е запазен квадратен фундамент, излят от ломен камък и бял хоросан. Повърхността му е нивелирана с хоросан, върху който е положен хоризонтално фрагмент от двойна колона (бифор), а върху него – база за колона с горен диаметър 0,37 м. Общата височина на базата и фрагмента от колона под нея е 0,57 м. Над нея вероятно се е издигала колона от барабани с идентичен диаметър, предвид открития непосредствено до базата катурнат подобен каменен барабан.

На този етап могат да се разграничат няколко времеви и строителни периода. Най-ранният е от началото до втората половина на III в. Състои се от дървена конструкция върху каменна основа (цокъл). Вторият – от втората половина на III – средата на първата половина на IV в. – е градеж на хоросанова спойка (*opus mixtum*). Следва период от втората и третата четвърт на IV в. от каменни градежи – на хоросан и без спойка и от кирпич върху каменна основа. Четвъртият период (от края на IV – първата половина на V в.) се маркира от солиден каменен плочник и градеж от кирпич върху каменна основа. Петият период от втората половина на V в. е характерен с вкопани (федератски ?) жилища с неправилна елипсовидна форма, изградени от камъни на калова спойка. Следващият период е регистриран само като културен пласт с податки за глинобитно строителство. Не е изключено да са преизползвани и някои от по-ранните структури.

Определените групи керамика са от римската епоха и Късната античност: лакова, тънкостенна, обикновена, т. нар. „каолинова“, на ръка, излъскана, късноантична вносна (LRSW), късноантична битова, амфори и питоси. Късноантичните амфори са значително повече от римските. Количеството и на битовата керамика плавно се увеличава през Късната античност. Преобладават гърнетата. Броят на съдовете за готвене се увеличава в периода на втора половина на IV – V в. Това увеличение продължава в продължение и на VI в.

От обработената керамика може да се направи изводът, че керамиката от IV – V в. е по-представена. През този период преобладава амфорната тара – особено застъпена във втората половина на IV в. Откриването заедно на определени групи керамика, като лакова, обикновена, каолинова и някои амфори, дава възможност за нейното по-прецизно датиране, в края на III – първа половина на IV в.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH IN *MARCIANOPOLIS*

Hristo Kuzov, Nikolay Rusev, Mihail Hristov

The surveyed area is situated within the *insula* to the west west of the famous Building with mosaics (Fig. 1).

At this stage of research, different chronological and construction periods can be distinguished (Fig. 2): the earliest one is from the beginning to the second half of the 3rd c. AD, and it consists of a wooden structure on a stone foundation/plinth. The second period from the second half of the 3rd c. until the middle of first half of the 4th c. AD – reveals an *opus mixtum* construction.The next period – from the second and third quarters of the 4th c. – shows stone constructions (with mortar bonding, and of adobe on stone foundation /plinth). The fourth period – from the end of the 4th to the first half of the 5th c. – is marked by a solid stone slabs and an adobe construction on a stone foundation/plinth. The fifth period – the second half of the 5th c. AD – is characterized by sunken houses (of *foederati*?) with irregular oval plan, made of stones with mud bonding. The last period – from the 6th c. AD – is only recorded as a layer with evidence for clay construction (Fig. 3).

№ 31. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА УЛ. „ДЕМОКРАЦИЯ“ № 58 В ГР. КЮСТЕНДИЛ

Румен Спасов, Лидия Стайкова-Александрова

Археологическото проучване се проведе в периода 16.07. – 09.08.2018 г., във връзка с предстоящ строеж в ПИ с идентификатор 41112.503.822 по кадастралната карта на гр. Кюстендил, ул. „Демокрация“ № 58.

Теренът се ситуира в зона А на ААР „Пауталия – Велбъжд“. Строителното петно е с площ 62 кв. м. Участък от 30 кв. м в северната част на обекта е напълно нарушен при строителни дейности (до стерилна почва).

Запазеният културен пласт има дебелина 3,23 м. Съдържа слоеве от съвременността, възрожденската епоха, Средновековието, късноантичната и античната епохи. Пластът от съвременната епоха има дебелина 0,80 – 0,85 м, от възрожденската – 0,50 м, от средновековната – 0,45 – 0,50 м, от късноантичната – 0,90 – 1 м, от античната – 0,80 – 0,90 м.

Установени и документирани са различни археологически структури.

Югоизточен ъгъл на сграда от възрожденската епоха (сграда I). Зидовете са градени с едри и средни камъни, споени с бял хоросан. Имат ширина 0,80 м и се проследяват на дължина до 2 м. Подово ниво не е запазено.

Две пещи и две сметни ями от

Обр. 1. Пещ от средновековната епоха – поглед от югозапад (снимка Р. Спасов)

Fig. 1. Oven from the medieval period – view from southwest (photo R. Spasov)

Обр. 2. Сектор от декуманус – поглед от югозапад (снимка Р. Спасов)

Fig. 2. Section of a decumanus street – view from southwest (photo R. Spasov)

средновековната епоха (XI – XII в.).

Пещ № 1 е регистрирана на дълбочина 1,51 м. Има правоъгълен план и размери 1,15 м (С – Ю) х 0,75 м. Отворът е от юг, с ширина 0,36 м. Подът е от опалена глина, стените са зидани с фрагменти от тухли (обр. 1).

Пещ № 2 е разположена на дълбочина 1,47 м и отстои на 2,10 м северно от пещ № 1. Подът ѝ преизползва хоросановия под на късноантично помещение (помещение № 1). Пещта има почти квадратен план, вход от изток с широчина 0,50 м и вътрешни размери 0,55 х 0,50 м. Стените ѝ са оформени с вертикално поставени фрагменти от тухли и речни камъни.

Ямите имат кръгъл в план отвор с диаметър 1,40 – 1,50 м, дълбочина до 0,80 м, дъговидни стени и равни дъна. Запълнени са със сиво-черна рохка пръст, камъни, фрагменти от строителна и битова керамика, животински кости.

От късноантичната епоха датира част от архитектурен комплекс, включващ сектор от улица декуманус и три помещения от сграда, развиваща се северно от улицата.

Разкритият участък от декуманус има размери 6,20 м (З – И) х 4,50 м (обр. 2).

Платното е настлано с каменни плочи. Същите имат неправилна геометрична форма и различна големина: 2,09 х 1,73 х 0,20 м, 1,10 х 0,66 х 0,12 м и др. Каналът е зидан с ломени камъни.

От сградата, развиваща се северно от улицата (сграда II), са установени части от три помещения. Зидовете им имат ширина 0,75 м в суперструкция и 0,90 м в субструкция. Градени са с едри и средни речни и ломени камъни, споени с розов хоросан.

Разкритата част от помещение № 1 има размери 2,85 м (С – Ю) х 2,10 м. Подът е от хоросан, върху подложка от дребни и средни камъни. Намира се на дълбочина 1,61 – 1,71 м.

Помещение № 2 се ситуира северно от помещение № 1. Разкритата част от него има размери 1,90 м (С – Ю) х 2,25 м. Подът на това помещение е от трамбована пръст и е разположен на дълбочина 1,66 м.

Помещение № 3 има размери 5,70 (С – Ю) х 3,40 м в границите на изследвания терен. Помещението е имало хоросанов под, който се проследява в северния профил на обекта, на дълбочина 1,64 м. И трите помещения са нарушени при направата на изкоп за асансьорна шахта.

Установени са четири периода в строителната история на комплекса, развиващи се между втората половина на II в. и средата на VI в. Резултатите от изследването кореспондират с данните от най-близкия проучен обект – „Дом на миньора“ (2004 г.).

RESCUE EXCAVATIONS AT 58 DEMOKRATSIYA STR. IN KYUSTENDIL

Rumen Spasov, Lidiya Staykova-Aleksandrova

The overall thickness of the archaeological layers at the site is 3.25 m; the following archaeological structures are found and registered:

1. Southwestern corner of a building from the National Revival Period. The walls are built of stones bonded with white mortar. The floor is not preserved.

2. Two ovens and two waste pits from the Middle Ages (11th – 12th c. AD).

The ovens, built of brick fragments (Fig. 1), feature rectangular layout and relatively small dimensions. The openings of the pits are round, with a diameter of 1.40 – 1.50 m and depth of 0.80 m.

3. Part of an architectural complex comprised of a section of a *decumanus* street and three premises of a building situated to the north of the street are dated in Late Antiquity.

The excavated section of *decumanus* (Fig. 2) measures 6.20 m (W – E) by 4.50 m. The pavement consists of massive stone slabs.

Four construction phases of the complex are registered, and they date between the second half of the 2nd c. AD and the mid-6th c. AD.

№ 32. СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „ПАРК ГАЛЕРИЯ – 1“, ГР. КЮСТЕНДИЛ

Румен Спасов, Веселина Вандова, Николай Спасов

Теренът се ситуира в северозападната четвърт на укрепената площ на Пауталия и отстои на 50 м южно от северната крепостна стена.

Проучването се проведе в периода 16.04. – 16.06.2018 г. и е продължение на спасителни разкопки, проведени през м. ноември – декември 2017 г.

В рамките на проучената площ беше доизследван комплексът от късноантичната епоха, разкрит частично в предходната година. Представлява перистилна сграда (сграда II), развиваща се върху площ, която надвишава рамките на изследвания терен от 260 кв. м. Допроучени бяха вътрешният двор и участъците от западния, северния и източния портик, които попадат в границите на изследвания терен.

1. Вътрешният двор беше изследван в югозападната му част, което позволи да бъдат установени неговите размери – 11,50 м. (З – И) х 11,35 м (обр. 1). Настилката е от с големи по размер гранитни плочи и има две нива, които маркират два хронологични периода през късноантичната епоха: IV – началото на V в. и втора половина на V – втора половина на VI в. Разликата във височина между двете ходови нива е 0,25 м.

Обр. 1. Вътрешен двор на комплекса – поглед от североизток (снимка Р. Спасов)

Fig. 1. The courtyard of the complex – view from northeast (photo R. Spasov)

2. Установено бе, че западният портик има ширина 3,20 м. Зоната на северния портик (ширина 3,25 м) е наситена с канали и водопроводи, които са свързани с помещения в комплекса, излизащи извън рамките на проучвания терен. В източния портик (ширина 3,10 м) бяха регистрирани две подови нива, синхронни на тези във вътрешния двор на сградата.

3. В източна посока бе регистрирана улица (*cardo*), ограничаваща сграда II. Улицата се проследява в дължина от 10 м и има широчина на платното 2,80 м. Притежава характерния за града градеж – настилка от каменни плочи с неправилна форма и различни размери, а

Обр. 2. Общ изглед на cardo, източния портик и вътрешния двор – поглед от изток (снимка Р. Спасов)

Fig. 2. General view of the cardo street, the eastern portico and the courtyard – view from east (photo R. Spasov)

каналът (зидан с ломени камъни и кал) е разположен по оста на улицата (обр. 2).

4. Източно от кардо е разположена друга антична сграда (сграда III), от която бяха разкрити малки части от две помещения. Помещение № 1 (северно) има разкрита част с размери 1,55 м (З – И) х 0, 65 м (ЮЗ ъгъл). Помещение № 2 има размери 2,05 м (С – Ю) х 0, 90 м.

5. В зоните, в които бе възможно (източен портик), бяха направени сондажи, в които се откри тънък слой, съдържащ материали от II – III в. Не бяха установени следи от обитаване на терена в предримската епоха. На дълбочина 2,85 м се достигна до стерилна почва.

Разкритите структури са запазени и консервирани на място.

Изследваната част от сграда II принадлежи към архитектурен комплекс, проучен през 70-те години на XX в. (Русева-Слокоска 1973, 44 – 45).

Литература

Русева-Слокоска 1973: Л. Русева-Слокоска. Разкопки в Кюстендил през 1972 г. – Археологически открития и разкопки през 1972 г. София, 1973, 42 – 45.

RESCUE EXCAVATIONS OF 'PARK – GALLERY 1' SITE IN KYUSTENDIL

Rumen Spasov, Veselina Vandova, Nikolay Spasov

The site is situated in the northwestern quarter of the fortified area of *Pautalia*, 50 m southern from the northern fortress wall.

A peristyle complex from Late Antiquity, partly explored in 2017, is examined within an area of 260 m^2. Excavations of the courtyard and sections of the western, northern and eastern porticoes are completed. The peristyle yard is paved with big granite blocks (Fig. 1). Two levels of pavement are found, and they are indicative of two chronological periods during Late Antiquity: the 4th – beginning of the 5th c. AD, and second half of of the 5th – second half of the 6th c. AD.

Numerous drains and water conduits in the northern portico (3.25 m in width) are connected to premises situated outside the excavated area. Two floor levels, contemporaneous with the ones in the courtyard, are registered at the eastern portico (3.10 m in width).

To the east the building reaches *cardo* which has a width of 2.80 m. The pavement of the street consists of stone blocks (Fig. 2).

Trenches to the level of the sterile ground reveal a thin layer containing materials from the 2nd – 3rd c. AD. No traces are found of any habitation during the pre-Roman period.

№ 33. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „ПАРК ГАЛЕРИЯ – 2“, ГР. КЮСТЕНДИЛ

Румен Спасов, Веселина Вандова, Николай Спасов

Проучването се проведе в периода 20.08. – 10.10.2018 г., с предоставена от Министерство на културата целева финансова подкрепа за редовни теренни археологически проучвания и теренна консервация.

Теренът се ситуира в зона А на ААР „Пауталия – Велбъжд – Кюстендил“. Намира се в северозападната четвърт на укрепената площ на Пауталия.

Изследвана е площ от 200 кв. м на дълбочина до 2,70 м. Документирани са пластове и структури от съвременната епоха, Възраждането, средновековната, късноантичната, античната и каменно-медната епохи.

1. Градежите и съоръженията от съвременната епоха (XX в.) – изба на къща, кладенец, водопровод и канал – са вкопани до нива, които нарушават пластове и структури от предходните епохи.

2. Към възрожденската епоха принадлежи сграда (сграда II) с избено помещение, намираща се в северната част на изследвания терен. Избата има размери 4,60 м (С – Ю) х 4,40 м. Зидовете са градени с камъни, тухли и кал, имат ширина 0,55 м и са запазени до 1,10 м в суперструкция. Подът е бил оформен с дървено дюшеме.

Обр. 1. Част от decumanus – поглед от югозапад (снимка Р. Спасов)

Fig. 1. A section of the decumanus street – view from southwest (photo R. Spasov)

3. От средновековната епоха датира вкопана структура с неправилен геометричен план и размери 3,10 м (С – Ю) х 1,55 м. Дъното е на дълбочина 1,68 м от съвременния терен. Съдържа материали от XI – XII в.

4. През късноантичната епоха (IV – VI в.) в границите на изследвания терен се ситуира архитектурен комплекс, включващ крепостна стена, улица *decumanus* и сграда, развиваща се северно от нея.

Крепостната стена се проследява на дължина 10,90 м. Разкритата ѝ широчина е 1,05 м. Суперструкцията е запазена до 1,20 м във височина, субструкцията – до 1,40 – 1,50 м в дълбочина. Градежът е изпълнен в *opus quadratum* и *opus implectum*.

Улицата е разчистена на дължина 14,10 м и ширина 1,55 м. Настилката на уличното платно е с каменни плочи (обр. 1). Северният бордюр е оформен с паралелепипедни гранитни квадри и има широчина 0,55 м. Като начин на оформяне не се различава от останалите изследвани досега пауталийски улици.

Северно от декумануса се ситуира сграда (сграда III), от която в границите на изследвания терен попадат четири помещения (обр. 2). Помещение № 1 има размери 3,65 (С – Ю) х 2,85 м, помещение № 2 – 2,85 м (З – И) х 1,95 м, помещение № 3 – 5,80 х 5,60 м, помещение № 4 – 6,80 м (С – Ю) х 2,10

Обр. 2. Помещения от Сграда II (IV – VI в.) – поглед от запад (снимка Р. Спасов)

Fig. 2. Premises of Building 2 (4th – 6th c. AD) – view from west (photo R. Spasov)

м. Всички помещения са изследвани частично, защото преминават извън границите на разкопавания терен. На настоящия етап от проучването техните функции не могат да бъдат уточнени.

Установяват се два периода в строителната история на комплекса. През първия (IV – началото на V в.) подовите нива са разположени на дълбочина 2,20 м. Зидовете имат ширина 0,65 м и са градени в *opus mixtum*. Този период завършва с разрушения, за което свидетелства наслояването на пласт деструкции. През втория период (втора половина на V – края на VI в.) зидовете са градени с камък и кал, а подовите настилки са изведени на ниво 1,80 м. Оформени са с тухли (помещение № 3) или каменни плочи (помещение № 2).

В сондаж с размери 2,0 м (С – Ю) х 0,80 м, ситуиран между източното лице на крепостната стена и избено помещение от втората половина на XIX в., културният пласт бе изследван до стерилна почва. Установено бе, че на дълбочина 2,36 – 2,69 м е разположен пласт от римската епоха (II – III в.), на дълбочина 2,56 – 2,77 м – пласт от КЖЕ, на дълбочина 2,96 – 3,30 м – пласт от финала на каменно-медната епоха, под който следва стерилна почва.

Тези данни ще бъдат прецизирани при по-нататъшните проучвания на обекта.

След приключване на изкопните дейности е извършена полева консервация на разкритите структури от късноантичната и възрожденската епохи.

ARCHEOLOGICAL RESEARCH OF 'PARK – GALLERY 2' SITE IN KYUSTENDIL

Rumen Spasov, Veselina Vandova, Nikolay Spasov

The terrain is situated in the northwestern quarter of the fortified area of *Pautalia*. It covers an area of 180 m^2, and the layers are explored to the depth of 2.70 m below the modern surface. Layers and structures from modern times, National Revival period, the Middle Ages, Late Antiquity, the Roman period and Chalcolithic are registered.

Modern constructions have disturbed the earlier layers and structures. The Revival period is presented by a building with a basement.

A sunken feature with an irregular layout measuring 3.10 m (N – S) by 1.55 m dates from the Middle Ages (11th – 12th c. AD).

An architectural complex, comprising a section of the fortress wall, a *decumanus* street and a building to the north of the street, dates to Late Antiquity (4th – 6th c. AD). The fortress wall is built in *opus quadratum* and *opus implectum* techiniques.

The *decumanus* street is examined to a length of 14.10 m and has a width of 1.55 m. The pavement is of stone blocks (Fig. 1). A building with parts of four premises is situated to the north of *decumanus* (Fig. 2).

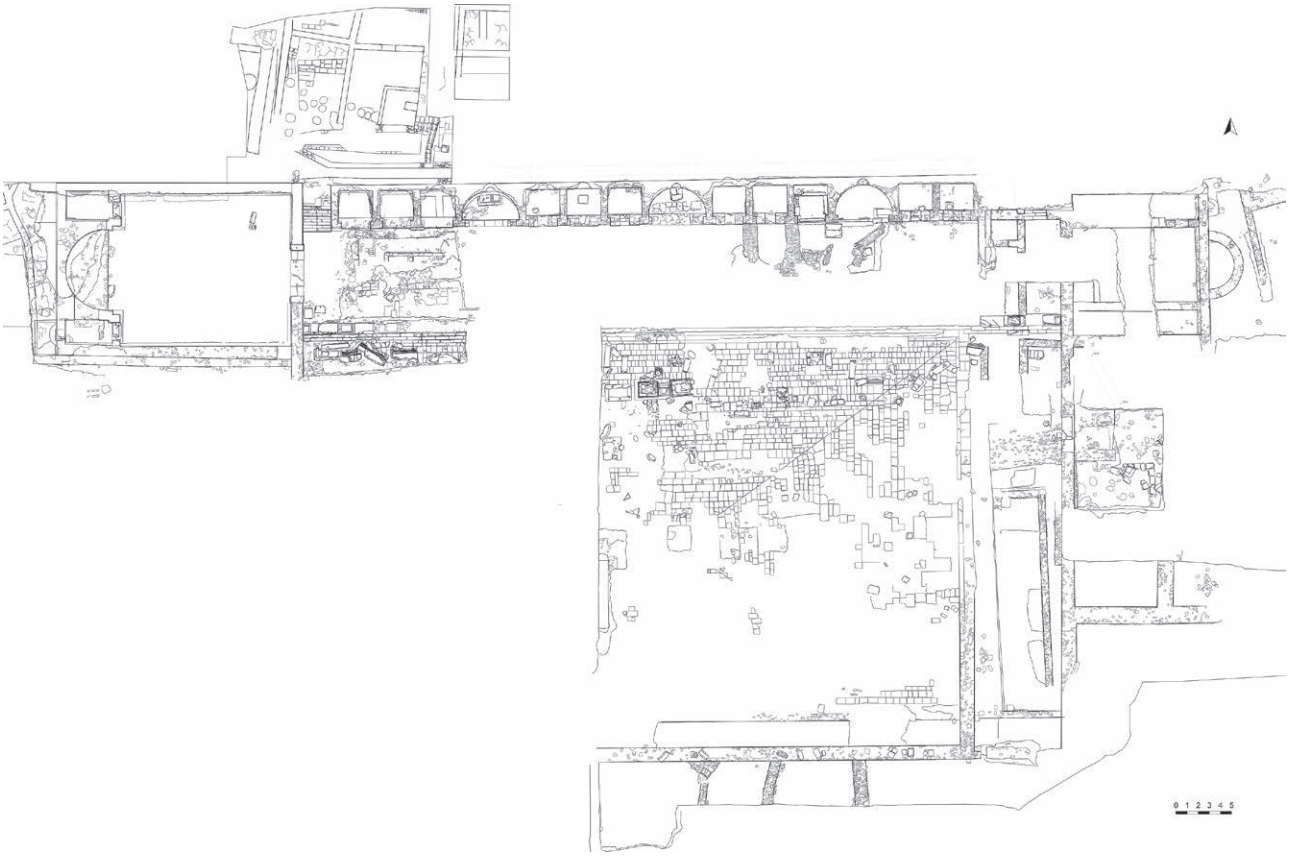
Two construction phases are identified in the complex: the 4th – the beginning of the 5th c. AD, and the second half of the 5th – the end of the 6th c. AD.

№ 34. ХЕРАКЛЕЯ СИНТИКА

Людмил Вагалински

Градът е разположен в местността „Рупите“ край едноименното село (бивше Ширбаново / Мулетарово) в община Петрич[1]. Работихме четири месеца в периода май – октомври 2018 г. с финансиране от Община Петрич (чрез ИМ – Петрич), Министерство на културата и Министерски съвет по договори с НАИМ – БАН. Екипът включваше: гл. ас. д-р Сирма Александрова (НАИМ) – заместник-ръководител; д-р Люба Трайкова (НАИМ), гл. ас. д-р Иво Д. Чолаков (НАИМ), Сотир Иванов (ИМ – Петрич), докторант Иля Шибаев (НАИМ) – членове; архитект Милена Каменова – архитектурно заснемане и 3D моделиране; Николай Шаранков (СУ) – епиграфско разчитане; докторант Теодор Тодоров (НАИМ) – археозоологично изследване; доцент д-р Цветана Попова (НАИМ) – археоботанично проучване; доц. д-р Виктория Русева (ИЕМПАМ – БАН)–антропологично изследване; Янко Петров – полева консервация.

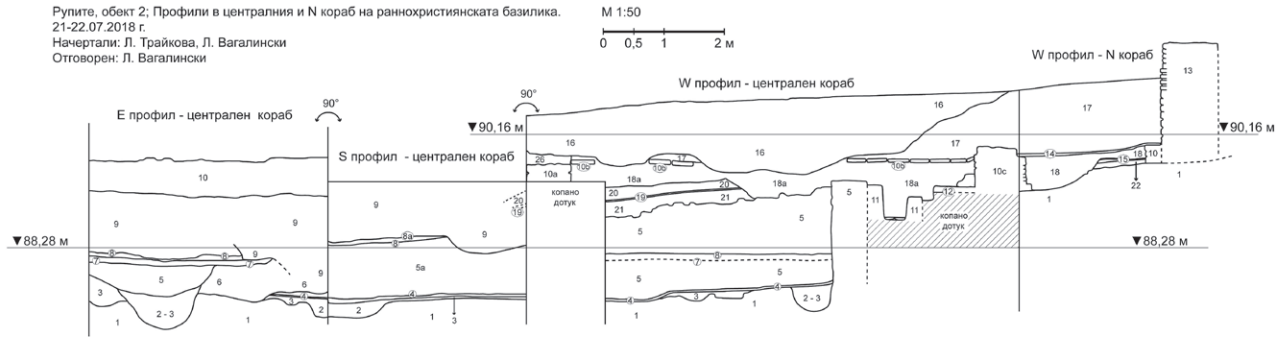
През 2018 разкрихме две-трети от късноримския централен площад, както и части от предхождащи го елинистически и римски градежи (обр. 1). Най-ранният контекст е разрушение, съдържащо сребърен обол на Месамбрия Понтика, датиран в широките граници 450 – 350 г. пр. Хр. Това е най-старата монета, откривана досега в Хераклея и първата от този тип в Югозападна България. Рано е да се каже дали този културен пласт принадлежи на ранна Хераклея или на предходно селище на синтите. Стратиграфски данни за възможни сътресения в града след битката при Пидна в 168 г. пр. Хр. се нуждаят от потвърждение (обр. 2.3). Досега датирахме края на така наречения първи селищен период ско-

Обр. 1. Хераклея Синтика 2018, план на обект 2 – форум и околни сгради (М. Каменова)

Fig. 1. Heraclea Sintica 2018, plan of site 2 – forum and surroundings (M. Kamenova)

[1] Информация за Хераклея Синтика, включително за разкопките през 2018, може да се открие на: www.archaeologia-bulgarica.com. Information about *Heraclea Sintica*, including regarding the excavations in 2018, can be found at: www.archaeologia-bulgarica.com.

1) Мека скала.
2) Вкопавания в скалата за питоси.
3) Опожаряване с въглени.
4) Глинено подово ниво с жълто-зелен цвят.
5) Стена: ломени камъни на глинена спойка, измазана отвътре (вътрешното лице) със сиво-бял хоросан; в градежа има и стр. к-ка. В W профил по вътрешното лице на (5) има отпечатъци от (7) и (8). Пожарът на (7) е остъклил, вложена в градежа на (5) стр. к-ка и силно е обгорил ломените камъни от зида. В N профил (5) с ориентация E-W: в горната ѝ част глинената спойка е заменена с бял хоросан. Вътрешното ѝ S лице е измазано на два пъти подобно на (5) с ориентация N-S в W профил.
5а) Пожар на (5), лежащ върху (4). В E профил съдържа: ломени камъни, отухлен и неотухлен кирпич, бит. к-ка, въглени, жив. кости и керемиди. В W профил в долния край на (5) е залепнал пласт от силно отухлен кирпич и въглени.
6) Яма за грабеж на (5); съдържа: ломени камъни на (5) и бит. к-ка.
7) Глинено ниво със светлокафяв цвят.
8) Ивица бял хоросан от старателно измазване на помещение тук, от чиито стени в рамките на сондажа попадат тези с ориентация N-S и E-W. Те са съществували заедно с (5) и са използвани отново и след разграждането на (5).
8а) Светлокафяв хоросан, ронлив, с много пясък.
9) Преравяне от хората на (10); опожарени рушевини на (7).
10) Подпорен зид, дублиращ отвътре оригиналните стени на обществена сграда от III период, изградена в opus mixtum. Той е изграден от ломени камъни, парчета стр. к-ка, на бял хоросан от хората, преобразували обществената сграда в раннохр. базилика през IV (?) период.
10а) Стена от раннохр. базилика, деляща S от централния кораб, изградена от: ломени камъни, сполии и парчета стр. к-ка на здрав бял хоросан.
10b) Тухлен под на раннохристиянската базилика.
10c) Зид, отделящ централния от N кораб на раннохристиянската базилика. Има двустъпален банкет. Запазен е вход между тези два кораба с шир. 2,10 м, неговите страници са оформени с тухли, положени върху каменни блокове-сполии. Подложката за прага е изградена от ломени камъни, тухли и парче йонийски капител със запазена волута. Самият каменен праг е изваден.
11) Канал, идващ от N долепящ до (5) - E-W и завива (спуска се) на W. Подът на канала е от керемиди. Стените са изградени от ломени камъни, керемиди и сполии на глинена спойка. В N посока каналът долепя от W към стена N-S, изградена от ломени камъни, сполии и стр. к-ка на бял хоросан, която е перпендикулярна на (5) - E-W.
12) Дъно на басейн/ водоем ?; подложка от хоросан с едри парчета счукана к-ка, върху която са подредени малки камъни и парчета к-ка, старателно фугирани с хоросан със счукана к-ка, търсен е мозаечен ефект.
13) Късноримска форумна сграда в opus mixtum - E край на нейния N зид. Изградена е от ломени камъни със здрав жълто-бял хоросан. Запазен е най-долният, 4-редов тухлен пояс от тухли с дълж. 34 см и деб. 6,5 см. Под тухления пояс стърчи забита желязна скоба, приклепяла, днес липсващ мраморен цокъл, подобно на външното лице на E стена на гражданската базилика. Най-отдолу са запазени хоросанови легла със счукана к-ка, прикрепящи този мраморен цокъл. Под тухления пояс е запазена сиво-бяла мазилка на раннохр. базилика.
(13) възсяда и запушва канала (11), както и стената N-S перпендикулярна на (5).
(13) принадлежи на III период, а зидовете (10) принадлежат на раннохр. базилика от IV период.
14) Бяла хоросанова ивица от бъркало за измазване на вътрешното/ S лице на (13), направено през IV период за раннохристиянската базилика.
15) Ивица от бъркало с бял хоросан от изграждането на стените с № (10)
16) Съвременна яма, съдържа: преровени антични рушевини, бит. и стр. к-ка, ломени камъни, въглени, хумусизирана пръст - тъмнокафяв цвят.
17) Рушевини на раннохристиянската базилика: ломени камъни, буци хоросан, стр. к-ка.
18) Преровени рушевини, които съдържат и тухла от горен тухлен пояс на (13).
18а) Преровени рушевини на III период и предходни периоди.
19) Ивица бял хоросан, вер. от градежа на сградата в opus mixtum.
20) Сив, рохък, хумусизиран пласт: въглени, пепел, малки ломени камъни.
21) Преровени рушевини: въглени, керемиди, малки ломени камъни, бучки жълто-бял хоросан.
22) Пожар на място върху (1).
26) Яма за грабеж на (10а).

Обр. 2. Хераклея Синтика 2018, обект 2, стратиграфски разрези в раннохристиянската базилика (Л. Вагалински)

Fig. 2. Heraclea Sintica 2018, site 2, stratigraphic cross-sections in the early Christian basilica (L. Vagalinski)

ро след 14 г. сл. Хр. Стратиграфски резултати от 2018 г. насочват към 41 г. сл. Хр. като *terminus post quem* за това мащабно разрушаване в града (обр. 3.27). То би могло да се свърже с превръщането на васалното тракийско царство в римска провинция. Част от стените на форума се използват и през следващия втори селищен период, но се правят и значителни промени в плана и украсата му, издаващи продължаваща финансова мощ на Хераклея и в периода II – първа половина на III век. Този разцвет приключва със силно опожаряване скоро след 276 г. Възстановяването на централния площад трае дълго време, строи се нова канализационна система (обр. 3), масивни сгради около площада, но се използват масово и архитектурни елементи от по-ранни градежи. Силно земетресение скоро след 388 г. прекъсва амбициозната строителна програма на III селищен период. През следващия четвърти е създадена раннохристиянска базилика чрез адаптиране на заварена обществена сграда в СИ ъгъл на форума. Второ тежко земетресение скоро след 425 г. съсипва града. Животът в него замира бавно през последния пети селищен период, започващ след 457 г. и траещ до самия край на V век. По-скоро по това време, а не през IV период, местни ранни християни погребват своите близки на форума. Разкрихме четири такива гроба на хора с разнообразни заболявания и физическо претоварване, довело до травми.

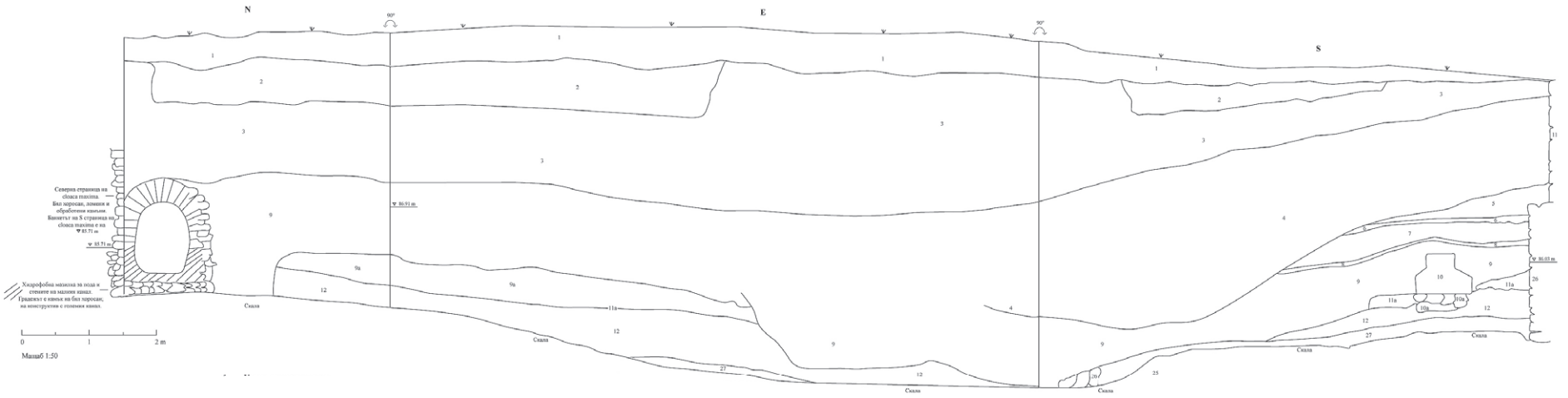
Сред находките изпъкват мраморна статуя от иконографския тип „тогатус“ и мраморен женски портрет. Те принадлежат на първия селищен период. Пет римски, включително императорски, каменни надписи обогатяват историята на Хераклея. Графити на хора от Милет и Картаген илюстрират етническа пъстрота в Хераклея и добри възможности за реализация. Накити, глинени и стъклени съдове, глинени лампи, оловни тежести за прашка, върхове на стрели и копия, мраморни оброчни плочки, бронзови фигурки и 660 монети обогатяват представата за града.

Заснемане с LiDAR локализира вероятния акропол на Хераклея, но не и театъра.

Изследвани са 2000 костни останки от животни. Доминират домашни бозайници. Дивите са редки, но разнообразни, и включват мечка и бобър. Отново се разпознават средиземноморски миди.

Сред палеоботаничните проби са разграничени дъб, елша и клен като първият преобладава.

Хераклея Синтика е селищният център на Средна Струма през Античността.

28.10.2018 г.
с. Рупите, обект 2
Сондаж пред (източно от)
cloaca maxima

Начертали: Людмил Вагалински
Иля Шибаев
Атанас Динев
Отговорен: Людмил Вагалински

1. Хумус, сив, рохък пласт
2. Съвременна яма за грабеж на камъни; ломен камък и бял хоросан; включва и строителна керамика;
3. Речен нанос от втората приливна вълна на V период; светлокафява до сиво-кафява плътна глина, разнесени заварени рушевини (вътрешни, строителна керамика, буци бял хоросан, малки ломени камъни; главно глина и пясък; съдържа и ивици речен пясък с речни камъни, каквито не разграничаваме в S профил; главно глина;
4. Яма за грабеж на строителен материал; запълвана е на пластове с различен състав, което определя разлики в цвета и плътността; строителна и битова керамика, вътрешни, хоросан, кирпич, липсват големи камъни;
5. Опожарени рушевини на място; вътрешни, кирпич, хоросан със счукана на много дребно керамика, малко керемиди и битова керамика;
6. Глинено подово ниво, зелено-кафяво;
7. Пожар на място, ивици горяло дърво, керемиди, бял хоросан, битова керамика, пирони от покрива;
8. Подово ниво, зелено-кафява глина;
9. Яма за градеж на каналите, преровила (9а); запълнена с от първата приливна вълна на III период. Не се разграничава границата между (4) и (9); в този общ дебел пласт попадат нахвърляните цветни мазилки + вътрешни, строителна и битова керамика, малко ломени камъни, кирпич;
9а. Силно опожарени рушевини на място; отухлен кирпич, строителна керамика, вътрешни, червено-кафяв цвят; края на II период?
10. Мраморен недовършен капител на (11) за база на дървена подпора?
10а. Камъни подложка на (10);
11. Стена opus mixtum, N – S, бял хоросан, измазани фуги, възсяда (26);
11а. Глинено подово ниво на (11), светлокафяво. Тънко и отухлено, т.е. трудно разграничимо като дебелина;
12. Преровени рушевини на (26) + нахвърляни архитектурни детайли, включително лъвски корниз и положен тогатус;
25. Скала, мека;
26. Зид на кал от правоъгълна сграда с питоси и дупки в скалата за тях и за колове;
27. Пожар на (26): вътрешни, битова керамика, кирпич, керемиди; тъмнокафяв;

NB! Големият канал заварва стена (11) и я разбива. Тогава неговото подово ниво е (8) = III период; а това на стълбището с (6) = IV период

Обр. 3. Хераклея Синтика 2018, обект 2, стратиграфски разрези в сондажа с каналите (Л. Вагалински)

Fig. 3. Heraclea Sintica 2018, site 2, stratigraphic cross-sections in the trench with sewers (L. Vagalinski)

HERACLEA SINTICA

Lyudmil Vagalinski

The old Macedonian and Roman city of *Heraclea Sintica* is located by the village of Rupite, district of Petrich in the very SW corner of Bulgaria (see footnote 1).

Two-thirds of the late Roman *forum* are revealed (Fig. 1). The earliest context presents destructions with a silver coin of Mesambria Pontica struck in BC 450 – 350. It is still to be clarified whether the context belongs to the early stage of *Heraclea Sintica*, or to an older settlement of local Thracians (*Sintoi*). Stratigraphic data about possible difficulties in *Heraclea Sintica* after the battle at Pydna (BC 168) should be verified (Fig. 2.3). A date in AD 14 previously considered as t. p. q. for the end of the so-called 1st settlement period now is corrected to AD 41 (Fig. 3.27). *Heraclea Sintica* flourished during the 2nd settlement period, at the end of which the city was burnt (*t. p. q.* AD 276). The forum was under repair when a strong earthquake hit *Heraclea Sintica* soon after AD 388. A public building was transformed into an early Christian basilica (NE *forum* corner) during the next 4th period. A second strong earthquake (*t. p. q.* AD 425) destroyed *Heraclea Sintica*. Life declined until the end of the 5th c AD. Marble statues, incl. togatus and five inscriptions, were found. LiDAR survey recognized the acropolis but not the theater of the city.

№ 35. АНТИЧЕН И СРЕДНОВЕКОВЕН ГРАД НИКОПОЛИС АД НЕСТУМ, СГРАДА 1

Маргарита Ваклинова, Цветана Комитова

Проучванията са редовни и финансирани по договор между НАИМ – БАН и Министерство на културата. Следва се цялостната програма за разкриване пространството, заето от перистилна сграда в югоизточния ъгъл на укреплението от IV в. Монетни находки показват използването на територията в тази част още преди II в., откогато се определя възникването на града. В насипите от разрушенията на терена в и около сградата се откриват значителен брой монети, които и през тази година потвърждават датировка между III в. пр. Хр. и I в сл. Хр. за предполагаемо съществуване на средище преди създаването на града.

Обект на разкриване е северозападната част на сградата, две помещения от западната редица с притвора на християнската постройка и трасетата на западната и северната стени на сградата, северната фасада и вътрешността на помещение № 11, в което през 2014 г. бе установен под с мозайка (обр. 1).

Прокараната през 2013 г. алея за посетители и кабели за осветление на обекта не позволиха да бъде проследена изцяло към север западната стена и северозападният ъгъл на сградата.

Помещение № 11 е предпоследното към запад от северния ред около портика. Изцяло отворено с широк портал навън, то единствено има и подова мозайка, което го определя като представително за сградата. При откриването му преди години в него бе проследена традицията на оформяне на луксозни, отворени към двор и в южна посока помещения, характерни за Средиземноморието. Разкрита е вече 1/3 от мозайката, която е покривала пода в източната част (обр. 2). Личат и запазени части при западната стена и югозападния ъгъл. Размерът на паното, което покрива целия под, е 5,30 м (С – Ю) х около 7,0 м (И – З). Тесерите на мозайката са от нискокачествен мрамор – бял и със синкав оттенък, наситено жълт фин пясъчник, преминаващ в светло- и тъмно-червено, тъмносиви шисти и единични светло-зелени стъклени тесери, късове от която бяха открити в съседното помещение. Материалите са от района. Тесерите са с размери 8 – 10 мм и още по-малки от твърдите породи. Рамката е редове от няколко характерни и разпространени мотива – бръшлянов повлек, вълни, плетеница, редуващи се разделителни светли и тъмни ленти от по четири реда тесери. В килима на паното се оформят редове от седем диска, между които се образуват вертикални полета с диагонално поставени квадрати в рамки с конкавни страници. Кръговете са включени в мрежа от двулентеста, двуцветна плетеница. В центъра на кръговете има мотив, известен като „константиново цветче“, а на квадратите – четирилистник от елипсовидни заострени листа. Това е първата мозайка в гражданска сграда, която се проучва в Никополис ад Нестум. Тя има много общо с мозайките на две базилики в околностите – мозайката,

Обр. 1. Никополис ад Нестум, Сграда I. Общ план със секторите, проучвани през 2018 г.

Fig. 1. Nicopolis ad Nestum, Building 1. General plan with the sectors excavated in 2018

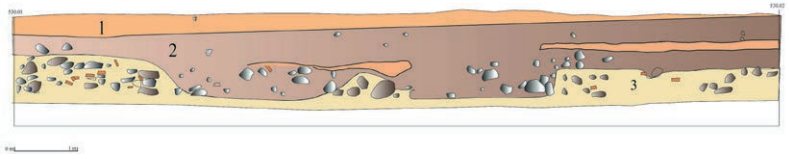
известна като № 2 и датирана в IV в. (Попова 2011, 263) и тази на височината „Св. Неделя“ североизточно от града (Николов 1909, 161 – 165). Подобни са композицията и мотивите в пано от епископската базилика на Филипопол (Кесякова 2011, 184, Обр. 5, 9, 12) със значително по-ниско качество на изработката. Заравнен насип от 0,25 м върху останките от тази мозайка е послужил като основа след разрушаването ѝ за нареждането на под от квадратни тухли. В този насип с дребни късове от фини стъклени съдове, сива и червенолакова керамика, се намират монети от края на IV – началото на V в.

Към север от оратория в западната част, в тясно помещение (№ 14) се проследява падането на покрива при пожар и рухването на стените върху каменния под, затрупали питоси, други съдове, кръстчета и предмети, свързани с литургичните практики, монети и няколко екзагии. Върху западните части са вкопани и отпадъчни ями.

Обр. 2. Никополис ад Нестум. Мозайка в помещение 11 на Сграда I

Fig. 2. Nicopolis ad Nestum. Mosaic floor in Room 11 of Building 1

Обр. 3. Стратиграфски профил З – И на напластяванията на северозапад от стените на Сграда I: 1. Хумус; 2. Средновековие (X – XII в.); 3. Късна античност (IV – V в.)

Fig. 3. Stratigraphic cross-section W – E of the layers to the north-west of the walls of Building 1: 1. Humus; 2. The Middle Ages (10th – 12th c. AD); 3. Late Antiquity (4th – 5th c. AD)

Стените и насипите в някои от помещенията са изравнени на 0,75 м от съвременната повърхност (обр. 3) и се очертава пласт от Средновековието, в който се виждат вкопани през различно време пет големи ями. В тях находките са оскъдни и разновременни. Насипът е от големи камъни от разрушенията и останки от турския чифлик. Смесени са монети от I в., сечени във Филипи, с такива на Теодосий II (425 – 450), но между тях има и монети на Константин VII (913 – 959), които бележат възстановяването на живота в града и особено времето на неговата активност през Средновековието – номизма на Никифор II Фока и Василий II (963 – 969), между които и една номизма, монети от клас А2 (976 – 1035) и А3 (1030 – 1035) на анонимното византийско монетосечене и моливдовул от XI в. Дъната на ямите достигат на дълбочина до 2,50 м от повърхността и дълбоко пробиват античния пласт. В югозападната част на сградата напластяванията и характерът на находките вече три години показват активно ползване през Средновековието между началото на X и края на XII в. Предметите са свързани с бита. Стените са сравнително ниско изрязани, а средновековният пласт достига до 1,75 м дълбочина от повърхността. Подобна ситуация се регистрира и в други помещения, използвани до нивото на първоначалния под, като например това в югоизточния ъгъл.

Вън от западната част на сградата съоръженията и пластът от Средновековието продължават. Находките са части от накити, инструменти, върхове на стрели. Останки от античния пласт не са достигнати, но може да се очаква поява на улица и на входни части за предверие към малката църква и баптистерий.

Литература

Кесякова 2011: Е. Кесякова. Мозайки от Епископската базилика на Филипопол. – В: Ст. Станев, В. Григоров, Вл. Димитров (ред.). Изследвания в чест на Стефан Бояджиев. София, 2011, 173 – 210.

Николов 1909: К. Николов. По долното течение на р. Места. – Минало 2/5 – 6, 1909, 163 – 203.

Попова 2011: В. Попова. Две раннохристиянски базилики в околностите на Никополис ад Нестум. – В: Ст. Станев, В. Григоров, Вл. Димитров (ред.). Изследвания в чест на Стефан Бояджиев. София, 2011, 263 – 294.

THE ANTIQUE AND MEDIEVAL TOWN OF *NICOPOLIS AD NESTUM* – BUILDING 1

Margarita Vaklinova, Tsvetana Komitova

The archaeological excavations aimed to reveal the NW part of the perystile building situated in the SE corner of the 4th c. AD fortress. The N and the W external walls were unearthed. The deposits inside and outside the four rooms

were excavated (Fig. 1). A well preserved mosaic floor made with small-sized tesserae from local sources of stone and glass tesserae was found for the first time in a public building in *Nicopolis ad Nestum* (Fig. 2).

The rectangular panel covers the entire floor which measures more than 35 m^2. The mosaic floor is similar to those dated to the 4th c. AD unearthed in Basilica No 2 to the E of the fortified town and in the bishop's basilica in *Philippopolis*. Coins found in the layers above the mosaic floor and under a later brick floor suggest that the mosaic was destroyed in the first half of the 5th c. AD.

Coins and other artifacts found by pits and deposits (Fig. 3) provide evidence that the area was used between the 3rd c. BC and the 2nd c. AD, as well as attest an active life in the 10th – 12th c. AD, and later until the 19th c.

№ 36. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПЛОЩАД „СВ. НЕДЕЛЯ“, ГР. СОФИЯ

Веселка Кацарова, Александър Станев, Снежана Горянова

Основна задача на редовните археологически разкопки в северната половина на площад „Св. Неделя“ през 2018 г. бе проучването на културните пластове от античната епоха в очертаната през 2015 – 2016 г. площ от 700 кв. м (Кацарова, Горянова, Станев 2016, 549 – 553; Кацарова, Горянова, Станев 2017, 311 – 314) и изследване на късноантичните архитектурни останки в южното разширение на обекта от 2017 г., с площ от около 150 кв. м (Кацарова, Горянова, Станев 2018, 253 – 256).

Планът на голямата антична обществена сграда № 1, обхващаща по-голямата част от изследвания терен, бе изяснен в значителна степен още през 2017 г. (обр. 1). Източната ѝ страна е заета от верижно разположени, приблизително квадратни помещения със сходни размери. Всяко от тях е имало от изток по един широк вход за двукрила врата, оформен с голям праг. В северната част на обекта са проучени четири такива помещения. Разкритите през 2017 г. в южното разширение на обекта останки от зидове принадлежат на същата сграда. В проучената площ попада изцяло едно от квадратните помещения по източната ѝ фасада и малък участък от следващото в редицата на юг. Така установената до момента дължина на сградата по оста С – Ю е около 50 м.

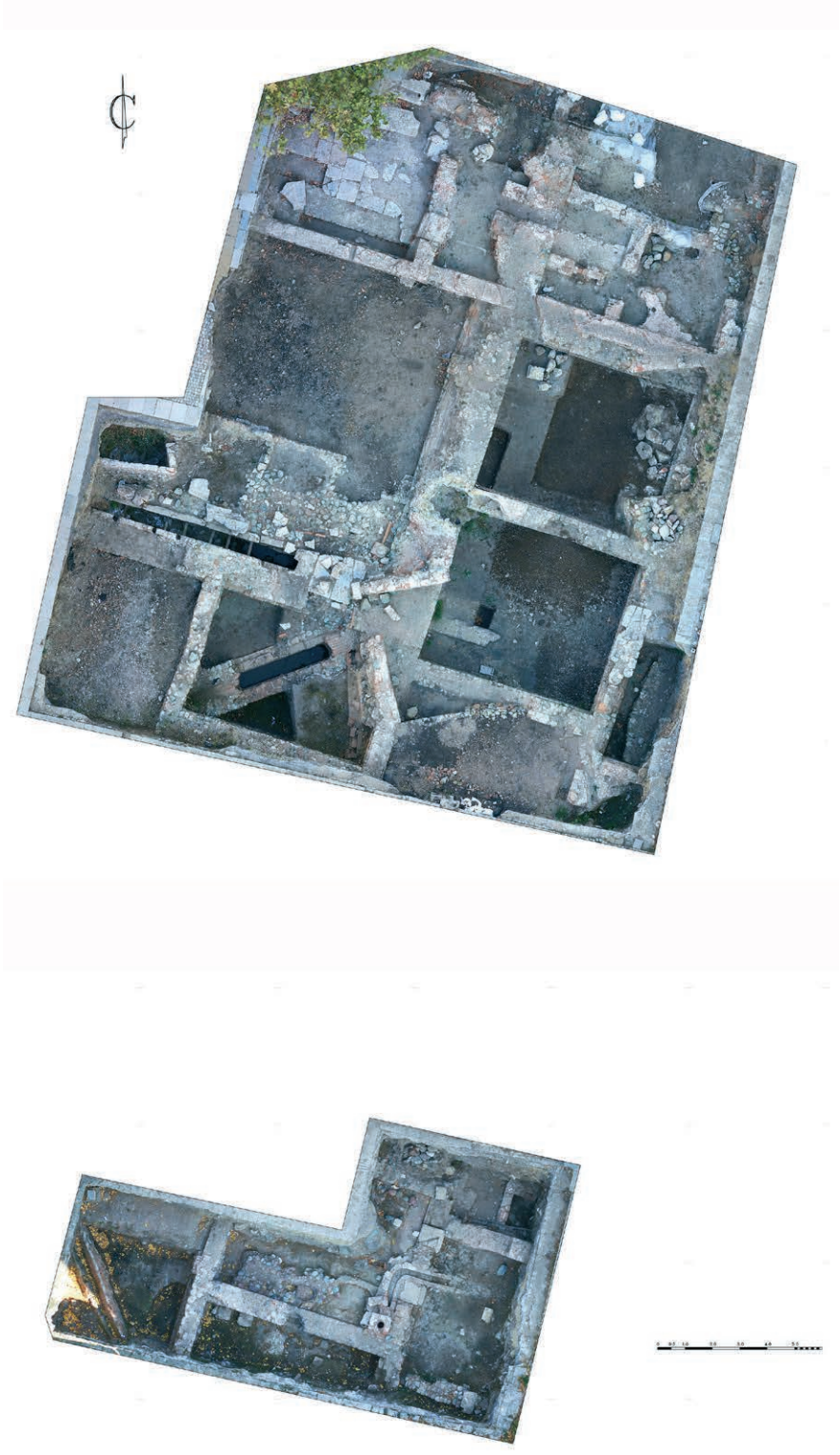
Помещение № 12 (5,30 х 5,80 м) има вход от изток, оформен с варовиков праг с дължина 2,85 м. Преживяло е поне три етапа на преустройство в периода IV – VI в. Документирани са останки от два последователни хоросанови пода един върху друг (от бял и от розов хоросан), както и настилка от речни камъни, върху която е открита *in situ* долната част на долиум. Масивният прагов камък на входа му е разбит по средата при прокарването на зидан с тухли канал с широчина 0,30 м. Каналът извежда отпадните води от малка латрина в югоизточния ъгъл на помещението. В североизточния ъгъл на същото помещение № 12 е разкрита домакинска пещ с правоъгълна форма, изградена от камъни и фрагменти от тухли.

Съседното от юг помещение № 14 също има масивен праг и частично запазен хоросанов под.

Източно от двете помещения са открити зидове и съоръжения, които продължават в източна посока, извън очертанията на проучвания терен. Те принадлежат на късноантичната епоха (V – VI в.).

В разкритото през 2015 г. помещение № 1 бяха демонтирани две частично запазени подови нива от розов и бял хоросан от IV – V в. Под тях е документиран по-ранен под от трамбована пръст с останки от пещ, яма, запълнена с голямо количество буци от бронзова шлака, бронзов скрап и многобройни фрагменти от глинени сопла. Откритите в този контекст находки датират от периода между 70-те години на III в. и началото на IV в. когато във въпросното помещение вероятно се е помещавала работилница за обработка на бронз (обр. 2).

Стратиграфските наблюдения в хода на проучванията на редицата от източни помещения (обр. 3) показаха наличие на сравнително дебел пласт (около 0,80 – 0,90 м), наситен с разнообразни находки от периода между края на II в. и 30-те /40-те години на III в. Неговото формиране изглежда се дължи на запълване на сутерени под подовете на въпросните помещения. Първоначално те вероятно са имали подове от дървени греди над ниски сутерени, с цел да се преодолее значителната естествена денивелация на терена от юг на север.

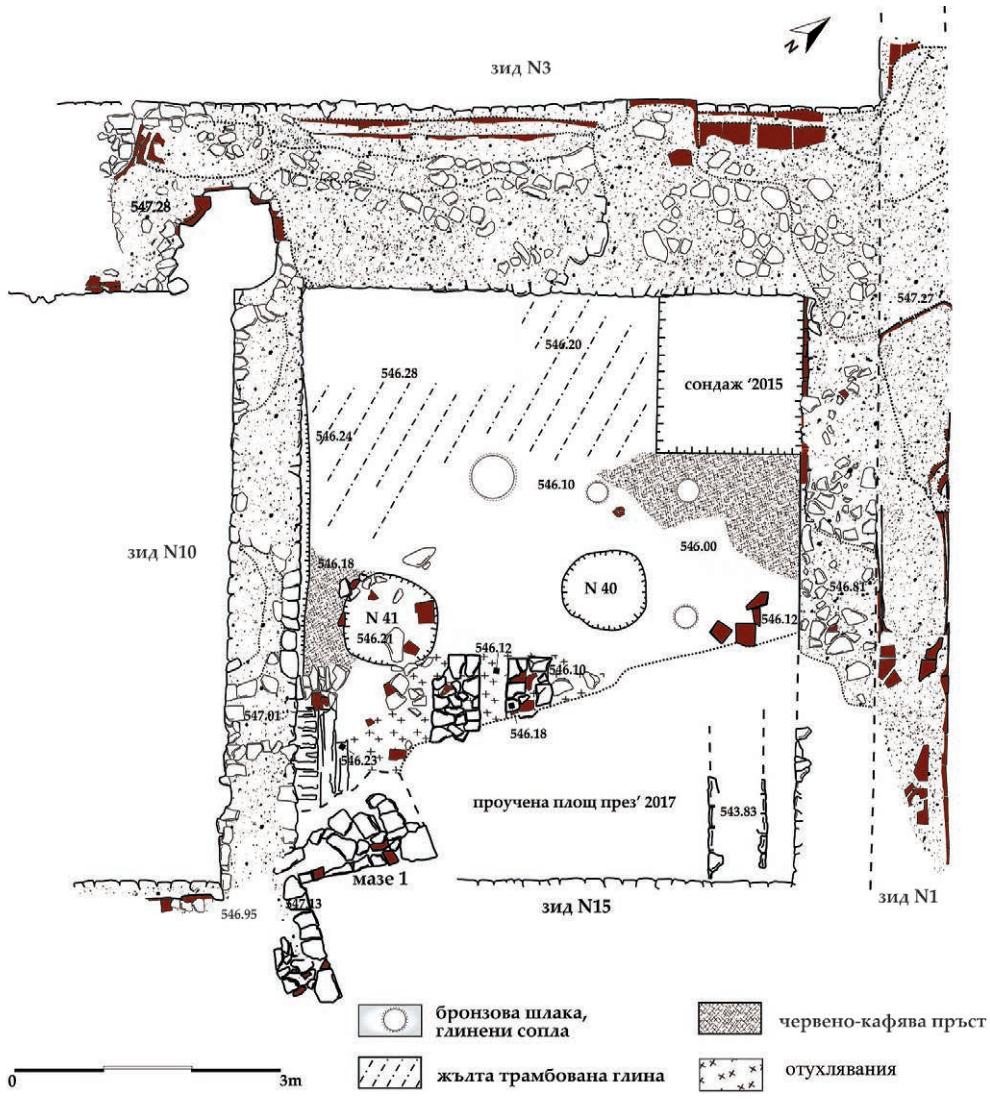

Обр. 1. План на разкритата част от римска обществена сграда в северната половина на площад „Св. Неделя". Ортофото-заснемане 2018 г. (инж. Ив. Иванов и колектив)

Fig. 1. Plan of the excavated part of the Roman public building in the northern half of Sveta Nedelya Square. The 2018 orthoimage (engineer I. Ivanov and his team)

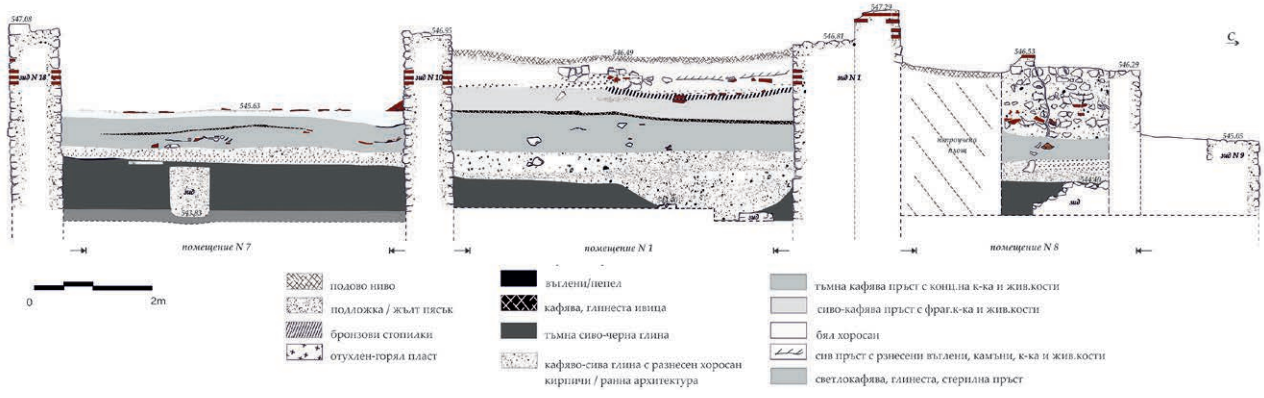
Проучени са нови участъци от двата големи антични канала, чиито трасета минават под две от западните помещения на сграда № 1. Единият канал е успореден на южния зид на голямото помещение № 6. Северната му стена е оформена с големи каменни квадри, захванати с железни скоби. Широчината му варира между 0,50 – 0,70 м, а дълбочината му е 2,10 м. Установи се, че наклонът на дъното му е от изток на запад. Частично е запазено покритието от каменни плочи. Вторият канал е с посока ЮЗ – СИ и е изграден изцяло от тухли. Височината му е 1,60 м, а широчината – 0,50 м. Голяма част от тухления му свод е разрушена от по-късно вкопаване. Този канал се влива в канала от съседното помещение № 6. Находките открити в каналите, показват че и двата са били действащи поне до средата на IV в.

Под масивните архитектурни останки на сграда № 1 и подовите ѝ нива от края на II – III в. са документирани градежи с по-различни характеристики – отделни фрагменти от зидове от речни камъни и бял хоросан, които във височина вероятно са били надстроени с кирпич. Липсата на ясна връзка между тях не позволява да се правят категорични заключения по отношение принадлежността им към една или няколко различни сгради. Въз основа на находките и стратиграфската им позиция, тези градежи се отнасят към края на I – първата половина на II в. Времето, в което са били разрушени, а теренът – заравнен и подготвен за ново строителство, може да се свърже с мащабната строителна дейност в Сердика при управлението на император Марк Аврелий след 170 г.

Обр. 2. Помещение № 1 с останки от работилница за бронз (заснемане Е. Николова)

Fig. 2. Room No 1 with the remains of a bronze production workshop (plan by E. Nikolova)

Обр. 3. Стратиграфски разрез С – Ю на културните пластове в три от източните помещения (помещения № 7, № 1 и № 8) на обществената сграда (автори В. Кацарова, Е. Николова)

Fig. 3. Stratigraphic cross-section N – S of the layers in three rooms (Nos 7, 1, and 8) situated in the eastern section of the public building (authors V. Katsarova and E. Nikolova)

Литература

Кацарова, Горянова, Станев 2016: В. Кацарова, С. Горянова, А. Станев. Археологически проучвания на обект „Форумът на Сердика“ – площад „Св. Неделя“, гр. София. – Археологически открития и разкопки през 2015. София, 2016, 549 – 553.

Кацарова, Горянова, Станев 2017: В. Кацарова, С. Горянова, А. Станев. Археологически проучвания в северната половина на площад „Св. Неделя“, гр. София през 2016 г. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 311 – 314.

Кацарова, Горянова, Станев 2018: В. Кацарова, С. Горянова, А. Станев. Археологически проучвания в северната половина на площад „Св. Неделя“, гр. София. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 253 – 256.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT SVETA NEDELYA SQUARE, SOFIA

Vesselka Katsarova, Alexander Stanev, Snezhana Goryanova

The 2018 archaeological excavations at the site focused on studying the architectural remains and stratigraphic layers dated to the Roman period and Late Antiquity. The plan of the large public building No 1, occupying the larger part of the excavated area, was clarified to a great extent already in 2017 (Fig. 1). Its E part consists of chain rooms of a similar size, almost square in plan. There are four rooms in the N part of the site and two more rooms in the S part. Evidence was found for three reconstruction phases (dated in the 4th – 6th c. AD) of the newly unearthed rooms to the S, and of the late antique walls that extend outside the excavated area.

In one of the E rooms, two partially preserved mortar floors dated to the 4th – 5th c. AD, which were excavated in 2015, were now removed. It was found that this room had functioned as a workshop for bronze production between the AD 270s and the early 4th c. (Fig. 2). A relatively thick layer which yielded various artifacts dated to the period between the late 2nd c. and the AD 230s – 240s was documented in the E premises. The layer was probably accumulated as a result of filling the basements under their floors (Fig. 3).

Constructions with different characteristics dated to the late 1st and the first half of the 2nd c. were documented under the floor level and the architectural remains of building No 1 dated to the late 2nd – 3rd c. AD.

№ 37. УЧАСТЪК ОТ СЕВЕРНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА НА СЕРДИКА

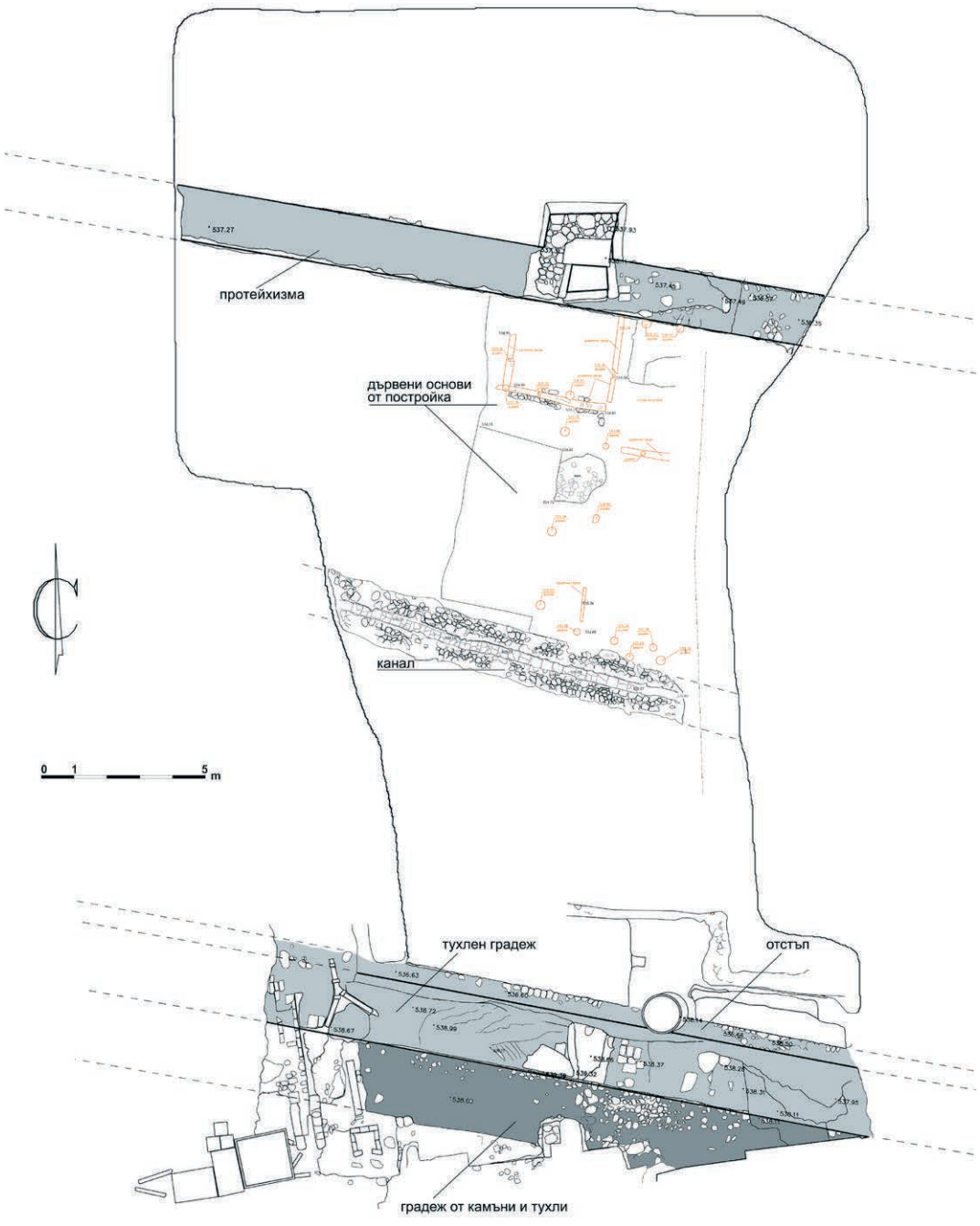
Полина Стоянова

Обектът се изследва за втора поредна година, във връзка с осъществяването на инвестиционни намерения. Намира се на ул. „Екзарх Йосиф“ № 35, гр. София и попада в първа защитена зона на ИАР „Сердика – Средец“, по трасето на северната крепостна стена на античния град. Разкритите на терена структури се отнасят най-общо към два периода – XVIII – XX и IV – VI в.

От по-късния период в централната част на проучваната площ е регистриран покрит с тухли водопровод с обща ориентация и денивелация с посока югозапад – североизток. На север от него са разкрити останките от няколко улици с калдъръмени настилки, които в североизточния ъгъл вероятно образуват „дворно“ пространство с акцент в южната част – корито на чешма (?). Коритото е с правоъгълна форма и е изградено от преизползвани архитектурни детайли (квадри) върху два реда тухли, споени с розов хоросан. В източната стена е вложена керамична тръба, която извън съоръжението продължава под формата на водопровод с двускатен тухлен покрив и прави връзка с другия водопровод от югозапад.

В централната част на терена е установено наличието на основи на къща от възрожденския период (кота на регистриране 538,45). Сградата е с правоъгълна форма и се състои от две основни помещения, като от западната страна на преградния зид между двете е регистрирано отоплително съоръжение (баджа) с най-малко три строителни периода.

От XVIII – XX в. са проучени още два кладенеца и две хранилища, използвани впоследствие

Обр. 1. План на разкритите късноантични структури

Fig. 1. Plan of the excavated structures from Late Antiquity

като боклучни ями, като в едно от хранилищата са депонирани цели и фрагментирани поти за леене на бронз.

Изследвана е част от северната фортификационна система на Сердика от периода на Късната античност (обр. 1). Наличието на крепостна стена е установено по цялата южна линия на терена, като към момента са разкрити около 10 метра от нея в югоизточния му ъгъл (най-висока кота на регистриране 539,40). Градежът на стената (обр. 2.2) се състои от 2,15 м вътрешен пояс от речни и ломени камъни и тухли, споени с жълт хоросан, и втори, външен пояс, широк 1,85 м, граден от тухли, споени с розов хоросан. В основата на допълнителния пояс е поставен един ред рустицирани каменни блокове, лежащи върху издаден 0,50 м бордюр, който бележи прехода суб-/ суперструкция на кота 536,70 – отговаря на ходовото ниво от периода на изграждане и съществуване на стената във финалния ѝ вид през VI в.

В северната половина на терена е регистрирана запазена на място част от допълнителен (външен) укрепителен пояс – протейхизма, с ширина 1,60 м (средна кота 537,28). Намира се на 21 м отстоя-

Обр. 2. Разрези на: 1 – протейхизма, 2 – крепостна стена (автор П. Стоянова)

Fig. 2. Cross-sections of: 1 – proteichisma, 2 – fortress wall (author P. Stoyanova)

Обр. 3. Дървени основи на постройка от IV в.

Fig. 3. Wooden foundations of a building from the 4th c. AD

ние от основната крепостна стена и е успоредна на нея. Градежът ѝ (обр. 2.1) представлява каменна основа – от кота 536,29 надолу, както и надземна част (суперструкция) от речни и ломени камъни, споени с розов хоросан, и поне два реда тухлен опус в най-високата запазена част. Нивото на фундиране е установено на кота 534,85, като последните два реда камъни са вкопани в сбит речен чакъл.

Между двете стени, на пониско от прилежащото им ходово ниво и почти успоредно на тях, е разкрит античен каменен канал от IV – V в. (кота на регистриране 535,87) с денивелация от запад на изток (обр. 1). Градежът на неговите стени, широки по 0,60 м, е от ломени и речни камъни, споени с жълт, а във височина с бял хоросан. Дъното му е застлано с тухли; регистрирано е на кота 535,15 от запад и кота 535,02 от изток.

Непосредствено на юг от протейхизмата, на дълбочина, съответстваща на нивото на фундирането ѝ, са установени четири хоризонтално поставени греди (на север с кота 535,27, на юг с кота 535,12) и легло от още една, използвани за основи на постройка (обр. 3). Три от тях се пресичат помежду си, затваряйки правоъгълно пространство към южната страна на протейхизмата, а върху южната греда е документиран запазен 0,20 – 0,25 м във височина плет между поставени в ъглите дървени носещи стълбове. Поредици от дървени стълбове има разположени и на юг, чак до северния край на канала, но точното им предназначение към конкретната постройка предстои да се изяснява, тъй като все още не е разкрит целият ѝ план. Имайки предвид гъстотата и масивността на гредите, може да се допусне, че са носили втори етаж. Според събрания керамичен и монетен материал постройката би следвало да е функционирала през първата половина/ средата на IV в.

От другата страна на протейхизмата, която всъщност ляга директно върху дървените основи, на кота 535,43 е намерен гроб на жена на възраст между 25 и 35 години. Скелетът е с ориентация юг – север (глава на юг), краката са свити в колената, а ръцете са в по-скоро случайна позиция. Антропологичният анализ, извършен от ас. д-р Н. Атанасова (ИЕМПАМ – БАН), показа изменения по костите – вродено (остеогенезис имперфекта) или придобито (рахит) заболяване. Въпреки това смъртта не е настъпила естествено, тъй като е регистрирана входна рана в дясната слепоочна кост, както и удар върху дясната теменна кост. Заключението е, че именно ударите върху черепните кости са причина за смъртта на индивида. Намерените монети около и над скелета са от IV в.

Друга интересна подробност е, че скелетните останки лежат директно върху пласт с особено високо съдържание на органика, тъмно кафяв до черен на цвят, с разложена дървесина и примеси от клечки, слама и клонки. Този пласт продължава под северния и източния профил на изкопа, но в другите две посоки свършва, като границите му там са много правилни. Имайки предвид наличието

на дървена постройка от същия период, непосредствено на юг от протейхизмата, една от възможностите е да представлява деструкция от сградата.

Намерените находки на обекта през този археологически сезон са 1494, като 1229 от тях са монети и монетовидни паметници. Най-значимите находки са бронзова фигурка на Ерос с факел, керамична патера с дръжка, оформена като протоме на прасе, и матрица за монети с лика на император Септимий Север (193 – 211).

A SECTION OF THE NORTHERN FORTRESS WALL OF *SERDICA*

Polina Stoyanova

The site is located at 35 Ekzarh Yosif Str. in Sofia, and is sitauted at the line of the northern curtain wall of the ancient city.

A number of structures dated back to the 18th – 20th c. was explored – street pavements, wells and repositories, water conduits covered with bricks, as well as foundations of a house with a heating installation (fireplace).

An area of the *Serdica's* northern fortress wall which dates back to antiquity was explored (Fig. 2.2). The curtain wall comprises two parallel sections, constructed using different building techniques and in different periods. The internal (3rd c. AD) section is built of stones and bricks. A second section (6th c. AD) is added, attached to the external countour of the earlier curtain wall, and constructed as brickwork, with just a single row of stone blocks at the level of the ancient walking surface. At 21 m to the north of the curtain wall, a *proteichisma* wall (6th c. AD) is situated (Fig. 1). Its construction is a combination of stones with a single brick course preserved (Fig. 2.1).

A stone built drain with a brick floor was registered in the space between the two walls, and to the north of it – wooden foundations of a 4th c. hut (Fig. 3).

№ 38. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА УЛ. „ГРАФ ИГНАТИЕВ“, ГР. СОФИЯ

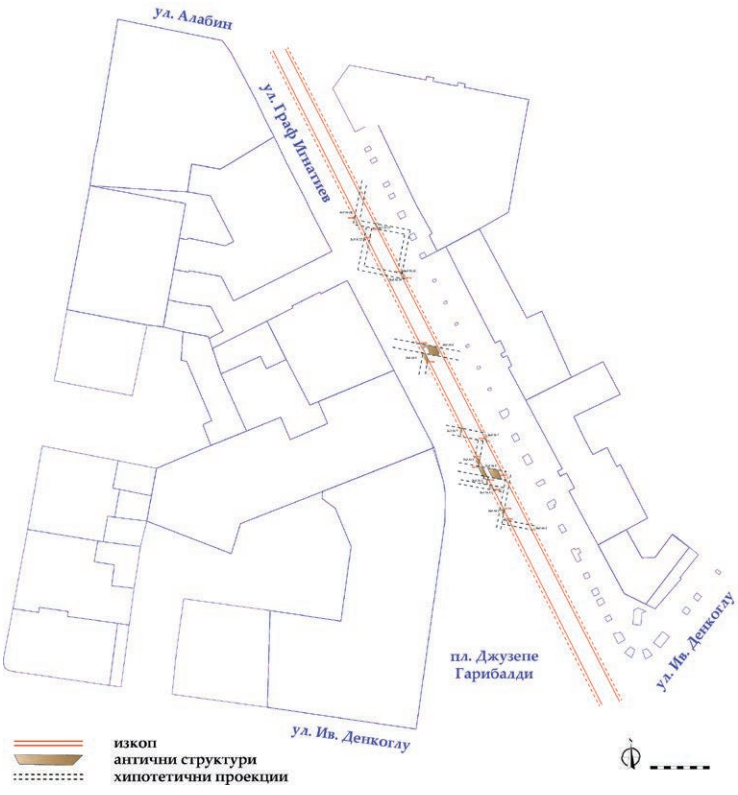
Александър Станев, Елена Николова

Спасителното археологическо проучване на ул. „Граф Игнатиев“, в отсечката между ул. „Алабин“ и ул. „Иван Денкоглу“, е част от инвестиционен проект „Изграждане, възстановяване и обновяване на публични пространства в Централна градска част на гр. София – зона 2, подземна инфраструктура“, Част канализация, с възложител Столична община. Обектът се намира на територията на историко-археологически резерват „Сердика – Средец“, първа защитена зона.

Строителният изкоп се разполага върху трасето на действащата канализация, като ситуацията на терен показа наличието на две тръби – каменинова, поставена в началото на XX в. (вероятно 1902 г) и бетонна, изградена от „Инжстрой София“ през 1986 – 1987 г. В допълнение, в границите на изкопа се засече висока концентрация на съвременни подземни комуникации. Въпреки това, в рамките на обекта се регистрираха 13 структури с античен характер, всички унищожени при предходните строителни дейности. Две от тях (№ 5 и 9) пресичат трасето на обекта, а останали са засечени в профилите, извън сервитутната зона (обр. 1).

Зидовете са изградени от ломени камъни със спойка от бял (при № 1, 3, 4, 7 и 8 с примеси от счукана строителна керамика – *opus incertum*) или розов хоросан (№ 2 и 10), с интегрирани единични или няколко реда тухли (*opus mixtum*). Основите на структурите са от камъни със спойка от кал. Ориентацията им следва посоките на света. Ширината варира между 0,60 – 0,70 м (при № 5, 7 и 12 – 1,20 м), а максималната запазена височина 2,0/2,10 м (обр. 2).

Между структури № 1 и 2 успя да се засече участък със стратиграфски пластове – две подови нива (розов хоросан, примесен с едри парчета строителна керамика или дребни камъчета) с нивелационни пластове (сива пръст с баластра) и ивица от пепел и едри парчета въглени между тях. Под изравнителното ниво на долния под, се регистрира слаба концентрация на фрагменти битова керамика с антични характеристики и една монета (на Константин I, комеморативно монетосечене 330 – 337 г).

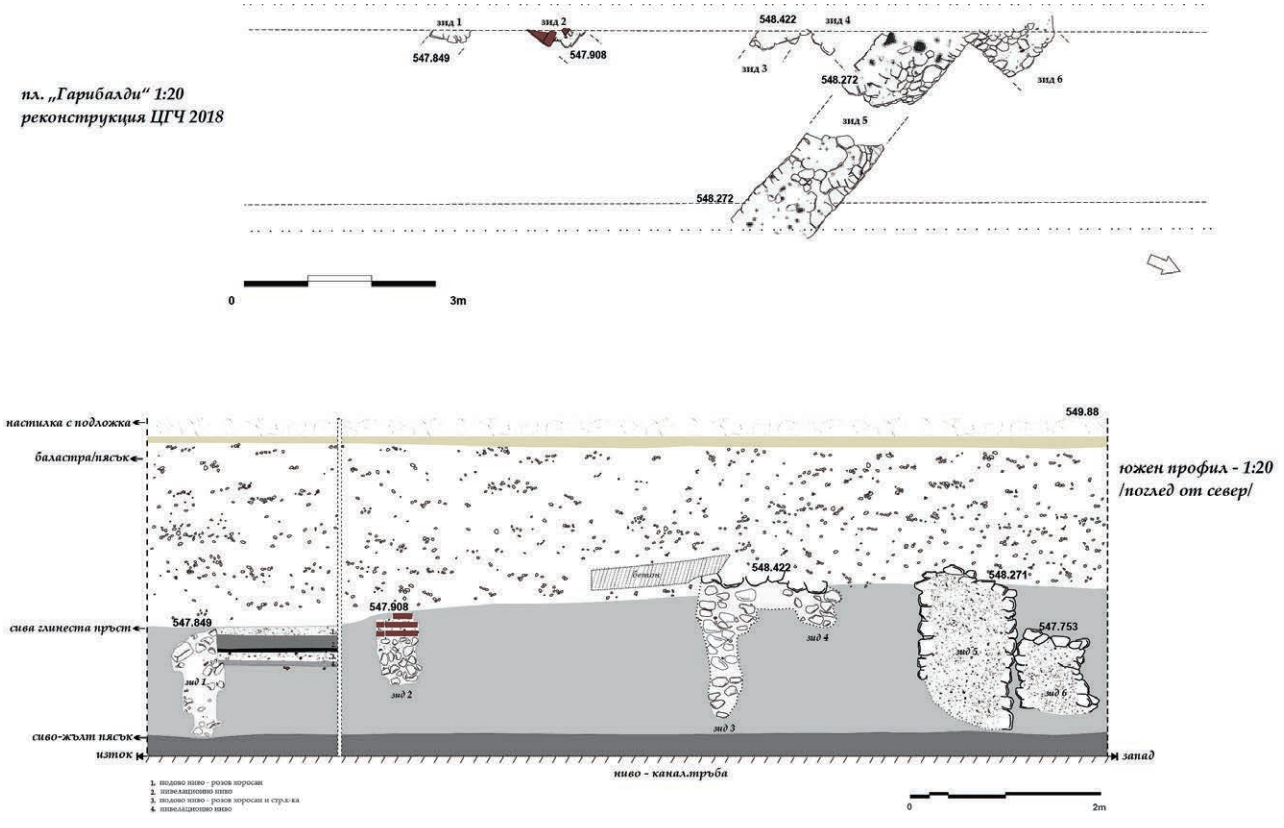

Обр. 1. Общ план на обекта с хипотетични проекции

Fig. 1. Plan of the site with hypothetical layout of the archaeological structures

Зидове № 5 – 6 и 10 – 11 са конструктивно свързани, а за № 4 – 5 и 8 – 9 може да се предположи подобен формат. На вътрешното лице на зид № 5 (при връзката с № 6) се разкри запазен участък с мазилка от хидрофобен хоросан с дебелина 2 см. При структура № 7 най-добре се наблюдават различните строителни прийоми: нивелиращ тухлен ред, който в западна посока се развива в два реда (обр. 3); наличие на цокъл (на 0,55 м дълбочина от тухления ред), издаден на около 5 см от лицето; субструкцията, която в дълбочина преминава от камъни със спойка от бял хоросан (с примеси от счукана строителна керамика) в камъни на кал. Друга строителна особеност се установи при северното лице на зид № 9, при последния оцелял ред камъни, където се засече ивица от корозирал бронз. Същият се разполага в хоросана между камъните – вероятно става дума за пластина (ламарина?) без изяснени функции.

Липсата на археологически материали и ситуацията на регистриране на структурите не позволяват да се извърши прецизна датировка. Въз основа

Обр. 2. План и южен стратиграфски профил със структури № 1 – 6

Fig. 2. Plan and south stratigraphic cross-section (structures Nos 1 – 6)

единичните фрагменти керамика и техниката на градеж може да се предположи, че става дума за останки от късноантична сграда/сгради. Единствената регистрирана монета дава долна граница след първата четвърт на IV в.

През 1940 г., при строежа на сградата на ул. „Граф Игнатиев“ № 6, е регистриран сграден комплекс, който е интерпретиран като „храм в римо-коринтски стил с неговия теменос, посветен на Серапис и произхождащ от късноримската епоха“. Същият е датиран III – IV в. Новоразкритите зидове отговарят на описанието, което дава арх. С. Бобчев относно строителната техника на структурите. Развиването на хипотетични проекции от геодезичното заснемане показва, че част от античните структури разкрити по време на спасителното археологическо проучване през 2018 г. биха могли да се свържат с въпросния комплекс. За съжаление на база информацията от двете археологически кампании, подобна теза е вероятна, но не е доказуема.

Обр. 3. Зид № 7

Fig. 3. Structure No 7

Литература

Бобчев 1940-1942: С. Бобчев. Храм на Серапис в София. – Известия на Българския археологически институт, 14, 1940 – 1942, 418 – 422.

RESCUE EXCAVATION ALONG GRAF IGNATIEV STR., SOFIA

Alexander Stanev, Elena Nikolova

During the reconstruction works along Graf Ignatiev Str., 13 archaeological structures characteristic of antiquity are registered in the section between Alabin Str. and Ivan Denkoglu Str. (Fig. 1). The walls are built of stones and white mortar bonding (for Nos 1, 3, 4, 7 and 8 with added pieces of architectural ceramics – *opus incertum*) or pink mortar (for Nos 2 and 10), integrated with one or multiple bricks courses (*opus mixtum*). The foundations of the structures are made by stones bonded with mud (Fig. 3). The walls are oriented in the four cardinal directions (Fig. 2).

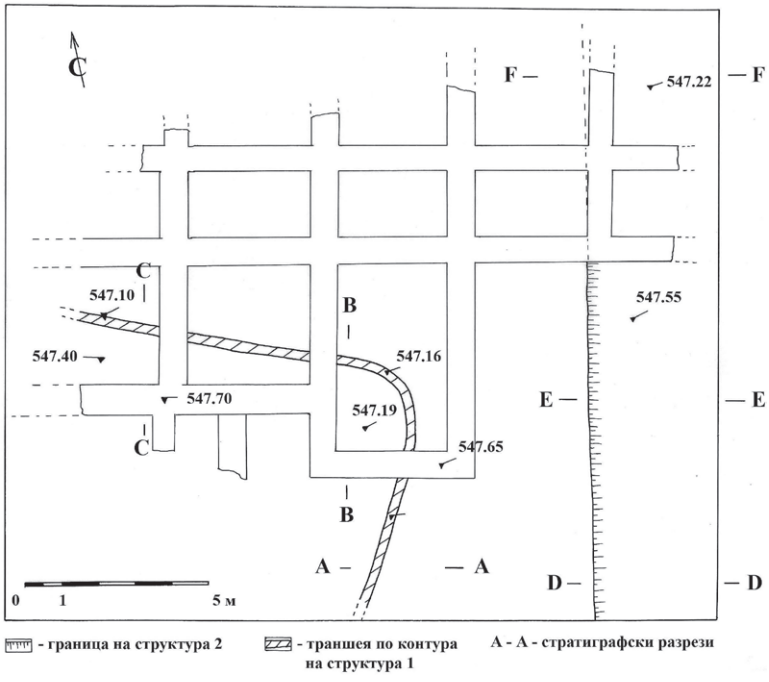
Based on the pottery fragments and the construction technique of the walls, the date of the walls is probably in Late Antiquity. One of the coins found is of *Urbs Roma* type, commemorative bronze coinage struck under Constantine the Great, AD 330 – 337.

Probably part of these structures could be linked to a complex known as ‘Temple of Sarapis’, excavated in 1940s. The complex dates back to the 3rd – 4th c. AD.

№ 39. КЪСНОАНТИЧНИ ВКОПАНИ СТРУКТУРИ ПРЕД КРЕПОСТНАТА СТЕНА НА СЕРДИКА

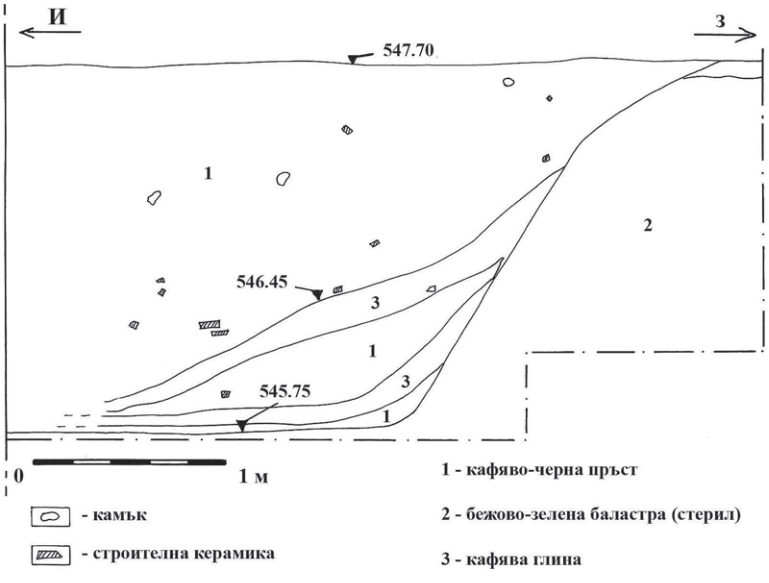
Марио Иванов, Анастасия Чолакова

През 2018 г. беше довършено спасителното археологическо проучване в УПИ I, кв. 255, пл. Позитано № 1, гр. София. Имотът се намира на около 80 м западно от крепостната стена на Сердика, в зоната на западния некропол на града. Първият етап от проучването се проведе през пролетта на 2017 г. (Иванов, Чолакова 2018). Поради административни усложнения при изместване на разположения в имота подземен трафопост пълното проучване на имота беше отложено за 2018 г.

Обр. 1. План на проучените структури (автор М. Иванов)

Fig. 1. Plan of the excavated structures (author M. Ivanov)

Обр. 2. Стратиграфски разрез на структура 2 (автори Ю. Пулчев и М. Иванов)

Fig. 2. Cross-section of structure 2 (authors Y. Pulchev and M. Ivanov)

След укрепване по контура на имота бяха демонтирани подземните части на масивната сграда от XX в. до общата кота на проучванията от 2017 г. и се пристъпи към пълно разкопаване на имота. В цялата северна половина се установи, че бетонният под от мазетата на сградата заляга непосредствено върху стерилната земна основа, състояща се от зеленикава до бежово-кафява речна баластра, смесена с пясък. В тази част на имота не се установи наличието на структури и материали по-ранни от началото на XX в. В източния край и централната и южна част бяха проучени две вкопани структури от периода на Късната античност (обр. 1).

Структура 1 представлява голяма, слабо вкопана в терена структура, по всяка вероятност постройка с лека конструкция. Проследени са части от северната и източната ѝ граница с дължина съответно 9,0 и 7,0 м. Южната и западна граница излизат извън очертанията на имота, поради което точната форма и размери не могат да се установят. Вътрешността на структурата е вкопана в стерилната пръст най-малко до 0,40 м, като по външния ѝ контур е проучена траншея с ширина ок. 0,30 м и дълбочина до 0,35 м по-ниско от останалата вкопана част, която я огражда отвсякъде. Културният пласт в очертанията на структура 1 се състои от черна, нехомогенна пръст с малко на брой фрагменти от керамични съдове и керемиди и отделни животински кости. Ограниченият нумизматичен материал позво-

лява датировката ѝ да се отнесе към първата половина на V в.

Структура 2 се развива успоредно на източната граница на имота (обр. 1). Представлява вкопано в стерилната основа съоръжение с проучена ширина до ок. 3,0 м и максимална дълбочина 1,80 – 2,0 м. Оставените стратиграфски разрези показват силно скосена западна страна на изкопа (обр. 2). Дъното е равно, на кота 545.70/75. При проучването на структурата беше открит малко керамичен и костен материал, както и няколко монети от IV – V в. Запълнителят на съоръжението е от черно-кафява, нехомогенна пръст с ивици кафява глина (обр. 3). Предвид размерите и дълбочината на структура 2, както и спецификата на контура на съоръжението от запад, може да се предположи, че това е част от защитен ров пред крепостните стени на града. Против подобна идентификация е сравнителната отдалеченост на „рова" от крепостната стена, както и трасето на изкопа, което прогресивно се отдалечава от нея в северна посока. Предвид тези съображения е възможно регистрираната вкопана стуктура да е представлявала изкоп за нова крепостна стена, свързана с разширението на Сердика в края на III – началото на IV в., т. нар. Сердика II. Хипотетичното продължение на линията на структурата на север позволява разсъждения в тази насока (вж. Иванов под печат). С оглед откритията нумизматичен материал запълването на изкопа може да се датира към първата половина на V в. Неговото оформяне, обаче, е осъществено по-рано, най-вероятно през IV в. Стратиграфските наблюдения в проучените участъци показват естествено акумулиране на глинести пластове от околния терен, което индикира период от време, в който съоръжението е било оставено като открит изкоп, който постепенно е започнал да се запълва от ерозията. Бъдещи проучвания в района вероятно ще позволят прецизиране на функцията на регистрираните съоръжения.

Обр. 3. Изглед от юг на стратиграфски разрез на структура 2 (снимка М. Иванов)

Fig. 3. Cross-section of structure 2, view from south (photo M. Ivanov)

Литература

Иванов, Чолакова 2018: М. Иванов, А. Чолакова. Спасителни разкопки на некропол от XVIII – XIX век в София. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 554 – 557.

Иванов под печат: М. Иванов. Нови данни за късноримската фортификация на Сердика. – В: Сердика – Средец – София, 8, 2019 (под печат).

LATE ANTIQUE SUNKEN STRUCTURES IN FRONT OF THE FORTRESS WALL OF *SERDICA*

Mario Ivanov, Anastasia Cholakova

In 2018, a privately owned plot was excavated at 1 Pozitano Square in Sofia. Two late antique structures were discovered: structure 1 – a kind of a sunken dwelling/shed from the first half of the 5th c. AD, and structure 2 – a large ditch along the east side of the plot (Fig. 1). The latter was unearthed at a length of 17 m. It is 3.50 m wide and 2.0 m deep. The bottom of the ditch is flat and the west side is slanting as the cross-sections indicate (Figs 2, 3). Several coins from the first half of 5th c. AD were found in the fill of the ditch, providing *terminus ante quem* for the date of the structure. According to the stratigraphic data the structure should have been dug up at some point during the 4th c. AD.

There are two possible interpretations of the newly found structure: a moat running in front of the west fortress wall, or a trench intended for the construction of a new fortification wall, as part of the redesigned defensive system of *Serdica* in the last quarter of the 3rd – beginning of the 4th c. AD.

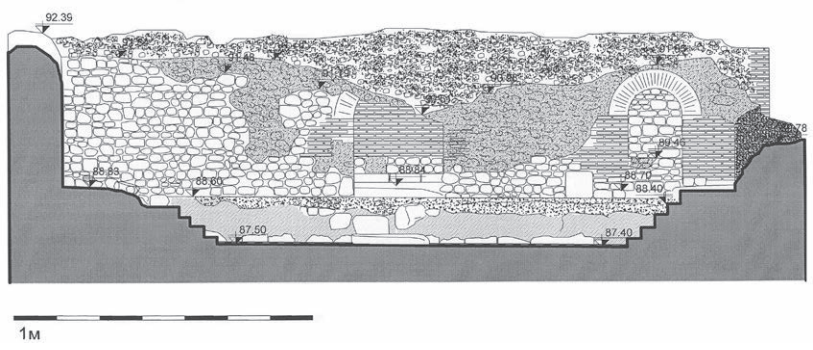
№ 40. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „ТЕРМАЛЕН КОМПЛЕКС В ДИОКЛЕЦИАНОПОЛИС“ (НАР ХИСАРЯ), ОБЩИНА ХИСАРЯ

Митко Маджаров, Димитринка Танчева, Мирослав Маджаров

Археологическите разкопки на термалния комплекс в Диоклецианополис през 2018 г. бяха съсредоточени в СЗ част на комплекса, където са разположени две помещения от първи строителен период. Те се финансираха от Министерството на културата и Археологическия музей – Хисаря.

Калдариум № 1. Разкопките бяха насочени към разкриване на северната половина на басейна в калдариум № 1. Басейнът беше изчистен до подово ниво. Дъното му е покрито с големи мраморни плочи, запазени почти в оригиналния си вид. Най-голямата е с размери: дължина – 2,65 м, ширина – 0,87 м и дебелина 3 см. В ЮЗ ъгъл на басейна са открити два сифона за източване на водата в канализационната система. На северната страна на басейна е изградено стълбище, аналогично на това от южната страна. То се състои от три стъпала, изградени от тухли и облицовани с мрамор.

Помещение № 05. Помещението е разположено в СЗ част на термите, в непосредствена близост до каптажа на минералния извор. Изкопните работи в дълбочина са съпроводени с изчерпването на обилно количество минерална вода и кал. Суперструкцията на зидовете е запазена на височина до 4,50 м (обр. 1). За основа на северния зид на помещението е била използвана гранитна скала, която предварително е била изсечена.

Обр. 1. Силует на източния зид на caldarium № 1а

Fig. 1. Outline of the east wall of caldarium No 1a

Западно от входа суперструкцията на зида е разрушена. Единствено северозападният ъгъл на помещението е запазен на височина до 2,0 м. В основата на зидовете на помещението има мраморни първази, които ограничават подовата настилка от стенната облицовка.

Помещението е разкрито изцяло. В него е бил изграден голям басейн. Дъното и стълбите му са били облицовани с мрамор (обр. 2). Мраморните плочи са поставени върху тухлена настилка и хоросан. Мраморът в по-голямата си част е изваден. В южната част до стълбите на басейна се откри сифон. Водата от него се е изливала на принципа на скачените съдове в отточния канал, който е преминавал под басейна в калдариум № 1.

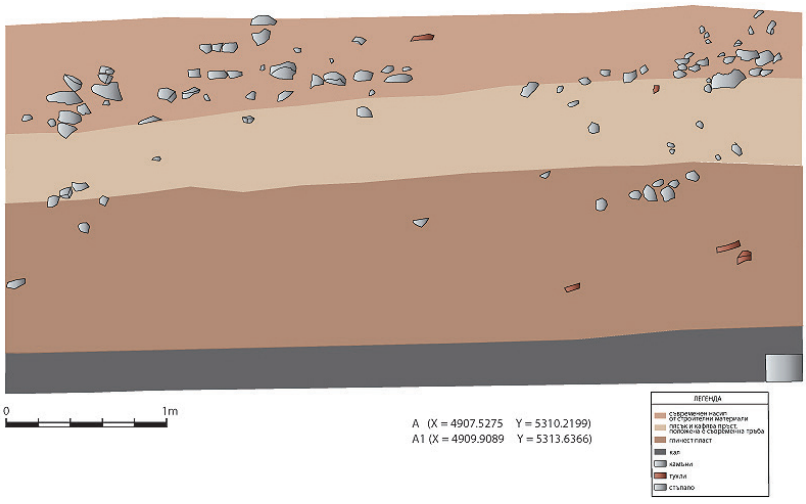
Обр. 2. Общ изглед на caldarium № 1а

Fig. 2. General view of caldarium No 1a

В мраморната облицовка на дъното на басейна са използвани профилирани плочи, които вероятно са от стенна облицовка и са преупотребени в подовата настилка.

Стъпалата на този басейн, за разлика от тези на останалите басейни, които са оформени изцяло от тухли, са изградени от масивни каменни блокове.

Оформен е стратиграфски профил с посока С – Ю. Неговата височина е от 1,35 м до 3,50 м. Профилът се състои от четири пласта (обр. 3).

Обр. 3. Стратиграфски профил в caldarium № 1а

Fig. 3. Stratigraphic cross-section in caldarium No 1a

На северната страна на басейна е открита *in situ* мраморна ара, която в горната част е отчупена. В тази ара вертикално е пробит кръгъл отвор, който представлява устието на водопровод за пълнене на басейна с минерална вода. Аналогични каменни ари, използвани за чешми у нас са известни от Августа Траяна (Николов 1979, 37 – 49; Kamisheva 2015, 41 – 62).

По време на разкопките са открити малко археологически находки. Най-голямата част от тях са цели и фрагментирани тухли от сводовете на помещенията и покривни керемиди. Следващата група находки са мраморни фрагменти от стенната облицовка и подовата настилка на помещенията и басейните. При разкопките бяха намерени и няколко фрагмента от каменни хавани.

Керамичният материал е оскъден и се състои от фрагментирани глинени съдове, които хронологически обхващат периода III – V в. и не се различават съществено от досега откриваната при разкопките на термите керамика. Интерес представляват няколкото фрагмента от средновековна керамика (VIII – IX в.)[1], намерени на дъното на басейна в помещение № 05. Този факт показва, че термите, макар и в не бляскавия си първоначален вид, са били използвани и през средните векове.

Що се отнася до предназначението на новооткритото помещение с басейна, очевидно е налице още един калдариум, който на този етап обозначаваме с № 1а.

Литература

Николов 1979: Д. Николов. Водоснабдяването на Августа Траяна. – Известия на музеите от Югоизточна България, 2, 1979, 37 – 49.

Kamisheva 2015: M. Kamisheva. The Water Supply of Augusta Traiana. – Archaeologia Bulgarica, XIX, 2, 2015, 41 – 62.

EXCAVATIONS OF 'THERMAL COMPLEX IN *DIOCLETIANOPOLIS*' SITE, HISARYA NATIONAL ARCHAEOLOGICAL RESERVE

Mitko Madzharov, Dimitrinka Tancheva, Miroslav Madzharov

The archaeological excavations at the *thermae* in *Diocletianopolis* in 2018 were focused on the NW part of the complex, where two rooms from the first construction phase are located.

Caldarium No 1. The excavations were aimed at revealing the north side of the pool in *caldarium* No 1. Its floor is covered with marble tiles most of which are preserved intact in their original shape.

Room No 05/ *Caldarium* No 1a. The room is located in the NW part of the *thermae*, right next to the catchment of the mineral spring. The superstructure of the walls is preserved at a hight of 4.50 m (Fig. 1). A large pool is situated inside the room. Its floor and stairs are tiled with marble (Fig. 2).

Very few finds were discovered in 2018. The majority of materials consists of whole and fragmented bricks from the vaults of the rooms and roof tiles, as well as of marble fragments from the wall and floor tiling of the rooms and the pools.

[1] Консултацията за средновековната керамика е направена с гл. ас. д-р Румяна Колева, на която благодарим.

The amount of pottery found is relatively small. It consists of sherds dated to the 3rd – 5th c. AD. A small number of medieval pottery (8th – 9th c. AD) found on the floor of the pool are of interest. Their presence suggests that the *thermae*, even though not in their most spectacular early state, were still used during the Middle Ages.

№ 41. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ДИОКЛЕЦИАНОПОЛИС (УПИ V – 1182, КВ. 18 ПО ПЛАНА НА ГР. ХИСАРЯ)

Митко Маджаров, Димитринка Танчева, Мирослав Маджаров

През 2018 г. се извършиха спасителни археологически разкопки в частен имот, разположен в СИ част на „НАР – Хисаря". Бяха направени осем сондажа на разстояние 5 м един от друг (обр. 1). Каменни струпвания и структури бяха локализирани в сондажите № 2, № 3, № 4, № 6, № 8.

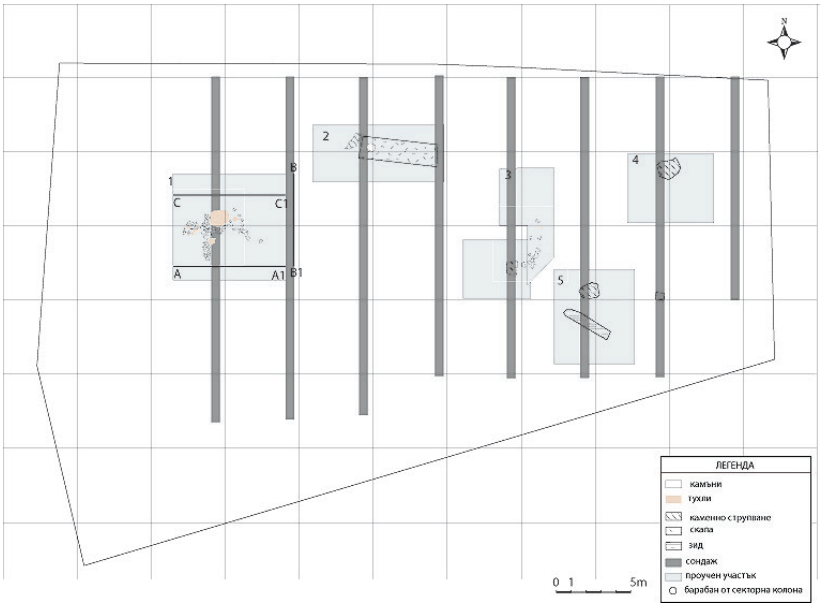
Каменно струпване в сондаж № 2. Състои се от необработени и неподредени камъни, засипани с пръст; не представлява елемент от налична на това място архитектура.

Каменно струпване и част от зид в сондаж № 3. Струпването се състои от необработени камъни, засипани с пръст. На около 1 м ЮЗ от струпването се откри част от зид, граден от камъни на калова спойка. Разкритият сектор от зид очевидно е принадлежал на нестабилна постройка. Той не дава достатъчно информация за плана и предназначението на съществувалата на това място сграда.

Каменно струпване в сондаж № 4. Откритото струпване се състои от камъни, засипани с пръст и не представлява елемент от налична на това място архитектура.

Структура в сондаж № 6. В северната част на сондажа се откри *in situ* каменен барабан от секторна колона. Той е поставен върху здравия скалист терен без наличието на каквато и да е стабилизираща основа. На около 0,40 м северно от барабана се откри струпване от фрагментирани плоски покривни керемиди и няколко необработени камъка. До керемиденото струпване се откри една пирамидална тежест за стан, в горния край леко отчупена.

Структура в сондаж № 8. Почти в средата на сондажа се попадна на структура с неправилна форма. Тя се състои от подредени върху скалистия терен на суха зидария камъни и тухли (обр. 2). Част от тухлите в средата на структурата са обгорели и цветът им е от тъмносив до черен. Документирани са три стратиграфски пласта с почти еднородна структура (обр. 3). Археологическите находки са няколко фрагмента от късноантична керамика, парчета от глинена тръба, една турска лула, съвременни стъклени отпадъци.

Обр. 1. План на имота със сондажите и локализираните каменни струпвания и археологически структури

Fig. 1. Plan of the plot with the trenches and the stone heaps and archaeological structures identified

Комплексният анализ от археологическите проучвания показва, че в изследвания имот липсва стабилна архитектура, която да е свързана с активния период от историята на античния град Диоклецианополис (III – V в.).

Откритите каменни струпвания и част от зид в сондаж №

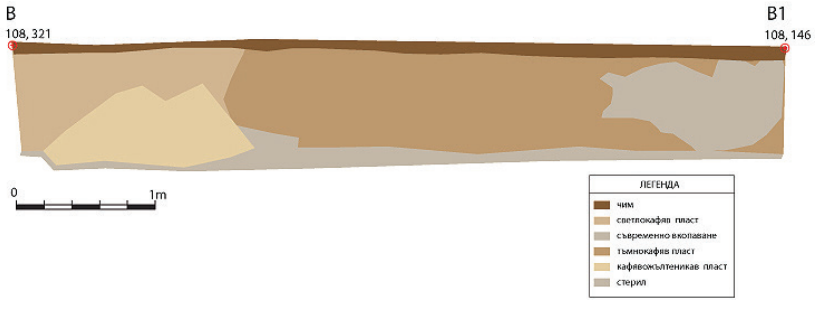
3 дават основание да се предположи, че на това място е съществувала нестабилна постройка, която във времето е претърпяла разрушение и по всяка вероятност камъните от нея са били изнесени и преизползвани като строителен материал.

По-голям интерес представлява откритият *in situ* каменен барабан от секторна колона в сондаж № 6. Той е поставен и нивелиран върху скалистия терен. Южно, западно и източно от него не бяха открити структури, в които той да се впише като архитектурен детайл. Може да се предположи, че постройката, към която този барабан е принадлежал се е развивала в северна посока. Този вид каменни барабани от секторни колони са характерни за късноантичната архитектура на Диоклецианополис (V – VI в.).

Обр. 2. Част от огнище в сондаж № 8

Fig. 2. A part of a fireplace in trench No 8

Обр. 3. Стратиграфски профил в сондаж № 8

Fig. 3. Stratigraphic cross-section in trench No 8

Разкритата структура при сондаж № 8 е с неясен план, което от своя страна затруднява точното определяне на нейното предназначение. От неправилната ѝ форма, разположение на тухлите и следите от обгаряне по тях може да се допусне, че структурата представлява част от огнище. Възможно е тук също да е имало някаква постройка, която във времето е била разрушена.

Проучванията в изследвания имот дават информация, макар и бегла, за живота в периферните части от укрепената територия на Диоклецианополис през периода V – VI в. Откритите части от структури са принадлежали на нестабилни постройки, които във времето са били разрушени, а камъните от тях са изнесени и вероятно използвани в други градежи.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN *DIOCLETIANOPOLIS*

Mitko Madzharov, Dimitrinka Tancheva, Miroslav Madzharov

In 2018, rescue archaeological excavations in a private property located in the NE part of the 'Hisarya' National Archaeological Reserve were conducted. Eight trenches situated at a distance of 5 m away from each other were made (Fig. 1). Stone heaps and structures (Fig. 2) were found in trenches Nos 2, 3, 4, 6, 8. Remains of a wall were found in trench No 3. The wall is built of stones bonded with mud, and probably belonged to some light building. A section of a stone column was found in trench No 6, not linked to any other architectural structures. In general, no evidence was found of the existence of massive architecture in this part of the fortified area of the ancient town of *Diocletianopolis*.

№ 42. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА СЕКТОРИ ОТ АГОРАТА НА ФИЛИПОПОЛ

Мая Мартинова-Кютова, Биляна Груева-Здравчева

Археологическите разкопки са проведени във връзка с реконструкцията и ревитализацията на площад Централен в гр. Пловдив. Теренът за проучване е част от агората на Филипопол.

Сектор „Форум – запад". Археологическото проучване е проведено в площта, предвидена за изграждане на подпорна стена. Във връзка с експониране на археологически останки, открити в периода 2012 – 2015 г., е проучен сектор от ареата на агората. Разкрити са нови три метра по дължината на стилобата на западния портик с прилежащия улей за дъждовни води от сиенит и около 100 кв. м от ареата. Открита е мраморна база за колона *in situ*. Настилката от мраморни плочи на ареата е запазена фрагментарно в много малко участъци. Площта на ареата е използвана за обитаване от VI до XII в. Документиран е и културен пласт от османската епоха.

Сектор „Форум – юг". Във връзка с експониране на южните пропилеи на агората е извършено цялостното им разкриване. Проучена е западната половина на пропилеите, изградени от правоъгълни блокове пясъчник (обр. 1). В новоразкритата част е запазено мястото за монтиране на база за колона от четириколонния портик, оформящ фасадата на пропилеите. Разкрити са *in situ* железни скоби за скрепване на пясъчниковите блокове и канали за изтичане на олово. Проучени са сектори от античните улици *cardo* и *decumanus*, които, южно от пропилеите, оформят Т-образно кръстовище (обр. 2). Настилката на улиците е от големи сиенитни плочи, а каналът за обратни води на *cardo* е фундиран върху пропилеите. Проследиха се и настилките на по-ранните улици.

Обр. 1. Южни пропилеи на агората на Филипопол

Fig. 1. South propylaea of the agora of Philippopolis

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF SECTIONS OF THE *AGORA* OF *PHILIPPOPOLIS*

Maya Martinova-Kyutova, Biliana Grueva-Zdravcheva

The excavations were carried out in connection to the future display of the archaeological remains found here in 2012 – 2015. The terrain is part of the *agora* of *Philippopolis*.

Section '*Forum* – west'. A new part, length of 3 m, of the stylobate of the west portico with the adjacent gutter of syenite blocks were uncovered, as well as about 100 m^2 of the open air space

(*area*) of the *agora*. A marble base for a column was found *in situ*. Large part of the marble pavement of the *area* is missing. This space was inhabited in the 6th – 12th c. AD.

Section '*Forum* – south'. The south *propylaea* of the *agora* were fully uncovered (Fig. 1). Their west part, built of rectangular sandstone blocks was studied. The place of a base for a column from the four-columned portico forming the facade of the propylaea was found.

Sections of the *cardo* and *decumanus* streets at a T-shaped crossroad south of the *propylaea* were studied (Fig. 2). The pavement of the streets is made of large syenite slabs and the *cardo* sewer is founded on the *propylaea*. The pavements of earlier streets were registered, too.

Обр. 2. Т-образно кръстовище пред пропилеите

Fig. 2. T-shaped crossroad in front of the propylaea

№ 43. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОДЕОН (БУЛЕВТЕРИОН) ПРИ АГОРАТА НА ФИЛИПОПОЛ

Мая Мартинова-Кютова

При спасителното археологическо проучване е разкрит сектор от *cardo maximus*, който тангира от изток агората (обр. 1). Проученият участък е с дължина около 10 м. Настилката е от големи сиенитни плочести камъни. От източната и западната страна на античната улица са изградени късноантични и средновековни зидове, фундирани частично върху настилката на улицата, при което е редуцирана ширината ѝ.

Пред входа от античната улица към южната галерия на Одеона (Булевтерион) е проучен масивен зид, вероятно от фундамент на портика, който е оформял фасадата на обществената сграда към *cardo maximus*. Тук се откри фрагмент от мраморен постамент за статуя на виден филипополски гражданин, удостоен с *proedria*, датиран в последната четвърт на II в.

Върху настилката на античната улица са открити големи фрагменти от тухлени зидове и сводове от фасада на античната сграда (обр. 2). Вероятно сградата е била запазена със значителни останки и през Средновековието.

Документирани са културни пластове от средновековната и османска епоха.

Обр. 1. Cardo maximus

Fig. 1. Cardo maximus

Обр. 2. Деструкции от падналата фасада на сградата

Fig. 2. Destructions from the collapsed facade of the building

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE *ODEON* (*BOULEUTERION*) AT THE *AGORA* OF *PHILIPPOPOLIS*

Maya Martinova-Kyutova

During the rescue excavations, a section of *cardo maximus* street situated next and eastwards of the *agora* was uncovered at a lenght of about 10 m (Fig. 1). The pavement is made of large syenite slabs. Walls dated to Late Antiquity and the Middle Ages from both sides of the street are partly built on the street pavement, causing a reduction of the street width.

At the entrance from the street to the south gallery of the *Odeon* (*Bouleuterion*) a massive wall was unearthed, probably a foundation of a portico, which formed the facade of the public building facing *cardo maximus*. Here, a large fragment of a marble pedestal for a statue of a prominent citizen of *Philippopolis* was found. It is dated to the last quarter of the 2nd c. AD.

Large fragments of collapsed brick walls and arches were found on the pavement of the street; they probably belonged to the facade of the ancient building (Fig. 2).

№ 44. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ ПРИ ИЗТОЧНАТА ПОРТА НА ФИЛИПОПОЛ

Мая Мартинова-Кютова

Спасителното археологическо проучване се проведе във връзка с изработване на работен проект за консервация, експониране и социализация на комплекса. Целта беше прецизиране на датировките на отделните археологически структури и допроучване в отделни сектори, предимно в периферията на обекта.

Обр. 1. Стратиграфски профил в западното амбулацио

Fig. 1. Stratigraphic cross-section in the western ambulatio

Късноантична порта и крепостна стена. Доразкрит е западният пилон на късноантичната порта с интегрирания в него мраморен пилон от по-ранна почетна арка. Проучи се в дълбочина западната потерна, като се достигна подово ниво, изградено от ломени камъни, споени с хоросан. Върху горните руини на крепостната стена се регистрира културен пласт от средновековната епоха (VII – до началото на XIII в.).

Западно амбулацио. Документиран е водопровод, изграден от глинени тръби, синхронен с

улицата, извеждаща към късноантичната порта (обр. 1). В дълбочина са разкрити два масивни зида, изградени от ломен камък, взаимно успоредни, които са синхронни с Марк Аврелиевата крепостна стена. В изграждането им има две строителни фази, белязани от употребата на различен хоросан. Разкритите структури са част от фортификационното съоръжение на по-ранната порта, която е елиминирана и върху нея е трасирана улицата с тротоарите.

Обр. 2. Помещение с подово ниво, върху което е открита колективна монетна находка от IV – V в.

Fig. 2. Room with a floor level, on which a coin hoard from the 4th – 5th c. AD was found

Верижни помещения западно от амбулациото. Продължиха археологическите проучвания в четири от верижните помещения, ситуирани западно от амбулациото и северно от т. нар. ул. „Тримонциум“. В най-северното, ситуирано до вътрешното лице на куртината, е разкрито подово ниво от тухли и плочи, датирано с колективна монетна находка от IV – V в. (обр. 2). В другите помещения са проучени малки сектори от подови нива със запазени *in situ* питоси. В тази зона градежът на Марк Аврелиевата крепостна стена е изравнен и отгоре са фундирани зидовете на помещенията във верижен план. В зида, ограничаващ от изток помещенията, е изследван вграден канал, който се свързва с два зидани канала с посока и наклон към западното амбулацио.

Археологическото проучване при верижните помещения западно от амбулациото и южно от т. нар. ул. „Тримонциум“. бе съсредоточено в едно от помещенията. В югоизточния ъгъл на помещението се разкри част от дъното на питос *in situ*. В дълбочина са регистрирани зидове и структури, синхронни с Марк Аврелиевата крепостна стена.

Културен пласт от елинистическата епоха. В няколко сектора се документира културен пласт от елинистическата епоха. Между двата масивни зида в западното амбулацио се откри малък сектор от зид, граден от ломени камъни на кал. Архитектурните структури са компрометирани при фундирането на масивните римски зидове в амбулациото, разстоянието между които е 1,70 м. Културен пласт от елинистическата епоха се регистрира в западното амбулацио и в сектора южно от т. нар. улица „Тримонциум”. Открита е керамика, работена на ръка, чернофирнисови съдове, сред които паничка с фирнисово покритие и отпечатани палмети на дъното, кантарос с канелирано тяло и украса тип West slope, тежести за тъкачен стан – лещовидни и пирамидални, фрагмент от главнярник, монета Александров тип. Откритите находки доказват обитаване на терена от края на IV – III в. пр. Хр.

В източното амбулацио е почистен масивен зид, долепен на фуга до вътрешното лице на крепостната стена. Между зида и източния стилобат е разкрит канал, граден от тухли.

Литература

Мартинова-Кютова, Пировска 2011: М. Мартинова-Кютова, Г. Пировска. Източната порта наФилипопол. – В: Ст. Станев, В. Григоров, Вл. Димитров (ред.). Изследвания в чест на Стефан Бояджиев. София, 2011, 211 – 233.

Botušarova, Kesjakova 1983: L. Botusarova, E. Kesjakova. Sur la topographie de la ville de *Philippopolis* à l'epoque de la Basse Antiquité. – Pulpudeva. Semaines Philippolitaines de l'histoire et de la culture thrace (Plovdiv, 3 – 17 octobre 1980), IV. Sofia, 1983, 264 – 273.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE EASTERN GATE OF *PHILIPPOPOLIS*

Maya Martinova-Kyutova

In 2018, the fieldworks were carried out in the following sections:

Late antique gate. The west part of the late antique gate with the integrated marble pillar from an earlier honorific arch was fully unearthed.

Western *ambulatio*. A water conduit of clay pipes which is contemporaneous to the street was documented (Fig. 1). Two parallel massive walls, built of stone and contemporaneous to the fortress wall of the period of Marcus Aurelius were excavated. The walls have two construction phases. The excavated structures are part of the fortification of the earlier gate. A layer from the Hellenistic period was registered deeper in the space between the two walls.

Chain rooms to the west from the street. In the northernmost room situated near the eastern face of the late antique fortification wall, a brick floor level was uncovered, dated with a coin hoard from the 4th – 5th c. AD (Fig. 2). Floor levels from Late Antiquity with *pythoi* preserved *in situ* and structures from the earlier habitation were found in the other rooms.

The archaeological excavations registered a significant stratigraphic continuity for Plovdiv – a continuous habitation from the Hellenistic to the Ottoman periods.

№ 45. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „ЕПИСКОПСКА БАЗИЛИКА“, ГР. ПЛОВДИВ

Жени Танкова, Мария Драганова

Археологическото проучване се извърши с Разрешение за теренно археологическо проучване № 307/28.05.2018 г., в периода юни – ноември 2018 г.

В резултат на проведените археологически разкопки се разкриха различни структури.

Централен кораб. Изцяло се разкри външното лице на апсидата – изключително масивна структура, изградена от ломени и дялани камъни, споени с хоросан. По нея се наблюдават квадратни отвори за сантрачна система, контрафорси и берма, оформена с големи дялани блокове с ширина 0,60 м (обр. 1). Констатира се, че тя е фундирана върху по-ранни градежи от плочеста настилка и зид с посока североизток – югозапад.

Субструкция на северния стилобат в източна посока. Градежът е от ломени камъни, споени с хоросан, примесен с фрагменти строителна керамика. Мраморната облицовъчна плоча липсва.

Сондаж № 8. Сектор от елипсовидна структура, вероятно водно съоръжение, с тухлен градеж в каменен кожух. Подовото ниво е от тухли, положени върху масивна, хидрофобна подложка.

Обр. 1. Външно лице на апсидата: суб- и суперструкция

Fig. 1. The exterior of the apse: sub- and superstructure

Сондаж № 5. Два масивни каменни постамента с правоъгълен план, принадлежащи на сграда от по-ранен строителен период. Градежът е от ломени камъни, споени с хоросан.

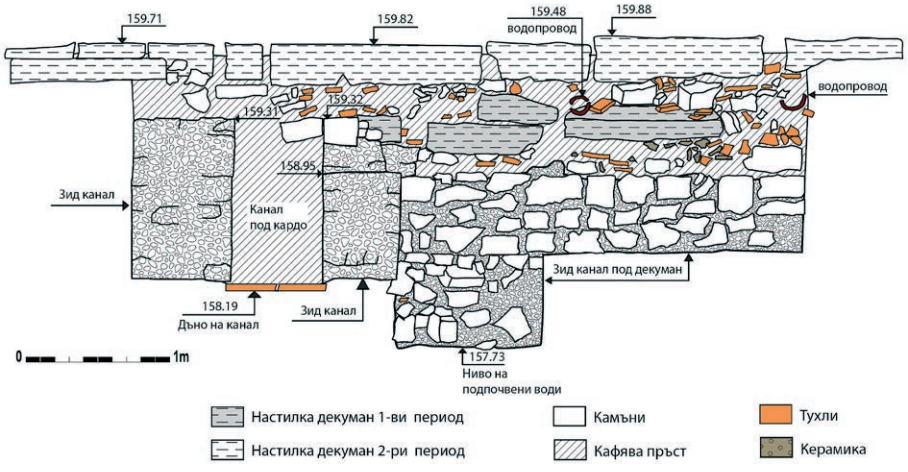
Сектор, западно от наоса. В осевата линия на северния кораб се попадна на разделителния зид между нартекса и атриума.

Разкри се официалният северен вход към комплекса, ситуиран върху настилката на кардото. Той е фланкиран от изток и запад с постаменти, носещи колони и още един вход, западно от него, в същата осева линия. Той е оформен с прагов сиенитен блок и тухлени страници (обр. 2).

Обр. 2. Северни входове към комплекса

Fig. 2. Northern entrances of the complex

Обр. 3. Северозападен сектор: канализационна система на кардото и декумануса – поглед от юг (автори Ст. Петрова и М. Драганова)

Fig. 3. North-western sector: sewerage system of the cardo and decumanus streets – view from south (authors St. Petrova and M. Draganova)

В трасето на античната улица (кардо), в северна посока, се проучи кръстовището ѝ с декумануса, тангиращ епископската базилика от север, който е в два строителни периода и канализационната система на двете улици (обр. 3). Проучи се водоснабдителната система под кардото, състояща се от глинени водопроводи с посока север – юг.

Разкриха се още два гроба от средновековния некропол. Гробовете са с ориентация запад – изток и обозначени като № 152 и № 153.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF 'BISHOP'S BASILICA' SITE, PLOVDIV

Zheni Tankova, Maria Draganova

The outer side of the apse was fully unearthed – a massive structure with traces of timber framing, counterfort and a berm (Fig. 1).

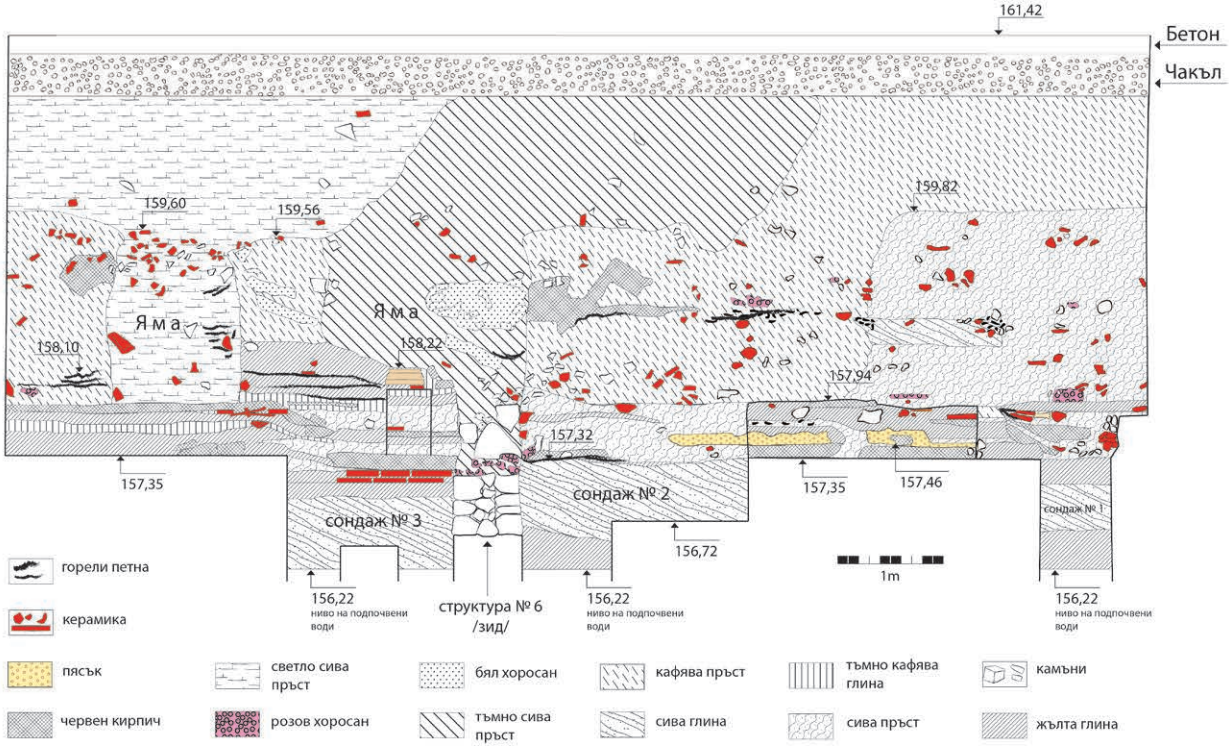
Two entrances of the complex were found on the route of the ancient *cardo* street (Fig. 2). In northern direction, its crossing with the *decumanus* was studied, adjacent to the bishop's basilica to the north and the sewerage system of the two streets (Fig. 3).

№ 46. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ НА УЛ. „П. Д. ПЕТКОВ“ № 13, ГР. ПЛОВДИВ

Жени Танкова, Любомир Мерджанов

Теренът с площ 200 кв. м е ситуиран в чертите на укрепения през Античността Филипопол, в близост до южното трасе на Марк Аврелиевата крепостна стена.

I-ви етап, източен сектор, с площ от около 70 кв. м. Разкри се помещение с правоъгълен план. Строителната техника на зидовете е големи дялани сиенитни блокове (преизползвани), споени с калов разтвор в суперструкция и субструкция от ломени камъни. Ходовото ниво е трамбована глина. Структурата се датира след средата на III – V в. Само западният зид на помещението е с констатиран по-ранен строителен период – II – III в., с фрагментарно запазена тухлена подова настилка (обр. 1). На запад от помещението се развива стопанска част към него. Изяви се структура от опалени кирпичи и силно обрушен канал, положен върху нея (обр. 2).

Обр. 1. Сектор I – северен профил на обекта, включително сондажи № 1 – 3 (автори Ст. Петрова и М. Драганова)

Fig. 1. Sector 1 – northern cross-section of the site including of trenches Nos 1 – 3 (authors St. Petrova and M. Draganova)

II-ри етап, западен сектор, с площ от около 130 кв. м. През целия терен минава зидан тухлен канал с посока север – юг. На запад от него се развива помещение, източният и северен зид на което са в конструктивна връзка, в два строителни периода: II – III в. и III – IV в. Към северното лице на северния зид на помещението на фуга се долепя зид с посока север – юг, синхронен с II строителен период, образувайки второ помещение в северозападна посока (обр. 3). На изток от канала се разкри северозападен ъгъл от помещение. Градежът е от ломени и дялани камъни, със спойка от бял хоросан (II – III в.) На покъсен етап то е преградено от зид с посока север – юг.

По западния профил се наблюдава структура с посока север – юг от големи дялани сиенитни блокове – суха зидария, само в суперструкция.

На терена се проучиха и три сметни ями от средновековната епоха.

Обр. 2. Сектор I – поглед от запад

Fig. 2. Sector 2 – view from west

Обр. 3. Сектор II – зидан тухлен канал с посока север ‑ юг

Fig. 3. Sector 2 – brickwork drain oriented in north ‑ south direction

RESCUE EXCAVATIONS AT 13 P. D. PETKOV STR., PLOVDIV

Zheni Tankova, Lyubomir Merdzhanov

The excavated plot with an area of 200 m^2 is situated close to the line of the southerns curtain wall of *Philippopolis*.

Sector 1 – a rectangular premises was studied. The walls are built of reused large stone blocks bonded with mud. The walking level is of clay. A household part develops to the west of the premises (Figs. 1 – 2).

Sector 2 – a brickwork drain oriented north – south passes through the whole terrain (Fig. 3). Three premises develop to the west and east of it.

The studied structures are in two construction periods: the 2nd – 3rd c. AD and the 3rd – 4th c. AD.

№ 47. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА УЛ. „Д-Р ВЪЛКОВИЧ“ № 16, ГР. ПЛОВДИВ

Елена Божинова, Камен Станев

Обектът е разположен в централната част на Филипопол. След наблюдение през 2017 г. (Божинова, Станев 2018) в периода 19.03. – 17.05.2018 г. се проведоха разкопки с участието на Ц. Славкова, Л. Янков и Н. Димитрова, консервация на находките – М. Илиева, определяне на монетите – В. Върбанов и И. Лазаренко, архитектурно заснемане Г. Кръстева. Общата проучена площ е 260 кв. м, като поради подпочвени води културните пластове не бяха изчерпани.

Разграничиха се няколко строителни периода. Към най-ранния период се отнася римска почетна арка (обр. 1, обр. 2-1). От нея се откри З лице, а на И продължава под съвременния булевард. Състои се от два идентични пилона, разположени на разстояние 5,20 м един от друг, като в по-голяма степен се проучи Ю пилон, който се разкри на височина 2,93 м. Изградена е с много добре одялани блокове от пясъчник, скрепени с железни скоби. По З лице е оформен цокъл, от който нагоре покрай ъглите са оформени два правоъгълни пиластъра. От цокъла надолу арката се проследи на още 0,5 м и поради подпочвената вода проучването спря без да се достигне синхронното на изграждането ѝ ходово ниво. Поради този факт, датата на изграждането ѝ е поставена най-общо в периода между завладяването на града от римляните и средата на II в., въз основа на използването на пясъчник като материал и най-ранните монети открити в достигнатите пластове.

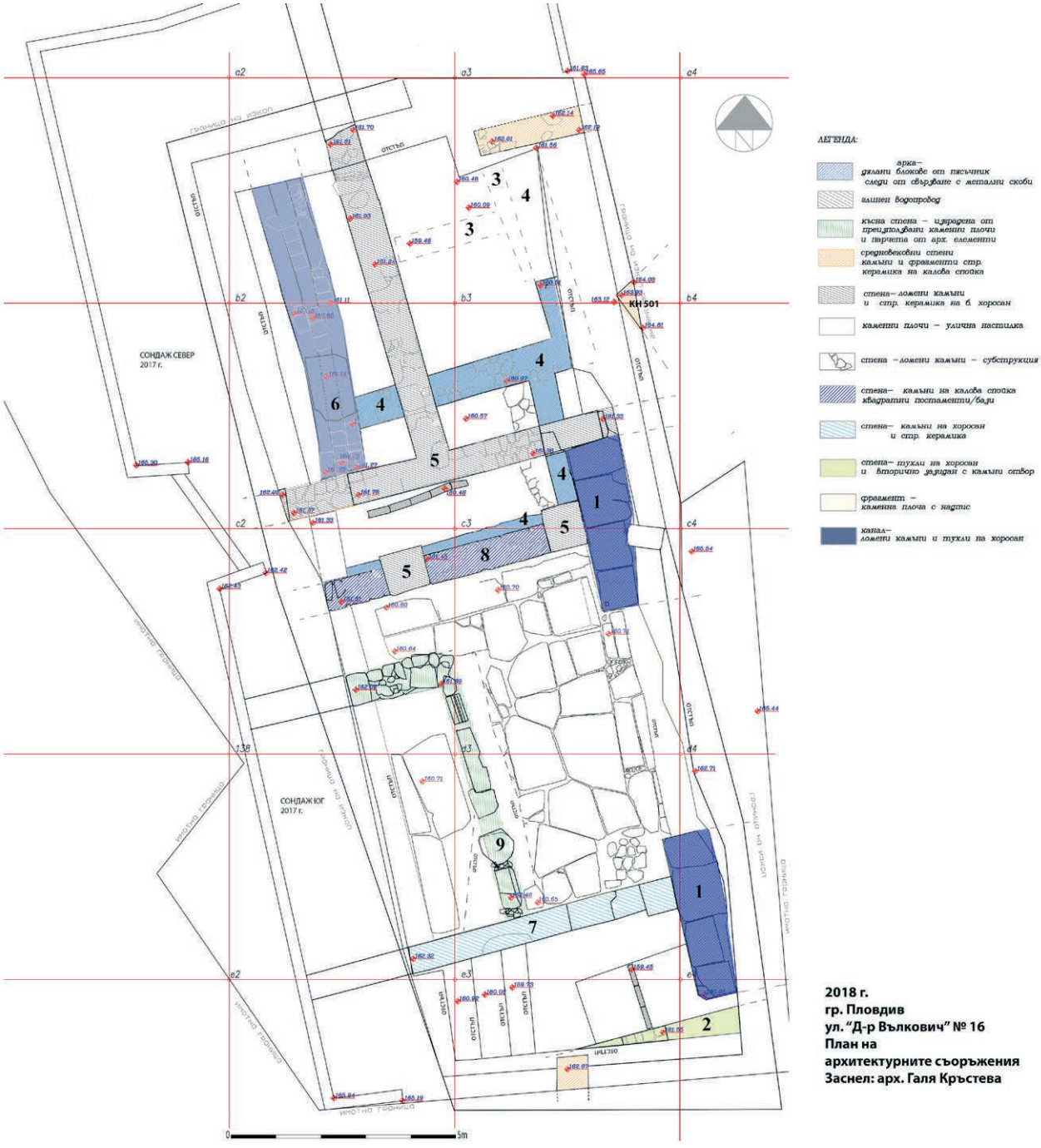
В етап след изграждането на арката (II строителен период, II – началото на III в.) теренът е бил повдигнат до нивото на цокъла ѝ. Тогава непосредствено Ю от нея е била изградена масивна сграда, от която се проучи част от С фасада с вход (2). Основата и цокълът са изградени от ломени камъни, споени с бял хоросан, а нагоре – с тухлена зидария. Към този период се отнася и сграда в С част на обекта (3). От нея се разкриха траншеите на два зида. Първият е с посока С – Ю, от него в З посока се развива втори зид. Към тях принадлежи глинобитно подово ниво. Впоследствие зидовете са демонтирани, а теренът повдигнат.

През III строителен период е било изградено горното (достигнато) ниво на улицата от големи сиенитни плочи. Тя е широка 6,74 м, с бордюрите – около 8,10 м. Северно от улицата е изградена сграда, плътно залепена за С пилон на арката (4). Основата е от ломени камъни споени с розов хоросан, а суперструкцията – от средно големи одялани камъни. Две от помещенията са успоредни на улицата и арката и до голяма степен са застъпени от по-късната сграда. В по-голяма цялост е запазено третото – северно. Тук се откри глинобитен под и пласт горели деструкции над него. Върху пода *in situ* се откриха много железни предмети, оброчна плочка и три горели скелета – млад мъж, млада жена и дете. При гърдите на детето се откри копие, на ръцете на жената по една бронзова гривна, като тя е държала и бронзова статуетка на Венера със златна торква. Монетите, открити при скелетите и в горелите деструкции показват, че пожарът се датира в средата на III в., при превземането на града от готите.

Обр. 1. Южен пилон на почетна арка, втора половина на I – първа половина на II в.

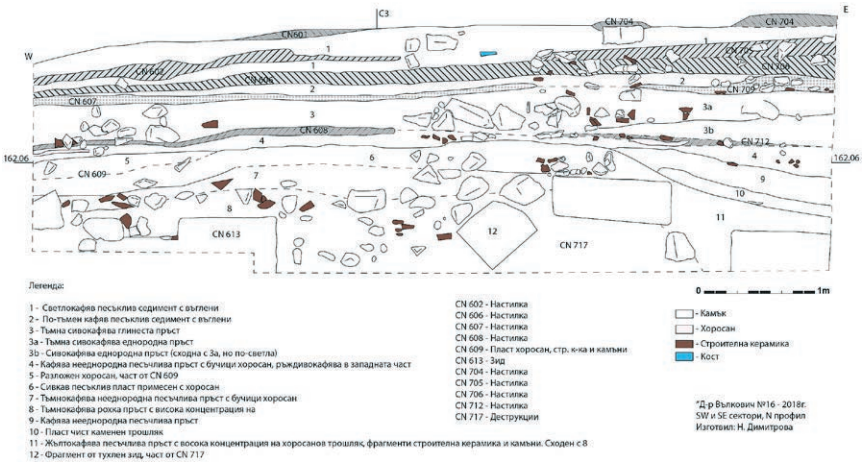
Fig. 1. Southern pillar of an honorific arch, second half of the 1st – first half of the 2nd c. AD

Обр. 2. План на обекта с основните проучени структури: 1. почетна арка (I – II в.); 2. северен фасаден зид на сграда (II – III в.); 3. траншеи от демонтирани зидове от сграда от (II – III в.); 4. сграда (II в. – 250 г.); 5. сграда и портик (IV в.); 6. канал (IV – V в.); 7. подпорен зид (края на IV – V в.); 8. зид (VI в.); 9. преграждане от сполии (IX в.)

Fig. 2. Plan of the site with the main studied features: 1. honorific arch (1st – 2nd c.); 2. northern facade of a building (2nd – 3rd c.); 3. trenches left after dismantling the walls of a 2nd – 3rd c. building; 4. building (2nd c. – AD 250); 5. building and portico (4th c.); 6. drain (4th – 5th c.); 7. revetment wall (end of 4th – 5th c.); 8. wall (4th c.); 9. fencing wall with spolia (9th c.)

В края на IV – началото на V в. теренът е презастроен. Северно от улицата е изградена сграда (5), от която се проучи портик, Ю фасаден зид и напречен зид тръгващ от него в С посока. Основата е от ломени камъни, а суперструкцията от тухли, споени с розов хоросан. Сградата се развива на З, С и И извън проучваната площ. Портикът е от два големи, добре одялани блока, като от И плътно опира в З лице на С пилон на арката. Сградата има два входа към улицата, които не са съобразени с колоните на портика и още два на напречната стена. Сградата е силно обезличена от по-късни вкопавания, поради което ясно изразено подово ниво не беше регистрирано. В по-късен етап в С помещение е

Обр. 3. Стратиграфски профил запад – изток

Fig. 3. Stratigraphic cross-section west – east

изграден канал с посока С – Ю (6). По това време е изградена и стена Ю от улицата (7). Тя започва от З лице на Ю пилон арката. На височина до 1,35 м над улицата зидът е от ломени камъни, след което преминава в тухлена зидария (вис. 0,40 м). Фугите по С лица са грижливо обмазани и очертани. Южното лице на зида рязко се различава. До височина 1,20 м над улицата камъните са небрежно подредени, без стремеж към лицева зидария, фугите не са обмазани, с неравномерно излязъл пред тях хоросан. Това показва, че в тази си част зидът е бил вкопан в съществуващ пласт. В този пласт се откриха голямо количество монети от IV и началото на V в.

През VI в. И вход на фасадата на сградата и портикът С от улицата били зазидани със стени от камъни и тухли споени с кал (8). С подобен градеж е направена и напречна стена между тях. В така оформеното помещение, до напречната стена е направена печка, под която се откриха две монети, а непосредствено И от нея, трета монета, всички от VI в.

През последния период в резултат на земетресение античните структури рухнали, като годният материал бил частично извлечен и върху улицата се отложил дебел пласт от хоросанов трошляк и фрагменти тухли. Горната повърхност на този пласт е заравнена и набита, което показва, че е изпълнявала ролята на улично ниво. Върху нея се отложил пласт черна пръст, след което последвало ново земетресение в резултат на което се натрупал нов пласт деструкци, но за разлика от долните, тези са с големи късове тухлена зидария и големи блокове от архитектурни детайли от мрамор и пясъчник.

През Ранното средновековие в пластовете над на улицата е вкопано помещение, което от Ю опира в античната стена, от И и С е оградено с големи сполии, а на З продължава (9). В края на X – началото на XI в. уличното трасе е възстановено и функционирало до началото на XIII в., като се проучиха четири последователни нива от трамбовани дребни камъни и фрагменти тухли (обр. 3). На С и Ю от улицата се проучиха множество вкопавания с различен характер и силно нарушени зидове. Активното обитаване продължава и през османския период, от който се проучиха частично вкопани мазета и ями.

В стена от края на XII – началото на XIII в. като сполия се откри фрагмент от голям мраморен блок с латински надпис. Надписът е разчетен от Н. Шаранков като почетен на император Диоклециан, издигнат от управителя на провинция Тракия Емилий Александър. Върху блока личи следа от поставена статуя.

Литература

Божинова, Станев 2018: Е. Божинова, К. Станев. Спасително археологическо проуччване на ул. „Д-р Вълкович" № 16, гр. Пловдив. – Археологически открития и разкопки през 2017. София, 2018, 284 – 286.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 16 DR. VALKOVICH STR., PLOVDIV

Elena Bozhinova, Kamen Stanev

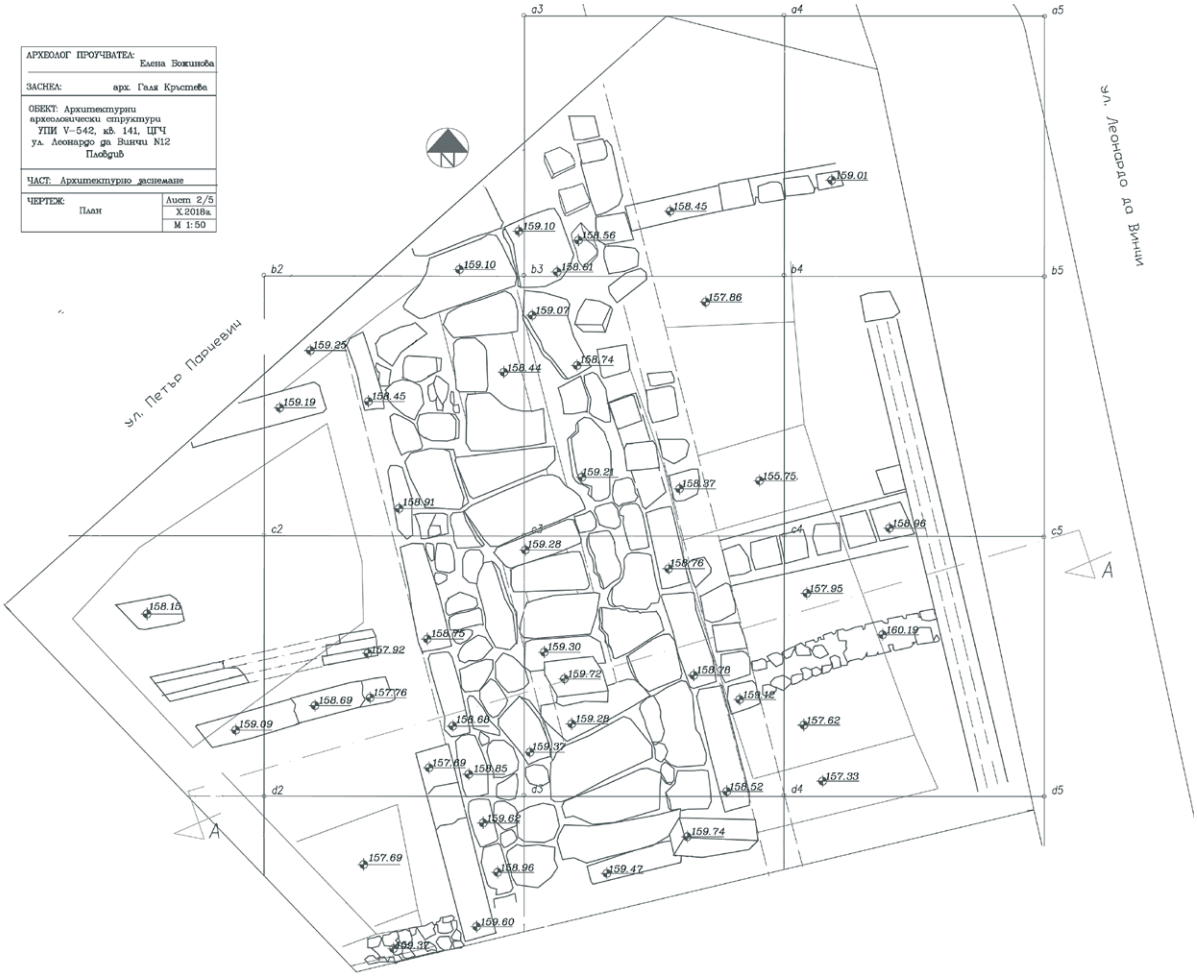
The site is situated in the central part of *Philippopolis*. A part of a street with an honorific arch was studied here (Figs 1, 2). The arch was built in the second half of the 1st – first half of the 2nd c. AD. Later the street level was raised and buildings were made. In the beginning of the 3rd c. a new street pavement with a portico and a building north from it were constructed. The latter was destroyed by the Goths in AD 250. In the 4th c. a new building was erected north of the street with reconstructions in the 6th c. It was destroyed by two consecutive earthquakes in the 6th c. The occupation here was resumed in the 9th c. In the 11th – 13th c. the street was rebuilt.

№ 48. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УЛ. „ЛЕОНАРДО ДА ВИНЧИ“ № 12, ГР. ПЛОВДИВ

Елена Божинова, Стоян Иванов

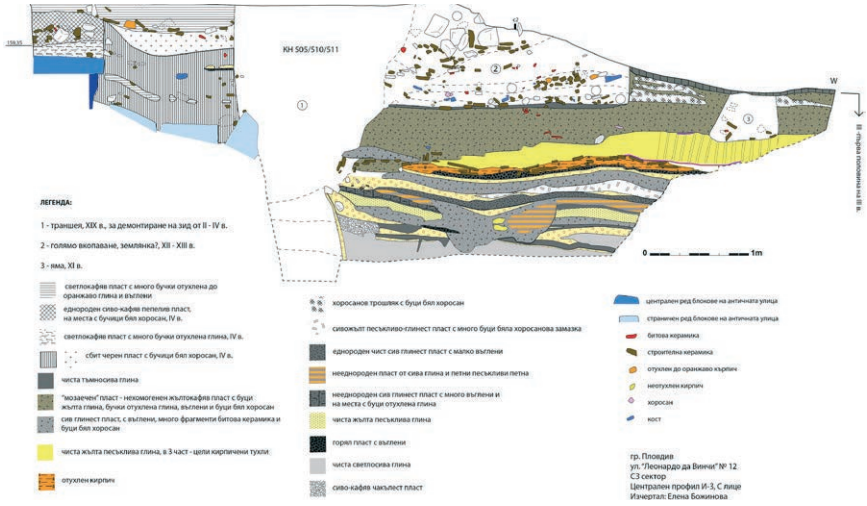
Обектът е разположен в югоизточната част на Филипопол. Парцелите от Ю и З са застроени през последните години, но там разкопки не са правени. Проучването започна с наблюдение на изкопните дейности, които след достигане на археологически пластове бяха прекратени и се премина към разкопки. Те се проведоха от 16.08. до 08.10.2018 г. от екип в състав – ръководител Е. Божинова, зам. ръководител С. Иванов, членове – К. Станев, Р. Златев и Б. Драганов, архитектурно заснемане арх. Г. Кръстева, реставрация на находки М. Илиева, определяне на монети В. Върбанов и И. Лазаренко.

Проучената площ е 207 кв. м. На кота 156,39 м се достигна стерил – пласт фин пясък, под него има кора от вкаменена глина, под която започва глина, в която се появи и подпочвена вода. Над пясъка има пласт с дебелина 5 – 25 см от глина с въгленчета, малки охлювчета, отделни фрагменти керамика. Над него следва пласт от песъклива глина с въгленчета, отделни фрагменти битова и строителна керамика от II в., над него пласт с дебелина 2 – 3 см от кафяво-бежова песъклива пръст, над която има пласт въглени и железни отпадъци. Върху този пласт се откриха нападали керемиди. Тази ситуация позволява да се приеме, че през раннoримския период тук е имало изкоп, вероятно за вадене на глина, след което изкопът е бил запълнен и изграден навес, свързан с обработката на желязо. След неговото рухване бил насипан пласт бежова пръст, над нея тънка ивица въглени, над които следва

Обр. 1. План на обекта

Fig. 1. Plan of the site

Обр. 2. Стратиграфски профил запад – изток

Fig. 2. Stratigraphic cross-section west – east

Обр. 3. Общ поглед към обекта от юг

Fig. 3. General view of the site form south

пласт от трамбована оранжева песъклива пръст. Тази пръст се среща около тепетата и е образувана от разлагането на сиенитните скали и тук е използвана за насипен пласт.

Добивът на глина през най-ранния римски период се потвърждава и от сондажа в ЮЗ ъгъл. Тук се стигна до дълбочина 156,35 и проучването е прекратено поради появата на подпочвена вода. Стерил не се достигна, а пластът е от чернокафява глинеста пръст с битова керамика и животински кости. Отгоре е запечатан от около 1 м дебел пласт от същата оранжева песъклива пръст, образувана от ерозията на сиенитните тепета, какъвто се откри и в първия сондаж. Тази пръст е била специално донесена и насипана с цел теренът да се подготви за застрояване. Вероятно още с началното застрояване е изградена улица, *cardo*, от която са проучени две нива на преустройство. Западно от улицата се разкриха две помещения, вероятно жилища, с огромно количество битова керамика, а стените са били с червена и бяла мазилка и щукатурна пластична декорация – корнизи и фризове, украсени с палмети, астрагал и йонийска кима. Помещенията са опожарени, като се се разкриха паднала кирпичена стена върху падналите преди това керемиди. Източно от улицата теренът е бил свързан с производствена дейност. Тук се констатираха няколко последователни, близко временни глинобитни нива, като теренът периодично е бил повдиган с насипване. В тези ходови нива се откриха огнища, голяма купчина с въглени, яма пълна с битова керамика, въглени и топки глина, големи фрагменти от натрошена бронзова статуя, големи късове разлято разтопено олово, варни ями. Като цяло битовата керамика е малко, не се откриха покривни деструкции, а единственият зид е залепен за източния бордюр на улицата, т.е. пространството е възможно да е било покрито само с леки навеси.

През следващия период каналът под улицата е бил повдигнат и препокрит със сиенитните плочи от централния ред на първоначалната настилка. Бордюрите и най-крайните редове плочи са останали непреместени, на нивото на старата улица, а страничните плочи до централния ред са поставени под наклон така, че да предпазват стените на канала. При това преустройство източно от улицата са изградени два напречни зида с основа от ломени камъни, над които следва ред от големи кубични грубо обработени сиенитни блокове. Двете стени са на значително разстояние една от дру-

га. Ясно изразени подови нива към тях не се откриха, нито деструкции и поради това характерът на застрояването остава неясен. Пластовете и структурите от този период западно от улицата са унищожени от османски и съвременни вкопавания.

През последния период от Античността източно от улицата са изградени две успоредни стени с посока И – З от камъни и тухли, споени с кал. Пласт към тях е унищожен от по-късни вкопавания. По това време върху И бордюр на улицата са поставени еднакви правоъгълни сиенитни блокове, на равно разстояние един от друг. Характерът им остава неясен.

От Ранното средновековие се проучиха две землянки, а от XI – XII в. – няколко ями, един масивен зид и подово ниво към него. Най-интересната структура е канал, изграден от камъни и тухли, споени с бял хоросан. Той е с посока север – юг, като съоръжението, което е захранвал с вода, се намира извън проучената площ. Над канала се проучи улична настилка от трамбовка от края на XII – началото на XIII в. В средновековния пласт е вкопан християнски гроб, чиято датировка не може да се прецизира. Обектът е извън обитаваната през османския период територия, но въпреки това се констатираха множество големи вкопавания свързани с изваждането на строителния материал и пръст. Те, както и съвременните изкопи, силно са нарушили средновековните пластове.

RESQUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 16 LEONARDO DA VINCI STR., PLOVDIV

Elena Bozhinova, Stoyan Ivanov

The site is situated in the southeastern part of *Philippopolis*. The terrain was initially inhabited in the end of the 1st– first half of the 2nd c. AD. The evidence regarding the first activities here indicates production of pottery, iron and other crafts. A street was probably constructed during the earliest period of occupation (Fig. 1, Fig. 3); it has two phases of construction, dated to the 2nd and to the 4th c. Some of the buildings around are decorated with red wall plaster and relief plaster ornamentation.

The area was inhabited also during the Middle Ages. Sunken houses from the 9th – 10th c., pits and a stone wall from the 11th c., a stone-built water drain and a street pavement from the end of 12th c. were studied.

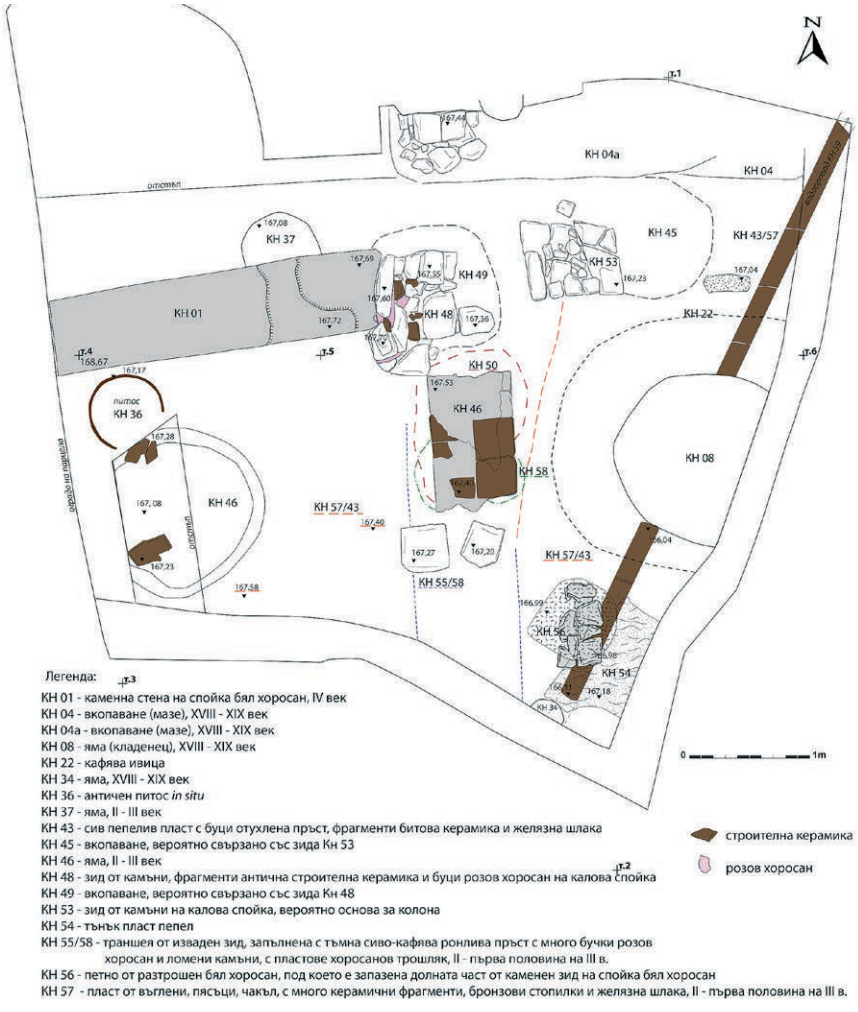
№ 49. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ПЛ. „ВЪЗРАЖДАНЕ“ № 1, ГР. ПЛОВДИВ

Елена Божинова, Цветелина Славкова

Обектът е разположен в централната част на античния Филипопол, в югоизточното подножие на Джамбаз тепе (обр. 1). След проведено наблюдение през 2017 г. се проведоха пълни археологически разкопки в периода 18.01. – 05.02.2018 г. В проучването участваха К. Станев, Л. Янков, Р. Златев, Ст. Янакиев, Н. Митрев и Цв. Цветанов. Находките са реставрирани от М. Илиева. Монетите са определени от В. Върбанов. Проучваната площ е 34 кв. м. Максималната достигната дълбочина от съвременния терен е около 4 м, без да е достигнат стерилен пласт поради малката работна площ.

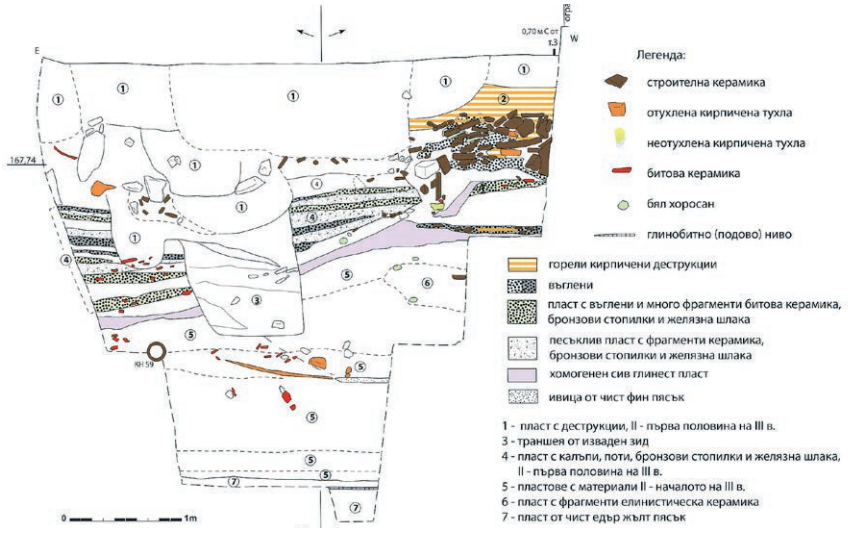
Регистрирани бяха вкопани структури от късноосманския период и Възраждането – ями, мазета, варници и канал. За основа на последния е поставен голям фрагмент от античен зид от тухли на хоросанова спойка. Сред вкопаванията в античния пласт е и една яма от XI в.

В западната част на парцела е запазена до височина 1,60 м каменна стена на спойка от бял хоросан, с ориентация изток – запад и широчина 0,65 м. Основната част от тази стена е субструкцията ѝ, вкопана в пластовете от II – III в. Малко материали от обратния насип към основата ѝ отнасят изграждането ѝ след началото на IV в. От север към нея се отнася ходово ниво, маркирано с ивица въглени и на едно място – отухляване, вероятно огнище. Южно от нея по-ранните пластове започват от по-високо ниво, т.е. пространството северно от стената е част от приземен етаж (мазе) или теренът е терасиран и тя има ролята на подпорен зид. Стената е използвана и през късноосманския период или Възраждането, тъй като до южното ѝ лице опира глинобитно подово ниво от този период. Малка част от подово ниво или дворна настилка от разтрошена керамика, запазена в източната част на

Обр. 1. План на обекта

Fig. 1. Plan of the site

Обр. 2. Стратиграфски профил

Fig. 2. Stratigraphic cross-section

обекта, е възможно да се отнася към тази стена или съседна на нея сграда.

Останалата част от културните пластове се отнасят към периода II – първа половина на III в., като в тези хронологични рамки се разграничават няколко стратиграфски пласта. Най-късният е от силно горели кирпичени и покривни деструкции. Този пласт най-вероятно е свързан с превземането на града от готите, тъй като подобен масивен пласт деструкции е проучен в почти всички обекти в централната част на града. В подкрепа на това са и датите на всички находки и монети от тези пластове, които са с горна граница средата на III в. Траншея от демонтиран зид с посока С – Ю в южната част на обекта следва да се свърже със сграда от този строителен период.

Под пласта деструкции следва дебел над 1 м пласт от редуващи се пластове въглени и едър пясък с много археологически материали в тях, сред които и голям брой глинени калъпи, бронзови стопилки, желязна шлака и няколко глинени поти (обр. 2). Някои по-големи фрагменти от калъпи позволяват да предположим, че в близост е имало ателие за производство на колани апликации и/или други подобни предмети. В този пласт е открита и шарнирна бронзова фибула с изображение на конче (тип 29а, Генчева 2004, 28). Пластът е с денивелация от СЗ на ЮИ, какъвто е и днешният наклон на терена. Единствената архитектура към него е малка част от субструкция на зид, изградена от ломени камъни на калова спойка.

Под пластовете с данни за производствено ателие следват дебели пластове с голям брой археологически материали от периода II – началото на III в. След тези пластове бе регистриран и пласт с материали от почти изцяло ранния елинистически период, под който отново следваха пластове с

материали от римския период, т. е. той е преотложен от направен през Античността дълбок изкоп в близкия район.

Към най-ранните проучени пластове се отнася и част от античен глинен водопровод *in situ* с ориентация ЮЗ – СИ (25°) и наклон на североизток, разположен до източната граница на обекта.

Литература

Генчева 2004: Е. Генчева. Римските фибули от България от края на I в. пр.н.е. до края на VI в. на н.е. Велико Търново, 2004.

Обр. 3. Фрагмент от керамичен съд с релефно изображение на амазонка (II – III в.)

Fig. 3. Fragment of a ceramic vessel with relief decoration – representation of an Amazon (2nd – 3rd c. AD)

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 1 VAZRAZHDANE SQUARE, PLOVDIV

Elena Bozhinova, Tsvetelina Slavkova

The site (Fig. 1) is situated in the central part of ancient *Philippopolis*, southeast of the Dzhambaz tepe hill. The majority of the archaeological layers dates to the 2nd – the first half of the 3rd c., with several phases (Fig. 2). The last one is a burnt destruction layer related to the Gothic invasion in AD 250. The earlier phase is marked by a 1 m thick stratum with numerous artefacts – among them are large number of clay moulds, bronze and iron waste and several crucibles. This stratum indicates a workshop for producing belt applications and/or similar bronze objects.

A stone wall with mortar bonding, E – W direction is dated in Late Antiquity. A floor level to the north of it is connected to the wall.

№ 50. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА УЛ. „МАЙ“ № 12, ГР. ПЛОВДИВ

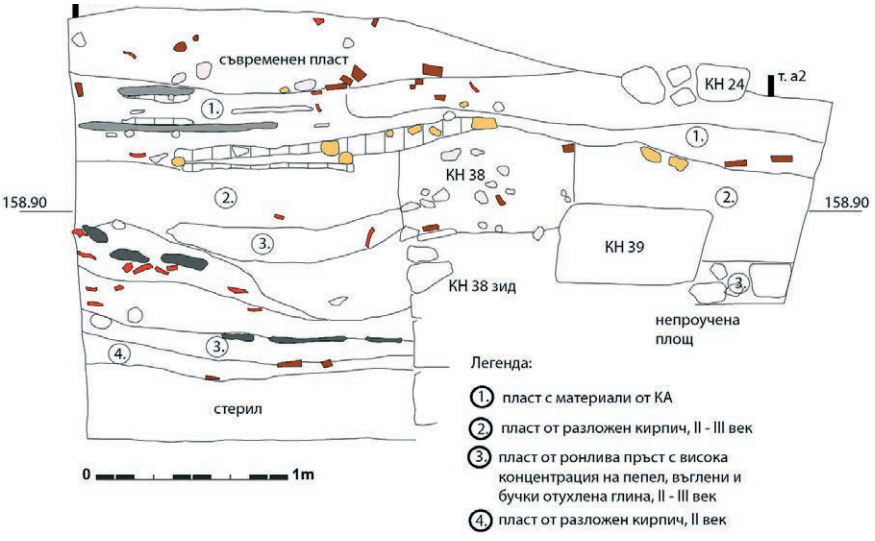
Цветелина Славкова, Любомир Янков

Обектът се намира в равнинната част на античния град, на 265 м западно от неговата агора. Проучването е извършено във връзка с частно инвестиционно намерение – изграждане на жилищна сграда. Площта на проучване е 36 кв. м. Дебелината на културния пласт е 1,50 м. Археологическите разкопки са проведени в периода 20.08.2018 – 18.09.2018 г. Проучването е извършено от Цветелина Славкова – ръководител и Любомир Янков – заместник-ръководител. Находките са реставрирани от Милица Илиева. Монетите са определени от д-р Върбин Върбанов.

Най-ранните материали, произхождащи от обекта, са открити преотложени в по-късни пластове. Те се състоят от единични фрагменти от битова керамика и бронзова монета на Одрюза.

Най-ранният пласт се състои от разложен кирпич (обр. 1). В него са открити фрагменти от битова и строителна керамика, характерни за II в. Към пласта принадлежи структура от хоризонтално подредени речни камъни (обр. 2). Те лежат направо върху стерилния терен, който тук е регистриран на кота 157,82. Пластът е нарушен от траншея с ориентация СЗ – ЮИ. Тя е запълнена с пепел и въглени. В нея са открити фрагменти от керамични и стъклени съдове, II – първата половина на III в., фрагменти от теракота на Афродита и бронзова монета на Траян.

Над разложения кирпич лежи пласт от сива, глинеста и ронлива пръст с въглени и пепел, примесен на места с бучки от отухлен кирпич (обр. 1). Пластът следва денивелация в северозападна посо-

Обр. 1. Северозападен профил на обекта.

Fig. 1. North-west stratigraphic cross-section.

ка. В него не са регистрирани структури. Той има дебелина 0,70 м. Откритите материали, фрагменти от битова и строителна керамика, лампи, стъклени съдове, монети, костени игли за коса и др. са характерни за II – първата половина на III в. Над него лежи пласт от разложен кирпич, който следва същата денивелация. В кирпича са открити единични фрагменти от битова керамика, II/ края на II – първата половина на III в. и две квадри със следи от клинове за отцепването им.

Пластовете от римската епоха са нарушени от изкоп за изграждането на каменен зид с ориентация СЗ – ЮИ с отклонение 18° (обр. 2). От него е запазена само основата, до 1,40 м във височина. Изграден е от ломени камъни и малки буци от бял хоросан, споени със сива глина. Той има ширина 0,70 м и разкрита дължина 9,40 м. Времето на изграждането на зида не може да бъде определено поради липса на датиращ материал.

В северната половина на обекта е проучен пласт от разложен кирпич с парчета от отухлена глина и въглени (обр. 1). В него са открити материали от Късната античност. В пласта е регистрирано правоъгълно вкопаване, запълнено с разложен розов хоросан, мраморен трошляк и пясък, интерпретирано като варница. То е разположено при СЗ част на обекта.

В центъра на обекта е регистрирано голямо вкопаване, което нарушава пластовете от римската епоха и Късната античност.

В южната половина на сектора е проучен пласт от кафява, ронлива пръст. В него също са открити единични фрагменти от римска и късноантична битова керамика, монета на Константин II и монета на Аркадий.

При югозападния ъгъл на обекта е проучена яма от втората половина на XII в.

Северно от средновековната яма и при югоизточния ъгъл са проучени две ями от XVIII – XIX в.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 12 MAY STR., PLOVDIV

Tsvetelina Slavkova, Lyubumir Yankov

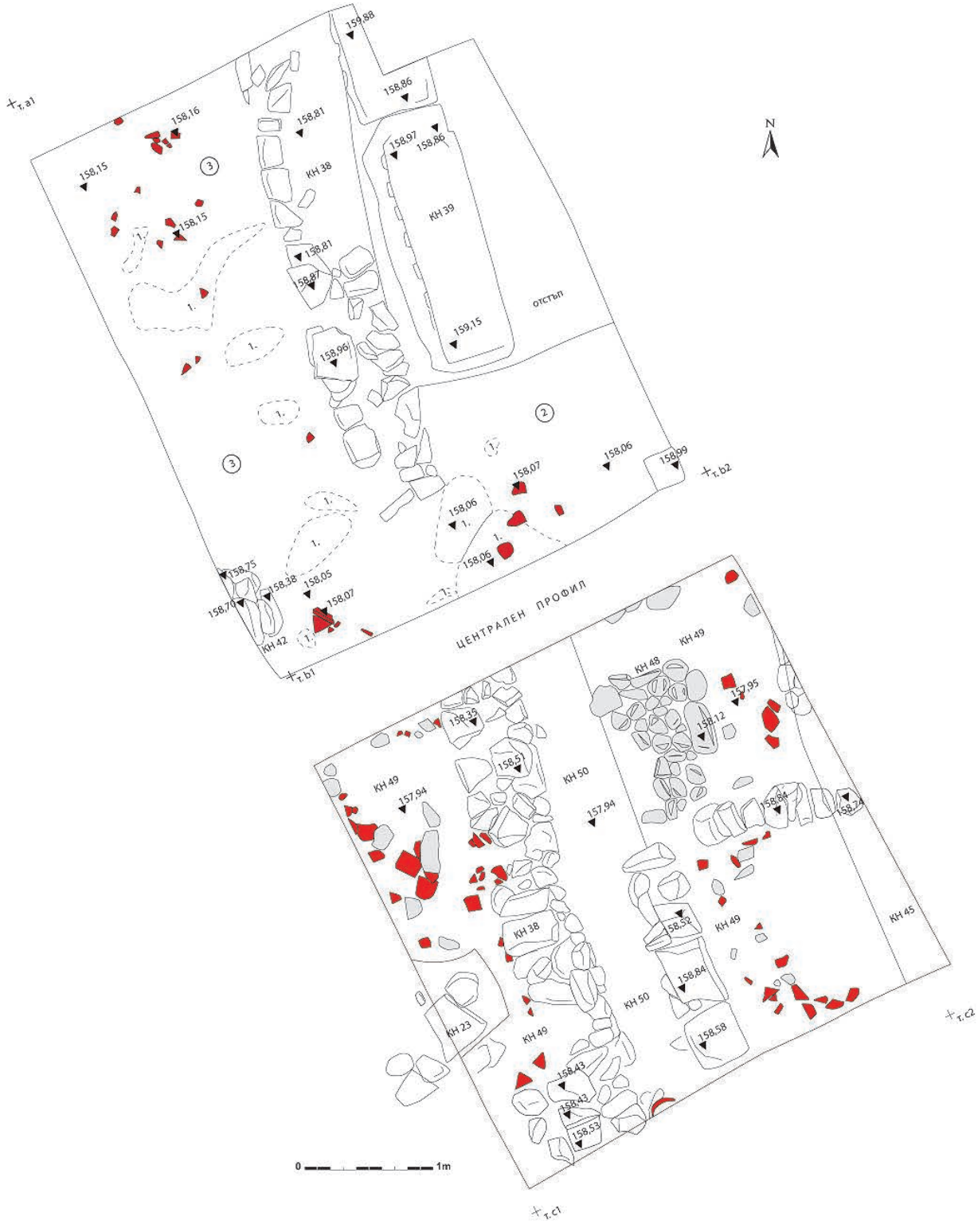
The site is located in the flat terrain of the ancient city of *Philippopolis*, at 265 m to the west of the *agora*.

The earliest layer consists of decayed adobe (Fig. 1). It contains materials characteristic of the 2nd c. AD. A structure of river stones situated just above the sterile layer belongs to this earliest period, too (Fig. 2). The next layer contains materials dated to the 2nd – first half of the 3rd c AD.

The layer from the Roman period is disturbed by a trench made for constructing a stone wall, N – S oriented.

In the northern section of the site a layer is unearthed consisting of decayed adobe and materials dated to Late Antiquity.

In the southern section of the area three pits are explored – one dated to the 12th c., the other two – dated to the 18th – 19th c.

Обр. 2. Общ план на обекта

Fig. 2. General plan of the site

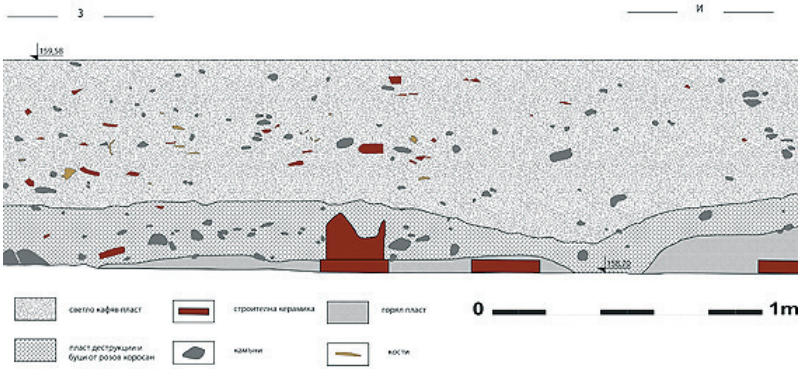
№ 51. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА УЛ. „ГЛАДСТОН“ № 32, ГР. ПЛОВДИВ (УПИ VI, КВ. 85, ЦГЧ)

Здравка Коркутова, Десислава Давидова

Обр.1. Разкрити останки от хипокаустно съоръжение

Fig. 1. Excavated remains of a hypocaust installation

Обр. 2. Северен стратиграфски профил до разкритото хипокаустно съоръжение

Fig. 2. Northern stratigraphic cross-section, next to the hypocaust installation

Участък 1. В участъка се разкри хоросанова замазка с подложка от едри и дребни камъни, а под нея – горял пласт с дебелина 0,10 м. Под него се откри фракция от дребни камъни, върху които са фундирани през 0,30 м тухлени основи на хипокаустно съоръжение (обр. 1). Частично са запазени барабани от хоросан и керамични тръби. Тухлите са с размери 0,28 х 0,28 х 0,06 м. Разкрити са три реда от съоръжението, а четвъртият ред попада в северния профил на проучвания участък. Южната част на съоръжението е разрушена от вторично изкопана яма с размери 4 м (И – З) и 1,20 м (С – Ю), която продължава в източния профил. В ямата бяха открити животински кости, керамика от различни епохи, костени игли и др. Хипокаустът се развива в източна и северна посока, видно от профилите – източен и северен (обр. 2).

Участък 2. Проучен до е стерилна пръст. В него бе разкрито съоръжение с квадратна форма. Изградено е от ломени камъни, споени с кал. Съоръжението е тоалетна вероятно от времето преди 1970 г. Около него бяха открити дребни фрагменти средновековна и възрожденска керамика, както и съвременни отпадъци.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 32 GLADSTONE STR., PLOVDIV

Zdravka Korkutova, Desislava Davidova

The excavations revealed mortar flooring with underlayment of small and large stones, and under it – a 0.10 m thick burnt layer. Beneath this layer a level of crushed stones was found, and remains of a underfloor hypocaust installation constructed on it. Bricks measuring 0.28 by 0.28 by 0.06 m are arranged in rows, at a distance of 0.30 m from each other (Fig. 1). Partially preserved on top of some of them are round pieces of mortar and ceramic pipes. Three rows of the hypocaust supporting pillars are excavated, and remains of another row are visible in the northern cross-section of the site (Fig. 2).

The southern part of the installation is destroyed by a later pit. Animal bones, pottery from different periods, bone needles, etc. were found in the pit.

№ 52. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ ПРИ РЕКОНСТРУКЦИЯ ПО УЛ. „К. ИРЕЧЕК“ И УЛ. „ОТЕЦ ПАИСИЙ“, ГР. ПЛОВДИВ

Мая Мартинова-Кютова

В изкоп за подмяна на тръби за канализация и водопровод на ул. „К. Иречек“ е разкрито помещение от късноантична сграда със сиенитен прагов блок от запад (обр. 1). Подовото ниво пред праговия блок е настилка от гнайсови плочи и тухли. Зидовете са градени от ломени камъни, споени с тухлен прах и дребна фракция тухли и са фундирани върху скалистия масив. Северният зид на помещението вероятно е бил в *opus mixtum*; през него минава глинен водопровод. Сградата датира от Късната античност. Вътре в помещението е проучена кръгла яма, издълбана в скалата, в която се откриха керамика и 1724 бронзови монетовидни пластини от османската епоха, поставени в глинен ибрик.

По ул. „Отец Паисий“, пред № 31 е открит масивен античен зид и мраморен прагов блок, които принадлежат на обществена сграда – терми, проучени през 2016 г.

Обр. 1. Помещение от късноантична сграда с яма, запълнена с керамика от османския период

Fig. 1. Room of a late antique building, with a pit containing pottery from the Ottoman period

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS DURING THE RECONSTRUCTION OF K. JIREČEK STR. AND OTETS PAISIY STR., PLOVDIV

Maya Martinova-Kyutova

Part of a late antique building with a syenite threshold block from the west was uncovered in a trench for replacement of sewer pipes and plumbing on K. Jireček Str. The floor level in front of the threshold is made of gneiss slabs and bricks. The walls are constructed of stones bound with brick dust and small fractions of bricks, and are founded on the bedrock. The northern wall of the room was probably in *opus mixtum* and a clay piping passes through it. The building is dated to Late Antiquity. Inside the room a round pit was studied (Fig. 1), dug in the rock, in which 1724 bronze flans and pottery fragments from the Ottoman period were found. The flans resemble coins and were placed in a ceramic vessel (ibrik).

At 31 Otets Paisiy Str. a massive ancient wall and a marble threshold block were found – they belong to a public building (*thermae*), excavated in 2016.

№ 53. СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА УЛ. „СТ. ЧАЛЪКОВ“ № 1Б, ГР. ПЛОВДИВ (УПИ XIV – 519.1084, КВ. 123)

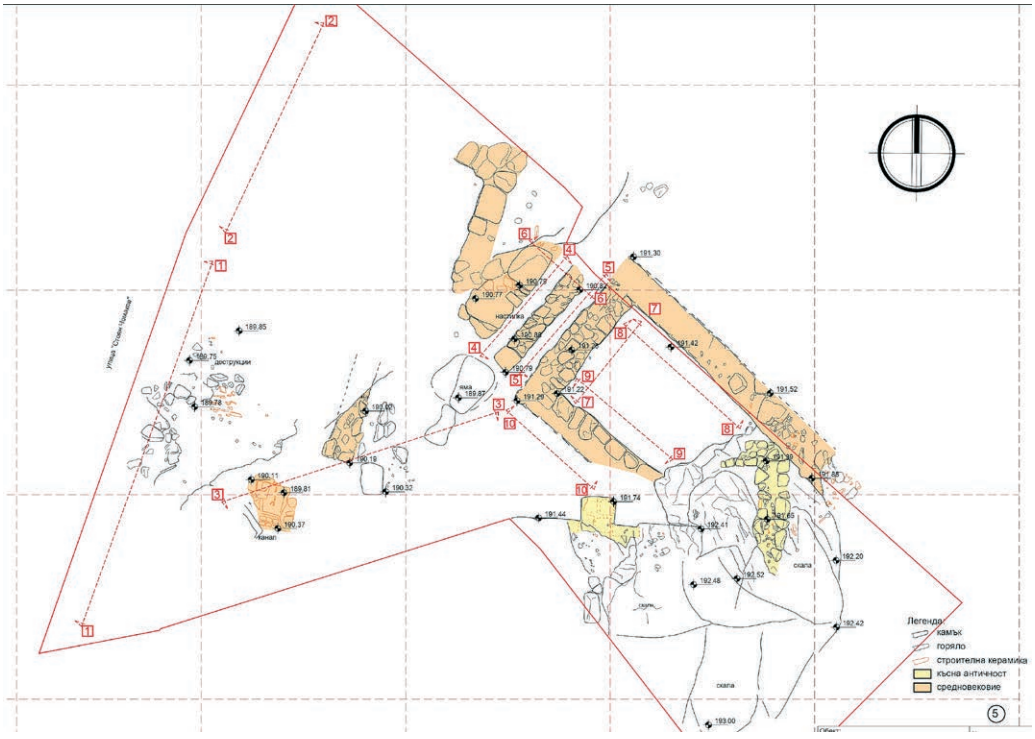
Здравка Коркутова, Десислава Давидова

Обр. 1. Общ изглед на обекта

Fig. 1. General view of the site

Обектът е с неправилна Г-образна форма и площ от 192 кв. м (обр. 1). При проучванията бяха разкрити общо осем археологически структури от различни епохи, 45 монети, керамични пулове, части от костени игли, фрагменти от стъклени гривни и др. При южната тераса основната материкова скала бе достигната на дълбочина от около 0,50 м от съвременното ниво. Тук е регистриран зид с широчина 1,40 м (обр. 2). Зидът е изграден от грубо обработени сиенитни камъни с изгладени лица, споени с розов хоросан. В източна и югоизточна част на терасата бяха проучени правоъгълно помещение, калдъръмена настилка и още два зида, отнасящи се към османската епоха. Те са фундирани директно върху материковата скала, което е

Обр. 2. Общ план на обекта с разкрити археологически структури

Fig. 2. General plan of the site with the excavated archaeological structures

довело до нарушаването на по-ранните пластове. Непосредствено западно от тях бяха проучени части от подово ниво, огнище и яма, отнасящи се към периода на Късната античност. В югозападния ъгъл на проучвания терен бе проучен част от зидан канал, изграден от тухли, споени с розов хоросан. Материковата скала бе достигната в цялата част и на тази тераса на дълбочина между 1,50 и 1,90 м.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 1B ST. CHALAKOV STR., PLOVDIV

Zdravka Korkutova, Desislava Davidova

The plot has an irregular L-shaped plan and an area of 192 m² (Fig. 1). In total eight archaeological structures from different periods were uncovered, 45 coins, ceramic counters, parts of bone needles, fragments of glass bracelets, etc. At the southern terrace the bedrock was reached at a depth of around 0.50 m from the present-day surface. A wall, width of 1.40 m, was registered (Fig. 2). It is constructed of roughly cut syenite stones with smoothed faces, bound with pink mortar. In the east and southeastern parts of the terrace a rectangular room, cobblestone pavement and two more walls was studied, related to the Ottoman period. They are founded directly on the bedrock, which caused the destruction of the earlier layers. To the west of them parts of a floor level, a hearth and a pit from Late Antiquity were studied. In the southwestern corner of the studied terrain part of a drain was unearthed, built of bricks bound with pink mortar. The bedrock was reached on this terrace at a depth 1.50 – 1.90 m from the present-day surface.

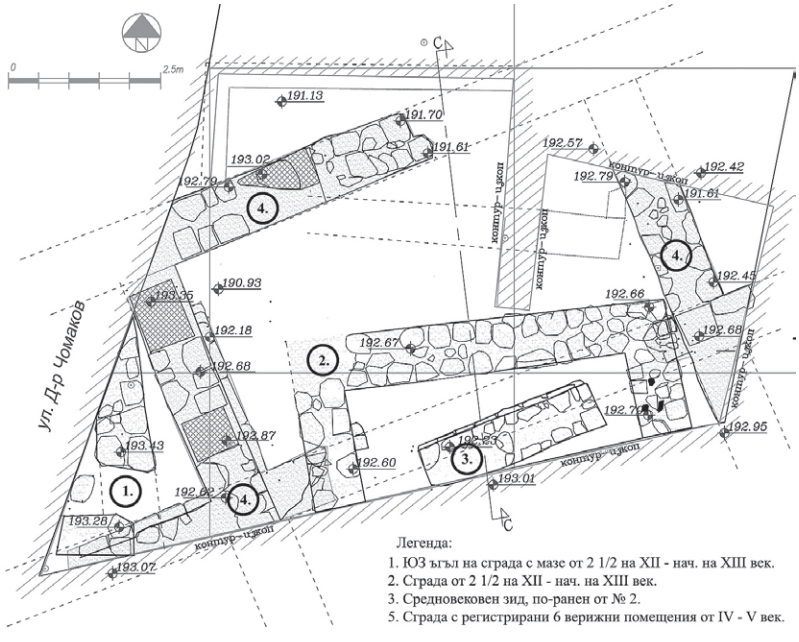
№ 54. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УЛ. „Д-Р СТ. ЧОМАКОВ“ № 16, НЕБЕТ ТЕПЕ, ПЛОВДИВ

София Христева, Любомир Янков

Обектът е разположен на южния склон на Небет тепе и е с площ 55 кв. м (обр. 1). На цялата проучвана площ се достигна до скала, добре подравнена и с множество вкопавания в нея. Преобладават дупки за греди и колове. Проучиха се частично и две по-големи структури с правоъгълна форма, разположени успоредно една на друга. Изграждането на тези структури не може да се отнесе към определен период, тъй като теренът е нарушаван и подравняван неколкократно в различните периоди на обитаване. Във вкопаванията и пласта над тях се откриват керамични фрагменти от БЕ, РЖЕ и КЖЕ (обр. 2.6). Сред тях са модел на колело, монета на Севт III и дръжка на амфора от Тасос с печат (288 – 276 г. пр. Хр.).

В централната част на обекта теренът е заравнен, а скалата подравнена с плоски камъни с различни размери (обр. 3.11).

В по-късен етап, средата на II в., е построена сграда, чиито глинобитни подови нива се достигнаха и проучиха на цялата площ на обекта (обр. 2.5, 2.9). Границите на сградата попадат извън проучвания участък. Разграничиха се две подови нива, като към ранното се регистрираха няколко преправки с бял хоросан с парченца строителна керамика,

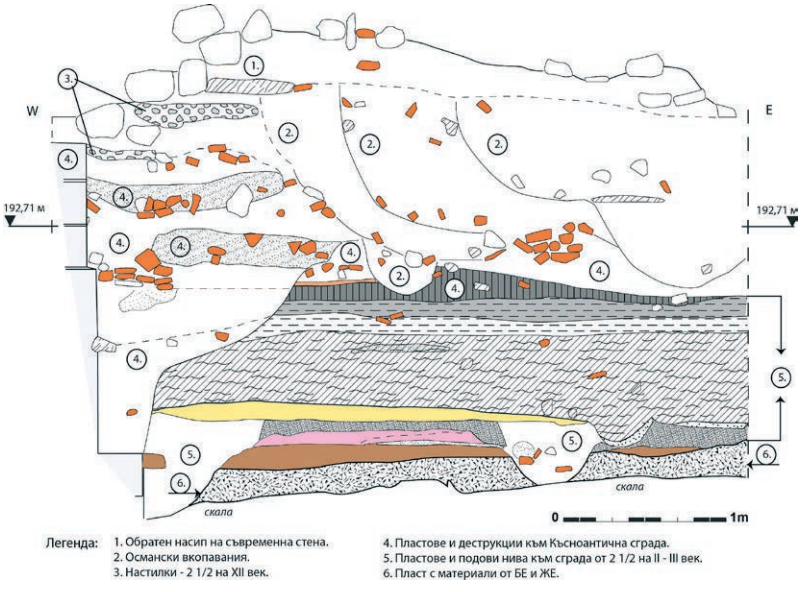

Обр. 1 План на обекта

Fig. 1 Plan of the site

на места пясък и глина. В ЮЗ сектор ситуацията се отличава. Върху ранното подово ниво е положен тънък пласт глина, върху който е изградено ниво тухли, вероятно настилка и втора структура – площадка (2,10 м х 1,40 м), изградена от хоризонтално поставени, плътно една до друга цели тухли, оградени с вертикално поставени половинки. Над преправките следва пласт глина с висока, но неравномерна концентрация на фрагменти стенни мазилки с полихромна украса и единични декоративни детайли от хоросан. Непосредствено над този пласт е изградено и най-късното подово ниво на сградата. Археологическите материали от подовите нива са малко. Преобладават в и върху късното подово ниво – оловна статуетка, вероятно на Атина, мънисто, монета от втората половина на II в., две дъна от амфори от втората половина на II в. и третата четвърт на III в. Над последното подово ниво следва дебел пласт пепел, въглени, глина с много висока концентрация на фрагменти битова керамика и олово. Олово се открива във всички подови нива и преправки.

След загиването на сградата е построена друга, с много големи размери (обр. 1.4). Регистрирани са шест верижни помещения, от които са проучени централното, СЗ помещение и малки участъци от съседните му от И и З. Градежът е от камъни на плътна спойка розов хоросан. Сградата е фундирана върху скалата. Субструкцията е до 1,05 м, а в суперструкция е запазена до 0,50 м. Регистрирани са два входа. Страниците им са изградени от тухли, ширината е 1,30 м. Централното помещение е с размери 7,40 м х 4,0 м. Теренът в помещенията е подравнен с пластове глина – деструкции на по-ранната сграда, след което е изградено подовото ниво, което е запазено в много малко участъци. Подовото ниво е глинобитно, върху което на места има запазени тухли, вероятно от подова настилка или по-късна преправка. ЮИ зид на централното помещение е бил демонтиран (обр. 3.5), а траншеята за изваждането му запълнена (обр. 3.7).

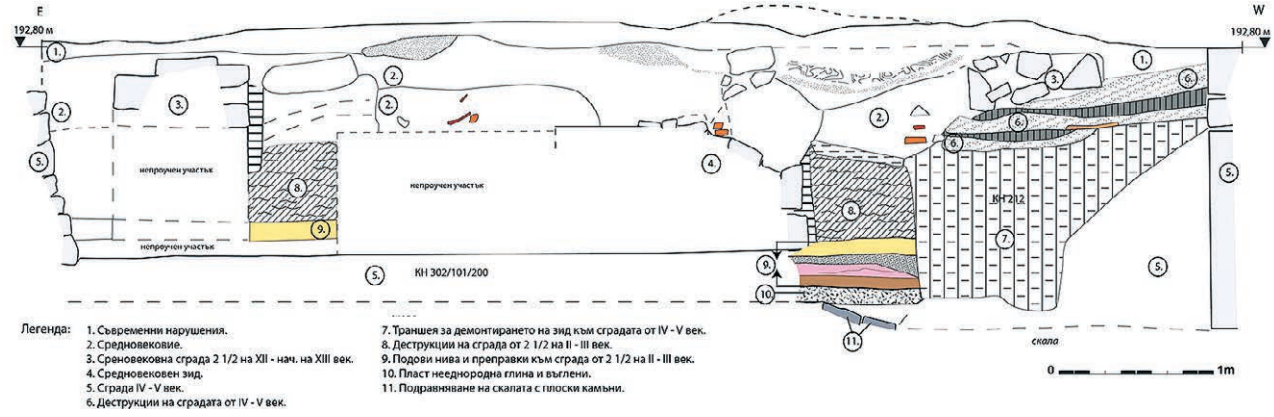

Обр. 2. Северен стратиграфски профил, ЮЗ сектор

Fig. 2. Northern stratigraphic cross-section, SW sector

В южната част на централното помещение е вкопана структура с правоъгълна форма. Размерите ѝ са 2,45 х 3,70 м. В четирите ѝ края се откриват дупки за греди. Дъното е изградено върху сбития глинест пласт с мазилки. Загладено и добре трамбовано, леко конкавно. Върху него се откриват животински кости, железен нож, глинени тапи, пул, фрагменти от няколко керамични съда от VI в.

Деструкциите в участъка на входа са подравнени през Средно-

Обр. 3. Южен стратиграфски профил на обекта

Fig. 3. Southern stratigraphic cross-section of the site

вековието (обр. 2.4; обр. 3.6). Над тях и върху северната страница на западния вход се регистрираха една над друга две еднотипни настилки (обр. 2.3), изградени от дребни камъни, фрагменти керамика и животински кости. По-късната се датира във втората половина на XII в. Последните се откриват на 0,50 м западно от лицето на сграда от втората половина на XII – началото на XIII в. (обр. 1.1). Проучи се ЮИ ѝ ъгъл, а в профила се регистрира и мазе към нея. Основата ѝ е изградена от добре обработени камъни, а блокажът е от по-дребни и фрагменти строителна керамика. В суперструкция градежът е от кирпич, на места и тухли.

Проучиха се части от още две средновековни сгради и единичен зид, разположен непосредствено пред южния профил (обр. 1.3). Датировката му е несигурна, въпреки откритите монети от XI в. в пласта във вътрешността, тъй като в този участък има множество съвременни нарушения. Около него се разкриха каменните основи на сграда от втората половина на XII – началото на XIII в., запазени до два реда височина (обр. 1.2).

В СЗ сектор античната сграда е разбита от няколко османски структури – кирпичена стена към структура развиваща се извън обекта, фундирана върху скалата и по-късно вкопаване, което нарушава и двете. Друго голямо вкопаване от XIV – XV в. разбива вътрешността на сградата с мазето, а други две късноосмански ями се регистрират в северния профил (обр. 2.2).

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 16 DR. ST. CHOMAKOV STR., PLOVDIV

Sophia Hristeva, Lyubomir Yankov

The site is situated on the south slope of Nebet tepe and its area is 55 m^2 (Fig. 1). Holes for beams and posts, and two large structures with rectangular shape are cut in the bedrock. Sherds from the Early Bronze, Early and Late Iron Age are found in the layers in and above them (Fig. 2.6).

In the mid-2nd c. AD a building was erected, with clay floor levels (Fig. 2.5; Fig. 2.9). The boundaries of the building fall outside of the excavated area. It is dated in the second half of the 2nd – 3rd c. After the destruction of the building, another one was built, of a significantly larger size (Fig. 1.4). Six chain rooms are registered – one of them and small sections of another two are excavated. A large structure with rectangular shape was dug into the central room in the 6th c.

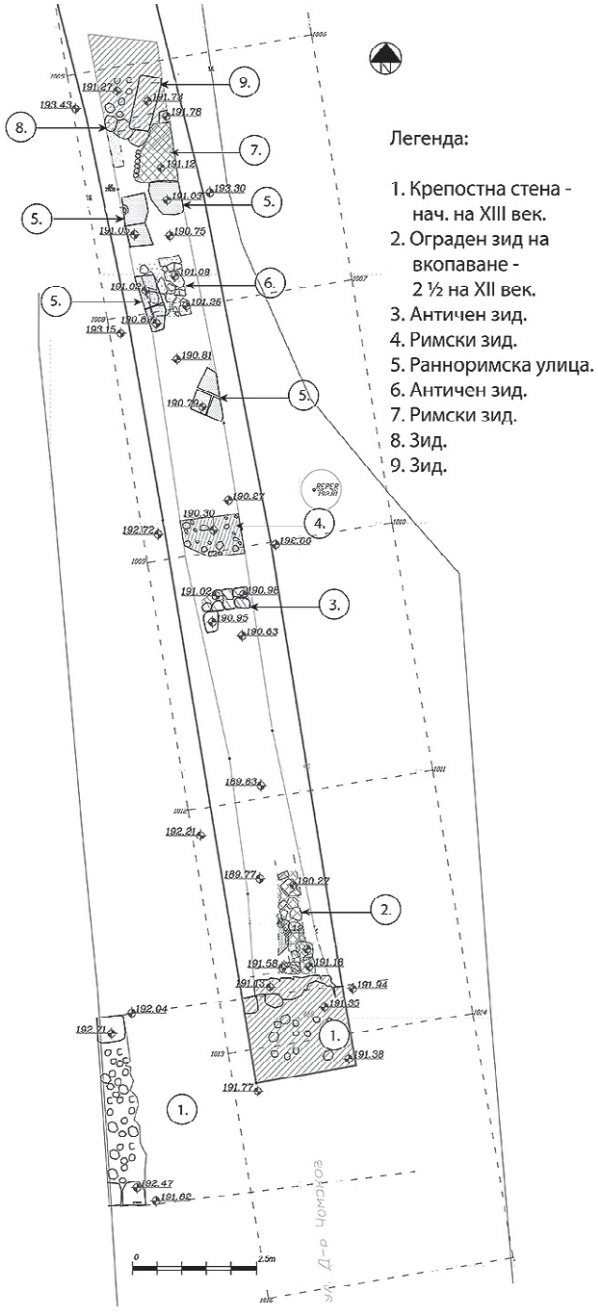
Two pavements from second half of the 12th c.were excavated (Fig. 2.3), parts of two buildings from the second half of the 12th – the beginning of the 13th c. (Fig. 1.1-2). From the Ottoman period – a mud brick wall, a sunken feature from the 14th – 15th c. and another two from the Late Ottoman period (Fig. 2.2).

№ 55. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УЛ. „Д-Р СТ. ЧОМАКОВ“, НЕБЕТ ТЕПЕ, ПЛОВДИВ

София Христева, Камен Станев

Ул. „Д-р Стоян Чомаков“ е разположена по южния склон на Небет тепе и следва билото му. Изкопът е с дължина 30 м и ширина 1,50 м. Съвременните нарушения достигат канализационната тръба на дълбочина 1,20 м от съвременният терен. На 3,0 м дълбочина, в северната част на изкопа е достигната скала. Непосредствено над нея е запазен тънък пласт неоднородна глина, в който се откриват единични фрагменти от съдове от раннобронзовата и ранноелинистическа епоха.

В този участък се разкриха части от улична настилка изградена от големи сиенитни плоски камъни, добре оформени, плътно подредени и нивелирани (обр. 1.5). Непосредствено северно от тях се разкриха два големи обработени сиенитни камъка, споени с кал, с обща ширина 0,70 м. Възможно е да става въпрос за зид с ориентация И – З (обр. 1.9). На 0,30 м южно от тях се разкри южното лице на зид, изграден от сиенитни камъни на калова спойка, запазен в един ред (обр. 1.8). Ориентацията му е И – З и е застъпен от правоъгълния сиенитен камък. Възможно е да са част от една и съща структура поради идентичната ориентация, а общата им ширина достига 2,0 м. Непосредствено върху най-северния участък от уличната настилка и зидовете е построена по-късна стена, изградена от средно големи плоски камъни, споени с бял хоросан (обр. 1.7). Запазена е в един ред от основата. Има ясно изразено

Обр. 1. План на обекта

Fig. 1. Plan of the site

южно лице с дължина 0,90 м и видима ширина 1,10 м. Предвид факта, че сградата застъпва уличната настилка и зидовете, предполагаме, че последните две са синхронни и биха могли да се датират най-общо в ранноримския период.

В централната част на канала (обр. 1.4) е запазен един ред от основата на втори зид, изграден от камъни, споени с бял хоросан. Фундиран е непосредствено върху скалата, ширината му е 0,70 м, а ориентацията И – З. Южно от него и върху част от настилката е построена стена от преизползвани фрагменти тухли и камъни (обр. 1.6). Не става ясно към какво съоръжение принадлежи и накъде се е развивало то, тъй като лицата на зида също не могат да се определят със сигурност. Впоследствие е нарушена и от средновековно вкопаване (обр. 2.3) и зид (обр. 2.11). Северно от него е запазено частично трамбовано ниво отухлена глина с парченца строителна керамика (обр. 2.13). Дупка за греда, оградена с камъчета и тухли, вероятно принадлежи към него.

Повечето структури са разградени и засипани след средата на IV – V в. с пластове пясък, сиенитен и мраморен трошляк (обр. 2.5).

Над настилката и двата зида в северната част е запазен северозападен ъгъл на постройка (обр. 2.11) и частично прилежащите зидове. Западният е изграден изцяло от тухли, а северният – от камъни и тухли, като към него е запазена част от суперструкция от кирпичи. Проследява се подовото ниво от жълта глина с дребни въгленчета, изградено непосредствено върху подравнената стена на бял хоросан (обр. 1.7). Изграждането ѝ се датира в края на XI – началото на XII в.

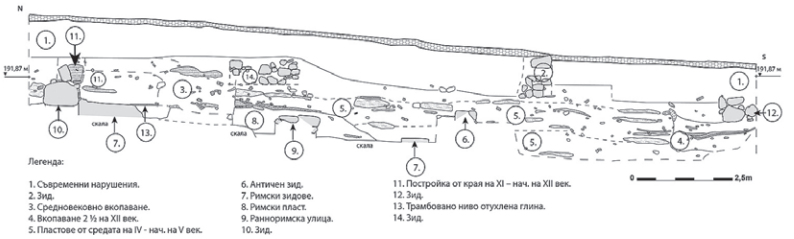
В най-южния край на изкопа от същия период е регистрирана трамбовка от фрагменти строителна керамика и единични дребни камъни (обр. 3.1). Разбита е от по-късни вкопавания (обр. 3.2-3). Северозападното се развива под трамбовката (обр. 3.2). В горната част е запълнено с черно-кафява пръст с въглени, а в долната с пепел, животински кости, битова керамика, охлюви, и фрагменти тухли. Има форма на траншея с посока С – Ю с равно дъното и с лека денивелация. Материалите открити в нея я датират в първата половина на XII в.

То от своя страна, в близко време е разбито от друго вкопаване (обр. 3.3). Вероятно основа на вкопано помещение, чиято горна част е била изградена от дъски и глина, видими под формата на горял пласт с прослойки въглени и глина (обр. 2.4). Достигната е горната част на зид изграден от камъни и фрагменти тухли. Основата от камъни е с дължина 1,50 м и ширина 0,40 м (обр. 1.2). Има добре оформено лице от изток и лек наклон на изток. Представлява западната стена на вкопано мазе. Материалите от нея са от втората половина на XII в. В най-горния пласт на двете вкопавания се откриха фрагменти от два белоглинени съда със зелена глазура – византийски внос от XI – XII в. Ю от тях, се регистрира още едно вкопаване в западния профил, непосредствено под канализационната тръба. Ямата е облицована с дърво, което на терена се отличава с ръждив цвят и дебелина 4 см. Датира се във втората половина на XII в.

В източния профил се регистрираха и документираха два зида, които е невъзможно да се датират, тъй като попадат непосредствено в трасето на тръбата и пластовете около тях са напълно унищожени и компрометирани (обр. 2.2,14).

Южната граница на изкопа попада в трасето на средновековна крепостна стена със стълбище от началото на XIII в. (обр. 1.1), проучена през 2012 г. в съседен имот (Божинова, Станев 2013, 485 – 488). Запазена е в цялата ширина на сондажа (до 1,80 м), и ширина 2,0 м. Разкрито е северното лице на стълбището, вероятно и цялото му трасе (ширина 1,30 м) и около 0,60 м от стената, като на Ю продължава извън трасето на изкопа. Стълбището и стената са изградени по идентичен начин от сиенитни камъни и тухли на спойка бял хоросан (много чист и плътен). Северното лице е подравнено и оформено от добре обработени камъни (квадри). Пълнежът е от дребни сиенитни и речни камъни, фрагменти строителна керамика, също на бял хоросан.

В южния профил, под стената, личат две дупки за кол – пилоти, свързани с изграждането на крепостната стена. Разположени са на 0,30 м една от друга. По-добре личи западната, която е с шир. 0,10 м и височина 0,40 м.

Обр. 2. Източен стратиграфски профил

Fig. 2. Easthern stratigraphic cross-section of the site

Обр. 3. Средновековни структури

Fig. 3. Medieval structures

Литература

Божинова, Станев 2013: Е. Божинова, К. Станев. Спасителни археологически разкопки на ул. „Д-р Ст. Чомаков“ № 5, Небет тепе, Пловдив. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 485 – 488.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS ALONG DR. ST. CHOMAKOV STR., PLOVDIV

Sophia Hristeva, Kamen Stanev

Dr. Stoyan Chomakov Str. is situated on the southern slope of Nebet Tepe hill and follows its ridge. The area of the trench is 30 by 1.50 m. At a depth of 3 m the bedrock is reached, and some Early Bronze and Early Hellenistic sherds are found. Parts of a street pavement (Fig. 1.5) and two walls from the Early Roman period (Fig. 1.8-9) were studied. Immediately on top of them a later wall is built (Fig. 1.7). A second wall bound with white mortar is preserved in the central part of the trench (Fig. 1.4). Most structures are demolished and used for leveling the terrain after the middle of the 4th – 5th c. (Fig. 2.5).

Several medieval structures were excavated. Part of a building (Fig. 2.11) and a compacted soil flooring (fig 3.1) from the end of the 11th – beginning of the 12th c. were found, as well as two basements (Fig. 3.2-3) from the 12th c. and a pit from the second half of the 12th c. The southern edge of the trench follows the line of the medieval fortress wall with a stairway from the beginning of the 12th c. (Fig. 1.1).

№. 56. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА БУЛ. „КОМАТЕВСКО ШОСЕ“ № 35, ГР. ПЛОВДИВ (УПИ III – 535.3258, КВ. 99А)

Здравка Коркутова, Радослав Илиев

Разкритите структури са с различна дължина и ширина и са част от основите на източния римския акведукт. Разкрити са основите на пет пилона, които са носили арките и зидания античен водопровод (обр. 1). Те са с различна степен на запазеност и с различни размери. Размерите на пилоните са 2 х 2 м. Изградени са от обработени камъни, споени с хоросан. В основата си те са с подложки от сиенитни плочи. Пилон № 4 е с по-големи размери: 3,75 х 3,75 м (обр. 2). Изграден е от ломени камъни, споени с хоросан, примесен с дребни въглени в основата си. В източната част на пилона се забелязва преизползвана сиенитна плоча. В горната си част пилонът е изграден от редуващи се пояси тухли, споени с хоросан, в които се забелязват стрити тухли. Пилон № 5 е частично проучен, тъй като попада в съседен имот. Той е изграден от ломени камъни и тухли, споени с хоросан и е с размери 1,65 х 1,09 м.

Находките от проведените проучвания са предимно строителна керамика (тухли) и силно фрагментирана римска и ранновизантийска керамика, както и няколко фрагмента османска керамика. Открити са и силно корозирали метални предмети и четири монети с датировка III – IVв.

Обр. 1. Пилони № 1 и № 2

Fig. 1. Pillars Nos 1 and 2

Обр. 2. Пилон № 4 – западно лице

Fig. 2. Pillar No 4 – western side

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 35 KOMATEVSKO SHOSE BLVD., PLOVDIV

Zdravka Korkutova, Radoslav Iliev

The uncovered structures are with different dimensions and are part of the foundations of the eastern Roman aqueduct of *Philippopolis* (Fig. 1). The bases of five pillars, supporting the arches and the water main were uncovered. The pillars measure 2 by 2 m. They are built of cut stones bound with mortar. Syenite slabs are placed at their bases. Pillar No 4 is of bigger size – 3.75 by 3.75 m (Fig. 2). It is built of stones bound with mortar, mixed with small charcoals in its base. A reused syenite slab is visible in the east part of the pillar. In its upper part the pillar is built with alternating courses of bricks with mortar. Pillar No 5 is partially studied, since it falls in a neighbouring plot. It is built of stones and bricks bound with mortar and measures 1.65 by 1.09 m. Four coins from the 3rd – 4th c. AD were found during the excavations.

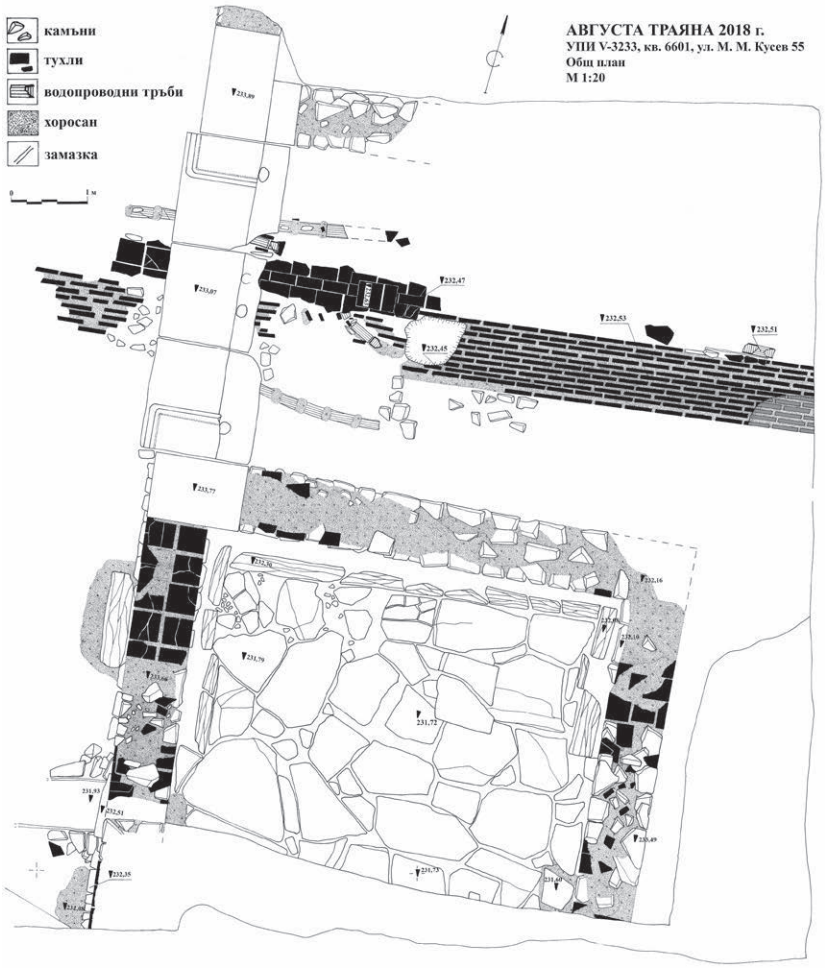
№ 57. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В АВГУСТА ТРАЯНА, БУЛ. „МИТРОПОЛИТ МЕТОДИЙ КУСЕВ“ № 55, ГР. СТАРА ЗАГОРА

Мария Камишева

Обект на проучването е УПИ V – 3233, кв. 6601, бул. „Митрополит Методий Кусев“ № 55, гр. Стара Загора. Имотът попада в северната част на резервата „Августа Траяна – Верея – Стара Загора“. През 2015 г. под ръководството на ас. Мария Камишева е проучена по-голямата част от него. Разкрита е част от улица – *cardo*, покрита с големи каменни плочи, както и многобройни съоръжения, свързани с водоснабдяването на античния град. Западно от улицата е проучена сграда – храм, свързан с императорския култ, а източно от нея е оформен портик с ари, зад който се развива сграда с две помещения.

След завършване на проучванията се разкри южното помещение на портика, в частта, попадаща в проучвания имот.

След демонтирането на канал от втори строителен период (средата на IV – края на VI в.), който бе ситуиран върху входа на сградата, източно от кардото, се потвърди първоначалното предположение, че засводеният канал от първи строителен период (края на II – средата на IV в.), разположен под уличното платно, продължава и в източна посока. В

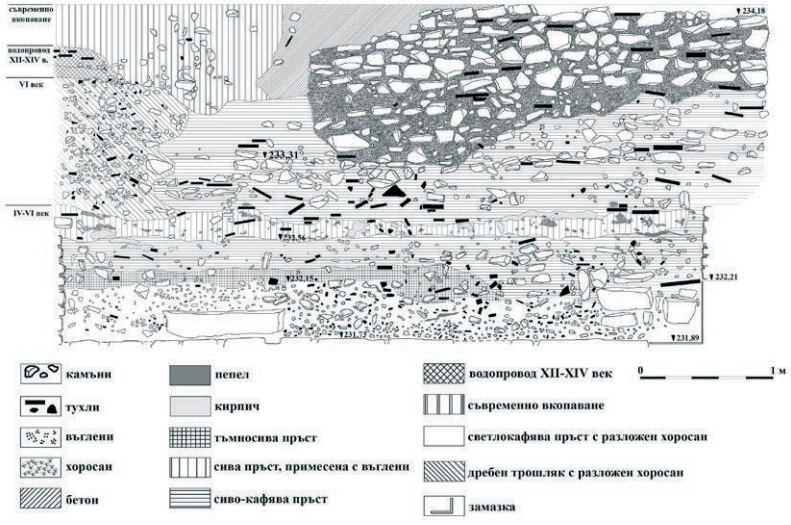
Обр. 1. Общ план на проучените структури през 2018 г. (автор М. Камишева).

Fig. 1. General plan of the excavated structures from 2018 (author M. Kamisheva)

Обр. 2. Общ изглед към проучените структури (снимка Цв. Четъшки)

Fig. 2. General view of the excavated structures (photo Ts. Chetashki)

Обр. 3. Южен профил над южното помещение (автор М. Камишева)

Fig. 3. Southern stratigraphic cross-section above the southern premises (author M. Kamisheva)

тази част той е значително по-добре запазен, като само в един участък е разрушен от по-късна яма. В останалата – засводяването е заравнено, защото вероятно е пречело при изграждането на съвременната сграда. Каналът се проследява до източния профил на терена, като общата му разкрита сега дължина от мраморния праг е 7,20 м. Изграден е изцяло от тухли, споени с хоросан.

Северно от него е оформен друг, който е изграден от цели и фрагментирани тухли, като наклонът му е от запад към изток. Стените му са изградени от две тухли, поставени една върху друга и споени с розов хоросан. Ширината му варира между 0,14 – 0,16 м. На места върху стените се забелязва измазване с розов хоросан. Покрит е с цели и фрагментирани тухли (кота 232,63). Проследява се на дължина 2,40 м, на изток от мраморния праг.

Продължи проучването на канала от втори строителен период, който през 2015 г. бе засечен от входа на храма. Той преминава през западния зид на южното помещение, и в мястото на пресичане. Има ширина 0,75 м. Изграден е от средни и големи ломени камъни на калова спойка. В южната част стената му е разрушена от по-късни градежи.

Оформеният водопровод, който бе проучен през предишния сезон по цялата южна част на терена, е изграден заедно със сградата от изток. Той е съобразен със западния зид на южното помещение и навлиза под него, като на мястото на преминаване, над него е поставена голяма каменна плоча. По западната страна на зида тя излиза извън него, а в източната следва линията му. Стените на водопровода, в частта на зида, също са измазани с розов хидрофобен хоросан. Това измазване се проследява в цялата основа на западния зид на височина 0,35 м от дъното.

Южното помещение на сградата не можа да се проучи изцяло, понеже южната му половина попада извън имотната граница. Бе установено, че ширината му в посока изток – запад е 5,50 м. Североизточният ъгъл на помещението е запазен на много по-малка височина. Каменните плочи, поставени на пода на помещението, се проследяват в цялата проучена част. Вертикално поставените камъни, засечени по цялата западна (непосредствено северно от водопровода) и северна стена в основата на зидовете на помещението, се проследяват и частично по източната стена на дължина 1,90 м.

През този археологически сезон не бяха разкрити структури от средновековния и османския период.

Литература

Камишева, Атанасов 2016: М. Камишева, А. Атанасов. Археологически проучвания в археологически резерват „Августа Траяна – Верея – Стара Загора“, УПИ V_{3233}, кв. 6601, бул. „Митрополит Методий Кусев“ № 55, гр. Стара Загора. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 610 – 614.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES IN *AUGUSTA TRAIANA*, 55 MITROPOLIT METODIY KUSEV BLVD, STARA ZAGORA

Mariya Kamisheva

The excavations in 2018 form a second campaign of fieldwork in the private plot V – 3233, sq. 6601, in Stara Zagora. In 2015, part of a *cardo* street, section of the water supply system, a temple-building related to the Imperial cult, a portico and a building with two premises were uncovered.

During the first building period (end of the 2nd – the middle of the 4th c. AD), the vaulted drain situated beneath the street continues to the east. It is well preserved and its uncovered length is 7.20 m.

The drain (width of 0.75 m) from the second building period begins from the entrance of the temple, and passes through the west wall of the south premises. It is destroyedin its southern part.

The southern premises, E – W oriented, is 5.50 m wide. Stone slabs cover the excavated section of its floor.

During this archaeological season no structures from the Middle Ages and the Ottoman period were found.

№ 58. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В АВГУСТА ТРАЯНА, УЛ. „Х. Д. АСЕНОВ“ № 106, ГР. СТАРА ЗАГОРА

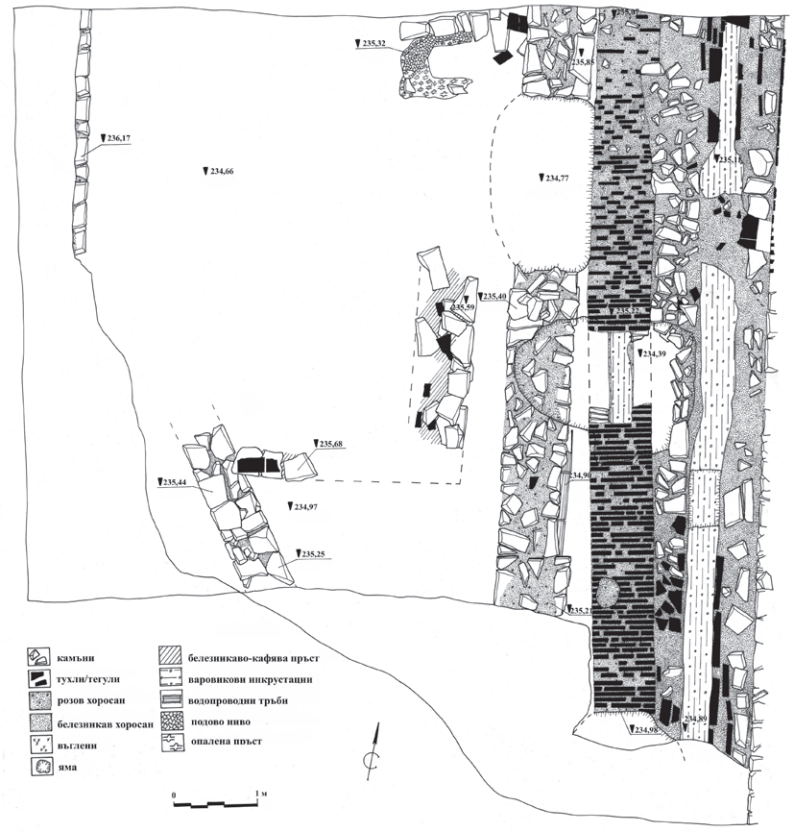
Мария Камишева, Петър Калчев

Обект на проучванията е УПИ XIV – 3220, кв. 66, ул. „Х. Д. Асенов“ № 106, гр. Стара Загора. Имотът попада в западната част на укрепената територия на Августа Траяна. Проучването през 2018 г. се явява втори етап от изследването на терена.

Установиха се четири строителни периода.

Първи период (средата на II – средата на III в.). От този период е разкрит зид от жълт травертин, разположен почти по западната линия на парцела. Той е с посока северозапад – югоизток. Има ширина 0,56 м и дължина 1,90 м. Спойката между камъните е от песъклив, белезникавожълт хоросан. В северозападната и в югоизточната си част е разрушен и не може да се проследи. Възможно е това да е станало при строителството на сградата от втория период.

Към този период се отнася изграждането на водопровода от глинени тръби, както и първият период от строителството на водопровода от сегментни тухли. Водопроводът от глинени тръби е застъпен от зида от втория строителен период. Водопроводът от сегментни тухли първоначално е бил оформен с каменни стени, изградени от средни по големина ломени камъни, споени с песъклив, белезникавожълт хо-

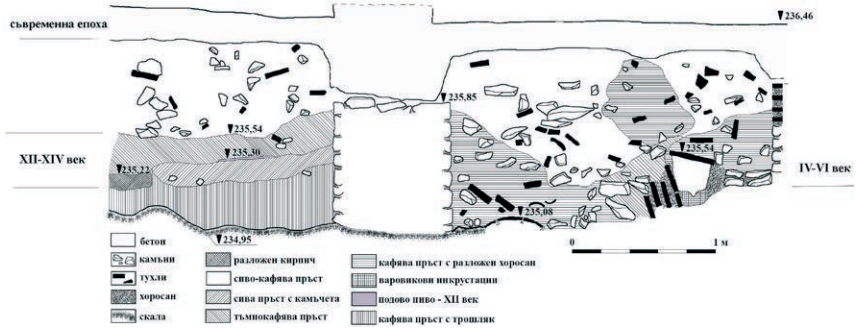
Обр. 1. Общ план на проучените структури през 2018 г. (автор М. Камишева)

Fig. 1. General plan of the structures excavated in 2018 (author M. Kamisheva)

Обр. 2. Общ изглед на проучените структури през 2017 – 2018 г. (снимка Цв. Четъшки)

Fig. 2. General view of the structures excavated in 2017 – 2018 (photo Ts. Chetashki)

Обр. 3. Северен профил на проучената част от терена (автор М. Камишева)

Fig. 3. Northern cross-section of the excavated terrain (author M. Kamisheva)

росан. Вкопан е в скалистия терен, като стените и дъното му са измазани с розов хидрофобен хоросан. Вероятно покритието му е било от каменни плочи или тухли.

Втори период (IV – VI в.). Към този период принадлежат масивните строежи, разкрити и в останалата част на парцела. Проученият през този сезон зид е с ширина 0,88 м и дължина 7,10 м. Той отстои на 2,25 м западно от западния зид със засводяването. Трасето му застъпва водопровода от глинени тръби, като по този начин го прекъсва и елиминира. Възможно е в южната му част да е бил оформен и вход, който впоследствие да е запушен.

На 8,12 м западно от описания зид и по линията на имота от страната на улицата се разкри друг зид със същата структура. По този начин те оформят друго помещение, развиващо се западно от проученото през 2017 г.

Водопроводът от първия строителен период е реконструиран, като над стените е оформен свод от сегментни тухли и височината на отвора е увеличена. В стената му е вграден и водопроводът от глинени тръби. Цялата дължина на водопровода е 8,40 м, като в най-южната и централната част е разрушен.

Между водопровода със сегментни тухли и западния зид със засводяване е разположен друг водопровод. Той е изграден едновременно със зида. От водопровода към засводяването е оформено отклонение, което е захранвало сграда или съоръжение, намираща се югоизточно от проучената през 2017 г. площ. Първоначално горната част на този водопровод е изграден със засводяване, а впоследствие, след запълването му с отлагания, е оформена като канал, който е покрит с тегули. Това се е случило към края на периода, като впоследствие и това ново трасе се е запълнило с варовикови отлагания. При изграждането на новото трасе върху свода на водопровода е запълнено и засводяването в зида при отклонението. Възможно е първоначално да е направено друго отклонение, с по-малка пропускателна възможност, а впоследствие да е елиминирано напълно.

Трети период (средата на XI – XIV в.). Структурите от този период са ситуирани западно от зида, разкрит през този сезон. Вероятно в тази част е оформено жилище, от което бе регистриран частично запазен под. Стените му са изградени от средни и големи ломени камъни, споени с кал. Точните му размери не могат да бъдат установени.

Четвърти период (XVIII – XIX в.). От този период е регистрирана една яма, която разрушава зида, успореден на западния зид със засводяването.

Литература

Камишева, Калчев 2018: М. Камишева, П. Калчев. Археологически проучвания в УПИ $IV_{3230,}$ кв. 66, ул. „Х. Д. Асенов“ № 106, гр. Стара Загора. – Археологически разкопки и проучвания през 2017 г. София, 2018, 294 – 296.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES IN *AUGUSTA TRAIANA*, 106 HADZHI D. ASENOV STR, STARA ZAGORA

Maria Kamisheva, Petar Kalchev

The excavations in 2018 form a second campaign of fieldwork in the private plot XIV – 3220, sq. 66, in Stara Zagora. Four construction phases are identified.

First period (mid-2nd – mid-3rd c. AD). A conduit made of ceramic pipes belongs to this period, as well as the first construction phase of the conduit made of segmented bricks. The one with the bricks was then built with stone walls. It is dug into the rocky terrain, plastered with pink hydrophobic mortar.

Second period (4th – 6th c. AD). The unearthed wall during this archaeological season is 2.25 m high, with an arch, west of the west wall. An entrance existed then in its southern side, and later it was blocked. The conduit from the first period was reconstructed with a vault made of segmented bricks. Another plumbing is situated to the west of it is.

Third period (middle of the 11th – 14th c. AD). Part of a dwelling with partially preserved floor level is excavated.

Fourth period (18th – 19th c.). A pit destroys the newly found wall from the second period.

№ 59. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА УЛ. „Х. Д. АСЕНОВ“ № 118 – 120, СТАРА ЗАГОРА (УПИ XX – 9915, КВ. 66)

Петър Калчев, Мария Камишева

През месеците септември и октомври 2018 г. във връзка с реализацията на инвестиционно намерение в УПИ XX – 9915, кв. 66 се извърши спасително археологическо проучване с Разрешение № 379 /21.08.2018 г. и научен ръководител ас. Петър Калчев и зам.-ръководител ас. Мария Камишева, и двамата от РИМ – Стара Загора.

Обектът е разположен в северозападната част на зона „А” на археологически резерват „Августа Траяна – Верея – Стара Загора“. Имотът представлява две къщи с дворните им места. Къщите са разположени в западната половина от парцела. Те имат дълбоки мазета, вкопани до здравия терен. В североизточния ъгъл на обекта е регистрирана септична яма, принадлежаща на северната къща. Ямата е с квадратна форма, градеж от ломени камъни на калова спойка и размери 4 х 4 м и е вкопана до скалата. Септичната яма на южната къща е с идентичен градеж и с размери 2,5 х 2,5 м. Тя е разположена на границата между двата двора, т. е. до централната част на източния профил.

Разкриха се две къщи от османския период. Едната се намира в южната централна част на парцела и само североизточният ѝ ъгъл попада в

Обр. 1. Общ план на проучвания обект

Fig.1. Plan of the excavated site

Обр. 2. Източен профил на проучвания обект

Fig. 2. East cross-section of the excavated area

Обр. 3. Въздушна снимка на проучвания обект

Fig. 3. Aerial photo of the excavated area

границите на терена. Разкритите от нея части имат следните размери: изток – запад 3,80 м, север – юг 3,60 м, ширина 1,0 м. Те са изградени от големи и средни ломени камъни и фрагментирани тухли, споени с хоросан. Втората къща се намира в северозападната част на обекта. Тя е изградена от малки и средни ломени камъни на калова спойка. Зидовете са запазени само в един ред и имат следните размери: 1,1 м север – юг х 4 м изток – запад.

Освен двете къщи от османския период са проучени и дъната на две ями. Яма 1 (диаметър 1,50 м) има равно дъно и конусовидна форма. От северната страна е подзидана с камъни на калова спойка. Яма 2 (диаметър 1,30 м) се намира в северозападната част на парцела и има същите характеристики като яма 1.

При спасителното археологическо проучване в югоизточната част на парцела се откри част от антична сграда (III – IV в.), развиваща се южно и източно от проучвания терен. От сградата са проучени два зида, сключващи североизточния ѝ ъгъл. Сградата е построена от ломени камъни и тухли, споени с хоросан. Проучената част от сградата е с размери 7,06 м изток – запад х 1,08 м север – юг. Ширината на зидовете е 0,84 м. Най-високата запазена част на сградата е 1,0 м. При самия ъгъл, в северния край на зида с посока север – юг се разкри преправка, изградена от тухли със спойка от хоросан, широка 1,74 м.

При проучването се разкриха трасетата на четири канала. Канал 1 е изграден от дребни и средни ломени камъни със спойка от хоросан. Каналът е с посока изток – запад и трасето му минава успордено и непосредствено до проучената антична сграда. В рамките на парцела не беше разкрито неговото покритие. Разкритата дължина на канал 1 е 13 м, отворът му е широк 0,60 м, а зидовете са широки по 0,60 м. Височината на канала е 1 м. В източна посока трасето му продължава извън рамките на парцела, а в западна посока завършва с утаителна яма. Тя е с цилиндрична форма (диаметър 1,20 м, дълбочина 1,64 м).

Канал 2 е с посока север – юг и пресича целия парцел през средата. Изграден е от дребни и средни камъни на хоросан, със сводово покритие. На няколко места каналът е нарушен от по-късни интервенции. Пълнежът му е от тъмнокафява, рохка пръст. В канала бяха намерени няколко почти цели средновековни керамични съда. Проученото трасе на канала е 20 м, широк е 1,30 м, а отворът му е 0,50 м. Височината на канала е 1,70 м.

В източната половина на обекта се проучи канал 3. Неговото трасе е с посока изток – запад. Намира се северно от канал 1. Канал 3 е изкопан в скалата. Изграден е от четири реда дребни ломени камъни на кал, покрити с плочести камъни. В източна посока каналът продължава извън проучения терен, а в западна посока достига до канал 2. Проучената му дължина е 8,50 м, а покритието му е широко 1,20 м. При изграждането на канал 3 е нарушена източната стена на канал 2. Преправката на стената на канал 2 е изградена от дребни ломени камъни на калова спойка. Канал 4 се намира западно от канал 2. Трасето му е с посока север – юг, като образува дъга. Каналът е покрит с плочести камъни. Изграден е от дребни ломени камъни на калова спойка. Проучената дължина на канала е 11 м, средна

ширина на плочите – 1,0 м. Трасето на канал 4 в южна посока достига до една от проучените турски къщи.

При проучването се разкриха и два водопровода. Единият е с посока север – юг, минава непосредствено и западно до трасето на канал 2. Той прекосява целия парцел (20 м). Силно разрушен е и на много места липсват тръбите (ширина 0,20 м). Другият водопровод е с посока изток – запад. Разположен е в южната част на обекта. Трасето му се проследява от западния край на античната сграда и минавайки под османската къща, продължава в западна посока, където е разрушен от мазето на съвременната къща. Запазената му дължина е 4,0 м, висок е 0,30 м. В централната част на парцела, западно от канал 2 и източно от канал 4, е проучено басейнче, изградено от тухли с хоросан. То е с размери 0,70 х 0,70 м, дебелина 0,24 м. Измазано е с хидрофобен хоросан. Западно от канал 2 се разкри латрина.

На кота 236,97 м (на около 4 метра от съвременния терен) е достигната скалата (обр. 1 – 3).

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT 118 – 120 HADZHI D. ASENOV STR., STARA ZAGORA

Petar Kalchev, Maria Kamisheva

In 2018 rescue archaeological researches took place in the northern part of the archaeological reserve *Augusta Trayana* – Vereya – Stara Zagora. Two houses from the Ottoman period were discovered, made of stones with mud bonding. Two pits from the same period were excavated, too.

Part of an antique building (3rd – 4th c. AD) was unearthed in the eastern section of the site; the northern wall of the building was examined. It is made of stones and bricks bonded with mortar, has a width of 0.84 m, and it is preserved up to a height of 1 m.

Routes of four drains were discovered. Two of them are dug into the bedrock.

Conduits of ceramic pipes were also discovered, destroyed by late interventions. In the NW part of the plot an antique *latrina* was excavated (Figs 1, 3).

№ 60. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ ПРИ СТРОИТЕЛСТВО НА ЕЛЕКТРОПРОВОДНА ЛИНИЯ „КИПАРИС“ В СТАРА ЗАГОРА

Петър Калчев, Атанас Атанасов

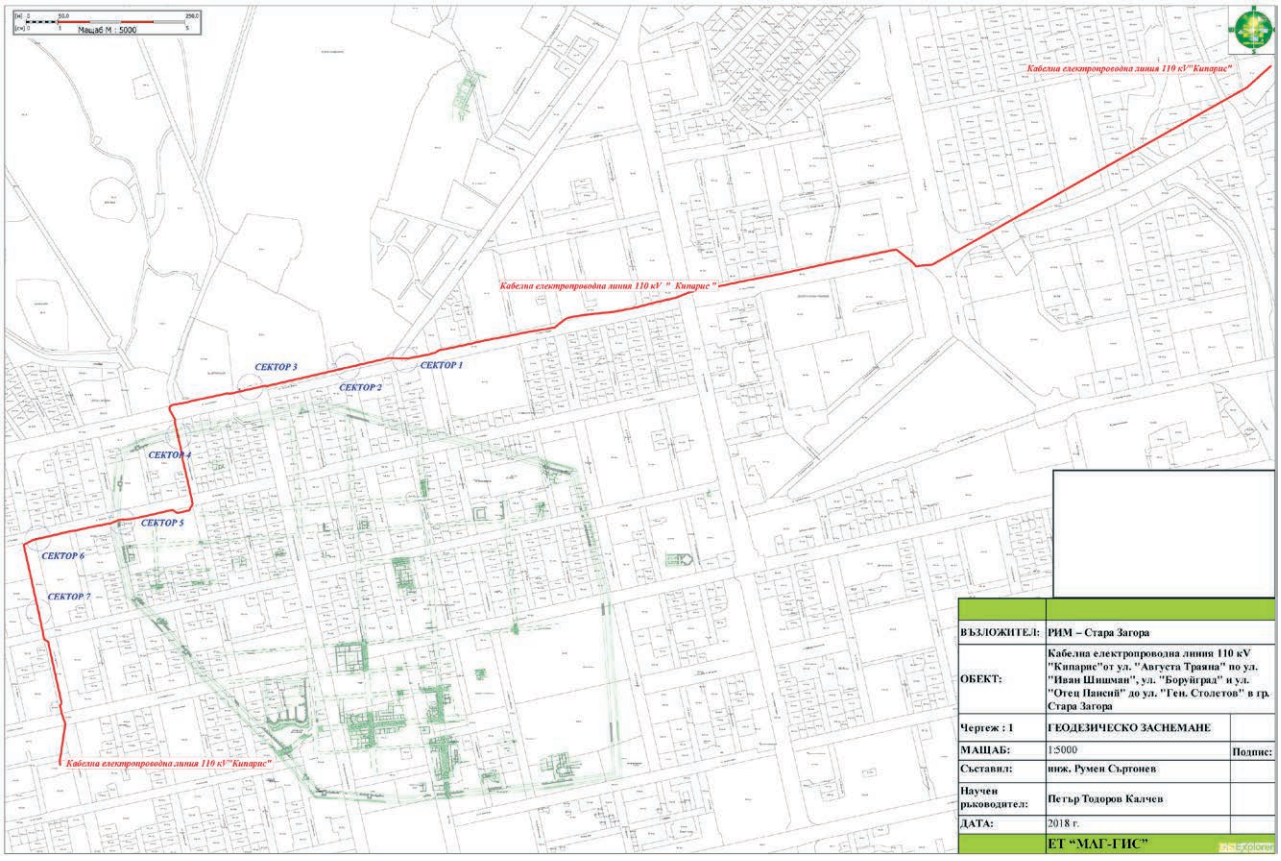
През месец юли 2018 г. се проведе археологическо проучване във връзка с реализацията на инвестиционно намерение за прокарване на нова кабелна електропроводна линия „Кипарис“ от ул. „Августа Траяна“, по ул. „Иван Шишман“, ул. „Боруйград“ и ул. „Отец Паисий“ до ул. „Генерал Столетов“ в Стара Загора (обр. 1).

Обектът попада в северозападната част на археологическия резерват „Августа Траяна – Верея – Стара Загора“. По трасето на канала се проучиха регистрираните при археологическото наблюдение структури в седем отделни сектора.

В близост до кръстовището на улиците „Августа Траяна“ и „Хан Аспарух“ бе проучено частично разрушено гробно съоръжение. То представлява обикновена гробна яма, със стреховидно покритие от тегули. Скелетът е запазен частично.

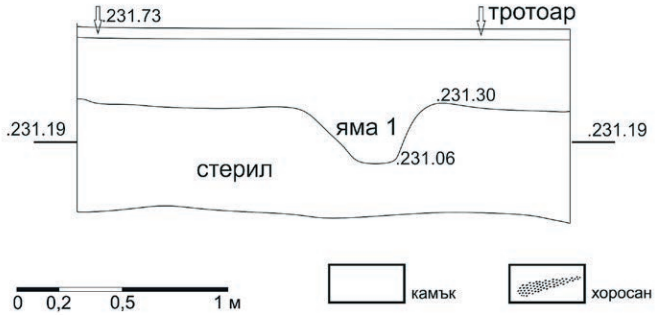
По северния тротоар на ул. „Августа Траяна“ (пред Военния клуб) се проучи яма (обр. 2). В запълнителя се откриха множество фрагменти от антична керамика. Непосредствено до ямата бе проучено друго гробно съоръжение. Гробна яма не е регистрирана, тъй като е разрушена при полагането на съвременния тротоар. Индивидът е положен по гръб, в изпънато положение и ориентиран изток – запад. Черепът е разнесен върху ребрата. Погребаният е възрастен индивид.

В същият сектор се разчисти и документира канал, изграден от ломени камъни, споени с хоросан и с покритие от плочести камъни. Каналът не бе изцяло проучен, тъй като продължава да се

Обр. 1. Карта на АР „Августа Траяна – Верея – Стара Загора“ с трасето на КЕЛ „Кипарис“

Fig. 1. Map of the archaeological reserve ‘Augusta Trayana – Vereya – Stara Zagora’ with the route of the electricity cable line ‘Kiparis’

Обр. 2. Южен профил на Сектор 2

Fig. 2. Southern cross-section of the Sector 2

използва за оттичане на фекални води от Военното формирование.

В западна посока по същия тротоар на ул. „Августа Траяна“ в района на „Малкото Аязмо“ се откриха и проучиха седем гробни съоръжения без покритие и инвентар, всичките частично нарушени от стари строителни дейности. При един от гробовете (гроб № 5) са регистрирани частично запазени останки от два детски индивида.

В този сектор се проучи и един зидан канал от ломени камъни, обмазан с хидрофобен хоросан, който е покрит с големи по размери каменни плочи (обр. 3).

На западния тротоар на ул. „Х. Д. Асенов“, южно от магазин „Жабките“ е проучена и документирана част от северната крепостна стена на Августа Траяна.

На южния тротоар на ул. „Боруйград“ в непосредствена близост до кръстовището с ул. „Иван Асен II“ е проучена и документирана част от западната вътрешна стена на античния град. Ширината на стената в този участък е 3,20 м.

По южния тротоар на ул. „Боруйград“, в близост до кръстовището с ул. „Отец Паисий“ се разкриха два антични зида. Зидовете са с ориентация север – юг и са изградени от средно големи ломени камъни със спойка от бял хоросан. Имат добре оформени лица.

По западния тротоар на ул. „Отец Паисий“, до оградата на църквата „Света Троица“ е разчистен друг зид. Градежът му е идентичен с този на предходните два. Ориентиран е изток – запад.

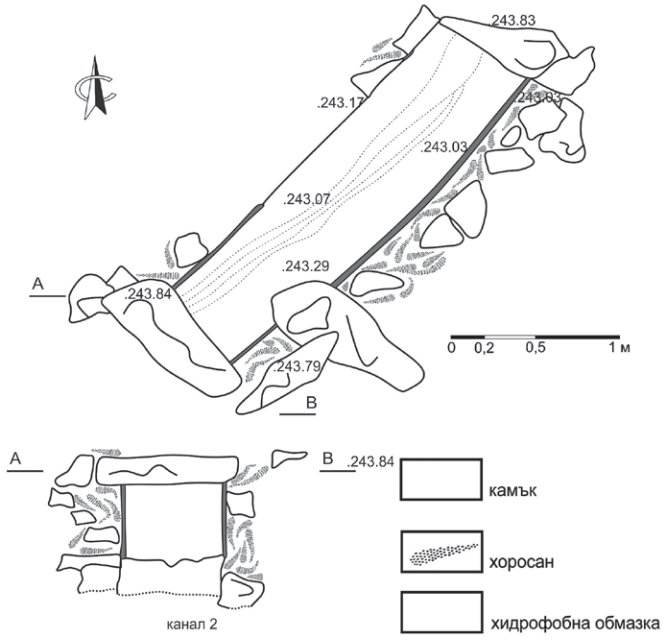
RESCUE EXCAVATIONS ALONG A ELECTRICITY CABEL LINE 'KIPARIS' IN STARA ZAGORA

Petar Kalchev, Atanas Atanasov

In July 2018 archaeological research was conducted along the route of a new electricity cable line in Stara Zagora, from *Augusta Trayana* Str., through Ivan Shishman Str., Boruygrad Str. and Otets Paisii Str., to General Stoletov Str. in Stara Zagora (Fig. 1).

In the Sectors 1, 2, 3 nine grave structures were excavated. They had no covering and inventory (except for grave 1 which was covered with *tegulae*). The skeletons were laid on their backs, with E – W orientation. In grave 5 two partially preserved children skeletons were found.

Two covered drains in the Sectors 2 and 3 were registered (Fig. 3). In Sector 4 the northern fortress wall of *Augusta Traiana* was traced. Part of the west inner wall was found in Sector 5. In the Sectors 6 and 7 three walls, probably ancient, with identical construction, were discovered.

Обр. 3. Античен канал – Сектор 3

Fig. 3. Ancient drain – Sector 3

№ 61. ПРОУЧВАНИЯ В КАБИЛЕ – СЕКТОР V

Иван Вълчев, Венета Ханджийска, Филип Колев, Ивайло Лозанов

Проучванията в Сектор V на Кабиле през 2018 г. отново се проведоха в два участъка – източен, със структури основно от периода на Късната античност и западен, със структури от Елинизма.

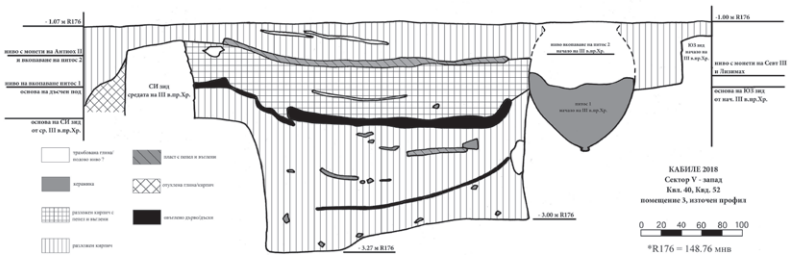
В западната част на сектора се проучваха два контекста, разположени във вътрешността на късноримския хореум – вкопаване в рамките на помещение 3 от ранноелинистическата сграда и културен пласт, натрупан през римската епоха и запазен между бетонни подпори от консервацията през 80-те години на XX в.

Вкопаното съоръжение с четвъртита форма е регистрирано през 2016 г. при проучването във вътрешността на помещение 3. То е лесно разпознаваемо на терена поради наличието в горната му част на висока концентрация на овъглена дървесина, сред която се различават големи парчета от греди. Тогава то не е разкопано в дълбочина и като работна хипотеза остава идеята, че става въпрос за зимник. На нивото на горелите греди и сред тях са открити материали, които датират контекста най-общо в рамките на първата половина на III в. пр. Хр.

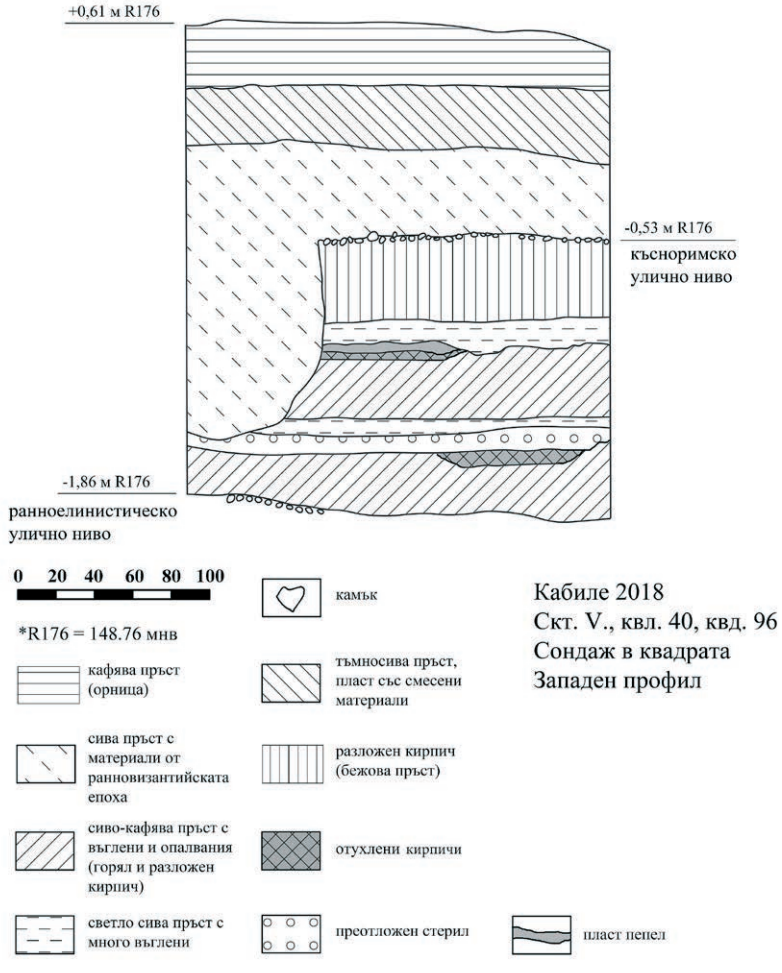
Обр. 1. Питоси от помещение 3

Fig. 1. Two pithoi in room 3

Обр. 2. Помещение 3 – източен профил

Fig. 2. Room 3 – eastern cross-section

Обр. 3. Сондаж в квадрат 96 – западен профил

Fig. 3. Grid square 96 – western cross-section

През 2018 г. целта на проучванията е да се достигне дъното на вкопаването и да се изясни характерът му. Отново са открити находки, които потвърждават наблюдението, че опожаряването на нивото в горната му част е станало преди средата на III в. пр. Хр. – монети на Лизимах и на Филип II, чернофирнисов кантарос от втората четвърт на III в. пр. Хр. Установи се, че то е с обща дълбочина около 1,50 м от нивото на горелите греди и е вкопано изцяло в глинестия материк (стерил). Структурата на пълнежа му е сравнително хомогенна – разложен кирпич, въглени и буци отухлена глина. Открити са малко материали – основно амфорна тара и единични стени от питоси. Малкото фирнисови фрагменти са с характеристиките на формите и покритието от втората половина на IV в. пр. Хр. Към такава датировка водят и монетите, които включват бронзови номинали на Месамбрия Понтика, Филип II и Александър III, включително и постумни от последните десетилетия на века.

При разчистване на питос, разкрит през предходните сезони, се установи, че той е поставен във вътрешността на друг питос, долната половина на който е останала на място (обр. 1). След премахване на по-късния питос, в пласт от пепел в долния, са открити паничка и ихтия с червен лак и фрагменти от глинени калъпи (за отливане на бронзови предмети?), постумна монета на Александър III от последната четвърт на IV в. пр. Хр., както и част от устието на самия питос. На базата на находките и най-вече керамичните съдове, които представляват местни форми, поставянето на втория питос може да се постави най-рано около средата на III в. пр. Хр. Интересно е, че ситуацията много напомня на тази разкрита в по-късния питос през 2015 г. и определена като депозит, следствие на ритуал, свързан с излизането на съда от употреба или с ново строителство.

Стратиграфската ситуация в рамките на помещение 3 и откритите находки при проучването му позволяват да се направи относително ясна картина по отношение на хронологията му, която съответства на ситуацията от източната страна на хореума (обр. 2).

Най-ранно е четвъртитото вкопаване, като то не е част от елинистическата сграда, а предхожда изграждането ѝ. Откритите в него материали са аналогични на тези от ямите, разкрити под основите на сградата и под настилката на двора ѝ, които са запълнени най-късно в началото на III в. пр. Хр. Определянето на функцията му е несигурно, тъй като не е разкрито изцяло в план. Явно е било запълнено нарочно, преди изграждането на сградата (в началото на III в. пр. Хр.) и е покрито с дървени

греди, за да се предотврати хлътването на пода в рамките на помещение 3.

Следва първият етап от функционирането на сградата (в помещение 3), маркиран основно с монети на Лизимах и Севт III – т. е. първата половина на III в. пр. Хр. С него се свързва и използването на първия питос. Следва преустройство на сградата, около средата на III в. пр. Хр. и вторият етап от използване на помещение 3, на подовото ниво на което са открити основно монети на Антиох II и керамика от втората половина на III – началото на II в. пр. Хр. По това време се поставя и използването на втория питос.

С цел изясняване на стратиграфията в кв. 96 беше заложен сондаж с размери 2 х 2 м (обр. 3). Цялостната дебелина на културните напластявания от нивото на съвременната повърхност до ранноелинистическата улична настилка, лежаща върху материковата пръст, е около 2,50 м. В дълбочина са вкопани ями от елинистическата епоха и така дебелината достига около 3,50 м. Ясно се разграничават пластове от късноримската и елинистическата епоха, като липсват такива от римската. Единствените структури от елинистическата епоха, документирани в източната част, са останките от зид с ориентация СИ – ЮЗ, регистриран под пода на късноримската сграда А.

Разкопките през 2018 г. потвърдиха изказаните хипотези за хронологията и същевременно внесоха известни корекции в цялостния план на късноримските сгради. Изграждането им може да бъде поставено в началото на втората четвърт на IV в., а загиването им е свързано с опожарявания с найкъсни монети на Валент. Сграда А се очерта като двупространствена с ос в посока С – Ю и обширно покрито пространство пред южната фасада. Предстои да бъде изяснено дали става дума за открит навес или за още едно помещение в южна посока.

В кв. 100 е документиран паднал покрив. Стратиграфската му позиция показва, че е по-късен от сграда В. Откритата в деструкциите монета от V в. вероятно насочва към времето на функциониране на по-късната сграда и се явява единственото към момента сведение за живот в сектора през петото столетие.

EXCAVATIONS IN *CABYLE* – SECTOR V

Ivan Valchev, Veneta Handzhiyska, Philip Kolev, Ivaylo Lozanov

In the western part of the sector, a quadrangular structure was explored, which was interpreted as a cellar. It had a total depth of about 1.50 m. The material found in it dates its filling before the construction of the early-Hellenistic building in the beginning of the 3rd c. BC. The already filled cellar was covered with wooden beams in order to prevent the floor of the newly built room 3 of settling. Two *pithoi*, placed in one another, were found *in situ*. They are related to two consecutive stages of use of the room – in the first and in the second half of the 3rd c. BC, respectively (Figs 1, 2).

The thickness of the layers in grid square 96 is about 2.50 m from the present-day surface to the level of the early Hellenistic street. Layers of the late Roman and Hellenistic periods are clearly distinguishable, and there are no Roman period structures and artifacts (Fig. 3). The study of late Roman buildings continued without significant corrections in their chronology.

№ 62. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В КАБИЛЕ – СЕКТОР XII, ОБЕКТ „ПРЕДСТАВИТЕЛНА СГРАДА ОТ КЪСНОРИМСКАТА ЕПОХА“

Стефан Бакърджиев, Мирослав Козарев

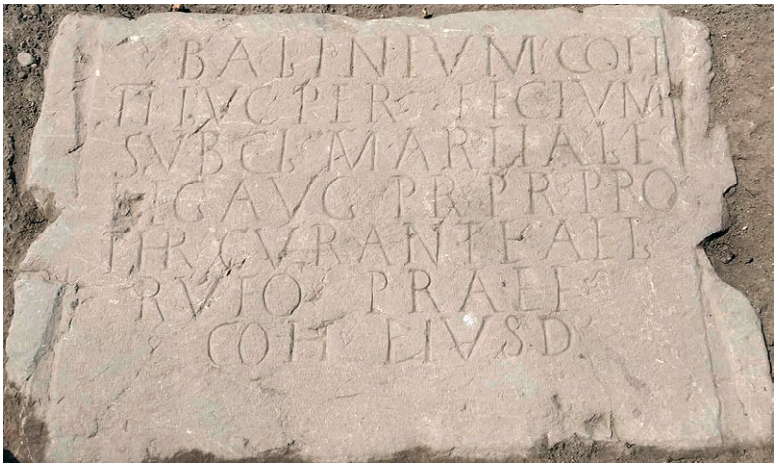
Редовните археологически проучвания през 2018 г. се проведоха на два етапа през месеците юни – юли и септември – октомври от екип на РИМ – Ямбол с научен ръководител Стефан Бакърджиев, заместник-ръководител Мирослав Козарев и Явор Русев – член на екипа, съгласно Разрешение № 233/09.05.2019 г.

Археологическите проучвания бяха съсредоточени в квартал XLII; отделни квадрати бяха проучени и в кварталите LI, LII и XLIII. Основната задача бе проучването на сградата, разположена северно от проучената през 2016 – 2017 г. сграда с перистилен план (сграда D).

Обр. 1. Сграда F, разкопана през 2018 г., разположена северно от сграда D с перистилен план, проучвана през 2016 – 2017 г.

Fig. 1. Building F excavated in 2018, situated to the north of peristyle building D excavated in 2016 – 2017

Обр. 2. Надпис, съобщаващ за построяването на терми по времето на император Марк Аврелий

Fig. 2. An inscription announcing the construction of thermae during the reign of Emperor Marcus Aurelius

Разкопаната през сезон 2018 г. площ обхваща 750 кв. м. В рамките на извършеното в квартал XLII археологическо проучване са разкрити части от представителна сграда, която, според възприетата през 2016 г. номерация в сектора, е обозначена като сграда F. Според откритите при разкопките находки тя е функционирала през римската и късноримската епохи. Проучените към момента части от представителната сграда не позволяват да бъде уточнен нейният план. Към момента е видно, че сграда F има същата ориентация С – Ю с отклонение 22° на изток, както проучената в периода 2016 – 2017 г. сграда D с перистилен план (обр. 1). Сграда F се позиционира северно нея и източно от частично проучената улица, която тангира от изток сграда D, както и частично проучените сгради Е и А.

Проучваната сграда е претърпяла сериозни разрушения, тъй като запазеността на зидовете в суперструкция в най-добрия случай не надвишава 0,50 м, като в повечето участъци е не повече от 0,15 – 0,20 м. В рамките на извършените през 2018 г. разкопки са регистрирани общо три строителни периода във функционирането на сграда F.

Първият се се датира в рамките на втората половина на II до средата на III в. и се свързва с времето на най-представителен живот на сградата. От този период са зидовете от квадратни и правоъгълни тухли, споени с бял хоросан от добре пречистен речен пясък и вар. Въпреки ниското ниво на запазеност в суперструкция, в рамките на проученото пространство са регистрирани градежи с три различни ширини на зидовете – 1,05 м (три квадратни тухли), 0,85 м (2,5 квадратни тухли) и 0,70 м (2 квадратни тухли).

В пластовете, свързани с този строителен период, се намериха фрагмент от бронзова статуя, както и фрагмент от бронзова глава на орел. Освен тях се откриха и бронзови и сребърни монети на императорите от Антонин Пий до Александър Север. От същия период е и откритият латински надпис в седем реда (обр. 2), указващ построяването на терми по времето на император Марк Аврелий. Надписът е преизползван в подовото ниво във втория строителен период.

Вторият строителен период се поставя в хронологическите рамки на третата четвърт на III в. и най-вече след готските нашествия от този период. Посоченият период е представен от зидове от ломен камък с хоросанова спойка и дебелина 0,55 – 0,60 м. Зидовете от този период са запазени в суперструкция до 0,50 м. Проучванията дават основание да се предполага, че във височина зидовете са били на кирпич. Част от проучените зидове са долепени на фуга към по-ранните зидове от първи период, което

показва приемственост в проучваната зона, както и запазване на функционалността на сградата. В пластовете от този период се разкриват монети на императорите от Клавдий II Готски до Диоклециан. В посочения период сграда F губи своята представителност, но вече е част от комплекс заедно с перистилната сграда D – техниката на градеж при двете сгради е сходна. През този период е изградена и настилката от натрошена строителна керамика в източната част на проучваната сграда. Сградата е била окончателно разрушена вероятно при превземането на Кабиле от готите през 377/378 г.

Третият период на преустройство е свързан с управлението на Юстиниан Велики. Зидовете от този период са от недобре обработени камъни с калова спойка. Налице е преизползване на част от помещенията на сградата, която вече е загубила първоначалната си функция.

В рамките на археологическото проучване през 2018 г. с цел доизясняване на хронологията на обекта бяха извършени разкопки и в рамките на атриума на сграда D.

Проучванията обхванаха цялото вътрешно пространство на атриума. Разкопките показаха, че пластът от трамбован речен чакъл, който запълва атриума, покрива пласт рушевини от покривни керемиди, които са се срутили над изграден от тухли, споени с розов хоросан, правоъгълен имплувиум, който е бил разположен в центъра на атриума.

Разкритият имплувиум има дълбочина 0,50 м и външни размери: 7,0 м дължина с ориентация И – З и 4,25 м ширина С – Ю, той е леко изместен на изток. Запазено е дъното, изградено от тухли, обмазани с розов хидрофобен хоросан, както и изцяло запазен иззидан с тухли канал при ЮИ ъгъл за отвеждане на водите от басейна.

В западната част на сондажа се извърши проучване и в дълбочина под нивото на разкрития имплувиум. При изграждането басейнът е разрушил част от есахара и подово ниво на сграда от елинистическата епоха, които се датират с монета на Антиох II и контрамарка на Кабиле. Под тях бяха доловени още два пожара, като в най-долния се откри монета на Абдера, датирана в средата на IV в. пр. Хр. Монетата е свързана с походите на Филип II Македонски в Тракия и превземането на Кабиле от неговата армия.

Проведените през 2018 г. редовни археологически проучвания, представят значителен напредък в изследването на стратиграфията на Кабиле във всички периоди на обитаване.

Литература

Бакърджиев, Козарев 2017: Ст. Бакърджиев, М. Козарев. Археологически проучвания в АР „Тракийски и античен град Кабиле“, сектор „Южна крепостна стена“. – Археологически открития и разкопки през 2016. София, 2017, 364 – 366.

Бакърджиев, Козарев 2018: Ст. Бакърджиев, М. Козарев. Археологически проучвания в Кабиле, сектор XII – перистилна сграда от късноримската епоха. – Археологически открития и разкопки през 2017. София, 2018, 303 – 306.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH IN *CABYLE*, SECTOR XII – SITE 'BUILDING F'

Stefan Bakardzhiev, Miroslav Kozarev

The excavated area covers 750 m^2. Parts of a large building (building F) were discovered in Quarter XLII, situated to the north of building D – another large building in *Cabyle*, with a perystile plan, excavated in 2016 – 2017 (Fig. 1).

The walls of building F are not well preserved, with a height not exceeding 0.5 m, and in most section just 0.15-0.20 m. At least three construction techniques, which probably reflect three different construction periods of building F, were identified. The building existed from the second half of the 2nd c. AD until the third quarter of the 3rd c. AD when it was destroyed by fire. Later, in the 6th c. AD, part of the premises is reused but the function of the building is changed. During the excavations in 2018, an inscription in Latin was found reused in the floor level of the second construction period of building F (Fig. 2).

№ 63. ДЕУЛТУМ, СЕВЕРОЗАПАДНА ЪГЛОВА КУЛА НА КЪСНОАНТИЧНАТА КРЕПОСТ (ОБЕКТ 11)

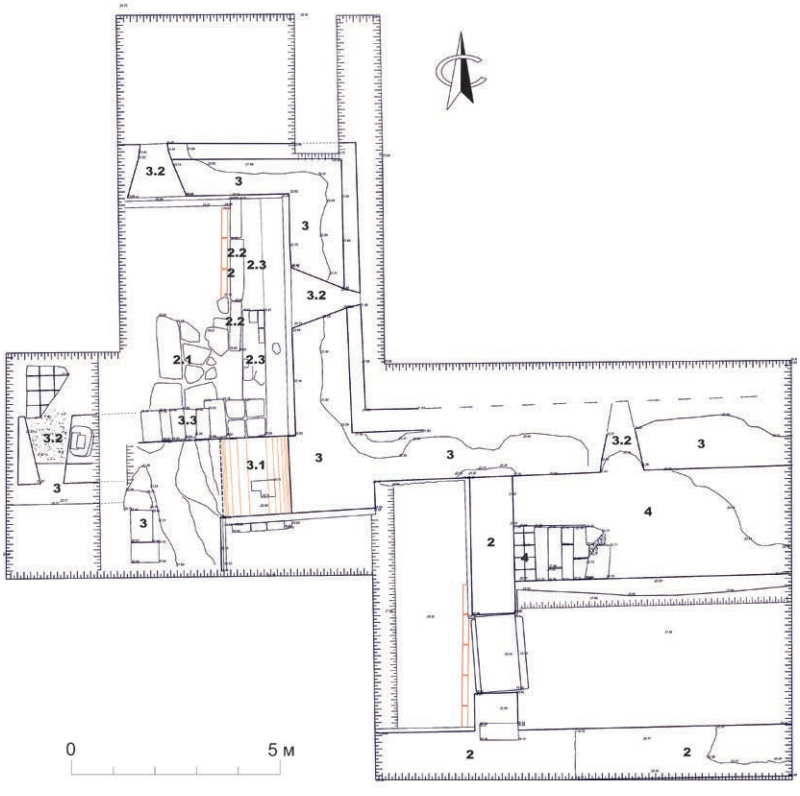
Людмил Вагалински

Работихме 20 дни през ноември 2018 с финансиране от МК и Община Средец. Екип: гл. ас. д-р Сирма Александрова и д-р Люба Трайкова (и двете от НАИМ – БАН). Допринесоха: инж. Атанас Каменаров – геодезично заснемане; архитект д-р Силва Събкова (НАИМ) – фотограметрия; Цветан Цветков – нумизматично разпознаване; докторант Теодор Тодоров (НАИМ) – археозоологично проучване; доц. д-р Цветана Попова – археоботаничен анализ.

При спасителни разкопки през 2016 г. заради подмяна на ел. стълбове попаднахме на античен бойник. Неговият план ни подсказа, че на това място (северен край на ул. „Гоце Делчев" в село Дебелт) лежи северозападна ъглова късноримска кула. Проучихме я, след като срязахме улицата. Обект 11 е продължение на обект 10/2017 г. в западна посока (обр. 1).

Хронологията е следната.

1. Не достигнахме стерил. Запазени са части от настилката (обр. 1.2.1; обр. 2.10; обр. 3) и източният бордюр (обр. 1.2.2; обр. 3) на улица с посока север – юг (кардо). Водопровод от глинени тръби (обр. 1; обр. 3), положен до западното лице на бордюра и под уличната настилка, може би снабдява с вода сграда, опираща до бордюра и развиваща се на изток (обр. 1.2.3; обр. 3). Тя има баня и най-вероятно е част от големия архитектурен комплекс (градска вила?) в северния край на колонията, достигащ на изток храма на императора. Сградата е опожарена след 270 г. (установеният *t. p. q.* през 2017 беше 268 г.) най-вероятно при варварско (готи?) нападение (обр. 2.9). Забележително е, че трасето на сегашната селска улица съвпада с римското кардо.

Обр. 1. Късноантичен Деултум – план на късноантичната северозападна ъглова кула (обект 11) с прилежащата от изток крепостна стена (обект 10) (автори А. Каменаров, Л. Вагалински)

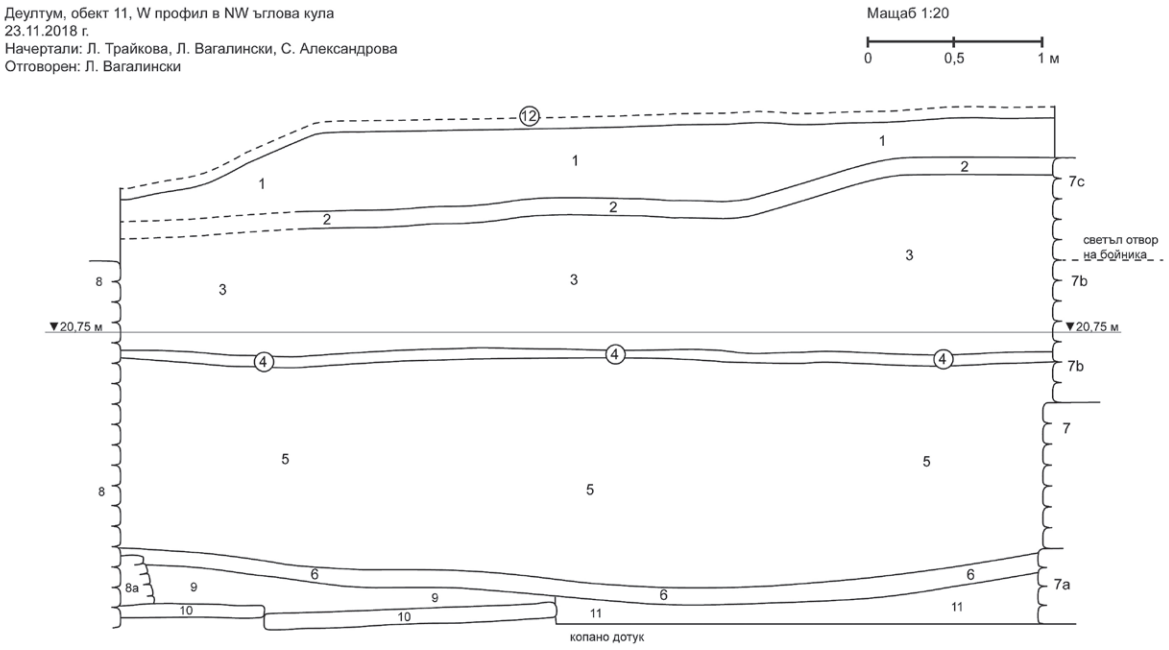
Fig. 1. Late antique Deultum – plan of the late antique NW corner turret (site 11) with the curtain wall adjoining from the east (site 10) (authors A. Kamenarov, L. Vagalinski)

2. След този пожар върху кардото е издигната северозападна ъглова кула (обр. 3). Засводен вход (обр. 1.3.1; обр. 3) я свързва с вътрешността на крепостта, а каменно стълбище (обр. 1.3.3; обр. 3) води към нейните горни етажи и към бойната пътека. Кулата е част от проучената на съседните обекти 9 – 10 северна късноримска куртина с масивна правоъгълно-трапецовидна кула в средата (Vagalinski 2018, fig. 3, 5, 6, 11, 12). Така защитената площ на Деултум е стеснена от запад вероятно в края на III в. или малко по-късно.

3. Силен пожар след 401/403 г. поразява кулата (обр. 2.5). Тази вражеска атака датирахме досега на обекти 9 – 10 „след 383 г." (Vagalinski 2018, 87).

4. Кулата е възстановена, като преди това нейните сериозно пострадали стени са съборени до здрав градеж, издигащ се на места едва на около 0,60 – 0,80 м над тогавашния терен.

5. Скоро следва ново нападение – след 410/430 г. (обр. 2.3), което досегашните ни стратиграфски данни отнасяха след 402/450 г. (Vagalinski 2018, 87).

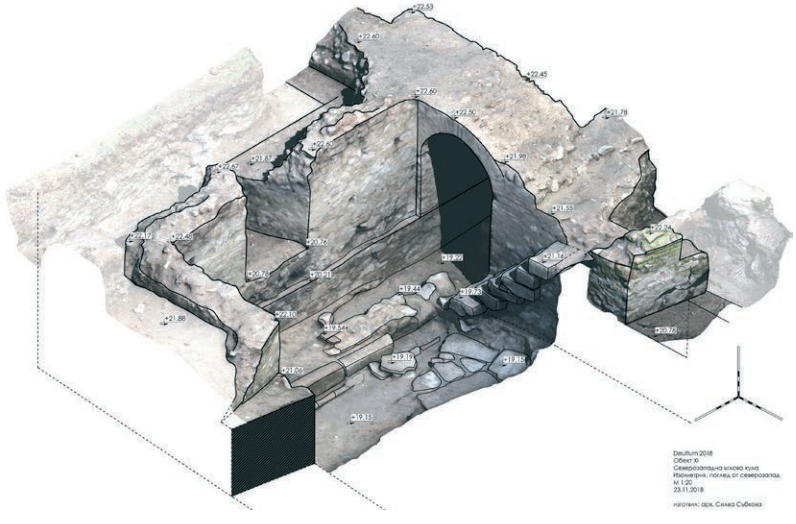
(1) Опожарени рушевини: керемиди, отухлен кирпич, отделни неголеми ломени камъни, пепел и въглени. В тези рушевини са вкопани зърнохранилища от последния етап на кулата преди нейното разрушаване скоро след 565/ 578 г.
(2) Глинено светлокафяво подово ниво на (1), на места това ниво е заменено с тухлен под от преупотребени тухли и съответства на тухления под в S бойник на кулата.
(3) Опожарени след 410/ 430 г. рушевини: много керемиди, някои от които остъклени, жив. кости, тухли, въглени, ломени камъни, отухлен кирпич, битова керамика.
(4) Глинено светлокафяво подово ниво на (3).
(5) Пожар с t. p. q. 401/ 403 г.: керемиди, отухлен кирпич, тухли, горяло зърно, битова керамика, много въглени и пепел; черният цвят преобладава в този пласт.
(6) Глинено светлокафяво подово ниво на (5).
(7) N стена на NW ъглова кула от I период: ломени камъни с обработени лица, отделни тухли за изравняване, хоросан с голямо количество счукана керамика.
(7a) Банкет на (7).
(7b) N стена на NW ъглова кула, поправена през II строителен период: ломени камъни с грубо обработени лица, отделни изравнителни тухли, хоросанът има нарядко и малки парченца счукана керамика; фугите на лицата и през двата строителни периода са старателно измазани с хоросан.
(7c) W страна на бойника в N стена на кулата.
(8) Подпорна стена за каменното стълбище от I период: ломени камъни с оформени лица, на хоросан със счукана керамика.
(8a) Банкет на (8).
(9) Опожарени рушевини с t. p. q. 270 г. на заварената от кулата римска сграда, чиято W стена опира о E бордюр на римска улица - cardo: много керемиди от заварената римска сграда, въглени, разпръснат хоросан със счукана керамика, ломени камъни, битова керамика.
(10) Каменна настилка на римската улица: каменни плочи с неправилна форма и различна големина.
(11) Преровени рушевини на (9).
(12) Съвременен водопровод.

Обр. 2. Западен стратиграфски разрез на обект 11 в късноантичната северозападна ъглова кула на Деултум (Л. Вагалински)

Fig. 2. West stratigraphic cross-section of site 11 in the late antique NW corner turret of Deultum (L. Vagalinski)

6. Следващото опожаряване (обр. 2.1) не успяхме да датираме точно, но като стратиграфска позиция неговият пласт съответства на вражеска атака, ударила северната късноантична куртина скоро след 491/518 г. (Vagalinski 2018, 87). Вероятно тогава защитник на града губи златен тремис (491/518), който намерихме в преровените рушевини.

7. Впоследствие в кулата са разположени глинени зърнохранилища. Мощна аваро-славянска (?) атака скоро след 565/578 г. слага край на античната фортификация на Деултум. Това разрушително нападение сме датирали „след 574 г.“ на близките обекти 9 – 10 по северната куртина (Vagalinski 2018, 87).

Обр. 3. Фотограметричен модел на късноантичната северозападна ъглова кула на Деултум (С. Събкова)

Fig. 3. Photogrammetric model of the late antique NW corner turret of Deultum (S. Sabkova)

8. Фолис на Лъв IV Хазар и Константин VI, отсечен в 776/778 г., показва човешка активност в района на кулата. Вероятно прокарването на съвременната улица унищожава изцяло ранносредновековния културен пласт, защото липсват средновековни находки.

Анализираните осем археоботанични проби представят припаси от чиста, мека, сбита пшеница и от смляна ръж.

Едри стражеви (?) кучета загиват в кулата при последната атака срещу нея. Тя заварва и складирано месо от разфасовани прасета, а вероятно и от други видове домашни животни, разпознати в кулата (говедо, овца/коза). Същата картина регистрирахме през 2015 г. на обект 9 в голямата трапецовидно-правоъгълна кула.

Находките включват монети, оръжие, глинени и стъклени съдове, глинени лампи, железни сечива, накити.

Западната част на кулата попада в частен двор и би трябвало да я проучим, достигайки стерилна почва.

Литература

Vagalinski 2018: L. Vagalinski. Chronology of Late Antique Fortifications of Deultum (archaeological data). –In: Vagalinski, L., Raycheva, M., Sharankov, N., Boteva, D. (eds.). Proceedings of the First International Roman and Late Antique Conference "Cities, Territories and Identities", Plovdiv, 3rd – 7th October, 2016 (= Bulletin of the National archaeological institute with museum, XLIV). Sofia, 2018, 85 – 94.

DEULTUM, NW CORNER TURRET OF THE LATE ANTIQUE FORTRESS (SITE 11)

Lyudmil Vagalinski

This corner turret was erected on a Roman *cardo* and on a Roman building adjoining to it from the east (Fig. 1; Fig. 2; Fig. 3). Both were burnt soon after AD 270. This date is *t. p. q.* for the turret. The protected area of the Roman colony was reduced from the west around AD 300. Two hostile attacks came after *t. p. q.* AD 401/403 (Fig. 2.5) and *t. p. q.* AD 410/430 (Fig. 2.3). The final blow was a raid with *t. p. q.* AD 565/578 which brought to an end the antique fortress of the city. A Byzantine coin struck in AD 776/778 reveals some early medieval activity on that place but no layers are preserved due to the current street of the village of Debelt. Archaeobotanical samples belong to common wheat and rye. Big watch (?) dogs perished in the turret during the last attack, likewise in the recently excavated nearby huge tower (Vagalinski 2018).

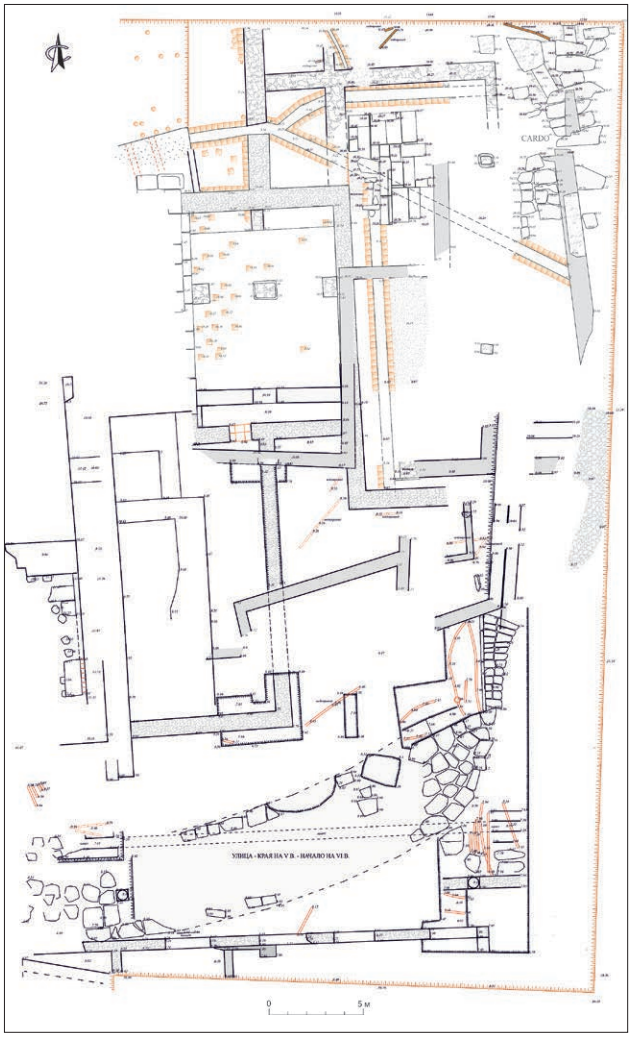
№ 64. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ДЕУЛТУМ, ПОДОБЕКТ 02 „АНТИЧНИ ТЕРМИ“

Красимира Костова, Добрина Харбалиева

В сектор Изток – Юг 3, южно от латрината, се заложи сондаж № 6 с цел прецизиране на стратиграфията на термите до достигане на материк. При проучването му се доизчерпа пласт на вкопаване от първата половина на V в. датиран с монети на император Теодосий II (402 – 450), който е унищожил предходните антични структури. Разкри се южният зид на античните терми, затварящ латрината. Оттокът на мръсните води в този участък е отведен в канал, които е изграден по протежение на южния зид и вероятно е заустен в централния канал на източното кардо.

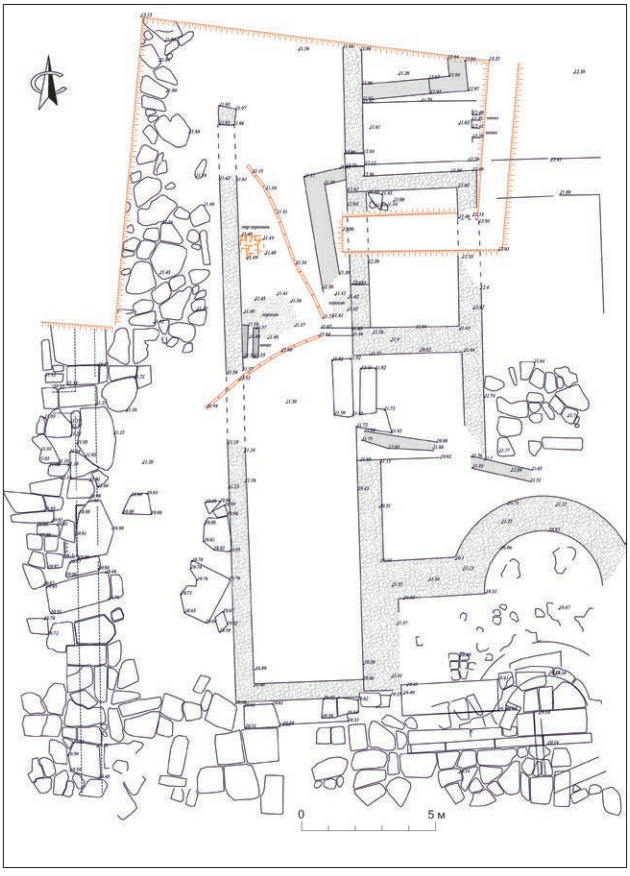
В западната част на термите проучвания участък е 160 кв. м, разположен северно от нимфеума, обхващащ част от трасето на западното кардо, както и стилобата проучван от С. Дамянов през 1987 – 1988 г.

В северозападната част на сектора под орницата се проучиха деструкциите на полуземлянка от IX в., в която се откриха фрагменти от пастирски гърнета, керамика работена на бавно и бързо колело, амфори тип образец 30, Сарачхане.

Обр. 1. План на сектор Изток

Fig. 1. Plan of sector East

Обр. 2. План на сектор Запад

Fig. 2. Plan of sector West

В източната част на проучвания участък се разкриха градежи на землено-глинена спойка, пасаж от два успоредни канала, чийто отток се е движел на югозапад. От двете страни на каналите се наблюдават блокажи, чиято повърхност е нивелирана, положени са фрагменти от натрошена строителна керамика и камъчета. Каналите са прекъснати от полуземлянки изградени в VIII – началото на IX в. В централната и южна част на сектора на две места се проследява трасето на канала.

Каналите и прилежащият от южната му страна зид са вкопани в пожар от края на VI в., датиран с монети на император Юстин II (565 – 578). Части от подовите нива на опожарената сграда от края на VI в. се проучиха в централните и североизточните части на сектора. До опожаряването си тя е изградена от кирпичено горно обитаемо ниво с дървена покривна конструкция и керемиден покрив. Върху запазените части от пода се откриха дъната на два питоса, стопански инвентар, девет броя ладиевидни лампи, амфора LR 1, купа и капак на гърне.

При проучване на деструкциите от пожара в южната част на сектора се наблюдават поправки на зида на късноантичния стилобат; над каменния цокъл на стилобата е изградено горно ниво на обитаване от кирпич с дървена конструкция и керемиден покрив. Западното кардо е настлано с каменни плочи от туфопясъчник (местна порода) и андезитен туф. До началото на VI в. кардото е използвано като транспортна и пешеходна артерия в града.

Културните пластове в сектора не са изчерпани.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN *DEULTUM*, SUB-SITE 02 'ANCIENT *THERMAE*'

Krasimira Kostova, Dobrina Harbalieva

Trench No 6 in sector E/S, south of the *latrine*, was aimed to clarify the stratigraphy of the *thermae* down to the bedrock. The layer from the 5th c. AD, dated with coins of Theodosius (402 – 450) was completely excavated. The southern wall of the *thermae* was unearthed. The sewer pipe in the excavated area leads into a drain, which was constructed along the southern wall of the *thermae* and is apparently connected to the central drain of the east *cardo*.

In the western part of the *thermae* the excavated area is 160 m^2. It is situated north of the *nymphaeum*, covering part of the west *cardo*, as well as the stylobate, excavated in 1987 – 1988.

In the northwestern part of the sector, remains of sunken house from the 9th c. AD were found, with fragments of Pastyr type pottery, and Saraçhane type 30 amphorae.

In the eastern part of the excavated area wall structures, bonded with a mud, and a passage of two parallel drains were unearthed. The drains were partly destroyed by sunken houses from the 8th – beginning of the 9th c. AD.

The drains and the associated wall are founded in a destruction layer with traces of fire from the end of the 6th c., dated with coins of Justin II (565 – 578). The burnt building consisted of an adobe construction with a tiled roof. On the preserved parts of the floor level we discovered the bottoms of two *pithoi*, agricultural inventory, ceramic lamps, a LR 1 amphora, etc.

The west *cardo* is covered with stone slabs, and until the 6th c. AD it was used as the main transport and pedestrian route of the town.

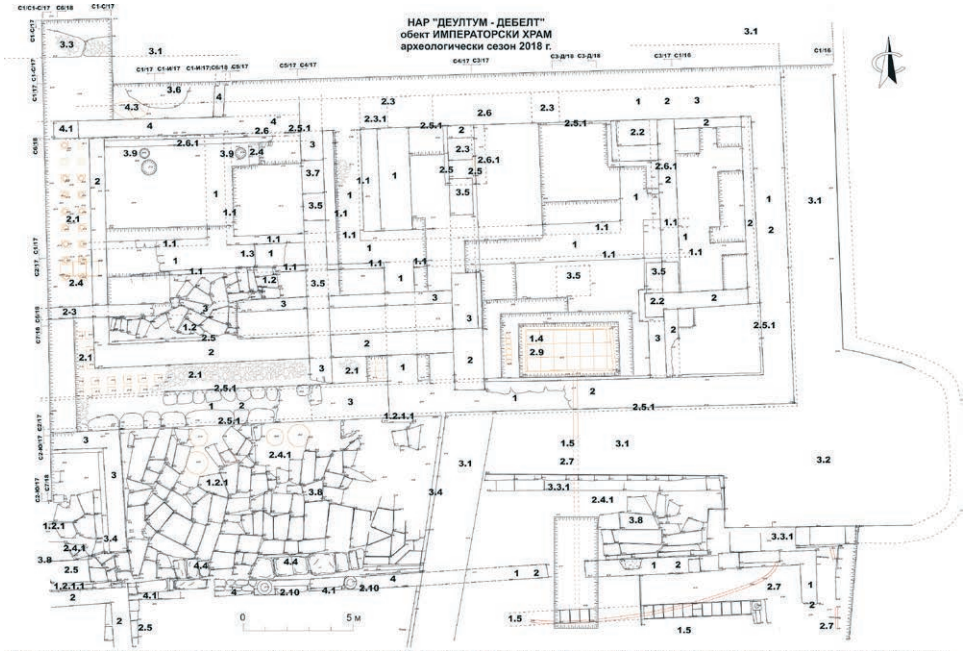
№ 65. ПРОУЧВАНИЯ В СЕВЕРНАТА ГРАДСКА ЗОНА НА ДЕУЛТУМ – ДЕВЕЛТ

Христо Прешленов, Милена Райчева

През 2018 г. продължи проучването на римските помещения, свързани (и) с императорския култ и тухленото съоръжение (водохранилище), запълнено (след изоставянето му) със строителна керамика, конструктивни архитектурни елементи, интериорна мраморна облицовка и части от бронзови и мраморни статуи. Разкри се подовата конструкция и суспензурата на хипокауста на късноримския жилищен комплекс и ранновизантийските помещения, изградени в/и над късноримските структури.

Римските помещения са изградени в редова каменна зидария на хоросанов свързващ разтвор. Източното има квадратен план с вътрешни размери 5 х 5 м. В южната му (външна) стена е оставен зидарски отвор от поне 2,25 м. Вероятно е зазидан при преустройство в края на II – началото на III в. Южно от стената, върху повдигащ пласт сивкава пръст, примесена с хоросанови деструкции и въглени, е положена настилка от правогълни и полигонални плочи, изрязани от „айтоски" тип туфи. Западното помещение има ширина 5 м и разкрита дължина (И – З) 4,5 м.

В края на III в. двете помещения са демонтирани до основи при изграждането на късноримски жилищен комплекс. Достигнато е римско строително ниво, маркирано от хоросанов слой и подложен пласт сива глина и формирано над жълтеникави опочвени туфи. В повдигащия късноримски пласт сива глина е загубена сребърна монета на Корнелия Салонина (255 – 258 г.). При преустрояване на комплекса обитаемото ниво е повдигнато и в някои помещения е изграден наземен хипокауст. Подът му е формиран от бипедални тухли, върху които с хоросан, примесен с натрошени тухли, са положени мраморни плочи със същия формат. Поддържащата пода суспензура е изградена с керамични тръби с диаметър 0,26 м и височина 0,79 м. Тръбите са фиксирани с хоросан върху наредени на дъното на хипокауста тухли. Стените му са измазани с двупластова (изравняваща и хидрофобна) мазилка. Подовата настилка на преустроените помещения завършва с мраморни първази, фиксирани към стените с хоросанов „хастар", съдържащ примеси от едросчукани тухли. Покрай северната късноримска стена, изградена върху римските субструкции, първазите са положени върху опорен банкет, иззидан с грубо обработени камъни в повдигащия глинестата подложка на първото жилищно ниво пласт

Римски градеж/съоръжение с хоросанов свързващ разтвор (1); банкет (1.1); каменна (улична (1.2.1) с бордюрни ограничители (1.2.1.1)) настилка (1.2); вход (зазидан) (1.3); водохранилище (1.4); водопровод (1.5); 2. късноримски градеж/съоръжение с хоросанов свързващ разтвор (2), хипокауст (2.1); тухлен зидан стълб (2.2); вход (стеснен (2.3.1)) зазидан (2.3); подова (улична (2.4.1)) настилка (2.4); банкет (2.5), вторично формиран (2.5.1); субструкция (2.6.1) на стенна облицовка (2.6); водопровод (2.7); дървен стълб (2.8); водохранилище (2.9); колона(да) (2.10); 3. ранновизантийски градеж/съоръжение с хоросанов свързващ разтвор (3); крепостна куртина (3.1); бастион (3.2); емплектон (3.3) и облицовка (3.3.1) на крепостна стена; банкет (3.4); каменен зидан стълб (3.5); хоросанова площадка (3.6); вход стеснен/зазидан (3.7); каменна настилка (3.8); дървен стълб (3.9); 4. ранновизантийски градеж /съоръжение/оборудване със земноглинен свързващ разтвор (4); вход (4.1); огнище (4.2); питос (4.3); канал (4.4).

Обр. 1. Деултум – Девелт, обект „Античен град, сектор Север – Императорски храм“: план на проучваните структури

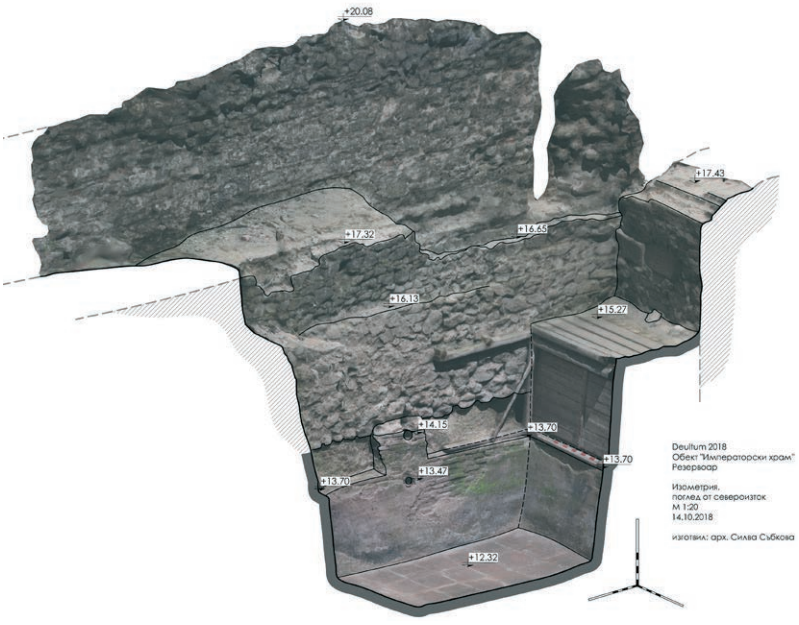
Fig. 1. Deultum – Develt, 'Ancient city, Sector North – Imperial temple' site: plan of the excavated structures

1. Повърхностен почвен хумусизиран хоризонт
2. Ранновизантийска крепостна стена (предполагаемо трасе на Ю лице); 2.1. негатив на свлечено/демонтирано ядро от емплектона (камъни с хоросанов разтвор, примесен с дребно натрошена строителна керамика)
3. Камъни, хоросанови деструкции, строителна керамика от съвременен демонтаж
4. Сива пръст, въглени, камъни, строителна керамика, хоросанови деструкции (преотложен пласт)
5. Хоросанови деструкции от съвременен демонтаж
6. Кафява пръст, строителна керамика, животински кости, въглени (горели структури на 9 след 498/517 г.)
7. Зеленикава глина (изравнителен пласт/подово ниво на 9)
8. Сива глинеста пръст, строителна керамика, въглени, животински кости; 8.1. хоросанов пласт (изравнителни на 7)
9. Стена (от грубо обработени камъни със земноглинен свързващ разтвор) на ранновизантийски помещения с верижен план; 9.1. западна страница на вход от юг
10. Каменно огнище на 7 (изглед)
11. Хоросанов слой (строително ниво на 2?)
12. Зелена глина (ходово ниво на 2?)
13. Сиво-кафява пръст, строителна керамика, въглени, пепелни прослойки,(горели (13.1) и разнесени структури на 15 след 408/23 г.)
14. Хоросанови деструкции, строителна керамика (от демонтаж на 16)
15. Сиво-жълта горяла глина (част от пода на 16)
16. Късноримска/ранновизантийска стена от лицево обработени камъни на хоросанов свързващ разтвор; 16.1. субструкция (и на 19)
17. Рампа (2018 г.)
18. Сива пръст, въглени, тухли, керемиди, мраморни конструктивни елементи и вътрешна декоративна облицовка (капители, первази, прозоречни рамки, гладки и профилирани плочи, вкл. с надписи), керамични тубуси от демонтаж и обратен насип в суспензурата на късноримския хипокауст (след (401/3 г.)
19. Биседални тухли (част от пода на късноримски наземен хипокауст на 21)
20. Хидрофобен хоросан, подложни тухли на тубуси (дъно на късноримски хипокауст)
21. Паралелепипедни каменни блокове с тухлени отпечатъци в хоросановия свързващ разтвор (част от късноримско преустройство на стилобата на римския декуманус
22. Сива пръст, строителна керамика, мрамор, животински кости (разнесени ранновизантийски структури)
23. Сива пръст, разпрашен хоросан (разнесен след демонтаж на 27?)
24. Хоросанови деструкции с различен размер, каменно струпване (от 27)
25. Сива пръст, въглени, строителна керамика, горели глинени замазки (след I 1/4 V в.)
26. Каменни плочи (туфи „Айтоски“ тип) от римска улична настилка (част от обитаемото ниво на 27)
27. Късноримска/ранновизантийска стена от лицево обработени камъни, преупотребени мраморни блокове с хоросанов свързващ разтвор

Обр. 2. Деултум – Девелт, обект „Античен град, сектор Север – Императорски храм“: стратиграфски разрез Запад

Fig. 2. Deultum – Develt, 'Ancient city, Sector North – Imperial temple' site: stratigraphic cross-section West

Обр. 3. Деултум – Девелт, обект „Античен град, сектор Север – Императорски храм": римско/късноримско водохранилище – архитектурна фотограметрия (автор С. Събкова)

Fig. 3. Deultum – Develt, 'Ancient city, Sector North – Imperial temple' site: a Roman/Late Roman cistern – architectural photogrammetry (author S. Sabkova)

от сива пръст, камъни, хоросанови деструкции, въглени, монети от края на I в. пр. Хр. до средата на V в. сл. Хр., сред които емисии на Реметалк I, Домициан, Максимиан (293 г.) с „манипулирано" по размер и тегло ядро, „император с пленник" (365/6 г.), също с „манипулирано" ядро и Аркадий (395 – 401 г.).

В суспензурата на разрушения и изоставен в началото на V в. (след 401/403 г.) хипокауст са свлечени и внесени (изравняващ насип) части от керамични тубуси, бипедални и ½ формат тухли, керемиди, мраморни конструктивни елементи и вътрешна декоративна облицовка (капители, первази, гладки и профилирани плочи (някои с части от надписи), пиластрови капители, прозоречни рамки, монети отсечени през къснокласическия, римския и ранновизантийския период (Маронея (398 – 200 г. пр. Хр.), Хадриан (125 – 128 г.), Гордиан III, Клавдий II (268 – 270 г.) с „манипулирано" ядро и др.).

В сивкавата пръст над хипокауста са разпилени тухли, керемиди, мраморни римски/късноримски сполии, бронзови и сребърни монети, сред които на Фаустина I (141 г.), Каракала /Деултум (212 г.), Аврелиан (270 – 275 г.) с „манипулирано ядро", Аркадий (395 – 401 г.; 401 – 403 г.). Деструкциите са изравнени преди полагането върху тях на пласт зеленикава глина – подова настилка на ранновизантийска постройка с не особено прецизен градеж, обитавана през първа – втора четвърт на V в. Основата на Ю ѝ стена, е изградена със сполии и земноглинен свързващ разтвор, а суперструкцията ѝ надгражда и късноримска субструкция с хоросанов свързващ разтвор.

Северната половина на платното на римския декуманус е заето от ранновизантийска постройка с вътрешни размери 2,20 м (разкрити) (И – З) и 4,85 м (С – Ю). При формирането на жилищното ниво част от уличните плочи са демонтирани. В сивата пръст над тях са разпилени горели през първата половина на V в. тухли, керемиди, мрамор, глинени замазки, въглени, бронзови монети с „манипулирани" ядра на Констанций II (337 – 340 г.), Юлиан II (355 – 358 г.) и „император с пленник" (365/6 г.). При някой от демонтажите на постройката между хоросановите деструкции и горелите структури попада монета на Юстин II (565 – 578 г.).

Тухленото съоръжение (водохранилище) има неправилен правоъгълен план, височина 1,35 м и вътрешни размери (по първия (горен) ред на тухлените му стени) – 3,80/4,0 м (И – З) х 1,85/1,90 м (С –Ю). Стените и подовите фуги са измазани с хидрофобен хоросанов разтвор. В и над южната стена са положени водопроводни тръби с диаметър 0,125 м и 0,28 м. В ос с тях южно от уличната настилка са преотложени водопроводни тръби, вероятно свързани с римския водопровод, изграден южно от стилобата на декумануса (Прешленов 2013, 243). Съоръжението в И му част е запълнено с части от (и цели ½ формат) тухли, керемиди, овъглена дървесина, гвоздеи с различна дължина, железни клинове и инструменти, керамични тръби от хипокауст, камъни, мраморни колони, первази, прозоречни рамки, облицовъчни плочи, части от мраморни и бронзови статуи, монети на Антонин Пий, Гордиан III (239/40 г.; 241/3 г.; 241/4 г.), Филип II Цезар (244/7 г.), Аркадий и Хонорий (395/401 г.).

Литература

Прешленов 2013: Х. Прешленов. Археологически проучвания в северната градска зона на Деултум. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 243 – 245.

RESEARCHES IN THE NORTHERN URBAN ZONE OF *DEULTUM – DEBELTOS*

Hristo Preshlenov, Milena Raycheva

In 2018, research was carried out on two Roman (emperor's temple) rooms, a late Roman hypocaust, a Roman/late Roman brick cistern, and early Byzantine houses, built inside and on top of the Roman ruins.

Two rooms from a Roman building (temple) were excavated. One of them has a south entrance that was bricked up in the end of the 2nd – early 3rd c. AD when (a second) stone pavement was laid in front of the building.

With the construction of a late antique residential building on this location, the Roman walls were dismantled and the floor level was raised. A hypocaust was constructed, too. After its destruction, it was filled with debris including marble slabs (some with inscriptions), wall paintings, and coins dated from the 4th c. BC to the 5th c. AD.

At a later stage, buildings were erected on parts of the *decumanus* and the residence's remains; these constructions included reused materials, and date to the 5th(– 6th?) AD.

The brick cistern, rectangular in plan, was fully studied. Two ceramic pipes were found in its southern wall, with the same orientation as pipes discovered south of the *decumanus*. The cistern's fill contained fragmented bricks, tiles, pipes, architectural details, bronze and marble statues, and coins from Antoninus Pius to Arcadius and Honorius.

УКРЕПЕНИ ИЗВЪНГРАДСКИ ОБЕКТИ

№ 66. КРЕПОСТТА БОРОВЕЦ ПРИ ПРАВЕЦ

Михаела Занева, Татяна Борисова

Археологическото проучване на крепостта Боровец през 2018 г. се съсредоточи в източния сектор, навътре от крепостната стена (обр. 1).

Проучена е сграда 11 с правоъгълен план и размери 4 х 5 м. Изградена е от ломени камъни на калова спойка, като на места се открива хоросан, дебелина на зида 0,80 м. Във височина са запазени до 13 реда камъни и 1,93 м, а в западна посока в градежа при основата умело е използвана скалата. Разкрит е вход от юг, с ширина 1,50 м. Има силна денивелация на терена в посока З-И. Регистриран е горял пласт с дебелина до 0,80 м и силно горяло ходово ниво с горели греди (обр. 2). От тази сграда произхождат наймного находки досега: монета/варваризат в лошо състояние, прешлен за вретено, две стрели, вилица изработена от две усукани ленти, два ножа, част от синджир, сребърна горяла монети на Галиен (253 – 268), монети на Анастасий (491 – 518) на Юстин I (518 – 527), част бронзова везна, брус-амулет и силно горяла монета. В следващия пласт се откриха два бруса, част от костен гребен, нож, тока за колан, косер, три катинара, мотика, кирка, две монети на Констанций II (337 – 361), монета на Галиен и монета на Теодосий II (402 – 450), както и пет монети в много лошо състояние, фрагментиран голям хранилищен съд. Интересна находка е откритият ръчен кантар паланца с триизмерно отчитане (VI в.).

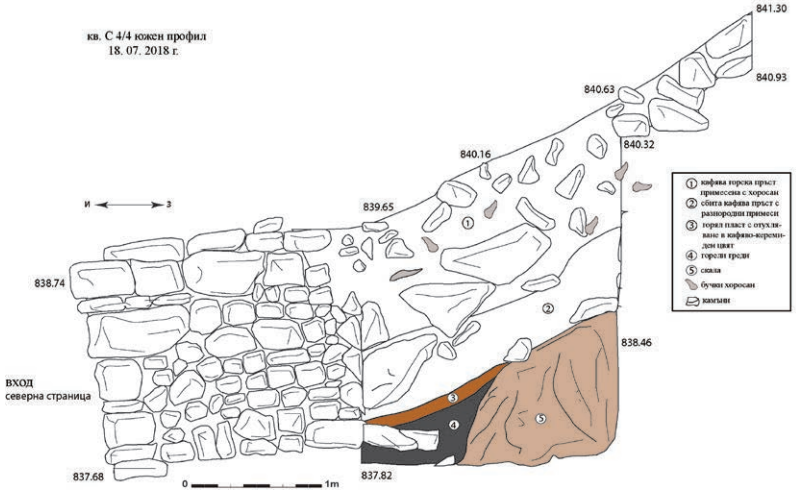
В посока запад, качвайки се към централната част на крепостта, цялостно са проучени два изкопа (кв. С4/3 и С4/7) и част от кв. С4/3. Разкрита е част от зид с ориентация И – З от ломени камъни на калова спойка и хоросан с външни южно и северно лице (дължина 3,75 м, ширина 0,87 м). Зидът вероятно продължава в източна посока, като в този участък във височина са запазени до пет реда камъни.

В кв. С4/11 и С4/7 е разчистена структура (С – Ю), силно разрушена в източната си част от иманярска намеса, с добре изразено западно лице от два реда по-големи ломени камъни на калова спойка и пълнеж в средата от плътно подредени камъни на кал. Запазена ширина от 1,77 м в северната част. Вероятно тази структура е част от платформата, разкрита в централната част на крепостта, датирана в IV в. пр. Хр. на база на откритата керамика. И в този участък са открити фрагменти керамика от КЖЕ и с черен фирнис, животински кости. Структурата не е добре запазена, предстои доизясняване на предназначението ѝ. Достигнато е ниво от пласт от трошляк, следи от горяло на нивото на скалата, като над нея ясно се локализира горял пласт със следи от отухляване и големи въглени. Находки: керамичен прешлен

Обр. 1. План на проучения източен сектор на крепостта Боровец

Fig. 1. Plan of the explored area from the eastern sector of Borovets fortress

Обр. 2. Южен профил, кв. С 4/4

Fig. 2. Southern cross-section, grid square C 4/4

за вретено, глинена „питка", орнаментирана чрез врязани прави линии представящи схематичен кръст, в централната част и в четирите края има по един набоден малък сферичен отвор, бронзова монета в много лошо състояние, камък с дупка в средата, вероятно тежест, монета (вероятно колония – бюст надясно, а на реверса Херакъл, не се чете ясно, само част от надписа IANUS).

Югозападно от сграда 11 в кв. С 4/8 е достигнато ниво на нападали по-малки камъни. Открива се голямо количество песъклив хоросан с жълтеникав цвят. Пръстта е кафява, с фрагменти битова керамика, множество пирони, части от железни скоби, стрела в много лошо състояние и други дребни железа. Разчистен е западният край на южния зид на сграда 11. В този участък попада и структура, разкрита през 2017 г. – част от стена с ориентация З – И. Част от нея е прилепена към сграда 11. Зидът е нестабилен, като е запазен само в субструкция от един ред камъни. Пръстта е примесена с хоросан. Вероятно става въпрос за допълнително пристрояване. От тук произхождат железен нож, инструмент за обработка на кожа, пресшлен за вретено, бронзова фибула (Тип 20 а по Евг. Генчева) датирани през VI в., като има вероятност да се появяват в края на V в. и една монета на Теодосий I (379 – 395).

В кв. С4/12, северозападно от сграда 10, непосредствено до северния профил е разчистена структура от дъговидно подредени ломени камъни, запазени в два реда, и продължаващи в североизточна посока 12 плътно подредени един до друг камъка. Разкрита е и структура от ломени камъни основно на калова спойка, като на места е използван бял хоросан – разсип от камъни, като в субструкция се очерта вероятен зид от по-големи камъни с ориентация С – Ю. Във височина на места са запазени до три реда камъни с обща дължина на структурата 4,70 м. В северната периферия на субструкцията през предишния сезон се откри „петно" бял хоросан и северно от него – отухляване и късове желязна шлака.

Извършено е археоботанично изследване от Цв. Попова (НАИМ – БАН) на открити в сграда 11 значителни количества овъглено жито. Резултати: наличие на главно мека пшеница (*Triticum aestivo/durum*) с незначителни количества от двузърнеста пшеница (*Triticum diccocum*), ръж (*Secale cereale*) и ечемик (*Hordeum vulgare).* Установени са лещени семена (*Lens culinaris*), които вероятно са останали от предишното съдържание на съда и някалко плевелни семена от лепка (*Gallium apparine*) и пипериче (*Polygonum aviculare*), типични заплевители на житните култури.

На този етап от проучванията се потвърдиха данните за стратиграфията на обекта. Мястото е обитавано през V – IV в. пр. Хр. Възниква през втората половина на III в. като стражева крепост и убежище във време на опасност. Крепостта става постоянен център за обитаване вследствие на масовите варварски инвазии през късноримската епоха и Късната античност. В края на IV и през V – VI в. обектът има функции на укрепено селище (обр. 3). Останките от гъсто разположените сгради във вътрешността на крепостта доказват това. Регистрирани са следи от опожаряване. Проучванията продължават.

BOROVETS FORTRESS NEAR PRAVETS

Michaela Zaneva, Tatyana Borisova

The archaeological survey of the Borovets fortress in 2018 was concentrated in the E sector, inside the fortified area (Fig. 1). Building 11 with a rectangular plan (4 by 5 m) was excavated. The building was constructed of stones with mud bonding, and in some places – with mortar. The entrance was from the south (width of 1.50 m). In the westernmost area of excavations, several structures were discovered with unclear function: in grid square C4/12 – a curved wall with mud bonding and a section of another wall of larger stones, N – S oriented. In grid square C 4/7 an E – W oriented wall was found. In grid square C4/11 and C 4/7 – a structure was unearthed, with two stone courses with mud bonding, which probably was part of the platform in the central part of the fortress (4th c. BC); pottery fragments from the Late Iron Age were found there. The research so far confirms that the site was inhabited in the 5th – 4th c. BC. In the second half of the 3rd c. AD it was transformed into a guard fortress, and developed as a fortified settlement in the 4th – 5th c. AD.

№ 67. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КЪСНОАНТИЧНА СГРАДА № 7 В КАСТЕЛА СОСТРА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЛОМЕЦ, ОБЩИНА ТРОЯН

Иван Христов

През месец юли 2018 г. бяха проведени археологически разкопки в сектор III на кастела Состра, на пътя Ескус – Филипополис. Цел на проучването бе изследването на сграда № 7, разположена до южната порта на укрепения лагер (обр. 1). Сградата е прилепена на фуга до външното лице на северния зид на западната фланкираща кула на портата (обр. 2). Заема площ от 150 кв. м (дължина 15 м север – юг, широчина 10 м изток – запад).

Постройката е изградена от ломени камъни на калова спойка. Въз основа на проведените разкопки можем да разделим сградата на общо четири помещения (две основни и две спомагателни тесни пространства).

Основите на сграда № 7 са били вкопани в пласт с най-обща датировка втора половина на II – средата на III в (обр. 3).

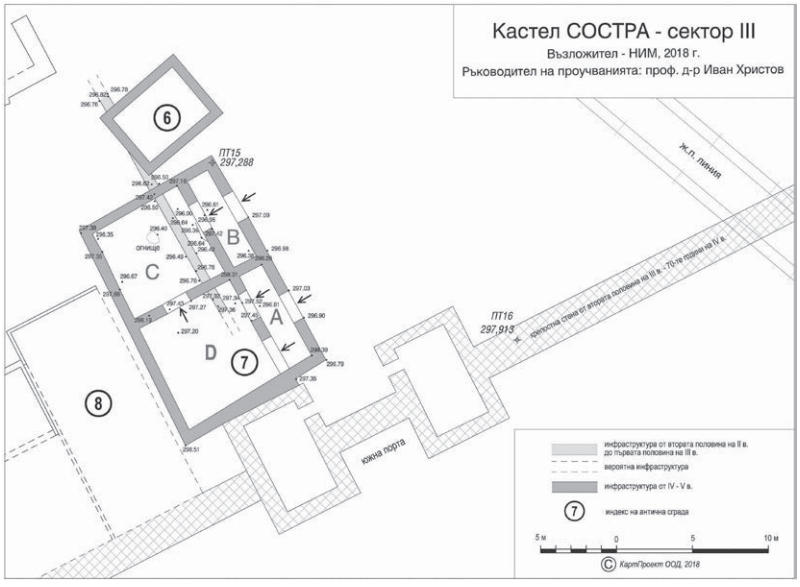
Показател за датирането на строежа на сграда № 7 е фактът, че тя е изградена след построяването на южната крепостна стена, тоест след 70-те години на III в.

Краят в използването на постройка-

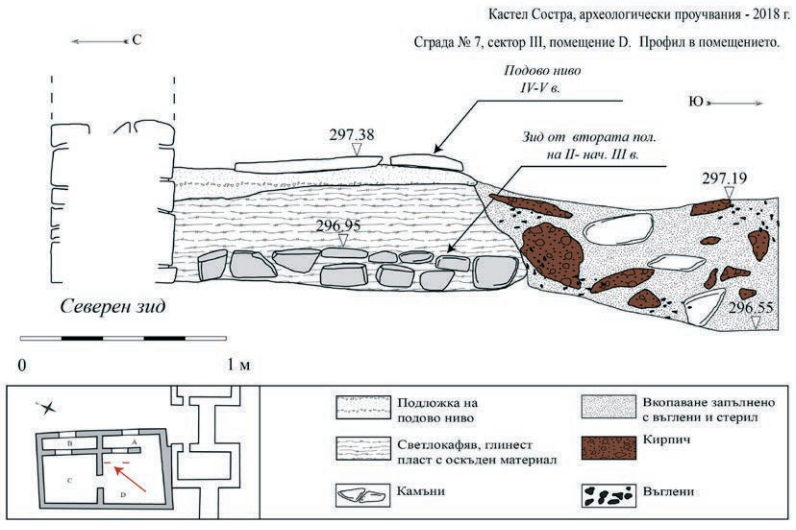
Обр. 1. Сграда № 7 – въздушна снимка

Fig. 1. Building No 7 – aerial image

Обр. 2. План на сграда № 7

Fig. 2. Plan of building No 7

Обр. 3. Профил във вътрешността на постройката

Fig. 3. Stratigraphic cross-section inside the building

та се датира с монети от края на IV – първата половина на V в., както и керамични фрагменти, характерни за същия период. Относно предназначението на сградата може да се изкаже хипотезата, че тя е била първоначално сграда, свързана с бита на войниците в кастела, а впоследствие е използвана и в пост-лагерния период от края на IV до края на V в. Не може да отминем и факта, че със своите дебели зидове, запазени на височина до 2 м, сама по себе си сградата е била и добре защитена, масивна за времето си структура на два етажа.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF LATE ANTIQUE BUILDING NO 7 IN *CASTELLUM SOSTRA*, NEAR VILLAGE OF LOMETS, MUNICIPALITY OF TROYAN

Ivan Hristov

In July 2018, archaeological excavations were carried out in sector III of *castellum Sostra* located on the road *Oescus – Philippopolis*. Building No 7 situated near the southern gate of the fortified camp was excavated (Fig. 1). The building is attached to the outer face of the northern wall of the western flanking tower of the gate. It occupies an area of 150 m^2.

The building is constructed of mud-bound broken stones, and it consists of four rooms in total – two main rooms and two ancillary narrow spaces (Fig. 2).

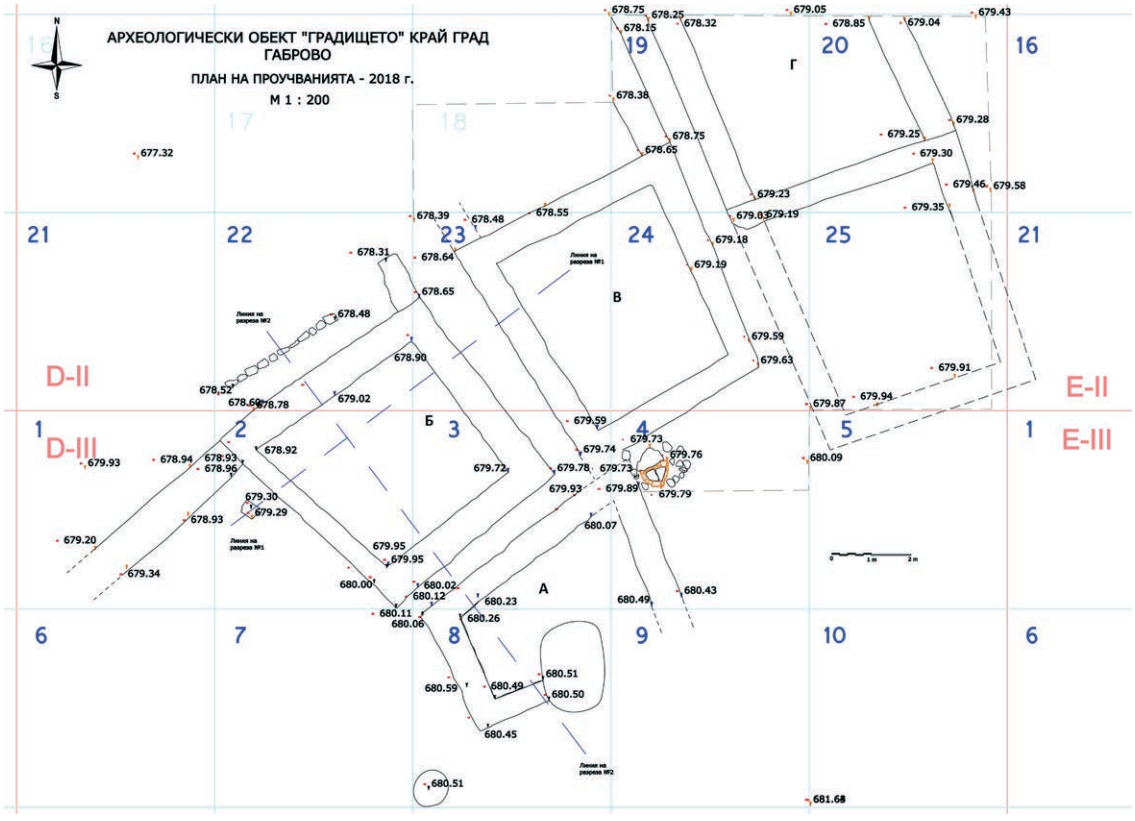
The foundations of building No 7 are dug into a layer generally dated to the second half of the 2nd – mid-3rd c. AD (Fig. 3).

№ 68. КЪСНОАНТИЧНА КРЕПОСТ В М. ГРАДИЩЕ, ГРАД ГАБРОВО

Казимир Попконстантинов, Росина Костова, Росен Йосифов

През 2018 г. редовните археологически разкопки бяха съсредоточени на 20 м североизточно от консервираните останки на трикорабната базилика. През 2017 г. там бе установено наличието на квартал по северния склон, който до този момент не е изследван (Попконстантинов и др. 2018).

С оглед на малобройната работна ръка основните задачи, които екипът си постави бяха: 1. Цялостно проучване на помещение В; 2. Проучване на терена южно и югоизточно от разкритите през миналия сезон помещения и проследяване на улицата между помещения Б и В; 3. Проучване на терена западно от помещение Б.

Обр. 1. План на сектора на проучване североизточно от базиликата с разкритите помещения през 2018 г.

Fig. 1. Plan of the excavated sector northeast of the basilica with the buildings unearthed in 2018

Работата бе съсредоточена в квд. DII и DIII (обр. 1). Теренът на проучваните квадрати е с денивелация в северна посока.

Помещение В се намира североизточно от уличния проход на дълбочина 0,70 – 0,80 м от кота 680.47 в най-високата си част. То има трапецовиден план, двулицевите му основи са с различна дължина, ширината им варира от 0,70 до 0,80 м, на места със запазен двуредов градеж на стените до 0,30 м. През този сезон напълно разкрихме южната, източната и северната основа. Всъщност северната основа се явява разделителна за помещение В, т. е. то има двуделен план. При проучването на пласта в помещението бяха открити множество находки, като железен връх на умбо на щит, фрагмент от глинена лампа с дръжката и множество фрагменти тънкостенна сивочерна керамика. Особено внимание заслужава сребърна фигурка на птичка с инкрустиран полускъпоценен камък на гърдите, вероятно навершие от украсата на луксозен предмет (обр. 2).

Обр. 2. Сребърна фигурка на птичка с инкрустиран полускъпоценен камък на гърдите

Fig. 2. A silver figurine of a bird with inlaid semi-precious stone

На изток проходът-уличка между помещение В и новооткритото помещение Г е с ширина 0,55 м и в северна посока достига 0,70 м (обр. 3). При разчистването на деструкциите бяха открити керамични фрагменти, между които капак на амфора, животински кости, както и железен катинар и декоративен бронзов кабър за колан.

Помещение Г бе очертано от западната, източната и южната основа, които имат различни дължини и ширина 0,70 – 0,90 м. Южната основа е вътрешна разделителна стена, тъй като източната основа продължава в южна посока с видима дължина около 6,60 м и обща хипотетична 10,50 м, завършвайки в кв. E II-21. Така се оформя двуделно помещение, характерно за последния етап от жилищното строителство в укрепеното селище. В него бяха открити фрагменти от тънкостенна сивочерна кера-

Обр. 3. Улица с ориентация север – юг между помещения В и Г, поглед от североизток

Fig. 3. Passageway, north – south oriented, between buildings B and Г – view from northeast

мика и две монети (на Констанций II (351 – 361) и неопределена от първата половина на VI в.).

Югозападно от помещение В и непосредствено до североизточния ъгъл на помещение А на дълбочина от 0,30 м попаднахме на полукръгло съоръжение от 13 вертикално поставени тухли, по-голямата част от които не са цели. Дъното му е оформено с голям хоризонтален камък. Размерите на съоръжението са 0,78 х 0,60 м, дълбочината от върховете на разноформатните тухли е 0,13 – 0,25 м. Бяха открити фрагменти от стени и устия на тънкостенни керамични съдове и животински кости, както и железни псалия и шило.

На дълбочина 0,20 м от съвременното ниво в централния участък на кв. DIII-1 проследихме продължението на северната основа на помещение Б в югозападна посока. Тя има и подпорен характер и показва, че помещението е двуделно по оста запад – изток. Установената дотук обща дължина на северната основа е 10,40 м, ширината ѝ е 0,80 м и височината в югозападния ъгъл е 0,80 м. Проучваният пласт е наситен с тухлени частици и дребни шлаки. Оттук произхождат множество находки, като две бронзови силно изтрити римски монети, железен ключ за букаи, подвижна ос от катинар, част от железен нож, част от стъклен съд, желязна обковка, фрагмент от глинена лампа, капак за амфора.

Разкритите помещения повтарят параметрите на проучените структури от този тип в предшестващите кампании: правоъгълни по план, едноделни и двуделни, с площ между 20 и 40 кв. м. Основите им са фундирани плитко върху материковата жълта скала, градени са в двулицева зидария с пълнеж от дребни камъни, спойката е калова. Находките, които представляват предмети от дървените конструкции, бита и облеклото, показват жилищния характер на помещенията.

Литература

Койчева 1999: К. Койчева, Нови данни за укрепителната система в Стара планина. – Археология, 1999, 3 – 4, 77 – 84.

Койчева, Милчев 1978: К. Койчева, Ат. Милчев, Ранновизантийска базилика в м. Градище при гр. Габрово. – Археология, 1978, 4, 25 – 32.

Попконстантинов и др. 2018: К. Попконстантинов, Р. Костова, Р. Йосифов. Късноантична крепост в м. Градище, Габрово. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 327 – 331.

Христов, М. 2010: М. Христов, За хронологията на Габровското градище. – Археология, 2010, 3 – 4, 106 – 112.

Христов, М. 2010: М. Христов, За хронологията на Габровското градище. – Археология, 2010, 3 – 4, 106 – 112.

LATE ANTIQUE FORTRESS AT GRADISHTE LOCALITY, GABROVO

Kazimir Popkonstantinov, Rossina Kostova, Rossen Yosifov

In 2018, the fieldworks were concentrated in the area to the northeast of the basilica, where an unexplored living quarter was previously attested. Building B was completely excavated and its two-roomed plan was registered (Fig. 1). A silver figurine of a bird with inlaid semi-precious stone is one of the remarkable finds there (Fig. 2). A new two-roomed

building (Г) was unearthed to the west of a street passageway situated along the eastern wall of building B (Fig. 3). The two-roomed plan of building Б, along its W – E axis, was confirmed, too. Seven coins (mid-4th – early 6th c. AD) provide evidence of coin circulation. Ceramic fragments of kitchen-, tableware and amphorae are typical for the 5th – 6th c. AD.

№ 69. РЕДОВНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА КЪСНОАНТИЧНА КРЕПОСТ „КОВАЧЕВСКО КАЛЕ“ КРАЙ ГРАД ПОПОВО

Олег Александров

Теренната работа се проведе в периода от 11.06.2018 г. до 31.08.2018 г. в продължение на 60 работни дни с помощта на 10 работника и научен екип от двама души. Разкопки се извършиха в три сектора – Балнеум, Хореум и Базилика.

Балнеум. През предходната 2017 г. бяха напълно разкрити два префурниума, калдариум и тепидариум. Основната ни задача в този сектор бе проучването на фригидариума, разположен на север от тепидариума. След неговото пълно разкриване се установи, че е с външни размери 9,30 м (С – Ю) х 6 м (И – З). Входът към помещението и цялата сграда се намира от запад, откъм улицата, минаваща покрай крепостната стена. Ширината му е 1,50 м. В по-голямата си част фригидариумът е запазен в суперструкция на височина от около 0,70 м с изключение на североизточния ъгъл, който е запазен единствено в субструкция. Подът е покрит с настилка от квадратни тухли със страна 0,29 – 0,31 м. Най-интересната част от помещението е в неговия югозападен ъгъл, където на значителна височина (1,50 м) е запазен малък басейн (вътрешни размери 1,20 х 1,30 м), разположен в апсида от западната страна на фригидариума. Запазена е почти изцяло замазката от вътрешната страна и малка част от външната мазилка. Сифон е отвеждал водата извън термите, чрез отвор в долната външна страна на басейнчето, направо върху улицата, а наклонът е отвеждал използваната вода към голям отвор в северната крепостна стена, непосредствено северно от термите (обр. 1).

Проучванията от 2018 г. потвърдиха вече направените наблюдения, че сградата е използвана по предназначение едва няколко десетилетия. Построена във втора четвърт на IV в., след известни преустройства нейното използване по предназначение е прекратено в последната четвърт на века. Използване на мястото с битов контекст, за което свидетелстват предметите от бита, битовата керамика и животински кости, е продължило (според нумизматичния материал) от последна четвърт на IV до 40-те години на V в., когато хунските нашествия слагат край на живота в крепостта (обр. 2).

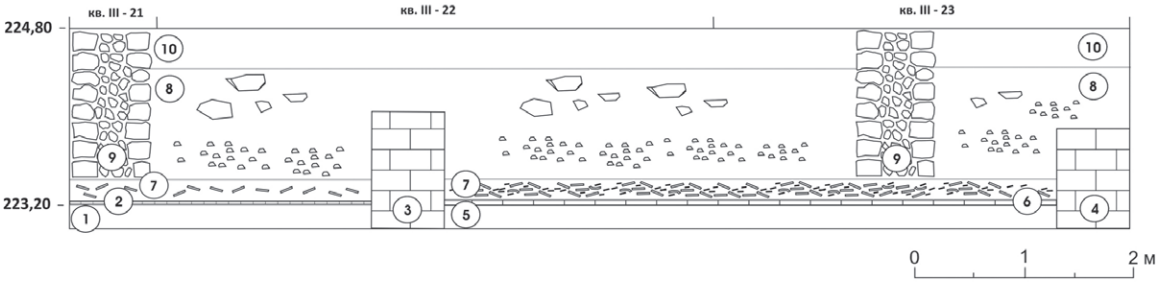

Обр. 1. Изглед към проучвания сектор от запад

Fig. 1. General view of the excavated area from west

Хореум. Проучванията на територията на хореума през 2018 г. бяха ограничени до един работен квадрат (XLII–21). Целта на работата ни тук бе да потвърдим или да нанесем корекции в хронологията на обекта. След изчерпване на пласта бе потвърдена вече известната от предходните сезони хронология: хореумът е издигнат малко след 324 г., използван е интензивно няколко десетилетия, а след като спира да функционира по предназначение на неговата територия се изграждат жилища, които в няколко строителни периода съществуват до пъл-

Стратиграфски разрез с посока запад-изток във фригидариума на късноримския балнеум
(кв. III - 21, 22, 23)

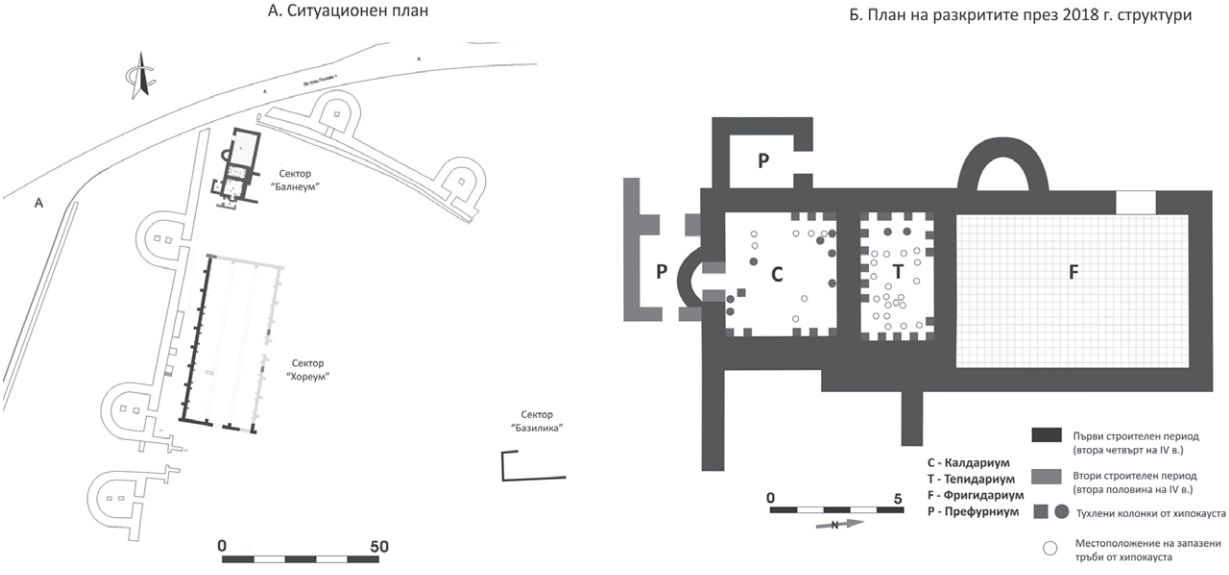

1. Стерилна глина; 2. Трасе на античната калдъръмена улица, минаваща покрай крепостната стена (*via sagularis*);
3. Западен зид на фригидариума на късноантичния балнеум; 4. Източен зид на фригидариума на късноантичния балнеум;
5. Дебела трамбована хоросанова подложка под тухления под на фригидариума; 6. Тухленото подово ниво на фригидариума;
7. Деструкции от покрива на термите, рухнал в последната четвърт на IV в.; 8. Солиден пласт деструкции от балнеума и намиращата се наблизо крепостната стена със следи от обитаване в края на IV - първа половина на V в.; 9. Дълбоко вкопани зидове на сграда от VI в.;
10. Дневно ниво на сградата от VI в., разнесено в ново и най-ново време, примесено със съвременни материали и отложен хумус.

Обр. 2. Стратиграфски разрез на проучвания сектор от балнеума.

Fig. 2. Cross-section of the excavated area of balneum

КЪСНОРИМСКИ БАЛНЕУМ

Обр. 3. План на късноримския балнеум в Ковачевско кале.

Fig. 3. Plan of the late Roman balneum in 'Kovachevsko Kale' site

ното им унищожаване по време на хунската инвазия в средата на V в. След това районът е напълно необитаем поне до края на века или до началото на VI в.

Археологически дейности бяха извършени и северно от хореума, непосредствено южно от термите (кв. XVI – 17 и 18). Културният пласт, намиращ се на това място е с дебелина от около 1,80 м. Установи се, че в най-ниската му част е разположено трасето на улица с посока с посока изток – запад. Настилката е калдъръмена (от нахвърляни върху стерилния терен малки каменни отломки от строежа на крепостната стена и сградите във вътрешността). Улицата е перпендикулярна на *via sagularis* и води до малка потерна в крепостната стена (шир. 1,45 м). В действителност ширината на платното е доста голяма (разстоянието от термите до хореума е около 14 м), така че спокойно може да се говори за малък площад, който се е оформил между двете сгради и куртината на крепостната стена, като се е отварял на изток (в тази посока теренът не е проучван). По всичко изглежда мястото е застроено

в края на IV в., когато директно върху настилката е издигната масивна сграда от ломени камъни на калова спойка (и все още неуточнени размери). Сградата е разрушена при хунската инвазия от средата на V в., а в столетия над останките е натрупан дебел пласт от емплектона на намиращата се в непосредствена близост крепостна стена.

Базилика. Проучванията в този сектор започнаха през 2018 г. Секторът се намира във вътрешността на крепостта (квадрант LIX от постоянната план-квадратна мрежа), в близост до Източната порта (обр. 3). Причината да насочим своето внимание на това място бяха данните от аерофотозаснемане от края на XX в., на които се виждат тъмнозелени успоредни ивици (с посока И – З) на фона на прясно избуялата тревна растителност. Последното бе силен аргумент в полза на хипотезата, че на това място е запазена значима постройка. Дълго време преди проучванията през 2018 г. се е смятало, че това са останки от раннохристиянска базилика. Археологическите разкопки през 2018 г. в действителност установиха наличието на значителна по своите размери сграда, ориентирана в посока изток – запад с размери 20 м х 10 м. За съжаление е запазена само частично в субструкция (южният и западен са на калова спойка, с дебелина 0,60 – 0,70 м, фундирани на около 0,75 м от тогавашния терен, а подовото ниво е изцяло разнесено от интензивната земеделска обработка в последното столетие).

Най-вероятно в случая се касае за сграда с административни функции от VI в. В района бяха открити монети от втора половина на VI в., комплект от три бъчвовидни екзагии с тегло от 1, 2 и 5 унции, още три екзагии, изрязани от дебела бронзова ламарина, отговарящи на теглото на 1/3 (тремис), 1 и 2 номизми. Също така оловни пломби, като една от тях е с добре запазен еднолицев печат с монограм на Йоан (вероятно административно лице). Всички тези данни сочат, че крепостта е била активно използвана и през VI в. и вероятно отново е станала регионален център на имперската администрация и икономика.

Чрез дълбок сондаж през целия квадрант с размери 25 х 1 м и посока север – юг се установи, че културният пласт в тази част на крепостта е с дебелина около 1,50 м. Непосредствено под сградата от VI в. се засече зид от друга сграда също на калова спойка (деб. 0,66 м), ориентирана отново с посока изток – запад. Най-вероятно, предвид многобройните монетни находки (открити край зида), въпросната сграда е издигната в края на IV в. непосредствено върху античната улица, свързваща западната и източната порти.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE LATE ROMAN FORTRESS 'KOVACHEVSKO KALE', TOWN OF POPOVO

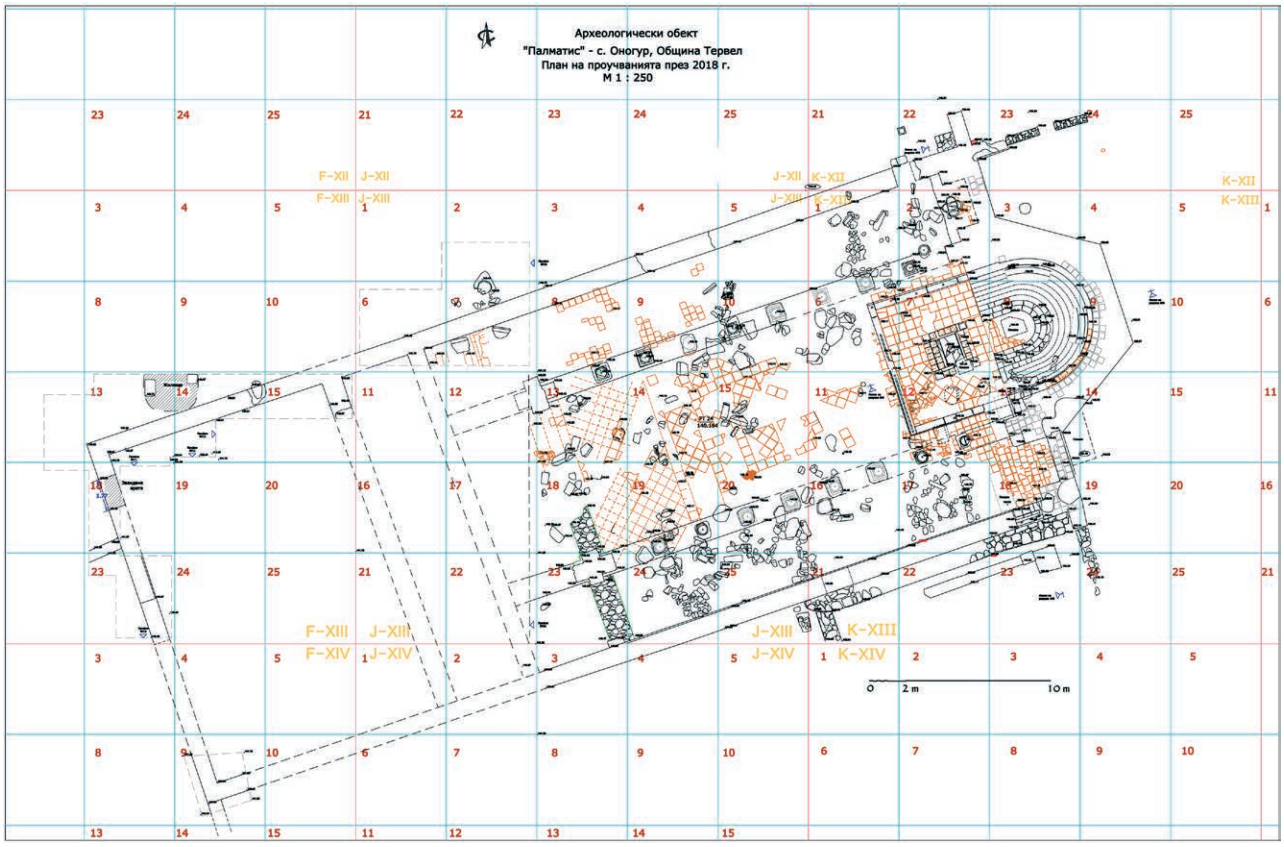
Oleg Alexandrov

'Kovachevsko Kale' is a late Roman fortress located 6 km west of the town of Popovo, Targovishte District (NE Bulgaria). It was built during the reign of Emperor Constantine I the Great. In 2018, a late Roman baths (*balneum* with *frigidarium*, *tepidarium*, *caldarium* and *praefurnium*) were excavated in the fortress. Archaeological evidence indicates that the *balneum* building was built in the second quarter of the 4th c. AD and was burnt down in the last quarter of the 4th c. AD when the fortress was captured by the Goths. Above the ruins of the baths we explored layers related to a new population which settled in 'Kovachevsko Kale' until the mid-5th c. AD, when the Huns terminated the occupation of this area.

№ 70. КЪСНОАНТИЧНА КРЕПОСТ *PALMATAE* В М. КАЛЕТО, С. ОНОГУР, ОБЩИНА ТЕРВЕЛ

Казимир Попконстантинов, Боян Тотев, Добри Добрев

През 2018 г. чрез редовни разкопки бе проучена площ от около 500 кв. м от епископската базилика (обр. 1). Работата бе съсредоточена в осем квадрата от квд. J-XIII и квд. F-XIII-XIV. Бе разкрита северната стена на базиликата, която в някои сектори е запазена в два реда от суперструкцията и се установяват следите от първия ред тухли от *opus mixtum*. Стената е с дебелина 1,10 м. Северно от северната стена на разстояние 0,85 м бе открита горната част от изградения тук кладенец, чието про-

Обр. 1. План на проучените останки на епископската базилика в Palmat(ae)

Fig. 1. Plan of the excavated remains of the episcopal basilica in Palmat(ae)

Обр. 2. Осмата база в северната колонада с врязана графема Н

Fig. 2. The eighth base in the northern colonnade with an incised letter H

учване ще бъде осъществено през следващия сезон.

В северния кораб разкрихме част от запазеното тухлено подово ниво със следи от опожаряване. Разкрихме две от базите от северната колонада в западната част на наоса. Върху горната част на осмата поред база се откри дълбоко врязана графемата Н – цифрова стойност 8 (обр. 2), а върху западната част на базата са изписани буквите Iω. Недалеч между двете новооткрити бази разкрихме част от мраморна колона със знак Z – цифрова стойност 7, врязан върху долната ѝ част.

Установихме, че северната част на входа на наоса е оформена с кръстовидно изграден стълб, който поема равномерно натоварването от четирите страни, а откъм източната си част осъществява връзка с колона № 8 посредством арка. На разстояние 0,80 м от южното рамо на кръстовидния стълб разкрихме варовиков капител с правоъгълна форма и нетрадиционна украса. Фрагменти от още два такива капителa бяха открити в рушевините около централния вход към наоса. Разкрихме и южния кръстовиден стълб от входа към наоса и от входа към южния кораб, както и каменна основа от преградната стена между наоса и нартекса (обр. 3).

В западна посока проследихме северната стена на базиликата и попаднахме на западната основа на нартекса, който е с ширина 4 м. На 5 м в западна посока от западната стена на нартекса разкрихме стената на екзонартекса и част от стената на атриума. Атриумът продължава в западна посока и в квд. F-XIII-XIV са установени северната, западната и част от южната му стени. Паралелно с това попаднахме и на трите входа от западната му страна. Най-северният от тях е бил вторично зазидан.

Обр. 3. Централният вход на наоса (сн. Л. Костов)

Fig. 3. The main entrance of the nave (photo L. Kostov)

Резултатите от проучването през 2018 г. потвърдиха мнението ни, че базиликата е претърпяла препланиране, което наблюдаваме и в екзонартекса, освен в презвитерия и баптистерия. Целият запазен под и мястото на изваденитe тухли е осеян с фрагментирани тухли и 10 сантиметров пласт от пепел.

Преустройството на базиликата най-вероятно е свързано с промяна в статута на църковната институция в града Палматис от една страна, а от друга – с литургични особености, които са оказали влияние върху функционалната организация на църковната сграда. Върху някои фрагменти от мраморната украса са запазени монограми на няколко ателиета, които учените предстои да установят. За първи път у нас се документира последователността на изграждане на колонадата (база, колона, капител) посредством букви от гръцката азбука (от А до Н – с цифрова стойност от 1 до 8). Преустройството на базиликата е направено с много средства, най-вероятно по времето на император Юстиниан I (527 – 565).

Литература

Попконстантинов и др. 2017: К. Попконстантинов, Б. Тотев, Д. Добрев, Късноантична крепост *Palmatae* в м. Калето, с. Оногур, община Тервел. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 393 – 396.

Попконстантинов и др. 2018: К. Попконстантинов, Б. Тотев, Д. Добрев, Късноантична крепост Palmatae в м. Калето, с. Оногур, община Тервел. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 333 – 337.

LATE ANTIQUE FORTRESS OF *PALMATAE* AT KALETO LOCALITY, VILLAGE OF ONOGUR, TERVEL MUNICIPALITY

Kazimir Popkonstantinov, Boyan Totev, Dobri Dobrev

In 2018, sections of the northern aisle and the nave of the basilica, excavated since 2016, were unearthed (Fig. 1). The northern wall of the nave was completely revealed. The last two bases in the north colonnade were found. The westernmost of them has an incised letter H, indicating successive number 8 of the base in the colonnade (Fig. 2). The entrance of the nave is flanked by two cross-shaped pillars supporting massive arches (Fig. 3). In a trench the narthex, the exonarthex and atrium were outlined. The results from the 2018 campaign confirmed the conclusion that the basilica had undergone a reconstruction in the time of Justinian I (527 – 565). The liturgical nine-step synthronon suggests that the basilica once must have served as an episcopal cathedral.

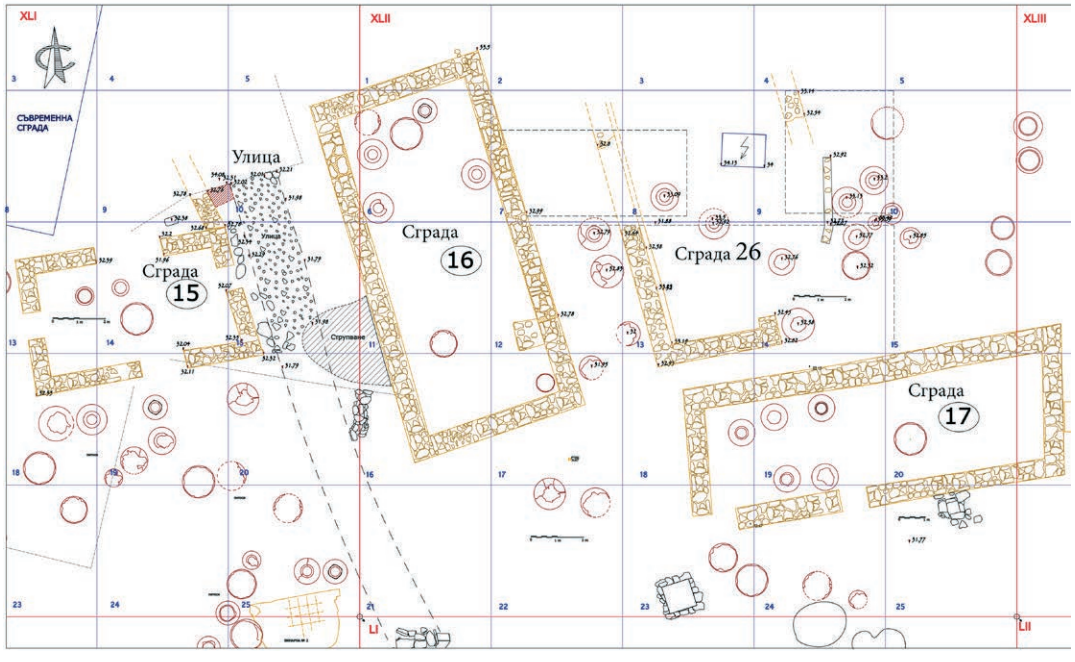
№ 71. РАЗКОПКИ В КЪСНОАНТИЧНАТА КРЕПОСТ НА НОС СВЕТИ АТАНАС КРАЙ ГРАД БЯЛА, ВАРНЕНСКА ОБЛАСТ

Валери Йотов, Александър Минчев

През 2018 г. разкопките с обща площ около 400 кв. м бяха съсредоточени основно в квадрати: XLI; XLII; XXXIII; XXXIV, както и в сондажни проучвания северно от тях (обр. 1, 2).

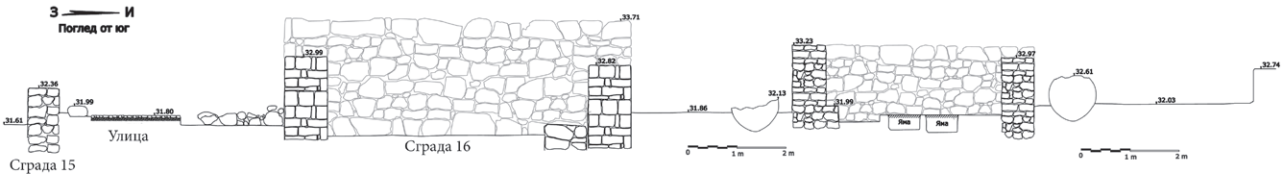
Сгради 15 и 16 и улица между тях. В кв. XLI-15, а също така западно, северно и южно от него бяха доразкрити източният зид на проучена частично през 2017 г. сграда № 15 и улица от VI в., която я отделя от сграда № 16. Улицата е с ширина 1,80 – 1,90 м и има настилка от набити дребни камъни, фрагменти от керамика и животински кости, като в южна посока тя е разрушена и прекъсва. Върху нея има горял пласт с керемиди и части от кирпичи – от срутените стени и покрив на двете сгради. До югозападния ъгъл на сграда № 16 има каменно струпване, което включва и плочести камъни от по-ранна настилка на улицата. Сред камъните се откриха две керамични поставки за съдове, от които едната е цяла.

Сграда 26. В квадрати в XLII-7-10, 12-15, 17-18 бе проучена частично сграда № 26, част от която е заета от трафопост и много кабели. Затова от нея се разкриха само части от западния и южния зид. Сред находките в този сектор трябва да се отбележат малко съкровище от пет бронзови монети (основно от VI в.) и една рядка бронзова лампа (обр. 3) – имитация на атически керамични лампи от III в., явно преизползвана през Късната античност. Откритите над 10 доста разрушени питоси и два

Обр. 1. План на проучваните квадрати със сгради 15 и 26 (втора половина на VI – началото на VII в.)

Fig. 1. Plan of the excavated sectors with buildings Nos 15 and 26 (second half of the 6th – beginning of the 7th c. AD)

Обр. 2. Разрез на проучваните квадрати

Fig. 2. Cross-section of the excavated sectors

по-добре запазени подсказват, че това е по-скоро склад, който е свързан вероятно с винарна № 1, която е непосредствено от изток.

Сграда 27. В квадрати XXXIV-17 и отчасти в 18, 22 и 23 се очерта помещение от сграда с много тесни каменни зидове – до 0,40 м, а в кв. XXXIV-16 и 21 се разкриха зидове, градени по същия начин. Така се изясни, че това е една сграда (№ 27) с две с помещения с един общ зид между тях. В нея не се откриха питоси, поради което смятаме, че тя е била едноетажна – жилищна.

Обр. 3. Бронзова лампа – имитация на атически керамични лампи от III в.

Fig. 3. Bronze lamp – imitation of Attic ceramic lamps of the 3rd c. AD

Винарна № 4. На север от проучваните през този сезон квадрати ни показаха прокарана по-рано с багер канавка в горския фонд, направена за да предпази от наводняване при силни дъждове имот, който се намира по-долу – на юг. В северния профил се очертава масивна каменна структура, която бе проучена отчасти. Тя е градена от камъни и тухли и има квадратна форма с размери 2,50 х 2,50 м, а източният ѝ зид е дълъг 4 м. Пред структурата от север има вкопан питос с диаметър на устието 1 м, което е характерно за питосите от винарните в града. Това я определя като останки от басейн за мачкане на грозде. Откритите наоколо тухли, керемиди и части от кирпичи показват, че басейнът се намира във винарна, сграда или навес със смесен градеж и керемиден покрив. Няколко бронзови монети от VI в. позволяват винарната да се датира в това време.

Разкопките през 2018 г. позволиха да се очертае продължението и етапите в градежа на главната улица на късноантичния град на нос Св. Атанас, която започва от западната му порта и води към раннохристиянския храм. Разкрити бяха също три нови сгради и още една поредна проучена винарна (№ 4), което го определя като голям винарски център на Западния бряг на Черно море.

EXCAVATION OF THE LATE ANTIQUE FORTRESS ON CAPE SVETI ATANAS NEAR BYALA, REGION OF VARNA

Valeri Yotov, Alexander Minchev

In 2018, the research covered an area of ca 400 m^2 in sectors XLI, XLII, XXXIII, and XXXIV (Figs 1, 2). Rescue excavations were conducted to the north of these sectors.

Building No 15 was partially investigated in 2017, as well as the street dividing it from Building No 16. The street is 1.80 – 1.90 m wide and paved with small stones. Over it, there is a burnt layer with fragments of roof tiles and mud bricks, obviously from the destructed walls and roofs of both buildings.

Only sections of the west and south walls of Building No 26 were excavated because of the presence of modern high voltage facility in this area. Among the finds inside the building a small hoard of five bronze coins (mainly 6th c. AD) must be noted, as well as a rare Roman bronze lamp (Fig. 3). In this building, over 10 badly damaged *pithoi* and two better preserved were found, indicating that it was a storeroom which functioned probably along with the winery No 1, situated to the east.

Building No 27 has narrow stone-built walls and it consist of two rooms. Two *pithoi* were found inside the building, which suggests that this was a one-storey living house.

Winery No 4 was unearthed north of the excavated area of the town. This is a structure with square plan (2.50 by 2.50 m), and in its floor a large *pithos* was found, rim diameter of 1 m, typical for similar container jars found in wineries in the town. Accordingly, we assume that the structure was used as a basin for smashing grapes, and it is dated to the 6th c. AD.

№ 72. КЪСНОАНТИЧНО УКРЕПЛЕНИЕ В РАЙОНА НА НОС ШАБЛА

Боян Тотев, Добри Добрев, Вървин Върбанов

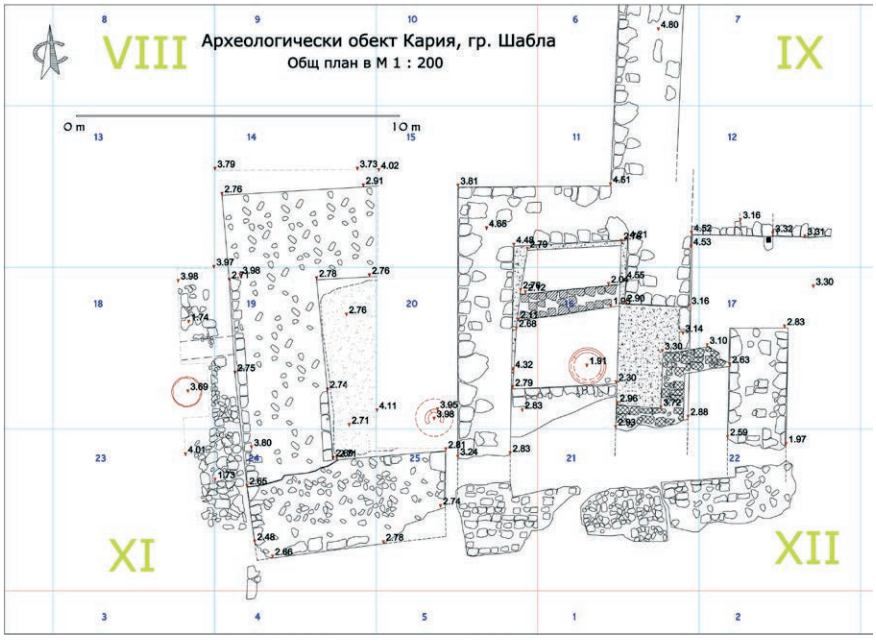
Археологическото проучване през 2018 г. бе концентрирано в южния сектор на късноантичната крепостна стена. Избран беше терен непосредствено пред разкритата от С. Торбатов през 1996 г. югозападна ъглова кула (Торбатов 2002, 208). Пред нейния фронт проведените през 2016 г. археологически разкопки разкриха масивни каменни основи в посока север и запад. Новите проучвания имаха за цел уточняване формата, размерите и функцията на тези структури, попадащи в квадрати 8/14, 8/19 и 8/24.

На ниво 3,97 – 3,83 м в югоизточната четвърт на кв. 8/19 бе разкрита част от зид от неголеми, споени с кал, грубо обработени камъни. Той е успореден на разкритата късна крепостна кула и от него е запазен участък с ширина 0,60 – 0,70 м и дължина 1,60 м, само в един ред. Дълбочината на основата на зида съвпада с тази на устията на проучените през 2016 г. два питоса и вероятно маркира ходово ниво от VI в. пред проучената правоъгълна кула на кастела.

В по-долните пластове теренът запазваше ярко изразен насипен характер с доминираща късноантична керамика и такава от елинистическия период. В югоизточния ъгъл на кв. 8/19 се разкри петно с пълнеж от силно фрагментирана покривна керамика, а в кв. 8/14 – останки от варница. И двете структури са вкопани в късноантичен насипен пласт. В периферията на кв. 8/14, 8/14 и 8/24, на ниво 2,80 – 2,70 м се разкри зид с дължина 11,30 м и ширина 2,75 м. Градежът е солиден, от споени с бял хоросан квадри. Представлява най-долният ред на основа, старателно нивелирана с дребни камъни и дебел слой хоросан. Разкритата структура е долепена под прав ъгъл до най-югозападната част на укрепителната система. Тя бе идентифицирана като външна западна стена на по-ранна правоъгълна кула. Тази констатация бе окончателно потвърдена от разкрития в кв. 8/14 северен ъгъл и стена от същото съоръжение.

На ниво 2,80 – 2,70 м при източния профил на квадрат 8/19 се зачиства паднала покривна конструкция, рамкирана от вътрешните стени на новоразкрита по-ранна кула. Открита е и варница с ширина над 4 м и разкрита дължина ок. 3 м. Вкопана е в пласт кафява пръст върху крепостна стена. Достигнатото най-ниско ниво е 2,50 м.

През сезона са открити 24 монети, от които точно определяне е възможно само за шест. Една е от елинистическия период, три са от IV в., 15 са от V в. (осем от втората му половина), три са общо от периода IV – V в., една е неопределена и една е от ново време. Открити са и 72 находки, преобладаващата част от които датира в V и VI в. (около 90 %). Обработени са общо около 9500 фрагмента керамика, от която 70 – 75 % са амфори (над 95 % – късноантични: V – VI в.), 15 % са късноантична кухненска керамика (V – VI в.), още 5 – 7 % са късноантична фина керамика с лаково или червено ангобно покритие и останалите 3 – 5 % са елинистическа и по-малко римска керамика.

Обр. 1. Кария – план на проучвания участък през 2018 г.

Fig. 1. Caria – plan of the excavated area in 2018

Анализът на данните показва, че при разчистване основите на правоъгълната кула е проучен само пласт от последната фаза на функциониране на обекта, а именно VI в. Откритите материали дават възможност за определяне на предполагаема хронология на обитаването на обекта, в

съчетание с данните от проучванията през 1977 – 1979 г., 1995 – 1996 г., както и с тези от 2016 – 2017 г.

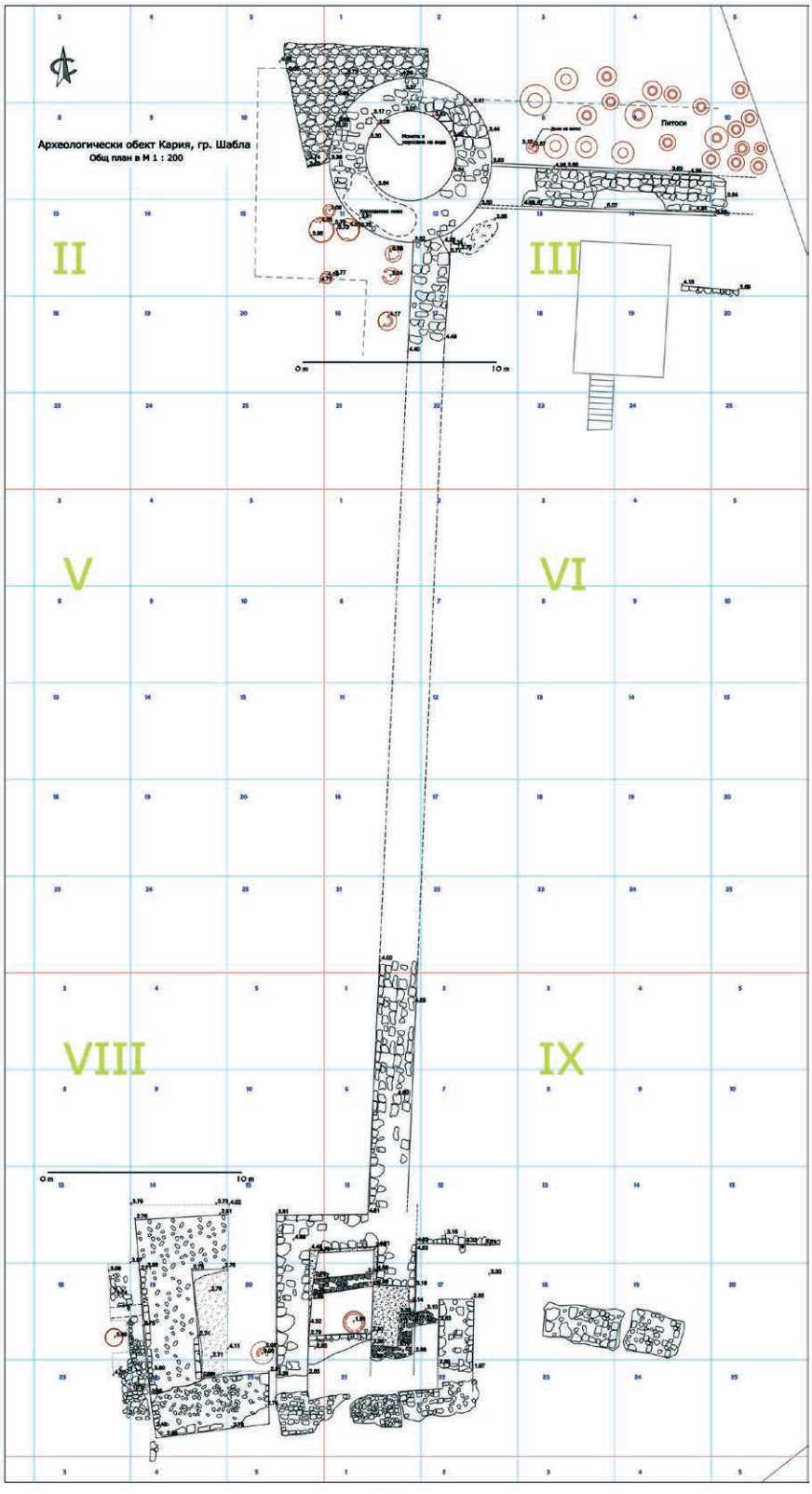
Най-ранният период е от елинистическата епоха, с материали главно от IV – III в. пр. Хр. Обитаването продължава и през II – I в. пр. Хр. – I в. сл. Хр., но с по-малък интензитет (констатация на база откритата червенолакова керамика).

От римската епоха находките са минимални: главно, лакова и песъклива керамика, фрагмент от П-образна тегула и тубули (вероятно от сградата с хипокауст ?). На този етап може да се заключи, че обитаването през римската епоха е за много кратко време.

Малко са и сигурните находки от IV в. – монети, керамика и други, което оставя възможност за дискусия относно времето на изграждането на квадрибургиума.

Болшинството от находките са от V – VI в. Това може да бъде обяснено с преизползване на строителния материал от ранното укрепление и строителната активност в първата половина/средата на VI в. От втората половина на VI в. са останки от последна активност, частично нарушени от вкопавания от ново време.

Новоразкритите строителни структури съществено допълват планировката на южния сектор от укрепителната система на Кария (обр. 1). Няма съмнение, че новооткритата кула е по-ранна от разположената в непосредствена близост кула на кастела. Това е югозападната кула на засвидетелстваното от С. Торбатов късноримско укрепление – квадрибургиум (Торбатов 2002, 203). Археологическото проучване на пластовете под достигнатото през 2018 г. ниво ще даде надеждни хронологически маркери за датиране строежа на по-ранната кула. Косвени данни за разрушаването ѝ намираме в преотложените върху основата археологически пластове и особено в ямата

Обр. 2. Кария – общ план на проучените участъци от крепостните съоръжения

Fig. 2. Caria – general plan of the investigated sections of the fortress

и варницата, датирани с монети основно от втората половина на V в. Най-вероятно тези структури са пряко свързани с изграждането на ранновизантийския кастел (обр. 2). Тогава кулата на квадрибургиума е демонтирана с цел нивелиране на терена и преизползване на камъка в рамките на една добре обмислена и бързо организирана строителна кампания.

Литература

Торбатов 2002: С. Торбатов. Укрепителната система на провинция Скития (края на III – VII в.). Велико Търново, 2002.

LATE ANTIQUE FORTRESS ON SHABLA CAPE

Boyan Totev, Dobri Dobrev, Varbin Varbanov

In 2018, an area in the southern sector of the late antique fortress of *Caria* was investigated, just in front of the southwestern rectangular tower of the fortress (Fig. 1). Beneath heaped dump layers, a massive stone substructure with rectangular plan and wall thickness of 2.75 m was discovered. This newly discovered feature was identified as the southwestern tower of the late Roman fortress (*quadriburgium*) documented by S. Torbatov. The only layer excavated was from the last phase of the existence of the site (6th c. AD). The materials found in the thick heaped layer give the opportunity for a tentative chronology of the site. The earliest occupation is dated mainly to the 4th – 3rd c. BC. Less intense habitation took place during the timespan from the 2nd – 1st c. BC until the 1st c. AD. The finds from the Roman period are very few; also few are the finds from the 4th c. AD and this leaves open the question about the date of construction of *quadriburgium*. The majority of the finds date from the 5th – 6th c. AD. Possible explanation for this is reuse of building material from the early fortress during the active construction works in the first half – the middle of the 6th c. (Fig. 2). The last traces of occupation are from the second half of the 6th c. AD, partly damaged by modern intrusions.

№ 73. КЪСНОАНТИЧНА КРЕПОСТ СИТАН КАЛЕ В М. КАЛЯТА, ГРАД БАНСКО

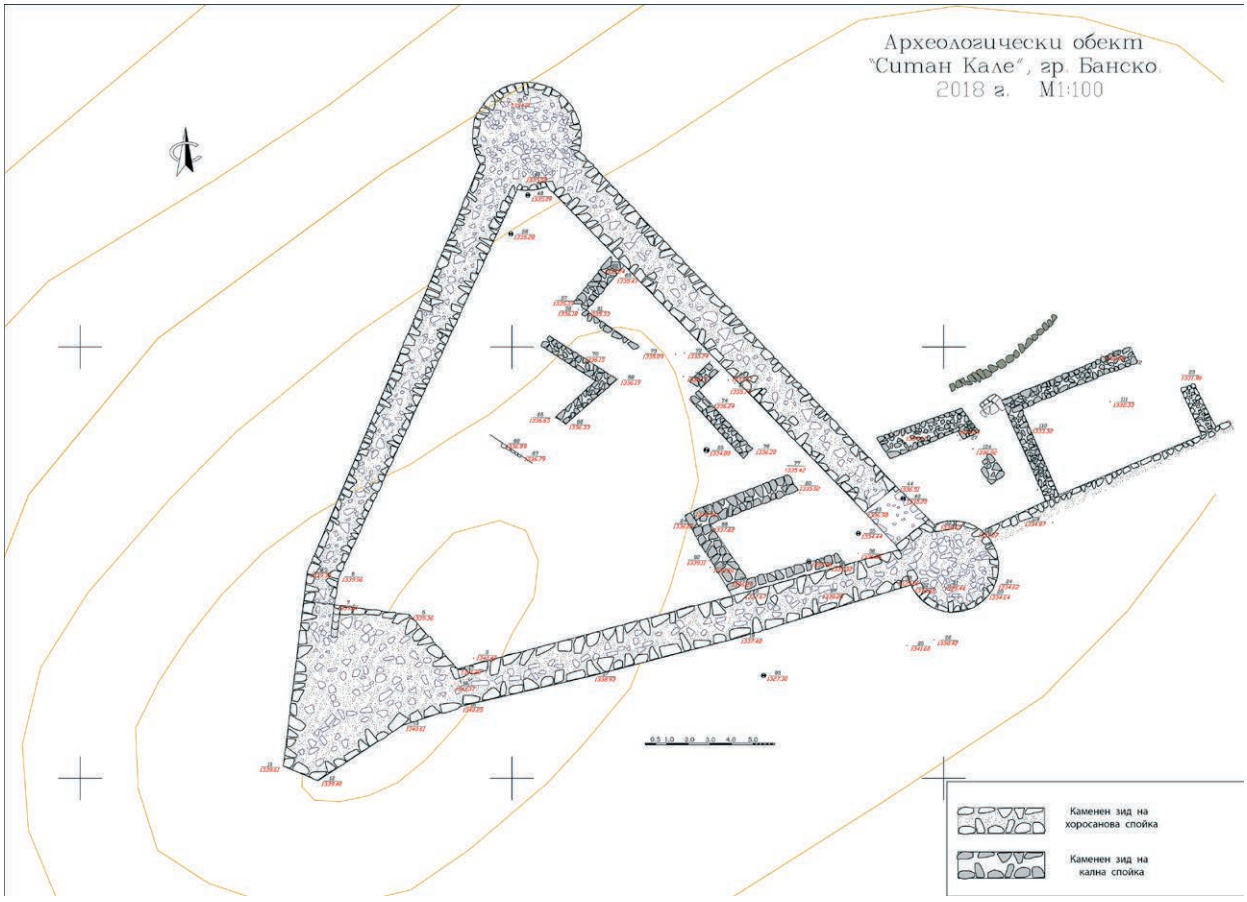
Владимир Баряков, Светла Барякова

Основна цел на проучването бе предотвратяване на последиците от незаконни иманярски изкопи, констатирани от РУ на МВР – Банско (Служебна бележка № 00-3526/16.08.18).

С Разрешение № 248/22.08.2018г. бяха проведени спасителни археологически разкопки в периода 30.08 – 26.09.2018г. Проучването се извърши на площ от около 40 кв. м, а достигнатата дълбочина е 1,80 м от съвременния терен.

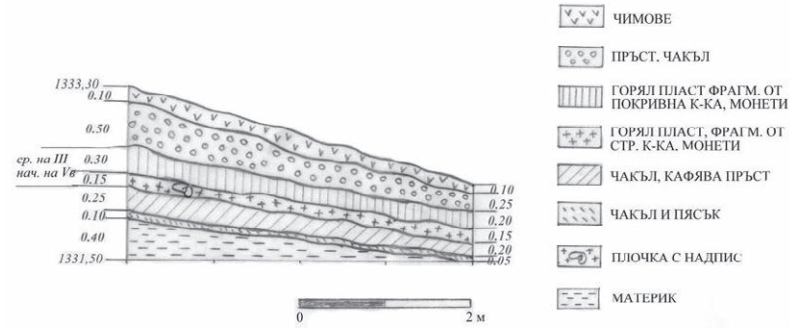
Вековното дърво, подкопано и съборено от иманярите, бе отрязано и отстранено. Известни трудности създаде голямата коренова система, в която бяха вплетени обработени камъни от източната крепостна стена, фрагменти от строителна и битова керамика и животински кости. След разчистването на терена започна проучването на очертаващото се първо обособено помещение извън цитаделата, долепено до източния крепостен зид, на което вътрешните размери са 7,10 х 4,20 м (обр. 1).

Установени бяха два етапа на изграждане, като първо са застроени източната и северна стена, които са с хоросанова спойка, а по-късно са изградени южната и западната стени на калова спойка. Входът на помещението е в северозападния му ъгъл, на западната стена, където са и най-големите обрушвания. Подовото ниво е подравнено с изкопаването на материковата скала в южна посока, като в югоизточния ъгъл достига до 0,70 м в дълбочина. Този метод на подравняване и терасиране бе вече документиран предишните години във вътрешността на цитаделата, където се разкриха четири нива. Подът вероятно е бил застлан с пръст и глина, защото не бяха открити фрагменти от подова керамика. Има възможност първоначално да е било само навес, защото в югоизточния ъгъл бе разкрито удължение от 0,45 м, изградено заедно с източния крепостен зид, което евентуално е служело за колона, а в югозападния ъгъл основата също е на хоросан и може да е била постамент на стълб или колона за покривната конструкция.

Обр. 1. План на укреплението

Fig. 1 General plan of the fortress

Обр. 2. Стратиграфски профил в кв. 2в

Fig. 2. Stratigraphic cross-section in grid square 2b

При проучването на горелия пласт, дебелина 0,30 – 0,40 м, в северната част на помещението бе установено, че тук е имало само едно опожаряване, за разлика от разкритите до момента по два и три горели пласта в цитаделата и пред потерната. Горелият пласт беше проучен постепенно на два слоя с дебелина по 0,20 м (1,40 – 1,60 м и 1,60 – 1,80 м), достигайки до материка на дълбочина 1,80 м от сегашния терен (обр. 2). Не може със сигурност да се установи дали опожаряването е от нападение или става въпрос за случаен пожар, но със сигурност можем да кажем, че животът в селището продължава и сградите са възстановени. Това предположение бе направено, след като при подравняването на профила над горелия пласт бяха намерени две медни монети от XIII в. и фрагменти от глазирана керамика.

В горелия пласт бе открито голямо количество обработени камъни с обмазка от хоросан от разрушените зидове и фрагменти от тегули. На дъното се очертаха пет вкопани ями в материка покрай западната стена, в три от които бяха открити фрагменти от дъната на керамични съдове.

Находките са много разнообразни – открити бяха фрагменти от стъклени съдове, обков от брава за врата, лезвиета на ножове, железни апликации и токи за колан, бронзови и железни копчета, железни върхове от стрели и други метални предмети.

След обработката на нумизматичния материал се установи, че той обхваща периода от втората половина на III в. до началото на V в. В пласта от 1,40 – 1,60 м бяха открити 13 бронзови римски моне-

Обр. 3. Фрагмент от мраморна плочка с надпис

Fig. 3. Fragment of a marble votive relief with an inscription

ти: Максимин Херкулий (285 – 290), Теодосий I (379 – 395), Константций II (337 – 361), монети от втората половина на IV в. и от началото на V в. В пласта от 1,60 – 1,80 м бяха намерени 21 бронзови римски монети: Галиен (260 – 268), Константин Велики (306 – 337), Константций II (337 – 361), от IV в. от началото на V в. От откритите през сезона 39 монети преобладават тези на император Константций II (337 – 361), които са 13 броя. Може да се окаже, че това е периодът на застрояването на селището или неговия подем. Монетите са сравнително добре запазени въпреки пожара с изключение на тези от V в., но те са и с по-малък номинал.

Най-ценната находка от спасителните разкопки през сезона е част от мраморна оброчна плочка с надпис (обр. 3), която бе разчетена от Николай Шаранков. На плочката е изписано име на посветител, вероятно Елий Йов(ин), Αιλ(ιος) Ιοβ[ινος]. Името може да е Йовин или Йовиан.

Паралели могат да се потърсят с Елий Йовиан, посветил една статуйка на Асклепий в светилището при Сливница, от която е запазена само поставката, а неговото първо име е съкратено по същият начин – ΑΙΛ ΙΟΒΙΑΝΟC, но това е често срещана и обичайна практика. Най-вероятно статуйката е изобразявала тракийски конник и това, което е запазено в лявата част на постамента, е опората на задните крака на коня. Името показва получаване на римско гражданство при Хадриан или Антонин Пий – може да е ветеран или потомък на ветеран от това време. Самият надпис по мнение на Н. Шаранков е малко по-късен, от последна четвърт на II – първа половина на III в. Възможно е в селището да е имало светилище, или самото селище е възникнало около светилище, но това ще покажат бъдещите проучвания на крепостта.

LATE ANTIQUE FORTRESS SITAN KALE, KALYATA LOCALITY, TOWN OF BANSKO

Vladimir Baryakov, Svetla Baryakova

During rescue archaeological excavations in 2018, a building immediately outside the fortress wall was explored (Fig. 1). At a depth of 1.80 m from the surface, a burnt layer, thickness of 0.30 – 0.40 m was reached (Fig. 2). It contained coins from the second half of the 3rd c. AD to the beginning of the 5th c. AD.

The most important find is a fragment of votive marble relief (Fig. 3) which resembles a statue found in the sanctuary in Slivnitsa, dated to the end of the 2nd – beginning of the 3rd c. AD. Both finds are inscribed with the name of Αιλ(ιος) Ιοβ[ινος].

Above the burnt layer materials were found which prove that after the fire the settlement has been restored and continued to exist.

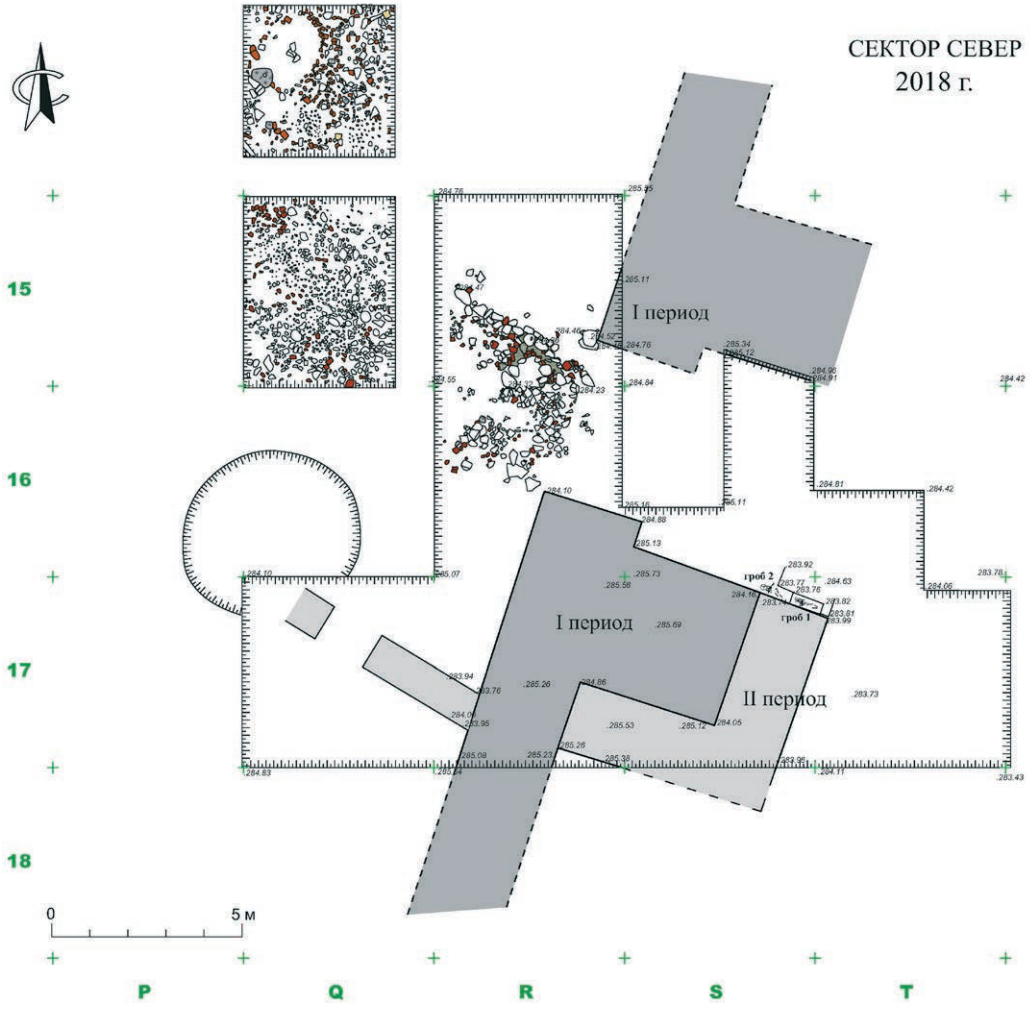
№ 74. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КЪСНОАНТИЧЕН КАСТЕЛ И СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ ПРИ РИМСКА ПЪТНА СТАНЦИЯ *BONA MANSIO*

Александър Манев, Вяра Петрова, Ангела Пенчева

Редовните проучвания на обект „Римска пътна станция *Bona Mansio*“ бяха извършени в периода август – септември 2018 г. със съдействието на Археологически музей „Проф. М. Домарадски“. Това е трети пореден сезон на обекта, след началото на разкопките през 2016 г. Средствата през тази година са осигурени от Министерство на културата по програма за целево финансиране и от Фондация „Балканско Наследство“.

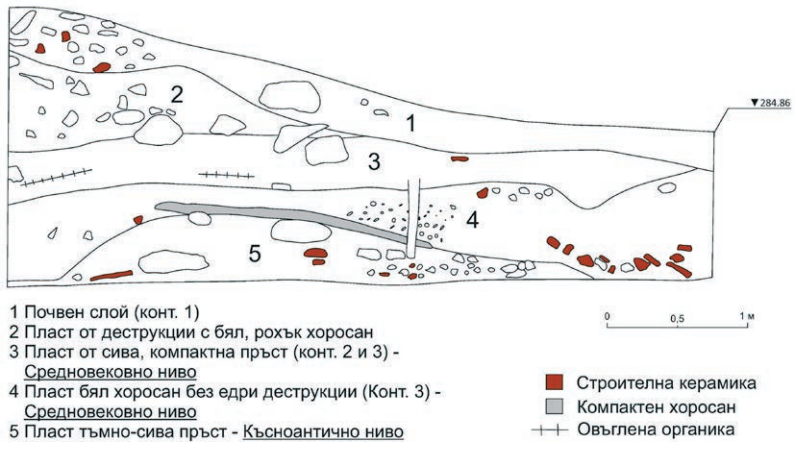
Работата през 2018 г. беше съсредоточена в две отделни зони, както през предходните сезони – около крепостната порта и извън защитената територия на селището, югоизточно от него. Общо работа беше извършена в седем квадрата по план-квадратната мрежа – пет около входното съоръжение и два извън фортификацията.

В сектор „Крепостна порта“ (обр. 1) продължи изясняване на ситуацията около най-късната експлоатация на входното пространство. В двата квадрата, разположени от вътрешната страна на портата, бяха отнети пластове с обща дебелина 0,50 м. В проучваната зона се разкри грубо подредена настилка от големи камъни без подложка, която, макар и силно повредена, ясно личи сред останалите деструк-

Обр. 1. План на проучванията до 2018 г.

Fig. 1. Plan of the excavated area in 2018

Обр. 2. Стратиграфски разрез на кв. Q17 (южен профил)

Fig. 2. Stratigraphic cross-section of the southern side of grid square Q17

Обр. 3. Средновековна жилищна структура

Fig. 3. Medieval dwelling

ции наоколо. Тя има посока северозапад – югоизток и явно е свързвала все още използваемия вход с вътрешността на селището. През самото входно пространство беше оформен основен стратиграфски профил, запазен през трите сезона на проучване. Ситуацията, представена в него, свидетелства, че на нивото на каменната настилка във вътрешността входът е бил частично затрупан от деструкции в двата края, т. е. фортификацията вече е била в руини, от които всъщност е бил черпен материалът за изграждане на настилката. Керамичният и нумизматичен комплекс от пласта непосредствено върху нея е съставен предимно от кухненски съдове и монети от периода XI – XII в. Това е и датировката на масовия материал от горните слоеве в целия сектор.

От външната страна на входното съоръжение също бяха извършени проучвания в два съседни квадрата от план-квадратната мрежа. Макар че в тази зона беше отнет предимно повърхностният слой на терена, сред деструкциите бяха открити два гроба на малки деца, датиращи от Средновековието. Гробен дар от посребрен бронзов наушник с прецизно изработена украса от гранулация и филигран отнася съоръженията към XII в. За изграждането им е използвано пространството между южното крило на входния комплекс и масивен къс деструкции в смесена зидария, разположен непосредствено до запазената фортификация. В тясното пространство помежду им са били извършени въпросните погребения по християнски обичай.

Във вътрешността на кастела беше отворен нов квадрат от план-квадратната мрежа, разположен южно от входа. Отнетият пласт, състоящ се предимно от деструкции, е с дебелина между 0,60 м и 2,00 м в различните части на квадрата. Масовият материал, както и находките в този пласт, се датира в средновековната епоха. Стратиграфията свидетелства за сравнително дълъг период на човешко присъствие в периода XI – XII в. с два отчетливи периода (обр. 2). На достигнатото ниво в края на проучванията беше разкрит зид в смесена зидария, който е долепен до вътрешното лице на куртината. Той е с дебелина 0,90 м и е част от късноантичните строителни периоди. Зидът е разположен перпендикулярно на куртината, под ъгъл от 85° спрямо нея. Дължината му е 3 м. В линията на този зид, на 1,45 м от края му, беше разчистено неговото продължение, на дължина от 1,05 м. Може да се приеме, че на това място се е развивала масивна сграда с представителна архитектура.

В сектор "*Extra muros*" беше изцяло проучена структурата от средновековната епоха, разкрита през миналия сезон (обр. 3). Изясниха се параметрите на малко жилищно пространство, чиито граници са маркирани от пет дупки за масивни стълбове – част от стенната конструкция. В самото помещение се регистрира огнище и елипсовидно вкопаване с битови функции. Беше потвърдена и датировката на структурата – XI – XII в. Тя е била частично разположена върху материковия терен и частично вкопана в пласт с късноантични материали.

Почти изцяло беше проучен до материк квадратът северно от средновековната структура. Тук отнетият пласт е с дебелина между 0,50 м и 1,20 м. Повърхностният слой е бил подложен на земеделска обработка в съвременността. Пластът отдолу е богат на материали, предимно от Късната античност, които включват червенолакова керамика, множество монети от периода IV – VI в., фибули от VI в. В квадрата не бяха открити структури до достигане на материка, с изключение на добре оформена яма с кръгла форма и диаметър 1,05 м, чиито дълбочина и предназначение не са известни към момента. Получените резултати потвърждават и границите на средновековното жилище, които попадат изцяло в съседния квадрат.

Резултатите от проучванията, проведени през 2018 г., установиха обитаване в крепостното съоръжение през средновековната епоха (XI – XII в.). Характерът на това поселение засега остава неясен, но беше потвърдено, че през този период фортификацията е била в руини и не е изпълнявала предназначението си. Наличието на ясно различима жилищна структура, разположена на 50 м от тази зона и външно от разрушените крепостни стени, свидетелства за широк обхват на обитаване през тази епоха. Средновековният керамичен комплекс зад и извън крепостните стени е идентичен и се състои от трапезна и кухненска керамика, без украса, или с украса от червена и златиста ангоба, както и врязани геометрични линии. Масовият материал и находките от настоящата кампания маркират два основни периода на обитаване на това място: късноантичен – IV – VI в., засвидетелстван от нумизматичния и масов материал; средновековен – XI – XII в., също потвърден от керамичния комплекс и отделни монетни находки.

EXCAVATIONS AT A LATE ANTIQUE FORTRESS AND MEDIEVAL SETTLEMENT NEAR *BONA MANSIO* ROMAN ROAD STATION

Alexander Manev, Vyara Petrova, Angela Pencheva

The third year of excavations confirmed the long period of medieval habitation both inside and outside of the fortress ruins (Fig. 2). Tableware with red slip and mica-washed decoration dates the layer to the 11th – 12th c. AD. Bronze and silver coins, bracelets and other jewelry are also amongst the medieval finds. Immediately outside of the main gate, two infant graves were excavated, dated to the 12th c. AD. On the inside, rough stone pavement testifies that the entrance was still in use in the 11th – 12th c. AD (Fig. 1). The residential building outside the curtain wall was fully excavated. Five post holes and a fireplace clarify the building's architecture (Fig. 3).

Inside the fortress, the original late antique levels were reached. The northern wall of a solid building was uncovered. It is 0.90 m wide, built in *opus mixtum* technique. South of the fortress a thick layer from the 4th – 6th c. AD was excavated. Over 50 late antique coins and finds support such a dating. No structures from Late Antiquity were found this year.

№ 75. КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ БУЗОВО КАЛЕ ДО С. БУЗОВГРАД, ОБЩИНА КАЗАНЛЪК

Деян Рабовянов

През месеците юни и юли 2018 г. се проведоха редовни археологически проучвания на късноантичната и средновековна крепост Бузово кале до с. Бузовград, община Казанлък. Разкопките се осъществиха под ръководството на доц. д-р Д. Рабовянов (НАИМ – БАН), с участието на П. Дойчев (докторант, ВТУ) и Н. Русев (РИМ – Русе) и с финансиране от Министерство на културата и Община Казанлък. Основната цел на проучването бе да се разкрие изцяло регистрираната през 2017 г. църква между двете крепостни стени в югоизточния ъгъл на крепостта – кв. LXXI, LXXII, LXXXIII (обр. 1). Наред с това – да се допроучи изследваното през 2017 г. горяло жилище № 1 от ранновизантийската епоха северно от югоизточната кула на крепостта. Работи се на 375 кв. м площ при дебелина на културния пласт между 0,60 и 3,30 м.

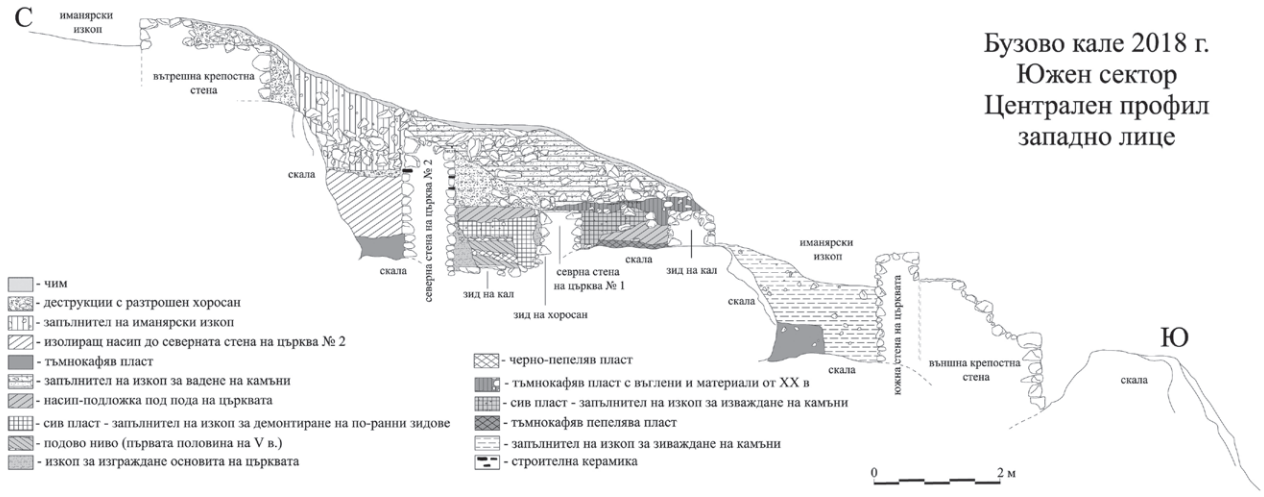
В резултат на разкопките изцяло се установи периодизацията и хронологията в изследвания сектор от крепостта и се разкриха различни по характер и хронология структури (обр. 2). Въпреки че сред археологическите материали са налице керамични фрагенти от РЖЕ и КЖЕ, структури и културен пласт от тези периоди не бяха установени. Най-ранна сред археологическите структури е външната крепостна стена. Тя е с дебелина 1,95 м и от нея бе разкрит участък с дължина 12,50 м. Това масивно съоръжение, запазено до височина от 4 м, е построено през първата половина на V в. От същия период и вероятно свързана със стената е и част от масивна постройка с каменен градеж и глинеста спойка – зид с направление И – З, дължина 7,70 м и дебелина 0,75 м, разположен успоредно на външната крепостна стена (обр. 1). Той бе запазен от 0,40 до 1,50 м височина. С него са свързани трамбовани подови нива на юг и север от него. Тази условно наречена „ранна сграда“ е била частично нарушена от по-късна от нея постройка с хоросанов градеж и сложен план, която също попада в първата половина на V в. Тя е била вградена в по-късната църква, а голяма част от зидовете ѝ – демонтирани.

Църквата на крепостта е построена преупотребявайки зида С – Ю на по-ранната хоросанена сграда и е долепена отвътре на външната крепостна стена, като зидовете ѝ със спойка от бял хоро-

Обр. 1. План на разкритите археологически структури в Южния сектор на крепостта Бузово кале

Fig. 1. Plan of the excavated archaeological structures in the Southern sector of Buzovo kale fortress

Обр. 2. Стратиграфски профил през двете крепостни стени и църквата в югоизточната част на крепостта Бузово кале

Fig. 2. Stratigraphic cross-section of the two curtain walls and the church in south-eastern section of Buzovo kale fortress

сан са фундирани до скала и имат субструкция с дълбочина до 2 м (обр. 3). Имала е дължина заедно с апсидата 12,90 м и ширина 6,30 м. Стратиграфските наблюдения и плановите особености показват, че заедно с църквата на север от нея е изградена една нова, вътрешна крепостна стена, с хоросанова спойка и дебелина 2,10 м, от която бе проучена отсечка с дължина 12,50 м. Това мащабно строителство е осъществено в първата половина на VI в., вероятно по време на управлението на император Юстиниан. Църквата скоро е била разширена на север, като първоначалният ѝ северен зид е бил демонтиран до нивото на пода (обр. 2). По този начин апсидата остава асиметрично изтеглена на юг. По същото време към църквата е добавен и притвор от запад. Зидовете на притвора са изпълнени в опус микстум с по три реда тухли. Те са с дебелина 0,80 м (северен) и 0,60 м (западен). Максималната дължина на църквата заедно с притвора достига 16 м при ширина 8,45 м. За преустройства на този комплекс пак в рамките на VI в. свидетелстват два зида с глинеста спойка – в притвора и северно от църквата, като последният преграждa помещение между нея и вътрешната крепостна стена. Всички сгради са претърпели опожаряване заедно с крепостта в 90$^{-те}$ години на VI в.

Обр. 3. Църквата в югоизточната част на Бузово кале и двете крепостни стени (сн. Д. Рабовянов).

Fig. 3. The church in the south-eastern section of Buzovo kale fortress and the two curtain walls (photo D. Rabovyanov)

По време на проучването на църквата и крепостните стени се откриха и немалко средновековни материали, особено в повърхностните пластове. Между тях могат да се споменат и един анонимен фолис от XI в. и византийски оловен печат (началото на VIII – началото на IX в.). Засега обаче няма данни за средновековни структури между двете крепостни стени, а материалите вероятно са преотложени от вътрешността на крепостта.

През 2018 г. се допроучи и жилище № 1 зад югоизточната кула, попадащо в кв. LXXII$_{12}$ и LXXIII$_{9}$. Разкриха се лошо запазените му западен и източен зид с входове в тях. Проучената площ е с площ ок. 30 кв. м при дебелина на културния пласт от 0,40 до 1,30 м.

На северозапад от жилище № 1, до скалния венец, пресичащ тук вътрешността на крепостта, се заложи сондаж № 6 в квадранти LXI, LXXII, целящ проверка на резултати от наблюдения в скорошен иманярски изкоп. В резултат на площ от ок. 60 кв. м се разкри изцяло друго горяло жилище от ранновизантийската епоха – едноделна двуетажна сграда с каменни стени, с глинеста спойка и кирпичена надстройка. От нея се проучи приземието ѝ, долепящо се до скалния венец, издигащ се вертикално над 2 м на запад. Размерите ѝ са 6,45 на 3,80 м при дебелина на зидовете до 0,75 м. Входът е от север. Подът на приземието е от неизравнената материкова скала, като на по-равните участъци се проучиха четири плитки ями за поставяне на съдове за съхранение. В рамките на това жилище се изчерпа културен пласт с дебелина от 0,60 до 1,40 м. Жилището е функционирало през VI в. и е опожарено през 90-те години на същото столетие. В неговите рамки се откриха значително количество археологически материали, включително много находки – керамични тежести за стан, съдове, бронзови и златни монети, железни инструменти. Върху жилището бяха открити и средновековни материали от XI – XIII в. между които и фрагмент от бронзов боздуган с украса от птиче око.

Дори абстрахирайки се от данните от 2017 г., следите от средновековното присъствие в крепостта са налице. Засега като работна хипотеза, подкрепена с данните от Западния сектор, може да се приеме, че от крепостта в периода XI – XIV в. е използвана само вътрешната укрепителна линия (обр. 1).

LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS BUZOVO KALE NEAR VILLAGE OF BUZOVGRAD, MUNICIPALITY KAZANLAK

Deyan Rabovyanov

Excavations during 2018 covered an area of 375 m^2 in the Southern section of the fortress (Fig. 1). The results clarified the periodization and chronology of the site. The fortress was built in the first half of the 5th c. AD. Simultaneously with the construction of the curtain, two massive buildings were also erected. In the beginning of the 6th c. AD an inner curtain wall was built, and between the two fortification lines – a church. Later during the 6th c., the church was enlarged with a new northern wall and a *narthex* (Figs 2, 3). The church and the two dwellings were burnt down before AD 580/590s. Traces of habitation of the fortress during 11th – 14th c. AD were also found.

№ 76. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ ТУИДА В СЛИВЕН

Николай Сираков

През 2018 г. продължиха редовните проучвания на крепостта, свързани с проект на Община Сливен „Социализациране и експониране на късноантична и средновековна крепост Туида“. Целта на археологическото проучване е доизясняване на архитектурата на крепостта през различните хронологически периоди и нейното експониране като туристически обект. Предвидените финансови средства дадоха възможност да се работи участък с площ от 73 кв. м в северната част на проучените досега постройки (Щерева и др. 2001).

Откриха се структури и материали от следните хронологически периоди:

Късноантичен период (IV в.). Проучи се югоизточната част от голяма сграда. Тя е конструктивно свързана с проучените постройки през изминалите години. Сградите са разположени западно от централна улица, водеща към северната порта, отнасяща се към периода IV в. Проследен е зид с ориентация СИ – ЮЗ на дължина 12 м, който сключва прав ъгъл със зид с посока СЗ, проучен до дължина 4,40 м. Запазена е субструкцията на зида, която е на калова спойка и има дебелина 0,90 м.

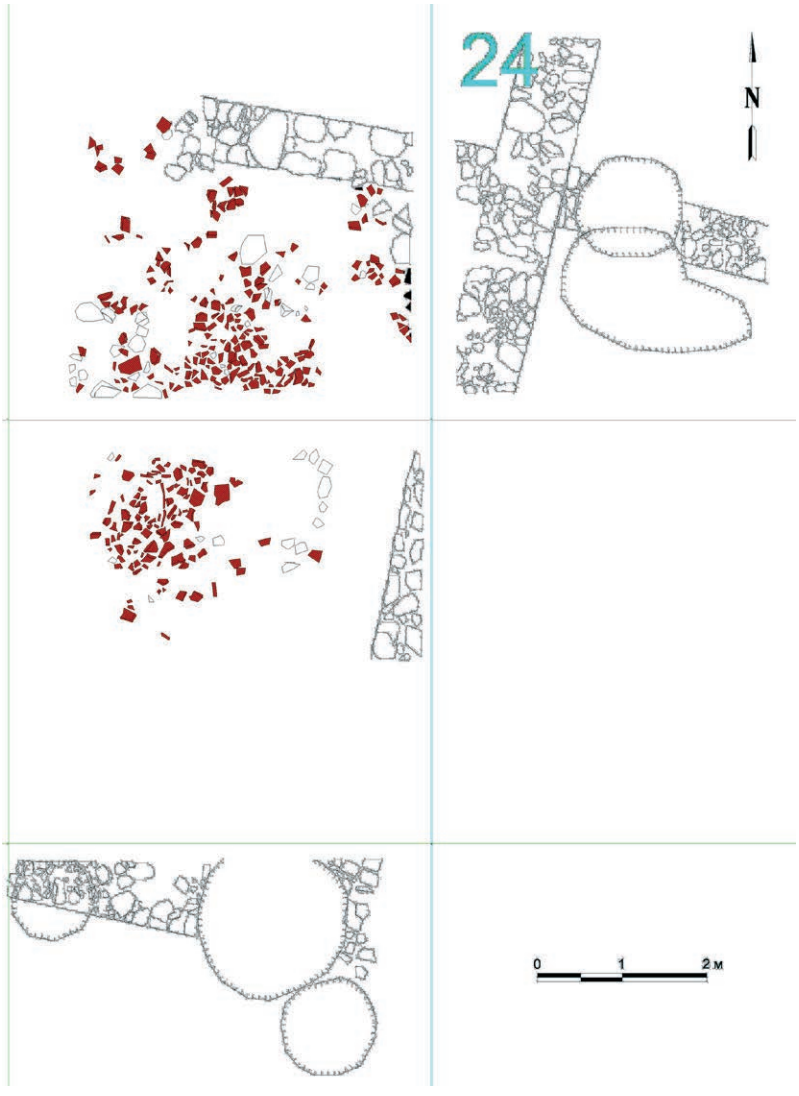
Ранновизантийски период (VI в.). Разчистена е част от сграда с пропаднал тегулен покрив. Покрива дебел пласт въглени и пепел, който е проучен отчасти. Сред пласта се откриват материали – фрагменти керамични и стъклени съдове, бронзова монета на Юстин I (518 – 527), отнася-

щи се към VI в. От същия период, а вероятно и свързан с пропадналия покрив е зид на калова спойка. Разкритата част от него е ориентирана изток – запад и е разположена в северната част на пропадналия покрив. Зидът е перпендикулярно свързан на фуга със зида от IV в. и продължава в източна посока, като по този начин стъпва на улицата. Това показва, че при строителството през VI в. улицата не функционира.

През VI в. сградата е опожарена и унищожена, вероятно при някое от нападенията на славяни, авари или прабългари (Щерева и др. 2001, 119).

Средновековие (XI – XII в.). От този период са открити деструкции от ломени камъни. Също така са проучени и шест ями, прекъсващи зидовете от IV и VI в.

Откритите при археологическото проучване материали са железни върхове на стрели и ножчета; керамични и каменни прешлени за вретено; тежести за рибарска мрежа; бронзови пръстени, сребърна обица и бронзови монети.

Обр. 1. План на проучените археологически структури

Fig. 1. Plan of the explored archaeological structures

Обр. 2. Зид на калова спойка от IV в. и прилепени към него зидове от периода V – VI в.

Fig. 2. A wall with mud bonding, dated to the 4th c. AD, and walls dated to the 5th – 6th c. adjoined to it

Литература

Щерева и др. 2001: И. Щерева, Кр. Вачева, Д. Владимирова-Аладжова. Туида – Сливен 1, Разкопки и проучвания, XXVIII, София, 2001.

ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF *TUIDA* LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS IN SLIVEN

Nikolay Sirakov

In 2018, we explored the area to the north of the buildings studied so far. Structures (Fig. 1) and materials were found and dated as follow:

Late Antiquity (4th c. AD). The south-eastern part of a large building was explored. It is related to the buildings to the west of the main street which leads to the north gate.

Early Byzantine period (6th c. AD). Part of a building with destructions of its tiled roof was cleared. The roof destructions cover a tick layer of ashes and charcoal. A wall on mud bonding dated to the same period was discovered, too. The wall is perpendicular and attached to the wall dated to the 4th c. and continues eastwards to the street. This means that the street was not in use in the 6th c. (Fig. 2).

Middle Ages (11th – 12th c. AD). Destructions of stones and six pits from this period were studied.

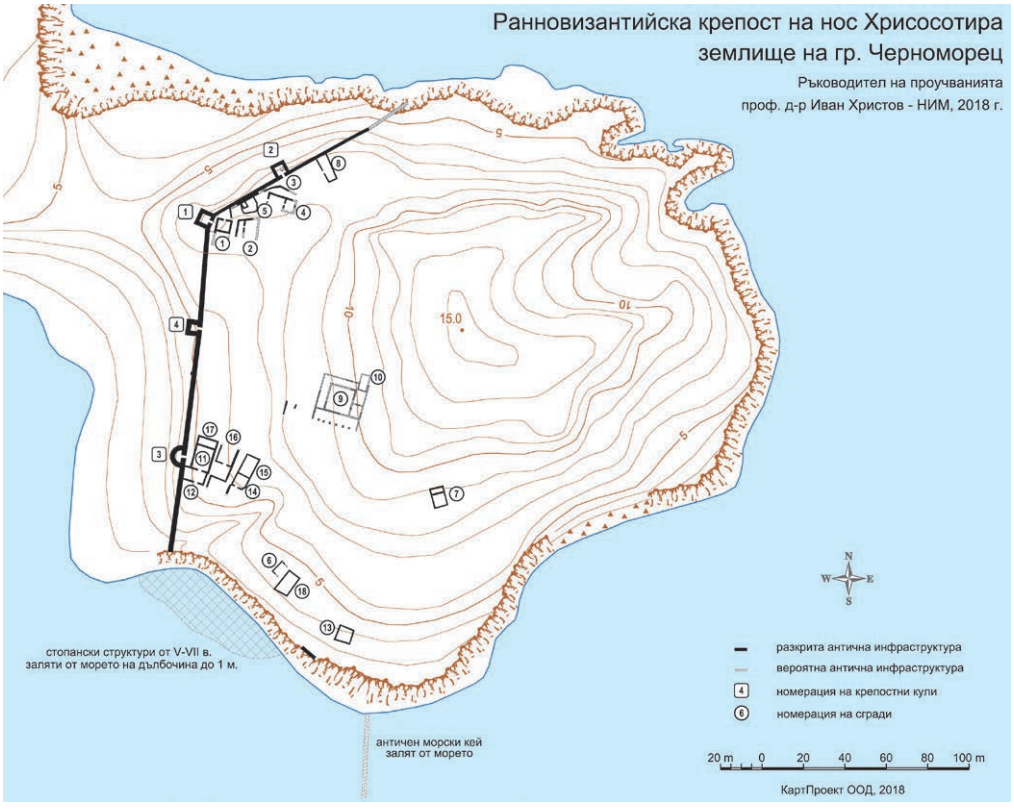
№ 77. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНАТА КРЕПОСТ ХРИСОСОТИРА ПРИ ГРАД ЧЕРНОМОРЕЦ

Иван Христов, Маргарита Попова

Разкопките се проведоха през месец октомври 2018 г. в границите на пет нови сондажа (обр. 1), чието залагане отново бе съобразено с особеностите на терена (наличие на частни имоти, кариера, отводнителни канали, трасе на вагонетки и др.). Проучени са:

Северно помещение на сграда № 11 до западната крепостна стена. В пределите на сондаж № 52 бе открито продължение на северното помещение на сграда № 11, проучвана през лятото на 2017 г. Новото помещение е крайно северно за постройката, която на юг притежава друго, симетрично на новооткритото. Така площта на триделната постройка е 216 кв. м.

Площта на новото помещение е 31 кв. м. Изградено е от масивни ломени камъни на калова спойка. Запазената супеструкция е едва 0,30 м. Във вътрешността на помещението са открити керамични фрагменти от съдове, характерни за периода VI – VII в. и два фолиса на император Фока. На запад следва интервалум с широчина 4,10 м, който, ако се съди по стратиграфските особености, изглежда е бил покрит с покрив от керемиди. В рамките на сондаж № 52 бе разкрит участък от крепостна стена с дебелина 2,2 м.

Обр. 1. Актуализиран план на обекта

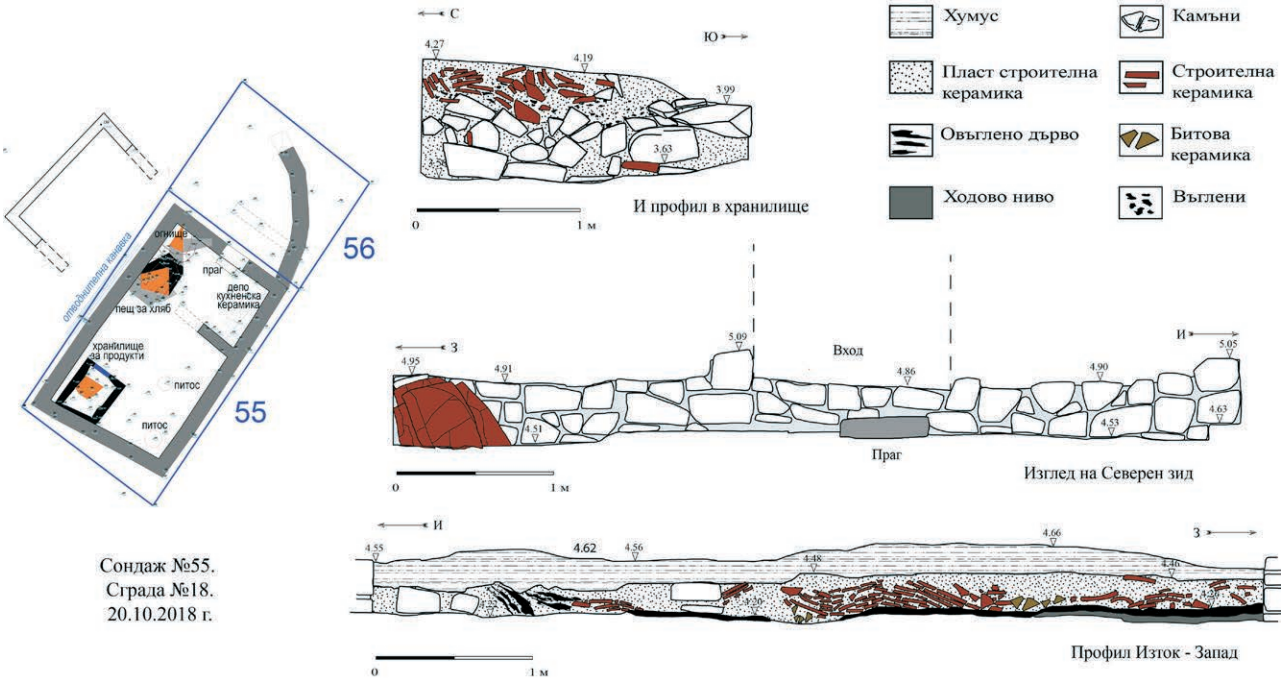
Fig. 1. An updated plan of the site

Съоръжение – хранилище от елинистическата епоха. След изчерпване на пласта от началото на VII в. в сондаж № 49 бе проучен малък участък от източната периферия на помещение № 12, което се явява южно на спомената по-горе голяма триделна постройка до западната крепостна стена. Установено е, че под подовото ниво на късното обитване на постройката от началото на VII в. следва по-ранен под, изграден от дребни камъни, запълнени с трошляк, пясък и силно фрагментирана керамика.

Обр. 2. Сграда № 18 от първата половина на VII в.

Fig. 2. Building No 18 from the first half of the 7th c. AD

Обр. 3. Профили във вътрешността на сграда № 18

Fig. 3. Cross-sections inside building No 18

Зидовете на помещението са били фундирани в късноелинистически пласт, от който още през 2017 г. бяха открити множество фрагменти от елинистически солени, калиптери и бронзова контрамаркирана монета на Аполония. След демонтиране на пода от късноантичната епоха бе открито правоъгълно съоръжение, градено на суха зидария с размери 1,80 х 1,60 м и запазена (достигната) дълбочина 0,70 м. Дъното на съоръжението е с диаметър 0,60 м. Дебелината на зидовете е средно 0,50 м. Запълнено е с фрагменти от солени, калиптери и амфори. Можем да интерпретираме новооткритата структура като хранилище.

Южна крепостна стена. До този етап на проучванията за наличието на южна крепостна стена не се споменаваше и нейното съществуване бе игнорирано, включително и в публикациите за обекта. Крепостният зид бе открит в пределите на сондаж № 54 на морския бряг зад характерен скален пасаж, който изглежда е съхранил частта от стената. Тук крепостната стена е с дебелина 1,60 м и е запазена в субструкция с дълбочина 1 м. Изградена е от ломени камъни, обилно споени с бял хоросан, примесен със счукана строителна керамика. Самата стена е вкопана в пласт, в който се срещат разнородни материали от предримската, късноантичната епохи и средните векове. Преобладават материалите от V – VI в., в това число половин фолис на император Фока, бронзова рибарска кука, бронзова рамка от колан и няколко фрагмента от червенолакови фокейски съдове.

Ранновизантийска постройка № 18 в югозападната пристанищна зона. Сградата е изцяло проучена в рамките на сондаж № 55. Тя заема площ от 83 кв. м (външни размери: дължина 11,70 м, широчина 7,10 м). Сградата е изградена от ломени камъни, споени с кал. Дебелината на зидовете е 0,60 м, запазени в суперструкция максимално до 0,40 м. Над тях е следвала кирпичена конструкция. На късата северна страна е открит вход с широчина 1,40 м и праг, по който се е влизало в частично вкопаното спрямо античния околен терен помещение (обр. 2).

Характерното за тази структура е, че тя се явява заторен комплекс, некомпрометиран през хилядолетията и запечатан от рухналия масивен изгорял покрив. Сградата може да се раздели на две основни части, като в южната допълнително е вкопано едно квадратно помещение, интепретирано като хранилище. Двете части са разделени посредством частично запазен зид с широчина 0,45 м (обр. 3).

В северната половина на сградата се откриха *in situ* голям брой керамични съдове. В южната половина са били вкопани два питоса и споменатото квадратно хранилище, запълнено с амфори, глинена лампа, монети от VI в.

Сграда № 18 със своя непокътнат инвентар може да бъде раглеждана като стопанска част на по-голям комплекс, чието проучване предстои. Основание за тази теза се явявятат десетките цели и фрагментирани керамични съдове, складираните в северозападния ъгъл цели керемиди за евентуален ремонт на покрива, откритите железни селскостопански инструменти, части от бронзов кантар. Внимателното разкриване на съдовете, макар в повечето случаи разтрошени от тежестта на рухналия покрив, позволява да се реконструктира организацията на това помещение. Предварителният анализ на керамичния материал подсказва, че в сградата са били съхранявани около 10 амфори, 15 гърнета. Прави впечатление отсъствието на импортна керамика, с изключение на две северноафрикански амфори тип *Spatheion*. Този тип амфори като цяло се датира в в периода 602 – 615 г. в затворени комплекси в обекти по целия Западен Понт.

В сградата са открити също и масивна бронзова лампа и бронзова тежест за кантар с антропоморфна форма.

Показател за датирането на опожаравянето на сградата са три колективни монетни находки: една от 42 фолиса и половин фолиса, втора от 14 фолиса и 10 златни монети (седем солида и три тремиса). Най-късните и преобладаващи монети са на император Ираклий и неговия син Ираклий Костантин (Христов 2019, 1 – 160).

Литература

Христов 2019: Ив. Христов. Χρυσοσωτήρα. Ранновизантийска крепост на полуостров Хрисосотира при град Черноморец V – VII век, 3 = Χρυσοσωτήρα. An early byzantine fortress on the peninsula of Hrisosotira at the town of Chernomorets 5th–7th century, 3. София, 2019.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF *CHRYSOSOTIRA* LATE ANTIQUE FORTRESS NEAR THE TOWN OF CHERNOMORETS

Ivan Hristov, Margarita Popova

For five consecutive years, the National Museum of History carried out archaeological research of the early Byzantine fortress *Chrysosotira* located on a small promontory in the Gulf of Burgas.

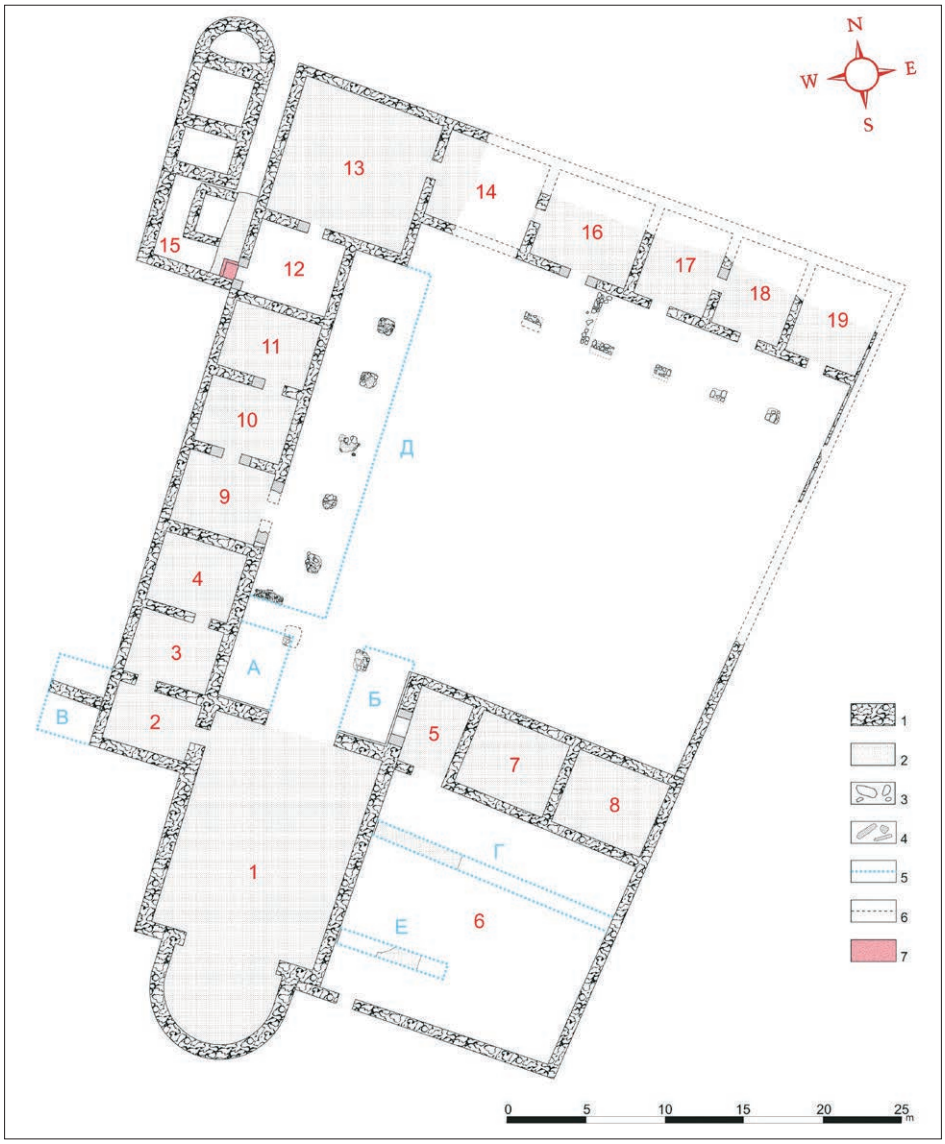
The excavations took place in October 2018 within new five trenches, again planned according to the specifics of the modern terrain (the existing private properties, the quarry, the drainage ditches, cart tracks, etc.) As a result of the excavations, a large structure to the east of the semicircular tower of the western fortress wall, supposedly functioning as barracks, was uncovered, as well as a partially preserved section of the southern fortress wall and a completely explored building from the first half of the 7th c. AD.

НЕУКРЕПЕНИ СЕЛИЩНИ ОБЕКТИ И ПЪТНА МРЕЖА

№ 78. КЪСНОРИМСКА ПЪТНА СТАНЦИЯ В М. АНИЩЕ КРАЙ С. ГРАНИЧАК, ОБЩИНА БЕЛОГРАДЧИК

Сергей Торбатов, Биляна Иванова

В хода на редовните археологически разкопки през 2018 г. бяха проучени нови 200 м^2 от площта на късноримския *praetorium* край с. Граничак, Белоградчишко. Заложени бяха шест сондажа, в които културните напластявания бяха напълно изчерпани (обр. 1).

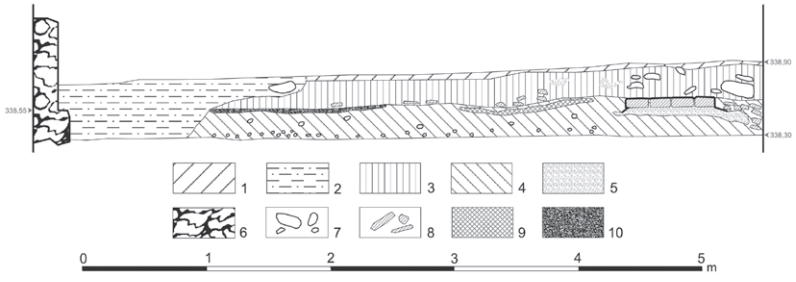

Обр. 1. Късноримският преториум край Граничак според последните проучвания. Легенда: 1. Каменен зид на спойка от бял хоросан; 2. Под от бял хоросан; 3. Камъни; 4. Тухли; 5. Очертания на сондажите, осъществени през 2018 г.; 6. Неразкопани зидове; 7. Градеж на розов хоросан

Fig. 1. The late Roman praetorium near Granichak, according to the most recent investigations. Legend: 1. Stone wall built with white mortar; 2. Floor of white mortar; 3. Stones; 4. Bricks; 5. Limits of trenches excavated in 2018; 6. Unearthed walls; 7. Structure built with pink mortar

Сондажи А и Б бяха ситуирани в западната и източната третини на преддверието на голямата апсидална сграда, принадлежаща към първия строителен период на комплекса. В тях бяха регистрирани сегменти от две зидани основи на бази, върху които са стъпвали вертикалните подпори на малък портик. Западната от базите е запазена само в субструкция, но от източната е съхранена и малка част от суперструкцията, свидетелстваща, че над античното ходово ниво градежът е бил от малки квадратни тухли с модул 16,5 х 16,5 см (обр. 2). Тази констатация е от важно значение за обяснение на произхода на често намираните през предходните няколко кампании тухли с подобни параметри в компрометиран от иманярските инвазии пласт в непосредствена близост до местата на някогашните портици пред западната и северната редица от верижни помещения. В Сондаж Б, директно върху стерила и без никакви индикации за наличието на културен пласт, бяха намерени няколко фрагмента от работени на ръка керамични съдове, чиято датировка се отнася към ранножелязната епоха.

Сондаж В беше заложен непосредствено на запад от помещение 2, извън чертите на комплекса, където геофизичните изследвания през 2016 г. бяха регистрирала неясна линейна аномалия. Тук действително се попадна на зид на хоросанова спойка, пристроен в по-късно време перпендикулярно към оградния зид. Стратиграфската му позиция позволява той сигурно да бъде отнесен към втория строителен период, датиран във времето след 364 – 367 г., което се потвърждава и от намерената в контекста му монета. Разкритият зид по всяка вероятност принадлежи на помещение с неясни функции, което се развива в северна посока.

Обр. 2. Сондаж Б (западен профил). Легенда: 1. Хумус; 2. Компрометиран пласт; 3. Тъмнокафява пръст; 4. Светлокафява пръст; 5. Бял хоросан; 6. Зид от ломени камъни и бял хоросан; 7. Камъни; 8. Строителна керамика; 9. Жълта глина; 10. Отухлен пласт

Fig. 2. Trench Б (western cross-section). Legend: 1. Humus; 2. Disturbed layer; 3. Dark brown soil; 4. Light brown soil; 5. White mortar; 6. Stone wall built with white mortar; 7. Stones; 8. Bricks and tiles; 9. Yellow clay; 10. Burnt clay

Обр. 3. Сондаж Д

Fig. 3. Trench Д

Неяснотите около т. нар. помещение 6, разположено в югоизточния ъгъл на комплекса и предположително отъждествено в полевата документация за 2004 г. с „хореум“, предопределиха залагането тук на два траншейни сондажа (Г и Е), ориентирани перпендикулярно на източния зид на апсидалната зала. В тях на протежение от около 6 м на изток от залата беше разчистен стабилно изграден хоросанов под, идентичен на регистрираните в повечето от проучените досега помещения на преториума. Това свидетелства, че и дума не може да става за едно-единствено, голямо по размери помещение, а за пространство с особена вътрешна организация, която тепърва подлежи на изясняване. В Сондаж Е, отново непосредствено върху стерила, бяха намерени още три керамични фрагмента от ранножелязната епоха.

Сондаж Д целеше разкриване на засечените през 2016 г. чрез геофизични методи ритмично разположени бази на портика пред западната редица от верижни помещения. Разчистени бяха субструкциите на пет такива бази, ситуирани средно на 3,20 м пред източната фасада на помещенията и отстоящи на около 3,50 м една от друга (обр. 3). Структурите се отнасят към втория строителен период на обекта. В най-южната част на сондажа се попадна и на

една варница, свързана с първия строителен период. И тук, подобно на ситуацията в Сондажи Б и Е, без контекст върху стерила бяха намерени поредните за кампанията четири керамични фрагмента от ранножелязната епоха. Нито през отчетната, нито през предходните години на територията на обекта не е регистриран нормално отложен културен пласт, свързан с трайно обитаване на мястото по това време. Възможно е обаче някъде съвсем наблизо (вероятно в южна посока, където има изобилен естествен водоизточник) да е съществувала някаква форма на поселищен живот през ранножелязната епоха.

LATE ROMAN ROAD STATION IN ANISHTE LOCALITY, VILLAGE OF GRANICHAK, BELOGRADCHIK MUNICIPALITY

Sergey Torbatov, Bilyana Ivanova

In 2018, new 200 m^2 of the area of the late Roman *praetorium* near Granichak were fully excavated. The existence of a long portico in front of the western set of rooms was definitely proved. Five foundations for the vertical beams supporting the roof were unearthed. They are situated some 3.20 m from the set of rooms and are regularly spaced at a distance of 3.50 m from each other.

The roofed antechamber of the big apsidal hall was separated from the inner courtyard by a pair of vertical beams or pillars erected over stone-and-mortar foundations, whose upper part was built of small-sized bricks.

Two new control trenches reject the old statement that the south-eastern corner of the complex is occupied by a single-spaced large room (the so-called room 6). The future campaign will be focused at thorough excavation of this sector in order to reveal its planning and inner organization.

The campaign in 2018 yielded 19 pottery sherds dating back to the Early Iron Age. They were found at three different places (in trenches Б, Д and Е), immediately above the sterile soil. So far, no layer of permanent habitation in that time has been registered within the limits of the site. It is rather possible that a settlement from the Early Iron Age had existed somewhere in the vicinity – maybe to the south, close to a water spring.

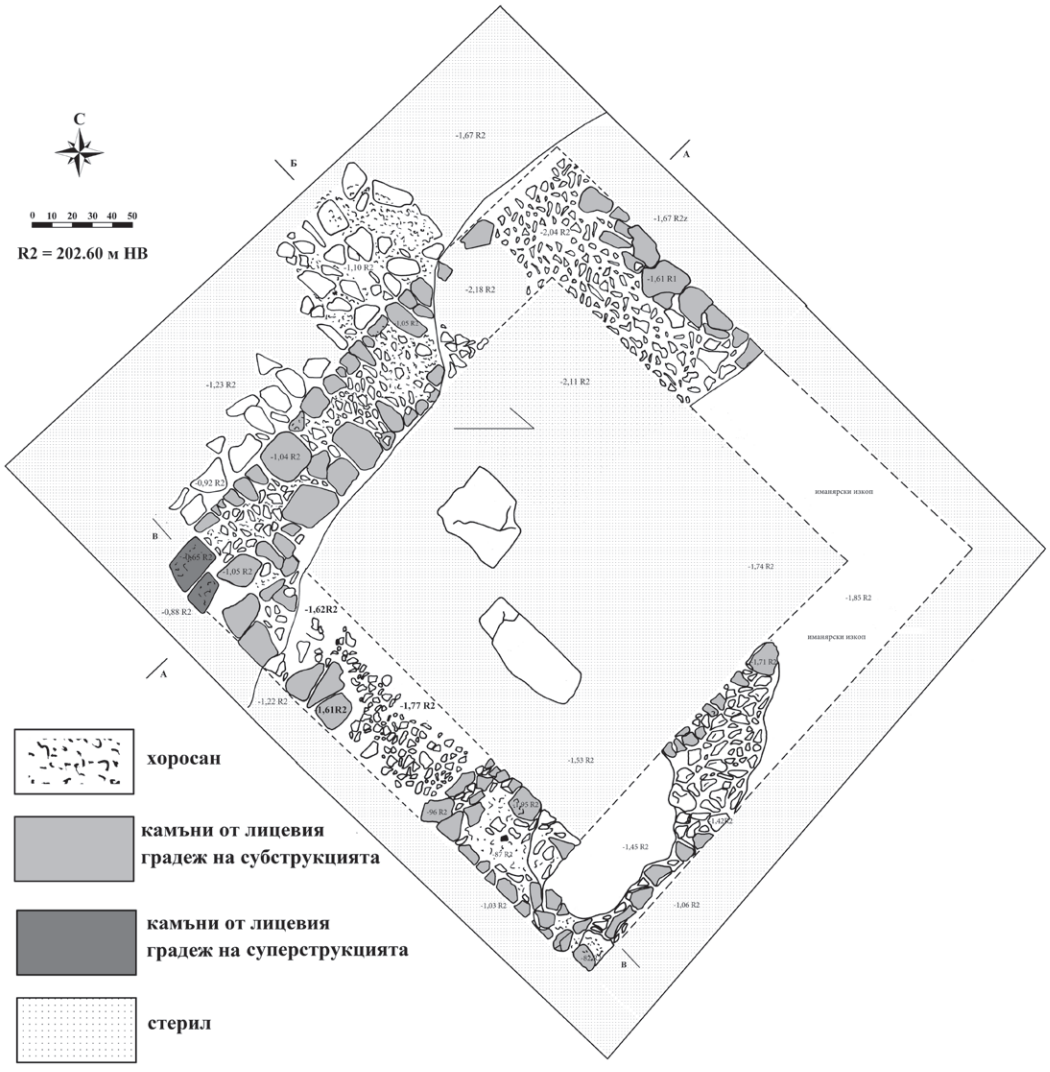
№ 79. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ВИЛНО ИМЕНИЕ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА В М. СЕЛИЩЕТО ПРИ С. СУХАЧЕ, ОБЩИНА ЧЕРВЕН БРЯГ

Венета Ханджийска

През 2018 г. обект на археологическите проучвания на територията на римската вила и селище при с. Сухаче бяха останките от монументалната сграда, открита в сектор „Изток“. Работи се в южна и югоизточна посока от разкритата през 2017 г. част от сградата. Целта беше да се установят нейните размери и функция. В този участък, в следствие на иманярска намеса със земекопна техника, е натрупан насип с височина около 2,00 м от околния терен. Той се състоеше от пръст с тъмнокафяв цвят и ломени камъни, като съдържаше и малко фрагментирана керамика – строителна и битова.

След частично отнемане на насипа с машина (малък верижен багер) и разширяване на сондажа в южна и югоизточна посока бяха разкрити останките от субструкцията на южния ъгъл на сградата. На място са запазени само външният ъгъл и част от югозападния зид, вътрешният ъгъл е разрушен от иманярските изкопи. Изцяло унищожени са и източният ъгъл и големи участъци от североизточния и югоизточния зид, като на тяхното място се откриха само деструкции, които достигат дори под нивото на фундиране.

Въпреки нарушенията е видно, че сградата не продължава в източна посока. Тя е с квадратна форма в план и ориентация на ъглите по посоките на света (обр. 1). Външните ѝ размери са 5,80 х 5,80 м. Състои се е от едно помещение, чието вътрешното пространство е било около 3,80 х 4,00 м. От запазените участъци от субструкцията се потвърди наблюдението, че фундирането е на 0,80 м до 1,10 м дълбочина. Основите са оформени от ломени камъни, в двулицев градеж, в неправилни редове и без спойка в долната част. Едва при горните два реда е бил добавен и хоросан (на ок. 0,30 м под нивото на суперструкцията). Широчината на основите е 0,95 – 1,00 м (обр. 2).

Обр. 1. План на сградата

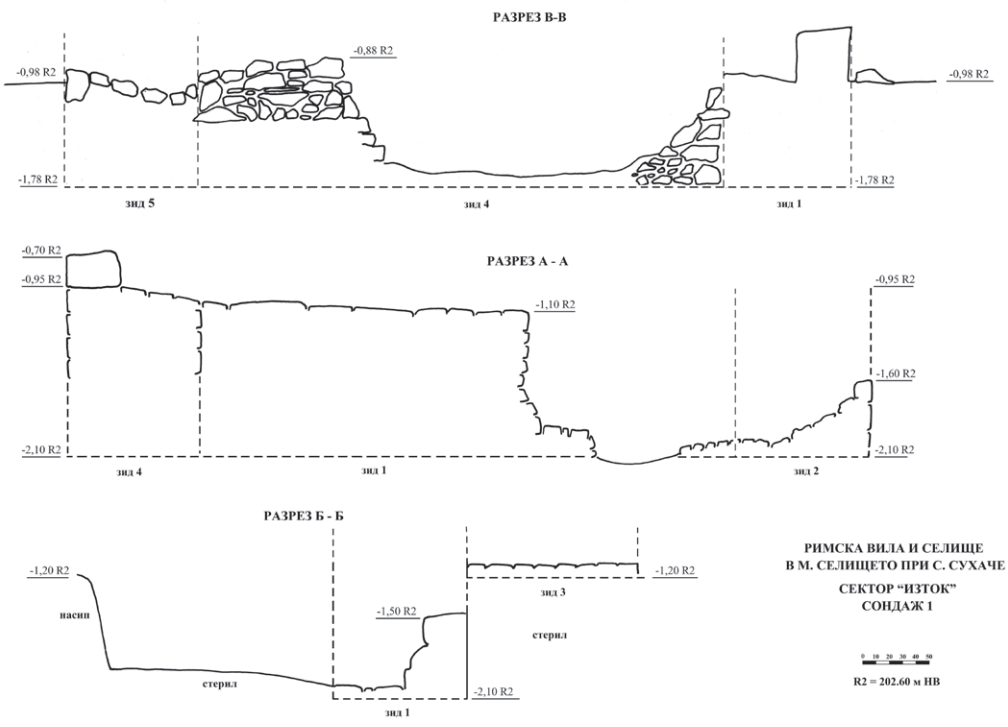
Fig. 1. Plan of the building

През 2018 г. допълнителни данни за градежа на суперструкцията не бяха събрани. Подово ниво също не беше регистрирано, поради изцяло засегнатото от иманярския изкоп вътрешно пространство. Възможно е откритите в насипа тухли да са били от подова настилка, особено като се има предвид, че по тях няма следи от хоросан. Липсват сигурни данни и за вход. Откритите в насипа във вътрешността на сградата каменни блокове с големи размери и следи от допълнително оформяне едва ли са били част от суперструкцията. Възможно е те да са били стъпала или част от конструкцията на разрушено каменно съоръжение.

Малкото открити в насипа и при почистването на зидовете материали включват предимно фрагменти от трапезни съдове с червенолаковo покритие и от кухненски съдове – гърнета и капаци. Единични са примерите от подноси и керноси. Сред деструкциите от ломени камъни се откроиха два каменни фрагмента, които вероятно представляват долната част на съдове. Кръглата им основа показва, че е възможно да са каменни хавани или дори урни. В насипа бяха намерени и малко кости – от кон, говедо и коза. Сред тях не са установени човешки кости.

Формата и размерите на разкритата сграда в м. Селището, както и масивният ѝ каменен градеж със спойка от хоросан, имат близък аналог сред мавзолеите при Вила № 2 край Монтана. Липсата на идентифицирано гробно съоръжение в случая може лесно да се обясни с големите разрушения. Ако такова е съществувало, то би било вкопано в централната част на вътрешното пространство. Възможно е част от него да са по-големите и обработени каменни блокове.

Многобройните иманярски изкопи в сектора, в които също има останки от каменни конструкции, показват, че разкритата сграда може да е част от комплекс. Единственият по-сигурен *terminus*

Обр. 2. Разрези на сградата

Fig. 2. Cross-sections of the building

post quem за датирането ѝ е сребърната монетата на Септимий Север от 196–197 г., открита в градежа на подпорния зид през 2017 г. Към датировка през първата половина на III в. насочват и останалите монети, както и керамичният материал. Новоразкритата монументална структура е поредното потвърждение за съществуването на вилното стопанство в м. Селището преди средата на III в.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH ON THE TERRITORY OF *VILLA RUSTICA* FROM THE ROMAN PERIOD IN SELISHTETO LOCALITY, VILLAGE OF SUHACHE, CHERVEN BRYAG MUNICIPALITY

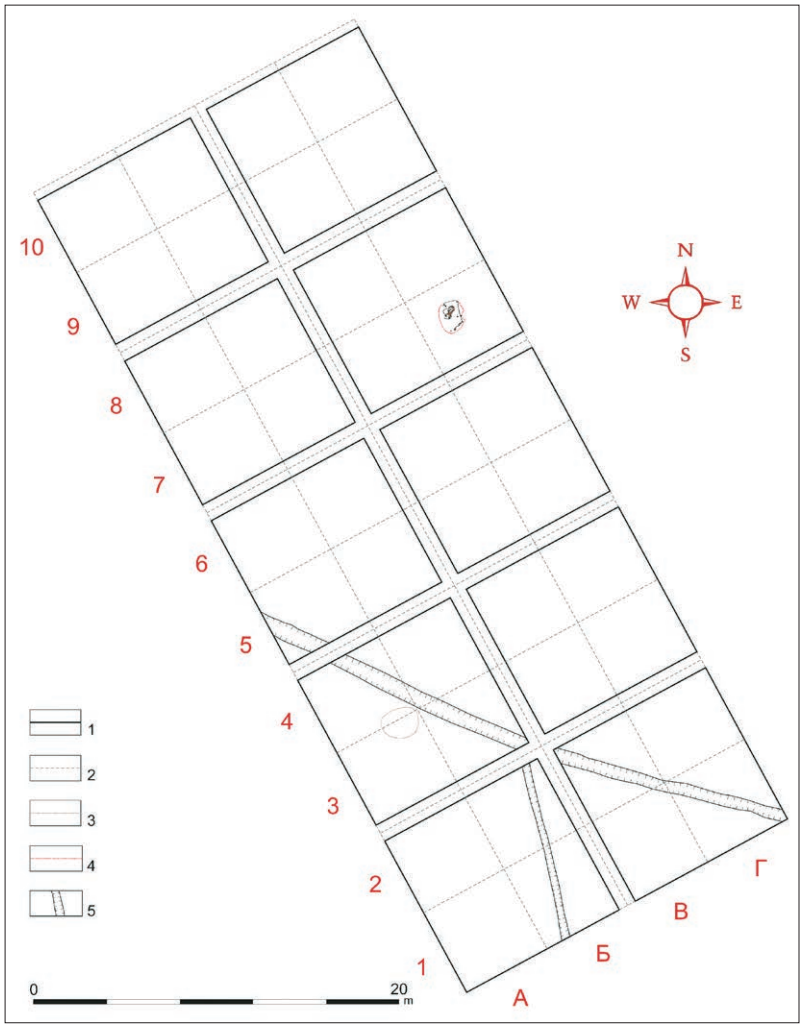
Veneta Handzhiyska

In 2018, the monumental building in sector 'East' in Selishteto was fully revealed. Despite the destruction it was found that it has a square plan and external dimensions of 5.80 by 5.80 m. The foundations are at a depth of 1.00 m. The interior space is completely destroyed. No traces of a floor level and entrance were registered. The closest analogues of the building are the mausoleums at *Villa* No 2 near Montana. It is possible that several large stone blocks were part of a stairway or a burial chamber. The discovered coins and the pottery date back to the first half of the 3rd c. AD and confirm an earlier date of the existence of the *villa* in Selishteto locality.

№ 80. ОВЧА МОГИЛА – ОБЕКТ № 4 ПО ТРАСЕТО НА ПРЕНОСЕН ГАЗОПРОВОД ДО ГРАД СВИЩОВ

Сергей Торбатов, Деян Драгоев

Археологическите разкопки са със спасителен характер. Според предварително предприетите терени обходи, новопроектираният газопровод пресича източната половина на селище от римската и късноримската епоха (II – края на IV в.), на протежение от 353 м, при сервитутна зона с широчина 20 м. Изцяло проучена е площ от 1050 м^2, а частично – още 300 м^2 от подлежащата на про-

Обр. 1. План на проучената площ. Легенда: 1. Граници на изкопи; 2. План-квадратна мрежа; 3. Керамично струпване; 4. Боклучна купчина; 5. Траншея

Fig. 1. Plan of the excavated area. Legend: 1. Limits of trenches; 2. Grid squares; 3. Heap of pottery sherds; 4. Rubbish heap; 5. Ditch

учване територия на обекта (обр. 1). Установената стратиграфия е еднообразна и пределно ясна (обр. 2). На дълбочина от 0,60 до 1,20 м от заварения терен навсякъде се достигна абсолютен стерил – льос, на повечето места покрит с тънка прослойка варовикови конкреции и дребни скални включения. Между хумуса и стерила е регистриран хомогенен пласт от рохкава кафява пръст. Макар и наситен с археологически материали от римската епоха (I – III в.), той категорично не може да се окачестви като нормално отложен културен пласт вследствие селищно усвояване на терена – намираният подемен материал очевидно е бил свлечен от пороища надолу по склона от разположеното на югозапад селищно ядро.

В най-южната част на проучения участък се попадна на три свързани помежду си, но с различна ориентация праволинейни траншеи, които бяха засечени едва на нивото на стерилния льос. Траншеите са с трапецовидно сечение и са вкопани в терена от ниво непосредствено под чимовия пласт до дълбочина около 0,10 м в льоса, където широчината им варира от 0,50 до 1,00 м. Въпросните структури са очевидно с нов произход и, според краеведската литература за региона, със сигурност става дума за синори, разделящи поземлени имоти от XIX – началото на XX в.

Към римската епоха, откогато датира огромното мнозинство от събрания подемен материал, се отнасят две структури, които убедително свидетелстват, че проученият участък не попада в селищна територия, а в нейната непосредствена периферия. Едната от тях е керамично струпване (възможно боклучна яма с неуточнени параметри), а другата – обикновена боклучна купчина, съдържаща парчета отухлена глина, животински кости и няколко фрагмента битова керамика.

Керамичният материал от обекта включва 921 фрагмента, сред които са разграничени шест технологични и функционални групи с датировка в хронологическите рамки I – III в., като само единични фрагменти биха могли да се датират и в IV в. Останалите находки компактно се вписват в хронологическите рамки от края на I докъм средата на III в.

В резултат на приключения етап от теренната работа, извършените обходи в околността и събраната информация от местни жители могат да се направят следните предварителни заключения:

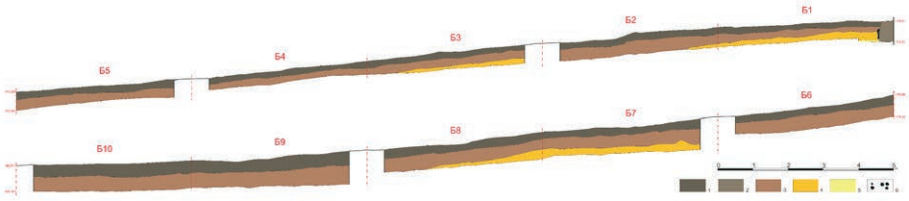
- През I – III в., върху ясно изразена незаливна тераса на изток от сегашното село Овча могила, очертана от изток и север от дълбок и широк сух дол, а от юг и югозапад от протичаща до неотдавна, но вече пресъхнала малка бара, е съществувало селище със сравнително висок стандарт на неговите обитатели.

- Възникването му може да бъде отнесено към Флавиево или Траяново време и да се свърже с масовото ветеранско заселване по това време в хинтерланда на Нове и в градската територия на Никополис ад Иструм. За присъствието тук на ветерани свидетелства специфичната т. нар. „вой-

нишка“ керамика, както и информацията за намерена в близкото минало военна диплома.

- Селището изглежда е било унищожено по време на варварските нашествия в средата на III в.

- Много е вероятно животът по тези места да се е възстановил през късноримския период, но вече на нов терен – на срещуположния бряг на суходолието.

Обр. 2. Централен профил – Запад. Легенда: 1. Чимов пласт; 2. Пласт от кафява пръст с дребни варовикови и скални включения; 3. Тъмнокафява пръст (запълнител на траншея); 4. Льос с варовикови конкреции и дребни скални включения (стерил); 5. Хомогенен льос; 6. Биотурбации

Fig. 2. Central cross-section – West. Legend: 1. Turf layer; 2. Layer of brown soil with small limestone and rock inclusions; 3. Dark brown soil (trench fill); 4. Loess with limestone concretions and small rock inclusions (sterile terrain); 5. Homogeneous loess; 6. Bioturbations

OVCHA MOGILA – SITE NO 4 ALONG THE ROUTE OF A GAS PIPELINE TO SVISHTOV

Sergey Torbatov, Deyan Dragoev

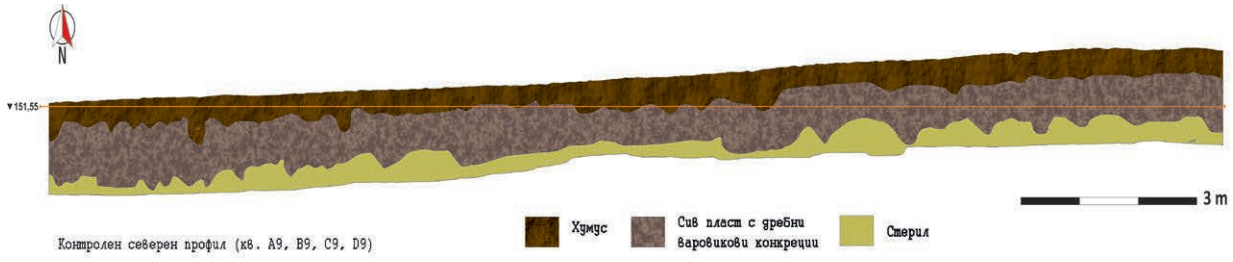
The site has been identified as a village from the Roman and late Roman period (2nd – the end of the 4th c. AD), and the new gas pipeline to Svishtov is expected to affect its eastern part. The rescue excavations proved that the route of the pipeline passes very close to but outside the settlement core. Two structures from the Roman period were unearthed – a heap of pottery sherds and a rubbish heap. A number of stray finds which had been dragged down by the soil errosion from the settlement territory were collected. The archaeological material dates back to the period from the late 1st to the mid-3rd c. AD.

№ 81. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 6 В М. ИРИМА КРАЙ С. КОЗЛОВЕЦ, ОБЩИНА СВИЩОВ

Петя Андреева, Юри Пулчев

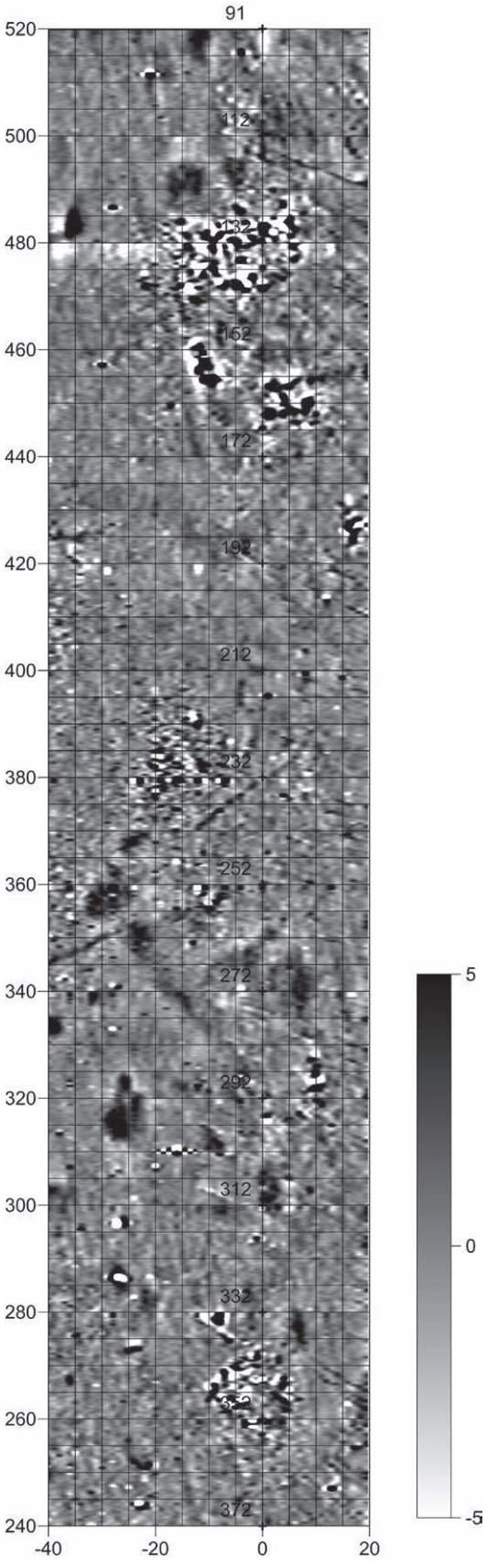
Спасителното археологическо проучване на обект № 6 в м. Ирима край с. Козловец, община Свищов беше проведено в периода 13 октомври – 25 ноември 2018 г. във връзка със строеж на пренесен газопровод до град Свищов. То се явява продължение на проведените през 2017 г. теренни издирвания, чиято задача беше регистрирането на археологически обекти по трасето на газопровода в рамките на неговата сервитутна зона (Андреева и др. 2018).

Проучването на обекта беше проведено от север на юг съобразно полегатото спускане на терена в южна посока. В най-северната част бяха регистрирани естествени вкопавания в терена, в които беше намерено малко количество фрагменти от битова керамика и животински кости, които най-вероятно

Обр. 1. Северен контролен профил

Fig. 1. Northern pilot cross-section

Обр. 2. Геомагнитно картиране на северната част на обекта

Fig. 2. Geomagnetic map of the northern sector of the site

са попаднали случайно. В тази част на обекта, до неговата източна граница, респективно до източната граница на сервитута на преносния газопровод, беше регистрирана траншея, преминаваща в посока СЗ – ЮИ, в която не бяха открити археологически материали. В контролния северен стратиграфски профил в кв. A9, B9, C9 и D9 (обр. 1) се разграничиха ясно три пласта: хумус, сив пласт с дребни варовикови конкреции, към който се отнасят регистрираните досега структури, и жълт стерилен пласт (льос).

В цялата проучвана площ в северната част на обект № 6 беше регистрирано наличието на строителна керамика в различна степен на концентрация – основно малки и средно големи фрагменти от тегули и имбрици. Това даде основание да бъдат проведени геофизични проучвания по цялата дължина на обекта в рамките на сервитутната зона на газопровода. Геофизичните проучвания включиха прилагането на двата основни метода – геомагнитно и електросъпротивително картиране, извършено от инж. Н. Тонков. С помощта на геомагнитното изследване беше получена представа за наличието на магнитни аномалии в рамките на обекта, което определи и фокуса на спасителното проучване. По този начин с недеструктивни средства се получи важна насочваща информация, макар и най-обща, за наситеността на съоръжения с антропогенен характер в античното селище в рамките на сервитута на газопровода. На магнитната карта в северната част на обекта са локализирани три големи аномалии с компактни размери (обр. 2), които попадат в рамките на 12 квадрата от план-квадратната мрежа.

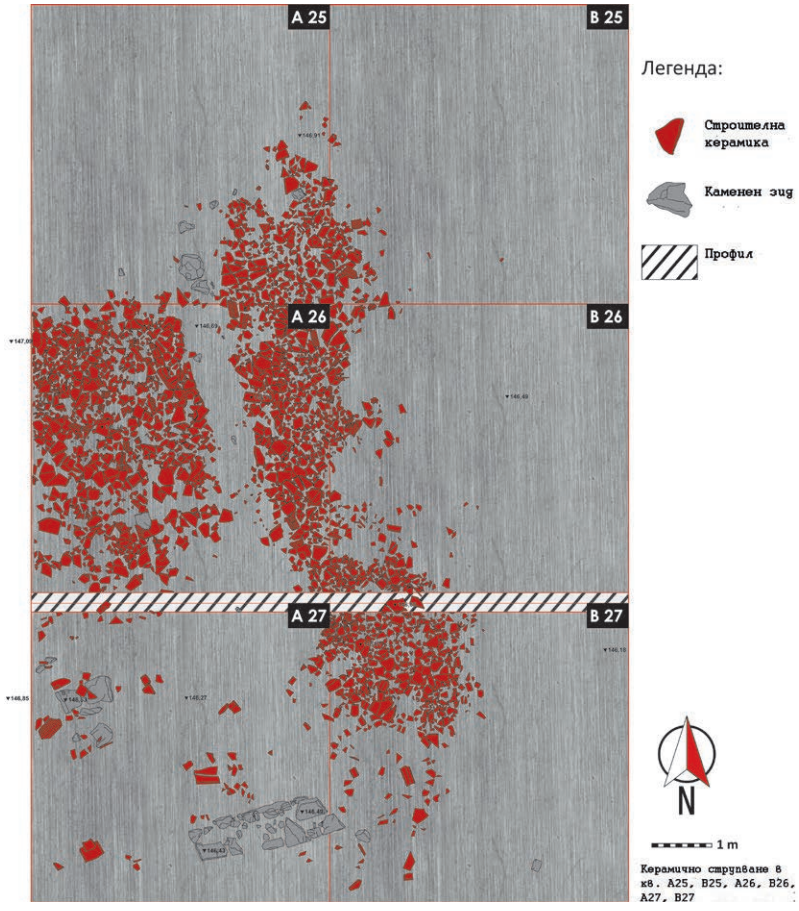
Керамично струпване в кв. A25, B25, A26, B26, A27, B27. Първата регистрирана аномалия от север на юг беше потвърдена при започване на разкопките в кв. A25, B25, A26, B26, A27, B27 (обр. 3). На дълбочина 0,45 – 0,50 м от повърхността се разкри компактно струпване на големи фрагменти строителна керамика (покривни керемиди). До западната граница на кв. A27 под керемидите беше открита керамична фигурка на Херакъл. Направените геофизични измервания западно от кв. A26 и A27 и съответно западно от сервитутната зона на газопровода показаха, че археологическите структури продължават и в тази посока. Това дава основание да се предполага, че именно в тази част се намира западната граница на постройката, на която принадлежи разкритият паднал покрив. На този етап от проучването планировката ѝ остава неясна. Предполагаемата ориентация на постройката е югозапад – североизток, ако се съди по запазената част от каменен зид на кал в южната част на струпването (кв. A27, B27). Интересно е да се отбележи открият *in situ* железен обков за ключалка на врата в кв. A26, който най-вероятно маркира вход на помещение.

Керамично струпване в кв. A32, B32, A33, B33. Регистрирани са некомпактни струпвания на строителна керамика (тегули и имбрици), както и единични петна на терена от отухлен кирпич. Засега не се различават ясни очертания на структура.

Керамично струпване в кв. D37, D38. Струпването не е проучено докрай, но засега може да се определи

като компактно и с наличието на същия тип тегули и имбрици, които се регистрират при предишните две струпвания.

Характерът на разкритите структури позволява тяхната интерпретация като покриви на постройки, вероятно с лека, предимно дървена конструкция. Най-вероятно площта на обекта не е била компактно застроена. Откритите *in situ* пирони, скоби и обков за ключалка на врата, както и ненарушен отухлен кирпич дават основание да се очаква регистрирането на подово ниво. Болшинството от дребните находки – монети, върхове на стрели, части от колан, теракотени фигурки, фрагменти от играчки, тежести и прешлени за вретено, както и фрагментираният керамичен материал са открити в границите на разкритите керамични струпвания. Общият брой на откритите досега монети не е голям, но въпреки това дава насока за поставяне на *terminus post quem* за развитието на селищния живот в този район. Засега най-ранните монети датират от времето на Траян (98 – 117), а най-късните сигурно датирани монети се отнасят към времето на управление на Север Александър (222 – 235).

Обр. 3. План на керамичното струпване в кв. A25, B25, A26, B26, A27, B27

Fig. 3. Plan of the ceramic tiles clusters in grid squares A25, B25, A26, B26, A27, B27

Поради настъпването на зимни метеорологични условия беше наложено спирането на спасителните археологически проучвания на обекта. Регистрираните керамични струпвания бяха покрити с геотекстил. Археологическите проучвания на следва да бъдат възобновени през 2019 г.

Литература

Андреева и др. 2018: П. Андреева, М. Маринов, Ст. Александров, Ст. Танева, А. Данчева, Т. Дяков. Теренни издирвания по трасето на преносен газопровод до град Свищов – Археологически открития и разкопки през 2017. София, 2018, 584 – 587.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT SITE NO 6, IRIMA LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF KOZLOVETS, SVISHTOV MUNICIPALITY

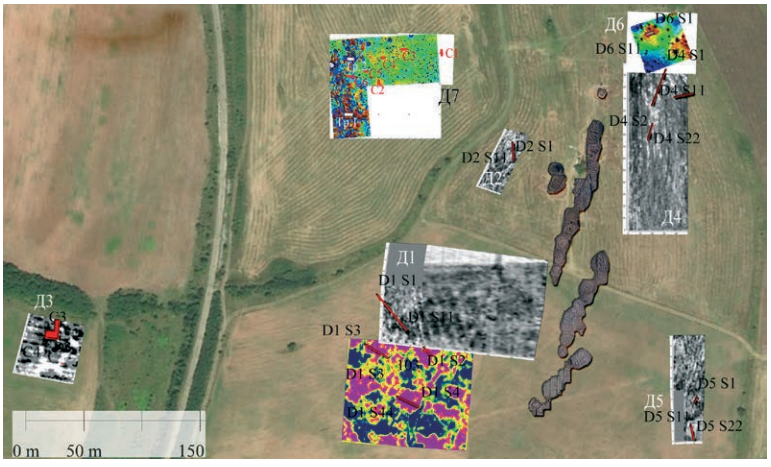
Petya Andreeva, Yuri Pulchev

The rescue archaeological excavations at site No 6 near the village of Kozlovets, were conducted between 13 October and 25 November 2018 in connection with a project of a gas pipeline route leading to the town of Svishtov.

The geomagnetic survey indicated the presence of three big magnetic anomalies within the site. The subsequent archaeological excavations revealed that all three anomalies are compact ceramic tiles clusters (*tegulae* and *imbrices*). Numerous small finds, including coins, arrowheads, belt pieces, terracotta figurines, toy fragments, weights and spindle whorls, and many sherds were found between them. The nature of the discovered structures allows their interpretation as roofs of dwellings, probably with light wood frame construction. Most likely, it was not a densely built-up area. So far, the earliest coins are dated to the reign of Trajan (98 – 117), which could also be *terminus post quem* for the establishment of the settlement.

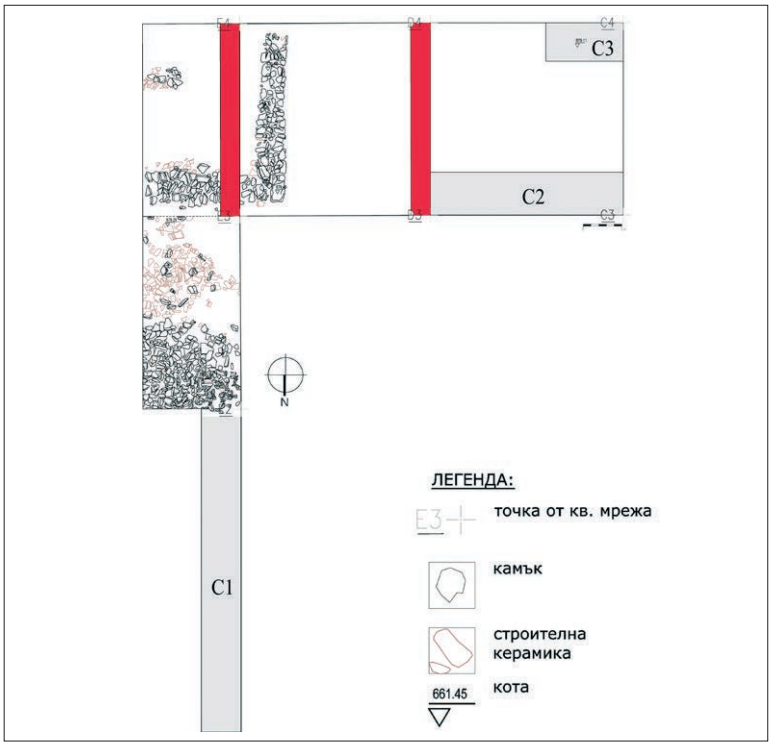
№ 82. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В РАЙОНА НА НЕКРОПОЛ ОТ I ХИЛ. ПР. ХР. МЕЖДУ СЕЛАТА ДРЕН, РАДОМИРСКО И ДЕЛЯН, ДУПНИШКО

Филип Михайлов

Обр. 1. Некропол Дрен – Делян: ортофотография с насложени аерофотозаснемане, археологическа план-квадратна мрежа, аерофотография на проучените гробни структури и резултати от проведената геофизика през 2015, 2017 и 2018 г.

Fig. 1. Dren – Delyan necropolis: orthoimage with superimposed aerial photograph, archaeological grid, aerial photos of the explored burial structures, and the results of the geophysical surveys in 2015, 2017 and 2018

Обр. 2. План на проучената част от постройка в площ Д3

Fig. 2. Plan of the investigated part of a building in area D3

Некрополът, в района на който бяха извършени археологическите проучвания, е открит и изследван в трасето на АМ „Струма“ през 2011 – 2012 г. (Михайлов 2014). Настоящите разкопки са провокирани от локализирани през 2015 г. и 2017 г. с геофизични методи аномални зони (Михайлов, Цанков 2018). При проведеното през 2018 г. теренно проучване е регистриран още един археологически обект – постройка от късноримската епоха, вероятно част от селище.

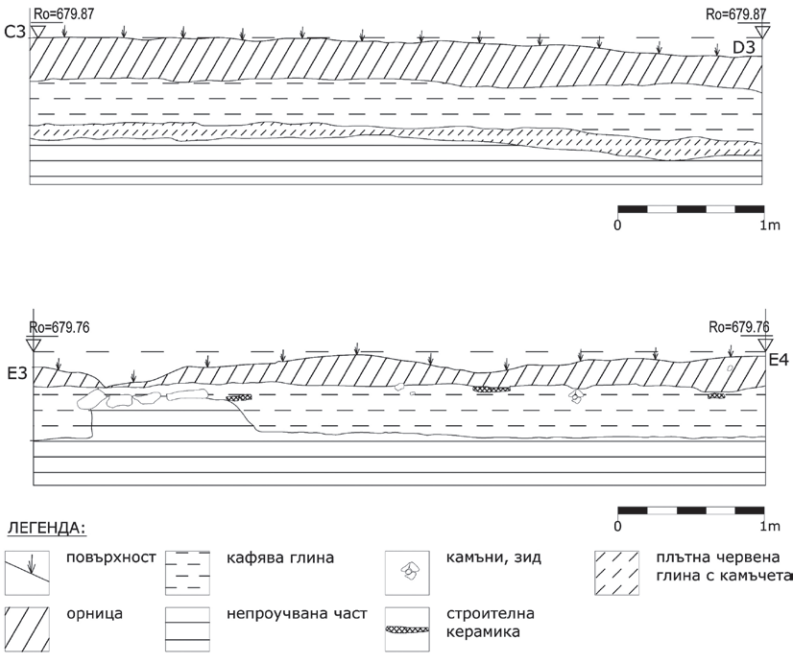
В направените с машина траншеи с дължина 195 м (обр. 1) и средна дълбочина 1,50 м няма археологически структури. От друга страна има внезапни включения на геоложки такива (които съвпадат с аномалиите), както и трасета на съвременни канали за кабели. Вероятно те са причина за регистрираните геомагнитни аномалии.

В площ Д6 (проучвана с магнитометър през 2018 г.) няма локализирани археологически структури, които да обяснят произхода на намерените в този участък археологически материали (керамични фрагменти и две стопилки от желязо), както и геофизичната аномалия. Размерите на сондажа са 3 х 4 м, а достигнатата дълбочина – 0,50 м.

В площ Д3 е локализирана археологическа структура – постройка от античния период (обр. 2, 3). Съдейки по редките археологически материали (вкл. част от желязна фибула), сградата е построена и използвана през IV – V в. Интересното в случая е, че западният зид на постройката не съвпада с масивната геомагнитна аномалия от запад (обр. 1, 3). В участъка, в който са разкрити зидове от сградата, няма геофизични аномалии. Поради това смятам, че използваните до момента

интердисциплинарни методи не могат да представят съществуващата археологическа ситуация. Локализацията на античната сграда е резултат не от прилагането на геофизичните методи, а от случайност и намиращите се на повърхността археологически материали (отделни фрагменти строителна керамика).

До момента са открити само единични фрагменти от битова керамика, което ме кара да предполагам, че постройката е загинала по естествен път, като преди това обитателите ѝ са прибрали покъщнината си. Възможно е откритата сграда да е част от по-голям комплекс, който вероятно се е развивал в североизточна посока – в участъка, обозначен като Д7.

Обр. 3. Профили на проучената част от Д3

Fig. 3. Cross-sections of the investigated part of D3

В проучваната през 2018 г. с магнитометър площ, обозначена като Д7, са заложени още шест сондажа и две траншеи. Траншеите бяха направени с багер, сондажите бяха изкопани на ръка. В тези сондажи археологически структури не са локализирани. Във всички от тях са намерени археологически материали – предимно отделни фрагменти керамика. В четири от сондажите фрагментите са от римската епоха и вероятно трябва да бъдат свързани с проучената част от римска сграда в площ Д3. Намерени са и бронзови апликации към дрехи/снаряжение, както и лошо запазена монета на Констанций II (337 – 361). В останалите два сондажа има керамика от римската епоха, но преобладава тази, синхронна на откриваната в първата фаза на некропола Дрен – Делян. Откритите археологически материали са извън конкретен пласт, структура или ситуация.

Литература

Михайлов 2014: Ф. Михайлов. Резултати от спасителните археологически разкопки на некропол от I хил. пр. Хр. край село Делян (Предварително съобщение). – Известия на РИМ – Перник, II, 2014, 60 – 76.

Михайлов, Цанков 2018: Ф. Михайлов, Хр. Цанков. Геофизично проучване на некропола Дрен – Делян. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 691 – 693.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN THE AREA OF THE NECROPOLIS FROM THE 1ST MILLENNIUM BC BETWEEN THE VILLAGES OF DREN AND DELYAN

Philip Mihaylov

The archaeological excavations in 2018, between the villages of Dren, Radomir municipality, and Delyan, Dupnitsa municipality, were undertaken following geophysical surveys conducted in 2015 and 2017 (Fig. 1).

In 2018, another archaeological site was registered – remains of a building from the late Roman period, possibly part of a settlement. A section of a wall and only a small number of pottery fragments and small finds dated to the 4th – 5th c. AD were discovered in area D3 (Figs 2, 3). No archaeological structures were found in the rest of the trenches, despite the registered geomagnetic anomalies. Apparently, contrasting inclusions of geological strata could have caused these geomagnetic anomalies.

№ 83. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА РИМСКА ВИЛА РУСТИКА И СЕЛИЩЕ – ОБЕКТ № 2 НА АМ „СТРУМА“ ДО БЛАГОЕВГРАД

Здравко Димитров, Милена Райчева, Николай Русев

Разкопките на обект № 2, разположен до с. Покровник, Благоевградско, се проведоха от 20 март до 20 юли 2018 г. с Разрешение № 41/12.03.2018 г. под ръководството на доц. д-р З. Димитров (ръководител), гл. ас. д-р Милена Райчева, д-р Николай Русев (зам.-ръководители) и с консултант доц. д-р Людмил Вагалински. В проучванията участваха: археологически екип (47 души), реставратори, геофизици, геодезисти, фотографи, нумизмати, архитекти, палеоботаник, епиграф, други специалисти и 250 работници. Теренът на проучването (38,4 дка) бе разделен на три сектора: „север“, „централен“ и „юг“ (обр. 1).

Сектор „Север“. В северната част на обекта бяха открити останки от селище и производствени съоръжения – пещи за керамично производство. Хронологията на комплексите е в римската и късноримската епоха (II – IV в.). В края на проучването бяха установени 15 сгради с нетраен градеж от речни камъни на калова спойка. При повечето от тях се откриват основите и някои подови нива, които са от трамбована глинеста пръст. Установени бяха три строителни периода.

Културният пласт е сравнително тънък. Открояват се два основни слоя: първи (горен), който със сигурност датира в IV в. (според нумизматичния и керамичния материал) и втори (под първия като стратиграфска позиция), който е от времето на Принципата, най-вероятно от III в. В тази зона на обекта обаче има и редица материали от късноантониновата епоха – втората половина на II в. На терена не открихме никакви данни, които да ни посочат, че това открито неукрепено селище е продължило да съществува след края на IV в. Най-вероятно комплексите са били напуснати и изоставени.

В северния сектор особено интересни са пещите за керамично производство. Тук са разположени пещи № 15, 16, 17 и 18. В тези съоръжения бе открит и керамичен материал.

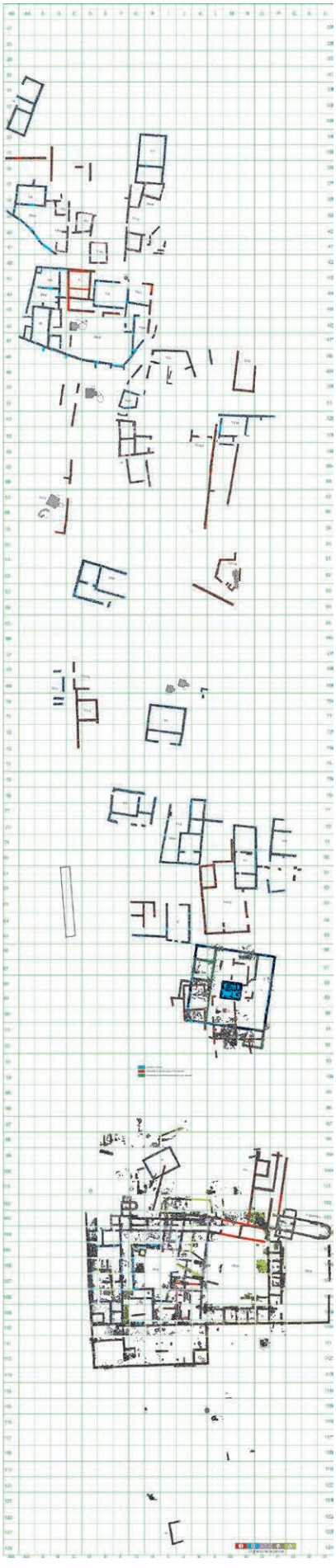
Сектор „Център“. В тази зона се документираха други 11 сгради от римския викус, пещи за производство на керамика, семеен гробен комплекс от римската епоха, складове от Късната античност и некропол от османския период. Пещите от този сектор са две (№ 13 и 14). Те са разположени една до друга и имат обща предпещна яма.

В сектор „Център“ се откри един от най-големите архитектурни комплекси на обект № 2. Това е римска фамилна гробница от втората половина на III – началото на IV в. сл. Хр. Комплексът е съставен от голям ограден зид, който формира цялото сакрално пространство, като го затваря в широк двор с площ около 1 декар и централна сграда с гробно-възпоменателни функции. Това е семейна гробница от Късния принципат (т. нар. мавзолей). Целият ансамбъл е издигнат върху две по-ранни сгради от II – III в.

Гробната сграда е разположена точно в центъра на двора. Тя е с общи размери 6,60 х 5,80 м. Като архитектурно съоръжение е съставена от две части: надземна, за посещения и ритуали (в техника *opus mixtum*) и подземна (хипогей), която има гробни функции. В хипогея се откриха: стълбище, преддверие (1,97 х 1,84 м) и две гробни камери – едната ограбена още в Античността, а другата – запазена напълно. Първата гробна камера е по-голяма (5,20 х 1,97 м). В нейната основа открихме монета на император Галиен (253 – 268). Втората гробна камера е първичната в комплекса. Първоначално тя е била малък зидан гроб (външни размери: 3,30 х 1,40 м; вътрешни размери: 2,30 х 0,90 м), включен по-късно в цялостния гробен комплекс.

В съоръжението се откриха останки на индивид от мъжки пол с богат гробен инвентар. Ритуалът е инхумация, изпълнена върху тухления под. Ориентацията на тялото на погребания е в посока запад – изток. Гробният инвентар е два стъклени съда (обр. 2), глинена лампа, бронзови предмети, които след реставрацията бяха идентифицирани като пособия за писане (стилус, мастилница, кутийка за тези предмети).

В по-късния етап (IV – V в.) този значим архитектурен ансамбъл е бил реконструиран и превърнат в голям склад с отделни помещения и широк двор. Около средата на V в. целият комплекс на сграда I е унищожен от масивен пожар. През османската епоха на този терен е бил разположен и малък некропол, от който бяха проучени 71 гроба с трупополагане и християнски гробен ритуал.

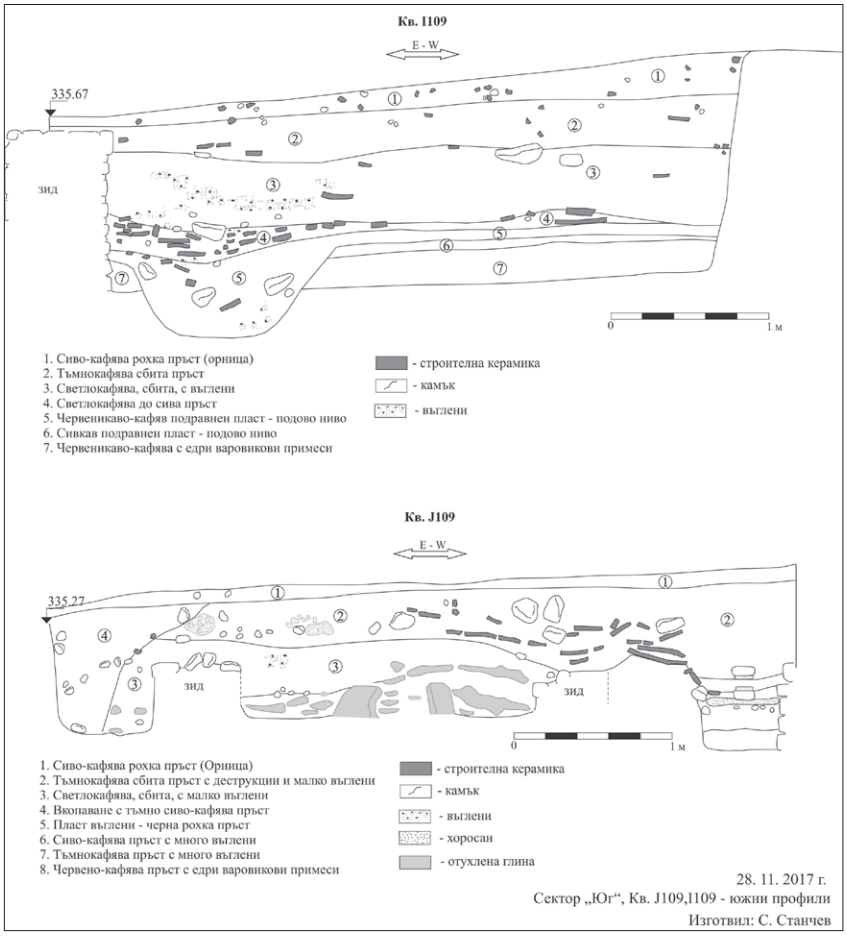
Обр. 1. Общ план на обект № 2 до с. Покровник, Благоевградско

Fig. 1. General plan of site No 2 near Pokrovnik village, Blagoevgrad region

Обр. 2. Стъклена амфора от гробницата в централния сектор (края на III – началото на IV в.)

Fig. 2. Glass amphora from the tomb complex in the central sector (end of the 3rd – beginning of the 4th c. AD)

Обр. 3. Статиграфски данни от кв. I 109/J 109 в южната част на римската вила (помещение № 8) – строителни периоди, нива, деструкции и съоръжения

Fig. 3. Stratigraphic data from grid square I 109 / J 109 in the southernmost part of villa rustica (room No 8) – building periods, layers, destructions and some structures

Сектор „Юг“. Там бяха открити най-големите архитектурни останки на обекта. На площ от над 5 дка се регистрираха производствени дейности (пещи №№ 1 – 11) и три различни стратиграфски хоризонта на строителство: първият – останки от ранна вила от ерата на Късния принципат и сгради около нея (III в.); вторият – останки от римска вила рустика с над 40 помещения, баня и четири двора, датираща в късноримската епоха (края на III – средата на V в.) и третият – поствилно селище (викус) с ранно-християнска църква, изградени в развалините на късноримската вила (втората половина на V – VI в.).

Целият този южен сектор е обитаван от III до VI в. При най-ранните (по стратиграфски данни) комплекси все още не можем да направим разделение на отделни строителни периоди.

За разлика от първия строителен хоризонт, при втория – този на късноримската вила рустика, има три строителни периода (обр. 3). Те датират не по-ранно от края на III/началото на IV в. до средата на V в. В първия период вилата е с един вътрешен двор (перистилен план) и баня, пристроена от север. Във втория период (около и след средата на IV в.) са направени редица реконструкции на помещенията. В третия етап (края на IV – първата половина на V в.) са пристроени външните дворове.

Двете големи сгради I и III са унищожени най-вероятно при хунските нашествия от средата на V в. Тогава приключва вилният живот на комплекса. По-късно, през втората половина на V – VI в., върху развалини на старата римска вила се развива малък викус, към който е пристроена и ранно-християнска еднокорабна, едноапсидна църква.

Находките от този голям археологически обект до село Покровник са 2770 на брой. Това са предимно бронзови и сребърни монети, предмети на бита и дори един фрагмент от римска военна диплома, която датира в 74 г. сл. Хр.

RESCUE EXCAVATIONS OF A ROMAN *VILLA RUSTICA* AND A SETTLEMENT – SITE NO 2 ALONG THE ROUTE OF STRUMA HIGHWAY NEAR BLAGOEVGRAD

Zdravko Dimitrov, Milena Raycheva, Nikolay Rusev

In 2018, the rescue excavations of Site No 2 were completed. Archaeological structures are located in three sectors (Fig. 1):

Northern – a Roman village (2nd – 4th c. AD) from which 26 buildings and seven pottery kilns were excavated;

Central – two small buildings (2nd – 3rd c. AD), a large tomb complex (Roman mausoleum, dated to the end of the 3rd – beginning of the 4th c. AD) and a necropolis (71 graves) of the Ottoman period (17th – 18th c.) were studied;

Southern – a large *villa rustica* consisting of over 40 premises, a bath, four courtyards and 11 kilns were found.

The grave complex consists of a large courtyard and a building inside it, with two burial chambers. In this mausoleum, a grave with remarkable finds was discovered – glass vessels (Fig. 2) and writing tools.

There are three construction periods in the *villa* dating from the end of the 3rd c. to the middle of the 5th c. AD (Fig. 3). After the abandonment of the *villa* complex, a small *vicus* (late 5th – 6th c.) developed on the same place. An early Christian church was erected to this village.

№ 84. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „КЪСНОАНТИЧЕН СТОПАНСКИ КОМПЛЕКС И СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ“ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МИРОВЯНЕ, СТОЛИЧНА ОБЩИНА

Иво Д. Чолаков, Милена Райчева

Проучването на археологическия обект се провежда за четвърти сезон. През 2018 г. то бе финансирано от програма „Култура“ на Столична община и продължи 27 работни в рамките на септември и октомври[1]. Обектът се намира на ок. 2 км северозападно от с. Мировяне и представлява късноантичен

[1] В екипа участваха А. Антонов, А. Иванов, А. Алексиев, С. Станчев (СУ „Св. Климент Охридски“); геодезично заснемане – А. Каменаров; аерофотозаснемане – М. Каменова; археозоологично изследване – Т. Тодоров (НАИМ – БАН); реставрация – М. Тасева (НАИМ – БАН); монетите са определени от В. Пенчев (НИМ).

Обр. 1. Общ план на обекта (автори А. Каменаров, И. Чолаков)

Fig. 1. General plan of the site (authors A. Kamenarov, I. Cholakov)

стопански комплекс с обитаване на мястото и през периода на Средновековието. В резултат на четирите кампании са разкрити сгради и съоръжения от периодите IV – V в., X – XII в. и XIX – XX в. (обр. 1).

През сезон 2018 г. е разширена площта на проучванията. В рамките на вече направените сондажи е изследвана площ от ок. 25 кв. м, като са проследени стратиграфски напластявания от различните периоди на комплекса. Достигнатата дълбочина на места е над 2 м. Документирани са двата основни периода на обитаване – след 378 г. и след 408 г., както и различни преправки, извършвани в сградите.

Напълно са разкрити две от верижните помещения в централната част на комплекса, построени през първия период. Стените им са изградени в *opus mixtum*, със спойка от хоросан, а във височина градежът им е от кирпич. Покритието на сградите е от керемиди. Тези помещения имат единен план и градеж. На южните си стени имат отвори за врати, водещи към по-голямо оградено пространство, вероятно вътрешен двор, чието проучване започна този сезон. След пожар в самия край на IV или в началото на V в. верижните помещения отново са използвани. Рушевините от пожара са частично разчистени и покрити от подовите нива на следващото обитаване. Регистрирани са случаи на преупо-

Обр. 2. Аерофотозаснемане в края на сезон 2018 (снимка М. Каменова)

Fig. 2. Aerial photo taken at the end of the 2018 campaign (photo M. Kamenova)

Обр. 3. Сондаж 20. Порта от втория период на обитаване (снимка И. Чолаков)

Fig. 3. Trench 20. Gate from the second habitation period (photo I. Cholakov)

треба на материали от първия период като сполии в следващите градежи, като база за колона, използвана за повдигане на нивото пред един от праговете на помещенията.

Заложени бяха и нови контролни сондажи с обща площ от над 60 кв. м в централната и в западната част на обекта. Резултатите показаха, че гъстотата на сградите в централната част е по-голяма от предполаганата досега. (обр. 2) Регистрирани са две нови термични съоръжения във вътрешността на сградите, подобни на откритите досега. Бе разкрита и частично проучена порта в южната оградна стена от втория период на комплекса. Ориентирана е на югоизток, в посока *Via Diagonalis*. Тя е изградена на място, където има вход на сграда от първия период (обр. 3). След масивното опожаряване, до съществуващата стена е долепена нова, без да се съобразява с отвора. Рушевините от пожара не са премахнати, а в тях е вкопана новата оградна стена и те са покрити от подово ѝ ниво. На мястото липсва прагов камък, навярно демонтиран в по-късно време. Отворът за порта е фланкиран от две перпендикулярни стени, вероятно част от фортификационно съоръжение, предпазващо входа. В по-късен етап и този отвор е зазидан. Направените сондажи в източния и западния ъгъл на оградената след 408 г. площ показаха, че покъсното ограждане на стопанството използва съществуващи стени от ранните периоди на комплекса. Това се наблюдава при всички отсечки от трасето на оградната стена. Потвърдиха се резултатите от направеното през 2014 г. геофизично проучване, което показва, че първоначалният комплекс се развива на запад.

Подемният материал е разнообразен: кухненска и трапезна керамика, късноантични и средновековни съдове за съхранение; керамични лампи; желязна хлопка; хромели; тежести за стан; прешлени за вретено; железни ножчета; железен ключ; каменни точила; оловни тежести за рибарска мрежа и др. Открити са нови 30 монети, с което

общият им брой става 315. Намерени са кухненски съдове и такива за съхранение, а трапезната керамика е по-слабо застъпена. Увеличи се броят на откритите керамични цедки за производство на сирене. В помещенията са регистрирани голям брой животински кости. И в двата периода на обитаване преобладават останките от говедо, овца/ коза и свиня. През този сезон са открити кости от диви животни, а следи от транжиране и обработка на костния материал са рядкост. Находките са показателни за икономика, основана на животновъдство и производство на месни и млечни произведения. Вероятно обитателите на комплекса са снабдявали с нея близкия град *Serdica* и пътната станция *Scretisca*.

Проучването през 2018 г. уточни хронологията на обекта. Времето на първоначалния строеж на сградите е след 378 г. След 395 г., при вероятна вражеска атака, която засега не може да се обвърже с конкретно историческо събитие, комплексът е опожарен. След 408 г. се изграждат нови постройки и комплексът е ограден. След 457 г. сградите претърпяват поражения и обитаването на комплекса приключва. През XI – XII в. тук са издигнати жилища с паянтов градеж от преизползвани материали.

Литература

Чолаков, Славчев 2015: И. Чолаков, В. Славчев. Археологическо проучване на обект № 2 (км 7+250–7+290) по трасето на междусистемна газова връзка България – Сърбия, с. Мировяне, Столична община. – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 2015 г., 517 – 520.

Чолаков, Райчева 2017: И. Чолаков, М. Райчева. Археологическо проучване на обект „Късноантичен стопански комплекс и средновековно селище“ в землището на с. Мировяне, Столична община. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017 г., 437 – 441.

Чолаков, Райчева 2018: И. Чолаков, М. Райчева. Археологическо проучване на обект „Късноантичен стопански комплекс и средновековно селище“ в землището на с. Мировяне, Столична община. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018 г., 380 – 384.

EXCAVATIONS OF 'LATE ANTIQUE PRODUCTION COMPLEX AND EARLY MEDIEVAL SETTLEMENT' SITE IN THE TERRITORY OF MIROVYANE VILLAGE, SOFIA CAPITAL MUNICIPALITY

Ivo D. Cholakov, Milena Raycheva

In 2018, two rooms in the central part of the complex were studied completely (Fig. 1). They were built in the first construction period, with doorways leading to an inner courtyard (Fig. 2). A massive gateway of the complex, oriented towards *Via Diagonalis*, was discovered in the enceinte from the second construction period. It was built on the remains of an earlier building where a new wall doubled an existing one, thus forming the enclosure. The entrance was flanked by two walls and was eventually closed (Fig. 3).

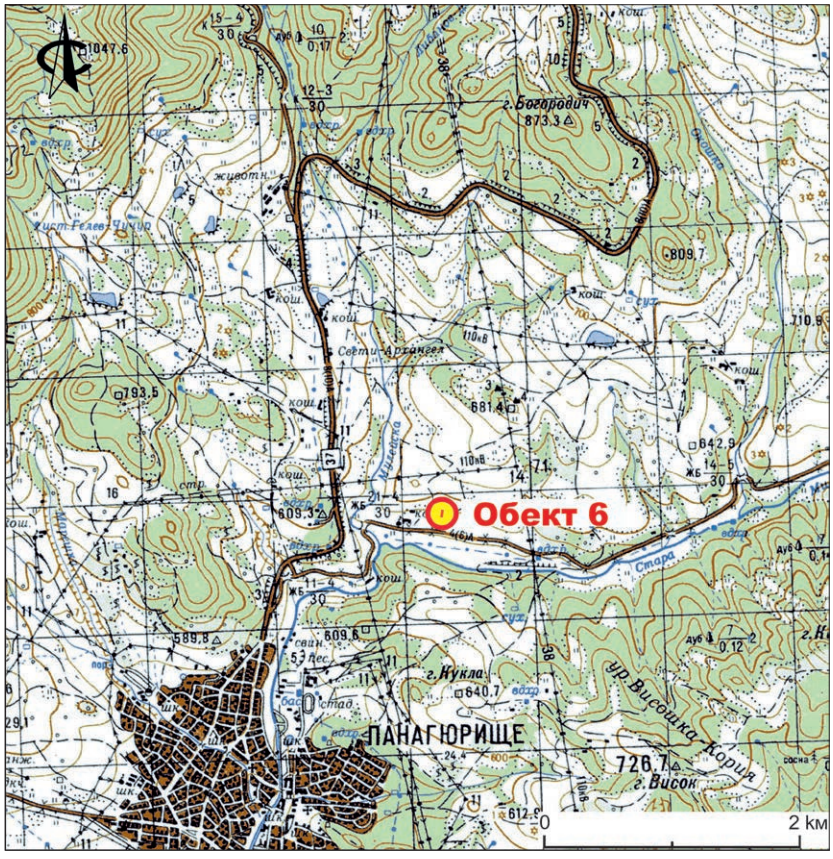
Finds include: 30 coins, cheese strainers, ceramic lamps, iron bell, querns, loom weights, and animal bones. The economy of the complex was likely based on meat and dairy supply to *Serdica* and *Scretisca*.

The chronology of the site was updated: the initial construction after AD 378 was followed by a fire after AD 395. After AD 408, new buildings and an enclosure wall were erected. All buildings suffered destruction after AD 457, which put an end to habitation until the 11th – 12th c. when new dwellings appeared here.

№ 85. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КЪСНОАНТИЧЕН ЖИЛИЩНО-СТОПАНСКИ КОМПЛЕКС ДО ГР. ПАНАГЮРИЩЕ (ПРОЕКТ „ЛУДА ЯНА“, ОБЕКТ № 6)

Александър Харизанов, Кристина Косева

Спасителното археологическо проучване бе свързано с предстоящото изграждане на язовир „Луда Яна“. Археологическият екип бе в състав: д-р А. Харизанов – ръководител, К. Косева – заместник-ръководител, К. Клисуранов и Х. Христова – археолози. Научен консултант – проф. д-р В. Динчев

Обр. 1. Карта на района с местоположение на обекта

Fig. 1. Map of the region with location of the site

(НАИМ – БАН); геодезичното заснемане – инж. А. Каменаров; археоботаничен анализ – Х. Христова[1].

Обектът бе разположен на 2 км северно от гр. Панагюрище, на левия бряг на малък поток, вливащ се в Панагюрска Луда Яна (обр. 1). Предвиденият за разкопки терен е със силна денивелация от север – североизток на юг – югозапад и попада между гореспоменатия поток от запад и малко, сухо дере от изток. Бяха установени зле съхранени останки от три постройки (обр. 2.1) и един разсип от камъни, образуван в горния край на склона, вследствие на антропогенна и/или геоложка активност.

Първата постройка (сграда 1) бе разкрита в северната част на изследвания участък (обр. 2.2). Частично бяха запазени основите на два зида (източен и северен), с ширина съответно 0,65 м и 0,80 м, изградени от ломени камъни и кал или глина. В образувания от двете стени ъгъл бе регистрирано подово ниво, над което бе установена концентрация от органични останки, няколко фрагмента от питос и битова керамика. На юг от този участък, в близост до вътрешното лице на източния зид, бе установена затрупана от камъни яма (легло на питос?), в която бяха открити фрагменти от питос и един връх на стрела. На 1 м от ямата бе открит обърнат наопаки хромелен камък. Участъкът на запад от него, попадащ в непосредствена близост до разсипа от камъни, бе с липсващ културен пласт, вероятно поради свличане на терена.

Втората постройка (сграда 2) бе разкрита в централната част на обекта (обр. 2.3). Тя бе с четириъгълен план, съставена от три верижно разположени помещения (№№ 1 – 3). Входът на сградата вероятно е бил разположен от запад, като се е влизало през тясното централно помещение, от което е осъществяван достъпът до другите две части на постройката. Градежът бе идентичен на гореописания, с ширина на зидовете между 0,60 и 0,70 м. Теренът е бил оформен стъпаловидно, като зидовете на помещения №2 и №3 са били по-дълбоко фундирани от този на помещение № 1.

Сред деструкциите в и извън сградата бяха открити единични находки (каменна тежест, пряслен за вретено, фрагментирани железни сечива) и неголям брой фрагменти битова керамика. В северозападната част на помещение № 1 бе установена яма (хранилище), вкопана в материковата скала. В нея бяха открити единични фрагменти керамика, добре запазен хромелен камък и голямо количество органични останки, най-вече от зърнени и бобови растения. В източната част на същото помещение бе единственият участък със съхранен тънък културен пласт. В останалите части от постройката пръстта бе стерилна, като на място бяха запазени само един до два реда камъни от субструкцията на зидовете.

Третата структура (сграда 3?) бе разкрита в южния край на обекта и бе най-зле съхранена. От нея бе запазен един зид с ориентация С – Ю, фундиран директно върху материковата скала. Между камъни от горния му ред бе открита лята бронзова фибула с подвито краче, тип 20b по Генчева (Генчева 2004, 56 – 58). Почти непосредствено на запад от него бе разкрито плитко вкопаване с несигурни на места очер-

[1] За работата допринесоха М. Тасева, Р. Александров, Н. Русев, А. Гоцев, В. Кацаров, Б. Бориславов и целият колектив на ИМ – Панагюрище, за което им благодарим.

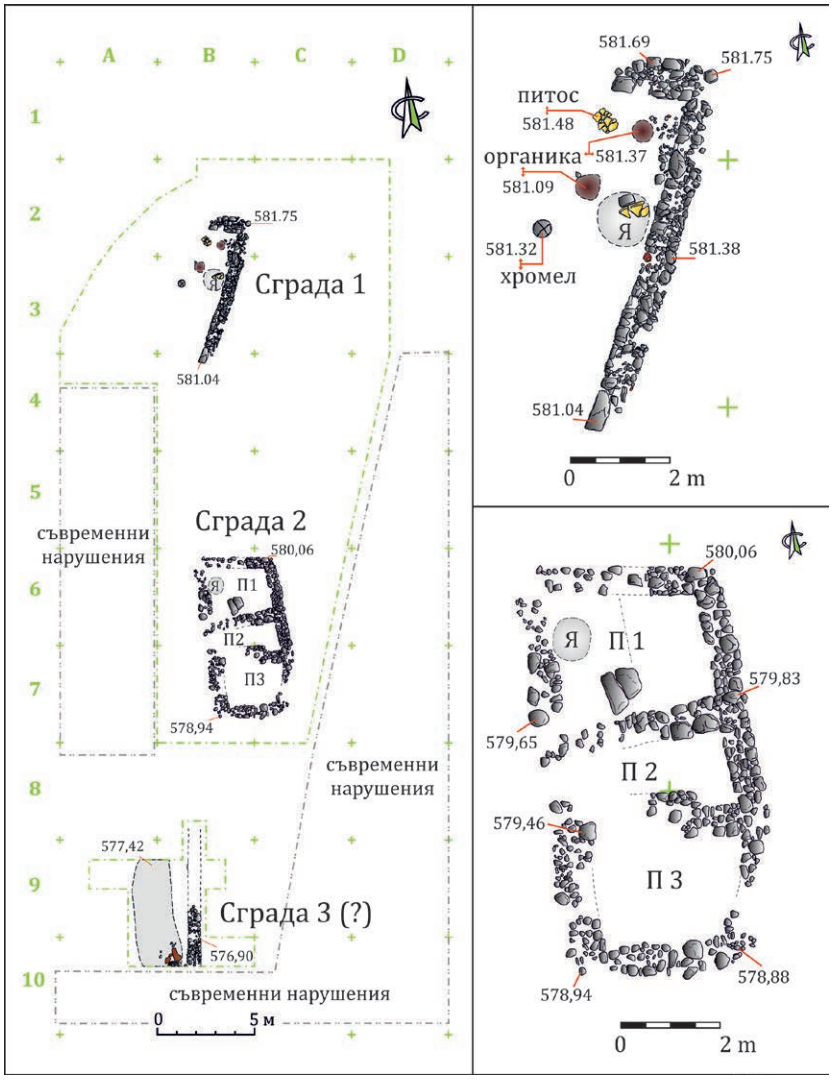
тания, запълнено от тъмна пръст, достигащо на 5 – 10 см дълбочина до материковата скала. В пълнежа му бяха открити единични фрагменти битова и строителна керамика. В югоизточния му край, на около 0,20 – 0,30 м от зида, бяха открити разбити останки от отоплително-готварско съоръжение (битова пещ?).

Изглежда най-вероятно описаният зид да е бил част от източната стена на постройка, а вкопаването на запад от него – остатък от подовото ниво. Липсата на връзка между двете би могла да се обясни с нивото на вкопаване, като в участъците без културен пласт подовото ниво вероятно е било нарушено от покъсни намеси.

Участъкът на юг и изток от предполагаемата сграда 3 бе с вече отнет хумусен пласт към началото на разкопките. Източно от последната постройка, извън проучвания терен, бе открита една почти нечетлива бронзова монета (фолис, 40 нумии).

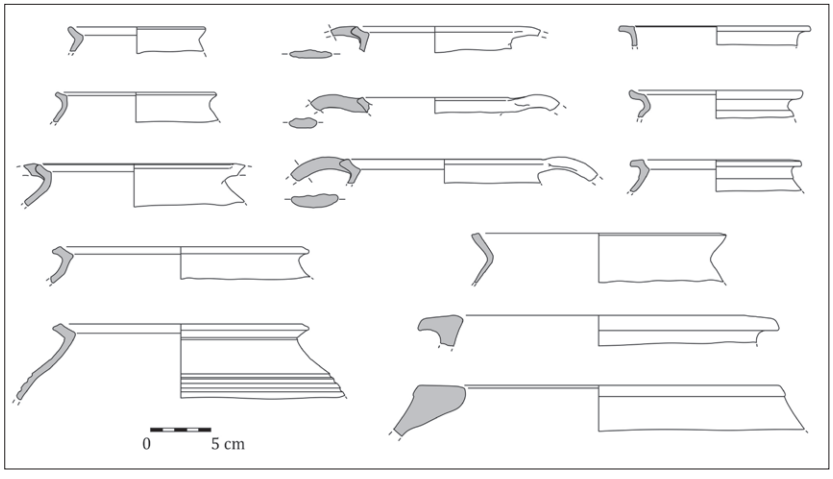
Проученият комплекс вероятно е имал жилищно-стопански функции. Липсата на отоплителни съоръжения в съхранените части от сгради 1 и 2 не позволява сигурното му определяне като целогодишно обитавано поселение.

Отсъствието на повече на брой диагностични материали, произхождащи от ненарушен контекст, затруднява по-прецизното датиране на разкритите структури. Намерените фибула и монета биха могли да се отнесат най-общо към VI до началото на VII в. Към подобна датировка насочва и керамичният комплекс от проучването (обр. 3)[2], който намира паралели в Нове (Biernacki, Klenina 2014, 151 – 157), Кастра Рубра (Борисов 2015, 275 –296) и др., в контексти от късен V до ранен VII в., най-вече в границите на VI в.

Обр. 2. Общ план на обекта и детайлни планове на сгради 1 и 2

Fig. 2. General plan of the site with detailed plans of buildings 1 and 2

Обр. 3. Керамика от сграда 2

Fig. 3. Pottery from building 2

[2] Консултация за датирането на керамиката от обекта бе направена с д-р М. Манолова (РИМ – Варна), според която тя се различава от характерните за Средновековието съдове.

Литература

Борисов 2015: Б. Борисов. Ранновизантийска керамика от Кастра Рубра. – Добруджа, 30, 2015, 275 – 296.

Генчева 2004: Е. Генчева. Римските фибули от България от края на I век пр. н. е. до края на VI в. на н. е. Велико Търново, 2004.

Biernacki, Klenina 2014: A. B. Biernacki, E. Klenina. Early Byzantine Coarse Ware from Novae: Production and Chronology. – In: N. Poulou-Papadimitriou, E. Nodarou, V. Kilikoglou (eds.), LRCW 4, Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean. BAR International Series 2616 (I), 2014, 151 – 157.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A LATE ANTIQUE RURAL COMPLEX NEAR THE TOWN OF PANAGYURISHTE (PROJECT 'LUDA YANA', SITE NO 6)

Alexander Harizanov, Kristina Koseva

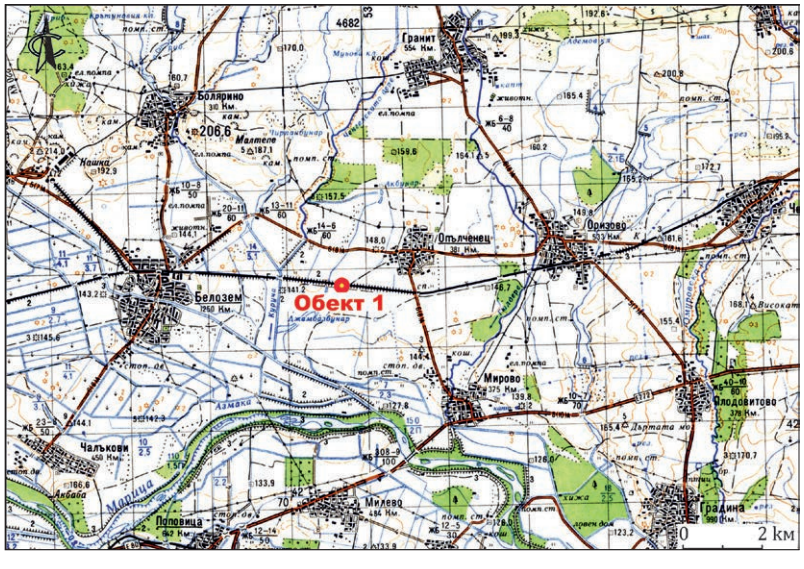
The site was located 2 km to the north of the town of Panagyurishte, on the left bank of a small stream, flowing into the Panagyurska Luda Yana River (Fig. 1).

Remains of three buildings were uncovered (Fig. 2.1), situated in the northern (building 1 – Fig. 2.2), central (building 2 – Fig. 2.3) and southern (supposed building 3) parts of the site.

The excavated rural site could most probably be dated to the 6th – beginning of the 7th c. AD at the latest, due to the discovered pottery assemblage (Fig. 3), a bronze fibula and a 40-nummi coin (*follis*), with the latter two coming from disturbed contexts.

№ 86. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА ДО С. ОПЪЛЧЕНЕЦ, ОБЩИНА БРАТЯ ДАСКАЛОВИ

Александър Харизанов, Кристина Косева

Обр. 1. Карта на района с местоположение на обекта

Fig. 1. Map of the region with location of the site

Спасителното археологическо проучване на обект № 1 (км 37+150 – км 37+250), железопътен участък Скутаре – Оризово, землище на с. Опълченец, община Братя Даскалови, бе започнато във връзка с проект „Рехабилитация на железопътна линия Пловдив – Бургас, Фаза 2". Археологическият екип бе в състав: д-р А. Харизанов – ръководител; К. Косева – заместник-ръководител; К. Клисуранов, О. Рачев (РИМ – Перник), И. Коцов и Р. Александров – археолози[1].

Обектът е разположен на около 2 км западно от жп спирка Опълченец, от двете страни на действащата жп линия (обр. 1).

Разкопките се проведоха в периода 11 – 26.11.2018 г. В по-ши-

[1] Благодарим на колегите Н. Маринова (ИМ Чирпан) и Т. Димитров за оказаната подкрепа.

роката южна част на терена бяха заложени общо 11 сондажа, в които бе установено неголямо количество битова и строителна керамика от римската епоха, както и едно струпване на такива материали (обр. 2).

Открити бяха четири находки (частично запазена пирамидална тежест за стан, цял профил на керамичен съд, оловна тежест (?), сребърна монета на Септимий Север) в източната и централна част на изследвания участък, където бе регистрирана и по-голяма концентрация на подемен археологически материал.

Вследствие на неблагоприятни атмосферни условия възможностите за провеждане на пълноценни теренни проучвания бяха силно ограничени. Ситуацията бе усложнена допълнително от невъзможността за свободен достъп до обекта. Теренната работа беше временно прекратена и ще се поднови през 2019 г.

Обр. 2. Керамично струпване в кв. А9

Fig. 2. A concentration of pottery and roof tile fragments in grid square A9

Малката проучена до момента площ не позволява на този етап сигурно определяне на характеристиките на обекта. Датировката на откритите находки и керамика може да се постави в края на II – първата половина на III в.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A ROMAN SITE NEAR THE VILLAGE OF OPALCHENETS, BRATYA DASKALOVI MUNICIPALITY

Alexander Harizanov, Kristina Koseva

The rescue archaeological research was necessitated by the renovation of the existing railway, in the section Skutare – Orizovo. Site No 1 was located 2 km to the west of the Opalchenets railway stop, on both sides of the functioning railway line (Fig. 1).

Eleven trenches were positioned in the southern part of the site. Small amount of Roman pottery and roof tile fragments was discovered inside the trenches, with a concentration of such material in trench 5 (Fig. 2). A silver coin of Septimius Severus was found as well.

Due to unfavourable weather conditions, the fieldworks were temporarily suspended and will be resumed in 2019.

The finds and the discovered pottery could be dated to the late 2nd – first half of the 3rd c. AD.

№ 87. АНТИЧЕН ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЗОРНИЦА, ОБЩИНА ХАСКОВО

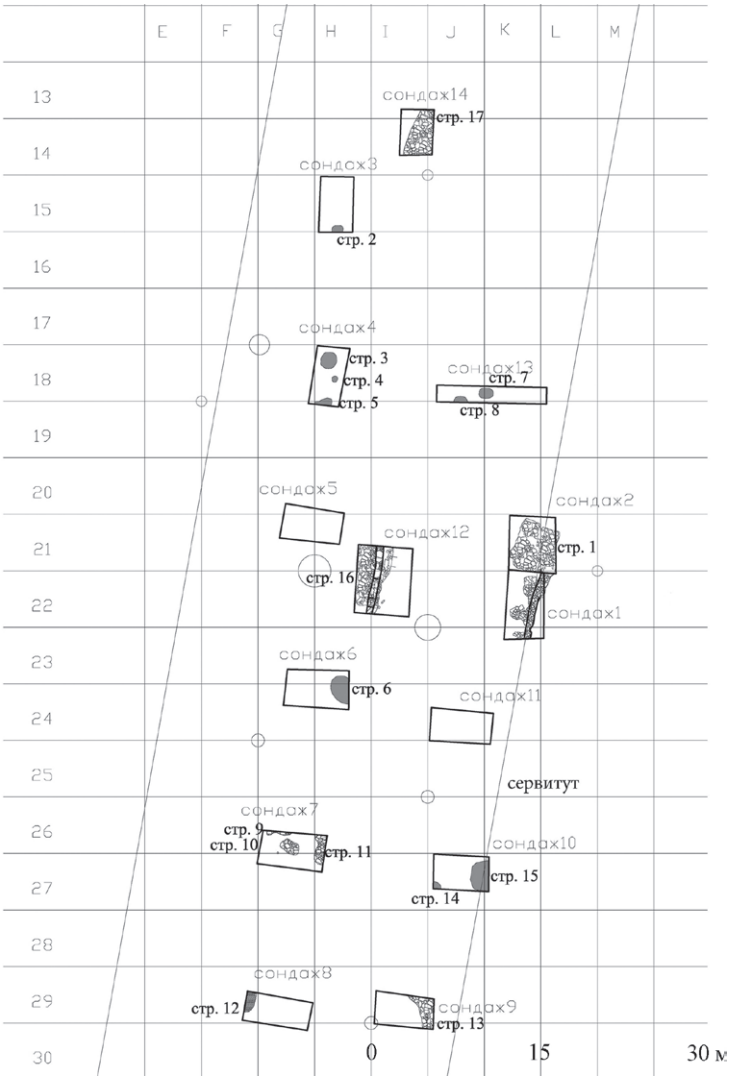
Веселин Игнатов, Николай Сираков

Във връзка с прокарване на газов конектор Стара Загора – Комотини се проведе предварително археологическо проучване на обект № 33 (км 72+700 – 72+900), попадащ в рамките на трасето. Обект № 33 е разположен на 1,440 км, 163° от центъра на с. Зорница, община Хасково, в непосредствена близост до р. Калъч дере. Подемен археологически материал се открива, както по

Обр. 1. Общ изглед на обект № 33 и заложените сондажи (поглед от юг)

Fig. 1. General view of site No 33 and the trenches (view from south)

Обр. 2. План на заложените сондажи и регистрирани структури по трасето на газопровода

Fig. 2. Plan of the trenches and the registered archaeological structures along the gas pipeline route

двата бряга на реката, така и на изток в м. Капаклията и на запад в м. Юреня/Юренлика до самите била. Трасето на газопровода преминава от източната част на реката и засяга обекта върху изпъкнал западен склон.

Предварителното археологическо проучване се проведе от 9 до 18 октомври 2018 г. Върху билото, под хумусния пласт не се наблюдава културен пласт. Той се появява при слизането надолу (на юг и на север) по склона и достига до над 2 м (натрупан при свличане на хумусен слой) в най-ниската южна част. В него се наблюдават културни напластявания от късножелязната епоха и римския период. Върху горната част на билото, евентуално след изсичане на гората, се е свлякъл почвеният слой, унищожавайки културните напластявания, като са останали единствено плитки негативни структури. Археологическият обект се проследява и в двете посоки в рамките на сервитута.

Заложени бяха 14 сондажа с различни размери и ориентация съобразно ситуацията на терена, които обхващат площ от 230 м^2, т.е. повече от 10% от предвидената за проучване площ (обр. 1, 2). Регистрирани и частично проучени са 17 археологически структури:

1. Три каменни деструкции и основи от постройки, изградени от ломени камъни на кална спойка (структури №№ 1, 16 и 17, сондажи №№ 1, 2, 12 и 14; обр. 3). Деструкциите покриват пласт, наситен с въгленчета и отухлена мазилка, най-добре изявена при структура № 17. Непосредствено до структури №№ 1 и 16 са открити два огромни камъка (с приблизителни размери 0,40 х 0,80 м) с издълбани дупки по средата – касае се за „вратни камъни“. Склонът е терасиран в древността при строителството на тези постройки. Откриват се голямо количество фрагменти от долиуми. Откритите фрагменти от трапезни съдове – червенолакова керамика и стъклени съдове, говорят за жи-

лищен характер на тези постройки. По откритите материали тези структури могат да се отнесат в периода II – III в.

2. Разчистени са четири каменни струпвания от ломени камъни – структури №№ 9 – 11 и 13. На този етап от проучване предназначението им не може да се определи. Те се датират в по-широки граници: I – III в.

3. Открити са шест ями (структури №№ 2 – 5 и 7 – 8), в една от които беше разчистено дъно от долиум. По-точно датирана може да бъде яма № 2, в която се намериха фрагменти от керамични съдове, характерни за периода III – IV в.

Обр. 3. Сондажи №№ 1 и 2 – структура № 1 (поглед отгоре)

Fig. 3. Trenches Nos 1 and 2 – structure No 1 (view from above)

4. Регистрирани са и три вкопавания (структури №№ 6 и 14 – 15) с неизяснен характер (непроучени). Две от тях могат да бъдат отнесени към римския период. В едното вкопаване (структура № 6) липсва керамика, изработена на колело, а се откриват фрагменти от груба керамика, изработена на ръка. На този етап трудно може да се прецизира датировката на структурата. Имайки предвид откритата в близост бронзова монета на Маронея, най-вероятно тя може да се отнесе към късната желязна епоха.

5. В един от сондажите (№ 8), на дълбочина 1,10 м се достигна и частично беше разчистено петно от отухлена пръст на голяма площ, вероятно от производствена пещ (структура № 12).

Проучваният обект представлява селище, разположено върху изпъкнал западен склон. Жилищни и стопански постройки са разположени на изкуствено създадени площадки, което обуславя тяхната концентрация. Трасето на газопровода минава през няколко тераси, което налага пълното проучване на изградените върху тях жилищни и стопански постройки.

Пълното археологическо проучване на застрашената от унищожаване част от селището заедно с проучване на юг, където са разположени стопански и/или производствени структури ще даде възможност за изясняване на вида и характера на планинското жилище/селище през късножелязната епоха и римския период.

ANTIQUE SITE NEAR THE VILLAGE OF ZORNITSA, HASKOVO MUNICIPALITY

Veselin Ignatov, Nikolay Sirakov

The site is situated 1.44 km, 163° from the center of Zornitsa village, Haskovo Municipality. Fourteen trenches were implemented (Fig. 1) and 17 archaeological structures were registered and partially studied (Fig. 2):

1. Three stone destructions and building foundations made of stones with mud bonding (Fig. 3). The slope is terraced during the construction of these buildings, dated to the 2nd – 3rd c. AD.

2. Four stone heaps dated to the 1st – 3rd c. AD.

3. Six pits were explored and in one of them a bottom of a *dolium* was found.

4. There are also three sunken structures with undefined functions. In one of them fragments of rough hand built ceramics were found.

5. In one of the trenches a large area of burnt ground soil was found, probably related to some production installation.

The site is a settlement that is situated on a convex west slope. The dwellings and the outbuildings are constructed on artificially created terraced terrain.

№ 88. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „СВЕТИЛИЩЕ НА НИМФИТЕ И АФРОДИТА“ ПРИ С. КАСНАКОВО, ОБЩИНА ДИМИТРОВГРАД

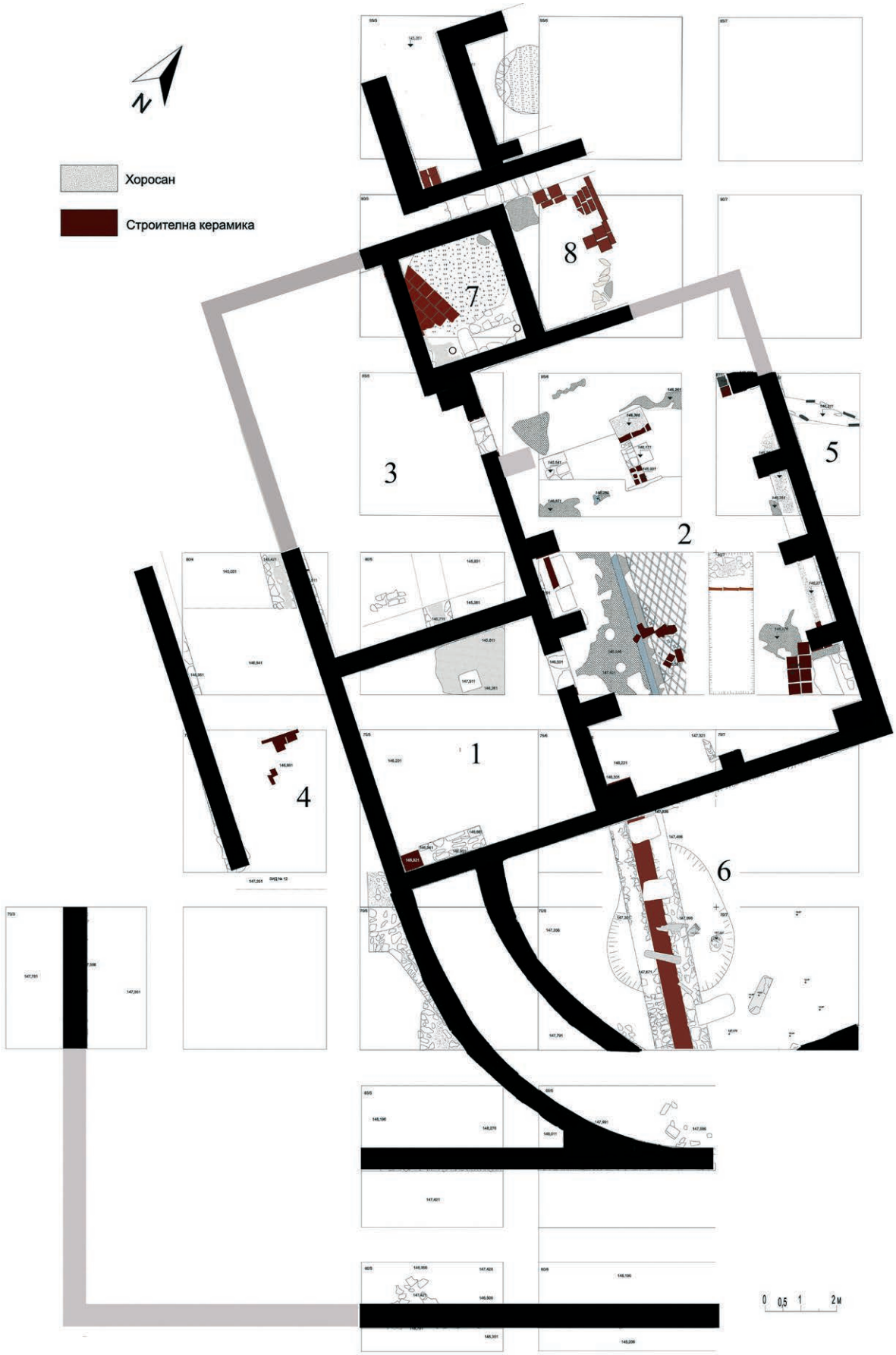
Веселка Кацарова, Калина Петкова

Редовните археологически разкопки на обекта през 2018 г. бяха съсредоточени отново върху сградата, разположена в северния край на поляната пред нимфеума. Продължи проучването на две от разкритите в предходни сезони помещения – № 2 и № 6 (Кацарова, Петкова 2017, 444 – 447; Кацарова, Петкова 2018, 386 – 389). Частично бяха проучени и две нови помещения в северния край на сградата – № 7 и № 8 (обр. 1).

Помещение № 2 заема централна позиция в плана на сградата и има най-големи размери от известните до момента (12,70 х 7,20 м). Формата му е правоъгълна, издължена по оста С – Ю. По източната и западната му стени са изградени четири двойки тухлени пиластри, конструктивно свързани със стените. В ЮИ и ЮЗ ъгъл се разкриха квадратни тухлени стълбове с размери 0,70 х 0,70 м, които обаче не са в конструктивна връзка с градежа на стените. Подовата мозайка в централната част на помещението е разрушена, като е запазена само хоросановата ѝ подложка. В този участък бе заложен стратиграфски сондаж (обр. 2). Констатира се, че по-ранното подово ниво на помещение № 2 е от тънък пласт светложълт, песъклив хоросан и е на дълбочина между 0,20 – 0,25 м под нивото на хоросановата подложка на мозайката. Под него се откриха трасетата на два водопровода с посока И – З. Те са изградени от глинени тръби, като единият има и „кожух“ от камъни и хоросан. Стратиграфската им позиция показва, че са били положени още през първия строителен период на сградата, който може да бъде отнесен към II – първата половина на III в.

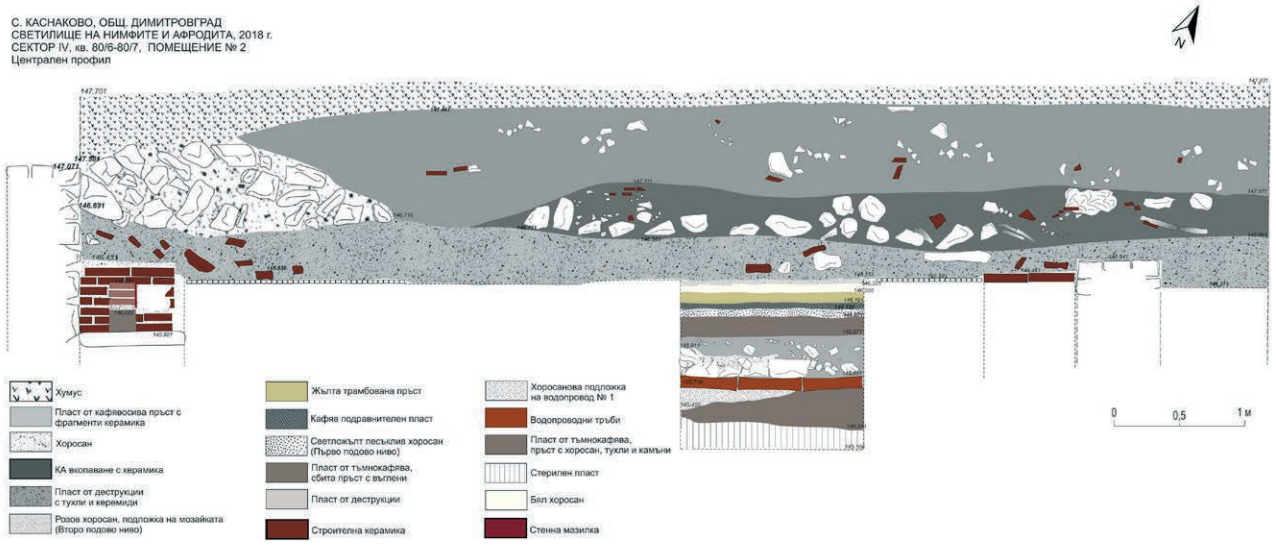
Помещение № 6 представлява полукръгло пространство в южния край на сградата, ограничено от двата успоредни зида, извиващи в полукръг и от южния зид на помещение № 2. То не е напълно разкрито. Проучените му до момента размери са 7,50 м (С – Ю) х 10,30 м (И – З). В западната му част се откри зидан канал с посока С – Ю и дължина 6,90 м. Каналът е оформен от два успоредни зида (широки 0,50/0,55 м), изградени от необработени и ломени камъни със спойка от хоросан. Широчината на светлия му отвор е 0,50 м, а височината му – 1,00 м. Дъното е от плътно наредени квадратни тухли с измазани с хоросан фуги. В северна и южна посока каналът преминава под зидовете на сградата, като в зида между помещения № 6 и № 2 е оформена арка, изградена с тухли. Покритието на канала в проучения участък не е запазено. Непосредствено пред арката се разкриха два каменни блока с паралелепипедна форма, а още един подобен е бил изместен наблизо. Вероятно те първоначално са били предназначени за бази на колоните, ограждащи дворното пространство, а впоследствие са били преизползвани за покритие на канала. Продължението на канала на север преминава под нивото на подовата мозайка в помещение № 2. Малки участъци от него са разкрити в няколко пункта при предходни проучвания, с което общата му известна до момента дължина е около 32 м. В южна посока вероятно достига до нимфеума. Откритите археологически находки в и около канала сочат, че той е бил изграден през II – III в. и е продължил да функционира до началото на IV в.

Помещение № 7 е разположено до северозападния ъгъл на помещение № 2. То има сравнително малки размери: 4,20 х 2,70 м. Проучено е до нивото на дебела плоча от розов хоросан, която покрива цялата му площ (обр. 3). Зидовете му са почти напълно унищожени до нивото на пода. В северния и южния край на помещението са изградени два канала с посока И – З (дълбочина 1,20 м, широчина 0,50 м), покрити с каменни плочи. Централната част на помещението е била запълнена с плътен блокаж от камъни и трошляк, покрит с розов хоросан и с настилка от квадратни тухли. На място личат само отпечатъците от тухлената настилка. Върху квадратната основа е бил изграден басейн с кръгла форма и диаметър около 3,00 м. В стените му са вградени вертикални и хоризонтални глинени водопроводни тръби (с диаметър 0,15/0,16 м), които са отвеждали отпадни води в каналите под пода или са довеждали чиста вода до помещението. При проучването на северния канал се откри колективна монетна находка от 158 бронзови и посребрени монети, сред които преобладават тези на императорите Лициний I и Константин I. Укриването на монетите в канала най-вероятно се е случило около 316/317 г.

Обр. 1. План на разкритата част от сградата

Fig. 1. Plan of the excavated part of the building

Обр. 2. Помещение № 2. Стратиграфски разрез И – З (автор К. Петкова)

Fig. 2. Room No 2. Stratigraphic cross-section E – W (author K. Petkova)

Обр. 3. Помещение № 7 (сн. Р. Стойчев)

Fig. 3. Room No 7 (photo R. Stoichev)

Помещение № 8 е разположено източно от № 7. Широчината му в посока С – Ю е 4,20 м, а от дължината му са разкрити 2,10 м. Проучено е до нивото на под, който е изграден от цели и половин форматни тухли, плочести камъни, фрагменти от мраморни плочи и малки участъци от мозайка с бели и сини тесери, положени върху хоросанова подложка. Оригиналният мозаечен под на помещението е бил силно увреден и ремонтиран с подръчни средства. Било е обитавано най-късно до средата на IV в.

Северно от помещения №№ 7 и 8 са разкрити два зида с посока С – Ю, които се долепват на фуга към северния зид на сградата и видимо имат по-различен градеж. Отстоят един от друг на разстояние 1,70 м, а в дълбочина между тях се проследява трасето на големия канал. Източният зид сключва прав ъгъл с друг с подобен градеж с посока И – З, но вътрешните им лица са силно разрушени, а културните пластове между тях унищожени от иманярски интервенции.

Литература

Кацарова, Петкова 2017: В. Кацарова, К. Петкова. Археологически проучвания на обект „Светилище на нимфите и Афродита“ при с. Каснаково. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София 2017, 444 – 448.

Кацарова, Петкова 2018: В. Кацарова, К. Петкова. Археологически проучвания на обект „Светилище на нимфите и Афродита“ при с. Каснаково. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София 2018, 386 – 389.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF 'SANCTUARY OF NYMPHS AND APHRODITE' SITE, KASNAKOVO VILLAGE, DIMITROVGRAD MUNICIPALITY

Veselka Katzarova, Kalina Petkova

The regular excavations in 2018 were carried out again in the building situated in the northern part of the lawn, in front of the *nymphaeum*. The exploration of the two known rooms – Nos 2 and 6, have been continued. Two new rooms – Nos 7 and 8 – in the northern section of the building were partly studied (Fig. 1).

A stratigraphic trench was situated in the central room No 2 (Fig. 2). Under the mosaic floor level an earlier floor level was found, made of thin layer of light yellow, sandy mortar. Beneath it, the route of two water conduits with E – W direction was discovered. They were built in the first construction period of the building, which could be dated in the 2nd – first half of the 3rd c. AD.

A drain with N – S direction was discovered in the western part of room No 6. To the north the drain passes below the mosaic floor in room No 2. Its excavated length is about 32 m, and to the south it probably reaches the *nymphaeum*. The drain was built in the 2nd – 3rd c. AD and continued to function until the beginning of the 4th c.

The two newly discovered rooms No 7 (Fig. 3) and No 8 were exacavted down to the level of their floors, with finds and materials dated as late as in the mid-4th c. In a drain situated below the floor of room No 7, a small hoard of 158 coins was found. The coins were hidden around AD 316/317.

№ 89. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 73 ПО ТРАСЕТО НА МЕЖДУСИСТЕМНА ГАЗОВА ВРЪЗКА ГЪРЦИЯ – БЪЛГАРИЯ, КРАЙ С. ТРАКИЯ, ОБЩИНА ОПАН

Стилиян Иванов, Доротея Гюрджийска

В периода от 03 – 15.10.2018 г. беше проведено предварително спасително археологическо проучване[1] на обект № 73 в землището на с. Тракия, община Опан, област Стара Загора. Обектът се локализира на 1,23 км, 111,7° И – ЮИ от центъра на селото, върху средната част на лек склон, в м. Корията. Тази част от него, която е засегната от инвестиционния проект, попада в горска просека. През нея преминава и селскостопански път. На терена се откриваше ниска до средна концентрация на дребни, силно обезличени фрагменти от битова и строителна керамика.

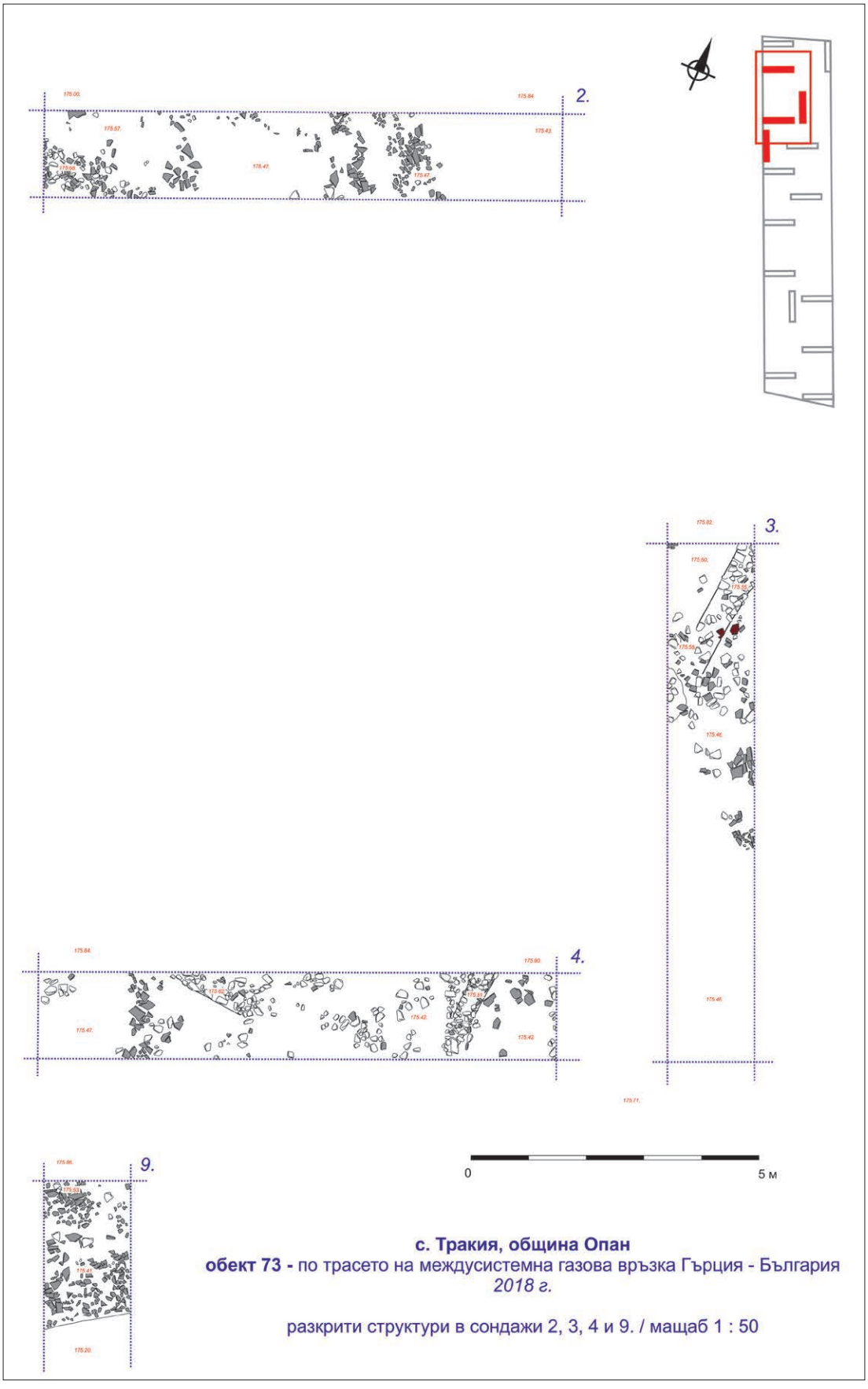
Предвидената за проучване обща площ в рамките на сервитута е 2,3 дка. Заложените 16 сондажа са с размери 9,0 х 1,5 м и покриват приблизително 10% от терена.

В северната част на обекта (при сондажи 2, 3, 4 и 9), където концентрацията на строителна керамика беше по-висока, с отнемане на втори/трети механичен пласт бяха достигнати част от основите на една или повече постройки, ориентирани по посоките на света (обр. 1). Каменните основи са с дебелина 0,5 м и са запазени до един ред във височина. Градежът е от дребни камъни на калова спойка (обр. 2). Откриват се на дълбочина 0,20 – 0,30 м (при кота 175.67 – 175.57 м) от нивото на терена (при кота 176.06 – 175.82 м). Структурите видимо се развиват в западна посока, извън зоната на сервитута.

Върху ходовото ниво (при средна кота 175.55 м) бяха намерени голямо количество керемиди (основно имбрици и по-малко тегули), силно фрагментирани долиуми и части от каменни хромели. Битовата керамика е представена едва от няколко парчета. Пръстта е еднородна, сбита, глинеста, с тъмен кафяво-черен цвят. Досигнатият стерилен пласт има светъл сиво-кафяв цвят (обр. 3). Находките от проучваната площ са три медни монети от IV в., два железни предмета – копраля и гвоздей.

В някои от сондажите в останалата част от терена, най-вече тези, намиращи се в близост до сградата (1, 5, 6, 8 и 16), се откриваше малко количество силно фрагментирана римска керамика и

[1] В спасителните разкопки взеха участие: С. Иванов (научен ръководител), Д. Гюрджийска (зам.-ръководител), доц. д-р С. Торбатов (научен консултант), С. Йорданов, Ф. Колев (членове на екипа).

Обр. 1. Северен сектор на обекта – общ план

Fig. 1. Northern section of the site – general plan

то само в повърхностния пласт. В изкопи 9 – 15 не беше регистриран почти никакъв подемен археологически материал. Стерилният светлокафяв пласт, достигнат на не по-голяма дълбочина от 0,50 – 0,90 м, е силно набразден от дълбока обработка на терена в миналото (риголване/изкореняване на дървета, вероятно при оформяне на просеката).

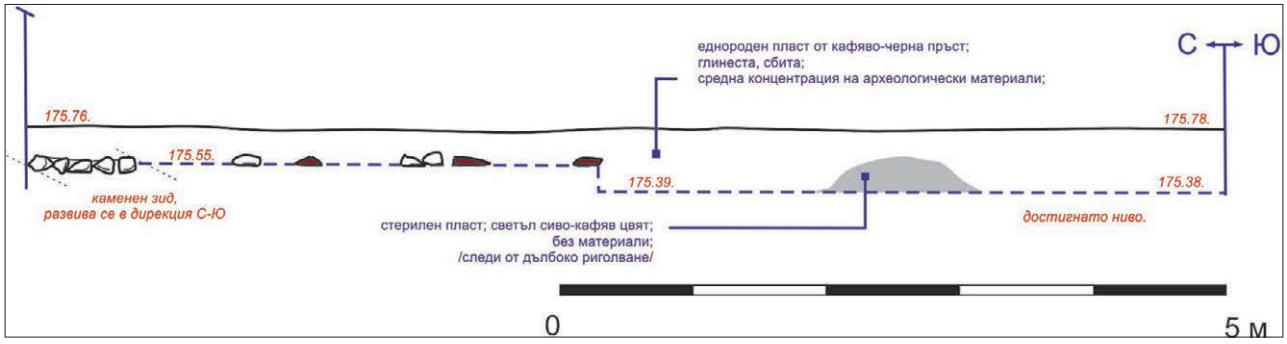
Началният етап от проучванията не позволява да обвържем категорично разкритите структури с определен тип селищна единица. Към момента може да се предположи, че те принадлежат към селско домакинство от неизвестен досега викус, а намерените материали (долиуми, хромели и копраля) подчертават неговия аграрен характер. Нумизматичните данни поставят съществуването на постройката във втора-трета четвърт на IV в. Останки на други синхронно възникнали села са регистрирани на множество места в района южно от Хемус (Динчев 2006).

През 2019 г. е предвидено пълно археологическо проучване на структурите в границите на сервитута (площ с размери 34 х 20 м) на новопроектирания газопровод.

Обр. 2. Останки от късноримска постройка в сондаж 4 (поглед от изток)

Fig. 2. Parts of a late Roman building in trench 4 (view from east)

Обр. 3. Източен профил на сондаж 3

Fig. 3. Eastern cross-section of trench 3

Литература

Динчев 2006: В. Динчев. Селата в днешната българска територия през късноримската епоха (края на III – края на IV в.). – Известия на Археологическия институт, XXXIX, 2006, 243 – 270.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF SITE NO 73 ON A GAS PIPLELINE ROUTE NEAR THE VILLAGE OF TRAKIYA, OPAN MUNICIPALITY

Stiliyan Ivanov, Dorothea Gyurdzhiiska

Site No 73 is located on a small hill near the village of Trakiya. The preliminary archaeological investigations (covering 10 percent of the area of the site – 2300 m^2, within the space affected by a gas pipeline project) were carried out for 12 days in October 2018.

Parts of a destroyed building with stone foundations and tiled roof were revealed in the northern section of the site. The materials found (vessel sherds, iron agriculture tools and three coins) indicate that the building dates from the late Roman period (the second – third quarter of the 4th c. AD), and probably can be considered as part of a small village household.

№ 90. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНА СГРАДА В М. ДЮЛЕВЕЦ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГРАД ГУРКОВО

Мария Камишева

Проучването на обекта в м. Дюлевец край гр. Гурково се проведе за трета поредна година. След приключването на работата през 2018 г. могат да се направят следните изводи:

Фригидариум. При проучването в дълбочина не бе установено наличие на подово ниво. Основата на зидовете е фундирана в светлокафяв песъклив пласт.

Обр. 1. Общ план на структурите, проучени до 2018 г. (автор М. Камишева)

Fig. 1. General plan of the structures studied up to 2018 (author M. Kamisheva)

Аподитерий. Разкрити са още три ниши по северната стена на помещението. Общата разкрита дължина на помещението е 16,70 м, а ширината му е 5,34 м. В предпоследната, шеста ниша, подовото ниво е повдигнато с един ред тухли, поставени непосредствено до стената. В сравнение с предишния археологически сезон, в проучената през 2018 г. част подовото покритие е запазено по-добре. На 0,70 м от северозападния ъгъл на помещението в южна посока се разкри голям мраморен блок, който вероятно е служел за вход.

Вероятно всички ниши са били оформени със свод в горната си част. Такъв се откри на място пред петата ниша. Той е изграден от тухли, които са леко скосени в единия си край. Над тях вероятно са били подредени ломени късове от бигорен варовик, които са използвани за олекотяване на сводовата конструкция.

Калдарий. Разположен е западно от тепидария и има размери 4,35 х 3,00 м. Подът му е оформен с хипокауст, от който на място са

изцяло или частично запазени 31 тръби. Западната му стена е силно разрушена в южната си половина и в по-голямата си част липсва. Вероятно в западната стена е бил оформен вход към следващото помещение.

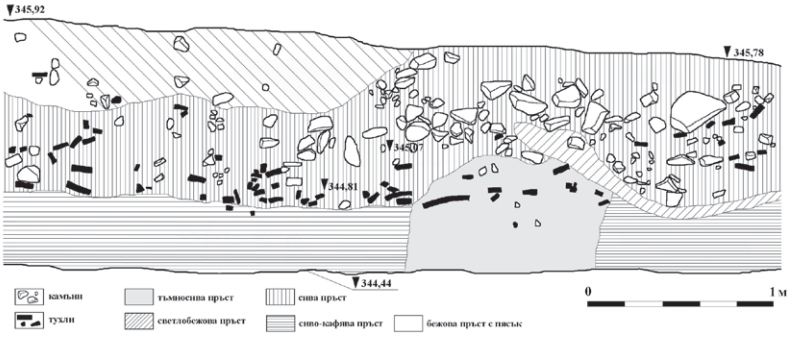
Лаконикум. Разположен е непосредствено западно от калдария. Има размери 4,35 х 3,77 м. Подобно на съседното помещение, южната част на западната му стена е силно разрушена. В северозападния му ъгъл е запазено цялото подово ниво, заедно с хипокаустната система под него. Върху подовото ниво в северозападния ъгъл е оформено правоъгълно пространство със скосени към стените ъгли. Основата на пода е оформена с хоросан. Върху нея са поставени тухли, а върху тях – тръбите, носещи пода. Помещението освен с подово, е било снабдено и със стенно отопление.

Помещение северно от аподитерия. Установи се, че при първоначалното строителство на сградата това помещение е било конструктивно свързано с нея. В долната част зидът е изграден от речни камъни, споени с хоросан. В източния му зид е оформен вход с ширина 2,46 м и тухлени страници. През втори строителен период този зид е надстроен с речни камъни, споени с кал, а ширината на входа е намалена до 1,02 м. Във вътрешната част на помещението, до страниците на първия вход, са изградени тухлени колонки. Те са разположени на 2,17 м една от друга. Изградени са от тухли, споени с хоросан, върху основа от речни камъни.

Обр. 2. Въздушна снимка на проучените структури (снимка Цв. Четъшки)

Fig. 2. Aerial view of the studied structures (photo Ts. Chetashki)

Обр. 3. Западен стратиграфски профил извън северното помещение (автор М. Камишева)

Fig. 3. Western stratigraphic cross-section outside the northern premises (author M. Kamisheva)

Пред входа, от външна страна, се разкри структура с неправилна правоъгълна форма, вероятно основа за дървена колона, която е оформяла своеобразен портик от изток.

Литература

Камишева 2018: М. Камишева. Археологически проучвания на късноантична сграда в м. Дюлевец в землището на гр. Гурково. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 390 – 392.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF THE LATE ANTIQUE BUILDING IN DYULEVETS LOCALITY NEAR THE TOWN GURKOVO

Mariya Kamisheva

The site in Dyulevets locality is excavated for already three consecutive years, and the following conclusions can be outlined:

Frigidarium – no remains of the floor level were registered in depths.

Apodyterium – the excavated dimensions of the premises amount to a length of 16.70 m and a width of 5.34 m. All the niches at the northern wall have been probably shaped with arches in their upper part.

Caldarium – it measures 4.35 by 3.00 m, and is situated to the west of *tepidarium*. On the western wall there was an entrance to the next room. The room featured a underfloor hypocaust heating – 31 pipes supporting the hypocaust floor were preserved.

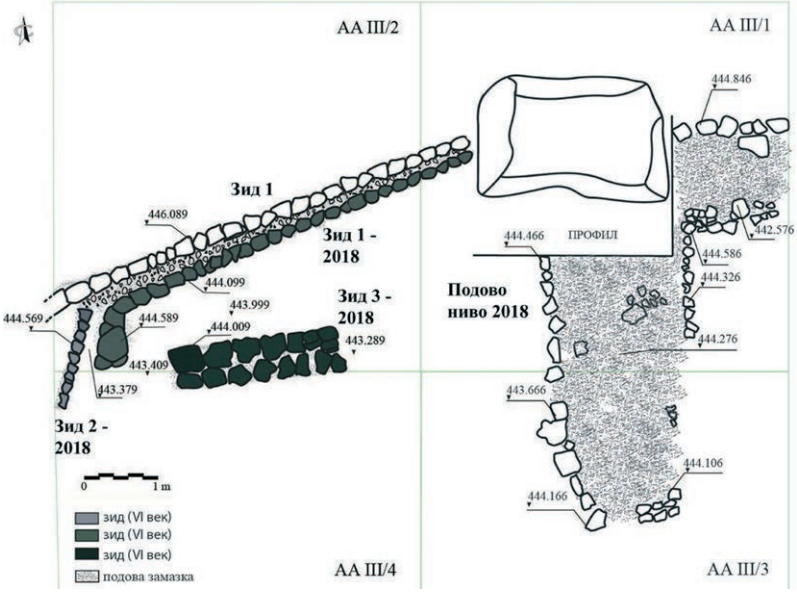
Laconicum – it measures 4.35 by 3.77 m, and is situated to the west of *caldarium*. A section of the hypocaust floor is preserved in the north-western part of the room.

Premises to the north of *apodyterium* – during the first building period this premises have been connected with the *apodyterium*. An entrance is shaped into its east wall, width of 2.46 m, with brick-built sides. During the second building period, the width of the entrance is reduced to 1.02 m.

ЕЗИЧЕСКИ И ХРИСТИЯНСКИ КУЛТОВИ КОМПЛЕКСИ

№ 91. ПРОУЧВАНЕ НА КЪСНОАНТИЧНА ЦЪРКВА В М. ГРАДИЩЕ, ЗАПАДНО ОТ ГРАД ВРАЦА

Нарцис Торбов, Мария Христова-Пенкова

Обр. 1. План на проучените структури през 2018 г.

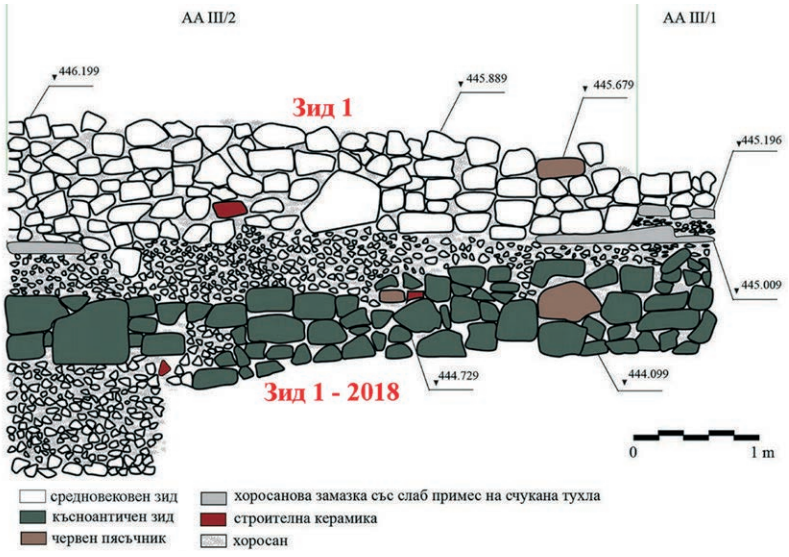
Fig.1. Plan of the excavated structures in 2018

По време на проучването през 2018 г. бяха разкрити археологически структури от камъни, спо-ени с хоросан, изградени под зид № 1 (обр. 1). Те са свързани с периода на изграждане и функциониране на Църква 2 – VI в. Субструкцията на зид № 1 е изградена върху и в непосредствена близост до Зид 1/2018 г. (обр. 2). Южно от него в западната част на квадратите бе проучен Зид 2/2018 г. Той е на фуга със Зид 1/2018 г. и вероятно двете стени оформят ъгъл от сграда. В близост до двата зида е разположен Зид 3/2018 г., от който е запазен само един ред от субструкцията. Неговите източен и западен край са демонтирани. Разкрито бе и подово ниво от сграда. Неговата подложка е съставена от ломени камъни, покрити с хоросанова замазка.

EXCAVATION OF A LATE ANTIQUE CHURCH IN GRADISHTE LOCALITY, WEST OF THE TOWN OF VRATSA

Narcis Torbov, Maria Hristova-Penkova

During the excavation in 2018, archaeological structures of stones with mortar under wall No 1 were revealed (Fig. 1). They are related to the period of construction and functioning of Church 2 (the 6th c. AD). The foundations of wall No 1 are laid on and adjacent to Wall 1/2018 (Fig. 2). To the south of it, in the western part of the sector, Wall 2/2018 was excavated. It is attached to Wall 1/2018 and probably both of them are forming corner of a building. Close to the two walls, Wall 3/2018, preserved only its the substructure, was unearthed. The wall has been dismantled in its eastern and western parts. A floor level of a room was also revealed. Its underlayment is made of stones covered with mortar.

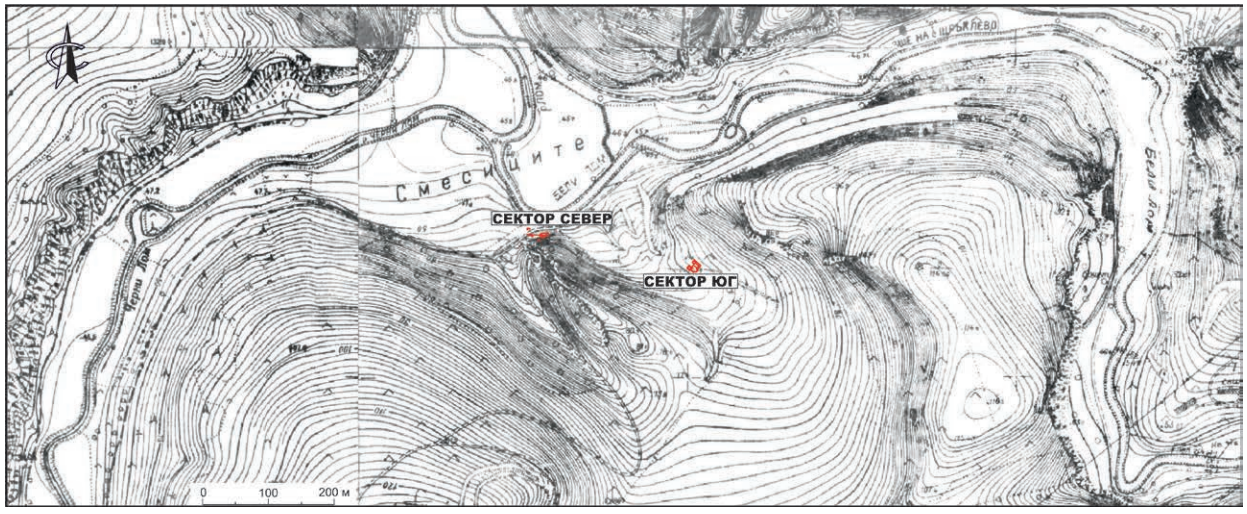
Обр. 2. Стратиграфски профил на зид № 1 и Зид 1/2018 г. в кв. AAIII/2

Fig. 2. Section of wall No 1 and Wall 1/2018 in grid square AAIII/2

№ 92. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „СВЕТИЛИЩЕ НА ДИАНА“, С. КОШОВ, РУСЕНСКА ОБЛАСТ

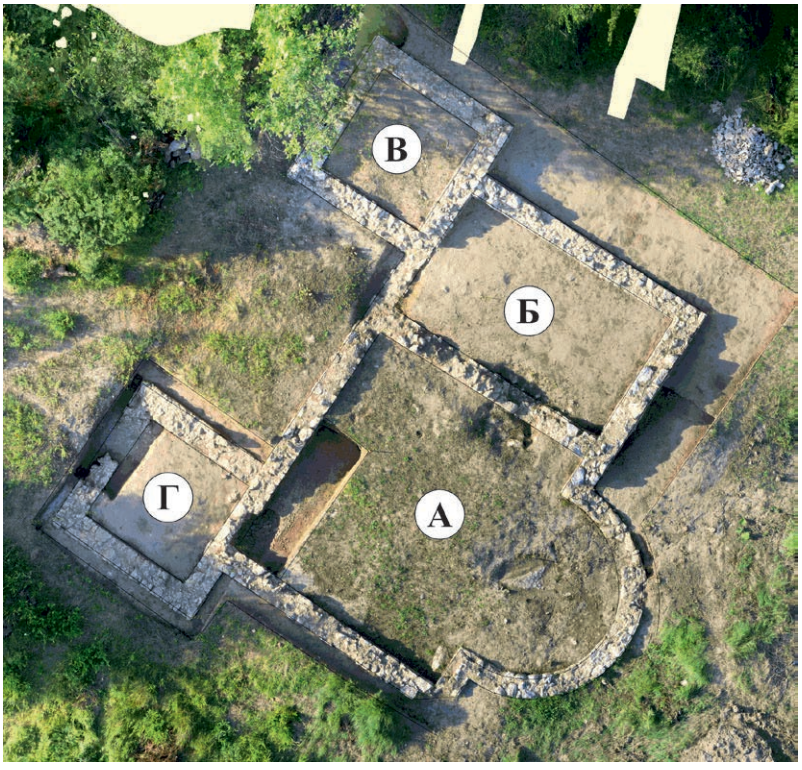
Върбин Върбанов, Светлана Тодорова

Археологическите разкопки са проведени през месеците юни и юли 2018 г. в м. Смесите край с. Кошов, община Иваново, Русенска област. Територията се намира в непосредствена близост до мястото на сливане на реките Бели и Черни Лом. Проучванията са организирани в два сектора, отдалечени на около 250 м един от друг, означени като Север и Юг (обр. 1).

Обр. 1. Местоположение на проучваните сектори

Fig. 1. The location of the excavated sectors

Обр. 2. Сектор Юг. Сграда № 2

Fig. 2. Sector South. Building No 2

През първата и втората половина на XX в. в същия район са открити три посветителни надписа на богинята Диана Плестрензис, свидетелстващи за съществуването на голямо светилище. Те могат да бъдат датирани в периода I – II в.

През 1985 г. при изграждане на път по програма Иваново – Червен се попада на останки от масивни градежи, както и антична строителна керамика. При последвалите археологически разкопки са разкрити руините на две големи сгради, като едната от тях е интерпретирана като църква (Станчев 1986, 96).

Сектор Север. Регистрирани са части от сграда, разположена в близост до левия бряг на р. Бели Ломи изследвана от Димитър Станчев през 1985 г. Тя има ориентация изток – запад по надлъжната ос и вероятно правоъгълен план. Зидовете са запазени само в субструкция, изградени от грубо оформени варовикови камъни, споени с хоросан. Източната стена на постройката не е потвърдена и до момента дължината на сградата остава неясна, но надхвърля 30 м. От южния зид са разкрити два участъка с дължина съответно 3,80 м и 14 м. Широчината на сградата възлиза на около 10 м. Постройката е била покрита с керемиди от двата основни типа – тегули (някои с П-образен профил) и имбрици.

Датировката се основава на сравнително малобройните фрагменти от керамични съдове. Най-ранните принадлежат на сива монохромна керамика, сред която характерни са парчета от фруктиера, датирана в периода I в. пр. Хр. – I в. От същия период е и едно гърне, работено на ръка, с извито навън устие и пластична украса по тялото. Другите няколко синхронни фрагмента от гърнета и една двойна амфорна дръжка позволяват датирането на цялата група в периода I – началото на II в.

Втората серия е от римска епоха и включвачасти от съдове с лаково покритие и релефна украса, които могат да се поставят в периода II – III в. Освен тях са открити и фрагменти от късноримска керамика, както и един екземпляр от X – XI в. Единствената монета, намерена в контекста на южния зид, е емисия на Юлиан II.

Сектор Юг. Повторно е разкрита втората сграда, разкопавана от Димитър Станчев през 1985 г. Тя отстои на около 250 м югоизточно от първата и е издигната на терен с денивелация от югоизток на северозапад. Тъй като останките ѝ са били видими на терена, тя е била обект на многобройни иманярски интервенции, компрометирали изцяло пластовете във вътрешността ѝ.

Сградата се състои от четири помещения и има ориентация югоизток – северозапад (обр. 2). Нейната максимална външна дължина е 10,80 м. Централното помещение (А) има приблизително квадратен план, с апсидата от югоизток и вътрешни размери 7,0 х 6,45 м. Североизточно от него е разположено второ помещение (Б). То има правоъгълен план с вътрешни размери 6,45 х 3,9 м. От фотодокументацията на разкопките през 1985 г. личи, че между помещения А и Б е имало вход с едно каменно стъпало от югозапад. След проучванията на Димитър Станчев то е било разбито в резултат на иманярският изкоп с дължина 2,40 м и широчина 1,90 м. Пластът във вътрешността е изцяло насипен и съдържа съвременни материали.

Помещение В се намира северозападно от помещение Б и има квадратен план. Според фотодокументация от 1985 г. то е проучено чрез изкопи отвън и отвътре. Помещение Г също е квадратно, изградено западно от помещение А. Неговият северен зид е разбит от иманяри.

Запазената зидария се състои от грубо обработени варовикови блокчета, споени с бяло-жълт хоросан, с примеси от натрошена строителна керамика. Суперструкцията е съхранена само до пър-

вия ред в отделни зони на помещения Б и В. Широчината на зида е 0,65 м, а в субструкция достига до 0,72 м. До външните лица на помещения Б и В е зачистеното ниво от паднала покривна конструкция. Тя се състои от фрагменти от керемиди (тегули и имбрици), железни гвоздеи и буци от изпечени кирпичи и глинени мазилки.

На този етап от проучването може да се приеме със сигурност, че втората сградата е неправилно идентифицирана като църква. Тя е изградена най-рано в IV в. и принадлежи към групата представителни късноримски сгради с апсида. Като близък паралел може да се посочи тази при с. Сухаче, Плевенско (Лазарова 2013, 260 – 261). Датировката е съобразно малобройния керамичен материал, бронзова монета, емисия на Констанций II и едно нагръдно украшение с форма на лунула. Вероятно постройката в м. Смесите преустановява функциите си в края на IV или първата половина на V в. Не е изяснено каква функция изпълнява тя – дали е част от жилищен комплекс или, по-малко вероятно, е късноримски приемник на светилището на Диана.

С голяма доза сигурност можем да свържем останките от първата сграда (Сектор Север) с откритите епиграфски паметници, отнасящи се до светилището на Диана. Дали тя е била централният храм или част от светилищния комплекс ще се установи след нейното цялостно проучване. Вероятната ѝ датировка, главно на база на откритата керамика, е в рамките на I – IV в.

Литература

Лазарова 2013: С. Лазарова. Археологически разкопки на „Антична вила и селище“ при с. Сухаче, област Плевен. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 260 – 262.

Станчев 1986: Д. Станчев. Разкопки в м. „Смесите“ край с. Иваново, Русенски окръг. – Археологически открития и разкопки през 1985 г. Велико Търново, 1986, 96.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF THE SANCTUARY OF DIANA, VILLAGE OF KOSHOV, ROUSSE REGION

Varbin Varbanov, Svetlana Todorova

The excavations are conducted in June and July 2018 at Smesite locality, village of Koshov, Ivanovo municipality, Rousse region. The area is in the immediate vicinity of the confluence of Beli and Cherni Lom Rivers. The research is organized in two sectors (North and South), situated at about 250 m from each other (Fig. 1).

In the past, at the same site, three epigraphic monuments dedicated to Diana Plestrensis have been accidentally found. In 1985, during archaeological research the remains of two buildings were investigated. In 2018 they were re-excavated and restudied in order to better understand the stratigraphy and chronology.

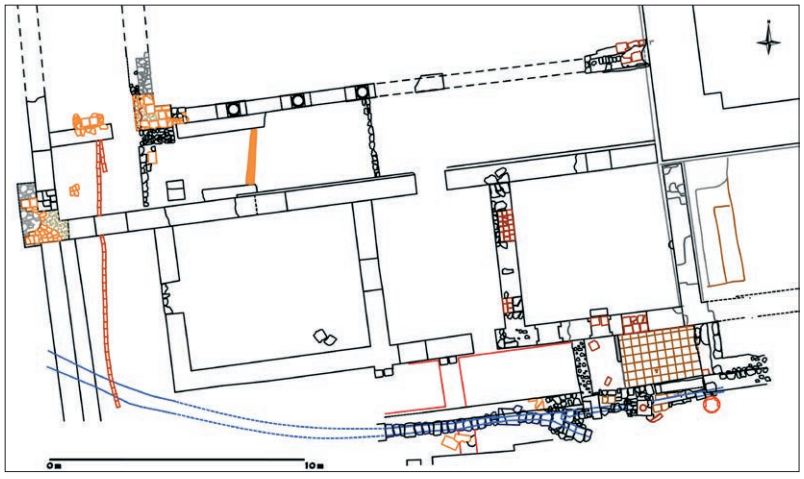
In Sector North a big rectangular building was partially unearthed, which of the basis on the discovered materials can be dated in the 1st – 4th c. AD. In Sector South a second edifice was investigated (Fig. 2). It has four premises and belongs to the group of late Roman residential buildings with apse. It functioned during the 4th c, but not later than the first half of the 5th c. AD.

№ 93. РАЗКОПКИ НА РАННОХРИСТИЯНСКИ МАНАСТИР В М. ДЖАНАВАРА КРАЙ ВАРНА

Александър Минчев, Васил Тенекеджиев

През сезон 2018 археологическата работа беше фокусирана в югозападната част на манастирския комплекс (обр. 1).

Продължи разкопаването на двуетажната сграда (Сграда Б), долепена до южния зид на атриума. Беше разчистена южната половина на помещение Б3, с което работата в него приключи. То е правоъгълно, с дължина (изток – запад) 7,08 м и ширина (север – юг) 5,70 м. Южната и западната му

Обр. 1. Общ план на работната зона през 2018 г. (автор М. Вълчев)

Fig. 1. General plan of the excavated area in 2018 (author M. Valchev)

Обр. 2. База от южната колонада на атриума, покрита от по-късен зид (изглед от север)

Fig. 2. A base from the southern colonnade of the atrium covered by a later wall (view from north)

стени, проучени през този сезон, са запазени най-много до два реда камъни над основата. Ширината им е съответно 0,87 и 0,77 м. В средата на западната стена беше разкрит един вход, широк 1,25 м, който отвежда към следващото помещение (Б4).

Разкопките показаха, че по план Б4 е по-различно от останалите три помещения в Сграда Б и това налага корекция на изводите от миналия сезон. Неговата западна стена е по линията на западния зид на атриума. От изток към нея е долепен еднолицев зид от ломени камъни на кал (широк 0,55 м) с неизвестно предназначение. Самото помещение е Г-образно и се развива на изток, покрай южните стени на помещения Б1, 2 и 3. Засега точните му пропорции и размери не могат да се посочат.

Сграда Б не е била оформена само от редица верижно разположени помещения, а е имала по-сложен план. Южната ѝ част е била разрушена в определен момент и на нейно място са изградени допълнителни структури. Техните характер и размери предстои да се изяснят през следващите сезони. Северната част на сградата, с горен етаж, обаче е функционирала до предпоследния строителен период на комплекса. Най-късните монети от него са на император Фока (по-точно от 608 – 609 г.).

В помещение Б4 беше открит водопровод от керамични тръби, който е с посока от юг на север и минава под зазидан вход в южната външна стена на атриума. През 2017 г. от север на тази стена беше намерена отсечка от продължението му, заедно с друг, по-ранен водопровод (последният не е запазен в помещение Б4).

Водопроводът в Б4 пресича и разрушава по-стар зидан канал с посока приблизително от югоизток на северозапад, който, на свой ред, минава под западната стена на помещението. За изясняване на цялата ситуация с водопреносните съоръжения се налагат разкопки на по-голяма площ.

Продължи проучването на южния портик на атриума в източна посока от зоната, разкопана през 2017 г. Достигна се до 8 м от западната фасада на храма (където започва зона, проучена от Х. Шкорпил).

Изясни се, че южната колонада на атриума е стъпвала върху зидана основа. В източния край колонадата е била укрепена от тухлен стълб, долепен до фасадата на храма, а в западния – от масивен Г-образен тухлен стълб (проучени предишни сезони). Под всяка колона е бил поставен по един правоъгълен мраморен блок. Бяха открити и проучени в различна степен четири съседни блока (започвайки от Г-образния стълб). Върху трите западни от тях са съхранени *in situ* профилирани бази с горен диаметър около 0,40 м. Колонадата следва да се реконструира с общо шест колони с ширина на интерколумниите около 2,25 м. В насипите бяха намерени два фрагментирани йонийски им-

постови капителa от колонадата, а трети, напълно идентичен е експониран върху надгробния паметник на Х. Шкорпил. Типът на капителите е индикация, че атриумът е бил с аркади.

В определен момент колоните са премахнати и портикът е зазидан с двулицев зид на кал (с ширина 0,54 м), който е покрил основата на колонадата, блоковете и базите (обр. 2).

Стратиграфията в южния портик показва голям брой преустройства. Различават се няколко подови нива от утъпкана пръст (вероятно пет) и различни структури от камък и кирпич. Засега данните не са достатъчни за поконкретни изводи.

Обр. 3. Фрагмент от теракотена скулптура, може би портрет на император

Fig. 3. A fragment of a terracotta figurine, probably a portrait of an emperor

Както е обичайно за обекта, керамиката е малко, фрагментирана и безлична – предимно амфори.

Находките от този сезон са малко и предимно свързани с бита. Сред тях обаче се откроява една (обр. 3): фрагмент от теракотена скулптура, вероятно бюст, върху който е запазена част от мъжко лице с венец – може би император. Стилът е характерен за късноантичното изкуство, IV – VI в. За съжаление находката не е намерена в ясен археологически контекст. Досега не е открит паралел.

Повечето находки през този сезон са монети. Преобладават тези с малък номинал от V в. Както беше посочено, най-късните са от времето на император Фока. Много от монетите не са с ясен археологически контекст и не помагат особено за прецизирането на хронологията на обекта.

EXCAVATION OF THE EARLY CHRISTIAN MONASTERY IN DZHANAVARA LOCALITY NEAR VARNA

Alexander Minchev, Vassil Tenekedjiev

In 2018 the excavations were focused on the southwestern corner of the monastery complex (Fig. 1).

The excavation of room Б3 (the third from east in Building Б) was completed. Another entrance was discovered in the middle of the western wall.

The westernmost room of the building (Б4) was partly excavated. Unlike the rest of the rooms, it features an L-shaped ground plan, and continues along the southern walls of rooms Б1, 2 and 3. Its exact dimensions cannot be documented yet. Only the northern two-storey part continued to be in use until the end of the second to last construction period of the site. The last coins from this period are of emperor Phocas (608 – 609).

A short section of a sewer and a ceramic water pipe were found also in room Б4. The latter crosses the sewer and destroys it partly.

The excavation in the *atrium* revealed the structure of the southern portico. The colonnade was set on a foundation wall. Under each column, there was a large rectangular marble block. Four of these, starting from the western end, were found *in situ*. The column bases are still preserved on three of them. Some Ionian-impost capitals discovered in the debris show that there was an arcade above the columns.

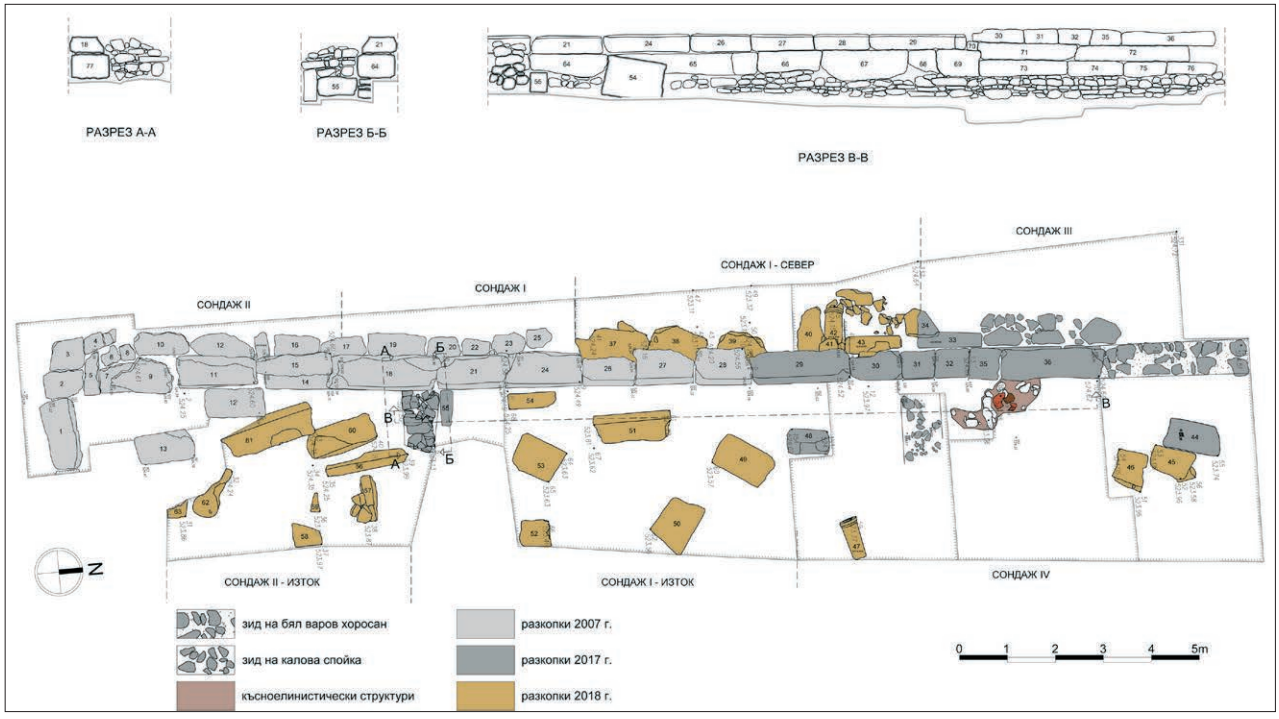
During one of the repairs to the complex, the columns were removed and the southern portico was closed with a wall that was erected above the old foundation, the marble blocks and the bases (Fig. 2).

The stratigraphy in the southern portico shows that this area was repaired and remodeled many times: there are at least five floor levels and different structures.

A fragment of a terracotta figurine (Fig. 3) was found, representing a male face with a wreath – probably a portrait of an emperor.

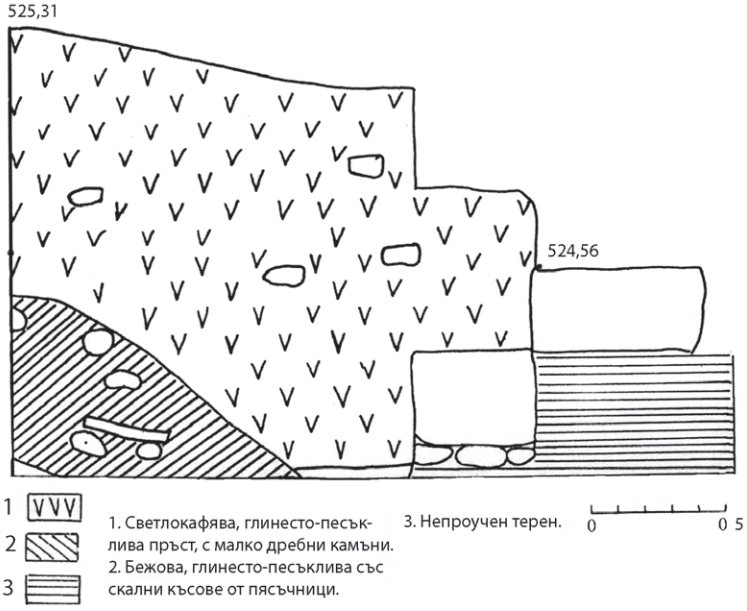
№ 94. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СВЕТИЛИЩЕ ОТ РИМСКАТА ЕПОХА В М. ПОД ЛОЗЯТА ПРИ С. ДОЛНА КОЗНИЦА, ОБЩИНА НЕВЕСТИНО, КЮСТЕНДИЛСКА ОБЛАСТ

Лидия Стайкова-Александрова, Марлена Тонева

Обр.1. План на проучвания участък (автор арх. К. Николова)

Fig. 1. Plan of the excavated section (author K. Nikolova)

Обр. 2. Западен профил на сондаж 1 – север

Fig. 2. Western cross-section of Trench 1 – North

Разкопките са проведени в периода 06.08. – 01.09.2018 г. с финансиране по проект от Министерство на културата. Проучвателският екип е в състав: Лидия Стайкова-Александрова (РИМ – Кюстендил), научен ръководител, Марлена Тонева, (НАИМ – БАН), зам.-ръководител. Научен консултант за епиграфските паметници е Николай Шаранков (СУ „Св. Климент Охридски“). Направени са един сондаж западно и три сондажа източно от каменната стена (обр. 1).

Сондаж I – север (западно от стената) е с размери 9,20 х 1,30 м. На кота 524.24 е разкрито вътрешното лице на стената, изградено от преупотребени каменни блокове и две части от колони, които са подредени върху зид от ломени камъни. На ниво 523.11 м се достигна стерилен пласт (обр. 2). От

находките интерес представляват два мраморни фрагмента – единият е част от дребна мраморна скулптура, а вторият – долна част от мраморна оброчна плочка с човешко стъпало в изобразителното поле и надпис на гръцки език. Намерени са фрагменти от глинени и стъклени съдове. Находките се датират в периода II – IV в.

Сондаж II – изток. Той е ситуиран пред външното лице на стената с има площ от 17,50 кв. м. На кота 523.75 са разчистени изцяло три паднали блока, единият от които е профилиран за цокъл. В сондажа не са открити находки.

Обр. 3. Архитектурни детайли

Fig. 3. Architectural details

Сондаж I – север (източно от стената). Той е разположен пред източното лице на стената и е с площ 19 кв. м. На ниво 523.57 са открити изцяло пет блока, два профилирани за цокъл и част от друг в югоизточния ъгъл. Открити са фрагмент от глинена лампа, изработена на колело, железни предмети – ножче, цинти и 14 броя монети, от тях пет са от времето на Констанций II (324 – 361). Интерес представлява част от колонка от пясъчник, диаметър 0,13 м, която е възможно да е част от олтар. Датировката на материалите е в IV в.

Сондаж IV. Той се намира пред източното лице на стената и е с площ 33 кв. м. На кота 523.96 са разчистени два фрагмента от профилиран блок с отвори за вход. В югоизточния край се откри част от колона, както се допроучи изцяло каменният блок с ниша от 2017 г. Интерес представлява малък фрагмент с надпис, чието място Н. Шаранков реконструира в мраморната стела с посветителен надпис на Марк Аврелий Терес. Два от намерените фрагменти от оброчни плочки са на Тракийския конник. Принос към проучването на архитектурната пластика на светилището е фрагмент от каменен фронтон с тимпан (обр. 3), втори екземпляр от обекта с по-масивни размери от известния от 2017 г. Фрагментите от глинени съдове са червенолакови, сиви лакови и обикновени. Намерени са железни предмети с утилитарно предназначение – гвоздеи, клин, звънец и др.

Интерес представлява лята бронзова плочка за тока, на лицевата страна с релефен триъгълник, изпълнен с хоризонтални успоредни линии. Плочката се причислява към тип VII с.1 по Л. Трайкова, който се датира в периода втората половина на V – първата половина на VI в. Близък паралел от Югозападна България е полуфабрикат от Кошарево, Брезнишко от първата половина на V в.

Намерени са 16 броя монети. Един екземпляр е антониниан от III в., а девет са на Констанций II, сечени в Хераклея, Кизик, Сисция, Тесалоника в периода 335 – 361 г., което сочи за активна дейност в комплекса във втората четвърт на IV в.

Принос към стратиграфията на обекта е новооткритият пласт от предримската епоха. Той се проследява в северната част на сондаж IV, предстои неговото изследване. Пластът се отличава с отухлена почва, примесена с въглени, чиято структура е глинесто-песъчлива. На дълбочина 523.05 са открити две структури – керамично струпване № 1 и Съоръжение № 1. Намерените глинени съдове в тях намират паралели сред керамиката от Късния елинизъм.

Литература

Вълчев 2015: И. Вълчев. Извънградските светилища в римската провинция Тракия (I – IV в.). София, 2015.

Стайкова-Александрова 2008: Л. Стайкова-Александрова. Сондажни проучвания на обект Под лозята в с. Долна Козница, община Невестино, област Кюстендил. – Археологически открития и разкопки през 2007 г. София, 2008, 486 – 488.

Стайкова-Александрова, Тонева 2018: Л. Стайкова-Александрова, М. Тонева. Археологически проучвания на светилище от римската епоха в м. Под лозята при с. Долна Козница, община Невестино, Кюстендилска област. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 408 – 409.

Шаранков 2010: Н. Шаранков. Нови тракийски имена. – Studia classica Serdicensia, 1. Musarum semper amator. София, 2010, 193 – 205.

EXCAVATIONS OF A ROMAN SANCTUARY IN POD LOZYATA LOCALITY NEAR THE VILLAGE OF DOLNA KOZNITSA, MUNICIPALITY OF NEVESTINO, KYUSTENDIL DISTRICT

Lidiya Staykova-Aleksandrova, Marlena Toneva

The excavation of the wall built of reused stone blocks and architectural fragments which started in 2017 was continued in 2018 within four trenches (Fig. 1).

In Trench 1 – North, the inner face of the wall is revealed from the west (Fig. 2). In the three trenches to the east of the wall, construction blocks from an early building are found (Fig. 3). Fragments of votive plaques of the Thracian Heros and a fragment of a marble stele with an inscription are found. The findings are dated in the 2nd – 4th c. AD.

In the northern part of Trench 4, a layer from the 2nd – 1st c. BC is registered.

№ 95. РАННОХРИСТИЯНСКА БАЗИЛИКА СЪС СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА „СВ. СПАС“, С. ЧЕРВЕН БРЕГ, ОБЩИНА ДУПНИЦА

Светла Петрова, Анелия Геренска

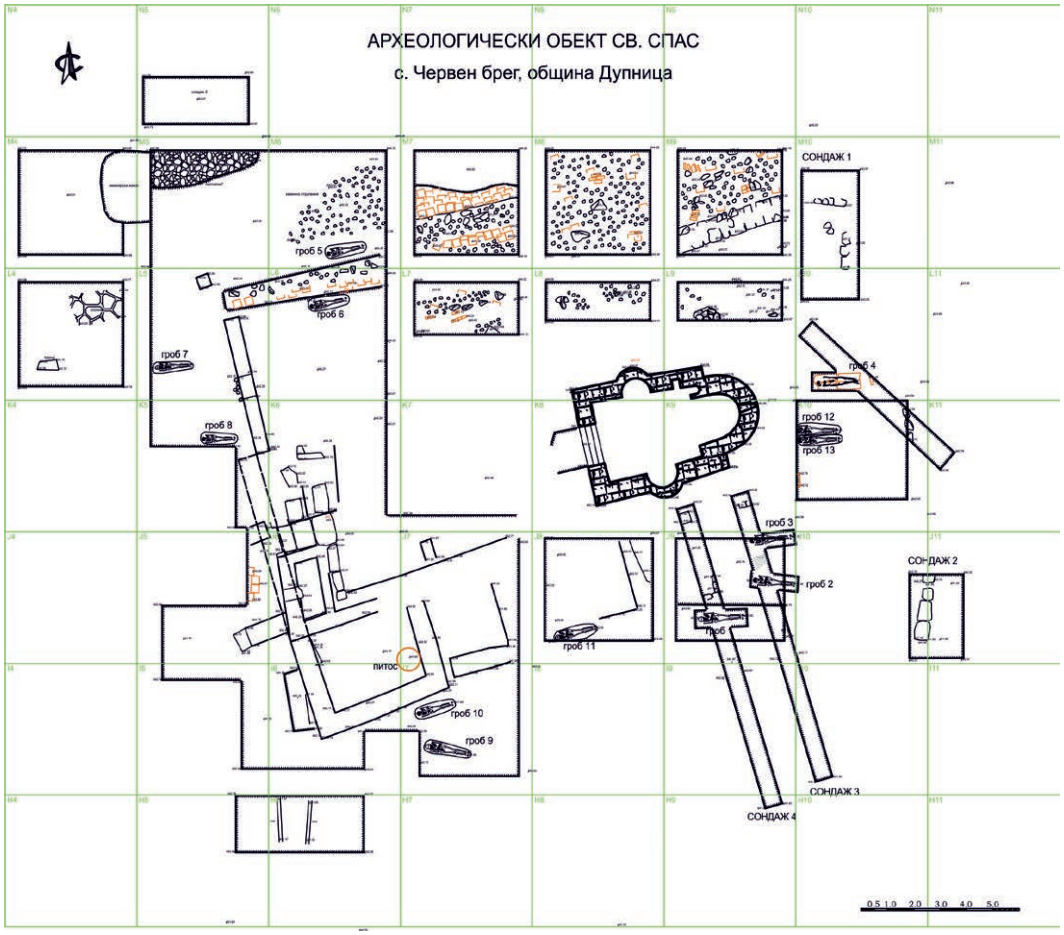
Базиликата е разположена в южната периферия на селото, подобно на повечето селски ранохристиянски базилики от епохата (Динчев 2006, 256). Изградена е след 330 г., по времето на управлението на император Константин и неговите преки наследници, най-късно до средата на IV в. Цел на проучването бе южният кораб в източна посока. И южната стена се разкри паднала при земетръс (обр. 1). Поради денивелацията на терена и вкопаването на няколко средновековни гроба върху рушевините, тя беше по-силно засегната, в сравнение със северната.

Като план църквата принадлежи към базиликите със скъсен наос, едноетажна, с двускатен покрив, покрит с керемиди. Има ширина от 16,20 м и дължина до края на източната стена[1] заедно с притвора – ок. 20 м. Ширината на южния кораб е 3 м. Дължината на притвора е 5,20 м. Дебелината на стените е 0,80 м.

Притворът има централен вход. Входът за северния кораб е оформен през втория строителен период на базиликата, в последната четвърт на IV в., след пожар в северозападния ъгъл на базиликата в края на 70-те – началото на 80-те години на IV в. (Петрова, Геренска 2018, 410 – 412) – възможно разрушение по време на Юлиан Апостат или инвазията на готите, предвождани от Фритигерн. По същото време в южната част на притвора е оформено помещение-пастофорий с вътрешни размери 3,60 х 3 м; с вход от север. Подът на пастофория е бил покрит с настилка от камъни. В югоизточния ъгъл се откри *in situ* дълбоко вкопан питос, покрит с каменна плоча, в който се е съхранявало житото, дарено от християните за омесване на евхаристийния хляб (обр. 2). Притворът, както и пастофория на базиликата са били измазани, но не са стенописани. Поради оформянето на пастофория в притвора се е наложило отварянето на нов вход от към южната външна стена на базиликата. Пред него вероятно е имало оформен от юг портик или двор. Вход от юг за южния кораб на базиликата има и раннохристиянската базилика под Бельовата църква при Самоков (Хаджиангелов 2001).

През Средновековието, вероятно при ремонта на църквата в края на XVI в., е изграден притвор. Той е почти два пъти по дълъг от самата църква, използва за основи отново стилобата на базиликата. Оформилият се дълъг притвор е трябвало да събира голям брой богомолци и църквата дублира

[1] Проучването в източна посока все още е незавършено, тъй като разкопаването на базиликата би застрашило стабилността на средновековната църква.

Обр. 1. План на базиликата

Fig. 1. Plan of the basilica

дължината на раннохристиянската базилика с притвора и нейния вход.

В деструкциите на падналата от земетръс южна стена се откриха вкопани три гроба от средновековната епоха (гроб №№ 9, 10 и 11) – инхумации по християнския обичай, в гробни ями, без ковчези. Телата са били обградени по дългите страни плътно с дървени греди. При гроб № 10 върху тялото също е поставена дървена греда. Беден гробен инвентар: малко сребърно копче със сфероидна форма и халка от медна тел, масивен сребърен пръстен с монограм (в гроб № 10). Източно от апсидата също бяха открити два средновековни гроба, вероятно на свещеници. При един от тях – гроб № 12, вкопан само на 0,70 м от повърхността на терена, ни направи впечатление много близкото събиране на глезените на скелета, сякаш краката принудително са били по-

Обр. 2. Пастофорий

Fig. 2. The pastophorion

Обр. 3. Гроб № 12

Fig. 3. Grave No 12

ставени плътно един до друг, чрез привързване. Установи се, че черепът липсва (обр. 3). Близкото разположение на костите при глезените, останало в резултат на връзването им, липсата на череп, наличието на механични нарези по тазобедрената става преди смъртта, плиткото вкопаване в терена – знак за прибързано, вероятно и тайно погребване, ни насочиха към събития, станали в района в края на 60-те години на XVII в. Тогава, с унищожаването на Печката патриаршия, в чиито патримониум е бил този район и присъединяването ѝ към Цариградската, в района на Дупнишкото поле е имало бунт, ръководен от местните свещеници. Затова считаме, че набързо погребаното обезглавено тяло е на мъченически загиналия свещеник на тогавашното село Червен брег.

Сред находките преобладава късноантичната керамика – местна и рядко внос, работена на колело и на ръка (букели и езичести дръжки); метални и оловни предмети; части от няколко типа стъклени кандила, куки за кандила, железни фибули и др. Откритите монети са основно от времето на император Константин и неговите наследници, до средата на V в. Разкриха се и голямо количество стенописи, западно от входа на църквата и южно от нея.

Проучванията през настоящата година потвърдиха хипотезата ни за построяването на средновековната църква в средния кораб на раннохристиянската базилика; доказаха високата научна стойност на обекта, неговата уникалност и тази на средновековната църква. Проучването даде възможност да се увеличат познанията ни относно раннохристиянското строителство в района на Дупнишкото поле – един неизследван досега район, който с право може да се нарече „бяло петно“ в историческата картина на раннохристиянския и средновековния период.

Литература

Динчев 2006: В. Динчев. Селата в днешната българска територия през късноримската епоха (края на III – края на IV в.). – Известия на Археологическия институт, XXXIX, 2006, 243 – 270.

Хаджиангелов 2001: В. Хаджиангелов. Бельова църква. – Онгъл, 2, 2001, 93 – 97.

COMPLEX OF AN EARLY CHRISTIAN BASILICA AND A MEDIEVAL CHURCH 'ASCENSION DAY' AT THE VILLAGE OF CHERVEN BREG, DUPNITSA MUNICIPALITY

Svetla Petrova, Anelia Gerenska

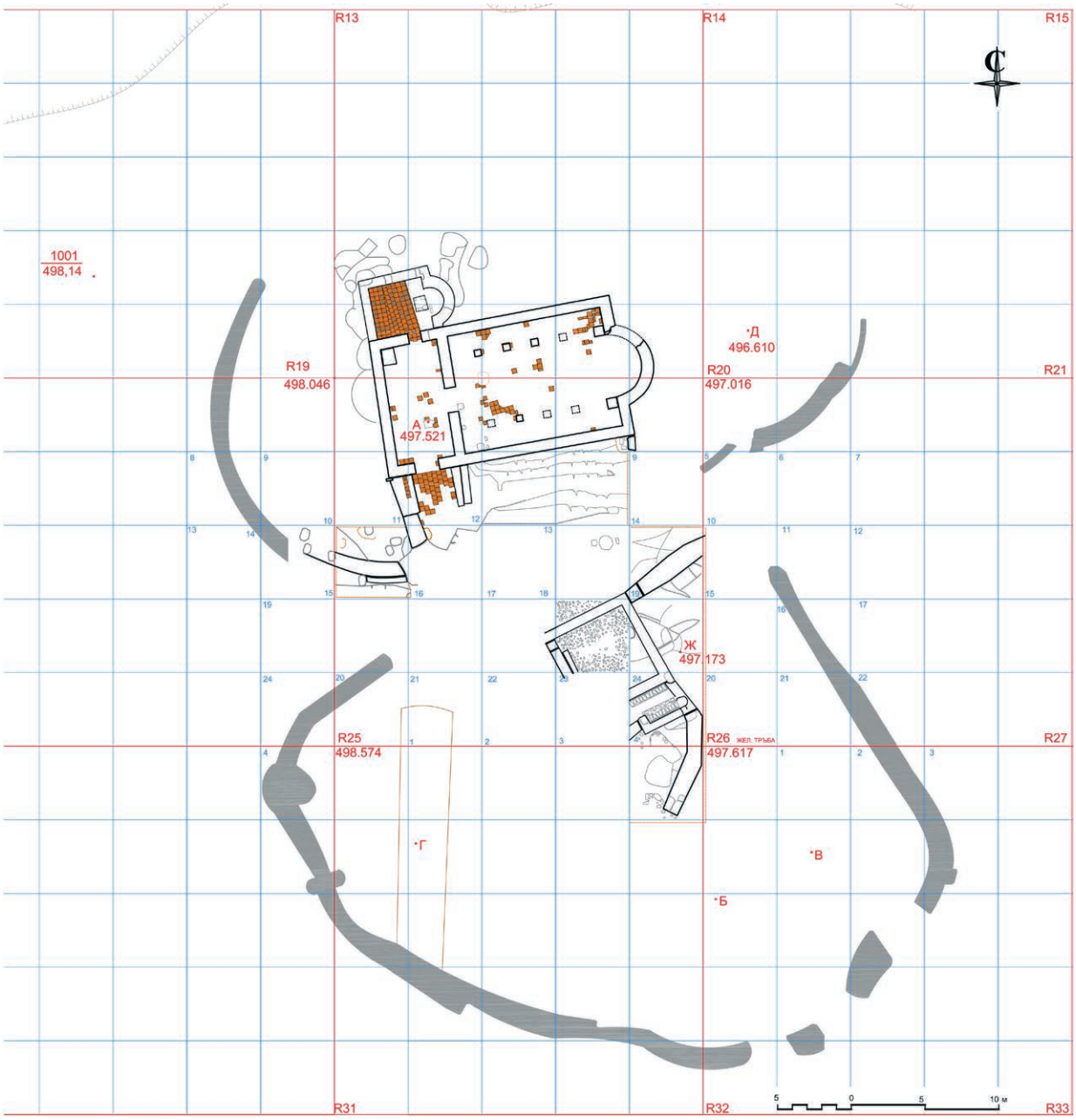
The excavations proved that the early Christian basilica had a nave and two isles, a pitched tiled roof, and a *narthex* from the west. In the 80s of the 4th c. AD, in the southern part of the narthex a room was shaped (*pastophorion*). There, a large *pithos* was found *in situ* in the ground, probably used for storing the grain for the preparation of Eucharistic bread. The apse of the medieval church is partly reusing the apse of the early Christian basilica.

To the south of the medieval church, around the outer southern wall of the basilica, three graves from the Middle Ages (12th – 14th c. AD) were excavated. To the east of the apse, two more graves were found, probably of priests. In grave No 12 no skull was found, the leg bones were tightly tied, the hip bone damaged, suggesting that the buried may probably have been a martyr from the end of the 18th c.

№ 96. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „ЦЪРКВИЩЕТО“, С. ДРАГОЙНОВО, ОБЩИНА ПЪРВОМАЙ

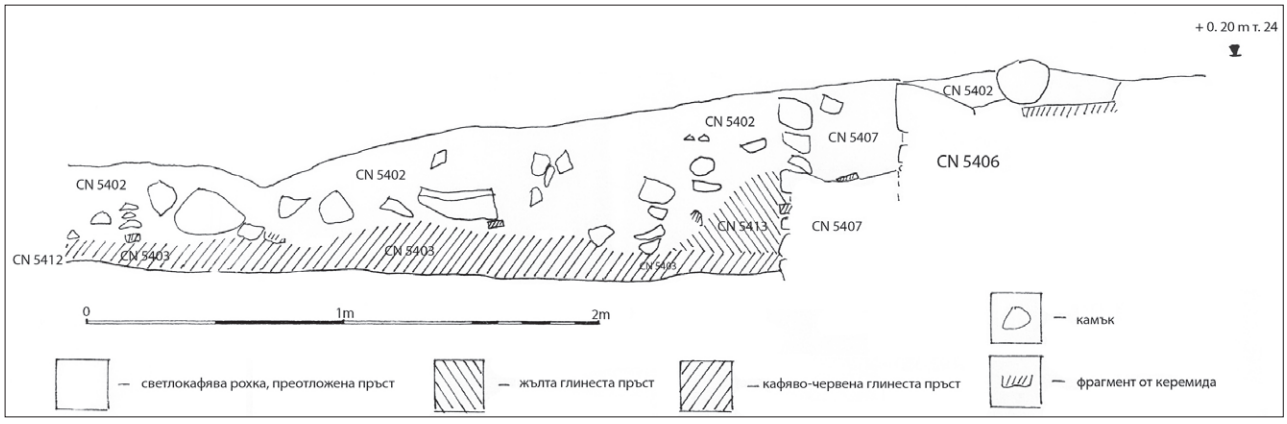
Иво Топалилов, Николай Бояджиев

Археологическото проучване през 2018 г. обхвана сектори в разкритата през 2017 г. сграда, разположена на юг от трикорабната базилика (Топалилов, Бояджиев 2018). Разкопките се състояха в рамките на четири квадрата и премахването на част от контролните профили (обр. 1). По този начин успяхме да проучим част от сградата в западна и южна посока, както и да уточним синхронизацията на вече откритите градежи. Стана ясно, че въпреки значителните разлики в строителната техника, двата градежа, разкрити през 2017 г. са всъщност синхронни, като различието в техниката се обяс-

Обр. 1. Общ план на обекта с разкритите през 2018 г. останки (автор Ив. Саров)

Fig. 1. General plan of the site (author Iv. Sarov)

Обр. 2. Кв. Е 4 – южен профил

Fig. 2. Grid square E 4 – southern cross-section

Обр. 3. Бронзов кръст от кандило

Fig. 3. Bronze cross from an oil lamp hanging device

нява с различните им функции – единият е източният зид на сграда, а другият – ограден зид на комплекса. По някое време проходът, който е образуван между тях (с дължина 1 м), е бил затворен.

Проучвания показаха наличието на поне две фази на сградата, които се свързват както с извършването на преустройство в рамките на самата сграда, така и с нейното разширяване в южна посока. От първоначалната сграда успяхме да проучим голяма част от едно от помещения с почти квадратна форма, чиято дължина надхвърля 5 м и чиито източен, западен и южен зидове са направени изключително грижливо в *opus implectum* от ломени камъни на калова спойка. Подът е имал подложка от големи и средни плочести и ломени камъни, изолираща го от скалата, но и нивелираща, подобно на пода в базиликата. Той вероятно е бил глинобитен. Самото помещение е имало вход от запад (0,70 м), като южният зид не е проучен. В някакъв период от време, който остава неясен, входът е бил затворен, а самият западен зид е бил укрепен с нов, долепен до него от източна посока. Новият зид е изграден от ломени камъни и фрагменти от тухли на калова спойка, но не така прецизен като изработка, както по-ранния. Централната и източната част на пласта с деструкции са били нарушени от по-късно вкопаване, което достига до каменната подложката на пода (обр. 2). Оскъдните находки не подсказват интерпретацията на помещението, което е унищожено вследствие от пожар. Откритите фрагменти от прозоречно стъкло указват на наличието на прозорци.

Южно от сградата изглежда, че първоначално е съществувало открито пространство с плочеста настилка, част от която е запазена *in situ* в близост до южния ограден зид на сградата. Впоследствие, при разширение на сградата в южна посока, новият градеж е бил разположен върху него. Самата плочеста настилка е била положена върху заравнен сектор на скалния масив. При това разширение съществуващата сграда се увеличила с още едно помещение в южна посока, което е имало издължена форма, с ширина 1,90 м. Дължината не е проследена изцяло, но тя е над 3,5 м, като при новия южен ограден зид се констатира чупка в северна посока. Чупката отстои на разстояние до 3 м от източния зид, като по този начин се образува една своеобразна ниша в южната стена на помещението, която е ограничена от север с редица от средни по размер ломени камъни. В рамките на тази ниша се разкри сектор от ранната плочеста настилка. Новият градеж се различава от предходните със своята небрежност. Там, където липсват плочестите камъни, подовото ниво е било глинобитно. Краят на помещението също се свързва с пожар, като тук се откри и най-голямото количество находки – железен нож и халки, бронзов кръст, вероятно от кандило (обр. 3), както и прозоречно стъкло.

Изглежда, че при това преустройство е бил разширен и целият комплекс. В южна посока е бил допълнително изграден зид в *opus implectum*, чиято дебелина от 0,90 м и небрежен градеж подсказва функциите му като ограден на комплекса. Той извива в югозападна посока, като на разстояние до 6,70 м се открива северната страница на вход, който се развива извън проучваната площ в югозападна посока. От зида е запазен долният ред камъни, част от които са големи, необработени скални късове. От източна страна, т. е. външната за комплекса, скалният масив е добре заравнен, за разлика от западната страна, където се открива неясно все още каменно съоръжение.

Керамиката се отнася към епохата на Късната античност[1], открита изцяло във фрагментирано състояние, с преобладаване на нехарактерните фрагменти. Най-често срещаната форма е тази на хранилищата, следват гърнетата, капаците, стомните и амфоровидните съдове. Сред тях са открити и фрагменти от сложнопрофилиран съд, вероятно поставка за амфора или малък питос. Преобладава местната керамика, изработена от песъчлива глина, изпечена до бежово. Открити са единични и дребни фрагменти от червенолакова керамика.

Липсата на ясно датиращи материали и спецификата на археологическите контексти затрудняват датирането на сградите. Ясно е, че първоначално комплексът е обхващал трикорабната базилика и сграда, разположена южно от нея, като северната част на скалния масив е била обособена чрез каменна, поне в долната част, ограда. Входът е бил от юг, по подобие и на базиликата. Впоследствие съществуващата сграда, както и площта на комплекса са били разширени в южна посока. За момента остава неясно дали това разширение е синхронно с промените в базиликата, свързани с изграждането на двете помещения съответно от юг и север на нартекса, като ние сме склонни да го допуснем въз основа на приликите, констатирани при използваната строителна техника.

Литература

Топалилов, Бояджиев 2018: И. Топалилов, Н. Бояджиев. Археологически разкопки на обект „Църквището“, с. Драгойново, община Първомай. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 413 – 415.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF ‘TSARKVISHTE’ SITE NEAR THE VILLAGE OF DRAGOINOVO, PARVOMAI REGION

Ivo Topalilov, Nikolay Boyadzhiev

The excavations in 2018 took place in the building discovered in 2017, south of the Christian basilica (Fig. 1). Although it is a small area, some important observations were made on the complex and its development. It became clear that one of the walls discovered in 2017 is the eastern outer wall of the building, while the other wall served as a fence of a complex, which is another argument for interpreting the site as an early Christian monastery. The excavation reveals two periods of the buildings, which include also the enlarging of the building and the fenced area southward and the reorganization of the inner space of the building. By this reconstruction, a new monastery gate was made and the old one was blocked. In one of the rooms, a bronze cross from a lamp was found (Fig. 3). It is assumed that these two periods of the building correspond to the two periods of the Christian basilica as suggested by the close similarities and the specifics of the construction techniques.

[1] Керамиката е обработена от Цветелина Славкова.

№ 97. КЪСНОАНТИЧНО СВЕТИЛИЩЕ В С. БЕЛИ ПЛАСТ, ОБЩИНА КЪРДЖАЛИ

Катя Меламед, Емилия Евтимова

Обект № 31 по трасето на междусистемна газова връзка България – Гърция в с. Бели пласт, община Кърджали е определен за предварително проучване и според информацията по ОВОС представлява единична могила/единична постройка в м. Дюс тарла (Равна нива).

Проучваната площ обхваща две различни зони. В равнинната част не се откриват археологически структури и каквито и да било артефакти.

В южната част на терена се издига височина, ориентирана приблизително в посока изток – запад. Направените сондажи в южната, източната и западната част на могилата показаха, че тя е съставена от естествено издигнати скали, покрити с хумусен слой с дебелина до 0,20 – 0,25 м.

Върху билото на могилата се разкри светилище от естествени големи камъни и скални късове, подредени в кръг, с две примитивни огнища, направени от по няколко струпани камъка и ясни следи от огън в тях, разположени в западната половина на кръга (обр. 1, 2). Културният пласт, макар и с дебелина до 0,20 м, съдържа голям брой фрагменти от малки купи и чаши (обр. 3) с дата IV в. от н. е. (Кузманов 1985). Състоянието на фрагментите позволява заключението, че съдовете са оставяни цели на повърхността. Липсват животински кости.

Извън кръга, в източната част на могилата се разкри долната част от голям керамичен съд, някога покрит с кръгъл каменен похлупак. На дъното на съда се намериха три керамични прешлена за вретено, с биконична форма и два от тях – с врязана украса (обр. 3). В близост до този съд се откри малка керамична купа, оставена цяла, обърната с дъното нагоре. Цялата площ около тези артефакти носи много ясни следи от силен огън, оставил едри въглени.

Възможни са две интерпретации на този етап на проучване: светилище на билото на могилата, почитано с цели съдове и Деметрина храна или плодовете на Земята през Късната античност, или наличието на могила с крепида и каменен кожух от късната желязна епоха, преизползвана през Късната античност. Заключенията се основават върху керамичните съдове, открити там. Те принадлежат към три основни групи – чаши с две или три дръжки и малки купи, вносни за района, оставяни цели на повърхността около и вътре в кръга. Местоположението и състоянието им позволява извода, че те бележат последния етап от почитане на светилището.

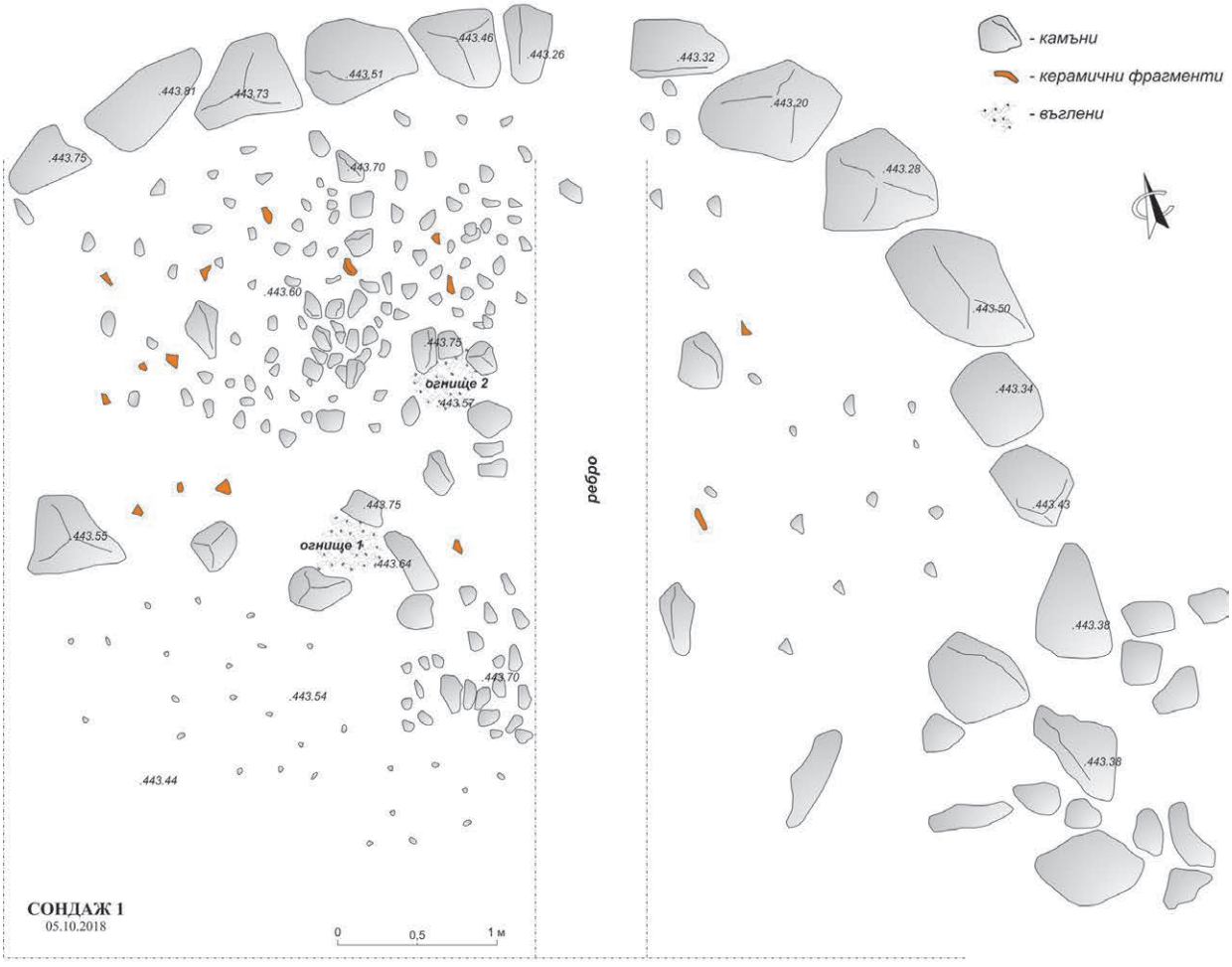

Обр. 1. Светилището, поглед от изток

Fig. 1. The sanctuary, view from east

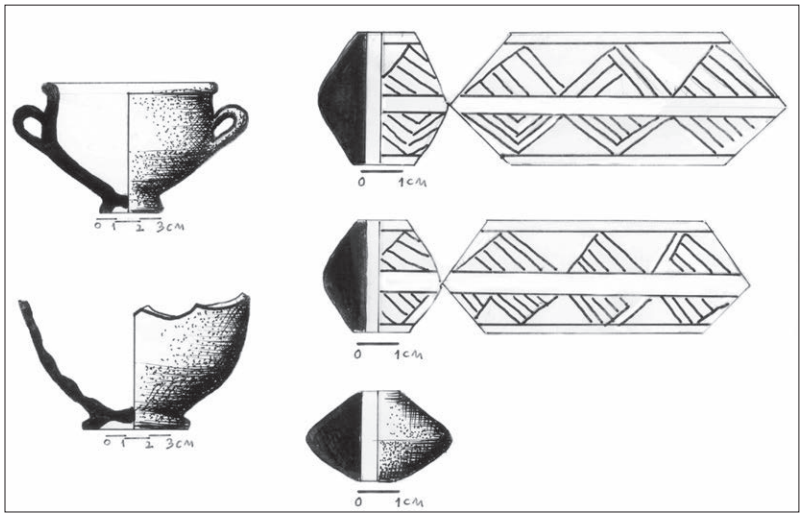
Друга група е представена с фрагменти от груби, дебелостенни съдове, понякога с релефна украса, работени на ръка. Състоянието им не позволява реконструкция на форми. По състав на глиненото тесто и украсата може да се приеме дата от КЖЕ. Въпреки това, ние сме предпазливи с категоричното им датиране, като имаме пред вид запазването на форми, технологии и украси от КЖЕ до Късната античност в някои изолирани райони на Родопите, а и другаде. Сравнително цели форми от тази група съдове са познати от некропола в Карагонско, Банско, в полите на Пирин.

Открити са и няколко фрагмента от съдове с талк в глиненото тесто, също работени на ръка, нехарактерни за района. Най-близкият район, откъдето са познати, е с. Се-

Обр. 2. План на светилището

Fig. 2. Plan of the sanctuary

Обр. 3. Керамични купи и прешлени за вретено

Fig. 3. Ceramic bowls and spindle whorls

длари, Момчилградско (Melamed, Evtimova 2018).

Подобно светилище със същата дата, IV – V в., е проучено на територията на некропол с празни гробове в района на с. Нова Махала, Батак (Меламед 1993). То има кръгла форма, създадена от вертикално забити в земята естествени плочести камъни. Подовото му ниво от жълта трамбована глина е с около 0,25 м под най-високата точка на оградните камъни. Никъде не личи вход, кръгът е запазен напълно. В южната му част има огнище с полукръгла форма, отворено на север, направено от ломени камъни и плочи, със следи от продължителен огън. Горелият пласт съдържа множество обгорени керамични фрагменти. Извън кръга, на около 5 м източно от него се откриха десетина съда – цели купи, кани, чаши с две или три дръжки, два светилника и гърне, оставени цели, без определен ред или предварителна подготовка на терена (Меламед 1993, 36).

Приликите между двете светилища са достатъчни, за да ги включим в отделна група. Голямата

разлика между тях се състои в обстоятелството, че в Нова махала светилището (в първичната публикация неправилно определено като праисторическо) е в границите на некропол, докато светилището в Бели пласт е самостоятелно – поне според познанието ни засега.

Установяването на функцията на структурата върху могилата в Бели пласт ще допълни познанията за религиозния живот на местното население през IV в. и обредите, извършвани в християнско време, но езически по своята същност.

Литература

Кузманов 1985: Г. Кузманов. Ранновизантийска керамика от Тракия и Дакия, IV – началото на VII в. – Разкопки и проучвания XIII, 1985.

Меламед 1993: К. Меламед. Светилище и некропол до раннохристиянския манастир край с. Нова махала, Баташко. – Археология, 1993/2, 36 – 46.

Melamed, Evtimova 2018: K. Melamed, E. Evtimova. Characteristics of pottery from the Eastern Rhodopes (Bulgaria). – Археолгія і давия сторія Украіни 4 (29), 2018, 110 – 119.

LATE ANTIQUE SANCTUARY IN THE VILLAGE OF BELI PLAST, KARDZHALI MUNICIPALITY

Katya Melamed, Emilia Evtimova

The site is situated on a mound, hight of about 4 m, composed of natural rock and a cultural layer, about 0.20 – 0.25 m thick. The sanctuary on its ridge consists of stones and rocks, arranged in a circle (Figs 1, 2). In its western part there are two fireplaces made of several stones, with traces of fire in and around them.

The layer contains a large number of fragments of ceramic bowls and cups with two or three handles dated to the 4th c. AD (Fig. 3). The state of the fragments suggests that the vessels were intact when left on the surface. Animal bones are missing.

At the eastern end of the mound, outside the circle, the lower part of a large vessel, covered with a round stone lid, was unearthed. Three ceramic spindle whorls with incised decoration (Fig. 3) were found at the bottom of the vessel. The area around this vessel shows signs of intense fire. Next to it, a 4th c. bowl was found positioned upside down.

The pottery assemblage includes three main groups: imported 4th c. fine bowls and cups; fragments of rough hand-built pottery, occasionally with relief decoration; and a few fragments of also rough hand-built vessels with clay fabric containing abundant amount of talcum.

The final stage of worship at the sanctuary was the 4th c. AD, as indicated by the pottery fragments. Possibly, there was also an earlier stage from the Late Iron Age. The excavations will resume in 2019.

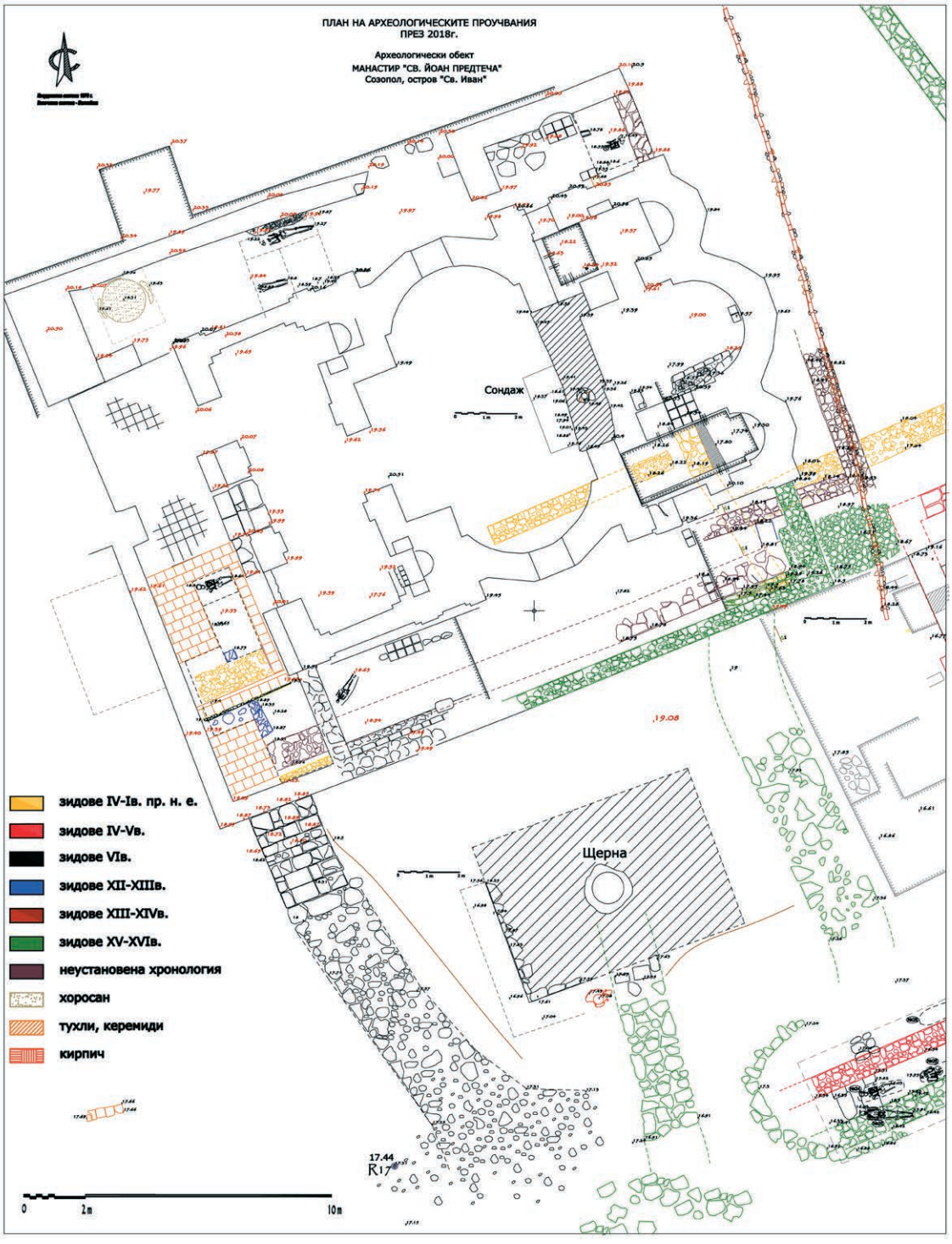
№ 98. СРЕДНОВЕКОВЕН МАНАСТИР „СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА“ НА ОСТРОВ СВ. ИВАН, СОЗОПОЛ

Казимир Попконстантинов, Росина Костова, Милен Николов

Остров Св. Иван се намира на една морска миля от Созопол. Средновековният манастир „ Св. Йоан Предтеча“ е разположен върху тераса, отворена към Созополския залив и е с приблизителна площ 6 дка (Попконстантинов, Дражева, Костова 2015).

При спасителни археологически разкопки през 2018 г. проучвателският екип извърши сондажни проверки на игуменарницата, двата храма – базиликата и католикона от XIII в., както и на аязмото на манастира (обр. 1). Сондажните проверки са продиктувани от необходимостта от ускоряване на реализацията на проект за реставрация, консервация и експониране на тези части от манастира.

Сондажът в игуменарницата бе направен в СЗ ъгъл на сградата, защото там западната преградна стена е изградена върху по-ранна основа. На дълбочина 1,50 м от поредното подово ниво бе открит фрагмент от плоскодънна амфора с характерни черти за ранновизантийския период. На дълбочина

Обр. 1. План на сектора със сондажи през 2018 г.

Fig. 1. Plan of the sector with the trenches in 2018

до 2,10 м от последното подово ниво пластът е наситен с въглени, хоросанови бучки с примеси от счукана тухла и керамични фрагменти от V – VI в. Сред тях има и два фрагмента от чернофирнисови съдове от IV – III в. пр. Хр.

Заложените сондажи в католикона са в северната конха, централната част на наоса (в източната част на подкуполното пространство – между презвитерия и наоса) и в западната част на нартекса (пред централния вход към храма). Бе установено, че северната конха е изградена върху каменна основа, която „опасва“ централната част на храма. Тя е вкопана на дълбочина 0,80 м от подовото ниво на храма. В източното подкуполно пространство, на дълбочина 0,20 – 0,40 м от подовото ниво на храма по-

Обр. 2. Фрагмент от мраморна плоча с декрет на Аполония Понтика, III в. пр. Хр.

Fig. 2. Fragment of a marble slab with a decree of Apollonia Pontica, 3rd c. BC

Обр. 3. Каменна касета за реликварий в презвитерия на базиликата, поглед от запад

Fig. 3. Stone casket for a reliquary in the presbyterium of the basilica, view from west

паднахме на основа с дебелина 1,30 м, която се оказа, че е основа, върху която са изградени източните стени на южната и северната конхи. В южната си част дълбочината на основата достигна 1,70 м от подовото ниво на наоса, а в северна посока на 1 м от тази дълбочина основата „изтънява" с 0,60 м. Явно в южната част теренът е неустойчив и поради това тя е подълбоко фундирана. Най-вероятно причината е наличието на основи от по-ранния период V – IV в. пр. Хр.

Заложеният сондаж в нартекса е до източното лице на централния вход. Установихме, че мраморният праг на централния вход е сполия. Източно от него на дълбочина 0,20 м разкрихме първия ред от западната основа на нартекса на храма. Изградена е от камъни с различни размери, като единият от тях също е сполия – фрагмент от колона. Установихме, че западната основа на нартекса е вкопана на дълбочина 0,60 м от съвременното ниво върху здрав терен.

По време на разчистване на пласта в източното подкуполно пространство върху основата открихме фрагмент (0,14 х 0,12 м, дебелина 3 см) от мраморна плоча със седемредов надпис на гръцки (обр. 2). От запазения текст, разчетен от Н. Шаранков, става ясно, че това е част от декрет от IV – III в. пр. Хр., според който видни граждани на Хераклея Понтийска са станали почетни представители на своя град в Аполония, получили са право да купуват имоти там, да търгуват без да им бъдат налагани допълнителни данъци, мита и др. Този фрагмент е първият открит досега писмен извор за отношенията между Аполония и Хераклея Понтийска.

Във връзка с реализация на проекта за експониране на двата храма бяха предприети сондажни проверки в базиликата „Св. Йоан Предтеча". Един сондаж бе заложен в презвитерия на храма, където открихме изградена каменна „касета" за реликварий (обр. 3), явно от преосвещаване на храма след поредното преустройство, продиктувано от из-

граждането на магерницата южно от базиликата през XV – XVI в. При това преустройство южният кораб на базиликата е елиминиран и тя е превърната в гробнична църква с параклис. Новооткритата „касета“ е изградена между двете преустройства от ранния период на базиликата.

Вторият сондаж бе направен в южния кораб, южно от презвитерия. Установихме, че южната основа на базиликата е вкопана на 0,80 м от подовото ниво на базиликата и стъпва върху основа от V – IV в. пр. Хр., както и северната стена.

Бе направен сондаж от югозападната страна на аязмото. На дълбочина 1,80 м в северната част на сондажа се очерта западното лице на аязмото с арка от вертикално и под наклон поставени тухли, споени с хоросанов разтвор.

Сондажните проучвания потвърдиха по-ранни наблюдения за наличието на основи от по-ранни сгради, които могат да се отнесат към V – IV в. пр. Хр. Новооткритият фрагмент от декрет с текст, свързан с дипломатически отношения между Аполония и Хераклея Понтийска ни дава поредното доказателство, че на остров Св. Иван преди построяването на базиликата и манастира, посветен на св. Йоан Предтеча от края на IV – V в., е съществувало голямо езическо светилище, вероятно посветено на главното божество на Аполония – Аполон, със сроден или откроряващ се епитет с този от съседния остров.

Литература

Попконстантинов, Дражева, Костова 2015: К. Попконстантинов, Ц. Дражева, Р. Костова. Манастирът „Св. Йоан Продром“ на остров Св. Иван в светлината на новите археологически проучвания (2008 – 2013). – Известия на Бургаския музей, V, 2015, 209 – 218.

MEDIEVAL MONASTERY OF ST JOHN THE FORERUNNER ON THE ISLAND OF SVETI IVAN, SOZOPOL

Kazimir Popkonstantinov, Rossina Kostova, Milen Nikolov

The island of Sveti Ivan is situated c. 1 km to the NW of Sozopol. The monastery of St John the Forerunner is in the south part of the island and once covered an area of about 0.6 ha. In 2018, rescue excavations were carried out in relation to the forthcoming restoration of the basilica, triconch medieval church and other structures in the monastery, and a number of trenches were implemented (Fig. 1). The trenches in the hegoumenos' house revealed an earlier foundation, perhaps from the early Byzantine period. The trenches in the medieval church proved that the north and south conches were constructed over a common foundation laid in the central part of the church. There, an inscribed marble slab with part of a decree of the People's Assembly of *Apollonia Pontica* dated to the 3rd c. BC was found (Fig. 2). It sheds light on the economic relations between the ancient cities of *Apollonia* and *Heraclea Pontica*. A stone casket for a reliquary was found in the *presbyterium* of the basilica that may witness some of its late construction phases (Fig. 3). Trenches at the south wall of the basilica proved that it was built over a foundation from the 5th – 4th c. BC.

№ 99. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОСТРОВ СВ. ТОМА В РЕЗЕРВАТА „РОПОТАМО“, ОБЩИНА СОЗОПОЛ

Иван Христов, Мария Манолова-Войкова, Маргарита Попова

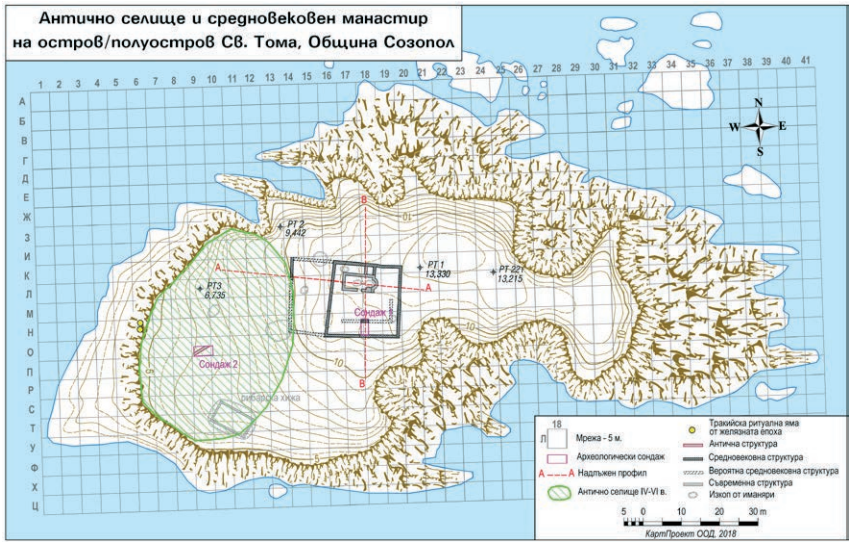
Остров Св. Тома, известен още като „Змийския остров“, се намира на 15 км южно по суша от Созопол. Той е разположен северно от устието на р. Ропотамо, в Аркутинския залив и има площ от 12 дка при максимална надморска височина 13 м. Първото „откриване“ на старини на острова е направено през 1955 г. от арх. Дунка Герганова, която забелязва основите на малка църква и допълнителни сгради около нея (Герганова 2002).

Археологическите проучвания на острова са провокирани от засилената през различни години иманярска дейност основно в района на църквата. Изследванията протичат на два етапа: проучване на структури на сушата и подводни издирвания в акваторията на острова (Христов и др. 2019).

Разкопките на острова са разрешени от Министерство на околната среда и водите при строги ограничения, свързани с опазване на защитени растителни и жевотниски видове. Предписанията на МОСВ и РИОСВ – Бургас довеждат до ограничения обхват на разкопките. Тяхната задача е да се датират основните периоди в обитаването на острова и да се документират забележимите структури на терена.

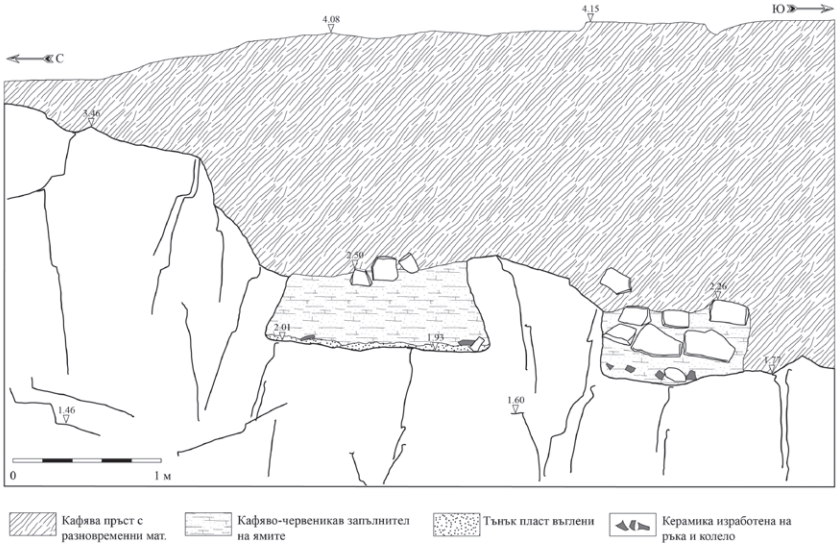
От 25 май до 19 юни 2018 г. разкопките на острова протичат в западния сектор на обекта, който е характерен с концентрацията на структури от различни епохи (обр. 1). Проучени са три квадрата и два сондажа на обща площ 70 кв. м. Локализирани и частично разкопани са следните структури:

Тракийско селище (светилище?). Без да са локализирани конкретни структури можем да пишем за стотици керамични фрагмети, откривани на различни места в западния сектор на обекта. Основите на средновековната църква са фундирани върху скала и пласт от ранната желязна епоха. Керамиката от РЖЕ включва десетки фрагменти от стени на дебелостенни съдове с неравна повърхност, изработени от недобре пречистена глина. Открити са два фрагмента с езичеста дръжка и фрагмент със специфична врязана украса, които хипотетично могат да бъдат датирани във втора фаза на РЖЕ (IX – VIII в. пр. Хр.).

Обр. 1. План на разкритите структури на о-в Св. Тома

Fig. 1. Plan of the excavated structures on the Island of St Thomas

Обр. 2. Тракийски ритуални ями от втората половина на I хил. пр. Хр. в кв. Н-6

Fig. 2. Thracian ritual pits from the second half of the 1st millennium BC in grid square H-6

Тракийски ритуални ями от късната желязна епоха. Документирани са две структури в профила на западния бряг на острова, в кв. Н6, при надморска височина от едва 2 м (обр. 2). Яма № 1 е с трапецовидна форма. Вкопана е непосредствено над скален откос от брега. В основата е широка 1,40 м, при запазена максимална височина 1,20 м. Основата и ниската част на стените до височина 0,60 м са опалени. На тази височина са открити фрагменти от дебелостенни съдове, работени на ръка и фрагменти от гръцки амфори, които са репер за датиране на структурата към втората половина на I хил. пр. Хр. Яма № 2 е разположена на 1 м южно от първата. Тя е с все още неуточнени параметри, но стратиграфската ситуация на разположение на керамични фрагменти е аналогична на първата описана структура.

Антично селище. Разположено е върху сравнително равна тераса с наклон на запад в крайния западен участък на острова. Върху повърхността се забелязват добре обработени масивни камъни, които са част от непроучени структури. В сондаж № 2 в югозападния край на острова е разкрита основа на голяма постройка, строена, според стратиграфските наблюдения, през Късната античност.

За наличието на селище можем да съдим и по керамич-

ния материал, откриван единствено в западната периферия на острова – множество фрагменти от късноантични амфори (VI – VII в.). Сред тях е открит фрагмент от фокейска червенолакова паница с датировка V – VI в.

Средновековен манастир или скит. Разположен е в най-високата част на острова и заема площ от 300 кв. м. Основен структуроопределящ елемент от него е малка църква (параклис), запазена в североизточния край на комплекса. Храмът е с външни размери 4,65 х 9,35 м (обр. 3). Широчината на апсидата е 1,80 м, а дълбочината едва 1,10 м. Дебелината на на северния и западен зид е 0,80 м, докато при южния тя варира от 0,50 м до 1 м в зависимост от конструктивните особености и по-късни преправки. Зидовете са изградени от обработени камъни, споени с хоросан. Максимално запазената височина е 0,50 м (обр. 3).

Обр. 3. Средновековна църква на о-в Св. Тома

Fig. 3. Medieval church on the Island of St Thomas

Храмът е еднокорабен, едноапсиден. Покривът е бил двускатен. Входът на църквата е почти в средата на южната стена, с широчина 1 м, оформен със страници от бигорни блокчета.

Пластът във вътрешността на храма е с максимална дебелина 0,50 м. Състои се от нападали камъни от зидовете, фрагментирана покривна керамика и под, състоящ се в предапсидното пространство от тухли с размери 0,38/0,28 м и дебелина 4,8 см. Пластът е съставен от хумусна тъмна пръст с огромно количество камъни от деструкциите и керемиди, включително много пирони от дървената конструкция. Керамиката в пласта включва следните подлежащи на идентификация групи: GWW IV; GWW V (?); Fine Sgraffito; кухненска средновековна керамика; късносредновековна глазирана трапезна керамика; глазирана керамика от ранния османски период; трапезна керамика с червена излъскана повърхност и тъмен лом (вероятно османски период?); средновековни амфори типове Günsenin I, III; отделни фрагменти от късноантични кухненски съдове и груба тракийска керамика.

При разкопките в района на апсидата са открити също фрагментирани стъклени съдове (осветителни тела), керамични фрагменти от поне три кадилници, бронзова закопчалка за книга, бронзова висулка от висящ полилей.

Върху равни тераси от юг и запад на църквата са разположени предполагаеми жилищни помещения, чиито външни стени допълнително ограждат манастира.

Литература

Герганова 2002: Д. Герганова. Останки от манастир на остров „Св. Тома“ – Известия на Народния музей Бургас, 4 (Studia in honorem IVANI KARAYOTOV), 2002, 212 – 214.

Христов и др. 2019: Ив. Христов и др. Археологически проучвания на остров Св. Тома в резервата „Ропотамо“, Община Созопол. – Известия на Национален исторически музей, 31, 2019, 97 – 150.

ARCHAEOLOGICAL SURVEYS ON THE ISLAND OF ST THOMAS IN THE ROPOTAMO RESERVE, SOZOPOL MUNICIPALITY

Ivan Hristov, Maria Manolova-Voykova, Margarita Popova

The Island of St Tomas or the Snake Island, as known among the locals, is located 15 km south of Sozopol and to the north of the influx of Ropotamo River. The island has an area of c. 12 decares, at a maximum altitude of 13 m.

From May 25 to June 19, 2018, the excavations took place in the western sector of the site, which is characterized by a concentration of structures from different periods. Three grid squares and two test trenches, of a total area of c. 70 m^2, were studied (Fig. 1). Localized and partially excavated are the following structures: a Thracian settlement from the 9th – 8th c. BC; two ritual pits from the second half of 1st millennium BC (Fig. 2); a late antique settlement from the 5th – 6th c. AD, and a medieval monastery or skete from the 12th – 16th c. (Fig. 3).

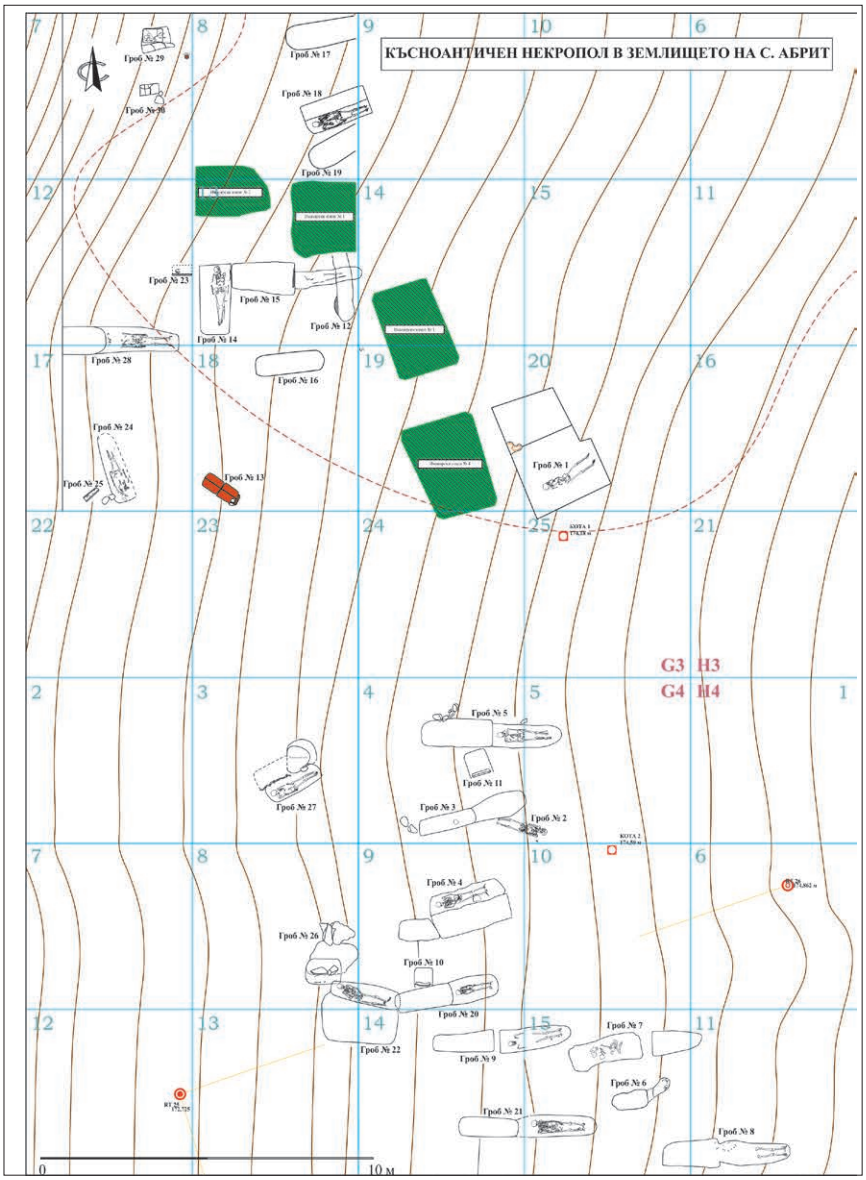
НЕКРОПОЛИ

№ 100. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КЪСНОАНТИЧЕН НЕКРОПОЛ, С. АБРИТ, ПИ 00031.0.107, ОБЩИНА КРУШАРИ

Боян Тотев, Никола Русев, Добри Добрев, Вървин Върбанов

Разкопките се провеждат за трета поредна година (Иванов и др. 2017; Тотев и др. 2018). Осъществени са през месеците май и юни 2018 г., като в тях взеха участие също така Иван Иванов, Светлана Тодорова и Методи Димитров. Работи се в квадрати G4/3, 4, 8, 9, 13, 14, 15 и G3/7, 12, 17, като изследваната площ възлиза на 80 м^2.

През тази кампания са разкрити нови 11 гробни съоръжения, с които общият им брой в некропола достигна 30 (обр. 1). Някои от тях бяха документирани още през предходния сезон, но пълното

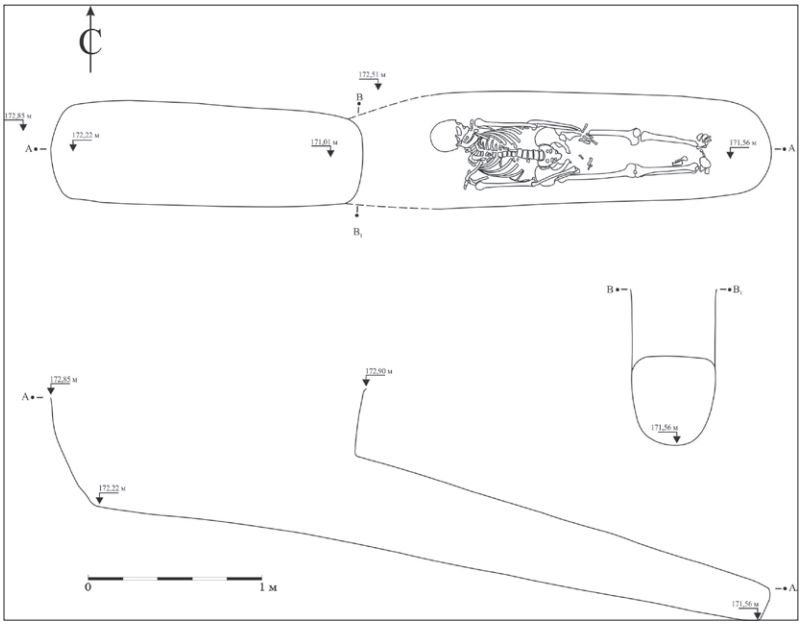

Обр. 1. Общ план на проучената площ през 2016 – 2018 г.

Fig. 1. General plan of the area excavated in 2016 – 2018

им проучване е завършено през 2018 г. (гробове № 20, 21 и 22). При един от тях (гроб № 27) е разкопана само нишата, а входната яма остава под профила на кв. G4/3. Регистрирани са и други три гроба, които останаха неизследвани. Техните очертания са фиксирани в квадрати G3/12, G4/3-4.

1. Гробни съоръжения. Единадесетте гроба се разделят на три типа според формата на съоръжението. Първият е обикновени гробни ями, представени от два примера – № 24 и 25. На дълбочина са вкопани в пласта смесен льос без да навлизат в чистия льос. Формата и размерите не личат и не могат да бъдат определени на базата на запълнителя. Единият гроб (№ 24) е с ориентация север – юг, със слабо отклонение по линията югоизток – северозапад, а вторият (№ 25) е ориентиран североизток – югозапад. На дъното на гроб № 25 е поставена надлъжно една цяла керемида (имбрекс).

Обр. 2. Гроб № 21

Fig. 2. Grave No 21

Към втория тип се отнасят гробове с надлъжно разположени ниши (обр. 2). През 2018 г. са открити нови три примера (№ 20, 21 и 28), аналогични на гробове № 3, 5, 6, 7, 8, 9 и 15. Те се състоят от входна яма с четириъгълна форма, ориентирана изток – запад и надлъжно разположена ниша от изток. Входната яма навлиза в дълбочина в пласта чист льос. В късата ѝ източна стена е оформен вход, водещ към нишата. Тя е с ориентация изток – запад, издълбана е в пласта чист льос и има форма на тунел с четириъгълен надлъжен разрез. Дъното ѝ обикновено е с денивелация от запад на изток.

Обр. 3. Гроб № 27

Fig. 3. Grave No 27

Третият тип е представен от шест гроба с успоредна ниша (№ 22, 23, 26, 27, 29 и 30) (обр. 3). Същият план имат и гробове № 4, 10, 11 и 18. Те се състоят от входна яма с ориентация изток – запад или североизток – югозапад. Тя има четириъгълна форма и в три случая е вкопана в дълбочина в чистия льос (№ 22, 26 и 27). При останалите примери (гробове № 23, 29 и 30) вкопаването е по-плитко в пласта смесен льос, като формата и размерите не могат да се определят. Нишата е оформена успоредно на входната яма. В четири случая тя е от север (№ 22, 23, 29 и 30), а в останалите два от юг (№ 26 и 27). Входът от ямата към нишата е затварян с керемиди (гробове № 22, 23, 27, 29 и 30) или с каменни плочи (гроб № 26). В зависимост от размерите на съоръженията са използвани различен брой тегули (една – при гробове № 23 и 30, три – при гробове № 29, шест – при гроб № 22) или имбрици (седем – при гроб № 27).

2. Начин на погребване. Във всички гробове е извършено погребване чрез трупополагане, като е поставян само по един индивид. Телата са в изпънато положение, по гръб. Ориентацията е запад – изток при осем гроба (№ 20, 21, 22, 23, 26, 28, 29 и 30), югозапад – североизток при два гроба (№ 25 и 27) и юг – север при един гроб (№ 24). При повечето индивиди двете ръце са били изпънати до тялото (№ 20, 24, 27 и 28), при два дясната ръка е била свита в лакътя и поставена върху тялото (№ 21 и 22), а при

останалите пет, поради състоянието на костите не може да се прецени (№ 23, 25, 26, 29 и 30). Краката при всички документирани случая са изпънати. Антропологичен анализ не е правен. Въз основа на размерите на скелетите е ясно, че в пет гроба са погребани деца в ранна възраст (№ 23, 25, 26, 29 и 30), в един вероятно е юноша (№ 20) и в пет са възрастни индивиди (№ 21, 22, 24, 27 и 28).

3. Гробен инвентар. Гробният инвентар се състои от три предмета, открити в два гроба. В гроб № 22 са намерени части от колан (тока и ремъчен накрайник), датирани в IV в. В гроб на дете № 23, под черепа са открити останки от триделен, двустранен костен гребен, отнасящ се най-общо към IV – V в.

При археологическите разкопки, основно в хумусния пласт и смесения льос, се откриват дребни, нехарактерни фрагменти от керамични съдове. В две ситуации се попадна на по-добре запазени части. В кв. G3/12, до западния профил на проучваната площ, са регистрирани фрагменти от амфора. В кв. G3/7, непосредствено югоизточно от гроб № 29, е намерена фрагментирана керамична чаша с две дръжки, впоследствие напълно възстановена.

Разкопките от 2018 г. потвърждават вече направените наблюдения и изводи през предходните две години. Некрополът възниква още през IV в. и продължава да функционира до VI в. Ограниченият брой на находките, поставяни като гробен инвентар, не позволява да се изгради по-прецизна вътрешна хронология.

Литература

Иванов и др. 2017: Б. Иванов, Н. Русев, В. Върбанов, Д. Добрев. Късноантичен некропол до крепостта Залдапа. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 470 – 474.

Тотев и др. 2018: Б. Тотев, Н. Русев, Д. Добрев, В. Върбанов. Археологическо проучване на късноантичен некропол, с. Абрит, ПИ 00031.0.107, община Крушари. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 420 – 423.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF LATE ANTIQUE NECROPOLIS AT THE VILLAGE OF ABRIT, KRUSHARI MUNICIPALITY

Boyan Totev, Nikola Rusev, Dobri Dobrev, Varbin Varbanov

The excavations are conducted for a third consecutive year. The archaeological site is located 400 m to the west of the late antique town of *Zaldapa*. The investigated area covers 80 m^2.

During the 2018 campaign, 11 new grave complexes were discovered. Thus, their total number in the necropolis is now 30 (Fig. 1). In one case, only the niche was excavated.

The grave constructions fall into three types. The first of them is represented by two plain pits. The second type includes three graves with longitudinal niches (Fig. 2). They have a rectangular entrance pit and a niche, dug to the east following the longitudinal axis. The third type is seen in six graves with parallel niches (Fig. 3). They consist of an entrance pit and a niche dug to the north or south and parallel to the entrance pit. The niche entrance is closed with tiles or stone slabs.

An inhumation is registered in each complex. The individuals were buried in extended position, lying on the back. The orientation of the skeletons is usually west – east, but also southwest – northeast and south – north.

The grave goods are very few. In grave № 22 a belt buckle and a strap end were found, dated in the 4th c. AD, and in grave № 23 – fragments of tripartite, bilateral antler comb.

№ 101. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В УПИ XXX-ОБЩ, КВ. 23 В ГРАД ОБЗОР, ОБЩИНА НЕСЕБЪР

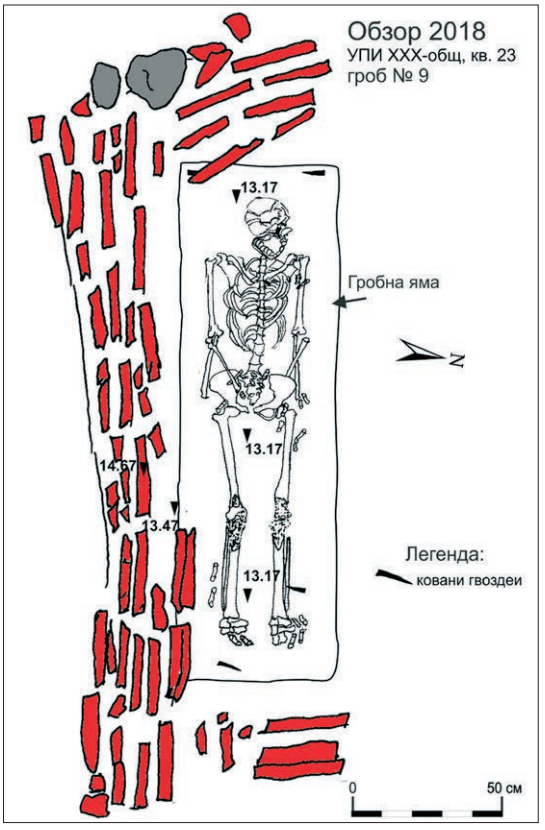
Мартин Гюзелев, Константин Господинов

Спасителното археологическо проучване е продължение на разкопките, извършени през предходния сезон под научното ръководство на Т. Марваков. Тогава са разкрити и проучени: югоизточна кула с част от крепостната стена на античния град и трикорабна базилика, разположена пред фронта на крепостната стена. Тогава е разкрит частично гроб № 9, в който е открита бронзова

Обр. 1. Гроб № 9 в южния кораб на базиликата, поглед от изток

Fig. 1. Grave No 9 in the southern aisle of the basilica, view from east

Обр. 2. Гроб № 9

Fig. 2. Grave No 9

монета на Константин I Велики (Марваков 2017, 398 – 399).

През месец септември 2018 г., във връзка със заявено намерение от Община Несебър и Кметство Обзор за изграждане на градски парк, беше извършено цялостно проучване на гробното съоръжение. Гроб № 9 се намира в притвора пред южния кораб на ранновизантийската църква от IV – VI в. (обр. 1). Проучването започна с почистване на гроба от съвременни отпадъци и отстраняване на покритието за временна консервация. Гробното съоръжение е с покритие от полуцилиндричен свод (обр. 2, 3). То е градено от тухли, споени с бял варов разтвор, примесен с пясък и едро натрошена керамика. Дългата му ос следва ориентацията на църквата – запад – изток. Горната част на свода (почти изцяло), както и северната му страна (напълно), са разрушени при вкопаването на зидовете от XX в. Южната страна е добре запазена – от нея се разкриха 13 реда тухли, от които шест реда оформят южната една трета от полуцилиндричния свод. Северната третина от свода е била оформена вероятно по подобен начин. По-специфично е изградена връхната част от свода. В получилата се между северната и южната третина от свода празнина, която се е стеснявала надолу, са били поставени тухли, перпендикулярно на дългата ос на свода. Напречните тухли са били отчупвани по един от ъглите от обърнатата надолу страна,

Обр. 3. Полуцилиндричен свод на гробното съоръжение

Fig. 3. Barrel vaulted construction of the grave

така че да се получи скосяване, при което тухлите са придобили близка до трапец, петоъгълна форма, като широката им страна е била отгоре, а тясната отдолу. По този начин скосените отдолу тухли са се заклинявали в стесняващия се надолу отвор между двете третини на свода от север и юг. Получил се е своеобразен ключов вертикален ред от тухли. Надолу корпусът на съоръжението също е изграден от тухли – седем реда, като късите стени са били вертикални, а дългите наклонени навътре. Височината е около 0,70 м. Дългите стени в средата са деформирани към вътрешността на гроба от странично налягане. Външни размери на съоръжението: дължина около 2,70 м; ширина, отгоре, на нивото, от което започва засводяването около 1,50 м. Височина на корпуса на съоръжението около 0,70 м, височина на свода около 0,50 м (обр. 1).

Под нивото, на което стъпват основите на корпуса на сводовото съоръжение, в средата на площта, оградена от стените му, е вкопана яма в материковата глинеста пръст, на дълбочина около 0,30 м. Ямата е правоъгълна с размери около 1,70 на 0,50 м. На дъното е бил положен трупът на погребания в изпънато положение с глава на запад (ориентация 225°). Размери на скелета: дължина 1,52 м; ширина на раменния пояс 0,34 м; ширина на таза 0,27 м. Черепът е смачкан от натиска отгоре. На дъното на ямата бяха открити три броя железни ковани гвоздея, силно корозирали, вероятно от ковчега. В гроба липсва инвентар.

Литература

Марваков 2017: Т. Марваков. Спасително археологическо проучване в УПИ XXX-общ, кв. 23 по регулационния план на град Обзор. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 392 – 399.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN PLOT XXX-GENERAL, QUARTER 23, IN THE TOWN OF OBZOR, NESEBAR MUNICIPALITY

Martin Gyuzelev, Konstantin Gospodinov

The excavations took place in September 2018, and they were necessitated by the plans of Obzor Mayorship for construction of a municipal park in the area of the site. The fieldwork was a continuation of the excavations in 2017 when a three-nave basilica situated close to the fortification wall was explored.

Grave No 9 is in the southern aisle of the basilica, and it follows the west – east orientation (Fig. 1). The grave has a barrel vaulted construction (Figs 1, 2) made of bricks bonded with white mortar mixed with sand and crushed ceramics. The construction is damaged by modern building activities in the 20th c.

The skeleton is in extended position, laid with the head oriented to the west, with no grave goods. Only three iron nails were found in the pit, probably from a wooden coffin.

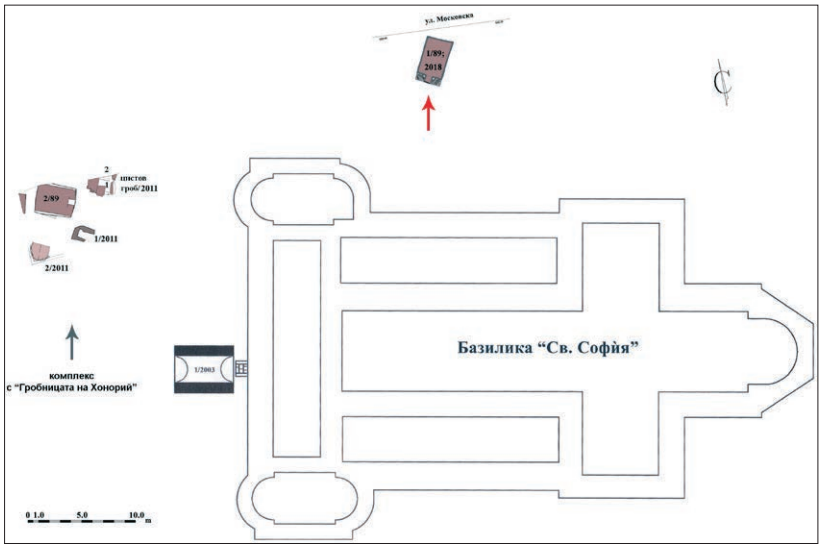
№ 102. РАННОХРИСТИЯНСКА СВОДОВА ГРОБНИЦА СЪС СТЕНОПИСИ ОТ ИЗТОЧНИЯ НЕКРОПОЛ НА СЕРДИКА

Юниан Мешеков

При реализация на проект „Изграждане, възстановяване и обновяване на публичните пространства в Централна градска част на град София – зона 4“, попадаща в обхвата на II защитена зона на ИАР „Сердика – Средец“, непосредствено на север от базилика „Св. Софѝя“ на ул. „Московска“, е разкрита сводова гробница с ориентация СИ – ЮЗ (≈ 29° СИ) (обр. 1).

В хода на спасителното проучване е установено, че съоръжението е открито в предходен период, заведено като „Гробница № 1“, заедно с „Гробница № 2“, експонирана към настоящия момент и известна като „Гробница на Хонорий“. Първоначалното разкриване е при проучвания през 1989 г. за прокарване на колектор за съобщителен кабел (Димитрова и др. 1990).

При разкопаване на насипа върху гробното съоръжение е установена невъзможност за откриването му цялостно в план, предвид наличието над и около него на множество действащи съвременни комуникации. Разчистен е сектор от южната крайна част на екстрадоса и част от оригиналния вход на съоръжението, със затварящата го каменна плоча. Установено е ниво бѝло на свода в юг, на кота 551,66. В дълбочина, южно пред входа, се наблюдава насип от съвременни строителни и битови отпадъци, вследствие вкопаване, свързано с изграждане на една от споменатите комуникации в юг. Чрез подход през нарушените при строителни дейности от XX в. част от свода и люнета при северния край на гробницата е разчистена напълно камерата, също запълнена със съвременни строителни отпадъци. Всред тях са разкрити разпръснати единични човешки кости, в неанатомичен порядък. На кота 549,50 е достигнато подовото ниво, директно върху околния терен – стерилна основа от песъкливо-баластров седимент. Установена е и съвременна намеса по разрушена част от свода, който вторично е изграден в дъга, с циментов материал – пломба, по който личат следите от кофражни дъски. Археологически находки отсъстват. Потвърдено е наличието на стенописи в техника *fresco*.

Обр. 1. План на местоположението на гробницата, северно от базиликата „Св. София“

Fig. 1. Plan of the location of the tomb, north of St Sophia basilica

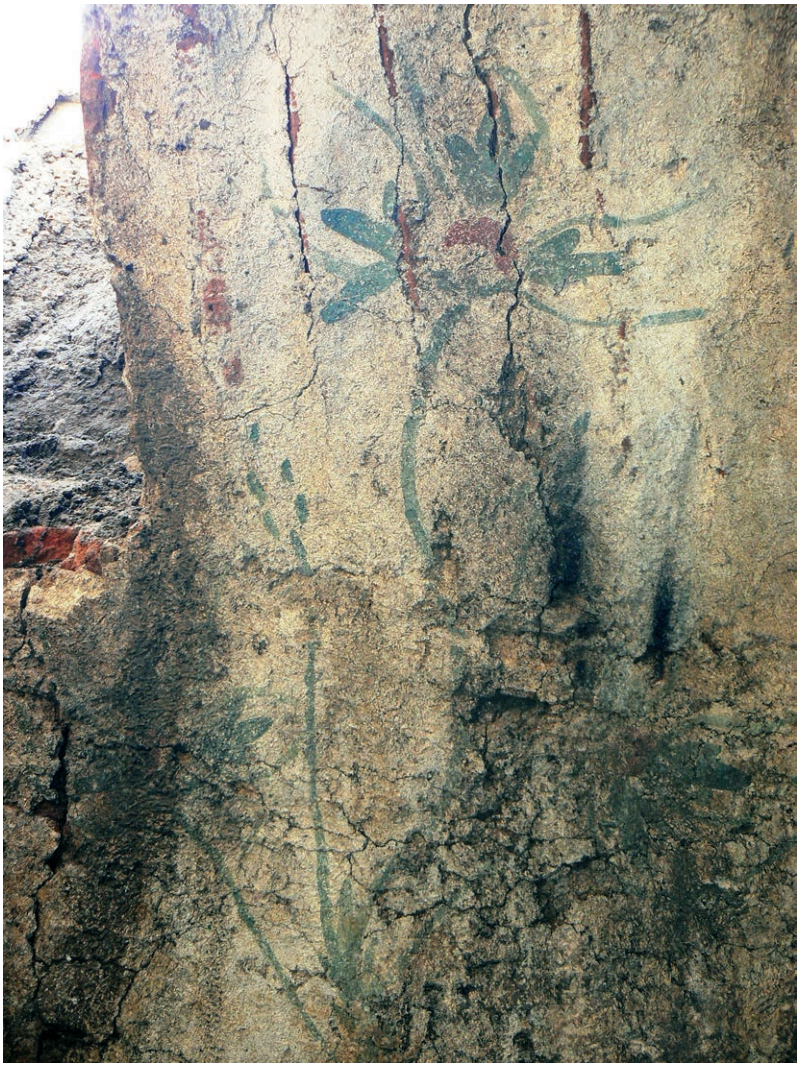

Обр. 2. Кръстни знаци по източен и западен интрадос

Fig. 2. Crosses on the eastern and the western intradoses

Гробното съоръжение е с тухлен градеж, правоъгълен план и вход от юг. Вътрешните размери на камерата са: дължина 3,30 м (С – Ю), широчина 2,20 м (И – З). Входът е с височина 1,00 м и широчина 0,55/0,60 м.

Стенописната декорация е представена от два, централно разположени по интрадосите кръста, изпълнени с червена охра (обр. 2) и флорален мотив, в зелена и червена цветова гама (обр. 3), разположен в северната част на източния интрадос. Кръстовете са от несиметричния „латински“ тип с разширяващи се краища, завършващи с по две едри перли. Всички кръстни рамена са почти еднакво широки – 6 – 6,5 см. Растителната орнаментика се развива като венец само около кръста на източната стена. Част от нея е унищожена от циментовата пломба. Основният мотив е розетоподобният цвят с три или четири свободни триделни листа, разположени по гъвкави стебла. Цветните чашки и стеблата са изписани със зелена боя, с маркиран в червено стилизиран плодник. Частични следи от подобен мотив и кръст, в тежко състояние на съхраненост, се забелязват и по вътрешното лице на северната стена на гробната камера, във височина по деструктирания люнет. Предвид отсъствието на археологически материал, единствено по стенописната украса от кръстните знаци, аналогични на тези от интериора на „Гробницата на Хонорий“, може да се допусне датировката на съоръжението в края на V – началото на VI в.

Обр. 3. Флорален мотив по източен интрадос

Fig. 3. Floral motif on the eastern intrados

Литература

Димитрова и др. 1990: Д. Димитрова, К. Шалганов, Д. Бобева, К. Иванов. Античен и средновековен некропол около черквата „Св. София“. Проучване на две гробници северозападно от черквата. – Археологически открития и разкопки за 1989 г. Кюстендил, 1990, 105.

EARLY CHRISTIAN BARREL-VAULTED TOMB WITH FRESCOES FROM THE EASTERN NECROPOLIS OF *SERDICA*

Yunian Meshekov

In 2018, during repair works in the centre of Sofia, within the area of the Protected Zone 2 of the *Serdica* – Sredets Reserve (the eastern necropolis of *Serdica*), north of the St Sophia basilica on Moskovska Str., a barrel-vaulted tomb was re-excavated, nearly 20 years after its initial discovery (Fig. 1). No small finds were discovered but only displaced fragments of human bones. The existence of frescoes in the tomb was confirmed as well.

The tomb is brick-built, and features rectangular plan and an entrance from the south. The fresco decoration consists of two crosses, centrally placed on the two intradoses, filled with red ocher (Fig. 2) and a floral motif, in green and red colours (Fig. 3) in the northern part of the eastern intrados. The crosses, which determine the the 5th – 6th c. date of the tomb, are of an asymmetrical 'Latin' type, with expanding edges ending with two large pearls. The floral ornament grows like a crown only around the cross on the eastern wall. The main motif is a rosette-like flower with three or four petals shaped as free tripartite leaves, on thin stems.

№ 103. ЗАПАДЕН НЕКРОПОЛ НА СЕРДИКА – СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „СОЛНИ ПАЗАР“, ГР. СОФИЯ

Елена Василева, Анастасия Чолакова, Юри Пулчев

Обектът се намира в пространството между бул. „Хр. Ботев“ и ул. „В. Позитано“. Спасителните проучвания се проведоха в рамките на 50 работни дни, в периода март – юни 2018 г.

Парцелът е с естествена денивелация на терена в посока от Ю – ЮИ към С – СЗ. В резултат на интензивното строителство в периода от Освобождението до построяването на сградата на Софий-

ския държавен цирк през 1962 г. археологическите напластявания в по-високите южни и източни части на парцела са почти изцяло унищожени. Теренната работа бе съсредоточена в участъка на северозапад от основите на сградата на цирка, където са регистрирани археологически материали по време на археологическото наблюдение, предхождащо разкопките.

Разграничават се три основни археологически периода на използване и обитаване на терена.

Първият период се отнася към времето на Късната античност, когато проучваната площ попада в рамките на западния некропол на Сердика. Разкопани са 24 гроба, някои от които разрушени в голяма степен, както и останки от гробница, най-вероятно сводова. Всички те имат ориентация З – И, със съответните сезонни отклонения, с изключение на гроб № 7, който е с ориентация С – Ю. При по-голямата част от гробовете в и/или над гробната яма са оформени съоръжения, съставени от цели и фрагменти тегули, тухли или фрагменти от тръби за хипокауст. Срещат се покрития от единични тегули (гроб № 1), от двускатно поставени фрагменти от тегули или цели тухли (гробове № 7, № 8, № 10, № 23 – обр. 1), настилка от тухли на дъното на гробната яма (гроб № 3). В други случаи починалите са положени в обикновени гробни ями (гробове № 12, № 22, № 24). Останките от скелети са намерени в различна степен на запазеност – в някои от гробовете те са значително или почти напълно изтлели, а в гроб № 1 не са открити кости. По-добре запазените скелети показват, че телата са били полагани по гръб, в изпънато положение, в някои случаи с ръка върху коремната област. Според резултатите от антропологичните изследвания[1] значителна част от определяемите скелети са на деца (възраст ок. 2 – 3 до 10 – 12 години), а израстналите индивиди са били на възраст до 30 – 40 години. В някои от гробовете е открит оскъден гробен инвентар, състоящ се от накити (единични стъклени мъниста, гривни от бронзова тел, обеци от сребърна тел) и монети. Отличава се гроб № 8, съдържащ три мъниста от злато и сребро, останки от тоалетно сандъче или кутия, стъклен съд. В гроб № 24 освен накитите (пръстен и обеца от бронз и две стъклени мъниста) са намерени и 36 бронзови монети, положени до черепа, най-вероятно в торбичка от нетрайна материя.

Обр. 1. Късноантичен гроб № 10 на дете, с покритие от тухли

Fig. 1. Late antique grave No 10 of a child, covered with a brick construction

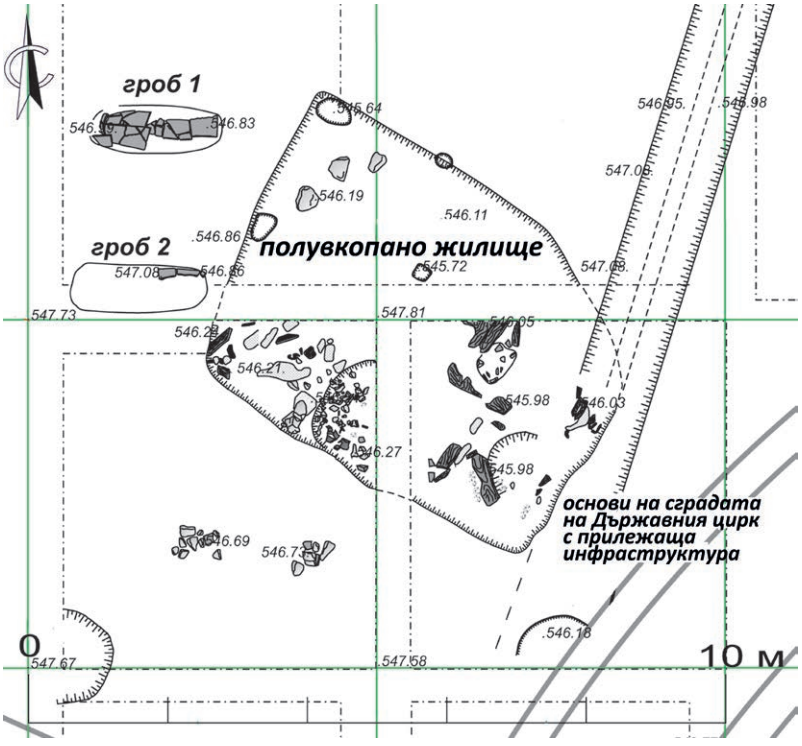

Обр. 2. Останки от огнище от V в. непосредствено на запад от гробовете

Fig. 2. Remains of a fireplace (5th c. AD) immediately to the west of the graves

Разкритите останки от гробницата са в значителна степен нарушени от по-късното използване на терена. Намерена е част от подовото покритие на вътрешността на гробницата (размери 3,10 х 1,65 м), из-

[1] Определянето на скелетния материал е дело на В. Русева (ИЕМПАМ – БАН).

Обр. 3. План на средновековното полувкопано жилище (XII – XIII в.), разположено до късноантичните гробове и частично нарушено при строителството на сградата на Държавния цирк през 1962 г.

Fig. 3. Plan of the medieval sunken house (12th – 13th c. AD) situated next to the late antique graves and partly destroyed by the 20th c. building activities

градено от тухли, споени с хоросан, а от стените са запазени само следи от плитко фундираните основи. По аналогия с други подобни ранно-християнски гробни съоръжения от IV – V в., разкрити в западния некропол на Сердика (Кирова 2007; Мешеков 2010), може да се предположи, че в суперструкция гробницата е имала полуцилиндричен свод.

Проучените гробове също се датират в IV – V в., като гроб № 8 вероятно е с по-ранна датировка (според характеристиките на гробния инвентар от края на III в. – първа половина на IV в.). Монети на Марциан (450 – 457) от гроб № 24 доказват функционирането на некропола в средата на V в.

На ок. 5 м източно от разкрития участък от некропола е проучен пласт от втората половина на V в., синхронен с по-късните гробове, в който не са открити следи от масивни постройки. Намереното огнище (обр. 2) свидетелства за временно посещаване на терена, възможно е във връзка с извършването на погребенията.

Вторият период се характеризира с обитаване на пространството през Средновековието. Проучени са три средновековни структури от XII – XIII в. – полувкопано жилище, яма и струпване от битова керамика и камъни.

Жилището се намира непосредствено на изток от антични гробове № 1 и № 2 (обр. 3). Ямата на съоръжението е вкопана на 0,40 – 0,85 м в материка. То е било опожарено, както показва пласт от горели дървени греди и отухлени буци глина (вероятно останки от кирпичи) на ок. 0,20 м над подовото му ниво. На подовото ниво са регистрирани различни по големина дупки от дървени стълбове – една в северозападния ъгъл на съоръжението, две междинни и една в приблизителния център. В югозападния ъгъл са проучени и останки от отоплително съоръжение от ломени камъни и глина. Под пласта с горели греди в жилището са намерени монети от XII в., включително монети на Мануил I Комнин.

В ямата, на ок. 20 м на северозапад от жилището, е намерено цяло гърне с врязана украса и монета на Мануил I Комнин.

Третият период се отнася към османската епоха. От това време са регистрирани и проучени останки от сграда, вероятно от началото на XVIII в., две пещи от средата на XVII – началото на XVIII в., 21 боклучни ями. В ямите е открито голямо количество керамични съдове – гърнета, кани, чаши, купи, монети, керамични лули и други предмети. В северозападния край на обекта е регистриран пласт, синхронен с боклучните ями, в който освен битова керамика и животински кости е открито и значително количество металургична шлака, вероятно остатък от обработка (добив?) на цветни метали. Според плана на София от периода преди създаването на модерната регулация на града (Иширков 1912), тази част от обекта попада непосредствено на запад от застроените площи. Възможно е през XVII – XVIII в този участък да е съществувала занаятчийска зона, както свидетелстват откритите пещи и шлака.

Литература

Иширков 1912: А. Иширков. Град София през XVII в. (Материали за историята на София, Книга III). София, 1912.

Кирова 2007: Н. Кирова. Античен обект в трета спасителна зона на ИАР Сердика – Средец, ул. Д. Груев № 8, София, през 2006 г. – Археологически открития и разкопки през 2006 г. София, 2007, 314 – 317.

Мешеков 2010: Ю. Мешеков. Три нови паметника от раннохристиянската гробнична архитектура на Сердика. – В: Л. Стоилова (ред.). Културно-историческо наследство на София: проблеми и перспективи (Сердика – Средец – София, т. 5). 2010, 175 – 180.

WESTERN NECROPOLIS OF *SERDICA* – RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF 'SOLNI PAZAR' SITE, SOFIA

Elena Vasileva, Anastasia Cholakova, Yuri Pulchev

The site is situated to the west of the fortified area of the ancient town of *Serdica*. Numerous archaeological features dated to three main chronological periods were registered. In antiquity, the terrain was part of the western necropolis of *Serdica* – 24 graves (Fig. 1), remains of a tomb from the 4th – 5th c. AD were found, as well as traces of occasional residing in the area (Fig. 2), contemporaneous with the necropolis. A sunken house (Fig. 3) and a rubbish pit from the 12th – 13th c. AD denote the medieval occupation. During the late Ottoman period (17th – 18th c.) this area on the outskirts of the town was probably used for production activities – foundation of a building, remains of two kilns, a layer containing non-ferrous metallurgical slag, and 21 rubbish pits were investigated.

№ 104. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ ПРИ УМБАЛ „СВ. ГЕОРГИ" – БАЗА I И МЕДИЦИНСКИ УНИВЕРСИТЕТ В ПЛОВДИВ, БУЛ. „В. АПРИЛОВ" № 15 А

Здравка Коркутова, Мая Мартинова-Кютова

При изкопни дейности за полагане на нов топлопровод в двора на УМБАЛ „Св. Георги" и Медицински университет – гр. Пловдив са разкрити гробни съоръжения.

Гроб № 1 има ориентация североизток – югозапад. Представлява правоъгълна гробна камера, изградена от тухли, споени с бял хоросан (обр. 1, 2). Покритието, частично запазено *in situ*, е от правоъгълни сиенитни плочи, обмазани по ръбовете с хоросан. На югозападната къса страна гробната камера е изградена „възглавница" от тухли, поставени под наклон. Открити са костни останки на три индивида – мъж, жена и дете, без анатомичен порядък и две коруби от костенурки. Открити са четири римски монети, бронзово мънисто и игла за коса.

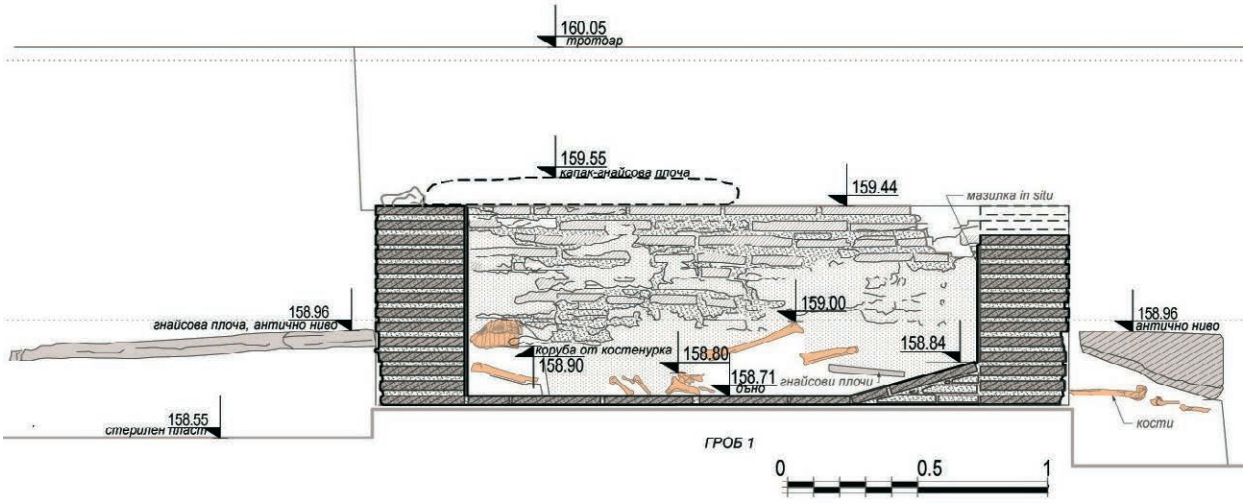

Обр. 1. Гроб № 1 с костни останки от три индивида

Fig. 1. Grave No 1 with skeletal remains of three individuals

Гроб № 2 е проучен частично, има същата ориентация. Правоъгълната гробна камера е изградена от тухли, споени с хоросан с тухлен прах и дребна фракция тухли. Покритието липсва. В гроба не са открити кости и гробни дарове.

Проучените гробове принадлежат към западния некропол на Филипопол и се датират в III в.

Обр. 2. Гроб № 1 – разрез североизток – югозапад

Fig. 2. Grave No 1 – northeast – southwest cross-section

RESCUE EXCAVATIONS AT ST GEORGE UNIVERSITY HOSPITAL AND THE MEDICAL UNIVERSITY – PLOVDIV, 15A V. APRILOV BLVD.

Zdravka Korkutova, Maya Martinova-Kyutova

Grave No 1 is northeast – southwest oriented. This is a rectangular brick-built chamber, constructed with mortar bonding (Figs 1, 2). The cover, partially preserved *in situ*, is shaped with rectangular syenite slabs, coated with mortar on the edges. A 'pillow' from bricks, placed slanting to the southwestern wall, on the chamber floor, is found. Skeletal remains of three individuals – a male, a female and a child, with no anatomical order, are discovered in the grave. Two turtle shells are found there as well as. The grave inventory consists of four Roman coins, a bronze bead and a hairpin.

Grave No 2 is only partially excavated and features the same orientation as grave No 1. A rectangular chamber is built of bricks, bonded with mortar containing brick dust and fine brick particles. The cover of the grave is missing. No bones or grave goods were found in grave No 2.

The excavated graves are part of the west necropolis of *Philippopolis* and they are dated in the 3rd c. AD.

№ 105. ЮГОЗАПАДЕН НЕКРОПОЛ НА АВГУСТА ТРАЯНА – ПЛОЩАД ПРЕД ОБЩИНА СТАРА ЗАГОРА

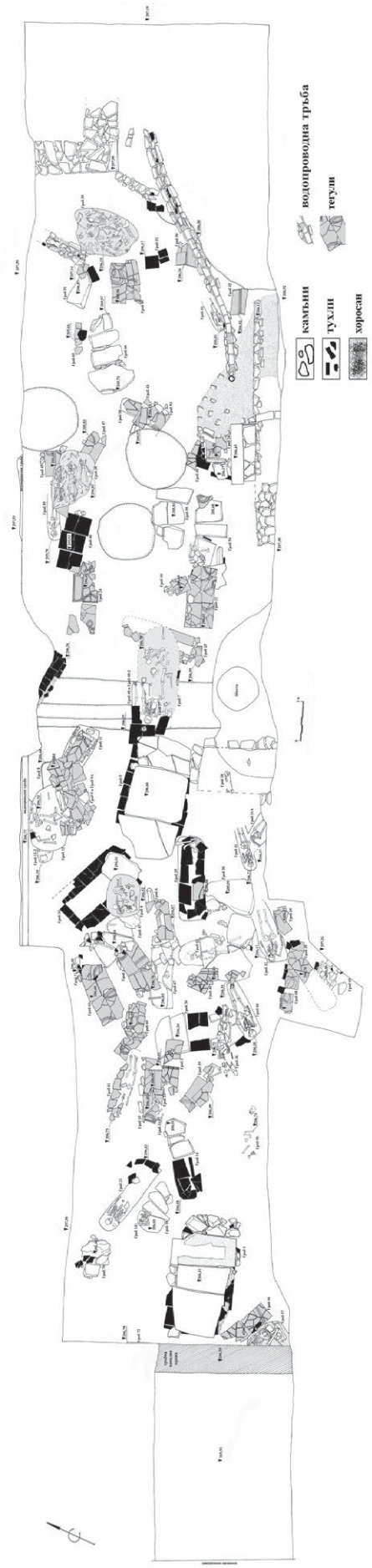
Мария Камишева, Пламена Бакалова

Проучването е проведено във връзка с реализиране на проект „Реконструкция, благоустрояване и подобряване на физическата среда на площадно пространство около Общината в УПИ II- II-3560, кв. 1004 по плана на гр. Стара Загора".

Пространство, отредено за строителство, е приблизително 229 кв. м. В западната част е достигнато нивото на скалистия терен. В тази част не са регистрирани археологически структури. В края на източното пространство са ситуирани съвременни основи на сгради, останали при първоначалното изграждане на площадното пространство. Те са навлезли в дълбочина в пластовете и там също не се откриват археологически структури.

В проученото пространство са регистрирани 77 гробни съоръжения от няколко типа. Практикувани са и двата обреда, като само един гроб е с трупоизгаряне, а останалите 76 са с трупополагане.

Обикновена гробна яма с трупоизгаряне. Към този тип се отнася само едно гробно съоръжение. Трупоизгарянето е извършено извън гробната яма, като останките след това са събрани в нея.

Обр. 1. Общ план на проучените съоръжения (автор М. Камишева)

Fig. 1. General plan of the excavated structures (author M. Kamisheva)

Ямата е правоъгълна, с опалени в горната част стени. По-голямата част е разрушена от по-късен гроб. В ямата липсва сигурно датиращ материал, но по аналогии гробът може да се отнесе към началото на III в.

Гробни съоръжения градени с тухли и покрити с каменни плочи. От този тип са регистрирани общо пет броя. Стените им са изградени с фрагменти от тухли, като от вътрешната страна са измазани с хоросан. По стените на един от гробовете върху бяла основа са нанесени стенописи. Стенописите са много зле запазени и по-голямата част от тях са паднали по пода на гробното съоръжение. Този тип гробни съоръжения се датират около и след средата на IV в. В някои от тях са погребани повече от един индивид.

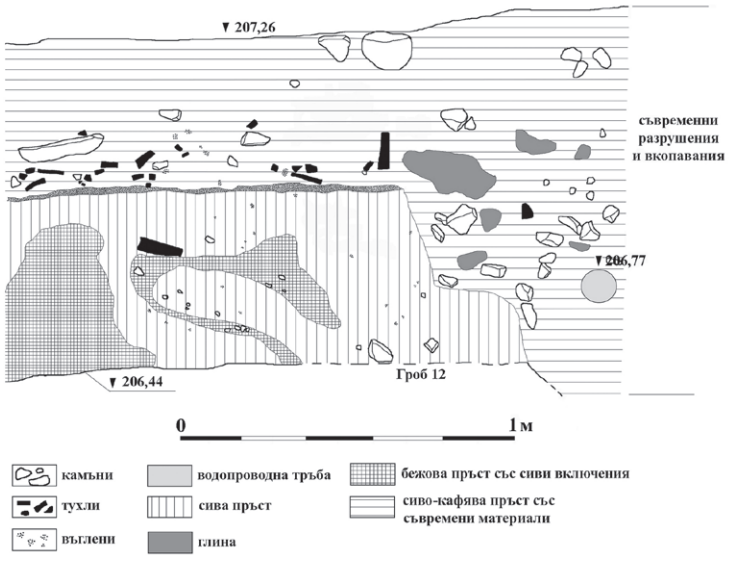
Гробни ями покрити с каменни плочи. Към този тип се отнасят общо осем броя. Гробните ями са с правоъгълна форма със заоблени ъгли, вкопани дълбоко в стерилния терен. Индивидите са в изпънато положение, с ръце около тялото, или положени върху таза. При една от гробните ями се забелязва оформяне на „площадка" за гробни дарове. Датировката им може да се отнесе към края на III – средата на IV в.

Гробни ями покрити с тегули. Регистрирани са общо 35 броя. Гробните ями са с правоъгълна форма със заоблени ъгли или с овална форма. Вкопани са на различна дълбочина, както в горните пластове, така и в стерилния терен. Покритието е оформено стреховидно, като тегулите са допрени по дългите си страни; наредени надлъжно или в комбинация от двете. Индивидите са в изпънато положение, ръцете са положени до тялото. В един от случаите, под едно покритие, но на различна дълбочина са погребани три индивида. В една част от ямите няма инвентар. Датировката им може да се отнесе към средата на III – средата на IV в.

Гробни ями покрити с тухли. Към този тип се отнасят общо четири броя. Гробните ями са с правоъгълна форма със заоблени ъгли или с овална форма. Вкопани са на различна дълбочина, както в горните пластове, така и в стерилния терен. Индивидите са в изпънато положение, с ръце около тялото. В един от случаите, костите са събрани накуп. Датировката им може да се отнесе към средата на III – средата на IV в.

Обикновени гробни ями с трупополагане. Регистрирани са общо 11 броя. Гробните ями са с правоъгълна форма със заоблени ъгли или с овална форма. Вкопани са на различна дълбочина, както в горните пластове, така и в стерилния терен. Индивидите са в изпънато положение, с ръце около тялото, или положени върху таза. В много малка част от тях има гробен инвентар. Датировката им може да се отнесе към средата на III – средата на IV в.

Трупополагане без гробна яма. Регистрирани са общо пет броя. При този тип не може да се установи наличие на гробна яма. В три от случаите погребването е извършено върху покритието на друго гробно съоръжение. Индивидите са в изпънато положение, с

Обр. 2. Западен профил над гроб 12 (автор М. Камишева)

Fig. 2. Western cross-section above grave 12 (author M. Kamisheva)

Обр. 3. Гробни съоръжения, проучени в некропола през 2018 г. (снимки М. Камишева)

Fig. 3. Graves excavated in the necropolis in 2018 (photos M. Kamisheva)

ръце около тялото, или положени върху таза. Датировката им може да се отнесе към края на III – средата на IV в.

Обикновени гробни ями с трупополагане на повече от един индивид. От този тип са регистрирани общо пет броя. Ямите са с неправилна форма и се откриват на сравнително малка дълбочина (между 0,60 – 0,70 м под нивото на съвременния терен). В тях са погребани повече от един индивид (гроб 4 – пет индивида; гроб 7 – над три индивида; гроб 17 – над 10 индивида; гроб 38 – 13 индивида; гроб 39 – над 10 индивида), като при едно от гробните съоръжения индивидите са подредени в два пласта. В по-голямата част от случаите те са без инвентар. Възможната причина за такъв такъв начин на погребване са епидемии, възникнали след средата на IV в. Само при един от случаите се предполага насилствена смърт.

Литература

Калчев 1989: Кр. Калчев. Спасителни разкопки в югозападния некропол на Августа Траяна (Стара Загора). – Археологически открития и разкопки през 1988 г. Кърджали, 1989, 73 – 75.

Калчев 1990: Кр. Калчев. Спасителни разкопки в югозападния район на античния некропол на Августа Траяна (Стара Загора) през 1989. – Археологически открития и разкопки през 1989 г. Кюстендил, 1990, 85.

Калчев 2001: Кр. Калчев. Спасителни разкопки в югозападния район на античния некропол на Августа Траяна – Берое през 1999. – Археологически открития и разкопки през 1999 – 2000 г. София 2001, 110 – 111.

Калчев 2001: Кр. Калчев. Спасителни разкопки в югозападния район на античния некропол на Августа Траяна – Берое през 2000. – Археологически открития и разкопки през 1999 – 2000 г. София, 2001, 111.

Калчев 2005: Кр. Калчев. Разкопки на античния некропол – ул. „Х. Д. Асенов" 87 Археологически резерват „Августа Траяна – Верея". – Археологически открития и разкопки през 2004 г. София, 2005, 222.

Николов 1977: Д. Николов. Спасителни разкопки в некропола на Августа Траяна. – Археологически открития и разкопки през 1976 г. София, 1977, 54 – 56.

SOUTH-WESTERN NECROPOLIS OF *AUGUSTA TRAIANA* – THE TOWN SQUARE IN FRONT OF THE CITY HALL IN STARA ZAGORA

Mariya Kamisheva, Plamena Bakalova

There are 77 excavated graves. Both burial rituals were practiced – cremation and inhumation. The graves are dated to the 3rd – 4th c. AD.

Plain pit with cremation – the pit is rectangular, with traces of fire on the upper part of the walls, even though the cremation of the body had been done outside the pit.

Brick-built graves – the inner side of the walls in plastered with mortar; one of them has poorly preserved mural painting.

Pits covered with *tegulae* or with bricks – rectangular pits with rounded corners; the deceased are laid in extended posItion, with hands next to the body or on the pelvis.

Pits covered with stone slabs – rectangular pits with rounded corners; the deceased are laid in extended posItion, with hands next to the body.

Plain pit with inhumation – rectangular pits with rounded corners; the deceased are laid in extended posItion, with hands next to the body or on the pelvis.

Inhumation without grave pit – the deceased are laid in extended posItion, with hands next to the body or on the pelvis.

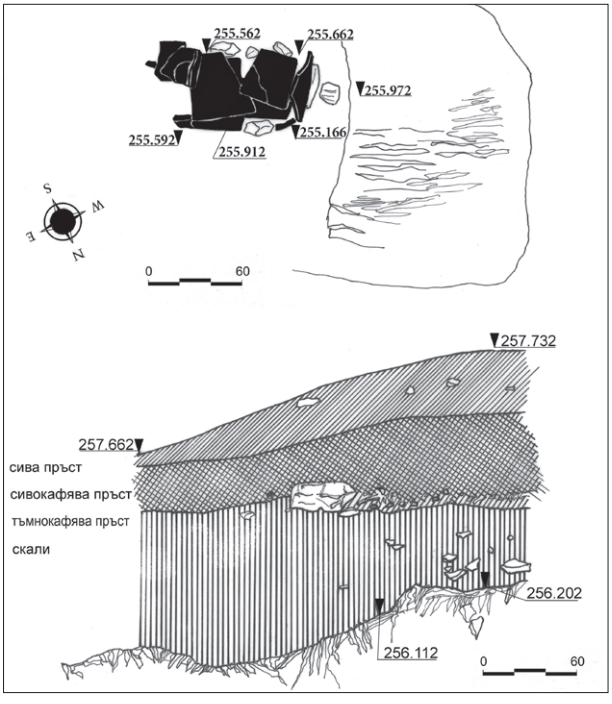
Plain pit with numerous inhumations – relatively shallow pits with irregular shape, likely used in times of epidemics, after the mid-4th c. AD, with only a single case of presumed violent death.

№ 106. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В ПАРК „МИТРОПОЛИТ МЕТОДИЙ КУСЕВ“, ГР. СТАРА ЗАГОРА

Атанас Атанасов

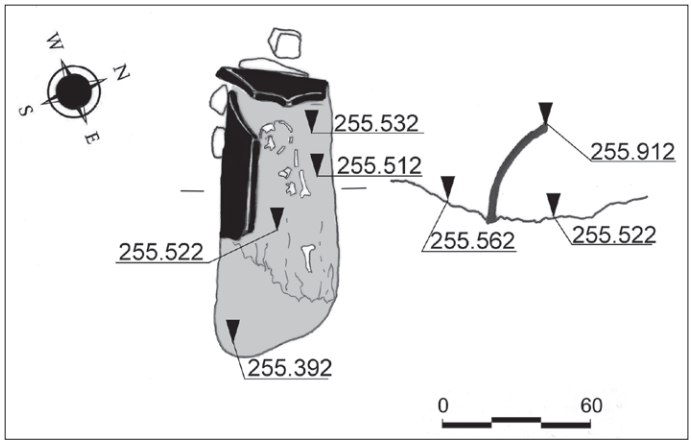
На 27.04.2018 г. бе дадено началото на спасителното археологическо проучване. През цялото време се работи на ръка с двама работника на механични пластове от по 0,15 – 0,20 м. Проучен е един гроб с тегули, частично запазен, на около 1,50 м под съвременната повърхност (обр. 1). Гробното съоръжение представлява правоъгълна, плитко вкопана в материка яма с дължина от 1,30 м, ширина 0,50 м и дълбочина от около 0,05 – 0,10 м. В гробното съоръжение е поставен индивид с посока северозапад – югоизток, с глава на запад, в юношеска възраст. Костите са в много лошо състояние. Над скелета са подредени стреховидно в два реда тегули, които оформят покритието на гробната яма (обр. 2). В гробното съоръжение и около него не бе открит гробен инвентар или други находки. По аналогия проученото гробно съоръжение може да се датира в периода IV – V в.

На цялата площ в сондажа се достигна до стерилния терен, като не са открити никакви други археологически съоръжения.

Обр. 1. Общ план на проучвания обект и южен стратиграфски профил

Fig. 1. General plan of the excavated area and southern stratigraphic cross-section

Обр. 2. План и разрез на гробното съоръжение

Fig. 2. Plan and cross-section of the grave construction

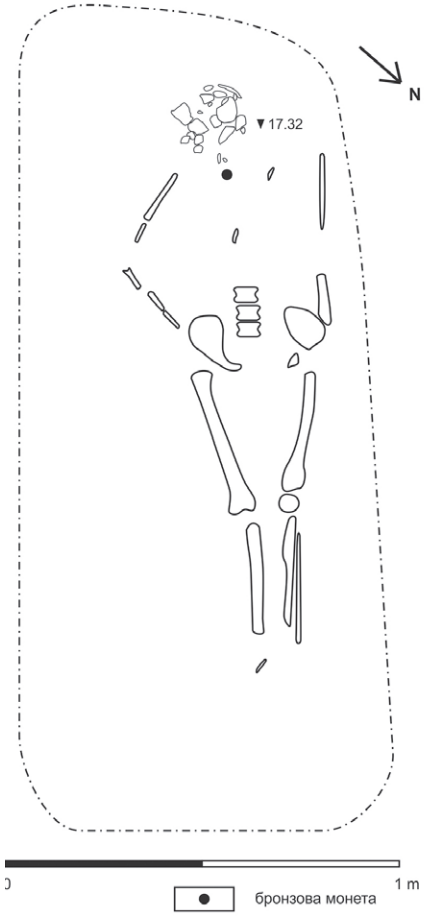
RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN 'ARCHBISHOP METODIY KUSEV' PARK IN STARA ZAGORA

Atanas Atanasov

A partly preserved grave covered with *tegulae* was found at about 1.50 m under the modern surface (Fig. 1). The grave consists of a very shallow rectangular pit, northwest – southeast oriented, and a cover of two rows of *tegulae* (Fig. 2). The skeletal remains are poorly preserved; the body had been laid with head to the west. No grave inventory is found. The grave can be dated in the 4th – 5th c. AD, on the basis of analogies to similar grave constructions.

№ 107. РИМСКИ ПЛОСЪК НЕКРОПОЛ, С. ДЕБЕЛТ, ОБЛАСТ БУРГАС

Красимира Костова, Иво Д. Чолаков

Обр. 1. Гроб № 253

Fig. 1. Grave No 253

Южният некропол на римската колония Деултум е регистриран през 2013 г. в м. Недялкови каби, с. Дебелт. Проведено е археологическо проучване през 2013 и 2017 г. във връзка с предстоящи строителни дейности.

Подновяване на строителната инициатива наложи извършването на спасително археологическо проучване и през 2018 г. Изкопните дейности от страна на инвеститорите се извършват с цел използването на основната скала за обратни насипи в съседния парцел.

Част от проучената площ на некропола през 2017 г. е освободена на основание чл. 158 а от ЗКН (Заповед № РД 09-979 от 22.11.2017 г.; Протокол № 45-00-624/08.11.2017 г.). Предвид спецификата на обекта, комисията даде предписание всички изкопни дейности в освободената площ да се извършват под наблюдението на археолог.

При направеното спасително археологическо проучване се откри един гроб с пореден № 253 – трупополагане в обикновена гробна яма, очертанията на която не личат на терен. Ориентацията е североизток – югозапад, с глава на югозапад. Скелетът е в анатомичен порядък. Костите са сравнително добре запазени. Черепните кости са фрагментирани. Частично изтлели са костите на гръбнака, ребрата и ръцете. Двете ръце са леко свити в лактите, положени върху таза. Гробният инвентар включва бронзова монета на Антонин Пий, ас от 145/6 г., две силно фрагментирани керамични канички и една купа, също фрагментирана. Монетата е била вероятно поставена в устата а останалите гробни дарове – в областта на краката.

ROMAN FLAT NECROPOLIS, DEBELT, BURGAS REGION

Krasimira Kostova, Ivo D. Cholakov

The southern necropolis of the Roman colony of *Deultum* was registered in 2013 in Nedyalkovi kabi locality, village of Debelt. Archaeological investigations took place in 2013 and 2017, in relation to upcoming construction activities.

The renewal of the construction project necessitated new fieldworks in 2018.

Part of the excavated area of the necropolis from 2017 has been vacated pursuant to article 158A of the Cultural Heritage Act. Considering the specifics of the site, the commission advised that all digging activities within the freed area should be conducted under archaeological monitoring.

During the rescue excavation works one grave, No 253 was unearthed. This is an inhumation in a plain pit. The body is southwest – northeast oriented, with the head to southeast. The skeleton is in anatomical order. The bones are relatively well preserved. The skull bones are fragmented. The arms are placed on the pelvis. The grave goods include a bronze coin of Antoninus Pius, AD 145/6, two highly fragmented small ceramic jugs, and a bowl, also fragmented. The coin had been probably placed in the mouth of the deceased, and the vessels are situated in the area of the legs.

ПРОИЗВОДСТВЕНИ ОБЕКТИ

№ 108. АНТИЧНИ ЗЛАТОДОБИВНИ РУДНИЦИ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СТРЕМЦИ И РАНИ ЛИСТ, ОБЩИНА КЪРДЖАЛИ

Христо Попов, Руслан Стойчев

Редовното археологическо проучване бе проведено в периода 4.11. – 19.11.2018 г. Финансирането бе отпуснато по програмите за планирани теренни археологически проучвания на Министерство на културата.

Основна цел бе да се проведат пилотни археологически разкопки, които да прецизират информацията, събрана при теренните регистрации и картиранията, проведени през 2017 и 2018 г. и да дадат възможност за изграждане на по-дългосрочна стратегия за научно изследване и определяне на основните характеристики на древните рудници при Стремци. До 2017 г. обектът не е бил регистриран в АИС – АКБ.

Сондажните проучвания целяха придобиването на предварителна информация за граници на комплекса и хронологически периоди, през които той е функционирал.

Благоприятно за получените резултати бе и обстоятелството, че въз основа на проведените през 2017 г. теренни проучвания бе заявена площ за въздушно лазерно сканиране (LiDAR), което по програма за актуализиране на АИС – АКБ, финансирана от Министерски съвет, бе осъщеснвено през пролетта на 2018 г. Получените резултати от въздушното лазерно сканиране и тяхното верифициране на терен помогнаха за осъществяването на първите археологически разкопки на рудниците при Стремци.

Общо на терен бяха заложени шест сондажа, разположени на билните части на Хисар тепе и в сектора по източните склонове на възвишението. И в двата ареала се отбелязва изключително висока концентрация на следи от стари рудни изработки – шахти, галерии, многобройни отвали от преработена и разтрошена скална маса.

В сондаж № 1 бе разкрит всечен в скалата каменен хаван, с диаметър около 0,6 м и дълбочина 0,15 – 0,20 м. Той е частично нарушен от по-късни дейности, свързани с добив на камък на същото място. В сондаж № 2 откритите материали бяха преотложени от работата с машини през 80-те и 90-те години на миналия век. В този участък от билото основната скала се разкрива или непосредствено под чимовия пласт или тънкият хумусен пласт не надхвърля дебелина от 0,20 – 0,30 м.

Обр. 1. Вход на галерия, разкрит в сондаж № 3. На ходовото ниво при входа бе разкрита антична керамика от III – IV в.

Fig. 1. Entrance to a gallery excavated in trench No 3. Late Roman pottery dated to the 3rd – 4th c. AD was found on the walking level at the entrance

Обр. 2. Вход на галерия, разкрит в сондаж № 5

Fig. 2. Entrance to a gallery excavated in trench No 5

И в двата сондажа, без контекст, бе открит керамичен материал със средна концентрация. В повечето случаи това са нехарактерни стени от съдове, изработени на грънчарско колело. Типологично и хронологически могат да бъдат определени много общо като принадлежащи към два основни периода: 1. Античност и Късна античност и 2. Средновековие.

Интерес представлява каменният хаван, който функционално може да бъде определен като съоръжение, предназначено за счукване и стриване на добита руда.

Сондажи № 3 – 6 бяха разположени в югозападната периферия на билото (сондаж № 3) и по източния склон, под пътя Стремци – Рани лист (Сондажи № 4 – 6).

Сондажите бяха заложени на места, за които при направените през 2017 г. терени издирвания се предполагаше, че има затрупани входове на минни галерии. Въпреки че на територията на целия обект съществуват голямо количество галерии, при които входът е открит и може да се проникне свободно в дълбочина в различни участъци на рудника, през изминалата кампания съзнателно бяха избрани предполагаеми затрупани галерии, за да се сведе до минимум възможността екипът да работи в участъци, които са компрометирани от съвременна дейност (работа на военни, пещерняци, геоложки проучвания, посещения на туристи).

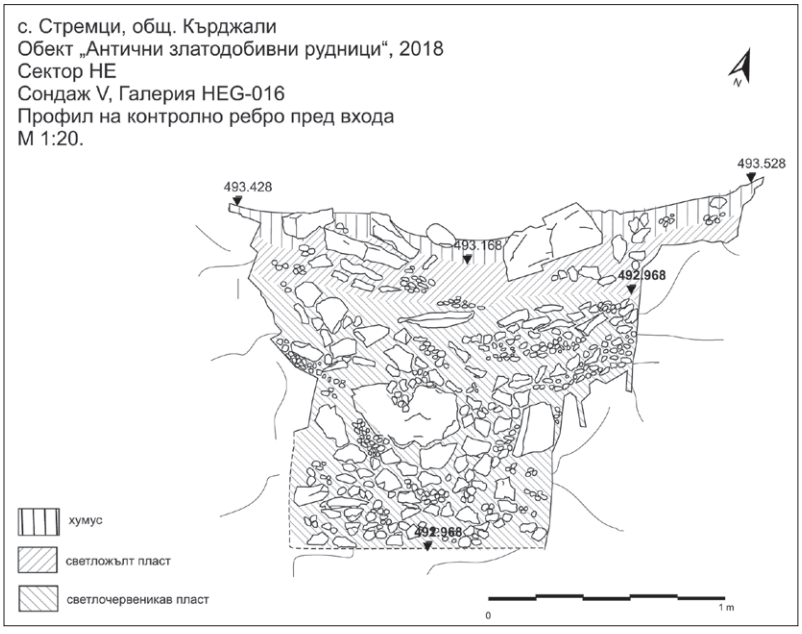
При всички сондажи от № 3 до № 6 бяха разкрити входове на галерии, разположени на границата между седиментните и метаморфните скални комплекси. Галериите следват рудните тела. Запълнени са с трошляк от отработена скална маса, а на места при входовете са затрупани и от срутени от сводовете едри скални късове. На места започват като открити рудни изработки, а впоследствие навлизат в дълбочина и преминават в изработки от закрит, подземен тип. Често на повърхността са трудно разпознаваеми. Добър пример за това са проучванията в сондаж № 5, където при първоначално предполагаема една галерия, още в началото на склона бяха разкрити три разклонения, които в дълбочина следват различни посоки.

Важни за предварителните задачи на проучванията през 2018 г. са резултатите от сондаж № 3. На ходовото ниво, на дъното на галерията, в участъка на нейния вход бяха разкрити характерни фрагменти от керамика, изработена на колело, която категорично може да бъде датирана в периода III – IV в. Керамиката бе запечатана от дебел пласт отработена скална маса и може да бъде свързана

с периода на експлоатация на галерията.

В сондажи № 4 и 5 ходовото ниво на галериите не бе достигнато, като на този етап не са открити и датируеми материали. В сондаж № 6 работата бе прекратена още в самото начало заради недостиг на ресурси и пренасочването им към други участъци на археологическия обект.

Оценката на информацията, придобита през кампания 2018 г. показва една много перспективна за бъдещо минно-археологическо проучване ситуация. Обектът е с добър достъп и възможности за сравнително лесна логистика. Различни негови сектори дават възможности за изследване на различни етапи от технологичната верига на рудодобивния и рудопреработвателния процес.

Обр. 3. Стратиграфски разрез на запълнителя на галерията в сондаж № 5 – ситуация при входа

Fig. 3. Stratigraphic cross-section of the filling of the gallery in trench No 5 – situation at the entrance

Разкритите (макар и малко по обем) антропогенни материали свидетелстват, че на този етап функционирането на златодобивните рудници при Стремци може да бъде обвързано поне с два различни хронологически периода: 1. късна римска императорска епоха, Късна античност (най-общо III/IV – VI в.) и 2. средновековен период, който на този предварителен етап може да бъде определен като X – XII в.

Засега няма информация за по-ранни или по-късни периоди, през които този голям производствен комплекс да е функционирал. Проведените теренни археологически издирвания през 2017 г. и наблюденията от 2018 г. потвърждават, че златодобивните рудници са били разгърнати на изключително широка площ, обхващаща билните части на Хисар тепе, източните му склонове, южните части на рида, на който е разположено Хисар тепе, както и части от съседния от запад рид – Саръ кая. Обектът представлява огромен производствен комплекс за добив на злато, разпръснат на площ от над 1600 дка.

ANTIQUE GOLD MINES NEAR THE VILLAGES OF STREMTSI AND RANI LIST, KARDZHALI MUNICIPALITY

Hristo Popov, Ruslan Stoychev

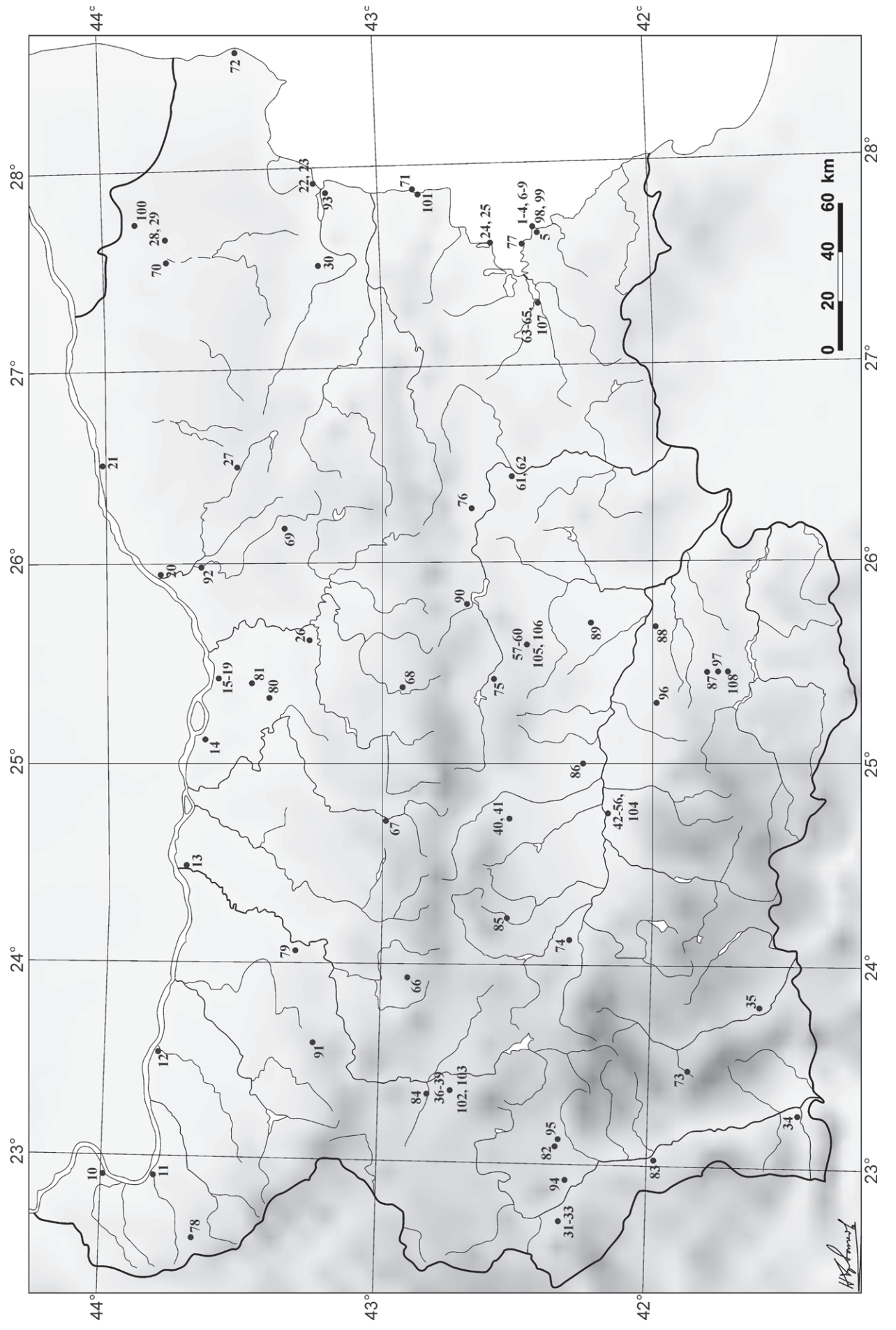
The trenches made in 2018 provided preliminary information about the boundaries of the site and the periods during which it had functioned.

Six trenches were located on the ridges of Hissar Tepe and in the sector on the eastern slopes of the hill. There is an extremely high concentration of remains of old mines such as shafts, galleries and numerous tailings in both areas.

Trenches Nos 3, 4, 5 and 6 revealed entrances to galleries situated on the boundary between the sedimentary and metamorphic rocks.

The anthropogenic artifacts, although limited in number, allow suggesting that the functioning of the gold mines at Stremtsi can be related to at least two different periods: 1. late Roman period, Late Antiquity (the 3rd/4th – 6th c. AD in general); 2. the medieval period, (the 10th – 12th c.).

The site can be defined as an immense production complex for gold extraction, occupying an area larger than 160 decares.

44°
43°
42°
28°
27°
26°
25°
24°
23°
0 20 40 60 km
72
22, 23
93
71
101
24, 25
77
1-4, 6-9
5
98, 99
100
28, 29
70
30
63-65,
107
21
27
61, 62
76
69
20
92
90
26
57-60
105, 106
89
88
15-19
81
80
68
75
87
97
108
96
14
86
42-56,
104
67
40, 41
13
85
74
79
66
35
91
12
73
84
36-39
102, 103
82
95
34
10
11
83
94
31-33
78

IV. СРЕДНОВЕКОВНА АРХЕОЛОГИЯ СРЕДНОВЕКОВНИ СТОЛИЦИ И ОКОЛНОСТИТЕ ИМ

ПЛИСКА

№ 1. РАННО (ДЪРВЕНО) УКРЕПЛЕНИЕ ВЪВ ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА

Павел Георгиев, Тихомир Тихов, Гергана Илиева, Мария Христова, Илиян Илиев

През сезона беше завършена работата в изкоп XXI, като се наложи да се предприемат две разширения: от запад, на площ от 10 кв. м, и от изток – под баня № 2.

При свалянето на пътеките беше допроучен горният строителен хоризонт с прилежащите му структури от X – XI в. На дълб. 0,40 м се попадна на изолиран гроб с погребан по християнски млад мъж. Разкри се и северната част с каменна стеничка на жилище № 12. В него, както и в съседното покъсно жилище № 2, бяха открити по едно мелнично устройство. Подобно се установи и в жилище № 3А. С това се потвърди, че тези съоръжения са обичайни за жилищата в сектора. Под пода на жилище № 2 се откри анонимен фолис клас А1 (969 – 976), препечатан върху фолис на Никифор II (963 – 969). Монетата е terminus post quem за неговото изграждане. Новооткритите фрагменти от глазирани съдове в него потвърждават съществуването му в началните десетилетия на XI в. Доразкрита беше и северната част от жилище № 10.

Ранният вкопан строеж (=PBC) остава под структури от X и XI в. Врязан е на дълб. 1,60 – 1,70 м от старата повърхност. Неговата надлъжна ос е изток – запад. Източната му част остава под баня № 2, а западната – извън изкопа. Представлява „верига“ от три големи помещения плюс малко „преддверие“ от изток.

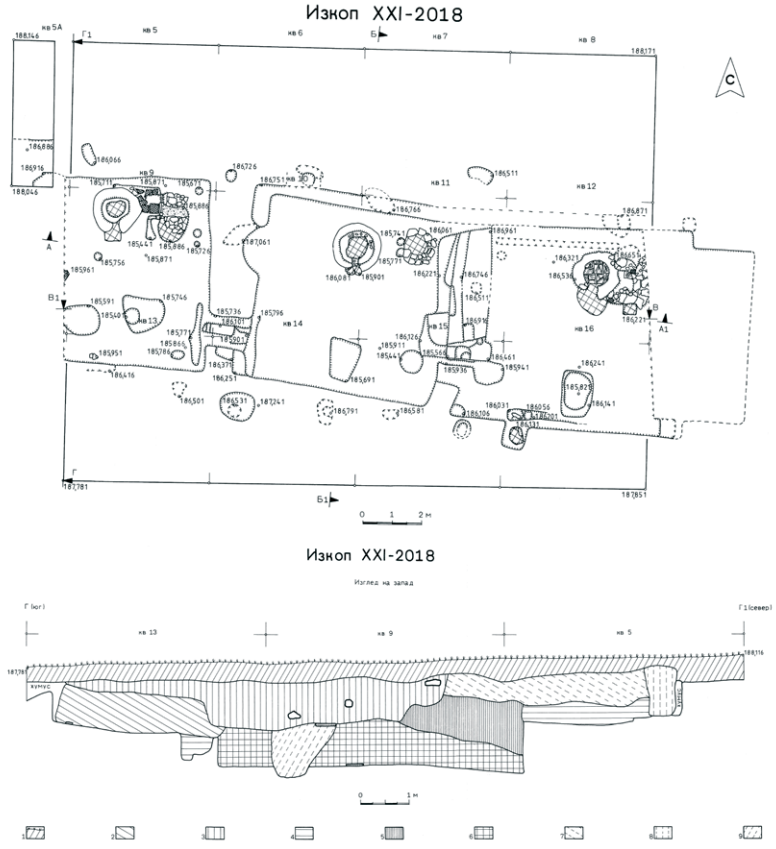
Стените им са врязани отвесно в терена. Между помещения № 2 и 3 и № 3 и 4 са оставени ивици материк с шир. 1,20 – 1,30 м, които им служат за напречни стени. Пред тях, както и пред надлъжните, личат легла за дървени греди. В южния край на двете междинни стени са оставени входове с ширина 1 м и данни за солидни врати. Разположението им в ос подчертава „анфиладния“ план на сградата. В надлъжните стени липсват входове. Достъпът до всяко от помещенията е откъм преддверието. Стените им са облицовани с дебел до 0,40 м пояс от омесена с камъчета льосова пръст, трамбована в кофраж от талпи и вертикални стълбове, стъпили върху вкопани в пода хоризонтални греди. Тази конструкция е излизала над терена и е поемала тежестта на двускатен покрив. Констатираните през 2017 г. ями с гнезда за масивни дървени стълбове са концентрирани само около помещение № 3. Това предполага то да е имало надземен етаж с по-големи размери, който изглежда допълнително изграден.

Обр. 1. Ранен вкопан строеж

Fig. 1. Early Dug Construction

Подът на помещенията е със следи от малки по диаметър колове и вероятно е бил с настилка. В него се очертаха неголеми и плитки ями, може би за инвентар. В тях, а и в запълващия насип на сградата, бяха намерени костени шила, както и парчета тухли и керемиди с нарези

Обр. 2. РВС. План и стратиграфски профил Г – Г1

Fig. 2. Early Dug Construction. Plan and Stratigraphic view from the East.

Легенда: 1. Орен пласт; 2. Жълтокафява пръст в жил. № 14; 3 Сивопепелява пръст в жил. № 2; 4. Хумусен слой; 5. Жълта пръст; 6. Жълтокафява пръст над пода на РВС; 7. Сивокафява пръст със стр. и битови примеси от запълване в жилище; 8. Сивопепелява пръст в боклучна яма; 9. Кафявочерна пръст с примеси в яма, вкопана в запълването и пода на РВС

Обр. 3. Отоплителните съоръжения в помещение № 4

Fig. 3. The heating facilities in room No 4

от заточване на острия. Върху фрагмент от тегула е врязан с пръсти „ипсилон“, а върху друг – врязана с острие украса. Откриха се и късове от водопроводни тръби, използвани може би за отдушници в надземната част на сградата.

В северната третина на помещения № 2 – 4 бяха установени по две различни отоплителни съоръжения: каменна печка и разположена до нея глинобитна пещ с диам. в основата 1,40 – 1,50 м. Съотношението им показа, че не са изградени едновременно, но може да са съществували заедно. По-рано са построени печките, но тази в пом. 4 лежи над двупластова замазка от разрушена пещ. Останки от по-ранна пещ се разкриха и под кръглата глинобитна пещ в помещение № 2.

Конструкцията на глинобитните пещи показва, че са били високи, но еднокамерни. Намерените в техните руини останки насочват към предположение, че са завършвали с подница, както в полуземлянка № 6 от X – XI в. Отсъствието на данни от производство, което оставя следи, говори за техния битов характер.

Това ни заставя да коригираме предварителните си очаквания за производствено значение на вкопаната сграда. Тя е съставена от помещения с облик на „големи полуземлянки“, подредени във верига, свързани помежду си и под общ покрив. Очевидно това е строеж, повлиян от плана и градежа на „верижния“ тип дървено-кирпични сгради. Разкритата от нас е вкопана наполовина в терена и се установява за пръв път.

Подреждането на помещенията едно след друго и без пряк излаз подсказва, че става въпрос за общежитие, чиито обитатели са пребивавали там под контрол. Скромният инвентар, сред който липсват характерните за семейни жилища прешлени за вретено, насочва към извод, че там са били настанени колективи от мъже. Липсата на обичайните ашици за игра, каменни точила и подобни изключва те да са от войници.

Откритата битова керамика е предимно от гърнета с песъчлива структура и врязана украса. От тях засега са възстановени шест съда. Сиво-черните гърнета са две плюс една кана. Рядко срещани са и фрагментите от амфоровидни съдове от пречистена глина и на бързо колело. От тях е възстановена една голяма амфоровидна стомна. Трапезните съдове са основно от помещения № 2 и 3 и това поставя въпроса дали не са от надземния етаж на последното. Животинските кости са в неголямо количество и са от дребни преживни животни, птици и риба.

Битовата керамика може да се датира в първата половина на IX в. За датата на изграждане на вкопания строеж сме подпомогнати от това, че неговото „преддверие" остава под баня № 2, построена най-късно около средата на IX в. Между тях лежи изолиращ, силно трамбован пласт от разнородна пръст, покрита с хумус и това навежда на мисълта, че са хронологически отдалечени. Следователно, вкопаният строеж е бил реализиран през първата половина на IX в., но доста след унищожаването на Малкото дървено укрепление през 811 г., както показват наблюденията от изкоп XVI през 2009 г.

EARLY (WOODEN) FORT IN THE INNER CITY OF PLISKA

Pavel Georgiev, Tihomir Tihov, Gergana Ilieva, Maria Hristova, Iliyan Iliev

During the archaeological season, the research in Trench 21 was completed. The focus was on the full disclosure and clarification of the underlying Early Dug Construction (= EDC). It consisted of four premises arranged in a line: an entrance hall from the east and three large "semi-dugouts", connected only with entrances to each other. Two types of heating facilities were found in each premise: a stone stove and a round furnace made from clay, with a combustion chamber and probably a clay pavement above it. They were from different periods but may have co-existed. In premises No 2 and No 4 under the round clay furnaces were documented remains of earlier, probably oval in shape furnaces. This indicated a long human presence in the EDC. The inventory and the ceramics found suggested that this was a housing facility. It was built and inhabited in the first half of the 9th century, perhaps in connection with the construction of the stone fortress, whose western wall was only 100 m away.

№ 2. РАЗКОПКИ В ЦИТАДЕЛАТА НА ПЛИСКА ПРЕЗ 2018 г.

Янко Димитров, Станислав Иванов, Мирослав Димитров

Работи се на площ от 140 кв. м, в сектора на изток от Малкия езически храм, на запад и на югозапад от т. н. Голяма дървена сграда, чийто план бе цялостно установен през сезони 2012 – 2017 (Димитров, Иванов 2018, 450 – 453) (обр. 1А).

Към Следстоличния „византийски" период на Плиска (последна четвърт на X – първа половина на XI в.) се отнасят три големи стопански ями, (отначало ползвани като хранилищни, а след това като боклучни), които бяха цялостно изчерпани. В запълването на една от тези ями бе открита византийска медна монета, анонимен фолис от клас А2 (976 – 1030/35) (обр. 3А). От запълването на друга голяма яма произлиза цялостно възстановено от фрагменти гърне (обр. 3В).

Към Столичния (VIII – IX в.) и Следстоличния „български" период (края на IX – X в.) се отнасят проучените в сектора няколко траншеи и „фундаментни" ями от наземни дървени постройки:

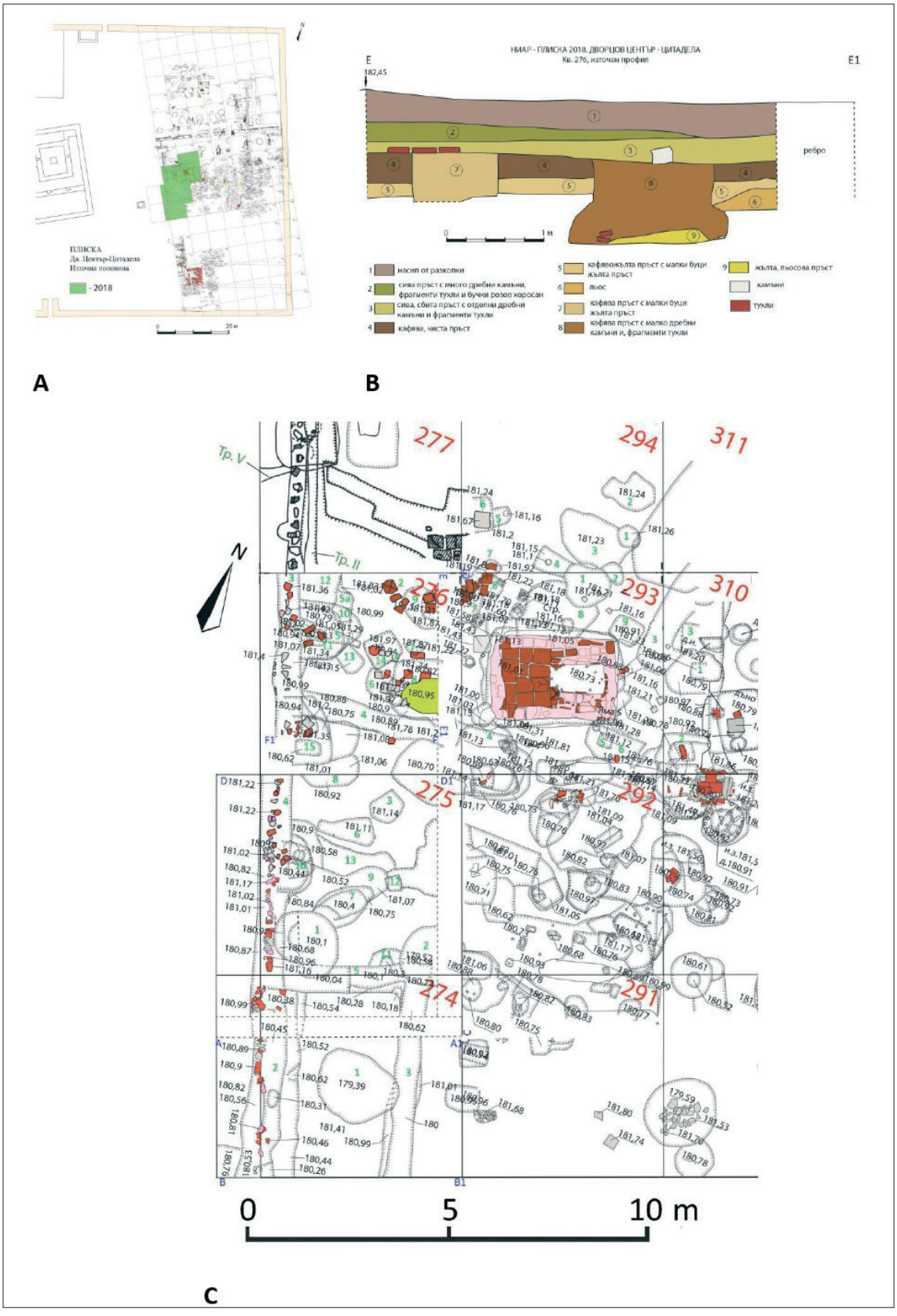
- Нова отсечка от траншейна основа на дървена ограда с посока север – юг, проследена в други участъци през предходни археологически сезони;

- Неизвестна досега дървена постройка с правоъгълен план, ориентирана север – юг. Установена е според нейната вкопана до 1,70 м дълбочина П-образна траншейна основа (обр. 1С, 2). Проучването на постройката не е приключено. В разкритата ѝ северна част, тя има размери 6 х 3,80 м (външни) и 4,40 х 2,50 м (вътрешни);

- Нова двойка ями от опорните дървени стълбове на „линейното" съоръжение, което бе установено през 2017 г. и бе определено като Преходен дървен пасаж/Дълга дървена сграда;

- Няколко ями от опорни стълбове на наземни дървени постройки, засега без установен план.

Регистрираните на няколко места застъпвания на траншейни основи и „фундаментни" ями

Обр. 1. Плиска, Дворцов център – Цитадела, разкопки през 2018 г.: А – Обхванатата площ; В – Стратиграфски разрез Е – Е1 в кв. 276 (с тухления плочник и двете големи ями пред производствената пещ)

Fig. 1. Pliska, Palace center – Citadel, excavations in 2018: A – Excavated area; B – Stratigraphic section E – E1 in grid square 276 (with the brick pavement and two large pits in front of the kiln)

Обр. 2. Находки от запълването на големите стопански ями: А – Анонимен фолис от клас А2 (976 – 1030/35); В – Възстановено с цял профил гърне (края на X – нач. на XI в.)

Fig. 2. Finds from the filler of the large pits: A – Anonymous bronze coin class A2 (976 – 1030/35); B – Restored pot with entirely preserved outlines (end of the 10th – beginning of the 11th c. AD)

Обр. 3. Въздушна снимка на обекта в края на сезона (автор Станимир Стойчев)

Fig. 3. Aerial view of the site at the end of the season (photo by Stanimir Stoychev)

потвърждават досегашните изводи за наличие на най-малко три фази в застрояването на терена с дървени постройки.

В участъка на квадрати 276, 293 и 294 бяха добити допълнителни данни за Производствената пещ, разкрита през 2017 г. Проучени бяха още няколко дупки от носещите греди на покриващия я навес, както и две сравнително големи стопански ями пред входа ѝ от запад (обр. 1B, C). Откритата в двете ями битова керамика е в значително количество и затвърждава вече изказаното предположение за датировка на производственото съоръжение в границите на Следстоличния български период на Плиска.

Като цяло, разкритите през 2018 г. археологически структури и находките от тях попълват в значителна степен досегашната представа за ползването на терена в източната част на Цитаделата през периода края на VIII – средата на XI в.

Литература

Димитров, Иванов 2018: Я. Димитров, С. Иванов. Разкопки в Цитаделата на Плиска през 2017 г. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 450 – 453.

EXCAVATIONS IN THE CITADEL OF PLISKA IN 2018

Yanko Dimitrov, Stanislav Ivanov, Miroslav Dimitrov

The excavations took place on an area of 140 m^2, in the sector East of the Small pagan temple, West and South-west from the "Big wooden building", which was entirely uncovered from 2012 to 2017 (Димитров, Иванов 2018, 450 – 453) (Fig. 1A).

Three pits were entirely excavated. They were dated in the Post-capital "Byzantine" period of Pliska (last quarter of 10th – first half of 11th c.). A Byzantine copper coin, a class A2 folis (976 – 1030/35), was found in the filling of one of them (Fig. 3A). Fragments of a pot, that could be entirely restored now, were found in the filler of another large pit. (Fig. 3B).

Trenches and pits, supporting pillars for several ground wooden constructions, were uncovered in this section, dated in the Capital (8th – 9th c.) and Post-capital "Bulgarian" (end of the 9th – 10th c.) periods:

- A new section of a trench – foundation of a wooden fence oriented North – South, that was excavated during the previous campaigns;

- Previously unknown rectangular wooden structure, oriented North – South, whose П-shaped trench-like foundation, reaching 1.60 m deep, was detected (Fig. 1C, 2). The excavations of this structure are not yet complete. So far, in the uncovered section, it measures 6 x 3.80 m (on the outside) and 4.40 x 2.50 m (on the inside);

- New pair of pits, supporting wooden pillars of the "linear" facility, that was uncovered in 2017 and that was called Wooden Passage/Long Wooden Building;

- Several pits, supporting pillars for ground wooden structures, for now without exact outlines.

Overlapping of trenches and pits for "foundations" were registered. This confirms the previous conclusion that there were at least three building stages of wooden constructions on the site.

In grid squares 276, 293 and 294 were gathered additional data for the Rectangular Kiln, uncovered in 2017. Several more holes for the shed that was covering it have been registered, as well as two larger pits in front of the entrance of the kiln, to the West (Fig. 1B, 1C). The pottery from the pits was in large quantities and confirmed the established suggestion for the dating of the kiln in the Post-capital period of Pliska.

The excavated structures in 2018 and the finds from them completed the notions for the usage of the area of the eastern part of the Citadel from the end of the 8th to the middle of the 11th century.

№ 3. КРЪГЛА КАМЕННА ПЛОЩАДКА В ПЛИСКА. ПРОУЧВАНИЯ ПРЕЗ 2018 г.

Андрей Аладжов, Евгения Коматарова-Балинова

Полевият сезон 2018 на обект „ККП и северна периферия" започна с две основни цели – изясняване хронологията на ККП и свързаните с нея структури, и предварителни наблюдения и заключения върху относителната хронология на сгради и структури, северно от Цитаделата в Плиска.

В изпълнение на първата цел започна вдигането на каменната настилка на ККП в квадрати 5Ж, 2Ж, 6А и 3/4А.

В изпълнение на втората цел продължи проучването на структури таен ходник и свързани с него съоръжения с посока запад – изток в квадрати 2М, 3М, 4М, 6М и 6Н.

Вдигането на каменната настилка в посочените квадрати показа, че площадката е редена от разноформатни, грубо очукани мергели, късноантични тухли, варовикови квадри и камъни. Най-разнообразен състав тези сполии имат в югозападната периферия. Там са били употребени фрагменти от мраморна архитектурна украса – корнизи и добре одялани варовикови квадри.

Всички тези наблюдения сочат, че строителният материал за изграждането на ККП е извличан от монументалните градежи в Цитаделата и от фортификационните градежи на Вътрешния град, особено след преправките на портите и кулите на каменната крепостна стена.

Реденето на площадката е ставало по следния начин: в чистия глинест льос строежът е започвал с оформянето на легла за всеки един камък, с различна дълбочина, като през цялото време се е

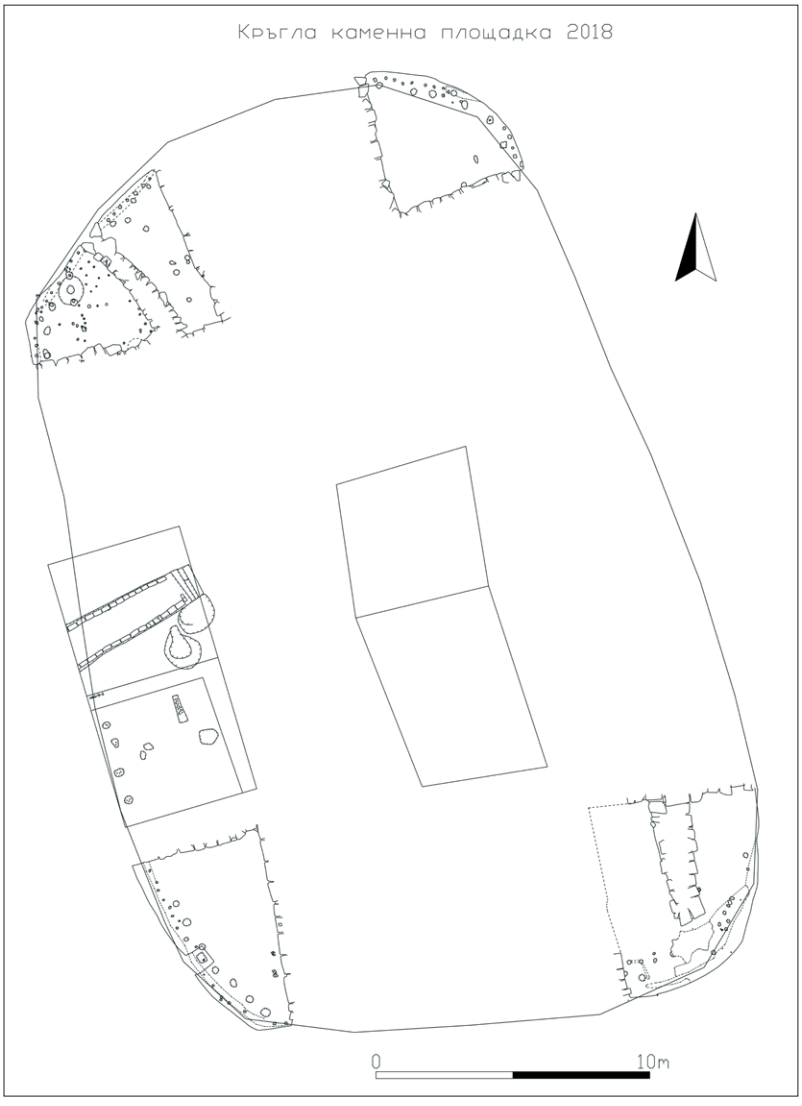
спазвала естествената денивелация на терена с посока СЗ – ЮИ. За допълнителна спойка, освен жълтата глинеста пръст, е използвана и кафява, също добре пречистена. При последния ред от периферията за подравняване и нивелиране са поставяни и парчета розов хоросан и късноантични тухли в леглата на квадрите.

При изчерпването на първия пласт в СЗ и в ЮЗ периферия се откри и керамика – фрагменти от 6 различни сферични гърнета – дъна и устия – изработени от пречистена глина, добила след изпичането сиво-черен цвят, с излъскана украса по гърлата и плещите. Заедно с тях – устие от гърне, чиято повърхност е покрита с тънка жълто-зелена глазура. Според досегашната относителна хронология на керамиката от Плиска, тези съдове се отнасят в средата – втората половина на X в. В югозападната периферия бе открит фрагмент от устие на сложно профилирано гърне, източено на бързо грънчарско колело, от пречистена глина, добила след изпичането червеникавокафяв цвят.

Наличието на подобни фрагменти, заедно с такива от червеноангобирани съдове от засипката на площадката, е в полза на наше поранно предположение, че площадката е била престроявана, достроявана и ремонтирана в западния си участък няколкократно, както сега става ясно, за период, продължил от средата на X – до началото на XI в.

Площадката не е засипана едновременно. Отделни участъци от нея са останали открити. По тази причина в СИ ѝ периферия е било изградено жилище непосредствено върху настилката.

Изчерпването на 0,50 м насип под периферията на площадката показа, че под нея съществува дървена сграда (обр. 1), също с елипсовиден план, чиито граници са маркирани от траншея с ширина 0,15 – 0,20 м и дълбочина 0,40 – 0,45 м. Че тази траншея е носила конструкция, подобна на плет, говорят гнездата от колове, побити на сравнително равен интервал в нея и с еднакво запълване.

Обр. 1. Дървена сграда под ККП – план

Fig. 1. Wooden building beneath the Round stone place – plan

Обр. 2. Таен ходник с посока изток – запад

Fig. 2. Secret passage oriented East – West

Пред траншеята, към вътрешността на сградата беше разкрит втори ред от конструктивни ями, които са с по-голям диаметър, до 0,30 м, и също са с еднакъв насип. В тях също се регистрираха легла за греди с кръгло сечение. Наблюденията при разкопаването на СЗ периферия показаха, че сградата

Обр. 3. Дървена сграда под ККП – фото

Fig. 3. Wooden building beneath the Round stone place – photo

е имала три етапа на строителство или преустройства. Това ясно личи от суперпозициите: оградна траншея – конструктивни ями.

Разкриването на дървената сграда с елипсовиден план насочи и към друго допускане – изходът на тайния ходник най-вероятно се е съобразявал с нея, защото попада във вътрешността ѝ, и точно там завършва със стълби и с наземна конструкция.

Разкопаването на тайния ходник по северната периферия на ККП се осъществи в квадрати 6М – Н, 2, 3, 4М (обр. 2).

Данни за неговата хронология даде керамиката. Според наличието на фрагменти от амфоровидни съдове, засипването на ходника най-вероятно се е случило в средата на IX в., тоест функционирането му се отнася преди тази дата.

Непосредствено върху насипа на ходника се допроучи огнище, което е засводено и с тухлен под. То се отнася към началото на XI в., за което говори високият относителен дял на глазираната керамика и на съдовете, източени на бързо колело, предимно тънкостенни гърнета, с врязана украса.

И огнището и отчасти насипът на ходника са разрушени от най-късната структура в квадрати 2М-3М – каменен разсип с обща дебелина 1,32 м. Керамиката, добита от него, е ясен пример за обърната стратиграфия, при която фрагменти от съдове, изработени на ръка и такива от червеноангобирани съдове попадат при най-високите нива на този разсип. Най-късните – източените на бързо колело и глазираните, са при максимално достигнатата му дълбочина.

Разкопките от сезон 2018 доведоха до разкриването на първата дървена сграда в Плиска (обр. 3), с която е свързан таен ходник. Разкриха се важни участъци от трасето на другия таен ходник с посока изток – запад. Обработката на керамиката и съответно предварителните наблюдения върху относителната хронология показаха, че дървената сграда под площадката и свързаният с нея ходник са били синхронни с част от монументалните градежи в Цитаделата – Езическото капище, Малкия дворец, Големия басейн.

За важността, която обитателите на Плиска са придавали на това място, е показателен фактът, че ККП повтаря почти изцяло границите и очертанията на дървената сграда, но вече ползвайки като строителен материал деструкциите на същите тези градежи от Цитаделата, с които предхождащата я дървена постройка е съществувала на по-ранен етап, в столичния период.

В подкрепа на миналогодишното ни заключение – че обект „ККП и северна периферия“ се очертава като реперен, изобщо за Плиска, говорят данните от обработката на керамиката. Тя обхваща без прекъсване средата – втората половина на VIII – докъм 30-те години на XI в., с други думи – от най-ранния до най-късния период, доказан археологически в живота на Плиска.

ROUND STONE PLACE IN PLISKA – THE 2018 CAMPAIGN

Andrey Aladzhov, Evgenia Komatarova-Balinova

The results can be summarized in a few lines.

Wooden building beneath the Round stone place (RSP). Under the RSP we excavated the first wooden building in Pliska connected with a secret passage (Fig. 1, 3).

Secret passage with east – west direction (Fig. 2). Excavation of the secret passage took place in the northern periphery of the RSP. The pottery provided details concerning its chronology. According to the presence of fragments of amphora vessels, it functioned prior to the mid – 9th c.

№ 4. ДВОР, СЕВЕРНО ОТ ЦИТАДЕЛАТА ВЪВ ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА ПРЕЗ 2018 г.

Станислав Станилов, Мариела Инкова, Станислав Иванов, Панайот Антонов

През 2018 г. проучването бе проведено през м. август – септември под ръководството на проф. д.и.н. Ст. Станилов и гл. ас. д-р М. Инкова от НИМ с финансиране осигурено от Министерство на културата чрез НАИМ при БАН. В екипа участваха С. Иванов (НАИМ) и П. Антонов (НИМ).

Основните цели на разкопките бяха: 1) да се допроучи теренът непосредствено около разкрития през 2017 г. резервоар за питейна вода, като по този начин се предостави възможност за неговото подходящо експониране и 2) да продължи планомерното проучване на терена в рамките на дървената ограда, засечена северно от цитаделата във Вътрешния град на Плиска.

В рамките на археологическите разкопки се проучи площ от около 100 кв. м (попадаща в 10 археологически квадрата), със средна дебелина на културния пласт около 1,20 м, като на места тя достига до 3,50 м. Цялата проучена площ попада под и западно от туристическата алея, водеща от северния вход на Цитаделата към музея.

В резултат на проведените проучвания се разкриха разнообразни по характер структури, които обхващат времето на цялото съществуване на Плиска като столичен и следстоличен център. Въз основа на направените стратиграфски наблюдения по време на проучванията и анализа на материала, произхождащ от отделните структури може да се представи следната периодизация на съоръженията.

Структури от Столичния период (IX в.)

Най-ранната структура в сектора се явява отсечката от подземен таен ходник, попадаща в кв. 28/40. Разкритата част от нея има дължина 2,50 м, а подът му се достигна на дълб. 3,46 м от съвременното ниво на терена (обр. 2). Той е с ширина 1,25 м и устройството му не се различава от останалите негови проучени части. Покрай стените на изкопа са наредени в една редица половинки тухли, върху които са стъпвали плътно наредените една до друга дървени греди, играещи роля на облицовка и подпори да тавана. Входът на този подземен таен ходник започва от североизточния ъгъл на Езическия храм в Цитаделата, като се явява и синхронен на него и може да се датира в първата четвърт на IX в. Завършва с полегата рампа на около 30 м североизточно от мястото, под настилката на каменния площад, проучена през 2018 г.

След изоставянето му, вероятно не по-късно от средата на IX в., в неговото запълване се врязват ями и траншеи за дървени стълбове. Една от тях беше проучена в кв. 41. Подобна яма се проучи през 2017/2018 г. в кв. 27/39. Те имат идентично устройство и запълване. Въпреки че разстоянието между тях е около 10 м, може да се предполага с голяма сигурност съществуването и на други, които са унищожени при изграждането на резервоара (щерна) за питейна вода. Допълнителен довод в подкрепа на това предположение ни дава аналогична редица от ями, вървяща на около 1,80 м западно от тяхната линия. От нея през 2017 г. бяха проучени 4 ями, а през 2018 г. още 6 попадащи в кв. 26, 29, 30, 35 и 36. Едни от тях са проучени частично, тъй като остават под каменния ограден зид. Посоката и на двете редици ями е север – юг, а линиите им предполагат, че тяхното начало води от двете страници на

Обр. 1. Ситуационен план на структурите от IX век

Fig. 1. Plan of the 9th c. structures

северния вход на т. нар. Дървена Цитадела. Засега няма яснота дали са представлявали ограда фланкираща от двете страни „улицата" водеща от северния вход на Цитаделата към северната порта, или на основи на закрита „улица".

В даден момент дървените стълбове са били демонтирани, а по линията на ямите се появяват две траншеи, които вероятно принадлежат на дървени огради, ограничаващи от изток и запад тази „улица". Източната траншея бе проследена през 2017 г. в кв. 39 и 40, а през 2018 г. в кв. 41. Западната траншея най-ясно пролича през 2017 г. в кв. 27/28. През 2018 г. тя бе установена в кв. 25, 35 и 36. Нейното проучване бе силно затруднено от факта, че тя почти изцяло попада под каменния ограден зид (обр. 3).

Структури от Следстоличния период (X в).

През 2017 г., в квадрат 27 и 30, се проучиха отсечки от трасето на каменен ограден зид с посока

север – юг (обр. 3). Той е известен от по-старите изследвания на Плиска, като началото му води от западната страница на северния вход на Цитаделата и завършва при западната страница на северната порта на каменната крепост. В основата си е широк 1 м. Изграден е от дялани и ломени мергелни и варовикови камъни, на места в градежа се срещат и тухли, спойката навсякъде е глина. През 2008 г. той бе разчистен в кв. 29, 26 и 36. В кв. 26 и 36 се установи, че в този участък е запазен до втори ред от суперструкцията. Разлика в нейния градеж и този на субструкцията не се забелязва.

Структури от края на X – XI в.

В кв. 29 се проучи бъркало за розов хоросан. Има четвъртита форма и размери 1,5 х 2 м, подът му е от камъни и тухли, а бордюрите отстрани само от тухли. Заедно с останалите 2 бъркала и варницата то се свързва с изграждането на резервоара за питейна вода. Пряко към неговото функциониране може да се причисли отсечката от водопровод, състояща се от три глинени тръби, разчистени в кв. 41.

С този последен период от живота в Плиска се свързва и регистрираното в кв. 35 ниво от сивопепелив, горял пласт, от който произлизат няколко находки – бронзов кръст енколпион, железни предмети и др., а така също плитка яма, врязваща се в каменния ограден зид в южната част на кв. 36.

Обр. 2. Сегмент от трасе на таен ходник южно от водохранилището в кв. 40

Fig. 2. Segment of the route of a secret passageway south of the water reservoir in grid square 40

Обр. 3. Ями от редица дървени стълбове с траншея за дървена ограда и каменна стена върху техния насип в кв. 35 – 36

Fig. 3. Pits from a row of wooden poles with a trench for a wooden fence and a stone wall on top of their embankment in grid squares 35 – 36

Получените през 2018 г. резултати допълват представата за облика на Плиска като столичен център и за неговото развитие след преместването на столицата във Велики Преслав. Особено важни са данните за двете редици от ями за дървени стълбове и техните наследници – траншеите от огради, които показват една приемственост в градоустройствената концепция на столичния център. Ясен белег за промяна настъпва в X в., когато бива изграден каменният ограден зид, чрез който става отделянето на едно пространство в северозападната част каменна крепост. Засега не са ясни причините и обстоятелствата наложили това, но с продължаването на проучванията и натрупването на нови данни и този въпрос ще може да бъде решен с голяма доза вероятност.

COURTYARD NORTH OF THE CITADEL IN THE INNER CITY OF PLISKA IN 2018

Stanislav Stanilov, Mariela Inkova, Stanislav Ivanov, Panayot Antonov

The 2018 campaign focused on the drinking water reservoir. It aimed at clarifying the connections between the remains of the wooden facilities and the monumental structures (Fig. 1). A 2.50 m long and 3.46 m deep section of the secret passageway was uncovered south of the Citadel (Fig. 2), dating back to the first half of the 9th c. A number of pits, left by wooden poles, were also revealed. They were set in a line, oriented S – N and remained under the stone wall dating back to the 10th c. (Fig. 3). Similar row of poles was located parallel to the first one, 5 meters to the east of it. Probably they were left by a wooden fence on a street leading to the Northern Gate.

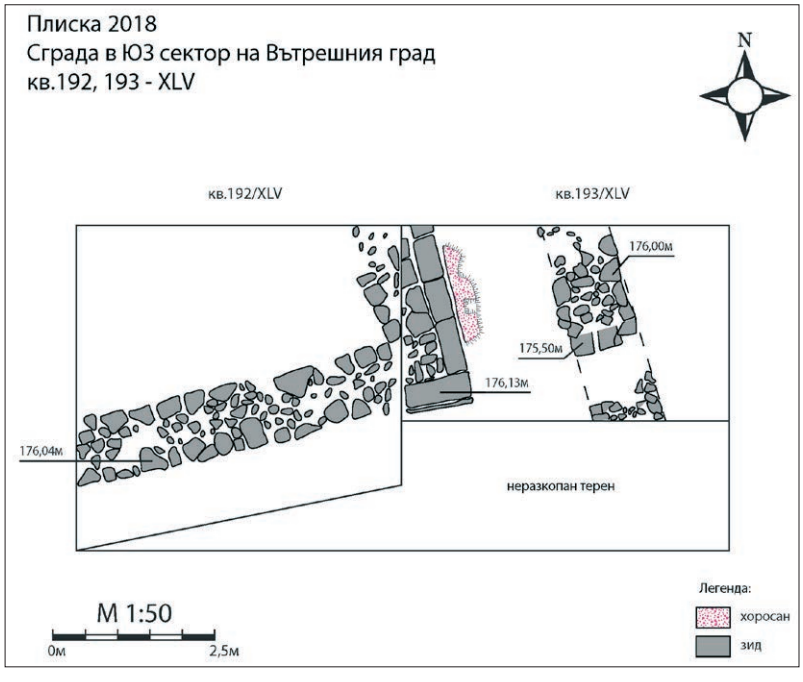
A section of the same enclosing wall which was erected along the wooden one after its demolition, probably during the 10 – 11th c., was revealed. A pink mortar stirrer, a section of a ceramic pipeline, a bronze pectoral cross, fragments of glass bracelets, shards of flat glass, deformed iron wedges, and a sphere of solid stone, cut smoothly on one side, dated to the same period.

№ 5. НИАР „ПЛИСКА“. СГРАДА В ЮГОЗАПАДНИЯ СЕКТОР НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД

Христина Стоянова

Целта на проучванията през този сезон беше да разкрием югоизточния ъгъл на комплекса, както и да проследим пътя на два отводнителни канала, изградени съответно от каменни плочи и каменни блокове.

За разкриването на ъгъла на оградния южен зид на комплекса заложихме сондаж 4 х 3 м, който попада в кв. XLV/193 и 194 от общата план квадратна мрежа на Вътрешния град, но още при 0,40 – 0,60 м дълбочина стана ясно, че в този сондаж попада зид, но той не е ъгълът на комплекса, който проучваме. За целта започнахме разкопаването на кв. XLV/192. Още след премахването на чимовия слой от 0,20 м достигнахме до ЮИ ъгъл и разкрихме част от дължината на южния зид. В този квадрат достигнатата дълбочина е 0,40 м. С откриването на ЮИ ъгъл се затваря целият комплекс от юг. Той има дължина от 113,50 м. Между ъгъла на комплекса и новоразкрития зид в кв. XLV/193 има разстояние от 1,60 м и са успоредни един на друг. Начинът на изграждане също е идентичен, полуобработени камъни на калова спойка. Новоразкритият зид продължава в южна посока. Може да се предполага, че сме попаднали на западната стена на неизвестен комплекс, развиващ се в източна посока (обр. 1). В кв. XLV/193 и 194 достигнатата дълбочина е 1,30 – 1,40 м. В проучената част на източната стена на оградния зид на комплекса отново разкрихме и документирах-

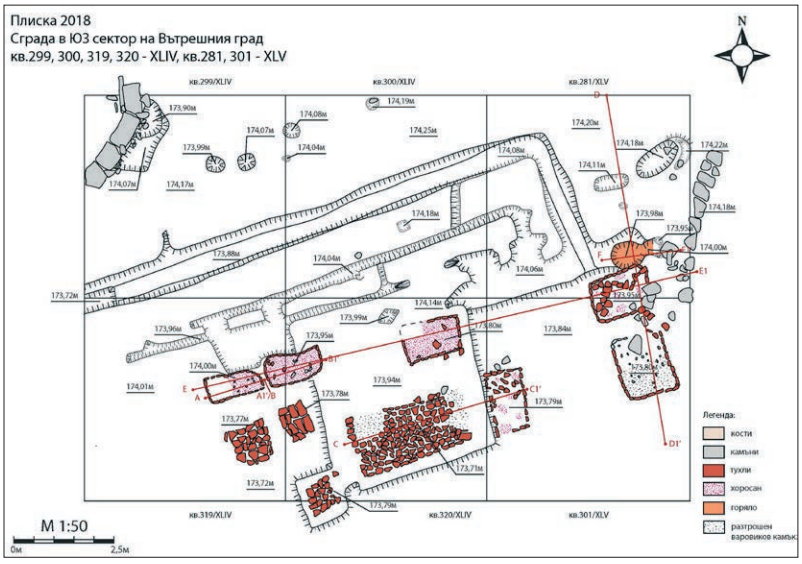

Обр. 1. Югоизточен ъгъл на архитектурния комплекс и новооткритият зид източно от него

Fig. 1. Southeast corner of the architectural complex and the newly discovered wall located east of it

ме кора от розов хоросан, с приблизително правоъгълна форма и следа от четвъртита греда в него, долепена до зида. Такива съоръжения бяха проследени по протежението на целия южен зид. Под тях, при всички проучени такива, се очертават ями, които частично остават под оградния зид. И при новоразкритото от изток, на достигнатото ниво, ясно личи вкопана структура запълнена с жълто кафяв цвят.

Западно от входа на комплекса, където преминават в южна посока двата отводнителни канала и южната траншея на най-ранната дървена сграда с посока изток – запад заложихме нови квадрати, които попадаха между проучения от нас терен и петметровата ивица от стари разкопки при разкриването на крепостната стена. Непроученият терен попада в кв. XLV/281, XLIV/299, 300, 319, 320. Достигнатата дълбочина при тях е 1,40 – 1,50 м от съвременното ниво. В тях на дълб. 1,10 от съвременния терен се достигна плътен слой от камъни (варовици и речни), фрагментирана строителна керамика, буци розов хоросан и фуги от квадров градеж. Пръстта е примесена с въгленчета, разтрошена на ситно керамика и много малки камъчета. Почти в правилна посока изток – запад този пласт в горната си част граничи от юг с плътен, подравнен и трамбован насип от много ситен чакъл, без примеси от пръст. След изчерпването му, на дълб. 1,40 м от съвременния терен, се достигна до ниво от подравнен и трамбован разложен мергел и жълта глина. Същият беше проследен и в предходните сезони. Той лежи непосредствено върху стария хумус, като в него се регистрират вкопани структури, а от своя страна той заляга други, една от които е сградата, чиято основа е изградена от траншеи и ями и датирана края на VIII – нач. на IX в. (обр. 2). В новопроучените квадрати беше разкрита траншея за основа на дървена ограда или сграда с посока изток – запад, която в кв. XLV/281 под прав ъгъл завива в южна посока. Тя се откри като тъмна ивица в подравненото ниво от глина и мергел и след изчерпване на около 10 см в нея се очерта по-тясно легло с дълб. 0,20 см, запълнено с жълто кафява пръст. Южно от описаната траншея и западно от ъгъла, който прави, се очертаха тесни вкопавания, които вероятно са следи от хоризонтални греди или други съоръжения свързани с основната. Както и по-ранната сграда с траншеи така и новооткритата са успоредни с крепостната стена.

Обр. 2. Основи на новооткрита дървена конструкция

Fig. 2. Foundations of the newly discovered wooden construction

Обр. 3. Хоросанови бъркала до южната крепостна стена

Fig. 3. Mortar beds next to the southern fortress wall

Макар и да бяхме си поставили за цел да проследим отока на отводнителните канали и съотношението им с крепостната стена и съответно един с друг, на този етап на проучвания не се оказа възможно. Каналът изграден с каменни плочи и преминаващ под плочника на сградата рязко завива на запад и излиза от проучвания от нас терен. За да проследим трасето на канала, граден с каменни блокове, свалихме пласт с деб. 0,20 м в кв. XLV/301, който попада в петметровата ивица проучена от Иван Захариев, (Захариев 1979, 108 – 139). Точно по трасето на канала разчистихме две хоросанови бъркала изградени от фрагментирани тухли и с полепнал бял хоросан по дъната им. Проследяваният

от нас канал допира до едно от бъркалата и не продължава на югозапад. Не можем да бъдем сигурни кога е демонтиран, в средновековието или по време на проучванията на крепостната стена. Освен тези две бъркала разчистихме още осем, като част от тях са проучвани и при предходни разкопки, но отново документирахме. Всички са разположени на малко разстояние едно от друго (обр. 3).

През кв. XLIV/279 и 280 преминава южната траншея на най-ранната сграда. Тя беше проучена през 2016 г. (Стоянова 2016, 526 – 529), но тогава не успяхме да изчерпим ямите, които се очертаха на дъното на траншеята. Те са разположени срещуположно С – Ю, образуващи своеобразна осморка. Северната линия от ями залягат частично южната и пълнежът им се различава с това, че е примесен с въглени. От своя страна тези двойки от ями, разположени на разстояние едни от други са свързани с хоризонтално положена талпа на дъното на траншеята. Не продължихме с проследяването на траншеята на запад, която преминава през кв. XLIV/299, защото приключваме проучванията за този сезон на нивото на трамбования жълт пласт, а от разкопките извършени в кв. XLIV/279, където е достигнат старият хумус и е очертана траншеята на сградата, ясно личи как жълтият насип я покрива.

Литература

Захариев 1979: И. Захариев. Южна крепостна стена на Плиска и некрополът открит до нея (разкопки през 1971 – 1974 г.). – Плиска – Преслав, I, София, 1979, 108 – 139.

Стоянова 2016: Хр. Стоянова. Сграда в югоизточния сектор на Вътрешния град на Плиска. – Археологически открития и разкопки през 2016 г., София, 2017, 526 – 529.

PLISKA – BUILDING IN THE SOUTHWEST SECTOR OF THE INNER CITY

Hristina Stoyanova

The southeast corner of the architectural compound that we excavated so far was detected as a result of the 2018 archaeological campaign. A section of a newly dicovered wall, oriented N – S, was registered. It was parallel to the southeast corner and the eastern wall of the compound and was located 1.60 m away from it. It was assumed that this was the west wall of an unknown compound developing eastwards (Fig. 1).

New grid squares were set southwest from the entrance of the compound. At a depth of 1.40 m from the contemporary ground level was detected a layer of aligned and beetled decomposed marl and yellow clay. It lied directly on top of the ancient humus. Few negative structures were related to this layer. The layer itself overlapped other structures such as the building whose base was formed by trenches and pits, and dated from the end of 8th – beginning of the 9th c. (Fig. 2). A new trench for a wooden fence or a building with direction east – west was revealed in the newly researched grid squares.

Ten mortar beds were discovered and documented as a result of tracing the layout of the two stone channels. They were all placed close to each other and were dug into the old humus (Fig. 3).

№ 6. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ ПРИ ПОДМЯНА НА ВОДОПРОВОД НА УЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“, ГР. ПЛИСКА, ОБЩ. КАСПИЧАН, ОБЛ. ШУМЕН

Христина Стоянова

Археологическото наблюдение се извърши в рамките на 14 дни в периода 14.09. – 6.10.2018 г. въз основа на разрешение № 372/09.08.2018 г.

Цели на археологическото проучване: установяване на наличие или липси на археологически структури върху терена предназначен за подмяна на водопровода.

Наблюдаваният терен се намира в югоизточната част на Външния град на Плиска. Обхванатата

площ е 770 кв. м, разположена по трасето на водопровода, който има обща дължина 650 м, с ширина 1 м и сградни отклонения с обща дължина 150 м, ширина 0,80 м.

Изкопните работи бяха извършени последователно, като първо се започна от моста, който разделя улица „В. Левски“ на две с цел да се залови трасето на стария водопровод, след което изкопите продължиха първо на запад, до кръстовището с централната улица на гр. Плиска „Хан Омуртаг“ и след това на изток до края на населеното място, откъдето влиза главният водопровод. Изкопани бяха и странични изкопи за подвързване на домакинствата. Основният изкоп е с размери дължина 650 м ширина 0,80 – 1 м дълбочина 1,50 – 1,90 м, страничните с размери 0,80 м ширина и средна дълбочина 1,20 м. В западната част или както е отбелязана в проектната документация като първи етап изкопът беше направен към страната на нечетните номера. В източната половина на тази отсечка на достигнатата дълбочина все още се копаеше черна пръст, докато в западната половина на дълбочина 0,70 – 0,80 м се достигна до чиста льосова пръст. По трасето на целия изкоп вкопани структури не бяха локализирани. Също така, освен единични фрагменти от т. нар. турски керемиди и фрагменти от съдове от XIX в., други находки не бяха открити.

Изкопните дейности в източната част на трасето, след моста, продължиха по същата линия от към нечетните номера, но тук на места изцяло, а на други частично изкопа попадаше по трасето на стария водопровод. На места, на дълбочина от 1 – 1,20 м се достигна до мергел. Не се откриха никакви находки и не се локализираха вкопани структури.

По време на направеното наблюдение на изкопните работи по подмяна на водопровод в гр. Плиска, ул. „Васил Левски“ не бяха локализирани нови археологически обекти.

ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF THE EXCAVATIONS CAUSED BY THE REPLACEMENT OF THE STREET WATER SUPPLY OF “VASIL LEVSKI” STR., PLISKA, KASPICHAN MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT

Hristina Stoyanova

The surveyed area was located in the southeastern part of the Outer city of Pliska. An area of 770 m^2 along the pipeline was surveyed. The pipeline had a total length of 650 m and a width of 1 m. The ramifications from the main pipeline had a total length of 150 m and were 0.80 m wide. No new archaeological sites were documented during the survey of the excavations for the replacement of the street water supply.

№ 7. РЕЗУЛТАТИ ОТ АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ В ЮГОЗАПАДНАТА ЧАСТ НА ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА ПРИ ИЗГРАЖДАНЕТО НА „УЛИЦА ОТ ОК 117 ДО ОК 112, СЪГЛАСНО КОМУНИКАЦИОННО-ТРАНСПОРТНИЯ ПЛАН НА ГР. ПЛИСКА, ОБЩ. КАСПИЧАН, ОБЛ. ШУМЕН“ ПРЕЗ 2018 г.

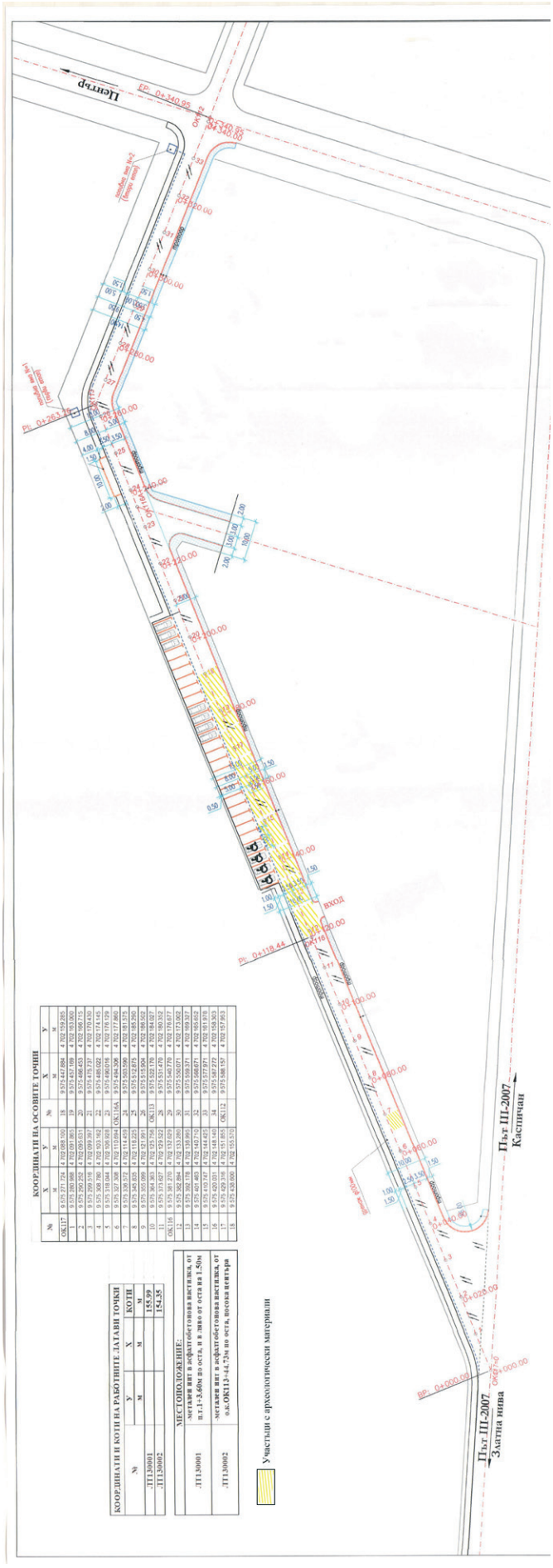
Христина Стоянова

Археологическото наблюдение по време на изкопните дейности за подготовка на легло за изграждането на нова улица беше проведено в рамките на 6 работни дни в периода 16.07. – 21.07.2018 г. въз основа на разрешение № 354/16.07.2018 г. и договор № 102/10.07.2018 г. между РИМ – Шумен и Община Каспичан.

Цели на археологическото проучване: Установяване на наличие или липси на археологически структури върху терена предназначен за строителство на улица.

Обхванатата площ е 2520 кв. м, разположена по трасето на пътя, което има обща дължина 340 м с ширина 6 м на платната и прилежащ паркинг с дължина 60 м с обща ширина 14 м (платно и паркинг място). Трасето попада в непроучвана с разкопки зона в югозападната част от територията на Външния град на НИАР „Плиска“.

Изкопните дейности бяха извършени поетапно, като се започна от запад на изток с отнемане на

Обр. 1. План на новата улица и локализирания археологически обект

Fig. 1. Plan of the new street and the localized archaeological site

земни маси с дълбочина от 0,40 – 0,50 м от съвременния терен (обр. 1). За яснота при описанието на извършеното наблюдение платното, което граничи с Комплекс „Стара Плиска“ обозначаваме като дясно. Преди започване на изкопните работи за изграждане на улица върху дясното платно във времето е бил насипан чакъл и трасето използвано като временен път при строителните дейности на Комплекса. При него по време на прокопаването се отне 0,20 м чакълена насипка и 0,20 м земна маса, черна хумусна пръст. В лявото платно и трасето определено за паркинг се отне земна маса до 0,40 – 0,50 м от съвременното ниво. Изкопните работи започнаха от 40-тия метър отбелязан в плана на улицата. На терена са поставени обозначителни коти през 10 м, които използвахме и ние при нашето наблюдение като ориентир. В левия край на лявото платно беше прокопана траншея с дълбочина 0,30 м и ширина 0,40 м предназначена за полагане на дренажна тръба. От 220-тия метър до 335-тия м, на 1,20 м от банкета беше прокопан изкоп с дълбочина 0,70 м от нивото на леглото или 1,20 м от съвременното ниво с ширина 0,60 м предназначен за подмяна на водопроводна тръба. Съществуващото трасе за водопровод остава в дясно от новото, спрямо посоката която приехме за ориентир. Прокопани бяха и две попивни ями за дренажите с размери 2 х 2 м.

Резултати от наблюдението

На достигнатата дълбочина в леглото на улицата от 0,50 м археологически структури се откриват при 70-тия м в дясното платно и от 120 до 190 м върху двете платна. На достигнатата дълбочина се виждат петна от смесена пръст, без да могат да се локализират граници. От тях бяха събрани отделни фрагменти керамика и животински кости. По терена се наблюдаваха и различни по големина фрагменти от тухли. Керамичните фрагменти са с характерни белези на производство в X в. (обр. 2). При 145-тия м, в централната част на пътя и в лявото платно се откроиха ивици от мергелни камъни. Едната има приблизителна посока изток – запад,

а другата север – юг. От това, което се вижда на терена план не може да бъде определен.

Заключение

Според достигнатото ниво и събраните керамични фрагменти на този етап може да се заключи, че се касае за част от еднослойно селище с вкопани жилища съществувало през X в.

Обр. 2. Керамични фрагменти открити по време на наблюдението

Fig. 2. Ceramic fragments found during the surevey

RESULTS OF THE ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF THE EXCAVATIONS OF A SITE IN THE SOUTHWESTERN PART OF THE OUTER CITY OF PLISKA CAUSED BY THE CONSTRUCTION OF THE "STREET FROM 117 OK TO 112 OK ACCORDING TO THE COMMUNICATION-TRANSPORT PLAN OF PLISKA, KASPICHAN MUNICIPALITY, SHUMEN DISTRICT" IN 2018

Hristina Stoyanova

The southwestern part of the Outer City of Pliska was surveyed during excavations for the construction of a new street. The street had a length of 340 m and was located in an area that was not previously excavated. Archaeological structures were recorded at a depth of 0.50 m at the 70th m in the right lane and from the 120th to the 190th m in both lanes of the street.

At this depth spots of mixed soil appeared but their borders could not be localized. Single ceramic shards and animal bones were collected from those spots of soil.

Brick fragments, differing in size, were spotted on the site.

The ceramic fragments had characteristic features for the 10th c. pottery production.

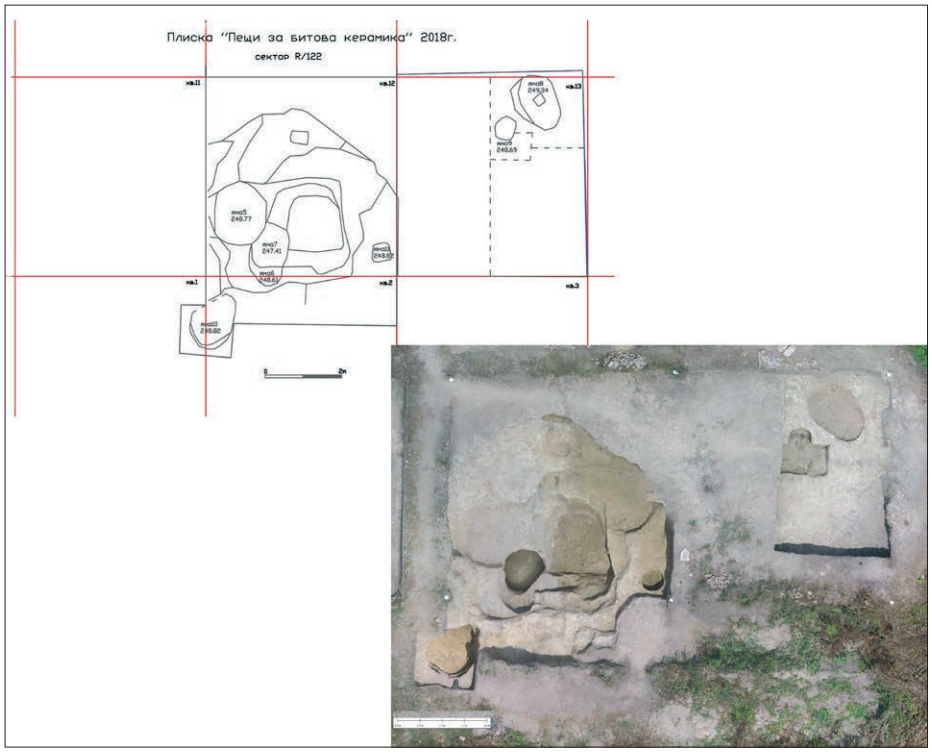
According to the reached level and the collected ceramics at this stage it can be concluded that this was a part of a single-layer settlement with dugouts dated in the 10th century.

№ 8. ПЕЩИ ЗА БИТОВА КЕРАМИКА НА ЛЕВИЯ БРЯГ НА АСАР ДЕРЕ В НИАР „ПЛИСКА" – ВЪНШЕН ГРАД

Станимир Стойчев, Станислав Иванов

През месец юли 2018 г., с Разрешение за теренно археологическо проучване № 152/25.05.2018 г., се проведе етап от проучванията на обект „Пещи за битова керамика на левия бряг на Асар дере", Външен град на Плиска, НИАР „Плиска".

Обектът е разположен в северозападната част на Външния град на Плиска, на левия бряг на Асар дере. Засечен е през 2010 г., по време на издирването на археологически обекти във Външния

Обр. 1. План и ортофото на проучения терен

Fig. 1. Plan and orthophoto of the explored area

Обр. 2. Керамични съдове от яма 10

Fig. 2. Ceramic pots from pit No. 10

град. Същата година аварийно бе разчистена горивната камера на една от пещите, попадаща в иманярски изкоп. През 2014 и 2015 г. бе допроучена пещта и отчасти предпещното пространство. Като датировка откритата пещ се отнася към началото на II в.

През 2017 г. се извърши геофизично проучване на север от Пещ 1 и сондажно бяха проверени част от аномалиите.

През 2018 г. бе продължено проучването от предходната година в сектор R 122 – квадрати 1, 2, 12, 13 и 22. В квадрат 22 не бяха засечени структури, подемният материал в отнетия пласт е няколко фрагмента керамика със силно нарушена повърхност. В кв. 1, 2 и 12 бе допроучено вкопаването от 2017 г., както и бяха разкрити 5 ями. Откритият в тях и около тях материал (бронзов пръстен с врязан образ, фрагментирана керамика и обмазки от жилища) ги отнася към късножелязната епоха – V в. пр. Хр. Интерес представлява яма 10 в кв. 1 и 2 с два фрагментирани съда на ръка, положени един в друг. В кв. 13 бяха проучени две ями. Откритите фрагменти керамика в насипа им ги отнасят към II в. В североизточната част на квадрата беше засечена западната граница на предпещното пространство, част от което бе проучена през 2017 г.

Проведените през 2018 г. на обект „Пещи за битова керамика на левия бряг на Асар дере“ разкопки потвърждават наличието на пещи за керамика от римската епоха в източна посока, както и дават данни за непроучван досега етап от поселищното развитие във Външния град на Плиска, а именно – ранния период на късножелязната епоха – VI – V в. пр. Хр.

KILNS FOR COARSE WARE ON THE LEFT SHORE OF ASAR DERE IN PLISKA – OUTER CITY

Stanimir Stoychev, Stanislav Ivanov

The exploration of sector R122 started in 2017. During the 2018 campaign were revealed 5 pits. Based on the material found in them and around them (a bronze ring with incised image, fragmented pottery, and daub from dwellings), they were dated in the Late Iron Age – 5th c. BC. It has to be noted that in pit No. 10 were found two fragmented vessels vessels, hand-built, stacked one on top of the other.

The 2018 archaeological campaign on the site "Kilns for coarse ware on the left shore of Asar dere" confirmed the presence of pottery kilns from the Roman period in eastern direction and revealed evidence from a settlement in the Outer city of Pliska from the early period of the Late Iron Age – 6th – 5th c. BC.

№ 9. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 41 ВЪВ ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА ПРЕЗ 2018 г.

Константин Константинов, Гергана Илиева, Ивайло Кънев

Разкопките на обекта се проведоха в периода от 6 до 30 август, съгласно Разрешение за редовно археологическо проучване № 223/09.05.2018 г. Научен ръководител на проучването беше доц. д-р Константин Константинов, зам.-ръководители Ивайло Кънев и д-р Гергана Илиева, а научен консултант – проф. д-р Стоян Витлянов.

Целта беше проследяването на оградния зид на комплекса северно от проучените през 2014 и 2015 г. верижни помещения в югоизточния сектор на външния двор, както и цялостно проучване на североизточната част на вътрешния двор.

За да се проследи стратиграфията и да се установят евентуални ранни структури в югоизточния сектор на външния двор заложихме контролни сондажи: в помещение Н1 (север – юг) с размери 5 х 1,20 м; в помещение Н2 (изток – запад) с размери 4 х 1,20 м; западно от помещение Н3 (север – юг) с размери 8 х 0,60 м; северно от профила на предходния сезон (изток – запад), с размери 5 х 1,50 м.

В резултат на работата в този сектор се достигна до следните изводи:

В югоизточната част на външния ограден двор на комплекса са налице по-ранни структури. На този етап с известна сигурност можем да твърдим за наличието на вкопано жилище в западния ъгъл на сондаж № 4 и за траншея (север – юг) с ширина 0,40 м, чието трасе съвпада с това на сондаж № 3.

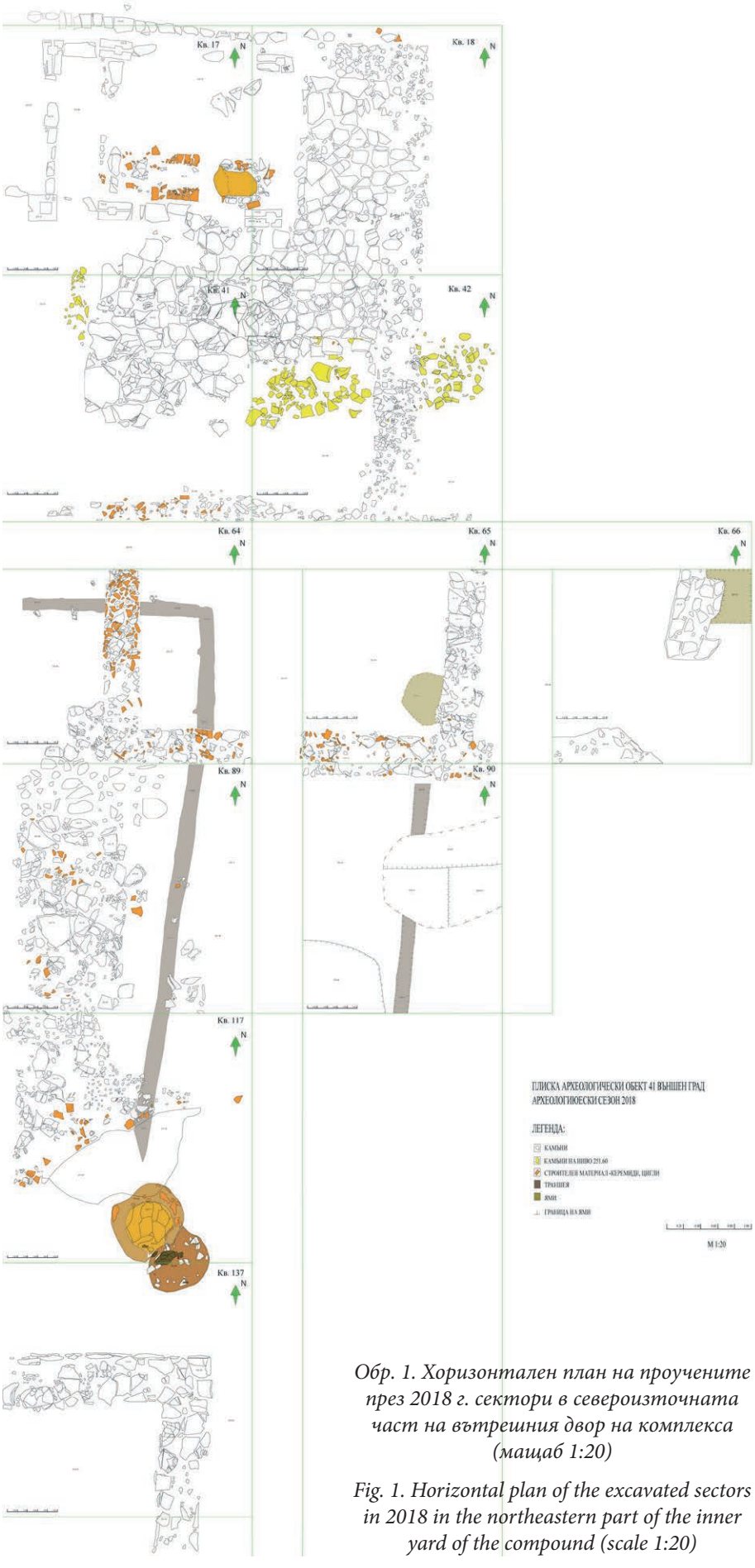
В сондаж № 4 не се откриха следи от трасето на източния зид. Причината е съвременен изкоп от средата на XX век, който е унищожил зида.

Работи се и в североизточната част на вътрешния двор на комплекса (обр. 1). Там продължи изчерпването на започнатите през 2011 г. квадрати, за да се проследи развитието на регистрираните тогава плочник и правоъгълна сграда. В резултат на проучванията стана ясно, че плочникът продължава в южна посока и достига до яма № 6 в кв. 113, която частично го нарушава и пресича. Състои се от едри, добре оформени плочести камъни, запълващи плътно цялото му трасе.

Под основите на плочника, в кв. 41 и 42 беше засечена по-ранна структура – редица от едри безформени камъни (изток – запад). Ширината ѝ е 1,40 – 1,70 м. Разкрита е на дълж. 1,65 м. Между камъните фрагментирани животински кости и дребни въглени.

Изцяло беше проучена и регистрираната през 2011 г. правоъгълна сграда в кв. 17 и 18 (обр. 2). Тя е с размери 7,60 х 3,80 м. Надлъжна ос запад – изток. По ъглите на зида и в средата на южната и северната стена големи каменни блокове с гнезда за греди и канали. Подовото ниво във вътрешността на помещението на места беше покрито с хоросанова замазка. Липсват археологически материали. След разчистване на каменните плочи източно от сградата се оказа, че тя има църковен характер и представлява малък параклис. Във вътрешното пространство личат притвор (1 х 3,80 м), наос (4,30 х 3,80 м) и полукръгла апсида.

На дълб. 1,20 м от съвременния терен в наоса се попадна на куполна пещ с отвор на запад и размери 0,85 х 0,85 м. От необработени камъни, запазени на височина 0,25 – 0,30 м. На дъното ѝ глинена подница с деб. 0,02 м. Западно от пещта предпещно пространство от две успоредни покривни керами-

Обр. 1. Хоризонтален план на проучените през 2018 г. сектори в североизточната част на вътрешния двор на комплекса (мащаб 1:20)

Fig. 1. Horizontal plan of the excavated sectors in 2018 in the northeastern part of the inner yard of the compound (scale 1:20)

ди (imbrices), завършващи с четириъгълни тухли.

Започна проучването и на друга постройка с верижен план (изток – запад) в кв. 41, 42, 65, 66 и 67. По-късната ѝ датировка в сравнение със сградите в комплекса се доказва от наличието на голям брой фрагментирана строителна керамика в основите на зидовете ѝ. Бяха проучени две от помещенията с размери 3,80 х 4 м. Ширината на основите е 0,80 м. Цялостното проучване на сградата предстои.

На дълб. 1 – 1,20 м от съвременния терен в кв. 66 се попадна на яма № 5. Неправилна цилиндрична форма с диам. 1,10 – 1,20 м. Пълнеж от рохкава, хумусна пръст с примеси от животински кости, фрагменти битова и строителна керамика, въгленчета. Дъното е на дълб. 1,30 м от съвременния терен и на 0,90 м от околния терен.

В североизточната част на кв. 67 подово ниво от трамбована глина на дълб. 1,60 м от съвременния терен и на дълб. 0,50 м от околния терен. Около него множество дупки от колове със среден диам. 0,07 – 0,10 м. Вероятно е вкопано жилище, чието цялостно проучване предстои.

Ранни структури са и траншеите от кв. 65, 89, 90 и 113. Траншеята от кв. 65, 89 и 113 има Г-образна форма. Насип от рохкава хумусна пръст с примеси от керамични фрагменти и животински кости в малка концентрация. Западното ѝ трасе е проучено на разстояние 4,10 м, а южното с дълж. 11,30 м достига до яма № 6, която

Обр. 2. Църковна сграда в кв. 17 и 18 (поглед от височина 15 м)

Fig. 2. Church in grid squares 17 and 18 (view from a height of 15 m)

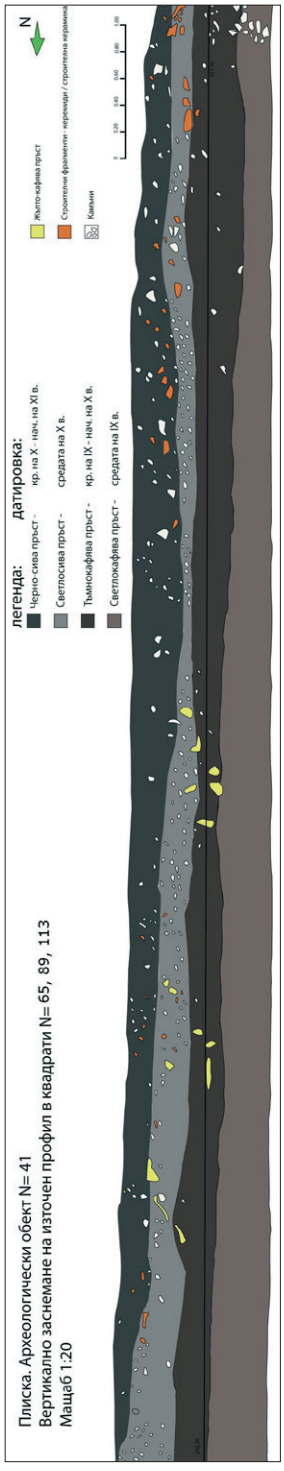
го прекъсва. Ширина на траншеята 0,20 – 0,30 м, а дълб. ѝ е 0,25 м. На места се забелязват гнезда с размери 0,30 х 0,25 м.

В съседния от изток кв. 90 траншея (север – юг) е с дълж. 4,80 м. Трасето ѝ частично е разрушено от късните ями № 2 и № 3. На места личат гнезда. Успоредността между двете траншеи, както и разстоянието между тях – 4,40 – 4,70 м, ни карат да смятаме, че те са функционално свързани.

В северозападния ъгъл на кв. 113 на дълб. 0,40 м от съвременния терен яма № 6 с диам. 1,50 м. Част от нея перфорира големия плочник в този сектор. Дъното на ямата е на дълб. 1,80 м от съвременния терен. Пълнеж от тъмнокафява пръст с фрагменти битова и строителна керамика, хоросан, въглени. Във вътрешността фрагмент от каменен блок с графити, фрагмент от плоска керемида с изображение на птица, три бронзови пръстена, една бронзова тока.

Югоизточно от яма № 6 се попадна на горивно съоръжение (пещ № 3), състоящо се от две горивни камери. Основната камера е с диам. 1,50 м. Във вътрешността две ребра от отухлена пръст, вероятно от скара. Липсват находки. Предпещното пространство е с диам. 1,20 м. Насип от горяла овъглена пръст и едри камъни. На юг от предпещното пространство стъпаловидна яма на дълб. 1,50 м от съвременния терен и на 0,50 м от ходовото ниво в квадрата.

Резултатите от 2018 г. показаха голяма интензивност на живота в североизточната част вътрешния двор на обект № 41, попадаща в хронологическите граници от средата на IX до края на XI в. (обр. 3). Усилията през следващия сезон ще бъдат насочени към цялостното проучване на този сектор и в проследяването на външния ограден зид на комплекса.

Обр. 3. Източен профил в кв. 65, 89, 113 (мащаб 1:20)

Fig. 3. Eastern cross-section in grid squares 65, 89, 113 (scale 1:20)

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF SITE NO 41 IN THE OUTER CITY OF PLISKA IN 2018

Konstantin Konstantinov, Gergana Ilieva, Ivaylo Kanev

The excavations of site No 41 were conducted from 6th to 30th August. It aimed at tracking the fencing wall of the compound north of the chain premises in the southeast corner of the outer yard and to a overall exploration of the northeastern part of the inner yard.

In the southeast corner of the outer yard controlling trenches were set. The layout of the eastern fence wall in the north could not be traced, because it was destroyed by a modern trench.

In the northeastern part of the inner yard, the grid squares from 2011 were completely explored and 6 new grid squares were set for excavations (Fig. 1). Among the documented structures are a church (Fig. 2), a pavement, a chain building, pits, trenches, a dug dwelling, and furnaces, all dated from the middle of the 9th to the end of the 11th c. (Fig. 3). The excavated layers containes fragments of ceramics, animal bones, mortar, pieces of coals, metal objects (coins, ornaments, household items, etc.).

№ 10. ГЕОФИЗИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ВЪВ ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА

Роланд Филцвизер, Волфганг Нойбауер, Андрей Аладжов, Йона Шлегел, Алоис Хинтерлайтнер, Нивес Донау, Ханес Шил, Мартин Гамон

През есента на 2016 г. и през пролетта на 2018 г. Институтът за археология и виртуална археология „Лудвиг Болцман“ (LBI ArchPro), в сътрудничество с Националния археологически институт – БАН и Римско-германския централен музей – Археологически изследователски институт (RGZM), проведе две геофизични проучвания за документиране на първата средновековна столица на България.

Първата кампания, в която бяха измерени общо 10 ха, се проведе между 4 и 10 ноември 2016 г. Втората кампания беше проведена от 1 до 11 май 2018 г., когато бяха измерени общо 25 ха.

През 2018 г. беше приложена Fluxgate магнитометрична система, както и 16-канален GPR масив, с единствената разлика, че този път немагнитната количка е теглена от ATV, което доведе до подобрение, мобилност на наблюдението на всички терени и още по-добро качество на данните. Въпреки че проучвателните полета на Вътрешния град са били изчистени от храсти, микротопографията е понякога доста груба поради археологическите останки, които отчасти все още могат да бъдат открити на повърхността.

Освен това дълбочината на проникване на GPR сигнал в Плиска е сравнително ниска. Въпреки това, прилагането на система от 250 MHz през 2018 г. доведе до значително по-голяма дълбочина на проникване и следователно видимост на археологическите структури, въпреки че пространствената разделителна способност, осигурена от системата 250 MHz, е много по-груба.

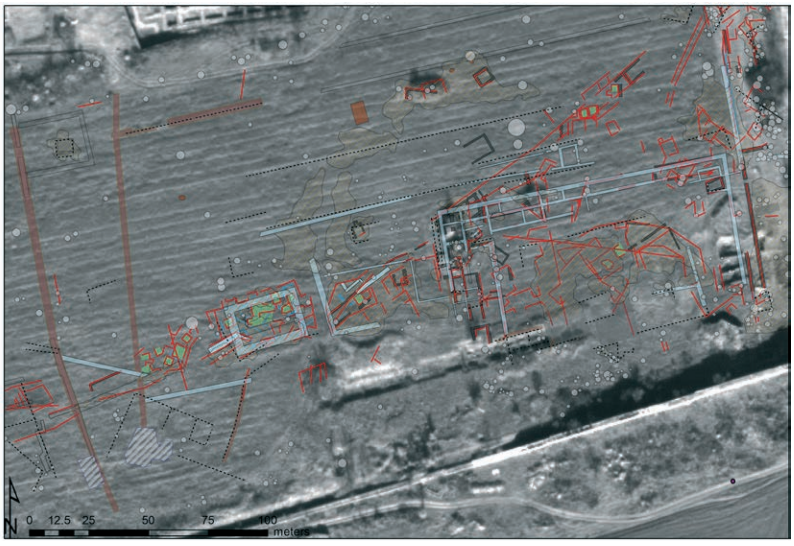
Четириканален SPIDAR GPR масив беше приложен през 2018 г. Четирите антенни двойки от 250 MHz PulseEkko PRO бяха монтирани в специално изработени метални ремаркета, теглени от ATV и разположени паралелно с 50 см разстояние между редовете. При постоянна измервателна честота от 50 Hz, измерванията се извършват с разстояние между редовете от около 3 – 6 см, в зависимост от скоростта на движение. В Плиска, поради неравния терен и за постигане на по-високо качество на данните, никога не се е надвишавала скорост от 8 км/ч. Така получената пространствена разделителна способност за проучванията SPIDAR възлиза на около 50 x 4 см, което е значително по-грубо, отколкото би могло да бъде постигнато със системата MIRA, но е доказано, че е достатъчно за масивните стени и много други структури в Плиска. Подсилената Panasonic Toughbook, монтира-

Обр. 1. Аномалии във Вътрешния град на Плиска

Fig. 1. Anomalies in the Inner city of Pliska

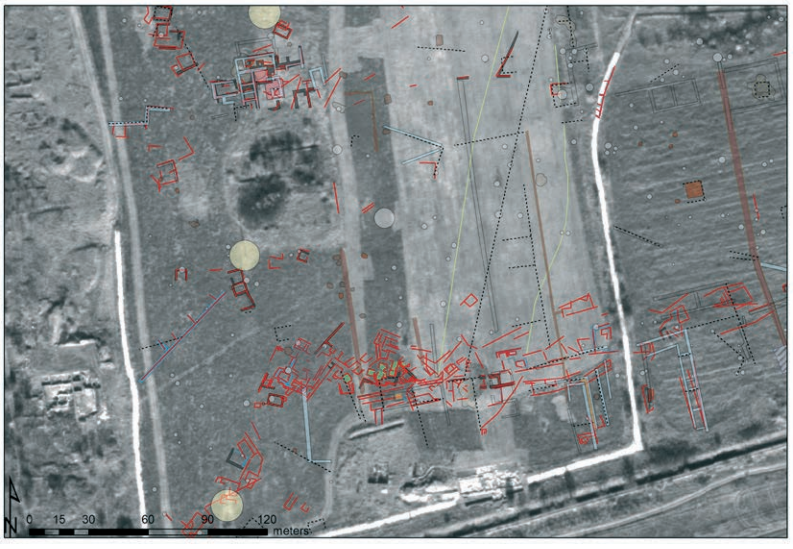
на пред водача, беше оборудвана с LoggerVIS за навигация, както и със SPIView на софтуера за събиране на данни Sensors & Software. За всички системи позиционирането на данни е осъществено с помощта на глобалната навигационна спътникова система в реално време (RTK-GNSS) от Javad в база и конфигурация на ровера и е постигната точност в рамките на няколко сантиметра. За да се гарантира, че данните не са били повредени по време на измерванията и че цялата задвижвана площ е присъствала в данните от проучването, тя беше незабавно обработвана на място всеки ден след теренната работа.

Обр. 2. Аномалии в югоизточния ъгъл на крепостта

Fig. 2. Anomalies in the southeast corner of the fortress

Обработката и визуализирането на данните, както в полето, така и в постпроцесирането, бяха извършени със софтуер ApSoft (ApMag за магнетизъм и ApRadar за GPR), специално разработен за широкомащабни данни за разглеждане с висока резолюция. Бяха приложени няколко автоматични и полуавтоматични алгоритми за обработка, за да се получат георефериран и оптимизирани изображения на сивата скала. За магнитните данни за интерпретация беше използван интервал между -4 nT (бял) и +6 nT (черен).

Обр. 3. Аномалии в югозападния ъгъл на крепостта

Fig. 3. Anomalies in the southwest corner of the fortress

Базирайки се на вертикални 2D части на GPR данните, се изчислява триизмерен блок с информация и след това се нарязва на хоризонтални режещи дълбочини с различна дебелина (между 5 и 50 см), което отново може да се визуализира като изображения в сива скала. Тъй като съставът и влажността на почвата влияят на скоростта на радарния сигнал, анализът на скоростта на локалната почва е от решаващо значение за определяне на реалистични средни стойности за дълбочината на проникване на сигнала. Рефлексните хиперболи, които бяха приложени към данните от GPR от Плиска, показаха доста ниски скорости, вариращи между 10 см/ns и 7 см/ns. Тъй като преобразуването от време до дълбочина на всички отделни масиви от данни се основава на средни стойности на скоростта, дълбочините, показани в тази статия, се дължат на вариации в скоростите, които не са абсолютно правилни, но само относително.

Данните за GPR от Плиска обаче страдат от две обстоятелства, които усложняват обработката и визуализацията. От една страна повърхността на земята беше много неравномерна, така че разстоянието на GPR антената към повърхността вариране значително. Така излъчваният GPR сигнал може да проникне в почвата локално много различно. Второто утежняващо състояние е самата почва.

За да се оценят оптимално данните от проучванията на GPR за археологически интерпретации, в допълнение към обичайните стъпки на обработка (лентово филтриране, миграция) беше използван специален филтър за премахване на средната стойност. Този филтър обикновено премахва въздействията върху радарния сигнал, които не произхождат от земята, а от околностите над радарната антена

(корпус на антената, окачване на антената и др.). Обикновено среднят радарен сигнал се изчислява от всички радарни сигнали на измервателна линия и се изважда от всички радарни сигнали на тази измервателна линия. Този метод е използван за оценка на данните на Плиска, но не е изчислен среден радарен сигнал за цялата измервателна линия, а за всяка измервателна точка. Това позволява различните локални влияния, които покриват много слабите сигнали от по-дълбоките слоеве, да бъдат премахнати. По този начин по-дълбоките археологически структури, отразяващи слабите сигнали, биха могли да станат видими.

В резултат на измерванията бяха регистрирани 38 комплексни аномалии (обр. 1 – 3), интерпретирани като сградни комплекси, сгради, защитни съоръжени, тайни ходници и конструктивни ями.

GEOPHYSICAL ARCHAEOLOGICAL PROSPECTION OF THE INNER CITY OF PLISKA

Roland Filzwieser, Wolfgang Neubauer, Andrey Aladzhov, Jona Schlegel, Alois Hinterleitner, Nives Doneus, Hannes Schiel and Martin Gamon

In autumn 2016 and spring 2018, the Ludwig Boltzmann Institute for Archaeological Prospection and Virtual Archaeology (LBI ArchPro), in cooperation with the Pliska archaeological park, the National Institute of Archaeology, the Bulgarian Academy of Sciences and the Römisch-Germanisches Zentralmuseum Archaeological research institute (RGZM), conducted two geophysical survey campaigns to document the first early medieval capital of Bulgaria.

The first campaign, in which a total of 10 ha of GPR and 67 ha of magnetics was measured, took place between November 4th and November 10th 2016. The second campaign was conducted from May 1st to May 11th 2018 and a total of 25 ha of GPR and 34 ha of magnetics were measured. In 2016 an eight channel Förster Fluxgate magnetometer system as well as a 16-channel 400 MHz GPR array was used, in 2018 the same Fluxgate magnetometer system together with a four-channel 250 MHz GPR array was applied.

As a result of the measurement, 38 complex anomalies (Fig. 1 – 3) have been recorded.

№ 11. КАБИЮК 2018. ЕЗИЧЕСКИ ХРАМ

Станислав Иванов, Тихомир Тихов, Гергана Илиева

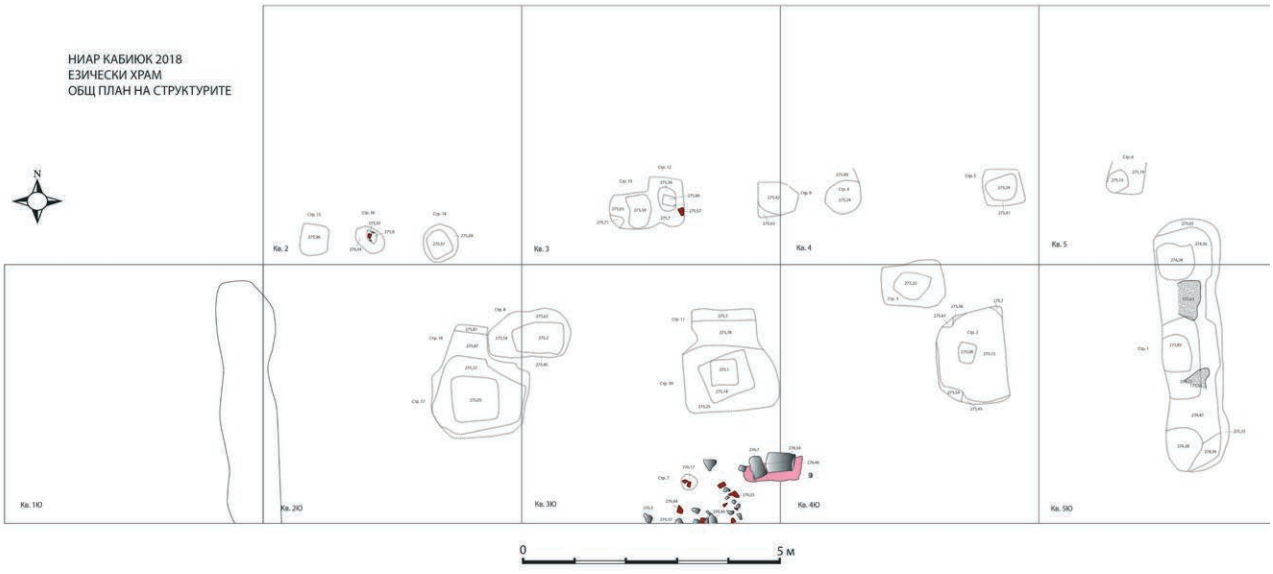
През 2018 г., след прекъсване от 3 г., продължиха проучванията на обекта. Към момента напълно беше проучен Езическият храм, затова вниманието ни бе насочено към терена около него. В рамките на финансирането се съсредоточихме върху сектор на юг от храма върху площ от 175 м². Проучени бяха 18 структури, които представляват ями от дървено-стълбова конструкция (обр. 1, 2).

В източния край на проучвания сектор в кв. 5/5Ю се попадна на издължено с посока север – юг вкопаване (стр. № 1). То е с дължина около 4,9 м и ширина около 1,2 м. При изчерпване на запълването му се оказа, че това е общ изкоп, в който са поместени 3 ями за дървени стълбове. Централната яма е най-дълбока (дълбочина 2,1 м от ниво очертаване), а от север и юг е фланкирана с по една по-плитка яма (дълбочина 1,5 м от ниво очертаване). И в трите ями е имало поставени четвъртити дървени стълбове с размери около 0,4 х 0,4 м (обр. 3).

В кв. 4Ю бяха проучени две ями. Едната (стр. 2) е в източния край на квадрата, с неправилна форма и размери изток – запад 1,45 м и север – юг около 1,8 м. Почти в средата ѝ се намира гнездо от четвъртит дървен стълб с размери 40 х 35 см. На северозапад от нея е втората яма (стр. 3). Ориентирана с дългата се ос в посока изток – запад. В нея се откри гнездо от дървен стълб с диам. около 50 см. Тя е по-плитка от структура 2.

В Кв. 3Ю в източната част на квадрата се проучи двойна яма с по-тясна северна част. Южната е четвъртита и по-дълбока яма (стр. 10), а северната (стр. 11) е по-плитка. Структура 10 е с размери 1,85 х 1,4 м, като на дъното се откри гнездо от четвъртит дървен стълб с размери 50 х 45 см. Структура 11 е с размери 1,25 х 0,60 м. В северния край се удълбочава и се образува траншейка с ширина 0,2 м.

В западната част на квадрата се регистрира трета яма от стълб (стр. 8), чийто насип продължава и в кв. 2Ю. То е с издължена ос в посока изток – запад и размери 1,6 х 0,95 м. От запад се стеснява в

Обр. 1. Общ план на проучения сектор

Fig. 1. Plan of the explored sector

дълбочина. На дъното му има гнездо от дървен стълб с размери около 0,6 х 0,6 м.

На югозапад от стр. 8, в кв. 2Ю се очерта вкопаване с неправилна форма. То наподобяваше очертанието на стр. 10 и 11. При проучването му се откроиха по-голяма южна яма и по-малко северно вкопаване. Южната яма е стр. 17, а северната е структура 18. Структура 17 е с четвъртита форма, издължена в посока изток – запад и размери 1,75 х 1,6 м. На дъното ѝ се намира гнездо от стълб с размери 0,9 х 0,85 м. Структура 18 е със запазени размери 0,6 х 0,7 м. В нейния северен край се очерта тясна траншейка с ширина 0,15 м, успоредна на северната ѝ страница.

Обр. 2. Общ изглед към проучения сектор (снимка. С. Стойчев)

Fig. 2. General view of the explored sector (photo S. Stoichev)

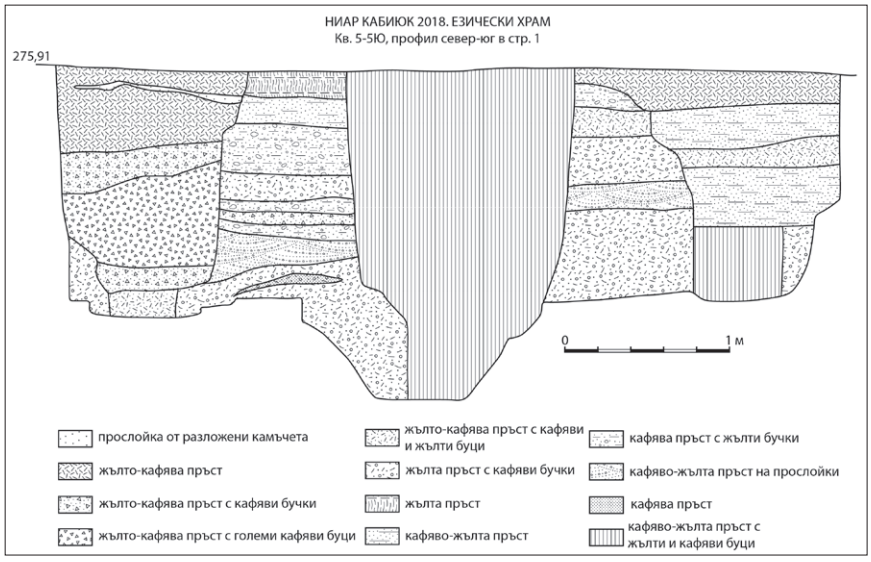
В кв. 1Ю си достигна ниво на очертаване. Тук при източната страна на квадрата и в западната част на кв. 2Ю, отново се засече издължено, в посока север – юг, вкопаване. Южният му край остава извън предвидения за проучване сектор. В засечената част то е с размери 4,85 х 1,15 м и е идентично на това в кв. 5Ю (стр. 1). Има голяма вероятност да се окаже, че то също е общ изкоп, в който са поместени ями за дървени стълбове.

В южните части на кв. 2, 3, 4 и 5 се проучиха 9 по-малки ями от дървени стълбове. Те са разположени в линия с посока изток – запад, която е успоредна на оста, в която са разположени е големите ями. В кв. 2 попадат стр. 14, 15 и 16; в кв. 3 – 12 и 13; на границата на кв. 3 и 4 – стр. 9; в кв. 4 – стр. 4 и 5; в кв. 5 – стр. 6. Те са с идентични размери, като в някои от тях се откриват леглата за стълбовете.

В южната част на кв. 3Ю се проучи структура 7. Тя са откри като струпване от дребни ломени и обработени дребни камъни и няколко фрагментирани тухли. Ясни граници на пръстта между камъните и встрани от тях нямаше. Камъните продължават в южна посока в неразкопан терен. В южния профил тази структура прилича на плитка яма, вкопана в стария хумус на дълб. 0,2 – 0,3 м. Засега не е сигурно какво точно представлява.

В кв. 6/6Ю не бяха засечени структури, теренът е чист.

От разположението на разкритите през 2018 г. структури става ясно, че те принадлежат на сграда с дървено-стълбова конструкция. Към настоящия момент има два варианта за нейната интерпретация. Първата възможност е това да е северна част на сграда, продължаваща на юг в неразкопан терен.

Обр. 3. Профил север – юг на структура 1

Fig. 3. Cross-section North – South of structure 1

Втората и по-вероятна е, че тези структури са свързани със сградата, която предхожда езическия храм. Обстоятелствата подсказващи това предположение са няколко. На първо място разположението на двата издължени изкопа – в източната и западната част, които се намират на една линия с източната и западната страна на по-ранната дървена сграда, като и разстоянието между тях съответства на дължината ѝ. Ямите, намиращи се между тях съответстват на ямите по дългите страни на сградата, като разстоянието между тях е почти еднакво. Допълнителен аргумент е наличието на хоросанови бучки, включително лицеви фуги от рушевини на монументална постройка в насипите. При дървената страда под езическия храм се откриваха основно във вторичния насип, постъпил след изваждането на дървените стълбове. При новите ями хоросанови бучки се регистрираха най-вече в горните части на насипите. Това показва, че при демонтирането на дървените стълбове върху терена е имало отложен рехав пласт с останки от разрушена каменна сграда. Засега конкретни предположения за визията и функцията на сградата не могат да бъдат предложени.

От проучените структури липсват материали, което затруднява точното им хронологическо определяне. Единствените данни получаваме от стратиграфската им позиция. Датировката на разкритите структури е изцяло свързана с хронологическото съществуване на Езическия храм, чието построяване е станало в първата половина на IX в. Всички те попадат под останките и следите от съществувалата каменна настилка, намираща се южно от Езическия храм и синхронна с него.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF THE PAGAN TEMPLE IN "KABIYUK" IN 2018

Stanislav Ivanov, Tihomir Tihov, Gergana Ilieva

In 2018, the main goal was to continue the research directly around the Pagan Temple. The work focused on the sector south of the temple.

Eighteen structures were revealed and explored on the research area of 175 m^2 (Fig. 1). All structures represented pits from wooden pillar construction, eight of them larger in size. They were set in a line with an east-west axis, which was flanked by three deeper pits from the east (Fig. 2), placed in a common trench with an extended north-south direction. A second similar trench was found 18 m to the west. It was decided to be explored during the next year's campaign, due to lack of funds. There were five smaller pits between these elongated pits. The one in the middle was a single-one, while to the west and east of it there was a pair of pits. The other ten pits were in a line east-west, located north of the big ones. They were smaller in size and could be defined as holes for wooden poles.

The above described structures belonged to a building with wooden pillars. Currently there are two suggestions for its interpretation. The first and more likely one is that these structures were connected to the building that preceded the Pagan temple. The second hupothesis is that this was the northern part of another building.

ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ

№ 12. ОБЕКТ „ВЛАДЕТЕЛСКА ЦЪРКВА – НЕКРОПОЛ“ В СЕКТОР СЕВЕРНО ОТ БАЗИЛИКАТА В НИАР „ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ“

Петър Димитров, Мария Манолова-Войкова

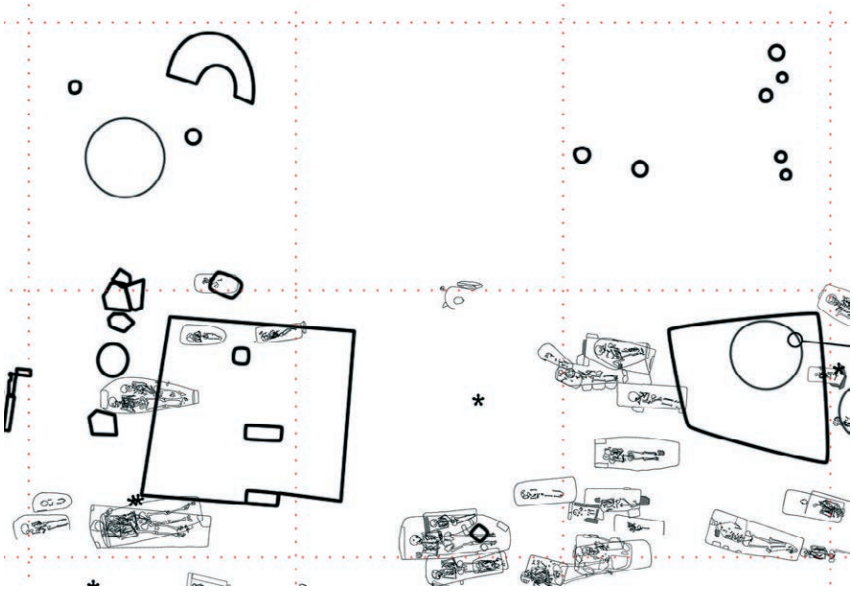
Редовните археологически разкопки на обект „Владетелска църква – Некропол“ във Велики Преслав“ се проведоха в периода 06.08. – 06.09.2018 г. с Разрешение № 127/30.05.2018 г. Финансирането бе осигурено от МК на Р България по Договор с НАИМ – БАН. Изследваният участък попада в квадрати 151/97-207, 151/98-208, 151/99 и 151/100 от план-квадратната мрежа на Вътрешния град, през които е минавало и трасето на временен път, обслужвал дейности по социализацията на обекта. Теренът е бил линейно „изрязан“ и подравнен с плътен слой от трамбован филц и строителни отпадъци. Това е унищожило и компрометирало значителна част от средновековния културен пласт, което отново сериозно затрудни научните изследвания в сектора (обр. 1).

По време на разкопките са разкрити структури и културни отложения от IX – X, X – XI и XII – XIII в., като само в квадрати 151/98-208 културният пласт е запазил стратиграфска последователност (обр. 2). В останалите квадрати се наблюдава смесване на материали от различни периоди.

Най-късният жилищен хоризонт е установен в кв. 151/208-209, където бе допроучена северната половина на регистрираното още през 2014 г. подово ниво на малка наземна постройка. В следващите нива бяха разкрити 9 гроба с костните останки на 9 човешки индивиди – 5 на бебета и деца (възрастови групи Infans I и II) и на 4 в млада (Juvenilis) и зряла (Adultus) възраст – два от женски и два от мъжки пол. Три от гробовете са вкопани край източната фасада на Сграда IV (Димитров, Манолова-Войкова 2017; 2018), а останалите – източно от тях. Погребаните са били положени според християнския канон: ориентация запад – изток, по гръб, главата е на тила, горните крайници са върху торса, а долните изпънати. Не се откриха индикации за използването на ковчези или други допълнителни гробни съоръжения, както и останки от облеклото на покойниците. Гробният инвентар също е изключение: до черепа на погребаната в Гроб № 5 млада жена бяха открити две медни обеци – тип отворени халки със заострени краища.

В резултат добихме представа и за вероятната северна „граница“ на некропола (обр. 1). Тя има дъговидна, конкавна линия, причината за което е неизвестна. Възможно е евентуални солидни градежи, или пък такива, съвременни на погребенията (селищни?), да са възпрепятствали разширението му по на север.

Засвидетелстваните суперпозиции отново ни позволиха да уточним хронологията в сектора. В кв. 151/208-209 една от ямите от дървените опори на наземната постройка стъпва върху Гроб № 8, като подовото ниво на последната се е формирало над Гробове № 5, 6 и 7. Яма № 249 (с най-късни материали от втората половина на XIII

Обр. 1. План на проучения участък

Fig. 1. Plan of the excavated sector

Обр.1. Южен профил на кв. 151/208

Fig. 2. South cross-section of grid sq. 151/208

Обр.1. Декоративна стъклена фигурка на птица

Fig. 3. Decorative glass figurine of a bird

век) е била вкопана в разрушенията (предимно керемиди) на неясна засега структура, чието проучване предстои. До момента в насипа ѝ са намерени множество железни предмети – оръдия на труда и въоръжение, анонимни фолиси, меден нагръден кръст с позлата и др.

Битовата керамика е открита в силно фрагментиран вид. Статистическият анализ включва над 7000 фрагмента строителна и 16402 фрагмента битова керамика. По съхранени формални, технологически и декоративни белези последната е разпределена в 26 категории. Най-късните находки са единични фрагменти от глазирани съдове от Османския период, открити в повърхностния пласт. Липсват образци, които със сигурност могат да се датират в XIV век. В количествено отношение доминира керамиката от XIII в., представена от широк спектър местно произведени кухненски и трапезни съдове, както и вносни, предимно глазирани типове. Много малък е делът на керамиката от втората половина на XI и XII век. Към последните десетилетия на X и началото на XI век се отнасят съдове, изработени на ръчно колело от песъчлива глина, с врязана украса или от чиста глина със сива повърхност; трапезни форми, покрити с маслено-зелена или зеленокафява глазура; византийски амфори. Единични са находките от Столичния период.

От подемния материал са инвентирани 210 предмета: железни оръдия на труда, бронзови ремъчни гарнитури и нагръдни кръстове, медни и стъклени накити и украси (обр. 3), противокавалерийски шипове, върхове на стрели, както и византийски моливдовул от края на X в. на „Михаил, императорски протоспатарий при хризотриклиниума и началник на апелативния съд“ (Jordanov 2009, 281, № 764) – трети такъв открит на обекта.

Монетите са 81. Хронологически най-ранна е нечетивна бронзова монета от III – I в. пр. Хр. Следва фолис на Юстин I (518 – 527), 2 фолиса на Константин VII от периода след 945 г., 2 фолиса на Константин X (1059 – 1067). От анонимните византийски фолиси, характерни за X – XI в., присъствие отбелязват следните класове: A1 (969 – 976) – 6, повечето препечатани върху фолиси на Никифор II (963 – 969); A2 (976 – 1030/35) – 3; B (1035 – 1042) – 2, клас D (1050 – 1060) – 1. Следва хиатус от ~ 200 г., прекъснат с появата на имитативни монети от средата на XIII в. От българските имитативни серии има само 1, солунските емисии са 4, а останалите са нарязани предимно на 2 и 4 части латински имитации, които се датират в 50 – 60-те г. на XIII в. Те бележат финалната фаза на инфлацията, обхванала българските земи през този период. Интересно е, че липсват емисии от втората половина на XIII в., които вече са високостойностни, отсечени след паричната реформа на Михаил VIII Палеолог във Византия през 1262 г. и последвалата я в България, извършена от Константин Асен. Хронологически последно е сребърно акче на Мехмед II (1451 – 1481).[1]

[1] Анализът на нумизматичния и сфрагистичния материал е направен от доц. д-р Ж. Жекова (РИМ – Шумен).

Литература

Димитров, Манолова-Войкова 2017: П. Димитров, М. Манолова-Войкова. Обект „Владетелска църква – некропол“ в сектор северно от базиликата в НИАР „Велики Преслав“. – Археологически открития и разкопки през 2016 г., 542 – 545.

Димитров, Манолова-Войкова 2018: П. Димитров, М. Манолова-Войкова. Обект „Владетелска църква – Некропол“ в сектор северно от базиликата в НИАР „Велики Преслав“. – Археологически открития и разкопки през 2017 г., 459 – 462.

Jordanov 2009: I. Jordanov. Corpus of Byzantine Seals from Bulgaria, v. 3-1, Sofia.

“RULER’S CHURCH – NECROPOLIS” SITE IN SECTOR NORTH OF THE BASILICA IN “VELIKI PRESLAV” RESERVE

Petar Dimitrov, Mariya Manolova-Voykova

The excavations revealed archaeological remains from the 9th – 10th c., the 10 – 11th c. and the 12th – 13th c. The latest discovered structure was the northern part of a floor level that was registered in 2014. In the lower levels 9 graves were found. Three of them were placed near the eastern façade of the monumental Building IV (explored during the previous campaignss), the rest – on the east of them. The buried were laid according to the Christian laws. No indications for the use of coffins or other burial facilities were found. The presence of grave inventory was also an exception. Only two copper earrings were discovered in one grave of a young woman. As a result of this year’s excavations, we were able to get an idea of the probable northern border of the necropolis. This northern “line” thus drawn had an arched, slightly concave shape, the reason for which still remains unclear.

13. ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ. ДВОРЦОВ ЦЕНТЪР – СЕВЕР

Снежана Горянова, Маргарита Ваклинова

През 2018 г. продължи проучването[1] в целия южен дял на т. нар. „стопански двор“ на север от Тронната палата и триделната сграда за установяване последователността на строителните дейности и напластяванията в дълбочина (обр. 1). Завършено е проучването на частично вкопаното жилище от XI – XII в., чийто южен край попада върху вече разрушената оградна стена на двора. При североизточния му ъгъл е разкрито по-плитко Г-образно разширение, вкопано в трошляковия насип от строителството на дворците. Подът на жилището е в чистата кафява глинеста пръст, в която не са установени следи от човешка дейност, а в дълбочина се срещат само дребни варовикови конкреции.

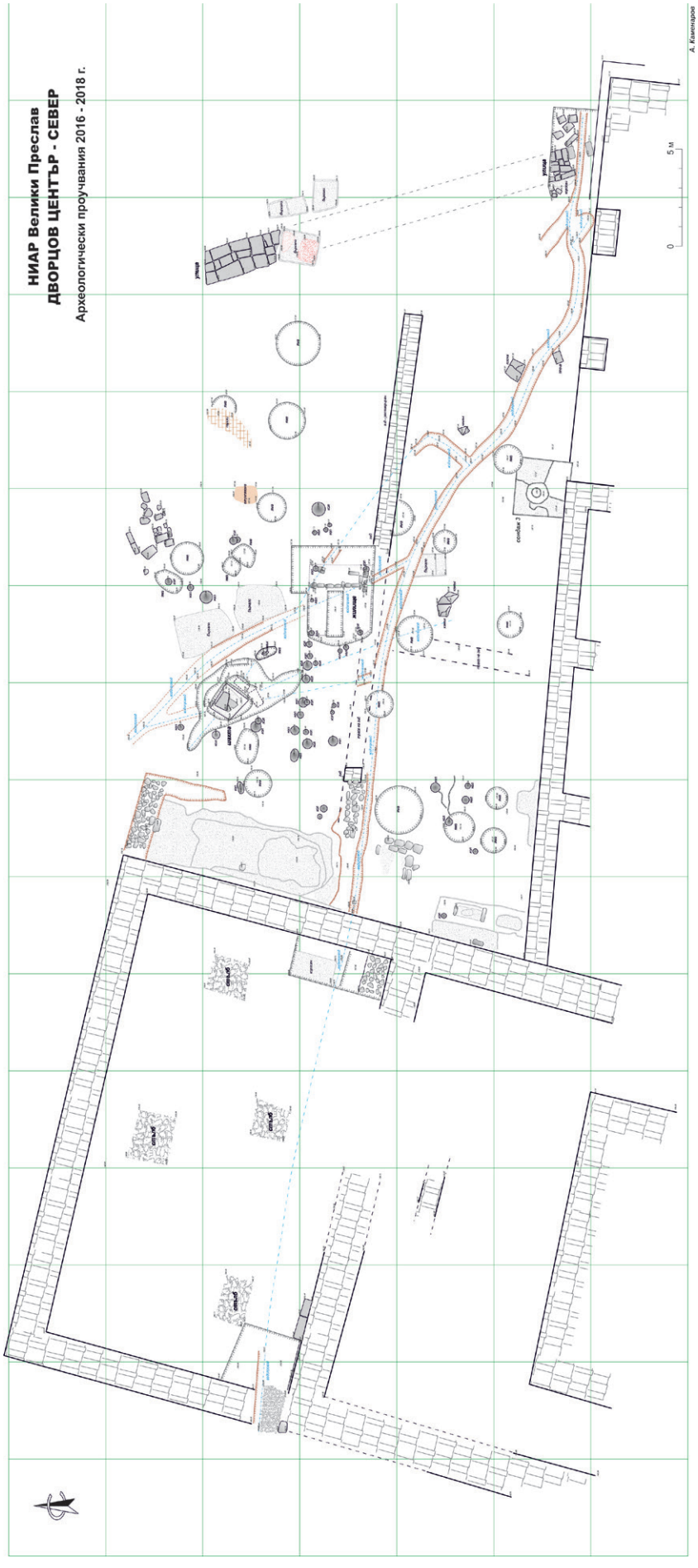
Проучените пет ями пресичат дебелия пласт от вкаменен варовиков трошляк и чистата тъмнокафява пръст и достигат до здравия терен със светлокафяв цвят. Три от ямите са запълнени с големи и средни варовикови блокове и фрагменти от архитектурни детайли. Останките от битова керамика в другите две ями се датират в широк хронологически период (XI – XIV в.), от времето на разрушаване на палатите. Яма № 1 вероятно е свързана с живота на вкопаното жилище от XI – XII в. В нея е намерена украсена с геометрични врязвания обкова от рог за дръжка на инструмент и некачествено отпечатан оловен печат, вероятно на „Мануил, антипат и патрикий“.[2]

В пласта от насипани варовикови трошляци се разкриха пет нови бъркала за бял и розов хоросан с различни конструкции. Едното двойно бъркало е оградено с дебели дървени дъски и с каменни плочи.

Изключително важно е откриването на неизвестна досега улица, настлана с дебели четвъртити каменни плочи със светлосив цвят (обр. 2). Улицата, с ширина 1,50 м, има лек наклон от северозапад към югоизток. Била е прекъсната и засипана с варовиковите отпадъци от обработката на блоковете при из-

[1] Разкопките са финансирани от Министерство на културата по договор с НАИМ.

[2] Печатът е разчетен от проф. д.и.н. Иван Йорданов (НАИМ – БАН), а монетният материал е определен от доц. д-р Ж. Жекова.

Обр. 1. Обект „Дворцов център – север“, общ план на проученото през 2016 – 2018 г.

Fig. 1. Palace assemblage – North, general plan of the area excavated between 2016 and 2018

граждането на северното преддверие на Тронната палата. Улицата вероятно се е съединявала с друга подобна, идваща от североизток, и се е отправяла към предполагаемото място на входа в преславския аул, следи от който са открити в южната част на вътрешната крепост на столицата.

Допълнени са данните във връзка с устройството и функционирането на водоснабдителната мрежа на Велики Преслав. Установено е, че тя е претърпяла няколко етапа на изграждане и преустройства, при които някои от водопроводите са били елиминирани, понякога демонтирани и заместени от нови. При проучването на връзката между новоразкритата улица и Тронната палата се попадна на трасето на още един тръбопровод, положен дълбоко в пласта от тъмнокафява чиста глинеста пръст. Той е бил изцяло разрушен още през средновековието, като е запазена само долната част от дебело легло за тръбите от хоросан със счукана тухла. Трасето на този тръбопровод преминава под северната стена на преддверието на Тронната палата, но засега не може да се установи какво е отношението между него и улицата.

Обр. 2. Новооткрита улица в съотношение с преддверието на Тронната палата и разновременни водопроводи. Поглед от запад

Fig. 2. Newly unearthed street and its relation to the antechamber of the Throne Chamber and water mains dated to various periods. View from the west

Обр. 3. Водоразпределителна шахта. Поглед от югозапад

Fig. 3. Water distribution shaft. View from the southwest

Част от проследените през 2017 и 2018 г. водопроводи са свързани с разпределителна шахта (обр. 3). Тя е била изградена от големи по размер блокове, както личи от отпечатъците им в глинестата пръст, в която е била вкопана. Дълбочината на шахтата, от горното ниво на трошляковия насип (строително ниво за терена) до дъното ѝ от каменни плочи е 2,17 м. Формата на сборната шахта на височина 1,20 м над дъното е правоъгълна, с размер на изкопа 1,70 х 1,40 м. Във височина съоръжението се е разширявало и формата на изкопа му е овална. Към шахтата са свързани пет тръбопровода. Два са захранващи и идват от северозапад – единият е с вътрешен диаметър на тръбата 0,28 м, а вторият – 0,13 м. Към юг и югоизток излизат три тръбопровода, чиито трасета са частично проследени. Единият от тях е с тръби от непознат досега вид – изградени от две П-образни „черупки“, слепени с бял хоросан. При втория са използвани разнообразни по вид тръби. Разположението на шахтата и множеството водопроводи, големият дебит на един от захранващите, говорят, че съоръжението е основен елемент от водоснабдяването на целия комплекс и подчертават важността на т. нар. „стопански двор“ в общата организация на дворците. Друга подобна шахта е разкрита преди десетилетия наблизо в северозападна посока (Рашев 2008, 113, табло XLIII).

В северното преддверие на Западния дворец са направени три сондажа. Установено е, че стените са плитко фундирани. Основата на източната стена е компрометирана от намесите при КРР през XX в. В ъгъла с южната стена обаче е разкрита масивна подложка от речни и ломени камъни с дължина 1,80 м и ширина 0,80 м, върху която са наредени каменни плочи покрай южната стена. Тази

подложка е вкопана в здравия терен. В западна посока дебелината на подложката вече е по-малко от 0,30 м. Засега в този малък участък не може да се установи отношението на тази основа с южната стена и нейното предназначение.

На север от преминаващия там водопровод № 1 е запазен пласт от вкаменен варовиков трошляк с дебелина до 0,20 м, който лежи върху тъмнокафява глинеста чиста пръст.

Блоковият градеж на южната стена на преддверието и на северната оградна стена на Западния дворец има тънка подложка от един или два реда дребен варовиков трошляк над същата тъмнокафява чиста глинеста пръст, чието ниво се повдига в западна посока.

Основата на западната стена на преддверието е с дълбочина около 1 м и е от малки варовикови блокчета. Вкопана е до здравия терен и в най-дълбоката си част е по-тясна, а на 0,20 м се разширява. Под тръбите на преминаващия през стената водопровод № 1 липсват камъни от тази основа, т.е. тя е изградена след като водопроводът вече е функционирал.

Литература

Рашев 2008: Р. Рашев, Българската езическа култура VII – IX век. София, 2008.

VELIKI PRESLAV. PALACE ASSEMBLAGE – NORTH

Snezhana Goryanova, Margarita Vaklinova

A sector of a street was unearthed in the S half of the "economic sector", to the N of the Throne Chamber and the three-section building (Fig. 1). It is 1.50 m wide, sloping from NW to SE, and was paved with solid stone slabs (Fig. 2). The street probably led to the suggested location of the N entrance of the Preslav Aul (fortified village) and was cut off during the construction of the N antechamber of the Throne Chamber.

New sectors of the water supply network related to the metropolitan period of the city were unearthed. Another water distribution shaft (Fig. 3) with two ceramic inlet pipes (one of them with a diam. of 0.28 m) and three outgoing pipes was found. The shaft was made from stone blocks and the bottom, documented at a depth of more than 2.17 m from the medieval walk level, was covered with stone slabs. Its main reservoir was rectangular in plan measuring 1.70 x 1.40 m.

The trenches made in the antechamber of the Western Palace provide evidence that the foundation of its walls were not cut deep into the ground. The W wall of the Palace was built above an already existing water main.

№ 14. ПРОИЗВОДСТВЕН ЦЕНТЪР ЗА МЕТАЛОПЛАСТИКА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЗЛАТАР, ОБЩИНА ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ. ПРОУЧВАНИЯ ПРЕЗ 2018 г.

Стела Дончева, Тихомир Тихов

Археологическите разкопки на производствения център за металопластика при с. Златар се провеждат от 2007 г. с прекъсване от две години, поради липса на финансиране, главно осигурявано от РИМ – Шумен и НИАР „Велики Преслав". Въпреки ограничените средства до настоящия момент са разкрити 5 комплекса, състоящи се от по няколко работилници. Намерени са немалко стационарни съоръжения (пещи, ями, огнища и др.), както и голям брой движими паметници – главно продукция на отделните работилници. Броят им достига до 1800 находки, а разнообразният им характер, главно произведения на металопластиката (колани набори – токи, апликации, колани краища; накити – обеци, пръстени; култови предмети – кръстове, пандантиви) е доказателство за интензивната производствена дейност и високото ниво на овладяване на ювелирния занаят. Находките, монетите и керамичният материал определят датировката на старобългарския производствен център за художествен метал в първата половина и средата на X век, а отстоянието му само на 10 км от Преслав са свидетелство за връзката му със столичния център и наличието на целенасочена политика при организирането на отделните зана-

яти по време на най-големия разцвет на българската култура и изкуство в Първото българско царство.

Доброто време, въпреки закъснението на проучванията през този сезон, по причина на посевите върху обработваемия терен, позволи да се разкопае нов, неизвестен досега, комплекс от работилници в рамките на производствения център. Разкриха се бързо и без проблеми двата основни репера с посока север – юг, заровени под земята и обозначени с по една голяма ламарина. Към тях са привързани всички разкрити досега структури на производствения център.

Територията, на която са разположени всички съоръжения, обхваща площ от 40 дка. Новият комплекс се намира в най-източната част на това място и на практика определя неговите крайни граници в тази посока. Така в резултат на регистрирането на новите работилници, можем със сигурност да определим всички граници на производствения център през X в.

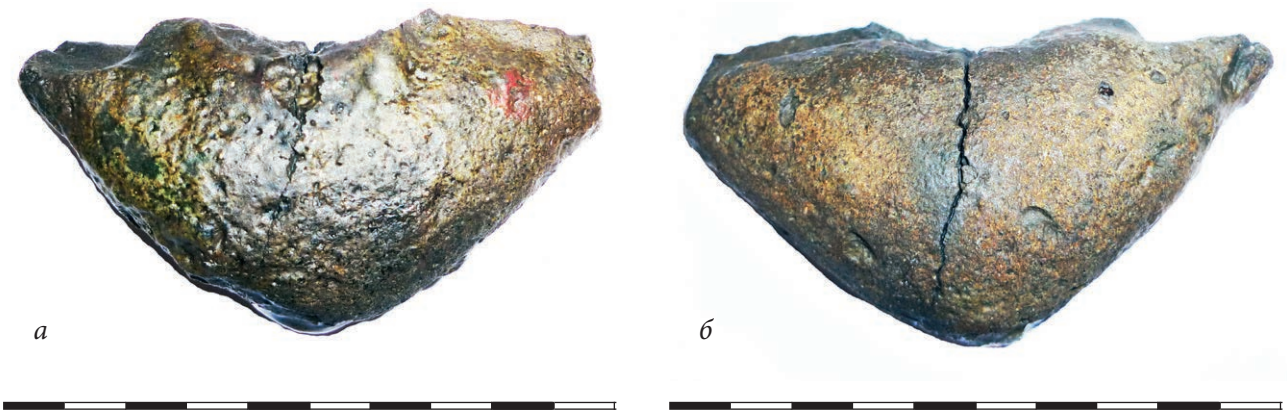
Обр. 1. Златар 2018. Комплекс VI. Работилница 1. Пещ с предпещно пространство

Fig. 1. Zlatar 2018. Compound VI. Workshop No. 1. Kiln with the area in front of it

От новия комплекс успяхме да проучим напълно една цяла работилница и да регистрираме наличието на поне още две такива. Разкритите очертания на работилницата включват терен от 20 кв. м по протежението на дълга траншея, по която е вървяла вода, необходима за производствената дейност. Работното съоръжение се състои от пещ, разположена на юг и предпещно пространство, северно от нея. Очертанията на огнище, силно разрушено, се намират западно от самата пещ. В него разкрихме и един цял неразрушен леярски съд (тигел), което е рядка находка. Поради малката дълбочина, на която се откриват структурите по терена – начало от едва 0,40 – 0,50 м, голяма част от съоръженията са разрушени от продължителната и системна механизирана обработка на района. По-запазени са вкопаните от тази дълбочина (нивото на тогавашния терен) надолу структури, каквито се явяват основата на разкритата пещ и предпещното пространство пред нея, както и оформените в здравия терен няколко вкопавания с кръгла и правоъгълна форма, свързани с особеностите на технологичния процес.

Важно е да се отбележи, че разкритата пещ има правоъгълна форма и е била изградена от скелетна конструкция, състояща се от тънки пръти, обмазани с глина. Много добре е запазен подът на пещта, както и основите на стените. Важна информация за устройството на този тип съоръжения ни дава и предпещното пространство, което се разкри на дълбочина от 1,60 м от съвременния терен и което е било вкопано на 0,80 м от тогавашното ходово ниво. На неговото дъно се очертаха поредица от дупки от колове, по които може да се съди за наличието на допълнително изградени дървени конструкции, свързани с производствения процес и подпомагащи цялата дейност, осъществявана на това място. Траншеята и вероятните съоръжения в нея продължават в източна, северна и южна посока, следвайки денивелацията на терена и навлизайки под неразкопания терен.

Стратиграфската картина повтаря своите характеристики и при новия комплекс. След орния

Обр. 2 а, б. Златар 2018. Комплекс VI. Работилница 1. Тигел

Fig. 2 a, b. Zlatar 2018. Compound VI. Workshop No. 1. Crucible

пласт от 0,20 – 0,30 м следва смесен пласт от тъмна до светлокафява пръст с примеси от дребни фрагменти керамика и метални находки. Началото на нивото от X в. е на 0,30 до 0,40 м от съвременния терен и достига в повечето случаи до 0,50 м. Стерилният пласт от 0,08 – 0,10 м, състоящ се от речни волутъци и дребни камъни се намира под това ниво, след което следва жълта глинеста почва. Дълбочината на вкопаване някъде достига до 1,60 – 1,80 м, като нивото на предпещното пространство при Работилница 1 от новия комплекс, например.

В процеса на работа се събра голямо количество керамика с характерната за този период врязана линейна украса. До пещта се намери и един цял съд, който след реставрация придоби очертанията на своята форма. Целият тигел, намерен също в близост до пещта, допълва групата от леярски съдове и дава възможност да се изчисли количеството метал, който е бил стапян в него и впоследствие заливан в леярските форми.

Важно значение имат и металните находки, особено различните по форма и размери железни инструменти, които обогатяват групата на ювелирния инструментариум, намерен досега и допринасят за изясняването на специфични моменти от практиката при производството на художествен метал. Останалите метални находки, предимно от бронз, допълват разнообразието от колани гарнитури (токи, апликации) с някои нови форми и са отправна точка за изследването на определената специализация при тяхното производство.

Разкриването на работилница от нов, неизвестен досега, комплекс в производствения център за художествен метал от първата половина на X век при Златар до столицата Преслав, определя границите на неговия териториален обхват. Проучването на съоръженията в новата работилница (пещ, предпещно пространство, огнище) са от малкото добре запазени на това място. Намерените находки, общо 190, допълват разнообразието от форми и украси и свидетелстват за добре овладения ювелирен занаят по това време.

PRODUCTION CENTER OF METAL ART ON THE LAND OF ZLATAR VILLAGE, VELIKI PRESLAV MUNICIPALITY

Stella Doncheva, Tihomir Tihov

The archaeological excavations of the metalworking center at Zlatar started in 2007. A number of production facilities (furnaces, pits, hearths, etc.) and a large number of finds – mainly the production of the individual workshops, came to light. The variety of the 1800 finds (belt sets – buckles, strap ends, fittings; earrings, rings, pendants) pointed out to intensive production activity and highly skilled craftsmen. The production center was dated in the first half and the middle of the 10th c. based on finds, coins and ceramics. Its location, only 10 km away from Preslav, pointed out to a close connection with the metropolitan center and that in the First Bulgarian Kingdom existed of a purposeful policy in organizing the individual crafts.

The compound registered this year defined the eastern boundary of the site. An entire workshop was fully explored, while at least two others were located. A furnace with a praefurnium north of it and an entirely preserved crucible found inside the furnace have to be mentioned.

ВЕЛИКО ТЪРНОВО

15. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „СРЕДНОВЕКОВЕН ГРАД ТРАПЕЗИЦА – СЕКТОР СЕВЕР (ЗАПАДНА КРЕПОСТНА СТЕНА)“

Константин Тотев, Пламен Караилиев, Надежда Ботева

Археологически разкопки през 2018 г. продължиха 60 работни дни с ограничен брой хора, ръководени от екип археолози и реставратори: П. Караилиев (АМ – Раднево) и Н. Ботева (ИМ – Севлиево), доц. Д. Косева (РИМ – В. Търново), Г. Тодорова, В. Караилиева (СУ), В. Славова. Геодезичното заснемане – инж. Ив. Григоров. Проучена е площ над 200 кв. м. и са обособени няколко самостоятелни обекта, които попадат в рамките на двадесет непълни квадрата: **20**-10, 11, 14; **27**-1, 2, 5, 6, 9, 10, 13; **26**-6 – 8, 10 – 15; **34**-3, 4; **35**-1 – 3 (обр. 1).

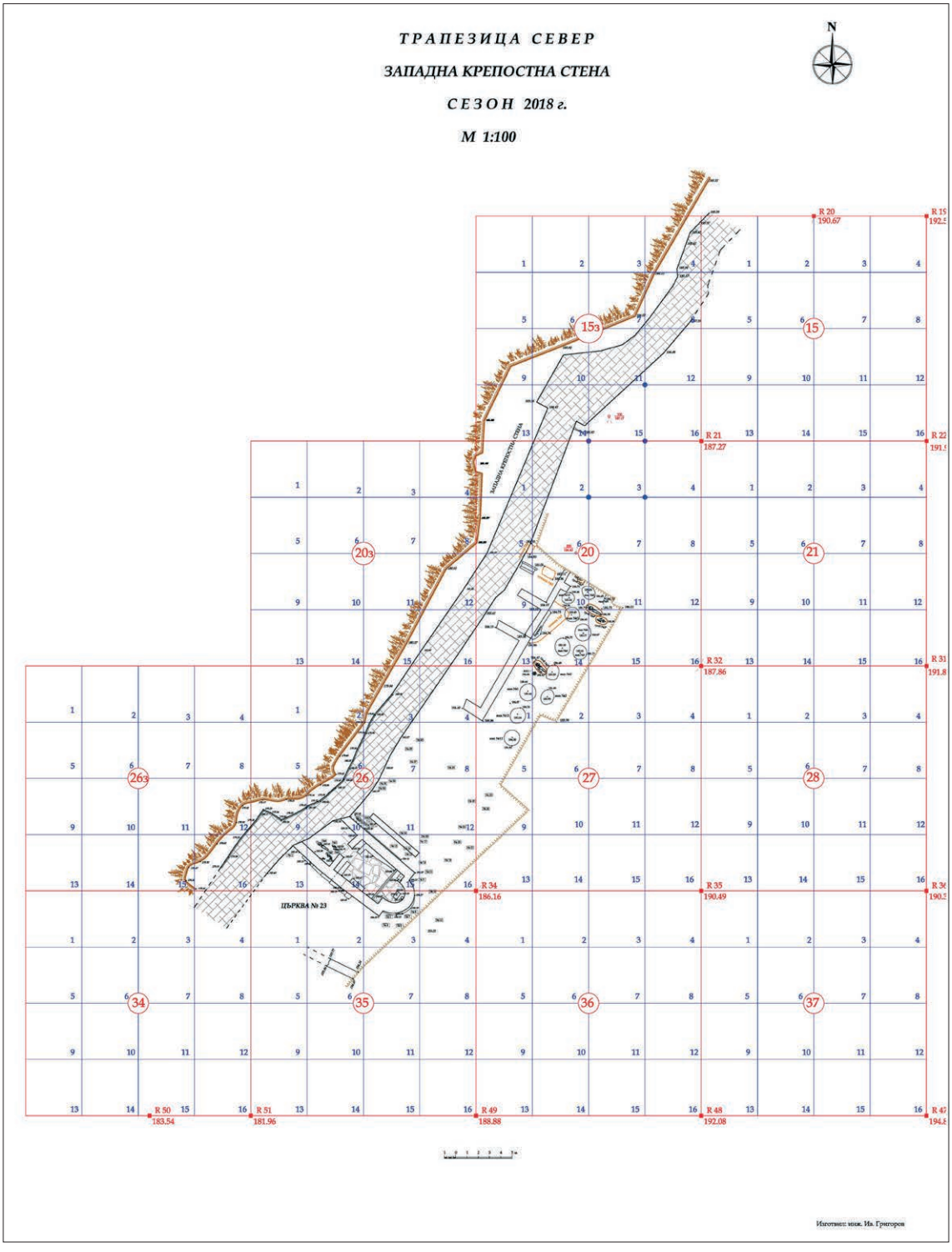
Първият обект е нов участък от Западната крепостна стена, от който са открити 26 метра, като с проучванията от миналата година дължината на разкритата крепостна стена е 80 м. Вторият обект е комплекс от ями, обслужващи постройките, залепени до Западната крепостна стена, от който са проучени 12 бр. В тях се откри керамичен материал, монети и някои метални находки, според които датировката им попада от втората половина на XIII до края на XIV в. Третият обект е новооткрита църква, долепена до Западната крепостна стена, с пореден № 23. Вътрешността на наоса и притвора са запълнени със стенописни фрагменти, разкриването на които стана основна задача на археолози и реставратори при работата на обекта. В притвора на църквата са разкопани 5 гроба с различни накити, а в наоса проучването ще продължи. От север храмът е имал галерия. Четвъртият обект е църковният некропол, от който са разкрити 12 гроба. Нови постройки, югоизточно от църквата са петият обект (обр. 2).

Подредените в редове гробове ни насочиха за локализацията на неизвестна досега църковна постройка, означена с № 23. Лесно се откроi апсидата и югоизточният ъгъл на храма, който е граден от ломени камъни на здрава глинеста спойка. По очертания силует размерите на църквата са: 9 х 5 х 0,80 м. Разкриването на архитектурата на църквата протичаше едновременно с вдигането на фресковия материал. Разкопаването на стенописите е свързано с изработката на топографски опис по откритите стени в притвора, наоса и апсидата. Всичко това се извърши от шест човека, разделени на три групи, включващи реставратор и археолог, като към тях беше прикрепен по един работник, който изнасяше пръстта. Същевременно с това разкритите стенописи бяха почиствани, укрепвани, сушени, заснети и пренесени за съхранение по изработен опис.

Вътрешността на наоса е запълнена със стенописни фрагменти, т.е. тук се очерта много дебел пласт, близо 1 м. На първо време се разкриха стенописни части от фигури, свързани с украсата на различни регистри и зони в църквата. Някои от тях са от първия регистър с изображения на прави светци, други с по-малки размери са части от групови композиции и могат да се свържат със сцени от Господните празници или Страстния цикъл (обр. 3). Наред с това са открити и голям брой многоредови надписи – графити, които подсказват, че след прекратяване на функцията си църквата все още не е разрушена.

При проучванията на фреските се разграничават два живописни слоя. Първото живописване изглежда е направено около средата на XIII в. Второто стенописване датира най-общо към първата половина на XIV в. Наблюдава се едно частично стабилизиране на контурите на стенописите, което е грубо и вероятно може да се отнесе към края на XIV в. Подобно на други църкви на Трапезица и тук като цяло липсва грунд между отделните живописни слоеве. Директното полагане на последния живописен слой позволява да се види на отделни места, че по-ранната живопис не е била повторена, тъй като прозиращите отдолу рисунки са различни като мащаб и композиция. За извършено преустройство в църквата, наложило и ново преизписване, свидетелства преработката на входа на южната стена на наоса, както и добавките на зидани пейки от запад и юг.

В апсидата голяма част от фреските са от композицията „Поклонение на жертвата“. Доминират фрагменти с едри кръстове от облеклото на епископите, както и свитъци с надписи. Между северната стена и петата на апсидата от вътрешността на църквата се разкри полуцилиндрична, стенописвана проскомидийна ниша, с широка плоча за основа. Разчисти се леглото на олтарната преграда. Пред

Обр. 1. Общ план на обекта „Трапезица – сектор Север (Западна крепостна стена)“

Fig. 1. General plan of the “Trapezitsa-North sector (Western wall)”

нея се откри малкоформатна база, изглежда от нейната конструкция. В апсидата се попадна на стълба (60 х 55 х 50 см) и плочата на олтарната маса (83 х 63 х 4 – 5 см), върху която са изобразени три кръста с християнската формула „Иисус Христос побеждава“ и текста „Цар на славата“, по 24 псалом от Псалми Давидови. Стълбът на олтарната маса е стенописван.

При проучване на апсидната част на църквата, източно от стълба на олтарната маса се откри изцяло запазен позлатен кръст енколпион. Кръстът лежеше в специална малка камера, обмазана с хоросан и запечатана от всички страни на дълб. 0,45 м под основата на стълба на олтарната маса. Размерите на кръста са: височина с ухото за провесване – 11 см; ширина – 5,5 см; дебелина – 1 см. Неговото тегло е 75 гр. В горния край кръстът е снабден с халка, художествено оформена като многостенно тяло, украсе-

но с ниело. На трите видими стени са представени три различни по форма гравирани разцъфнали кръстове, фланкирани от по четири растителни орнаменти. Кръстът е украсен двустранно с релефни изображения. От едната страна в средекръстието е представено Разпятие Христово, а от другата страна – Богородица Оранта в цял ръст. От двете страни в медальони, разположени в края на раменете са поместени допоясни светци.

Кръстът, открит в олтара на църквата е изработен във втората половина на XII – начало на XIII в. и се причислява към групата на византийските кръстове-енколпиони. Съществено е, че всички кръстове изпълняват ролята на реликварии. Новооткритият кръст от Трапезица е от изключително значение, единствено поради факта, че е позлатен, а от тази група енколпиони досега не е известен друг подобен екземпляр. Плътното позлатяване е изпълнено вторично и най-вероятно е свързано с функцията му на реликва, предназначена за освещаването на храма.

Обр. 2. Въздушна снимка на обекта в етапа на разкопките

Fig. 2. An aerial photography of the site during the excavations

Обр. 3. Образи от стенописната декорация на църквата

Fig. 3. Examples from the mural paintings of the church

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE SITE "MEDIEVAL CITY TOWN TRAPEZITSA – NORTH SECTOR (WESTERN FORTRESS WALL)"

Konstantin Totev, Plamen Karailiev, Nadezhda Boteva

The focus of the 2018 campaign was the newly discovered church No. 23, adjointed to the western fortress wall (Fig. 1, 2). The interior of the naos and the narthex were filled with fragmented mural paintings, the exposure of which became the main task for archaeologists and restorers (Fig. 3).

A pillar and the altar table were found in the apse. The alter table was decorated with three crosses with the Christian formula "IC XC – NI KA" and the Cyrillic inscription "King of Glory" above them. A gold-plated pectoral cross, used as a relic for the consecration of the temple, was discovered in a small chamber encased in mortar behind the altar pillar.

№ 16. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „СРЕДНОВЕКОВЕН ГРАД ТРАПЕЗИЦА – СЕКТОР ЮЖЕН“ В ГРАД ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Деян Рабовянов

Редовните археологически разкопки в Южния сектор на средновековния град Трапезица се осъществиха по договор между НАИМ при БАН и МК[1] през месеците септември и октомври 2018 г. Основните задачи на проучвателския екип бяха: 1. Допроучване на разкритата през 2017 г. църква № 22 и изследване на гробовете в наоса и притвора ѝ; 2. Установяване на мястото на църква № 22 и некропола на север и изток от нея в градоустройствената схема на Трапезица; 3. Стартиране на проучването на некропола около църква № 22 и установяването на площта му.

Изцяло се разкри и проучи наосът на църква № 22 (обр. 1, 2). В него бе изчерпан културен пласт с дебелина от 0,30 до 0,70 м. Частично бе проучен и притворът на църквата, където се изчерпа културен пласт с дебелина 0,40 м. Установиха се планировката и общите размери на християнския храм – дължина 15 и ширина 6 м. Стените на църквата са запазени на височина от 0,30 м (южната) до 1,30 м (северната) и са фундирани на материковата скала, а при западната стена и частично при апсидата и на заварения ранен (от РЖЕ и праисторията) културен пласт. Стените на църквата са построени от полуобработени и плочести камъни, споени с жълта глина и имат дебелина от 0,60 м.

Църква № 22 е била построена в 40-те год. на XIV в. и е претърпяла разрушение и преустройство в 70-те год. на столетието, просъществувайки до финала му. Това преустройство е свързано с повдигане с 0,30 м на първоначалното подово ниво, а вероятно и с промяна на олтарната част (обр. 3). От същия втори период е и зиданата пейка в северозападния ъгъл на наоса. Притворът на църквата, или по-точно слабо запазеният му северен зид, също е претърпял преустройство, като ранният зид е бил изваден, а новопостроеният е изместен с 0,20 м на юг. И двете подови нива в наоса на църквата са имали настилка от каменни плочи, по-голямата част от тях извадени вторично. Към ранния период на църквата принадлежи и конструктивно свързаната със североизточния и северозападния ъгъл на наоса галерия от север с ширина ок. 2,6 м (обр. 1). През втория период след преустройството на църквата през 70-те год. на XIV в. галерията е разрушена, като от нея е запазено само едно помещение с дължина 4,50 м до североизточния ъгъл на църквата.

Както в първия, така и във втория период на църквата в храма са извършвани както първични, така и вторични (с препогребани кости) погребения (обр. 1, 2). Забележимо повече на брой са те през втория период на църквата, когато дори във входа между притвора и наоса е вкопан гроб с ограждение от вертикално поставени плочи. В изцяло проучения наос на църквата се разкриха 41 гроба. В частично изследвания притвор на църквата се проучиха 11 гроба. Други 10 гроба се проучиха в некропола на север и изток от църква № 22. Изследваните гробове са първични (с кости в анатомичен порядък) и вторични (с препогребани кости), като в почти половината гробни ями са положени останките на повече от един индивид. В много има следи от дървени ковчези. Когато е налице гробен инвентар, той включва копчета от дрехи и накити, като обеци и пръстени, а също и единични погребални керамични съдчета и тухли с надпис под черепа.

На север и изток от църквата в пространството на некропола до нея, в квадрати $CXLVIII_{1, 2, 3, 8, 12}$, навсякъде се отне културен пласт с дебелина между 0,10 и 0,50 м и се достигна до нивото на гробовете (обр. 2). Те са нагъсто разположени, средно с по 10 до 15 гробни ями на квадрат, и ще бъдат проучени в следващия археологически сезон. Важно за периодизацията на този некропол е и откриването на гроб № 45 под северния зид на наоса на църквата. Т.е. и църквата и некрополът на север от нея лежат върху по-ранен от тях и предшестващ ги некропол.

С цялостното проучване на кв. $CXXXIII_{16}$, $CXXXIV_{13}$, $CXLVII_{4, 8}$ се установи позицията на църква № 22 в градската среда в южната част на Трапезица (обр. 1). В тези квадрати бе изчерпан културен пласт с дебелина 0,40 м. Бе разкрита нова и непозната досега главна улица с ширина на трасето 3 м и настилка от трамбовани върху скалата речни камъчета. Тя е с направление ЮЗ – СИ и минава на запад от притвора на църква № 22, свързвайки площада до ЮЗ порта на крепостта с вътрешността на

[1] В екипа на разкопките бяха Венко Иванов от РИМ – Плевен и Пламен Дойчев.

Обр. 1. План на археологическите структури в Южния сектор на Трапезица

Fig. 1. Plan of the archaeological structures in the Southern section of Trapezitsa

Обр. 2. Аерофотография на северозападната част от Южния сектор с църква № 22 и новата улица С – Ю (сн. Г. Христов)

Fig. 2. Aerial photography of the Northwestern part of the Southern section with church No. 22 and the new N – S street (photo G. Hristov)

Обр. 3. Олтарна част на църква № 22

Fig. 3. Altar part of church № 22

север. Новата улица минава източно от манастирския комплекс около църква № 8 и западно от църкви № 6 и 10.

На запад от новоразкритата улица се откри жилище с каменна зидария на калова спойка, с източна стена със запазен вход и дебелина 0,90 м (обр. 2). То получи № 15 и датира от втората пол. на XIV в. Проучи се неговият югоизточен ъгъл с входа, водещ до улицата С – Ю. Изцяло се разкри и западният ограден зид на некропола около църква № 22. Важно наблюдение е, че той стъпва върху уличната настилка, т.е. е по-късен от нея, а в северна посока допира до ъгъл на сграда, която ограничава от север некропола.

Общо по време на разкопките се откриха над 300 находки, от които над 180 монети, а наред с тях и многоброен керамичен и костен материал и множество железни клинове, кремъци и др. предмети. Въпреки наличието на материали от КХ и РЖЕ липсват структури от тези периоди поради фундирането на сградите и прокарването на улицата върху материковата скала. Сред находките изпъкват няколко предмета на християнското изкуство – фигурка от обков на ликварий, поликанделон, кръст и др., открити в хоросановата замазка в църквата, поставени като дарове по време на строежа ѝ. Наред с тях от нарушени или ненарушени гробове произхождат и няколко сребърни и една златна обеци и множество медни, позлатени и посребрени копчета.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN THE SOUTHERN SECTOR OF THE MEDIEVAL TOWN TRAPEZITSA IN VELIKO TARNOVO

Deyan Rabovyanov

Church No. 22, located on the northern side of the street connecting the South-western with the South-eastern gate of Trapezitsa (Fig. 1, 2), was entirely explored during the 2018 campaign. The church was erected during the 1340's. It was 6 x 15 m large, with a gallery along its north side (Fig. 3). Fifty graves were documented within the church. A necropolis was registered to the north and to the east of it (Fig. 1 – 3). This was a parish church. Christian art objects, used as holy gifts, were built in the walls at the time of the construction of the temple. A 3 m wide main street, connecting the South-western gate of Trapezitsa with the interior of the fortress was revealed to the west of church No. 22 (Fig. 1, 2).

№ 17. РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ ТРАПЕЗИЦА – СЕКТОР ЮГОИЗТОК, В. ТЪРНОВО ПРЕЗ 2018 г.

Мирко Робов

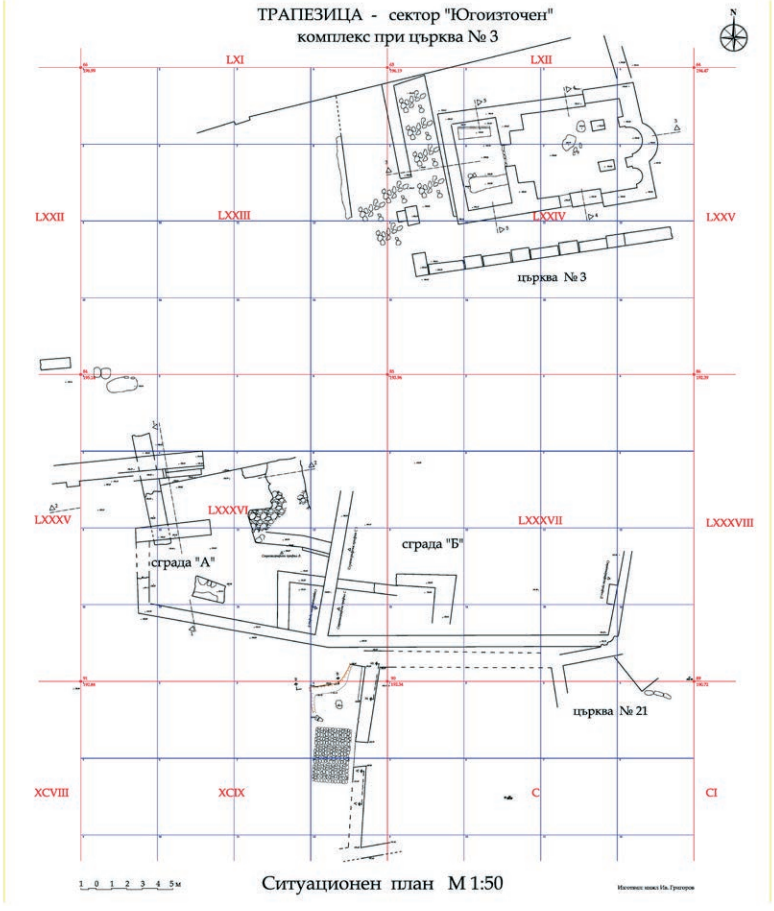
Разкопките се проведоха от 31 октомври до 16 ноември 2018 г.

„Изясняване плана на църква № 21 в сектор „Югоизточен“ за уточняване трасето на експозиционен маршрут“ е целта, формулирана в договора между РИМ – Велико Търново, като възложител, и доц. М. Робов, като изпълнител. Разкопките се извършиха с парите на частен дарител, „Пътинженерингстрой Т“ ЕАД, гр. Търговище, поради четвърти пореден отказ на Министерството на културата за продължаване на проучванията тук.

Проучванията бяха ситуирани в западната част на църква № 21, според очертания план на постройката в релефа на терена. Ограничиха се в изчерпването на два квадрата и частичното проучване в други два. Общо площта на проучвания участък е приблизително 70 кв. м.

Църква № 21 (обр. 1) е била издигната непосредствено южно от гражданския комплекс при църква № 3 (Робов 2016, 148 – 150), върху тераса с ширина (север – юг) от около 14 м. Според досегашните начални резултати, изграждането ѝ се отнася към първата половина на XIII век. Просъществувала е до падането на Търново през 1393 г. (Робов 2015, 646).

През 2018 г. е разкрит западният зид на наоса с прилежащите ъгли от север и от юг. Общата му дължина е 11,50 м (обр. 2). Субструкцията е от един ред полуобработени варовикови камъни, с височина от 0,20 м. Денивелацията на терена към юг е отразена в нивото на фундиране. Оформен е банкет със стъпка от 0,20 м, който равни с нивото на плочникова настилка, част от която е запазена in situ. Суперструкцията, от средни и големи по размер, добре обработени камъни, е запазена в два реда от градежа, с височина до 0,40 м. Северозападният ъгъл на наоса е силно разрушен. Външното лице на северния зид непосредствено опира до южния зид на гражданския комплекс при църква № 3. Дебелината на северния зид е 1 м. Връзката във вътрешния ъгъл е конструктивна. В близост до установените градежи се откриват камъни с особена форма, вкл. триъгълни, чието специфично място в градежа на църквата или оформлението на интериора, предстои да се изясни. Във вътрешния югозападен ъгъл, поради денивелацията към юг, южният зид е фундиран с 0,40 м по-дълбоко от западния тъй като основното натоварване на конструкцията е било именно върху него. Дебелината на южния зид е 0,70 м. В средата на западния зид, дълъг 11,50 м, е оформен вход с ширина от 1,20 м. (обр. 3). В западния му край е поставено двуредно стъпало, с височина от 0,20 м. Нивата му равнят с тези на плочниковата настилка във вътрешността на постройката. Откритият в близост осов камък може да се свърже с конструкцията на

Обр. 1. План на сектора

Fig. 1. Plan of the sector

Обр. 2. Западният зид на наоса на църквата

Fig. 2. The western wall of the naos of the church

Обр. 3. Входът на църквата от запад

Fig. 3. The entrance of the church from the west

масивна врата. Диаметърът на оста е 0,10 м. Западно от стъпалото, приблизително на неговото ниво (всъщност с 0,05 – 0,06 м по-ниско) се установи пасаж от ломени камъни с размери са 3,60/2,60 м. Той е едноредов и добре хоризонтиран. Най-вероятно е положен като основа, върху която за по-голяма устойчивост е била положена настилката от плочести камъни. Част от огнище се установи непосредствено пред западния зид на наоса, на 0,40 м под него. Въглени и шлак го определят като ковашко. Свързва се с установения в сектора голям железарски комплекс, функционирал от края на XII до 30-те години на XIII век.

Стратиграфските наблюдения отчитат културно напластяване (дебелина до 0,90 м) единствено от времето на Второто царство (края на XII – края на XIV век). По-ранни останки не се установиха и това е отлика от резултатите в предходните проучвания в сектора. Отсъствието на по-ранни напластявания тук можем да обясним единствено с дейностите по подготовката на терена за изграждането на църквата, свързани и с частично преодоляване на денивилацията към юг.

Новоразкритият зид от запад затваря едно значително пространство, с размери 11,50 (север – юг) на 14 м, което нарежда този храм сред най-големите в крепостта. Едновременно с това резултатите от разкопките показват наличие и на друго помещение от запад, което видно от очертания в терена план и размери, би могло да се окаже притвор на този голям столичен храм.

Като цяло, на досегашния етап в разкриването на църква № 21, въпросите за точния ѝ план, конструктивните особености, строителната техника, вътрешното оформление, строителната хронология с евентуални етапи на реконструкция и допълване на плана, могат да са обект на безспорни изводи единствено след цялостното ѝ разкриване. Само тогава тя по-определено ще може да бъде поставена в контекста на общата градоустрой-

ствена картина в югоизточния сектор на крепостта. Това е важно, не само поради непосредствената ѝ близост от север с големия граждански комплекс, и от изток с църква № 4, но и поради факта на едновременното им функциониране от първата половина на XIII век, до края на Търновското царство.

Инвентаризирани са общо 67 находки. 33 от тях са монети, от първата половина на XIII до края на XIV век. Най-голям брой от тях, 16, са сечени от цар Иван Шишман. 3 са сечени от цар Иван Александър, 9 са от XIII век – от 30-те години до времето на цар Константин Асен.

Сред останалите находки е част от керамична кадилница, покрита със зелена глазура; рамо от ножица за гасене на свещи; кръгов надпис „ВИНУ“, част от име, с първите три букви „ЗДР...“, заготовки, апликации, сграфито фрагменти с изображения на птици, предмети на бита и др.

Литература

Робов 2015: М. Робов. Археологически разкопки на средновековна крепост Трапезица – сектор „Югоизточен“. – Археологически открития и разкопки през 2014 г., 2015, 655 – 648.

Робов 2016: М. Робов. Новооткрит комплекс в североизточния сектор на Трапезица. – Годишник на Националния археологически музей, 13, 2016, 141 – 151.

EXCAVATIONS OF THE “MEDIEVAL TRAPEZITSA FORTRESS – SOUTH-EASTERN SECTOR” DURING 2018

Mirko Robov

The excavations were situated in the western part of church No. 21 (Fig. 1). The church was built during the first half of the 13th century and survived until the fall of Tarnovo.

The wall of the naos, with its adjoining angles was revealed (Fig. 2). Its length was 11.5 m and enclosed a space of 14 m. A wide entrance was formed in its middle (Fig. 3). Stone plates were used for the floor covering.

The forge that was discovered was part of the large smithy compound that existed here from the end of the 12th c. to the 1230’s.

Thirty-two coins were found (dating from the first half of the 13th c. to the end of the 14th c.). Among the other finds were an inscription, a clay censer, a candle snuffer scissor, fittings, everyday utensils, etc.

№ 18. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „ЦЪРКВА И БАНЯ ЮЖНО ОТ МАНАСТИРА „СВ. 40 МЪЧЕНИЦИ“ ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО“

Константин Тотев, Евгени Дерменджиев, Пламен Караилиев

Разкопките се проведоха в продължение на 30 работни дни, южно от средновековната църква и изцяло проучената баня, и на изток от западната крепостна стена на ранновизантийското укрепление. Проучванията южно от църквата „Св. 40 мъченици“ се водят без прекъсване вече 10 години с основна цел – доизясняване стратиграфските напластявания на обекта и по-ясно да се разграничат разкритите структури и материали от V – IV в. пр. Хр.; ранновизантийската епоха (V – VI в. сл. Хр.); и Средновековието, т.е. времето на Второто българско царство (1195 – 1393 г.).

Досега разкопките се провеждат със средства на МК, с които през 2008 г. е изградено защитно покритие. При предстоящите ремонтни работи на пътя, който се срути над обекта през тази година, се очакваше да се проведат допълнителни, спасителни археологически проучвания със средства от фонд „Бедствия“.

През настоящия сезон разкопките се извършиха на площ от близо 70 кв. м. Проучвателската програма включва доразкриването на южния край на ранновизантийското укрепление, което охра-

Обр. 1. Общ поглед на юг към работилницата

Fig. 1. General view of the workshop

Обр. 2. Работилницата с три пещи

Fig. 2. The workshop with the three furnaces

нява водоснабдяването на крепостта на хълма Царевец през VI в., както и завършване на изследванията на средновековен комплекс от пещи и работилници за желязо от столичния период на града. Предвижда се при ремонта на пътя над обекта да се разкрие теренът пред апсидата на църквата.

В южната част на обекта (кв. XL-5 и XL-6) попаднахме на изцяло запазена работилница (обр. 1, 2). Тя се оказа с три пещи за преработка на желязо. Размерите на помещението са 3 х 4 м и както изглежда то е използвано само като работилница, а не за живеене. Датировката му, според откритите монети, се отнася във втората половина на XIV в. Подът е направен от сбита кафява пръст, върху която е разстлан пласт от жълта пръст и отухлени мазилки, размесени с части от стените на разрушените пещи. На дълб. 1,40 – 1,60 м е разкрит пода на постройката с пещите. В североизточния ъгъл се разчистиха каменни плочи от подовата настилка, а в югоизточния ъгъл ясно се виждат дъната на пещ № 1 и пещ № 2. В югозападния ъгъл на помещението, който не е запазен, личат следи от огнище.

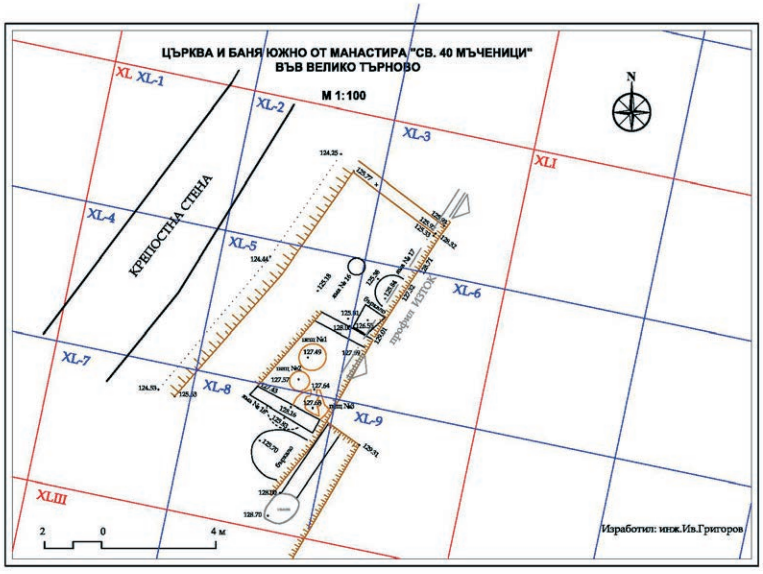
Най-ранна е пещ № 1, която се намира в средата на постройката. Трудно е да се локализират нейните размери, но все пак приблизително те са 0,90 х 0,60 м. От пещта е оцеляла само част от пода и фрагменти от разбъркани замазки с дебелина 3 – 4 см.

Пещ № 2 е в същото състояние, но малко по-добре запазена. Тя е била разположена, долепена до южната стена на постройката и до пещ № 3, с която са функционирали заедно за известно време. Запазените размери на пещ № 2 са 0,85 х 0,70 м (обр. 3).

Използването на пещите в работилницата е по следния начин: Първоначално е работила пещ № 1, след което е била разрушена. Глинените обмазки от нейните стени са били разстлани на пода на постройката. След това са били направени пещ № 2 и № 3. Първата от тях е разрушена изцяло, а другата продължава да функционира. След това пещ № 3 и постройката са били изоставени, а впоследствие разрушени. Според откритите в насипа керамика и монети тази новооткрита работилница може да се датира във втората половина на XIV в. На пода ѝ са открити 2 бр. средновековни монети, желязна подкова и костен инструмент. Намерените в обсега на работилницата 30 бр. железни крици, насочват че пещите са използвани за добив на желязо по т. нар. кричен метод. Прави се една дълбока яма в земята, към която с помощта на глинена тръбичка (сопло) се подава въздух от мехове. В пещта се поставя желязна руда, около 3 кг, която се покрива с дървени въглища. Рудата и въглищата се редуват 5-6 пъти. При горенето на рудата се отделя желязото във вид на гъбеста маса: крици, меко желязо с малко

въглеродно съдържание, с шупли, запълнени от шлака, образуван от рудата и от пепелта на горивото. Полученото в малки пещи желязо под формата на крици веднага след изваждането от пещта се кове с чук за уплътняване и частично очистване от шлака и метални примеси.

Новооткритата работилница за желязо е от значение за изучаване на занаятчийските дейности в столицата на Второто българско царство. Досега има намерени само останки от пещи, но цяло работно помещение не е открито. Особена експозиционна стойност има една от пещите, която може да се постави в музейна среда или пък да се използва за конкретни възстановки на производствен интериор и съответните дейности.

Обр. 3. План на железарската работилница

Fig. 3. Plan of the smithy

В същата част на обекта (кв. XL-8, XL-3 и XL-6) се попадна на едно от строителните бъркала, свързани с изграждането на ранновизантийското укрепление, което е подсигурявало охраната на доставката на вода за крепостта на хълма Царевец (обр. 3). То е открито на дълбочина 2,35 – 3 м. Неговата дебелина е 17 – 20 см.

Средновековни ями № 16, 17 и 18.

Яма № 16 е с крушовидна форма и диам. 0,65 и дълб. 1 м. Керамичният материал в нея изцяло е от предстоличния и столичния период на града (желязна епоха – 47 бр.; ранновизантийска – 124 бр.; сграфито керамика – 7 бр.; глазирана керамика – 7 бр.; кухненска – 174 бр.; керемиди и тухли – 123 бр.; мазилки – 3 бр.; шлака – 3 бр.; медна тока и бронзов пръстен. Особено важен е откритият керамичен фрагмент от бъклица (за Търново това е третият подобен екземпляр.) Не е изключено ямата да е свързана с дейността на работилницата, но все пак са необходими още основания.

Яма № 17 е дълбока 1,30 м и има диам. 0,90 м. Керамичният материал в нея изцяло е от предстоличния и столичния период на града (желязна епоха – 47; ранновизантийски – 46 бр.; средновековна керамика – 35 бр.; керемиди и тухли – 41 бр.; желязна шлака – 2 бр.) Явно и тази яма е свързана със столичния период.

Открити и инвентирани са 102 находки, като от тях 41 бр. са монети, а останалите са: 3 керамични съда, 3 железни ножа, 3 токи, 2 тракийски прешлена, 7 оловни тежести, 3 стъклени гривни, 2 пръстена, бронзова фибула, мозаечни кубчета, костени предмети и др.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE SITE "CHURCH AND BATH SOUTH OF THE "ST. 40 MARTYRS" MONASTERY IN VELIKO TARNOVO"

Konstantin Totev, Evgeni Dermendzhiev, Plamen Karailiev

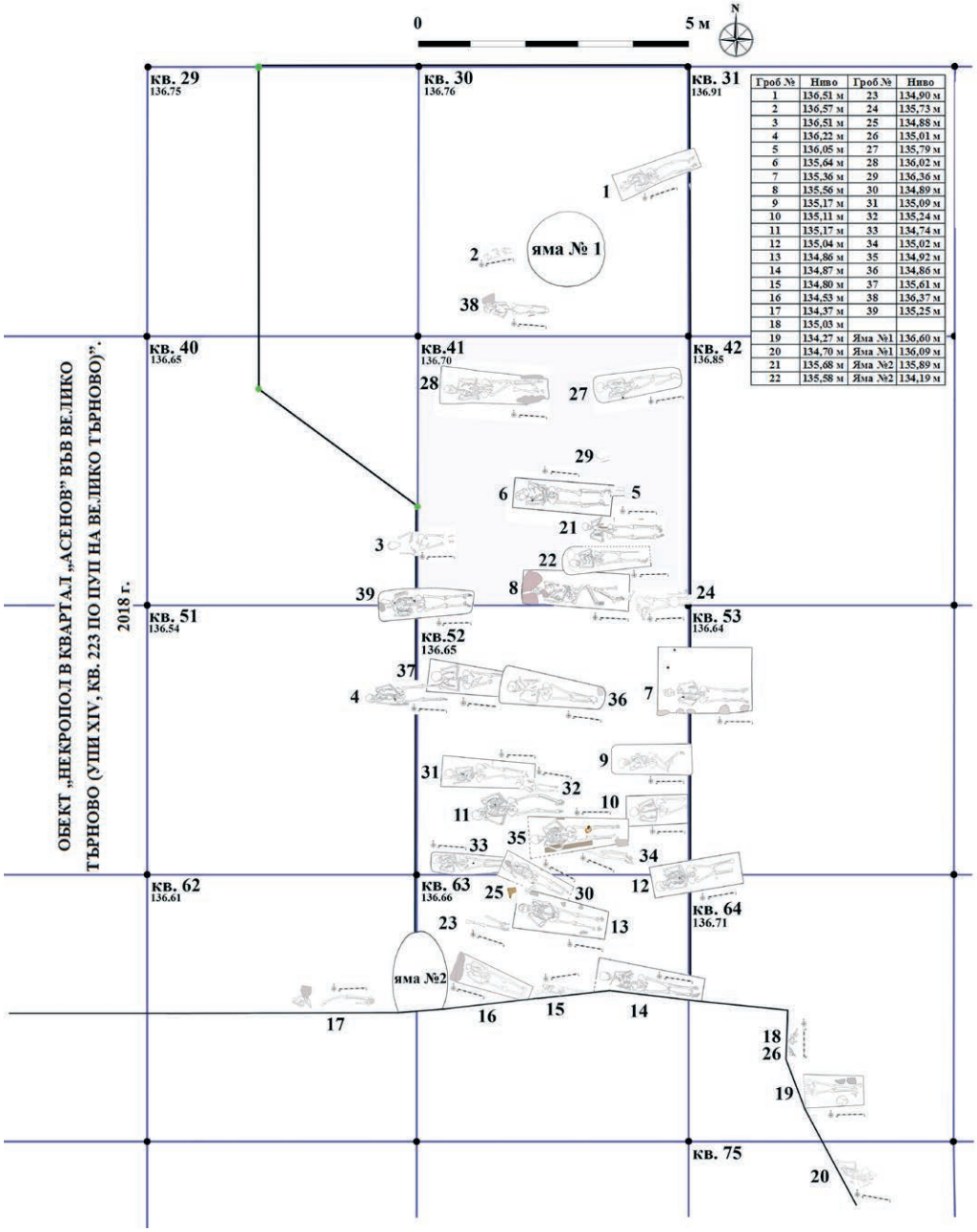
In the southern part of the site, a fully preserved workshop with three furnaces for smelting iron ore was documented (Fig. 1 , 2). The dimensions of the room were 3 x 4 m and it was used only as a workshop and not for living. The floor of the building was also revealed. It was made of a thick brown earth covered with a layer of yellow earth, mixed with fired clay daub and parts of the walls of the destroyed furnaces. Based on coins, the workshop dated back to the second half of the 14th c.

In the same section of the site (grid squares XL-8, XL-3 and XL-6) were revealed some mortar beds related to the construction of the Early Byzantine fortification. This fortification safeguarded the water supply of the fortress on top of the hill (Fig. 3).

№ 19. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „НЕКРОПОЛ В КВАРТАЛ „АСЕНОВ“ ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО (УПИ XIV, КВ. 223 ПО ПУП НА ВЕЛИКО ТЪРНОВО)“

Евгени Дерменджиев, Михаела Томанова

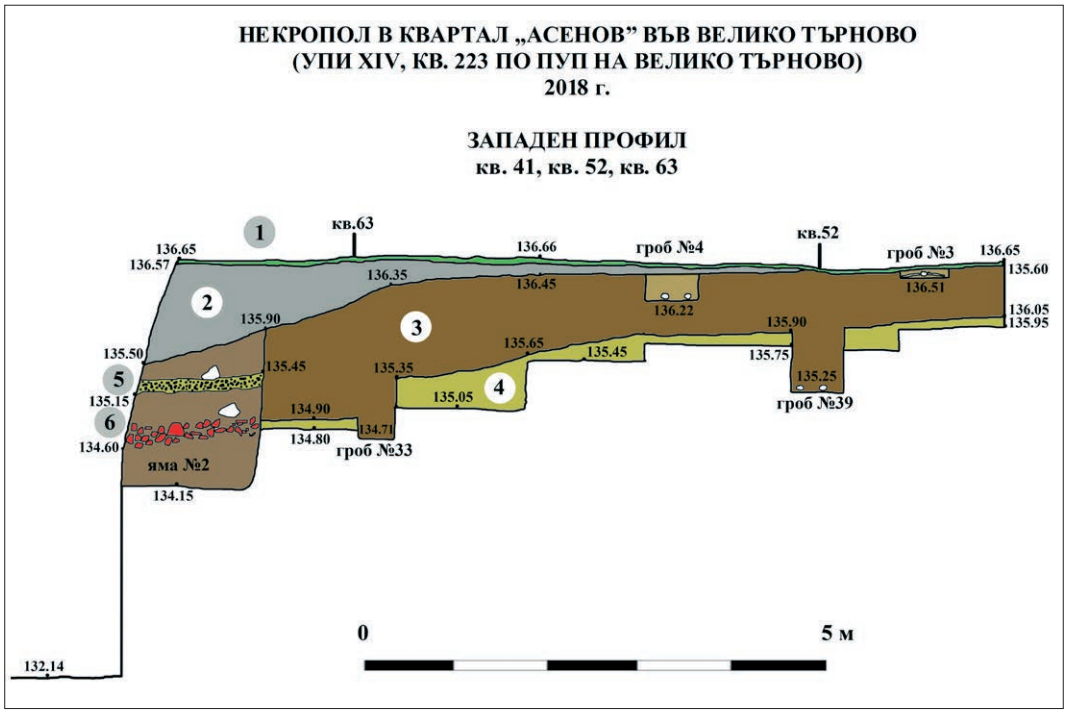
Некрополът е разположен в северната част на квартал „Асенов“ на Велико Търново и остава в подножието на западния край на южния склон на Арбанашкото плато. Локализиран е през 2016 г. при изкопни работи за строеж на паркинг, когато в Северния профил на изкопа се открили 4 скелета и 1 боклучна яма, а в Източния профил са били пресечени 3 скелета. Няма данни за открити накити от тези разрушени гробове.

Гроб №	Ниво	Гроб №	Ниво
1	136,51 м	23	134,90 м
2	136,57 м	24	135,73 м
3	136,51 м	25	134,88 м
4	136,22 м	26	135,01 м
5	136,05 м	27	135,79 м
6	135,64 м	28	136,02 м
7	135,36 м	29	136,36 м
8	135,56 м	30	134,89 м
9	135,17 м	31	135,09 м
10	135,11 м	32	135,24 м
11	135,17 м	33	134,74 м
12	135,04 м	34	135,02 м
13	134,86 м	35	134,92 м
14	134,87 м	36	134,86 м
15	134,80 м	37	135,61 м
16	134,53 м	38	136,37 м
17	134,37 м	39	135,25 м
18	135,03 м		
19	134,27 м	Яма №1	136,60 м
20	134,70 м	Яма №1	136,09 м
21	135,68 м	Яма №2	135,89 м
22	135,58 м	Яма №2	134,19 м

Обр. 1. План на некропола

Fig. 1. Plan of the necropolis

Обр. 2. Западен стратиграфски профил в кв. 41, кв. 52, кв. 63

Fig. 2. Western cross-section in grid sq. 41, sq. 52, sq. 63

1. Тревен чим. 1. Greensward; 2. Сивокафява пръст – съвременен насип от XX в. 2. Gray-brown earth – modern embankment from the 20th c.; 3. Кафява пръст – средновековен пласт от XIII – XIV в. 3. Brown earth – a medieval layer from the 13th – 14th c.; 4. Жълта глинеста пръст – стерилен терен. 4. Yellow clay – bedrock; 5. Слой дребни камъчета – запечатка в боклучна яма № 2 от XIII – XIV в. 5. Layer of small pebbles sealing pit No. 2, dated in the 13th – 14th c.; 6. Слой тухли и керемиди в пълнежа на боклучна яма № 2 от XIII – XIV в. 6. Layer of bricks and tiles in pit No. 2, dated in the 13th – 14th c.

Досега за некропола не е имало никакви писмени сведения или материални свидетелства.

Разкопките обхванаха изцяло или частично 9 квадрата от план-квадратната мрежа на обекта (обр. 1) с обща площ 120 кв. м, като най-голямата достигната дълбочина е 1,90 м. Това е само теренът, върху който собственикът на имота ще строи ресторант-барбекю.

Стратиграфия (обр. 2). В северната половина на изкопа се достигна стерилният терен още на 0,20 м под повърхността, защото теренът е бил подравняван в средата на XX в. във връзка със строителството на Детска градина и оформянето на нейния двор. В южна посока дебелината на средновековния културен пласт достигна дебелина 1,50 м. Наклонът на терена е от север на юг към реката и от изток на запад. Пластовете имат следния ред:

Тревни чимове (дебелина до 5 см).

Съвременен насип от XX в. (дебелина от 0,10 м в северния край до 1,20 м в южния край).

Средновековен пласт от XIII – XIV в. (дебелина до 1,50 м в южния край).

Стерилен терен.

Гробове (обр. 1 – 3). Проучените 36 гроба са част от квартален некропол на Северното подградие на столичния Търновград, разположено в южното подножие на Арбанашкото плато. Границите на некропола засега не могат да се уточнят. Без съмнение той продължава в западна, северна и източна посока в съседните парцели, а най-вероятно и на терените от южната страна – към брега на Янтра. При изкопните работи за строежа на паркинга са били унищожени още няколко десетки гроба.

Некрополът е светски. Гробовете са първични, като само 1 гроб е вторичен. Погребаните са възрастни индивиди, но има 4 детски гроба и 3 гроба на бебета. Всички са положени по християнския ритуал – изпънати по гръб, с глава на запад и ръце, поставени или скръстени на гърдите и корема в различни положения (обр. 3).

Само в 2 гроба скелетите са в неестествено положение – краката са свити в колената. Черепите в 4 гроба са затиснати с големи каменни плочи и камъни.

Обр. 3. Южният край на некропола – поглед от изток

Fig. 3. The southern end of the necropolis – view from the east

Дълбочината на вкопаване на гробните ями от нивото на средновековния терен не може да се установи със сигурност, защото горната част на пласта е отнета при подравняването на двора в средата на XX в. (обр. 2). Единствено при гроб № 12 и гроб № 36, които са маркирани с надгробни камъни – грубо оформени и без надписи или украса, тази дълбочина е била съответно 0,70 м и 1,15 м. В 12 гроба се откриха препогребани кости от по-ранни гробове. Пресечени са 6 гроба от по-късно вкопани средновековни гробни ями.

В 7 гроба се откриха железни гвоздеи и останки от дъски от ковчези. В гробовете има малко инвентар – 10 медни копчета, 1 стъклено мънисто, 1 фрагмент от тухла без надпис, 1 глинена стомничка, 1 желязно ножче, 5 медни монети: от първата половина на XII в., от края на XII в. – началото на XIII в., от първата половина на XIII в., от третата четвърт на XIII в. и от втората четвърт на XIV в.

Според откритите монети и инвентар проучената част от некропола се датира най-общо от първата половина на XIII в. до края на XIV в.

Боклучни ями (обр. 1). Боклучните ями са вкопани отчасти в стерилния терен и имат равни дъна. Яма № 1 е цилиндрична, с диаметър 1,30 м и запазена дълбочина 0,65 м. Яма № 2 има елипсовидно напречно сечение, размери 1 м х 2 м и дълбочина 1,70 м. В тях се откриха фрагменти средновековна керамика и животински кости. Ямите са функционирали заедно с некропола и в тях са изхвърляни отпадъци от почистването на гробовете и околния терен.

Откритите в боклучна яма № 2 фрагменти от тухли и керемиди, фрагментът от бигорно блокче, част от оловен покривен лист, както и глинената розетка от фасадна на украса с полепнал по нея бял хоросан и 2-та фрагмента от такава розетка или паничка, произхождащи от пръстта над два от гробовете, подсказват че някъде наоколо трябва да има и квартална църква, край която е създаден този некропол. Не се намериха обаче фрагменти от хоросан и стенописи.

Желязната шлака, 2-те глинени триноги за изпичане на сграфито керамика и фрагментите от отухлена мазилка в средновековния пласт около гробовете и в боклучна яма № 2 показват, че в близост до некропола трябва да е била практикувана производствена дейност.

Други 3 гроба са по-късни, защото остават на 0,50 – 1 м по-високо от средновековните гробове. В тях няма инвентар с изключение на 1 желязна катарама. Няма обаче културен пласт, който да се датира в Османския период, а керамика или находки от това време не се откриха. Гробовете от този некропол са много малко и разположени на значително разстояние един от друг. Причина за това е подравняването на терена и строежа на Детската градина в средата на XX в., когато са били унищожени неизвестен брой гробове.

През XIX в. за този следстоличен некропол вече е нямало спомен, поради което може да се предположи, че той е съществувал в границите на XVII – XVIII в. По точно датиране на гробовете засега не е възможно да се направи.

Находки. Находките извън гробовете и боклучните ями са обичайни за времето на Второто българско царство: железни върхове на стрели, железни шила, желязна игла, оловен прешлен, глинено гърне, фрагменти от сграфито и кухненска керамика.

Склонът в подножието на Арбанашкото плато преди създаването на некропола през XIII – XIV в. не е бил обитаван. Не се откриха никакви следи, останки и материали от по-ранни епохи. След края на XIV в. некрополът вече не е използван, а неговата територия не е била обитавана. Появата на гробовете от XVII – XVIII в. показва функционирането на нов квартален некропол, използван от населението на Асенова махала. През XIX в. теренът отново е изоставен, чак до средата на XX в., когато там е построена Детската градина.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF "NECROPOLIS IN "ASENOV" NEIGHBORHOOD" IN VELIKO TARNOVO

Evgeni Dermendzhiev, Mihaela Tomanova

Thirty six graves and two garbage pits were documented during the campaign. They dated from the first half of the 13th c. until the end of the 14th c. The graves were part of a district necropolis of the Northern suburb of the capital Tarnovo (Fig. 1). Most of the buried were adults, but there were 4 children and 3 babies. The position of the skeletons was according to the Christian ritual – they were in extended position on their backs, heads pointing to the west, arms placed or crossed on the chest or the abdomen in different combinations (Fig. 2, 3). Iron nails and remains of coffin boards were documented in 7 graves. The inventory in the graves consisted of 10 copper buttons, 1 glass bead, 1 fragment of brick without inscription, 1 clay pitcher, 1 iron knife, 5 copper coins from the 13th c. Three graves from the city necropolis were dated to the 17th – 18th c.

№ 20. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА И МАНАСТИР В КВАРТАЛ „ФРЕНКХИСАР" НА ГРАД ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Хитко Вачев, Илиян Петракиев

В съответствие с набелязаните цели на програмата за проучване, археологическите разкопки са съсредоточени в квадрати CCV-$_{6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15}$, CCXXIX-$_{1, 2, 3, 5, 6, 7}$ намиращи се в западната част на обекта. Първоначално е отстранен съвременен насип с дебелина 1,5 м (обр. 1).

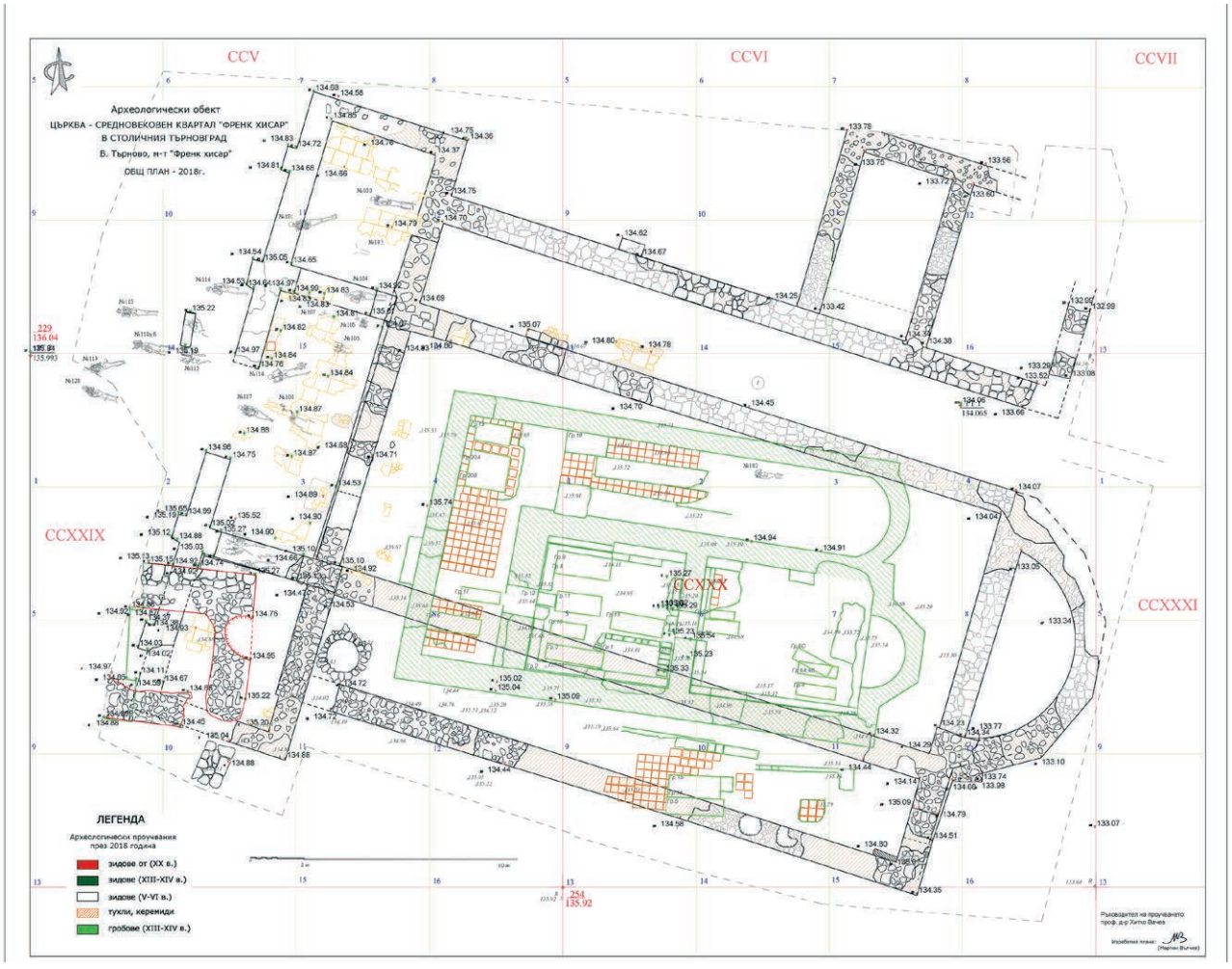
Некропол. Продължава проучването на некропола, разположен около средновековната църква. Разкрити са 21 гроба. Погребенията в тях са извършени в съответствие с християнския погребален обряд, според който мъртвото тяло е положено по гръб ориентирано в посока запад – изток. В 4 гроба (№ 108, 109, 114, 117) покойниците са били положени в ковчези. Погребаните индивиди в останалите 17 гроба са погребани в обикновени гробни ями. Те са с правоъгълна форма, без следи от специално оформление. Частично ограждане от всички страни на гробната яма с камъни и керамични плочи се констатира при 4 гроба (№ 100, 101, 118а, 118 б). При други 4 гроба (№ 110, 111, 115, 120) от източната и западната страна са поставени камъни. В гробове № 102, 111, 112, 113, 115, 116, 117, 118б, 119, 120 черепът е положен върху тила. В три гроба (100, 109, 110) той е извит към дясното рамо, а в други 3 (№ 101, 104, 114) той е извит към лявото рамо. Няма данни, които да сочат, че това е някаква ритуална практика, по-скоро става дума за постсмъртни разместванията породени от денивелацията на терена. Констатират се разнообразни положения на ръцете. В 7 гроба (№ 101,104, 107, 109, 114, 115, 119) те са положени върху коремната област. В 5 гроба (№ 106, 112, 113, 116, 117) те са върху таза. В гроб № 110 дясната ръка е върху гърдите, лявата върху корема, в гроб № 118а ръцете са върху

Обр. 1. Стратиграфски профил

Fig. 1. Stratigraphic cross-section

1. Съвременен насип; 2. Средновековен пласт; 3. Напречен разрез на зид на ранновизантийската базилика; 4. Глинест пласт; 5. Стерилен пласт; 6. Напречен разрез на съвременен зид. 1. Modern embankment; 2. Medieval layer; 3. Cross-section of a wall of the Early Byzantine basilica; 4. Clay layer; 5. Bedrock; 6. Cross-section of a moder wall.

Обр. 2. Ситуационен план на църквата и разкритата част от базиликата

Fig. 2. Plan of the medieval church and the Early Byzantine basilica

гърдите, в гроб № 120 дясната е върху корема, лявата е успоредна на тялото. В гробове № 100, 101, 102, 103, 104, 108, 110, 112, 113, 114, 116, 118а, 119, 120, 115, 117 долните крайници са изпънати.

В част от проучените гробове се установи наличие на погребален инвентар. В гроб № 101 – сферично копче до дясната ключица, № 102 – 2 копчета до раменната кост и едно до таза, № 104 – сребърно сферично копче до шийните кости, гроб № 107 – монета до таза, гроб № 108 – монета върху таза, гроб № 116 – 5 силно корозирали копчета върху горната част на гръдния кош на покойника.

В някои от гробовете са установени материални следи от практикувани погребални обичаи,

свързани със страха от превъплъщение на мъртвеца. Върху черепа на индивида погребан в гроб № 84 е поставен камък. Върху гръдния кош на покойника положен в гроб № 119 са поставени 2 кремъчета, най-вероятно от диканя. Долните крайници на погребаните в гробове № 115, 119 за били завързани. Погребенията в разкритите гробовете са извършени в периода между края на XIV в. и средата на XVII в., когато пространството на разрушения вече манастир продължава да се използва като гробище.

Обр. 3. Аерофотоснимка на разкритите структури

Fig. 3. Aerial photography of the revealed structures

Базилика. Продължава проучването на архитектурните останки от частично разкритата през миналите археологически сезони ранновизантийска базилика. През настоящия сезон усилията бяха насочени към разкриване на нартика-та на култовата сграда. Тя е разположена от запад на наоса, стените ѝ са конструктивно свързани с него (обр. 2, 3). Запазени са на ниво субструкция. При югоизточния ъгъл и северната част на западната стена се констатират запазени неголеми участъци от суперструкцията. Те имат височина 0,18 – 0,27 м. В направление север – юг нартиката има дължина 24,45 м, а в посока изток – запад – 6 м. От запад към вътрешността ѝ води вход с ширина 3,50 м. По дължината на западната стена се констатира наличие на четири конструктивно свързани с нея пиластъра, отстоящи един от друг на разстояние 3,50 м. Размерите им са 1 х 0,35 м. Стените на нартиката са с дебелина 0,85 – 0,90 м. Изградени са от обработени средно големи камъни по лицевите страни и блокаж в средата. За спойка е използван хоросан с бледорозов цвят, в състава на който се констатира наличието на сравнително едри парчета счукана керамика. В северната и южната част на нартиката се очертават основите на две правоъгълни кули с вътрешни размери 5,30 х 4,20 м. Към вътрешността им водят два входни отвора с ширина 2,90 м. Страниците им имат дължина 0,65 м. Вероятно в двете кули са били разположени дървени стълби водещи към предполагаемите галерии разположени на втория етаж на базиликата. Централната част на нартиката има дължина 9,25 м и ширина като тази на кулите. На разстояние 1,70 м западно от централния вход е разкрита част от колона с дължина 1,30 м и диаметър 0,41 м. Вероятно тя е част от портик, който е оформял входния отвор. Предварителните наблюдения сочат, че базиликата е функционирала до началото на VII в.

Тракийски гроб. В непосредствена близост до третия пиластър на западната стена (от север към юг) бе разкрито гробно съоръжение. То представлява цистова гробна камера с размери 0,30 х 0,32 м. В нея са поставени два съда – погребална урна и чаша, в които се констатира наличието на силно натрошени горели кости и пепел. Цялото гробно съоръжение бе пренесено в лабораторията за консервация и реставрация на РИМ – В. Търново. При проведените микроразкопки бяха открити две фибули. Предварителните наблюдения сочат, че откритите материали могат да бъдат датирани в IV в. пр. Хр.

Нумизматичен материал: римска монета, II – нач. на III в. – 1 бр.; Юстин II със София (565 – 578) – 2 бр.; Фока (602 – 610) – 1 бр.; Мануил I Комнин (1143 – 1180) – 1 бр.; Монети от периода 1204 – 1257 г. Български имитации (1204 – 1230) – 1 бр.; Латински имитации (1204 – 1250) – 36 бр.; Медни монети от периода 1242 – 1256 – 26 бр.; Никейска империя (1204 – 1261) – 1 бр.; Солунско деспотство (1224 – 1246) – 3 бр.; Константин Асен (1257 – 1277) – 10 бр.; Теодор Светослав (1301 – 1322) – 1 бр.; Иван Александър (1331 – 1371) – 3 бр.; Иван Шишман (1371 – 1395) – 1 бр.; Палеолози (1259 – 1328) – 3 бр.; Късни монети. Сюлейман II (1687 – 1691) – 1 бр.; Абдул Хамид II (1877 – 1909) – 1 бр.; Жетон XIX в. – 1 бр.

ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF THE MEDIEVAL CHURCH AND THE MONASTERY IN THE "FRENKHISAR" SUBURB OF VELIKO TARNOVO CITY

Hitko Vachev, Iliyan Petrakiev

At the beginning of the 2018 campaign we removed the modern embankments and continued excavating the medieval necropolis (Fig. 1). We found 21 skeletons, which were buried according to the Christian ecclesiastical rites. They all dated back to the end of 16th c. and the middle of 17th c. We continued exploring the remains of the Early Byzantine basilica. During this campaign we put our efforts into exposing the narthex of the building (Fig. 2). It was situated west of the nave and its walls were connected to the walls of the nave. The dimensions were 24.45 x 6 m. On the western wall we found the entrance, which was a portico supported by columns. The Basilica functioned untill the beginning of 7th c. Close to the entrance we discovered a tomb which was surrounded by stone slabs. The dimensions were 0.32 x 0.30 m. A ceramic urn and a cup were placed inside the tomb. They were filled with remains of burned bones and two fibulae. The preliminary conclusions made us think that the discovered materials dated back to the 4th c. BC.

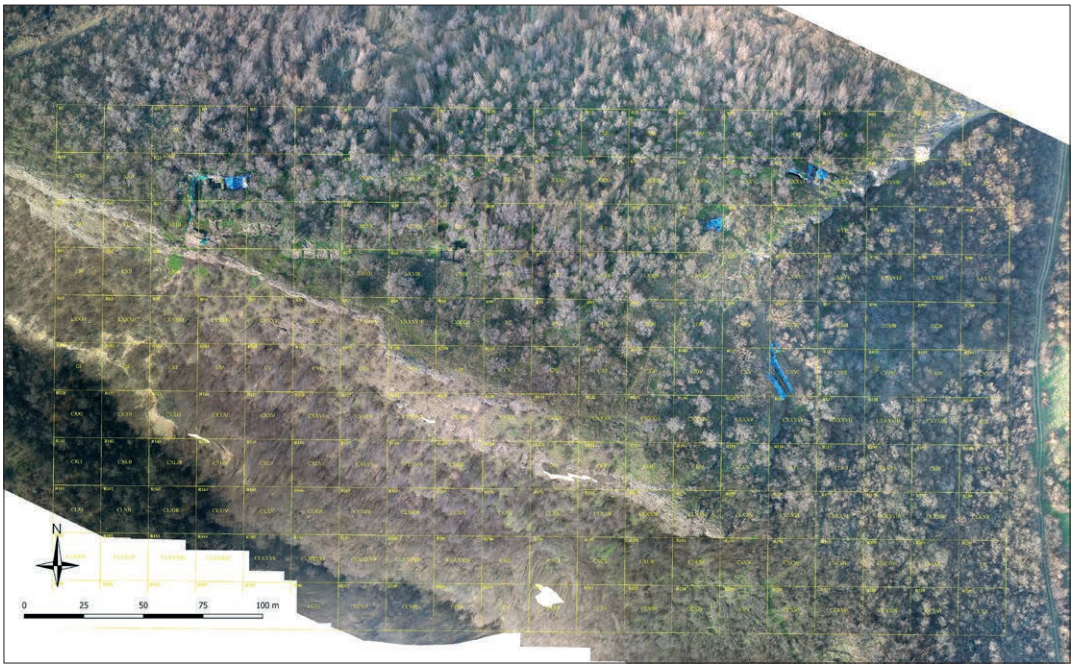
ГРАДОВЕ И КРЕПОСТИ

№ 21. СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „РЯХОВЕЦ" КРАЙ ГР. ГОРНА ОРЯХОВИЦА

Илиян Петракиев, Мая Иванова

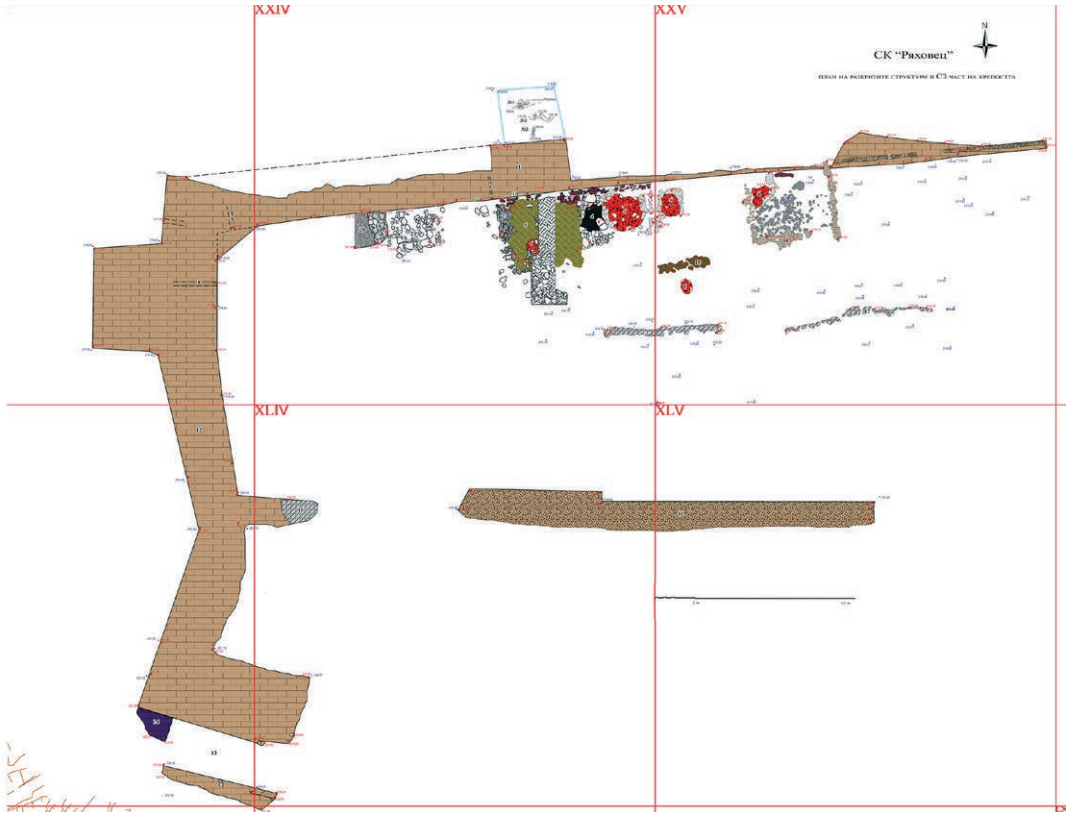
Археологическото проучване е проведено в периода 01.06. – 31.07.2018 г. на обща площ от около 400 кв. м (обр. 1).

До северната крепостна стена са проучвани кв. $XXIV_{7, 11, 12}$ и кв. $XXV_{6, 7, 10, 11, 12, 13}$ (обр. 2). Установи се, че подът от трамбована глина с жълтозелен цвят на жилище № 1, достигнат през 2017 г., е с раз-

Обр. 1. Ортофото мозайка на крепостта с наложена върху нея план-квадратна мрежа

Fig. 1. Orthophoto map of Ryahovets Fortress

Обр. 2. Ситуационен план на разкритите структури в СЗ част на крепостта

Fig. 2. Plan of the north-western part of the fortress with the discovered structures

1. Профил; 2. Западна стена на жилище № 1; 3. Камъни, част от стена; 4. Каменно съоръжение, изпълнено с черна пръст; 5. Глинен под на жилище № 1; 6. Огнище, пещ; 7. Подравнителен пласт от черна пръст и големи камъни; 8. Легло от напречна сантрачна греда; 9. Легло от надлъжна сантрачна греда; 10. Траншея; 11. Северна крепостна стена 12. Западна крепостна стена; 13. Западна порта; 14. Стесняване на прохода на портата, добавено на фуга към северната страница; 15. Преустройство с калова спойка; 16. Подпорен зид с хоросанова спойка; 17. Едноредов подпорен зид без спойка; 18. Стена с калова спойка; 19. Жилище № 3; 20. Каменна подложка; 21. Каменно струпване.

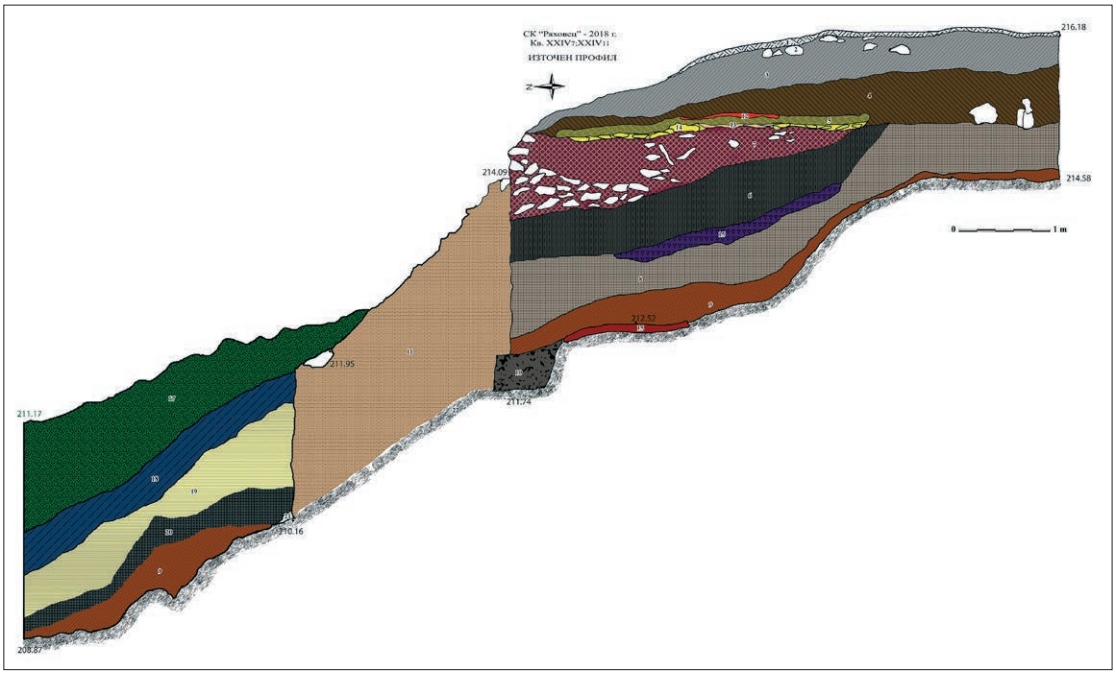
лична дебелина, като варира между 0,06 м и 0,17 м. Разграничават се 3 – 4 подови замазки, положени върху плътна каменна подравнителна подложка, с размери 2,40 х 2,20 м. Тя следва точно границите на западната половина на жилището, като изтънява в източна посока, където подовата замазка е върху трамбована пръст. На север подложката достига до крепостната стена и частично стъпва върху последния запазен ред от нея.

Източно от жилището е проучена пещ, вероятно с кръгла форма, оградена с големи необработени камъни. Северната ѝ част не е запазена поради срутване към стръмния северен склон. Диаметърът ѝ, измерен И – З, е 2,20 м, а запазеният участък С – Ю е 2,10 м. Подовата ѝ замазка е запазена само в някои участъци в централната част, като тя е нарушена от по-късно преустройство, когато върху източната ѝ половина е долепена по-късна пещ с диаметър 0,70 м. Подът ѝ е от две замазки с дебелина около 0,02 м, като долната е върху глинена основа с дебелина около 0,10 м и има керемиденочервен цвят. Ограждането е от един ред средни и големи необработени камъни, подредени в полукръг, като са използвани и фрагменти от римска строителна керамика.

Източно от голямата пещ, на около 0,20 м по-ниско, е разкрита редица от 6 средни по големина камъка, наредени в посока С – Ю, с обща дължина от около 1,70 м. Северният и южният край са съобразени с голямата пещ и така полученият зид отделя тази пещ от друга (трета) пещ, която е с подковообразна форма. Тя е оградена с камъни от всички страни, с изключение на южната, където е бил отворът. Размерите ѝ в посока С – Ю са 1,60 м и И – З – 1,30 м. Северната ѝ част е запазена, като тя остава на около 0,40 м южно от северната крепостна стена.

Нивото около пещите е трамбовано, но не е измазано. То е покрито с черна „мазна“ пръст, като се открива значително количество метален шлак.

Кв. XXIV_{12} е проучен до скалната повърхност (обр. 3). Установи се, че основите на крепостната

Обр. 3. Стратиграфски профил

Fig. 3. Stratigraphic cross-section

1. Хумусен пласт /161101/; 2. Камъни /161102/, част от западната стена на сграда /172410/, между 1237 – 1257 г.; 3. Тъмносив сбит пласт /161103/; 4. Червеникавокафяв пласт с дребни камъни /161105/; 5. Глинен под /172401/, под на жилище № 1, между 1220 – 1237 г.; 6. Тъмнокафяв пласт /18241121/; 7. Подравнителен пласт от черна пръст и големи камъни /18241123/; 8. Червено-кафяв пласт /18241226/; 9. Червеникав пласт над скалата /18241120/; 10. Траншея /18241126/; 11. Северна крепостна стена – разрез; 12. Огнище в жилище № 1 /161106/; 13. Горели камъни под пода на жилище № 1; 14. Подложка от камъни под пода на жилище № 1 /18241122/; 15. Нарушение /18241129/; 16. Огнище /18241127/; 17. Съвременен насип /18240701/; 18. Насип от камъни и пръст; 19. Светлокафяв пласт с трошляк с гробове от XIII в. /18240703/; 20. Пласт с черна пръст, въглени, кости и ср. керамика (XIII в.) /18240704/; 21. Бял хоросан в основата на крепостната стена; 22. Скална повърхност.

стена са фундирани върху скалата. Те са по-тесни от суперструкцията на стената и не са успоредни с нея в проучвания участък. Във вътрешното лице на стената се разчисти и отвор от вертикално поставена напречна сантрачна греда. Подобни са локализирани по целия проучен участък на стената. На това ниво са регистрирани и надлъжни сантрачни греди, които заедно с напречните са образували дървена конструкция с правоъгълна форма.

С цел документирането на напречното сечение на крепостната стена и терена пред и зад нея е проучен и кв. XXIV_{7}, северно пред външното лице на крепостната стена (обр. 3). Под съвременния насип от изхвърлената при проучването пръст е достигнат пласт с дребен трошляк и парченца хоросан. В него са проучени два средновековни гроба – № 3 и 4. Под тях следва пласт с тъмен цвят, в който се откриват голямо количество фрагментирана битова керамика, кости и средновековни монети. Под него следва червеникав пласт, примесен с дребни и средни по големина необработени камъни. В него е проучен гроб № 2, който е ориентиран в посока С – Ю. Подбедрените кости липсват, като те са унищожени при строежа на крепостната стена. Останалата част от скелета е в анатомичен порядък, в поза близка до хокер надясно. Погребано е дете на възраст между 5 и 6 години.

В кв. XXV_{10} в сив пласт, непосредствено под горния чимов, е проучено жилище № 3. Подът му е неравен, груб, с дребни до средни по големина необработени камъни с трамбована сива пръст между тях. Стените са широки от 0,20 до 0,40 м, едноредови, направени от грубо наредени необработени големи камъни. Южната стена е дълга около 3,20 м, без да достига до източната стена, като по този начин при ЮИ ъгъл се оформя вход на жилището с ширина 1,10 м. Източната стена е дълга 4,15 м, като е изнесена с 0,90 м на юг от проекцията на южната стена, образувайки нещо като заслон от изток или част от чардак. Най-северната ѝ част остава на около 0,10 м над последния запазен ред камъни на крепостната стена, като я застъпва с около 0,20 – 0,30 м. Западната стена попада в съседния квадрат XXV9 и е с дължина около 3 м. Тя също е нарушена в северния си край, където липсва СЗ ъгъл на жилището. В този ъгъл, леко повдигната от пода, се намира пещта, като е запазена само ЮИ ѝ част.

Северната стена изцяло липсва, като тя вероятно е стъпвала върху запазената до това ниво северна крепостна стена и е рухнала в някакъв момент, заедно с цялата външна част на крепостната стена.

В източна посока в кв. XXV_{11} и XXV_{12} е разкрито вътрешното лице на северната крепостна стена, която в кв. XXV_{12} е запазена на по-ниско ниво. Под чимовия пласт е достигната плочникова настилка от камъни.

Във вътрешната част на крепостта проучването е продължено в кв. $LXIX_{1, 2}$, като е разширена проучваната площ в южна посока в кв. LXIX_{5} и LXIX_{6}. Установи се, че в южна посока културният пласт е плитък и хумусът лежи директно върху скалната повърхност. Не са установени архитектурни структури, с изключение на единични къси участъци от наредени в една посока средни по големина необработени камъни. В кв. LXIX_{1} е изчерпан средновековният пласт, като се достига до ниво, в което се открива единствено керамика от РЖЕ.

В участъка близо до северната порта в кв. $LIV_{3, 4, 7}$ и $_{8}$ е продължено проучването от нивото, достигнато предходната година. Изчерпан е средновековният пласт, като е регистрирана средновековна яма, която пресича по-ранна яма от РЖЕ. В ЮЗ част на проучваната площ е достигнато до две подови нива от РЖЕ. В по-горното се регистрират 3 дупки от колове в една линия, вероятно от стената на жилището и една по-голяма, вероятно от централен кол. По-долното ниво е регистрирано благодарение на три огнища, но без да се установи жилищна структура.

Инвентирани са 287 находки.

THE MEDIEVAL FORTRESS "RYAHOVETS", GORNA ORYAHOVITSA MUNICIPALITY

Iliyan Petrakiev, Maya Ivanova

The archaeological research was held from 2018, June 1st until July 31st and covered an area of 400 m^2 (Fig. 1).

Close to the northern wall were excavated grid sq. XXIV and grid sq. XXV (Fig. 2). We finished the exploration of dwelling No. 1 and the three furnaces. It may have been an entire compound formed by the dwelling and a shed. The construction was situated close to the northern wall. We found a great amount of metal slag, so we supposed that the shed was used for metallurgical activity.

The bedrock was reached in grid sq. XXIV_{12}. The foundations of the wall were founded on the rock, but they were not so wide as the superconstruction.

Two graves were explored in grid sq. XXIV_{7} – Nos. 3 and 4. In grave No. 2 was found the skeleton of a 5 – 6 years old child, in fetal position.

Dwelling No. 3, built after the walls of the fortress were demolished, was excavated in grid sq. XXV_{10}.

In grid sq. $LIV_{3, 4, 7, 8}$ we reached the floors which dated back to the Early Iron Age.

№ 22. НАР „КАЛИАКРА"

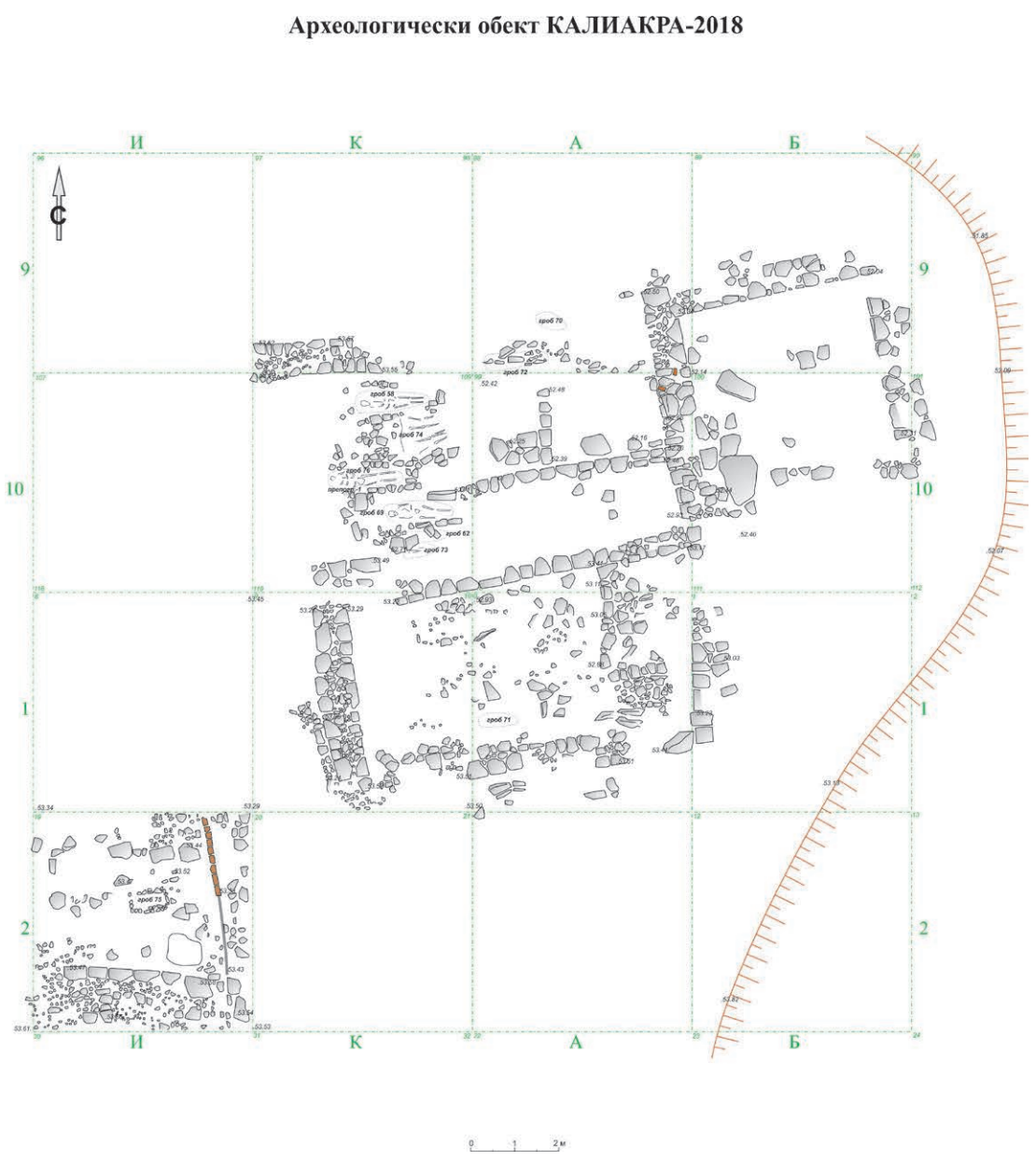
Бони Петрунова, Елена Ендарова

През 2018 година археологическото проучване продължи в сектор „Некропол" (Петрунова, Василева 2017). През този сезон от некропола са проучени 10 гробни съоръжения. Всички гробове са били оформяни съгласно християнския погребален обред[1].

В т. нар. „Късна сграда", която е била опожарена в началото на XV век, е достигнато и разчистено подовото ниво. Между плочите, които покриват пода и рушевините от стените и покрива бяха открити монети, които дават сигурна датировка на опожаряването, в рамките на периода от 1350 до 1404 година.

При демонтиране на плочите на подовото покритие, на кота 52,89 м, беше открито устието на глинено гърне. Установи се, че в глинения съд е било трезорирано богато съкровище, съдържащо 981 предмета, от които 926 монети 11 апликации и катарами, 27 копчета, 11 обеци, 2 пръстена и 4 мъниста.

[1] Костните останки се обработват от доц. Виктория Русева от Института по експериментална морфология и антропология при БАН.

Обр. 1. План на обекта

Fig. 1. Plan of the site

От регистрираните 926 монети 898 са сребърни и 28 златни. Златните са на императорите Йоан Дука Ватаци, на Андроник II и Андроник III Палеолог и Андроник III с Ана Савойска и Йоан V. Осем от златни монети са венециански дукати.

Разпределението при сребърните монети включва издания на осем държавни обединения. Някои от тях са представени с монети на различни владетели: Османска империя – 582 монети, от тях 575 на Баязид I (1389 – 1402) и 7 на Мурад I (1362 – 1389). Второ Българско царство – 253 монети, от тях 209 Цар Иван Александър, 1 Цар Иван Шишман и 43 Цар Иван Срацимир. Монетите на Византия са представени от 6 ставратона и мултипликации на Йоан V и Мануил II. Монетите от Влахия са 42 броя, като те са на Иван Владислав (1364 – 1377), Дан I (1383 – 1386), Раду I (1377 – 1383), Мирча Стари (1386 – 1418). От Молдова – 1 монета на Петър Мушат (1375 – 1391). Сърбия – 4 монети на Стефан Урош IV Душан (1331 – 1355). Венеция – 5 сребърни монети, от които 4 на Франческо Дандоло (1329 – 1339) и 1 на Бартоломео Граденико (1339 – 1342). Татарски дирхеми – 5 бр., от които 1 на Хан Мохамед Узбек (1312 – 1341) и 4 на Хан Токтамъш (1377 – 1396), Крим. Освен богатата и разнообразна колекция от монети, в глинения съд бяха депозирани 55 различни сребърни и златни накити, като апликации и катарами, копчета, пръстени и мъниста (от което едно е изработено от злато), както и 11 златни наушника.

В сектор 86, кв. И2 беше заложен нов сондаж, чрез който да се проучи теренът югозападно от Късната сграда. При проучването е достигната кота 53,17 м. В източния край на квадрата, между точки 20 и 31 е регистриран съвременен кабел, което е компрометирало културния пласт. Почти в центъра на квадрата е регистриран, разчистен и проучен детски гроб (гроб № 35 от 2018 г.).

Освен предметите, открити като колективна находка, в хода на проучването са инвентирани още 43 движими културни ценности, от които, монети от средата на III век, монети от V – VI век, монети от XIV и началото на XV век, една златна обеца и фрагмент от меден обков от богослужебна книга с изображение на светец с чаша, вероятно Св. Варвара.

Обр. 2. Западен стратиграфски профил в „късна сграда“

Fig. 2. West stratigraphic cross-section in the “late building”

Обр. 3. Глиненият съд със съкровище от края на XIV – началото на XV век

Fig. 3. The clay pot with a treasure, 14th – 15th c.

Литература

Петрунова, Василева 2017: Б. Петрунова, Е. Василева. НАР Калиакра. –Археологически открития и разкопки през 2017 г., 516 – 518.

KALIAKRA NATIONAL ARCHAEOLOGICAL RESERVE

Boni Petrunova, Elena Endarova

The excavations of the Necropolis continued during the 2018 campaign. Ten graves were investigated, all corresponding to the Christian funeral ritual. The floor level was reached in the so-called burned “Late Building”. Coins, securely dating its destruction by fire between 1350 and 1404, were found among the floor slabs, and the debris from the walls and the roof. During the dismantling of the floor covering, a clay pot was discovered at an elevation of 52.89 m. The pot contained a rich hoard consisting of 981 objects, including 898 silver and 28 gold coins, 11 fittings and buckles, 27 buttons, 11 earrings, 2 rings, and 4 beads. The golden coins were minted by the emperors John III Doukas Vatatzes, Andronikos II and Andronikos III Palaiologos and Andronikos III with Anne of Savoy and John V. There were 8 Venetian ducats among the golden coins. The silver coins included issues of eight states. Some of them were minted by rulers of the Ottoman Empire – 575 coins of Bayezid I (1389 – 1402) and 7 of Murad I (1362 – 1389). 253 coins represented the Second Bulgarian Kingdom: 209 – Tsar Ivan Alexander, 1 – Tsar Ivan Shishman, and 43 – Tsar Ivan Sratsimir. The Byzantine coins consisted of 6 stavratons and multiples of John V and Manuel II. There were also coins of Wallachia – 42, Moldavia – 1, Serbia – 4, Venice – 5 silver coins, and 5 Tatar dirhams.

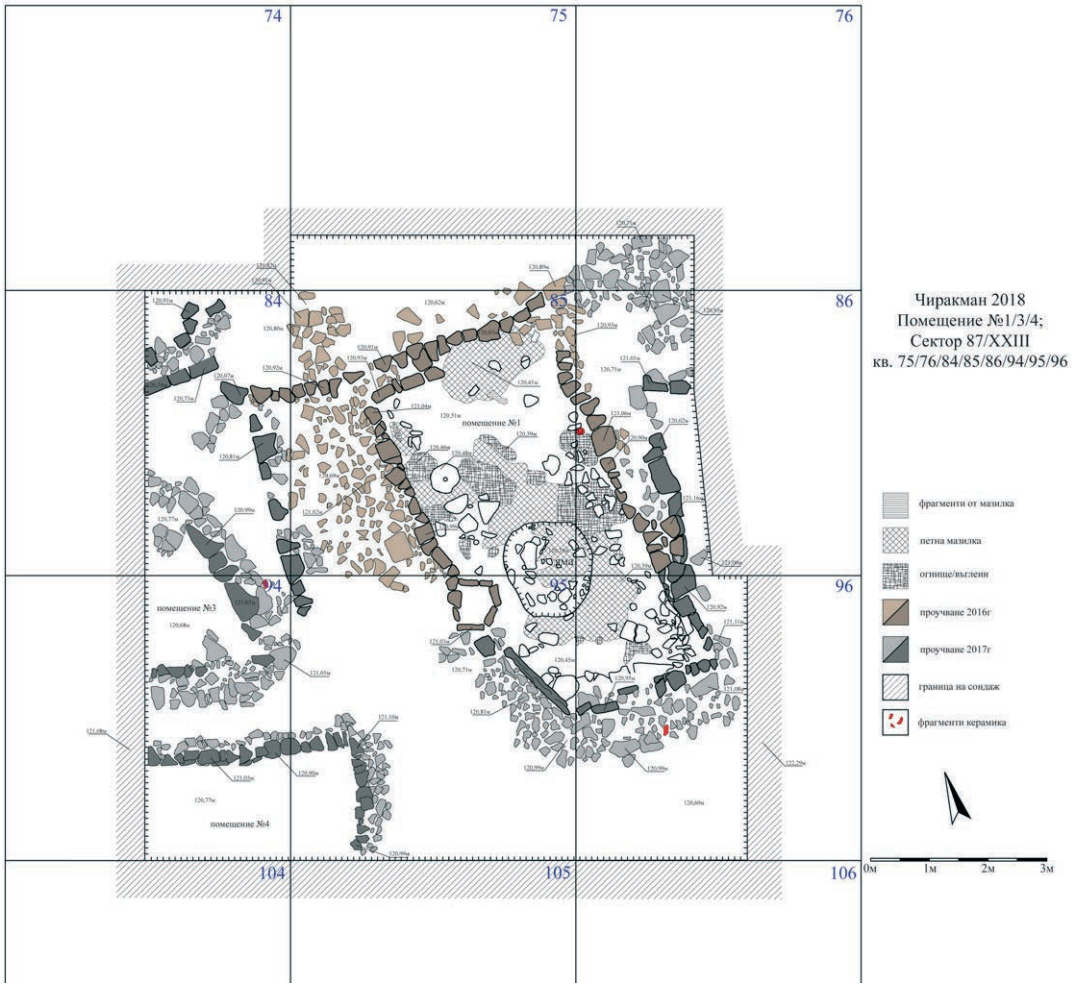
In addition to the hoard, 43 other artefacts were discovered inbetween coins from the mid-3rd c.; 5th – 6th c.; 14th c. and the early 15th c., a golden earring, and a fragment of a copper cover of a liturgical book depicting a Saint holding a glass (probably St. Varvara).

№ 23. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ НОС ЧИРАКМАН, ГР. КАВАРНА

Елена Василева, Велислав Бонев, Калин Маджаров

През 2018 г. работата продължи в Сектор 87/XXIII, в кв. 85, 86, 95 и 96. Бе довършено проучването на помещение № 1 (обр. 1), като пластовете свързани с този период на обитаване бяха изчерпани. Етапите на проучване са фото и графично документирани, изготвени са и фронтални изгледи на всеки един от оформящите го зидове. Достигнато бе подовото ниво на помещението. Върху него бяха разкрити, in situ, два хромелни камъка, както и фрагментирани и цели керамични съдове. В южния край на помещението бе проучена яма, в която бе разкрит гроб (№ 2) с инхумация. Според направения антропологически анализ[1], погребаният индивид е на възраст между 55 – 60 г., но скелетният материал дава противоречива информация за пола. Подовата обмазка (силно трамбована глина със средна дебелина 0,05 см) е демонтирана и се достига до ниво от плътно лежащи един до друг средни по размер камъни в СЗ ъгъл на помещението. От изток те са ограничени от камъни лежащи в една права (зид или част от такъв?) с условна посока СИ – ЮЗ, навлизащ в дълбочина и с неясна за момента датировка.

С оглед изясняване стратиграфията на обекта започна работата в сектор, проучван от И. Сотиров и Д. Гатев в продължение на две години (2004 и 2005 г.). Наличната графична и текстова доку-

Обр. 1. План на помещение № 1

Fig. 1. Plan of building No. 1

[1] Антропологическият анализ е направен от гл. ас. д-р В. Русева (ИЕМПАМ – БАН).

ментация показаха, че в този сектор са разкопани структури от всички епохи, засвидетелствани на обекта, както и такива от елинистическата епоха. Те бяха технически и геодезически заснети и допълниха създавания общ план на археологическия обект.

Работата в сектора бе съсредоточена в 6 квадрата. Според изготвената през 2016 г. нова план квадратна мрежа те попадат в Сектор 88/XXIII. Квадратите, които са обект на проучване са: 71, 72, 81, 82, 91, 92. Поради липсата на консервация много от структурите бяха в изключително лошо състояние - подкопани при предходните проучвания, цели части от тях бяха срутени в прилежащите дълбоки изкопи. Нападалите и разместени камъни бяха отстранени. Оформени и графично документирани са част от профилите на сектора.

Обр. 2. Фрагмент от теракотена статуетка на Кибела

Fig. 2. Fragment of a terracotta statue of Cybele

Обр. 3. Въздушна снимка на работните сектори

Fig. 3. Aerial photo covering the explored sectors

Почистени и оформени са и двата най-дълбоки изкопа в сектора – Сондажи 1 (кв. 82) и 2 (кв. 92) от 2004 г. В сондаж 1 попада и разкритият през същата година зид, представен като елинистически. Градежът му е от суха зидария и в резултат от липсата на консервация и продължителното му излагане на различни атмосферни условия, основите му бяха частично поддали и свлечени в изкопите. В резултат на това горният ред от градежа бе демонтиран. Неправилната форма на Сондаж 1 наложи направата на уширение в южна посока с 0,75 м. При работата бе разкрит зид с условна посока И – З, който вероятно се свързва под ъгъл с елинистическия и оформя структура, която предстои да бъде проучена.

В квадрата над сондаж № 1 е регистриран и проучен вторият гроб за сезона (№ 3). Според направеният антропологически анализ, това са фрагментирани непълни скелети от два индивида, доносени новородени.

В централната част на кв. 71, заради лошото му състояние, бе демонтиран зид, датиран като средновековен (XII – XIV в./2004 г.). В основите му бе открита теракота – глава на Кибела (обр. 2), както и голямо количество елинистическа керамика.

В ЮЗ ъгъл на кв. 91, във вътрешността на помещение отново датирано в периода XII – XIV в., бе разкрито ниво от нападали антични керемиди, запазени на място. Последните вероятно са свързани с късноантична структура, която продължава в дълбочина. В този пласт бе разкрита и яма с неясни граници, в която бе вкопана кана (кр. XIV – XV в.). Средновековният градеж е долепен от западната страна на наличен тук късноантичен зид, регистриран през 2004 г.

В ЮЗ ъгъл на кв. 92, след демонтажа на два напълно разрушени зида (XII – XIV в.) бе разкрита част от плочник, който вероятно е продължавал и на север. През 2004 г. са разкрити два големи къс-

ноантични зида, преминаващи през кв. 71, 81, 82, 91 и 92. В пространството, заградено от тях, при предходните проучвания е достигната голяма дълбочина. Вероятно при тази дейност е унищожен и описаният вече плочник. През настоящата година в така описаното пространство не се работи. Площта му е само почистена и фотодокументирана.

Откритата през сезона керамика е в голямо количество. В сектор 88 основната част от нея може да бъде отнесена към елинистическата епоха – фрагменти от фирнисова керамика (ихтии, кантарос, мортарий и др.) и такава, покрита с червен лак, фрагменти от унгвентарий и чернофирнисови лампи. Открити са 18 амфорни печата – 9 хераклейски, 5 родоски, 2 синопски, 1 тасоски и 1 книдски. От тях 12 са идентифицирани. 11 са с дата от началото на втората четвърт до средата на последната четвърт на III в. пр. Хр., а един – с дата около 160 г. пр. Хр. Откриват се и фрагменти от съдове от Късната античност и Късното средновековие, но процентно, количеството им е по-малко. В сектор 87 в основната си част е средновековна (кр. XIV – XV в.), но се намират и единични фрагменти от съдове от Късната античност и Елинизма.

През сезон 2018 г. бяха открити множество интересни находки, като впечатлява не количеството, а голямото им разнообразие. Откритите монети се отнасят към елинистическия, римския, средновековния и османския периоди. Към първия се отнасят две бронзови монети на локалния скитски владетел Сариак, като едната е с контрамарка от типа „Хермес с петасос“. Ранноримска сестерция с лика на император Веспасиан (69 – 79) е открита на нивото на византийска сграда. Тя е много износена и се предполага, че е била използвана през VI – VII в. Локалното бронзово монетосечене е представено с две монети на Марцианол и Одесос (II – III в.). Открити са и няколко монети от VI и VII в. – три фолиса на Юстин II (565 – 578) и вероятно Ираклий (610 – 641). В помещение № 1 са открити находки, отнесени към XIV – XV в. – монети на Мурад I (1362 – 1389) и Баязид I (1389 – 1402), добре запазен малък трион, шпора с шип от тип „розета“ и др.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF CHIRAKMAN CAPE ANTIQUIE AND MEDIEVAL FORTRESS, KAVARNA MUNICIPALITY

Elena Vassileva, Velislav Bonev, Kalin Madzharov

During 2018 the excavations were carried out in Sector 87/XXIII, grid squares 85, 86, 95, and 96. The exploration of building No. 1 and the layers associated with this period of habitation was completed. The floor level of building No. 1 was reached. Two quern-stones, pottery sherds, and whole vessels were found in situ on the floor. A pit in which was revealed burial No. 2 – an inhumation, was excavated in the southern part of the building.

The work focused also in Sector 88/XXIII. Grid squares 71, 72, 81, 82, 91, and 92 were excavated. Various premises were explored in this sector, dating from the Hellenistic period up to the time of the Second Bulgarian kingdom. The incomplete and fragmented skeletons of two newborns were recorded in burial No. 3. Most of the pottery sherds belonged to the Hellenistic period – fragments from black-glazed fish-plates, kantharoi, mortaria, unguentaria, and black-glazed lamps. 18 amphora stamps – 9 Heraclean, 5 Rhodian, 2 Sinopean, 1 Thassian, and 1 Knidian were also recovered.

№ 24. КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ В КВ. „ХОРИЗОНТ“, ГР. БАЛЧИК

Румяна Колева, Чавдар Кирилов, Радостина Енчева

През 2018 г. в рамките на пътеките на кв. H22 и H23 е разкрит западният зид на частично проучената през 2017 г. „сграда I22“. Той не се различава от останалите зидове на сградата – ширина 1 м и двулицев градеж от слабо обработени камъни с пълнеж от ломени такива на калова спойка, без употреба на хоросан както при суб-, така и при суперструкцията му. Последната с малко изключения липсва – на две места са запазени няколко камъка от първия надосновен ред и само на едно място има четири камъка от западното му лице, разположени един над друг от четири някогашни надосновни реда. Подобно на останалите зидове окончателният му демонтаж е извършен в ново време, както

показва фрагмент от глазирана керамика, намерен над съхранените останки от основите му и попаднал там по време на ваденето на камъни от зида.

В източната пътека на кв. H21 стратиграфската картина е идентична на тази в кв. H21 и I21 – мощен сивопепеляв пласт от късната античност, ясно отделим от по-късно средновековно обитаване. От късноантичния пласт произхожда монета на Юстиниан I (527 – 565), емисия 561 – 562 г.

В източната пътека на кв. H23, се разкри компактно вертикално каменно струпване от ранното средновековие, под което лежи пласт с късноантични материали.

В кв. G24 е разкрито продължение в южна посока на проучваната през 2016 г. сграда 1/G23. За съжаление установеният в кв. G23 сравнително високо запазен западен зид на сградата е демонтиран до значителна дълбочина и местоположението му в кв. G24 се установи единствено по траншея от изваждането на камъните, запълнена с кафеникава рохка пръст и добре отличима на фона на белезникавия под.

Обр. 1. Средновековна яма 1/G24, нарушаваща ъгъл от по-ранна сграда

Fig. 1. Mediaeval pit 1/G24 cutting the corner of an earlier building

Обр. 2. Поглед от северозапад към квадрати G24 и H24 с разкритата част от сграда G23/G24, яма 2/G24, яма 1/G24 и средновековни ями в кв. H24

Fig. 2. A view from northwest towards grid squares G24 and H24 with the part of building G23/G24, pit 2/G24, pit 1/G24 and mediaeval pits in square H24

Стратиграфската картина в квадрата изглежда по следния начин: липсва хумусен пласт, под тревната растителност има пласт с дебелина до 20 см със средновековни и късноантични, но и съвременни материали, под който следва по-дебел пласт, наситен основно със средновековна керамика, под който следва дебел до 60 см пласт от светлобежова глинеста пръст, наситен с керемиди и тухли, съдържащ само късноантична битова керамика. Той представя деструкциите от стените и покрива на сградата (преименувана на „сграда G23/G24“) и достига до подовото ѝ ниво от дебел до няколко сантиметра пласт от твърда и трамбована сиво-бяла варовикова маса. Непосредствено над пода на сградата се откри монета на Лициний II (317 – 324).

В северната част на квадрата се откри компактно хоризонтално каменно струпване, което представлява част от плитко разлато вкопаване. От долното му ниво се вкопава средновековна яма №1/G24, перфорирала пода на късноантичната сграда G23/G24.

Друга яма (№2/G24) е вкопана от подовото ниво на сградата и вероятно е свързана с нея. Диаметърът ѝ на подовото ниво е 140/150 см, максимален диаметър в дълбочина 2,20 м и максимална дълбочина 2,95 м. Ямата е куха в горните си две трети, а надолу е запълнена от жълтеникаво-бяла варовикова маса от рухналите на дъното части от стените. Върху нея има сивочерна пръст и кръгъл камък, вероятно капакът на ямата. Паднал е след рухването на стените ѝ заедно с пръстта, в която се откриха няколко фрагмента късноантична керамика.

Яма №1/G24 е разрушила частично ъгъл от сграда, съставен от два зида, сключващи прав ъгъл, ориентирани север – юг и изток – запад (обр. 1). Тя е по-ранна от сграда G23/G24, тъй като както по-

довото ниво на последната, така и нейните деструкции попадат върху зида с посока север – юг. Зидът с посока запад – изток навлиза в южна посока в кв. H24 и свършва там, където преминава мисленото продължение на канала под разкритата през 2016 г. улица. Откриването на тази част от по-ранна сграда, несъобразена с уличната комуникация и всички останали правени по предварителен замисъл сгради в сектора, поставя дилемата за това дали имаме по-ранно обитаване в рамките на крепостта или изобщо по-ранно обитаване на терена преди изграждането на крепостта (обр. 2). Зидовете на сградата са по-тесни и изглеждат правени по-„небрежно“ от тези на по-късните сгради. За жалост са недатируеми, тъй като са унищожени до основа и липсва синхронен със съществуването им материал.

Целият кв. H24 от нивото на заварения терен до древния хумус е доминиран от средновековни материали. В него теоретично трябваше да се открие продължението в южна посока на улицата с канала, установена още през 2016 г., но не се установи наличието нито на улица, нито на канал. С изключение на средновековна яма в северната част на квадрата по цялата му площ се достигна чиста кафява пръст, която е древният хумус, като в нея няма дори следа от вкопаването на канала.

LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS, “HORIZONT” CITY QUARTER, AT THE TOWN OF BALCHIK

Rumyana Koleva, Chavdar Kirilov, Radostina Encheva

The western wall of the building (1/I22) excavated in 2017 was unearthed beneath the eastern baulk of the adjacent grid squares H22 and H23. A continuation of the building revealed in 2016 as building 1/G23, now renamed to building G23/G24, was excavated in grid square G24. A huge pit was contemporary to the building. In the northern part of G24, a medieval pit (1/G24) cut the floor of the same G23/G24 building, as well as a corner of an earlier construction of two walls running north – south and west – east (Fig. 1). This corner preceded the construction of the G23/G24 building and was covered not only by the debris but also by the floor of the latter one. It was hard to determine whether the sewer revealed in 2016 had destroyed the west-east wall of this corner because a medieval pit cut the place of the supposed crossing of the two structures, thus destroying both of them (Fig. 2).

In grid square H24 all the material from the uppermost level to the ancient humus comprised medieval materials and structures – a rectangular dugout and two medieval pits.

№ 25. КРЕПОСТ КАСТРИЦИ В РЕЗИДЕНЦИЯ ЕВКСИНОГРАД, ВАРНА

Игор Лазаренко, Мария Манолова-Войкова

Проучванията през 2018 г. обхванаха сектор в централната южна част на крепостта (обр. 1). Разкрити бяха четири жилища от XIV – първата половина на XV в., разположени южно от проучената през 2014 г. Църква № 2. Изградени са от средно големи, грубо дялани варовикови камъни споени с глинест разтвор. Основите са плитки до 0,5 м, направени от дребни ломени камъни и кал (обр. 2). Наличието на много гвоздеи и скоби в насипите над подовите нива и същевременно липсата на керемиди, дават основание да се предположи, че във височина конструкциите са били дървени, а покривите са били от дърво, слама или друг нетраен материал.

Жилище 1 е с вътрешни размери 5,35/4,50 м. Установени са два периода на обитаване. Първото подово ниво от трамбована пръст е разчистено на 0,8 м под съвременната повърхност. В югозападния му ъгъл се намира печка с елипсовидна форма, която блокира съществувалия преди това вход към улицата от юг. Според находките от пласта непосредствено над пода, най-късното обитаване на Жилище 1 се датира във втората половина на XIV и началото на XV в. На 0,3 м под първия под се намира второ подово ниво, над което се откриват материали от XIV в. Направеният сондаж (Сондаж 1) до южната стена на жилището показва, че средновековните нива са изградени върху насип, образуван от деструкции на късноантичен градеж.

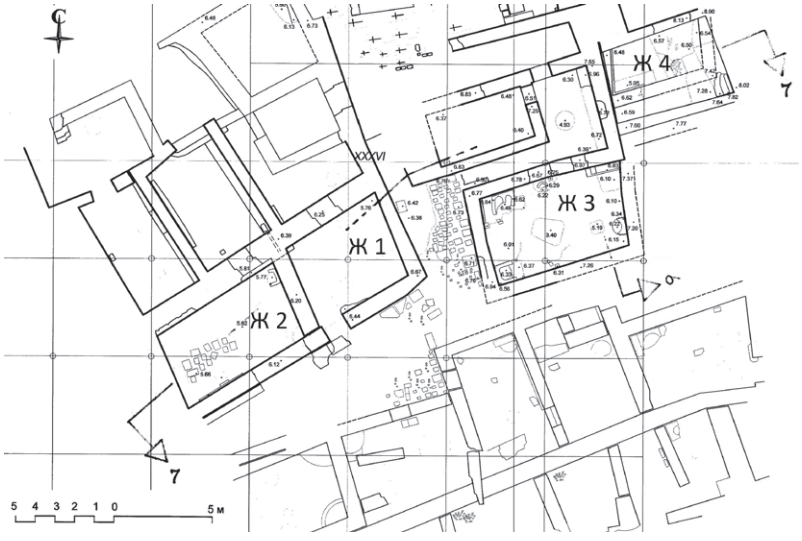
Жилище 2 е разположено на запад от Жилище 1 и има обща стена с него. Вътрешните му размери са 7,6/4,8 м, а входът се намира на южната стена. Подовото ниво от твърда тъмна пръст отстои

на 0,55 м от съвременната повърхност, под насип с материали от втората половина на XIV и първата половина на XV в. Върху него са проучени две печки. В югоизточния ъгъл е съхранено дъното на овално огнище с диаметър 0,66 м. По-добре е съхранена печката в североизточния ъгъл на помещението, изградена от грубо дялани камъни споени с кал.

Останки от овално огнище до южната стена и настилка от подравнени големи плочести камъни в западната част на жилището маркират второ подово ниво, които според керамиката открита в пласта над него може да се отнесе към средата на XIV в.

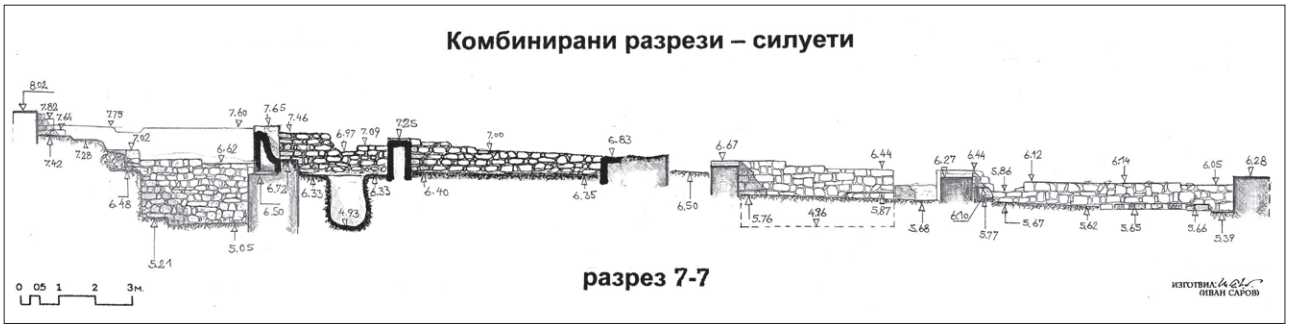
Жилище 3 се намира източно от Жилище 1. Между двете постройки преминава улица с ширина 2,80 – 3,20 м, застлана с варовикови плочи. Помещението има вътрешни размери 7,30/4,55 м и вход на север. Установени са три периода на обитаване. Най-късното подово ниво от жълтокафява трамбована пръст е разкрито на 0,7 м под съвременната повърхност. Върху него, до северозападния ъгъл на жилището е изградена четириъгълна пещ с вход на юг. В пласта непосредствено над първото подово ниво се откриват части от занаятчийски инструменти, земеделски сечива, значително количество керамика и монети от втората половина на XIV и началото на XV в. От същия контекст произхожда бронзова патрица с изображение на Св. Йоаким, вероятно използвана за изработка на обкова за икона или медальон (обр. 3). Второто подово ниво е на 0,3 м под първото. Върху него, в югозападния ъгъл на помещението е разположена четириъгълна печка с вход на запад. Пластът между двете подови нива съдържа много въглени и пепел, керамика и монети от втората половина на XIV в. Трето подово ниво е регистрирано в западната част на жилището на 0,25 м под второто. Покрито е с обгорели греди, дебел слой пепел и въглени, сред които се намират разнородни материали – от Късната античност и от края на XIII – XIV в.

Жилище 4 е разположено североизточно от жилище 3. В сравнение с останалите сгради, градежът е изпълнен по-качествено. Използвани са малки и средно големи, добре обработени камъни, подредени в правилни редове, на места уплътнени с фрагменти от късноантични тегули. Вътрешните размери на жилището са 6/4 м. Напълно проучена е неговата северната част, където са установени 5 периода на обитаване – два през Късното средновековие, един през Късната античност и културни пластове от римския период и късния халколит. Най-късното жилищно ниво е разкрито на 0,8 м под съвременната повърхност. Овално петно отухлена пръст запълнено с пепел маркира мястото на печка в североизточния ъгъл. Входът на жилището е в югоизточния ъгъл, където е оформен подход от 3 каменни стъпала. Материалите от насипа непосредствено над подовото ниво дават основание то да се отнесе към края на XIV и началото на XV в. На дълбочина 0,1 м от него е регистриран втори под от жълта трамбована

Обр. 1. Зона на разкопките през 2018 г. (Ив. Саров)

Fig. 1. The excavated area in 2018 (Iv. Sarov)

Обр. 2. Разрез на сградите в проучения сектор (Ив. Саров)

Fig. 2. Section of the buildings (Iv. Sarov)

Обр. 3. Патрица с изображение на Св. Йоаким

Fig. 3. Patrix with a depiction of St. Joachim

пръст. Пластът над него съдържа находки и монети от втората половина на XIV в. Продължилото проучване в дълбочина показа, че двете подови нива от XIV в. лежат върху руините на късноантична сграда. В границите на Жилище 4 се проследява нейната южна част. Градежът е от варовикови блокчета споени с глинест разтвор. От западната и южната стени са съхранени дълбоки 1 м основи, направени от по-грубо обработени камъни с кал. Подът на късноантичната сграда е нивелиран върху твърда жълта глинеста пръст и отстои на 0,6 м под второто подово ниво от XIV в. Данни за настилка с плочи има в югозападния ъгъл на помещението. Пластът, образуван от рухналите стени и покрив съдържа имбрици и тегули, керамика и монети от V и VI в.

Направеният сондаж (Сондаж 2) в западната част на жилището доказва обитаването на терена и през по-ранни епохи. Непосредствено под късноантичното подово ниво е проучен насипен пласт с височина до 0,8 м от тъмносива рохкава пръст с малко въглени и оскъдно количество керамика от периода II – IV в. В най-долното ниво на сондажа, непосредствено над мергелния пясък е установен пласт с дебелина около 0,35 м от сбита сива пръст с каменни отцепи, въглени и керамика от късния халколит.

По време на теренните проучвания са документирани и анализирани над 5000 керамични фрагменти, отнасящи се предимно към периода XIV – първа половина на XV в. Значително по-оскъдно е количеството на късноантичната керамика. Отделни образци от късноримската епоха и късния хаколит са открити в долните нива на Сондаж 2. Инвентирани са 171 предмета измежду които са накити и елементи на костюма от XIV – XV в., въоръжение, земеделски сечива и керамични съдове от същия период. Откритите монети са 140 броя. Най-ранната от тях е римски денар от втората половина на II в., а най-късната е турско акче на Мурад II (1421 – 1451).

KASTRITSI FORTRESS. EUXINOGRAD RESIDENCE, VARNA

Igor Lazarenko, Mariya Manolova-Voykova

The survey was conducted in the central part of the fortress, south Church No. 2 (Fig. 1). In this area four houses from the 14th – beginning of the 15th c. were discovered. All of them were oriented by their long walls along the north-east – southwest direction. They had shallow foundations of small lime stones and upper construction of medium-sized, roughly processed stones bonded with mud (Fig. 2). The presence of many nails and staples over the floors and the absence of any roof tiles gave reason to assume that the buildings had wooden storeys and roofs covered with wood, straw or other non-durable material.

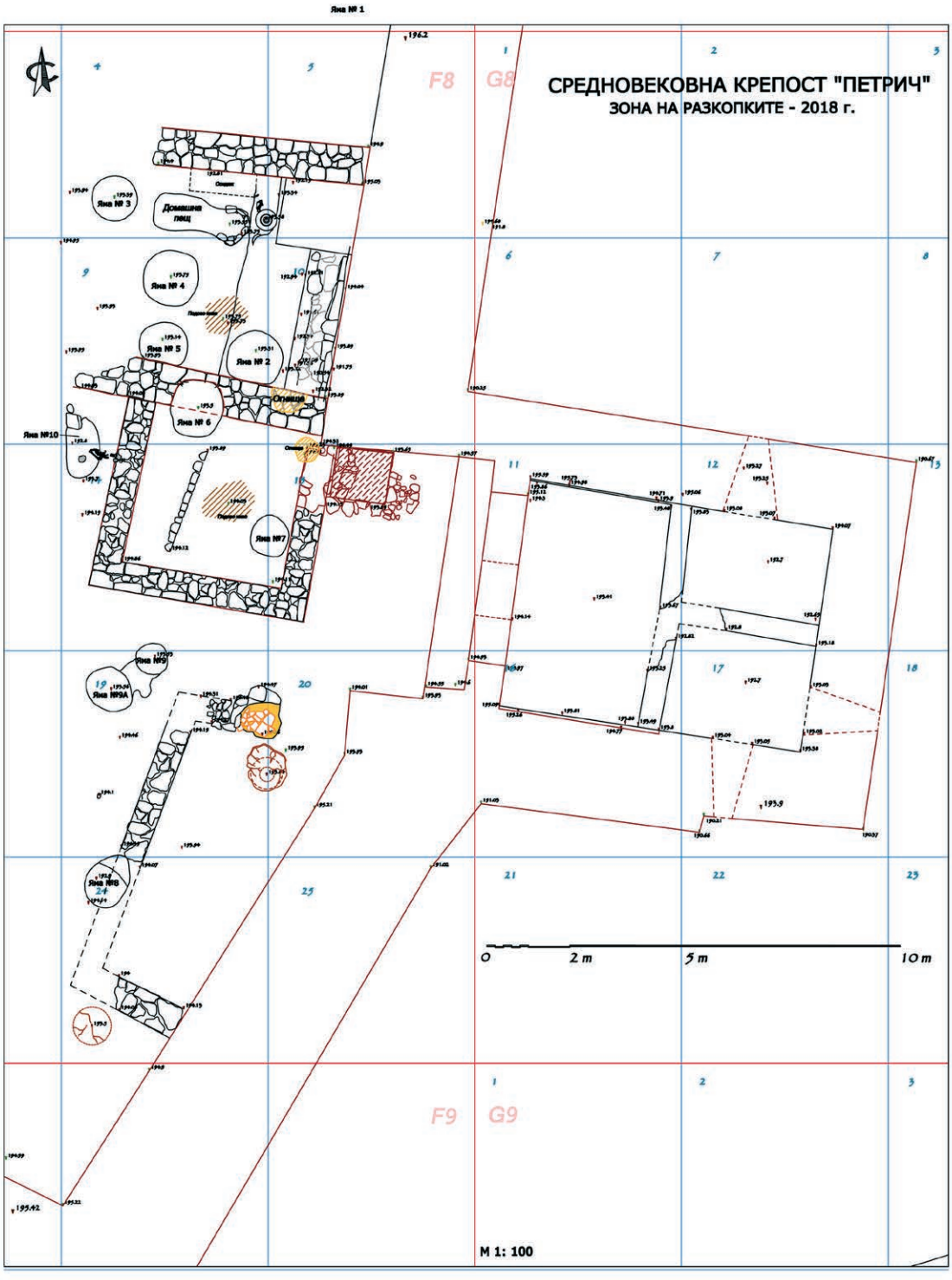
A trench made under the floor of the easternmost dwelling revealed the remains of a Late Antique building beneath which, cultural layers from the Late Roman and Late Chalcolithic periods were recorded.

№ 26. КРЕПОСТ „ПЕТРИЧ КАЛЕ“, ОБЩ. АВРЕН, ОБЛ. ВАРНА

Мария Манолова-Войкова, Игор Лазаренко

Разкопките на крепостта Петрич през 2018 г. обхванаха сектор, разположен в непосредствена близост до вътрешното лице на източната крепостната стена и южната кула, където се установиха културни наслоявания от няколко периода с обща хронология от VI до на втората половина на XV в. (обр. 1).

С най-късна датировка, след изоставянето на крепостта през средата на XV в., е християнски гроб на възрастен индивид. Гробната яма е вкопана върху западната стена на жилище, което според стратиграфски данни от разкопките през 2017 г. се датира в XII в.

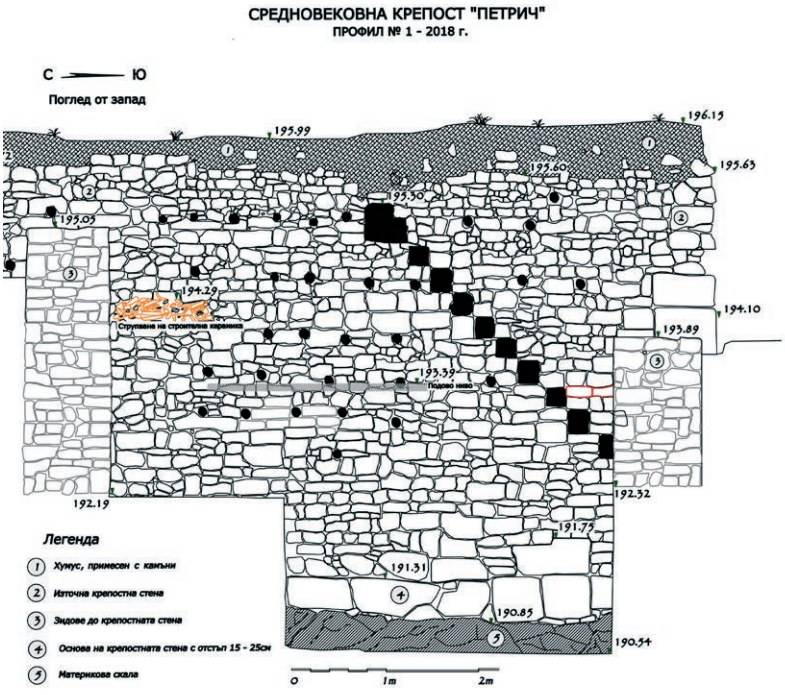

Обр. 1. Зона на разкопките през 2018 г. (М. Вълчев)

Fig. 1. The excavation area in 2018 (M. Valchev)

Продължи проучването на долните нива на определения в работната документация „сиво-пепеляв“ пласт, който се свързва с живота в крепостта от XI до първата половина на XV в. Към него се отнася част от подово ниво от XII – началото на XIII в., две сметни ями, запълнени през същия период, както и още две ями, в които се откриват материали от втората половина на XIII и началото на XIV в. В XI или началото на XII в. може да се датира една изградена върху деструкциите на късноантична сграда пещ.

На границата между средновековния и късноантичния пласт са открити малък брой фрагменти от съдове, изработени на ръчно грънчарско колело, доказващи обитаването на терена през X и началото на XI в.

Обр. 2. Вътрешно лице на крепостната стена в сондажа (М. Вълчев)

Fig. 2. Elevation of the fortress wall in the trench (M. Valchev)

Обр. 3. Северна стена на южната кула със запазена бойница

Fig. 3. Northern wall of the southern tower with a preserved embrasure

Продължи започналото през 2017 г. проучване на жилище от VI в., долепено до крепостната стена. Върху подовото му ниво, под плътен насип от имбрици и тегули се откриха останал на място хромел, амфора запълнена с обезличени железни предмети, фрагментирани керамични и стъклени съдове и монети от VI в. Още едно помещение от същия период бе регистрирано в южната част на проучвания сектор.

С цел да се установи състоянието на вътрешното лице на крепостната стена, бе направен сондаж пред останките от дървена стълба (обр. 2). Стълбата е била заработена в западното лице на стената, до връзката ѝ със зида на южната кула. От нея се останали четириъгълни гнезда за греди, поддържали 10 стъпала. Сондажът започна от подовото ниво на жилището от VI в. и на 2,8 м от него достигна материковата скала. В сондажа се установи, че долните стъпала на стълбата остават зад основата на южната стена на късноантичното жилище. Вътрешното лице на крепостната стена е в добро състояние, със запазена здрава хоросанова замазка. При строежа ѝ е използвано дървено скеле и платформи, заработени през цялата дебелина на зида, които са стъпвали на кръгли напречни греди. От това скеле са останали гнездата за гредите, видими сега в сравнително прави редове, на разстояние във вертикала около 0,6 м, а по хоризонтала 0,5 – 0,7 м. Първият ред от строителното скеле се намира на 2 м над началото на основата и на 1 м над ходовото ниво, което е маркирано от проекцията на долния край на крепостната стълба. Откритите в сондажа находки дават основание да се предположи, че стената е издигната в края на III или началото на IV в. На същото място вече е съществувало селище, както показват откритите фрагменти от груба тракийска керамика, късноелинистически керемиди и достигнатото към дъното на сондажа подово ниво. През VI в. е налице преустройство, при което дървената стълба вече не се използва и е блокирана от споменатото вече жилище. В проучената част от на крепостния зид не личат следи от поправки през средновековието и изглежда, че той е използван в първоначалния си вид.

Частично бе проучена южната кула на крепостта. На достигнатото ниво стана възможно да се изясни нейният градеж и вътрешното разпределение на пространството ѝ (обр. 1). Помещението е с дължина 7,5 м в посока И – З и ширина 5,75 м в посока С – Ю. Входът с ширина 1,3 м се намира в центъра на западната стена. Вероятно през XIV в. той е изместен на юг, като старият вход е запълнен с трамбована пръст. Над този насип и останките от старите стени е издигната преграда от грубо дялани малки варовикови блокчета споени с кал, на места подзиждани с късноантични керемиди, ломени камъни, части от питоси и различни строителни отпадъци.

Пространството на кулата е разделено на две еднакви помещения (източно и западно) от напречна стена с ширина 0,5 м. Чрез друга напречна стена с посока И – З, източното помещение е разделено на още две части. Градежът на двете разделителни стени е идентичен с този на крепостната стена и външните стени на кулата, като тук също се установяват следи от надграждане със строително скеле.

Зидовете на кулата са дебели 1,7 м. На всеки един от тях е документирана по една бойница. Най-добре съхранена е тази на северната стена (обр. 3). Отворът ѝ към вътрешността е широк 1,3 м, а към външното лице на зида той се стеснява до 0,53 м. Височината ѝ е 0,7 м.

Проучванията през този сезон показаха, че кулата има изцяло запазен първи етаж и частично съхранен втори (обр. 3). Градежът е еднакъв с този на крепостната стена, но на границата между първия и втория етаж в зидарията са поставени масивни надлъжни сантрачи с четириъгълно напречно сечение. Над тях, през цялата дебелина на зида са прокарани напречни греди с диаметър между 0,20 м и 0,35 м, които са поддържали дървената конструкция на втория етаж. Вътрешността на кулата е запълнена с плътен блокаж от хоросан, камъни и цели сегменти от рухналите стени. Под този масив, в централната част на кулата остава пласт тъмна пръст с оскъдно количество керамика от XIII – XV в. Най-късните сигурно датирани находки в него, които дават terminus post quem за разрушаването на кулата са акче на султан Мехмед I (1402 – 1421) и „орех“ за спусков механизъм на арбалет, чието привнасяне на крепостта може да се свърже с нападението на кръстоносните войски през 1444 г.

По време на разкопките са документирани и анализирани над 3500 керамични фрагмента с обща хронология от III – IV в. до средата на XV в. Инвентирани са общо 128 предмета, измежду които са накити и елементи на костюма от XI – XV в.; въоръжение и керамика от същия период; късноантични и късноримски керамични и стъклени съдове. Откритият нумизматичен материал се датира в периода от IV – III в. пр. Хр. до първата половина на XV в. В рамките на този широк хронологически диапазон, чрез монетни находки не са представени само VIII и IX в.

“PETRICH KALE” FORTRESS, AVREN MUNICIPALITY, VARNA DISTRICT

Mariya Manolova-Voykova, Igor Lazarenko

The exploration was conducted inside the fortress area, near the defensive wall and in the southern tower of the fortress (Fig. 1). Within this plot, ruins of 12th – 13th c. dwellings and middens of the same period were found. The remains of a 6th c. dwelling were unearthed in front of the wooden staircase of the fortification wall. The trench made under the floor of this residence certified that the fortress wall was erected probably in the end of the 3rd – beginning of the 4th c. (Fig. 2).

The survey of the southern tower clarified its construction and architectural plan. The entrance was situated in the center of the western wall. The inner space was divided into 3 premises. Currently, the first storey was completely preserved with embrasures on each of the walls. The second one was partially preserved in the western part of the tower (Fig. 3).

№ 27. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЕКТ „КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ АКВЕ КАЛИДЕ – ТЕРМА“, КВ. ВЕТРЕН, ГР. БУРГАС, ПОДОБЕКТ: ТРАСЕ НА ЕЛ. КАБЕЛ ВЕТРЕН – БАНЕВО

Димчо Момчилов, Мирослав Класнаков

Археологическото проучване от есента на 2018 г. бе наложително след разкрити структури по прокопаване на трасе за ел. кабел по направлението кв. Ветрен – кв. Банево на град Бургас във връзка с инвестиционно намерение на EVN.

Проучванията бяха съсредоточени в два сектора, в които са разкрити следните структури:

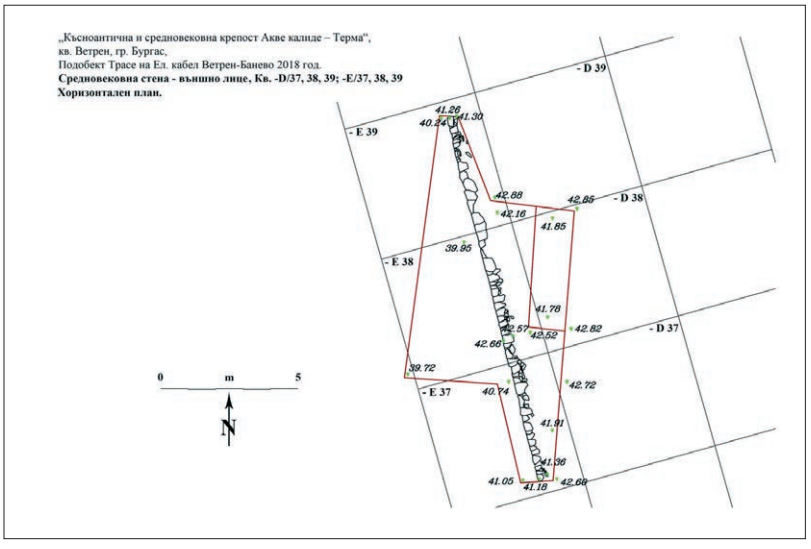
I. Сектор Изток – източно от пътя кв. Ветрен – кв. Банево

1. Керамичен водопровод в кв. -Н/29, 30; -І/29, 30. Това е късна структура, която се датира в XIX в. Аналогичен водопровод бе открит през 2012 г., захранващ от североизток със студена вода южните

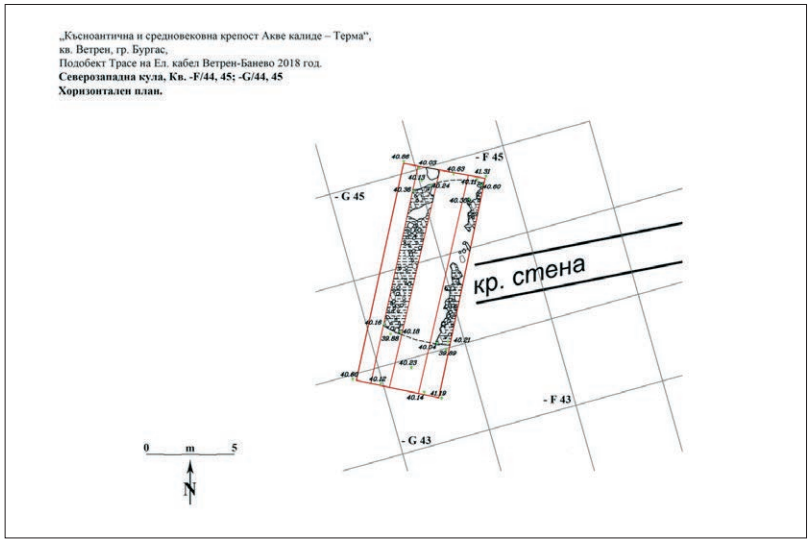
Обр. 1. Крепостна стена в кв. -D/37, 38, 39; -E/37, 38, 39

Fig. 1. Fortress wall in grid sq. -D/37, 38, 39; -E/37, 38, 39

Обр. 2. Крепостна стена – хоризонтален план

Fig. 2. Fortress wall – horizontal plan

Обр. 3. Фрагмент от северозападната кула на Акве калиде – хоризонтален план

Fig. 3. Fragment of the northwest tower of Aquae Calidae – horizontal plan

преправени помещения на турската баня.

2. Стена в кв. -D/37, 38, 39; -E/37, 38, 39. Нова, неизвестна досега част от укрепителна система (обр. 1). Участък от западното ѝ лице е разкрито при прокопаването на канала за ел. кабел. Каналът е унищожил част от стената.

Проучено е част от западното лице на участък с ориентация северозапад – югоизток. Разчистена е дължина от 14 м. Разкритият участък от тази фортификация в север – северозападния си край е унищожен от строителните дейности по пътя Ветрен – Банево, докато южното продължение се проследява под насип около 50 м с височини съответно от запад около 2 м, а от изток – от 2 до 2,2 м с обща разлатост 12 – 13 м.

Стената е върху насипен банкет, който е на височина 0,5 – 0,9 м от съвременното ниво. Тя е изградена на калова спойка със запазена височина в проучения участък малко над 1,9 м от 6 реда каменни блокове. Най-долният (субструкцията) от тях е неравен, строен набързо. Под него се проследява сив пласт със съвсем бегли останки от натрошени тухли, много ситни въглени и няколко фрагмента късноантична (ранновизантийска) керамика. В градежа се редуват частично обработени (дялани) камъни (някои от които едно- и двулицево), като са включени и няколко квадри със средни размери 60 х 25 м. Редовете са подравнявани с плоски плочести камъни (с дебелини между 4 и 6 см), а на места са използвани и тухли (с дебелини между 2,5 и 4 см). Пълнежът е от ломени и дялани камъни. В лицевия градеж са използвани и сполии от по-ранни градежи.

На този етап не е установена дебелината на стената (обр. 2).

Открити са монети от XI – XII в., метални върхове за стрели XII – XIII в., битова керамика XI – XII в. и сграфито XI – XIII в., както и селадон. По южното продължение на вече установената нова фортификация са намерени сериозно количество монети от XI – XII в.

II. Сектор Запад – западно от пътя кв. Ветрен – кв. Банево

1. В кв. -F/43, 44, 45; -G/43, 44, 45 се проследяват останки от голяма археологическа структура, регистрирана през 2015 г. при ВиК проект. Съоръжението е изградено през късноантичния (ранновизантийски) период. Сондажът с размери север – юг дължина от 8,2 м и изток – запад ширина 4 м, разкри останки от ломени необработени камъни, обилно споени с бял хоросан, оформящи съоръжение с кръгла или U-образна форма (обр. 3). Находките са основно строителна и битова керамика от VI – VII в., битова керамика от IX – XII в. и сграфито XI – XIII в., оловен печат от XI в. и монети от XI –XII в.

Изводи:

1. В Сектор Изток е разкрита нова, неизвестна досега, набързо строена фортификация от XI в., която с оглед на изграждането, археологическите материали от и около нея и ролята на Акве Калиде в събитията от XI в., екипът свързва с нахлуванията на печенеги и кумани.

2. В Сектор Запад разкритите останки съвпадат по хронология и местоположение със северозападната кула на ранновизантийската крепост.

Литература

Дражева, Момчилов 2012: Ц. Дражева, Д. Момчилов. Археологически проучвания на обект „Късноантична и средновековна крепост Акве калиде – Терма“, Бургаски минерални бани. – Археологически открития и разкопки през 2011 г. София, 2012, 444 – 446.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS ON THE TERRITORY OF THE “LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS AQUAE CALIDAE – THERMA” SITE, VETREN NEIGHBORHOOD, BOURGAS, “ELECTRIC CABLE ROUTE VETREN – BANEVO” SUBSITE

Dimcho Momchilov, Miroslav Klasnakov

The archaeological excavations in autumn 2018 were due to the exposure of archaeological features as a result of digging a trench for an electric cable between Vetren and Banevo neighborhoods of Burgas.

I. Eastern sector

1. Ceramic pipeline in grid sq. -H/29, 30; -I/29, 30, dated to the 19th c.

2. Wall in grid sq. -D/37, 38, 39; -E/37, 38, 39. The explored section was 14 m long (Fig. 1). It was constructed by mud-bound stone blocks and was preserved at a height of 1.9 m with 6 rows of stone blocks. At this stage of the exploration the thickness of the wall was not established (Fig. 2). 11th – 12th c. coins, 12th – 13th c. metal arrowheads, 11th – 12th c. pottery, and 11th – 13th c. sgraffito ceramics were documented.

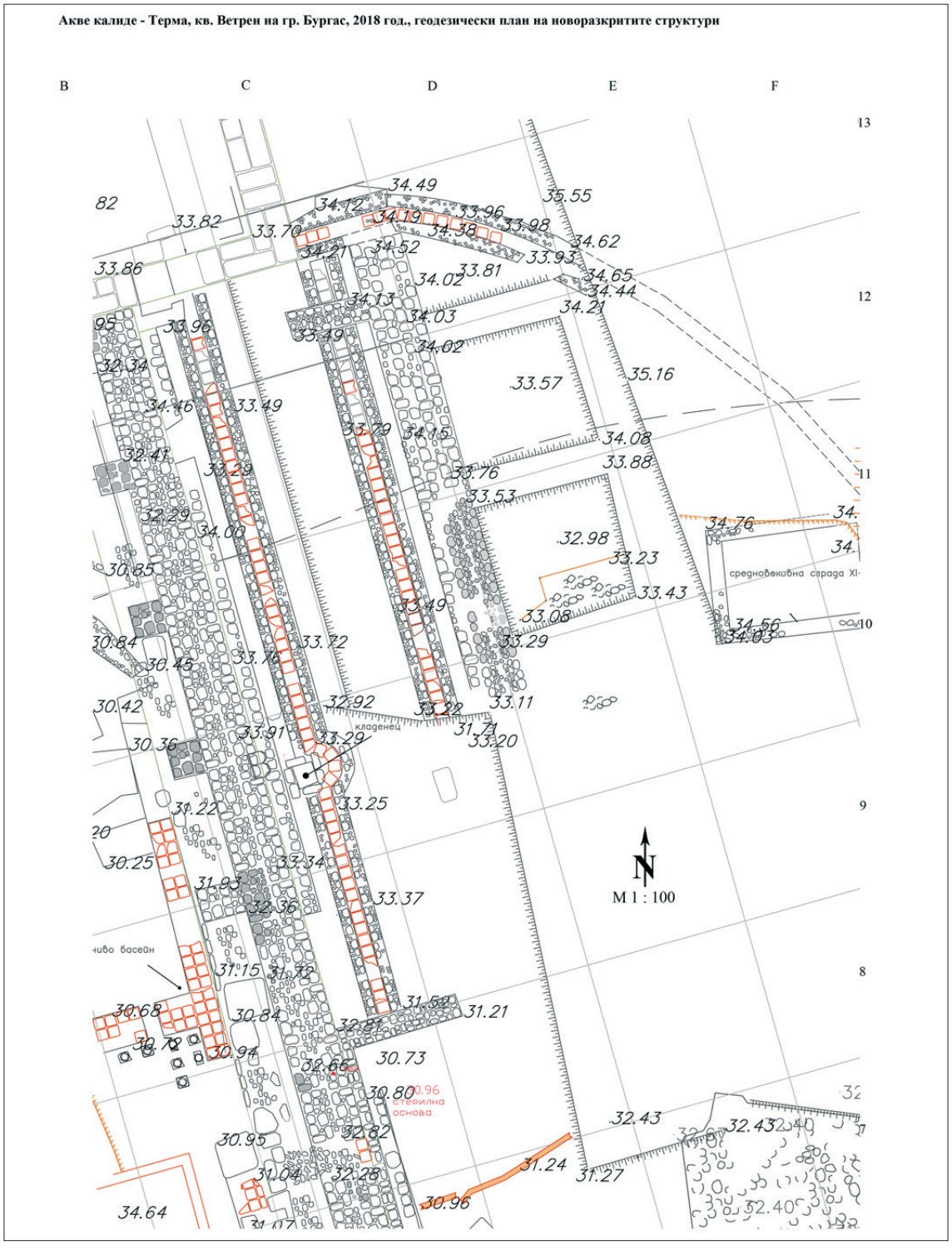
II. Western sector

1. Remains of a large archaeological structure, forming a U-shaped facility, were traced in grid sq. -F/43, 44, 45; -G/43, 44, 45 (Fig. 3). 6th – 7th c. building and kitchen ware, 9th – 12th c. kitchen ware, 11th – 13th c. sgraffito ware, an 11th c. lead seal, and 11th – 12th c. coins were found.

№ 28. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЕКТ „КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ АКВЕ КАЛИДЕ – ТЕРМА“, КВ. ВЕТРЕН, ГР. БУРГАС

Димчо Момчилов, Мирослав Класнаков

През лятото на 2018 г. бе реализиран пореден етап от проучванията на археологическия комплекс „Акве Калиде“, насочени към разкриване на северните части от римската, ранновизантийската и средновековната баня (обр. 1). Като допълнение бе включено довършването на кв. D/6, 7 – южното пространство пред постамента във връзка с препроектиране на музей – баня (обр. 2).

Обр. 1. Геодезическо заснемане на новоразкритите структури

Fig. 1. Geodetic documentation of the newly discovered structures

Същинското проучване бе осъществено през юни – юли след отстраняване на сериозна храстова и дървесна растителност и бе развито източно и западно покрай източния корпус на раннovизантийската баня. И източно, и западно има частични, но незавършени археологически изследвания от есента на 2012 г. Археологическите разкопки обхванаха пространство от 200 кв. м. Поставено бе началото и на проучване в обсега южно пред стария трафопост.

А. Сектор Изток

Извършени са:

- демонтиране на средновековния каменен зид в кв. С/6 – 13; D/6 – 13;

- почистване на обрушванията по дължината на двата средновековни канала в кв. B/9 – 13 и кв. C/10 – 13;

- изцяло е завършено проучването южно пред постамента в кв. C/6, 7; D/6, 7; E/6, 7;

- постави се началото на пълно изследване в обсега на кв. C/7 – 13 и D/8 – 14.

Разкрити са още:

1. Част от средновековен канал, югоизточно пред северния аподитериум от XI – XIII в. в кв. D/13 с ориентация СЗ – ЮИ (обр. 3).

2. Останки от разрушена покривна конструкция в кв. D/11.

Установено бе:

1. Нееднаква основа на демонтирания средновековен зид.

2. Останки от средновековен гроб в кв. D/14.

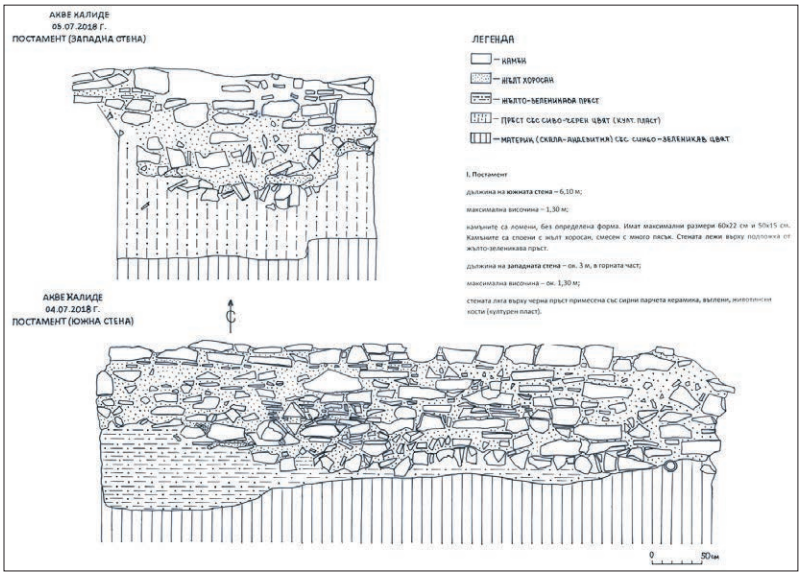
3. Нивото около 33 м н. в. е границата между ранновизантийския и средновековния (от XI в.) културни пластове, т.е. директно върху ранновизантийския пласт в северната част на проучвания комплекс е разположен средновековният пласт от XI и следващите векове – в тази зона, като се изключи наличието на оскъдни фрагменти керамика от Първото българско царство (IX – X в.), се регистрира хиатус между VII и началото на XI в.

Б. Сектор Запад

Започнаха проучвания в кв. -A/10, 11; -B/10, 11. Подготвено бе ново голямо депо.

Измежду откритите археологически материали доминират керамиката и монетите. От монетите преобладават тези от XI – XIII в., а от керамиката – ранновизантийската, като вече в по-голямо количество спрямо предходните години е тази от XI – XIII в. (между която има с покритие от златиста ангоба и със сграфито украса).

Откритите пет броя печати от XI в., както и масовият материал – монети с горна граница XIII в. и керамика също с горна граница в XIII в., за поредна година препотвърждават, че баните не функционират през XIV в.

Обр. 2. Профили на постамента в кв. C/6, 7; D/6, 7; E/6, 7

Fig. 2. Cross-section of the pedestal in grid sq. C/6, 7; D/6, 7; E/6, 7

Обр. 3. Средновековен канал № 3 (от XI – XIII в.) в кв. D/13

Fig. 3. Medieval drain No. 3 (dated to the 11th – 13th c.) in grid sq. D/13

Литература

Дражева, Момчилов 2012: Ц. Дражева, Д. Момчилов. Археологически проучвания на обект „Късноантична и средновековна крепост Акве калиде – Терма“, Бургаски минерални бани. – Археологически открития и разкопки през 2011 г. София, 2012, 444 – 446.

Момчилов и др. 2018: Д. Момчилов, М. Класнаков, Я. Русев, М. Вичева. Спасителни разкопки на обект „Сектор музейна сграда“ в границите на „Късноантична и средновековна крепост Акве калиде – Терма“, Бургаски минерални бани, кв. Ветрен, гр. Бургас. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 399 – 402.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS ON THE TERRITORY OF "LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS AQUAE CALIDAE – THERMA" SITE, VETREN NEIGHBORHOOD, BOURGAS

Dimcho Momchilov, Miroslav Klasnakov

During the summer of 2018 was accomplished another stage of the excavations of the archaeological compound "Aquae Calidae". It aimed at uncovering the northern parts of the Roman, Early Byzantine, and Medieval baths (Fig. 1). The archaeological excavations covered an area of 200 m^2.

Eastern sector

The boundary between the Early Byzantine and the medieval layers was at 33 m a.s.l. (Fig. 2, 3). The medieval layer dated from the 11th c. onwards and laid directly above the Early Byzantine layer in the northern part of the investigated compound – a hiatus between the 7th c. and the beginning of the 11th c. was registered in that zone, except for the presence of a scarce ceramic fragments dated to the First Bulgarian Kingdom (9th – 10th c.).

Western sector

The coins and the pottery were dated to the 11th – 13th c.

The hypothesis that the baths were not functioning during the 14th c. was confirmed by the recovery of five seals dated to the 11th c., as well as by many coins and pottery dated as late as the 13th c.

№ 29. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ЦИТАДЕЛАТА НА КРЕПОСТТА РУСОКАСТРО ПРЕЗ 2018 г.

Милен Николов, Васил Мутафов

Археологическото проучване се осъществи в периода 19 юни – 2 октомври 2018 г., на основание Разрешение за редовно археологическо проучване № 118/23.05.2018 г. То е финансирано от Община Камено и Министерството на културата на Република България.

Западна крепостна стена

Напълно проучени са 48 м от стената (обр. 1, 2). Тя е с ширина от 2,5 до 4,1 м. В габарита ѝ е вместена ранновизантийската крепостна стена с ширина от 1,6 до 2 м. Отвътре е удебелена през първата половина на XIII в. В един участък обаче се констатира прибиране навътре, с ок. 0,5 м, на трасето на средновековната стена спрямо лицето на стената от VI в. Ранновизантийската стена е изградена от ломени камъни с добре оформени лица на спойка от бял хоросан, с примес от керамични ядки. Средновековното удебеление е от ломени камъни с бял хоросан, в което също, но по-нарядко, има керамични ядки. Ранновизантийската стена е фундирана директно върху скалата, докато средновековното удебеление почти навсякъде ляга върху пласт пръст. Там, където има цепнатини в скалния масив, през XIII в. е натрупан блокаж от камъни, пръст и хоросан, който е крепял стената да не се приплъзне по скалата на запад; в някои случаи върху този блокаж стъпва и външното лице на стената. Ранновизантийската стена през първата половина на XIII в. е била демонтирана и нивелирана до ниво ок. 0,5 м във височина. Средновековната стена е изградена направо върху този градеж. Външното лице на тази стена е ползвано и през средните векове; там обаче, където то е било унищожено, то е преизградено отново, на същото място, през Средновековието.

Обр. 1. План на цитаделата и входа на крепостта след разкопките

Fig. 1. Plan of the citadel and the entrance of the fortress after the excavations

Обр. 2. Аерофотоснимка на обекта след края на разкопките

Fig. 2. An aerial photo of the site after the end of excavations

Открита е нова средновековна бойна кула с правоъгълен план. Тя в основата си е била плътна. От външното лице на южната ѝ страница е запазен фрагмент от 2,2 м в дължина; северната страница е запазена по-малко от метър. Тя е била дълга 5,4 м по фронта и издадена около 3,8 м на запад.

При ранновизантийската стена се констатира наличието на малка потерна с ширина 0,8 м, зазидана през първата половина на XIII в.

При северния участък на западната крепостна стена се установи, че през първата половина на XIII в. удебелението отвътре достига ширина 2,5 м и така общата ширина достига 4,15 м. Вътрешното му лице е фундирано дълбоко до материковата скала и стъпва върху нея, докато емплектонът лежи по-високо върху пласт пръст с дебелина около 0,5 м. В нея се откриват фрагменти от ранновизантийска керамика, и от РЖ епоха. В цепнатините на скалата и в запълнените с пръст скални отвори, се открива само керамика от ранножелязната епоха – втора фаза, с щампована украса, както и от Късния елинизъм.

В малък участък с дължина 4 м се констатира, че вътрешното лице на стената стъпва изцяло върху по-дебел пласт пръст. Тук и хоросанът вече е по-жълтеникав. Вероятно това е преправка от XIV в. или от късния XIII в.

Самият северен край на стената е със силно обрушени външно и вътрешно лице. Запазената височина на стената е 1,3 м.

Новооткрита крепостна стена и кула

Непосредствено северозападно от северния край на цитаделата, се забелязваха очертания на насип. При проверката му разкрихме нова крепостна стена – мустак, с дължина 8 м и ширина от 2,4 до 3 м. Стената завършва с кръгла бойна кула с диам. 5,3 м, плътна, с лица от камъни и здрав бял хоросан, и емплектон от камъни и пръст – такъв е емплектонът и на стената, чийто градеж е като този на кулата. Стената е запазена във височина до 2,3 м, а кулата – вис. до 1,1 м. Датировката на този етап е първа половина на XIII в.

Сграда с пилони – зидани каменни стълбове

В югоизточния ъгъл на сградата заложихме сондаж. Констатирахме, че първоначално тук е имало мощна сграда от това време, с ширина на стените 3 м, изградени от камъни на хоросанова спойка при лицата; емплектонът е от камъни и пръст. От юг стената е на калова спойка, но стъпва върху цокъл от камъни на хоросан. По-късно, през втората половина на XIII в. или по-скоро в последната му четвърт, част от тези стени са демонтирани и са ползвани за цокъл, върху който стъпват нови стени с ширина 2,5 м, с емплектон на хоросан. Ранната постройка, от първата половина на XIII в., е била с първи етаж, ползван за водохранилище. Дъното на резервоара на места е материкова скала, на места – обратен насип, подравнен и замазан с бяла и розова хоросанова замазка. Нивото му е средно 101,14 – 101,32 м. На места скалата също е измазана. Има следи от второ измазване – този път с червен хоросан; при него е била измазана и източната стена на водохранилището.

До южната и източната стена на това водохранилище са долепени зидани каменни стълбове, носещи покритието на щерната. Те са изградени от камъни на калова спойка, и са нивелирани към края на XIII в. заедно със зидовете на водохранилището до ниво средно ок. 102,50 м. През последната четвърт на XIII в. щерната е запълнена с обратен насип до кота 102,50 м.

Двор на цитаделата

Дворът е приблизително трапецовиден по план, с площ от ок. 45 кв. м. Западната и северната му страна са материковата скала, която тук е допълнително изсечена. Ходовото ниво е при к. 102,45 – 102,55 м. Настилката е от ситни камъчета, фрагменти керамика и пръст. Под това ниво – това е нивото от последната четвърт на XIII и XIV в. – има деструкции от сграда или сгради, върху които е настилката. Засега можем да кажем, че тук е натрупан насип от сграда, градена от много тухли и хоросан, освен камъните.

Източна стена на цитаделата

Стената е с дебелина 3 м и запазена височина до 2,3 м. Градежът при лицата е от камъни и хоросан, емплектонът – от камъни и пръст. В посока юг тази стена свършва при голямата югоизточна кръгла плътна кула, разкрита от нас през 2017 г. При разкриването констатирахме, че северно от кулата, в участък от 5 м, външното лице на стената е паднало; то е запазено едва 1 – 1,2 м над скалата.

През 2018 г. с много голяма доза сигурност се установи, че цитаделата на крепостта е изградена в първоначалния си вид през първата половина на XIII в.

Инвентирани са 86 находки. Заслужава внимание фрагмент от конусовиден предмет от ахат, стругован, с отвор през тялото. От монетите има емисии на цар Тодор Светослав, цар Иван Александър, султан Мурад I, дожът Джовани Дандоло, Шарл I Анжуйски, Гийом II Вилардуен, на Палеозите до Андроник III, римски и ранновизантийски монети, както и фолиси от XI в.

REGULAR ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE CITADEL OF THE RUSOKASTRO FORTRESS. THE 2018 CAMPAIGN

Milen Nikolov, Vasil Mutafov

In 2018, another 48 m of the western fortress wall of the citadel were revealed. The total width of the wall reached 4.15 m, comprising both the Early Byzantine wall and the adjointing 13th c. wall. The wall was also repaired during the 14th c. (Fig. 1, 2). The courtyard of the citadel, measuring 45 m^2, with a walk level dating from the last quarter of the 13th – 14th c. was also investigated. It turned out that during the first half of the 13th c. the first floor of the building with the pylons was used as a water reservoir. Later, during the last quarter of the 13th c., it was filled up and the floor of the building with the three pylons was erected. A new wall with a round tower, northwest of the north end of the citadel, was also explored.

№ 30. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ АХТОПОЛ ПРЕЗ 2018 г.

Андрей Аладжов, Станимир Стойчев

През месеците септември и октомври 2018 г., с Разрешение за теренно археологическо проучване № 145/11.05.2018г., се проведе етап от проучванията на обект „Късноантична и средновековна крепост Ахтопол“, гр. Ахтопол, общ. Царево.

Редовните археологически проучвания се съсредоточиха южно от северната крепостна стена – квадрати Е1, 2, 3; Ж1, 2, 3; З3; К2, 3; Л2, 3 и Р11 (обр. 1), където, в продължение на един месец, се проведоха разкопки с основна цел изясняване на античното и средновековно градоустройство в този участък и детайлизиране на стратиграфията на обекта.

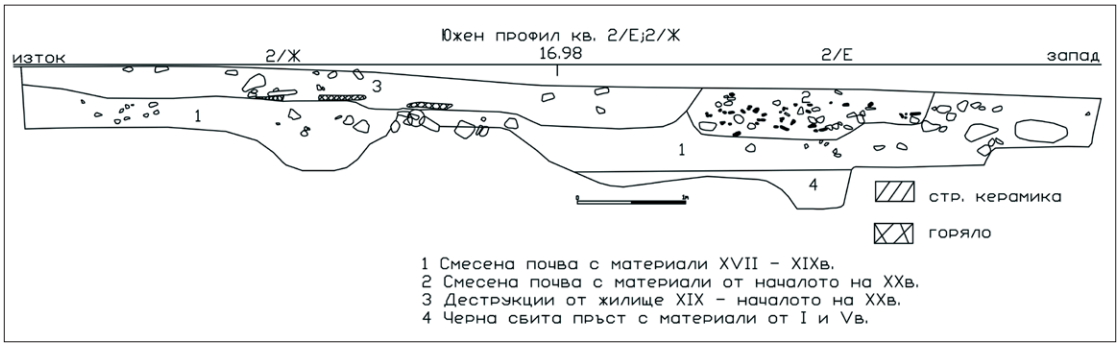

Обр. 1. Проучвана площ през 2018 г.

Fig. 1. The explored area in 2018

Във всички квадрати, с изключение на Р11, е достигнато до материковата скала. Културният пласт е с дебелина от 0,80 до 1,20 м (обр. 2). В кв. Р11 е достигнато до кота 16,86 м, където бяха засечени 2 гроба от късния некропол от края на 19 век. Поради проливните дъждове работата в квадрата беше прекратена.

В линии квадрати Е, Ж, З, К и Л

Обр. 2. Квадрат 2Е – Ж, южен профил

Fig. 2. Grid square 2E – G, southern cross-section

Обр. 3. Колективна находка от османски монети и колани апликации от края на XVIII в.

Fig. 3. A collective find of Ottoman coins and belt fittings from the end of the 18th c.

бяха демонтирани останките от съвременни градежи. Най-горният пласт до дълбочина 0,40 – 0,50 м от повърхността е компрометиран от съвременното строителство и подравняването на терена. В дълбочина се засичат само силно разрушени структури от края на XIX – началото на XX век, най добре запазени в кв. Е2. Строителството от този период е разрушило късния некропол. В кв. Е1 и Е2 се засякоха няколко разрушени гроба.

В кв. К3, на дъното на полуразрушен питос, се откри колективна находка. В ЮИ ъгъл на квадрата се проучи дъно на питос, вкопан в скалата. При изчерпването на запълнителя му се откриха 896 османски монети, 4 колани апликации от края на XVIII век и 2 елемента от накит от същия период (обр. 3). По някои от монетите се забелязва остатък от текстил, което означава, че най-вероятно находката е била съхранявана в текстилна торбичка. Откритите монети са предимно османски от средата на XVIII век, част от тях са пробити, вероятно укрити при някое от нападенията на града.

В кв. З3, и К2, 3, непосредствено върху материковата скала, най долният пласт е от почва с различен състав – черна и сбита, примесена с материали от Елинизма и Античността – фрагменти керамика – битова и луксозна и монети. Пластът е с дебелина от 0,15 до 0,05 м и предимно запълва неравностите в скалата. Не са засечени структури от тези периоди.

Резултатите от проведените през 2018 г. проучвания южно от северната крепостна стена, както и заложените по данни на геофизиката сондажи от предните сезони, дават данни, че културният пласт от Античността и Средновековието в парцела е почти напълно унищожен при строителството и пожарите от XIX – началото на XX век. Запазените в много малки участъци следи от тези периоди са силно компрометирани.

LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS AHTOPOL. THE 2018 ARCHAEOLOGICAL CAMPAIGN

Andrey Aladzhov, Stanimir Stiochev

The regular archaeological research focused on the area south of the northern fortress wall (Fig. 1, 2). Here excavations were carried out for one month with the main purpose of clarifying the ancient and medieval urban planning

in this area and the details of the site's stratigraphy. In grid squares E, G, H, K, and L were dismantled the remains of the modern constructions. The top layer to a depth of 0.40 – 0.50 m from the surface was perturbated by modern constructions and levelling of the surface. Deeper were documented only demolished structures from the end of the 19th and the early 20th c. They were better preserved in grid square E2. The constructions from this period destroyed the late necropolis. In grid squares E1 and E2 were registered several destroyed graves. In grid squares K3 was discovered a collective find consisting of 896 Ottoman coins and belt fittings from the end of the 18th c (Fig. 3).

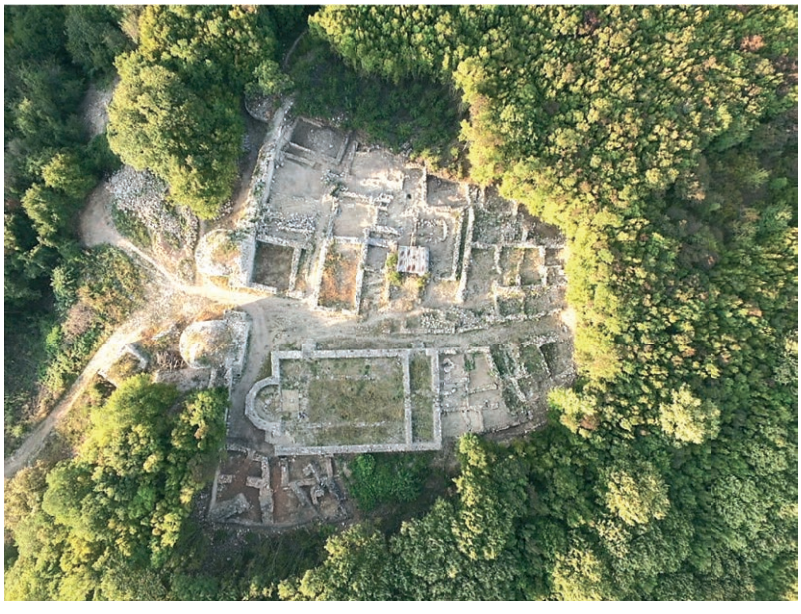
№ 31. РАННОВИЗАНТИЙСКА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ МИСИОНИС КРАЙ ТЪРГОВИЩЕ

Ангел Конаклиев, Николай Овчаров

Археологическите проучвания на обект Ранновизантийска и средновековна крепост-град Мисионис край Търговище се проведоха във вътрешността на ранновизантийската крепост на три основни подобекта – северно от Базилика 2 по вътрешното лице на крепостната стена, южно от караулното помещение - продължаване разчистването от линията достигната 2017 г., както и разкриване двора на Базилика 2 – затрупан след проучването му през 1969 г. (обр. 1).

Целта ни беше да проучим пространството северно и южно от Базилика № 2, както и експониране на двора на Базилика 2.

Проучваният терен представлява тераса с наклон на север и юг, изцяло обрасла с дребни дървета и храсти. В процеса на проучването бяха разкрити основите на три сгради, както и части от други четири (обр. 2). Сградите са разположени терасовидно, изцяло съобразявайки се с даденостите на терена. Всички те са строени от местен ломен камък, като за спойка е използвана глина. Изключение прави част от зид на сграда северно от Базилика 2 при който за спойка и обмазване е използван хоросан. Основите са полагани върху оголената и грубо подравнена скала, след което пространството между отделните скални издатини е запълвано и трамбовано с пръст донесена от долината. За лица на зидовете са използвани по-едри и по-правилно оформени камъни, а във вътрешността са слагани по-малки и с неправилна форма. Запазените зидове са широки от 0,40 до 0,90 м, с височина от 0,10 до 1 м. Сградите са застроени синхронно с ранновизантийската крепост или малко след нейното издигане. Вероятно в края на VI началото на VII век крепостта е превзета и частично опожарена, като следи от пожара личат върху скалите. В пространството на крепостта до XIII в. продължава съществуването на гарнизон, осигуряващ безопасността на прохода Дервент.

Обр. 1. Общ изглед на обекта

Fig. 1. General view of the site

В един по-късен период – края на XIII в., след възраждане на живота в тази част на Мисионис по-ранните сгради се подравняват, а някои преизползват. За разлика от ранновизантийските зидове, тези от Средновековието са по-небрежно изградени. Това са предимно преградни зидове в ранните постройки или долепени до тях по-грубо изградени нови. Материалът за изграждането е същият – местен ломен камък и спойка от глина. Качеството на камъка

Обр. 2. План на разкритите археологически структури

Fig. 2. Plan of the excavated structures

Обр. 3. Нагръдна иконка – олово, XIII – XIV в.

Fig. 3. Lead icon pendant, 13th – 14th c.

като оформяне е на по-ниско ниво в сравнение с ранновизантийския градеж.

От откритите движими находки преобладава керамиката – силно фрагментирана, основно от периода XII – XIV век, някои от които с цветна глазура. Открити бяха също така и отделни фрагменти от старобългарска (IX – X в.) и ранновизантийска (V – VI в.) керамика. Прави впечатление откриването на част от керамопластична украса, предпоставка за наличие на средновековен храм от XIII – XIV в. във вътрешността на разновизантийската крепост.

От археологически сезон 2018 г. на обект Мисионис са придобити 47 бр. монети – 44 медни (вкл. билонови) и 3 сребърни. Нумизматичният комплекс е затворен в хронологическата рамка от II приблизително до началото на XV в. Концентрацията на находките е в средата на XIII в. Най-ранна е бронзовата сестерция от II в., следват традиционните за късната античност бронзови монети на императори от Константиновата династия. Значително е количеството и на фолисите от VI в., характерни за крепостите от Късната античност. Акцент тук са монетите от половин фолис, които свидетелстват за ежедневното ниво на размяна. Важен е фолисът на Константин VII, който се явява единствената монета между VI и XIII в. Акцентът са имитативните серии монети от началото до средата на XIII в., които носят белезите на инфлационните процеси през този период – орязване, нарязване на две и повече части. Българските средновековни монети са представени от екземпляри на Иван Александър и Иван Шишман, както и един екземпляр от рядко срещаното в североизточна България монетосечене, на Михаил III Шишман Асен. Това е и най-добре запазената монета, което свидетелства че тя веднага е била извадена от циркулация. Следват характерните имитационни български монетосечения запълващи монетооборота от края на XIV до началото на XV столетие. Наличието на акче на Мурад I показва навлизането на монетата на завоевателя по българските земи. Монетната картина до този момент показва сходство с други крепости от Североизтока като Шуменската, Провадийската, както и Преслав.

Открити бяха и колективни находки от предмети на бита (обр. 3) и снаряжение на конник – шпори, стремена и юзди.

Работата по обекта предстои да бъде продължена в северна и южна посока с проучване на частично откритите през тази година архитектурни структури.

EARLY BYZANTINE AND MEDIEVAL FORTRESS OF MISSIONIS NEAR TARGOVISHTE

Angel Konakliev, Nikolay Ovcharov

The archaeological excavations of the site known as "Early Byzantine and Medieval Fortified City of Missionis", located near the modern-day Targovishte, were carried out inside the Early Byzantine fortress in three main subplots: north of Basilica No. 2 along the inner face of the fortress wall; exploration of the area reached in 2017 south of the watchtower's guard room; Basilica 2's yard covered up after the initial exploration in 1969.

The foundations of three buildings and parts of other four were uncovered in the process of the excavation. They were erected either simultaneously with the fortress or shortly after its completion. There were indications that towards the end of the 6th c. or the beginning of the 7th c. the fortress was conquered and partially burned and destroyed. Up until the 13th c. a garrison continued to be stationed there, guarding the safety of the Derwent pass.

Ceramics – heavily fragmented – prevailed amongst the small finds, as well as coins, weaponry, armour – spurs, stirrups and reins – and various objects or tools of everyday life.

№ 32. СРЕДНОВЕКОВЕН ГРАД ЧЕРВЕН. ЦЪРКВА № 16 В ЗАПАДНИЯ ХЪЛМ НА ЧЕРВЕНСКИЯ РИД

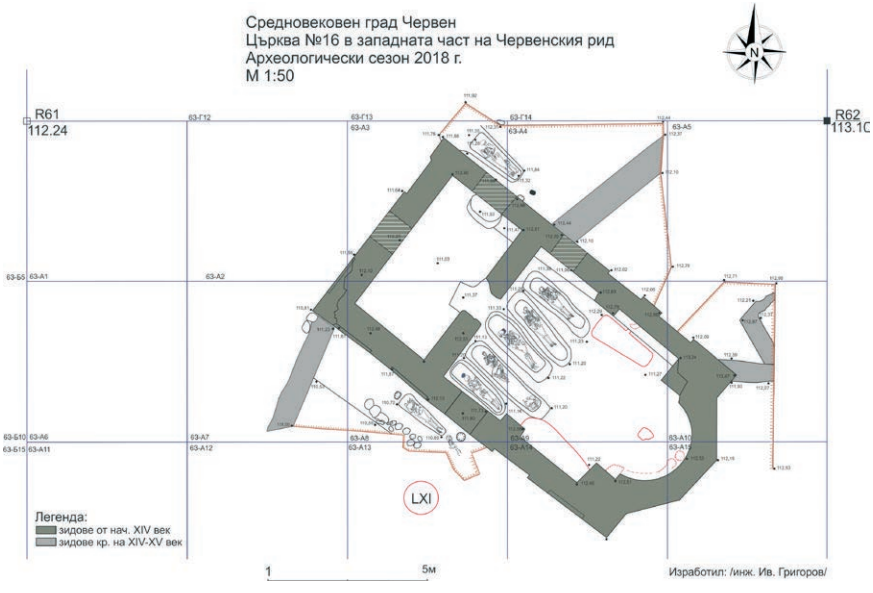
Светлана Великова, Велина Жекунова, Светлана Тодорова, Методи Димитров, Иван Иванов, Върбин Върбанов, Никола Русев, Искрен Великов

За втори пореден сезон усилията на проучвателския екип са съсредоточени в разкриването на новооткритата църква № 16, както и на прилежащата ѝ територия. Проучен е сектор, който включва вътрешното наосно и олтарно пространство, участъци от южния, северен и източен външни райони на храма. Регистрирани са 7 гробни камери, разположени в наоса (две от тях частично проучени миналия сезон), както и два гроба от външната южна страна на храма, и един от северната (също регистриран миналият сезон и частично проучен). Обхванатата от разкопките площ е ок. 87,5 кв. м.

Надлъжната ос на църквата е с отклонение около 40° към юг от оста изток – запад. Структурите се намират под пласт строителна рушевина, с дебелина от 1,5 – 2 м. В проучения участък височината на запазените стени достига до 1,6 м, а дебелината им е 0,8 – 0,9 м. Те са градени от каменни квадри с жълтобял хоросан, без сантрачна система.

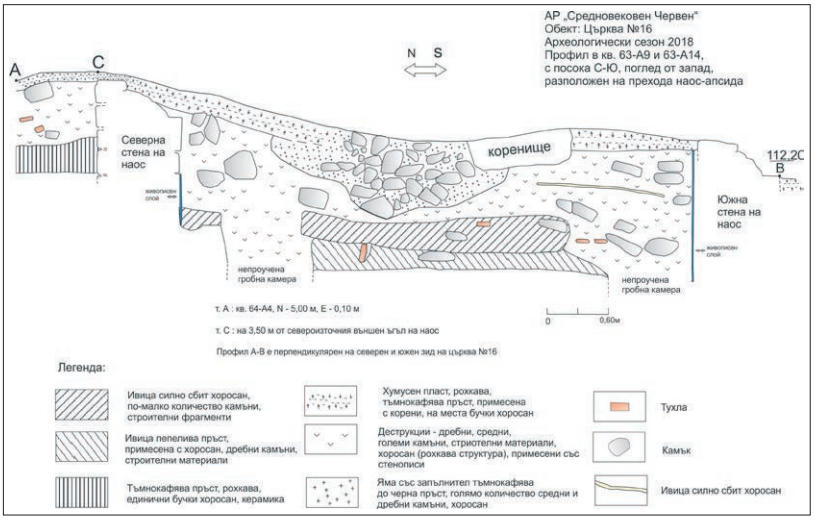
Цялостното разкопаване на храма позволи да се установят неговите точни размери. Западната фасада е с дължина 6,70 м, южната и северната стени са с дължина 11,7 м, а дължината на храма по оста изток – запад е 12,80 м. Фасадите на църквата са разчленени с псевдоконструктивни декоративни ниши, широки 1,3 м и дълбоки 0,1 м, а пиластрите между тях са с ширина 0,8 м.

Изцяло разкопаният наос е с размери 5,1 м (С – Ю) х 5,33 м (И – З). Подът му е заравнена скала, покрита с хоросанова замазка. Той е с

Фиг. 1. План на Църква № 16

Fig. 1. Plan of church No. 16

Фиг. 2. Стратиграфски профил север – юг в наоса на църква № 16

Fig. 2. North – South cross-section of the naos space of church No. 16

Фиг. 3. Въздушна снимка на обекта (сн. Г. Христов)

Fig. 3. Aerial view of the site (photo G. Hristov)

повдигнато подово ниво от притвора с около 0,2 м. Разликата между двете нива се преодолява с изсечено в скалната основа стъпало. По протежение на северната стена се разкри скална скамейка, висока около 0,35 – 0,40 м от пода на църквата. Тя е разделена приблизително по средата от пиластър. В основното помещение на храма е разкрит още един вход в северната стена. На по-късен етап той е зазидан, като са използвани архитектурни елементи от църквата. В непосредствена близост до този вход, от външната страна на храма се развива зид, който е проследен на 4,53 м дължина. Градежът му е на калова спойка, като съдържа строителни елементи от църквата. От двете страни на стената е достигната основната скала.

Олтарното пространство на храма е с размери: 3,20 м (С – Ю) х 2,20 м (И – З). Апсидата е единична, тристенна. Северната половина е с най-високо запазените стени, достигащи 1,60 м от нивото на пода. Олтарната част притежава същите характеристики на подовото ниво както наосната. Няма промяна в нивото между двете зони. Регистрирани са жлебове на двете срещуположни стени, които се свързват с олтарната преграда, от която няма запазени архитектурни детайли. Липсва олтарната маса, както и нейната основа. Регистриран е отворът, където е било нейното местоположение.

Върху разкрития градеж отвътре са съхранени останки от стенописна декорация – фрагменти (с неправилна форма), площта на които възлиза на около 12 м². Съхранените стенописни фрагменти представляват мазилков грунд и живописен слой. Основно са запазени части от декорацията в цокълния регистър в олтарната апсида на височина 1,20/1,40 м, която представлява рисувана драперия. Върху южната стена, до пиластъра в наоса, са съхранени части от цокъла и малки части от терена и нозете на фигурите от първия регистър, където вероятно са били изобразени фигури на светци-войни. С цел запазване на стенописите се предприе аварийното им сваляне.

При североизточния външен ъгъл на църквата се проучи сектор, чиято цел е разкриването на връзката между църковната сграда и предполагаемата междинна крепостна стена. Под каменния насип се проследи лошо запазен четириредов зид, който съдържа архитектурни детайли от проучваната църква. От северната страна на този зид се достигна до основната скала. Разкриха се очертанията на част от съоръжение, съставено от подредени камъни и горяла пръст.

В наосното пространство, както и при външния северозападен ъгъл на църквата, са регистрирани осем гробни камери. Пет от тях са цялостно проучени. Те заемат входната част на наоса, подредени са в линия, която запълва изцяло надлъжно подовото пространство, в западната част на наоса. В техния насип, над скелетите на основното погребение, имаше голямо количество фрагментирани човешки кости, подсказващи, че са използвани многократно. Разкрити са множество медни и сребърни сферични копчета, както и две сребърни обеци с позлата. Всички гробни камери са засечени

в скалната основа на две нива, като запазените in situ скелети са в долната по-тясна част, а горното ниво се формира от перваз, който поддържа покривна плоча. В южна посока от църквата се разкриха детски гроб и гроб на възрастен индивид.

В резултат на разкопките се откриха над 160 находки, 80 от които са монети. Датировката на църквата се отнася до първите десетилетия на XIV в. Заобиколена е от по-късни зидове, частично проучени, които могат да се датират в края на XIV – началото на XV в. Предстои цялостното проучване на прилежащия ѝ некропол.

MEDIEVAL TOWN OF CHERVEN. CHURCH NO. 16 ON THE WESTERN HILL OF THE CHERVEN RIDGE

Svetlana Velikova, Velina Zhekunova, Svetlana Todorova, Metodi Dimitrov, Ivan Ivanov, Varbin Varbanov, Nikola Rusev, Iskren Velikov

The efforts were focused on the newly-discovered church No. 16 and its adjacent area. The church had a deviation of around 40° to the south from the E – W axis. The height of the preserved walls reached up to 1.6 m, and their thickness was 0.8 – 0.9 m. They were made of stone blocks with yellow-white plaster, without leveling beams. The temple was 12.80 m long. The façades were segmented by pseudo-constructive decorative niches. The single apse was three-sided.

The floor of the nave was the leveled rock, covered with plaster coating. A rock bench was revealed along the northern wall. Another entrance in the northern wall of the church was registered. It was blocked at a later period, using spolia from the church. A wall of stones and spolia bonded with earth was uncovered outside the church, next to this entrance. Channels, revealed on the two opposing walls, were associated with the altar fence. There was a hole left by the altar table.

Fresco decoration was preserved in the interior – the plinth register in the altar apse, represented by a drawn drapery; the plinth, areas with landscape, and the feet of the warrior-saints (?) from the first register on the southern wall, next to the pilaster inside the nave. The frescoes were removed for a further preservation.

Eight burial chambers were documented inside the nave and the exterior NW corner of the church. They were cut into the rock and were covered with stone slabs. Five aligned chambers occupied the entrance to the nave. Judging from the numerous broken bones above the main skeletons, the chambers were often re-used. A lot of of copper and silver spherical buttons, as well as two silver-gilt earrings, were collected. A child's burial and a burial of an adult were excavated south of the church.

The church could be dated in the first decades of the 14th c. It was surrounded by walls probably at the end of the 14th – the early 15th c.

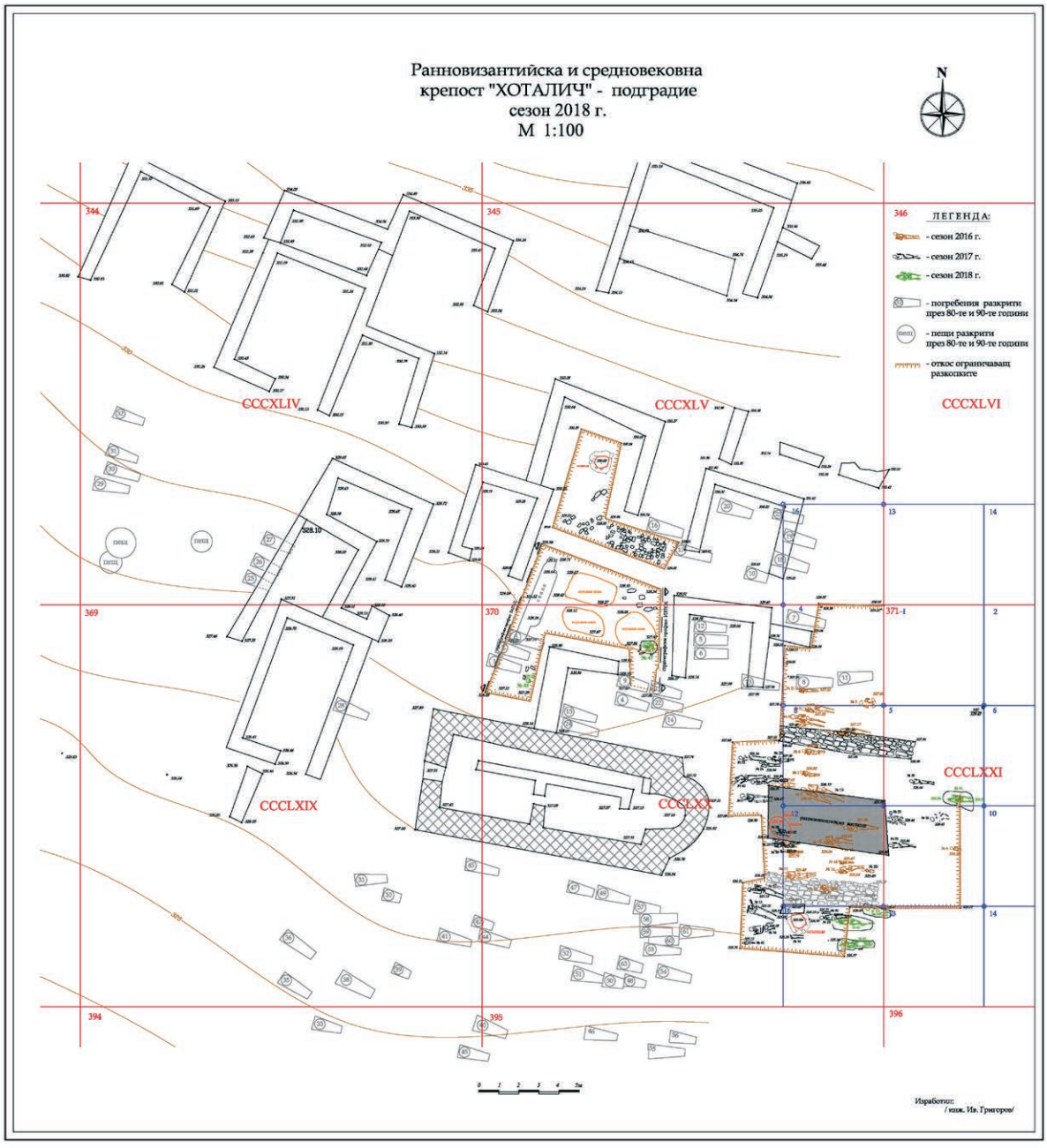
№ 33. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ РАННОВИЗАНТИЙСКА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „ХОТАЛИЧ“, КРАЙ ГРАД СЕВЛИЕВО

Надежда Ботева

Съгласно разрешение за редовно археологическо проучване № 109/25.05.2018 на обект „Ранновизантийска и средновековна крепост „Хоталич“ се проведоха археологически разкопки. Те се извършиха в периода от 4 юни до 31 юли. В разкопките взеха участие и студенти от университетите в Лондон, Ливърпул и Глазгоу. Финансирането бе осигурено от Министерство на културата и Община Севлиево.

Проучванията бяха в две посоки: опит за локализация на ранновизантийски храм в близост до средновековна църква № 3 и продължаване на проучванията на некропола около църква № 3.

При предходни разкопки, във вътрешността на църква № 3, беше установено, че теренът под нея е подравняван. Дебелината на подравнителния пласт беше различна от 0,60 – 1,70 м. В него бяха открити фрагменти от стенописи и други материали, които произхождат от по-стара църква. Това формира нашето мнение, че има ранновизантийски храм, който се намира в близост до среднове-

Обр. 1. План на проучения терен

Fig. 1. Plan of the explored area

ковна църква № 3. В опит за локализацията ѝ направихме два сондажа северно от нея (обр. 1). Ранновизантийски храм не беше открит, но разкопките дадоха сведения за стратиграфията в тази част от подградието. Беше установено, че непосредствено над материковата скала започва ранновизантийски пласт, който е маркиран от червеникавокафява пръст, на места с отухлени петна. В него са вкопани гробове от XIII в. (обр. 2).

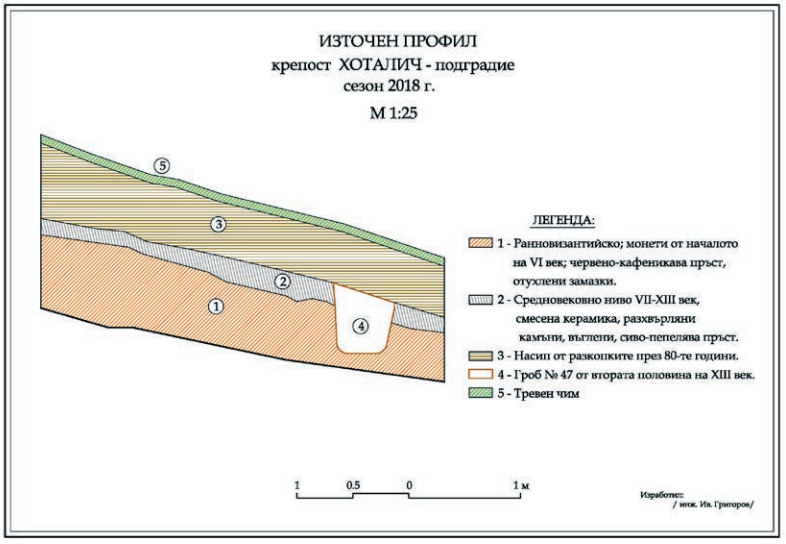
Вече трета година продължават проучванията на средновековния некропол от средата и втората половина на XIII в. През 2018 г. бяха регистрирани шест нови гроба, три от които с погребален инвентар. Особено богат е той в гроб № 44. Погребано е момиче между 5 – 8 години. На гърдите му бе открит гердан от няколко хиляди стъклени мъниста с различни размери и цветове и девет гривни на ръцете. От тях пет стъклени и четири бронзови (обр. 3). Скъпите накити в гроба, особено мънистеният гердан, дават нови сведения за модата и вкуса на средновековните хора. Таз годишните разкопки дадоха данни и за технологията , по която са се изработвали герданите. Първо се нижат дребните мъниста по цветове, без да се смесват цветовете. Едрите мъниста се комбинират с по-дребните, като се нанизват върху тях.

Всички скелети бяха обработени от антрополога Емили Огден от Ливърпулския университет.

След завършване на проучванията изкопаната пръст беше върната обратно и теренът подравнен.

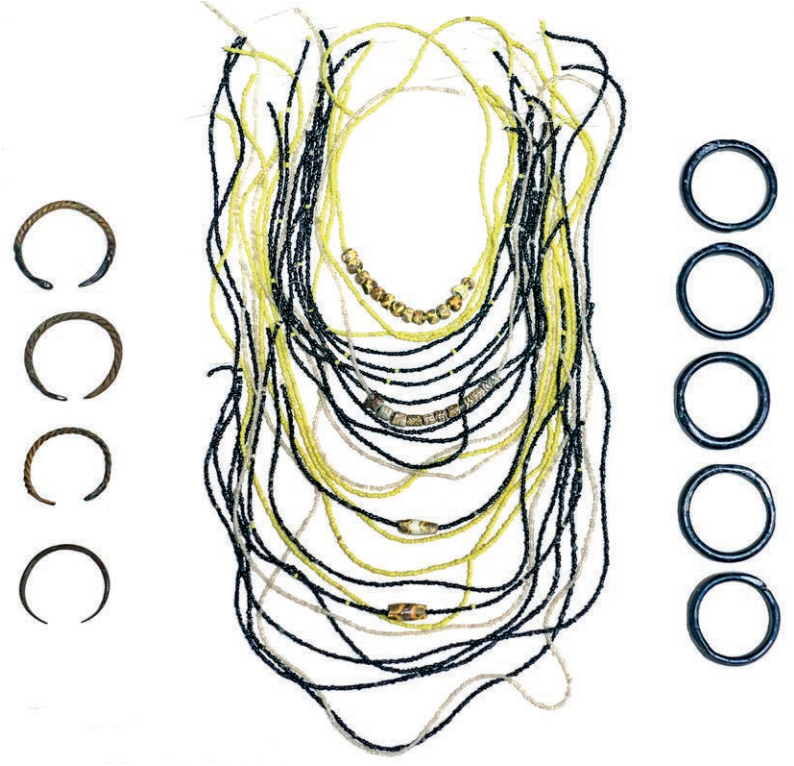
Смятаме, че проучванията на некропола трябва да продължат. От него произхождат голям брой находки с висока експозиционна стойност.

Не по-малко важна е и задачата за локализацията на ранновизантийската църква в източната част на подградието. До сега на Хоталич има разкрити четири християнски храма. Всички те са средновековни и датират от периода XII – XIV в. Ето защо, откриването на ранновизантийска църква, която е била и стенописана е от голямо значение за археологическите проучвания.

Обр. 2. Източен стратиграфски профил

Fig. 2. Eastern stratigraphic cross-section

Обр. 3. Накитите от гроб № 44

Fig. 3. Jewelry from grave No. 44

EARLY BYZANTINE AND MEDIEVAL FORTRESS OF HOTALICH, NEAR THE TOWN OF SEVLIEVO

Nadejda Boteva

Exploration was undertaken in two directions: an attempt to locate an Early Byzantine church; continuing investigation of the necropolis east of Church No. 3.

No church was discovered, but the excavations provided information on stratigraphy of this part of the suburb. An Early Byzantine stratum was found, marked by reddish-brown soil with distinct areas of red and brown soils and charcoal, immediately above the bedrock. It contained graves from the 13th c.

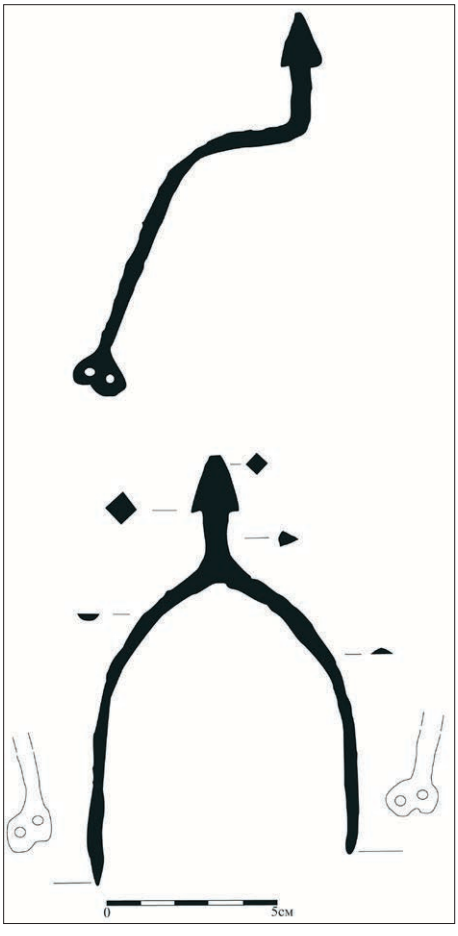
The medieval necropolis was explored for the third year. In 2018, six new graves were located, three with grave goods. Grave No. 44, a burial of a female individual between 5–8 years old, was particularly rich. A necklace of several thousand glass beads of different colours and sizes were found on her chest, and nine bracelets on her arms, of which five were glass and four bronze.

№ 34. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „МАЛКОТО КАЛЕ“, С. ВОДЕН, ОБЩ. БОЛЯРОВО, ОБЛ. ЯМБОЛ

Стефан Бакърджиев, Явор Русев

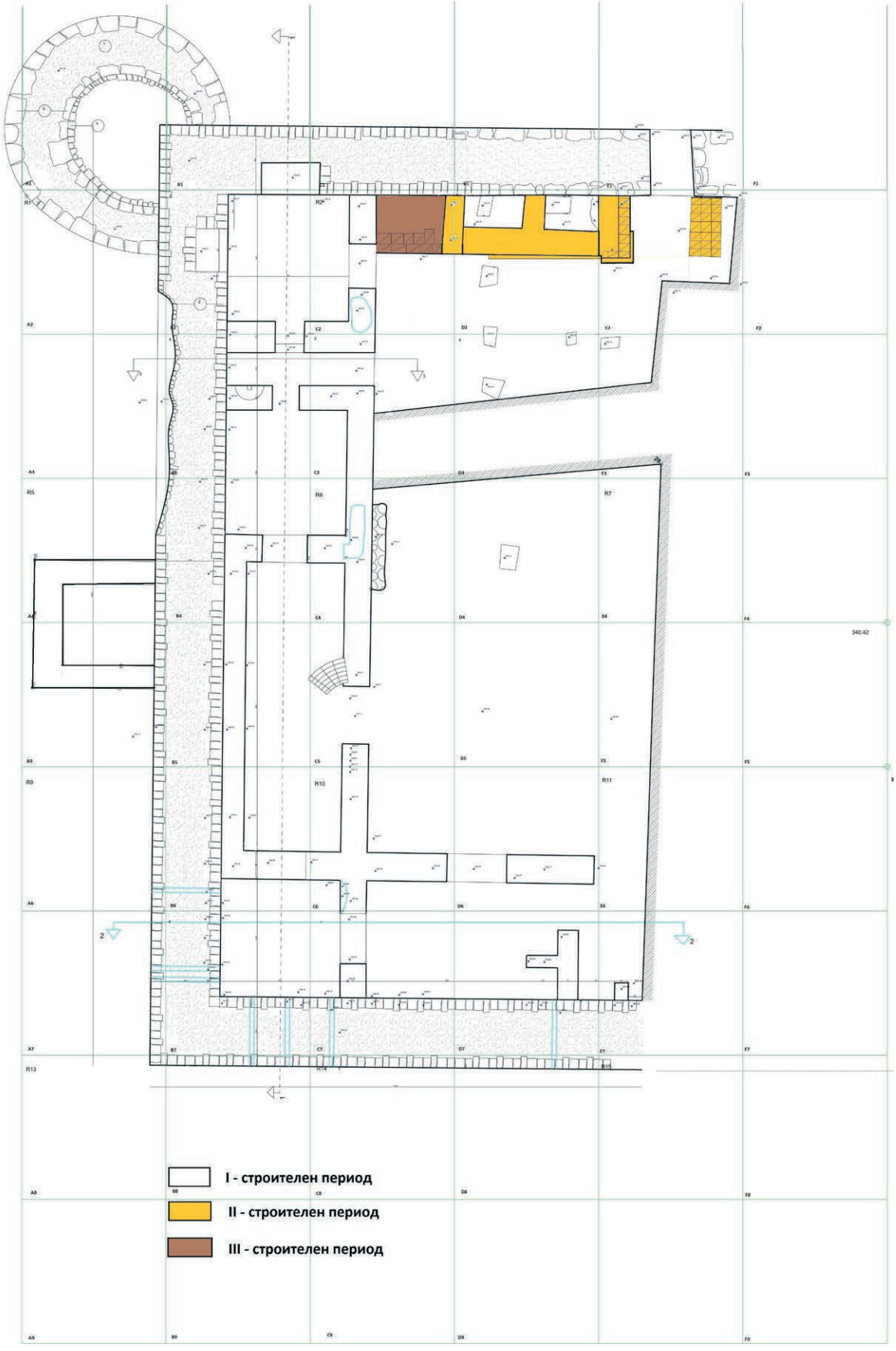
Съгласно научната програма, през настоящия сезон работата бе съсредоточена в проучването на пространството по протежение на вътрешното лице на северната крепостна стена. В рамките на проведените разкопки бе проучена площ от 60 кв. м. Завършване на проучването на кв. С2 в северна посока, цялостно проучване на кв. D2 и частично на квадрати С3/D3/E2/E3. В рамките на археологическите разкопки през 2018 г. бе разкрита потерна с ширина 1,55 м разположена в средата на северната крепостна стена. Начинът на изграждане на потерната подсказва, че тя е изградена заедно с крепостната стена. Дълбочината ѝ е равна на дебелината на крепостната стена, която е с ширина от 2,20 м.

Проучени са и две малки помещения с правоъгълна форма и вътрешни размери – пом. 1 – 2 х 1 м и пом. 2 – 1,75 х 1 м пристроени към вътрешното лице на крепостната стена. Зидовете са изградени от ломени камъни споени с бял хоросан и имат дебелина от 0,60 – 0,65 м, като само източният е с дебелина от 0,90 м, като при Ю – И ъгъл има и оформена квадратна стъпка с размери 1,10 х 1,15 м. Помещенията са разположени западно от потерната. От източната страна на потерната се разкри зид с дължина 2 м в посока С – Ю и ширина от 1 м залепен на фуга перпендикулярно на вътрешното лице на северната крепостна стена. Този зид заедно с източния зид на пом. 2, оформят малко преддверие с размери ширина 1,98 – 2,05 м и дълбочина към входа 2,20 м. От западната страна, между прилепените към северната стена помещения и помещението в СЗ ъгъл на крепостта, бе проучено изцяло едноременното стълбище към северната куртина. То е с ширина 2,25 м и дължина от 2 м пред стената. Основата е била от ломени камъни и хоросан, а самите стъпала от правоъгълни тухли. Стълбището е изградено след като са направени помещенията към северната крепостна стена, тъй като във фугата добре личи фасадна мазилка от розов хоросан, която и била нанесена върху външното лице на западния зид на помещенията. Проучено бе част и от дворното пространство южно от новооткритите помещения и потерната. Както бе констатирано и в предходните археологически сезони, ходовото ниво в двора на крепостта е на 338,10 – 338,20 м н. в. и е с пласт от 0,05 м дебела замазка от розов хоросан. В проучения участък от двора в кв. D/2 и D/3 се разкри поредица от разположени големи плочести камъни с неправилна правоъгълна форма и средни размери – 0,6 х 0,80/90 м, с дебелина от 0,10 – 0,22 м. Те са разположени в редица през ок. 1,50 – 1,75 м в посока Ю – С и отстоят на разстояние от 3,5 м от разкритите в предходните проучвания помещения прилепени към западната крепостна стена. В същата поредица е и разкритият през 2016 г. подобен плочест камък в кв. D/4. Позицията и разположението на тези камъни предполага, че са пети на дървени греди, които носят портик по протежение на северната половина на помещенията долепени до западната крепостна стена. Разкриването на такава пета за греда на ходовите нива в пом. 1 и пом. 2 показва, първо, че тези помещения са изградени допълнително в някакъв по-късен етап, като са застъпили най-северната пета в пом. 1. В стратиграфски план, в проучения при археологическите проучвания през 2018 г. участък в кв. С/2, D/2, D/3, E/1, E/2 и E/3 могат да се направят следните наблюдения. Проученият пласт е с различна дебелина, като в кв. D/3 и E/3, които са в рамките на дворното пространство, е с дебелина от 0,60 – 0,70 м, а в кв. D/2, E/1 и E/2, където са

Обр. 2. Шпора, бронз, XII век, кв. E2, дълб. 338,42 м н. в.

Fig. 2. Spur, bronze, 12th c., grid sq. E2, depth 338.42 m o. s. l.

Обр. 1. План на проучванията на средновековната крепост „Малкото кале“, с. Воден, общ. Болярово

Fig. 1. Plan of the excavations of the medieval fortress “Malkoto cale”, village of Voden, Bolyarovo municipality

разкрити помещения, пласът е с дебелина от 1,10 – 1,20 м. Могат да се разграничат най-общо 3 пласта. Първият най-отгоре е с дебелина ок. 0,25 – 0,35 м, той е от пръст с примеси на хоросан, има светлокафяв цвят. В пласта спорадично се откриват отделни ломени камъни и фрагменти от строителна керамика (тухли). Този пласт е хумусът, който се е формирал след разрушаването на крепостта. Вторият пласт е с дебелина между 0,50 – 0,70 м, той е изцяло от наситен с хоросан и рушевини (ломени камъни и строителна керамика). Под този пласт, на нива от 338,30 м н. в., повсеместно се разкрива горял пласт с дебелина от 0,10 до 0,15 м, който се регистрира непосредствено над ходовото ниво в дворното пространство.

От извършените археологически проучвания, извършени през 2018 г., можем със сигурност вече да твърдим, че имаме поне 3 строителни периода на средновековната крепост „Малкото кале“. През време на първия строителен период е изградена крепостната стана, заедно с помещенията, по протежение на западната и южната крепостни стени. Като в северната част на тези от запад има портик с ширина от 3,5 м, който се е подържал от дървени греди. Следващият строителен период е свързан с удебеляването с 2 м на северозападната кула, както и пристрояването на двете проучени през настоящия сезон помещения пред северната крепостна стена и на преддверието на потерната. Последният засега регистриран строителен период е свързан с изграждането на едноранменното стълбище в кв. С/2. Откритите при проучванията през 2018 г., потвърждават напълно направените до този момент изводи, че крепостта функционира в рамките на XI – XII век, като най-вероятно през цялото време на обитаване ходовото ниво е едно и също на нива 338,10 – 338,20 м.

Литература

Бакърджиев 2010: Ст. Бакърджиев. Археологически проучвания на късноантична и средновековна крепост „Малкото кале“, с. Воден, община Болярово, област Ямбол. – Археологически открития и разкопки през 2009 г., София, 2010, 425 – 427.

Бакърджиев 2013: Ст. Бакърджиев. Археологически проучвания на късноантична и средновековна крепост „Малкото кале“, с. Воден, община Болярово, област Ямбол. – Археологически открития и разкопки през 2012 г., София, 2013, 457 – 459.

Борисов 1989: Б. Борисов. Дядово. Средновековно селище и некропол (XI – XII в.). – Tokai University Press, Japan, 1989.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE MEDIEVAL FORTRESS “MALKOTO KALE”, VILLAGE OF VODEN, BOLYAROVO MUNICIPALITY, YAMBOL DISTRICT

Stefan Bakardjiev, Yavor Rusev

The excavations of the medieval fortress “Malkoto cale” were held in July 2018. Parts of the interior space along the northern fortress wall were revealed. A 1.55 m wide potern was discovered in the middle of the wall. West of the potern were excavated two little dwellings and a staircase that projected about 2 meters in the interior. An antechamber with dimensions 1.98 x 2 m was formed in front of the potern, on the inner side. The excavations in the courtyard showed that a portico with wooden beams was running along some of the premises adjointed to the western fortress wall. The fortress existed during the 11th – 12th c. and was completely destroyed at the end of the 12th c.

№ 35. КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „ГРАДИЩЕТО“, С. МЕЛНИЦА, ОБЩ. ЕЛХОВО, ОБЛ. ЯМБОЛ

Анна Агре, Чавдар Кирилов

Проучваше се в най-високата част на крепостта, където братя Шкорпил отбелязват наличието сграда, която приемат за „пирг“. Тук днес личи обширен „могилообразен“ насип. Бяха заложени шест квадрата с размери 5 х 5 м в западната му част.

Разкопана бе западната част на зле запазена сграда (обр. 1), която е демонтирана до основи още в миналото. Установиха се трасетата на частично съхранени северен, западен и южен зид. Вътрешната ѝ ширина е 5 м, външната – 7 м, а дебелината на зидовете 1 м. Ориентацията ѝ (по дългата ос) е запад/югозапад – изток/югоизток, като отклонението от посоките на света се дължи на конфигурацията на терена и посоката на малкия скален рид, на който е издигната. Ориентацията ѝ съвпада и с тази на крепостта.

Обр. 1. Общ изглед на проучения участък

Fig. 1. A general view of the excavated area

Многото тухли сред каменните ѝ деструкции са свидетелство за каменен градеж с тухлени редове. Възможно е да е имало и тухлена декорация. Каменният градеж е двулицев с пълнеж от емплектон, от сравнително слабо обработени ломени камъни, споени с бял хоросан.

Сградата е била покрита с керемиди – покривни и свързващи. Количеството на първите преобладава и подсказва класически тип покритие с използването и на двата вида.

На пода първоначално е имало тухлена настилка, която по-късно е била заменена с такава от каменни плочи, които са положени направо върху по-ранния тухлен под.

Той заляга върху някогашния терен, на който към момента не са установени следи от обитаване преди издигането на постройката. Тя стъпва направо върху материковата скала и/или върху древния хумус, в който няма никакви археологически материали. Поради това няма сигурен стратиграфски terminus post quem за строежа на сградата. На само едно място под тухлената настилка се забелязва отухлено петно (с пепел под него) върху материковата скала, което е индикация за по-ранно човешко присъствие, но от него не произхождат никакви материали, така че датата му е неясна.

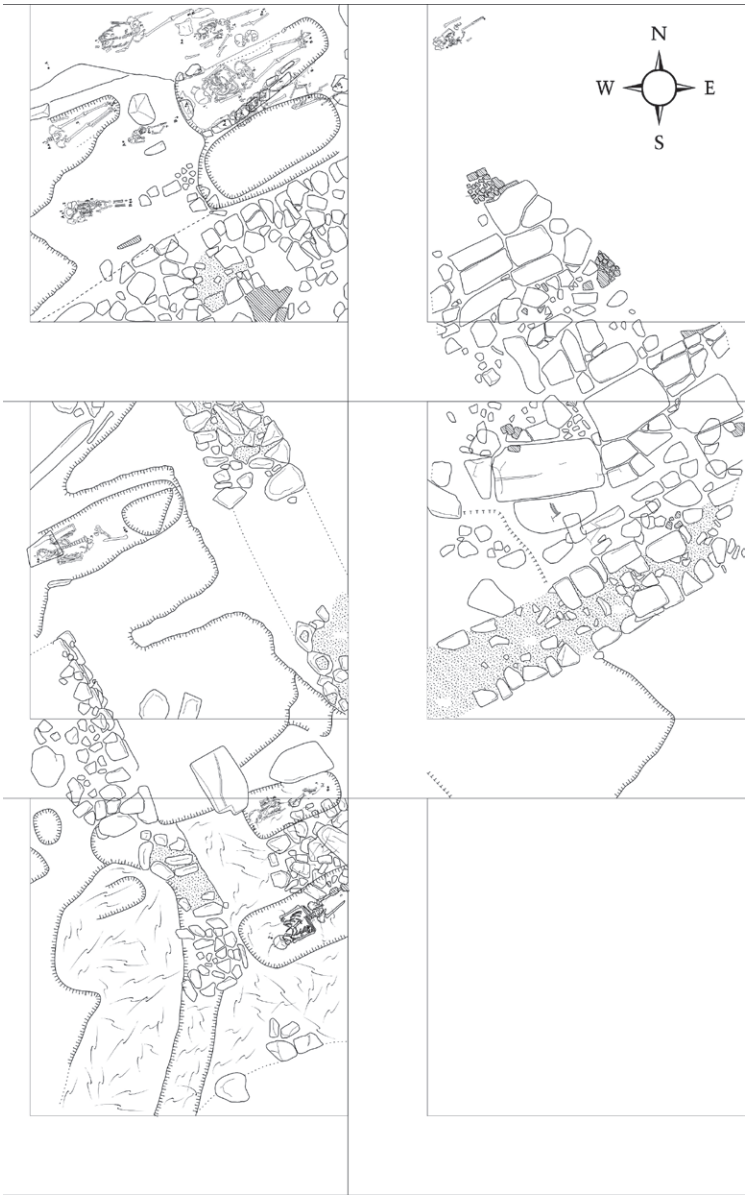
Твърде малката височина, на която са запазени зидовете на сградата, не позволява да се каже нищо определено относно разположението на евентуални нейни входове.

Материалите, открити сред деструкциите ѝ (както в, така и непосредствено извън нея), принадлежат без изключение на Средновековието, което е свидетелство за използването ѝ по това време, но не за времето на нейния строеж. При все това има индикации, които говорят в полза на това, че е съградена именно тогава. Не е без значение фактът, че в рамките на проучваната през годината площ на практика липсват късноантични материали. По-важно е обаче това, че керамичният материал сред деструкциите е съставен основно от фрагменти (стени) от амфори, които несъмнено са използвани в градежа ѝ, а не са част от нейния инвентар. Те са средновековни, от тип Günsenin I, и задават terminus post quem за издигане на сградата между приблизително 900 и 1100 г. сл. Хр.

Горната граница на функционирането ѝ се маркира от най-късните ясно датируеми керамични материали, открити сред и под деструкциите във вътрешността ѝ – фрагменти от съдове със сграфито украса тип Zeuxippus, датиращи в самия край на XII и първите десетилетия на XIII в. Изглежда, че някъде по това време или малко по-късно сградата прекратява съществуването си.

Важна находка, която подсказва евентуалната ѝ функция, е фрагмент от процесиен кръст, който бе открит върху каменната настилка във вътрешността ѝ. На няколко метра югозападно от нея бе намерена и горната част (кука и три верижки от медна сплав за окачване) на кадилница. Тези две находки са несъмнено църковна утвар и подсказват, че сградата е по-скоро църква, отколкото пирг, както са сметнали братя Шкорпил.

Допълнителна подкрепа това заключение намира в наличието на некропол, гробове от който на този етап се откриха северно и западно от нея (обр. 2). Той е силно пострадал от иманярски набези, свидетелство за което са купищата човешки кости в иманярските насипи, както и съвременни находки в някои ограбени гробове.

Обр. 2. План на проучения участък

Fig. 2. Plan of the excavated area

Западно от църквата е имало своеобразна крипта, която представлява обширно вкопаване в материковата скала (някога покрито с каменни плочи, останки от които се намериха тук там в и около него) с размери 7 х 2,5 м и е разположена точно пред западната фасада на църквата, бидейки широка точно колкото нея и притежаваща идентична ориентация. Тя е разделена на две части, отделени една от друга с нисък праг от недоизкопана материкова скала. Южната ѝ част завършва от запад с еднолицев зид от ломени камъни с калова спойка. Криптата е на практика цялостно ограбена, като е нея се откри само един човешки скелет in situ, разположен в северната ѝ половина. На дъното ѝ, наред с останалото, се откриваха и съвременни найлони.

Независимо от всичко това се откриха и запазени гробове. Погребаните в тях са както възрастни индивиди, така и деца. Със само едно изключение те съблюдават ориентацията на църквата и са ориентирани запад/югозапад – изток/североизток.

Некрополът е християнски, всички проучени гробове могат да бъдат отнесени към средновековната епоха. Те са по правило без инвентар, като единствените предмети, които се откриват в тях, са елементи на костюма (копчета) и/или накити (обици). Единственото изключение представлява гроб № 2/кв. N24, в насипа на който се намериха два оловни печата и една монета. Печатите се намериха сравнително високо в насипа и са единствено terminus post quem за извършване на погребението, но монетата най-вероятно принадлежи на гроба и е поставена в него при погребението, тъй като се откри непосредствено върху скелета, а наред с това по нея има останки от тъкан – най-вероятно от облеклото на погребания индивид. Находките от гробовете са свидетелство за това, че функционирането на некропола тук като цяло съвпада с времето на живот на църквата.

Трябва да се отбележи, че голямо количество човешки кости, които не са на мястото си и не принадлежат на запазени гробове, се среща в рамките на некропола не само в иманярските насипи, а и в ненарушен културен пласт над гробовете, вкл. и в техните насипи, което е индикация за продължителното време на използване на терена за погребване.

LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS “GRADISHTE” NEAR THE VILLAGE MELNITSA, MUNICIPALITY OF ELHOVO, YAMBOL DISTRICT

Anna Agre, Chavdar Kirilov

On the highest part of the fortress the western part of a building was found with an inner width of five meters and mortar walls, which were exactly one meter wide (Fig. 1). It had a brick floor, which was later replaced with stone slabs. Bricks were used in addition to the stones in the construction of the walls of the building, and its roof was tiled.

Numerous fragments of Günsenin I amphorae used in the construction of its walls were evidence for erection after approx. AD 900. The latest findings inside the building were fragments of bowls of Zeuxippus Ware. It seemed that it ceased to function somewhere in the first half of the 13th c.

Metal finds in and around the building (procession cross, censer, etc.) suggested that it was a church. This conclusion was supported by the graves found around it (Fig. 2). They were without exception Christian and Medieval. The use of the burial site generally coincided with the time when the church was functioning.

№ 36. КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „БУКЕЛОН“ ПРИ С. МАТОЧИНА, СВИЛЕНГРАДСКО

Мариела Инкова, Панайот Антонов, Георги Сенгалевич, Калина Йорданова

Целта през този сезон беше: да се изчерпи културният пласт в заложените през 2017 г. контролни траншеи; да се провери дали кулата стъпва върху антична крепостна стена; да се установи трасе на крепостна стена южно от кулата, като се заложат няколко квадрата върху денивелиран терен.

Контролна траншея 1. На дълб. 1,90 – 2 м в западния край на траншеята е разкрит част от зид на кал, чието източно лице е разрушено, вероятно от яма с кафяв насип, едри и дребни камъни. От източната ѝ страна се очерта траншея със сивопепелива пръст, която лежи върху плътен насип от строителна керамика и въглени. На изток, до него е разчистен зид в opus mixtum и размери 1,45 х 0,80 м, който вероятно е страница на вход. Източната му страна е частично разрушена, вероятно от яма.

На дълб. 1,15 м от южната страна на траншеята се очерта яма 8 с четириъгълна форма и размери 1,20 х 0,85 м. Насипът е кафяво-жълт с фрагментирана керамика, монети на Юстиниан I (538 – 565) и на Констанс (337 – 350) или Констанций II (337 – 361). Тя се врязва в насип на структура с последователни жълт и сив насипи. Дъното на ямата е на дълбочина 1,65 м, измерено по южния профил.

Непосредствено пред вътрешното лице на крепостната стена е проучена яма № 9, врязана в жълт насип с кафяви бучки, дребни камъни и фрагментирани тухлички. Насипът на ямата е кафяво-жълт с керамика, животински кости и монета от края на IV – началото на V в. Дъното е на дълб. 3 м върху трамбована светлокафява пръст с въгленчета.

В денивелираната част от траншеята се проучи насипът от външната страна на източната крепостната стена. Цветът на пръстта е кафяв с керамика от IX в. и монети на Роман I Лакапин (920 – 944), Константин VII Порфирогенет (913 – 959), които са terminus post quem за извършения ремонт на крепостната стена на калова спойка.

Контролна траншея 2. Демонтирани са подовите нива на три жилища, фундирани върху насип с късноантична керамика, както и един от зидовете, ориентиран ЮИ – СЗ. В източната част на траншеята се изчерпва насип на късноантично жилище с кафяв цвят на пръстта, фрагменти от късноантична керамика, стъклени съдове, животински кости и въгленчета. На дълб 1,50 м е достигнато отухлено ниво с разм. 1,20 х 1,30 м с плътен насип от пепел, въглени и късноримска и късноантична керамика над него и 4 радиално наредени камъка, които също лежат върху овъглено ниво. В разрез се разкриха 2 нива с отухлени замазки, пепел и фрагменти от питос. Количеството въглени, пепел, фрагменти от шлака и откритите малки

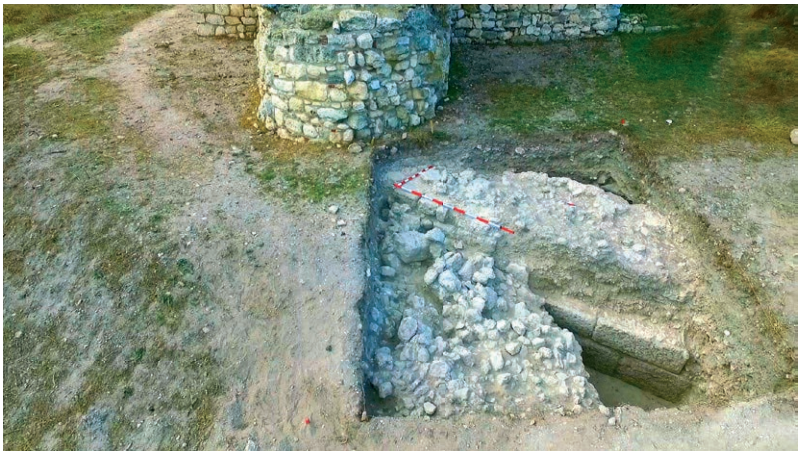
Обр. 1. Цокълът на кулата, фундиран върху скала на дълб. 1,50 м и застъпващ по-ранен зид на глинена спойка

Fig. 1. The plinth of the tower, founded on a rock at a depth of 1.50 m and overlapping an earlier clay-bound wall

Обр. 2. Кулата, контролна траншея 3, северно от нея и квадрат К41

Fig. 2. The tower, trial trench No. 3, to the north of it, and grid square K41

Обр. 3. Квадрат К 41. Античната крепостна стена, градена в емплектон. Дебелина 2,20 – 2,30 м

Fig. 3. Grid square K 41. Ancient fortress wall built in emplekton. Thickness 2.20 – 2.30 m

златарски клещи, подсказват производствения характер на съоръжението. Частично е разкрит северният зид на помещението, граден на кал и ориентиран ЮИ – СЗ. Субструкцията му е от по-дребни камъни с неизравнени лица. На дълб. 1 м, измерено от южния профил се очертава тъмнокафяв насип на траншея, успоредна на крепостната стена. В нея се откриха късноримска монета от IV в. и на Анастасий I (491 – 518). Траншеята срязва насипа на жилището и вероятно е резултат от изграждането, ремонтирането или разрушаването на крепостната стена. Не е установено съотношението между крепостната стена и северния зид на помещението.

Контролна траншея 3. Последователно са изчерпани два насипа: сиво-кафяв от 0,00 – 0,55/0,75 и кафяво-жълт пласт от 0,75 – 1,35 м, в който преобладават монети на Валентиниан I (365 – 375). В отделни участъци около кулата е регистриран пласт от жълто-зеленикава пръст, в която насипът от кафяво-жълта пръст е врязан или която изглежда да е насипана (?). В него се откри монета на Андроник II Палеолог със синът му Михаил IX Палеолог (1295 – 1320).

Кулата е фундирана на дълб. 1,40 – 150 м върху скалния масив. Цокълът на е дълб. 0,85 – 0,96 м от съвременния терен с ширина 0,30 – 0,50 м и височина 0,77 м. Изграден е от два реда грубо обработени камъни на бял хоросан. Хоросановата спойка е между горния и долния ред камъни, като между долния и скалата няма хоросанова подложка. Във фуга от долния ред се откри монета на Валентиниан I (365 – 375). Към западната стена на кулата цокълът частично застъпва по-ранен зид на калова спойка с размери 2,30 х 0,50, фундиран върху скала (обр. 1).

Впечатлението от този участък е, че при строителството на кулата основите са врязани в пласт от втората половина на IV – първата половина на V в.

Квадрат К41. Разположен е непосредствено до източната страна на кулата, върху денивелиран от запад на изток терен (обр. 2). На дълб. 0,50 м, измерено от северния профил е разчистено горното ниво от крепостната стена. Тя е ориентирана ЮЗ – СИ, с дебелина 2,20 – 2,30 м. Градена е в емплектон на бял хоросан с едри парченца счукана тухла. Външните лица са от масивни дялани каменни блокове с размери 1,17 х 0,38 х и фуги между тях от 3 см. Във височина градежът е от по-дребни каменни блокчета. Част от емплектона е рухнал към външната страна на крепостната стена. Деструкциите тук са запазени in situ (обр. 3).

Стратиграфията на културните напластявания по западния профил сочи два основни пласта. До дълб. 0,80 – 0,86 м се проследява сиво-кафяв насип с деструкции, хоросанови бучки и средновековна керамика от XIII – XIV в. На дълб. 0,86 – 0,90 – ниво с равномерен слой хоросанов слой, подсказващ ниво на строителство или на разрушаване. До дълб. 1,40 м следва сив насип с въгленчета, дребни камъни и късноантична керамика, който лежи върху сиво-кафяв насип.

Квадрат И51. Разположен е южно от кулата. Стратиграфията на културните напластявания и тук сочи два основни пласта. Пластът до дълб. 0,30 пласт съдържа деструкции от едри ломени камъни, фрагментирана керамика и животински кости. До дълб. 0,70 – 0,80/1 м следва жълто-кафяв пласт, в който се разкри ступване от ломени камъни с формата на „зид“ без лица и разм. 1,45 х 0,60 м. В този пласт са разкриха подови нива от две различни жилища. Подовото ниво на южното жилище е на дълб. 1,10 м върху трамбована глинеста пръст. На това ниво се очертаха три ями. В северното жилище са засечени две нива, съответно на 1,05 и на 1,25 от трамбована пръст. В неговия насип се откри монета на Юстин II и София (565 – 578), сечена в Константинопол.

BUKELON, A LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS AT THE VILLAGE OF MATOCHINA, SVILENGRAD DISTRICT

Mariela Inkova, Panayot Antonov, Georgi Sengalevich, Kalina Yordanova

In the western part of trench No. 1 two parallel mud-bonded walls in opus mixtum were revealed at a depth of 1.90 – 2 m. It turned out that the mud-bonded buttress in front of the outer face of the fortress wall was laid on an embankment containing 11th c. pottery and 10th c. coins, serving as a terminus post quem for the repair.

Late Roman pottery was found over the embankment of a production facility partly uncovered in trench No. 2. The plinth of the foundations of the tower exposed in trench No. 3 rested on the rock at a depth of 1.50 m. The plinth was 0.30 – 0.50 m wide and of two rows of roughly hewn mortar-bonded stones that overlapped an earlier wall of clay joint (Fig. 1).

The ancient fortress wall, SW – NE oriented and 2.20 – 2.30 m wide, was revealed in grid sq. K41 to the east of the tower. It was built in emplekton with white mortar and massive hewn blocks (Fig. 2, 3).

№ 37. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АНТИЧЕН И СРЕДНОВЕКОВЕН СКАЛЕН ГРАД ПЕРПЕРИКОН

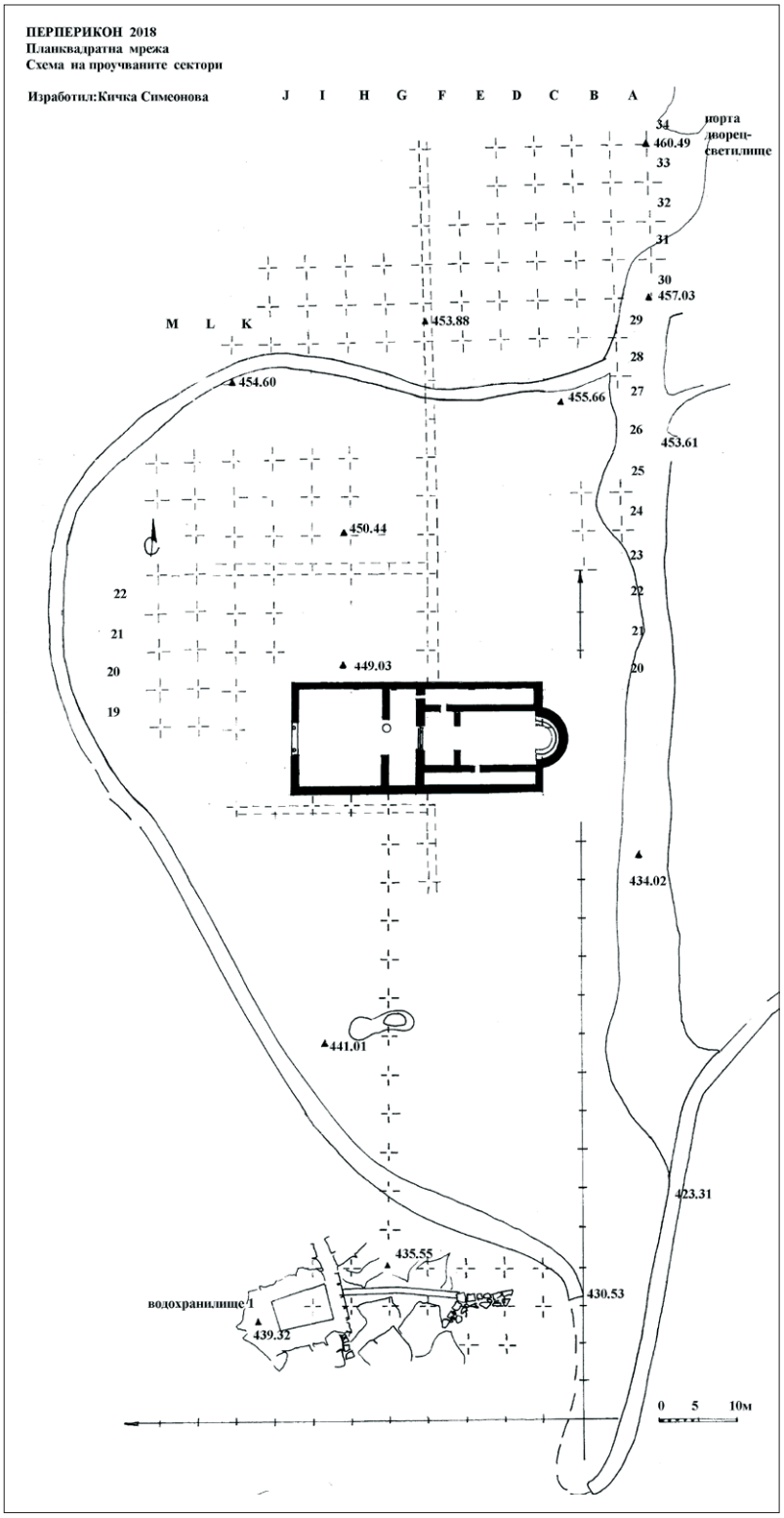
Николай Овчаров, Даниела Коджаманова, Полина Пиперкова

Теренното археологическо проучване на обект „Античен и средновековен скален град Перперикон“ се извърши под ръководството на доц. дин Николай Овчаров – НАИМ – БАН, с Разрешение № 126/17.04.2018 г. в периода 25.06.2018 – 13.09.2018 г., със средства от републиканския бюджет – целева субсидия за община Кърджали.

Археологическото проучване през 2018 г. бе проведено в южното подградие на Перперикон – северно, североизточно и северозападно от църква № 4 с цел проследяване на некропола.

Положена бе план-квадратна мрежа от кота 449,03 м до кота 460,49 м, като площта, покрита с мрежа е 1750 кв. м – 70 квадрата с размери 5/5 м. Заложен бе и контролен стратиграфски профил с посока изток – запад (обр. 1, 2).

Северно от църква № 4 са проучени квадрати от А до F29 – 33 (обр. 1) – 36 на брой, с площ 900 кв. м, при средна дебелина пласта от 0,80 м. На тази площ са проучени 7 на брой жилища от средновековния период, с № 4, 5, 6, 7, 8, 8, 10 и 11 и вероятен фрагмент от крепостна стена. През 2001 г. в този участък, след провеждане на археологически разкопки, са разкрити още две жилища също от средновековната епоха, като общият брой на жилищата до този момент в тази част е 9. Жилищата са изградени върху пръст и от обработени ломени, еднолицеви камъни от деструкциите на крепостната стена на Дворец-светилище. Три жилища – № 4, № 7 и № 9 са долепени до фрагмента от новоразкрит участък от крепостна стена, успоредна на западната крепостна стена на Дворец-светилище, като стената е използвана за западни зидове на жилищата. В жилище № 4 бе намерен и единствен фрагмент от каменна подова настилка in situ. Жилище № 6А е многоделно и има вероятно стопанска пристройка и зърнохранителница. Средновековни жилища № 4, № 5 и № 6 са напълно затворени, с прагове от юг и изток. Интересно е да се отбележи, че до този етап от проучването на квартала от средновековни жилищни сгради не се намериха огнища или хромели.

Обр. 1. Схема на проучваните квадрати и план-квадратна мрежа

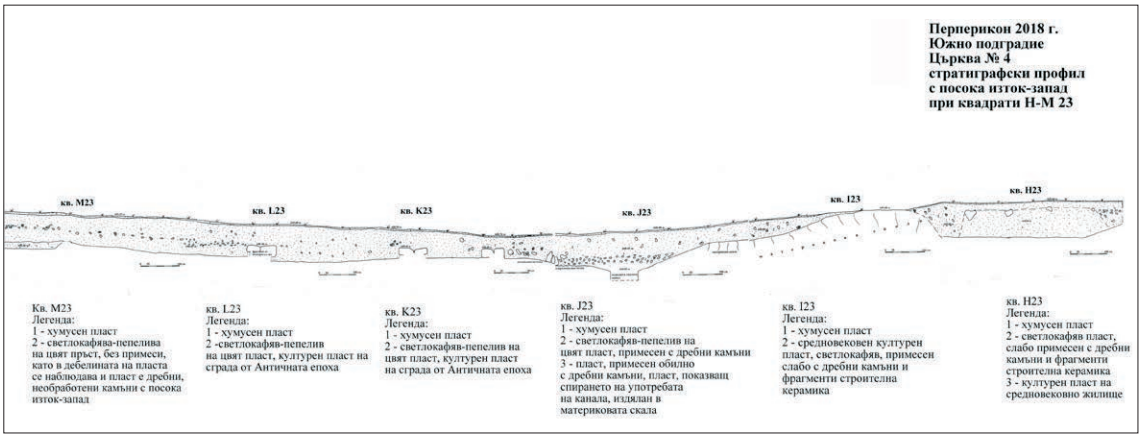
Fig. 1. Plan of the explored grid squares

Североизточно от църква № 4 бяха проучени квадрати A и B22 – 24 (обр. 1) с обща площ от 125 кв. м. В това пространство бе установен фрагмент от трасето на вероятна крепостна стена, успоредна на западната крепостна стена на Дворец-светилище, изградена от големи ломени камъни с дебелина на зида от 2,20 м като трасето на стената се движи по видимите на терена материкови скали и запълва разстоянието между тях.

В квадрати C29, D29, E29 (обр. 1) бе регистрирана сграда, вероятно многоделна, изградена върху материковата скала, с двулицев зид, която е в процес на проучване. Тя се намира западно от средновековните жилища и западно от трасето на западната крепостна стена на Дворец-светилище. Според градежа си и намерените археологическите материали сградата принадлежи към късноантичната епоха.

Северозападно от църква № 4 са проучени квадрати от I до M20 – 24 (обр. 1) – 25 квадрата, с площ 625 кв. м, при средна дебелина на пласта от 0,70 м. В тази част се разкриха полукръгли оградни каменни структури. На площ от 20 кв. м в границите на кв. H23, I23 J23 и K23 бе разкрита калдъръмена настилка, през която минава отводнителен канал с посока север – юг. Разкритият участък е продължение на вече регистриран канал от 2017 г., западно от Църква № 4. В разкрития през 2018 г. участък каналът е издялан също в материковата скала, но има по-малка ширина. Така става ясно, че дебелината му от север на юг намалява от 0,30 до 0,80 м.

От некропола, ситуиран в тази част, се проучиха 27 средновековни християнски гроба. Погребаните са положени в гробни ями, ориентирани по оста изток – запад оградени с камъни и покрити с плочести такива, с изключение на гробове с № 133, 134, 135, 136, чиито гробни съоръжения са издялани в материковата скала. Интересно е да се отбележи, че само в гробове с № 110, 112, 115, 116, 122, 127, 130, 133 бяха намерени човешки останки. Погребаните са положени в анатомичен порядък с глава на запад, изпънато положение според християнския ритуал. В гробове с № 115 и 116 се намери гробен инвентар – две стъклени гривни с малък диаметър и две бронзови също с малък диаметър. Според инвентара и големината на гробните съоръжения, по всяка вероятност принадлежат на дете. Гроб № 110 се отличава с гробното си съоръжение, което представлява циста, вкопана в заравнено трамбовано пространство.

Обр. 2. Стратиграфски профил с посока изток – запад

Fig. 2. East – west stratigraphic cross-section

Демонтирани бяха вече проучени стратиграфски профили от 2017 г., като се разкриха гробове, част от некропола около църквата.

По време на проучването бяха открити фрагменти от глинени съдове, бронзови и железни предмети. Те са вписани в полевата инвентарна книга, която съдържа 200 инвентарни номера.

Всички проучени археологически ситуации са графично и фото документирани.

През археологическия сезон на 2018 г. се проучиха 66 квадрата, с площ от 1200 кв. м.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE ANTIQUE AND MEDIEVAL ROCK CITY PERPERIKON

Nikolay Ovcharov, Daniela Kodjamanova, Polina Piperkova

The arhaeological excavations in 2018 took place in the southern suburb of Perperikon, north, northeast and northwest of Church No. 4. A square grid was set up and an East – West stratigraphic cross-section was placed (Fig. 1, 2).

North of Church No. 4, 7 medieval dwellings and a section of the fortress wall were explored. The dwellings were built on top of the ruins of the western fortress wall of the Palace-Sanctuary.

Northeast of Church No. 4 was uncovered a section, probably a fortress wall, built of large stones. A building was documented. According to it's construction and archaeological materials it belonged to Late Antiquity.

Northwest of Church No. 4 were revealed semicircular fenced stone structures and cobblestone pavement through which passed a North – South water drain.

27 medieval Christian graves were documented in the necropolis. The deceased were laid in burial pits, oriented along the east – west axis, surrounded by stones and covered with slabs.

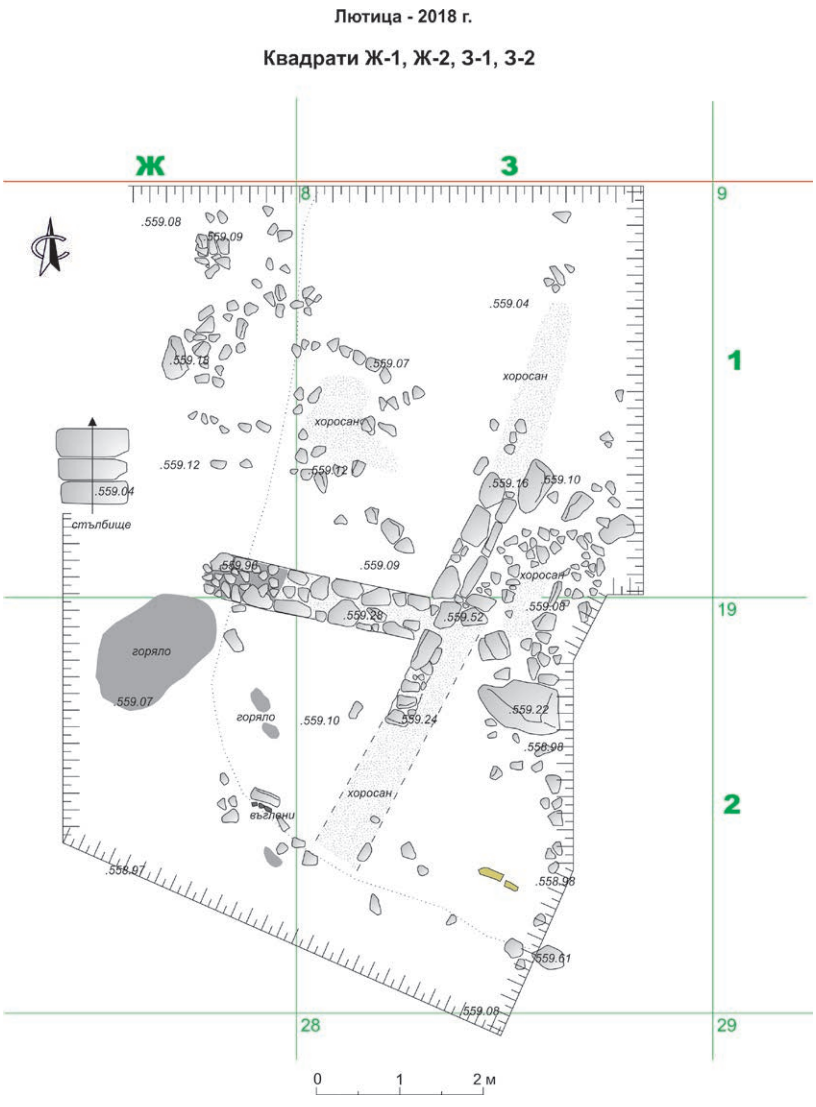
№ 38. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КРЕПОСТТА ЛЮТИЦА

Бони Петрунова, Филип Петрунов, Виолина Кирякова

През 2018 г. археологическото проучване продължи в сектора до крепостната порта, който обхваща, условно, югозападния вътрешен ъгъл на крепостта и попада в кв. 31, 32, Ж1 и Ж2 от работната квадратна мрежа (Петрунова 2018, 509 – 511; Петрунов 2018, 511 – 513). То включва снемане на пластове източно от крепостната стена и западно от проучваната в предишните сезони т. нар. „Голяма сграда".

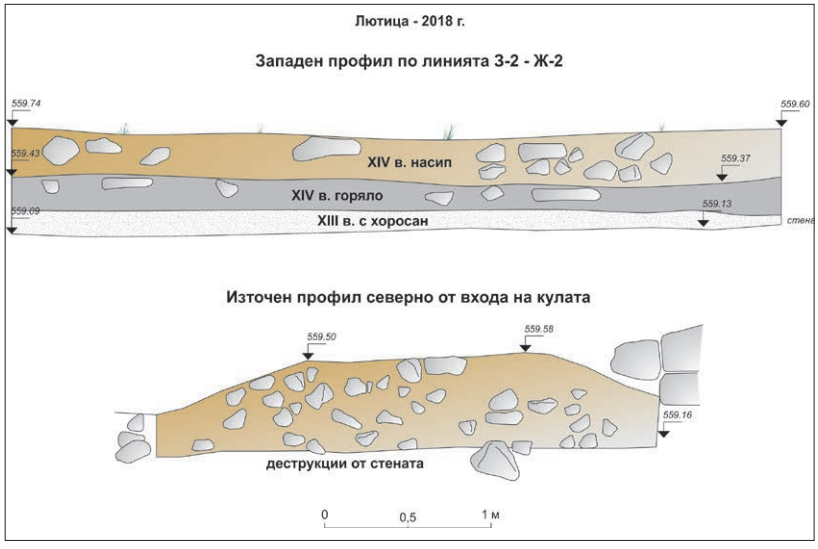
В процеса на разчистването са събрани и обработени над 2000 фрагмента средновековна керамика. Общият брой на животинските костни фрагменти е 251 от 11 животински вида. Домашните са коза: овца, говедо, свиня и кон. От дивеча са представени елен, заек и птици. Намерени са и останки от костенурка, риба, миди и раковини.

Инвентирани са 189 предмета от олово, бронз и желязо, основно от XIII – XIV век. Между тях

Обр. 1. План на обекта

Fig. 1. Plan of the site

Обр. 2. Стратиграфски профил

Fig. 2. Stratigraphic cross-section

има върхове за стрели, закопчалки за книги, копчета, фрагментирана ажурна обеца, шила, игли, пробои и други. Една от интересните находки е печат на императрица Ирина Дукина Комнина Палеологина Монфератска (1274 – 1317). Друга любопитна находка е златна монета, латинска имитация на хиперпероните на император Йоан Дука Ватаци от 1222 – 1254 г. Според проф. К. Дочев датировката на тази монета е 1240 – 1260 г. Находките са от деструкциите на сграда от XIV век, като контекстната им среда е силно нарушена от изкопна дейност, развила се в сектора през Османския период, когато живота в местността е организиран в подножието на Лютица, в изоставеното днес село Рогозово, съществувало до 50-те години на XX век.

Документирани са деструкции, мазилки и горял пласт на кота 559,05 – 559,20 м с висока концентрация на материали свързани с превземането на крепостта през XIV век. Изработена е и геодезична снимка на разчистения терен, като с дрон са заснети етапи от проучването.

Тази година монетите са помалко от предните години, но те потвърждават някои вече направени изводи относно селищния живот въз основа на нумизматичните находки. И през този сезон монетите от периода 1204 – 1255 г. са най-многобройни. Това са латински имитации, никейски и солунски монети.

Липсата на късни монети на Палеолозите потвърждава предположението, че тази част на Източна Тракия в периода 1305 – 1307 г. е напълно опустошена и разорена от присъствието на каталанските амулгавари (наемници) на Роже дьо Фльор, наети първоначално от Андроник II Палеолог да изгонят селджукските турци от Западна Мала Азия. За съжаление всички торнезета са обезличени, но от предните години находките показват, че те са предимно от края на XIII и първите години на XIV в. (Дочев 2007, 227 – 239).

Археологическите проучвания през 2018 година потвърдиха констатациите от предишния сезон, че „Голямата сграда“ е била построена в края, или след края на от XI в., като градежът ѝ е нарушил по-ранен пласт с материали от XI в. В края на XIII век сградата е разрушена и изоставена за дълго време. През втората половина на XIV в. пространството между западния край, или стена, на голямата сграда и вътрешното лице на западната крепостна стена са строени временни постройки, които не са оставили трайни руини. По-късно, това пространство е многократно прокопавано.

Обр. 3. Латинска имитация на хиперпероните на император Йоан Дука Ватаци (1222 – 1254 г.)

Fig. 3. Latin imitation of the Hyperperon of Emperor John III Doukas Vatatzes (1222 – 1254)

Литература

Дочев 2007: К. Дочев. Плащания с „лоши пари“ във Византия в началото на XIV в. и последиците от тях. – Известия на Регионалния исторически музей Велико Търново, XXII, 2007, 227 – 239.

Петрунова и др. 2018: Б. Петрунова, Ф. Петрунов и др. Археологически проучвания на крепостта Лютица през 2017 – Археологически открития и разкопки през 2017 г., София 2018, 509 – 511.

Петрунов, Кирякова, Райкова 2018: Ф. Петрунов, В. Кирякова, Г. Райкова. Археологически проучвания на крепостта Лютица през 2017 г. – Археологически открития и разкопки през 2017 г., София 2018, 511 – 513.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE LIUTITSA FORTRESS

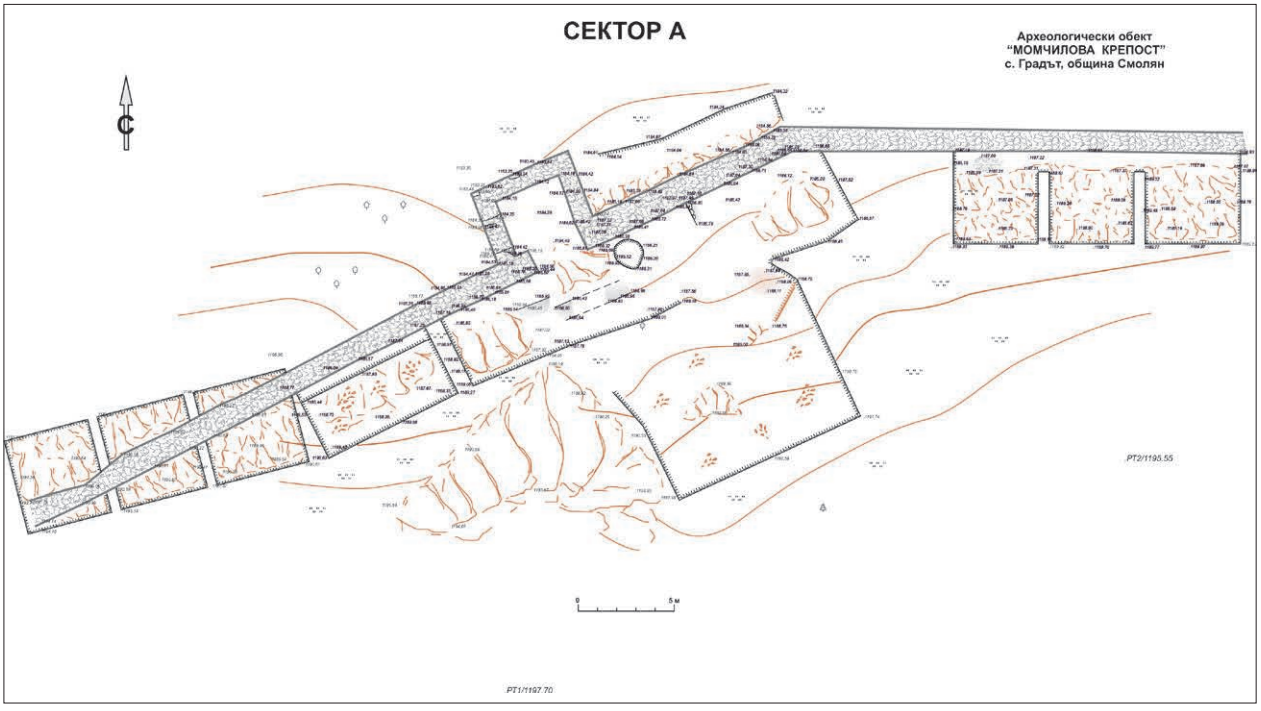
Boni Petrunova, Filip Petrunov, Violina Kiryakova

During 2018 continued the investigation of the sector next to the fortress gate, which covered the southwestern inner corner of the fortress. It was confirmed that the „Big Building“ was built by the end or after the end of the 11th c., and its construction had disturbed an earlier layer with materials from 11th c. At the end of the 13th c. the building was demolished and abandoned. During the second half of the 14th c. temporary buildings were constructed in the space between the western edge of the “Big Building” and the inner side of the western fortress wall. The total amount of the animal bone fragments found during the excavations was 251 out of 11 species. Additionally 189 items made of lead, bronze and iron, dated back mainly from the 13th – 14th c., were registered, inbetween arrowheads, book buckles, buttons, fragment of earring, etc. The most interesting find was a seal of the Empress Irene (Yolande) of Montferrat (1274 – 1317). Another important find was a golden coin, a Latin imitation of the Hyperperon of Emperor John III Doukas Vatatzes (1222 – 1254).

№ 39. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА РАННОВИЗАНТИЙСКА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „МОМЧИЛОВА КРЕПОСТ“ В М. ГРАДИЩЕ, С. ГРАДЪТ, ОБЩ. СМОЛЯН

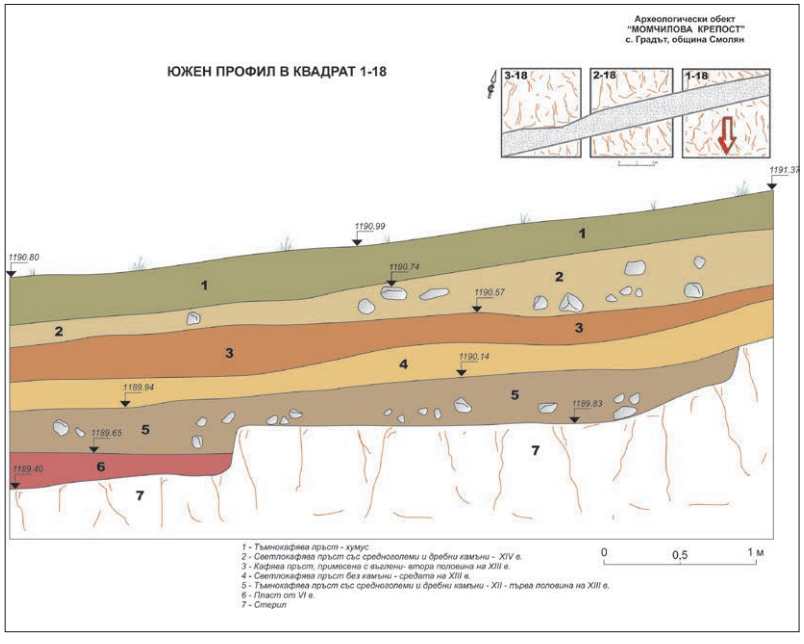
Николай Бояджиев

Момчилова крепост е разположена на скалист връх с надморска височина 1215 м, намиращ се на 1,5 км югозападно от с. Градът и на 1,5 км северно от с. Подвис, общ. Смолян. Археологическите разкопки на обекта започват през 1986 г. и продължават с прекъсвания до 2018 г. Проучени са 425 кв. м край двете лица на северната крепостна стена, както и 80 м от трасето на куртината (Бояджиев 2018, обр. 1).

Обр. 1. Момчилова крепост – план на проучванията

Fig. 1. Momchil`s Fortress – plan of exploration

Обр. 2. Южен профил в кв. 1/2018

Fig. 2. Southern cross-section in grid sq. 1/2018

Целта на редовното теренно археологическо проучване през 2018 г. бе разкриване на нови 15 метра от трасето на северната крепостна стена, както и пространството вътрешно и външно край нея, като част от дългосрочната стратегия за проучване на обекта. Археологическите разкопки бяха извършени в продължение на 14 работни дни в периода 13 – 27.08.2018 г. от екип в състав: д-р Н. Бояджиев (РИМ „Ст. Шишков“ – Смолян) – научен ръководител; доц. д-р М. Ваклинова – научен консултант и Д. Дамянов (РИМ „Ст. Шишков“ – Смолян) – археолог. Финансирането на дейностите бе осигурено от Министерство на културата в рамките на целевите средства, отпускани за теренни археологически проучвания. Разкопките се проведоха на площ от 75 кв. м, разделена на 3 квадрата (обр. 1).

Кв. 1/2018 е разположен непосредствено западно от проучения през 2007 г. участък. Културните напластявания в него достигат 1,40 – 1,50 м (обр. 2). На дълбочина до около 0,65 м от съвременния терен са пластовете от втората половина на XIII – XIV в. В западната половина на квадрата личи слой с въглени от частично опожаряване, разположени на гнезда. Близо до реброто на запад се откриват фрагменти от питос и животински кости, разпръснати край него. По всяка вероятност това е подовото ниво на обитаване през втора половина на XIII – XIV в. От периода XII – първа половина на XIII в. личат два строителни хоризонта. Отухлено петно с диаметър 0,50 – 0,60 м на 2 м западно от източния край на квадрата по всяка вероятност маркира подовото ниво от XII в. върху стерилната основа. Долният хоризонт се датира с монета – латинска имитация, тип А.

Ранновизантийски период – установен само в източната 1/3 на кв. 1/2018 г. На дълбочина около 1,40 м от нивото на терена се достига до подовото ниво от края на V – VI в. То се състои от глинена мека замазка, положена направо върху стерилната основа. Глината е с червеникав цвят. Върху него има тънък слой от пепел.

Кв. 2 и 3/2018 – стратиграфската ситуация в двата квадрата е идентична. На дълбочина до 0,20 – 0,26 м пръстта е тъмнокафява, почти черна, рохка, примесена със съвсем малко на брой средно големи камъни. Керамичните фрагменти се отнасят към втората половина на XIII – XIV в. Срещат се и кости от едри тревопасни животни. Следващият пласт може да бъде отнесен към XII – първата половина на XIII в. Състои се от светлокафява пръст със средно големи и малки камъни и малко животински кости. Непосредствено под средновековния пласт се наблюдава слой с дебелина 0,20 – 0,23 м, съставен само от дребни камъни (малко по-големи от чакъл). В горната му част се откриват единични животински кости. Между него и стерилната основа се очертава пласт от жълто-кафява пръст без камъни. Дебелината му е около 0,10 – 0,15 м. Керамичните фрагменти в него са от ранно и късножелязната епоха, като се срещат единични фрагменти от късния халколит.

Обр. 3. Участък от северната крепостна стена в кв. 2/2018

Fig. 3. A section of the northern fortress wall in grid sq. 2/2018

Участъкът от северната крепостна стена, попадащ в рамките на археологическото проучване през 2018 г., е в лошо състояние (обр. 3). Корените на растителността върху нея са разбили вътрешността ѝ и външното лице, което е силно обрушено и на места въобще липсва. Запазени са два-три реда от суперструкцията на вътрешното лице в западното половина на кв. 2/2018 и също толкова от външното лице в кв. 3/2018, където теренът е малко по-равен. Дебелината ѝ е 1,30 м. За лицата са подбирани средно големи, ломени камъни, а вътрешността е запълнена с дребни такива, спойката е бял хоросан. За преодоляване на голямата денивелация и за достигане до солидна основа, субструкцията на вътрешното лице е вкопана в специална траншея в жълтата стерилна почва.

В резултат на археологическото проучване през 2018 г. могат да се направят следните обобщения: крепостта има два основни периода на обитаване – ранновизантийски (края на V – VI век) и средновековен (XII – XIV век). Наличие на подово ниво и културен пласт от V – VI в. е установено само в източната 1/3 на кв. 1/2018. Следи от каменни градежи не са открити. Трасето на ранновизантийската крепостна стена съвпада с това на средновековната.

Данните от археологическите проучвания през последните два сезона налагат известно коригиране на средновековната периодизация на обекта. Крепостта е възстановена през XII век. Най-интензивно обитаване установяваме през XII – първата половина на XIII в., видно от солидния културен пласт от този период, многобройните керамични фрагменти и животински кости. Следи от помещения, градени от камък, отново не са установени. Те са били издигани от дърво, видно и от запазени овъглени останки от греди върху подово ниво в кв. 3/2018. Сред находките от този период има предмети, доказващи присъствието на цивилно население (прешлени за вретено, обеца). Явно крепостта освен военна, е изпълнявала и функция на убежище за местното население в случай на военна опасност.

Налице е частично опожаряване на крепостта около средата на XIII век, видно от проучването през 2017 г. и от наличието на пласт с въглени в кв. 1/2018. Животът не е прекъснал изцяло и укреплението продължава да функционира и през втората половина на XIII и XIV в. Точна горна граница на обитаване на крепостта не може да се определи, но със сигурност тя може да се постави в XIV век.

Литература

Бояджиев 2018: Н. Бояджиев. Археологическо проучване на ранновизантийска и средновековна крепост „Момчилова крепост“ в м. Градище, с. Градът, общ. Смолян. – Археологически открития и разкопки през 2017 г., София, 2018, 480 – 483.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF EARLY BYZANTINE AND MEDIEVAL FORTRESS “MOMCHIL`S FORTRESS” IN GRADISHTE AREA, THE VILLAGE OF GRADAT, SMOLYAN MUNICIPALITY

Nikolay Boyadzhiev

The purpose of the regular archaeological excavations in 2018 was to reveal some 15 m more from the layout of the northern fortress wall and the space inside and outside it. The excavations were carried out on an area of 75 m^2, oriented towards the route of the northern fortress wall and located west of the sector explored in 2007 west of the entrance (Fig.1).

The fortress had two main periods of inhabitance – the Early Byzantine Period (late 5th – 6th c.) and the Medieval Period (11th – 14th c.). The layout of the Early Byzantine fortress wall coincided with that of the medieval fortress. For its construction, a special trench was drilled into the yellow soil of the bedrock until it reached a solid foundation. The most intense inhabitance of the fortress was established in the 12th – 13th c. Evidence for that was provided by the solid cultural layer of this period (Fig. 2). The exact upper limit of the fortress’s inhabitance could not be determined, but it could have been set for sure in the 14th c.

№ 40. КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ „КАЛЯТА“ КРАЙ ЯКОРУДА

Мариела Инкова, Пламен Дойчев, Панайот Антонов

Основната цел на проучванията е да се изясни планът на крепостта, като се открие вторият вход, оформен след изграждането на втората външна крепостна стена; да се разкрие окончателно планът на сградата, разположена върху най-високата част от укрепеното пространство. Последователно се изчерпиха насипите от контролния профил И – З между кв. 15 – 30, 20 – 31 и 22 – източно уширение на кв. 30. На запад, където скалният терен излиза почти на повърхността се откриват както средновековни, така и късноантични артефакти – напръстна хурка от VI в., монета на Юстиниан I, сечена през 564 – 565 г. в Тесалоники, на Исак II Ангел (1185 – 1195), на султан Мурад IV (1625 – 1640), сечена в Мисир (Кайро), преизползвана вторично като амулет, гривна с рисувана украса и др.

Обр. 1. Връх на копие, открито заедно с късноантична керамика върху подовото ниво на сградата, под срутените от покрива керемиди, к. 1043.92

Fig. 1. Spearhead, found together with Late Antique ceramics on the floor level of the building, under the collapsed roof tiles, grid sq. 1043.92

В участъка между кв. 15-30 и 22 – източно уширение на кв. 30 на д. 0,65 – 0,70 м от съвременния терен, и к. 1043,74 м, след изчерпване на светлокафяв пласт с деструкции, се достигна до ниво с керемидите от рухналия покрив. Непосредствено под тях, върху опожарен пласт се откри железен връх на копие, което

отнасяме към втората половина на VI в. (обр. 1), а около него – фрагменти късноантична керамика от няколко съда.

Южният зид на сградата се разчисти на дълб. от 0,15 до 0,80 м от съвременния терен. Фундиран е върху скала на дълб. 0,50 – 0,60 м, граден е от дялани и ломени камъни на глинена спойка с шир. 0,70 – 0,74 м. Ориентиран е И – З, като в средата прави малка чупка. В посока на изток, между сгради 1 и 5 са разчистени in situ два реда нивелирани обработени камъни за стъпала с цел преодоляване денивелацията на терена. Така от южната страна се оформя пространство с приблизителна площ 50 кв. м, което е било под покрив (обр. 2). Достъпът към сградата е бил от юг с широк 3,40 м вход. Ходовото ниво е върху относително нивелирания скален терен, покрит с пепел и въглени от опожаряването на крепостта.

В ЮЗ ъгъл на помещението се проучиха 4 ями, едната с фрагменти тракийска керамика, вкопани в скалния терен. Възможно е да са ями от предкрепостния период на хълма или да са за питоси, наредени около зида.

От юг са заложени нови 4 квадрата по трасето на двете крепостни стени (обр. 3). Оказва се, че вътрешната крепостна стена в този участък е рухнала, може би в резултат на земетресение или поради денивелацията на терена и частично върху нея, в посока на изток е изградена нова крепостна стена на розов хоросан. За разлика от първата крепостна стена, дебела само 1 м, тя е по-широка и достига до дебелина 1,45 – 1,50 м. Градена в емплектон, като в пълнежа са използвани и камъни с полепнал бял хоросан от по-ранната крепостна стена на бял хоросан. Според данните от изкоп 16 от външната страна тя е фундирана частично върху скала, частично върху чиста пръст. В кв. 37-38 прави чупи на североизток. Поради голямата денивелация на терена и за стабилност тя е укрепена с конструктивно свързани контрафорси, фундирани върху скала. От запад на изток те са разположени на разстояние един от друг съответно на 5,20 м, 2 м, 2 м. Стената е запазена на височина 0,86 м, измерено от хоризонтално нивелиран плочест камък, разчистен в кв. 35, 36. Вероятно той маркира

Обр. 2. Сгради 1 и 5 върху най-високата и сравнително равна част от укрепеното пространство на хълма

Fig. 2. Buildings Nos. 1 and 5 on the highest and relatively flat part of the fortified area on the hill

Обр. 3. Новоизградената крепостна стена на розов хоросан с контрафорси, издигната върху трасето на вътрешната стена на бял хоросан (етап III от обитаването на укреплението). Под нея – деструктираната външна крепостна стена на розов хоросан от втория период

Fig. 3. Newly built fortress wall of pink mortar with buttresses, set up on the route of the inner wall of white mortar (stage III in the occupation of the fortification). Beneath was the ruined outer wall of pink mortar from the second period

старото ходово ниво. Под него – тънка прослойка разсипан хоросан, подсказващ ниво на деструкции/или строително ниво?

Външната крепостна стена в различните квадрати е на разстояние 3,18 м, 3,03 м, 1,70 – 1,89 м, и 1,60 м от вътрешната стена. Градена в емплектон на розов хоросан. Тя е силно деструктирала и само в един участък има запазени лица, дебелината ѝ е 1,50 м. В посока на запад е разчистен участък на калова спойка, подсказващ за извършен по-късно ремонт. Наблюденията сочат, че тя е не само разрушена, вследствие на някакво събитие (земетресение?), а от нея съзнателно са изваждани камъни, преизползвани за градежа на вътрешната крепостна стена. Обстоятелството, че за нейното строителство е използван отново розов хоросан подсказва, че изграждането на външната крепостна стена, последвалото рухване на двете стени и новопостроената стена по трасето на вътрешната е в близък интервал от време или поне в един и същи период.

Западно от зида на розов хоросан С – Ю е достигнато ходово ниво с пепеляв пласт, запечатан от нападали керемиди. Под него в посока на трасето на рухналата стена на бял хоросан е разчистено „зазиждане“ на кал. Под него скалният терен е оформен стъпаловидно на дълбочина съответно 0,80 м, 0,90 – 1 м и 0,70 м от съвременния терен. От насипа на най-долното стъпало – монета на Констанций II (337 – 361).

В кв. 35 бе проучен зид на кал, ориентиран СИ – ЮЗ, който е на фуга към новоизградената стена на розов хоросан. Най-вероятно е стена на жилище. Подовото ниво не е запазено, а нивелиращият терена пласт е запълнен със светлокафява пръст с тракийска керамика. В кв. 37, 38 е разкрит зид на розов хоросан, който е на фуга към същата стена, шир. 0,70 – 0,75 м. Този факт подсказва относителната му хронология – след изграждането на новата стена на розов хоросан**.** В жълто-кафявия пласт непосредствено до този зид бе открит връх на копие и неопределяема монета от кр. на IV – нач. на V в.

В северната част на изкоп 16 бяха разкрити зидове на кал, ориентирани И – З и С – Ю, с вход на изток, шир. 0,60 м, от ранното помещение. На нивото на прага на дълбочина 1,40 м от съвременния терен, са разчистени нивелирани на едно ниво плочести камъни като настилка. Според хоризонталната стратиграфия помещението е пресечено от по-късно жилище, изградено със зидове на кал, фундирани върху скала.

Проучванията разкриха нов трети етап от живота на крепостта, свързан с разрушаването на двете южни крепостни стени, демонтирането на външната и използване на материала от нея за изграждане по трасето на вътрешната на по-стабилна, по-дебела крепостна стена, също на розов хоросан, стабилно укрепена с контрафорси. Използването на един и същи хоросан подсказва, че това е станало най-вероятно в близък интервал от време. Разкритите зидове на кал от различни жилища, разположени, някои перпендикулярно, други – успоредно на крепостната стена подсказват, че въпреки денивелацията, южният склон още от ранния период е бил плътно заселен и предпочитан участък за живот от местното население.

KALYATA, A LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS NEAR YAKORUDA

Mariela Inkova, Plamen Doychev, Panayot Antonov

In 2018, the southern wall of the building, located on the high and flat part of the fortified space, was explored. An area of 50 m^2 with a 3.40 m wide roofed entrance from the south was shaped (Fig. 2).

The excavations in the southern hillside revealed that the inner fortress wall of white mortar masonry had collapsed and a new thicker wall of pink mortar was built along its route, further reinforced by 4 buttresses. The outside fortress wall, 1.50 m thick, was also destroyed, assuming that after its collapse it was used for building material in the construction of the new wall of pink mortar (Fig. 3).

Perpendicular to the newly built wall of pink mortar, two mud-bonded walls and one of pink mortar were revealed.

To the north a dwelling was partially explored, which was intersected by a later dwelling built with more stable walls of mud set up on the rock.

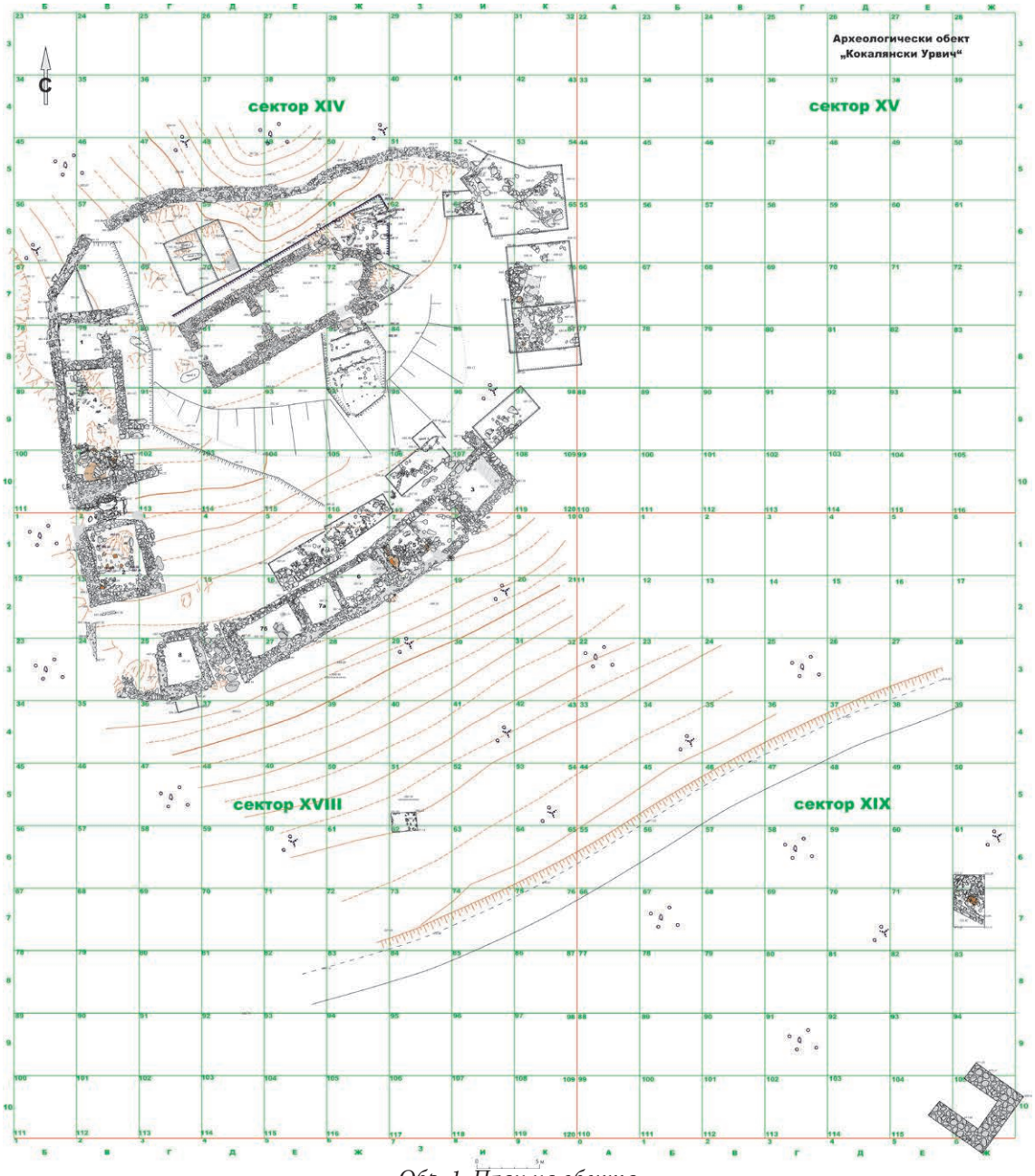
№ 41. КОКАЛЯНСКИ УРВИЧ

Виолина Кирякова, Филип Петрунов

Кокалянски Урвич се намира на 3 км от село Кокаляне, община Панчарево, от изток на пътя София – Самоков. През месец октомври 2018 г. бяха извършени редовни археологически проучвания. Разкопките са концентрирани около късносредновековния манастир и храм „Св. Илия“ и късносредновековна кула на крепостната стена.

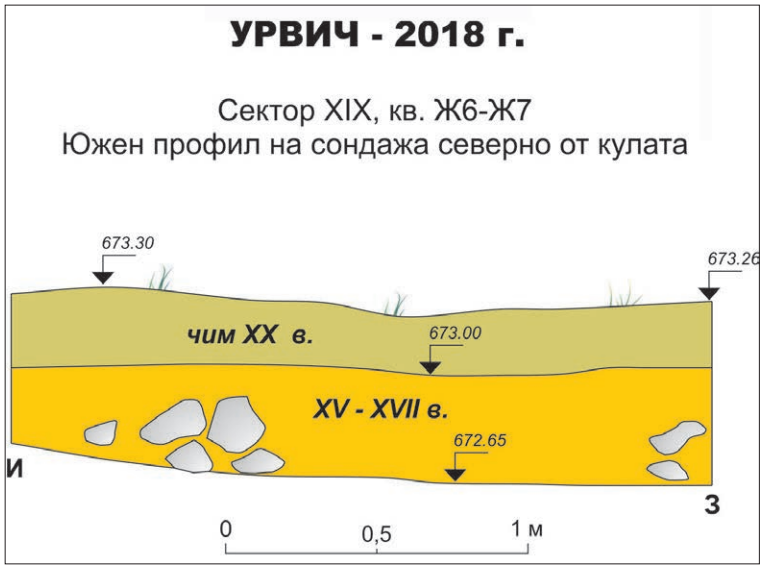
От север на юг археологическата кампания включва пет зони на работа:

Сондаж до южното рамо на църквата попадащ в кв. 37 и Ж7, заложен през 2011 (Петрунова, Овчаров, Георгиева, Петрунов 2011, 452 – 454). На дълбочина от 0,40 м се достигна до материковата скала, върху която е фундирано южното рамо на храма. Открити бяха единични фрагменти стено-

Обр. 1. План на обекта

Fig. 1. Plan of the archaeological site

Обр. 2. Стратиграфски профил в квадрати Ж-6 и Ж-7

Fig. 2. Stratigraphic cross-section of grid squares Ж-6 and Ж-7

писна украса, хоросан и камък от деструкциите на църквата. В най-източната част на сондажа беше разчистено препогребване, а в южния профил се установи наличие на гроб, оформен с плочести камъни и преизползвани строителни керамики, оформящи покритието на останките. Самият гроб, попада частично под пътеката за рампата и към момента неговото проучване не е възможно.

Сондажът в кв. Ж8, заложен през 2017 г., е разширен, а скатът в южна посока е разкопан терасовидно за преодоляване на значителната денивелация на терена. Проучванията са разширени, като периметърът им се простира в кв. Ж7, Ж8, Ж9. Сред огромното количество ломен камък (плочести, с и без лица, надробен чакъл и едри безформени блокове) са събрани 58 фрагмента керемиди с врязан преди изпичането знак „ψ“ (Петрунов 2018, II-6), като те са малък процент от строителната керамика (керемиди и тухли) открити при проучването. В тези квадрати са събрани и най-голямо количество стенописни фрагменти, над 1100 броя с размери от 1 х 1 см до 7 х 10 см и 10 х 10 см. На място е разчистен и фрагментиран геометричен орнамент от украсата на храма, който е изпълнен в черен цвят на фон охра с единичен слой нанесен с широка четка. При направения анализ на стенописните фрагменти е установено наличието на два вида мазилки. Хастарна мазилка, която е с дебелина 0,3 – 1,5 см, както и фина, варова (intonaco) мазилка (0,6 – 0,9 см) с полихромия. Изграждащата мазилка се състои от добре пресят хоросан – фин пясък и голямо съдържание на вар. Върху подравняващата, хастарна мазилка е нанесен втори по-фин слой, върху който е изпълнена стенописната украса. Наблюдават се две, различни по състав хастарни мазилки, от вероятни две намеси. Вторият слой е с по-едри инертни пълнители. Тук се откриват органични примеси и едри парчета от въглен. При направените микроскопски наблюдения на пробите от мазилка, се разкриват разликите в структурата.

В кв. Ж1 и Ж10 до верижните помещения е продължено проучването от 2014 г. В източна посока е разчистена каменна структура, вероятно от късната античност. При разкопките през 2018 г. в пластовете над съоръжението находки не са регистрирани, за разлика от предходните сезони, когато от запад са открити няколко антични монети, между които и златен солид на император Марциан и един изключително интересен паметник, изработен от олово, представящ войн в доспехи в атака на дясно, с копие в ръце. Възможно е каменните деструкции от античната сграда да са били преизползвани през средновековието за дренаж и калдъръм в дворното пространство на манастира. Следи от лицеви градежи не се идентифицират, както и ясно открояващи се форми и подредба. Изключение прави контактът на съоръжението пред помещение 6, където нивото е по-високо, има ясно изразен ъгъл със стъпка за дървена колона, вероятно част от навеса на жилищното крило на манастира.

Под манастирската стена в южна посока в сектор XVIII, кв. 35 и 37 е направен сондаж с размери: 2 х 1,5 м. Целта на проучването бе да се установят напластяванията в ската под манастира. Достигната е дълбочина от 1,2 м, като са открити десетки пирони, скоби и други железни предмети и малко битов керамика от XV – XVII век. Вероятно в подножието на манастира е функционирало стопанство, изградено от дървени конструкции. Неговите параметри, биха могли да се търсят през следващите археологически кампании.

До кулата в сектор XIX, кв. Ж6 и Ж7, е продължен сондаж от 2008 г., с размери: 5 х 2,5 м, като още на 0,30 м дълбочина са разчистени останки от сграда функционирала до края на XVII век. Регистрирани са нейните южна и западна стени, съответно 2,5 м и 1,5 м, като ъгълът между тях остава под западния профил на сондажа. Стените са камък на кал, с ширина 50 см, от еднолицево обработени плочести камъни, споени в двулицев градеж. В пространството между тях се очерта основата за огнище, разположено върху каменен плочник с подложка от тухли с размери 40 х 40

см и дебелина от 5 см. От глинената облицовка на пещта е запазена само основата между камъните на пода. След документираните през 2008 г. монети от края на XVII век и 1 кг бронзов слитък, през 2018 г. са събрани няколко килограма шлаки и различни инструменти (длета, пробои и др.). Сградата вероятно е имала и производствена функция, а връзката ѝ с манастирския комплекс разширява ареала и функциите на населението обитавало хълма по времето на Османската империя.

През 2018 г. са изработени 10 ситуационни и 4 стратиграфски профила. Въведени са в общия план трасето на преминаващия през крепостта път, изграден през 70-те години на XX век и кулата на източната крепостна стена. Открити и инвентирани са 36 предмета от бронз, желязо и кремък.

Обр. 3. Сграда с плочник, XVII век.

Fig. 3. Paved building, 17th c.

Литература

Петрунова и др. 2011: Б. Петрунова, Н. Овчаров, В. Георгиева, Ф. Петрунов. Крепостта Урвич до село Кокаляне, Софийско. – Археологически открития и разкопки през 2011 г., София, 2011, 452 – 454.

Петрунов 2018: Ф. Петрунов. Строителна керамика със знаци от средновековния манастир „Св. Илия“ в крепостта „Кокалянски Урвич“, XV – XVII век. – XVIII Юбилейна международна конференция „Строителство и архитектура“, ВСУ „Любен Каравелов“, 2018, II-6, София, 2018.

KOKALYANE URVICH

Violina Kiryakova, Filip Petrunov

The 2018 archaeological excavations were focused mainly in the part around the late medieval monastery and church “St. Elijah”, and the fortress wall. 58 fragments of roof tiles with incised “ψ” symbols were found among the huge amount of ruins. Additionally, more than 1100 fragments of frescoes were discovered, their size varying from 1 x 1 cm up to 10 x 10 cm. Damaged geometric ornament was revealed in situ. It consisted of a single layer black ornament applied with a wide brush on an ochre background.

In sector XIX, next to the tower, continued the excavations of a trench started in 2008. During the work, at a

depth of 0.30 m, remains of a building functioning until the end of the 17th c. were found. The southern and western walls of the building were registered. They were made of mud and single-faced processed stone slabs bonded in two-sided construction with 0.50 m width. In the space between them a base of a hearth, placed on a stone slab with a brick overlay were found. Slag, chisels, and kitchen ceramics from the 17th c. were discovered as well.

№ 42. АНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЗЕЛЕН ДОЛ, ОБЩ. БЛАГОЕВГРАД

Цветана Комитова

По време на първото теренно проучване на крепостта, разположена на билото на възвишение, югоизточно от с. Зелен дол, на 7 км от Благоевград, е установена плановата схема – силно издължен правоъгълник в посока север – юг, както и размерите – около 3 дка (Петрунова, Комитова 2010, 554 – 557) (обр. 1). Проследени са крепостните стени в цялата им дължина и прилежащите съоръжения – по една полукръгла кула на източната и западната крепостни стени и една правоъгълна кула със стълба към нея на северната крепостна стена. Последната е част от архитектурен комплекс, разположен в най-високата част на хълма и вероятно е служила и за жилище на управителя на крепостта. Установен е вход от юг със запазен на място единият от праговете на двукрила врата. В сектора при северната кула, независимо от построените тук съвременни постройки, крепостната стена и стените на кулата са запазени на значителна височина – до 2 м на места. Значимостта на мястото в историята на укреплението е причина археологическото проучване да продължи именно от тук (обр. 2).

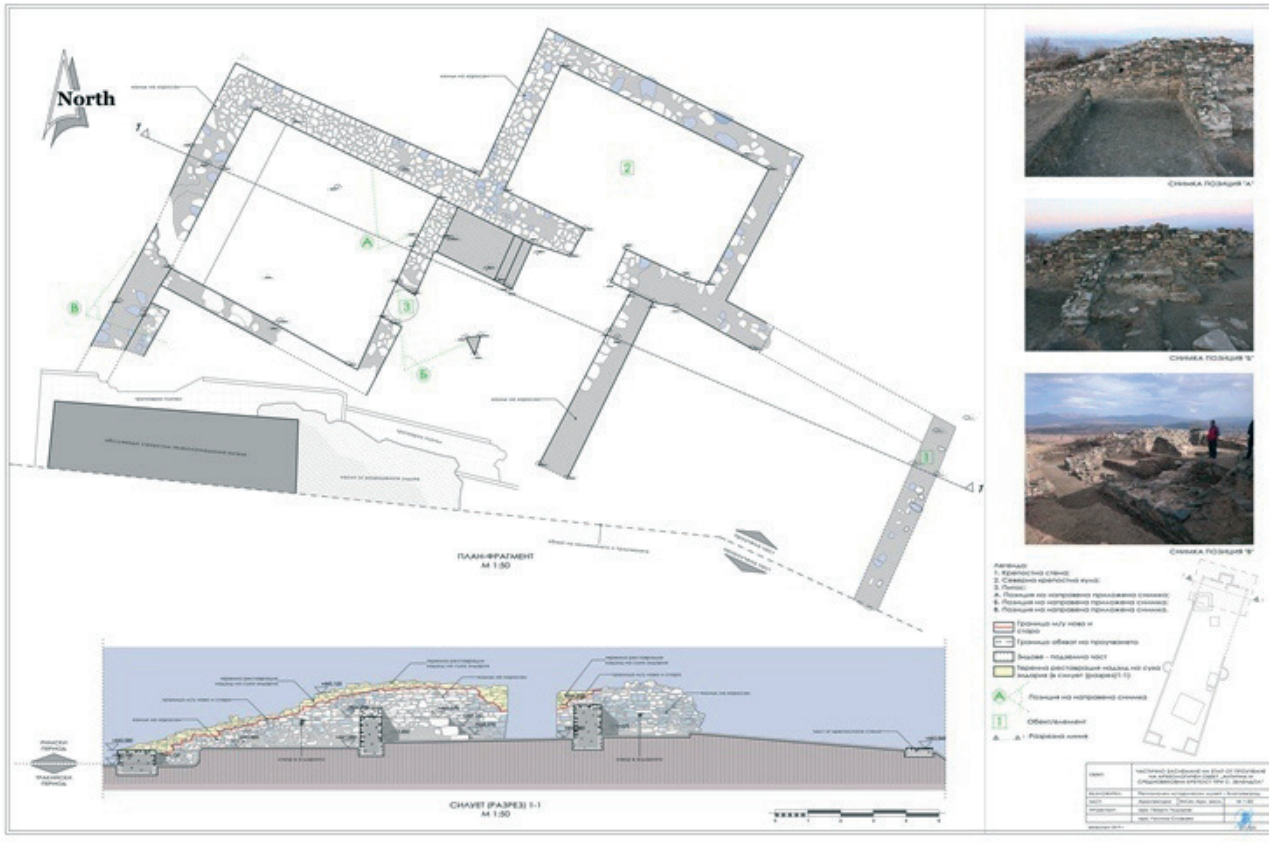
Северната кула е разкрита почти до подово ниво, като изключим оставения профил до източната стена и насипа под триангулачната точка. Отвън, покрай северната и западна стена на кулата, както и покрай северната крепостна стена между кулата и северозападния ъгъл на крепостта, е оформена стъпаловидна обходна пътека 2,50 м широка. Това прави видима най-високо запазената част от стените и отвън.

Разкритото помещение 1 заема около 36 м^2 в северозападния ъгъл на укреплението. Стените са изградени от цепен и ломен камък със спойка от бял хоросан. Източната е с дължина 5,75 м и е прекъсната от питос, разположен изцяло в един участък от нея. Южната стена, дълга 6,25 м, опира на фуга до западната крепостна стена, която се явява и западна стена на помещението. Северната стена на укреплението е северна стена и на помещението. При проучването на терена, в западната част на помещението, както и отвън покрай западната крепостна стена, в пласта под ходовото ниво на античната крепост се открива керамика, датирана от М. Кулова и И. Кулов в ранен халколит (първата половина на V хил. пр. Хр.) – култура Градешница, Дикилиташ, Слатино и късен халколит – култура Градешница с графитна украса (Кулова, Кулов 2014, 251 – 254, обр. 2, 3). В този пласт се намира и керамика, отнасяща се към прехода от Късен бронз към Ранно желязо (края на XIII – XII в. пр. Хр.). Подобна ке-

Обр. 1. Антична и средновековна крепост при с. Зелен дол, общ. Благоевград

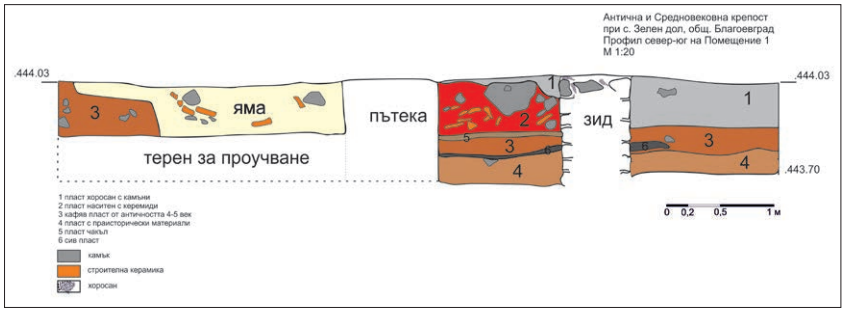
Fig. 1. Antiquie and medieval fortress near Zelen dol village, Blagoevgrad municipality

Обр. 2. План и разрез на укреплението в сектора при северната кула

Fig. 2. The northern tower sector of the fortress – a plan and a cross-section

рамика произхожда от проучена постройка от къснобронзовата епоха в местността Кайменска чука, на югоизток от Благоевград (Stefanovich, Bankoff 1998, 255 – 338). Крепостта при с. Зелен дол има визуална връзка с постройката на Кайменска чука, за която се предполага, че е част от система контролно-охранителни постройки, разположени на възлови места по много древен път по р. Струма. Не е изключено укреплението в м. Чуката, където е изградена античната крепост да е предхождано от съоръжение, част от тази охранителна система.

Обр. 3. Профил север – юг в помещение 1

Fig. 3. Room 1 – North – South cross-section

При теренните археологически проучвания на крепостта до с. Зелен дол, проведени досега, керамика от посечените периоди не е намирана в археологически контекст, а в пръстта от изкопите, направени във връзка с новите постройки и антени, издигнати в границите на крепостта. Въз основа на новите данни, както и стратиграфията на терена (обр. 3), с основание може да се смята, че мястото, на което в IV в. е издигната античната крепост е обитавано от най-дълбока древност до времето на Второто българско царство.

От малкото находки, открити по време на теренното археологическо проучване на крепостта, интерес представлява част от двуредов латински надпис върху мрамор, вероятно основа на мраморна статуя, открит в северната кула.

В тази многопластовост на археологическия обект, както и във възможността за изясняване на съществени моменти от бита и историческото развитие на региона, за времето за което няма писмени сведения, се изразява най-вече и неговата научна стойност. Значимостта на крепостта като памет-

ник на културата се определя от факта, че там са представени най-малко три исторически епохи и поне две значими държавни структури – Византийската империя и Второто българско царство. Като част от отбранителната система, изградена за охрана на античните и средновековните пътища по р. Струма, фортификационното съоръжение при с. Зелен дол има великолепна експозиция и осигурява визуална връзка с други подобни крепости в района.

Литература

Петрунова, Комитова 2010: Б. Петрунова, Ц. Комитова. Антична и средновековна крепост в землището на с. Зелен дол, община Благоевград. – Археологически открития и разкопки през 2009 г., София, 2010 г., 554 – 557.

Кулова, Кулов 2014: М. Гребска-Кулов, Ил. Кулов. Късен халколит в долината на Средна Струма. – Годишник на Националния Археологически музей, 12, *In memoriam Lilyana Pernicheva-Perets*, София, 2014, 249 – 264.

Stefanovich, Bankoff 1998: M. Stefanovich, H. Arthur Bankoff. Kamenska Cuka 1993 – 1995. Preliminary report, 255 – 338. – In The Steps of James Harvey Gaul, vol. 1, Sofia 1998.

ANTIQUIE AND MIDIEVAL FORTRESS NEAR ZELEDON DOL VILLAGE, BLAGOEVGRAD MUNICIPALITY

Tsvetana Komitova

The fortress was excavated during the 2009 archaeological campaign (Fig. 1). The most interesting part was the north tower with rectangular shape and the stairs attached to it. It was a part of an architectural compound situated at the highest place within the fortress.

We focused our 2018 campaign exactly at this northern compound. The northern tower was excavated to its floor level. In the north-western part of the fortress we revealed room No. 1. Its walls were built of crumbled stones bonded with white mortar.

As a result of the excavations and the materials found we established the following chronology (Fig. 3): 1. Early Chalcolithic period (the first half of the 5th millennium BC) – "Gradeshnitsa", "Dikilitash", and "Slatino" cultures; 2. Late Chalcolithic period – "Gradeshnitsa" culture notable for its pottery with graphite decoration; 3. The transition period between the Late Bronze Age and the Early Iron Age (the end of the 13th – 12th c. BC). 4. Antiquity period (from the 4th to the 6th c.) 5. Medieval period – untill the time of the Second Bulgarian Kingdom (12th – 14th c.).

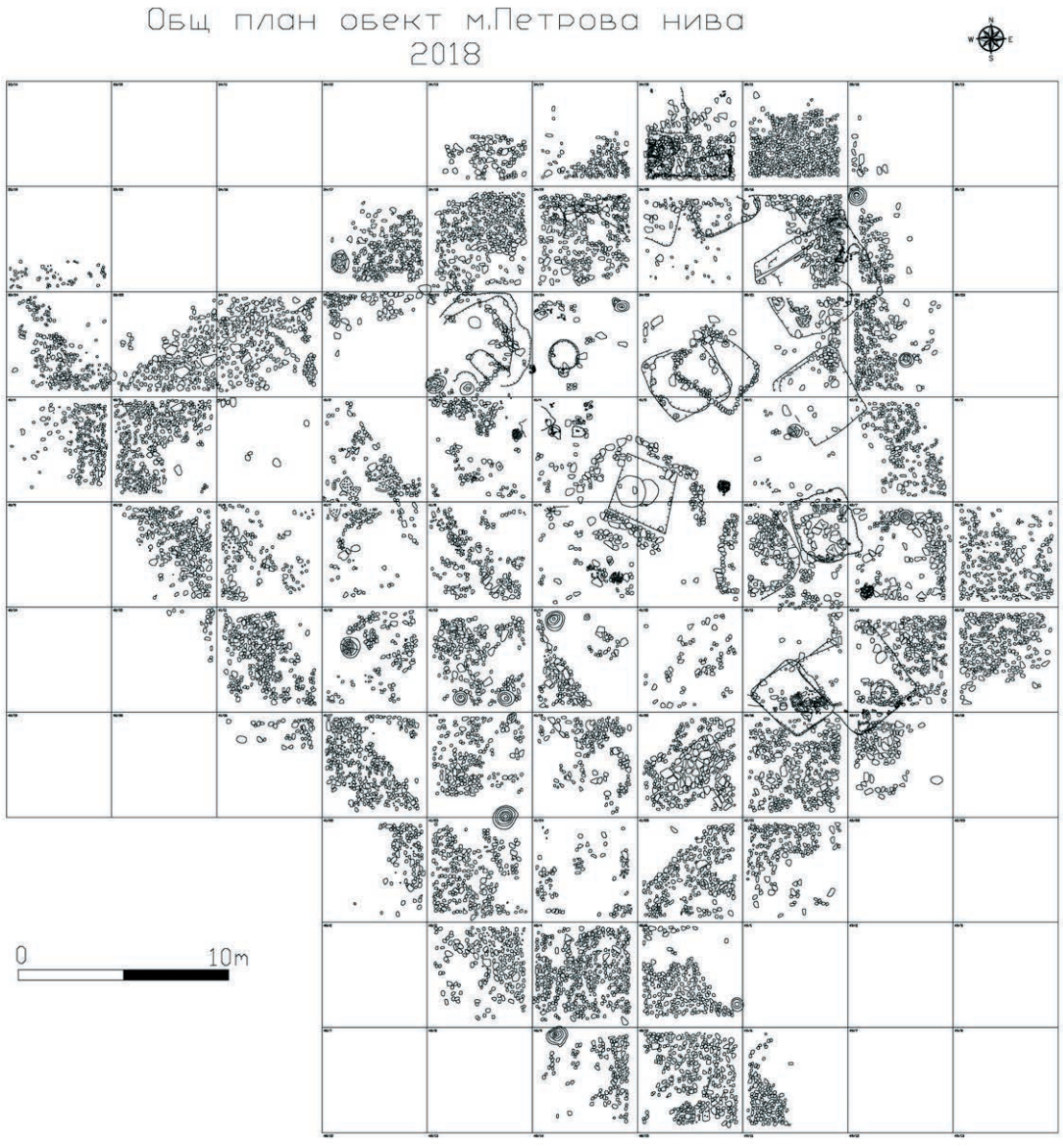
СЕЛИЩА

№ 43. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ В М. ПЕТРОВА НИВА, АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РЕЗЕРВАТ „СБОРЯНОВО“

Елена Пенчева, Мария Николаева

Археологическите проучвания се проведоха през месеците юли и август. Работата беше съсредоточена във вътрешността на очертаните в предишни сезони оградни стени (обр. 1). Наблюденията ни показаха плътно застрояване в ограденото пространство с наземни и вкопани структури.

Задачата да бъдат окончателно проучени и документирани структурите на подово ниво при жилища № 4 и 5 бе възпрепятствана от обилните валежи, които ги направиха непристъпни през по-голяма част от времето.

Обр. 1. Общ план на проучваното дворно пространство

Fig. 1. General plan of the excavated courtyard

Жилище № 8. Пристъпи се към изчерпване запълнителя в ЮЗ част на жилищната яма, попадаща в кв. 34/19. По периферията на жилищната яма от ЮЗ бяха документирани редица от ями, свързани вероятно с дървени подпори, осигуряващи наземната конструкция на сградата. Дъното на жилищната яма е с наклон на североизток.

Жилище № 9 (обр. 2). Демонтирахме реброто между кв. 34/20 и 35/16 с цел изчерпване на запълнителя от източната част на жилищната яма с кота 233,76 – 232,98 (подово ниво) м. Северната част на жилището в кв. 34/15, попада изцяло под демонтирания ограден зид (обр. 3). С отнемането на запълнителя на ямата се достигна подовото ниво на кота 232,89 м. Покрай северната линия на вкопаване се разкри редица от ями с кръгла форма и диаметри около 0,20 м, които са свързани с конструкцията на сградата.

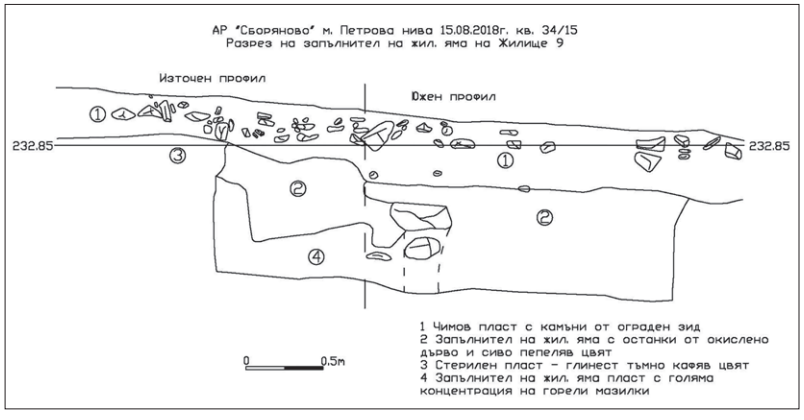
Негативна структура в кв. 34/23 (късноантично жилище № 1). Работата ни през този сезон в очертанията на късноантично жилище № 1 беше съсредоточена върху изчерпване на запълнителя на жилищната яма при границите на вкопаване и документиране и проучване на ямите, регистрирани на подовото ниво на жилището. Част от тях са с неголеми диаметри и би могло да се предполага, че са били свързани с дървени подпори, оформящи градежа.

Интересна стратиграфска ситуация имахме възможност да наблюдаваме в южния профил на кв. 34/23. Късноантичното жилище № 1 се очертава като най-ранната структура в тази част на

Обр. 2. Жилище № 9. Поглед от изток. Подово ниво

Fig. 2. House No. 9. View from the east. Floor

Обр. 3. Разрез на запълнителя на жилищната яма на жилище № 9. Източен и южен профил на кв. 34/15

Fig. 3. A cross-section of the filling of the pit in house No. 9. Eastern and southern cross-section in grid square 34/15

проучвания терен. Впоследствие, след приключване на живота му, жилищната яма е била запълнена. Като следващи по време структури са две ями, нарушили запълнителя на КА жилище № 1. По-източната се очертава като голямо овално вкопаване с посока ЮИ – СЗ на подовото ниво на жилището. Тъй като е частично възседната от южния зид на стопанската сграда, то тя очевидно е по-ранна от него. По-интересна е ситуацията със западната яма, документирана в същия профил (яма № 2). Тя, от една страна, нарушава запълнителя на КА жилище, но от друга, горният край на запълнителя ѝ е нарушен от монтирането на каменна стъпка върху специално направена глинена подложка. Котата, на която стъпва каменната база е 232,49 – 232,30 м. Въпросната каменна стъпка е част от конструкция, градена вероятно основно от дърво, която обаче, маркира ниво по-ниско от това на средновековната стопанска сграда, в очертанията на която попада. Кота на подовото ниво на стопанската сграда – 232,67 – 232,64 м. Южният зид на стопанската сграда ляга отчасти също върху очертанията на яма № 2. Северният край на стопанската сграда, на свой ред, е частично възседнат от разсипа на северозападния участък на оградната стена, която за момента изглежда като най-късната структура, изградена тук.

Наблюденията показват сложна и динамична история на мястото, свързана с изграждане на различни съоръжения и множество преустройства, за точното датиране на които, обаче, засега не разполагаме с достатъчно данни. По голямата част от тях можем сумарно да поставим границите на IX – X в.

Вероятно във връзка с късноантично жилище № 1 следва да се разглежда частично проучената през 2017 г. яма № 1 в кв. 34/24. Работата продължи и в този сезон. Ямата е с овална план форма и диаметър 1,20 – 1,50 м. Дъното е достигнато на ниво 231,36 м. В запълнителя – варовикови включения, няколко средно големи камъка, малко керамични фрагменти, горели животински кости и въглени. Фрагментираната керамика насочват към времето на КА. Дълбочината на ямата от нивото на регистриране е близо 1,50 м, което показва значителна вместимост, а вероятното предназначение е за зърнохранилище.

На няколко места на проучваната площ, между вкопаните жилища, бяха документирани каменни кръгове. Диаметрите им варират между 0,30 и 0,50 м. Регистрирани са на коти под нивото на тогавашния терен. Най-вероятно изглежда оформянето им като дъна на ями-зърнохранилища.

В кв. 34/15 между ямите на жилища № 8 и 10 се разкри пещ за изпичане на керамика. Горивната камера е с близка до окръжност форма с вътрешен диаметър около 1 м. Отворена е на ЮЗ, но вероятната предпещна площадка попада отчасти в съседния от запад кв. 34/14 и проучването ѝ предстои.

Подът на горивната камера (на кота 233,06 – 232,96 м) е обмазан с глина и изпечен до сиво-бяло.

Каналът на пещта е отворен на ЮЗ и оформен от юг с няколко камъка. В ЮИ четвърт на пещта на коти 233,38 – 233,16 м се достигна до пласт от плътни, изпечени до червено, мазилки, които обаче са с рехава и ронлива структура. Наблюденията позволяват предположения за скара на пещта. В нея се очертават отвори с не съвсем правилна форма и диаметри 0,10 – 0,20 м.

Направените наблюдения позволяват за момента да се реконструира неголяма двукамерна пещ без специално изградена подпора за скарата. Запазени са части от засводяването на горната камера. Допроучването предстои.

И през този сезон продължи работата в заложения през 2016 г. сондаж № 1.

Усилията ни бяха основно съсредоточени върху изчерпването на СИ част от регистрираната през 2016 г. източна негативна структура в сондажа. Дъното на ямата беше достигнато на кота 241,98 м. То е специално подравнено и опалено, което е променило структурата и цвета на пръстта. Следи от опалване личат и по долната част от стените на ямата. Тези наблюдения предполагат определянето на ямата като зърнохранилище.

Средновековните структури са изградени в границите на IX – X в. Сигурно засвидетелстваното на обекта обитаване в Късната античност се отнася към IV – V в.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE MEDIEVAL SETTLEMENT IN PETROVA NIVA LOCALITY, SBORYANOVO ARCHAEOLOGICAL RESERVE

Elena Pencheva, Maria Nikolaeva

The archaeological excavations were carried in July and August. The attention was focused on the area inside the enclosure walls excavated during the previous campaigns.

The excavation of houses Nos. 4, 5, 8, and 9 as well as the Late Antique house No. 1 continued.

The excavation of pit No. 1 situated in grid sq. 34/24 and dated to Late Antique was completed.

A kiln located between pits No. 8 and No. 10 in grid sq. 34/15 was unearthed. The kiln was under the enclosure wall and predated it. The combustion chamber was almost circular in plan with an internal diameter of ca. 1 m. The entrance faced the SW. The excavated remains allowed reconstructing a small two-chamber kiln without a special pillar supporting the clay grid.

The bottom of one of the documented pits was reached in trench No. 1 opened in 2016. The remains of fire on the walls and bottom of the pit allowed to defining it as a grain storage. It was dated to the Late Antiquity.

The medieval facilities were built in the 9th – 10th c. The site was occupied during the Late Antiquity, in the 4th and 5th c.

№ 44. АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА „ГРАЛЬОВА МОГИЛА“ ДО ГР. МИЗИЯ, ОБЛ. ВРАЦА ПРЕЗ 2018 г.

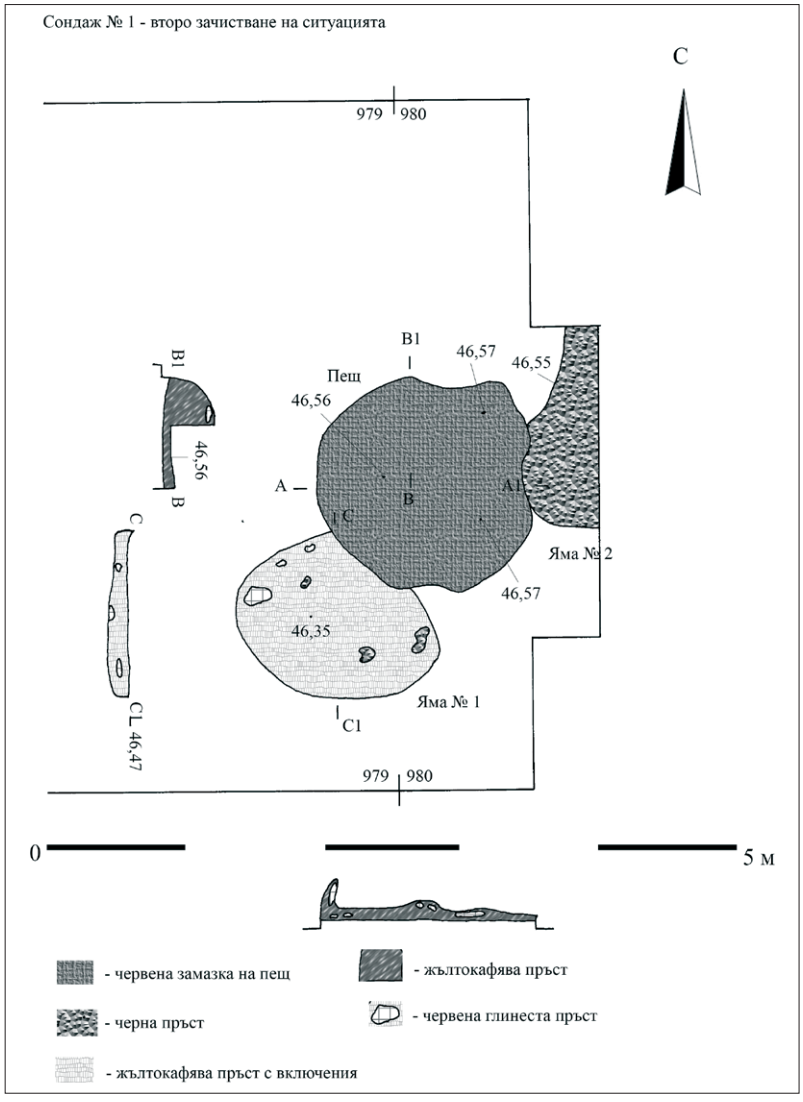
Мартин Христов, Маргарита Попова

Обектът е разположен на 4,3 км южно от центъра на град Мизия, област Враца. Намира се на левия бряг на р. Скът, която е десен приток на р. Огоста и представлява естествен хълм издължен в посока североизток – югозапад. Размерите на възвишението са приблизително 500 м в посока североизток – югозапад и 290 м в посока северозапад – югоизток, а височината му възлиза на около 9 м. Самото селище заема приблизително най-високата част на терена и според информацията площа му е приблизително 23 дка.

Известен е в научната литература от 60-те г. на XX век, като информацията се ограничава до откритите там няколко каменни оръдия от халколита при строеж на мандра (Николов 1961, 5).

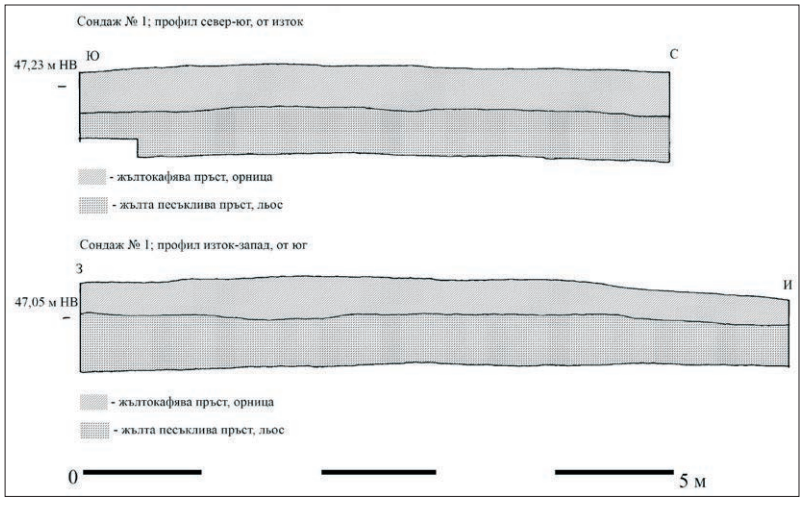
„Гральова могила“ е предмет и на теренни археологически издирвания през 2013 г., когато са определени размерите и площта. Именно при тях са рагистрирани и керамични фрагменти характерни най-общо за по-късните фази на култура Коцофени (Иванов и др. 2014, 593).

При археологическите проучвания са направени три сондажа с цел изясняване на стратигра-

Обр. 1. Гральова могила, гр. Мизия – основа на пещ и ями около нея

Fig. 1. Gralyova mogila – base of the oven and the pits around it

Обр. 2. Гральова могила, гр. Мизия – профили на сондаж № 1

Fig. 2. Gralyova mogila – cross-sections of trench No. 1

фията и хронологията на културните пластове. Те са концентрирани основно в източната част на местността, където теренът е по-равен.

Сондаж № 1 е разположен в западната част на кв. 979 и има размери 5 х 1 м. При проучванията е установено, че на дълбочина 80 см от повърхността има археологическа структура свързана с наличието на средни по размер речни камъни. Поради това сондажът е увеличен като площ на проучване (до 30 кв. м) в източна посока и обхваща целия кв. 979 и западната част на кв. 980. Именно там е установена археологическа структура. Тя се състои от топлинно съоръжение (вероятно пещ), два хромелни камъка, керамични фрагменти и плитка яма. Върху обмазката на пещта (?) са открити отделни мазилки, вероятно част от купола. Диаметърът на подложката е 1,60 м и тя е изработена от трамбован льос, който е придобил червен цвят от опалването. В ямата са открити отделни размити мазилки и единични керамични фрагменти. Източно от пещта е регистрирана и предпещна яма (обр. 1, 2).

Керамиката в този сондаж е най-многобройна и се датира в IX – XI в. Оттук и датировката на пещта е в този период. Вероятно те са част от жилище, но поради характера на пръстта – льос – е невъзможно да се установят неговите форма и размери.

От отделни фрагменти от питос е установено и наличието на късна желязна епоха, но без археологическа структура.

Сондаж № 2 е разположен в северната част на кв. 828 и има размери 5 х 1 м. Стратиграфията там е като в сондаж № 1 – най-отгоре е орницата с жълто-кафяв цвят, а под нея започва жълтеникав пласт. В него са открити единични керамични фрагменти. Археологическа структура не е установена.

Сондаж № 3 е ситуиран в западната част на кв. 859 и 889. Размерите му са 10 х 1 м. Отнети са няколко механични пласта. Стратигра-

фията е като в останалите сондажи – орница и жълт льосов пласт отдолу. Археологически материали и структури не са открити.

Общата проучена площ е 45 кв. м и на базата на резултатите може да се твърди, че обектът в м. „Гральова могила“ е обитаван през ранната бронзова епоха – вероятно кратковременно поради липсата на стуктури и добре изразен културен пласт, а само на отделни фрагменти и късната желязна епоха – също кратковременно, тъй като е маркирана само от фрагменти от питос и отделни фрагменти от съдове. През IX – XI в. там е съществувало селище, свързано с изграждането вероятно на жилища и принадлежащите им елементи от вътрешността – пещ, хромелни съоръжения и ями.

Литература

Иванов и др. 2014: Г. Иванов, Г. Ганецовски, К. Чукалев, Н. Торбов, Л. Трайкова, Е. Найденова, Д. Петрова. Издирвания на археологически обекти в сервитутната зона на преносни газопроводи от ПГХ Чирен до Козлодуй и Оряхово. – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 591 – 594.

Николов 1961: Б. Николов. Букьовци в миналото и днес. Враца, 1961.

ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF GRALYOVA MOGILA NEAR THE TOWN OF MIZIA, VRATSA DISTRICT

Martin Hristov, Margarita Popova

The site of Gralyova mogila was located south from the town of Mizia, Vratsa district. Three trenches were excavated in 2018. Archaeological structures were discovered only in trench No. 1. They consisted of an oven, crumble stones, and pottery. They were dated in the 9th – 11th c. Other pottery fragments from the EBA and the LAI were discovered on the surface of the site and in the soundings.

ЦЪРКВИ И МАНАСТИРИ

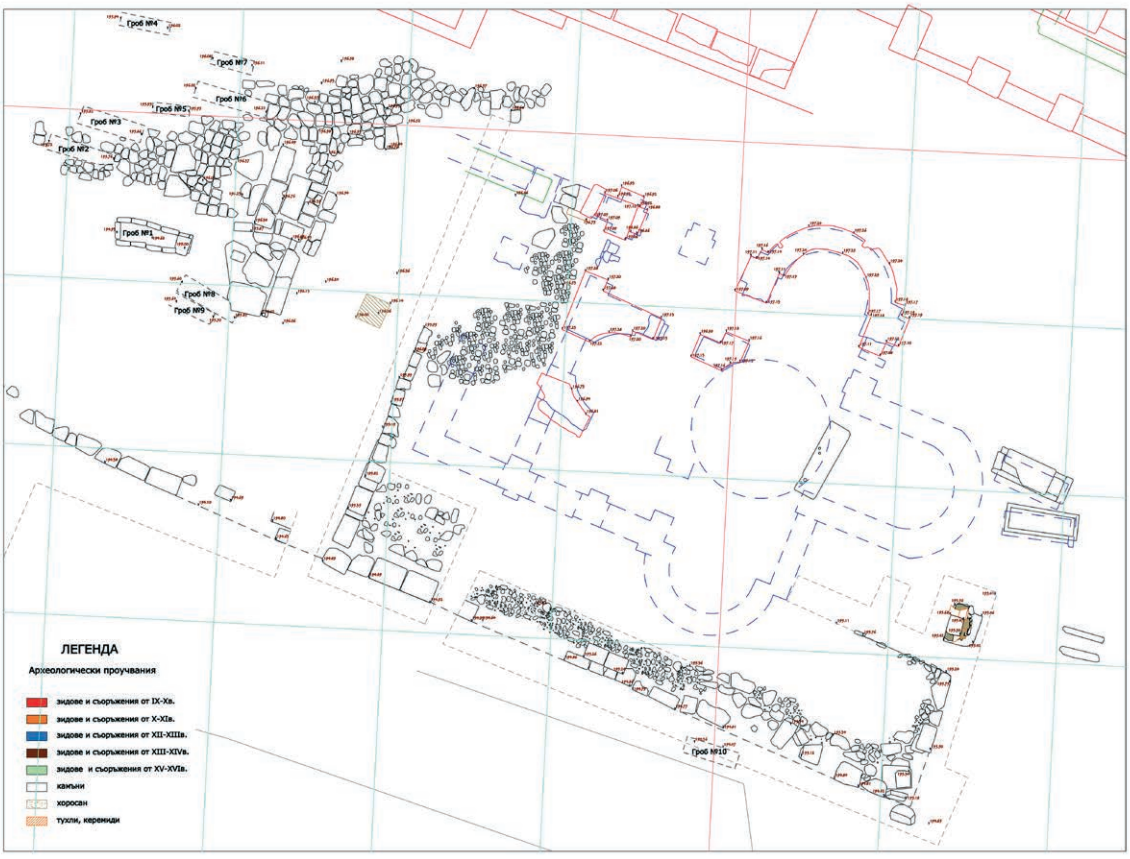
№ 45. СРЕДНОВЕКОВЕН КНЯЖЕСКИ МАНАСТИР В М. КАРААЧТЕКЕ, ВАРНА

Казимир Попконстантинов, Росина Костова, Ася Вълчева

Средновековният княжески манастир в м. Караачтеке се намира на 5 км западно от Варна. Разположен е върху висока тераса, отворена към Варненския залив и е с приблизителна площ от 10 дка (Попконстантинов и др. 2005, 107 – 121; Попконстантинов и др. 2015, 59 – 73).

Археологическите разкопки през този сезон бяха реализирани благодарение на финансиране от Министерство на културата и Варненска и Великопреславска света митрополия. През този сезон работата продължи в южния и източния сектори на манастира. Целта бе изчерпване на културния пласт и подготовка на експозиционните нива.

Още в първия проучвателски сезон чрез сондажи в централната и южна част на църквата установихме, че тя е изградена върху специално направена каменна площадка (обр. 1). Двадесет години по-късно успяхме да проучим нейните масивни подпорни стени от запад, юг и изток (обр. 2). Западната стена е с дължина 7,65 м, като след това сключва ъгъл с южната подпорна стена на терасата, върху която е построена църквата. Изградена е стъпаловидно, запазена е в три реда. Вероятно е имало и още един ред, ако се съди по нивото на каменната площадка в притвора на църквата.

Обр. 1. План на църквата с подпорните стени на каменната площадка

Fig. 1. Plan of the church with the supporting walls of the stone platform

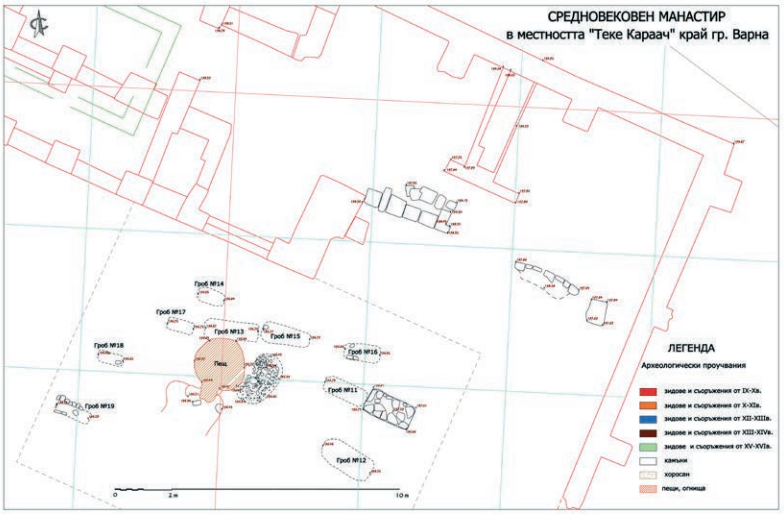
Обр. 2. Каменна площадка на църквата: западна и южна подпорни стени, поглед от ЮЗ

Fig. 2. The stone platform of the church: western and southern supporting walls, a view from the SW

ЮЗ ъгъл на площадката е фундиран с голям каменен блок с обработени лица. В източна посока южната подпорна стена е разчистена на дължина 10,50 м. Тя е изградена от големи грубо обработени квадри, фундирана е на дълбочина 1,20 м от к. 195,75 в пласт с мраморни сполии, които се подават под каменните блокове. Фугите са много тесни, сега са запълнени с пръст, но в дълбочина са запълнени с хоросан. В два участъка липсват квадри, което позволява да се направи наблюдение на структурата на каменната площадка. Тя е изградена в четири реда от големи и средно големи необработени камъни, свързани с хоросан. Самата южна подпорна стена е запазена само в един участък в два реда, а в източния ѝ край квадрите са разместени. Изглежда в различни периоди от време от нея са вземани квадри, за което косвено свидетелстват находките в пласта (монети от XI в. – анонимен фолис клас A3, 1016 – 1028) и османския период (нюрнбергски жетон от XVII в.), стенописни фрагменти, керамични фрагменти от XIV – XV в.). Отслабената по този начин конструкция вероятно е поддала на натиска на свлачищния терен или на земетресение, заради което останалите на място квадри са разместени.

На 1,55 м северно от падналия вертикален блок в източния край на южната подпорна стена попаднахме отново на каменната площадка, както и на три каменни блока в ос С – Ю на дължина 2,40 м, които оформят източната подпорна стена на каменната площадка. Северната подпорна стена на каменната площадка е в три реда, долният е положен в пясък, изравнен е с тухли в отделни участъци. Дължината е 3,30 м.

На разстояние 1,10 м от най-северния блок на източната подпорна стена на каменната площадка попадаме на П-образна структура (0,54 х 0,60 х 0,48 х 0,43 м), изградена от преупотребени тухли, свързани с хоросан върху масивна каменна плоча. Западната страна е отворена. В основата на градежа на източната страна е използвана сполия – фрагмент от мраморна плоча с релефна украса (двойна рамка и стъбло „бръшлянов лист“). Засега предназначението на тази структура остава неясно.

Обр. 3. План на сектора с деветте гроба източно от източната оградна стена

Fig. 3. Plan of the sector with the nine graves to the east of the eastern surrounding wall

На дълбочина 1,60 м от к. 198,35 открихме каменна структура с правоъгълна форма (стълб?). Той се намира на 6 м западно от източната оградна стена. Градежът е двулицев от два реда средно големи грубо и необработени камъни с пълнеж от по-дребни ломени камъни на калова спойка.

Западно от този „стълб“ разкрихме последователно 9 гроба, които представляват сравнително компактна група (обр. 3). Разположени са на разстояние от 2 до 8 м от преградната стена между стълбовете на Дългата сграда. Гробните ями са плитки (дълбочина 0,15 м от тогавашния терен), ориентацията е З – И, в четири гроба има частично оформяне на ямите с грубо обработени камъни при черепа и долните крайници. Погребаните са били положени направо в гробните ями, някои от скелетите бяха лошо и дори частично запазени, като липсваха части от тях. Три от гробовете са на деца, като в един от тях един върху друг са положени малко дете и бебе. В шест от гробовете бяха открити накити, с които погребаните са били положени: обеци (халки със сферични висулки, 2 чифта изработени от сребро с позлата, XIV в.), обеци-халки, една от тях сребърна, пръстен. Западно от гроб № 11 с металотърсач бе открита златна монета на Андроник II с Андроник III (1325 – 1352) на същата дълбочина като гроба. Вероятно е от него или от друг гроб.

При проследяване на отухленото петно в южната половина на гроб № 13 попаднахме на пещ с кръгъл план (1,80 х 1,90 м) с канал/вход на юг с проследена дължина 0,50 м. Пещта се оказва на дълбочина 1,20 м от к. 197,85, която съответства на средната дълбочина, на която откриваме гробовете. Вероятно те са заварили пещта, като върху северната периферия на пещта е попаднала южната страна на гроб № 13. Източната дъга на пещта стъпва върху каменния кожух на яма с елипсовидна форма (1,10 м З – И и 1 м С – Ю).

Литература

Попконстантинов и др. 2005: К. Попконстантинов, В. Плетньов, Р. Костова. Манастирите при Равна и Караачтеке до Варна в манастирската география на България през IX – X в. – В: Българските земи през средновековието VII – XVIII в. Международна конференция в чест на проф. Ал. Кузев. Acta Musei Varnaensis, III-2. Варна, 2005, 107 – 121.

Попконстантинов и др. 2015: К. Попконстантинов, В. Плетньов, Р. Костова. Новооткрито аязмо в княжеския манастир край Варна – свидетелство за култа към св. Богородица в България през IX – X в. – Bulgaria Mediaevalis, 2015, 6, 59 – 73.

MEDIEVAL ROYAL MONASTERY AT THE LOCALITY OF KARAACHTEKE, VARNA

Kazimir Popkonstantinov, Rossina Kostova, Assya Valcheva

The royal monastery of Karaachteke is situated some 5 km to the NW of present-day Varna. It occupied a high terrace opened towards Varna bay and covered an area of about 1 ha. Since 1996 were completely revealed the monastic church, a dormitory to the NE of it, a scriptorium to the NW of the church, a building to the SW of the scriptorium, a surrounding wall to the N and E, and a hagiasma to the S of the scriptorium.

In 2018 the team concentrated to the southern and eastern sectors of the monastery. Twenty years ago we established that the church was erected on the stone built platform (Fig. 1). Now the massive supporting walls of the platform were attested to the west, south, east, and north. They were built of large ashlar blocks in 3-4 courses (Fig. 2). In the area between the church and the eastern surrounding wall a compact group of 9 graves was unearthed (Fig. 3). The deceased were buried in simple grave pits W – E oriented. Three out of the graves belonged to children. In six graves items of jewelry (silver gilded earrings from the 14th c.) were found. A furnace with a pit was found to the south of the graves.

№ 46. КРЕМИКОВСКИ МАНАСТИР „СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ“

Владислав Тодоров, Надежда Атанасова

Археологическите проучвания през 2018 г. са част от проект „Кремиковският манастир „Св. Вмчк Георги Победоносец“ – известен, но и непознат“, финансиран от Програма „Култура“ на Столична община.

Обр. 1. Гроб № 7

Fig. 1. Grave No. 7

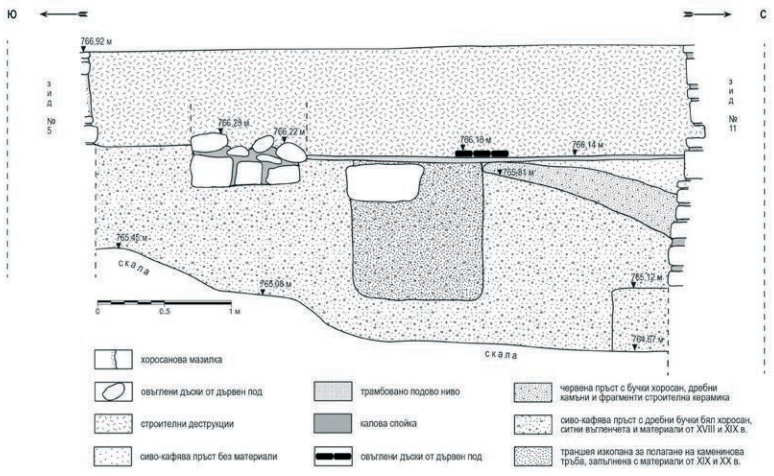
Проучени са нови 200 кв. м, с което площта на археологическия обект достига приблизително 550 кв. м. Новият сектор се намира западно от проучените през 2017 г. помещения на сграда № 2 (възрожденската сграда). Компрометирането и засипването на терена в резултат от съвременна антропогенна дейност се наблюдава и в новия сектор.

Продължи разкриването на християнския некропол, регистриран още през 2015 г. (Тодоров, Атанасова 2016, 750). Проучени са нови девет гробни ями със скелети в анатомичен порядък. Четири от тях са напълно запазени, а останалите са частично разрушени от изграждането на сграда № 2 или от изкопни дейности през първата половина на XX в. Откриват се множество преотложени човешки кости. Необичайният погребален обред, при който на главата на починалия, в някои случаи и върху гърдите, са поставяни тухли, се регистрира и през този сезон (обр. 1). Аналогични примери са известни от разкопките в наоса на старата манастирска църква „Св. Георги Победоносец“ (Поборникова 1994, 122).

При антропологичния анализ на костните останки в некропола, до настоящия момент, са идентифицирани останките на общо 28 индивида. В тази скелетна серия категорично преобладават израсналите над 18 – 20 години, в съотношение 4,6:1. Реконструкция на пола е извършена при 24 индивида (85,71 %), като при само един от израсналите не бе възможно определянето на пола по запазените костни фрагменти. Съотношението мъже/жени

в изследваните гробни структури от некропола в Кремиковския манастир е 5:1. Броят на идентифицираните мъже многократно превишава този на жените – двадесет са от мъжки пол, два от женски и два вероятно от женски пол. Считаме, че главната причина за ниския процент на детските и женските скелети е интензивната антропогенна дейност, извършвана в манастира през Възраждането и XX век, довела до вторично нарушаване на голям брой гробни структури и съответно на човешките костни останки.

Регистрирани и частично проучени са останки от три жилища, изградени от камък със спойка от кал. Във всяко жилище се открива огнище с основа от тухли. Кухненската керамика, намерена в едно от тях, дава известни основания жилищата да бъдат датирани в XVIII в. Всички те са частично разрушени от изграждането на сграда № 2, по-голямата част, от която бе проучена през 2017 г. (Тодоров и др. 2018, 559 – 561). През последния археологически сезон са разкрити и напълно проучени останалите три помещения (№ 4, 5, 6) на сграда № 2. В помещение № 5 се регистрират следите от пожара, довел до разрушаването на сградата (обр. 2). Изключение прави помещение № 6, в което не се регистрират следи от пожар. Откритите материали в пласта, в който е фундирана сградата, са изцяло от Възраждането.

Обр. 2. Стратиграфски профил в помещение № 5 на сграда № 2 (възрожденска сграда)

Fig. 2. Stratigraphic cross-section in room No. 5 of building No. 2 (from the Revival period)

Обр. 3. Помещение № 4а и № 4б на сграда № 2 (възрожденска сграда)

Fig. 3. Room Nos. 4a and 4b of building No. 2 (from the Revival period)

В началото на XX в. към възрожденската сграда са долепени на фуга нови пристройки изградени също от ломени камъни споени с кал. Те стъпват върху по-ранни зидове, изпълнени в същата строителна техника.

Южно от проучените западни помещения на възрожденската сграда (№ 5 и № 6) е разкрит частично зид с ориентация И – З, изграден от ломени камъни споени с бял хоросан. На височина приблизително 1,60 м от пода е разположен мазгал (прозорец с широк отвор от вътрешната страна и тесен от външната). Това е единственият зид с хоросанова спойка, регистриран на археологическия обект на този етап. Той е нарушен от изграждането на по-късен каменен канал, ориентиран Ю – С. До северното лице на въпросния зид е долепена южната стена на възрожденската сграда. Датирането и функциите на зида с хоросанова спойка, както и на по-ранните архитектурни останки, върху които са изградени пристройките долепени до сграда № 2, предстои да бъдат изяснени през следващия археологически сезон.

Литература

Поборникова 1994: Р. Поборникова. Нови археологически изследвания на три средновековни църкви от софийско. – Сердика – Средец – София. София, 1994, 2, 117 – 142.

Тодоров, Атанасова 2016: Археологическите проучвания в Кремиковския манастир „Св. Георги Победоносец“, Столична община, район „Кремиковци“. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 748 – 750.

Тодоров и др. 2018: В. Тодоров, Н. Атанасова, Цв. Йотов. Археологическите проучвания в Кремиковския манастир „Св. Георги Победоносец“, Столична община, район „Кремиковци“. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 559 – 561.

ST. GEORGE THE VICTORIOUS MONASTERY IN KREMIKOVTSI

Vladislav Todorov, Nadezhda Atanassova

In 2018 new 200 m^2 were explored, bringing the area of the archaeological site to approximately 550 m^2. The newly investigated sector was located west of the western room and corridor of building No. 2 (the building from the Revival period) explored in 2017. The modern anthropogenic interventions and the levelling of the area were also registered in the new sector.

The exploration of the Christian necropolis from the 15th – 16th c. continued as well. Another nine grave pits were revealed containing skeletons in an anatomical order. Four of them were entirely preserved and the rest were partially destroyed by the construction of building No. 2 or by excavation works in the first half of the the 20th c. A large amount of transported human bones was also found.

The remains of three houses made of stone fixed with mud were registered and partially explored. All of them contain a fireplace grounded on bricks. The kitchen pottery found in one of them gave certain reasons to date the houses to the 18th c. All of them were partially destroyed by the construction of building No. 2 as most of the latter was revealed in 2017.

№ 47. РЕДОВНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „СРЕДНОВЕКОВЕН МАНАСТИР „СВЕТА ТРОИЦА“ И КЪСНОАНТИЧНА ЦЪРКВА В М. МАНАСТИРСКИ ДОЛ“, КРАЙ ГРАД ВРАЦА ПРЕЗ 2018 г.

Александра Петрова, Нарцис Торбов

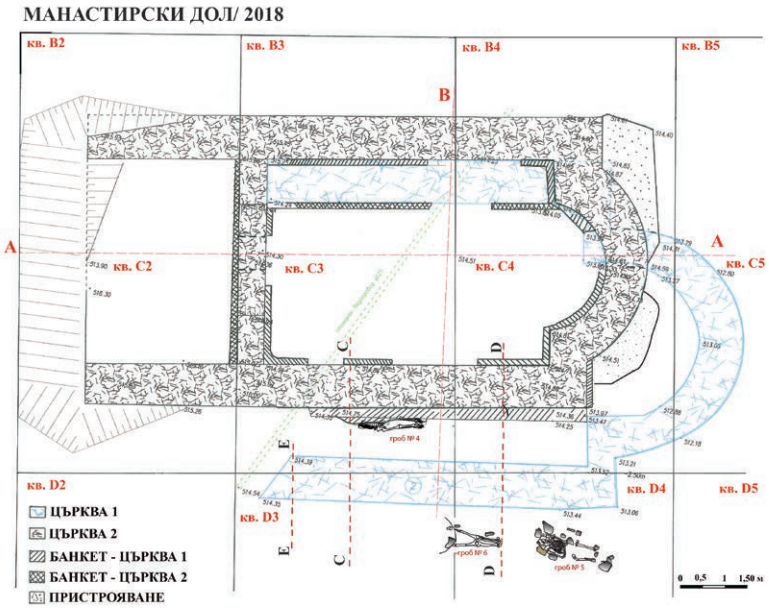
Археологическият сезон в Манастирски дол през 2018 г. е трети пореден. Проучвателският екип включва още доц. д-р В. Григоров, НАИМ – БАН – научен консултант; гл. ас. д-р М. Христова и К. Василев от ИЕМПАМ – БАН – анализ на човешкия костен материал. Работата е съсредоточена в сектора на юг – югоизток от манастирската Църква 1 (от Късното средновековие) и Църква 2 (от Късната античност) в рамките на кв. C3, C4, C5, D3, D4 и D5 (обр. 1). Основна цел е да се добие повече информация за плана и размерите на по-ранната църква, както и да се прецизира хоризонталната и вертикалната стратиграфия на обекта.

В хода на работата е разчистено южното лице на южната стена на Църква 1. Зидът има широчина от 1,14 м. Изграден е с преизползвани от по-ранната Църква 2 строителни материали и розов хоросан. Външното му лице е с много добре изразен банкет с широчина до 0,30 м. Банкет регистрираме в източната част на стената до мястото, където е прекъсната от водопровода в кв. C3. В кв. C4 при ЮИ външен ъгъл на сградата е достигнато в дълбочина ниво под субструкцията. Под нея се разчисти около 0,30 м от пласт глинеста червеникава почва с дребен чакъл – нивелиращ пласт над античното ниво (обр. 2).

Разчистени са двете лица на южната стена на Църква 2 (обр. 1). Зидът е широк 1,05 м, изграден от добре оформени блокове варовик и бял хоросан. Фугите по вътрешното лице на стената са измазани обилно с хоросан. Трасето и на тази стена е прекъснато от водопровода в кв. C3 и не продължава на запад. В същия кв. C3 е установено демонтиране на камъни от външното лице на зида. Мястото съвпада с иманярския изкоп, нарушил западната половина на гроб № 6.

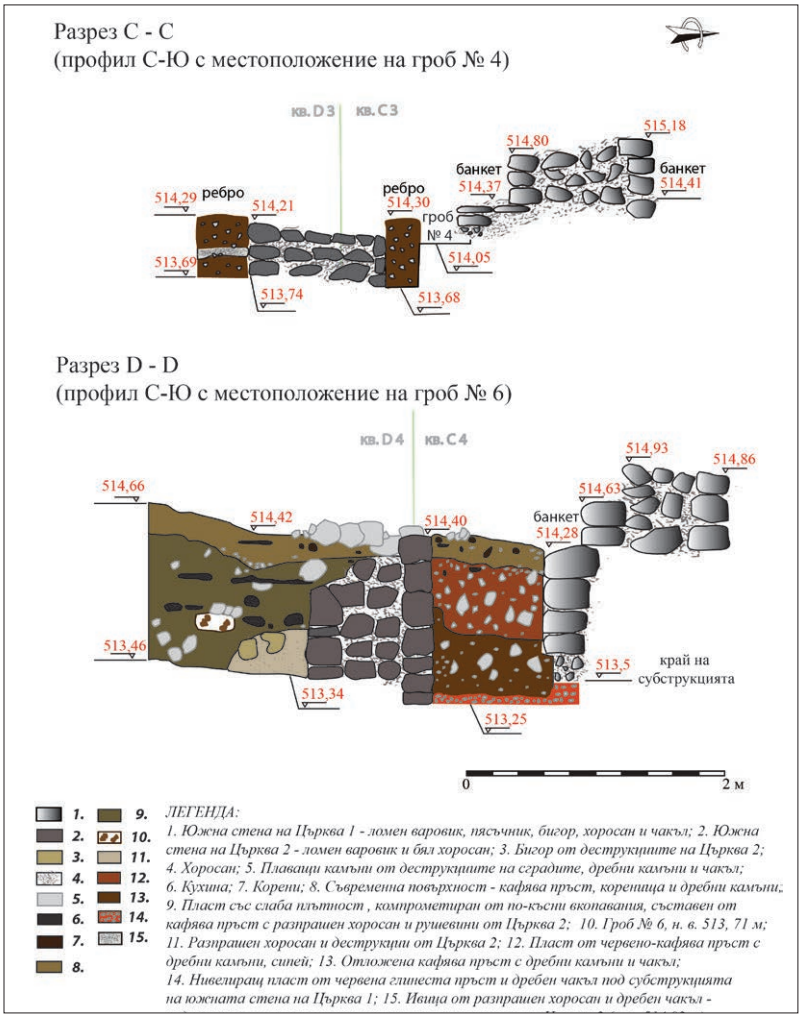
В кв. D3, пред проучения участък от външното лице на южната стена на Църква 2 е достигнато ходово ниво със запазена дължина 1,18 м. То е оформено от плочести камъни върху подложка от дребни камъни и чакъл. На 0,65 м източно от прекъсването на плочника, в контролния профил се регистрира ивица от разпрашен хоросан и чакъл в пласта от кафява пръст (обр. 2). Ивицата е с дебелина до около 10 см и маркира хоросановата подложка на плочника. Попадащият в кв. D4 външен югоизточен ъгъл на южната стена на Църква 2 за по-голяма стабилност на зида е оформен от един цял блок варовик с големи размери. Възможно е този голям каменен блок да маркира външното ходово ниво в източната част на сградата, което е по-ниско от това в западната с 1,53 м, поради естествената денивелация на терена от З на И.

Разчистени са изцяло вътрешното и външното лице на апсидата на Църква 2 с полукръгла форма и широчина 1 м. Оформен е сондаж до югоизточния външен ъгъл на Църква 2 в кв. C4 – C5 – D4 и D5 (обр. 1), където зидът е запазен на височина над 2,40 м. През отчетния сезон не се достигна до ниво под неговата субструкция, поради голямата дълбочина на изкопа, която затруднява проучването. Лицето на зида е изградено от добре одялани каменни блокове с бял хоросан. Денивелацията в източната част на терасата, върху която е развито строителството в Манастирски дол

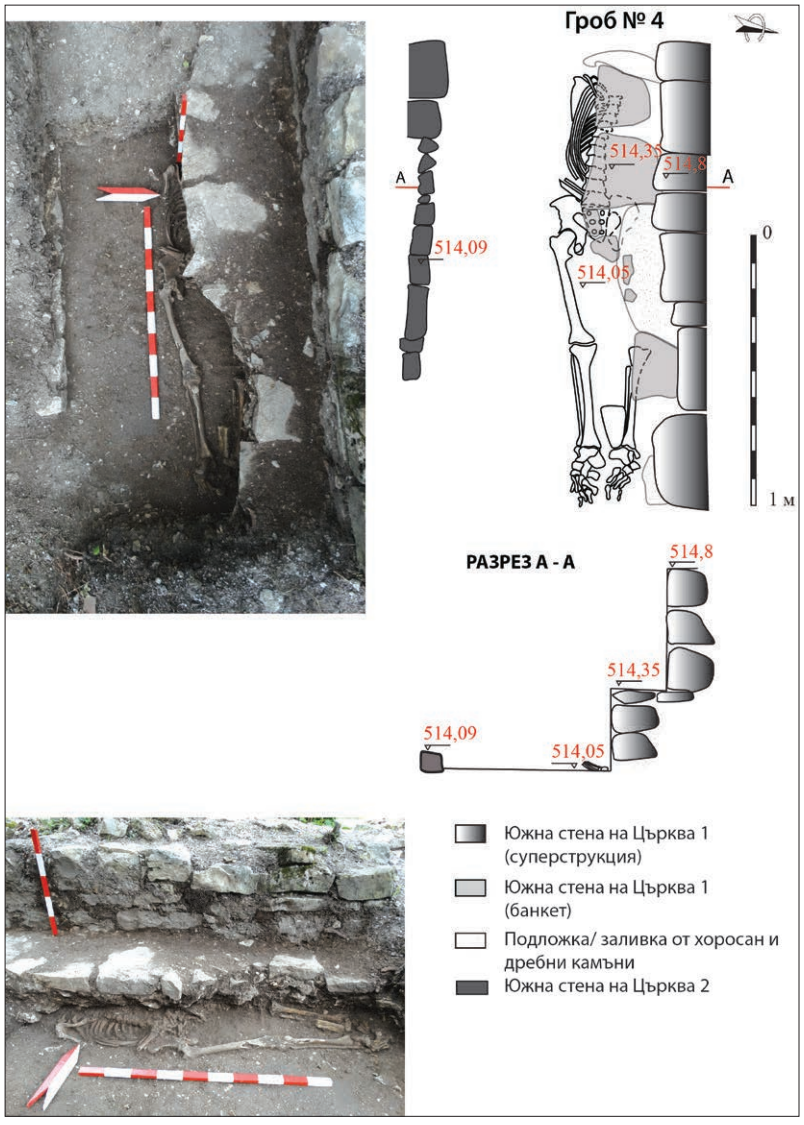
Обр. 1. Общ план на проучените структури (2016 – 2018)

Fig. 1. General plan of the excavated structures (2016 – 2018)

Обр. 2. Стратиграфски профили: Разрез C – C и Разрез D – D

Fig. 2. Stratigraphic cross-sections C – C and D – D

Обр. 3. Гроб № 4 в суперпозиция с южната стена на Църква 1

Fig. 3. Grave No. 4 in a superposition with the southern wall of Church No. 1

е причина за изграждането на солидната апсида на Църква 2, а също и на извършените по-късни подсилвания на апсидата на Църква 1 и на контрафорсите, укрепващи източната крепостна стена на манастирския комплекс.

В рамките на проучваната площ е локализиран некропол, който маркира трети междинен период в известната до момента обща хронология на обекта с terminus post quem – IV в. и terminus ante quem – XVII в. Некрополът е вкопан в строителните деструкции на Църква 2, след като тя е спряла да функционира. През късното Средновековие, тук със строителния материал от Църква 2 и върху културния пласт на некропола е изграден манастирският комплекс „Св. Троица". В 2018 г. са проучени и документирани три гроба на израснали индивиди, погребани по християнски обичай (обр. 1). Гробните съоръжения са обикновени ями с правоъгълна и трапецовидна форма, в един случай има ограждане с камъни. Гробен инвентар липсва. Гроб № 4 е в суперпозиция с южната стена на Църква 1 – субструкцията на външното лице на стената е фундирана върху човешките костни останки, които са разчистени в анатомичен порядък. Банкетът на южната стена на Църква 1 е замерен до 0,32 м над дъното на гробната яма. Подложката на банкета от хоросан и чакъл заляга непосредствено върху лявата половина от костите на скелета. В същото време гроб № 4 попада във вътрешното пространство на Църква 2, на разстояние от около 0,45 м северно от вътрешното лице на южната стена на Църква 2 (обр. 2, 3).

Гробове № 5 и 6 са частично нарушени от по-късни нерегламентирани изкопни дейности, в следствие на което костите са разместени, някои от тях липсват, а стратиграфските пластове са смесени (обр. 1, 2). Културният пласт на некропола е нарушен и при полагане трасето на водопроводното съоръжение – в кв. D3 се намериха още преотложени човешки костни останки.

Остеологичен материал от гроб № 4 е анализиран по метода C14. Резултатът от калибрирани дати е в интервала от 1514 до 1600 г. Фактът, че гробът се намира в суперпозиция с една от стените на Църква 1 дава долна хронологична граница на изграждането на последната времето от първата четвърт на XVI век насетне. За горна хронологична граница приемаме датата на два писмени документа от началото на XVII в. – богослужебен миней от 1609 г. на дякон Драгул от с. Камено поле и приписка върху страниците на Евангелие, в които се споменава името на манастира, на игумена му, както и указание, че се намира близо до град Враца (Михайлов 1952).

Сред находките е монета на император Юлиан II Апостат, като цезар (355 – 360), близка по дата с намираните в предходните сезони материали с дата след втората четвърт на IV век. Масовият керамичен материал от Късната античност е с дата V – VI век. Керамичният материал от Средновековието е представен от фрагменти рисувана глазирана керамика и такава покрита със зелена глеч.

Литература

Михайлов 1952: Ст. Михайлов. Разрушеният манастир Св. Троица до Враца. – Известия на Археологическия институт, 18, София, 1952, 395 – 396.

REGULAR ARCHAEOLOGICAL EXAVATIONS OF THE "MEDIEVAL MONASTERY "HOLY TRINITY" AND LATE ANTIQUE CHURCH" SITE IN MANASTIRSKY DOL LOCALITY, NEAR THE TOWN OF VRATSA

Aleksandra Petrova, Narcis Torbov

The work was concentrated in the sector south – southeast of Church No. 1 and Church No. 2 in grid sq. C3, C4, C5, D3, D4, D5 (Fig. 1). The main tasks were to obtain more information about the plan and the dimensions of Church No. 2 and to refine the horizontal and vertical stratigraphy of the site. The southern walls of the two churches and a part of the outer face of the apse of Church No. 2 were explored (Fig. 2). Three graves were documented. The dead were buried according to the Christian rite (Fig. 1). One of the graves was in a superposition with the southern wall of the church (Fig.2-3).

№ 48. КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА 1 В СКАЛЕН КОМПЛЕКС „ГЛУХИТЕ КАМЪНИ", ДО С. МАЛКО ГРАДИЩЕ, ОБЩИНА ЛЮБИМЕЦ

Дойчин Гроздanов, Галина Гроздanова

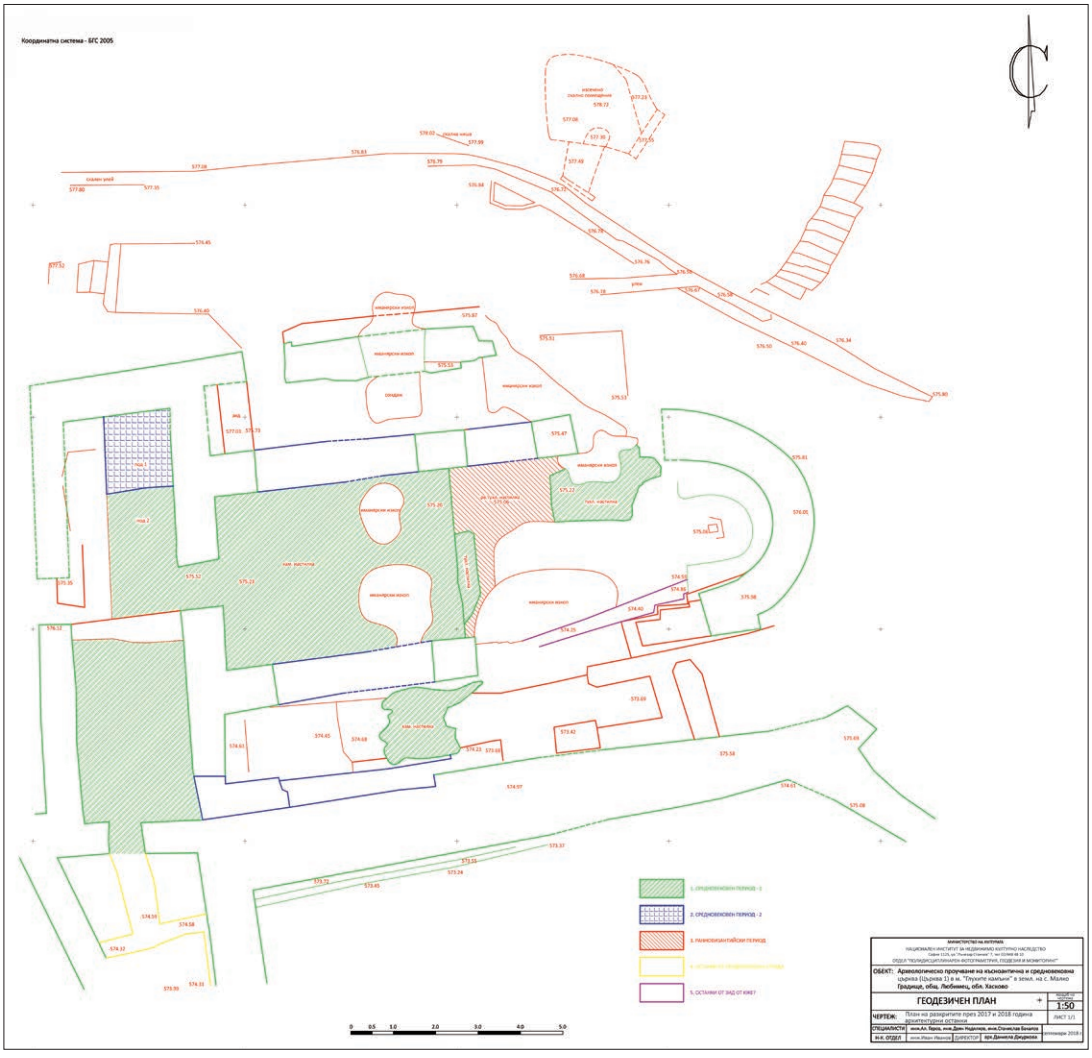
Редовното археологическо проучване на обект „Късноантична и средновековна църква 1 в м. „Глухите камъни" се осъществи в изпълнение на договор между НАИМ – БАН и Министерство на културата. В проучването участваха Ангел Григоров (докторант, НАИМ – БАН) и Милан Михайлович (реставратор). Консултант на нумизматичния материал е доц. Дочка Аладжова (НАИМ – БАН), а на стенописите – гл. ас. д-р Александра Трифонова (Център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев").

След като през 2017 г. навсякъде бе достигнато средновековното подово ниво на църквата, през настоящата археологическа кампания целта бе изчерпване на културните пластове в и около църквата, да се установят, там където е възможно, наличието на по-ранни строителни нива и архитектурни останки от ранновизантийската епоха, прецизиране на стратиграфията на обекта, както и аварийно укрепване на най-пострадалите зидове.

Сондажите бяха залагани в нарушените участъци на средновековната настилка, и в иманярските изкопи.

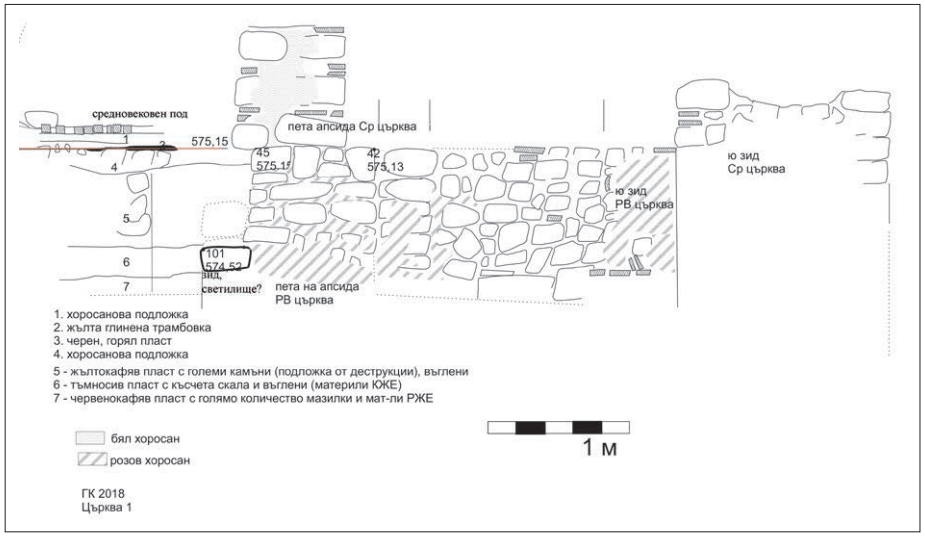
По-ранно тухлено подово ниво бе разкрито в централния кораб: в предапсидното пространство, с размери 2,20 х 1,20 м и в западната част, под каменната настилка. Над пода се беше образувал горял пласт, което свидетелства, че по-ранната църква е била опожарена. Установи се, че тухлената настилка е покривала цялото пространство на централния кораб на по-ранната, ранновизантийска църква (до изясняване на тяхната хронология, двете църкви бяха условно наречени църква „А" и „Б", по реда на разкриването им). Подобна е ситуацията и в северния кораб, където ако се съди по една запазена каменна плочка in situ в източния край на кораба, подът също е бил настлан с каменни плочи. Под хоросановата подложка се разкри горелият пласт, но за разлика от централния кораб, тук няма запазени тухли от ранновизантаийското подовото ниво.

В сондаж (вследствие иманярска дейност) между южния и централния кораб се разкри зид (дължина 4,20 м, макс. запазена височина в източната част 1,10 м) с посока СЗ – ЮИ и ориентация, различна от тази на двете църковни сгради. Изграден е от големи ломени камъни без спойка. Зидът е застъпен частично от основата на апсидата на долната църква и стилобата на църква Б. Зидът принадлежи на сграда,

Обр. 1. Геодезичен план на обекта 2018

Fig. 1. Geodetic plan of the site, 2018

Обр. 2. Разрез в предапсидното пространство

Fig. 2. A cross-section in front of the apse

предхождаща изграждането на първата църква (Църква „Б“). Неговата хронология е трудна за определяне, защото на този етап поне, няма засечени подови или ходови нива, свързани с него. Основата на камъните от зида са вкопани в пласт, принадлежащ на КЖЕ.

При разкопаването на насипа, северно от църквата се разкриха останки от северния зид на по-ранната църква (Църква „Б“), фундиран върху скалата.

Северно от притвора се разкри правоъгълно скално изсичане с разме-

ри 2,06 х 1,50 м, към което водят четири стъпала от запад. Правоъгълното скално изсичане бе запълнено с деструкции от покривни керемиди, а в северния му ъгъл на нивото на първото най-високо стъпало има издълбан кръгъл отвор – за подпора. Вероятно скалното изсичане е представлявало някакъв вид навес/галерия, свързан със северния вход на средновековната църква (Църква „А“).

Обр. 3. Подовите настилки в източната част на централния кораб: средновековна и РВЕ

Fig. 3. Floor covering in the eastern part of the nave: Middle Ages and EBP

В западната част на южния кораб, под почти унищоженото от иманярите хоросаново ниво (съответстващо на най-късния период на преустройства), бе разкопан пласт с деструкции с дебелина 1 м. Пластът съдържаше голямо количество фрагментирани стенописи. Тук средновековната настилка от каменни плочи не бе запазена, нейното ниво бе маркирано от пласт пожар – проучван вече в централния кораб и притвора. На около 0,15 м под пожара се разкри по-ранно (ранновизантийско) подово ниво, със запазена тухла in situ, както и част от вътрешното лице на Ю зид на РВ църква Б.

Установи се, че стилобът на Църква „Б“ е фундиран до пласт от РЖЕ. Пласт от РЖЕ бе регистриран и в централния кораб и в притвора.

В северната половина на притвора са регистрирани две средновековни подови нива с разлика от 0,19 между тях. При направен сондаж пред главния входа на Църква „А“от запад се разкри част от зид с посока север – юг, който се отнася към ранновизнтийската Църква „Б“ и е частично застъпен от западния зид на притвора на средновековната църква.

От сондажа в централната част на южната половина на притвора, се разкри запазена малка част от ходово ниво (под?) от Църква „Б“, датиран с монети от VI в., най-късната от които е на Юстин II и София (565 – 578).

От южната страна на притвора, след изчерпването на пласт деструкции с дебелина около 1,20 м се разкри втори контрафорс (трети за средновековната църква – Църква „А“), който сключва остър ъгъл със западния край на южния зид на притвора.

Между двата контрафорса на притвора, под ходовото ниво, се разкриха три помещения, изградени от ломени камъни с калова спойка. Тяхната функция остава неясна. Източният и западният контрафорс нарушават зидовете на новоразкритите помещения. Те датират от средновековната епоха, и са по-ранни от долепените на фуга зидове от притвора на Църква „А“.

Проучванията до момента позволиха да бъдат направени важни изводи за хронологията, периодизацията и строителната история на обекта:

1. Общата дебелина на регистрираните културни пластове надвишава 3,40 м.

2. Регистрирани са културни пластове от РЖЕ и КЖЕ, РВЕ и Средновековието. Пластовете от РЖЕ и КЖЕ не са изчерпани.

3. Проучени са архитектурните останки от две трикорабни базилики. Първата църква (Църква „Б“) е функционирала през VI в. Втората църква (Църква „А“) е изградена върху руините на Църква „Б“, като използва част от нейните зидове за основи, както и материали от нея в градежа на зидовете (бази от колони, части от мраморни архитектурни детайли и др.) и функционира в периода от първата четвърт на XII в., до първите десетилетия на XIII в.

4. Преди изграждането на първата църква – Църква „Б“ на това място е съществувала друга сграда, от която е запазен зид в централния кораб. Най-вероятно става дума за светилище от предхристиянския период.

LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL CHURCH AT THE "DEAF STONES" ROCK-CUT SANCTUARY AT THE VINICITY OF MALKO GRADISHTE VILLAGE, LYUBIMETS MUNICIPALITY

Doichyn Grozdanov, Galina Grozdanova

The regular archaeological excavations were supported by the Bulgarian Ministry of Culture. They aimed to reveal, as far as possible the remains of earlier structures and building phases prior to the 12th c. medieval church (defined as the already uncovered church A).

The remains of earlier masonry allowed reconstructing the earlier structure under the church A as a three-aisled basilica with a narthex (church B). Its floor in the nave was covered with brick tiles. Its existence in the 6th c. was ascertained by coins on the ground level, the latest of which was struck under the reign of Justin II and Sophia (565 – 578).

In a trench in front of the altar, a wall under the fundaments of the church B was uncovered. Its orientation and building technique differed from those of the churches A and B and belonged to an earlier building, probably a shrine from pre-Christian times? Cultural layers from the LIA and EIA were registered.

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ И НАБЛЮДЕНИЯ

№ 49. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УЛ. „ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ“ № 3 В ГР. СИЛИСТРА

Георги Атанасов, Светлана Ганчева, Кристиан Михайлов, Калоян Димов

Обектът е в границите на Археологически резерват „Античен и средновековен град Дуросторум-Дръстър“ (УПИ XII-3921, кв. 106). На това място имаше къща построена през 20-те години на XX в. След разрушаването ѝ бе оформен изкоп ориентиран приблизително север – юг, с дължина 24 м и широчина между 4 и 10 м. Бяха трасирани 5 сектора от север на юг с дължина по 5 м. От кота 18,80 до кота 16,00 м са проучени 22 сметни ями (10 от XIX – XX в., 9 от XIII – XIV в. и 3 от XI в.), 1 вкопана структура (сутерен) от XVI в., 2 керамични пещи и останки от жилища от края на XIV в., 5 гроба от XIII в., 3 структури (жилища) и пещ от XI в., сграда и водопровод от VI в. – общо 37 археологически структури от VI до началото на XX в. След края на разкопките навсякъде достигнахме проектната дълбочина от 3,2 м от съвременното ниво, като в два допълнителни сондажа слязохме до дълбочина 3,80 м (обр. 1).

Най-късните структури са 10 сметни ями, всичките от XIX – началото на XX в. Насипите на някои от тях съдържаха много животински кости, понякога цели скелети и керамични материали. Проследиха се на дълбочина до и над 2 м. Вероятно свидетелстват за разположена тук кланица или месарница. На кота 18,36 м беше регистрирана и проучена структура № 2 – сутерен на жилище с площ 7 кв. м, с облицовани с дървени греди или дебели дъски стени. В насипа на структурата се откриха битова керамика, монети и търговски оловни пломби за платове от XVI в.

На кота около 18,60 м започна да се изявява компактен хоризонт с керамика, находки и монети от XIV в. (обр. 2). На ниво 18,16 м са регистрирани двете пещи за битова керамика. Пещ № 1 е разположена до западния профил на границата на сектори IV и V. В изкопа попада само източната ѝ половина. Запазена е вкопана овална структура с диам. 1,68 м. Находките в пещта и в пласта около нея датират използването ѝ в края на XIV в. Изцяло в изкопа попада пещ № 2. Има кръгла форма с диам. 1,50 м. Отвътре е снабдена с конструктивно свързани със стените колонки от камъни, които са поддържали незапазената скара. Зареждана е с гориво от запад, където е оформен сводест вход с дължина 0,60 м. Керамиката в пещта е битова (главно гърнета) от XIV в.; открита е и монета на Йоан Тертер (1385 – 1399). Съдейки по намерените монети и керамика синхронни на пещите или малко по-късни са жилище с каменен цокъл, други части от зидове и каменна печка, проучени на кота около 18,60 – 18,30 м в сектори I и II. Жилището (структура № 1) е правоъгълно надземно съоръжение. От изток и юг е запазено ограждане с ред камъни, а вътрешността му е запълнена от дебел до 25 см жълт пласт с отухлени петна и овъглени греди. Към същото време се отнасят 3 сметни ями (№ 6, 8 в сектор II и № 10 в сектор I). Още 4 ями датират от

XIII – XIV в. (№ 17, 19, 21 и 22), а 1 (№ 13) от XIII в. Четирите гроба в сектор I са погребения по християнски обред, които нарушават структури от XI в. Малобройните находки и стратиграфските наблюдения сочат датировка на гробовете в XIII в. Специално внимание заслужава гроб № 5, проучен в голяма яма под № 16, която съдържа характерна за XIII в. керамика. Едър индивид е хвърлен по корем в ямата с още един човешки череп и част от кон.

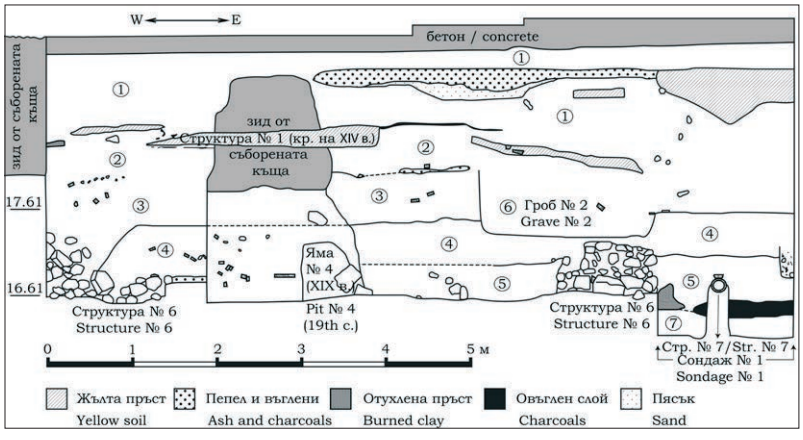
Хоризонтът приблизително между коти 17,80 и 17,65 м, който стратиграфски съвпада с XII в., съдържа много малко материали и наподобява хиатус. Между кота 17,65 и 17,20 м се проследява културен пласт от X – XI в. Към него спадат зидове от две жилища в сектор I (съоръжения № 4 и № 8) и вкопано съоръжение (№ 5) с еднолицев каменно-тухлен градеж в сектор III. Най-късните монети в рушевините на тези структури са анонимни византийски фолиси от клас D.

Под сравнително дебелия пласт от X – XI в. следва културен пласт от VI в. с две структури – основи на сграда и керамичен водопровод. Основите (структура № 6), с дебелина до 1,20 м, са от ломени камъни без хоросан. Вероятно става въпрос за два успоредни зида от помещение с външна ширина 6,30 м и с ориентация С – Ю. Засегнати са от по-късните структури, липсва свързващ ги зид и се подават от северния профил съвсем малки участъци от тях. Водопроводът (структура № 7) пресича североизточния ъгъл на изкопа на дължина 2,50 м и се спуска от север на юг. Върху връзките между тръбите е излят червен хоросан. Водопроводът е вкопан в пласт с най-късна монета на Юстиниан I (527 – 565). Около водопровода беше заложен сондаж до кота 16 м и се установи, че под кота 16,50 м продължават да се откриват дребни керамични фрагменти от късната античност в ниска концентрация. Откритите на обекта монети показват обитаване и в периода III – първата половина на V в.

Обр. 1. Изкопът в края на разкопките (поглед от юг)

Fig. 1. The site at the end of the excavations (view from the south)

Обр. 2. Северен профил: 1. сиво-черна пръст (османски период); 2. сиво-черна пръст с въглени (XIII – XIV в.); 3. сиво-черна пръст (хиатус от XII в. и пласт от XI в.); 4. жълто-кафява пръст (X – XI в.); 5. светлокафява пръст (VI в.); 6. сиво-черна пръст (насип в Гроб № 2 от XIII – XIV в.); 7. светлокафява пръст (късноантичен пласт)

Fig. 2. Northern cross-section: 1. black-gray soil (Ottoman period); 2. black-gray soil with charcoals (13th – 14th c.); 3. black-gray soil (a 12th c. hiatus and an 11th c. layer); 4. yellow-brown soil (10th – 11th c.); 5. light brown soil (6th c.); 6. black-gray soil (grave No. 2 from the 13th – 14th c.); 7. light brown soil (Late Antique layer)

По време на проучванията, продължили 21 работни дни, са открити и документирани 263 находки от III до XIX в. – 167 монети, оловен печат, накити, оръжия, култови предмети и керамични съдове.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS A T 3, LYUBEN KARAVELOV STREET IN SILISTRA

Georgi Atanasov, Svetlana Gancheva, Kristian Mihaylov, Kaloyan Dimov

The site was located 70 m east of the Early Byzantine and Medieval fortress on the bank of the Danube River. A cultural layer up to 3.80 m thick was explored on an area of 150 m² (Fig. 1). 37 archaeological structures were registered: 22 pits (10 from the 19th – 20th c., 9 from the 13th – 14th c., and 3 from the 11th c.), a basement from the 16th c., 2 pottery kilns and dwellings from the end of the 14th c., 5 graves from the 13th c., 3 dwellings and a kiln from the 11th c., 2 structures (foundations of a building and plumbing) from the 6th c. The area was most intensely inhabited in the 19th c., the end of the 14th c., the first half of the 13th c., the 11th c., and during the Late Antiquity (Fig. 2). There was no data of inhabitance during the 12th c.

№ 50. ПЕЩ (КОПТОР) ЗА СТРОИТЕЛНА КЕРАМИКА ОТ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XX ВЕК В ГР. СИЛИСТРА, УЛ. „БОГДАН ВОЙВОДА“ № 9

Георги Атанасов, Калоян Димов

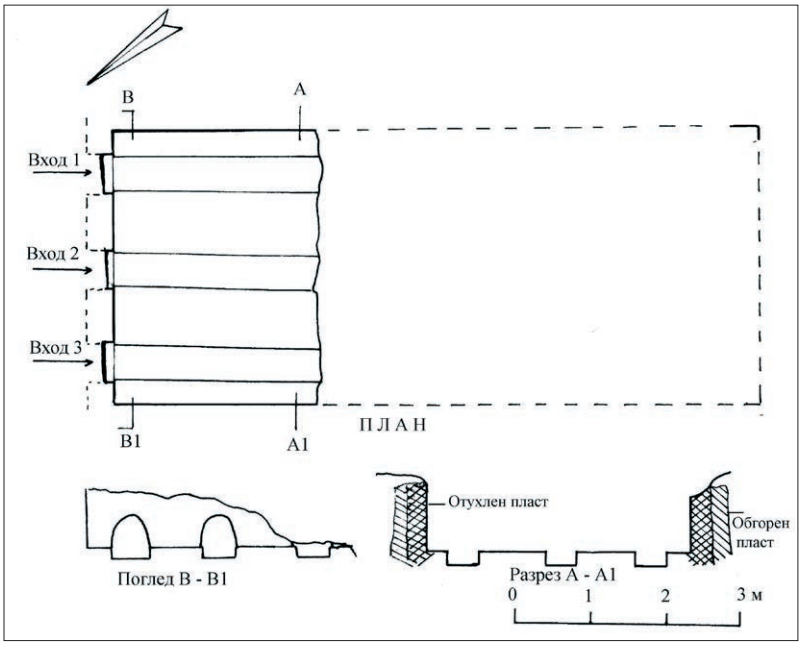
Обектът попада в територията на зона от археологическия резерват АГНКЦ „Римски легионен лагер и цивилно селище“. Върху руините на съборена сграда от края на XX в. беше проведено спасително археологическо проучване преди строителството на нова спортна зала. По план бяха изкопани на ръка 6 изкопа за ивични основи и 21 фундаменти за колони. В някои от сондажите се регистрира обратен насип и не се регистрираха културни пластове. Липсват стационарни съоръжения от Античността и Средновековието. Пръстта е здрава с жълт цвят. Единствената разкрита стационарна структура е пещ за строителна керамика от средата на XX в. (обр. 1, 2). Нейното дъно се достигна на кота 14,91 м. Вътрешните стени на пещта са обмазани и отухлени от висока температура. След замазката има 32-сантиметров отухлен пласт по всички стени от север, изток и запад. Следва 20 см пласт кафеникаво-черно обгаряне. Пещта е вкопана в жълтеникаво-черна здрава пръст. В пълнежа и регистрирахме 1 фрагмент червено ангобирана керамика от IV век, няколко фрагмента средновековна керамика от X (?) – XI век, между които едно устие от печенежки котел от средата на XI в. Преобладават десетки фрагменти от цигански керемиди и тухли. Горивната камера е широка 3,65 м в посока запад – изток. Очевидно пещта е ориентирана в посока север – юг. Запазената дължина е 2,65 м до бетоново пясъчното вкопаване. На северната стена се разкриха 3 входа, пред които са оформени горивни канали с дълбочина 16 см и ширина 40 – 45 см. Пещта спада към много разпространените в региона около средата на XX в. неголеми пещи за

Обр. 1. Вътрешността на пещта

Fig. 1. The interior of the furnace

тухли, наречени коптори. Над пода на горивната камера се откри лопата – машинна изработка от началото на XX в., няколко гвоздея от същото време, фрагменти от стъкло и оловна стопилка.

Обр. 2. План на пещта

Fig. 2. Plan of the kiln

A KILN FOR BUILDING CERAMICS FROM THE 1ST HALF OF THE 20TH C. IN SILISTRA, 9, BOGDAN VOYVODA STR.

Georgi Atanasov, Kaloyan Dimov

A rescue archaeological excavation was performed before the construction of a new sports hall on the ruins of a demolished building from the end of the 20th c. There were no ruins from antiquity and the Middle Ages. The only structure that was revealed was a kiln for building ceramics from the mid-20th c. (Fig. 1, 2). The combustion chamber was 3.65 m wide in the west-east direction. The kiln had north-south orientation. The preserved length of the kiln was 2.65 m. On the northern wall were revealed 3 entrances, in front of which were shaped combustion channels with a depth of 16 cm each and a width of 40 – 45 cm. The kiln was of a type that was very common in the region around the mid-20th century, usually known as a *coptor*. It was used for the production of small bricks. A machine-made shovel from the beginning of the 20th c., several nails from the same period, fragments of glass, and lead slag were found above the floor of the combustion chamber.

№ 51. ПРЕДВАРИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 7 ПО ТРАСЕТО НА ПРЕНОСЕН ГАЗОПРОВОД ЗА ГР. СВИЩОВ (КМ 32+000 – 32+500), ЗЕМЛИЩЕ НА С. БЪЛГАРСКО СЛИВОВО, ОБЩИНА СВИЩОВ

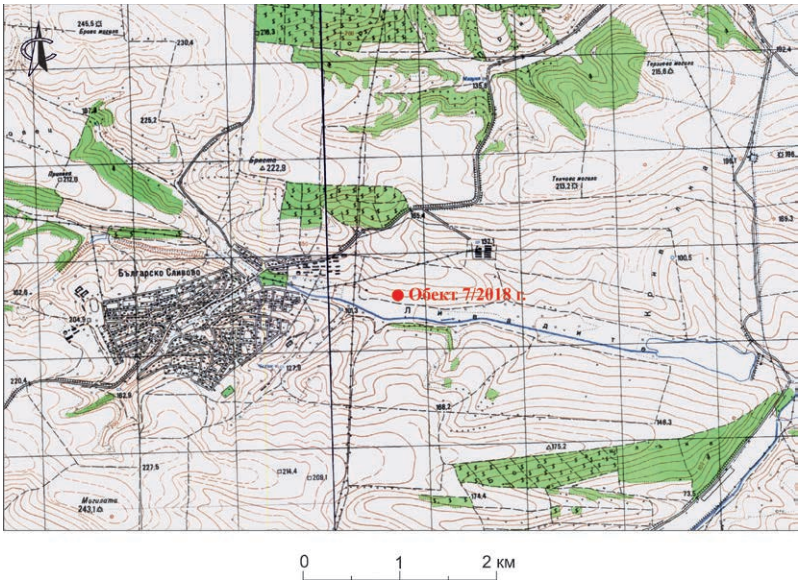
Методи Даскалов

Обект № 7 се намира на около 2 км И – ЮИ от селото. Попада в обработваеми земеделски площи (засети или подготвени за пролетна сеитба). Теренът е относително полегат със слаба денивелация на север (покачване), към юг преминава в речна тераса. Приблизително през средата преминава коларски път и слог, които не бяха засегнати със сондажите (обр. 1). Те разделят трасето на северна и южна част (условно).

От юг, където е най-равнинната част, участъкът за проучване отстои на 30 – 40 м от обрасло със шавар мочурище и на около 130 м от малка рекичка. Площта, подлежаща на проучване е 1250 кв. м. Заложени бяха 10 сондажа с различни размери, разположени напречно и надлъжно на сервитута (с обща площ 118 кв. м).

Южната част не е изорана след прибирането на царевица (повърхността само е обработена с дискова брана). Северната част е засята с есенни култури. Има сравнително добри възможности за оглед на терена и околните ниви. В тази част не бе намерен нито един керамичен фрагмент.

При обхождане на нивите южно от черния път и западно от трасето на газопровода се установи, че повърхността е силно замърсена със съвременни материали: стъкла, късове бетон и останки от

Обр. 1. Местоположение на Обект № 7 (М 1:25 000)

Fig. 1. Location of Site No. 7 (Scale 1:25 000)

циментови замазки, парчета съвременни керемиди. Има доста метални отпадъци. В края на 80-те години в западния край на тези ниви са били насипани големи количества строителни отпадъци от разрушени оранжерии. След няколко годишно изоставяне (от 5 – 6 години) те отново се култивират и отпадъците са разнесени при дълбоката оран. Въпреки замърсяването се срещат фрагменти от керамични съдове: глината е с песъклив примес, изработени са на бавно колело. Повърхността им е сива, сиво-кафява, кафяво-оранжева. При повечето в лома се виждат по-тъмни (най-често сиви) ивици. При някои по повърхността има врязана украса: комбинации от прави успоредни и вълнисти линии, при отделни фрагменти хоризонталните са в комбинация с набождане. Типологично могат да бъдат отнесени към Ранното средновековие. Най-големите не превишават 4 – 5 кв. см и това може да се обясни с отлагането им в повърхностния пласт и надребняване при механизираната обработка.

Обхождането на терените на изток от трасето потвърждава направените констатации. По повърхността има повече материали: фрагменти от строителна (тухли, тегули, имбрици) и битова керамика. Тухлите са от характерната оранжево-червена глина с обичайната (до 3,5 см дебелина), по-малка част са със специфична структура и цвят: жълтеникава глина с примес от пясък и частици печена глина с оранжево-червеникав цвят. Те са вероятно и по-дебели. Тегулите и имбриците имат характерните извивки и ръбове. Изпечени са много добре. Цветът на глината след изпичането е от жълт до тъмно-жълт. На повърхността на бранувания терен се очертават две концентрации с такива материали.

Едната е на около 20 – 25 м източно от източната граница на сервитута и е с площ около 30 – 35 кв. м. Заедно с останките от керамични строителни материали има и по-голямо количество камъни. Впечатлява голям плочест камък около 0,5 кв. м. Възможно да е бил база за опорен стълб. Сред битовата керамика ясно се различават две „групи“: едната е сравнително тънкостенна, от добре пречистена глина със сивкава и оранжево-червена повърхност. Съдовете са на бързо колело. Върху няколко има останки от лаково покритие; няколко са от амфори. Тези фрагменти от съдове, заедно със строителната керамика могат да се отнесат към Късната античност (IV в. ?). Втората група фрагменти са от песъклива глина, изработени на бавно колело, по повърхността на някои има врязана украса в различни комбинации. При няколко (със сив цвят и от по-добре пречистена глина) има следи от оглаждане на повърхността. Технически и типологично могат да се отнесат към Ранното средновековие. Фрагментите и от двете „групи“ са сравнително малки, по някои има резки и драскотини, вероятно от плугове и брани – засегнати са при селскостопанската дейност. Вероятно залягат в днешния повърхностен пласт (до 30 – 35 см дълбочина) и многократно са преотлагани при дълбока оран.

Втората концентрация е на около 18 – 20 м източно от първата. Има сравнително по-малка площ – до 28 – 30 кв. м. Материалът на повърхността е идентичен, но с по-малък интензитет.

Концентрациите вероятно бележат места на свободно стоящи наземни „съоръжения“, покрити с керемиди. Нищо не може да се каже за развитието и структурирането им в дълбочина, освен да се предложи най-общо хронологично отнасяне в периода на късната античност. Строителни материали с подобни характеристики са известни от проучванията на Нове (сведения на д-р Петя Андреева). Вероятно са продукция на локални производствени центрове.

Обработването на събраният керамичен материал и проведени консултации дават основание за следните изводи:

Най-ранните керамични материали (намирани спорадично на повърхността и в дълбочина до 0,70 – 0,80 м в сондажите, но без конкретна среда) могат да се отнесат към прехода между II и I хи-

лядолетие пр. Хр. (финал на късната бронзова – начало на ранножелязната епоха). Те не образуват концентрации, няма следи от структури.

Хронологически следват тези от Късната античност: сравнително многобройни късове строителна керамика със специфични белези (вкл. и тези от съседните терени); ограничен брой фрагменти от съдове. Вероятно те кореспондират на терена с регистрираните концентрации на изток от сервитута. Предполагаема датировка: IV – V в.

В повърхностния хумусен пласт присъстват керамични фрагменти, имащи белезите на керамичното производство от Ранното средновековие. Те са надребнени, част от тях имат белези на засягане от съвременната земеделска обработка. Не могат да се свържат със съоръжения и структури.

Теренът е освободен с решение на Комисия по чл. 158 а от ЗКН.

PRELIMINARY ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF SITE NO. 7 ON THE LAYOUT OF GAS TRANSMISSION PIPELINE FOR SVISHTOV TOWN (KM 32+000 – 32+500), ON THE LAND OF BALGARSKO VILLAGE, SVISHTOV MUNICIPALITY

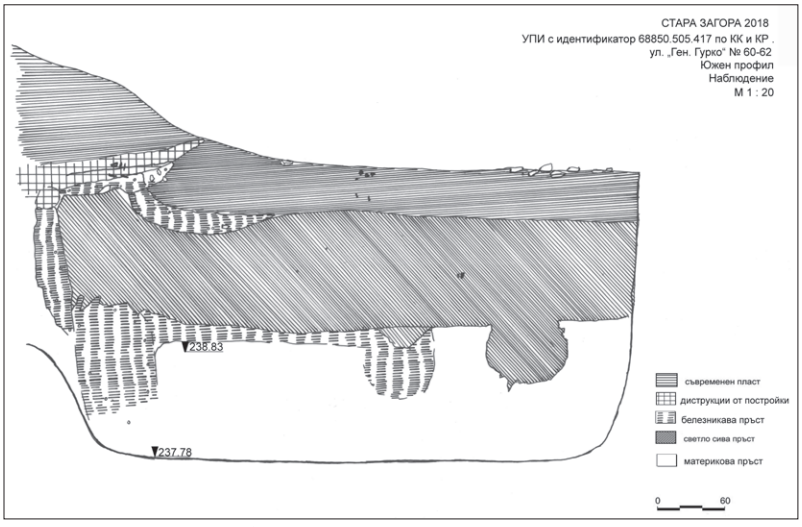
Metodi Daskalov

Site No. 7 was located 2 km E – SE from the village, in the middle of arable land. Archaeological materials (ceramics) belonging to three periods: the late Bronze – early Early Iron Age (the transition between the 2nd – 1st millenium BC); Late Antiquity (4th – 5th c.); the Early Middle ages, were collected from the trenches and during the survey of the neighboring plots. The materials did not cluster to a certain spot. They were most probably carried arround and additionaly fragmented by the machine cultivation of the land. Within the trenches no archaeological structures or features were registered.

№ 52. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ УПИ С ИДЕНТИФИКАТОР 68850.505.417 ПО КК И КР, УЛ. „ГЕН. ГУРКО“ № 60 – 62

Атанас Атанасов, Петър Калчев

Проученото пространство се намира в два парцела „Гурко“ № 60 и „Гурко“ № 62, с две къщи. Същинската работа започна от запад на изток с премахване на съществуващата ограда на това място, която е изградена от камъни на суха зидария. В северната половина на обекта между основите на двете къщи бе разкрит съвременен кладенец с дълбочина около 10 м, с градеж от суха зидария. По време на изкопните работи в южната част на обекта, се разкри стерилният терен от жълта еднородна пръст (обр. 1), който е на дълбочина от съвременното ниво на 1 до 1,50 м. В централната част на обекта, по време на изкопните дейности на 0,80 м от съвременното ниво, бе регистриран човешки череп, който е с посока изток – запад (обр. 2). Изкопните дейности прекратени на целия терен са преустановени, поради наличието на човешки кости.

Обр. 1. Стратиграфски профил

Fig. 1. Archaeological cross-section

Обр. 2. Човешки останки

Fig. 2. Human remains

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF SITE PLOT WITH IDENTIFICATION NUMBER 68850.505.417 ACCORDING TO THE CADASTRAL MAP AND CADASTRAL REGISTER, 60-62 "GENERAL GURKO" STR, STARA ZAGORA CITY

Atanas Atanasov, Petar Kalchev

On the northern half of the site, between two houses, a present day well with depth of 10 m was discovered. It was built with bricks. During the construction works on the southern side of the site the bedrock was reached. Its depth from the present day level was 1 – 1.5 m. The bedrock was a yellow homogeneous soil (Fig. 1). While digging in the central part of the site, at a depth of 0.80 m from the present day level, the parietal part of a human skull was discovered. The head pointed to the west (Fig. 2). The digging was immediately stopped and the work continued in the area of the houses where human bones were found again. The construction activities were stopped again, since the area will be subjected to rescue archaeological excavations. In order to ease the future archaeological excavations and to assure a place where the soil from the excavations will be stored, a deep pit was dug at the place of the foundation of the second house.

№ 53. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ УПИ С ИДЕНТИФИКАТОР 68850.505.417 ПО КК И КР, УЛ. „ГЕН. ГУРКО" № 60 – 62 ПО ПЛАНА НА ГР. СТАРА ЗАГОРА

Атанас Атанасов, Петър Калчев

В северната половина на обекта между двете къщи бе разкрит съвременен кладенец с дълбочина около 10 м, който е граден със суха зидария. По време на изкопните работи в южната част на обекта се попадна на стерилния терен, който е на дълбочина от съвременното ниво на 1 до 1,50 м. Стерилният терен е жълта еднородна пръст. В централната част на обекта по време на изкопните дейности на 0,80 м от съвременното ниво бе регистриран череп, който е с посока изток – запад. Работата започна на механични пластове от около 0,15 – 0,25 м. На проучваната площ има три съвременни структури. Две септични ями градени от ломен камък без спойка, покрити с бетонни плочи, които принадлежат на съвременни къщи. В североизточната част на обекта, са запазени основите на едната къща. Те не са демонтирани, защото около тях има разположени гробни съоръжения, разрушени при строежа на къщата. От османския период са регистрирани 12 боклучни ями, които са разположени по цялата проучвана площ, достигащи различна дълбочина. На много места тези ями са разрушили по-ранни-

те гробни съоръжения. В южната част на обекта се откри плочник от османския период, принадлежащ на разрушена сграда или двор на това място. От този период има и едно мазе, което е долепено до едната съвременна септична яма. То е изградено от ломен камък, без спойка и е с неправилна форма (обр. 1). Скелетите са в изпънато положение, изток – запад с глава на запад, ръцете са скръстени отпред или изпънати покрай тялото. Гробните съоръжения са част от средновековен некропол съществуващ на това място. На цялата проучвана площ са открити 47 гробни съоръжения (обр. 2). 45 от тях се датират в периода XI – XII в. Две от гробните съоръжения са по-ранни от средновековния некропол, и отново представляват гробни

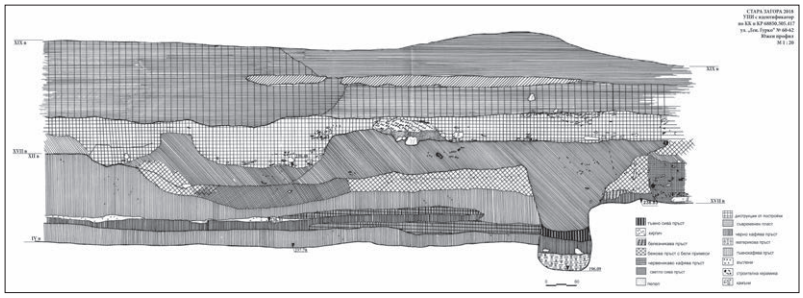
Обр. 1. Структури от османския период

Fig. 1. Structures from the Ottoman period

Обр. 2. Общ план на некропола

Fig. 2. General plan of the necropolis

Обр. 3. Стратиграфски профил

Fig. 3. Archaeological cross-section

ями, които са покрити с тегули. За съжаление в тях липсват находки и по аналогия могат да се отнесат към Късната античност. Гроб № 25 е масов, в него има кости на повече от 10 индивида. Навсякъде, по цялата площ на обекта е достигнат стерилният терен, който в по-голямата си част е жълта ронлива скала, а в югоизточната част е черна мазна пръст (обр. 3).

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION SITE PLOT WITH IDENTIFICATION NUMBER 68850.505.417 ACCORDING TO THE CADASTRAL MAP AND CADASTRAL REGISTER, 60 – 62 "GENERAL GURKO" STR., STARA ZAGORA CITY

Atanas Atanasov, Petar Kalchev

Twelve garbage pits, dated back to the Ottoman period, were situated along the excavated area, reaching different depths into the mainland (Fig. 1). There was a basement from the same period, located right next to one of the modern sewage pits. The basement had an irregular shape and was made of crumbled stone with no binder. Forty seven graves were documented on the entire area (Fig. 2). Forty five of them were dated back to the 11th – 12th c., but only few burial gifts were found. The dead were laid on their backs, with a straight bodies and legs. Their heads pointed to the the west, the hands were clasped in front or next to the body. The graves were part of a medieval necropolis existing in this place. Two of the graves belonged to an earlier than the medieval period since the burial pits were covered with tegulae. Unfortunately, no finds were discovered, but according to analogies, the graves were set in Late Antiquity. Grave 25 was a mass grave containing bones from more than 10 individuals (Fig. 3).

№ 54. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ УПИ XIII–1350, КВ. 41А, УЛ. „ГЕОРГИ САВА РАКОВСКИ" № 91 ПО ПЛАНА НА СТАРА ЗАГОРА

Петър Калчев, Пламена Бакалова

През периода 18.04. – 20.06.2018 г. във връзка с инвестиционно намерение за изграждането на жилищна сграда с гаражи върху парцел с площ от 341 кв. м. се проведоха археологически проучвания на обект УПИ XIII-1350, кв. 41а, ул. „Георги Сава Раковски" № 91 по плана на Стара Загора с разрешение № 62/21.03.2018 г. с научен ръководител ас. Петър Калчев (РИМ – Стара Загора) и зам.-ръководител Пламена Бакалова (РИМ – Стара Загора).

Обектът се намира се в североизточната част на зона „А" на Археологически резерват „Августа Траяна – Верея – Стара Загора". Цялата му площ е застроена от съвременни постройки. Някои от тях с дълбоки мазета.

Проучиха се 17 негативни структури – ями. Регистрирани са четири строителни периода (обр. 1, 2).

Първи период – края на III – VI в.

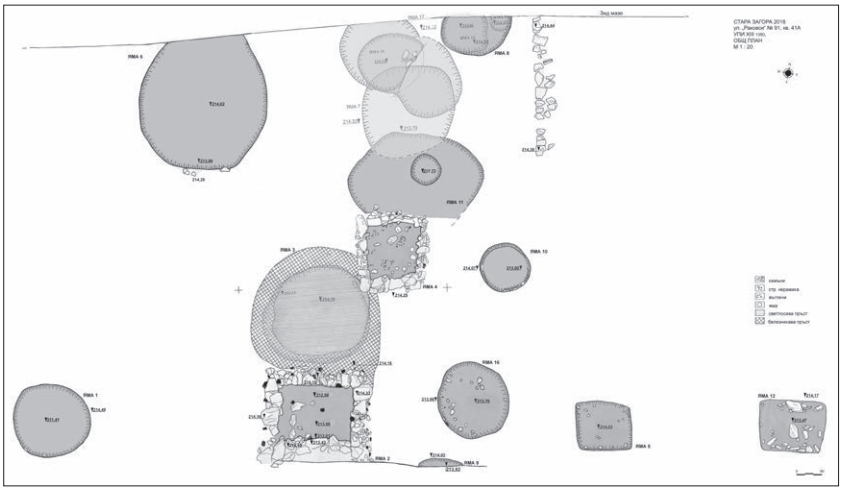
От този период е проучена една яма, която съдържа в запълнителя си малко количество силно фрагментирана битова керамика и единични фрагменти тара, характерни за периода.

Структурата е ситуирана в кв. $С_3$. Оригиналният отвор на ямата е компрометиран вследствие на по-късни интервенции (тя е частично разрушена от Яма 17 а и Яма № 7 и двете от османския пери-

од). Тя се локализира като тъмно на фона на околния терен петно с кръгла форма. Размери: 1,60 м (И – З) х 1,40 м (С – Ю). Пълнежът не се отличава от този известен при ямите – керамика, животински кости, въглени и пепел. Всички материални са разпространени равномерно в дълбочина, с по-засилена концентрация към самото дъно. Дъното е с неравна повърхност.

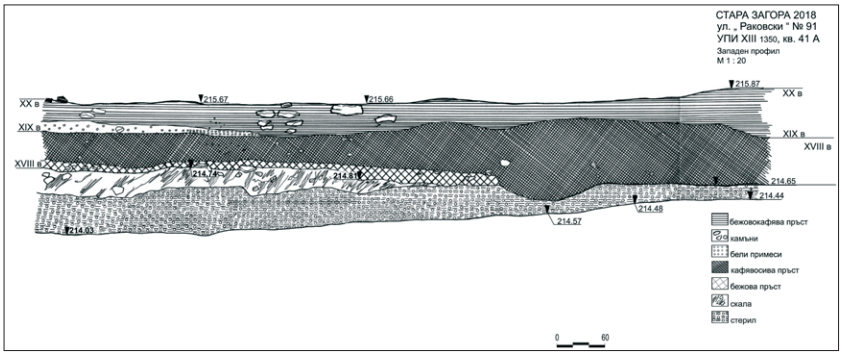
Втори период – XII – XIV в.

От периода XII – XIV в. е разкрита също една негативна структура – Яма № 16. Тя е ситуирана в кв. $А_4$. Проучената боклучна яма съдържа в запълнителя си малко количество силно фрагментирана битова керамика, характерна за периода, малко въглени, пепел и животински кости със следи от обработка. И тя се локализира като по-тъмно на фона на околния светло кафяв на цвят терен петно с близка до кръгла форма. Размери: 1,66 м (И – З) х 1,50 м (С – Ю) м. Пълнежът не се отличава от този известен за ямите. Всички материали са разпространени равномерно в дълбочина, с по-засилена концентрация към самото дъно. Дъното е с неравна повърхност.

Обр. 1. Общ план на проучвания обект (изготвил М. Гинзарова).

Fig. 1. Plan of the excavated area (author M. Ginzarova).

Обр. 2. Западен профил на проучвания обект (изготвил М. Гинзарова)

Fig. 2. Western cross-section of the excavated area (author M. Ginzarova)

Трети период – XVI – XVIII в.

През този период са проучени седем боклучни ями, с характерните за периода материали. Всички са вкопани в и до стерила, който представлява белезникаво-жълта на цвят, глинеста, на места песъклива по структура пръст. Имат следните форми: кръгла, елипсовидна или правоъгълна със заоблени ъгли, и с неправилна овална форми. Пълнежът не се отличава от този наблюдаван при другите ями Всички материални са разпространени равномерно в дълбочина, с по-засилена концентрация към самото дъно. При някои пръстта не е с хомогенен характер – наблюдават се материкови включения (Яма № 3). Дъната са с неравна повърхност. Ямите са разпръснати в централната и източната част на изследваната територия. Локализират се като по-тъмни на фона на околния терен петна. Размерите на отворите им варират: 0,70 – 2,58 м.

Четвърти период – края на XIX – XX в.

Разкритите структури от този период се откриват главно в централната и източната част на терена. Касае се за основите на едната от сградите, които са разрушени във връзка с инвестиционния проект, както и осем броя негативни структури – Ями № 1, 2, 4, 5, 10, 11, 12 и 13. Единствено при Ями № 2 и 4, които са септични, стените на структурите са с градеж от различни по размери, обработени и необработени ломени камъни на суха зидария. Останалите съоръжения са вкопани до стерил негативни структури. Запълнителят им е тъмно кафява до черна на цвят, рохка по структура пръст, примесена с дребни по размери ломени камъчета, пепел и горяла дървесина, както и единични фрагменти от керамични и стъклени съдове, силно корозирали железни инструменти и животински кости. Дъната им са с неравна повърхност.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE SITE PLOT XIII-1350, SQ. 41A, 91 GEORGI SAVA RAKOVSKI STR., STARA ZAGORA

Petar Kalchev, Plamena Bakalova

The site was situated in the NE part of zone "A" of the "Augusta Trayana – Vereya – Stara Zagora" Archaeological reserve. The rescue archaeological excavations were held from April, 18th to June, 20th 2018 by senior researcher Petar Kalchev, researcher Plamena Bakalova, and scientific advisor Maria Kamisheva, all from the Regional Historical Museum – Stara Zagora.

Seventeen negative structures – pits, were explored (Fig. 1, 2). Four building periods were detected: first building period – from the end of the 3rd – 6th c.; second building period – 12th – 14th c., third building period – 16th – 18th c.; and fourth building period – end of the 19th – 20th c.

№ 55. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В ЗОНА „Б" НА АР „АВГУСТА ТРАЯНА – ВЕРЕЯ – СТАРА ЗАГОРА" В УПИ X – 3543, КВ. 71 ПО ПЛАНА НА ГР. СТАРА ЗАГОРА, УЛ. „ПОП МИНЧО" № 96

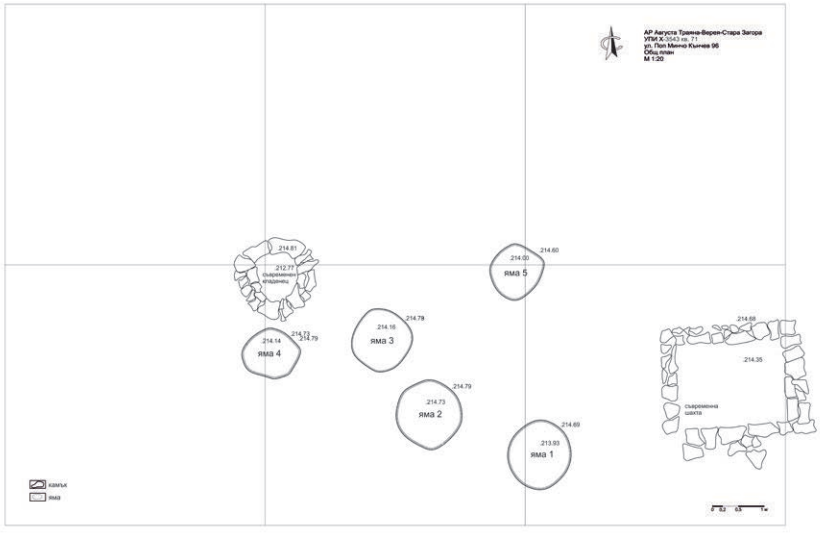
Петър Калчев, Пламена Бакалова

През м. август 2018 г. във връзка с инвестиционно намерение за изграждането на жилищна сграда с гаражи върху парцел с площ от 320 кв. м се проведе спасително археологическо проучване с разрешение № 359/27.07.2018 г. и научен ръководител ас. Петър Калчев (РИМ – Стара Загора) и зам. ръководител Пламена Бакалова (РИМ – Стара Загора).

Обектът се намира западно от западната крепостна стена на античния град.

Цялата площ на терена е застроена от ресторант, помощни и сервизни помещения към него. Под ресторанта и постройките има дълбоки мазета изградени от ломени камъни. След събарянето на постройките и изхвърлянето на строителните отпадъци се извърши подравняване на терена върху цялата му площ.

Разкрити са 5 негативни структури – боклучни ями, две съвременни септични ями, изградени от ломен камък без спойка и един съвременен кладенец с кожух от ломени камъни, който на един по-

Обр. 1. Общ план на проучвания обект

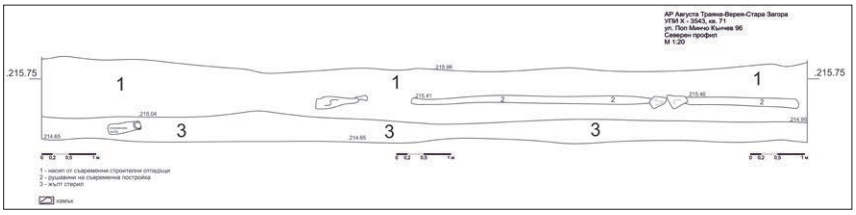
Fig. 1. Plan of the excavated area

късен етап е използван за септична яма (обр. 1, 2). Проучените структури се отнасят към два хронологически периода.

Първи период – XVI – XVIII в.

През този период са проучени пет боклучни ями, с характерните за периода материали. Всички са вкопани в стерила, който представлява червеникаво-кафява на цвят, глинеста, на места песъклива по структура пръст. Имат кръгла форма. Пълнежът не се отличава от този известен при ямите – керамика, животински кости, въглени и пепел. Всички материали са разпространени равномерно в дълбочина, с по-засилена кон-

центрация към самото дъно. Дъната са с равна повърхност. Ямите са разположени в източната част на изследваната територия. Локализират се като по-тъмни на фона на околния терен петна. Размерите на отворите им варират: 1,04 – 1,36 м. Горните им части са унищожени от съвременни комуникации.

Обр. 2. Северен профил на проучвания обект

Fig. 2. Northern cross-section of the excavated area

Втори период – средата на XX в.

Разкритите структури от този период се откриват главно в централната и източната част на терена. Това са съвременен кладенец и 2 броя септични ями.

Стените на съвременния кладенец са изградени от различни по големина обработени и необработени ломени камъни на суха зидария. По тях се наблюдават налепи от бигор. На различна дълбочина в кладенеца има поставени PVC тръби. Вероятно след пресъхването му той е използван за септична яма.

Стените на разкритите септични ями са с градеж от различни по размери, обработени и необработени ломени камъни на суха зидария. Запълнителят им е тъмно кафява до черна на цвят, рохка по структура пръст, примесена с дребни по размери ломени камъчета, пепел и горяла дървесина, както и малко количество фрагменти от керамични и стъклени съдове, съвременни отпадъци (части от фаянс и мазилки) и единични животински кости. Имат следните форми: квадратна и правоъгълна. Дъната им са с неравна повърхност. До ямите се проследяват тръби за отвеждане на отходните води.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT ZONE "B" OF AUGUSTA TRAYANA-VEREYA-STARA ZAGORA ARCHAEOLOGICAL RESERVE, PLOT X-3543, 96 POP MINCHO KANCHEV STR. STARA ZAGORA

Petar Kalchev, Plamena Bakalova

The site was situated on the western side of the western fortress wall of the Ancient town, in Zone "B" of the Archaeological reserve "Augusta Trayana – Vereya – Stara Zagora".

Five negative structures were discovered – 16th – 18th c. garbage pits, two modern septic pits, built of unbonded crumbled stones, and a modern well, constructed by crumbled stones, which was lately used as a septic pit (Fig. 1, 2).

№ 56. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ УПИ XX-1905 (68850.516.193 ПО КК) И XIX-194 (68850.516.193 ПО КК) КВ. 15, УЛ. „ХРИСТО БОТЕВ" № 141 И УЛ. „КОЛЬО ГАНЧЕВ" № 36 ПО ПЛАНА НА СТАРА ЗАГОРА

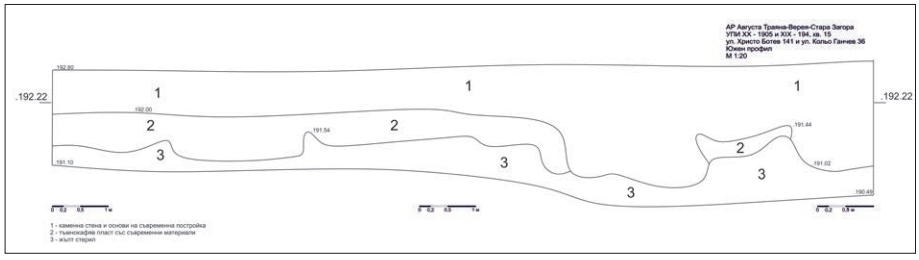
Петър Калчев, Пламена Бакалова

Проучването е проведено през месец ноември 2018 г. с научен ръководител ас. Петър Калчев (РИМ – Стара Загора) и зам.-ръководител Пламена Бакалова (РИМ – Стара Загора).

Обектът попада извън укрепената част на античния град. Намира се в охранителна зона „Б" на Археологически резерват „Августа Траяна – Верея – Стара Загора".

Парцелът определен за археологическо проучване е с обща площ 540 кв. м. Западната половина на обекта е застроена с едноетажна постройка.

След демонтиране на постройката се пристъпи към пълно проучване в границите на парцела. По цялата площ на обекта се проследява пласт от тъмно кафява на цвят пръст, която почти не се променя в дълбочина, съдържащ съвременни строителни материали и отпадъци, както и отделни фраг-

Обр. 1. Южен профил на проучения обект

Fig. 1. Southern cross-section of the excavated area

ти строителна керамика: тухли и керемиди. На дълбочина около метър от съвременния терен е засечена тръба на водопровод, захранващ с питейна вода съвременната постройка. Тръбата пресича от север на юг, почти целия обект.

На площта на терена се откриха и следи от съвременни помийни ями, в които липсват археологически материали.

На кота 190,22 м се достигна до стерилна (материкова) основа – пръст, със светложълт цвят, с висока плътност (обр. 1).

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION AT AUGUSTA TRAYANA – VEREYA – STARA ZAGORA ARCHAELOGICAL RESERVE, PLOT XX-1905, SQ. 15, 141 HRISTO BOTEV STR. AND 36 KOLYO GANCHEV STR., STARA ZAGORA

Petar Kalchev, Plamena Bakalova

The excavations were conducted in November 2018 by senior researcher Petar Kalchev and researcher Plamena Bakalova, both from the Regional Historical Museum – Stara Zagora.

The site was located in protective zone "B" of the Archaeological reserve "Augusta Trayana – Vereya – Stara Zagora". It had a total area of 540 m^2. No archaeological structures were registered at the site (Fig. 1).

№ 57. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ УПИ II-9120, КВ. 216, ПИ С ИДЕНТИФИКАТОР 35167.504.9120 ПО КККР НА ГР. КАЗАНЛЪК, УЛ. „ПЕЙО ЯВОРОВ" № 1 – 3

Петър Калчев, Десислава Андреева

През м. октомври 2018 г. във връзка със строителни дейности в УПИ II – 9120 ПИ с идентификатор 35167.504.9120 по КККЗ на гр. Казанлък се проведоха спасителни археологически проучвания с разрешение № 421/08.10.2018 г. и с научен ръководител ас. Петър Калчев (РИМ – Стара Загора) и зам. ръководител Десислава Андреева (ИМ „Искра" – Казанлък).

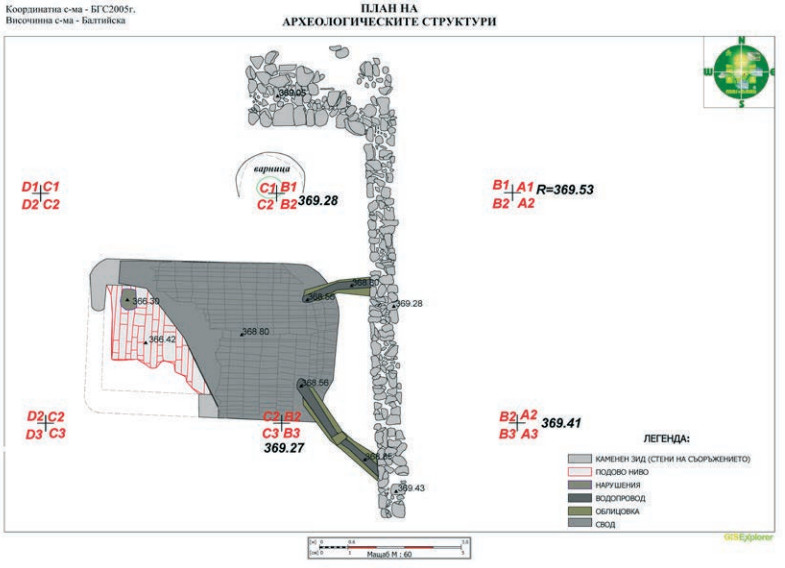
Съоръжението е с каменно-тухлена конструкция с правоъгълен план и полуцилиндричен свод. Ориентирано е изток – запад (89°8'50" по азимут). По време на изкопно-строителните дейности е разрушена югозападната част от съоръжението – част от южната стена, почти цялата западна стена и част от свода.

Северната и южна стени на съоръжението са изградени до височина 0,90 – 0,95 м от големи речни и ломени камъни, споени с хоросан. От тази височина пространството между тях е покрито с полуцилиндричен тухлен свод. Източната стена е изцяло изградена от камък, като височината ѝ заедно с каменния люнет е 1,85 см. Западната стена е идентична. Дебелината на стените е 50 см. На височината, от която започва засводяването (0,90 – 0,95 см) чрез отстъп на изградената конструкция в горната част е очертан перваз от 4 см, ясно видим по вътрешните повърхности на трите запазени стени, които са били плътно покрити с дебел слой розов хоросан. При почистването на насипа в съоръжението се регистрира един от камъните на основата на разрушената западна стена, което позволи точното реконструиране на правоъгълния план на постройката. Вътрешните размери на съоръжението са: дължина 4 м; широчина 2,30 м; височина 1,85 м. Направеният контролен сондаж до

основата на южната стена показа, че основата на сградата следва нивото на пода. Почистването на насипа около съоръжението разкри липсата на лицево изграждане на външните повърхности на стените. В пластовете от периферията на свода до основата не бяха открити археологически материали, което сочи, че долната част на съоръжението, а вероятно и част от свода са били вкопани в земята по времето на функционирането му.

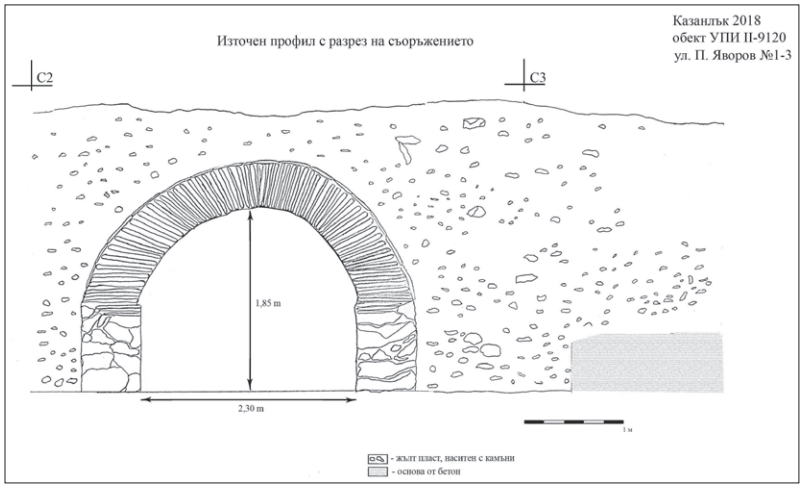
Подовото ниво е замазано първоначално с плътен слой хоросан. Над този слой са подредени правоъгълни тухли с размери 35 х 15 см, плътно споени с хоросан. При подреждането на тухлите върху пода не е спазена точна ориентация – една част са подредени надлъжно, друга напречно, а в трети случай пространството е запълвано с фрагменти от тухли. Целият тухлен под е бил покрит отгоре с плътен слой хоросанова обмазка с дебелина 2 – 3 см. На три места в запазената част на пода са открити дупки с неправилна овална форма и диаметър 30 см, които вероятно са по-късни нарушения.

Сводът на съоръжението е полуцилиндричен, изграден от радиално разположени правоъгълни тухли с размери вариращи от 32 х 13 см до 35 х 15 см. Тухлите са споявани с хоросан. Вътрешната и външна повърхности на свода са обмазани с плътен слой розов хоросан. Отвън тухленото покритие на покрива е било обмазано отново с хоросан, който към момента на проучването не е добре запазен.

Обр. 1. Общ план на проучвания обект

Fig. 1. Plan of the excavated area

Обр. 2. Източен профил на проучвания обект

Fig. 2. Eastern cross-section of the excavated area

В източния край на свода на съоръжението са направени два по-малки отвора, в които са разположени керамични тръби с диаметър 13 см и дебелина 1,5 см. Разстоянието между двата отвора, респективно двете тръби е 1,05 м.

Тръбите преминават през целия свод на съоръжението и продължават в източна посока издигайки се над свода. И двете тръби са ориентирани И – З. Западният край и на двете минава през свода и прониква във вътрешността на съоръжението. Тръбите извън съоръжението са били добре защитени посредством каменен кожух, който е изграден от големи речни и ломени камъни над тях извити керемиди. Целият този кожух и извитите керемиди е плътно обмазан с бял хоросан.

В източна посока над тръбите се откри основа на каменен зид. Зидът е с ориентация север – юг. Откритата дължина по време на проучването му е 10 м, широчината 0,50 м. Запазената височина е 0,50 м. Изграден е от речни камъни, на калова спойка. В северна посока е открито конструктивно свързано със зида и перпендикулярно на него каменно уширение с размери: 3 м И – З х 1,50 м С – Ю.

Между каменните зидове и съоръжението е открита яма със съд за гасене на вар.

Тя е регистрирана на 1,10 м северно от съоръжението. Ямата е с цилиндрична форма и диаметър 1,50 м. По стените на структурата – отложена вар с дебелина 2 – 3 см. По дъното напластяванията

са с дебелина между 8 и 10 см. В централната част на дъното на ямата е разположен съд с обърнато-конична форма. Изработен е от дърво, с дебелина на стените около 5 см. Запазената му височина е 50 см, диаметърът е 50 см, а диаметърът на дъното е 35 см. Вътрешността на съда е запълнена с вар.

Откритото каменно-тухлено съоръжение вероятно е служило за съхраняване на вода. Резервоарът е с вместимост около 20 куб. м. Вкопан е в земята и захранва разположена около него сграда с обществен или частен характер. Според стратиграфията на културните останки констатираните около него структури са изградени след построяването му. Съборената сграда в строителния парцел е изградена през XIX в., а съоръжението вероятно през XVII или XVIII век (обр. 1, 2).

Литература

Райчевска, Танева 1999: Ц. Райчевска, Я. Танева. Паметници от османския период в Казанлък. – В: Казанлък в миналото и днес, V, 1999, 60 – 68.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE SITE PLOT II-9120, SQ.216, 1-3 PEYO YAVOROV STR., THE KAZANLAK TOWN

Petar Kalchev, Desislava Andreeva

In October 2018, due to building works in area II-9120 in Kazanlak, rescue archaeological researches were held.

A rectangularly shaped stone-brick construction with barrel vault was discovered. There were two holes for ceramic pipes in the eastern part of the vault. This stone-brick construction was used for storing water. Its capacity was around 20 m^2. It was built in the 17th c. or in the 18th c.

On the eastern side of the pipes the foundation of a stone wall was uncovered. It was orientated N – S. It was made of river stones bonded with mud. On the north there was a stone widening, connected in a right angle to the wall. Between the stone walls and the water reservoir was uncovered a pit with a vessel for slaking lime. The pit was cylindrical with 1.5 m in diameter. In the middle of the bottom of the pit there wais a vessel, made of wood, with reversed-conic shape. The inside of the vessel was full of lime (Fig. 1, 2).

№ 58. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОВИЗАНТИЙСКО И СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ И ЯМИ ОТ КЖЕ В М. „ВЕХТИТЕ ЛОЗЯ“, В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ТРОЯНОВО, В КОМПЛЕКС „МАРИЦА – ИЗТОК“

Борис Борисов, Пламен Дойчев, Генчо Димитров, Румен Спасов, Жулиета Гюлева, Величка Мартинова, Явор Русев

След двугодишно прекъсване спасителните археологически проучвания на ранновизантийското и средновековно селище и ями от късножелязната епоха в местността „Вехтите лозя“ в землището на село Трояново бяха възстановени.

Целта им бе да се разшири в западна и северна посока проучваната площ и да се изследват възможно най-цялостно открити съоръжения.

Работи се в два сектора. Проучена бе площ от 5125 кв. м.

В южния сектор са проучени нови пет ями от КЖЕ. Те имат неправилна кръгла форма, който варира от 0,62 м до 1,48 м. Всички, без изключение са със силно подкопани към дъното стени. Пълнежът им се състои от отделни прослойки от сиво-черна, сиво-жълта, сиво-пепелява, кафява пръст, обилно примесени с пепел, въглени и късчета горяла глина, а в някои от тях изобилстват горели и отухлени стенни мазилки. Някои ями са пресечени от други по-късни ями от същата епоха, а ями № 25 и 26 – от по-късната яма № 23, която се отнася към късноримската епоха. В ямите освен многобройната

фрагментирана керамика, работена на ръка и грънчарско колело са намерени и няколко годни за реставриране чаши с по една дръжка.

Късноримските и ранновизантийски съоръжения също са разположени в най-южната част на обекта. Към тях се отнася споменатата яма № 23, едно голямо петно от сиво-черна пръст, с голяма концентрация на ломени камъни, кости от животни и фрагменти от червенолакова и сиво-черна керамика, датиращи към края на IV и началото на V в. Без съмнение петното принадлежи на късноримско или ранновизантийско съоръжение, което остана непроучено. Подобни петна от късноримски и ранновизантийски съоръжения са концентрирани най-вече около проучената пещ за изпичане на битова керамика и по всяка вероятност са свързани с нея.

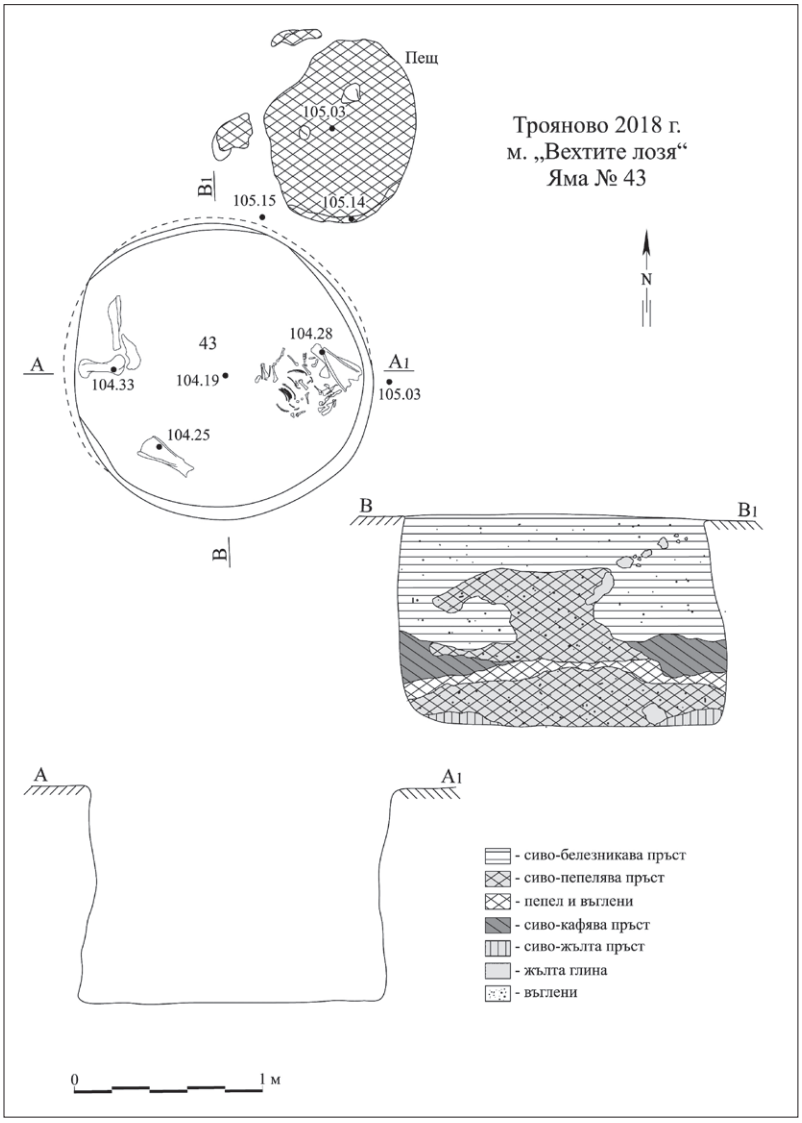
Пещта е двукамерна. Стените ѝ са запазени на височина 0,40 – 0,44 м от скарата. Последната се носи от стените ѝ и централен стълб с елипсовидна форма с дължина 0,90 м. Отворът на пещта при основата е 0,54 м, а височината му – 0,30 м. Отгоре той е засводен. Пред входа на пещта е оформена силно обгорена и отухлена площадка, която се издава на 0,50 м. Пред нея се намира предпещна яма с дълж. 2,50 м, която на юг се разширява до 1,30 м, а на север съвпада с отвора на пещта – 0,65 м. Дълбочината на предпещната яма е 0,70 м. Очевидно над нея се е издигал навес или помещение, пряко свързани с пещта, с широчина от север 2,70 м и максимална дължина 3,10 м.

От западната страна на споменатото помещение са намерени фрагменти от малък съд, изработени от добре пречистена глина с кремаворозов цвят и три фрагментирани от три големи дебелостенни паници с излъскани отвътре и отвън стени и известно количество фрагменти от глинени съдове със сива излъскана повърхност и украса от излъскани ивици, характерно за федератската керамика от ВПН. Материалите отнасят пещта към края на IV – началото на V в.

Обр. 1. Яма № 43

Fig. 1. Pit No. 43

Обр. 2. Яма № 43 – план, профил и разрез

Fig. 2. Pit No. 43 – ground plan, cross-section and longitudinal section

Обр. 3. Стопанско помещение № 5

Fig. 3. Storage Room No. 5

Към средновековното селище се отнасят жилище № 1 и две сметни ями № 43 и 44 (обр. 1, 2).

Жилище № 1 бе частично проучено още през 2015 г., когато в него бе намерена фрагментирана бъклица от много рядък тип. То е вкопано по тип, а подът му отстои на дълбочина 0,82 м. Изградено е с колово-плетна конструкция, измазана от двете страни с глина. Подът му е от трамбована пръст. То е разполагало с вкопана в здравия бряг пещ, отворът на която се е свързвал с него в североизточния му ъгъл. Тя е с размери: 1,62 х 1,52 м. Подът и стените ѝ са измазани, силно изпечени и отухлени. По всяка вероятност в жилището се е влизало през вход, разположен в западната му стена, който е с широчина 0,90 м.

В северната част на южния сектор са открити ивици от сивобелезникава пръст, принадлежащи на вкопани съоръжения с неизяснено предназначение.

В северния сектор са установени редица петна от вкопани жилищни и стопански помещения и голям брой ями с много голяма концентрация. Тук са проучени основи от 5 вкопани и наземни жилища, 5 стопански помещения, 21 ями и две сравнително запазени пещи, които са свързани с производствена дейност. За съжаление липсата на време не позволи всички открити съоръжения да се проучат цялостно.

Четири от проучените жилища са наземни, а едно е полувкопано на дълб. 0,50 м. Формата им е най-често правоъгълна, по-рядко овална, а при жилище № 2 в югоизточната половина е правоъгълна, а северозападната му част е с апсидно извита стена. Стените им са градени от колове и плет, измазан с глина, а покривите – най-вероятно от тънък гредоред и слама, затисната с ломени камъни. Подовете са от трамбована пръст. Отоплителните им съоръжения най-често са вкопани в ъгъла извън жилищата – малки пещи или огнища, разположени директно върху жилищния под, а при жилище № 2 подът на огнището е застлан с вторично употребен фрагментиран хромел.

Дължината им варира от 2,70 м (№ 4) до 5 м (№ 3), а широчината – от 2,40 м (№ 4) до 2,94 (№ 2).

Стопанските помещения не се различават коренно от жилищните. Основната им разлика е в липсата на отоплителни съоръжения (обр. 3).

По време на спасителните проучвания са намерени 75 находки – фрагменти от стъклени гривни, прешлени за вретено, железни ножчета, тежести за рибарска мрежа и др. Най-масовият материал е фрагментираната керамика, която носи типичните за конкретните епохи характеристики.

В заключение трябва да се отбележи, че проучванията както в северния сектор така и в южния сектор на обекта не са приключили. Наблюдения показват, че културният пласт продължава далеч на изток и запад от проучвания терен.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE EARLY BYZANTINE AND MEDIEVAL SETTLEMENT, AND LATE IRON AGE PITS IN THE VEHTITE LOZYA AREA IN THE LAND OT TROYANOVO VILLAGE IN THE "MARITZA-IZTOK" MINING AND POWER COMPLEX

Boris Borisov, Plamen Doychev, Gentcho Dimitrov, Rumen Spassov, Julieta Guleva, Velichhka Martinova, Yavor Russev

After two-years break the rescue archaeological excavations of the Early Byzantine and medieval settlement, and Late Iron Age pits in the Vehtite lozya area in the land of Troyanovo village were resumed. The team worked in two sectors. The explored area was 5125 m^2.

In the south sector, another five Late Iron Age pits were excavated and their structure did not differ from the pits

documented during the previous archaeological campaigns. One of the most interesting Early Byzantine structures was the two-chamber kiln used for firing everyday pottery. Its grid laid over the kiln walls and a central pillar. In front of the kiln, there was a platform, possibly covered with a simple roof, or a premise, related to the kiln. The materials found dated the structure in the end of the 4th – the beginning of the 5th c.

A house (No. 1) and two garbage pits, related to the medieval settlement, were explored in the south sector.

The foundations of 5 dwellings, 5 farm premises, 21 pits, and two comparatively well preserved furnaces, used for some kind of manufacturing activities, were excavated in the north sector.

Seventy-five artefacts were found during the excavations.

№ 59. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА КЪСНОСРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ В М. „ВЕТАТА МАЯ“ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ПОЛСКИ ГРАДЕЦ, ОБЩ. РАДНЕВО

Рени Петрова, Пламен Караилиев

Обектът се намира на северозапад от с. Полски Градец, в границите на енергийния комплекс „Марица-Изток“. Той заема разлато възвишение, което доминира в околността. Местността е обработваема до 2016 г. Денивелацията на терена е слабо изразена в посока запад и югоизток. Частично беше проучена площ от приблизително 1200 кв. м, като с предишния археологически сезон общо проучената площ достига до 2 дка[1].

Некропол. Проучени бяха 111 гробни ями. Ориентацията им е в посока запад – изток, като доминират отклоненията в посока югозапад – североизток. Скелетите по един на брой в гробна яма, обикновено са изнесени в южния дял. В част от тях има слабо запазено дървесно покритие в придънния северен дял на гробната яма. Скелетите са по гръб с изпънати до тялото горни и долни крайници. Има два случая на сгънати долни крайници. Черепите обикновено лежат на дясно рамо. Забелязва се тенденция детските индивиди да са плитко вкопани. В голяма част от гробните ями от северната дълга страна и късата източна стена има оформени отстъпи, които служели за опора на дървено покритие. В част от ямите около скелета открихме кремъчни пластини. В три от гробните ями разкрихме големи ломени камъни. В Гроб № 135 в областта на шийните прешлени открихме 4 броя мъниста от карнеол. В Гроб № 185 на дясната ръка открихме красиво изработен пръстен от кехлибар. Времеви обхват XVI – XVII в. (обр. 1а и б).

Постройка № 3

Разкри се в югозападния сектор на некропола. Представлява правоъгълна постройка ориентирана приблизително изток – запад с размери 5 х 3 м. Източната къса страна е от зид с ломени камъни споени с кал, запазен на един ред. Ширината на зида е 0,40 м. Южният зид е запазен в протежение на 2,40 м с оформена от запад страница. По оста на зида, на интервал от 1,20, м се очертаха две гнезда за дървени стълбове с диаметър 0,35 м, като западното гнездо оформя югозападния ъгъл на постройката. От запад се откриха едно централно и едно ъглово гнездо, което оформя северозападния ъгъл. От северната дълга страна също се откри едно гнездо. В по-голямата си част конструкцията е паянтова. Покритието ѝ е с керемиди. В източната част на така оформената постройка се разкри гроб № 194. Във височина от нивото на пода, от всички страни, е заобиколен с външна, еднолицева, тънка зидария от плоски ломени камъни. Размерът на гробната камера е 2,20 х 1,10 м. Пълнежът ѝ е от светлокафява пръст с керемидени фрагменти от покривната конструкция. Намерени бяха и две монети от 1888 г. и една от 1912 г. Скелет липсва (обр. 2). В северната част на гробната яма на Гроб № 194 разкрихме Гроб № 195, който е застъпен от северната зидана страница на гроб № 194. Предполагаме, че некрополът се е развивал от изток на запад и текето е построено в съществуващия вече некропол.

Постройка № 1

Изцяло се проучи постройка № 1 в квадрати H8-H9 и I8-I9. В хоризонтален план има форма на

[1] Консултанти: проф. д-р Красимир Лещаков, доц. д-р Румяна Георгиева, доц. д-р Красимир Ников и доц. д-р Стефан Александров.

Обр. 1a. Гроб № 135

Fig. 1a. Grave No. 135

Обр. 1b. Гроб № 185

Fig. 1b. Grave No. 185

правоъгълник ориентиран север – юг. Подовото ниво се откри на дълбочина 0,50 м. В границите на проучената площ се откриха общо пет броя плитки ями и една значително по голяма в северозападния ъгъл. Керамичният комплекс е формован на ръка, характерен за първи етап на ранножелязната епоха VIII – VII в. пр. Хр. От наблюденията по време на проучването може да се заключи, че се касае за постройка с дървена конструкция, най-вероятно стопанска, въз основа на откритите гнезда за дървени колове.

Структура № 2

Има приблизително овална форма с обща дължина 65 м. Ширината ѝ на ниво засичане е 1,20 м. В кв. I8 прави тъп ъгъл в посока изток и достига до ширина 2,25 м. В кв. J13 плавно прави завой в посока север. В северна и източна посока структурата е ограничена. По цялото ѝ протежение са направени още четири сондажа с цел определяне на характера и времевия обхват на структурата. Дъното е равно, открито на дълбочина 0,35 – 0,40 м от нивото на засичане. По дъното ѝ и в страни от нея не бяха открити гнезда за дървена конструкция. Плиткото вкопаване категорично отхвърля предназначението ѝ като ров. Керамичният комплекс е формован на ръка и е характерен за ранножелязната епоха. Вероятно Постройка № 1, и Структура 2 са функционирали синхронно.

Римска епоха

Открити и проучени бяха два стопански комплекса и три стопански помещения разположени в източния сектор на проучваната площ. И в двата стопански комплекса, над нивото на ямите, се откриваха фрагментирани тегули, а в плитко вкопаните ями фрагменти от дъна, стени и устия от питоси. Стопанските постройки са малки по размер, плитко вкопани в околния терен. Конструкцията във височина е колово-плетена, за което съдим от значителното количество горяла мазилка. Дебелината на стените не надхвърля 10 см. Керамичният комплекс е характерен за II – IV в. сл. Хр.

Жилище № 2

Има правоъгълна форма, ориентирана север – юг, с размери 5,30 х 3,80 м и попада в кв. D4-F4.

В границите на структурата бяха проучени още два гроба. Дъното, на дълбочина 0,70 м от нивото на засичане, е сравнително равно. Близо до северната къса страна се разкри огнище монтирано над пода, с кръгла форма и диаметър 0,60 м. Дъното на огнището е отухлено. В южната част, под пода на постройката, проучихме яма с диаметър 1,80 и дълбочина 1,10 м. От всички страни на структурата се откроиха гнезда с кръгла форма вероятно от вертикалната дървена конструкция. Керамичният комплекс е формован на ръка, характерен за финала на ранната бронзовата епоха. В границите на проучваната площ открихме още три сребърни мъниста. Заедно с откритите през 2017 г. цилиндричните са 7, а кръглите 3 броя.

Обр. 2. Постройка № 3

Fig. 2. Building No. 3

Литература

Петрова, Караилиев 2018: Р. Петрова, П. Караилиев. Спасително археологическо проучване на късносредновековен некропол в землището на с. Полски Градец, Община Раднево. – Археологически открития и разкопки през 2017 г., София, 2018, 561.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A LATE MEDIEVAL NECROPOLIS IN "VETATA MAYA" NEAR THE VILLAGE OF POLSKI GRADETS, RADNEVO MUNICIPALITY

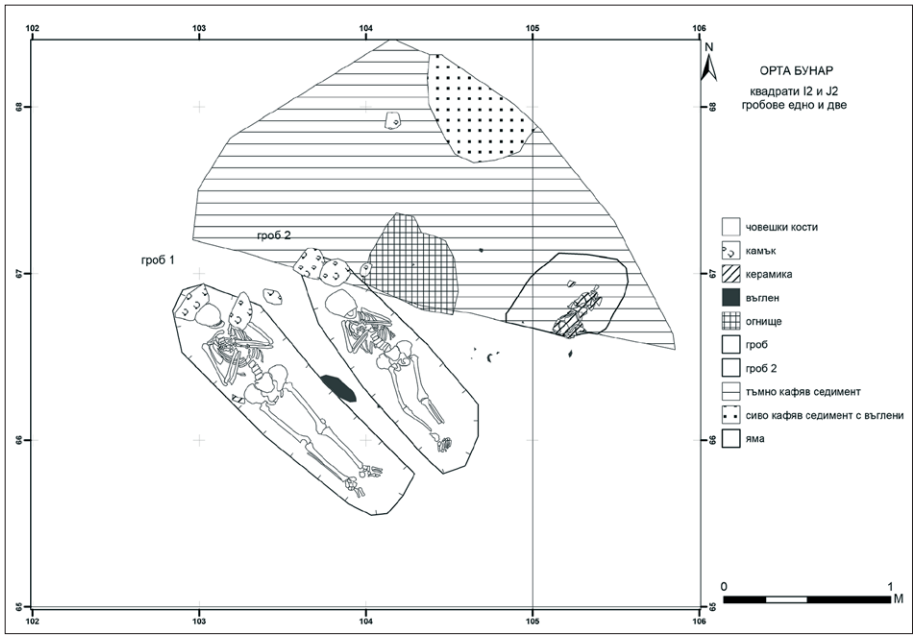
Reni Petrova, Plamen Karailiev

The exploration of the Late Medieval Muslim necropolis from the end of the 17th c. was fully completed. A building for praying with a well-formed tombstone above the floor was discovered within the necropolis. 194 graves were documented. Three buildings with rural function from the 2nd – 4th c., one building from the 7th – 6th c. BC, and one from the 18th – 15th c. BC were registered within the boundaries of the necropolis. All buildings had a wooden and pole construction. Some of them were documented for the first time in the area of the mines.

№ 60. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В РАМКИТЕ НА ИМОТ № 000472, ЕКАТТЕ 34014, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЙЕРУСАЛИМОВО, ОБЩ. ЛЮБИМЕЦ

Методи Даскалов

Обектът се разполага върху незаливна тераса на р. Марица, която постепенно преминава в хълм. Той е отделен от доминиращото от изток с коритото на р. Йерусалимовска (ляв приток на Марица). Там има данни за съществувала укрепена селищна (?) структура през Средновековието, вероятно свързана с контрол над пътя, следващ долината на р. Марица.

Обр. 1. Разкрито вкопано съоръжение и гробове в кв. J2 – J3

Fig. 1. Uncovered negative structure and graves in grid square J2 – J3

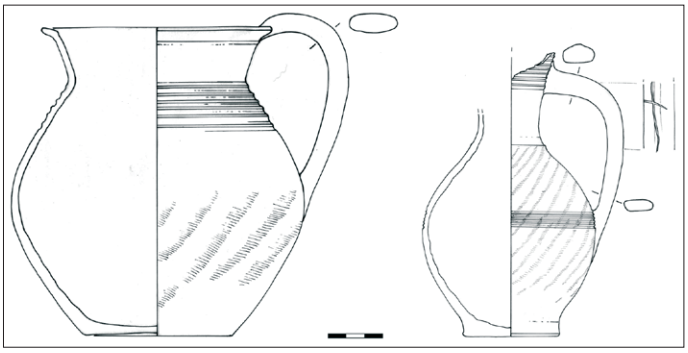
Около половината от терена за проучване попада в заливната долина на р. Марица (с денивелация спрямо терасата до 3 – 3,50 м).

Според плановете и при строителство на магистралата е подготвено изграждане на отбивка с паркинг към южното платно от км 87+500 до км 87+750 (огледално разположен на сега съществуващия). Според плана са предвидени изкопни работи и дренаж на площ от над 2700 кв. м. Теренът не е проучван дори и сондажно. Изкопът за него (с ширина 15 м) и началото на полагането на подложен чакъл е установено в сондажите в източната част на терена. Изкопът навлиза до дълбочина 0,7 до 1 м в материковия терен и още през 90-те години е унищожил оригиналната повърхност и съдържащите се антропогенни останки в горните естествени отлагания. Това е отразено в т. 4 на Протокол на НИПК от 2002 г. На дъното на въпросния изкоп (върху стерилен песъклив жълт грунд, характерен за поречието на Марица в района) бе регистрирана подложка от едър чакъл, идентичен с подложния материал на магистралата. Отпадането на въпросния паркинг от плановете за строителството (през 90-те год.) е последвано от направа на обратен насип, за да не се подкопае основното трасе на магистралата в участъка и за изграждането на отводнителна система към южното платно, оградата и др. съоръжения. В южната част на сегашния парцел този насип достига до 1,10 – 1,20 м (до кота 67,70). Обратният насип е констатиран в Сондажи № 2 – 7. В следващите години в хода на експлоатацията и ремонтите на магистралата, на естествената тераса са извършвани допълнителни насипни работи (към запад и югозапад), явно за нейното разширяване – депонирани и подравнявани са земни маси с различни включвания: парчета и остъргано асфалтово покритие, почви с различен характер, растителност и дървесина в начален стадии на изгниване, строителни отпадъци (късове от плътни единични тухли и фабрични керемиди, парчета от тротоарни плочки и бордюри, кабели и арматура) и битови отпадъци. Сред тях се намериха опаковки от пластмасово и алуминиево фолио (опаковки и етикети на стоки със срок на годност до ноември-декември 2014 г.) Тази ситуация е регистрирани в Сондажи № 1 и 2, както и в Сондажи № 8 и 9. Насипите за повдигане и изравняване на терена са извършени преди тази крайна дата. В западна посока те надминават 2 м в дълбочина.

Многократните намеси (изкопни и насипни работи) са променили терена коренно като площ и повърхност. Поради това бе използвана земекопна техника (санкционирано в Разрешението) за установяване характера и обхвата на насипите и евентуално – за регистриране на участъците без нарушения. Изкопите и профилите, където бе необходимо, както и проучването на структурите бе извършвано на ръка. Общата площ на сондажите е около 650 кв. м.

Върху целия терен най-отгоре се констатира късен изравнителен насип: в някои части е от тъмна хумусирана пръст, в други – от материков грунд (силно песъклив, с характерен за местността жълто-кафяв цвят). Този най-късен насипен пласт не е улегнал и се отделя на големи буци при незначително усилие на машината.

В южната част на имота бе разположен т.нар. „Централен“ изкоп (общо 9 работни квадрата). Само в неговата площ бе установен неувреден при всичките намеси терен, бяха регистрирани и проучени археологически структури: вкопано „съоръжение“ с три фрагментирани in situ съда (два – възстановени: обр. 2) и фрагменти от синхронна битова керамика, части от накити (фрагмент от медна гривна и маниста), неопределими железни предмети. В самото съоръжение бяха установени огнище

Обр. 2. Възстановени съдове от съоръжението

Fig. 2. Restored vessels from the facility

и яма за неговото обслужване (запълнена с пепел, въглени и части от различни съдове, вероятно четири, неподлежащи на реставрация), дупките от подпорни колове (четири, по дългата ос в съответствие с дължината на съоръжението. То е с неправилни четириъгълни очертания, ориентирано е СЗ – ЮИ с дългата си ос и е с размери: 2,80 – 2,83 х 1,52 – 1,56 м. Ъглите му са заоблени (обр. 1). При изчерпването на пълнежа (сива песъклива пръст с въглени, керамични фрагменти със стари ломове, дребни костици, някои от които – горели, мидени черупки) се очертават две ями, запълнени с въглени, пепел, парчета от съдове. Съоръжението е с битов (домакински) характер: полувкопана паянтова постройка с огнище. Вероятно е използвана сезонно.

Южната му част е нарушена от вкопаването на гроб (№ 2). Друг (№ 1) е разположен непосредствено от юг (обр. 1). Те са на дете и подрастващ индивид. Погребването е според християнски норми, но с отклонение към север от близо 40°. Тяхното положение спрямо съоръжението показва, че са вкопани след неговото изоставяне, вероятно наскоро след изоставянето му. Като цяло движимите находки са характерни за периода XI – XIII в. Тази датировка е валидна както за вкопаното съоръжение, така и за гробовете.

Подемният масов материал (по повърхността и в дълбочина) на нарушените площи напълно отговаря на констатациите и изводите (характеристика и датировка на обекта), отразени в публикацията на д-р Р. Колева за проучванията през 90-те години: сравнително кратко обитаване, с разпръснатост на частично вкопани жилищни, домакински и производствени структури (пещ за изпичане на съдове), малки групи от гробове (Koleva 1997, 245 – 253). Идентични са и възстановените съдове (обр. 2). Горната хронологична граница на обекта е определена достатъчно ясно от колективната монетна находка от билонови скифати (ок. 90 бр., идентифицирани и публикувани от доц. д-р В. Пенчев (Penchev 1997, 253 – 259), най-късните от които са отсечени до 1206/7 г.

Литература

Koleva 1997: R. Koleva. Rescue Archaeological Excavations at the Orta Burun Site in 1993. – In: (Ed. by K. Leshtakov). Maritsa Project. Vol. 1. Rescue Arhcaeological Excavations along Maritsa Motorway in South Bulgaria. Sofia, 1997, 245 – 252.

Penchev 1997: V. Penchev. A Hoard of Billon Scyphates from Orta Burun. – In: (Ed. by K. Leshtakov). Maritsa Project. Vol. 1. Rescue Arhcaeological Excavations along Maritsa Motorway in South Bulgaria. Sofia, 1997, 253 – 259.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN PLOT NO. 000472, EKATTE 34014, ON THE LAND OF YERUSALIMOVO VILLAGE, LYUBIMETS MUNICIPALITY

Metodi Daskalov

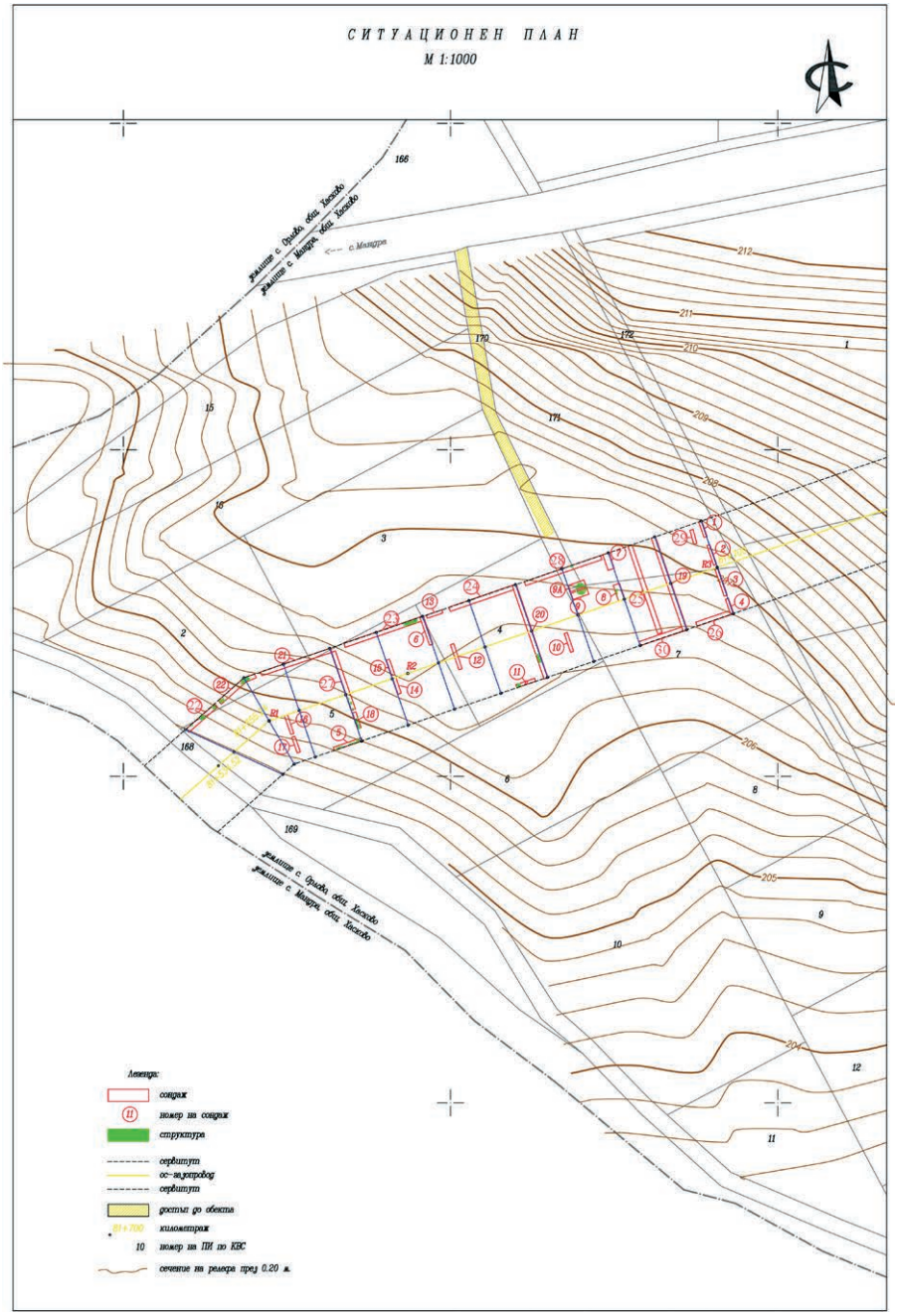
Building intentions from the side of the owner of the plot led to rescue excavations. Multiple digging and heaping activities aiming at raising and levelling the area (the latest dating from 2014) were documented. An unperturbated area was registered in the southern part of the plot. Sunken household facility with a hearth and two Christian graves of children of different age were explored (Fig. 1). The graves were posterior to the facility, when it was no longer functionning. Relatively large amount of pottery was collected from its filling. Two of the vessels were restored (Fig. 2). The facility and the graves were dated in the 11th – 13th c.

№ 61. СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ОРЛОВО, ОБЩ. ХАСКОВО

Галина Гроздановa, Методи Златков

Предварителните спасителни археологически разкопки на обект 42 в землището на с. Орлово, общ. Хасково се осъществиха по договор между НАИМ – БАН И „Ай Си Джи Би“ АД, във връзка с предстоящо изграждане на трасето на междусистемна газова връзка България – Гърция.

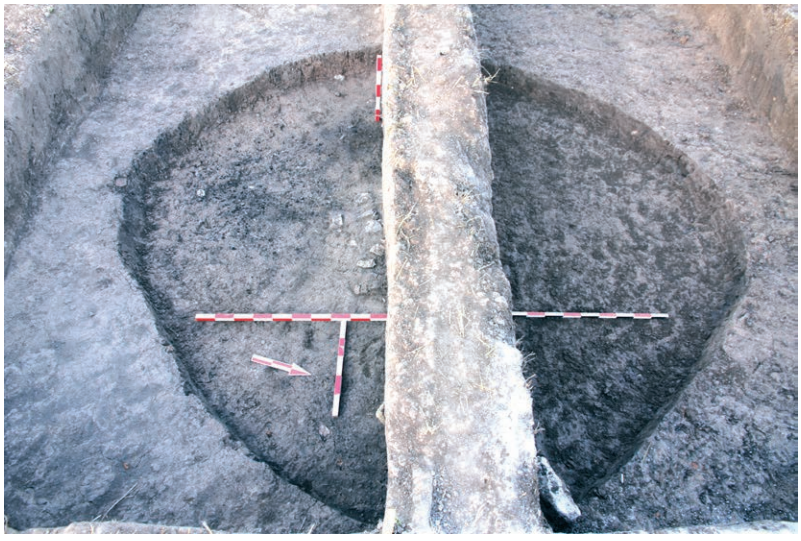
В проучванията участваха Димитър Янков, Петя Аспарухова (РИМ – Монтана) и Екатерина Митринова. Осъществиха се в рамките на 12 работни дни, в периода 1 – 18.10.2018 г.

Обр. 1. Общ план на обекта

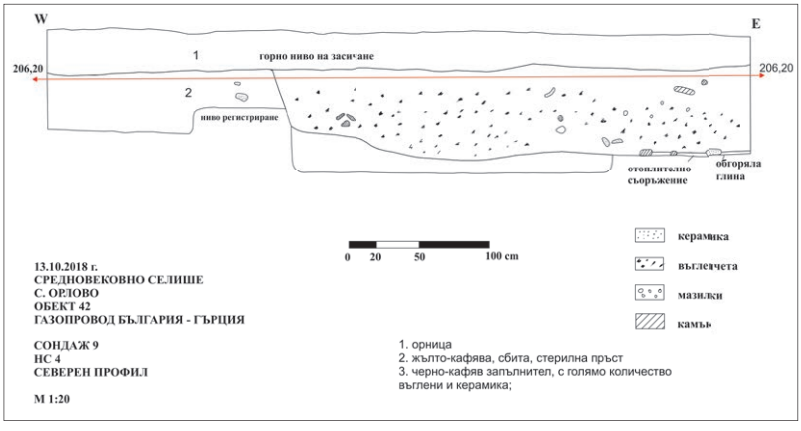
Fig. 1. A plan of the site

Обектът се намира южно от пътя между с. Мандра и Орлово, на левия бряг на река Козлецка. Локализира се в подножието на северните склонове на Източните Родопи и по-точно в Хасковската нискохълмиста подобласт, разположена между р. Марица и р. Арда. Обхваща обширна полегата речна тераса. Теренът е слабо пресечен, с лек наклон от изток на запад-югозапад към реката и от север на юг. Представлява обработваема земеделска земя – нива, засята със слънчоглед. Регистриран е на площ от около 28 дка, от които 4,5 дка попадат в границите на сервитута.

Обр. 2. Сондаж 9/9А, НС4, жилище 1

Fig. 2. Trench No. 9/9A, NS4, dwelling No. 1

Обр. 3. Сондаж 9, С профил. Разрез на НС 4/жилище 1

Fig. 3. Trench No. 9, Northern cross-section, through NS4/ dwelling No. 1

Проучванията имаха за цел прецизиране на границите и хронологията на обекта в рамките на сервитута, установяване дебелината на културния пласт и наличието на археологически структури.

Заложени бяха общо 30 сондажа, според даденостите на терена. Част от сондажите бяха съобразени с резултатите от извършеното геофизично изследване от инж. Никола Тонков (НАИМ – БАН) и регистрираните чрез него аномалии. Общата отворена площ възлиза на 420 кв. м (обр. 1). Средната дълбочина на сондажите е около 0,70 – 0,80 м, някои достигат до 1 м дълбочина от нивото на съвременния терен. В сондажите са регистрирани три пласта. Най-горният представлява орницата (сиво-черен, песъчливо-глинест пласт), която в границите на обекта е с дълбочина между 0,40 – 0,50 м от нивото на съвременния терен. Липсва ясно изразен културен пласт. Стерилът е изразен като жълто-кафява глинеста пръст, под която е разположен пласт с тъмночерна, сбита пръст. Според направените наблюдения от доц. Росица Кендерова (СУ „Св. Кл. Охридски“), този най-дълбок хоризонт е водоупорен и задържа почвените разтвори. Съставът, цветът и структурата му индикират, че е образуван вследствие заливания от реката и застойни води (торфище, блато, тресавище?).

Археологически материали се откриват в орницата и в структурите, вкопани в долните пластове. В отделни участъци жълтокафевия глинест пласт липсва и структурите са вкопани в тъмно-черния пласт, което затруднява тяхното регистриране.

Регистрирани са общо 16 археологически структури. Изцяло проучени са две от тях: жилище в сондаж 9/9А – НС4 и яма в сондаж 22 – НС11. Частично, в границите на сондажите, са проучени четири негативни структури (НС 1, 2, 3 в сондаж 5), както и НС7 в сондаж 20.

Жилището, проучено изцяло в сондажи 9/9А, е четириъгълно в план, със заоблени ъгли, и ориентация СИ – ЮЗ. Размерите му са 3,06 х 2,86 м. Основите му са вкопани в стерила, на дълбочина между 0,15 – 0,20 см. Останки от отоплително съоръжение – глинена подложка, и няколко камъка около нея, са разчистени в ЮИ ъгъл.

От регистрираните структури, с жилищни или стопански функции, въз основа на засечения план, могат да бъдат определени освен споменатите вече НС 4 и 7, така също и НС 12 и 13 в сондаж 22, както и НС 10 в сондаж 18. Останалите структури представляват ями. По-различна е структура 16 в

сондаж 23, която представлява каменно струпване, засечено с 4 м дължина в границите на сондажа. Не е ясен характерът на струпването, възможно е то да е част от наземно жилище?

Сондажните проучвания показват наличието на археологически структури в границите на сервитута, като броят им се увеличава в посока към реката. Обектът се развива и в северна, и в южна посока от сервитута. Границите на проучваната площ бяха стеснени единствено в източна посока, където И от сондаж 26 (т.е. след 125 линеен метър по дължината на сервитута), се установи липсата на такива.

Характерът на археологическите структури, масовият материал и находките потвърждават, че се касае за средновековно селище. Единични находки, засега със случаен характер, има от късноримската епоха – една фибула (тип Виминациум, края на IV – V в.) и няколко фрагмента керамика. При керамиката в рамките на обекта доминират фрагменти на крачно колело, кухненска и трапезна керамика, повечето от тях доста нехарактерни, без покритие, както и оскъден брой глазирана и сграфито керамика. Сграфито керамиката и двете медни монети показват сигурен XII в. на обекта. Среща се обаче и по-дебелостенна керамика от песъчлива глина, на ръчно колело, с релефни знаци по дъната и врязана украса, която е индикатор за наличие на една по-ранна фаза, в границите на X – XI в. Последната се открива заедно с керамика с покритие от златиста ангоба.

Инвентирани са 37 находки, сред които споменатите по-горе монети, ножчета, върхове на стрели, глинени прешлени, накити – пръстен, тока, обеца и др.

В резултат на проведените предварителни разкопки бе предложено пълно археологическо проучване на обекта, като предварително ограничената площ бе съкратена с около 750 кв. м. от изток.

След приключването на разкопките всички сондажи бяха засипани, съгласно сключения договор и изричното настояване на инвеститора.

MEDIEVAL SETTLEMENT IN THE VICINITY OF THE VILLAGE OF ORLOVO, HASKOVO MUNICIPALITY

Galina Grozdanova, Metodi Zlatkov

The preliminary rescue archaeological excavations of the site No. 42 near Orlovo village followed the NAIM – BAS and ICGB bilateral contract for the route of the Natural Gas Interconnector Bulgaria-Greece.

The excavations were carried out for 12 working days in October 2018. The site was located between the modern villages of Orlovo and Mandra, south of the road, on the left bank of Kozletska river. The survey targeted to precise the area, the chronology, the depth of the cultural layers, and to ascertain the presence of archaeological features.

30 trenches were laid according to the specifics of the field and the results of the performed geophysical survey. There was no clearly distinguishable cultural layer. Sixteen archaeological features were registered, dug into the bedrock, beneath the plough layer. Two of them – a dwelling and a pit, were entirely excavated, others – only partly, within the trenches. Pottery allowed distinguishing two chronological sub-phases: between the 2nd half of the 10th – 11th c. and the 12th c.

Two 12th c. coins, tools such as knifes, scissors, clay whorls, arrowheads, a bronze fingering, earing, etc. were documented.

№ 62. ПРЕДВАРИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 27 ПО ТРАСЕТО НА МЕЖДУСИСТЕМНА ГАЗОВА ВРЪЗКА КОМОТИНИ – СТАРА ЗАГОРА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. СТРЕМЦИ, ОБЩИНА КЪРДЖАЛИ

Методи Даскалов, Катя Трендафилова

Проучването се проведе през септември – октомври 2018 г. Дължината на трасето е около 200 м и ширина – 30 м. То следва посока С – Ю. В южната част теренът е със слаб наклон от С към Ю, като денивелацията към С се увеличава. Заема тераса и склон с южно изложение над нивото на Перперешка река. Разполага се на около 1,8 км С – СИ от съвременното с. Стремци и на около 3 – 3,2 км на З от с. Люляково (обр. 1).

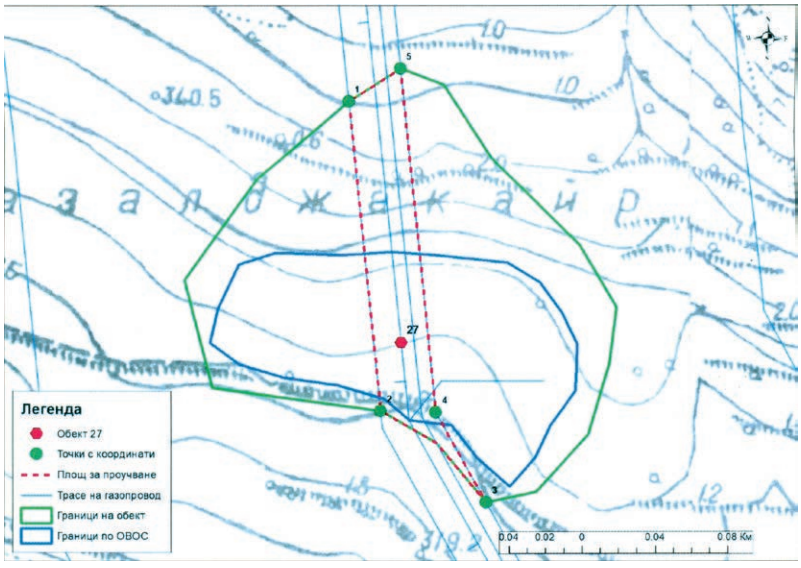
Сондажите са общо 22, с различна дължинажи ширина.

В най-северно и най-южно разположените сондажи (№ 1 и 15) и в № 3 и 4, не се намериха археологически материали. Непосредствено под хумусния пласт (с дебелина около 0,30 м) се появява каменист материков грунт или материкова скала.

В Сондажи № 2 и 5 се констатира увеличаване на черноземния пласт в западна посока. В сондаж № 2 на отделни места в северните профили са регистрирани ивици от сивкава пръст (до 30 см), съдържащи дребни въгленчета и частици опалена глина, както и сравнително повече фрагменти от съдове. Някои са характерни: устия, дъна и стени с врязана линейно-вълниста украса. Оцветяването, плътността и съдържащите се материали позволяват ивиците да се определят като културен пласт. В Сондаж № 5 материкът е на различна дълбочина: в западния край на 0,30 м, в източния до 0,70 – 0,80 м, се срещат малки нехарактерни фрагменти от късноантична битова и строителна керамика. Те кореспондират с медната монета от среда/втора половина на IV в. (от Сондаж № 2). В северния профил на места също се проследява сивкавия пласт с въглени и късчета опалена глина.

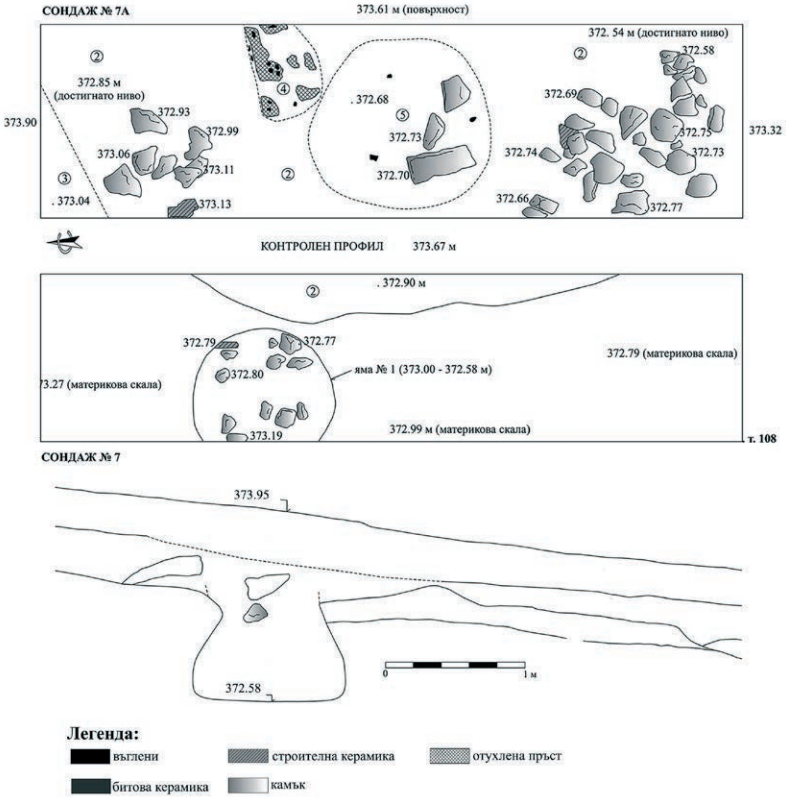
В Сондажи № 8 и 9 има отделни фрагменти средновековна керамика. Част от тях са устия и дъна. Не са регистрирани концентрации, останки от съоръжения и структури. Освен фрагментите, в Сондаж № 9, е намерен фолис на Константин VII.

В Сондажи № 10, 11, 14 и 18 има значителен хумусен пласт (стерилната пръст е на дълб. 0,70 до 1,10 м) с фрагменти битова керамика, късчета от мазилки и въглени. Характерните са малко. Няма данни за съоръжения и структури.

Обр. 1. Разположение на трасето и Обект № 27 (М 1:25 000)

Fig. 1. Location of the pipeline's layout and Site No. 27 (Scale 1:25 000)

Обр. 2. Разкрити структури в Сондаж № 7 и 7А и западен профил (изр. Ю. Пулчев)

Fig. 2. Structures uncovered in Trench Nos. 7 and 7a and the W cross-section (by Yu. Pulchev)

В Сондаж № 12 на дълбочина 0,60 – 0,70 м са регистрирани каменни струпвания. В него има сравнително повече керамични фрагменти.

Наблюденията в сондажите по източната граница (№ 21 и 22) показаха нанасяне на стерилна почва върху хумусен пласт с археологически материали (битова и строителна керамика), вероятно при култивирането.

Обр. 3. Структурите в Сондаж № 7 и 7А (поглед от юг)

Fig. 3. Structures in Trench Nos. 7 and 7a (view from the south)

В Сондаж № 6, и разширения му, в рамките на вкопаването има регистрирани каменни струпвания (от облицовки на стените?) или за укрепване на дървени подпорни греди. Сивият на цвят пласт е добре изразен, той е наситен със значително повече въглени, късчета опалена глина и керамични фрагменти: устия, дъна и стени от гърнета с или без дръжки (някои – с врязана украса), дръжки с набождания, фрагменти от амфори, голям фрагмент от кана с ойнохоевидно устие. Находките от това съоръжение са монета (анонимен фолис клас 2 (976 – 1028, отсечена при Василий II и Константин VIII); нагръдно кръстче, фрагменти от гривни, медни игли, ножче, шило, част от устие на меден съд).

Съоръжения са разкрити и в Сондаж № 7: 2 ями и вкопана структура (жилище?), с ориентация по световните посоки и сигурна дължина С – Ю около 4,30 м) с камъни в запълването (обр. 2 и 3). Едната от ямите е непосредствено от запад. Има форма на пресечен конус, вкопана е в материка. Запълнена е с тъмна пръст, със сравнително малко дребни керамични фрагменти и отделни въглени. Вероятно е използвана за хранилище (обр. 2). Другата е в рамките на съоръжението, северно от нея има следи от огнище. Запълването е с тъмна пръст, наситена с много въглени, има голяма количество битова керамика (от гърнета с и без дръжки, съдове за пиене и съхранение на продукти) и др. находки (огрибка, ножче, шило, лунула от обеца, фрагменти от стъклени и метални гривни, монета – тетартерон на Йоан Комнин II (1118 – 1143).

В сондажите са намерени плоски късове силно опалена глинена замазка (фрагменти от куполи или скари на пещи?), различни по големина парчета желязна шлака, топчета (с големина на орех) от чисто желязо. Фазов и микроскопски анализ дава основания за изводи: едната част са останки от металургична дейност, свързана с нагряване на железни руди в редукционна атмосфера, при което оксидите се редуцират до метално желязо. Най-силен аргумент за направените предположения е намереното елементно желязо (металните топчета). Те са могли да бъдат използвани за последващо коване и направа на различни предмети.

Поради ограничения период на проучването в някои сондажи (основно с № от 17 до 22) не е достигнат материк или стерилен грунт.

Инвентирани са 38 находки от стъкло, метал и глина.

Основни изводи:

Обектът вероятно се развива към изток, върху неголямо възвишение (обр. 1). Находките предполагат хронологично отнасяне към периода на късната античност (IV – V **в.),** които са до 8 – 10 %. Не са засегнати структури от късната античност. Останалите материали са от средновековието (X – XII в.). Находките позволяват да се предположи сравнително интензивно обитаване на мястото. Характерът на обекта: отделни жилищни или стопански съоръжения, обособена част от „селищна структура“ не може да бъде определен с ограничени сондажи

Трасето на газопровода преминава през западната му периферия. Културният пласт е уловим на места („петна“), вероятно свързани с негативни разпръснати структури. Със сигурност са регистрирани в Сондажи № 6 и 7 (обр. 2 и 3). Намирането на пръснати камъни в дълбочина предполага възможното им използване при изграждане на съоръженията.

Намерените над 30 фрагмента от шлака и късчета желязо, продукт от добив на място, предполагат занаятчийска работилница на място. За керамично производство подсказват фрагменти от скари, вероятно от двукамерни пещи за изпичане на съдове.

Обектът се намира северозападно на около 4,5 – 5 км по права линия от Перперикон (има зрителна връзка). Разполагането му на склон и тераса с южно изложение до Перперешка река, с благоприятни условия за живот и комуникации дават основание за предполагане на селищна структура, свързана с големия водещ център в региона, а вероятно и с рудните разработки в близост.

PRELIMINARY ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF SITE NO. 27 ON THE LAYOUT OF GAS INTERCONNECTOR KOMOTINI – STARA ZAGORA (ON THE LAND OF STREMTSI VILLAGE, KARDZHALI MUNICIPALITY)

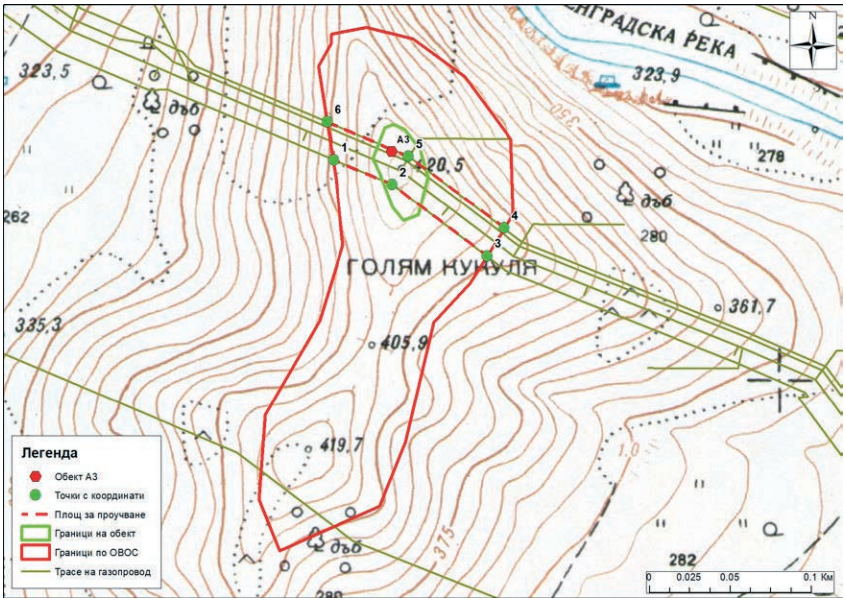
Metodi Daskalov, Katya Trendafilova

The explored area was located on a ledge and a slope exposed to the south above Perpereshka River, in proximity of the local center Perperikon and the ancient mines (map: Fig. 1). Archaeological finds (pottery, metal finds, and coins), belonging to two periods: Late Antiquity (4th – 5th c.) and the Middle Ages (10th – 12th c.) were revealed. The late antique materials were approx. 10 % and no structures or features were documented. Medieval negative features: pits, probably dwellings, and others with yet unidentified function, were uncovered in Trenches Nos. 6 and 7 (Figs. 2 and 3). Some finds (slag, iron balls, pieces of daub and kiln grids) allowed suggesting that this was an artisanal area.

№ 63. КАМЕННА СТРУКТУРА ОТ КРАЯ НА XIX – XX В., С. КИРКОВО, ОБЩИНА КИРКОВО

Катя Меламед, Камен Клисуранов

Обект А3 по трасето на Междусистемна газова връзка Гърция – България – с. Кирково, община Кирково, е разположен на билото на връх Голям Кукуля в покрайнините на с. Кирково, в рехава дъбова гора и храсталак. Надморската му височина е приблизително 420 м, трудно достъпен. Подходът към това ограждане е възможен само от север и юг, макар и стръмен. Покрива площ от 0,7 дка в сервитута.

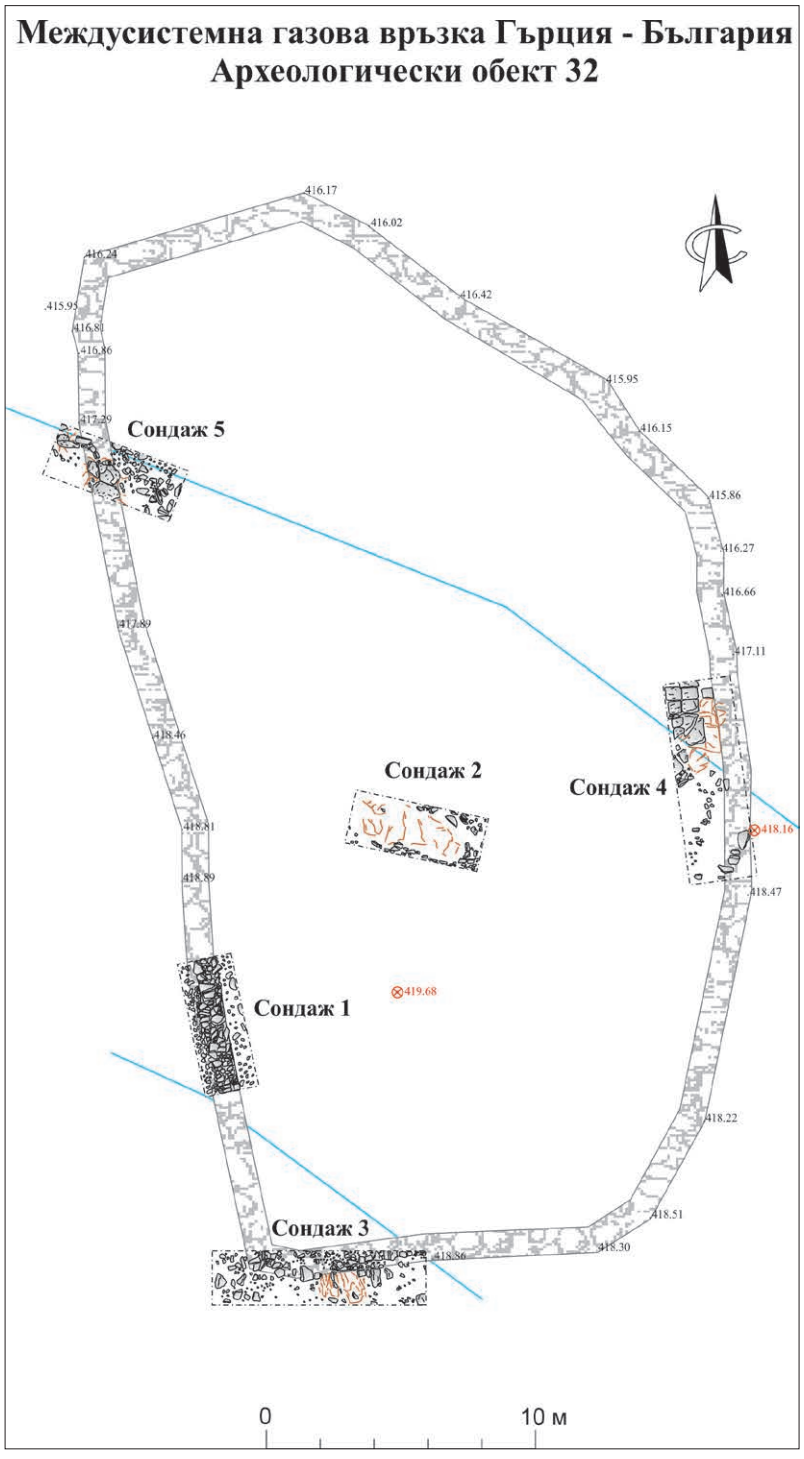
Обр. 1. Кирково. Карта 1:5000 с отбелязан връх Голям Кукуля и Обект А3

Fig. 1. Kirkovo. Map 1:5000 with locations of Golyam Kukulya Peak and Site A3

Първоначалният оглед установи, че билото на хълма е обградено от всички страни със стена, наредена от необработени камъни, най-често плочести, без спойка. Консултацията със Стела Тодорова, геолог от Кърджали, определи скалите като мусковити гнайси или шисти, както и нискокачествен мрамор.

Направиха се 6 сондажа – един в средата на огрждането и останалите – в различни участъци от стената.

Навсякъде профилите показват една и съща картина – дебел слой дъбови листа, под него – слой от кафява горска почва с дебелина между 15 и 20 см и под него – скалната структура на хълма, напоена с жълта глина. Огледът на околните хълмове показва същата структура.

Обр. 2. План на каменната структура

Fig. 2. Plan of the stone structure

Сондажите не предоставиха археологически материали. Открих се единствено три малки къса от тухли и два фрагмента – единият устие – от керамични съдове с дата XX в.

Допускаме, че по някое време хълмът е използван за добив на шистови плочи за покривите на селата наоколо. След това е ограден със стена, за да служи като овча кошара, най-вероятно свързана със село Жерка, разположено на съседен връх, сега изоставено. Това заключение се потвърждава и от спомените на местните хора, както и от етнографските ни наблюдения в района.

На пръв поглед структурата напомни силно няколко сходни обекта в северозападните Родопи, разположени предимно около Чепинската котловина, в голямата територия на Велинград (Байраков 2017). Представляват ограждания от необработен камък, споен с глинеста пръст. Планът им следва конфигурацията на билото на хълм. Според керамичните фрагменти и метални артефакти са датирани в Желязната епоха – V – I в. пр. Хр., като някои от тях служат до IV в. сл. Хр. Интерпретацията на тези структури все още изисква допълнителни аргументи в една или друга насока. Според Д. Байраков находките, открити в тях, имат двоен характер, който може да се разбира едновременно и като стопански, и като култов (Байраков 2017, 459).

Независимо от външната прилика, липсата на керамични фрагменти и допълнителни градежи вътре в ограденото пространство затвърди извода за късната дата на ограждането и то се представи пред Приемателната комисия като най-добре археологически проучена и документирана овча кошара.

Въз основа на описаните резултати научният екип предлага окончателно освобождаване на терена за инвеститорските намерения.

Литература

Байраков 2017: Д. Байраков. Няколко обекта от Чепинската котловина – проблеми на интерпретацията. – КРАТІΣΤΟΣ. Сборник в чест на професор Петър Делев. София, 2017, 446 – 462.

STONE STRUCTURE FROM THE LATE 19TH – 20TH C. IN KIRKOVO, MUNICIPALITY OF KIRKOVO

Katya Melamed, Kamen Klisuranov

Site A3 along the Greece – Bulgaria Gas Interconnection is located over the ridge of Golyam Kukulya Peak in the outskirts of Kirkovo village, within a loose oak forest and bushes. Its altitude is approximately 420 m, difficult to reach. Access to this enclosure is only possible from the north and south, albeit steep. The structure covers an area of 0.7 decares in the easement.

Обр. 3. Каменна структура – детайл от стената

Fig. 3. The stone structure – detail from the wall

The initial survey found that the ridge of the hill is surrounded by all sides with a wall made of rough stones, mostly flat in shape, without any binding. The consultation with Stella Todorova, a geologist from Kardzhali, determined the rocks as muscovite Gneiss or Schist as well as low-quality marble.

Six trenches were made - one in the middle of the enclosure and the others – in different sectors of the wall. All the cross-sections show the same picture – a thick layer of oak leaves, beneath it – a layer of brown forest soil, between 15 and 20 cm thick, and beneath it – the rock structure of the hill soaked with yellow clay. The view of the surrounding hills shows the same structure.

The trenches did not provide any archaeological artifacts. Only three small pieces of bricks and two fragments – one of them a rim – of ceramic pots appeared dating back to the 20th c.

Perhaps at some point the hill was used to extract Schist slabs for the roofs of the houses in the surrounding countryside. It was then fenced with a wall to serve as sheep's cot, probably connected to the village of Zherka, situated on a neighboring peak, and now abandoned. This conclusion is confirmed by the stories of local people as well as by our ethnographic observations in the area.

At first glance, the structure over Golyam Kukulya reminded strongly several similar sites in the Northwest Rhodope Mountains, located mainly along the Chepino Hollow, in the vast area around Velingrad (Байраков 2017). They are enclosures of untreated stone, bonded with clayey soil. Their plan follows the configuration of the ridge on a hill. Judging from the pottery fragments and metal artifacts found there, the structures are dating from the Iron Age – 5th – 1st c. BC some of them serving until the 4th c. AD. Their interpretation still requires additional arguments in one direction or another. However, according to D. Bayrakov, the artifacts found in them have a double nature that can be understood both as utilitarian or cult ones.

Regardless of the external similarity, the lack of pottery fragments and additional constructions inside the enclosed space reinforced the conclusion of the late date of the Kirkovo structure, and it was presented to the Commission of the Ministry of Culture as the best archaeologically researched and documented sheep's cot.

Grounded on the results described, the archaeological team offered a final release of the plot for the investor's intentions.

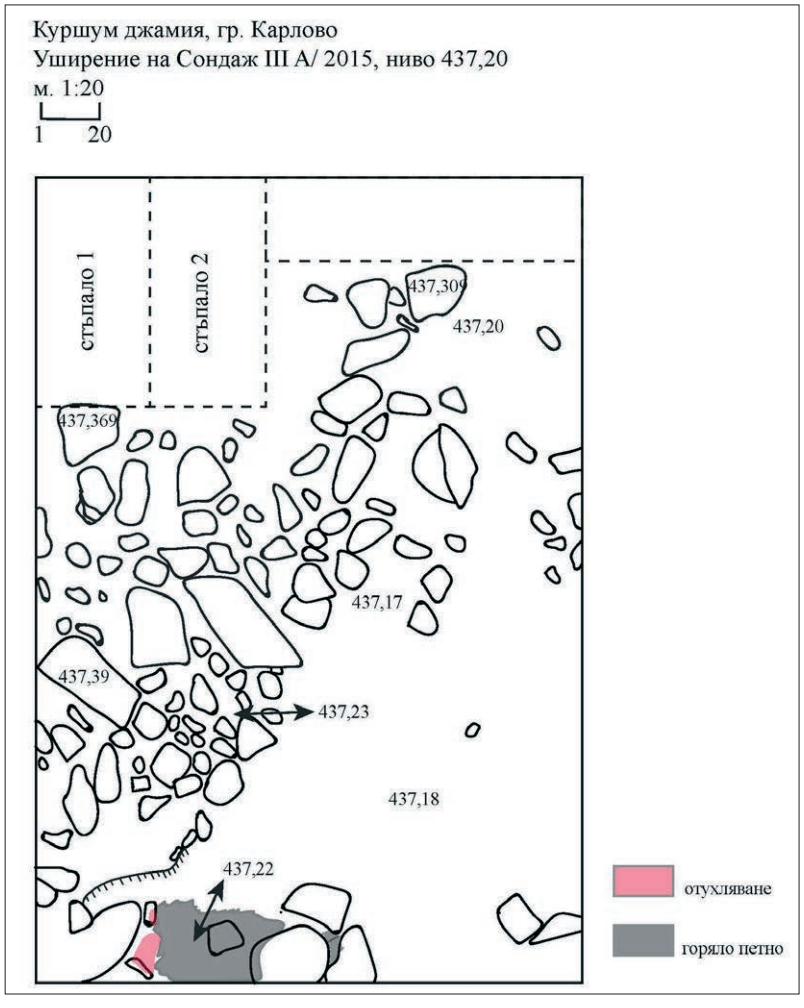
№ 64. СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА „КУРШУМ ДЖАМИЯ“, ГР. КАРЛОВО

Елена Василева, Габриела Райкова

Първите сондажни проучвания са извършени през 2015 г. и имат за задача установяване характера на напластяванията и наличието на предполагаеми културни останки от предидущи периоди на терена, преди построяването на джамията, както и проучване състоянието на основите и структурите ѝ, установяване на периоди в изграждането ѝ, етапи и характер на реконструкции, извършването на цялостно геодезическо и архитектурно заснемане. Сондажите в интериора достигат в дълбочина до 2,10 м от нивото на керамичната настилка. Там, под пласт от черна пръст под основите на южната стена се появяват камъни с различни размери, сред които и такива със следи от обработка, някои от които подредени, създавайки усещането за бордюр на основата на стена, която е била подредена в гнездо в основната ронлива скала. Камъните нямат характера на тези използвани в строежа.

След демонтирането на керамичната настилка и откриването на останките от първоначалния дървен под на джамията, на дълб. между 1 – 1,45 м се появява рохкав насип, примесен с фрагментирана обикновена битова керамика от средновековието, въглени, кости и зъби от животни и орязана, силно обезличена монета от XIII в.

Сондажното проучване, извършено през 2018 г. е продължение на предходните разкопки. Поради ограниченото финансиране и краткия срок (10 дни), бе направен сондаж в молитвения салон на джамията. Той е продължение на сондаж № IIIA/2015 г. и е с размери: СЗ – ЮЗ: 2,84 м и ЮИ – СИ: 2 м (обр. 1). Напластяванията потвърждават направените през 2015 г. изводи относно напластяванията под подовото ниво. По време на проучването са регистрирани и проучени две ями. Яма № 1 (дълб. 0,50 м от с.н.) е с диам. 0,60 м и отухлена периферия (обр. 2). Тя може да се интерпретира като строителна яма, с пълнеж от натрошени тухли. Яма № 2 (дълб. 0,90 м от с.н.). Границите ѝ са трудно различими и е с приблизителен диам. 0,40 м. По периферията ѝ са разчистени няколко средно големи, необработени камъка. В пълнежа се откриха няколко фрагмента керамика от тънкостенни, трапезни съдове (XIII в.). Под яма № 2 е разчистено каменно струпване с приблизително кръгла форма и размери: 1,10 (С – Ю) – 0,90 м (И – З). След заснемането на каменното струпване, то е демонтирано и под него е регистрирано отоплително съоръжение (малка пещ?). Пръстта в съоръжението е горяла, откриват се множество дребни въглени и фрагменти керамика (XIII в.). В профила над съоръжението е регистрирано отухляване с полукръгла форма,

Обр. 1. Уширение на сондаж IIIA

Fig. 1. Extension of trench IIIA

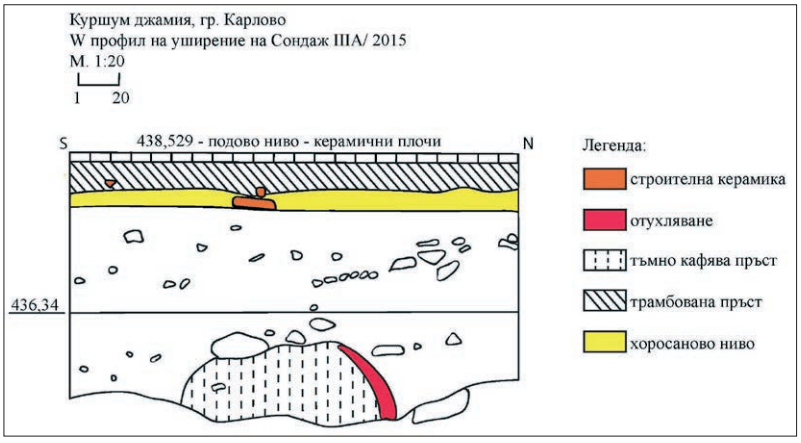
което може да се интерпретира като свод (обр. 2). Самата тя е ограничена от два камъка от източната страна. Друг камък маркира подовото ниво на съоръжението. То е с диам. 0,80 м. Други структури не са регистрирани. Откритите археологически материали са 3 бр. бронзови монети (коруби), латински имитации от XIII в. Керамичният материал показва използването на тънкостенни, трапезни съдове, изработени от добре пречистена глина с украса от врязани вълнообразни линии.

Обр. 2. Яма № 1

Fig. 2. Pit No. 1

Постигнатите резултати от проучванията на терена около и под пода на Куршум джамия показват, че на това място има следи от използването му за различни цели и през различни епохи. Най-ранните следи от ползване на терена са незначителните количества от груба ръчно работена керамика – части от голям съд и монетата на Аполония Понтика от IV в. пр. Хр., открити в насипа над съоръжение от камъни през 2015 г. Следващата дата на използване на терена може да се отнесе в XIII в. Джамията засега има два периода на построяване – 1485 г. с дървен под върху хоросанов насип и плитък куполен портик и преустройство, не по-рано от края на XVII – началото на XVIII в., когато се оформя дървеният портик пред входа, настила се подът с керамични плочи, а в интериора се оформя минбарът с китапкюшеси в югозападния ъгъл и балкон върху скулптирани колонки до северната стена. И двата етапа не засягат първоначалния план и конструкции. Два пласта е и стенописната украса във вътрешността и на северната фасада.

Обр. 3. Западен профил на сондаж IIIA

Fig. 3. Western cross-section of trench IIIA

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF "KURSHUM MOSQUE", KARLOVO

Elena Vassileva, Gabriela Raykova

Initially, the ceramic flooring was dismantled and the remains of the original wooden floor of the mosque were revealed. At depths of 1 – 1.45 m a loose earth, mixed with fragmented medieval ceramics, charcoal, animal bones and teeth, and a very abraded 13th century coin appeared.

Due to the limited funding and the short term (10 days), only one trench was made in the mosque's prayer hall. During the excavation two pits were recorded and explored. Below pit No. 2, a pile with roughly round shape was unearthed. After the stone pile was documented it was dismantled and a heating facility (small furnace) was registered under it. No other structures were recorded. The collected archaeological materials consisted of three 13th c. bronze coins, Latin imitations. The pottery was represented by thin-walled tableware with incised wavy lines made of well-purified clay.

№ 65. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ИЗГОРЯЛАТА ЦЪРКВА „СВ. ГЕОРГИ“ В С. СВЕЖЕН, ОБЩИНА БРЕЗОВО

Мартин Христов, Филип Петрунов, Виолина Кирякова

Археологическите проучвания са проведени на два етапа на основание Договори № НИД-06-7/14.03.2018 г. и № НИД-06-44/23.07.2018 г. от 20.04.2018 г. до 29.04.2018 г. и от 12.08.2018 г. до 24.08.2018 г. между Национален исторически музей и Община Брезово и Разрешение за спасително археологическо проучване № 58/21.03.2018 г. Повод за проучванията е проект „Консервация, реставрация и експониране на Аджарската книжовна школа в с. Свежен, община Брезово“ на общината.

Село Свежен е разположено в Сърнена Средна гора и е част от административната територия на община Брезово.

Църквата Св. Георги и нейният двор попадат в УПИ–XVII–141, а надморската височина на това място е средно 735 м. Цели на проучването са: пресечното място на видимите останки от зидове в надлъжна посока изток – запад и север – юг при задигнатата част на терена; уточняване мястото на апсидата, частично разкриване на стените на храма и предолтарното пространство; проучване на предполагаемото място на параклиса- костница в северозападната част на двора на църквата.

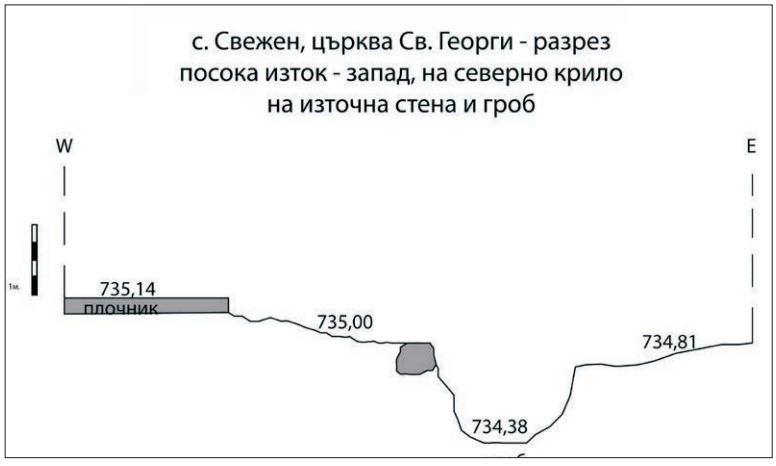
Църквата „Св. Георги“ е опожарена през месец август 1877 г. След това е имало многократни интервенции в църковната сграда, двора към него, както и в гробищната част в края на XIX – началото на XX в., през 1923 г. и през 1950 г. За това свидетелстват както антропологичните проучвания, така и кондиката на втората църква в селото – „Св. Петър и Павел“ (Васев 1941, 260, 435 – 438; Балтов 2017, 24; Балтов 1978, 2 – 3).

В най-източната част на имота е разкрита апсидата, олтарното, предолтарното пространство и източната стена на църквата. Дебелината на зида на храма достига до 1,10 – 1,20 м, като при апсидата е 1,30 м. Изграден е от ломени камъни на калова спойка. Запазени са до три реда от най-долната част на градежа. Последният е положен върху стерилна пръст от жълтосива и глинеста пръст. Северната стена на сградата попада под съвременен зид от ломени камъни.

Западно от тях е разкрит вътрешният плочник на църквата. Той е от сиви правоъгълни плочи с дебелина до 3 см и ориентация изток – запад. Те са сложени върху бяла хоросанова подложка, в която има и керемиди. Установени са две стъпала, като западното е по-високо и достига до 15 см. Източното, което е по-близко до мястото на иконостаса е до 4 см.

Всички те попадат в квадрати Л12, Л13, М12, М13, Н12 и Н13.

В кв. Л12 и М12 са открити са две железни оси, поставени в дупки на камъни с едри размери и укрепени с олово, които са служили за поставяне на дървена колона отгоре. Разстоянието между тях е 2,20 м. Предвид малката ширина между тях и несъответствието с ширината на апсидата не може да се приеме, че те показват ширината на централния кораб. На този етап тяхната функция остава неясна, но е напълно възможно това да са останки от по-рано изграден храм, за който има и писмени свидетелства от 30-те години на XVII век (Дончева-Панайотова 2015, 25 – 26).

Обр. 1. Село Свежен, църква „Св. Георги“, гроб № 1 – разрез

Fig. 1. Svezhen village, “St. George” Church, Grave No. 1 – cross-section

Западният зид е разположен в кв. Л8, М8, Н8 и неговата дебелина е до 1,10 м. Изграден е от ломени камъни с едри до дребни размери на калова спойка. Последните се откриват преди всичко в пълнежа на зида. Само при него е запазена частично бяла хоросанова обмазка на стените. Плочите на западния вход липсват вследствие разрушаването на църквата. От външната са разкрити някои от запазените плочи от плочника.

Южният зид е проследен по цялата му дължина. Нарушенията от разрушаването на храма при него са най-големи. Дебелината му е като на западния зид – до 1,10 – 1,20 м. Начинът на градеж е напълно идентичен с останалата част на църквата – ломени камъни с различни размери на калова спойка. В средната част на южния зид са открити и плочите от стъпалата пред южния вход на църквата.

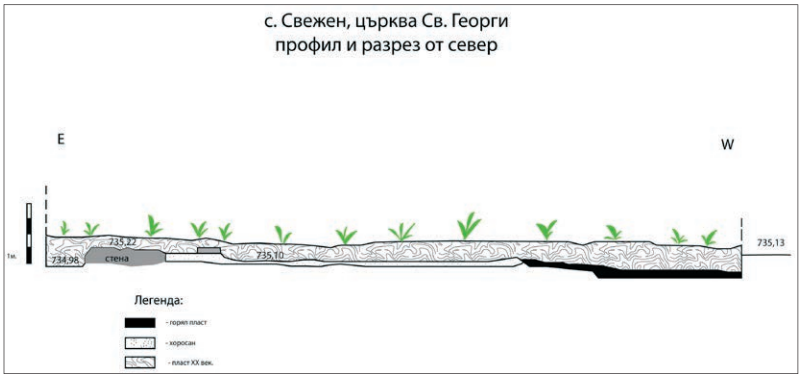
От южната и западната страна на църковната сграда са открити и фрагменти от външния плочник на двора на храма. Разликата в нивата на външния плочник и нивото на вътрешния плочник предполагат наличието на вътрешно стъпало в църквата, както и на такова от външната му страна.

Проучен е и един вторичен гроб, който е разположен между източния зид и апсидата от външната страна на храма (обр. 1). В овална като форма яма са сложени два индивида на различна възраст. Предвид сведенията за разкопки от свещеника на църквата през 50-те години на XX в. и наличието на значително количество горели керемиди и камъни над гроба, може да се допусне, че той е направен по това време.

Пластът над тях и от пепелявосива пръст, наситена с керемиди, камъни и ковани гвоздеи, бронзови и оловни стопилки – материално доказателство за опожаряването на църквата през 1877 г. (обр. 2).

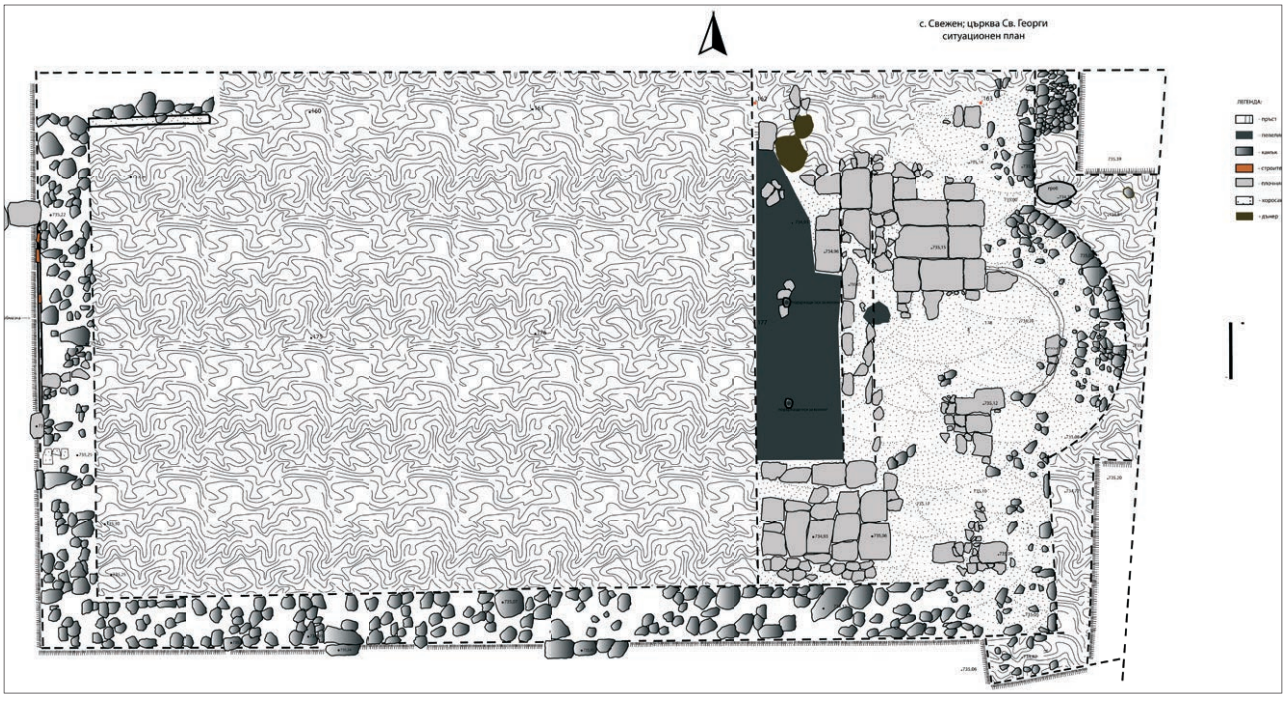
Най-ранният открит материал датира от първата четвърт на XIX век. Кога е построен храмът не може да се каже точно поради отсъствието на категорични данни, но това вероятно е станало в края на XVIII – началото на XIX век.

Проучванията дадоха и реалните размери на храма „Св. Георги“ – обща външна дължина 24,40 м, външна дължина на рамото – 22,80 м, вътрешна дължина на рамото – 20,55 м, външна ширина 13,50 м и вътрешна ширина – 11,05 м. Нейният тип вероятно е базиликален с

Обр. 2. Село Свежен, църква „Св. Георги“ – профил

Fig. 2. Svezhen village, “St. George” Church, cross-section

Обр. 3. Село Свежен, църква „Св. Георги“ – ситуационен план

Fig. 3. Svezhen village, “St. George” Church – plan

три кораба (обр. 3). Във височина, в горната си част се предполага, че тя е била изградена от дърво и само до височината малко над входовете и била с каменен градеж.

Проучванията на видимите останки от зидове в надлъжна посока изток – запад и север – юг при задигнатата част на терена показаха, че става въпрос за съвременен зид, който има конструктивна връзка с този, които лежи над северната стена на църквата. Хронологически те са направени след разрушаването на храма и камъните от неговите стени са вложени в по-късните зидове. Те от своя страна следват разширяването на улицата от източната страна на църквата, когато е изградена опорна стена, която отстои на 50 см от апсидата на храма. Оградният зид на църквата е разположен още по на запад, при второто видимо задигане на терена и ограничава гробищната част на изток.

Проучванията на параклиса-костница показаха наличието на концентрации от човешки кости и два черепа. Те маркират категорично мястото на костницата. Следи от дървената конструкция са открити само от югозападната част. Вероятно костите от параклиса и гробището са многократно разбърквани, за което свидетелстват и проучванията на С. Васев (Васев 1941, 260, 435 – 438).

Литература

Балтов 2017: Ив. Балтов. История на село Аджар – Свежен, Караджагска нахия. – Карлово, 2017.

Балтов 1978: Ф. Балтов. Кондика на храма „Св. Св. Ап. Петър и Павел", с. Свежен – Пловдивски окръг, Карловска духовна околия. Карлово, 1978, непубликувана.

Васев 1941: С. Васев. Измерване на черепи в България. – Сборник на Българската академия на науките и изкуствата, клон Природо-математичен, София, 1941, 35, 17, 255 – 450.

Дончева-Панайотова 2015: Н. Дончева-Панайотова. Аджарски книжовници-илюстратори от XVII век. В. Търново, 2015.

ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF THE "ST. GEOGRE" CHURCH IN THE VILLAGE OF SVEZHEN, BREZOVO MUNICIPALITY

Martin Hristov, Filip Petrunov, Violina Kiryakova

"St. George" church was set on fire in 1877. The excavated walls of the church measured 24.80 m in length and 13.50 m in width. This church was built in the end of the 18th – beginning of the 19th c.

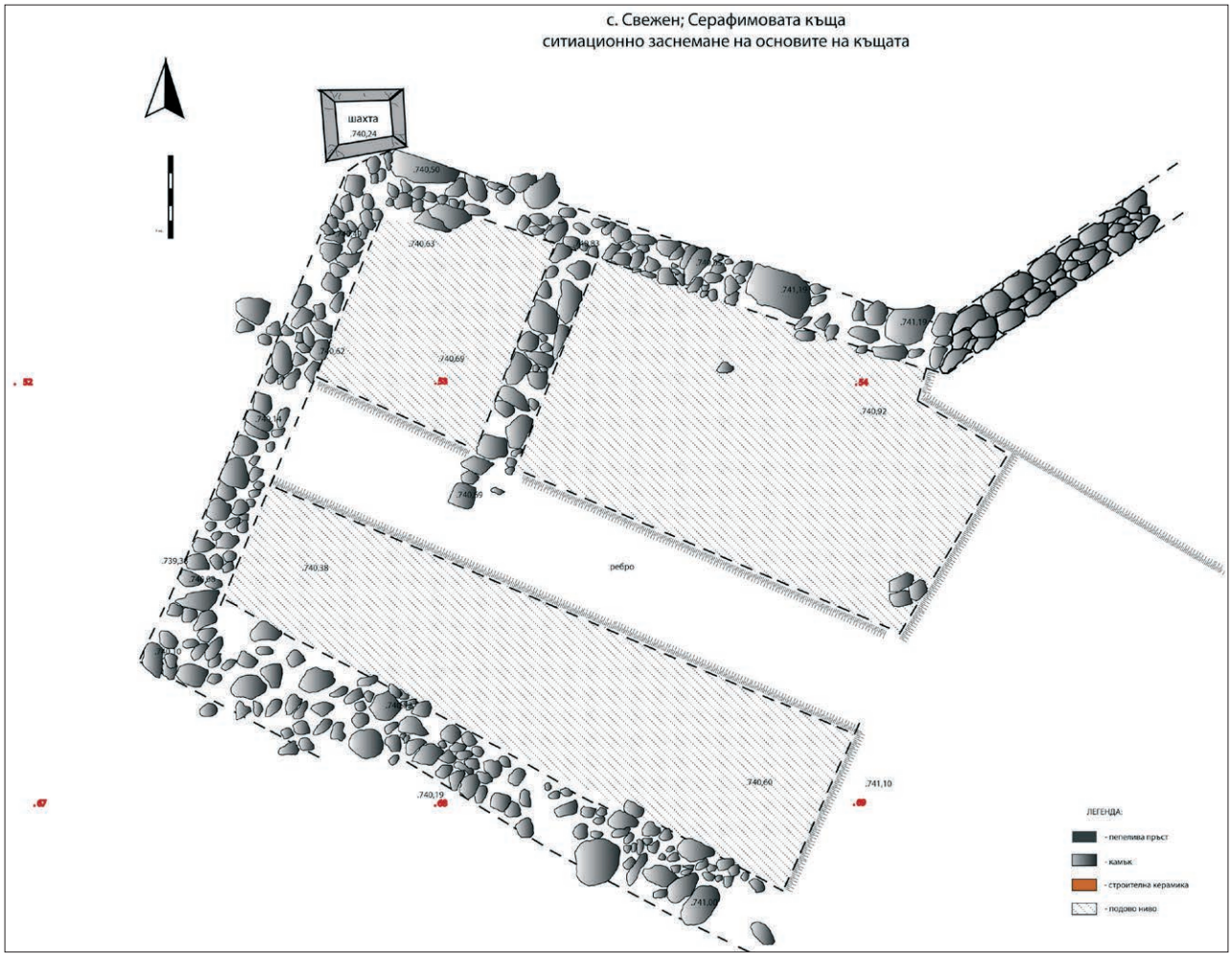
№ 66. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ДВОРА НА КЪЩАТА НА ПОЛК. ВЛ. СЕРАФИМОВ В С. СВЕЖЕН, ОБЩИНА БРЕЗОВО

Мартин Христов, Филип Петрунов, Виолина Кирякова

Археологическите проучвания се проведоха от 14.04.2018 г. до 19.04.2018 г., на основание Договор НИД-06-8/14.03.2018 г. между Национален исторически музей и Община Брезово и Разрешение за спасително археологическо проучване № 57/21.03.2018 г. Повод за проучванията е проект „Консервация, реставрация и експониране на родната къща на полковник Владимир Серафимов с интерактивен музей в с. Свежен, община Брезово".

Къщата на полк. Вл. Серафимов попада в УПИ XV–128+142. Цел е проучването на задигнатото пространство в източната част от двора на къщата на полк. Вл. Серафимов.

При теренното археологическо проучване са открити стени на сграда с трапецовидна форма, като по-широката страна е от югоизточната част (обр. 1). Дължината на сградата според проучванията достига до 8,30 м. Югоизточната страна не е установена, защото попада в съседен частен парцел. Ширината на структурата според северозападния зид е 6,30 м, а в югоизточната част е 7 м. Дебели-

Обр. 1. Село Свежен, двор на къщата на полк. Вл. Серафимов, източна част – ситуационен план

Fig. 1. Svezhen village. Courtyard of the house belonging to colonel Vl. Serafimov, eastern part – a plan

ната на външните стени е до 50 см. Те са изградени от ломени камъни със средни и едри размери. Спойката между тях е от жълтеникава кал. Запазената част от градежа е от два реда, които са фундирани върху жълтеникава глинеста пръст. Вътрешната част е разделена на две помещения със зид, който има дължина 3,40 м и ширина от 45 см. Вътрешното пространство е запълнено със жълтеникава глинеста пръст. Може да се предполага, че зидовете са имали по-голяма височина, подобно на запазената къща на полк. Вл. Серафимов. Следи от дървените конструкции не са запазени. Върху останките от къщата през 50-те – 70-те години на XX в. е натрупан съвременен боклучен насип (обр. 2, 3).

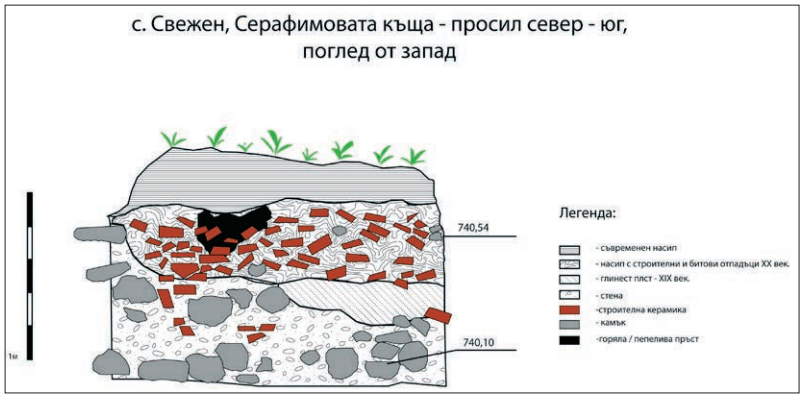

Обр. 2. Село Свежен, двор на къщата на полк. Вл. Серафимов, източна част – профил север – юг

Fig. 2. Svezhen village. Courtyard of the house belonging to colonel Vl. Serafimov, eastern part – N – S cross-section

При проучванията не е установено времето на изграждане на сградата. Предвид най-късните материали, които са открити на терен – началото на XX в., може да се твърди със сигурност, че нейното построяване е преди това.

В северозападната част е установено вкопаване, което е запълнено със значително количество начупени керемиди, фрагменти от подница и стъклени съдове. Над тях пласта е черен, с ниска плътност.

Обр. 3. Село Свежен, двор на къщата на полк. Вл. Серафимов, източна част – профил изток – запад

Fig. 3. Svezhen village. Courtyard of the house belonging to colonel Vl. Serafimov, eastern part – E – W cross-section

Той датира от 50-те до 70-те години на XX в. и според събраната информация е боклучен от съседния двор.

ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION IN THE HOUSE OF COLONEL VL. SERAFIMOV IN THE VILLAGE OF SVEZHEN, BREZOVO MUNICIPALITY

Martin Hristov, Filip Petrunov, Violina Kiryakova

In 2018 a new building was discovered in the yard of the house of Colonel Vl. Serafimov in the village of Svezhen, Brezovo minicipality.

№ 67. СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ДВОРА НА БОЯНСКА ЦЪРКВА „СВ. СВ. НИКОЛА И ПАНТЕЛЕЙМОН“

Виолина Кирякова

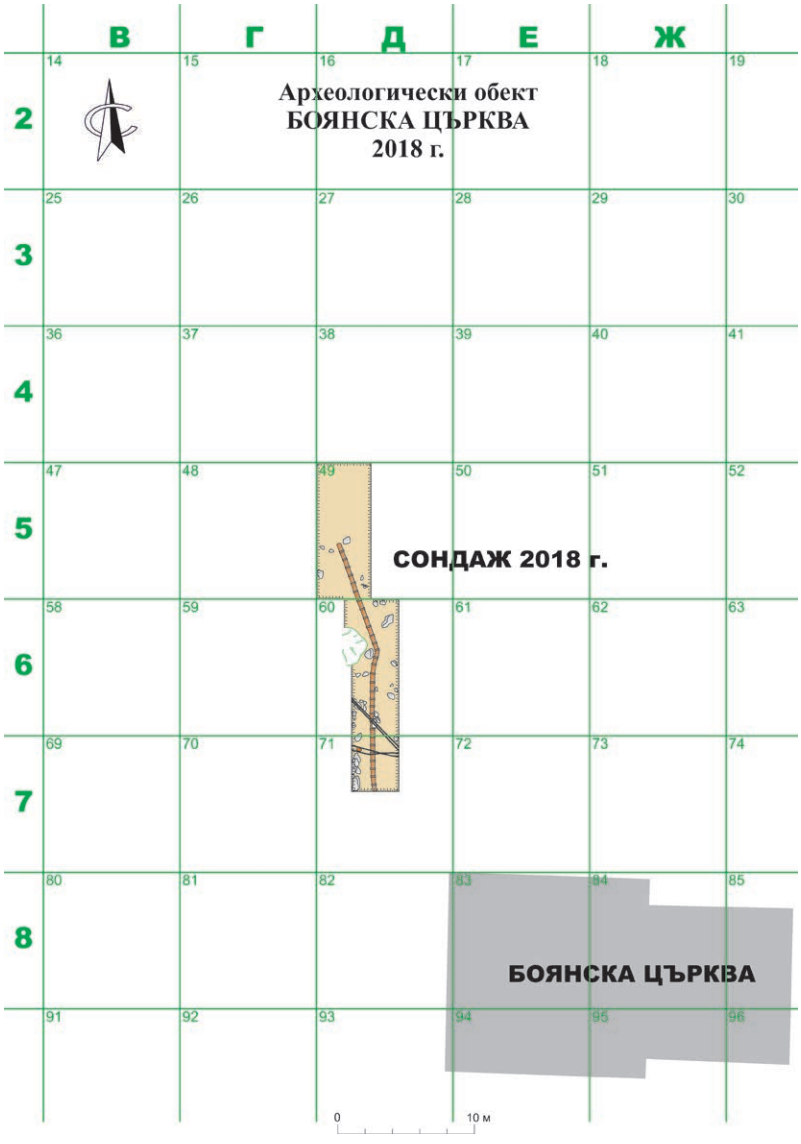
Църквата се намира в град София, кв. Бояна. Проучванията са провокирани от сигнал от ръководството на „Боянска църква“ за оголен керамичен водопровод, след обилните валежи в края на месец юни 2018 г. Преди това, археологически проучвания са проведени през 1985, 1988 и 1989 г. (Димитрова 1986, 175; 1989, 158; 1990, 154 – 155; 1990, 168).

При огледа се установи наличието на керамична тръба, положена северозападно от най-късната пристройка на Боянска църква от XIX век. Тя попада в кв. Д5, Д6 и Д7 на сектор V от разгърнатата работна план-квадратна мрежа. Разкритата част е с обща дължина 9 м и е съставена от 27 сегмента от изпечена глина с тъмночервен цвят, споени с хоросанов разтвор. Диаметър 13 см и дебелина 2 см. В най-северния край, където първоначално бе регистрирана, тръбата е положена върху фракция от дребен чакъл с размери 4 х 7 см, плочест камък с размери 30 х 30 см от изток и подложка от хоросанов разтвор. Следващите няколко сегмента са единствено със странично укрепване от дребни чакъли, а в началото на извивката ѝ тя е затрупана с дребна фракция от хоросанов отпадък примесен с пръст. След плътния кожух от пръст и хоросан се разкри укрепване от камъни с неправилна форма с размери от 3 х 6 до 40 х 70 х 20 см. По цялата си дължина, тръбата е върху подложка от едър чакъл и строителни отпадъци, които да предотвратят пропадания и разместванията в нивелацията. Наклонът е на север, а нивата в двата края са с 20 см разлика. Трасето ѝ се проследи в югоизточна посока към пространството, западно от входа на църквата, където са разположени и шахти от изграждането на плочник около храма през 1917 г. Проучването е реализирано в два сондажа с ширина 2 х 5 и 1,50 х 7 м с дълбочина от 5 до 80 см, изработени са 2 ситуационни заснемания и 2 стратиграфски профила.

Изграждането на тръбата, както и на плочника около Боянската църква са във връзка със смъртта на царица Елеонора Българска на 12 септември 1917 г. и полагането на тленните ѝ останки южно от южната фасада на двуетажния храм. По трасето на разкритата 9 м тръба (до най-близката шахта остава 1 м) се откриват фрагментирани стомни от началото на XX век, както и няколко монети от 1913 и 1917 г. Трасето на шахтите, които очертават права линия западно от църквата с посока север – юг е продължено 7 м в северна посока от керамичната тръба, чиито последни 2 м са извити в западна посока по естествения наклон на терена. В същия участък на „чупката“ има висока акация, която е натиснала сегментите на тръбата и кожуха ѝ, с кореновата си система и е причинила счуп-

вания в тръбопровода на три места. Неговата функционалност е нарушена и от електрически кабели положени през 1975 и 2010 г., които минават на няколко нива напречно над тръбопровода, непосредствено до плочника. При вкопаването на най-ранния електрически кабел, е нарушен сегмент от тръбата, вероятно по това време вече е била затлачена и нефункционална.

В заключение, керамичният тръбопровод е изграден през 1917 г. като преливник на най-северната шахта, отвеждаща дъждовната вода западно от Боянската църква. Тази отводнителна система е изградена през същата година с изграждането на плочник и парково оформление около гроба на царица Елеонора Българска. Преди полагането на плочника на това място функционира кладенец. Това става ясно от фотография, направена на Карел Шкорпил през 1880 г. От същата фотография се вижда, че дворът на църквата в северна и северозападна посока е пълен с каменни кръстове от голям възрожденски некропол, от който към днес са запазени единични фрагментирани или потънали и пропаднали в пръстта надгробия.

Обр. 1. План на обекта

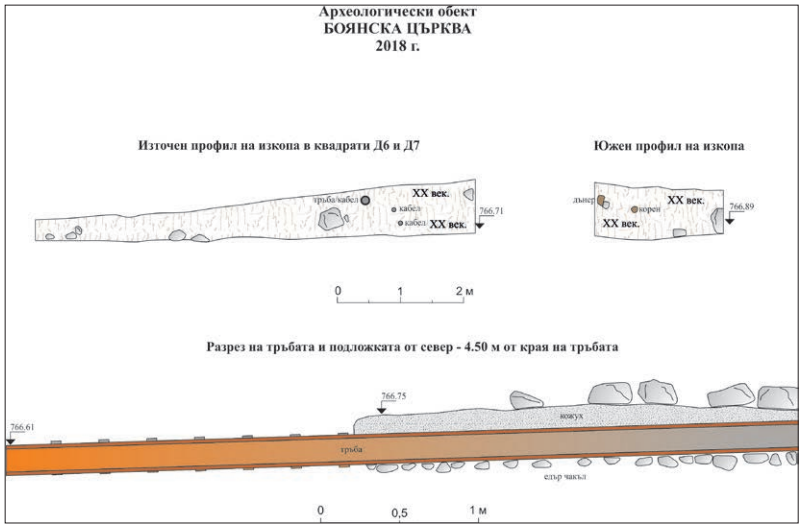
Fig. 1. Plan of the site

При цялостния оглед в двора на Боянската църква бе установено, че по повърхността се откриват множество фрагменти битова керамика, човешки и животински кости, монети и предмети свързани с хилядолетната история на територията на Бояна. Въпреки дългогодишната обработка на терена, са събрани над 40 предмета от мед, олово, бронз и сребро. Те се отнасят към няколко периода: IV – III в. пр. Хр., XII – XIV в., XV – XVII и XIX – XX век. По-интересна находка открита при проучването е сребърен грош на цар Иван Александър с Михаил. Всички тези данни и във връзка с важността на паметника, би следвало да бъдат продължени археологическите разкопки. Северно от църквата, наред с няколкото запазени надгробия е подреден и архитектурен детайл, масивен каменен блок с изсечена арка за нисък свод, вероятно част от по-ранната визия на градежа на църквата. Южно от нея, би следвало да се развива архитектура свързана с експлоатацията ѝ през Второто българско царство. Интересен факт е, че преди Шкорпил, Боянската църква е посетена от В. Григорович, откривателят на Боянският паметник през 1845 г., който описва, че е видял „…развалини около църквата“ от манастирски комплекс или „старо имение“ (Григоровича 1877, 136).

Литература

Григоровича 1877: В. Григоровича. Очаркъ путешествие по Европейской Турціи. Москва, 1877, 136.

Димитрова 1986: Д. Димитрова. Сондажно проучване на „Калояновата част“ от Боянската църква.

Обр. 2. Стратиграфски профили

Fig. 2. Stratigraphic cross-sections

Обр. 3. Монета на цар Иван Александър (1331 – 1371)

Fig. 3. Coin of Tsar Ivan Alexander (1331 – 1371)

– Археологически открития и разкопки през 1985 г., София, 1986, 175 – 176.

Димитрова 1989: Д. Димитрова. Проучвания в и около късновъзрожденската част на „Боянската църква“. – Археологически открития и разкопки през 1988 г., София, 1989, 158.

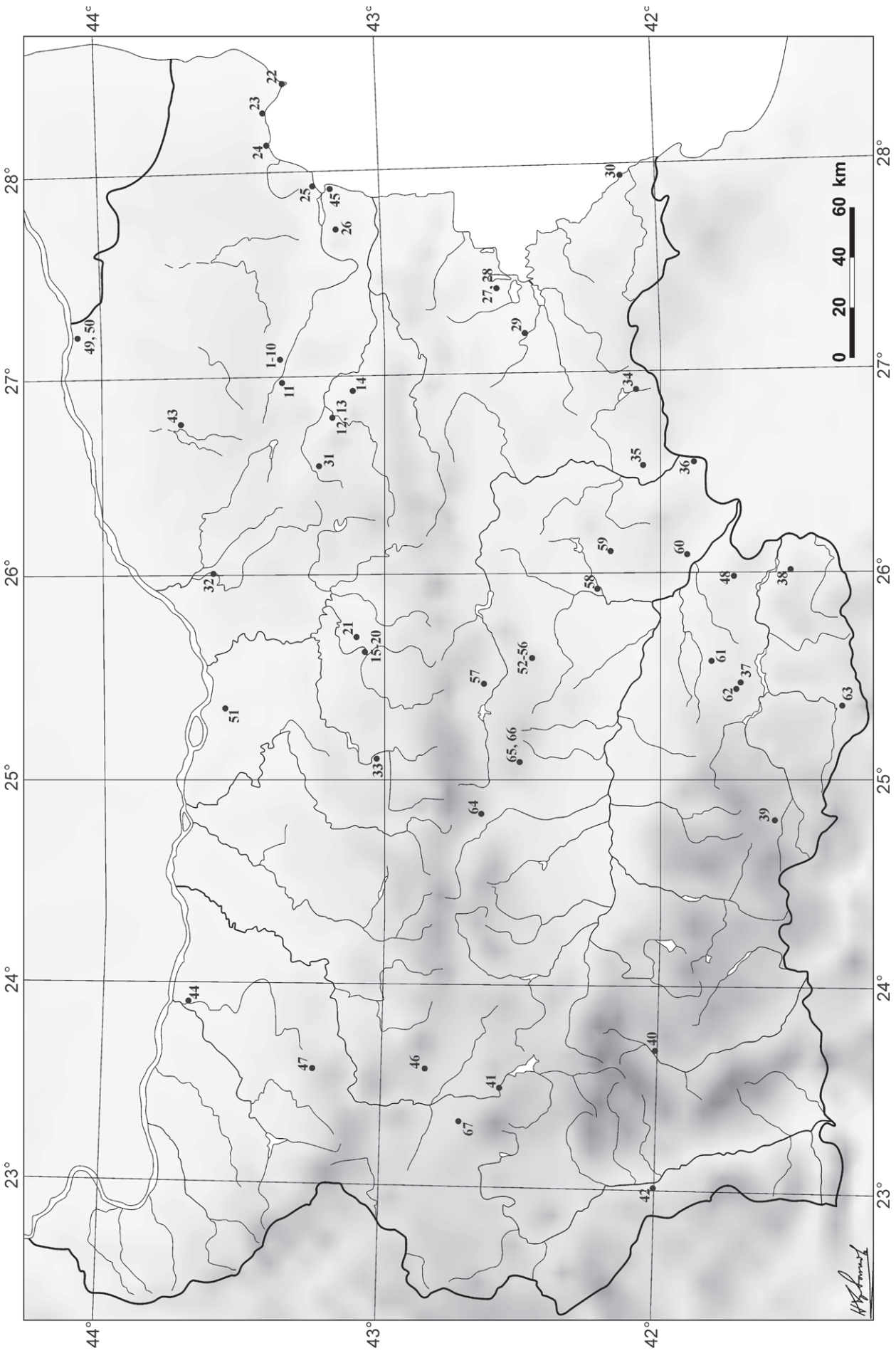
Димитрова 1990: Д. Димитрова. Археологическо проучване за конструктивно укрепване на Боянската църква през 1989 г. – Археологически открития и разкопки през 1989 г., София, 1990, 154 – 155.

Димитрова 1991: Д. Димитрова. Резултати от археологическото проучване на Боянската църква. – Археологически открития и разкопки през 1990 г., София, 1991, 158.

RESCUE EXCAVATIONS IN THE COURTYARD OF BOYANA CHURCH "ST. ST. NICHOLAS AND PANTELEYMON"

Violina Kiryakova

The church is located in Boyana, Sofia. The rescue excavations were undertaken due to the emergency signal from the Boyana church management that after heavy rainfalls at the end of June 2018 a ceramic pipeline was revealed in the courtyard of the church. The exposed part of the pipe had a total length of 9 m and was composed by 27 terracotta segments with dark-red color, cemented with mortar. The layout of the pipeline was traced south – east by the entrance of the church and was part of the drainage system built around the temple in 1917. During the survey of the courtyard of the church many pottery shards, human and animal bones, and coins were registered on the surface. Despite the long-term fieldwork through the years, over 40 artefacts made of copper, lead, bronze, and silver were found. They related to several periods: the 4th – 3rd c. BC, the 12th – 14th c., the 15th – 17th c., and the 19th – 20th c. One of the most interesting finds discovered was a silver coin of Tsar Ivan Alexander with Michael.

44°
43°
42°
28°
27°
26°
25°
24°
23°
0 20 40 60 km
1-10
11
12, 13
14
15, 20
21
22
23
24
25
26
27, 28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49, 50
51
52-56
57
58
59
60
61
62
63
64
65, 66
67

V. АРХЕОЛОГИЧЕСКА КАРТА НА БЪЛГАРИЯ

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ

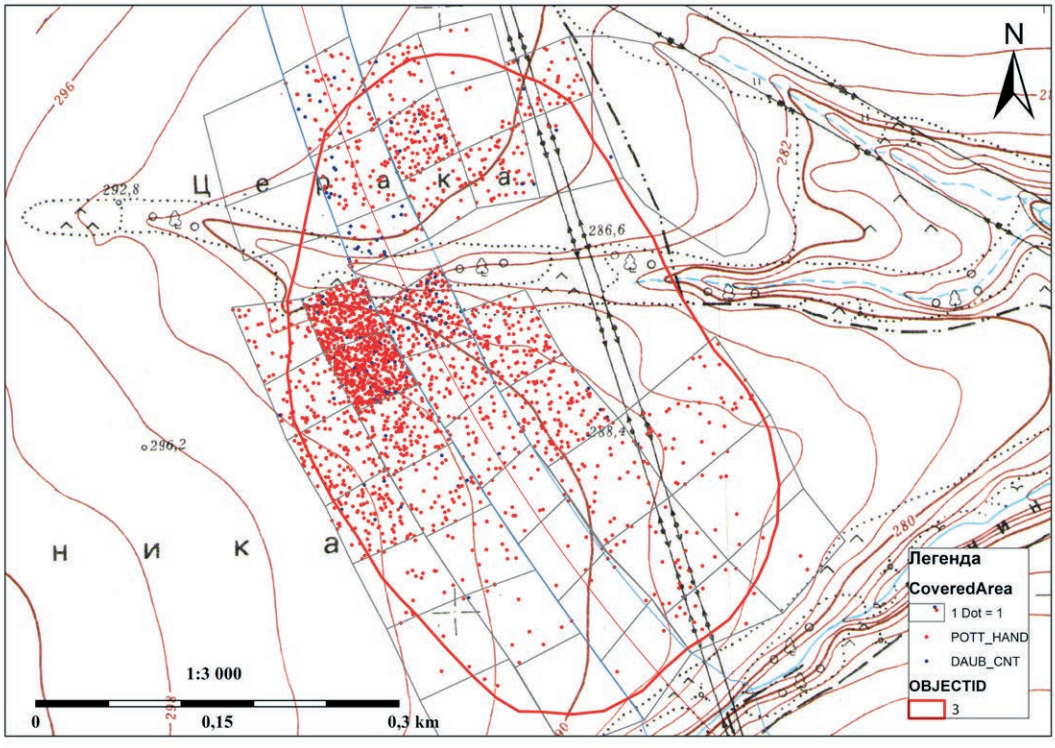
№ 1. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ПЪТ I-1 (E-79) В УЧАСТЪК ВИДИН – РУЖИНЦИ – МОНТАНА

Стефан Александров, Таня Христова, Станимира Танева, Кръстю Чукалев

През ноември и декември 2018 г. в изпълнение на договор между АПИ и НАИМ – БАН бяха проведени теренни издирвания в границите на сервитута на трасето по обособена позиция № 1: участъци Видин – Димово, Димово – Бела – Ружинци, Ружинци – Монтана, като част от реализацията на проект път I-1 /E-79/ Видин – Монтана – Враца.

Теренните издирвания се извършиха в съответствие с общоприетата единна методика, прилагана при работа по инфраструктурни проекти. Екипът[1] проучи проектното трасе в рамките на посочения сервитут, като бяха регистрирани общо осем обекта и една случайна находка (обр. 3).

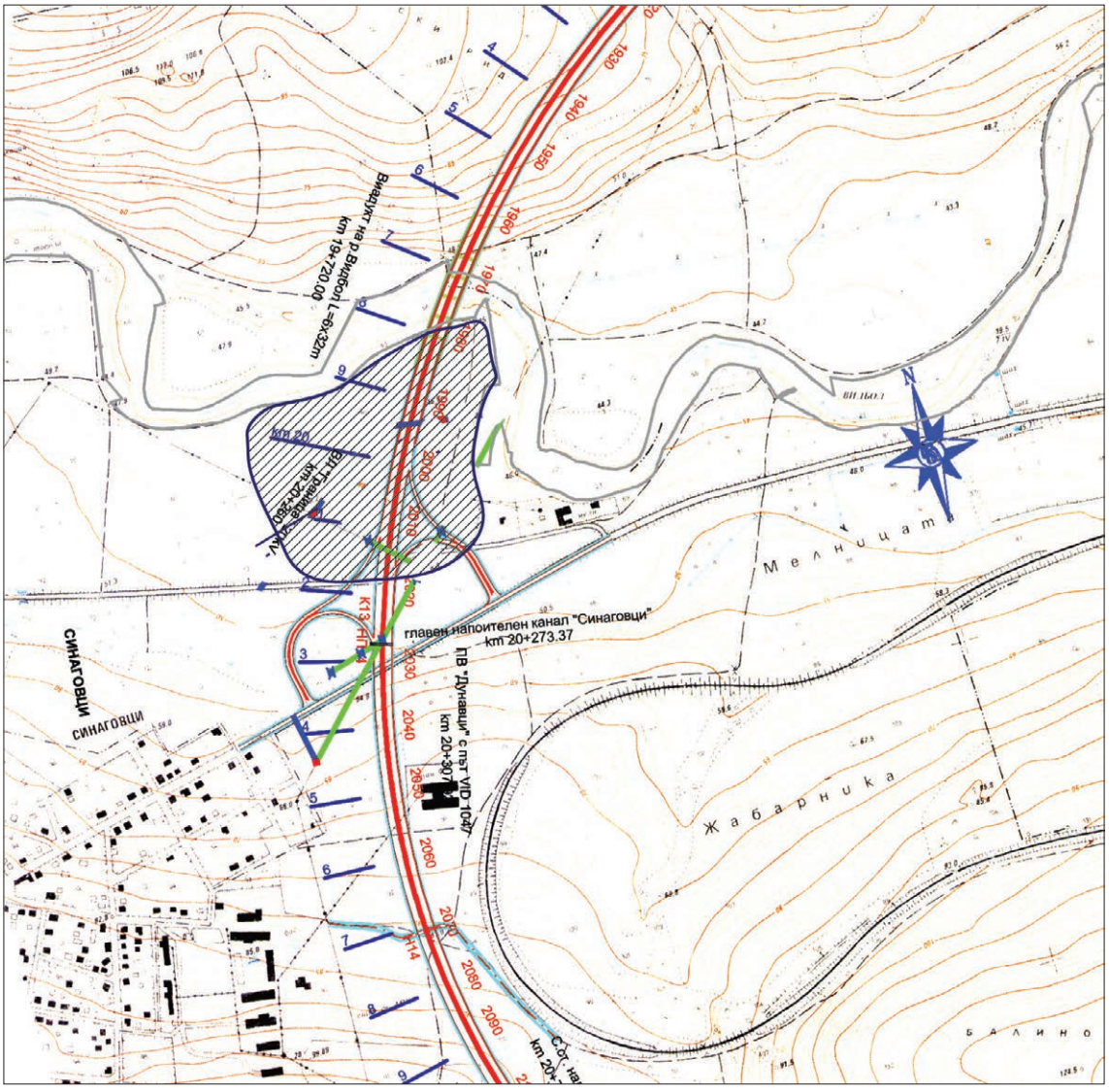
Обект № 1 – землище на с. Ружинци, общ. Ружинци, обл. Видин. Селище, което попада в границите на сервитута от км 57+720 до км 58+600. Разположено е в подножието на южния склон на възвишението Долно връх. Обектът заема ожънати ниви по южния склон на възвишението, ливади и пасища, както и нискостеблена растителност. Той се ситуира в близост до пътя от с. Ружинци за с. Медовница. Общата му площ е около 105,7 дка. Откритата керамика е изработена на ръка и на колело. От керамиката, работена на колело, има един фрагмент от сива монохромна. Керамиката, из-

Обр. 1. Обект 3, с. Орешец, общ. Ружинци. Граници и дисперсия на археологическия материал

Fig. 1. Site 3, territory of Oreshets village, Ruzintsi municipality. Borders and dispersion of the archaeological material

[1] В екипа като GIS специалисти взеха участие Ж. Узунов и Т. Спасова

Обр. 2. Обект 6, с. Синоговци, общ. Видин – границите на римска вила?

Fig. 2. Site 6, territory of Sinagovtsi village, Vidin municipality. The borders of the Roman villa?

работена на ръка, се състои от стени на средностенни и дебелостенни съдове, а тънкостенните са със сивочерна повърхност. По повърхността на обекта се откриха и едри късове мазилка с отпечатъци от плет. Керамичният материал се отнася към I хил. пр. Хр.

Обект № 2 – землище на с. Медовница, общ. Ружинци. Селище, което попада в границите на сервитута от км 54+200 до км 54+380. Обектът е разположен на десния бряг на р. Барата, приток на Медовнишка река. В ожъната, но неразорана нива, с ниска степен на видимост, се откриха фрагменти от съдове изработени на ръка и дребни късове от мазилка в ниска степен на концентрация. Обектът заема терасата на р. Барата и южния полегат склон на възвишение. Той е с обща площ около 100 дка. В полигоните по южния склон открити фрагменти са от битова керамика, изработена на ръка, както и дребни късове мазилка. Откриха се и фрагменти от керамични съдове от Късната античност, изработени на бързо грънчарско колело, с украса от врязани успоредни линии. Последните бяха открити в по-високата част на склона. Основната част от керамичния материал, изработен на ръка, се отнася към края на II хил. пр. Хр. – началото на I хил. пр. Хр.

Обект № 3 – землище на с. Орешец, общ. Ружинци (обр. 1). Селище, което попада в границите на сервитута от км 52+500 до км 53+050. Обектът заема ожънати ниви от двете страни на дол, като в южна посока продължава до Пенин дол. Общата му площ е около 150 дка. Откритата керамика е работена на ръка. Фрагментите са от дебелостенни хранилищни и кухненски съдове, а тънкостенните са от кантаросовидни съдове, кани и чаши. Откриха се и дребни и големи парчета от отухлена глина – мазилка. Керамичният материал се отнася към средната и късната бронзова епоха (II хил. пр.

Хр.). Няколко фрагмента могат да се отнесат към ранната бронзова епоха – култура Коцофени.

Обект № 4 – гара Макреш, общ. Макреш и гр. Димово, обл. Видин. Вероятно селище и римска вила(?) които попадат в границите на сервитута от км 36+460 до км 36+720. В ожъната, но неразорана нива, в близост до гара Макреш, се разкриха в много ниска концентрация фрагменти от керамични съдове изработени на ръка, както и няколко фрагмента на колело. Датировката на обекта е бронзова – ранна желязна и римска епоха. При строителството на пътя Димово – Макреш, в същия участък е разкрита антична сграда. Такава е разкрита и при строителството на гара Макреш.

Обект № 5 – гара Срацимир, общ. Грамада, обл. Видин. Селището попада в границите на сервитута от км 30+550 до км 30+800. Разположено е върху език със западно изложение в м. Брестака. В ожънати, но неразорани ниви, се разкриха в много ниска концентрация фрагменти от керамични съдове – на ръка и на колело. Датировката на обекта е праистория и вероятно Късна античност.

Обр. 3. Каменна брадва – случайна находка, открита по трасето на скоростния път в землището на с. Винище, общ. Монтана

Fig. 3. Stone axe – stray find discovered along the future high-speed road, territory of Vinishte village, Montana municipality

Обект № 6 – землище на с. Синаговци, общ. Видин (обр. 2). Римска вила, която попада в границите на сервитута от км 19+800 до км 20+200. Разположена е върху ниска тераса на десния бряг на р. Видбол, в м. Мелницата. Обектът заема равнинен терен, който по време на посещението беше засят с люцерна и това ограничи значително видимостта. В близост до р. Видбол има следи от иманярски изкоп с кръгла форма и диаметър около 8 м. През 90-те години на XX в. мястото е било обект на интензивна иманярска дейност. От м. Мелницата в РИМ – Видин се съхранява колективна находка на сребърни монети от края на III в. Откритата малко на брой керамика се отнася най-общо към Античността.

Обект № 7 – землище на с. Търняне, общ. Видин. Селище, което попада в границите на сервитута от км 16+200 до км 16+800. Разположено е върху двата бряга на р. Войнишка, в м. Под село. В ожънати ниви се разкриха фрагменти от керамични съдове, на колело, на места със средна концентрация. Разкритите материали се отнасят към периода X – XIV в.

Обект № 8 – землище на с. Слана бара, общ. Видин. Римска вила и селище от османския период, които попадат в границите на сервитута от км 11+730 до км 12+230. Разположени са югоизточно от с. Слана бара, от двете страни на жп линията София – Видин. По време на нейното строителство е открита антична сграда. По сведения, от обекта са известни няколко находки от римски императорски монети и от периода XVII – XVIII в. Откритата керамика се отнася към римската епоха.

FIELD SURVEY ALONG THE ROAD I-1 (E-79) ROUTE, LOT "VIDIN – RUZINTSI – MONTANA"

Stefan Alexandrov, Tanya Hristova, Stanimira Taneva, Krastyu Chukalev

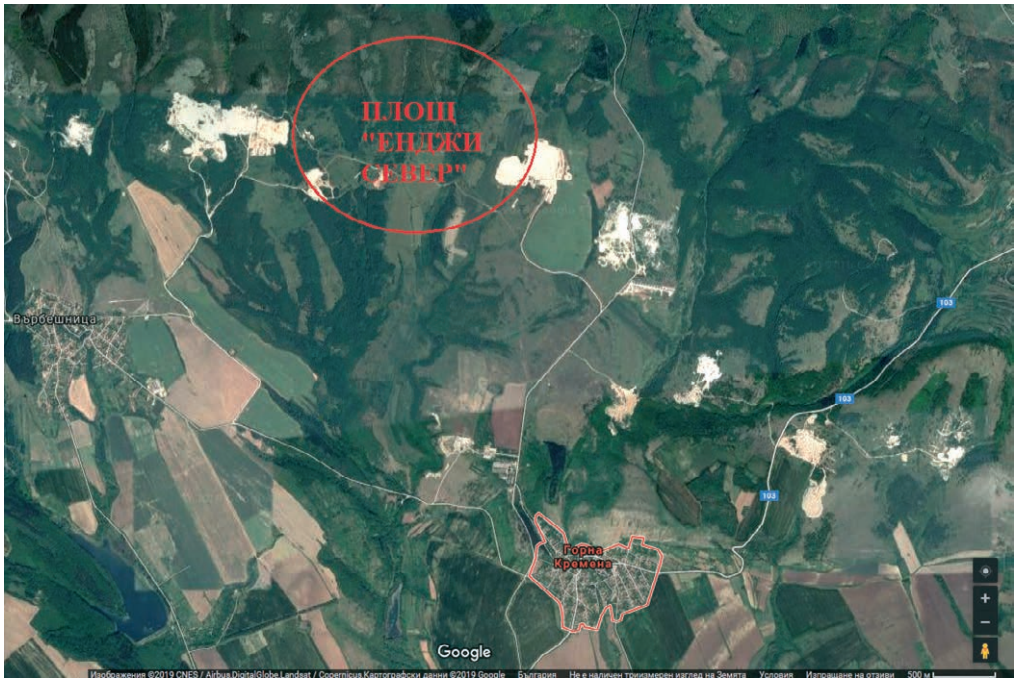
The survey of the road-bed (Position No 1, Sectors Vidin – Dimovo; Dimovo – Bela – Ruzintsi and Ruzintsi – Montana) was conducted in November – December 2018. Eight archaeological sites that would be affected by the construction of the future high-speed road and one stray find (Fig. 3) were discovered. They were located in the territory of the villages Ruzintsi (1st millennium BC settlement), Medovnitsa (Late Bronze – Early Iron Age settlement), Oreshets (Bronze Age settlement) (Fig. 1), Makresh railway station (settlement, Roman villa?), Sratsimir railway station (settlement), Sinagovtsi (Roman villa?) (Fig. 2), Tarnyane (Medieval settlement), Slanabara (Roman villa and Ottoman period settlement).

№ 2. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ГРАНИЦИТЕ НА НАХОДИЩЕ „ЕНДЖИ СЕВЕР“ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОРНА КРЕМЕНА, ОБЩ. МЕЗДРА

Александра Петрова, Нарцис Торбов, Георги Ганецовски

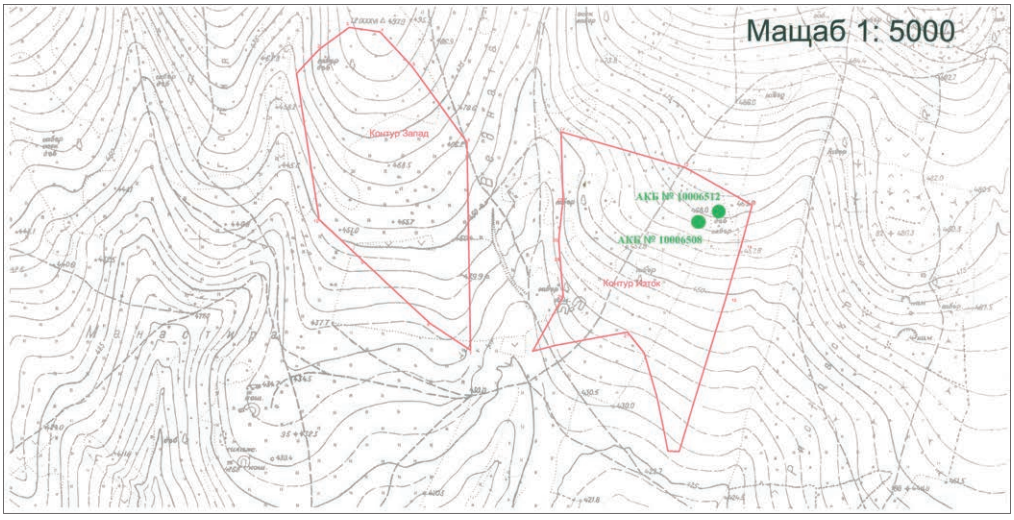
Теренът „Енджи Север“ с площ 247 287 кв. м е разположен на около 3,5 км северозападно от центъра на селото (обр. 1). В рамките на два работни дни през април 2018 г. са обходени двата участъка на инвестиционното намерение, а именно „Контур Запад“ и „Контур Изток“ (обр. 2).

В североизточната част на „Контур Изток“ са установени и регистрирани в АИС АКБ два могилни насипа. Те, както и прилежащата им територия, в последствие са изключени от площта на инвестиционното намерение. Първият насип (АКБ № 10006508) има приблизителна височина 1,50

Обр. 1. Сателитна карта с местоположение на площ „Енджи Север“

Fig. 1. Satellite map with location of the investment area “Angie North”

Обр. 2. Топографска карта с регистрираните обекти

Fig. 2. Topographic map with registered sites

м, диаметър около 2 – 3 м и е обрасъл с висока трева (обр. 2). Вторият насип (АКБ № 10006512) е разположен в най-северната и най-висока част на площта, сред широколистна гора (обр. 2, 3). Представлява структура с овална форма, ориентирана в посока изток – запад. Състои се от подредени един върху друг плочести камъни. Струпването има приблизителна височина от 3 м и е нарушено на две места от иманярски изкопи. В единия изкоп се забелязва каменен лицев градеж от плочести камъни. Археологически материали не се намериха. На този етап не е установен характерът на регистрираните структури.

При осъщественото теренно издирване в рамките на „Контур Запад“ не бяха установени видими следи от други недвижими и движими културни ценности.

Обр. 3. Насип – каменна структура, поглед от юг

Fig. 3. Stone structure, view from south

FIELD SURVEY IN“ANGIE NORTH” AREA IN THE TERRITORY OF GORNA KREMENA VILLAGE, MEZDRA MUNICIPALITY

Aleksandra Petrova, Nartsis Torbov, Georgi Ganetsovski

The area “Angie North” of 247 287 m² is intended for limestone extraction (Fig. 1). It is divided in “Eastern area” and “Western area”. The archaeological field survey was conducted in two days in April 2018. In the “Eastern area” two sites of an unknown type were registered in AIS AKB (Fig. 2). One of them was a stone structure with an approximate height of 1.50 m and a diameter of 2 – 3 m. The other one was a stone structure from limestone without solder, and it was affected by treasure-hunters (Fig. 3). During the survey no movable cultural artefacts were found. At this stage, the nature of the registered structures is not established. No archaeological structures or artefacts were found in the “Western area”.

№ 3. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИНВЕСТИЦИОННО НАМЕРЕНИЕ НА „АСЕТ-08-ИНТЕРНЕШЪНЪЛ“ ЕООД В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СОФРОНИЕВО, ОБЩ. МИЗИЯ

Георги Ганецовски

Теренните издирвания имат за цел проверка за наличие на движими и недвижими културни ценности при засаждане на дръвчета в землището на с. Софрониево от фирма „Асет-08-Интернешънъл“. То е реализирано в рамките на един работен ден на 13 април 2018 г. Ръководител е Г. Ганецовски, а заместник ръководители д-р Н. Торбов и Ал. Петрова, археолози от РИМ – Враца.

Засаждането на орехови фиданки обхваща м. Йолова чешма, отстояща на около 0,8 км югоизточно върху левия бряг на р. Огоста и на около 2 км югозападно от центъра на с. Софрониево върху площ от 72 дка (обр. 1 и 2). Технологията е следната: изкопават се плитки ями с размери 0,5 х 0,5 м на дълбочина също до 0,5 м на разстояние около 10 м една от друга. Констатирано е, че в близкото ми-

Обр 1. Google карта на проучваната площ с обозначение на обекта

Fig. 1. Google map of the covered area with site designation

Обр. 2. Местността Йолова чешма край с. Софрониево, поглед от югоизток

Fig. 2. Yolova cheshma locality in the territory of Sofronievo village, view from southeast

нало теренът е представлявал овощна градина, а полегатия склон южно от него е бил засаден с лозя.

На посочения терен е регистрирана недвижима културна ценност от римския период, която методично е разкопавана от иманяри (обр. 2). Археологическият обект е посещаван от археолози през април 2016 г. и през 2017 г. във връзка със свикана от областния управител на обл. Враца междуведомствена комисия, свързана със спор за имота, в чиято площ попада селището. На 07.11.2016 г. е изготвена регистрационна карта за АИС АКБ с № 10004661 с автор А. Петрова.

Наблюдаваният терен е с видими следи от активна иманярска дейност – изкопи и траншеи, които сега са засипани, но все още личат на повърхността. Установени са и обрушени иманярски изкопи с размери 1 х 1 м и дълбочина около 0,7 м. В тях се открива сива керамика от ранноримския период. При реализирането на изкопните работи за засаждане на дръвчета са локализирани пет участъка с концентрации на археологически материали. Намерени са керамични фрагменти, животински кости, единични мазилки и камъни (обр. 3). Забелязаните концентрации на археологически материали са регистрирани с GPS точки. Откритите материали в площта на инвестиционното намерение указват за наличието на два културни пласта в обекта, съответно от желязната епоха (VI – V в. пр. Хр.) и от римската епоха (I – II в.) (обр. 3). Установи се, че обектът е разположен на около 0,7 – 0,8 км южно от м. Данева могила, където освен късноха-

колитни материали се намира римска керамика и следи от късноантично укрепление (Николов 1996, 273 – 274). Допускаме хронологична и топографска връзка между двата обекта.

Поради сравнително плитките и малки по размери изкопи при засаждането, следи от недвижими културни ценности не са установени. В становището на екипа е указано да не се допуска какъвто и да е вид изкопни дейности без наблюдение на археолози.

Обр. 3. Керамични фрагменти от ранната желязна епоха и римската епоха с животински кости

Fig. 3. Pottery fragments of the Early Iron Age and Roman period together with animal bones

Литература

Николов 1996: Б. Николов. От Искър до Огоста. София, 1996.

FIELD SURVEY IN CONNECTION WITH THE INVESTMENT INTENTION OF "ASET-08-INTERNESHANAL" LTD IN THE TERRITORY OF SOFRONIEVO VILLAGE, MIZIA MUNICIPALITY

Georgi Ganetsovski

The field survey aimed at monitoring the presence of movable and immovable cultural heritage when planting trees in the territory of Sofronievo village. The survey was carried out within one working day on 13 April 2018 by G. Ganetsovski, Dr. N. Torbov and Al. Petrova, archaeologists from the Regional Historical Museum Vratsa. The survey was conducted in Yolova cheshma and Rashovo bardo localities situated on an area of 72 000 m^2 about 2 km southwest from the center of Sofronievo village (Fig. 1 and 2).

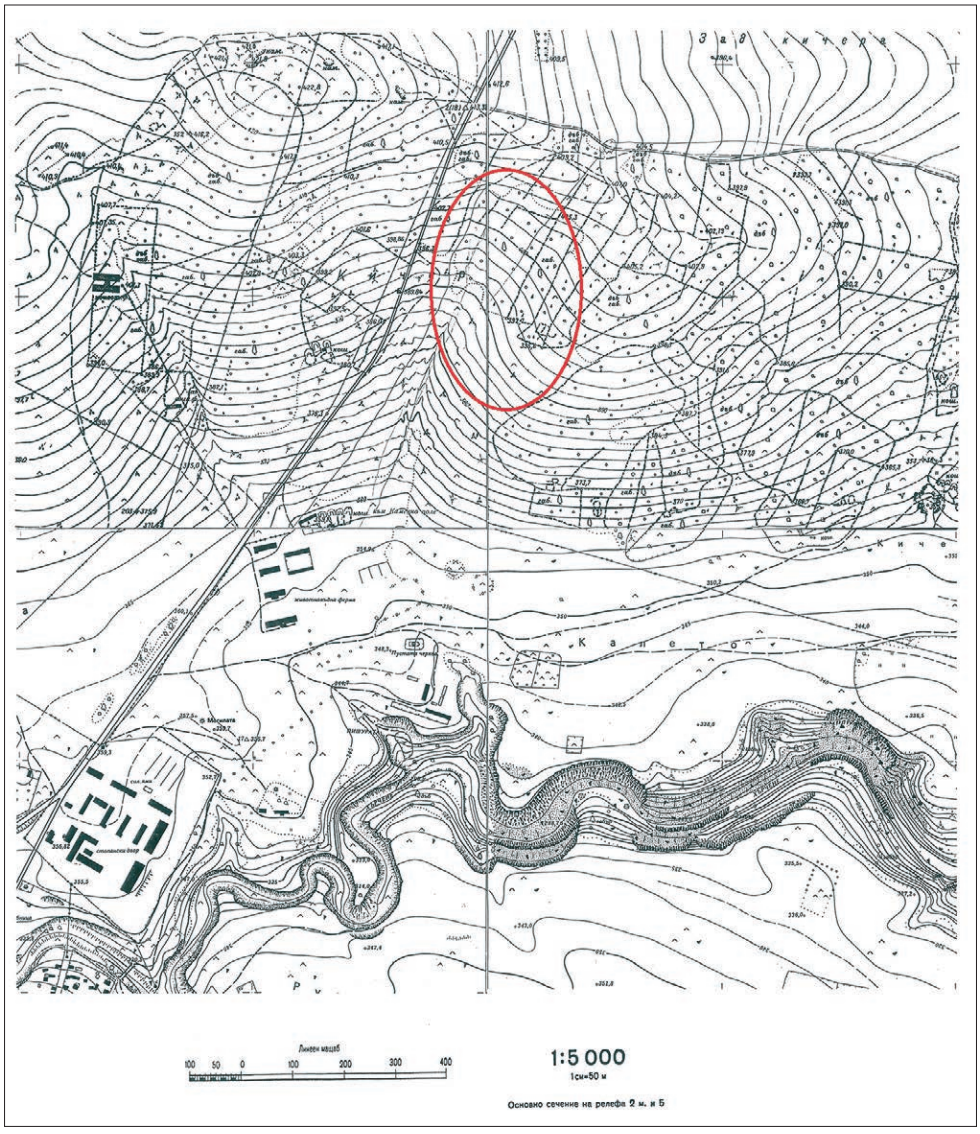
There were five spots with concentrations of archaeological materials from the Early Iron Age (6th – 5th c. BC) and the Roman Age (1th – 2nd c. AD) (Fig. 3). It was found that the site was located about 0.8 km South of Daneva Mogila, where traces of Late Antique fortification were registered.

№ 4. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КАМЕНО ПОЛЕ, ОБЩ. РОМАН

Георги Ганецовски

Теренните издирвания са реализирани от Г. Ганецовски и В. Митева със средства, осигурени от РИМ – Враца. В рамките на два дена е обходена площ от 1 кв. км в м. Ровината, разположена на 1,5 до 2 км североизточно от с. Камено поле (обр. 1).

Основна цел на теренното проучване е да се проверят данните за наличие на археологически обект във връзка със засилена в района иманярска дейност, да се определят неговите граници, площ и вероятна хронологическа принадлежност. Конкретните задачи са установяване на предполагаеми археологически недвижими културни ценности, тяхната застрашеност и преценка за необходимостта от провеждане на евентуални спасителни проучвания, предвид богатото недвижимо културно наследство в землището на селото (Николов 1996, 137 – 141).

Обр. 1. Карта на проучваната площ с обозначение на обекта

Fig. 1. Map of the covered area with site designation

По предварителна информация от кметицата на с. Камено поле на около 2 км североизточно от селото и на 250 – 300 м югозападно от сградата на помпена станция, разположена вдясно от шосето в посока селата Драшан – Габаре се намира археологически обект, в който е забелязана активна иманярска дейност. Според тези данни в гората североизточно от селото има голям изкоп, издълбан до скала с отнета и извозена пръст. Твърди се, че от тук произхождат златни накити (малки мъниста), датиращи от ранната бронзова епоха. При акция на ГДБОП в близост до град Мездра са конфискувани многобройни златни маниста от лице с постоянен адрес в гр. Мездра, които понастоящем се съхраняват в НИМ (НОХД № 427/2014 г по описа на Областен съд гр. Враца). Информацията указва за разположени в района многобройни малки каменни струпвания с овална форма. В РИМ – Враца са предадени четири броя златни мъниста, които имат сходства с откритите накити край с. Дъбене, Карловско (обр. 2).

Обходеният терен е с денивелация от север на юг в посока към голям карстов каньон (обр. 1). Потвърдено е, че обектът е разположен южно от помпената станция и източно от пътя за с. Драшан, върху площ обрасла с букови дървета и храсти. Целият терен е осеян от струпвания (малки могили) с овална форма, състоящи се основно от камъни. Те имат диаметър от 3 м до 5 м и височина на могилните образувания между 0,50 м и 1 м (обр. 3). Забелязват се определени концентрации на тези структури в групички от по 12 – 15 броя. В участък обрасъл с гъсти дървета и храсти се попадна на голям изкоп, издълбан до скала с размери 7 х 4,5 м и площ от около 35 кв. м. В него се забелязва голям камък с гравиран надпис на прозвището на същото лице, заловено край гр. Мездра. Потвърде-

на е предварителната информация, че около изкопа има само струпани купчини с камъни, а пръст липсва. Съдейки по иманярските изкопи, дебелината на изкопания културен пласт е около 0,6 – 0,8 м.

Успяхме да заснемем профил на подобно струпване от камъни (прясно изкопана структура), където ясно се различава интенционалният му характер. До където се вижда, градежът показва големи камъни в дълбочина, върху които са подредени камъни със средни размери, а в най-горната част се наблюдават камъни с малки размери. Керамични материали не са забелязани.

Допускаме, че става въпрос за обреден обект с ритуални структури от натрупани камъни, образуващи малки могилки (Христов 2010). В повечето от тях (или поне тези, които успяхме да обиколим) са поникнали дървета в следствие на естествени природни процеси.

Локализирани са каменни стени от по-късно време, изградени от редени камъни на суха зидария, някои много добре запазени на височина до 1,3 м. Тяхната цел вероятно е била да ограждат отделни имоти.

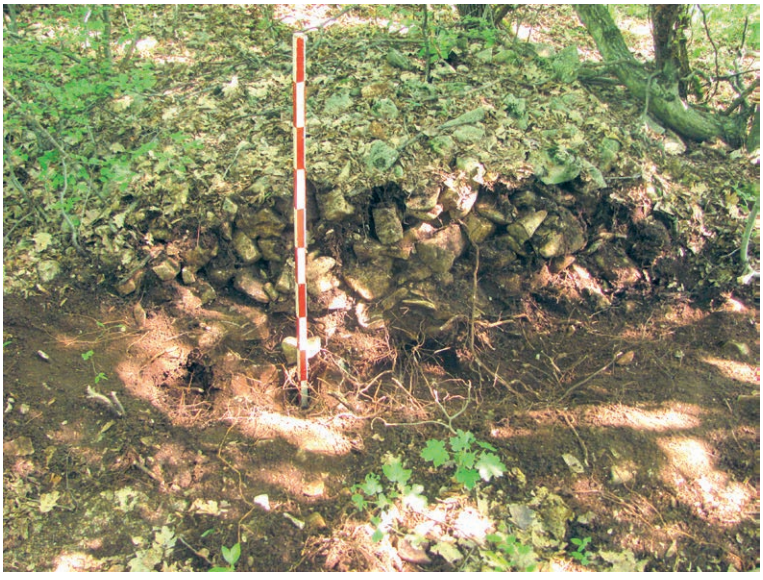
В южната периферия на проучваната местност са регистрирани плитки изкопи в скалата с правоъгълна форма и размери 3 х 5 м. Документирани са и други, по-малки иманярски изкопи, които очевидно са в начална фаза на разкопаване. Те, заедно с групите могилни структури, са локализирани с GPS координати.

По наше мнение общата площ на обекта е около 0,5 кв. км (обр. 1). Предвид иманярската активност в проучвания участък и криминалните констатации, свързани с намерени движими културни ценности, считаме че е необходимо провеждане на спасителни археологически проучвания.

Обр. 2. Снимка на предадени в РИМ – Враца златни мъниста, произхождащи от проучвания участък

Fig. 2. Photo of gold beads sent to the Historical museum in Vratsa originating from the covered area

Обр. 3. Структура от натрупани камъни в обекта

Fig. 3. Structure of stone clusters at the site

Литература

Николов 1996: Б. Николов. От Искър до Огоста. София, 1996.

Христов 2010: М. Христов. Ритуални структури и некропол от ранната бронзова епоха край Дъбене, Карловско. – В: Б. Борисов (ред), Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“ и българската археология. Велико Търново, 2010, 95 – 98.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF KAMENO POLE VILLAGE, ROMAN MUNICIPALITY

Georgi Ganetsovski

The field survey was conducted by G. Ganetsovski and V. Miteva within two days on an area of 1 km^2 in the Rovinata locality, situated 1.5 to 2 km northeast of Kameno pole village, Roman municipality (Fig. 1). There was information for an intensive treasure-hunting activities in this locality. Gold beads from Early Bronze Age had been found on the same site, which showed similarities with the ornaments found near Dabene village, Karlovo municipality (Fig. 2).

Numerous small stone clusters with a height of up to 1 m were found. They were located on an area of 0.5 km^2 (Fig. 3). We interpret the site as a ritual complex with stone structures that formed small mounds. We recommend rescue excavations on the site.

№ 5. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА ГРАД ОРЯХОВО И СЕЛАТА СЕЛАНОВЦИ, ОСТРОВ И ГОРНИ ВАДИН, ОБЩИНА ОРЯХОВО

Евгения Найденова, Сергей Торбатов, Биляна Иванова, Светлана Венелинова

Теренното издирване се извършва през месеците април и ноември 2018 г. от Е. Найденова с екип: С. Торбатов (НАИМ – БАН), Б. Иванова (НИМ) и Св. Венелинова (РИМ – Шумен). През втория период е приложен методът с документиране чрез полигони.

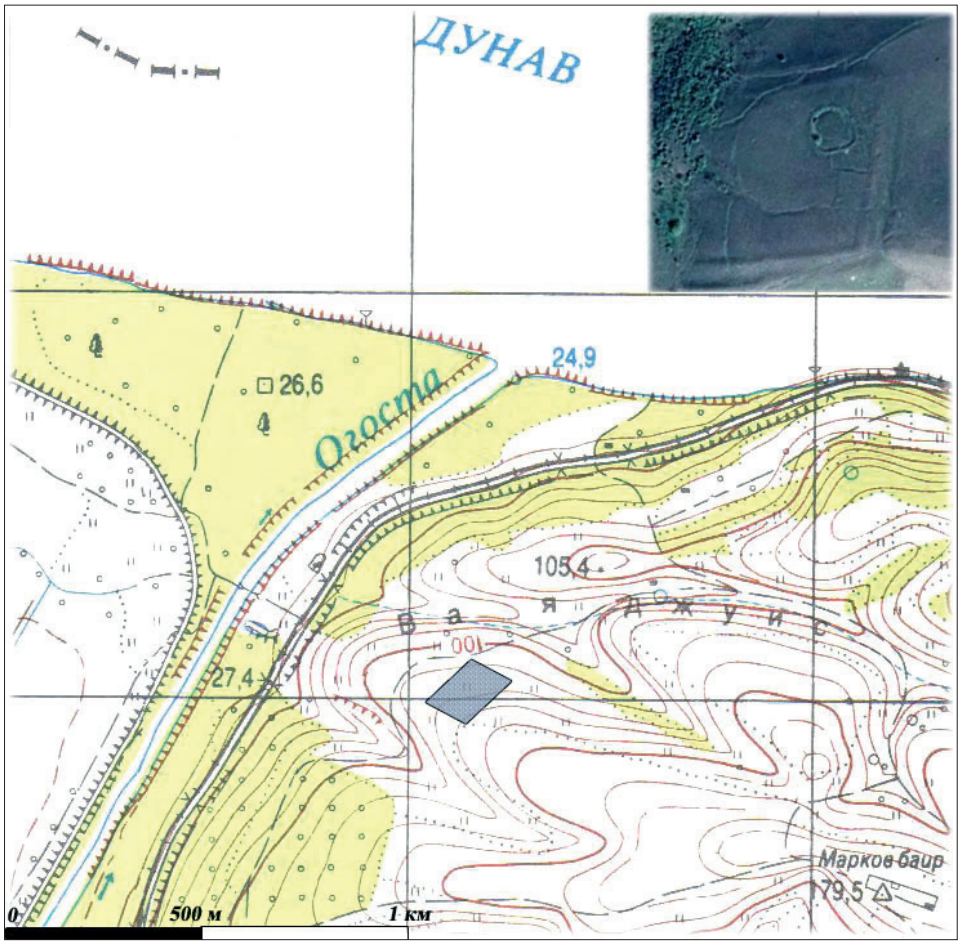
От землището на с. Селановци е обходена вододайната равнинна зона, вклинена между землищата на селата Лесковец и Остров. На 210 м северно от шосето Лесковец – Остров и западно от земен път, върху близо 13 дка разорана площ се регистрира обект от селищен тип. Част от откритите керамични фрагменти принадлежат към Късната античност и Ранното средновековие. Третата група материали включва дребни и нехарактерни фрагменти от праисторическа керамика, работени на ръка. Наличието на украса от леко вдлъбнати линии предполага датировка в ранната бронзова епоха. Поради неблагоприятните теренни условия границите на обекта в западна и южна посока остават за уточнение.

В землището на с. Остров е локализирано селище от Късната античност и Ранното средновековие, разположено върху речна тераса от крайдунавското крайбрежие, на 1,3 км западно от пристанището на с. Остров. Засегнато е от разливите на реката. Маркира се по високата концентрация на керамика между дигата и речния бряг, върху широка 20 – 25 м ивица в продължение на 470 м (изток – запад). Наличието на два кремъчни артефакта и на два керамични фрагмента, правени на ръка, се свързва с праисторическото селище от м. Гърлото, което отстои на 200 м в източна посока.

При с. Горни Вадин се обхожда възвишение без находки между римските каменни кариери на запад и помпената станция на изток.

Първият новорегистриран обект в землището на Оряхово представлява правоъгълно землено укрепление с вал и ров, изградено върху долната част от северозападния склон на възвишението Марков баир (обр. 1). Открито е при обход през 2014 г. от С. Торбатов. Намира се на на 7,3 км западно от Оряховското пристанище. Вътрешните размери са 120 х 130 м, а заедно с рова – 130 х 140 м. Валът е трудно различим. В сегашното състояние ровът е широк 10 – 12 м. В оградената от него площ от 16 дка е направено второ кръгово съоръжение с диаметър около 25 м. Липсва датиращ археологически материал.

Следващ обект са зидове с дебелина 1,40 м, изградени от варовикови грубо обработени камъни. Разкрити са до заведение при градския плаж, на около 500 м североизточно от крепостта. Те оформят югоизточен ъгъл на сграда със следните запазени размери: височина до 2 м, дъжина на източния зид 1,40 м и дължина на южния – 3,20 м. В горната част на стените (0,40 – 0,60 м), градежът е от камъни с големина 0,2 – 0,3 м, а в долната – от камъни с дължина до 60 см, споени с бял хоросан, примесен с дребни камъчета. При южния зид, на височина до 0,8 см, тухли с дебелина до 3,5 см, по две-три или поединично са поставени между камъните без определен ред. Възможно е сградата да е използва-

Обр. 1. Разположение на землено укрепление, западно от гр. Оряхово

Fig. 1. Location of a fortification to the west of Oryahovo town

на през османския период, но по-ранно строителство не е изключено. По плажната ивица, на разстояние 30 м северно от зидовете, се наблюдава значителна концентрация на силно отмити керамични фрагменти. Част от тях са от османския период, но други са близки до късноантичната и ранносредновековната керамика.

Обр. 2. Разположение на ранносредновековни селища, западно от крепостта Камъка, гр. Оряхово

Fig. 2. Location of Early Medieval settlements to the west of Kamaka fortress, Oryahovo town

Обхождането на територията на запад от крепостта Камъка допринесе за актуализиране на информацията за ранносредновековното селище, разположено в непосредствена близост. То е локализирано по време на издирванията през 1999 г. на 90 м северозападно от крепостта, в лозе с площ 2 дка (обр. 2). По дисперсията на събраните ранносредновековни керамични фрагменти в посетените други пет имота с трайни насаждения, се регистрира и второ селище от Ранното средновековие. То се намира в лозе (с площ 1,3 дка), което отстои на 150 м западно от първото селище и на 300 м от крепостта (обр. 2).

Близо до южната граница на лозето, в профил на висока до 3,5 м тераса, покрай която минава

земен път, се забелязват човешки кости с неясна датировка. Според характеристиките им, принадлежат на един израснал индивид от мъжки пол (консултация: Н. Атанасова от НАМ при ИЕМПАМ – БАН).

В съответствие на поставените задачи при теренното издирване е обходената площ от 227 дка. Локализирани и регистрирани са пет нови археологически обекта – три селища, едно землено укрепление, останки от сграда и единичен гроб. Извършен е оглед на четири известни обекта, на които са взети географски координати.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF ORYAHOVO TOWN AND SELANOVTSI, OSTROV AND GORNI VADIN VILLAGES, ORYAHOVO MUNICIPALITY

Evgenia Naydenova, Sergey Torbatov, Bilyana Ivanova, Svetlana Venelinova

During the field survey five new archaeological sites were registered: two settlements, one fortification, a building and a single grave. Four known archaeological sites were also visited.

The first settlement was in the territory of Selanovtsi village. It was situated 210 m to the north of the Leskovets – Ostrov road. The second settlement was situated on a terrace of the Danube river, 1.3 km to the west of the port of Ostrov village (Fig. 2). It dated to the Late Antiquity and the Early Middle Ages. It was partially destroyed by the river. The fortification was located on a hill, 7.3 km to the west of the port of Ostrov village (Fig. 1). It had a rectangular plan. The building walls were of roughly worked stones and thin bricks placed between them without specific order. The grave was situated 300 m to the west of the Kamaka fortress. The last three sites had no specific dating.

№ 6. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА С. ГОЛЯМА ЖЕЛЯЗНА, ОБЩ. ТРОЯН, И С. СОПОТ, ОБЩ. УГЪРЧИН

Станимира Танева, Мая Валентинова

Терените издирвания се проведоха в периода 10 – 25 април 2018 г., по проект на НАИМ – БАН „Археологическа карта на България“. В проучванията участваха Ст. Танева (НАИМ – БАН) ръководител; М. Валентинова (РИМ – Ловеч) заместник-ръководител; Н. Казашки (РИМ – Видин); А. Атанасов (археолог, В. Търново), А. Данчева (ГИС специалист), Ст. Александров (НАИМ – БАН) и консултации от П. Андреева и Хр. Попов, на които благодарим.

Основна цел бе издирването на археологически обекти в рамките на избраната територия и актуализиране на информацията в АИС АКБ за вече известните обекти. Предвидената за изследване територия (землищата на селата Голяма Желязна и Сопот) обхваща северните части на Васильовска планина, по долините на р. Топля и р. Сопотска и техните притоци. Отчитайки особеностите на предвидената за проучване територия, не бе приложена методиката на тотални обхождания, а бяха използвани, както интензивни, така и екстензивни методи на работа.

В землището на Голяма Желязна са регистрирани 22 обекта (обр. 1). Сред тях има три оброка. Първият е в махала Испирска – оброк на Св. Троица. Той е с височина 0,47 м. В центъра има вписан кръст с релефно очертание, а по границите на кръста вдлъбната рамка. Над кръста е изписана годината 1829. Вторият, в махала Бърдене, е оброк на Св. Дух. Това са три каменни плочи, едната от които е с формата на кръст. На едната плоча има отбелязана година – 1836. Третият, в мах. Бърдене, е оброк на Св. Георги. Плочата е счупена при заравняване на терена, като е запазена само долната част.

Регистрирахме и каменната църква „Св. Всях Светих“, която е била осветена през 1858 г. Тя е разположена непосредствено до кметството.

В мюсюлманската махала на с. Голяма Желязна има три могили, разположени в дворове на къщи. Първата могила е с височина 4 – 5 м и диаметър 20 – 25 м. Втората е с височина 2 м и диаметър 15 м. Третата е с височина 2 м и диаметър 12 – 15 м.

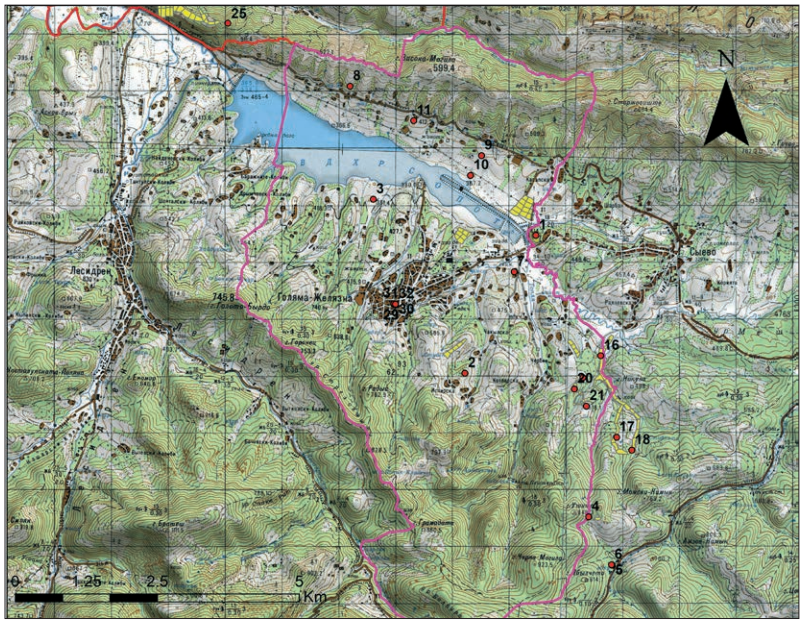
В махала Лъките се намира Градюва могила. Разположена е в двора на една от къщите в селото. Тя е с височина 4 м, диаметър 20 – 25 м.

Регистрирахме няколко могили около язовир Сопот. Две могили от тях са в м. Бърдене. Пър-

вата е с височина 1 – 1,20 м и диаметър 8 – 10 м. Втората могила е с височина 5 м и диаметър 12 – 15 м, има каменно-землен насип. Установени са иманярски изкопи в И част с размери 7 х 5 м и дълбочина 2 – 3 м. В м. Топкория, СИ от селото, на едно възвишение има могила с каменно-землен насип. По цялата повърхност личат иманярски изкопи. Последната могила е в м. Говедарски рът (на 1,79 км СЗ от селото). Могилата е с височина 3 м и диаметър при основата 15 м и землен насип. Има голям иманярски изкоп в централната част с диаметър 4 – 5 м, в който не се забелязват камъни, а само жълт седимент.

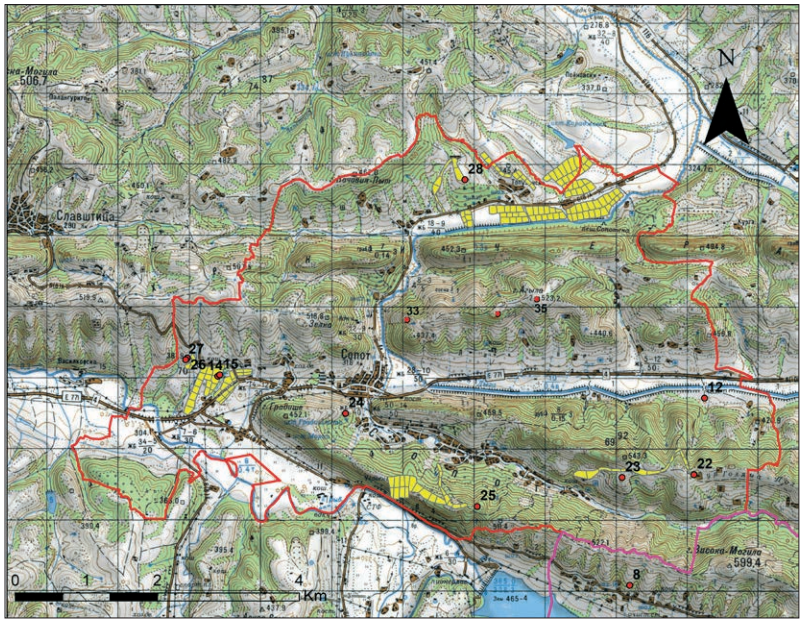
Източно от селото регистрирахме още няколко могили. Три от тях са в м. Стублата. Първата могила е с височина 2 м и диаметър 10 м. Има множество иманярски изкопи по цялата повърхност. Втората е с височина 2 м и диаметър при основата 12 – 15 м. В източната част на могилата има иманярски изкоп с размери 3,80 х 1,80 м и дълбочина 2 м. Третата могила е с каменно-землен насип, височина 2 м и диаметър 10 м. Установен е иманярски изкоп с размери 5 х 2 м и дълбочина 1 м.

В м. Чербин регистрирахме още могили. Едната от тях е с размери височина 1,50 – 2 м и диаметър 15 м. В центъра на могилата има иманярски изкоп с размери 2 х 4 м. Другата могила е с каменно-землен насип, височина 2 м и диаметър 10 м. Има иманярски изкоп в центъра с размери 1,50 х 3 м. Последната могила, разположена на върха на било, е с височина 1,50 – 2 м и диаметър 8 м. Установен е иманярски изкоп с диаметър 2,30 м и дълбочина 1,30 м.

Обр. 1. Регистрирани обекти и покрита територия в землището на с. Голяма Желязна (изготвил А. Данчева)

Fig. 1. Registered sites and covered area in the territory of the Golyama Zhelyazna village (map by A. Dancheva)

Обр. 2. Регистрирани обекти и покрита територия в землището на с. Сопот (изготвил А. Данчева)

Fig. 2. Registered sites and covered area in the territory of the Sopot village (map by A. Dancheva)

При издирванията през 2018 г. в землището на Сопот бяха регистрирани 11 нови обекта (обр. 2). Източно от селото, до път Е72, регистрирахме могила. Тя е с височина 1,50 – 2 м и диаметър 10 – 12 м. В южната периферия има траншея с ширина 1 м и дължина 2 м, която достига до друг изкоп в центъра на могилата с диаметър 3,50 – 4 м и дълбочина 2 м. Намират се единични фрагменти керамика, предимно на ръка, които се отнасят най-общо към КЖЕ.

Южно от Сопот посетихме четири могили. Първата е с каменно-землен насип, височина 2 м и диаметър 12 – 15 м. Има голям иманярски изкоп в центъра, с диаметър 5 – 6 м и дълбочина около 3,50 м. Втората могила също е каменно-землен насип, има височина 1 – 1,50 м и диаметър 10 м. Третата могила, разположена на склон, е със землен насип, височина 1,50 м и диаметър 10 м. В Ю част на моги-

лата личи траншея, достигаща до центъра. Четвъртата могила е с височина 1,50 – 2 м. Има иманярски изкоп в централната част с размери 5 х 4 м и дълбочина 1,20 м.

Западно от селото има две могили. Едната е с каменно-землен насип, височина 1,50 м и диаметър 10 м. Има иманярски изкоп в центъра с диаметър 4 м и дълбочина 2 м. По повърхността се забелязват камъни с размери 0,2 – 0,25 м. Другата могила (западно от първата) е с размери: височина 2 м и диаметър 12 – 15 м.

Североизточно от селото посетихме три могили. Едната е почти разрушена от каменна постройка, вероятно съвременна. Размери на могилата – височина 2 – 2,50 м и диаметър 10 – 15 м. Има иманярски изкоп в центъра с диаметър 3 м и дълбочина 1,50 м и каменна стена в И периферия на могилата. Втората могила е с каменно-землен насип, височина 2 – 2,50 м и диаметър 10 – 12 м. Има иманярски изкоп в центъра (с размери диаметър 3 м и дълбочина около 2 м), в който се виждат камъни предимно в горната част. В Ю част на могилата има траншея с ширина ок. 1 м и дължина към 2 м, която от периферията достига до изкопа. Последната могила е изцяло разрушена.

В резултат на теренните издирвания през 2018 г. бе покрита територия с обща площ от 2,2 кв. км (347 полигона), от които в землището на Голяма Желязна – 0,56 кв. км, в това на Сопот – 1,64 кв. км.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORIES OF GOLYAMA ZHELYAZNA VILLAGE, TROYAN MUNICIPALITY, AND SOPOT VILLAGE, UGARCHIN MUNICIPALITY

Stanimira Taneva, Maya Valentinova

The survey was conducted in April 2018 (10 – 25.04.2018). It aimed at the registration of new archaeological sites in the defined territory and actualization of the information about existing sites in AIS AKB. The surveyed area (the territories of Golyama Zhelyazna and Sopot villages) covered the northern parts of Vasilyovska Mountain, the valleys of Toplya and Sopotska rivers and their tributaries. The survey covered an area of 2.2 km^2 (347 polygons). A total of 34 sites were registered. Eleven of them were on the territory of Sopot village (Fig. 2) and 22 – in Golyama Zhelyazna village (Fig. 1). They included: three votive sites, one church and 29 burial mounds.

№ 7. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА БОЖЕНЦИТЕ И ТОРБАЛЪЖИТЕ, ОБЩ. ГАБРОВО И С. НИКОЛАЕВО, ОБЩ. ТРЯВНА

Илиян Петракиев, Мирослав Йорданов

Теренното издирване е проведено в рамките на пет работни дни в периода 04 – 19 април 2018 г. Покрита е площ от около 1,14 кв. км чрез системно проучване на 188 полигона (обр. 1). Данните са систематизирани в ГИС среда чрез QGIS. Локализирани са общо 35 обекта. Два от тях (Обекти № 1 и 2) са регистрирани като археологически обекти и вписани в АИС АКБ. Останалите 33, които може да са от човешка дейност, но липсват или няма категорични данни за хронологическа и културна принадлежност, са регистрирани само като „offsite“ (обр. 2).

Въпреки че за проучваната територия няма никаква информация в АИС АКБ, не така стоят нещата в литературата. Една от основните цели на издирването е локализирането на описаната антична пътна станция в м. Манастира[1].

Върху равнинното плато, което обгражда с. Боженците от изток и юг, се намира м. Сечен камък. Регистрирани са петнадесет кръгли изсичания в скалата – **Обект № 1** (АКБ № 10006475), (обр. 3). Те са с диаметри от 0,70 до 1,63 м и дълбочина на изсичането от 0,23 до 0,43 м. Част от тях са с равно дъно, а други с конусовидно[2].

[1] Проблемът с въпросната пътна станция няма да бъде разгледан тук, поради ограниченията в обема на публикацията.
[2] Скалните изсичания са били обект на публикации и различни тълкувания, но без да са регистрирани в АИС АКБ. Въпросите, свързани с тях, ще бъдат разгледани в друга, по-обширна публикация.

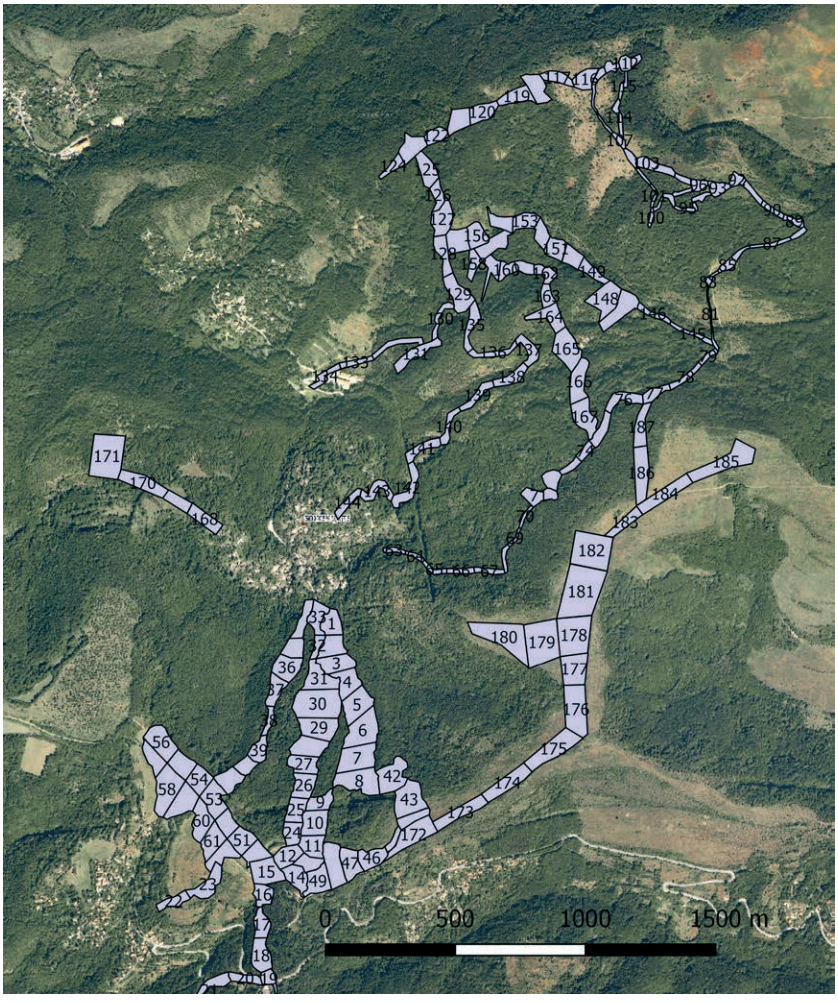
Западно от тях е регистриран **Обект № 2** (АКБ № 10006476), който представлява унищожена надгробна могила с диаметър около 16 м. Разкопана е на дълбочина около 1,50 м. В дъното на изкопа се наблюдава жълта пръст, примесена с дребни камъчета. На база откритите в иманярския изкоп два фрагмента от битова керамика, може да се предположи датировка в КЖЕ.

Обект № 3. Трасе на калдъръмен път с посока С – Ю и дължина от 270 м. Изграден е от плътно наредени с широката си част ломени камъни, с размери между 0,20 и 0,40 м.

Обект № 4. Малко естествено възвишение, върху централната част на което, има струпване от камъни с формата на елипсовидна могила, с размери 11,80 х 7 м. Насипът е с височина около 1,20 м и е направен от множество дребни и средни по големина камъни.

Обект № 5. Обработен камък с размери 0,30 х 0,50 м.

Обект № 6. На южния склон между селата Торбалъжите и Николаево се локализира малко горско кладенче.

Обр. 1. Карта на проучената чрез полигони площ

Fig. 1. Map of the covered area with polygons

В м. Горно Сеньово се попада на няколко каменни струпвания. Някои от тях имат формата на могилен насип – **Обекти №№ 7, 9, 10, 13, 14, 15** с диаметри между 2 и 3 м и височина от 0,50 до 0,70 м. Насипите са от необработени, средни по големина камъни. Други имат форма на каменен вал и наподобяват рухнали зидове с дължина от 30 до 40 м – Обекти **№№ 8, 11, 12.** Градежът е от средни и големи необработени пясъчници, без спойка помежду им.

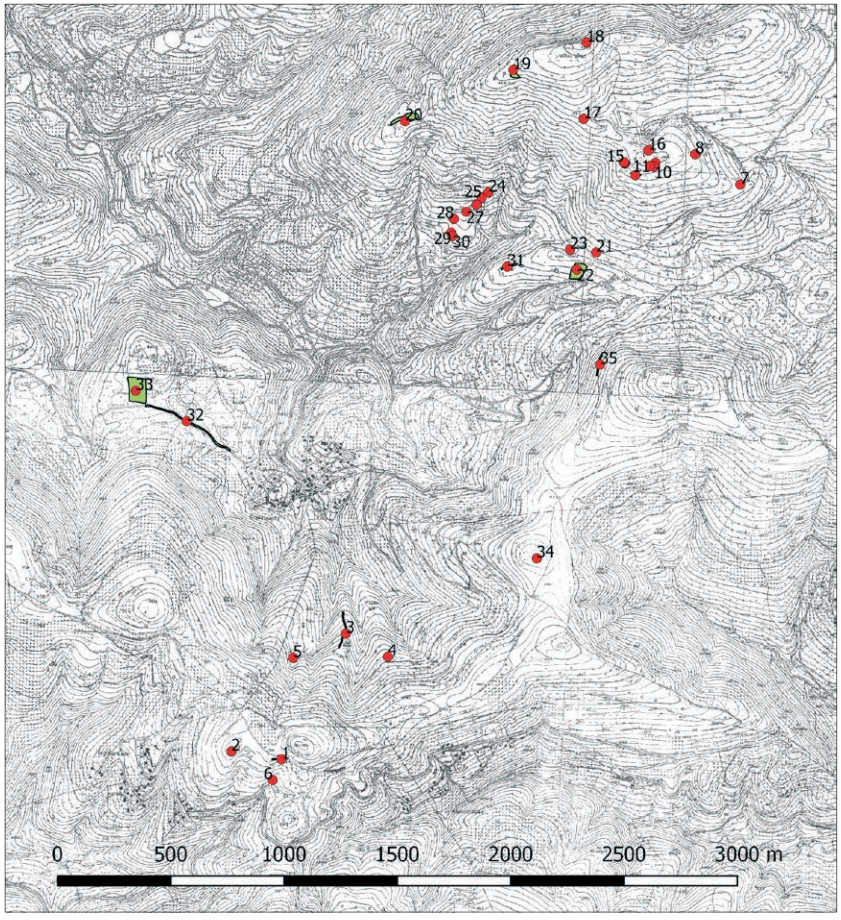
В същата местност е регистриран и **обект № 16**, който вероятно представлява малко естествено карстово образувание – понор с диаметър около 6 м и дълбочина 2,60 м.

Обект № 17. Изсичане в скалната повърхност с неправилна форма. Не може да се установи дали е следствие на ерозионни процеси или на човешка дейност.

Обект № 18. На най-високия връх в околността, Черни връх, се локализира изсичане в скалата с формата на камера. Представлява неправилен правоъгълник, ориентиран по дългата си страна С – Ю, с дължина около 5 м, ширина в средата 1,45 м и дълбочина 1,10 м. Северният край е отворен към скалния венец, като там ширината е 1,25 м. В южната част изсичането се стеснява до 0,60 м. От запад е вкопана ниша с размери 0,40 м на 0,20 м и дълбочина 0,20 м.

Обект № 19. Каменно съоръжение с форма на крепида от средни и големи необработени камъни, без спойка. Предполагаемият диаметър е около 60 м, като градежът е запазен само в отделни участъци.

Обект № 20. Локализиран е голям каменен насип, който наподобява крепида на могила, а около него се забелязва и външна крепида. Изградени са от големи и средни по големина необработени камъни без спойка. В СИ край на могилата се наблюдава оформено като камера пространство с размери 3 х 1,50 м. В западна посока се открива и друг зид с посока И – З от необработени камъни, също без спойка. Въпреки наличието на иманярски изкоп и щателното претърсване, не се откри никакъв археологически подемен материал.

Обр. 2. Карта на регистрираните обекти

Fig. 2. Map of the registered sites

Обр. 3. Кръгли скални изсичания в м. Сечен камък, СИ от с. Торбалъжите, общ. Габрово

Fig. 3. Round hewn rocks in Sechen kamak locality, NE of Torbalazhite village, Gabrovo municipality

Обект № 21. Малко могилно образувание с елипсовидна форма, получена от натрупани дребни и средни по-големина камъни с диаметър 4,20 м и височина около 0,60 м.

Обект № 22. Вкопана траншея. Ширината ѝ е около 1 м, а дълбочината около 0,50 м. Затваря площ от малко над 5 дка с формата на четириъгълник.

Обект № 23. Естествено карстово образувание – понор. На топографската карта на това място е отбелязано наличието на кошара.

В северозападна посока са регистрирани общо седем малки могилни образувания от натрупани дребни и средни по големина необработени камъни. Отбелязани са като обекти с **№№ 24 – 30.** Диаметрите им варират между 2 и 3 м и височина на насипа от 0,50 до 0,70 м.

Обект № 31. В м. Забраненото се регистрира струпване от необработени камъни, наподобяващо каменен вал с дължина от около 100 м и посока СИ – ЮЗ.

Обект № 32. Калдъръмен път, който води до с. Източник. Той е с ширина около 3 м, изграден от големи и средни необработени камъни и вероятно е от Възрожденската епоха. След края на с. Боженците се забелязва малък участък от постар път, който се слива с възрожденския.

Обект № 33. Каменно съоръжение, което огражда голямо карстово образувание – понор. Зидовете са широки от 0,50 до 1 м. Изградени са от големи, необработени каменни блокове без спойка, с големина средно около 1,20 х 0,80 м. В североизточния ъгъл е оформен вход с ширина около 2 – 2,50 м. Той е маркиран със страници с дължина около 3 – 3,40 м. Площта на цялата укрепената част е около 6 дка.

Обект № 34. Могилен насип от натрупани камъни с диаметър около 4,50 м.

Обект № 35. Участък, с дължина около 90 м от калдъръмена настилка.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORIES OF BOZHENCITE AND TORBALAZHITE VILLAGES, GABROVO MUNICIPALITY, AND NIKOLAEVO VILLAGE, TRYAVNA MUNICIPALITY

Iliyan Petrakiev, Miroslav Yordanov

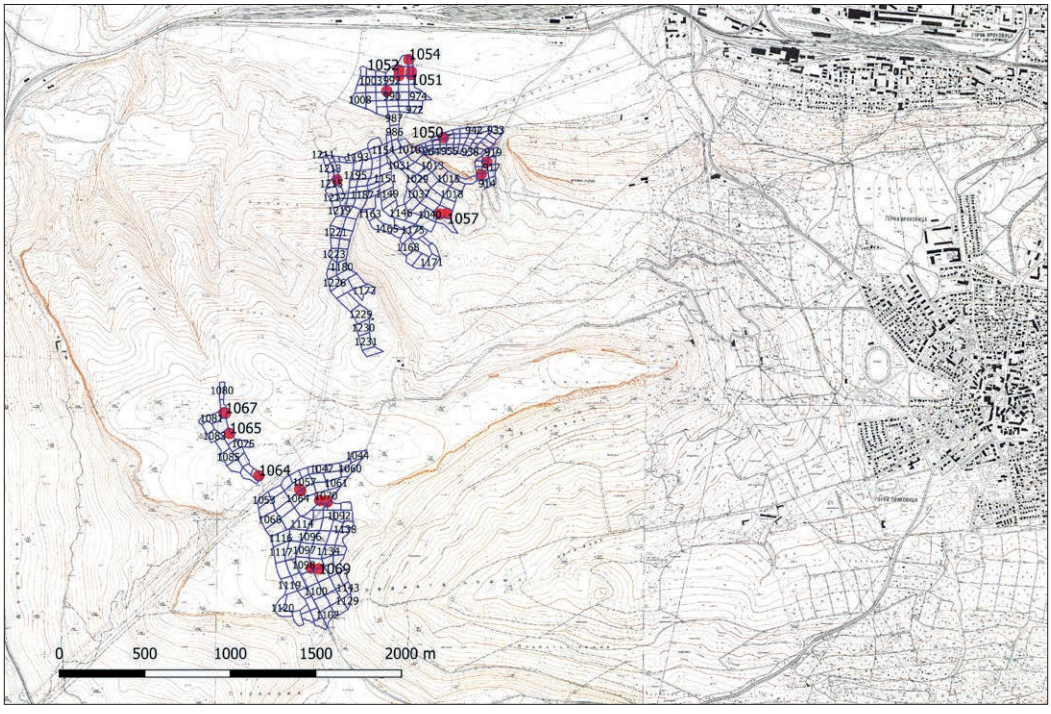
The field survey continued five days in the period between 4 – 19 April 2018. The area of 1.14 km^2 was covered with 188 polygons (Fig. 1). The data collected was systematized in GIS database in QGIS. We have registered 35 places of interest until now. Two of them were registered in AIS AKB. Site 1 (No 10006475) was located NE of Torbalazhite village in Sechen Kamak locality. Fifteen round cuts in the rock were recorded (Fig. 3). In diameter, they ranged between 0.70 to 1.6 m and in depth, when hewn into the rock, they ranged from 0.23 to 0.43 m. Parts of them were with flat or with conical surface. Site 2 was located to the west of them (No 10006476). It was a fully destroyed burial mound, having a diameter of 16 m. Two pottery fragments from Late Iron Age were found in a treasure-hunter trench. The other 33 sites, which could be influenced by the anthropological factor, but which also lacked exact chronological or cultural identity data, were marked as "offsite" (Fig. 2).

№ 8. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА ГОРНА ОРЯХОВИЦА И С. ПЪРВОМАЙЦИ, ОБЩ. ГОРНА ОРЯХОВИЦА

Мая Иванова

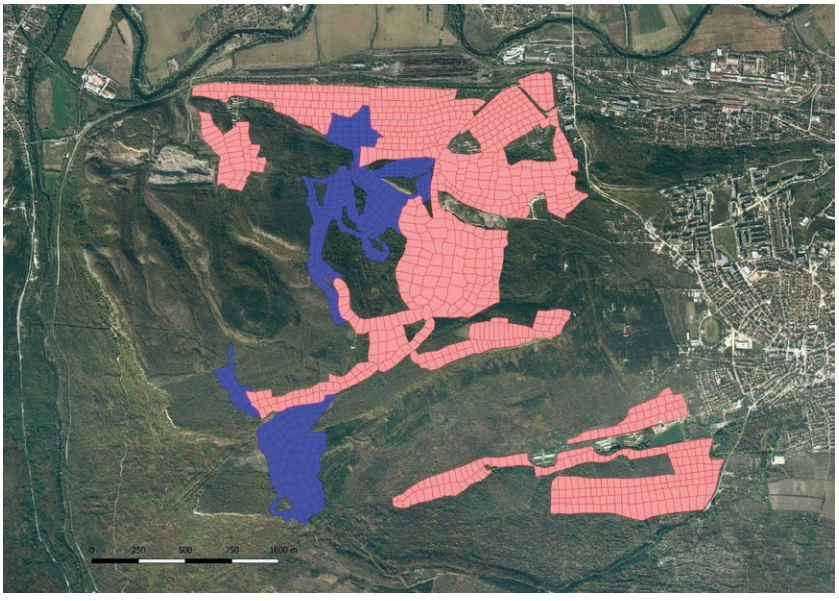
Издирванията са продължение на проучване, извършено на територията западно от Горна Оряховица през 2017 г. (Петрунова, Петракиев 2018). Те са реализирани в периода 01.11 – 11.11.2018 г., от екип в състав: М. Иванова (ръководител), доц. д-р П. Владкова-Байчева, Ил. Петракиев, Н. Михайлова и К. Митов.

Проучването е концентрирано по склоновете на крепостта Ряховец, северно и западно от нея, в източната част на м. Змеица и югозападно от хижа „Божур". Осъществено е чрез системно проучване като покритата територия се документира с полигони. Големината и формата на полигоните е

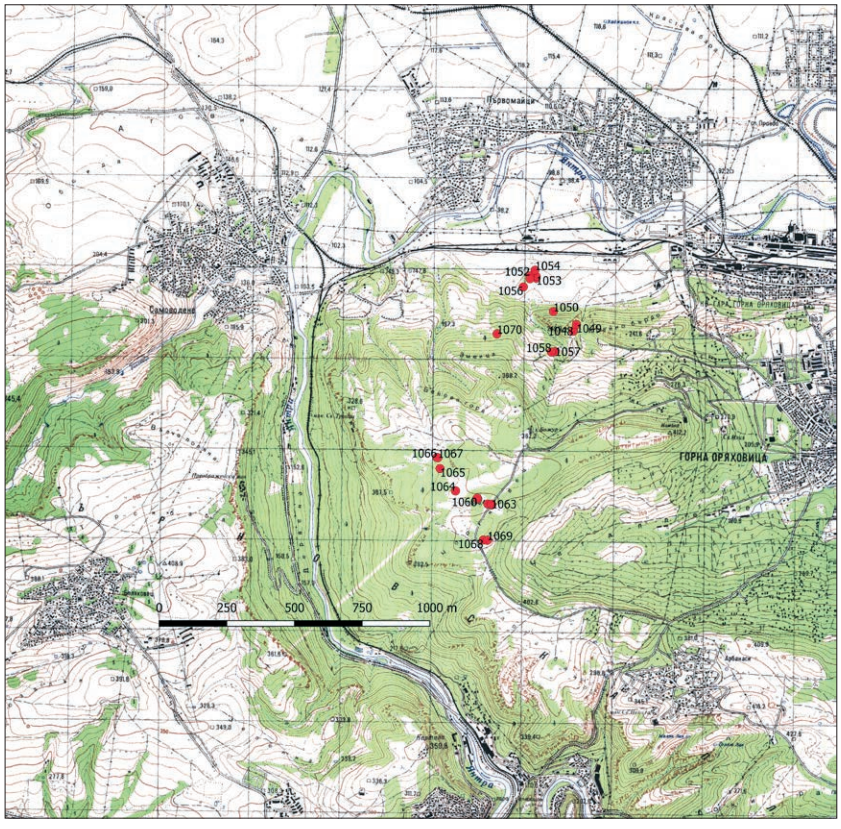
Обр. 1. Покритата площ с локализираните обекти

Fig. 1. Covered area with the registered sites

Обр. 2. Ортофото с покритата площ от проучванията през 2017 г. и 2018 г.

Fig. 2. Orthophoto of the covered area in 2017 and 2018

Обр. 3. Карта на локализираните обекти, М 1:25 000

Fig. 3. Map of the registered sites, scale 1:25 000

съобразена със спецификата на труднодостъпния терен, който е зает от гъста горска и храстовидна растителност. Обходени са 319 полигона, с площ 1,037 кв. км (обр. 1). Общата покрита площ от проучванията през 2017 г. и 2018 г. е 4,707 кв. км (обр. 2).

По източния и северния склон на крепостта Ряховец са локализирани обекти №№ 1048, 1049, 1050 /offsites/. Обекти № 1048 и № 1050 вероятно представляват подходи към вътрешността на крепостта, а обект № 1049 е изкоп с множество камъни, включително и такива с бял хоросан и фрагменти от строителна керамика – вероятно местонахождение на разрушена църква.

По източния, северния и южния склон на крепостта Ряховец се откриват фрагменти от битова и строителна керамика и мазилки, които най-вероятно са свлечени по склоновете.

Обекти са локализирани и в северозападното подножие на крепостта Ряховец, на хълма западно от нея, в източната част на м. Змеица и югозападно от хижа „Божур“.

Обекти №№ 1051, 1052, 1056, 1061, 1062 /offsites/ представляват зидове от необработени камъни без спойка.

Обекти №№ 1053, 1054, 1059, 1060, 1063, 1070 /offsites/ представляват могилни образувания като при обекти № 1053 и № 1054 насипът се състои изцяло от необработени камъни. При другите обекти – от черна пръст примесена с необработени камъни.

Обект № 1055 /offsite/ представлява могилно образувание с насип от черна пръст, примесена с необработени камъни и зид пред нея, изграден от необработени камъни без спойка.

Обекти №№ 1058, 1064, 1065, 1066, 1067 /offsites/ представляват зидове от необработени камъни без спойка, които вероятно ограждат трасета на пътища, с цел подпорна функция.

При обект № 1057 се откриват отделни фрагменти от средновековна битова и строителна керамика. Липсват видими на терена структури. На този етап не е възможно да се локализира археологически обект.

Чрез проведените издирвания са локализирани общо 23 обекта /offsites/ (обр. 3). При обектите в северозападното подножие на крепостта Ряховец, на хълма западно от нея, в източната част на м. Змеица и югозападно от хижа „Божур“ не се открива керамика или друг датиращ материал. Терените са компрометирани, тъй като са активно обитавани през XX в., за което подсказват откритите следи от съвременна строителна дейност.

Литература

Петрунова, Петракиев 2017: Б. Петрунова, И. Петракиев. Теренни издирвания в община Горна Оряховица. – Археологически открития и разкопки през 2017. София, 587 – 589.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF GORNA ORYAHOVITSA TOWN AND PARVOMAYTSI VILLAGE, GORNA ORYAHOVITSA MUNICIPALITY

Maya Ivanova

The field survey continued the previous survey, which was concentrated on the slopes of the Ryahovets fortress. It was a full-coverage survey. We have taken into consideration the range and the shape of the polygons with the specifics of the difficult accessibility of the terrain – thick forest and bushy vegetation. There were 319 polygons covering an area of 1.037 km^2 (Fig. 1). The total covered area during the survey was 4.707 km^2 (Fig. 2).

We registered 23 sites (Fig. 3): paths to the fortress, trenches with lots of stones, mortar, tiles and bricks (destroyed church), stone walls and mound formations with stone and soil embankment.

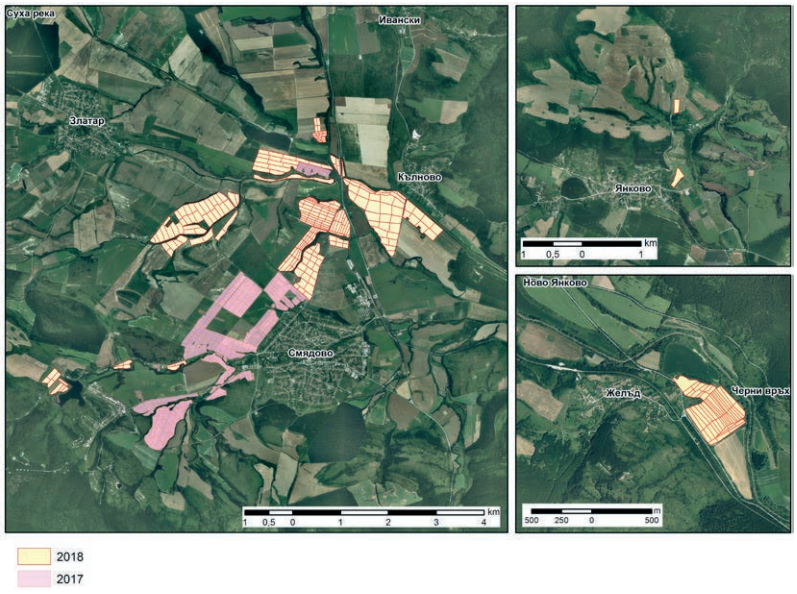
All the sites, not including those associated with the Ryahovets fortress, were inhabited in the 20th c. This was proven by the visible traces of the remains of buildings from that period. The lack of pottery and other materials, which could help us in defining the chronological and cultural identity, made us mark them as offsites.

№ 9. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО СРЕДНОТО ТЕЧЕНИЕ НА РЕКА ГОЛЯМА КАМЧИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА ГР. СМЯДОВО И С. КЪЛНОВО, ОБЩ. СМЯДОВО

Светлана Венелинова, Валери Григоров, Петър Димов

Експедицията се провежда за единадесети път и има за задача да се събере информация за селищната система по долината на Горна и Средна Камчия. Работата на експедицията премина през два етапа – на територията на общ. Върбица и в общ. Смядово. Издирванията през 2018 г. финализират втория етап и са продължение на започналите през 2017 г. проучвания в околностите на гр. Смядово (Григоров и др. 2018). Обходени бяха обработваемите земеделски масиви на север и на запад от Смядово и с. Кълново. Беше извършена също проверка и пререгистрация на археологически обекти в землищата на селата Желъд и Янково. По време на издирването през 2018 г. е приложен методът на интензивно издирване и ГИС документиране чрез полигони. Обходена е площ от 4,71 кв. км, документирана с 327 полигона (обр. 1). Регистрирани са 32 археологически обекти (14 селища, 17 могили и една църква от Възраждането) (обр. 3). Новооткритите обекти са 22. За десет от обектите информацията в АКБ картоните е актуализирана и са добавени точни географски координати.

Половината от откритите обекти през 2018 г. са надгробни могили. Шест от тях са локализирани С и СЗ от с. Кълново, други три съседни могили попадат в землището на с. Ивански, общ. Шумен. Три от регистрираните могили са разположени до яз. Качица на 5 км ЮЗ от гр. Смядово. Пет от обектите са установени СИ и С от с. Янково. Повечето от могилите са с височина от 1 до 5 м и с диаметър между 20 и 65 м. Могилите са силно обрасли, с лоша видимост, някои от тях са и трудно достъпни.

Обр. 1. Проучена територия през 2017 г. – 2018 г.

Fig. 1. Covered area in 2017 – 2018

Обр. 2. Дисперсия на археологическия материал

Fig. 2. Dispersion of the archaeological material

По време на експедицията са регистрирани 12 нови селища. Повторно са обходени две селища в околностите на селата Кълново (обект 333) и Желъд (обект 377) и са уточнени техните граници. Площта на селищата е очертана според дисперсията на археологическите находки (обр. 2).

На 3,4 км С от Смядово е регистрирано селище от бронзовата епоха и Късната античност с площ от 23 дка (обект 358). Второ селище от бронзовата епоха с площ 59 дка е установено на 4 км СЗ от града (обект 366). Керамиката в откритите обекти е с неравномерен сивожълт цвят, груба повърхност, с едър пясък в глината, лошо изпечена и формувана на ръка. В околностите на Смядово са регистрирани общо шест селища от бронзовата епоха, отдалечени през разстояние 1,5 – 3,5 км. Разположени са върху първите надзаливни тераси на малки притоци. Повечето от селищата са с площ между 100 и 330 дка, като материалът по повърхността се открива в многоцентрични концентрации.

Селище от КЖЕ с площ 24 дка е регистрирано на 4 км СЗ от Смядово (обект 365). Второ селище от КЖЕ се намира на 4 км СИ от града, при вливането на р. Златарска в Голяма Камчия. Върху площ от 133 дка е установена керамика от КЖЕ и Късната античност (обект 361). По време на експедицията през 2017 г. и 2018 г. са регистрирани общо четири селища от КЖЕ със слаби и неравномерни концентрации от керамични фрагменти.

Пет от новооткритите селища датират от Късната античност (III – V в.). Обект 359 се намира на 3 км С от Смядово, в междуречието на Златарска река и друг малък приток на Голяма Камчия. Селището е разположено на висока тераса с източно изложение. Върху площ от 405 дка са регистрирани три концентрации от керамика, отдалечени през разстояние от 200 до 400 м.

Обект 360 е селище с площ 303 дка. Намира се на 2,5 км С от Смядово, между Суха и Златарска река. Установени са две големи концентрации на керамика.

Обект 362 се намира на 1,7 км С от с. Кълново, върху билото на платовидно възвишение. Върху площ от 384 дка се откриват керамични фрагменти от Късната античност.

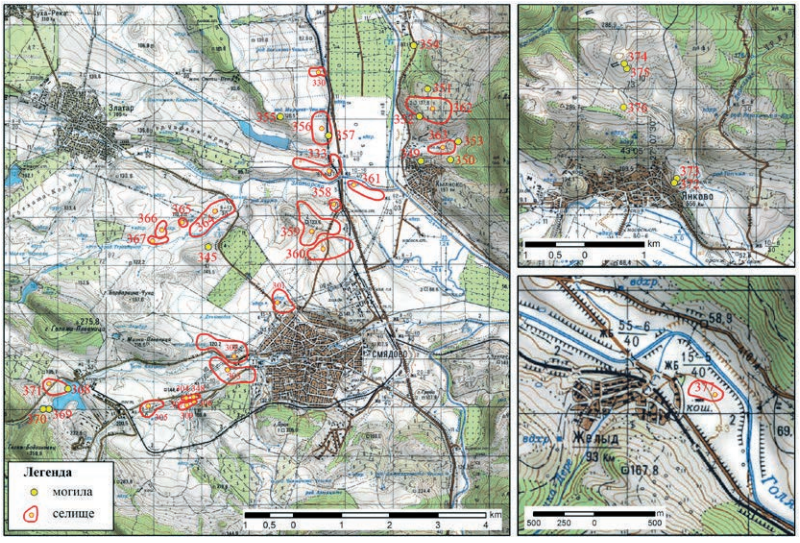
Обект 367 е селище от Късната античност с площ 48 дка. Разположено е на 4 км СЗ от Смядово, на брега на малък приток – Лесковска река.

Обект 371 е селище от Късната античност с площ 127 дка. Намира се на 5 км западно от Смядово, на западния бряг на яз. Качица.

През 2017 г. и 2018 г. са регистрирани общо 19 обекта от Късната античност, отдалечени през разстояние от 1,5 до 2 км. Някои от селищата се намират в непосредствено съседство от двете стра-

ни на дерета. Късноантичните селища са разположени върху първите надзаливни тераси и склонове на възвишения.

Четири от откритите обекти са селища, чийто керамичен материал датира от Късната античност (III – V в.) и Ранното средновековие (X – XI в.). Обект 356 е селище с площ 231 дка, разположено върху първата надзаливна тераса, между два малки притока на Златарска река. Селището се намира на около 2,5 км СЗ от с. Кълново. Открити са фрагменти от тухли и битова керамика от III – V в., някои от които са от тънкостенни съдове с червен лак. Средновековната керамика (XI – XII в.) е добре изпечена, със следи от бързо колело и врязана линейна украса.

Обр. 3. Археологически обекти, регистрирани през 2018 г.

Fig. 3. Archaeological sites registered in 2018

Обект 363 е селище, разположено на 1 км СИ от с. Кълново в подножието на Роякското плато. Върху площ от 115 дка се откриват керамични фрагменти от късната античност и Ранното средновековие. Открит е фрагмент от глазирана керамика, датираща от X – XI в.

Обект 364 е селище от Късната античност и Ранното средновековие с площ 324 дка. Отдалечено е на 3,7 км СЗ от Смядово. Установени са три концентрации, при които количествено античната керамика преобладава в СИ край на обекта. В централната част съотношението между античната и средновековната керамика е приблизително еднакво. В ЮЗ периферия на обекта числено преобладават средновековните фрагменти. Сред откритите находки е бронзова монета на император Антонин Пий (138 – 161).

По време на експедицията в околностите на Смядово и Кълново са регистрирани десет селища от Ранното средновековие, отдалечени на разстояние от 1 до 1,5 км.

Литература

Григоров и др. 2018: В. Григоров, Св. Венелинова, П. Димов, Вл. Вълчев, Ал. Цветанов, Д. Ангелова, М. Гюрова. Теренни издирвания в община Смядово. – Археологически открития и разкопки през 2017 г., 2018, София, 591 – 594.

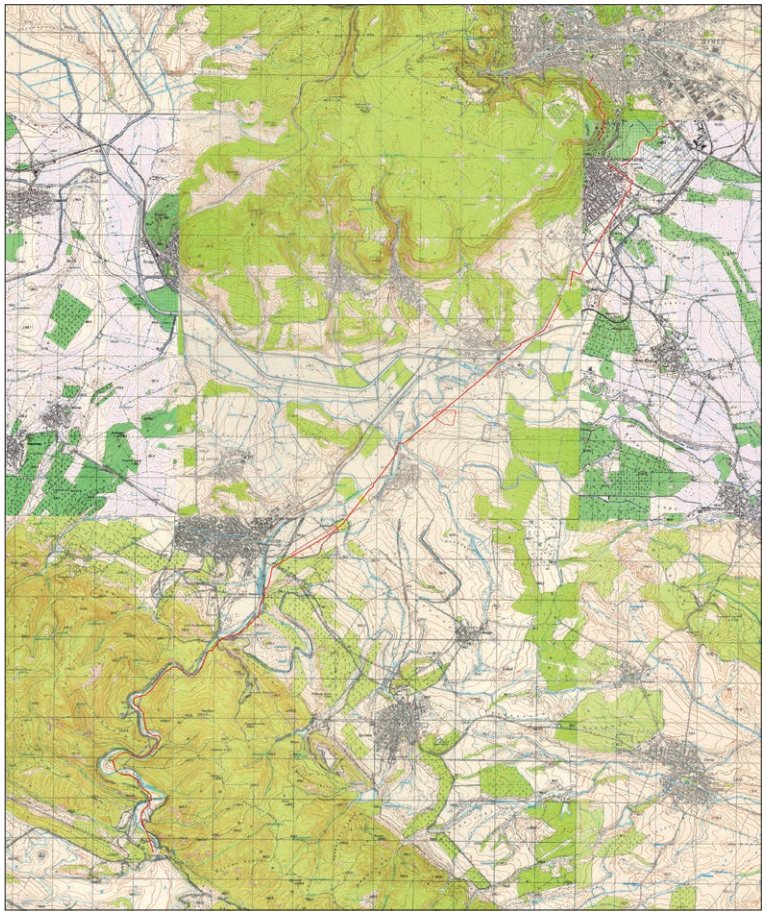
FIELD SURVEY ALONG MIDDLE STREAM OF GOLYAMA KAMCHIA RIVER IN THE TERRITORY OF THE SMYADOVO TOWN AND THE KALNOVO VILLAGE, SMYADOVO MUNICIPALITY

Svetlana Venelinova, Valeri Grigorov, Petar Dimov

The archaeological field survey along the middle stream of the Golyama Kamchia river was conducted for the 11th time. We did a full-coverage survey in the arable lands north and west of Smyadovo town and Kalnovo village. Revision and re-registration of archaeological sites took place on the territory of Zhelad and Yankovo villages. We covered an area of 4.71 km^2, documented with 327 polygons (Fig. 1). Thirty-one archaeological sites were registered – fourteen settlements, seventeen mounds and one church from the Renaissance (Fig. 3). The newly registered settlements were 22. The information in AIS AKB identification cards for ten of the sites was actualized and exact geographical coordinates had been added. The area of the registered settlements was determined by the concentration and dispersion of archaeological materials (Fig. 2).

№ 10. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА МАГИСТРАЛЕН ВОДОПРОВОД ОТ ЯЗОВИР ТИЧА ДО ШУМЕН

Станимир Стойчев

Обр 1. Трасе на магистрален водопровод

Fig. 1. Route of main water pipeline

Проведените издирвания са във връзка с проектирането на магистрален водопровод. Работи се по зададено от инвеститора трасе с широчина 6 м. С цел по-добро покриване на терена са изработени предварително полигони с размери 10 х 50 м. В по-голямата си част трасето е успоредно на р. Камчия, като теренът в участъка от яз. Тича до гр. Велики Преслав е със стръмни склонове, в останалата си част е прокарано основно през заливни тераси. Общата дължина на трасето е около 30 км (обр. 1).

В резултат на проведените издирвания са локализирани два археологически обекта:

Обект 001. В землището на гр. Велики Преслав, в м. Кеневерлика, се откриват силно разпръснати фрагменти керамика от периода на Ранното средновековие. Общата площ е 0,4 кв. км, по трасето – 1250 м, като площта в сервитута на трасето е 7,5 дка (АКБ № 10006580).

Обект 002. В землището на с. Троица, общ. Велики Преслав, в м. Юртлука, се откриват силно разпръснати фрагменти керамика от периода на Късната античност и Ранното средновековие. Общата площ е 0,15 кв. км, по трасето – 1200 м, като площта в сервитута на трасето е 7,2 дка (АКБ № 1100116).

В землището на гр. Велики Преслав, в м. Старото селище, трасето преминава през охранителната зона на НИАР „Велики Преслав“. Този участък от трасето е с дължина 400 м, площта в сервитута на трасето е 2,4 дка.

На около 150 м югоизточно от трасето в м. Деледушка са провеждани археологически проучвания.

FIELD SURVEY ALONG WATER PIPELINE ROUTE FROM TICHA DAM TO SHUMEN TOWN

Stanimir Stoychev

The field survey related to the project of a main water pipeline from Ticha Dam to Shumen town. The route had a width of 6 m and a total length of about 30 km (Fig. 1). For the most part, it was parallel to the Kamchiya river. The terrain in the section from Ticha dam to Veliki Preslav town had steep slopes, and the main part of which was mainly through flooded terraces. For better coverage of the terrain, polygons of 10 x 50 m were created in GIS.

Two sites were registered as a result of the field survey. They include a settlement from the Early Middle Ages in Keneverlika locality, in the territory of Veliki Preslav town, and a multilayer settlement from the period of the Late Antiquity and the Early Middle Ages in Yurtluka locality, in the territory of Troitsa village, Veliki Preslav municipality.

№ 11. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА НИАР „МАДАРА“

Станимир Стойчев, Гергана Илиева

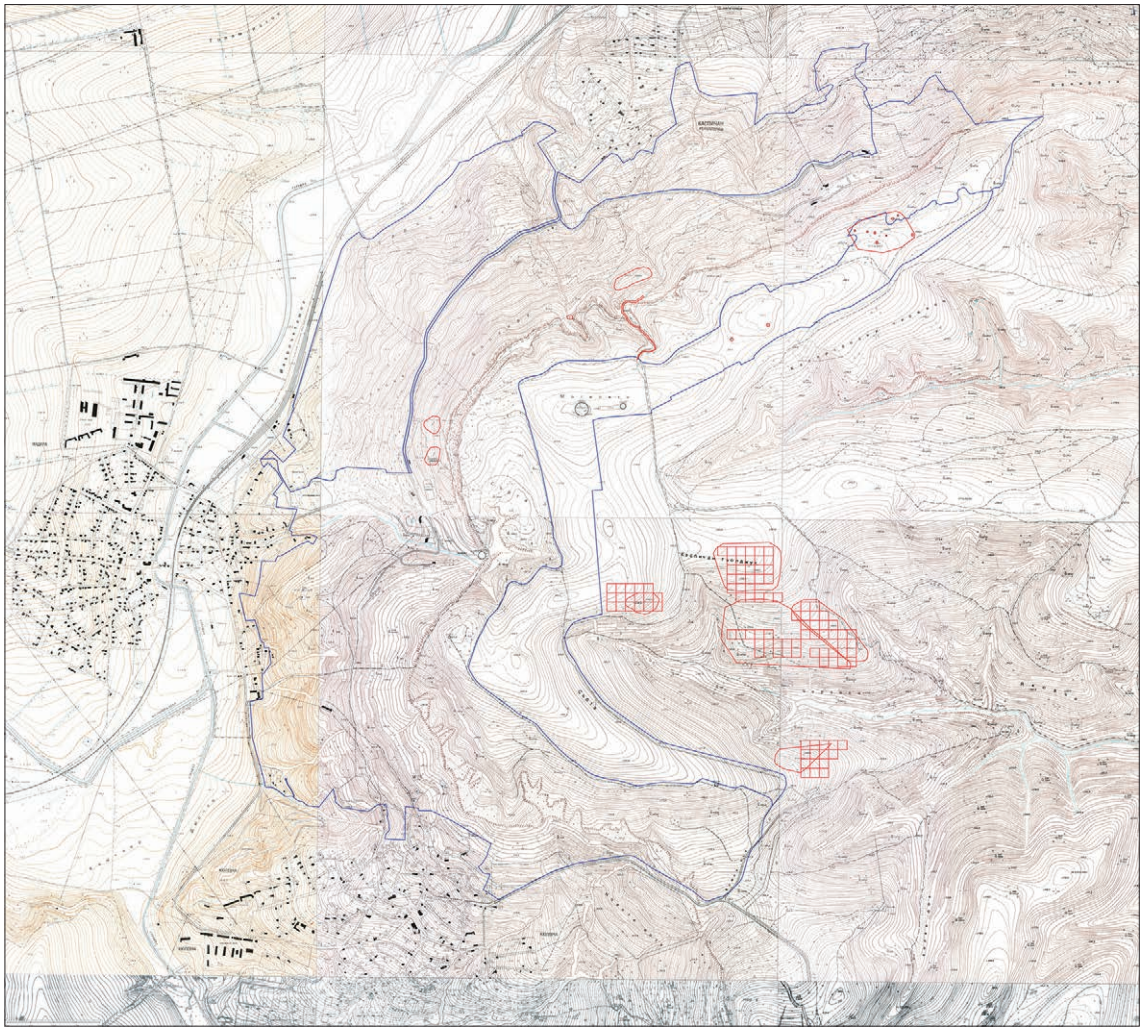
НИАР „Мадара“ е разположен в западното подножие на Мадарското плато, като територията му обхваща и част от платото. Общата площ, ведно с охранителната зона, е 9141 дка, като самият резерват е 5644 дка. Попада в землищата на с. Мадара, общ. Шумен, и селата Кюлевча, Калугерица и Каспичан, общ. Каспичан. Издирванията се проведоха в рамките на шест дни през април 2018 г. (обр. 1 – 2).

Основна цел на проучването бе посещението на известни и издирване на нови археологически обекти и тяхното регистриране в АИС АКБ. Извършен бе и оглед на терените със селскостопански култури с цел изготвяне на планове за следващите сезони.

В рамките на издирванията са регистрирани следните археологически обекти:

В землището на гр. Каспичан – Средновековно селище от XII – XIVв. (АКБ № 10006654); стар път (АКБ № 10006655); две единични могили (АКБ №№ 10006616 и 10006615) и могилен некропол от осем могили (АКБ №№ 10006656, 10006657, 10006658, 10006661, 10006662, 10006663, 10006664, 10006665, 10006666).

В землището на с. Кюлевча – селище от късния неолит (АКБ № 10006613); селище от ранния халколит (АКБ № 10006614); селище от РБЕ (АКБ № 10006609); селище от късната желязна епоха и елинизма (АКБ № 10006610) и селище от Късната античност (АКБ № 10006612).

Обр 1. Карта на НИАР „Мадара“ и покритата територия през 2018 г.

Fig. 1. Map of Madara Reserve and covered area in 2018

Обр. 2. Сателитно изображение на НИАР „Мадара“ и покритата територия през 2018 г.

Fig. 2. Satellite imagery of Madara Reserve and covered area in 2018

В резултат на проведените издирвания на територията на НИАР „Мадара“, в неговите охранителните зони, както и в околните терени са регистрирани 16 археологически обекта. По време на издирванията е изследвана територия с площ около 2 кв. км.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF MADARA RESERVE

Stanimir Stoichev, Gergana Ilieva

The archaeological field survey in the territory of Madara Reserve was conducted within six days in April 2018. The total area of Madara Reserve is 914.1 ha (Fig. 1 – 2).

The main purpose of the field survey was to identify already known and register new sites in AIS AKB. An inspection of the crop land was also carried out in order to prepare plans for the coming seasons.

As a result of the field survey in the territory of Madara Reserve, in the buffer zones and on the surrounding terrains 16 archaeological sites were registered. The covered area was about 2 km^2. Settlements from Late Neolithic, Early Chalcolithic period, Early Bronze Age, Late Iron Age, Hellenistic period, Late Antiquity, Medieval Ages were registered. An ancient road, two mounds and mound necropolis with eight mounds were also identified.

№ 12. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩ. БАЛЧИК

Георги Иванов, Кръстю Чукалев, Радостина Енчева, Владимир Славчев, Боян Тотев, Мария Гюрова, Калин Маджаров

Издирванията бях извършени в землищата на селата Рогачево, Оброчище и Църква като част от проект на БАН „Археологическа карта на България“. На терен участие взеха студентите от СУ „Св. Кл. Охридски“ Н. Александров и М. Врабков. Консултации керамика: Г. Нехризов и Р. Колева. Анализ човешки костни останки: Б. Гълъбова.

Предварително проучване

Долината на р. Батова е оградена от Добруджанското и Франгенско плато, на югоизток е широко отворена към Черно море. Изобилства с извори. В най-ниската част на долината и по полегатите склонове има удобни за заселване и земеделие участъци. По ръба на двете плата има естествено защитени места. Възвишението Каратепе доминира цялата долна част на долината.

В периода 1958 – 1960 г. теренна експедиция на РИМ – Варна с ръководители М. Мирчев и Д. Ил. Димитров регистрира множество паметници в долината. Описание на находки и паметници дава и Л. Бобчева. По-късно С. Торбатов посещава и описва подробно някои от крепостите. През 2010 г. Б. Тотев от РИМ – Добрич, заедно с археолози от ВТУ и РИМ – Шумен, осъществяват експедиция по долината на реката, която открива много нови обекти.

Резултати

По време на издирването регистрирахме 58 обекта и обновихме информацията за три стари: 20 селища, седем крепости (обр. 2), две селища със следи от укрепителни стени, пет могилни некропола с общо 21 могили и още пет единични могили, два плоски некропола, два единични гроба (вероятно част от некропол), път, каптаж (обр. 1).

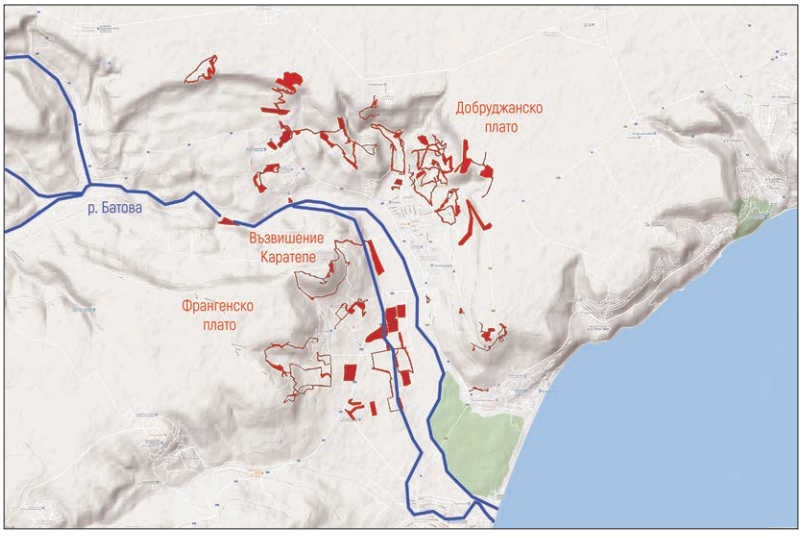
Праистория

Регистрирахме четири халколитни обекта, разположени в най-ниската част и по склоновете. Керамиката е характерна за етапите Хаманджия III и IV. Към РБЕ 3 може да се отнесе един обект с керамика с украса от отпечатан шнур или с ъгловати вдълбавания. Локализирахме девет обекта от РЖЕ, като имаме съмнения за хронологията на още два. Повечето са разположени на естествено защитени места. От един от тези естествено защитени обекти С. Торбатов е публикувал керамика от КБЕ. Керамиката от РЖЕ е с характерните за периода устия със завит навътре ръб и коси канелюри, хоризонтални канелюри под устието, дръжки с пречупен профил и канелюри, както и един фрагмент с украса от щамповани окръжности и насечки.

Античност

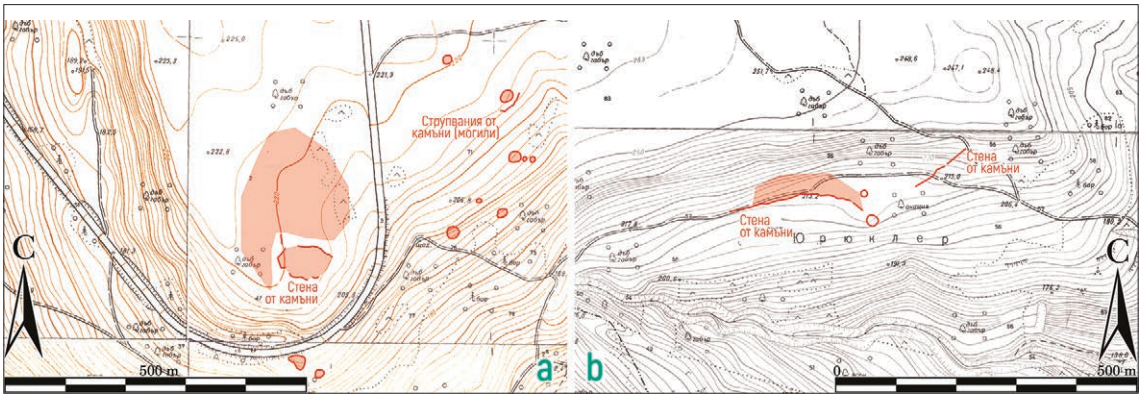
Регистрирахме 11 обекта от КЖЕ. На естествено защитени места са разположени четири, в два обекта регистрирахме следи от защитни валове, а пет селища са разположени в ниската част на долината. Керамиката на ръка е с характерна неравна повърхност, релефни ленти/гирлянди. Керамиката на колело е със сива фина повърхност и без украса, намерихме и фрагменти с черен фирнис. На няколко обекта установихме амфорна тара. Тя е с произход Хиос, Тасос, Икос, Еритре, Книд, Милет и др. Открихме и един частично запазен енглифичен печат с името Ἀριστοκράτης върху дръжка на амфора от т. нар. „кръг Хераклея“ с предполагаем западнопонтийски произход (обр. 3а).

От римската епоха регистрирахме 14 обекта, с характерната фина керамика с червено лаково покритие и с релефна украса, фрагменти от лампи, керамична фигурка, амфорна тара, фрагмент с дипинта, малки мраморни блокчета (от настилка). В няколко обекта се среща и по-късната керамика с кафяв лак. От Късната античност сигурни материали имаме от три крепости и три селища. Керамиката е с характерните успоредни дълбоки врязани линии. На едно малко укрепление открихме фрагменти от антични долиуми, без друг материал.

Обр. 1. Долината на р. Батова и покритата от експедицията площ

Fig. 1. The valley of Batova river and the area covered by the expedition

Обр. 2. Два от обектите с преобладаващ материал от КЖЕ, с останки от каменни стени

Fig. 2. Two sites with predominant material from the Late Iron Age, with traces of stone walls

Обр. 3. a. Частично запазен енглифичен печат. Снимка Кр. Георгиев. b. Кремъчен връх за стрела. Снимка и рисунка М. Гюрова

Fig. 3.a. Badly sealed englyphic stamp. Photo K. Georgiev. b. Flint arrowhead. Photo and drawing M. Gurova.

Средновековие

От ПБД регистрирахме 11 обекта: крепост и укрепено селище на платата, останалите девет обекта са разположени в ниската част на долината или по полегатите склонове. Откритата керамика е със сива повърхност и неравномерен лом, често с излъскани успоредни ивици или мрежи; врязаната украса е предимно от успоредни или вълнообразни тънки врязани линии. От един обект произхожда характерно желязно ножче. От времето на ВБД регистрирахме две селища. Те са разположени близо до реката и по склона. Керамиката, която ги определя, е с глазура и със сграфито украса, тънкостенна с червена повърхност. От Късното средновековие/османския период имаме осем обекта, разположени в долината на реката, където център е известния паметник Ак Язълъ баба теке.

Кремъчен ансамбъл

Проученият кремъчен ансамбъл наброява 180 артефакта, предимно от Лудогорски флинт (Равно и Крива река), като се срещат и кремъци в сива (до тъмносива) гама с бели впръсквания, чиито находища са локализирани в Шуменско. Сред оръдията е и фрагментиран връх за стрела с бифасиална обработка и широк конкавен изрез в проксималната част. Ретушът на двете страни е едносериен и частично ламеларен, като на горната повърхност той е почти изцяло покриващ. Изделието намира най-добри паралели сред върхове за стрели отнесени към преходния период от халколита към бронзовата епоха (обр. 3b).

Заключение

Равните участъци до реката и по склоновете на долината са предоставяли отлични условия за земеделие. На тези места се открояват големи площни обекти от римския период и от ПБД. Близостта до морето е предпоставка за търговия и контакти, за което ни подсказва голямото количество вносна керамика от Античността. Крепостите са изграждани върху естествено защитени места, някои по ръба на платото, като до тях винаги води път от долината. През долината е минавал поне един главен път, добре запазени следи от който регистрирахме.

Издирването по долното течение на р. Батова очерта очакваната картина на много високата гъстота и разнообразието от археологически обекти. Относно съхранението и защитата на паметниците в момента, проблем е интензивната строителна дейност на ваканционни селища в този атрактивен за инвестиции район. Въпреки това голямото количество туристи дава възможност и шанс за социализацията на паметниците, с какъвто малко райони в страната разполагат.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF BALCHIK MUNICIPALITY

Georgi Ivanov, Krastyu Chukalev, Radostina Encheva, Vladimir Slavchev, Boyan Totev, Maria Gurova, Kalin Madzharov

The team registered 58 and updated data on 3 previously known sites: 20 settlements; 7 fortresses (Fig. 2); 2 fortified settlements; 5 mound necropoleis with 21 mounds and further 5 individual burial mounds; 2 flat necropolises; 2 graves; 1 road and 1 reservoir (Fig. 1). We identified 4 Chalcolithic, 1 EBA and 9 EIA sites. To the LIA belonged 11 sites: 4 occupied naturally protected areas; on 2 we recorded traces of defence banks. We found large quantity of imported ware, including a partially preserved englyphic seal (Fig. 3a). To the Roman Age were dated 14 sites; to Late Antiquity – 3 forts and 3 settlements. From the First Bulgarian Kingdom we registered 1 fortress, 1 fortified settlement and 9 settlements at the valley bottom. From the Second Bulgarian Kingdom we had 2 settlements. There were 8 or 9 sites from the Late Middle Ages. The flint assemblages consist mainly of deitage pieces, there is not series of diagnostic typological tools. The only exception is a bifacial arrowhead belonging most probably to the so-called Transitional period (Fig. 3b).

№ 13. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В СЕРВИТУТА НА ПРЕНОСЕН ГАЗОПРОВОД В УЧАСТЪК ОС ВЪЛЧИ ДОЛ – ЛКВ ПРЕСЕЛКА

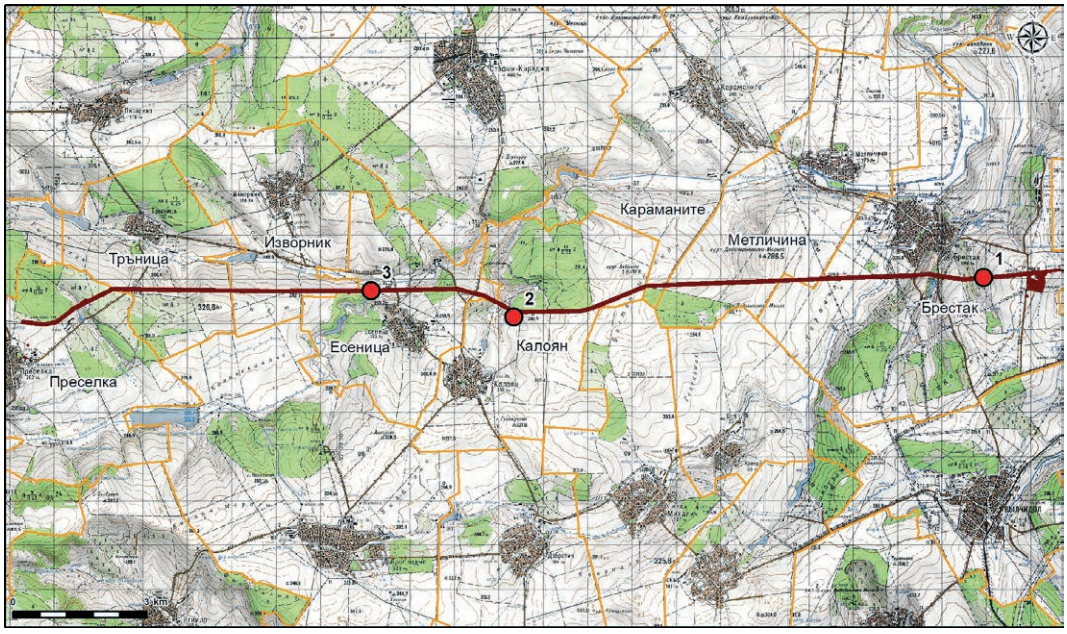
Петър Лещаков, Игор Лазаренко

В изпълнение на договор между „Газтек БГ“ АД и НАИМ – БАН през април 2018 г. бе проведено издирване на археологически обекти в сервитута на преносен газопровод, участък ОС Вълчи дол – ЛКВ Преселка във Варненска и Шуменска област.

Проучването е реализирано от екип с ръководител П. Лещаков, гл. ас. д-р И. Лазаренко – заместник ръководител и археолозите Й. Илиева, С. Жечева и Н. Христов.

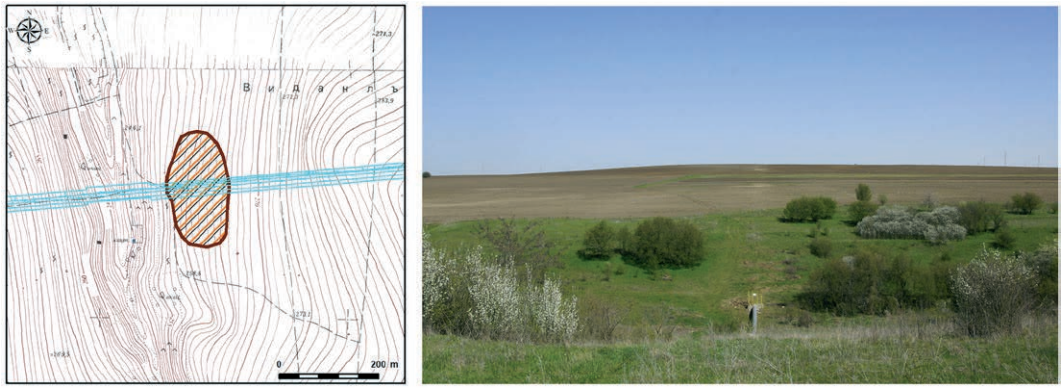
Изследваната отсечка, с дължина 23,3 км, започва от землището на с. Брестак и завършва в това на с. Преселка (обр. 1). Сервитутът е с ширина 30 м, равномерно разположен около съществуващия газопровод. Проектът предвижда изграждането на нов газопровод в рамките на съществуващото трасе, северно от функциониращата в момента тръба.

Теренното издирване се извърши в съответствие с единна методика, която се прилага при рабо-

Обр. 1. Карта с трасето на газопровода и регистрираните археологически обекти

Fig. 1. Map showing the track of the gas pipeline and the newly registered archaeological sites

Обр. 2. Местоположение и граници на обект 1, землище на с. Брестак

Fig. 2. Location and borders of site 1, in the territory of Brestak village

Обр. 3. Местоположение и граници на обект 3, землище на с. Есеница

Fig. 3. Location and borders of site 3, in the territory of Esenitsa village

та по инфраструктурни проекти. При работата на терен бе приложен принципът на тотално обхождане, като се работеше по полигони. За всеки полигон бяха систематизирани резултатите от проучванията: обходената територия, възможността за наблюдение, характеристиките и особеностите на терена, броят и видът на регистрираните артефакти, локализация на отделни находки или структури.

Малък процент от подложените на изследване площи представляваха пасища/ливади или горски масиви с минимална видимост. По времето на провеждане на проучванията през април, част от земеделските земи бяха засети със житни култури с напреднала вегетация, в които видимостта не надвишаваше 20 – 40%. Останалите участъци представляват обработени земеделски площи с добра възможност за наблюдение (до 80%).

В резултат на проведените проучвания бяха регистриран три нови археологически обекта:

Обект № 1. Локализира се в м. Кашлата/Виданлък, на 1,5 км ЮИ от с. Брестак, общ. Вълчи дол. Многослойното селище е разположено върху долната част на склон със западно изложение, на източния бряг на плитко дере, приток на р. Караман дере. По повърхността се регистрират петна от вторично изпечени стенни мазилки и концентрации на битова керамика от съдове изработени на ръка и на колело. Археологически материали се откриват на площ от 23 дка (обр. 2). Част от керамичните фрагменти от съдове изработени на ръка, кремъчни артефакти и каменно оръдие се отнасят най-общо към късната праистория. Те се откриват в контексти от стенни мазилки, маркиращи останки на жилища с колово-плетова конструкция. Керамиката на колело се отнася към няколко хронологически периода. Добре представена е група съдържаща амфорна тара, сива монохромна керамика и фрагмент с черен фирнис от КЖЕ. Регистрирани са отделни фрагменти с червенолаково покритие, датиращи в римската епоха, както и няколко бронзови монети от IV в. сл. Хр. Добре представена е група от керамични фрагменти от гърнета, стомни и др. изработени на ръчно грънчарско колело, чиито формално-декоративни характеристики са типични за „прабългарския тип“ керамика, отнасяща се към IX – първата половина на X в.[1]

Обект № 2. Локализира се в м. Канарата, на 1,9 км СИ от с. Калоян, общ. Вълчи дол. По-голяма част от обекта попада в обработваеми площи, само западната му периферия представлява ливада/пасище. Разположен е върху долната част на склон, на десния бряг на малката рекичка Манафски чаир, приток на р. Караман дере. От юг е ограничен от друго плитко дере. На терена се регистрират концентрации от вторично изпечени мазилки и струпвания от дребни и средноголеми ломени камъни и мазилки, заемащи площ от 35 дка. Преобладава керамиката на колело – битова и амфорна тара, отнасяща се към КЖЕ. Открити са и обезличени фрагменти от съдове на ръка и едно каменно оръдие, които най-общо могат да се отнесат към късната праистория (вероятно бронзова епоха). Обитаването продължава на юг от дерето, където също се откриват концентрации от керамика и животински кости.

Обект № 3. Локализира се в м. Суха река, на 1,35 км СЗ от с. Есеница, общ. Вълчи дол. Обектът е разположен върху склон с източноюгоизточно изложение, на десния бряг на р. Сюлейман дере. Заема площ от 9 дка с издължена елипсовидна форма с ориентация И – З (обр. 3). На терена се регистрира ниска до средновисока на места концентрация на обезличени керамични фрагменти от съдове изра-

[1] Керамиката от Ранното средновековие е определена от д-р М. Манолова-Войкова (РИМ – Варна).

ботени на ръка, единични дребни парчета от вторично изпечени стенни мазилки и няколко фрагмента от замазка на пещ. Вероятно останките принадлежат на краткотрайно съществувало еднослойно селище, отнасящо се най-общо към късната праистория.

Трасето на преносния газопровод преминава през територията на три археологически обекта. Два от тях (№ 1 и № 3) ще бъдат засегнати по време на строителството, което налага тяхното спасително проучване.

При издирването се установи, че известни от литература археологически обекти (тракийски и ранносредновековен обект в с. Брестак, ранносредновековно укрепление в с. Изворник, обект от КБЕ в с. Есеница и др.) не попадат в сервитута на газопровода и няма опасност да бъдат нарушени при бъдещото строителство.

FIELD SURVEY ALONG THE ROUTE OF GAS TRANSMISSION PIPELINE IN THE SECTION BETWEEN CS VALCHI DOL AND VS PRESELKA

Petar Leshtakov, Igor Lazarenko

In April 2018 an archaeological field survey was conducted along the existing track of gas transmission pipeline between compressor station Vachi Dol and valve station Preselka, according to a contract between "Gaztek BG" and NAIM – BAS. The section covered by the survey was 23.3 km long and 30 m wide. Altogether three archaeological sites were discovered (Fig. 1). The first was situated in the territory of Brestak village, Valchi Dol municipality. Surface materials from the later prehistory, the Late Iron Age, the Roman period and the Early Medieval Age were scattered over an area of 0.23 ha (Fig. 2). The second site was located in the territory of Kaloyan village, Valchi Dol municipality, and revealed surface materials from the Bronze Age and the Late Iron Age. The third site was located in the territory of Esenitsa village, Valchi Dol municipality. It was of unidentified function and dated back to the later prehistory (Fig. 3). Sites 1 and 3 will be threatened by the construction activities along the track of the pipeline.

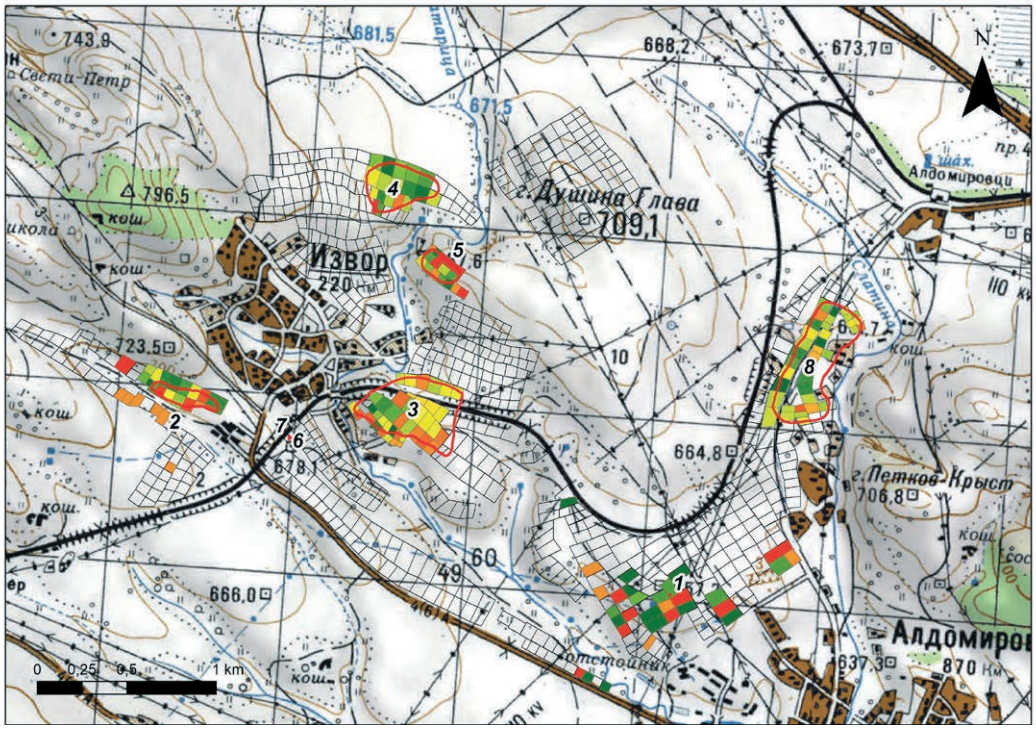
ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЮЖНА БЪЛГАРИЯ

№ 14. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА АЛДОМИРОВЦИ И ИЗВОР, ОБЩ. СЛИВНИЦА, И ЧУКОВЕЗЕР, ОБЩ. ДРАГОМАН

Кръстю Чукалев, Живко Узунов, Александър Станев, Яна Мутафчиева, Илия Киров

Теренните издирвания в Западната част на Софийската котловина, в землищата на селата Алдомировци и Извор, общ. Сливница и с. Чуковезер, общ. Драгоман, се проведоха за 20 календарни дни през пролетта на 2018 г. като част от научната програма за актуализиране на информацията в АИС АКБ. Землищата са разположени в полупланински район, но за издирването бе определен обособен ареал – равнинните части, като северна граница е Алдомировско блато и южните склонове на планинския рид Три уши, западна граница е рида Острата чука, при с. Чуковезер, а южна граница е коритото на р. Сливнишка при с. Алдомировци.

Издирването обхвана площ от 4,2 кв. км (обр. 1). Регистрираха се седем нови и се актуализираха четири известни обекта. Пет са праисторическите обекти. Първият е в м. Вировете при с. Извор, разположен върху равнинен терен в подножието на възвишение, до приток на р. Сливнишка. Регистриран е при теренни обхождания през 1982 г. (Динчев, Александров 1985, 289). При пререгистрацията се установи, че

Обр. 1. Карта с местоположение и граници на обектите, обходената територия и концентрацията на откритите археологически материали

Fig. 1. Map showing the location and boundaries of the sites, the covered area and frequency of the discovered archaeological materials

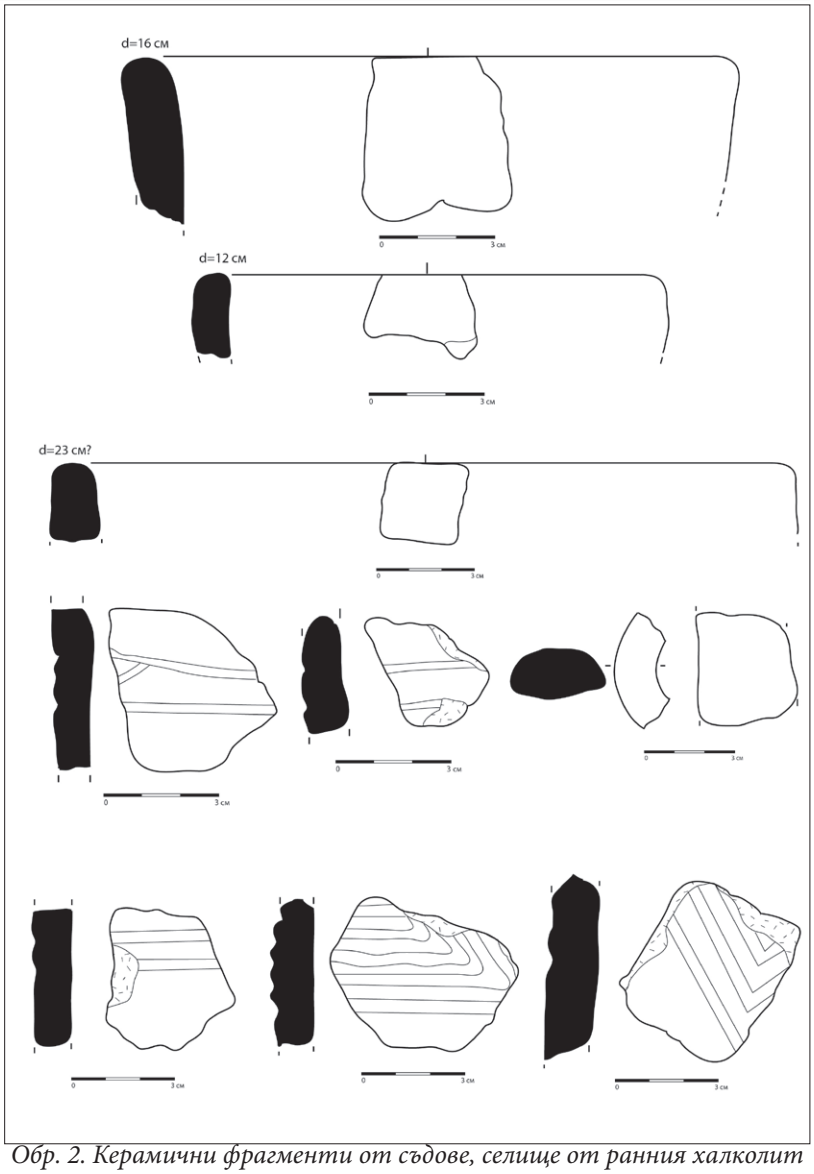
заема по-голяма площ – 28 дка. Откритата керамика и късове от мазилки са в малка степен на концентрация, освен в източната му част, където материалите бяха с висока степен на концентрация. Те се откриха сравнително равномерно по цялата площ на обекта. Керамиката е от битов тип, вкл. и фрагменти от големи хранилищни съдове. Върху част от нея има врязана украса в широки и дълбоки линии. Врязванията са организирани в геометрични мотиви – успоредни линии, в групи от две или три линии, но бе открит и фрагмент с по-сложна геометрична композиция (врязани линии около триъгълник с ямичка). Според керамиката, обектът се датира в ранния халколит, култура Градешница (обр. 2). Вторият е разположен на скалисто възвишение в с. Извор, над приток на р. Сливнишка, в м. Бутовица, което е прерязано от жп линията София – мина „Бели брег". Обектът също е регистриран през 1982 г. (Динчев, Александров 1985, 288). При пререгистрацията се установи, че заема двойно по-голяма площ. Откритата керамика и късове от мазилки са в средна и малка степен на концентрация. Археологическите материали в северната част от обекта са с по-ниска степен на концентрация, докато южно от жп линията степента на концентрацията им е по-висока. Откриха се и няколко кремъчни артефакта, долна част на хромелно съоръжение, керамичен прешлен за вретено, керамична тежест за стан, керамичен диск и др. По-голяма част от керамиката се отнася към ранния халколит, РЖЕ, има и единични фрагменти от КЖЕ.

Обектите от РЖЕ са регистрирани на речни тераси, както и на склон на възвишение, над коритото на преминаваща река. Всичките могат да бъдат определени като селища, заради голямата им площ, както и поради съчетанието от различни фактори, като това, че заемат определени форми на релефа, намират се до водоизточници и до площи, които могат да бъдат обработвани чрез земеделие и т. н. Според открития керамичен материал те могат да се датират във втората фаза на РЖЕ. Прави впечатление изобилието от фрагменти от керамични съдове, които бяха открити по повърхността на два от тях – обекта на скалисто възвишение в м. Бутовица и този, разположен в северния край на мах. Слатина на с. Алдомировци, за разлика от обекта, разположен на надзаливната тераса на левия бряг на р. Матарица, на границата на землищата между селата Извор и Алдомировци. Вероятно наличието на толкова много материал се дължи на различни фактори като плътност на застрояване в рамките на селището, на продължителност на обитаване и т. н.

В един от обектите от РЖЕ, този при скалисто възвишение в м. Бутовица, бяха открити и малко на брой фрагменти, които могат да бъдат отнесени и към втората половина на I хил. пр. Хр.,

към КЖЕ. Вероятно е заемал малка площ и обитаването му е било за кратък период от време.

Късната античност е представена в три обекта, разположени на надзаливната тераса на десния бряг на р. Матарица, на границата на землищата между селата Извор и Алдомировци, на терасата на десния бряг на р. Слатина в мах. Слатина и на долната част на склона на възвишението Джукелин връх, разположен на левия бряг на р. Камбелевска при с. Чуковезер. При всичките е регистрирано използването на камък и строителна керамика (керемиди и тухли), вероятно за изграждането на отделните постройки в тях. Продължителната земеделска обработка на терените, върху които са разположени, обаче прави невъзможно разграничаването на съоръжения и постройки, но използването на материали от този вид показва висока им степен на благоустрояване. В един от тях бяха открити и малко археологически материали (керамика) от периода на Ранното средновековие – този на терасата на десния бряг на р. Матарица. Той може да бъде определен като единична постройка. Според откритите материали тя е била изградена от камъни с покрив от керемиди. В този обект бяха открити и материали и от Османския период.

Обр. 2. Керамични фрагменти от съдове, селище от ранния халколит при с. Извор (рис. Я. Мутафчиева)

Fig. 2. Pottery fragments of vessels, settlement from the Early Chalcolithic near Izvor village (Drawing by Y. Mutafchieva)

От периода на Възраждането и по-ново време са регистрираните пет култови места с оброчни кръстове. Районът на Сливница и Драгоман, попада в територията на Западна България, където има множество паметници, представящи мемориалната каменна пластика от XVII – XIX в., свързана с оброчищата. По-голямата част от оброците бяха запазени, което показва приемственост и традиции в тази стара религиозна практика за използването им и днес също като свети места. Поставени са на места, доминиращи над околния релеф, като възвишения и хълмове или до извор, кладенец и т. н. Представени са почти всички разпространени типове в Западна България – традиционната кръстовидна форма (възвишение в м. Космата глава, при с. Алдомировци), вписани в кръг кръстове (северно от съвременното гробище на с. Извор), кръстовидна форма с подчертано горно трапецовидно рамо (оброците на Св. Илия при с. Чуковезер). Всички са богато и разнообразно украсени с пластична декорация и врязвания. Върху повечето има и надписи, но силно заличени. Пред някои бяха оформени в елипса или кръг т. нар. престоли – средни по големина камъни, на които участващите в ритуала сядат и поставят ритуална храна.

Литература

Динчев, Александров 1985: В. Динчев, С. Александров. Археологически обекти в западните краища на Софийски окръг. – В: Студентски проучвания (СУ „Кл. Охридски“ – ИФ), VII, 1, 1985, 261 – 297.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF ALDOMIROVTSI AND IZVOR VILLAGES, SLIVNITSA MUNICIPALITY, AND CHUKOVEZER VILLAGE, DRAGOMAN MUNICIPALITY

Krastyu Chukalev, Zhivko Uzunov, Alexander Stanev, Yana Mutafchieva, Ilia Kirov

The archaeological field survey in the territory of Aldomirovtsi and Izvor villages, Slivnitsa municipality, and Chukovezer village, Dragoman municipality, was carried out in connection with the implementation of the NAIM project for updating the information in the Automated Information System "Archaeological Map of Bulgaria".

A total of 11 sites were registered on an area of 4.2 km^2 (Fig. 1). The information for four of them was updated while the data for seven was newly introduced in AIS AKB (Fig. 2). Five of them dated to the prehistory. Three other sites dated to the Late Antiquity.

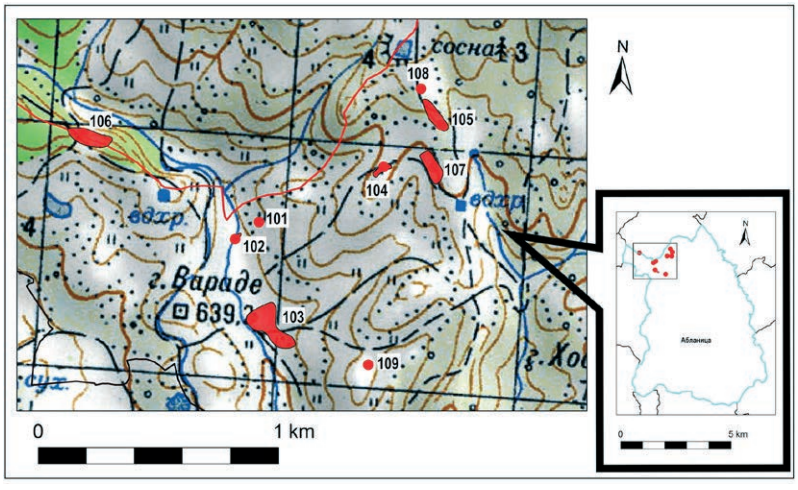
№ 15. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНИ ГЪРМЕН И ХАДЖИДИМОВО

Методи Златков, Мария Пашова, Цветана Комитова

В изпълнение на договор между „Булстоун-3" ООД и НАИМ – БАН през февруари 2018 г. се проведоха издирвания в рамките на площи за търсене и проучване на скално-облицовъчни материали – „Кюмк" (175 дка) и „Градището" (900 дка). Те се намират съответно в землищата на с. Крушево, общ. Гърмен и с. Абланица, общ. Хаджидимово, обл. Благоевград. Това е поредно издирване в района по такива причини (Лещаков и др. 2018).

Проучването е реализирано в рамките на четири дни от екип с научен ръководител М. Златков и членове Цв. Комитова и М. Пашова от РИМ – Благоевград. За един ден в екипа се включи и П. Радев от ИМ – Гоце Делчев. При определянето на керамичния материал ни консултираха М. Гребска-Кулова и Ил. Кулов, за което им изказваме голяма благодарност.

Двете площи, „Кюмк" и „Градището" и част от терените извън тях, бяха обходени тотално и системно за три дни по утвърдената през последните години методика за работа при инфраструктурни проекти. При работата на терен бяха приложени методите на интензивни и екстензивни издирвания или за труднодостъпни терени.

Обр. 1. Карта с всички регистрирани обекти (№№ 101 – 109) в района на площта „Градището" и мястото на тази територия в землището на с. Абланица

Fig. 1. Map with all registered sites (101 – 109) within the "Gradishte" area and the location of the covered area within the territory of Ablanitsa village

В АИС АКБ нямаше данни за археологически обекти, които да попадат в заградените площи. От публикации в научната литература очаквахме селище и могилен некропол от КЖЕ в м. Шапрана, която влиза в рамките на площта „Градището" (Домарадски и др. 1999, 82).

По време на археологическото изследване на площта „Кюмк" не бяха открити недвижими културни ценности, а в „Градището" и района около него са регистрирани девет (обр. 1).

Площта „Градището" е разположена на надморска височина между 600 и 700 м. Намира се в СЗ край на землището на с. Абланица, на левия бряг на Чавдар дере. Обхваща местностите Шапрана, Намета, Червенака и Дебела поляна. Представлява три

отделящи се от централно било помалки рида, които са ориентирани СИ – ЮЗ и се спускат към левия бряг на Чавдар дере. Трите рида са разделени помежду си от стръмни склонове и деретата.

Покритата с полигони площ е 535 дка (137 полигона), което е почти цялата възможна за оглед територия в зададените граници. В тази територия около 47% от полигоните представляват засети и изорани ниви, съответно с много добра и отлична видимост (60 – 80 % и 80 – 100 %). Останалата територия е покрита с пасища, храсти и гори, където видимостта е много ниска (0 – 20% и по-рядко 20 – 40%).

При около половината от недвижимите културни ценности има данни за обитаване през няколко различни периода. Според техните вид и хронология са регистрирани следните археологически обекти (обр. 1):

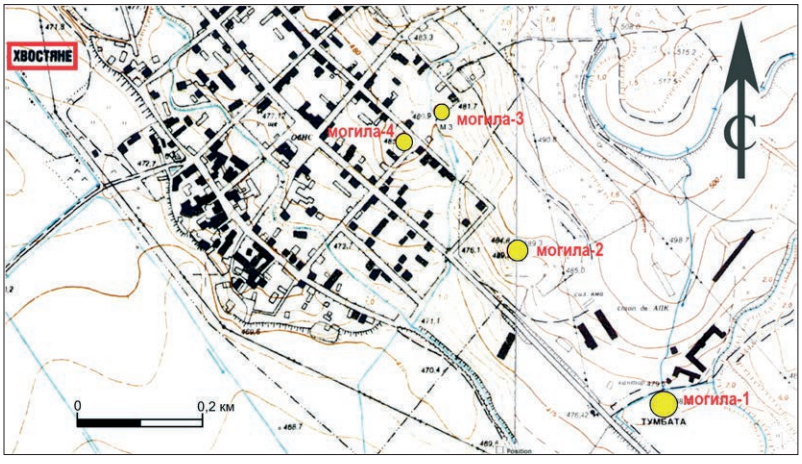
Едно селище (№ 103) от късния неолит.

От КЖЕ са селище (№ 107), два плоски некропола (№№ 105, 106) и могилен некропол (№ 108). Отделни сгради или само следи от обитаване има и в близост до Чавдар дере (при обекти № 101 и № 103). И двата плоски некропола ни бяха показани от местните хора и са в голяма степен унищожени. Могат да се преброят около 70 – 80 разрушени цистови гробове. Стените им са изградени от каменни плочи. Ориентацията на повечето гробове е ЮЗ – СИ като отклонението е от 30 до 70°. Очевидно селището и двата некропола до него имат връзка помежду си. Тези данни допълват и разширяват направените наблюдения от края на 70-те години на XX в.

Обр. 2. Разположението на обекти 112 и 113 на карта в М 1:5000 и ортофото изображение

Fig. 2. Topographic map in scale 1:5000 and orthophotos with the location of sites 112 and 113

Обр. 3. Обекти №№ 114 – 117 до с. Хвостяне, разположени на карта в М 1:5000

Fig. 3. Topographic map with the location of sites 114 – 117, scale 1:5000

От I – VI в. са регистрирани малки обекти (селища) с площ 2 – 3 дка, вероятно състоящи се от няколко къщи. Три от тях са в близост до Чавдар дере (№ 101, 102 и 103) и един (№ 104) е на заравнен склон. В едно от селищата има открита част от крица, което свидетелства за металообработка, вероятно топене на руди.

От Средновековието е регистрирано едно малко селище (№ 102) от XIII – XIV в. и присъствие на две места, отново в близост до Чавдар дере (№ 103 и полигон 175).

Регистрирана е една сграда от XIX – началото на XX в. (обект 109).

Освен тоталните издирвания, направихме и селективни целенасочени обходи в землищата на с. Гърмен и на с. Хвостяне (и двете в общ. Гърмен), където бяхме водени от Ц. Комитова и Ю. Божинова, дългогодишни служители в РИМ – Благоевград.

До с. Гърмен актуализирахме географските данни за известните в литературата базилики 1 и 2 (Попова 2011). По информация на Ц. Комитова регистрирахме и два комплекса, които се намират на ок. 150 м ЮЗ от портите на Никополис ад Нестум (обекти №№ 112, 113) (обр. 2). Предположено е, че става дума за два християнски храма от двете страни на пътя, който е излизал от южната крепостна порта на града (Петрова 2017, 234, табло I, 3).

В землището на с. Хвостяне регистрирахме четири големи могили, част от могилен некропол (№ 114 и 115) (обр. 3). Те са подобни на могилите в района на Никополис ад Нестум и вероятно са

свързани с езическия период от съществуването на града. Размерите им са големи 25 – 60 м в диаметър и височини от 3 – 7 м. Могила 2 е значително пострадала, а могила 4 е напълно унищожена.

С направеното издирване увеличихме регистрираните в АИС АКБ недвижими културни ценности в общините Гърмен и Хаджидимово с 14, а за още две информацията е актуализирана и уточнена.

Литература

Домарадски и др. 1999: М. Домарадски и колектив. Паметници на тракийската култура по горното течение на река Места. (Разкопки и проучвания, 26). София, 1999.

Лещаков и др. 2018: П. Лещаков, Ц. Арнаудов, Й. Илиева. Теренни издирвания в площ за търсене и проучване „Костадин“ при с. Долен, община Сатовча. – Археологически открития и разкопки през 2017 г., 621 – 623.

Попова 2011: В. Попова. Две раннохристиянски базилики в околностите на Никополис ад Нестум. – В: Studia in honorem Stephani Boiadjiev. София, 2011, 263 – 294.

Петрова 2017: С. Петрова. Архитектурната украса на раннохристиянските базилики в околностите на Никопол на Места. – В: Добруджа, 32, 2017, 233 – 252.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF GARMEN AND HADZHIDIMOVO MUNICIPALITIES

Metodi Zlatkov, Maria Pashova, Tsvetana Komitova

The field survey was carried out within the borders of "Kyumk" and "Gradishte" areas for searching and exploration for stone revetment materials. Within 137 polygons of different visibility, a total area of 0.535 km^2 was covered. Nine archaeological sites were documented within the "Gradishte" borders as follows (Fig. 1, 101-109):

1. Late Neolithic Period – a settlement (Fig. 1, 103);

2. Late Iron Age – a settlement (Fig. 1, 107), two necropolises (Fig. 1, 105, 106), one mound necropolis (Fig. 1, 108), traces of separate structures or inhabited areas (Fig. 1, 101, 103);

3. Antiquity (1st – 6th c. AD) – small settlements (Fig. 1, 101, 102, 103, 104);

4. Medieval period – a small settlement (Fig. 1, 102) and two offsites;

5. One building (19th – beginning of 20th c. AD) (Fig. 1, 109).

Two structures (probably Christian temples) were registered southwest of *Nicopolis ad Nestum* (Fig. 2, 112 – 113). Four big burial mounds were registered in the territory of Hvostyane village (Fig. 3, 114 – 115).

№ 16. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА АМ „СТРУМА“, ЛОТ 3.2 ОБЩИНИ СИМИТЛИ И КРЕСНА

Методи Златков, Боян Думанов, Емил Нанков

Съгласно договор между АПИ и НАИМ – БАН през декември 2018 г. се проведе спасително издирване на археологически обекти по трасето на Автомагистрала „Струма“, Лот 3.2. Екипът осъществил издирването е с научен ръководител М. Златков (НАИМ – БАН), заместник-ръководител – Б. Думанов (НБУ) и членове: Ем. Нанков, Ж. Узунов (НБУ), Св. Йорданов и Ф. Колев. За различно време към екипа се присъединиха и Юл. Емилов (СУ), Н. Карастоянова (НПМ – БАН), М. Пашова (РИМ – Благоевград), Д. Тагарева и А. Ковачев (АМ – Сандански), Кр. Ковачев (ЮЗУ) и П. Димов (ГИС специалист). Научен консултант е Г. Нехризов (НАИМ – БАН).

Зададеното ни трасе минава в полите на Пирин планина през труднопроходим пресечен терен с обща дължина от 29,25 км (обр. 1). Пресича землищата на два града: Симитли и Кресна и шест села: Полето, Ракитна, Мечкул, Стара Кресна, Ощава и Влахи. Лот 3.2 е последният непроучен участък от

трасето на АМ „Струма“. Издирванията по съседните участъци на магистралата, Лот 3.1 и Лот 3.3, са осъществени през 2014 г. (Иванов и др. 2015; Чукалев и др. 2015).

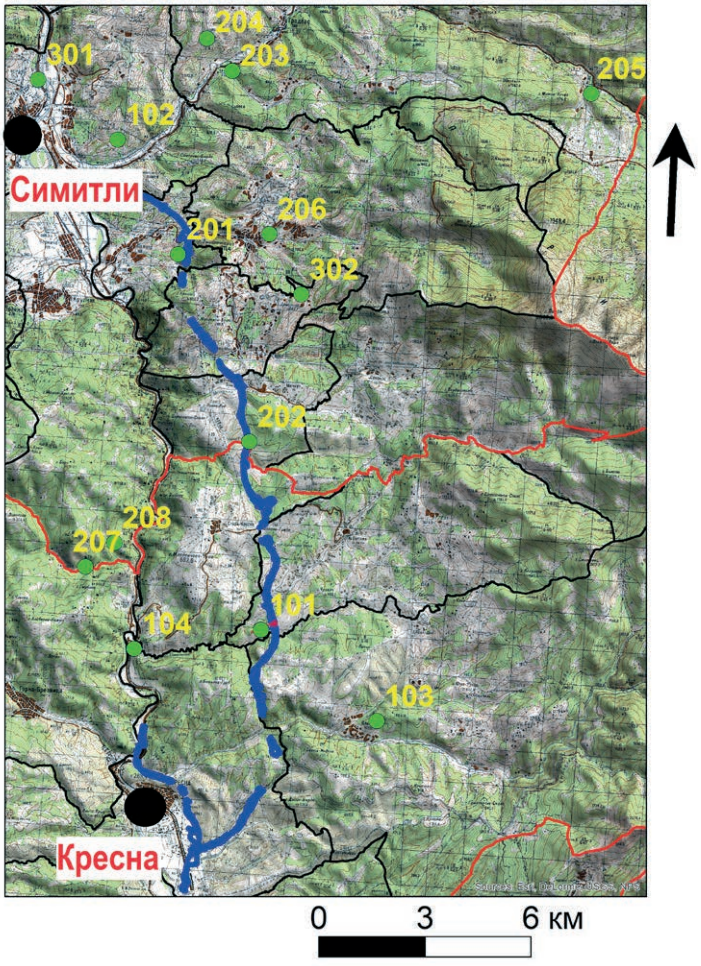
В зададения ни сервитут изследването е осъществено по утвърдената през последните години методика за спасителни теренни издирвания. Прилагаха се основно методите екстензивен или за труднодостъпен терен.

Установихме само една недвижима културна ценност, която ще бъде засегната от този участък на магистралата – обект № 101 (АКБ № 10006432) в м. Кантара, землище на с. Ощава, общ. Кресна (обр. 1 и 2). Разположен е на голяма площ – 70 дка. Намерени са керамични материали от РЖЕ, КЖЕ, II – IV в. и останки от наземни структури, които най-вероятно могат да се отнесат към Възраждането.

Обектът „Кресна-5“ (РК № 10004137) (обр. 3) не попада в рамките на зададения ни сервитут, тъй като е над тунел. Препоръчахме, ако там има открит изкоп за направата на съоръжението, който ще го засегне, да се проведат предварителни археологически проучвания.

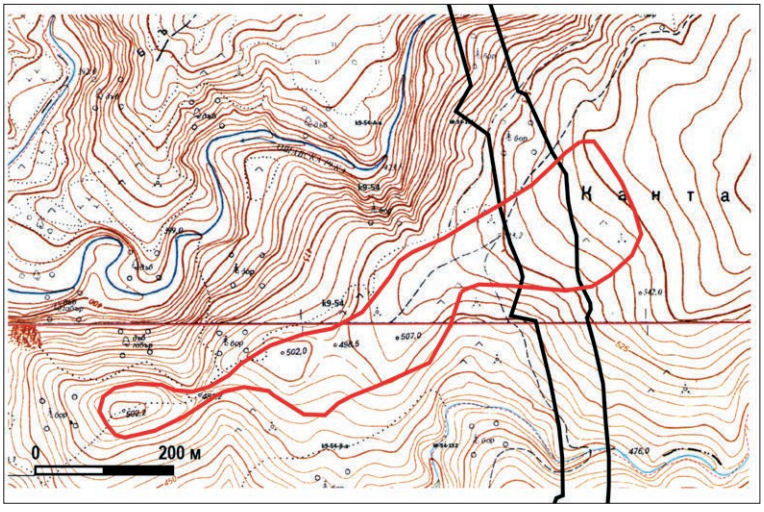
Освен тоталните издирвания по трасето на магистралата, направихме и допълнителни тотални и селективни обходи в землищата на общините Симитли и Кресна, където регистрирахме още 13 обекта (обр. 1). Шест от тях (№№ 102, 103, 201, 202, 208 и 301) открихме самостоятелно, а останалите седем по информация от литературата и местните хора. В два случая предварителните данни не се потвърдиха (няма археологически обекти в м. Старото селище до Симитли и в м. Улицата край с. Полето), а м. Банището се оказа заличена от рудника на с. Брежани.

Голяма част от обектите са многослойни. От праисторията има следи от обитаване на един (№ 301) (късен халколит). От I хил. пр. Хр. се регистрираха две селища (№№ 101, 301) и едно място със следи от обитаване (№ 208). От I – VI в. се откриха, както и предходните сезони, сравнително поголям брой селища – осем (№№ 101, 102, 104, 201, 203, 204, 207, 301). С изключение на две от тях (№№ 101 и 104), те

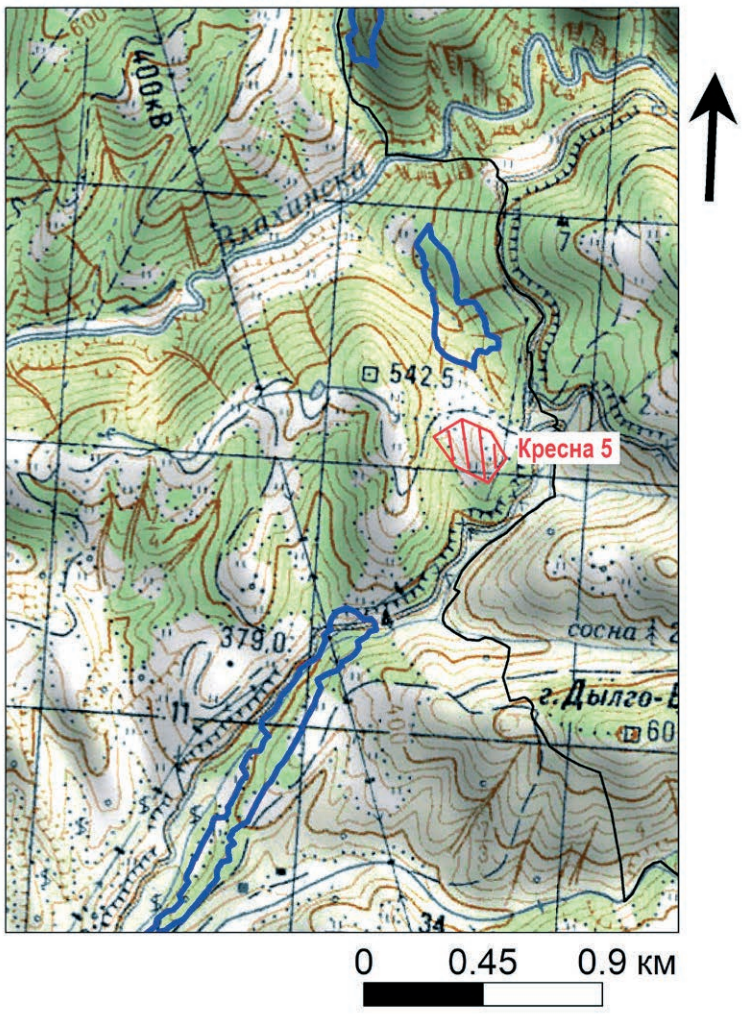
Обр. 1. Карта с отбелязани на нея граници на селищните землища (с черно), на общините (с червено), трасето на Лот 3.2 на АМ Струма (със синьо) и всички регистрирани обекти

Fig. 1. Map with administrative boundaries of settlements (in black), of municipalities (in red), route of Struma highway, Lot 3.2 (in blue) and all registered sites

Обр. 2. Карта в М 1:5000, на която е нанесено местоположението на обект 101 и трасето на АМ Струма, Лот 3.2

Fig. 2. Map showing the location of Site 101 and the route of Struma highway, Lot 3.2

Обр. 3. Карта, на която е нанесено местоположението на обект „Кресна-5“ спрямо трасето на АМ Струма, Лот 3.2

Fig. 3. Map showing the location of Site “Kresna-5” and the route of Struma highway, Lot 3.2

са с малка площ до 2 – 3 дка. Пример за по-голямо антично селище е обект № 104, който може да бъде датиран в IV – V в. Заема площ от 6,5 дка, разположен е на плоско възвишение, заобиколено от три страни със стръмни склонове. Има многобройни иманярски намеси, по които си личи, че е гъсто застроен от сгради с каменен фундамент от зидария на глинена спойка и покрити с керемиди. По-голям е и броят на обектите от Възраждането – девет. От тях има четири селища (№ 101, 202, 208, 301), три некрополa (203, 206, 302) и три места свързани с култа (оброк и параклис) (№№ 103, 203, 205). Селищата са малки, били са махали или временно обитавани колиби. Всичките некрополи се използват и до днес, което показва приемственост. Вероятно на част от обектите от възрожденската епоха има и по-ранно обитаване от XIX в., но то трудно може да бъде документирано само с теренни издирвания. Единственото изключение в това отношение е некрополът на с. Градево (№ 203), в който е засвидетелстван надгробен кръст от XVIII в.

Общата покрита площ е 7,67 кв. км. Голяма част от тази територия, над 85 %, е с ниска и много ниска видимост (20 – 40 % и 0 – 20 %). Въпреки това регистрирахме 14 обекта, които допълват данните за живот в района, натрупани от предходните експедиции (Кулов и др. 2013, Златков и др. 2018).

Литература

Златков и др. 2018: М. Златков, Е. Нанков, И. Кулов, Б. Думанов, Х. Цонева, С. Йорданов. Теренни издирвания в община Симитли. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 613 – 615.

Иванов и др. 2015: Г. Иванов, М. Христов, С. Александров, С. Иванов, А. Кочева, А. Йорданова. Издирвания на археологически обекти по трасето АМ „Струма“, ЛОТ 3.3, км 394+164 – 420+624, на територията на общини Кресна, Струмяни и Сандански. – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 2015, 826 – 830.

Кулов и др. 2013: И. Кулов, М. Гребска-Кулова, Б. Атанасов, Б. Думанов, Ж. Узунов, Д. Гърбов, В. Петков, В. Герчева, И. Димитрова, М. Златков, К. Чукалев, С. Танева, Е. Илиева. Издирвания на археологически обекти в общини Кресна и Симитли. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 543 – 545.

Чукалев и др. 2015: К. Чукалев, Ж. Узунов, И. Кулов, Л. Трайкова, Й. Цветанов, В. Николов. Издирвания на археологически обекти по трасето АМ „Струма“, ЛОТ 3.1, км 359+000 – 379+600 на територията на общини Благоевград и Симитли. – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 2015, 823 – 825.

FIELD SURVEY ALONG "STRUMA" HIGHWAY ROUTE, LOT 3.2, SIMITLI AND KRESNA MUNICIPALITIES

Metodi Zlatkov, Boyan Dumanov, Emil Nankov

The field survey area crossed the foothills of Pirin mountain along adverse terrain with a total length of 29.25 km (Fig. 1). The route of the future highway passed through the territory of two towns (Simitli, Kresna) and six villages (Poleto, Rakitna, Mechkul, Stara Kresna, Oshtava, Vlahi) (Fig. 1).

We found only one archaeological site which would be affected by the construction of the highway – Site 1, located in the Kantara locality in the territory of Oshtava village, Kresna municipality (Fig. 2). The site covered an area of 7 ha. During the survey pottery fragments of the Iron Age and the Roman period and material remains of habitation, most likely dated to the Renaissance, were found.

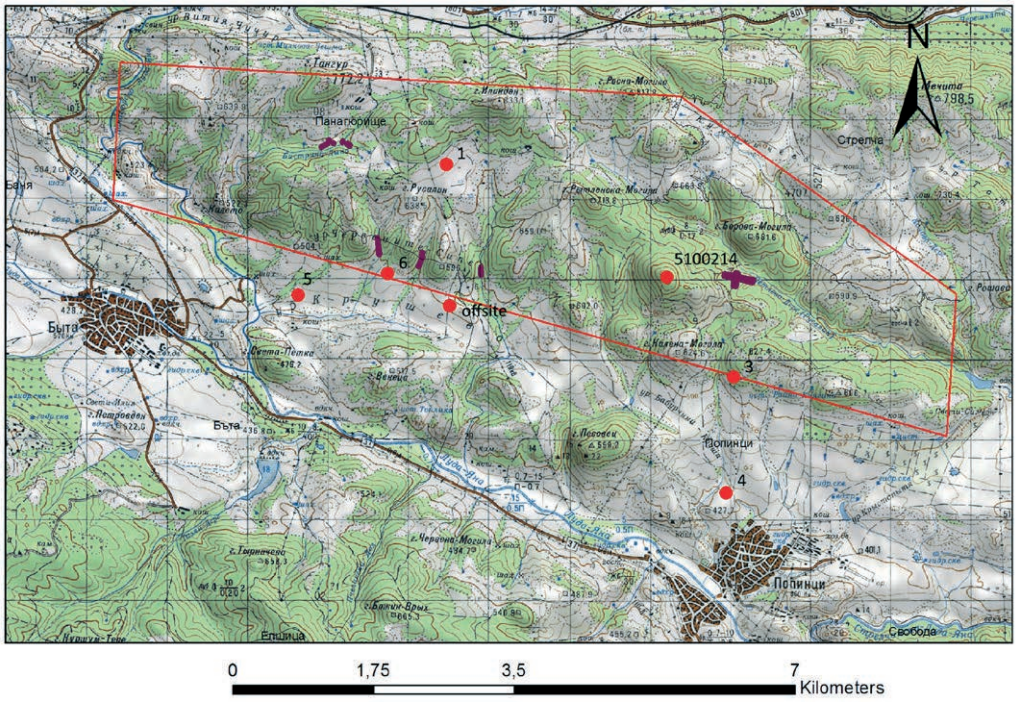
The Site "Kresna-5" (Fig. 3) was situated outside of the highway route, but it was located above a tunnel. If digging an open trench connected with the construction of the tunnel would take place, we recommended excavations of the site.

Apart from the sites on the highway, we conducted an additional survey and we registered 13 sites (Fig. 1).

№ 17. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ПЛОЩ „БОРОВА МОГИЛА", ОБЩИНИ ПАНАГЮРИЩЕ И СТРЕЛЧА

Наталия Иванова, Камен Бояджиев, Васил Кацаров

В изпълнение на договор между „Асарел Медет" АД и НАИМ – БАН, в рамките на три работни дни през март 2018 г. се проведоха теренни издирвания на археологически обекти на 11 площадки, в които през 2018 г. се предвидени геолого-проучвателни дейности от страна на „Асарел Медет" АД. Участъците попадат в рамките на концесионна площ „Борова могила", в землищата на гр. Панагюрище, с. Бъта и с. Попинци, община Панагюрище. Общата площ на площадките е 16,6 дка. С изклю-

Обр. 1. Граници на площта „Борова могила" с разположение на площадките и посетените и новорегистрирани обекти

Fig. 1. Borders of the „Borova mogila" territory with the investigated platforms and the visited and recorded sites

чение на участък № 1, останалите са разположени в дерета (обр. 1). Първата площадка се намира на тераса на десния бряг на р. Петлево дере (Русалин). На мястото са регистрирани стари геоложки сондажи, както и бетонни съоръжения, отново градени с геолого-проучвателна цел – промиване. Площадки № 2 – 5 са в м. Червените сипеи, а № 6 – 11 на десния бряг на р. Бистрино дъно и неин приток. В нито един от участъците не са регистрирани археологически материали и структури или следи от древен рудодобив. В резултат, участъци № 2 – 11 са освободени за извършване на предвидените геолого-проучвателни дейности. При участък № 1 като мярка за опазване се предвижда археологическо наблюдение.

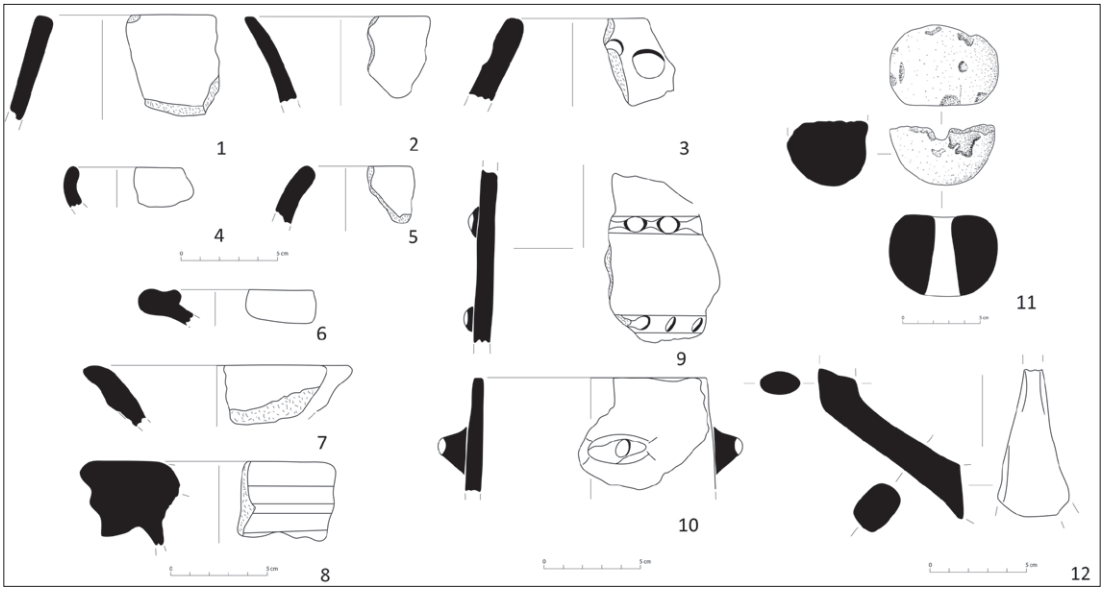
Районът, заключен между градовете Панагюрище и Стрелча на север и селата Бъта и Попинци на юг, се отличава с висока концентрация на археологически обекти. Освен регистрираните през 90-те години на XX в. обекти, тук са извършвани и теренни издирвания през 2017 г. (Гоцев, Кацаров 2018). По време на издирването през март 2018 г. са регистрирани четири нови археологически обекта, актуализирана е информацията за пет вече известни такива (три могили, едно селище и една крепост), а един обект е определен като offsite (изолирани следи от човешка дейност) (обр. 1).

Обр. 2. Обект 4, с. Попинци, поглед от югозапад (АКБ № 10006478)

Fig. 2. Site 4, village of Popintsi, view from southwest (AMB No 10006478)

По време на издирванията е посетен Петелов връх, където според информацията в АИС АКБ се намира крепост-убежище с дата Късна античност и Средновековие (АКБ № 5100214). В източната част на билото е регистрирано каменно струпване от средни по размер камъни с посока СЗ – ЮИ. Местонамирането им е вследствие намесата на машина, която е разрушила съществуващите следи от стена или други съоръжения. На мястото са извършвани мащабни геоложки проучвания с машини и добив на руда. На СИ склон са документирани геоложки изкопи и канави. На самото било са регистрирани два големи изкопа с диаметър ок. 20 м и дълбочина ок.

Обр. 3. Археологически материали от обекти 4 (1-11) и 5 (12)

Fig. 3. Archaeological materials from sites 4 (1-11) and 5 (12)

10 м, които според информация от геолози предхождат съвременните разработки и са свидетелство за древен рудодобив.

Първият обект (№ 1) е разположен в м. Русалин и вероятно се идентифицира със селище с материали от КЖЕ, проучвано от П. Детев (Детев 1961). Сред новорегистрираните обекти е могила (№ 3), попадаща в землището на с. Попинци и разположена в непосредствена близост до друга могила с АКБ № 5100225. Насипът е каменно-землен, а на върха му е регистриран пресен иманярски изкоп. Хронологията на могилата обаче остава неопределена. В землището на същото село, върху удобна тераса с южно изложение и слаб наклон на изток и запад към две обграждащи я дерета, е регистрирано многослойно селище – обект № 4 (обр. 2). На терен са открити керамични фрагменти с дата КЖЕ и римска епоха (обр. 3). От обекта произхожда и каменен боздуган[1] (обр. 3: 11).

Неизвестен до момента обект (№ 5), в землището на с. Бъта, е разположен на полегата тераса с южно изложение, оградена от юг от ляв приток на р. Луда Яна. На терен са регистрирани следи от две постройки (струпване на камъни, петна от по-тъмна пръст, късове мазилки и керамични фрагменти, работени на ръка). Ограниченият брой характерни керамични фрагменти се датират в КБЕ (обр. 3: 12). Последният обект (№ 6) представлява могила с неопределена хронология, разположена отново в землището на с. Бъта.

Литература

Гоцев, Кацаров 2018: А. Гоцев, В. Кацаров. Теренни издирвания на територията на общини Панагюрище и Стрелча. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 627 – 630.

Детев 1961: П. Детев. Праисторически селища в Панагюрище. – В: Панагюрище и Панагюрския край в миналото. София, 1961, 33 – 37.

FIELD SURVEY IN "BOROVA MOGILA" TERRITORY, PANAGYURISHTE AND STRELCHA MUNICIPALITIES

Nataliya Ivanova, Kamen Boyadzhiev, Vasil Katsarov

A field survey of 11 platforms intended for geological investigation and situated in the *Borova mogila* area, Panagyurishte and Strelcha municipalities, was conducted within three days in March 2018. Except for platform No 1, all of the remaining ones were located on gullies' slopes. No archaeological materials or structures were found.

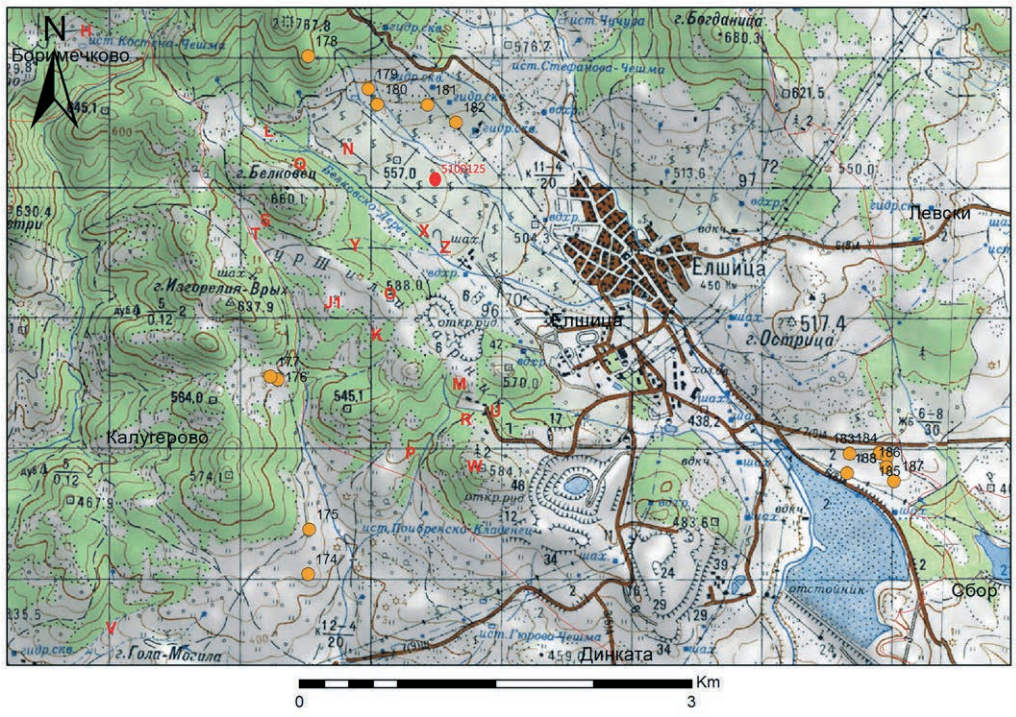
The area around the platforms was surveyed as well. As a result, four new sites and one offsite were registered. The information for five already known ones was updated (Fig. 1). The newly discovered sites included two burial mounds (site No 3, 6), a Late Iron and Roman Age settlement (No 4) (Fig. 2 – 3), as well as remains of at least two buildings (No 5) with pottery from the Late Bronze Age (Fig. 3). A site with Late Iron Age materials was also visited (No 1). On the ridge of Petelov peak, where there was a Late Antique and Medieval fortress, traces of geological investigations were recorded which have disturbed the existing stone structure. Two large trenches testified to ancient ore mining.

№ 18. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В КОНЦЕСИОННА ПЛОЩ „БОРИМЕЧКОВО", ОБЩИНИ ЛЕСИЧОВО И ПАНАГЮРИЩЕ

Наталия Иванова, Ангел Григоров, Вероника Генчева

В изпълнение на договор между „Асарел Експлорейшън" АД и НАИМ – БАН, в рамките на пет работни дни през април 2018 г., се проведоха теренни издирвания на 18 площадки, в които през 2018 г. са предвидени геолого-проучвателни дейности от страна на „Асарел Експлорейшън" АД. Участъците попадат в рамките на концесионна площ „Боримечково", в землищата на с. Калугерово и с. Боримеч-

[1] Предаден от местен жител в ИМ – Панагюрище.

Обр. 1. Предвидените за проучване площадки и новорегистрираните и посетени обекти

Fig. 1. The platforms intended for investigation and the visited and recorded sites

Обр. 2. Обект 181 (АКБ № 10006510), поглед от север

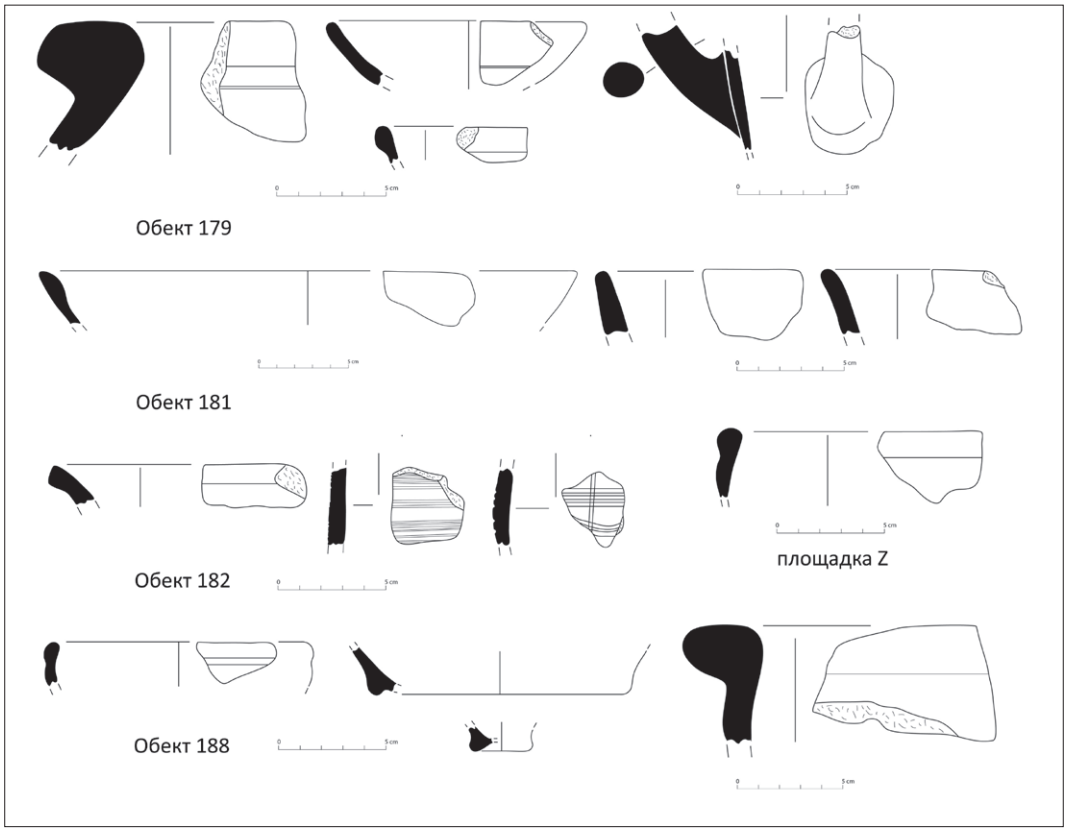
Fig. 2. Site 181 (AMB No 10006510), view from north

ково, общ. Лесичово и с. Елшица, общ. Панагюрище, обл. Пазарджик (обр. 1). Осемнадесетте предварително оформени сондажни площадки (H; J1; K – Z) са с обща площ от 1800 кв. м. При всички тях видимостта на повърхността е нулева, поради характера на растителната покривка.

Площадки N, X и Z са разположени в долната част на склон с югоизточно изложение, на левия бряг на р. Белковско дере, на удобно за заселване място. Източно от площадките в АИС АКБ е регистриран обект с № 5100125, определен като селище с площ от 7 дка и отнесен към римската епоха и Късната античност. В непосредствена близост до площадка Z се намира черен път. В насипа, издигнат отстрани на пътя, са открити фрагменти от антична битова и строителна керамика. Вероятно посоченият участък, както и територията на площадки N и X, попадат в рамките на споменатия обект с АКБ № 5100125. Установяването на точните граници на обекта не беше възможно поради ограничената видимост. В нито един от останалите участъци не бяха регистрирани археологически материали и структури или следи от древен рудодобив. При площадки O, Q, V, Y, P, M и W на терен се разкрива материковата скала.

Теренни издирвания в района са провеждани през 90-те години на XX в., както и през ноември 2017 г. (Бояджиев и др. 2018). В резултат на проучванията през 2018 г. бяха актуализирани данните за вече известни обекти и бяха регистрирани 12 непознати до момента такива (обр. 1).

В землището на с. Калугерово бяха регистрирани четири неизвестни могили (обекти 174 – 177). Насипът на всички е каменно-землен, нарушен от иманярски изкопи. Липсват археологически ма-

Обр. 3. Керамични фрагменти от обекти 179, 181, 182, 188 и площадка Z

Fig. 3. Pottery fragments from sites 179, 181, 182, 188 and platform Z

териали или структури, поради което датата на могилите остава неопределена. Могили 174 и 175 вероятно трябва да бъдат отнесени към некропол, регистриран през ноември 2017 г. (Бояджиев и др., 2018, 635). В землището на с. Елшица е посетена и единична могила (АКБ № 5100130) с височина 2 м и диаметър 10 м. Насипът ѝ е землен, а в центъра му е регистриран иманярски изкоп с размери 1,70 х 4 м и дълбочина 1,20 м.

Нови селищни обекти са регистрирани в м. Еленица, разположена СЗ от с. Елшица, в подножието на склон. Първият (обект 179) се намира на заравнен участък между малки реки, леви притоци на Белковско дере. На терен са открити фрагменти от питоси, строителна и битова керамика. Обектът е с площ от ок. 27 дка, а материалите се датират в късната римска епоха (III – IV в.)[1]. Друг обект (181), интерпретиран като селище с площ под 5 дка, е регистриран в югоизточна посока. Теренът представлява пасища, редуващи се с малки парцели, заети с лозя (обр. 2). Керамиката е силно обезличена, с дата III – IV в. Малкото количество битова керамика от последният обект в района (182) се отнася най-общо към периода IX – XI в. (обр. 3).

Обходена е и територията източно от пътя, водещ от с. Елшица към с. Априлци, където според информацията в АКБ се намират два могилни некропола (АКБ № 5100132 и 5100134). На терен са регистрирани пет могили (обекти 183 – 187), разположени в обработваеми площи. Всички имат разлата форма с височина около 1 – 2 м, нарушени от селскостопанска работа. За всяка е създадена регистрационна карта в АИС АКБ, но не е възможно идентифицирането на отделните могили към някой от двата вече регистрирани некрополи.

В същия район са отбелязани и два селищни обекта: първият с материали от желязната епоха и Късна античност (АКБ № 5100124), а вторият с дата Късна античност (АКБ № 5100123). При изданията са открити малко количество битова керамика, работена на колело с дата III – IV в., както и няколко места с висока концентрация на строителна керамика, включително почти цели керемиди, както и множество въглени и камъни със средни и големи размери. Липсва керамика от желязната епоха, но теренът е силно заблатен и проучването на места е затруднено. За момента не е възможно да се разграничат двата регистрирани в АКБ обекта. Вероятно селищният обект е един.

[1] Керамиката е консултирана с гл. ас. д-р П. Андреева и гл. ас. д-р Г. Грозданова, за което им благодарим.

Литература

Бояджиев и др. 2018: К. Бояджиев, Н. Иванова, В. Петров, А. Гуадели, А. Божкова, Е. Митринова. Терени издирвания в землищата на селата Калугерово, Памидово, Динката и Щърково, община Лесичово. – Археологически проучвания и разкопки през 2017 г. София, 2018, 633 – 636.

FIELD SURVEY IN "BORIMECHKOVO" AREA, LESICHOVO AND PANAGYURISHTE MUNICIPALITIES

Nataliya Ivanova, Angel Grigorov, Veronika Gencheva

Field survey of 18 platforms intended for geological investigation, situated in the "Borimechkovo" area, was realized in April 2018. Platforms N, X and Z were located in the vicinity of a previously recorded Roman and Late Antique settlement (AKB No 5100125) and possibly fell within its territory. No archaeological material was recorded on the remaining platforms.

The surrounding area was surveyed as well. As a result, 12 new sites were registered and the information about several already known ones was updated (Fig. 1). Four previously unknown burial mounds were registered on the territory of Kalugerovo village (sites 174 – 177). Three new settlements with materials from the Late Roman period (179, 181) (Fig. 2) and the First Bulgarian Kingdom (182) were recorded, northwest from Elshitsa village (Fig. 3). Finally, five burial mounds were registered (183 – 187), part of a mound necropolis (AKB No 5100132/5100134) and the information about a Late Antique settlement was updated (188 – AKB No 5100123/5100124).

№ 19. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В РАЙОНА НА РЕКА АСАРДЕРЕ, ОБЩ. СЕПТЕМВРИ

Алексей Гоцев, Александър Манев

Теренните издирвания се осъществиха по проект на БАН „Археологическа карта на България". Те бяха проведени в периода 15.03 – 01.04.2018 г.[1] Изследваната площ обхваща предимно терени по течението на р. Асардере в източния край на землището на гр. Ветрен, както и части от землищата на с. Виноградец и с. Карабунар, в близост до левия бряг на р. Марица (обр. 1). Ландшафтът е предимно равнинен до хълмист в северната част на обходената територия.

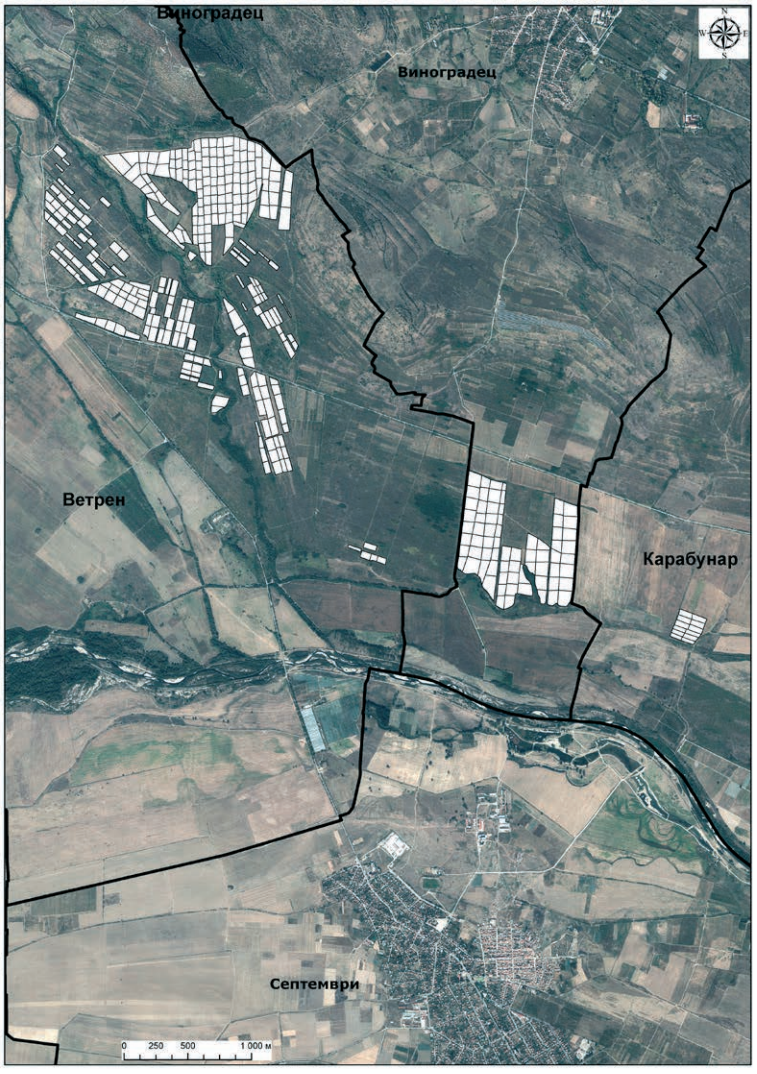
Целта на теренните издирвания е регистрирането на нови археологически обекти, както и попълване и актуализиране на информацията в АИС АКБ за вече известните обекти в определените граници. Изборът на този район е свързан с инициатива да бъде изяснен археологическият контекст на два вече известни и проучвани обекта от различни епохи – Емпорион Пистирос и римската пътна станция *Bona Mansio*. Границите на площта за проучване са съобразени с естествената конфигурация на терена, както и с информация, придобита от предходни теренни издирвания в този район. Очакваше се и локализиране на трасето на важния античен и средновековен път през Тракия – т. нар. *Via Diagonalis* (Маджаров 2009, 86).

В рамките на проучването беше използвана единна методика за теренни обходи. Документацията беше извършена с приетите по проекта ГИС приложения. Работата на терен се осъществи с GPS приемници. Обработените данни бяха подадени към обща информационна база в ArcGIS Desktop. По време на издирването бяха създадени 393 полигона. Теренните данни бяха обработени според възприетата систематизация.

По време на издирванията беше обходена площ от 2087 дка. Тя се състои предимно от обработваема земеделска земя с добра възможност за наблюдение. Останалата част от полигоните бяха заложени в масиви с лозови насаждения с различна степен на експлоатация. Високата видимост на терена предопредели и стратегията по време на издирванията. Интензивни методи бяха приложени на площ от 1926 дка. Само 161 дка са изследвани екстензивно – в терени с по-ниска ви-

[1] В издирванията взеха участие В. Петрова, Ц. Арнаудов, Адр. Божкова и Анг. Пенчева

димост в северната част на обходената площ. Бяха регистрирани осем нови археологически обекта. Актуализирана в АИС АКБ беше информацията за находящите се на изследваната територия 21 известни обекта (обр. 2). На три места бяха регистрирани локални, ограничени следи от човешка дейност, определени като offsites. Основният процент обекти са регистрирани в землището на гр. Ветрен, където е и фокусът на издирванията. Хронологически преобладават обектите от римската епоха – осем, като от праисторията, Античността, Късната античност и Средновековието са регистрирани по два обекта. Голям брой не могат да бъдат определени хронологически по откритите материали – 15. По своята характеристика единичните надгробни могили заемат най-висок процент от посетените обекти (осем), селищните структури са пет. Беше посетен обект Пашово кале – укрепление от късно античната и средновековната епохи. Регистрира се единична сграда в близост до съвременното шосе, свързващо гр. Ветрен с гр. Пазарджик. Тя вероятно има връзка с предполагаемото трасе на издирвания античен път, който не беше засвидетелстван на терен. В обширна обработена нива в м. Юручища бяха засечени следи от глинен водопровод, нарушен при земеделски дейности. Два значими селищни обекта се намират в м. Големите ниви. В най-южната част на землището на с. Виноградец бяха открити множество следи от неизвестно до този момент праисторическо селище, включително стенни мазилки със следи от колова конструкция и глинени тежести. В землището на с. Карабунар бяха определени границите на голям селищен обект от римската епоха. Той се простира на над 1 км дължина.

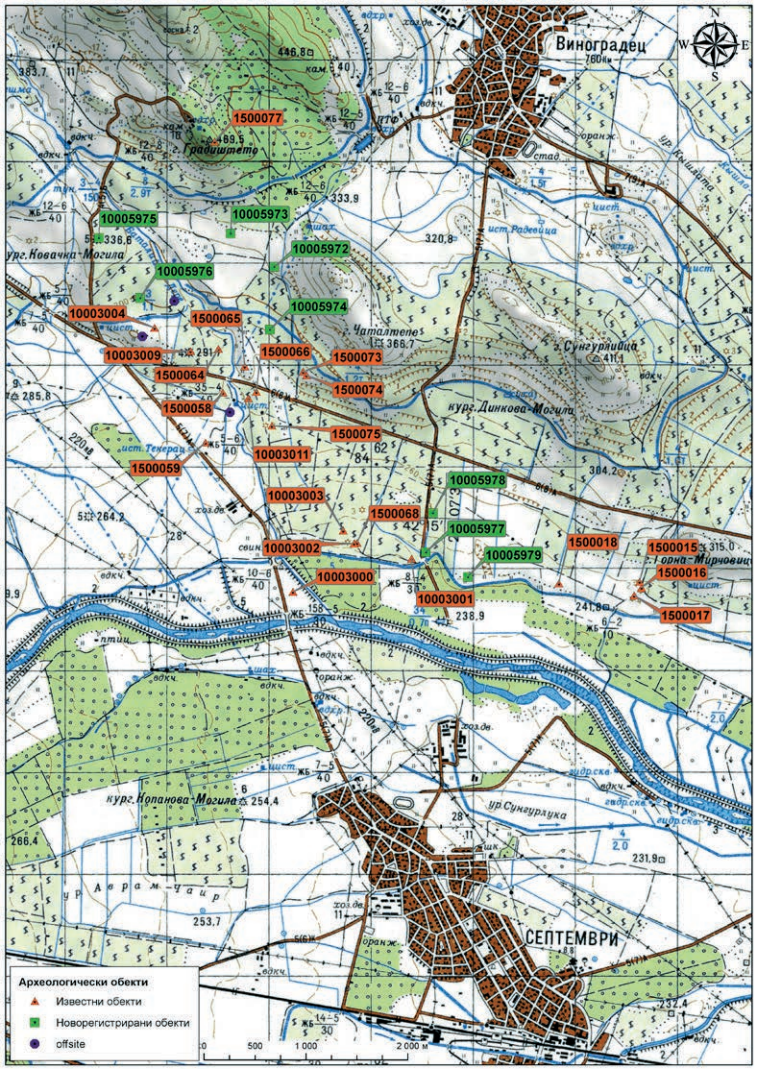

Обр. 1. Ортофото изображение на региона с полигони, маркиращи покрита територия (изготвил Ц. Арнаудов)

Fig. 1. Administrative map of the region with polygons marking covered area (by Ts. Arnaudov)

Анализът на откритите материали позволява да се открояят две зони на активно обитаване през Античността. Високи концентрации на керамични фрагменти се наблюдават на голяма площ около обект *Bona Mansio*. Значителен мащаб притежава и селището в най-югоизточната част на обходената територия. Като цяло селищните обекти са концентрирани в непосредствена близост до течението на р. Асардере и върху първата надзаливна тераса по левия бряг на р. Марица. Освен очевидната зависимост от големите водоизточници, местоположението им може да се свърже и с близостта на важната пътна артерия. Двете праисторически селища се намират на двата бряга на р. Асардере, в непосредствена близост до вливането ѝ в р. Марица. Средновековните обекти са регистрирани на възвишения и се свързват с масивна фортификация.

Проведените издирвания покриха изцяло площите обработваема земя с висока видимост към пролетта на 2018 г. в рамките на избраната територия. В част от лозовите масиви са необходими допълнителни изследвания, поради гъстата растителност и ниския процент видимост към момента на проучване. Новооткритите обекти допълват археологическата карта в района. Същевременно беше актуализирана информацията за състоянието на посетените съществуващи обекти в АИС

Обр. 2. Карта на регистрираните археологически обекти (изготвил Ц. Арнаудов)

Fig. 2. Map of registered archaeological sites (by Ts. Arnaudov)

АКБ. Предвид дългогодишния научен интерес към региона (Домарадски и др. 1990, 184 – 186; Chankowski, Gotzev 2002, 271 – 281), резултатите от издирванията ще спомогнат изследванията върху конкретния район по левия бряг на р. Марица в западния край на Тракийската низина.

Литература

Домарадски и др. 1990: М. Домарадски, М. Тонкова, В. Киц, К. Господинов. Разкопки и теренни обхождания в община Септември. – Археологически открития и разкопки през 1989 г., 184 – 186.

Маджаров 2009: М. Маджаров, Римски пътища в България. Принос в развитието на римската пътна система в провинциите Мизия и Тракия. Велико Търново, 2009.

Chankowski, Gotzev 2002: V. Chankowski, A. Gotzev, Pistiros et son territoire: les premiers resultats de la prospection Franco-Bulgare. – In: Pistiros II, J. Bouzek, L. Domaradzka, Z. H. Archibald (eds.), Prague, 271 – 281.

FIELD SURVEY IN ASARDERE RIVER REGION, SEPTEMVRI MUNICIPALITY

Alexey Gotsev, Alexander Manev

The field survey was conducted as a part of the BAS's project "Archaeological Map of Bulgaria" in March and April 2018. It took place in the lowlands and hills of the southern territories of Vetren town and Vinogradets and Karabunar villages (Fig. 1). In total, an area of 208.7 ha was covered. The information for 21 registered sites was updated. Eight new sites were introduced to the AIS AKB (Fig. 2). Chronologically the territory was inhabited from the prehistory to the Middle Ages. Most of the sites dated to the Roman period (8 sites). Two large prehistoric settlements were registered within the area of the survey. Typologically the single burial mounds prevail (8), followed by settlement sites (5). Habitation area was most densely attested in proximity to the currents of Asardere and Maritsa rivers. The count of Roman sites must be connected to the existence of the major antique road *Via Diagonalis*, passing through the area. Traces of the road itself were not registered during the survey.

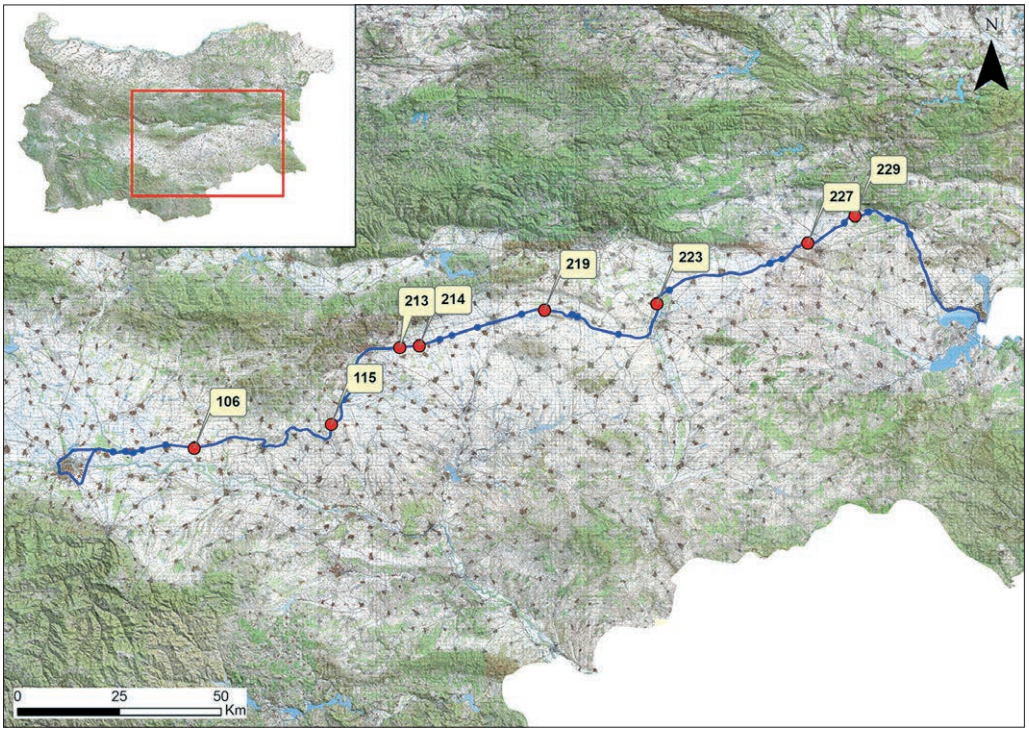
№ 20. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ПЛОЩАДКИ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА НАДЛЕЗИ/ПОДЛЕЗИ ПО ЖЕЛЕЗОПЪТНАТА ЛИНИЯ ПЛОВДИВ – БУРГАС

Петър Лещаков, Ангел Григоров, Галина Самичкова

В изпълнение на предмета на договор № 6265 от 22.10.2018 г. между ДП „НКЖИ“ и НАИМ – БАН през декември 2018 г. бяха проведени терени издирвания в рамките на изпълнение на дейности по Рамково споразумение, обособена позиция № 1 „Извършване на терени археологически проучвания за проект „Рехабилитация на железопътната линия Пловдив – Бургас, фаза 2“.

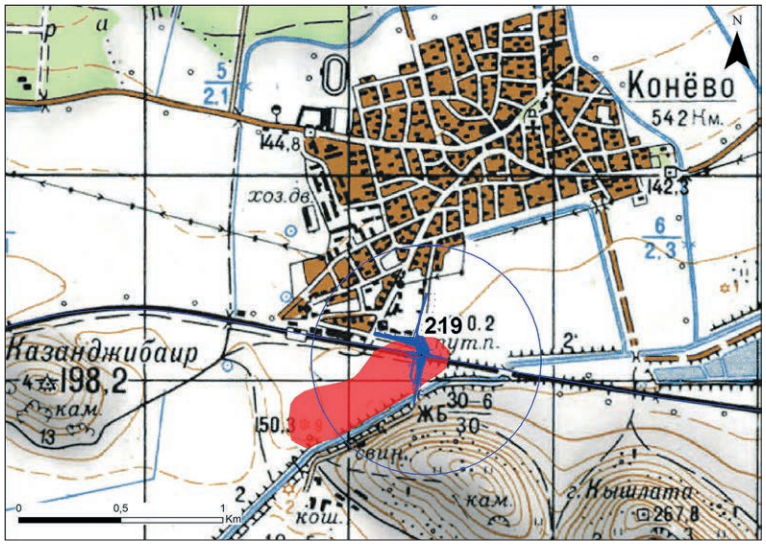
Поради спецификата на изследването и настъпилите неблагоприятни атмосферни условия, и с цел повишаване оперативността на теренната дейност, изследването се реализира от два екипа. Първият, в състав П. Лещаков (НАИМ – БАН) – ръководител, Г. Самичкова – заместник ръководител и В. Стоицова – археолог, обхвана площадките за строителство на железопътни надлези/подлези между Пловдив и Нова Загора. Вторият екип с ръководител А. Григоров (НАИМ – БАН), А. Иванов – заместник ръководител и В. Халева – археолог, тези между Нова Загора и Айтос.

По време на теренните издирвания са посетени и изследвани територии, в които на мястото на съществуващи прелези ще бъдат изградени 30 надлеза/подлеза (подобекти 101 – 106, 115 – 118 и 213 – 232). Те са разположени по трасето на железопътната линия Пловдив – Бургас в общините Марица, Раковски, Братя Даскалови, Стара Загора, Нова Загора, Сливен, Тунджа, Карнобат и Айтос. По-голяма част от предвидените за строителство съоръжения попадат в урбанизирана среда (територии заети от сгради, съществуващи жп прелези и асфалтови връзки към тях, с обрасъл с тревиста и храстова растителност сервитут), където възможността за обсервация е силно ограничена. По време на проучванията през месец декември, земеделските земи, в които попадат части от строителни площадки, представляваха обработени ниви, с добра възможност за наблюдение (до 60 – 80 %).

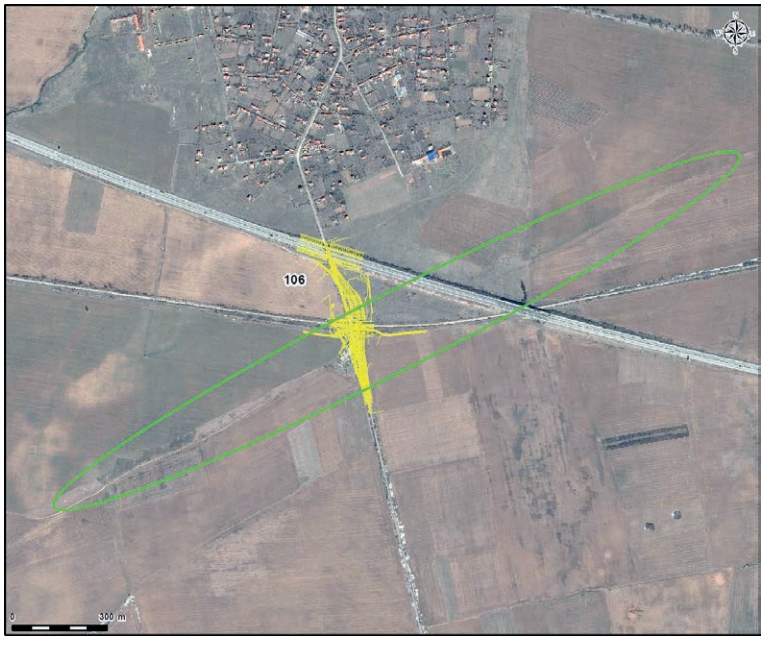
Обр. 1. Карта с местоположението на площадките за надлези/подлези по трасето на железопътната линията Пловдив – Бургас и регистрираните археологически обекти

Fig. 1. Map showing the situated sites for overpass/underpass construction on the railway Plovdiv – Burgas and the registered archaeological sites

Обр. 2. Римският обект при с. Коньово и границите му, попадащи в рамките на надлеза

Fig. 2. The archaeological site dated back to the Roman period near Konyovo village and its borders within the overpass

Обр. 3. Предполагаемо трасе на римския път Via Diagonalis, попадащо в обхвата на строителство на железопътен надлез между селата Мирово и Опълченец (подобект 214)

Fig. 3. Supposed route of the Roman Via Diagonalis road falling within the scope of overpass construction between Mirovo and Opalchenets village (site 214)

В площадките за строителството или в непосредствена близост до тях са локализирани осем археологически обекта (обр. 1). За един от тях, вероятно единична постройка от римската епоха (АКБ №10006502), е предписано пълно археологическо проучване. Той попада в границите на подобект 229, землище на с. Черноград, общ. Карнобат.

Четири от новорегистрираните археологически обекти, които ще бъдат засегнати при строителството на железопътните съоръжения са определени за предварително археологическо проучване. Това са: обект от Античността, Средновековието и Късното възраждане (АКБ № 10006553), попадащ в границите на подобект 213, землище на с. Калитиново и с. Хрищени, общ. Стара Загора; селище от Византийския период и Възраждането (АКБ № 10006556), попадащ в границите на подобект 214, землище на с. Горно Ботево и с. Дълбоки, общ. Стара Загора; обект от римската епоха (АКБ № 10005107), попадащ в границите на подобект 219 (обр. 2), землище на с. Коньово, общ. Нова Загора, и обект с неясни функции, датиран в РБЕ (АКБ № 10006501), попадащ в границите на подобект 227, землище на гр. Карнобат, общ. Карнобат.

За три от регистрираните археологически обекти, с предполагаеми структури или ниска концентрация на артефакти по повърхността е предписана мярка наблюдение по време на строителните дейности. Първият, който е възможно да бъде засегнат при строителството на подобект 106, попадащ в землищата на селата Мирово и Опълченец, общ. Братя Даскалови, представлява предполагаемото трасе на римският път *Via Diagonalis* между пътните станции *Parembole* и *Ranilum* (Цончев 1942, 45 – 46) (обр. 3). Вторият обект представлява селище от халколита, Късната античност и Възраждането, попада в непосредствена близост до подобект 115, землище на с. Михайлово, общ. Стара Загора. Последният, характеризиращ се с ниска концентрация на археологически материали, вероятно периферия на един от могилните некрополи на античният град Кабиле, попада в обхвата на подобект 223, землище на с. Кабиле, общ. Тунджа.

В останалите площадки, предвидени за строителство на железопътните съоръжения, на този етап не са открити данни за наличие на недвижими или движими културни ценности.

Литература

Цончев 1942: Д. Цончев. Римският път Philippopolis – Carassura и разклонението му при Ranilum. – Годишник на Пловдивската народна библиотека и музей, 1940 – 1941 (1942), 39 – 60.

FIELD SURVEY ALONG OVERPASS/UNDERPASS CONSTRUCTION PLATFORM ON THE RAILWAY SECTION PLOVDIV – BURGAS

Petar Leshtakov, Angel Grigorov, Galina Samichkova

Field surveys were conducted during the month of December 2018 following the contract between NAIM – BAS and the National Railway Infrastructure Company.

The majority of railway overpass/underpass building sites were located on urban territory or they were covered by grass and bushes which made observation difficult.

At the construction platforms or in the close proximity, eight archaeological sites were registered (Fig. 1). Complete archaeological research is to be conducted at one of the sites near Chernograd village, where a single standing building from the Roman period was located. Four of the sites were settlements or had indistinctive characteristics, varied dating and were to be the subject of preliminary research (Fig. 2).

Three of the sites are to be monitored during construction work. One of them (Fig. 3) was located on the supposed route of *Via Diagonalis,* between two road stations – *Parembole* and *Ranilum* (Цончев 1942, 45 – 46).

No evidence of cultural heritage was recorded at any of the other construction platforms.

№ 21. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩ. ПАВЕЛ БАНЯ ПО ПРОЕКТ „АРХЕОЛОГИЧЕСКА КАРТА НА БЪЛГАРИЯ“

Ангел Григоров, Меглена Първин, Мария Гюрова

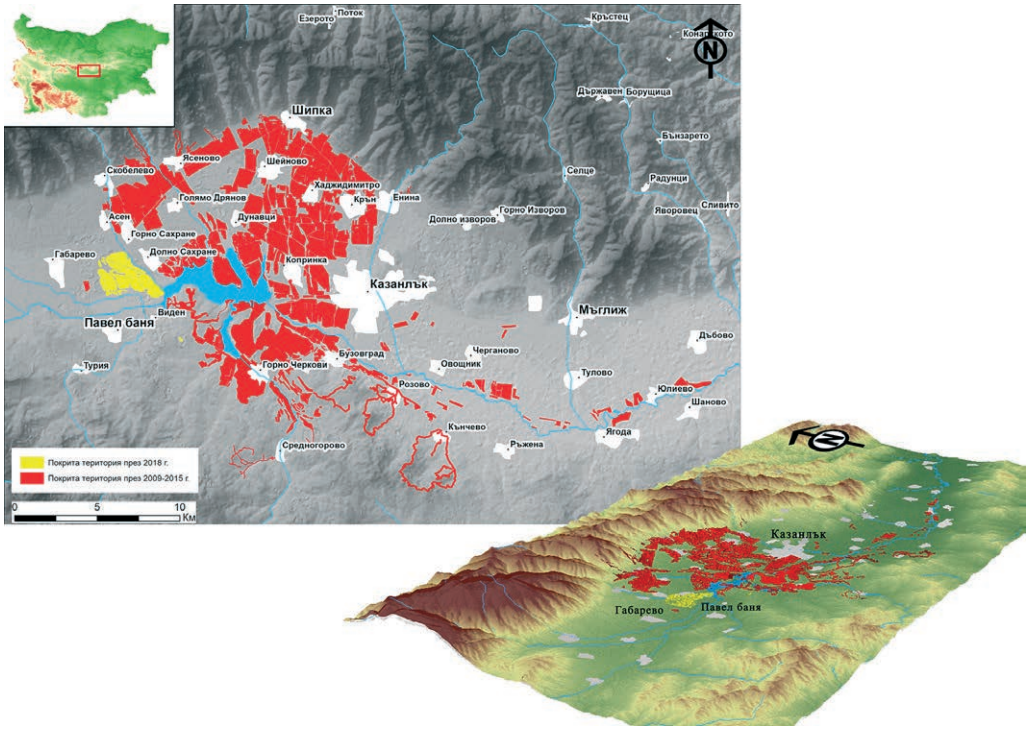
В периода 15.03 – 04.04.2018 г се проведоха теренни издирвания в общ. Павел баня. Екипът се състоеше от: ръководител А. Григоров, докторант на НАИМ – БАН; зам.-ръководител М. Първин, ИМ „Искра“ – Казанлък и научен консултант доц. д-р Г. Нехризов, НАИМ – БАН. В екипа взеха участие още В. Генчева – ГИС специалист, докторант на НАИМ – БАН; д-р Ж. Василева; В. Халева, магистрант в СУ „Св. Климент Охридски“ и доц. д-р Ю. Цветкова, СУ „Св. Климент Охридски“.

Целите бяха да се продължат тоталните теренни издирвания, започнали в района от 2009 г. и продължили до 2015 г. (Нехризов 2010; Нехризов и др. 2011; Нехризов, Цветкова 2012; Нехризов, Цветкова, Кечева 2013; Нехризов, Цветкова, Кечева 2014; Нехризов, Кечева 2015; Нехризов, Кечева 2016). С цел да се запази компактността на проучванията, покритата територия през тази година беше непосредствено на запад от територията, обхождана през предишните експедиции (обр. 1).

При издирванията беше приложен методът на тотално обхождане, при който територията на предвидените за издирване землища се покрива чрез полигони. За целта бяха използвани мобилни устройства, снабдени с GPS приемници и софтуер SW maps и MapIt, както и отделни GPS устройства. По време на експедицията беше прилагана изключително стратегия за интензивно обхождане, като само в единични случаи тя беше заменяна с обхождания в труднодостъпен терен.

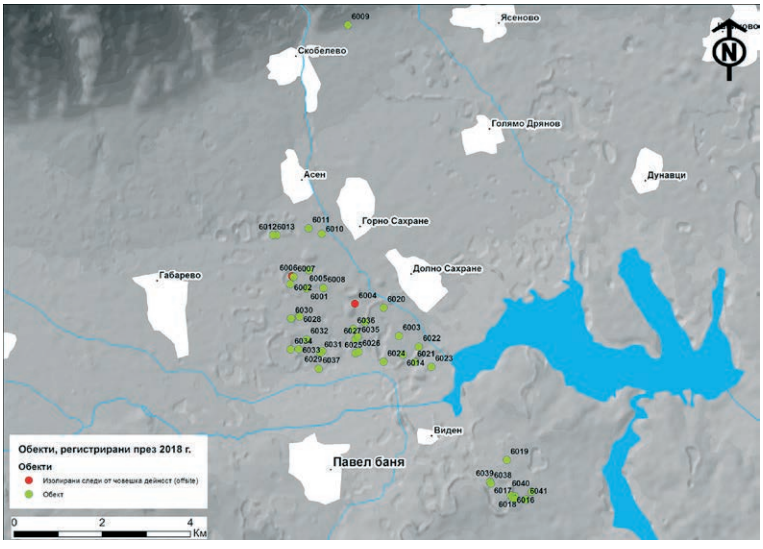
По гореописания метод бяха обходени 5,74 кв. км. Характеристиката на терена е разнообразна, но преобладава равнинният терен с обработваеми ниви и сравнително добра видимост. Бяха регистрирани 40 обекта и две изолирани следи от човешка дейност (обр. 2). Всичките са новорегистрирани в АИС АКБ.

Въпреки че прецизна датировка и определяне на вида обект вследствие единствено на теренни издирвания е невинаги успешно, благодарение на анализа на събраните данни, бе възможно да се определят зони с концентрация на археологически материали и видът на повечето обекти (обр. 3).

Обр. 1. Язовир Копринка и покритата с полигони територия през 2009 – 2015 и пролетта на 2018 г.

Fig. 1. Koprinka Dam and the covered area polygons from years 2009 – 2015 and 2018

Обр. 2. Съвременни селища и регистрираните през 2018 г. обекти

Fig. 2. Modern settlements and registered archaeological sites in 2018

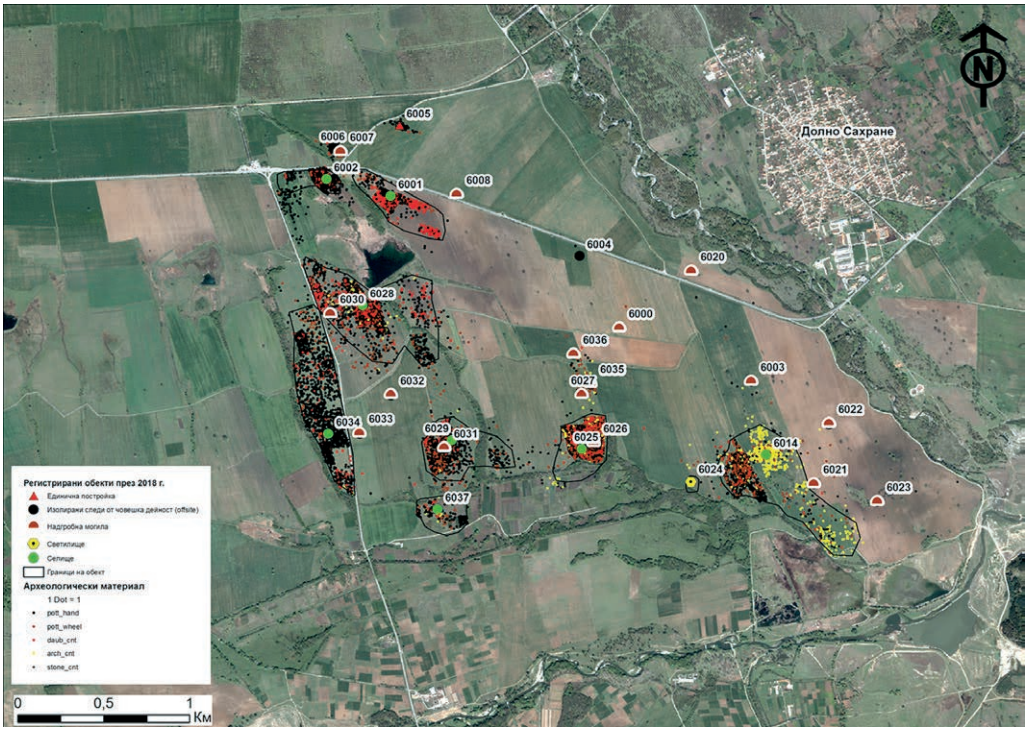
Регистрираните селища[1] в болшинството си са с повече от един период на обитаване и техните граници бяха прецизирани по дисперсията на археологическия материал (обр. 3). Общият брой на тези обекти е осем, като те обхващат периодите праистория, РБЕ, РЖЕ, КЖЕ, Античност, римски период и Средновековие. Най-голям е броят на регистрираните надгробни могили – 29 на брой, като само на една беше установена хронологическата ѝ принадлежност[2]. Регистрирани бяха по един обект единична постройка, светилище[3] и обект с неопределена функция.

Анализът на събрания кремъчен ансамбъл (43 артефакта) показва, че 35 находки са от лудогорски флинт тип Крива река. Продуктите на дебитажа са 18 – четири фрагментирани пластини, шест отломъка и осем фрагмента. Типологическият репертоар включва пластини и отломъци с ретуш, пластина с напречно затъпяване, комбинирано оръдие (стъргалка/лющник), фрагменти от оръдия. Петнадесет (от общо 25) оръдия са идентифицирани като етнографски елементи от дикани. Всичките са със следи от различна степен на износване. Микроком-

[1] Като селища са разграничени обектите, на която територия се открива голямо количество битова и/или строителна керамика, мазилки с отпечатъци от колово-плетена конструкция, останки от огнища и хромели. На много от обектите, археологическият материал се откриваше на компактни струпвания, които вероятно маркират отделни археологически структури.

[2] Това беше възможно „благодарение“ на един голям иманярски изкоп, в който се откриха големи фрагменти от почти цели керамични съдове, което предполага и датата.

[3] Това е известното светилище от с. Виден, проучено от Г. Табакова-Цанова през 1959 г. (Табакова-Цанова 1961). Неговото успешно локализиране и регистриране беше възможно след обстоен анализ на картата, приложена в публикацията.

Обр. 3. Дисперсия на археологическия материал, регистриран на терен, и границите на обектите

Fig. 3. Archaeological material dispersion registered on the field and the boundaries of the archaeological sites

плексът е характерен: матово излъскване с дълбоко набраздяване и множество ямички (Гюрова 2011).

Добитите от издирванията тази година резултати могат да бъдат използвани за изграждането на едни предварителни изводи, които в бъдеще биха могли да се потвърдят или отхвърлят:

- Районът е гъсто заселен и обитаван през дълги периоди от време.
- Почти няма прекъсване на обитаването, като на много места е засвидетелствана топографска приемственост.
- Обикновено селищата са разположени от двете страни на малки потоци или изворчета, като това им осигурява пряк и постоянен достъп до ценен и важен ресурс, като ги отдалечава от големите реки, които предразполагат към разливи и наводнения.

Литература

Гюрова 2011: М. Гюрова. Етнографски и археологически дикани: трансрегионална перспектива. – Българско е-списание за археология 1, 2011, 1 – 39. www.be-ja.org.

Нехризов 2010: Г. Нехризов. Теренни обхождания в Казанлъшката котловина – Археологически открития и разкопки през 2009 г. София, 2010, 649 – 651.

Нехризов и др. 2011: Г. Нехризов, Ю. Цветкова, А. Соботкова, Е. Божинова. Издирване на археологически обекти в Казанлъшката котловина – Археологически открития и разкопки през 2010 г. София, 2011, 571 – 574.

Нехризов, Кечева 2015: Г. Нехризов, Н. Кечева. Издирване на археологически обекти в Казанлъшката котловина – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 2015, 836 – 837.

Нехризов, Кечева 2016: Г. Нехризов, Н. Кечева. Издирване на археологически обекти в Казанлъшката котловина – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 867 – 869.

Нехризов, Цветкова 2012: Г. Нехризов, Ю. Цветкова. Издирване на археологически обекти в Казанлъшката котловина – Археологически открития и разкопки през 2011 г. София, 2012, 550 – 552.

Нехризов, Цветкова, Кечева 2013: Г. Нехризов, Ю. Цветкова, Н. Кечева. Издирване на археологически обекти в Казанлъшката котловина – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 561 – 563.

Нехризов, Цветкова, Кечева 2014: Г. Нехризов, Ю. Цветкова, Н. Кечева. Издирване на археологически обекти в Казанлъшката котловина – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 644 – 645.

Табакова-Цанова 1961: Г. Табакова-Цанова. Тракийското светилище при с. Виден, Старозагорско. – Известия на археологическия институт, 24, 1961, 203 – 219.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF PAVEL BANYA MUCIPALITY PART OF THE "ARCHAEOLOGICAL MAP OF BULGARIA" PROJECT

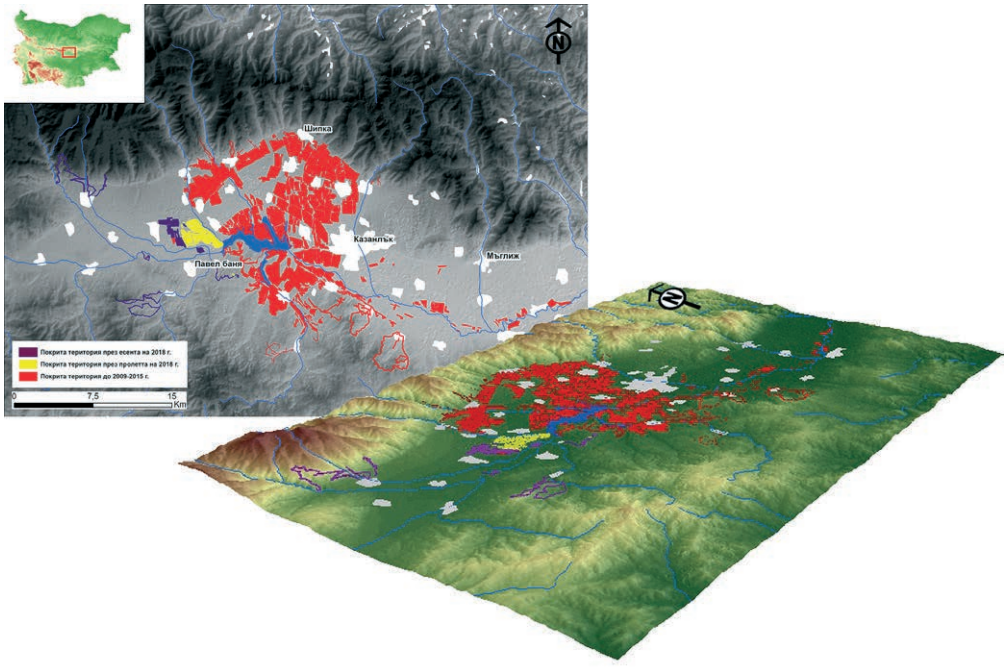
Angel Grigorov, Meglena Parvin, Maria Gurova

Between the period of 15.03. – 04.04.2018 a field survey was conducted in Pavel Banya municipality. The expeditions in the region began in 2009 and continued to the year of 2015. After a short break, expeditions started again in 2018. The area which was a subject to this campaign was located west of the territory already covered by previous expeditions (Fig. 1). An intensive survey strategy was applied and as a result an area of 5.74 km^2 was covered. A total of forty sites and two offsites were registered (Fig. 2). The material collected suggested different dating – Early Bronze Age, Early Iron Age, Late Iron Age, Antiquity, the Roman period and the Middle Ages. The majority of sites was presented by burial mounds. Seven settlements, one single standing building, a sanctuary and a site with undefined functions were also registered (Fig. 3).

№ 22. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩ. ПАВЕЛ БАНЯ

Ангел Григоров

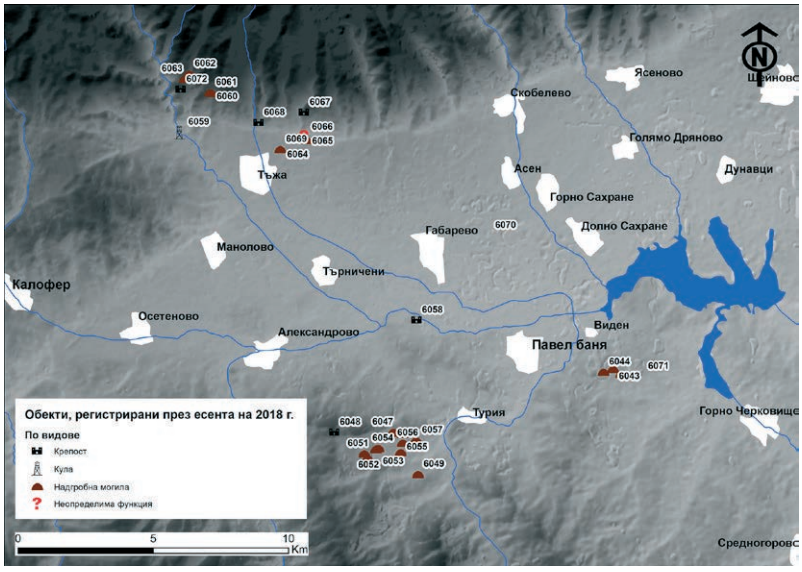
В периода 22.10. – 06.11.2018 г., на територията на общ. Павел баня се проведоха теренни археологически издирвания, финансирани от Министерство на културата. Екипът се състоеше от ръководител А. Григоров, докторант на НАИМ – БАН; доц. д-р Г. Нехризов, НАИМ – БАН, като научен консултант; М. Първин, ИМ „Искра" – Казанлък; В. Халева, А. Алексиев и Д. Сандева – магистранти в СУ „Св. Климент Охридски".

Обр. 1. Язовир Копринка и покритата територия през 2009 – 2015 и пролетта и есента на 2018 г.

Fig. 1. Koprinka Dam and the covered area from 2009 until 2015 and the spring and autumn of 2018

Целите и задачите на тази експедиция реално са продължение на издирванията, проведени през пролетта на 2018 г, в същия район. И двете са част от тоталните теренните издирвания, започнали в района от 2009 г. и продължили до 2015 г. (Нехризов 2010; Нехризов и др. 2011; Нехризов, Цветкова 2012; Нехризов, Цветкова, Кечева 2013; Нехризов, Цветкова, Кечева 2014; Нехризов, Кечева 2015; Нехризов, Кечева 2016). Целта на обходите беше да се допълни информацията от тези по-ранни експедиции. Всички те трябва да се разглеждат като едно хомогенно цяло (обр. 1). Първоначално целта беше да се покрие територия непосредствено на запад от обходената през пролетта площ. Състоянието на терена не позволи това и проучванията продължиха с посещаване на височинни селища и крепости в полите на Шипченска планина и Сърнена Средна гора.

Обр. 2. Западната част на Казанлъшката котловината с регистрираните обекти през есента на 2018 г.

Fig. 2. Western part of the Kazanlak valley and registered archaeological sites in the autumn of 2018

По тази причина, методът на тотално покриване бе заменен с издирвания в труднодостъпен терен. Посещаваха се предварително набелязани цели, които до голяма степен предполагаха за съществуването на обекти на даденото място. Приоритет на експедицията бяха северните склонове на Сърнена Средна гора и южните склонове на Стара планина. За тази цел, в широка употреба, влязоха литературни данни за обекти, споменавани от различни автори (Домарадски 1991; Овчаров 1979; Попов 1982; Табакова-Цанова 1991).

Бяха използвани мобилни устройства, снабдени с GPS приемници и софтуер SW maps и MapIt, както и отделни GPS устройства. Придобитата информация бе обработена в обща GIS база данни. По гореописания метод бе покритата територия от 3,6 кв. км, предимно в пресечен и труднодостъпен терен. По време на експедицията бяха регистрирани 29 обекта и две „изолирани следи от човешка дейност – „offsite“ (обр. 2). Всичките обекти са изцяло новорегистрирани в АИС АКБ. Най-голям е броят на надгробните могили – 22. Повечето от тях са разположени в полите на планините. Броят на площните обекти е сравнително малък – общо седем обекта, пет от които са крепости, една отбранителна кула и един обект с неопределена функция, вероятно селище. Датите на надгробните могили до този момент не могат да бъдат определени, докато крепостите имат дълъг период на функциониране. Има вероятност част от тях да са укрепени в по-късен етап от съществуването си, но това може да бъде установено само чрез археологически разкопки. Интерес представлява обект с АКБ № 10006537, при който извън крепостните стени е регистрирано и селище, вероятно предградие.

Литература

Домарадски 1991: М. Домарадски. Културата на траките през Късножелязната епоха в Казанлъшкия край. – В: Тракийската култура през елинистическата епоха в Казанлъшкия край, 1991, 267 – 290.

Нехризов 2010: Г. Нехризов. Теренни обхождания в Казанлъшката котловина – Археологически открития и разкопки през 2009 г. София, 2010, 649 – 651.

Нехризов и др. 2011: Г. Нехризов, Ю. Цветкова, А. Соботкова, Е. Божинова. Издирване на археологически обекти в Казанлъшката котловина – Археологически открития и разкопки през 2010 г. София, 2011, 571 – 574.

Нехризов, Кечева 2015: Г. Нехризов, Н. Кечева. Издирване на археологически обекти в Казанлъшката котловина – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 2015, 836 – 837.

Нехризов, Кечева 2016: Г. Нехризов, Н. Кечева. Издирване на археологически обекти в Казанлъшката котловина – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 867 – 869.

Нехризов, Цветкова 2012: Г. Нехризов, Ю. Цветкова. Издирване на археологически обекти в Казанлъшката котловина – Археологически открития и разкопки през 2011 г. София, 2012, 550 – 552.

Нехризов, Цветкова, Кечева 2013: Г. Нехризов, Ю. Цветкова, Н. Кечева. Издирване на археологически обекти в Казанлъшката котловина – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 561 – 563.

Нехризов, Цветкова, Кечева 2014: Г. Нехризов, Ю. Цветкова, Н. Кечева. Издирване на археологически обекти в Казанлъшката котловина – Археологически открития и разкопки през 2013 г. София, 2014, 644 – 645.

Овчаров 1979: Т. Овчаров. Крепостта „Чоева могила“ край с. Тъжа, Старозагорско. – Известия на музеите от Югоизточна България, 2, 1979, 51 – 61.

Попов 1982: А. Попов. Крепости и укрепителни съоръжени в Крънската средновековна област. София, 1982.

Табакова-Цанова 1991: Г. Табакова-Цанова. Принос към Археологическата карта на Казанлъшкия район. – В: Тракийската култура през елинистическата епоха в Казанлъшкия край, 1991, 104 – 124.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF PAVEL BANYA MUNICIPALITY

Angel Grigorov

During the period between 22.10. – 06.11.2018 a field survey was conducted in the vicinity of Pavel banya municipality. The expedition was as an extension of the survey carried out during springtime of 2018 in the same region. Both expeditions were part of the total field survey in that area which began in 2009 and continued to 2015 (Fig. 1).

The initial plan consisted of covering territory located west of the already observed areas during springtime. Due to the conditions of the soil the tasks could not be performed and the survey focused on registering highland settlements and fortresses at the foot of Shipchenska Planina and Sarnena Sredna Gora mountain. An area of 3.6 km^2 in hilly terrain was covered. A total of 29 sites and two offsites were registered (Fig. 2). The majority was presented by 22 burial mounds. The other sites were presented by five fortresses, one defensive tower and a site most likely interpreted as a settlement. The twenty-two burial mounds had an uncertain dating, whereas the fortresses had evidence of prolonged inhabitation.

№ 23. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩ. ДЕВИН

Христина Вълчанова

Теренните издирвания в района на общ. Девин се проведоха през октомври 2018 г. В тях взе участие д-р Н. Бояджиев (РИМ – Смолян), консултант е д-р Б. Бориславов (НАИМ – БАН). Финансирането бе осигурено от ТД „Орфей – 1970“, гр. Девин.

Село Осиково се намира на 40 км северно от гр. Девин, в западната част на рида Чернатица (н. в. 1250 м). До момента в землището на селото не са извършвани теренни издирвания. За нуждите на изследването бе събрана информация за 40 предполагаеми обекта, от които 25 бяха посетени. От тях седем представляват селищни структури; едно светилище; едно укрепление; две църкви; един могилен некропол; пет единични могили; два плоски некропола и един обект на древен рудодобив. Най-ранните следи от човешко присъствие са регистрирани на върховете Голица и Светилището и се отнасят към КБЕ.

Местността Големи поляни се намира ЮИ от с. Осиково В тази обширна местност са регистрирани шест обекта (обр. 1).

Обект 1 представлява селище. Разположено е в северния край на местността, в подножието на вр. Голица. Откриха се основи от сгради, които заемат площ от над 10 дка. По-голямата част от тях са

Обр.1. Сателитна снимка на землището на с. Осиково с регистрираните обекти

Fig.1. Satellite imagery with registered sites in the territory of Osikovo village

на склон, обрасъл с храсти и дървета, което не позволи да се определи техният брой. Добре са видими тези, които са в равнинната част. Те имат квадратен и правоъгълен план. В СИ част на местността има запазени участъци от калдъръмен път. При оран са намирани фрагменти от хромели, керамика и римски монети. Предварителната датировка на обекта е антична и късно антична епохи.

Обект 2. В И край на местността се намират основи на сграда, в която при изкопни работи преди 17 години са открити два кръста от ковано желязо. Местните жители я наричат църквата. Основите са ориентирани И – З с дължина 10 м и ширина 8 м.

Обект 3 е регистриран в СЗ край на местността. Големи каменни блокове с добре издялани страни, оформят правоъгълно пространство. Наблюденията дават възможност да допуснем, че това е култово съоръжение.

Обекти 4 и 5 са две единични могили, намиращи се в южния край на поляните. Те са с диаметър 8 и 10 м. И двете са с иманярски изкопи.

Обект 6. В западния край на м. Големи поляни се регистрира некропол от четири могили. Всички са нарушени от иманярски интервенции.

Обект 7. На 900 м от м. Големи поляни, в северния склон на вр. Светилището се намира м. Папаз тарлъ (н. в. 1600 м). Върху първата тераса се откриха части от стени на постройки, чийто брой не е уточнен поради ниската видимост. Те са изградени от необработени големи камъни без спойка с височина до 0,60 м. На втората тераса са документирани две кръгли каменни структури с неясно предназначение (обр. 2).

Обект 8. Светилище. Обектът се намира на скален връх с н. в. 1800 м, който е част от рида Голица. Върхът се извисява над м. Папаз тарлъ. Билото му е остро скално ребро с лек наклон на СЗ и затревена площадка. От нея се открива отлична панорама към върховете Малък и Голям Персенк, а на ЮЗ към Баташката планина. Иманярски изкопи има в И, централната и С му части. В тях се откри датираща керамика. В частна колекция в селото, видяхме намерени на върха желязна топчеста фибула, бронзово звънче, керамична плочка, дъно от бронзова лампа, някои от които, имат паралели с находки от тракийски светилища при Троян и при вр. Острец. Откритият керамичен материал показва, че светилището е действало от РЖЕ до римската епоха. Няколко фрагмента предполагат една по-ранна фаза – КБЕ.

Връх Маркова чука (н. в. 1711 м) се намира СИ от селото. Билото му е с размери: 45 м (С – Ю) и 37 м (И – З). Обградено е със стени, запазени във височина 0,50 – 0,80 м и широки 1 – 1,2 м. За строежа на стените са използвани големи необработени камъни до 1 м дължина. Поради ниската видимост не бе открит датиращ материал.

Обр. 2. Каменна структура в м. Папаз тарлъ, с. Осиково

Fig. 2. Stone structure in the Papaz Tarli locality, Osikovo village

В м. Радово селище са запазени основи на сграда, ориентирана И – З и с размери 6,4 х 10 м, която местните наричат „урумска“ църква (обект 13). На 15 м източно от тях, са регистрирани зидове от малка квадратна постройка. Те са от дялани плочести камъни с глинена спойка. Ширината на зида е 0,75 м, а дължината 2,90 м. По всяка вероятност тази постройка е свързана с църквата.

Два плоски некропола се регистрираха южно от селото в м. Буче и м. Дъбът (обекти 11 и 12). Гробовете са ориентирани И – З, обградени и покрити са с каменни плочи. Тези в м. Дъбът имат маркиращи камъни на късите си страни. Възможно е некрополът да е от началото на помохамеданчването, когато старите традиции са още живи, а новите не са се наложили. За това подсказва и името, с което е известно в селото – Българското гробе.

Единственият обект от древен рудодобив (обект 19) отстои на 12 км СИ от селото в м. Червула в източното подножие на вр. Маркова чука. В изоставена нива е регистрирана голяма концентрация на шлака. На един километър, източно от мястото, се откриха и рупи с дълбочина над 2 м.

В местностите Делетна вода, Дъбът и Смоква джигер се регистрираха единични могили. Те са ниски и имат диаметри до 10 м. Всички са разкопани от иманяри.

В землището на гр. Девин се откриха три обекта. На 8 км С от града е вр. Харсъз тепе (н. в. 1435,8 м) (обект 23). Билото е относително равно, като северната му половина е затревена поляна, а южната е заета от скални късове и храсти. В равната част са регистрирани три стари иманярски изкопа, в един от които се откри керамика, характерна за КБЕ. При огледа се установи, че под билото на северния склон има оформени две тераси със ширина съответно 3 и 2 м. От местни жители научихме, че тук са намирани тежести за стан, както и сребърни тетрадрахми на о. Тасос и на Филип Македонски. Обектът има характеристики на светилище на връх, което вероятно е възникнало през КБЕ и е съществувало и през КЖЕ.

На 8 км северно от Девин, до водохранилището, вдясно на стария път за с. Стоманево се регистрира некропол от две могили (обект 20). И двете имат иманярски изкопи, в един от които се откриха фрагменти на съд от желязната епоха.

На 2,5 км ЮЗ от х. „Орфей“, по горски път в м. Кремъклиев дол се открити следи от обитаване (обект 21). В източния скат на пътя в протежение на 25 м се проследява пласт с керамични фрагменти и въглени, а на 3,5 м западно от него – основи на зид. Керамиката е на колело, недиагностична и с ниска концентрация. Обектът е определен като жилищна структура.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF DEVIN MUNICIPALITY

Hristina Valchanova

The field survey was conducted in October 2018 in the territory of Osikovo village, Devin municipality, by a team consisting of specialists from RHM – Smolyan and NAIM – BAS. This area had not been explored in the recent years. Information for 40 archaeological sites was gathered before the survey. Twenty-five sites were visited and registered (Fig. 1). They included six settlements, one sanctuary, one fortification, two churches, one mound necropolis, five mounds, two flat necropoleis and one site of ancient ore mining (Fig. 2). This was the first time when one complex consisting of a settlement, a sanctuary, a necropolis, and a fortification had been found in this territory of Osikovo village. The registered sites dated between Late Bronze Age and Middle Ages.

№ 24. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ОБЩ. НЕДЕЛИНО

Росина Костова, Михаил Христов

Община Неделино се намира в южната част на Средните Родопи. Тя е най-малката община в Смолянска област с площ 102,252 км^2. От гледна точка на географската подялба на Родопския масив територията на общината попада в югозападната част на Източните Родопи.

Въз основа на Договор за сътрудничество между общ. Неделино и ВТУ „Св. св. Кирил и Методий", екип на Центъра по геоархеология и прогнозно археологическо моделиране към ВТУ проведе теренно археологическо издирване в централната и източната част на общината в землищата на гр. Неделино и селата Еленка, Изгрев, Средец, Диманово, Кочани и Бурево от 11 до 17.11.2018 г.

Целта на теренните издирвания бе локализация и документиране на установени културно-исторически и археологически обекти и регистрация на нови обекти във връзка с разработването на проект за социализиране и туристическо експониране на археологическото наследство на общ. Неделино. В определена степен те могат да се разглеждат като продължение на работата на екипа, извършил първите системни теренни издирвания на територията на общ. Неделино през 2008 г. (Нехризов, Цветкова 2009).

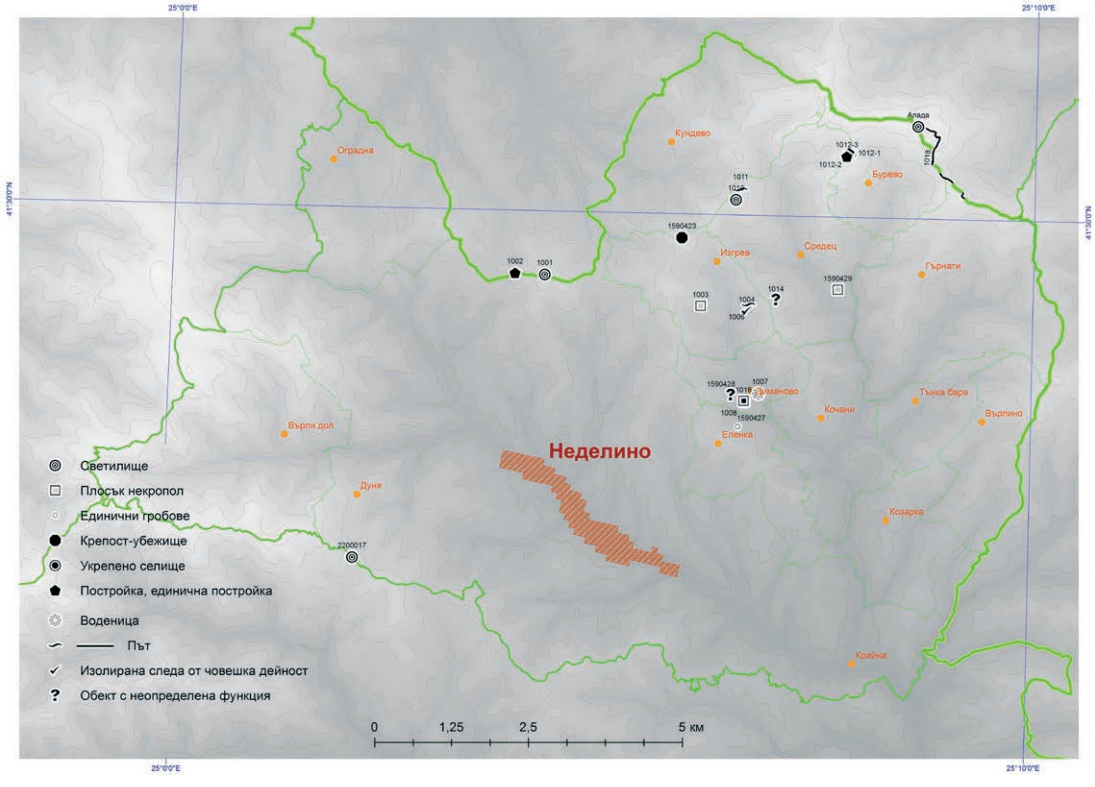
За изпълнение на целта на теренните издирвания бяха поставени следните задачи:

1. Актуализиране на информацията за обекти, регистрирани в АИС АКБ, които попадат в предвидената за теренни издирвания територия;

2. Регистриране на археологически обекти, които са известни от други източници, но не са въведени в АКБ.

3. Регистриране на нови археологически обекти.

След систематизация на данните от АКБ, както и от карта, изготвена от Н. Дамянов през 90-те г. на XX в., с обектите на територията на общ. Неделино, те са интегрирани в ГИС-среда. Като резултат е изработена работна карта с 66 археологически обекта, от които само 20 имат регистрация в АКБ.

Обр. 1. Карта на изследваната територия и регистрираните обекти

Fig. 1. Map of covered area and registered sites

Въз основа на картната дигитализация на геоданните бяха очертани зони на концентрация на установени археологически обекти, които, заедно с възможностите за социализация на археологическото наследство, определиха терените за археологическите издирвания: м. Марина и вр. Св. Илия (землище на гр. Неделино); крепостите в землищата на селата Изгрев и Средец; некрополи в землищата на селата Еленка, Диманово и Кочани; вр. Алада (землище на с. Бурево). Бе разработен и прогнозен геоархеологически модел, чиято верификация също бе една от задачите на теренните издирвания.

При осъществяване на теренните издирвания бе следвана методиката за обходи в планински местности. Бяха посетени и места, за които получихме сведения от информатори. Данните за археологически обекти са интегрирани в ГИС среда посредством софтуер ArcGIS и ArcView и мобилно приложение ArcPad. Реално обходената площ за периода на теренното издирване е 25 кв. км. Локализирани са общо 19 основни обекта, като 2 от тях имат подобекти (обр. 1). Седем обекта са регистрирани в АКБ преди проведените теренни издирвания (тракийските светилища на вр. Св. Илия и вр. Алада, №№ 1590422, 1590423, 15490426, 1590428, 1590429), а информацията за пет от тях е актуализирана. Установените нови обекти са 12, като на този етап е преценено, че в АКБ могат да бъдат регистрирани осем.

Разпределението на новорегистрираните обекти по категории е следното:

1. Укрепено селище в м. Калница, СЗ от с. Бурево. В залесената с иглолистна гора горна част на склон на възвишение от двете страни на горски път, бяха установени три участъка с останки от основи и на места суперструкция на сгради с двулицев градеж от ломени камъни, както и оградна стена с дължина 40 м и дебелина 0,90 м.

2. Некропол в м. Пазлак, Димановски колиби, с. Диманово. В средна част на склон между две дерета, по сведение на информатор, при изграждането на път преди 30 г., както и в двора на къщата под новоизградения, път са попаднали на цистови гробове с малки глинени съдове. Бе фотодокументирана една керамична римска чаша (II – III в.), предоставена от информатора като находка от некропола.

3. Светилище на вр. Остра чука, с. Средец. На единично възвишение с н. в. 1063 м установихме разсип от плочести камъни с елипсовидно очертание. На мястото се разкрива естествена скална основа. Има и иманярски изкопи. Не бяха открити керамични фрагменти.

4. Път от вр. Остра чука, с. Средец, посока Ю – С. Източната му страна е оформена с подзиждане с плочести камъни върху естествена скална основа, западната е оформена в скален масив. Ширината на документирания участък варира от 2,30 до 2,50 м. Вероятно е свързан с култовото място в м. Остра чука.

5. Път от вр. Алада, с. Бурево, посока СЗ – ЮИ. В ЮИ посока от възвишението, водени от информатор, проследихме участъци от стар път с посока СЗ – ЮИ, като в някои от тях има запазена каменна настилка.

6. Каменна постройка в м. Превала, западно от вр. Св. Илия. Правоъгълна сграда с ориентация З – И и дължина 12 м, липсва стена от юг. Заради нишата на източната стена с може да се изкаже предположението, че е параклис, вероятно от възрожденската епоха. Местоположението съвпада с обект „параклис“ от картата на Н. Дамянов.

7. Каменна постройка с харман в м. Селището, с. Еленка и Димановски колиби. Вероятно от възрожденската епоха. Намира се в терен, който е на 150 м СЗ от регистрирано селище от Късното средновековие (№ 1590426).

8. На 600 м ЮИ от м. Каурско гробе, с. Изгрев, в гора покрай съвременен горски път, преди седем години при прокарването на пътя с багер са открити два питоса. Фрагментите са запазени в частен дом. На място няма следи от градежи и керамични фрагменти. Фрагментираните питоси са от античната епоха.

Проведените през 2018 г. теренни издирвания потвърждават извода за слабата степен на заселване на централната и източната част на общ. Неделино през всички исторически епохи. Откриването на два нови обекта при верификация на прогнозния модел (укрепеното селище в м. Калница до с. Бурево и светилището на вр. Остра чука при с. Средец) потвърждават ефективността от прилагането на този метод в издирванията.

Литература

Нехризов, Цветкова 2009: Г. Нехризов, Ю. Цветкова. Издирване на археологически паметници на територията на община Неделино – Археологически открития и разкопки през 2008 г. София, 2009, 774 – 776.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF NEDELINO MUNICIPALITY

Rossina Kostova, Mihail Hristov

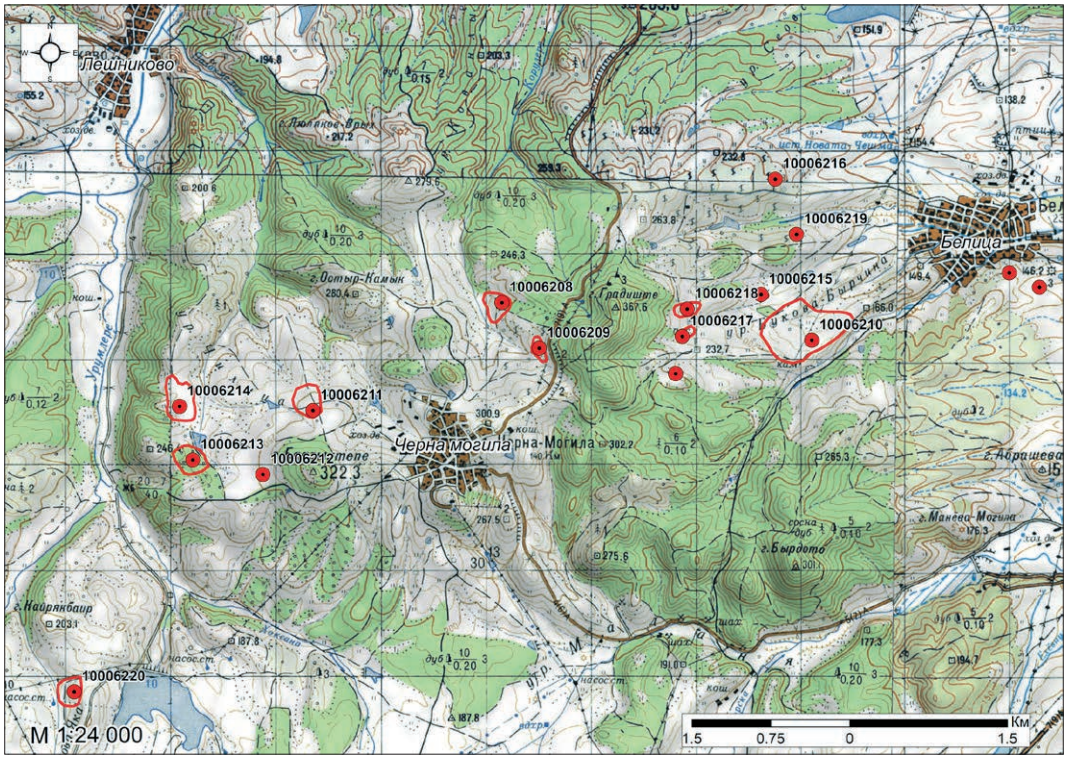
The field survey was conducted in the framework of a contract signed between Nedelino municipality and University of Veliko Tarnovo. The main goal was verification of data available on archaeological sites in the central and eastern part of the territory. The methodology included extensive and selective surveys using ArcPad GIS software for marking covered area. Nineteen sites have been registered, seven of them had already been registered. The newly registered sites were 12, but only eight provide enough data for registration. They included one fortified settlement, one Thracian sanctuary, one Roman cemetery, one chapel and one domestic complex from the 18th – 19th c., two ancient roads, and one site with undefined function (Fig. 1).

№ 25. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА БЕЛИЦА, ОБЩ. ЛЮБИМЕЦ И ЧЕРНА МОГИЛА, ОБЩ. ХАРМАНЛИ

Вероника Генчева, Ангел Григоров

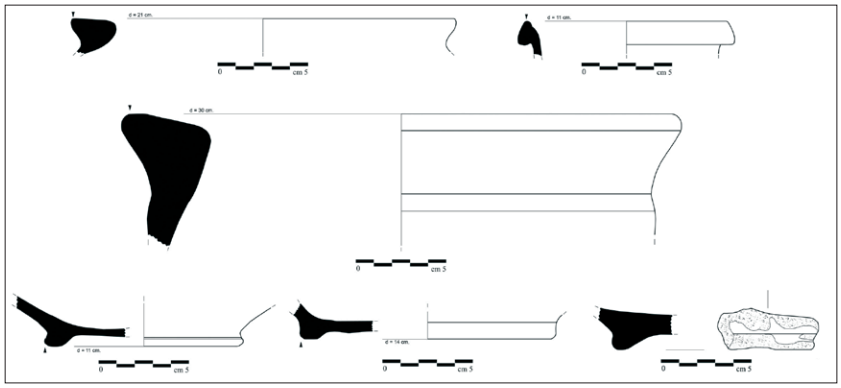
Теренните издирвания около селата Белица и Черна могила се проведоха през октомври 2018 г. в рамките на 14 календарни дни с финансиране от Министерство на културата. Те бяха съсредоточени основно в равнинната част на землищата. Изследваният район граничи с вече проучена територия през 2017 г. (Нехризов и др. 2018).

Целта на проведените теренни проучвания е издирване и регистриране на археологически обекти в рамките на община Любимец и Харманли, както и продължаване на тоталното обхождане на територия в равнинната част, ситуирана северно от рида Гората, започнало през 2017 г. (Нехризов и др. 2018; Иванова и др. 2018). Това е продиктувано от необходимостта да се добие по-пълна пред-

Обр. 1. Регистрирани археологически обекти през 2018 г. (автор В. Генчева)

Fig. 1. Registered archaeological sites in 2018 (author V. Gencheva)

Обр. 2. Керамични фрагменти от обект с АКБ № 10006209

Fig. 2. Pottery fragments from site with AKB No 10006209

става за развитието на селищната система в района. Въпреки, че в землището на с. Белица са провеждани издирвания (Попов, Илиев 2006) и археологически разкопки (Аладжов 1997, 21), до началото на тоталните обхождания през 2017 г. и продължението им през 2018 г. за района на с. Черна могила и с. Белица липсваха достатъчно данни за изготвянето на задълбочени анализи, свързани със селищната система.

При издирванията беше приложен методът на тотално обхождане, при който територията на предвидените за издирване землища се обхожда по полигони. За целта бяха използвани мобилни устройства, снабдени с GPS приемник и софтуер SW maps и MapIt, както и отделни GPS устройства. Резултатите бяха обработени в обща GIS база данни. Тя е разработена под ArcGIS и в нея бяха интегрирани геореферирани топографски карти. В зависимост от възможността за наблюдение (растителна покривка и процент на видимост) и географските особености на терена, бяха прилагани стратегии на интензивно или екстензивно обхождане, както и за работа в труднодостъпен терен.

В резултат на проведените издирвания е покрита площ от 5,2 кв. км. Въпреки разнообразния релеф на района се работи главно в обработваеми площи със сравнително добра видимост. По тази причина територията е изследвана основно с интензивни методи – 4,1 кв. км, а екстензивно обходената територия е 0,9 кв. км. Проучената площ в пресечен терен е 0,2 кв. км.

Регистрирани са общо 16 нови археологически обекта (обр. 1). Три са обявени за offsite (изолирани следи от човешка дейност) и не са въведени в АИС АКБ. От новорегистрираните обекти три са определени като селища, три представляват единични могили, а видът на останалите седем не може да бъде установен. Според хронологията преобладават обектите от римската епоха. Един е определен най-общо в рамките на праисторическия период. Няколко периода на обитаване са установени при четири обекта: АКБ №10006209 – КЖЕ, римска епоха и Късна античност (обр. 2); №10006211 и №10006214 – римска епоха и Възраждане; №10006218 – римска епоха и Средновековие. Един обект е определен най-общо като античен, три са от римската епоха и един – от Възраждането. Хронологията на три от обектите е неопределима, поради липсата на диагностични археологически материали.

Резултатите от проведените издирвания през 2018 г. допринасят за изясняването на културните специфики и динамиката на селищното развитие в региона.

Литература

Аладжов 1997: Д. Аладжов. Селища, паметници, находки от Хасковския край. Хасково, 1997.

Иванова и др. 2018: Н. Иванова, Г. Нехризов, А. Григоров, В. Генчева, В. Халева, Ю. Цветкова, Д. Байраков. Теренни издирвания в общини Любимец и Харманли. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 671 – 674.

Нехризов и др. 2018: Г. Нехризов, В. Генчева, А. Григоров. Теренни издирвания в землищата на селата Малко градище и Лозен, община Любимец. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 668 – 670.

Попов, Илиев 2006: Хр. Попов, С. Илиев. Теренни обхождания на територията на община Любимец през 2004 г. – Известия на Регионален исторически музей Хасково, 3, 2006, 46 – 63.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF BELITSA VILLAGE, LYUBIMETS MUNICIPALITY, AND CHERNA MOGILA VILLAGE, HARMANLI MUNICIPALITY

Veronika Gencheva, Angel Grigorov

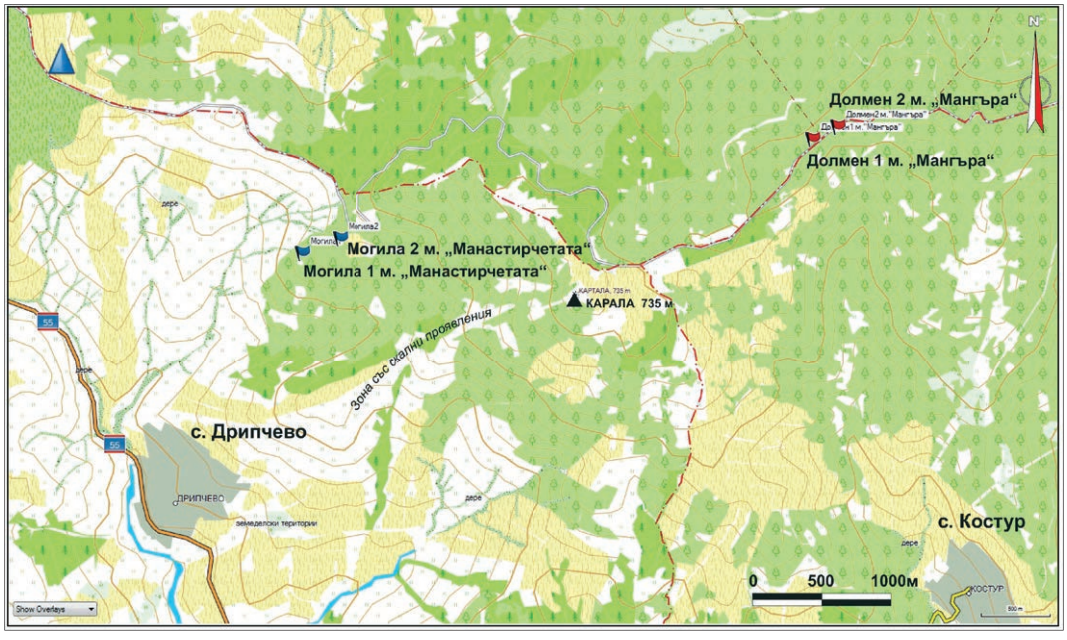
The field survey was conducted in October 2018, and it took place in the territory of Belitsa, Cherna mogila and small part from Oreshets villages. As a result, an area of 5.2 km^2 was covered. Thirteen new archaeological sites and three offsites were registered (Fig. 1). Three sites were defined as settlements, three represented mounds and the other seven could not be identified. In chronological terms one referred to the prehistoric period, one was dated to antiquity, three within the Roman period (Fig. 2) and one in the Renaissance. Several periods of habitation had been established in four sites and the chronology of three sites remained undefined.

№ 26. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДРИПЧЕВО, ОБЩ. ХАРМАНЛИ

Станислав Илиев

Теренните издирвания в землището на с. Дрипчево, общ. Харманли, обл. Хасково, бяха проведени в периода между 30.10 и 13.11.2018 г. с разрешение № 242 /14.06.2018 г., по Договор № РД11-00-249/09.08.2018 г. между Министерство на културата и РИМ – Хасково. Планирано бе да се осъществи теренно издирване в землището на селото, като едновременно се актуализира информацията и за вече публикувани археологически обекти.

Изследваният полигон обхвана площ от около 7,5 кв. км, разположена СЗ от селото (реално са покрити около 2,5 кв. км) (обр. 1). Площта включва полегат рид, спускащ се от вр. Картала (н. в. 735,3 м) в посока с. Дрипчево и прилежащите към него части. Северните склонове на рида имат силен наклон, като ерозионните процеси са значителни. Там, както и по билото на рида, са регистрирани множество скални проявления, по някои от които личаха плитки басейни и малки скални издълбавания с по-

Обр. 1. Извадка от BaseCamp 4.6.2 (BG Topo Map 18.03) с нанесена локализация на регистрираните обекти – Могили №№ 1-2 в м. Манастирчетата

Fig. 1. Extract from BaseCamp 4.6.2 (BG Topo Map 18.03) with localization of registered sites – Burial Mounds Nos. 1-2 in the Manastirchetata locality

лусферична форма (без да може да бъде потвърден антропогенният им произход). Археологическият материал около тези обекти е оскъден – основно нехарактерни фрагменти от керамични съдове, работени на ръка и на колело. Наред със скалните проявления бяха регистрирани и две позитивни землени форми – надгробни могили в м. Манастирчетата. Те са с малки, приблизително сходни размери: диаметър между 10 – 12 м и височина до 0,5 м, покрити частично с кварцови късове. Регистрирани са в АИС АКБ с картони с № 10006698 и №10006699. За момента хронологията им е неопределима.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF DRIPCHEVO VILLAGE, HARMANLI MUNICIPALITY

Stanislav Iliev

The filed survey was conducted according to a contract between the Ministry of Culture and RHM – Haskovo. It included the northwestern part of the territory of Dripchevo village, Harmalni municipality, Haskovo district. The covered area was nearly 2.5 km^2 (Fig. 1). Two archaeological sites were registered on a ridge of a hill in Manastirchetata locality. Site 1 was a burial mound with a diameter 10 – 12 m and a height 0.5 m. Site 2 was also a burial mound with approximately the same dimensions. Both burial mounds were partially covered with stones. They were registered in the archaeological information system "Archaeological Map of Bulgaria". The chronological periods of the burial mounds had not been established yet.

№ 27. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОД „МЕЖДУСИСТЕМНА ГАЗОВА ВРЪЗКА ГЪРЦИЯ – БЪЛГАРИЯ" ОТ БЪЛГАРО-ГРЪЦКАТА ГРАНИЦА ДО ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОЛЕМАНЦИ, ОБЩ. ХАСКОВО

Георги Нехризов, Вероника Генчева

Издирванията се проведоха през юни и юли 2018 г. Целта им беше да се актуализира информацията за археологическите обекти, посочени в частта „Културно-историческо наследство" от доклада по ОВОС, изготвена след изследвания по трасето през 2011 г. и 2012 г. Проучванията през 2018 г. обхванаха участък с дължина 76,5 км от трасето на газопровода, преминаващ през територията на общини Кирково, Джебел, Момчилград, Кърджали и Хасково (обр. 1).

Методика

Теренната работа[1] се осъществи по методиката, прилагана при работа по линейни инфраструктурни проекти. Данните се събираха в мобилно приложение SW Maps, за устройства с Android, както и в GPS приемници Garmin. Обработката им се извършваше в десктоп ГИС софтуер. При работата на терен се прилагаше принципът на пълно покриване на територията, която се маркира в мобилното приложение с предварително дефинирани атрибути – възможност за наблюдение, особености на терена, брой и вид на регистрираните артефакти и др. Резултатите от издирванията се обработваха ежедневно и се въвеждаха в ГИС база данни. В процеса на теренните издирвания задължително се регистрираха и документираха всички археологически обекти, структури и следи от минала човешка дейност, независимо от техния характер и хронологически период. Въпреки твърде различните теренни дадености и съответно възможност за обсервация, при проучванията бяха използвани само интензивни методи на работа – групата покрива сервитута или територията на обекта в редица с до 10 м разстояние между всеки от проучвателите.

Условия за работа

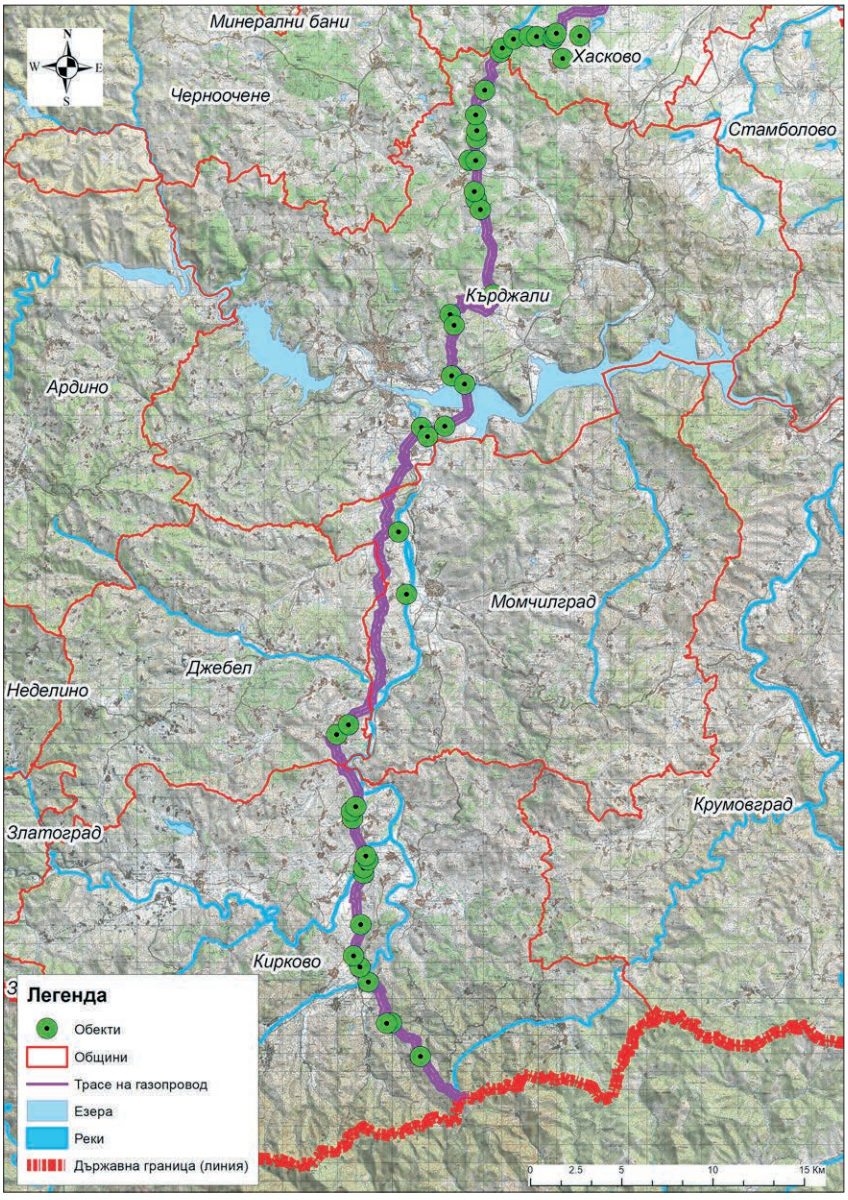
Южната половина на трасето на газопровода преминава през силно разчленения релеф на Източните Родопи. Площта на сервитута обхваща основно гори, покрити с храсти зони и ливади и пасища, обработваемите терени са изключение. По тази причина възможността за наблюдение беше

[1] В екипа участваха също А. Григоров и В. Халева.

силно ограничена. Теренната работа беше сериозно затруднена от неблагоприятните атмосферни условия през голяма част от периода на проучване. Честите и обилни валежи сериозно затрудниха издирванията, а подходите с автомобил по черни пътища към трасето в много случаи бяха невъзможни.

Резултати от проучванията

В резултат от издирванията през 2018 г. бяха допълнени данните и коригирана хронологията за много от обектите по трасето в доклада по ОВОС, а за други – посочените граници. Изяснено беше, че част от предвидените за проучване обекти не са застрашени поради промени в трасето на газопровода. В няколко случая в доклада по ОВОС са включени позитивни форми, определени като надгробни могили, за които при проверката на място се установи, че са с естествен произход или от ново време. Оказа се също, че трасето преминава през територията на известни обекти, които не са посочени в доклада по ОВОС. Такъв е случая със селището от късния халколит при с. Орлица, общ. Кирково (АКБ № 10001735) и многослойното селище при с. Седловина, общ. Кърджали (АКБ № 2510107). Бяха регистрирани и пет неизвестни досега

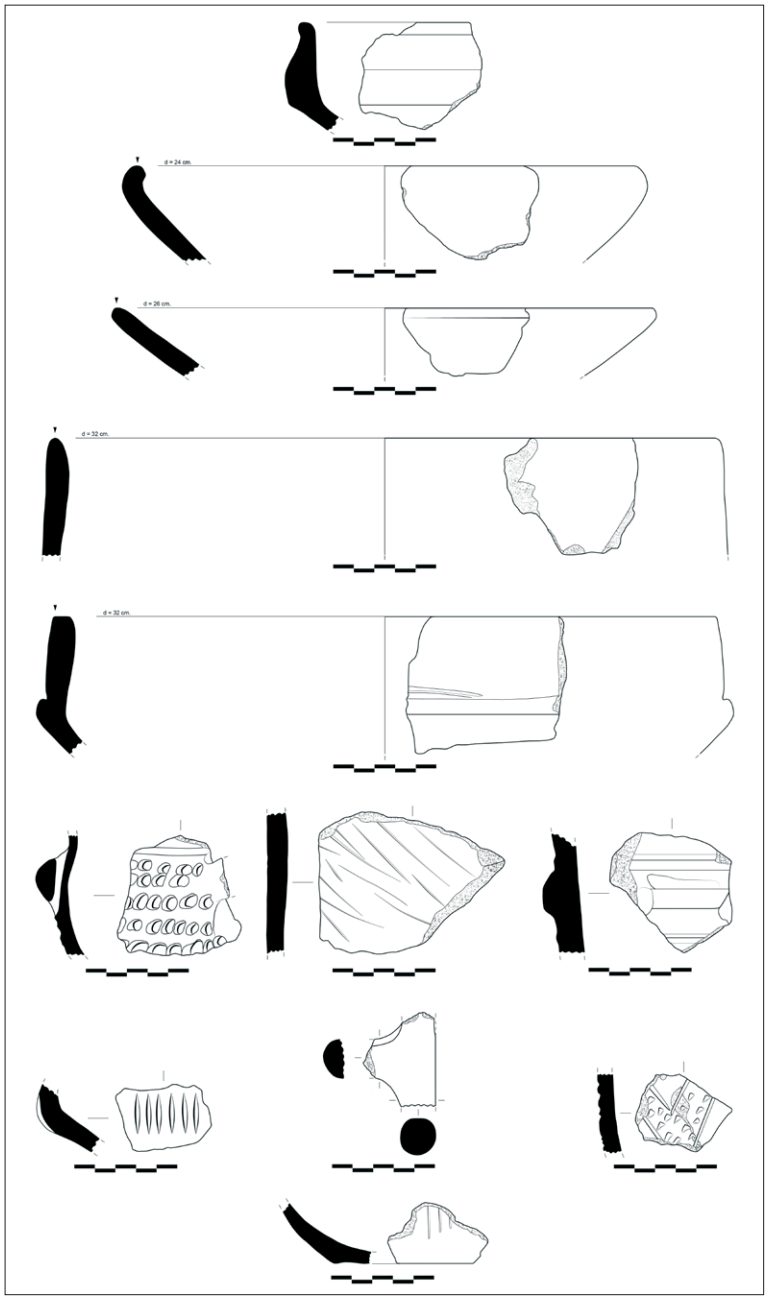
Обр. 1. Карта на трасето на газопровода и регистрираните обекти по него

Fig. 1. Map of the gas pipeline route and registered sites

Обр. 2. Скална гробница при с. Големанци

Fig. 2. Rock-cut tomb in the territory of Golemantsi village

Обр. 3. Керамика от праисторическото селище при с. Големанци

Fig. 3. Pottery fragments from the prehistoric settlement in the territory of Golemantsi village

обекти, които ще бъдат застрашени в различна степен от строителството на газопровода – некропол от две малки могили при с. Първица, общ. Кирково (АКБ № 10006328), обект с неопределена функция от османския период при с. Рогозари, общ. Джебел (АКБ № 10006329), надгробна могила и средновековна структура при с. Соколяне, общ. Кърджали (АКБ № 10006318), обект с неопределена функция от Античността при с. Стремци, общ. Кърджали (АКБ № 10006320) и могилен некропол от три могили при с. Големанци, общ. Хасково (АКБ № 10006326). Общият брой на археологическите обекти в сервитута на южния участък от газопровода е 21. За всички са определени мерки за опазване, съответстващи на степента на застрашеност.

През 2018 г. се проведоха спасителни разкопки на пет от застрашените от строителството на газопровода археологически обекти. През настоящата година проучванията на три от тях ще продължат, ще започнат и разкопките на още шест обекта. Периферно засегнатите от сервитута обекти, за които се предвижда археологическо наблюдение, са 10.

Локализирани и документирани са и обекти, оставащи извън трасето след корекциите му, както и такива, които не са свързани пряко с него, но са в близост. Новорегистрираните обекти са: надгробна могила при кв. Гледка на Кърджали (АКБ № 10006315), селище от османския период при с. Стремци, общ. Кърджали (АКБ № 10006319), надгробна могила в с. Големанци, общ. Хасково (АКБ № 10006325). праисторическо селище при същото село (АКБ № 10006323). Посетена отново беше и скалната гробница в м. Кирседжика при с. Големанци (АКБ № 1590043) (обр. 2).

При системното проучване с полигони на праисторическото селище при с. Големанци беше открит представителен керамичен материал, който илюстрира обитаване през късния неолит и късния халколит (обр. 3). Намерени бяха и няколко кремъчни артефакти – стъргалки върху пластини или отломъци, както и кремъчни ядра. Сред тях диагностично оръдие е двойна стъргалка от лудогорски кремък тип Равно с масово разпространение сред ансамблите от халколита[1].

Регистрационните карти на въведените в АИС АКБ обекти бяха актуализирани, а за откритите при издирването бяха изготвени нови.

[1] Кремъчните находки са обработени от доц. д-р Мария Гюрова.

FIELD SURVEY ALONG THE GAS PIPELINE "GAS INTERCONNECTOR GREECE – BULGARIA" FROM THE BULGARIAN-GREEK BORDER TO THE TERRITORY OF GOLEMANTSI VILLAGE, HASKOVO MUNICIPALITY

Georgi Nekhrizov, Veronika Gencheva

The aim of the field survey was to update the information for the archaeological sites endangered by the forthcoming construction of the gas pipeline from Komotini to Stara Zagora. Data for many of previously registered sites was updated and corrected. It was registered that some of the sites initially forseen for rescue excavations were not going to be threatened due to changes of the gas pipeline route. Twenty-one was the total number of registered sites within the Southern part of the gas pipeline (Fig. 1). Measurements for protection of all sites were suggested with respect to the risk degree. Additional sites were also registered, although not directly endangered by its construction but lying in its immediate vicinity after the correction of pipeline route (Fig. 3). A rock-cut tomb near Golemantsi village, in Kirsedzhika locality, was also visited (Fig. 2).

№ 28. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОД „МЕЖДУСИСТЕМНА ГАЗОВА ВРЪЗКА ГЪРЦИЯ – БЪЛГАРИЯ" ОТ ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОЛЕМАНЦИ, ОБЩ. ХАСКОВО ДО ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МАЛКО КАДИЕВО, ОБЩ. СТАРА ЗАГОРА

Петър Лещаков

Теренните издирвания, финансирани от НАИМ – БАН, бяха реализирани във връзка с предстоящото строителство на „Междусистемна газова връзка Гърция – България". Изследването е извършено от екип с ръководител П. Лещаков и археолозите С. Жечева (ИМ – Провадия) и Й. Илиева в периода 26.06 – 15.07.2018 г. Обходена е отсечка с приблизителна дължина 74,5 км и ширина на сервитута 30 м, която започва от северната част на землището на с. Големанци, общ. Хасково (км 76+500), преминава в посока юг – север през общини Димитровград, Опан и Раднево и завършва в землището на с. Малко Кадиево, общ. Стара Загора (км 150+928,890).

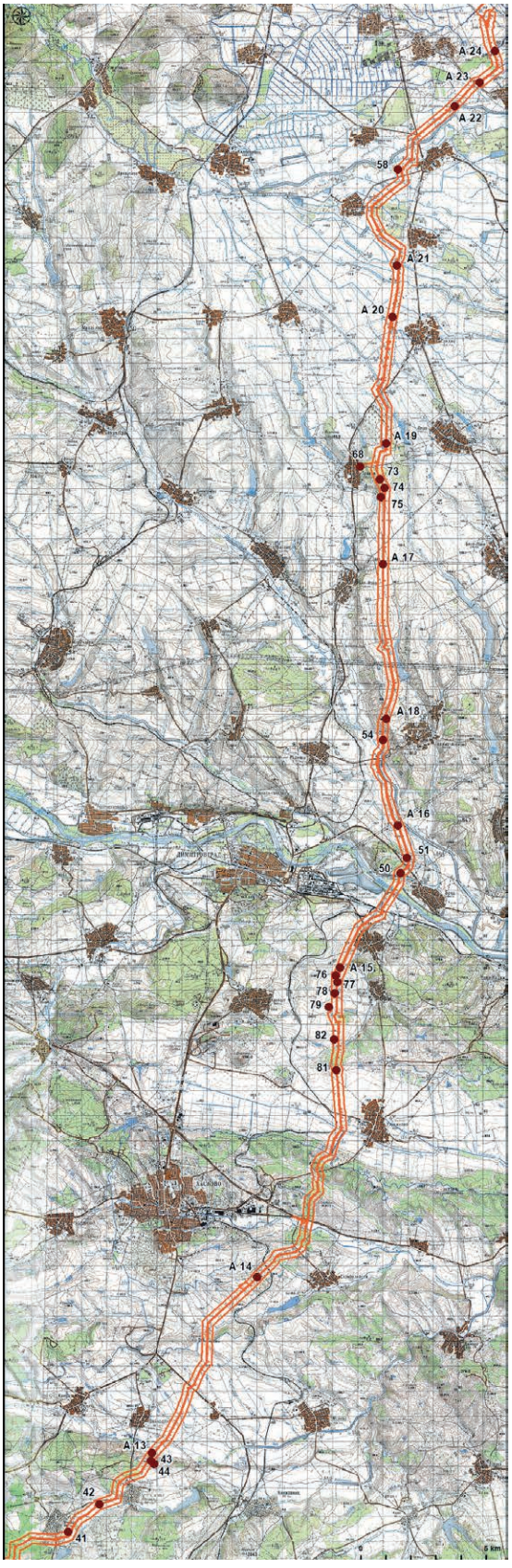
Издирването се извърши в съответствие с единна методика, прилагана при работа по инфраструктурни проекти и планови проучвания. При работата на терен бе приложен принципът на тотално обхождане, като се работеше по полигони със съобразена с обработката на терена и релефа дължина. За всеки полигон бяха систематизирани резултатите от проучванията: обходената територия, възможността за наблюдение, характеристиките и особеностите на терена, броят и видът на регистрираните артефакти, локализация на отделни находки или структури.

Атмосферните условия по време на теренната работа през голяма част от времето бяха неблагоприятни. Характеризираха се с чести и обилни валежи, които доведоха до преовлажняване на изследваните терени и полските пътища, по които екипа достигаше трасето на газопровода. В следствие на високата влажност растителността бе гъста и буйна, което допълнително затрудняваше издирването. Малък процент от подложените на изследване площи представляваха пасища/ливади или горски масиви с минимална видимост. По времето на провеждане на проучването през юни – юли, част от земеделските земи бяха засети с житни култури, повечето от които неожънати поради честите валежи, с видимост под 20 %. Останалите участъци от обработваемите земеделски площи, представляваха слънчогледови ниви с добра възможност за наблюдение (до 60 %), в които обаче установяването на границите на археологическите обекти бе силно затруднено от гъстотата и височината на посевите (на места до 2,20 м).

В резултат на проведените проучвания бяха регистрирани 30 археологически обекта, попадащи в границите на сервитута на газопровода или в непосредствена близост до него (обр. 1). Въпреки извършените предходни издирвания по трасето (Величков 2012; Величков 2013), дванадесет от локализираните обекти са новооткрити.

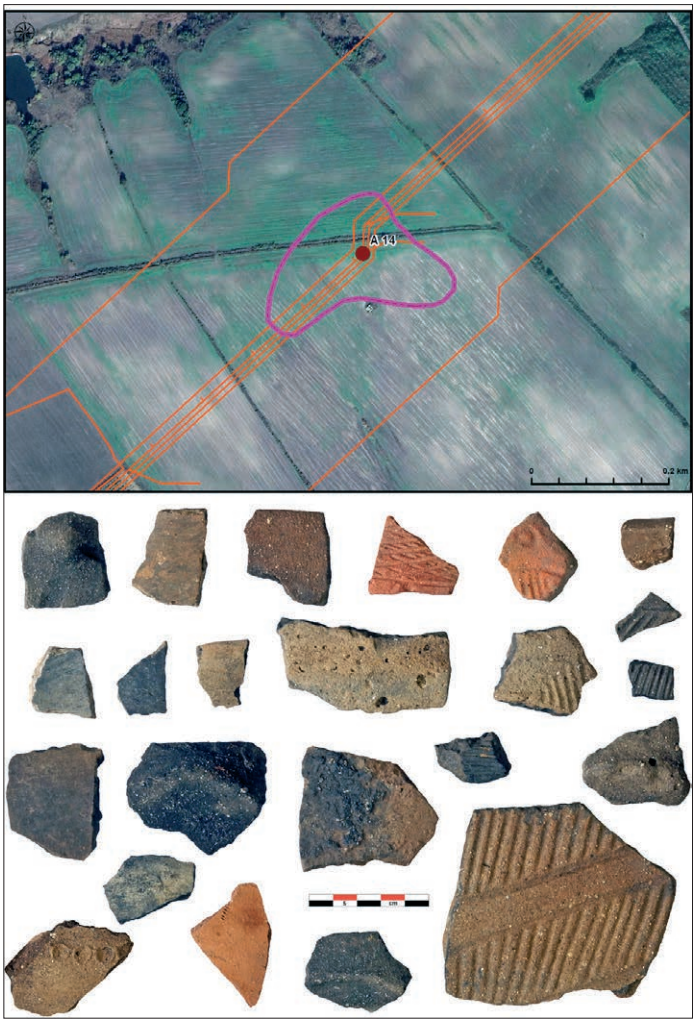
Четиринадесет от обектите ще бъдат частично или в значителна степен засегнати при строителните дейности, което налага археологическото им проучване[2]. Засвидетелствани са различни по функция и хронология обекти.

[2] На осем от предвидените за изследване археологически обекта е направено предварително или цялостно археологическо проучване през 2018 г. Вж. отчетите за проучванията на обекти 42, 44, 78, 77, 76, 74, 73 и А 19 в настоящия том.

Обр. 1. Карта с трасето на газопровода (км 76+500 – 150+928) и регистрираните археологически обекти

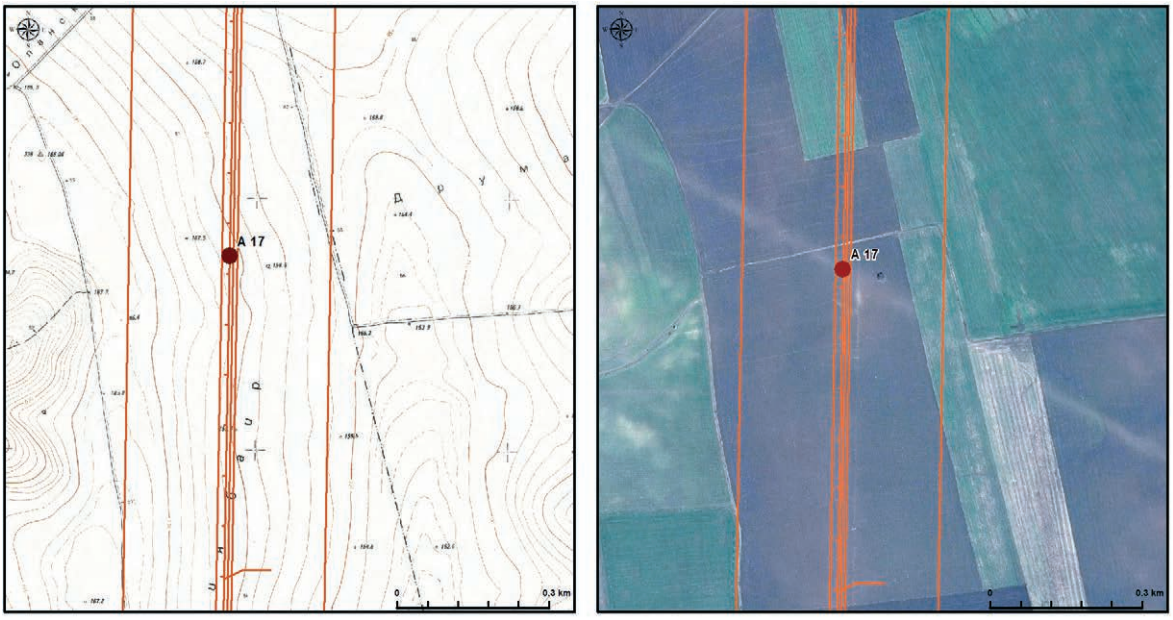
Fig. 1. Map showing the gas pipeline route (km 76+500 – 150+928) and registered archaeological sites

Обр. 2. Обект А 14 – местоположение и археологически материали от повърхността, землище на с. Стамболийски, общ. Хасково

Fig. 2. Site A 14 – location and pottery fragments from the field survey, Stamboliyski village, Haskovo municipality

Най-добре представени са обектите със селищен характер. При повечето са открити следи от антропогенна дейност, свързана с няколко епохи. Пример за дълготрайно обитаване с материали отнасящи се към късния неолит, халколита, БЕ, РЖЕ, КЖЕ и Средновековието е обект 44 в землището на с. Орлово. Около него се наблюдава концентрация на синхронни паметници (обект 43 – надгробна могила и обект А 13 – селище от ЖЕ и късноримския период). Към тази група се отнасят обект 54, землище на с. Голямо Асеново (римска епоха и османски период/Възраждане) и обект 58, землище на с. Бъдеще (късна праистория, КЖЕ и римска епоха). Представени са и селища обитавани в къс хронологически отрязък. Към прехода късен неолит/ранен халколит се отнася обект А 14 в м. Хайдар кър, землището на с. Стамболийски (обр. 2). Откритата по повърхността керамика е със специфична врязана едностранна или двустранна декорация, графитна рисунка, релефна украса и др. Другите обекти се отнасят съответно към: Сред-

Обр. 3. Обект А 17 – предполагаемо трасе на римския път Via Diagonalis, землище на с. Бял извор, общ. Опан

Fig. 3. Site A 17 – assumed route of Roman Road Via Diagonalis, Byal izvor village, Opan municipality

новековието – обект 42 в землището на с. Орлово; КЖЕ – обект 78 в землището на с. Воден; късен халколит и РБЕ – обект 77 в землището на с. Воден и др.

Няколко обекта (№ А 16, 74 и А 19) с неопределена функция от КЖЕ и римската епоха вероятно представляват следи от ритуални/погребални практики или стопански дейности.

В землището на с. Бял извор, общ. Опан, по данни от сателитна снимка и местна топонимия е локализирано предполагаемото трасе на *Via Diagonalis* (обект А 17). От въздушното заснемане ясно се разграничава светла линия със ширина ок. 15 – 20 м и посока югоизток – северозапад (обр. 3). Трасето на пътя попада в обработваеми площи, което предполага силното му обезличаване в следствие на дългогодишната земеделска обработка. В близост до него, върху ниско възвишение с топоним Хасара, е регистриран обект от римската епоха, по повърхността на който се открива изобилно количество битова и строителна (тухли и керемиди) керамика, ломени камъни и бучки бял хоросан. Възможна е интерпретацията му като обслужваща пътя станция.

Единственият обект, попадащ в сервитута на газопровода, ясно свързан на този етап на проучване с погребалната обредност, представлява единична могила в землището на с. Воден (№ 76). Насипът ѝ е силно занижен от селскостопанската обработка и нарушен от иманярска интервенция. От повърхността са събрани материали от желязната епоха.

Литература

Величков 2012: Ж. Величков. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод от Комотини (Р. Гърция) до Стара Загора. – Археологически открития и разкопки през 2011 г. София, 2012, 564.

Величков 2013: Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод Комотини (Р. Гърция) – Стара Загора. – Археологически открития и разкопки през 2012 г. София, 2013, 557 – 558.

FIELD SURVEY ALONG THE GAS PIPELINE "GAS INTERCONNECTOR GREECE – BULGARIA" FROM THE TERRITORY OF GOLEMANTSI VILLAGE, HASKOVO MUNICIPALITY, TO THE TERRITORY OF MALKO KADIEVO VILLAGE, STARA ZAGORA MUNICIPALITY

Petar Leshtakov

The field survey was conducted in advance of the ICGB gas pipeline construction work. The covered area was 74.5 km long and 30 m wide, beginning from the Northern outskirts of Golemantsi village, Haskovo municipality (km 76+500), and finishing near Malko Kadievo village, Stara Zagora municipality (km 150+928.89). Thirty archaeological sites were registered within the gas pipeline construction area or in its immediate vicinity (Fig. 1). They were settlements, dating to the later prehistory (Fig. 2), Antiquity, Middle Ages and Renaissance, sites of an unidentified function, a burial mound and part of *Via Diagonalis* (Fig. 3). Fourteen of them would be disturbed by the construction of the gas pipeline and the measurements for their protection includes conduction of rescue archaeological excavations prior the beginning of the construction work of the gas pipeline.

№ 29. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ДВЕ ПЛОЩАДКИ, ПРЕДВИДЕНИ ЗА МОДЕРНИЗАЦИЯ НА КОМПРЕСОРНИ СТАНЦИИ „ИХТИМАН" И „ЛОЗЕНЕЦ" В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СТАМБОЛОВО, ОБЩ. ИХТИМАН И ЛОЗЕНЕЦ, ОБЩ. СТРАЛДЖА

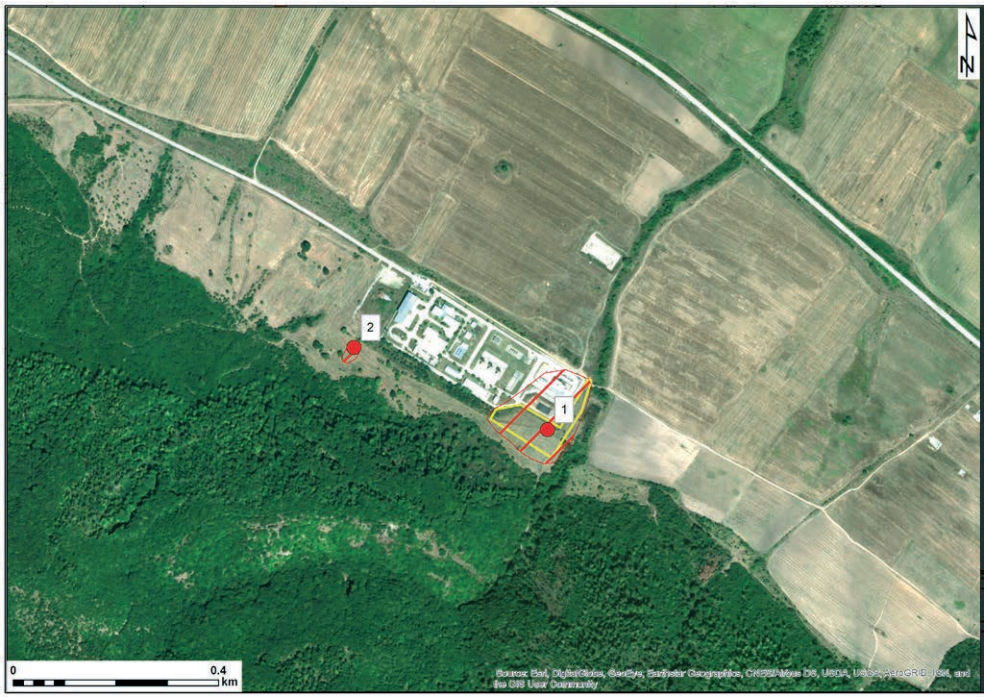
Надежда Кечева

Теренните издирвания на двете площадки, предвидени за модернизация на компресорни станции „Ихтиман" и „Лозенец" във връзка с обект „Модернизация на компресорни станции чрез интегриране на четири броя газотурбокомпресорни агрегата (ГТКА) в три компресорни станции", са проведени в края на юли 2018 г. съгласно договор между НАИМ – БАН и „Булгартрансгаз" ЕАД. В екипа участват: д-р Н. Кечева (ръководител), гл. ас. д-р Г. Грозданова (заместник ръководител), гл. ас. д-р Н. Иванова, ас. М. Златков, А. Григоров, В. Генчева (докторанти) – всички от НАИМ – БАН, С. Бакърджиев и Т. Вълчев (РИМ – Ямбол), Пл. Георгиева и Хр. Василева (докторанти в Софийския университет „Св. Климент Охридски") и С. Герчев (студент в Нов български университет).

Теренните издирвания са проведени в съответствие с използваните методи за пълно покриване на територия при работа по инфраструктурни проекти.

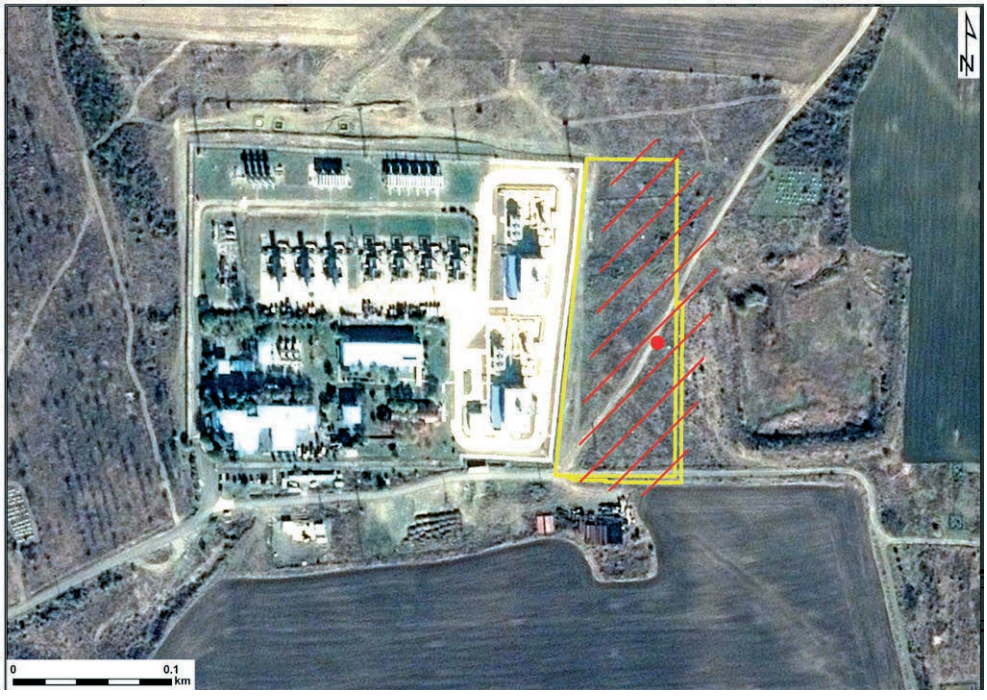
Площадката, предвидена за модернизация на компресорна станция „Ихтиман", се намира на ЮИ от съществуващата компресорна станция, в землището на с. Стамболово, общ. Ихтиман. Територията ѝ (9,176 дка) е заета от необработваеми площи основно с тревиста растителност и по-малко с дървесна и храстовидна растителност. Това ограничава възможността за прецизно наблюдение на повърхността, както и пространствено и количествено регистриране на артефакти. Локализирани са два археологически обекта, като единствено обект № 1 (селище от късната желязна епоха и Средновековието) попада в площадката и е предвиден за предварително археологическо проучване. Обект № 2 (селище от Античността) се намира в ЮЗ посока от компресорна станция „Ихтиман" и не се засяга от бъдещата площадка (обр. 1).

Площадката, предвидена за модернизация на компресорна станция „Лозенец", е долепена от И страна на съществуващата компресорна станция, в землището на с. Лозенец, общ. Стралджа. Територията ѝ (14,011 дка) е заета от необработваеми площи основно с висока тревиста растителност и помалко храстовидна и дървесна растителност. Това ограничава възможността за прецизно наблюдение на повърхността и пространствено и количествено регистриране на артефакти. В западната част от територията на площадката са разположени останки от основи на съвременна постройка. Черен път с добра видимост на повърхността, с посока ЮЗ – СИ, преминава през част от бъдещата площадка. Регистриран е един обект с неопределена функция от желязната епоха и Античността (обект №1),

Обр. 1. Компресорна станция „Ихтиман". Обекти с №№ 1 и 2. Центрове и граници (в червено). Площадка, предвидена за модернизация (в жълто) (автор Н. Кечева)

Fig. 1. Ihtiman compressor station. Sites 1 and 2. Site points and scatters (in red). An area for modernization (in yellow) (author N. Kecheva)

Обр. 2. Компресорна станция „Лозенец". Обект № 1. Център и граници (в червено). Площадка, предвидена за модернизация (в жълто) (автор Н. Кечева)

Fig. 2. Lozenets compressor station. Site 1. Site point and scatter (in red). An area for modernization (in yellow) (author N. Kecheva)

предвиден за предварително археологическо проучване (обр. 2). Той вероятно е част от разположен И обект, частично проучван чрез археологически разкопки при строежа на Транзитен газопровод № 1 (Нехризов 2001) и Транзитен газопровод № 2 за Република Турция (Бакърджиев, Вълчев 2016; Бакърджиев, Вълчев, Илиев 2016; Бакърджиев, Вълчев, Илиев 2017).

Литература

Бакърджиев, Вълчев 2016: С. Бакърджиев, Т. Вълчев. Спасителни археологически проучвания на селище от ранната и късната желязна епоха, римската епоха и Средновековието – обект № 1 по трасето на транзитен газопровод № 2 за Република Турция, с. Лозенец, община Стралджа, област Ямбол (I етап) – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 224 – 226.

Бакърджиев, Вълчев, Илиев 2016: С. Бакърджиев, Т. Вълчев, И. Илиев. Спасителни археологически проучвания на селище от ранната и късната желязна епоха, римската епоха и Средновековието – обект № 1 по трасето на транзитен газопровод № 2 за Република Турция, с. Лозенец, община Стралджа, област Ямбол (II етап) – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 227 – 230.

Бакърджиев, Вълчев, Илиев 2017: С. Бакърджиев, Т. Вълчев, И. Илиев. Спасително археологическо проучване на селище от ранната и късната желязна епоха, римската епоха и Средновековието (обект № 1 по трасето на транзитен газопровод № 2 за Република Турция) при с. Лозенец, община Стралджа, област Ямбол – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 140 – 142.

Нехризов 2001: Г. Нехризов. Спасителни археологически разкопки на две надгробни могили при с. Лозенец, община Стралджа – Археологически открития и разкопки през 1999 – 2000 г., София, 2001. 63 – 64.

FIELD SURVEY ON TWO AREAS FOR MODERNIZATION OF IHTIMAN AND LOZENETS COMPRESSOR STATIONS IN THE TERRITORIES OF STAMBOLOVO VILLAGE, IHTIMAN MUNICIPALITY, AND LOZENETS VILLAGE, STRALDZHA MUNICIPALITY

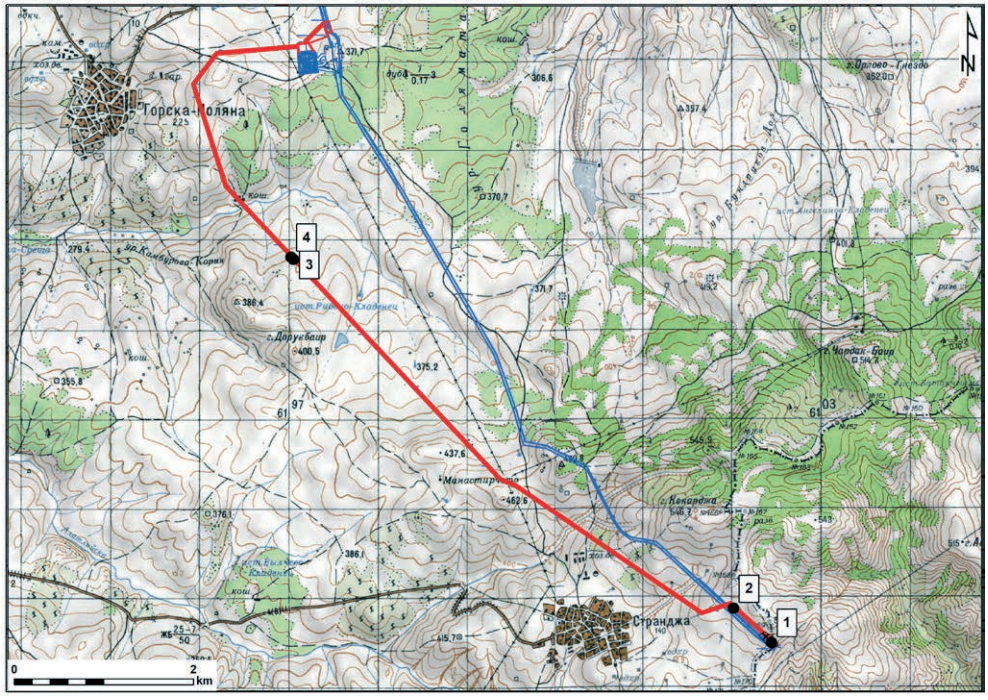
Nadezhda Kecheva

The field survey was conducted according to a contract between NAIM – BAS and "Bulgartransgaz" EAD. It was executed using non-destructive methods used for full-coverage of territory of interest in infrastructure projects. Surface visibility range in both areas was between 0 and 20 %. Two archaeological sites were registered near Ihtiman compressor station. Site 1 (a settlement dated to Late Iron Age and Medieval period) was in the area for modernization. It is going to be excavated prior the construction work of the gas pipeline. Site 2 (a settlement dated to Antiquity) was outside the concession (Fig. 1). One archaeological site dated to Iron Age and Antiquity was registered in the area for modernization of Lozenets compressor station (Fig. 2). It could be part of a partially excavated site situated nearby older gas pipelines. It is going to be excavated prior the beginning of the construction work of the gas pipeline.

№ 30. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА БЪДЕЩИ ПЛОЩАДКИ И В ГРАНИЦИ НА СЕРВИТУТНА ЗОНА НА ОБЕКТ „РАЗШИРЕНИЕ НА ГАЗОПРЕНОСНАТА МРЕЖА В УЧАСТЪКА ОТ БЪЛГАРО-ТУРСКАТА ГРАНИЦА ДО КОМПРЕСОРНА СТАНЦИЯ „СТРАНДЖА“ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СТРАНДЖА И ГОРСКА ПОЛЯНА, ОБЩ. БОЛЯРОВО

Надежда Кечева

Теренните издирвания на бъдещите площадки и в границите на сервитутната зона на газопровода към обект „Разширение на газопреносната мрежа в участъка от българо-турската граница до компресорна станция „Странджа“ се проведоха в края на юли 2018 г. съгласно договор между НАИМ – БАН и „Булгартрансгаз“ ЕАД. В екипа участват: д-р Н. Кечева (ръководител), гл. ас. д-р Г. Грозданова (заместник ръководител) – от НАИМ – БАН, Пл. Георгиева и Хр. Василева (докторанти в Софийския университет „Св. Климент Охридски“) и С. Герчев (студент в Нов български университет).

Обр. 1. Регистрирани археологически обекти (№№ 1, 2, 3, 4), съществуващите транзитни газопроводи с №№ 1 и 2 и площадки (в синьо) и сервитут на преносен газопровод от българо-турската граница до газоизмервателна станция „Странджа“ заедно с нови площадки (в червено) (автор Н. Кечева)

Fig. 1. Registered archaeological sites (1, 2, 3, 4), existing gas pipelines (in blue) and new gas pipeline (in red) (author N. Kecheva)

Теренните издирвания се провеждат в съответствие с използваните методи за пълно покриване на територия при работа по транспортни и газопроводни линейни инфраструктурни проекти, използвани от 2011 г. насетне на територията на България (Kecheva 2019). Екипът работи в сервитут с ширина между 40 и 50 м. Общата покрита площ възлиза на около 440 дка, в която се включват: 11 км линейно трасе на газопровод със сервитут от 35 м, площадки за газоизмервателна станция „Странджа“, станция за очистване и възел за включване към транзитните газопроводи с №№ 1 и 2 за Република Турция. Покритата територия попада в землищата на селата Странджа и Горска поляна, общ. Болярово. Линейното трасе на газопровода в голяма степен се припокрива с ревизия Е от газопровод „Набуко“ (Бояджиев 2013).

Над 95 % от територията е заета от отдавна изоставени необработваеми площи, превърнати в пасища и покрити с висока тревиста, на места храстовидна и дървесна, растителност. В тези терени видимостта на повърхността е между 0 и 20 %.

В трасето на газопровода са регистрирани четири археологически обекта

Обр. 2. Обект № 1, керамични фрагменти от РЖЕ от 2018 г. (автор Н. Кечева)

Fig. 2. Site 1, pottery fragments from Early Iron Age from 2018 (author N. Kecheva)

(обр. 1). Два обекта са с предполагаем селищен характер, а другите два са надгробни могили. Обект № 1, разположен точно на българо-турската граница, е известен като обект № 1000 още от теренните издирвания по ревизия C и D и ревизия E на газопровод „Набуко“ (Бояджиев 2012; Бояджиев 2013). Откритите материали на повърхността го датират основно в РЖЕ (обр. 2). Единични керамични фрагменти свидетелстват и за КЖЕ. Обект № 2 се намира на 400 м СЗ от обект № 1 и е датиран в желязната епоха и Античността. Обекти с №№ 3 и 4 са в непосредствена близост един до друг. Обект № 4 е известен като обект № 1039 още от теренните издирвания по ревизия E на газопровод „Набуко“ (Бояджиев 2013).

Всички регистрирани обекти са предвидени за последващи археологически проучвания преди началото на строителството на газопровода.

Литература

Бояджиев 2012: К. Бояджиев. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Набуко“, сектор 1 – Археологически открития и разкопки през 2011 г., София, 2012, 582 – 584.

Бояджиев 2013: К. Бояджиев. Издирвания на археологически обекти по трасето на газопровод „Набуко“, сектор 1, ревизия E – Археологически открития и разкопки през 2012 г., София, 2013, 579 – 581.

Kecheva 2019: N. Kecheva. Archaeological Map of Bulgaria – Transport and Pipeline Infrastructure Projects – Internet Archaeology, 51, 2019, https://doi.org/10.11141/ia.51.2.

FIELD SURVEY ALONG A GAS PIPELINE INFRASTRUCTURE PROJECT IN THE TERRITORIES OF STRANDZHA AND GORSKA POLYANA VILLAGES, BOLYAROVO MUNICIPALITY

Nadezhda Kecheva

The field survey was conducted according to a contract between NAIM – BAS and “Bulgartransgaz” EAD. It was executed using non-destructive methods used for full-coverage of transport and gas pipeline infrastructure projects (Kecheva 2019). During the field survey an area of about 44 ha was covered. Part of the gas pipeline route was identical as Nabucco gas pipeline route (Бояджиев 2012, Бояджиев 2013). More than 95 % of the area was in pasture covered by grass. Surface visibility range was between 0 and 20 %. Four archaeological sites were registered (Fig. 1). Two of them were settlements, and the others – burial mounds. Site 1 dated to the Early and Late Iron Age (Fig. 2). It was known from the field survey on Nabucco gas pipeline. Site 2 dated to the Iron Age and Antiquity. All registered sites are going to be excavated prior the beginning of the construction work of the gas pipeline.

№ 31. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ВОДОСБОРНИЯ БАСЕЙН НА РЕКА ПОПОВСКА В ОБЩ. БОЛЯРОВО

Тодор Вълчев, Стефан Бакърджиев

През периода 10.09. – 20.09.2018 г. на територията на общ. Болярово във водосборния басейн на р. Поповска се проведоха теренни издирвания (разрешение за редовно археологическо проучване № 288/ 29.06.2018 г.). Ръководител е Т. Вълчев (РИМ – Ямбол), със заместник ръководител Ст. Бакърджиев (РИМ – Ямбол) и научен консултант доц. д-р Г. Нехризов (НАИМ – БАН). Финансирането е осигурено от Министерството на културата.

Община Болярово се намира в югоизточната част на област Ямбол, на границата с Република Турция, което определя по-специфичното ниво на достъп в нея. До 1989 г. общината е гранична зона и временното пребиваване в нея, дори с цел научно изследване, изисква определен набор от документи и разрешения. Този факт затруднява теренните издирвания през миналия век и превръща тази

зона в „бяло петно" на археологическата карта на Ямболска област.

По време на теренните издирвания се обходи течението на р. Поповска, което преминава през землищата на гр. Болярово и селата Воден, Горска поляна, Дъбово, Малко Шарково, Попово и Стефан Караджово. Покрита е територията от извора на реката при с. Воден до границата на землищата на с. Попово, общ. Болярово, и с. Добрич, общ. Елхово – общо 167 км по двата бряга на р. Поповска и територията около язовир Малко Шарково.

Посетени са вече известни археологически обекти (Димитрова, Попов 1978, 16 – 17, 24) и са регистрирани нови (обр. 1). В землището на с. Воден са локализирани общо 13 археологически обекта: антична и средновековна крепост Голямото кале; три селища от средновековната епоха; едно селище от османския период и осем надгробни могили.

В землището на с. Горска поляна са локализирани три археологически обекта. Това са: две селища от праисторическата епоха и едно селище от античната епоха. Те са разположени над язовир Малко Шарково.

В землището на с. Малко Шарково е локализирана една надгробна могила.

В землището на гр. Болярово са локализирани 13 недвижими културни ценности. Това са: унищожена селищна могила; четири селища от античната епоха; едно средновековно селище; средновековна крепост – Пашакьойско кале и шест надгробни могили.

В землището на с. Стефан Караджово са регистрирани три недвижими паметници на културата. Това са: селище от праисторическата епоха; селище от средновековната епоха и надгробна могила.

В землището на с. Дъбово са регистрирани общо осем археологически обекта: четири селища от античната епоха; едно селище с материали от праисторическата и османската епохи и три надгробни могили.

В землището на с. Попово са локализирани осем недвижими културни ценности. Това са: четири селища

Обр. 1. Територията на общ. Болярово с регистрираните археологически обекти

Fig. 1. Territory of Bolyarovo municipality with all registered archaeological sites

Обр. 2. Керамичен фрагмент от късноенеолитно селище

Fig. 2. Pottery fragment from Late Neolithic settlement

Обр. 3. Керамичен фрагмент от средновековно селище

Fig. 3. Pottery fragment from Medieval settlement

от античната епоха; едно селище от османския период и три надгробни могили.

Територията на всички археологически обекти е обходена с GPS и са маркирани границите на керамичните концентрации. Така, с относителна точност, е установена площта на недвижимите паметници.

По време на теренните издирвания са събирани само диагностични фрагменти от керамични съдове: устия, дръжки, дъна и стени с украса (обр. 2 и 3). При липса на такива се събирани по-характерни фрагменти от масовия керамичен материал.

Всички надгробни могили се маркирани с GPS точки. Моментното им състояние е описано, фото и графично документирано. Регистрираните с помощта на GPS точки недвижими културни ценности се позиционират точно на географската карта, което спомага за тяхната ефективна защита при различни инфраструктурни проекти и инвестиционни намерения.

По време на теренните издирвания са локализирани и структури от времето на Студената война и евентуалната военна заплаха от страна на Турция. Установиха се 10 „гнезда“ за танкове, пет бункера и три окопни съоръжения с фронт на юг.

Теренните издирвания са важен елемент от теренните археологически проучвания. Този недеструктивен метод е важна „първа крачка“ от планираните, дългосрочни програми за проучване. Правилно обмислените и съвестно проведените теренни издирвания могат да предоставят важна научна информация.

Литература

Димитрова, Попов 1978: Д. Димитрова, Ж. Попов. Археологически паметници в Ямболски окръг. София, 1978.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF POPOVSKA RIVER IN THE AREA OF BOLYAROVO MUNICIPALITY

Todor Valchev, Stefan Bakardzhiev

Field survey was conducted in the main stream of Popovska River in the autumn of 2018. The territory was near Bolyarovo town, Voden, Dabovo, Malko Sharkovo, Popovo, and Stefan Karadzhovo villages.

During the fields survey we registered already known archaeological sites and new archaeological sites (Fig. 1). The prehistoric tell near Bolyarovo town, the Antique and Medieval fortress Golyamoto kale near Voden village, and Medieval fortress Pashakyiosko kale near Bolyarovo town were visited. Twenty-seven open-air settlements were registered: four of them dated to prehistory, 14 – to Antiquity, seven – to Medieval period and two – to Ottoman period (Fig. 2 – 3). The area of all open-air settlements was marked by GPS points. Twenty-two burial mounds were registered. All of them were marked by GPS points. During the field survey structures from the period of Cold war (bunkers and trenches) were located.

The field survey gave important scientific data about the archaeological map of Bolyarovo municipality.

№ 32. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ОБХОДЕН ПЪТ НА ГР. ПОМОРИЕ

Биляна Иванова, Сергей Торбатов

Теренните издирвания бяха проведени в началото на януари 2018 г. по договор с АПИ, във връзка с предстоящото изграждане на обходен път на гр. Поморие. Проектираното трасе е с дължина 5,85 км и преминава в непосредствена близост, но без да засяга територията на недвижимата културна ценност „Античен некропол на Улпия Анхиало".

Регистрирани бяха два неизвестни досега археологически обекта, като и двата се отъждествяват със селищни структури от османската епоха (XVI – XVIII в.) (обр. 1 – 2).

Обект № 1 е разположен в м. Чаирите, на 5,9 км ЗСЗ по въздушна линия от общината на гр. Поморие. Заема площ от 207,7 дка в равнинен терен с лек наклон на изток. По повърхността се срещат ограничено количество фрагменти от битова керамика и от керемиди, но липсват теренни податки за наличието на постройки с масивен градеж.

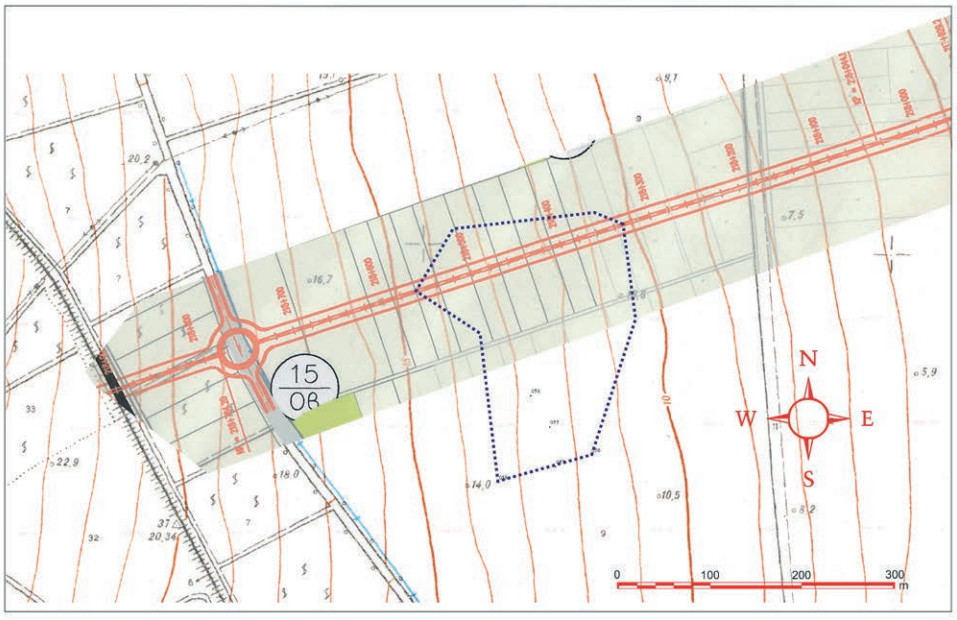
Обект № 2 се намира в равнинен терен с лек наклон на изток, на 4,6 км СЗ по въздушна линия от общината на гр. Поморие, на север от стопанския двор и на изток от шосето за с. Каменар. Площта му възлиза на 43,6 дка. Събрано е много малко количество фрагментирана битова керамика, а пълното отсъствие на камъни и керемиди предполага, че и тук едва ли са съществували градежи с масивен характер.

В специализираната книжнина се съдържат сигурни сведения, че новопроектираното пътно трасе неминуемо ще засегне още два археологически обекта с висока научна стойност, чиято точна локализация засега е невъзможна. Единият от тях (обект № 3) е турския водопровод на Ахийолу (Поморие), построен през 1807 г. и функционирал до първите десетилетия на XX в. (Ангелов 1939, 9 – 10). Останки от него следва да се очакват някъде в участъка между км 218+480 и км 218+540 по трасето. Другият обект (обект № 4) е главния водопровод на римския град Улпия Анхиало. Част от него е

Обр. 1. Обект № 1. Селищна структура от османската епоха (XVI – XVIII в.) в м. Чаирите

Fig. 1. Site No 1. Settlement from the Ottoman period (16th – 18th c. AD) in Chairite locality

Обр. 2. Обект № 2. Селищна структура от османската епоха (XVI – XVIII в.) източно от пътя за с. Каменар

Fig. 2. Site No 2. Settlement from the Ottoman period (16th – 18th c. AD) eastwards from the road to Kamenar village

била разкрита, проучена и документирана през 1912 г. (Ангелов 1939, 3 – 4). Става дума за прецизно изградена подземна линейна структура с посока юг – север, която ще бъде пресечена от обходния път някъде между км 218+800 и км 219+100.

Пак според литературни сведения (Шкорпил, Шкорпил 1891, 117), при изкопните работи в участъците между км 217+800 и км 218+250 и между км 219+740 и км 220+680 е твърде вероятно да се попадне на останки от три римски пътя, свързвали някога Анхиало с Марцианопол, Акве Калиде и Пудизо/Деултум. Следи от тях не бяха забелязани на терена по време на обхода. Това отчасти се дължи на липсата на условия за наблюдение, поради наличието на посочените в публикацията места на поникнали посеви и изоставени лозови насаждения. Възможно е обаче евентуално съществувалата каменна пътна настилка да е вече напълно унищожена в резултат от дългогодишната машинна обработка на терена или да лежи под пласт пръст.

Литература

Ангелов 1939: Б. Ангелов. Хидрологични и археологични бележки за околността на град Анхиало. – Водоснабдяване и канализация, III, 1939, 1, 3 – 10.

Шкорпил, Шкорпил 1891: К. Шкорпил, Х. Шкорпил. Черноморското крайбрежие и съседните подбалкански страни в Южна България. – Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, IV, 1891, 102 – 145.

FIELD SURVEY ALONG THE NEW BYPASS ROAD OF POMORIE TOWN

Bilyana Ivanova, Sergey Torbatov

The newly designed bypass road of Pomorie town was 5.85 km in length. It followed closely the borders of the Roman necropolis of *Ulpia Anchialus* without entering its territory. As a result of the survey two unknown settlements from the Ottoman period (16th – 18th c. AD) were registered (Fig. 1 – 2). There is reliable scientific information about two other archaeological sites which inevitably would be affected by the construction work – the Roman aqueduct of *Ulpia Anchialus* and the water-conduit of Achiolu (Pomorie) built in 1807. Unfortunately, the exact location of both sites is unknown, but the appearance of their remains is to be expected within rather closely defined sections of the future road. Moreover, the construction might bring to light remains of three Roman roads that are mentioned in the ancient literary sources as well as in older publications of modern authors.

№ 33. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА БОГДАНОВО, ОБЩ. СРЕДЕЦ И ГАБЪР И ВЪРШИЛО, ОБЩ. СОЗОПОЛ

Мирослав Класнаков, Константин Господинов

Теренното издирване е осъществено във връзка с договор между „Асарел – Инвестмънт“ ЕАД и Министерството на енергетиката (Класнаков 2017; Класнаков, Господинов 2018). Проучването е реализирано в периода 15 – 18.05.2018 г. от М. Класнаков и К. Господинов от РИМ – Бургас.

Обходени са части от землищата в посока СИ и И от с. Богдановo, общ. Средец, в посока ЮЗ от с. Габър и З от с. Вършило, общ. Созопол, по зададени координати от страна на възложителя – район на геолого-проучвателни работи (ГПР), Участък 1 и Участък 2 за 2018 г. и Площадки 1 – 5 за 2018 г.

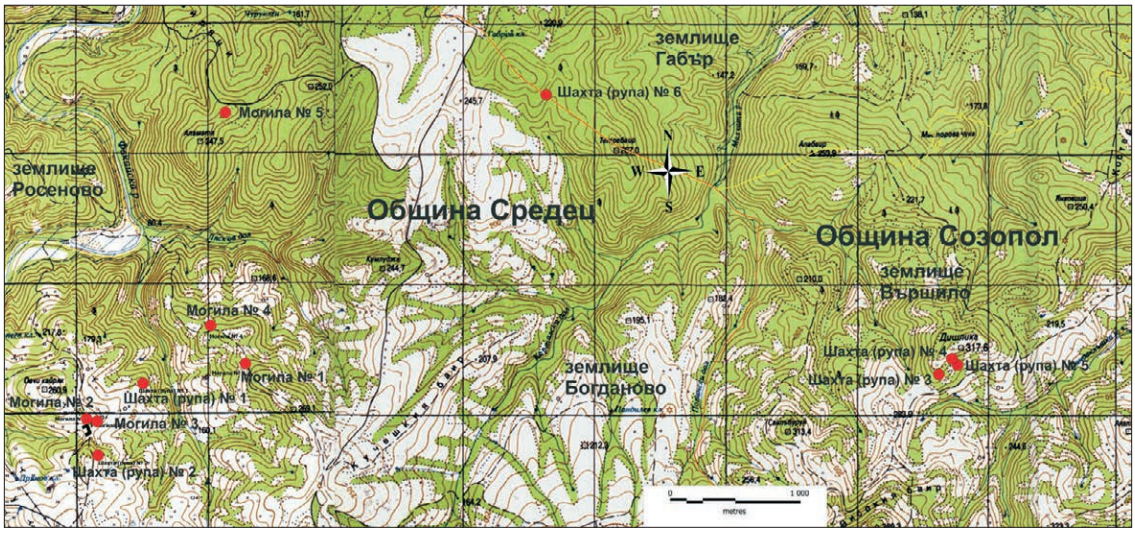
Районът на ГПР, Участък 1 е разположен в посока И от с. Богдановo. Обхваща част от м. Амат баир, има площ от 68 690 кв. м. Теренът е обрасъл с дървесна и храстова растителност. Почвената покривка не се вижда. Не регистрирахме никакви движими или недвижими културни ценности.

Районът на ГПР, Участък 2 е разположен в посока СИ от с. Богдановo и ЮЗ от с. Габър. Обхваща част от м. Тетре баир, има площ от 26 720 кв. м. Теренът е обрасъл с дървесна и храстова растителност. Почвената покривка е с минимална видимост. Теренът е гъсто нарязан от съвременни геолого-проучвателни дейности (канави) с широчина до 2 м.

В границите регистрирахме шахта (рупа) 6[1] от древен рудодобив (АКБ № 10006495). Разположена в Ю част на участъка. Овална форма. Площ около 189,4 кв. м, размери С – Ю 18 м и И – З 13,7 м и дълбочина 2 м. Дъното е плътно покрито със суха горска шума.

Площадки 1 и 2 са разположени в посока З от с. Вършило. Обхващат част от м. Тясната бърчина. Обща площ около 300 кв. м. Теренът е гъсто обрасъл с тревиста и храстова растителност. Почвената покривка не се вижда. Не регистрирахме никакви движими или недвижими културни ценности.

Площадки 3, 4 и 5 са разположени в посока З от с. Вършило. Обхващат част от м. Дишлика. Обща площ около 450 кв. м. Теренът е гъсто обрасъл с тревиста и храстова растителност. Не регистрирахме никакви движими или недвижими културни ценности. Западната част на площадка 5 е разположена върху И периферия на отвал от по-ранна рудодобивна дейност, но се вижда, че тя е в рамките на нашата съвременост.

Обр. 1. Регистрирани археологически обекти през 2016 г. – 2018 г.

Fig. 1. Registered archaeological sites in 2016 – 2018

[1] Шахти (рупи) 1 и 2 са регистрирани през 2017 г, разположени в м. Димов гроб и м. Овчи кайряк.

Извън границите на участъците за ГПР и площадките регистрирахме:

Надгробна могила 5[1] в м. Аламата, землище на с. Богдановo (АКБ № 10006490). Повърхността е гъсто покрита с дървесна, храстова и тревиста растителност. Почти цялата северна част е разрушена. В профила се виждат необработени ломени камъни със средни размери: 0,7 х 0,5 х 0,15 м, а в разрушената северна част има 2 – 3 големи плочести камъка, най-големият с размери: 1 х 0,8 х 0,2 м. Вероятно в средата на могилния насип е имало гробно съоръжение от типа „циста". Приблизителна височина 3 м, диаметър около 17 – 18 м.

Шахта (рупа) 3 в м. Дишлика, землище на с. Вършило (АКБ № 10006492). Неопределима форма. Площ около 320,1 кв. м и размери И – З 21 м и С – Ю 17 м. Дълбочина около 7 – 8 м, гледана от северната страна. Склоновете са полегати и заедно с дъното са покрити със суха горска шума и рядка тревиста растителност. Има големи скални късове и разкрития от материковата скала. Вероятно представлява рупа от древен рудодобив, в средата на която е вкопана шахта от съвременен рудодобив. По този начин се е получила голямата съвременна дълбочина.

Шахта (рупа) 4 в м. Дишлика, землище на с. Вършило (АКБ № 10006493). Овална форма. Площ около 135,1 кв. м и размери И – З 9,6 м и С – Ю 18 м. Дълбока е около 5 – 6 м. Склоновете са полегати и заедно с дъното са покрити със суха горска шума и рядка тревиста растителност. Има и големи скални късове. Вероятно представлява рупа от древен рудодобив, в средата на която е вкопана шахта от съвременен рудодобив.

Шахта (рупа) 5 в м. Дишлика, землище на с. Вършило (АКБ № 10006494). Овална форма. Площ около 44,33 кв. м и размери И – З 5,7 м и С – Ю 10,6 м. Дълбочина – около 4 – 5 м. Склоновете са полегати и заедно с дъното са покрити със суха горска шума и нападали клони. Вероятно представлява рупа от древен рудодобив, в средата на която е вкопана шахта от съвременен рудодобив.

В четирите посочени местности, през различни периоди са извършвани много и различни по вид рудодобивни и геолого-проучвателни дейности. През 1930 – 1943/4 г. са работили френски и германски рудодобивни компании. През 1952 – 1954 г. има български минни изработки. През 1960 – 1970 г. са проведени допроучвания с канави и шахти.

Литература

Класнаков 2017: М. Класнаков. Издирване на археологически обекти в землището на с. Богдановo, община Средец. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 709 – 711.

Класнаков, Господинов 2018: М. Класнаков, К. Господинов. Теренни издирвания в землището на село Богдановo, община Средец. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 682 – 684.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORIES OF BOGDANOVO VILLAGE, SREDETS MUNICIPALITY, AND GABAR AND VARSHILO VILLAGES, SOZOPOL MUNICIPALITY

Miroslav Klasnakov, Konstantin Gospodinov

Parts of the territories were surveyed in Northeast and East direction of Bogdanovo village, Sredets municipality, in southwest direction of Gabar village and in west direction of Varshilo village, Sozopol municipality.

These sites were registered (Fig. 1):

Mine shaft (rupa) 6. Area of 189.4 m^2, dimensions north – south 18 m and east – west 13.7 m. Depth 2 m.

Mound 5. Approximate height 3 m, diameter 17 – 18 m.

Mine shaft (rupa) 3. Area of 320.1 m^2, dimensions east – west 21 m and north – south 17 m. Depth 7 – 8 m.

Mine shaft (rupa) 4. Area of 135.1 m^2, dimensions east – west 9.6 m and north – south 18 m. Depth 5 – 6 m.

Mine shaft (rupa) 5. Area of 44.33 m^2, dimensions east – west 5.7 m and north – south 10.6 m. Depth 4 – 5 m.

Numerous and diverse types of mining and geological activities were conducted in the same territories:

1. During 1930 – 1943/4 – French and German mining companies.
2. During 1952 – 1954 – Bulgarian mining activities.
3. During 1960 – 1970 – additional research through trenches and shafts.

[1] Надгробна могила 1 е регистрирана през 2016 г, разположена в м. Керна баир. Надгробни могили 2 и 3 са регистрирани през 2017 г, разположени в м. Овчи кайряк. Надгробна могила 4 е регистрирана през 2017 г, разположена в м. Айкън тарла.

№ 34. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩ. СРЕДЕЦ

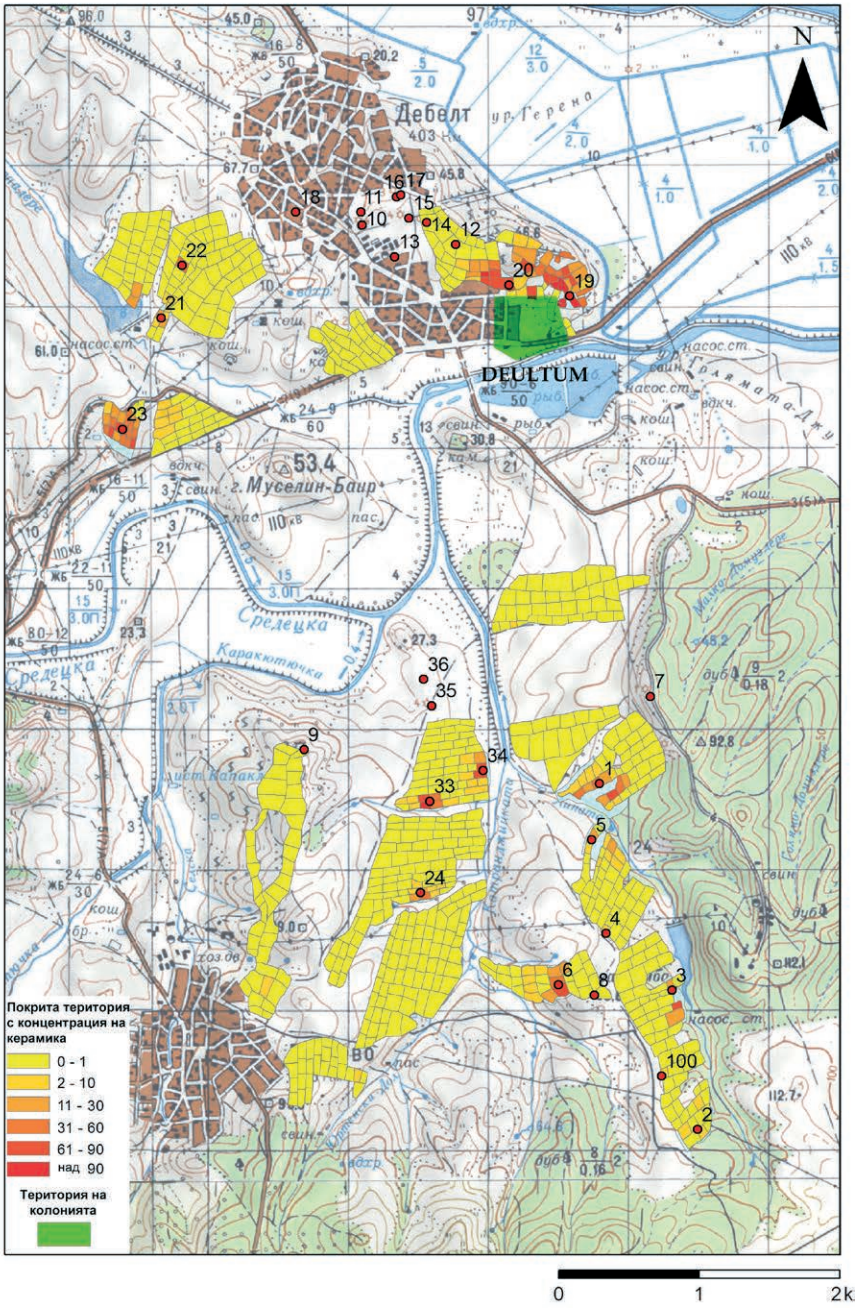
Иво Д. Чолаков, Пламена Георгиева

В изпълнение на договор ДСД-1/30.03.2017 г. между НАИМ – БАН и ЦА – БАН (целево финансиране на проект „Археологическа карта на България“ от Министерски съвет) в периода 14.03 – 07.04.2018 г. се проведоха теренни издирвания в общ. Средец, обл. Бургас[12].

Цел. Предмет на изследването са околностите на римската *Colonia Flavia Pacis Deultensium*, където досега не са извършвани теренни издирвания, а информацията за наличието на археологически обекти е малко.

Методика. При теренното издирване е приложен методът на тотално обхождане. Покритата територия е разделена на отделни полигони с информация за площ; видимост; земно покритие; избрана стратегия; брой и вид на откритите керамични фрагменти и регистрирани артефакти. Използвани са мобилни устройства, снабдени с GPS приемник, а резултатите са обработени в обща база данни, разработена под ArcGIS. В зависимост от видимостта и вида терен са прилагани различни методи на работа. След анализ на данните са определени зони с по-висока концентрация на археологически материали.

Резултати. При проведеното теренно издирване е проучена площ от 5,05 кв. км. Извършен е тотален обход само на терени с добра видимост. Покрити са площи по течението на р. Средецка и притоците ѝ – Катранджийката, Липата, Сап дере и Кавак дере (обр. 1). Изследвани са териториите, намиращи се непосредствено източно, северно и западно от римската колония. Заедно с тоталните обхождания в зем-

Обр. 1. Обходена територия, концентрации на керамични фрагменти и регистрирани обекти в землищата на с. Дебелт и с. Драчево

Fig. 1. Covered area, dispersion of pottery fragments and registered archaeological sites in the territory of Debelt and Drachevo villages

[1]Екипът включваше още Д. Харбалиева, Е. Дакашев и К. Костова (ОИМ – Средец). ГИС специалист на екипа беше А. Данчева (докторант в ИКИТ – БАН).

Обр. 2. Регистрирани обекти в землищата на с. Факия и с. Долно Ябълково

Fig. 2. Registered archaeological sites in the territory of Fakia and Dolno Yabalkovo villages

лищата на селата Дебелт и Драчево, целенасочено са посетени няколко паметника в землищата на селата Росеново, Факия и Долно Ябълково (обр. 2).

Регистрирани са общо 36 археологически обекта, като за всички са направени нови регистрационни карти в АИС АКБ. По-голямата част от обектите са нови, а някои от могилите са известни, но нерегистрирани до момента. Разпределението им по видове е: четири единични постройки; две крепости; 10 селища и 20 надгробни могили. Част от могилите са обособени в могилни некрополи. Някои от регистрираните селища имат голяма площ, като дисперсията на керамични фрагменти достига до 140 дка. Архитектурни елементи са регистрирани единствено в двете крепости. Като хронология, очаквано преобладават обектите, синхронни на римската колония: в 10 от тях има материали, свързани с римската епоха; в четири обекта има установено обитаване в праисторическите периоди; в седем от ранната и късната желязни епохи, а в девет обекта, освен предходните периоди, има обитаване през Късната античност и Средновековието. Всички надгробни могили са с неопределима хронология. Изключение прави вече проучената могила „Хеликон“ в с. Дебелт с гробни съоръжения и материали от бронзовата епоха и римския период.

Най-високата концентрация на обекти е в близката околност на Деултум. Високата надзаливна тераса, източно и северно от колонията, е наситена с голямо количество строителна и битова керамика. Вероятно територията на колонията е по-голяма от известната ни досега или това са останки от крайградски вили. На същата тераса се намира и северният плосък некропол на града, част от който е проучвана. Най-големият могилен некропол, свързан с Деултум, включва девет могили. Намира се СЗ от колонията, в рамките на съвременното село. Могилните насипи са с височина 3 – 7 м и диаметър 35 – 50 м. При теренните издирвания са регистрирани няколко селища, намиращи се южно от колонията. Те са разположени на удобни за обитаване надзаливни тераси и в близост до водоизточници. Вероятно представляват малки стопанства или села, свързани с римския град. Някои от тях имат дълъг период на обитаване – от предримско време до Късна античност. Само в четири обекта има материали от праисторията. В най-интересният от тях (обект № 24) е регистрирано малко количество антична битова керамика и голям брой кремъци. Освен многобройните отломъци, фрагменти, пластини и стъргалки

има и няколко каменни тесли/брадви и кремъчен връх за стрела[1]. Вероятната датировка на артефактите е неолит, халколит и РБЕ. На мястото няма следи от постройки, но това вероятно е работилница за обработка на кремъци. Остава открит въпросът откъде е транспортиран материалът, тъй като в района няма кремъчни находища.

Целенасочено са посетени няколко обекта в общината, разположени на голямо разстояние от Деултум. Целта е проверка на тяхното състояние и въвеждането им в АИС АКБ. Посетени са две от крепостите в района. Първата е разположена в близост до с. Росеново, върху изявено възвишение на левия бряг на р. Факийска. Целият обект е силно нарушен от иманярска дейност. Крепостната стена е от ломени камъни споени с бял хоросан, запазена на места във височина до 3 м (обр. 3а). В ограденото пространство личат останки от различни сгради, между които и една малка църква. Откритата керамика е късноантична и средновековна, но има следи от обитаване и през ранната желязна епоха. Втората крепост се намира в СЗ част на с. Факия. Разположена е на хълм, който доминира над околния терен. На няколко места се регистрира запазена крепостна стена, изградена от ломени камъни и тухли, споени с бял хоросан (обр. 3б). Обектът е силно разрушен от иманярска дейност и съвременни военни съоръжения. Датировката на откритата керамика е Късна античност и Средновековие. Останалите обекти са в района на селата Горно и Долно Ябълково, в близост до българо-турската граница. Представляват могилни насипи с различна степен на запазеност, част от тях принадлежащи на един некропол. В две от могилите има съоръжения – долмени, които също до голяма степен са разрушени от иманяри.

Обр. 3. Стени на късноантичните и средновековни крепости в землищата на с. Росеново (горе) и с. Факия (долу)

Fig. 3. Walls of the Late Antique and Medieval fortresses in the territory of Rosenovo (above) and Fakia (below) villages

Извършеното изследване постави началото на тотално покриване на територията на римската колония Деултум. Получените предварителни резултати показват развитието на селищната мрежа, съобразена с природните условия в района, а от II в. насетне и със съществуването на най-голямото селище тук – Деултум.

FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF SREDETS MUNICIPALITY

Ivo D. Cholakov, Plamena Georgieva

In the spring of 2018 a field survey was conducted as part of the "Archaeological map of Bulgaria" project. As a result, an area of over 5 km^2 was covered, and a total of 36 archaeological sites were registered (Fig. 1 – 2). Most of them were new, however, some of the mounds were already known, but they had not been registered until now. Site distribu-

[1] Обработката на кремъчния ансамбъл е дело на доц. д-р М. Гюрова (НАИМ – БАН).

tion by type was: four single buildings; two fortresses (Fig. 3); 10 settlements and 20 mounds. Some of the mounds were grouped in mound necropoleis.

Chronologically, as expected, the sites contemporary to the Roman colony were predominant. In 10 of them there were materials related to the Roman period; in four of the sites, prehistoric habitation was established; in seven there were materials from Early and Late Iron Age; and nine of the sites were inhabited during Late Antiquity and the Middle Ages as well as during the previously mentioned periods. All the mounds have undefined chronology. All the sites mentioned are now registered in "Archaeological Map of Bulgaria".

№ 35. НЕДЕСТРУКТИВНО ПРОУЧВАНЕ И ДОКУМЕНТИРАНЕ НА ГРАФИТИ ОТ СРЕДНОВЕКОВНИТЕ ЦЪРКВИ „СВ. СПАС" И „СВ. ТОДОР" В НЕСЕБЪР

Здравка Георгиева, Найден Прахов, Калин Димитров

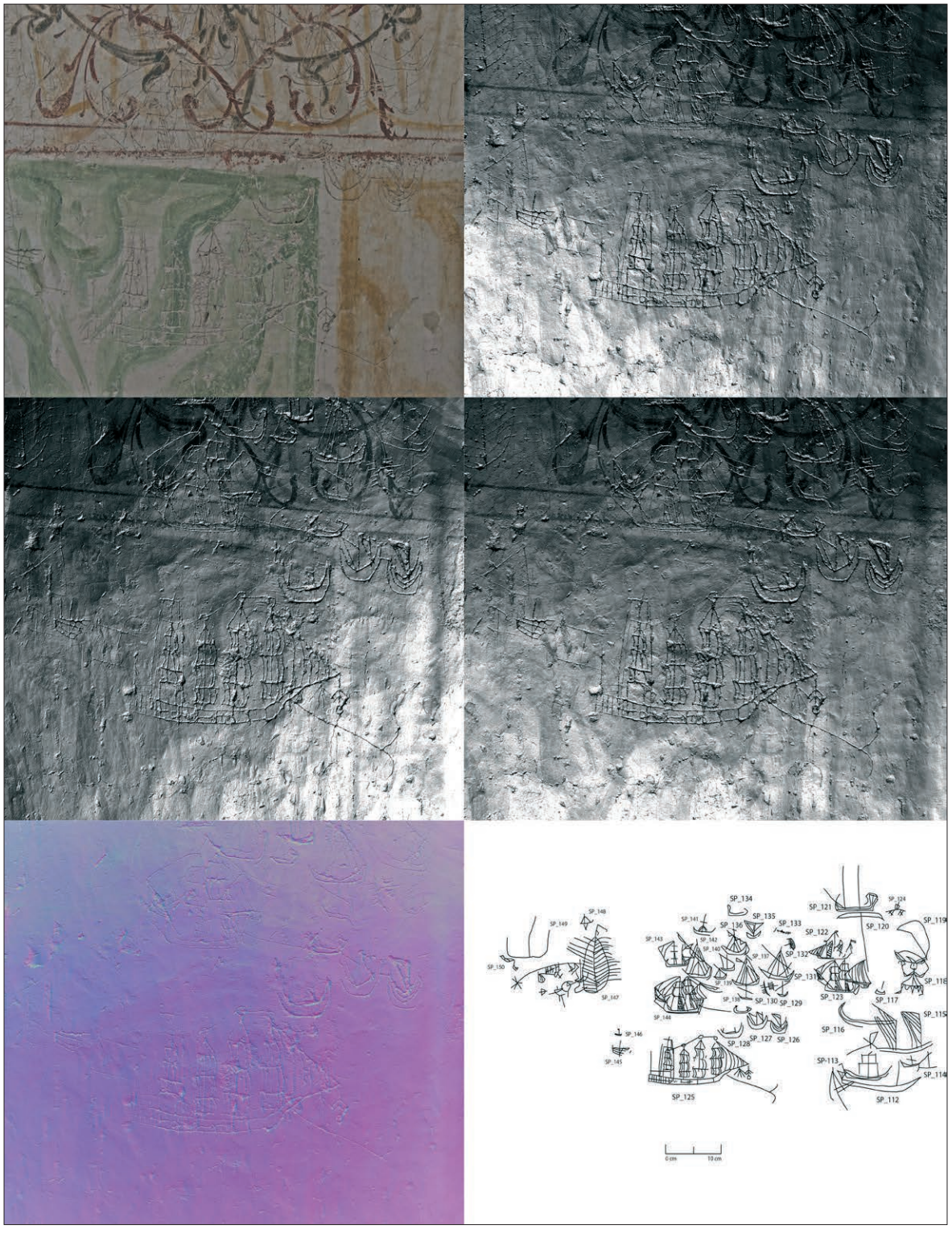
Недеструктивното археологическо прочуване и документиране на графити от църквите „Св. Спас" и „Св. Тодор" е част от проект на Центъра за подводна археология (ЦПА) за проучване, документиране и обнародване на историческите графити от църкви в Несебър. Тези малко познати и недооценени, но много важни културно-исторически паметници, са врязани върху вътрешните и външните фасади на четири несебърски църкви – „Св. Йоан Алитургетос", „Св. Стефан" (Новата митрополия), „Св. Спас" и „Св. Тодор". Няколкостотинте графита попадат в хронологическите граници XIV – XIX в., но основната група са от XVII – XIX в. (Овчаров 1992). Повечето от тях са изображения на кораби и представляват важен извор за корабоплаването, корабостроенето, презморските контакти, поминъка и светогледа на населението по Западното черноморско крайбрежие, което е и причината за инициирането на проекта от ЦПА. Целта на проучването през 2018 г. беше заснемането на графити в църквата „Св. Спас" посредством съвременни фотографски техники за археологическо изследване и документация, създаването на дигитален архив и подготвянето на публикуването им. Друга задача беше първоначалното изследване на графитите в църквата „Св. Тодор", които до момента не са проучвани и обнародвани. Проектът беше подкрепен от Министерството на културата и фондация „Балканско наследство".

Обр. 1. RTI заснемане на графити в долния регистър на южната стена в „Св. Спас" (автор З. Георгиева)

Fig. 1. RTI processing of graffiti on the lower level of the South wall in the "St. Spas" church (author Z. Georgieva)

Водещият метод на документиране беше рефлексно-преобразувателната фотография (Reflectance Transformation Imaging – RTI) (обр. 1). Техниката използва серия от поне 60 стандартни снимки на даден обект, заснети със стационарна камера и насочена светлина от различен ъгъл. Специализиран софтуер обединява кадрите в модел, съхраняващ и представящ подробен документален архив на повърхностната морфология на обекта. Моделът позволява обектът да бъде

Обр. 2. RTI кадри след обработка и графично изобразяване на графити от Панел 4, южна стена (автор З. Георгиева)

Fig. 2. RTI visualization of graffiti after postprocessing and graphic illustration, Panel 4, south wall (author Z. Georgieva)

разглеждан в желано от изследователя увеличение и различен ъгъл на осветление, като изображението може да бъде експортирано в графичен файл. Техниката дава възможност за изследване, документиране и визуализиране на детайли от повърхността, невидими за невъоръжено око.

Пробно беше приложен още един метод на документиране – сканиране с 3D скенер *Artec Eva*. Той използва фотограметрична техника, която обединява голям брой снимки, които скенерът прави, съчетани с прецизни метрични измервания, като създава детайлен триизмерен модел на обекта

с разделителна способност около 0,1 мм. Сравнителният анализ на двата метода даде превес на RTI, чийто модели възпроизвеждат по-прецизно детайлите на графитите (обр. 2). Освен тези техники, бе приложена и традиционна дигитална фотография.

Църква „Св. Спас" („Св. Възнесение Христово"). Представлява еднокорабна едноабсидна постройка с размери 11,7 м на 5,7 м, построена през 1609 г. Графитите са изрисувани върху стенописите. Основната група графити представляват кораби, обединени в композиции от няколко кораба. Повечето са разположени по северната и южната фасада, върху декоративния цокъл на църквата, представляващ стенописен фриз от цветни правоъгълни пана, имитиращи мраморните пана на константинополските църкви. Те създават своеобразни рамки, върху които са групирани графитите. Отделни изображения на кораби попадат и върху втория декоративен фриз, зает от флорални елементи. Втората група графити представляват надписи на гръцки език, основно имена и години. Те са разположени върху третия декоративен пояс на църквата, заеман от образи на светци в цял ръст. Досега тази група не е изследвана и обнародвана. Документирането на първата група графити беше съобразено с групирането им върху декоративните пана, които бяха заснети поотделно. Посредством RTI върху северната стена на църквата бяха заснети девет панела, а върху южната – 11. Със скенера бяха документирани пет панела от южната фасада и седем от северната. Започна документирането и на втората група графити, като беше заснета северозападната част на третия декоративен пояс.

След първичната обработка на теренната документация бе установено, че първата група графити включват 178 изображения на плавателни съдове, три на човешки фигури и едно на птица. След сравнителния анализ с публикациите им (Овчаров 1992) беше установено, наличието на няколко необнародвани графита на кораби, както и на детайли, пропуснати при досегашните публикации. Констатирано е, че няколко графита на кораби са частично унищожени, вследствие на деградирането на стенописите и консервационната намеса.

Църква „Св. Тодор". В края на 2017 г. във връзка с планирането на работния проект за документиране на графити от средновековни църкви в гр. Несебър, бяха обходени и детайлно разгледани повечето църкви. Върху външната фасада на „Св. Тодор" бяха открити над 20 графита на кораби, постройки, години и надписи на гръцки език, необнародвани до момента. Църквата е построена през XIII в. Тя е еднокорабна, едноабсидна църква с притвор, с размери 11 х 5,15 м. Разширена на юг по време на Късното средновековие. По-ранният градеж е от редуващи се редове от бели варовикови блокове и от тухли, а достроената част – от ломени камъни. Графитите са разположени на отделни блокове и камъни върху външната фасада. Идентифицрани са пет графита на кораби, два на постройки, а останалите са години и гръцки букви. Три от графитите на кораби (два от южната и един от източната страна) са обърнати с кила нагоре, което подсказва, че са върху камъни, преизползвани при ремонтните дейности на църквата. Повечето графити са документирани с традиционна дигитална фотография, а при два е направено фотограметрично документиране.

Основната цел на проекта е пълното документиране на графитите от несебърските църкви и обнародването им в каталози според съвременните изисквания и стандарти. Към момента екипът работи върху подготовката на публикациите на графитите от църквите „Св. Спас" и „Св. Тодор".

Литература

Овчаров 1992: Н. Овчаров, Корабоплаването по българското черноморско крайбрежие XIV – XIX век, София, 1992.

NON-DESTRUCTIVE SURVEY OF GRAFFITI OF "ST. SPAS" AND "ST. TODOR" CHURCHES IN NESSEBAR TOWN

Zdravka Georgieva, Nayden Prahov, Kalin Dimitrov

The non-destructuve survey of graffiti of St. Spas and St. Todor churches was a part of a project of the Centre for Underwater Archaeology for study and publication of the graffiti from Nessebar churches. Most of them were of ships and were important source of information for maritime traditions along the Western Black Sea coast. They were cut on four churches including "St. John Aliturgetos" and "St. Stefan" and are dated between 14th – beginning of 19th c., mostly after 17th c.

The graffiti in "St. Spas" were recorded with RTI technique and with Eva Scan scanner (Fig. 1 – 2). They included 178 images of ships, three of humans and one of a bird and hundreds of inscriptions in Greek, mostly names and years. The comparison with the publications (Овчаров 1992) revealed several unpublished graffiti of ships and missing details. Several graffiti were destroyed due to the destruction of the murals and the conservation intervention.

The graffiti of "St. Todor" church have not been published so far. The survey revealed about 20 graffiti, including five of ships, two of buildings, inscriptions in Greek and years.

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR)

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEYS

№ 36. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) В ОКОЛНОСТИТЕ НА ПРАИСТОРИЧЕСКИ СОЛОДОБИВЕН И ГРАДСКИ ЦЕНТЪР ПРОВАДИЯ – СОЛНИЦАТА, ОБЩ. ПРОВАДИЯ

Петър Лещаков, Галина Самичкова

Акцент на настоящото изследване е близката околност на градски и солодобивен център Провадия – Солницата, където през пролетта на 2018 г. бе извършено заснемане с LiDAR[1]. Проучени са две зони – Провадия 1 и Провадия 2 с обща площ от 13,1 кв. км.

Първата от тях, обхваща непосредствената околност на праисторическия паметник в периметър от 1,5 км. Тя се характеризира с равнинен терен, през който в направление СЗ – ЮИ протича р. Провадийска, с изключение на СИ част, заета от ниски възвишения, представляващи периферия на Провадийското плато.

Втората площ е разположена на ок. 4 км ЮЗ от праисторическия паметник и обхваща височините Канарата и Чиплак тепе, представляващи част от Рояшкото плато.

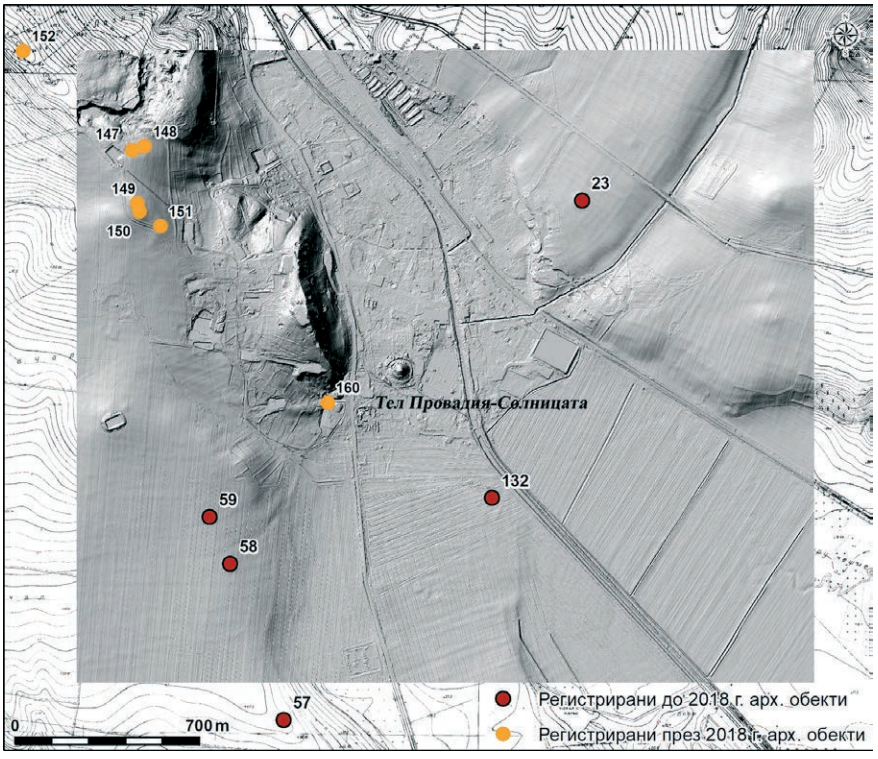
В двете сканирани площи са налице данни за повече от 20 потенциални археологически обекта, чиято верификация чрез конвенционални методи – теренно издирване, бе цел на настоящото проучване.

Теренното издирване се проведе в периода 11 – 20.11.2018 г. от екип с ръководители П. Лещаков (НАИМ – БАН) и докторант Г. Самичкова (НАИМ – БАН), чл. кор. В. Николов – научен консултант и археолозите от ИМ – Провадия – Н. Христов, С. Трифонов и С. Жечева.

Чрез метода на тотално археологическо издирване е обходена площ от 1,81 кв. км, като са посетени и отделни аномалии с цел потвърждаване на техния древен антропогенен произход.

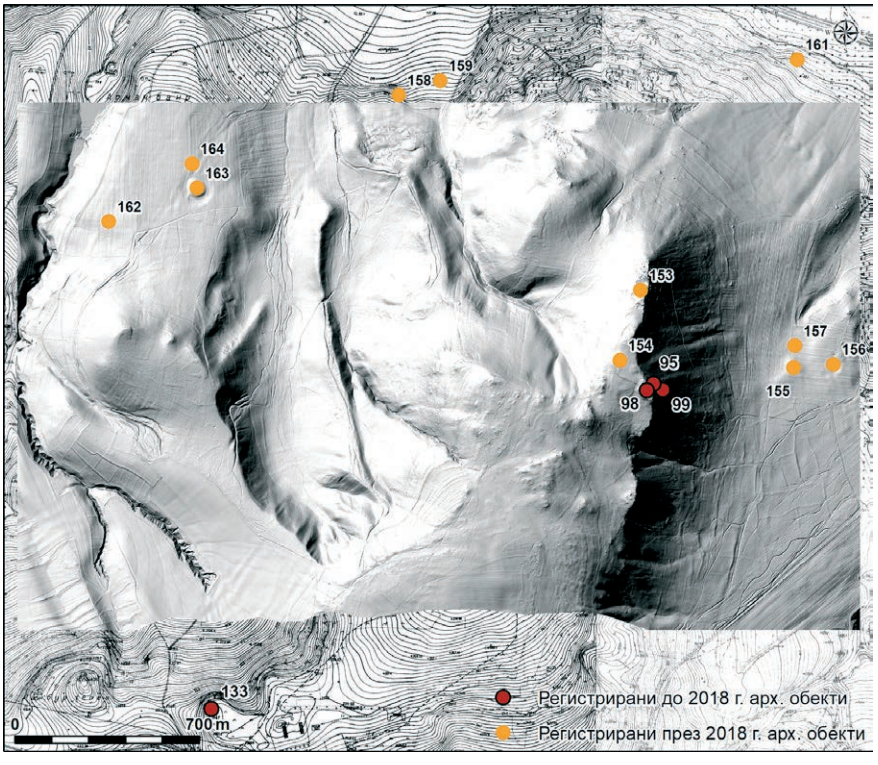
Площ Провадия 1. Регистрирани са седем нови археологически обекта, включващи надгробни могили и обект с неопределена функция (обр. 1). Надгробните могили са организирани в две групи (обекти 147 – 148 и 149 – 151), разположени на ок. 170 м една от друга, вероятно част от един некропол. Освен тях в СЗ посока от некропола, извън сканираната с LiDAR площ, е локализирана още една единична могила (обект 152), попадаща в трудно достъпен, плътно обрасъл с храсти терен, което не изключва принадлежността ѝ към нелокализирана група от могили. Могилите са с малки размери – диаметър 12 – 34 м и височина до 2 м. Повърхността на повечето от тях се обработва и са нарушени от

[1] Изследването е финансирано по проект на БАН „Археологическа карта на България".

Обр. 1. Площ Провадия 1 – цифров модел на терена с регистрираните при археологическото издирване през 2018 г. археологически обекти

Fig. 1. Area Provadia 1 – hillshade of the digital terrain model showing the archaeological sites registered in 2018 field survey

Обр. 2. Площ Провадия 2 – цифров модел на терена с регистрираните при археологическото издирване през 2018 г. археологически обекти

Fig. 2. Area Provadia 2 – hillshade of the digital terrain model showing the archaeological sites registered in 2018 field survey

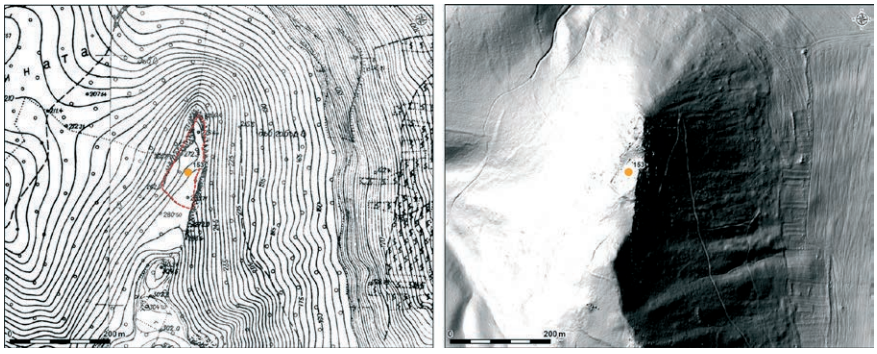
иманярски интервенции. Не са открити археологически материали, което възпрепятства датирането им. На този етап на проучване няма данни за връзката им с регистрираните пластове от исторически периоди в обект Провадия – Солницата и по-вероятно надгробните могили са свързани с нерегистриран до момента археологически обект, разположен западно от проучваната площ.

В южното подножие на височината Пладжата е регистриран обект с неясна функция (обект 160), отнасящ се към римския период. Той е силно нарушен при строителството на инфраструктура към сондаж за сол. Представлява негативна структура (яма/ров?), в запълнителя на която се откриват фрагменти от съдове изработени на грънчарско колело, част от които покрити с червен лак и строителна керамика. Археологическата структура вероятно е част от комплекс, към който принадлежи и проученият частично през 2015 г. ров от римската епоха, попадащ в границите на къснохалколитния некропол (Николов и др. 2016, 121).

Площ Провадия 2. Регистрирани са 11 нови археологически обекта, включващи каменно укрепление, селища, селскостопански вили и надгробни могили (обр. 2).

Укреплението (обект 153) е разположено в непосредствена близост до откритата през 2015 г. елинистическа крепост върху билото на възвишението Канарата. То заема естествено укрепено стъпало на северния склон на височината, чиито по-достъпни СЗ и ЮЗ страни са преградени с каменни стени, изградени в техника суха зидария (обр. 3). Укрепената част е с

площ ок. 5,5 дка. Вътрешността на укреплението е нарушена от множество иманярски изкопи, по насипите на които се откриват керамични фрагменти от съдове изработени на ръка и на колело. Те се отнасят към различни периоди (вероятно късна праистория, КЖЕ и КА), което не позволява сигурното датиране на отбранителното съоръжение.

Обр. 3. Площ Провадия 2. Обект 153 – укрепление от КЖЕ/ Късна античност (?) в м. Канарата, землище на с. Тутраканци

Fig. 3. Area Provadia 2, Site 153 – Late Iron Age/Late Antiquity (?) stone fortification in the Kanarata locality, in the territory of Tutrakantsi village

В северното и североизточното подножие на височината Канарата са регистрирани три обекта със селищен характер. Те попадат в обработваеми площи и по повърхността им се открива обилно количество археологически материали, което позволява относително точното им датиране: обект 157 – КЖЕ и римска епоха, обект 158 – КЖЕ и Средновековие, обект 159 – римска епоха.

Освен селищата са регистрирани още два обекта (обект 161 – 162), в зоната на които се откриват големи петна от камъни и строителна керамика (тухли и керемиди), интерпретирани на предварителен етап като селскостопански вили от римската епоха.

Регистрираните пет надгробни могили са организирани в две групи и една самостоятелна. Първата, съставена от две могили (обекти 155 и 156), е разположена в границите на едно от новооткритите селища (обект 157) и вероятно е част от неговия некропол. Могилните насипи са със среден размер – диаметър 32 – 38 м и височина 3 – 4 м. Втората група могили (обекти 163 и 164) се локализира на изток от обект 162 и може да се свърже с обитателите му. Една от могилите е частично унищожена през 90-те години на XX в., а откритите в нея археологически материали се отнасят към II в. сл. Хр. Втората могила е с диаметър 70 м и височина 10 м и представлява един от представителните погребални паметници в района на Марцианопол, център на римската провинция Долна Мизия.

Единична надгробна могила (обект 154) е локализирана във високата част на възвишението Канарата, между елинистическата крепост и новооткритото укрепление (обект 153). Тя е нарушена с машина, но в насипите не са открити археологически материали.

Литература

Николов и др. 2016: В. Николов, К. Бъчваров, П. Лещаков, Г. Самичкова, Н. Христов, М. Люнчева, С. Трифонов, В. Стоицова, С. Жечева, Й. Илиева, М. Славкова, К. Максуини, В. Тодоров. Археологически проучвания на праисторическия солодобивен и градски център Провадия – Солницата. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 119 – 121.

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY OF THE SURROUNDINGS OF PREHISTORIC SALT-PRODUCTION AND URBAN CENTER PROVADIA-SOLNITSATA, PROVADIA MUNICIPALITY

Petar Leshtakov, Galina Samichkova

The field survey was focused on the surroundings of Provadia – Solnitsata, following the remote sensing of the area with Airborne LiDAR, carried out in the spring of 2018. A total area of 13 km^2 was covered, divided in two zones – Provadia 1 and Provadia 2.

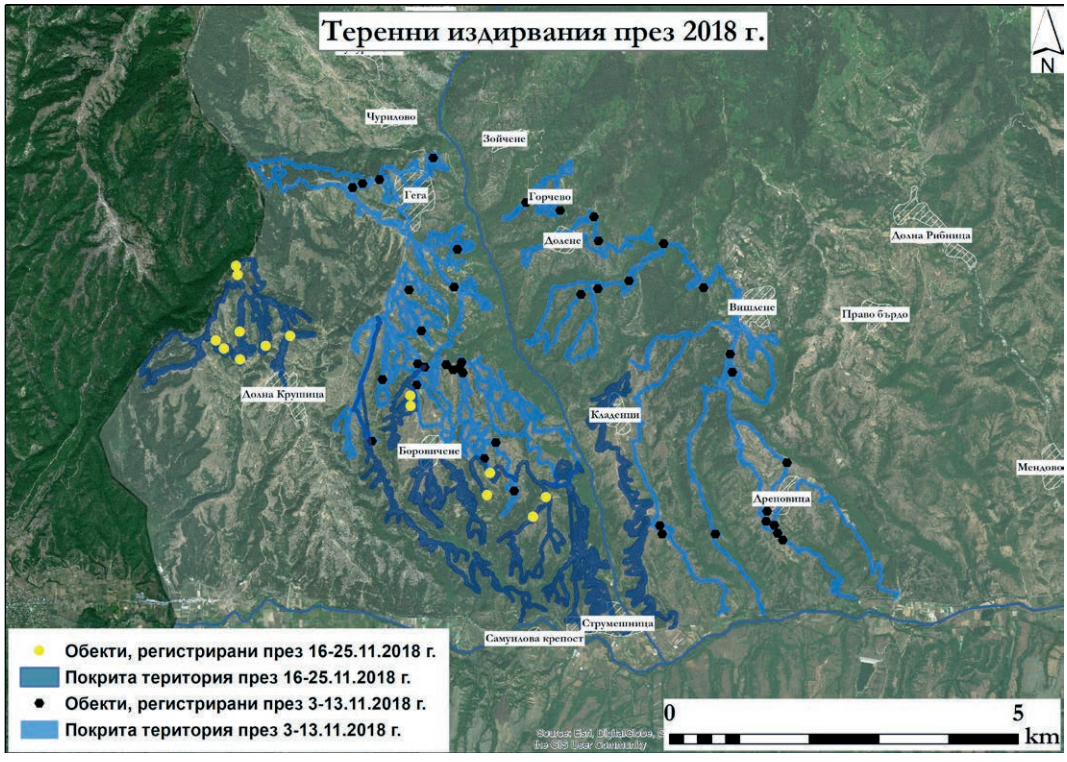
The first zone encompassed the prehistoric monument in 1.5 km radius. It was a relatively flat terrain cut by the bed of Provadiiska river, and only to the Northeast there were the low foothills of the Provadia Plateau. Altogether seven new archaeological site have been registered, comprising mounds and one site with undefined function (Fig. 1).

The second sites area was situated ca. 4 km Southwest of the prehistoric monument. It encompasses the Kanarata and Chiplaka hills, part of the Royak Plateau. Eleven new archaeological sites were discovered (Fig. 2), comprising a stone fortification (Fig. 3), settlement sites, *villae rusticae* and mounds.

№ 37. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ И ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩ. ПЕТРИЧ

Надежда Кечева

Теренните издирвания на територията на община Петрич се провеждат на два етапа. Първият етап е в периода 03.11 – 13.11.2018 г. съгласно договор между НАИМ – БАН и Министерство на културата, а вторият – 16.11 – 25.11.2018 г. съгласно договор между НАИМ – БАН и БАН[1]. Издирванията продължават системното археологическо покриване на подчертано обособена физико-географска и културно-историческа територия като Петричкото поле, извършени през 2016 г. и 2017 г. с приложение на ГИС (Вагалински и др. 2017, Вагалински, Кечева 2018). През 2018 г. се работи в З част от Петричкото поле: З от покритата територия през 2017 г. по южните склонове на планината Огражден, в землищата на селата Дреновица, Вишлене, Кладенци, Долене, Горчево, Гега, Боровичене, Долна Крушица, Струмешница (обр. 1). Покритата територия е 5,91 кв. км, основно в планински терен между 250 и 1000 м надморска височина. Ситуацията на терена е идентична с тази от 2016 г. и 2017 г. – основната част от територията попада в необработваеми площи (основно изоставени земи, превърнати в пасища) с ограничена възможност за наблюдение на повърхността. Регистрирани са 59 археологически обекта (33 неизвестни и 26 с актуализирана информация) и една изолирана следа от човешка дейност (offsite). Археологическите материали обхващат голям хронологически диапазон – от късния неолит до Късното средновековие / Възраждане[2]. В резултат на теренните издирвания през 2016 г. – 2018

Обр. 1. Петричкото поле. Покрита територия през 2018 г. (автор Н. Кечева)

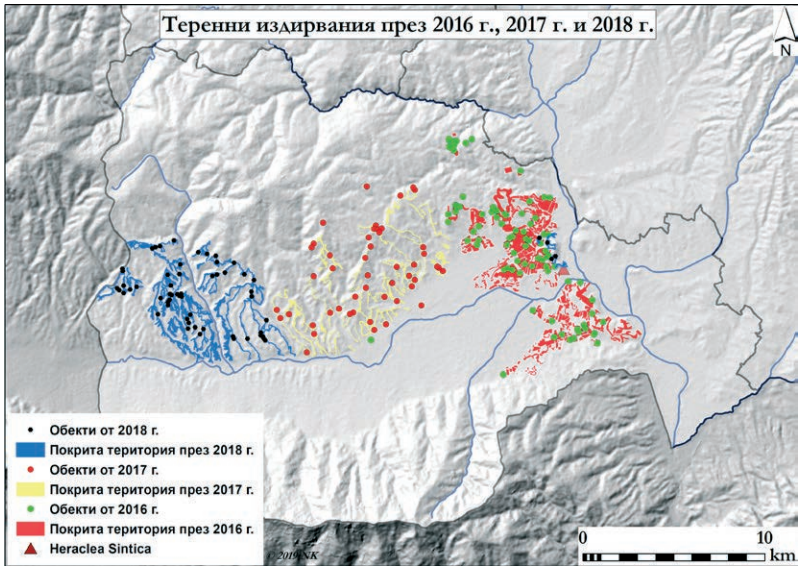
Fig. 1. Petrich valley. Covered area in 2018 (author N. Kecheva)

[1] Екипът се състоеше от 14 души – д-р Н. Кечева (ръководител), гл. ас. д-р И. Чолаков – НАИМ – БАН, д-р С. Иванов (ИМ – Петрич), А. Григоров, В. Генчева (докторанти в НАИМ – БАН), П. Георгиева (докторант в Софийския университет „Св. Климент Охридски"), Е. Дакашев, Д. Харбалиева (ОИМ – Средец), А. Папалезова, С. Адирков, Д. Дунгаров (студенти в Софийския университет „Св. Климент Охридски"), А. Стояновски, Г. Лилчич (студенти в Университета в Скопие).

[2] Керамиката е консултирана с доц. д-р Г. Нехризов, доц. д-р Л. Вагалински, гл. ас. д-р К. Бояджиев, К. Чукалев и доц. д-р С. Александров.

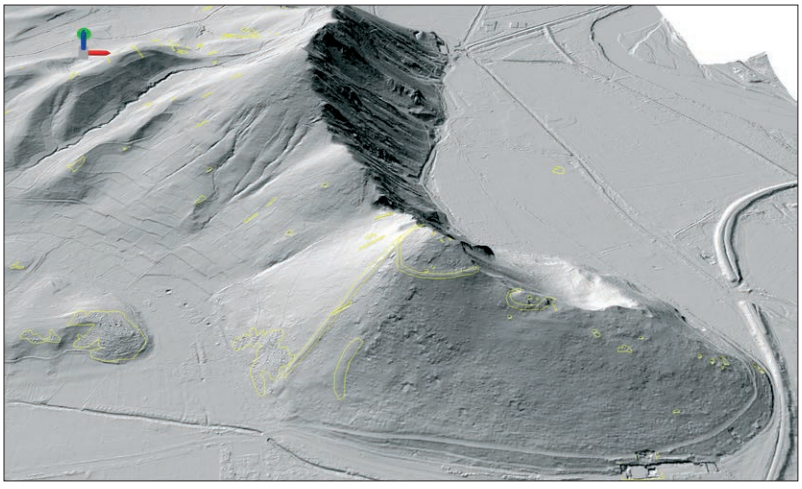
г. е покрита над 1/3 (26,54 кв. км) от територията на цялата Петричка община (обр. 2). Почти напълно са обходени Ю склонове на Огражден. Независимо от планинския характер на територията, 206 следи от постоянни и периодични човешки дейности в древността са регистрирани. От тях 55% се датират в Античността. Това показва една гъста селищна мрежа през периода от VI в. пр. Хр. до VI в. сл. Хр.

Въздушното лазерно сканиране (Airborne LiDAR)[3] в Петричкото поле обхваща площ от 16,64 кв. км в близост до античния град Хераклея Синтика и хълма Кожух. Територията, сканирана с Airborne LiDAR, попада частично в района, покрит със системни теренни издирвания през 2016 г., както и в зоните в близост до вливането на р. Струмешница в р. Струма, които са заливани в древността и в съвремието. По тази причина през 2018 г. фокусът на теренните издирвания, базирани на верификация на маркирани аномалии от данните от Airborne LiDAR, беше насочен към обхождане на хълма Кожух. Кожух е планинско възвишение с вулканичен произход. Неговите източни склонове са заети от широколистни гори и гъста храстова растителност. Повечето от тях са много стръмни и непроходими. Археологическите разкопки на античния град Хераклея Синтика обхващат част от неговото южно подножие.

Обр. 2. Петричкото поле. Покрита територия в периода 2016 г. – 2018 г. (автор Н.Кечева)

Fig. 2. Petrich valley. Covered area in 2016 – 2018 (author N. Kecheva)

Обр. 3. Петричкото поле. Модел от засенчване на релефа на цифров модел на терена, получен от Airborne LiDAR. Поглед от юг към хълма Кожух и маркираните аномалии (автор Н. Кечева)

Fig. 3. Petrich valley. Hillshade derived from digital terrain model from Airborne LiDAR data. View from south to Kozhuh hill and features marked (author N. Kecheva)

След визуален анализ на моделите, получени чрез засенчване на релефа с различен азимут[4] на цифровия модел на терена, са маркирани няколко вида аномалии (обр. 3), класифицирани по следния начин[5]:

- Позитивни
- Вероятни следи от ограждания (стени?)
- Негативни[6]
- Геоложки канави
- Иманярски изкопи
- Други изкопи с неясен произход

[3] Извършено е от Airborne Technologies като част от проект „Археологическа карта на България".
[4] Азимут 45°, 90°, 135° и 315° и височина на осветителното тяло 45°.
[5] Дефинирането на някои от тях беше улеснено поради натрупания опит на част от членовете на екипа във визуалния анализ и верификацията на терен на данни от въздушно лазерно сканиране в други територии на България.
[6] Разграничени са въз основа на формата и размерите им.

Покритата територия обхваща Ю, ЮЗ, ЮИ и СЗ склонове на хълма Кожух. Регистрирани са: укрепление на върха на Кожух, оградено от стена (?), в което се откриват следи от постройки, голяма част от тях, разбити от иманярски набези; вероятна част от западната крепостна стена с посока СИ – ЮЗ; материали по целия Ю и ЮЗ склон, множество иманярски изкопи, в които се откриват основно камъни от разбити антични постройки, в някои случаи със следи от лица на зидовете, строителна и битова керамика и изсичания в скали с цел добив на камък; следи от две постройки в ниската част на ЮИ склон; плосък некропол в ниската част на З склон; кариера за добив на арагонит във високата централна част на Кожух.

Теренните издирвания от 2016 г. – 2018 г. в Петричкото поле са част от системен археологически проект за ясно обособен физико-географски регион. Представените изводи са предварителни. Досега са извършени пространствени анализи в ГИС софтуер, които включват единствено дескриптивна статистика на атрибутните стойности на данните. Продължаването на системните археологически теренни издирвания, подкрепени от голям брой интердисциплинарни изследвания, е необходимост за натрупване на повече данни, които могат да послужат за основа на аргументирани изводи за селищния живот в Петричкото поле в древността.

Литература

Вагалински и др. 2017: Л. Вагалински, Н. Кечева, И. Д. Чолаков. Издирване на археологически обекти в община Петрич. – Археологически открития и разкопки през 2016 г. София, 2017, 690 – 691.

Вагалински, Кечева 2018: Л. Вагалински, Н. Кечева. Теренни издирвания в община Петрич. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 616 – 618.

FULL-COVERAGE AND AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY IN PETRICH MUNICIPALITY

Nadezhda Kecheva

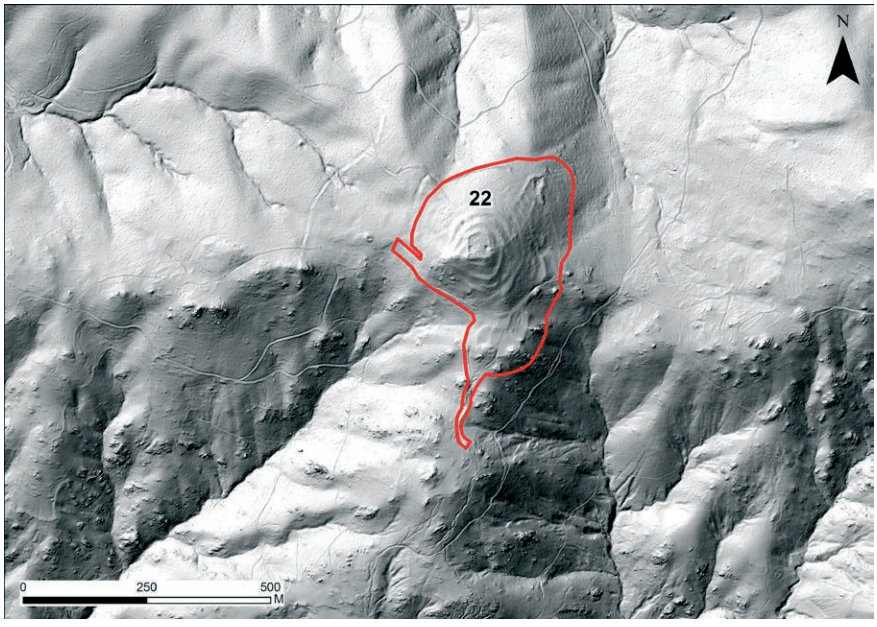
Petrich municipality is a separate geographic and cultural region. The field survey was conducted to the west of the area covered in 2017. It included the southern slopes of Ograzhden mountain (Fig. 1). The area covered was 5.91 km^2, in hilly terrain with elevation between 250 and 1000 m. Fifty-nine sites and one offsite were registered. They dated from the Late Neolithic to the Ottoman period. As a result of the fieldwork in 2016 – 2018 26.54 km^2 were covered (Fig. 2), and 206 traces of permanent and periodical human activities were registered. Airborne laser scanning (Airborne LiDAR) was executed on part of Petrich municipality. The territory covered Kozhuh hill where the ancient city Heraclea Sintica had been excavated for more than 10 years. Visual analysis of hillshades showed different types of features, divided in positive and negative according to their position related to the ground surface (Fig. 3). The ground control survey showed a lot of treasure-hunter pits, traces of stone buildings, flat necropoleis, and a stone quarry.

№ 38. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА РОЗОВЕЦ И СВЕЖЕН, ОБЩ. БРЕЗОВО И АЛЕКСАНДРОВО, ОБЩ. ПАВЕЛ БАНЯ

Таня Христова, Мартин Христов

Верификацията на резултатите от въздушното лазерно сканиране (Airborne LiDAR) е част от проекта на БАН „Археологическа карта на България“ и се осъществи през пролетта на 2018 г. Направеното сканиране обхваща площ от 16,31 кв. км. То включва землищата на селата Розовец и Свежен, общ. Брезово и с. Александрово, общ. Павел баня. Покритата площ при верификацията е 0,74 кв. км. Землищата на с. Розовец и с. Свежен попадат в Ю склонове на Сърнена Средна гора, а на с. Александрово – в подножието и по С ѝ склонове.

При верификацията се констатира, че предварително набелязаните негативни вдлъбвания могат да се идентифицират като рупи, които попадат в землището на с. Свежен. Другата група обекти са могили, една от които попада в землището на с. Свежен, а четири – в землището на с. Александрово. Следващият обект се намира по Ю склонове на Сърнена Средна гора, има н. в. около 1000 м и попада в землището на с. Розовец. Керамика от желязната епоха е открита по трасето на горски път, като най-вероятно това е обект със селищен характер.

Обр. 1. Връх Сливово градище до с. Розовец, общ. Брезово

Fig. 1. Slivovo Gradishte peak near Rozovetz village, Brezovo municipality

Основният обект, за който беше направено лидарното заснемане, е укрепление от КЖЕ – обект 22 (Велков 1935, 2; Попов 2017, 476) (обр. 1). Той е разположен на връх Сливово градище, на билото на Сърнена Средна гора, в землището на с. Розовец. Кулминацията на върха е заравнена с лек наклон на С, има овална форма и е защитен от две стени. Първата ограждa заравнената част на върха и е изградена от едри ломени камъни. Втората (външна) стена е изградена по стръмните склонове на върха и е концентрична на първата. Трасето ѝ не се проследява единствено по Ю склонове на върха, но тук също са регистрирани разсипи от едри ломени камъни.

Пространството, оградено от „първата“ стена се разделя на два сектора. В Ю част се наблюдават значителни по размери каменни струпвания от суперструкцията на рухнали постройки. В ЮЗ ъгъл, в резултат на иманярска намеса, е разкрит зид от един запазен ред от правоъгълни квадри. Разкритата част на зида е ориентирана С – Ю.

Северната (по-голяма) част от обекта е заравнена и тук липсват каменни струпвания. Вероятно е била открито пространство или заето с не толкова стабилни постройки. Открити са керамични фрагменти от амфори, хранилища и кухненски съдове във висока концентрация, както и няколко фрагмента от покривни керемиди. Керамиката е от КЖЕ – след средата на IV в. пр. Хр. В ЮИ и ЮЗ част на обекта са регистрирани негативни овални структури със значителни размери. Възможно е тези структури да представляват кладенци или своеобразни щерни. Обектът вероятно представлява комплекс от представителни сгради в южната част и дворно пространство със стопански постройки в северната, оградени със стена. Основната защита на обекта е изградената втора (външна) стена по склона на върха, която е много по-масивна.

До този обект е регистриран и още един (обект 23), като двата най-вероятно са свързани. Обект 23 се ситуира на кулминация на ръба, спускащ се от връх Сливово градище на З, на около 30 м ЗЮЗ от разкопаната от иманяри представителна сграда с квадров градеж. Представлява овално издигане на терена. В иманярския изкоп е установено наличието на множество едри ломени камъни. Възможно е това да са деструкции на масивна постройка със защитни функции. Вероятно с такъв характер е и обект 21, разположен З от укрепения връх, който има кръгла форма с диаметър 20,5 м и височина 2,50 м. В централната му част има огромен иманярски изкоп. На дъното му се забелязват обработени правоъгълни квадри, които не са на място.

В СИ подножие на връх Сливово градище е регистриран укрепен извор, от който и в момента извира вода. Той е укрепен от И и З, като от С прекъсва, за оттичане на водата. Градежът е от едри ломени камъни. Възможно е двете стени на ЮЗ да се свързват с укрепителната система на върха. Вероятно това е основният водоизточник на укреплението. Установено е обитаване в източното подножие на върха, където е регистрирана заравнена площадка с неправилна форма. От И вероятно е имало стена, за което свидетелстват едрите ломени камъни и квадри там. Друга структура е разсип от едри ломени камъни (вероятна сграда), локализиран на ок. 12 м южно от площадката. Той е с височи-

на от ок. 2 м и се намира върху естествено издигане, ограничено на Ю и И от масивен скален избив, вероятно използван при градежа. В Ю подножие на връх Сливово градище е регистрирана заравнена площадка с неправилна форма. От Ю, а вероятно от И и З, терасата е оградена от зид с основа от изправени големи скални късове, който включва в себе си и естествените скални масиви. Приблизително по средата на Ю стена се регистрира входът към обекта. Във вътрешността на ограденото пространство са регистрирани няколко структури. Непосредствено З от входа е разположено издигане, с овална форма и неясна функция (възможно охранителна). Установени са линейни разсипи от едри ломени камъни (зидове), от които три са ясно изразени на терена: един в източната част на терасата с ориентация СЗ – ЮИ, друг фланкира от З пътната артерия, идваща от входа с ориентация СИ – ЮЗ и третият е със същата ориентация и ширина като втория и се намира СЗ от него.

Източно от Сливово градище е разположена могила. Намира се на билото на Сърнена Средна гора, в ЮЗ подножие на вр. Самодивец. Тя е натрупана върху скален избив, който е видим в Ю периферия и в иманярските изкопи. Вероятно има пряка връзка с обекта на Сливово градище, но точната ѝ функция не е ясна.

Южно от входа към южната тераса се регистрира участък от път на естествен превал. Той се вижда като равно издигане с височина около 1 – 1,50 м.

Възможно е всички регистрирани обекти и съоръжения в района на върха да представляват един комплекс с представителен характер, функционирал през КЖЕ. Вероятно той има връзка и с околните могилни некрополи, както и с рупите за добив на благороден метал в района на с. Свежен, с. Осетеново и гр. Калофер.

Литература

Велков 1935: Ив. Велков. Могилни гробни находки от Брезово. – ИБАИ, 1935, 8 (1934), 1 – 17.

Попов 2017: Хр. Попов. За одриските резиденции в Средна гора. – В: ΚΡΑΤΙΣΤΟΣ. Сб. В чест на проф. П. Делев. София, 2017, 468 – 481.

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF ROZOVETS AND SVEZHEN VILLAGES, BREZOVO MUNICIPALITY, AND ALEXANDROVO VILLAGE, PAVEL BANYA MUNICIPALITY

Tanya Hristova, Martin Hristov

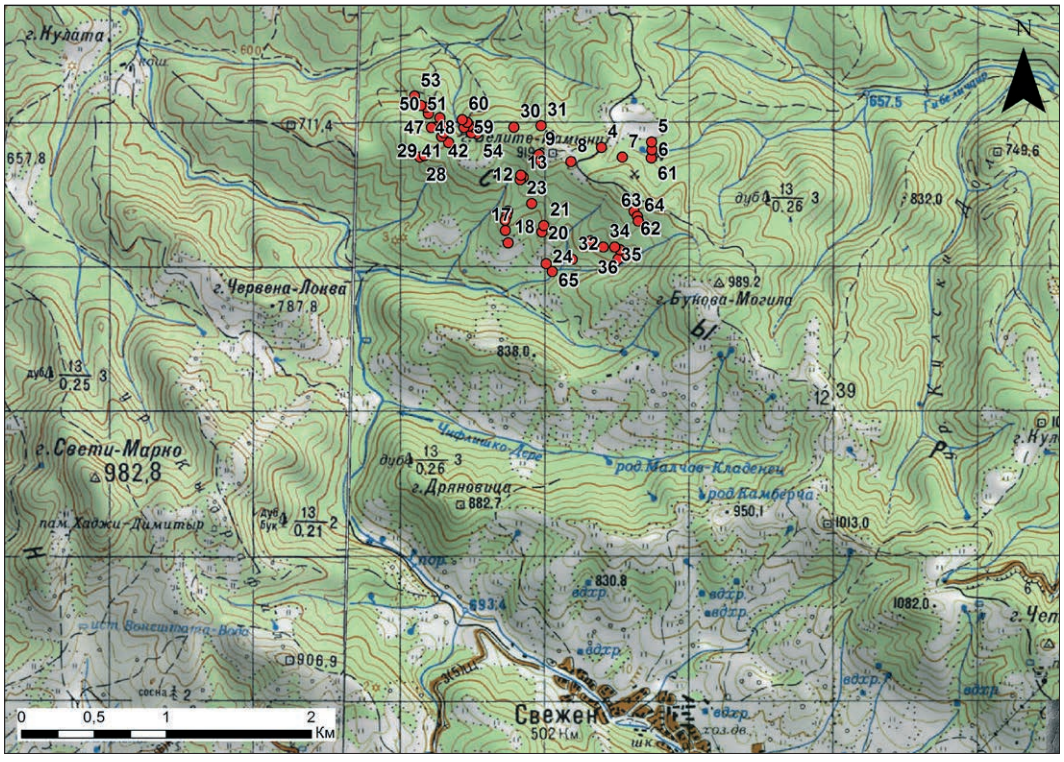
An Airborne LiDAR-guided field survey was conducted in the spring of 2018 as part of the project "Archaeological Map of Bulgaria". The covered area was 0.74 km^2. Five new mounds were discovered. One was registered in the territory of Svezhen village and four – near Alexandrovo village. Near the first one mining holes (rupees) were found.

A residence from LIA was discovered on Slivovo gradishte peak in Sarnena Sredna gora mountain in the region of Rozovets village (Fig. 1). It had two different in diameter walls, representative buildings, water sources, habitable areas and ancient road. Pottery from the settlement dated in the middle of 4 c. BC or later. A possible connection exists between the residence, mound necropoleis and rupees around it.

№ 39. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) В ЗЕМЛИЩАТА НА С. СВЕЖЕН, ОБЩ. БРЕЗОВО, С. ОСЕТЕНОВО, ОБЩ. ПАВЕЛ БАНЯ И ГР. КАЛОФЕР, ОБЩ. КАРЛОВО

Таня Христова, Мартин Христов

Верификацията на резултатите от въздушното лазерно сканиране (Airborne LiDAR), извършено в района на с. Осетеново, общ. Павел баня, е част от проекта на БАН „Археологическа карта на България“ и се осъществи през пролетта на 2018 г. Направеното въздушно лазерно сканиране

Обр. 1. Разположение на рупите в землищата на с. Осетеново, с. Свежен и гр. Калофер

Fig. 1. The location of the mining holes (rupees) in Osetenovo and Svezhen villages, and Kalofer town

в района на с. Осетеново покрива площ от 3,75 кв. км. При съпоставка на сканирания участък с административната карта на района се установи, че в него се включват и части от землищата на с. Свежен и гр. Калофер. Село Свежен заема южните склонове на Сърнена Средна гора, докато гр. Калофер и с. Осетеново са разположени в подножието на северните склонове на Сърнена Средна гора и южните части на землищата им са с планински характер.

При верификацията се констатира, че предварително набелязаните обекти са рупи, попадащи в землищата на с. Свежен, с. Осетеново и гр. Калофер (обр. 1). Рупите са изработени на стръмни склонове, като някои от тях са сред изявени скални масиви. Преобладаващата част от тях се ситуират на южни склонове. В изкопите им е оголена кореновата скала. Те са с различни размери, като формите им са предимно овални. Имат различна дълбочина и най-вероятно по-малките от тях са свързани с опробване. В резултат на тази дейност и след установяване на липса на търсената жила, са изоставени. За по-големите рупи е възможно да се предположи добив на материал. Общият брой на новорегистрираните при лидарната верификация е 49. Три други рупи са открити при издирвания извършени предходната година, с които общият им брой става 52.

В равнинните части на землището на с. Осетеново са регистрирани 16 надгробни могили и един обект, определен като единична постройка. Могилите са групирани в два некропола. Могилните насипи имат различна височина и диаметър и всички са засегнати от иманярска дейност. Отсъствието на археологически материали затруднява датирането им. На обекта, определен като единична постройка, на площ около 300 кв. м са открити разпилени камъни и малко количество строителна и битова керамика от КЖЕ. Обектът се ситуира североизточно от могилите, обединени в некропол 1. На по-голямо разстояние от него в източна посока, се намират могилите, обединени в некропол 2.

В резултат на теренните издирвания е покрита площ от 0,29 кв. км. Общият брой на новооткритите обекти е 18, като всички са регистрирани в АКБ. От тях могилите са 16, групирани в два отделни некропола; един обект е единичната постройка и като един обект са обособени всички 52 рупи, три от които са регистрирани при издирвания през предходната година.

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF OSETENOVO VILLAGE, PAVEL BANYA MUNICIPALITY, SVEZHEN VILLAGE, BREZOVO MUNICIPALITY, AND KALOFER TOWN, KARLOVO MUNICIPALITY

Tanya Hristova, Martin Hristov

Territory of Osetenovo and Svezhen villages as well as Kalofer are placed in Surnena Sredna gora mountain and on the lower parts of the western half of Kazanlak valley. An Airborne LiDAR-guided field survey was conducted in the spring of 2018 as part of the project "Archaeological Map of Bulgaria". The covered area was 0.29 km^2. Fifty-two mining holes (rupees), 16 mounds and a single building with small quantity of pottery fragments were found in this area of archaeological field survey (Fig. 1). Probably smaller mining holes were used for samples while for the larger ones a material extraction could be assumed.

№ 40. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. БУЗОВГРАД, ОБЩ. КАЗАНЛЪК

Деян Рабовянов

Издирванията в землището на с. Бузовград се осъществиха в края на ноември 2018 г. от екип в състав: доц. д-р Д. Рабовянов (НАИМ – БАН) – научен ръководител, П. Димов – ГИС специалист, В. Иванов (РИМ – Плевен) – член на екипа и К. Чакъров – член на екипа.

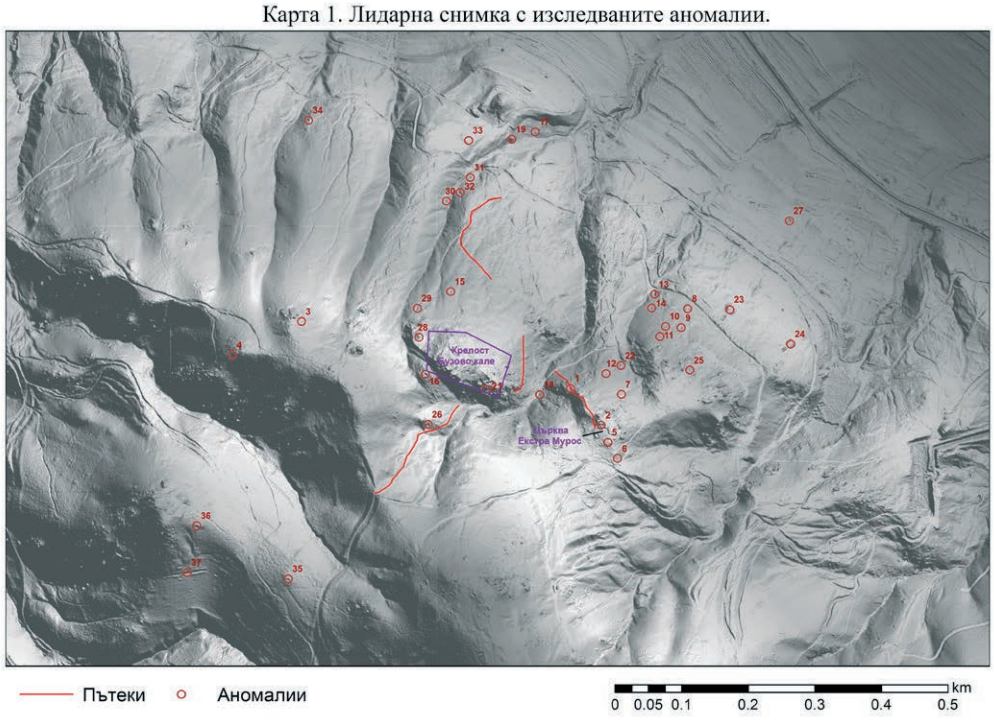
Територията на обхождането обхвана района около крепостта Бузово кале и свързаната с него църква *extra muros*, разположени на югоизток от с. Бузовград (обр. 1). Крепостта и църквата са проучвани с археологически разкопки, а границите им са заснети геодезично. Обработваемата земя в подножието на възвишенията, върху които са разположени крепостта и църквата е била предмет на тотално археологическо издирване през 2012 г. и всички обекти там са вече регистрирани и включени в АИС АКБ. Поради тази причина се взе решение с лазерно въздушно сканиране, да се покрие района около крепостта и църквата, обхващащ силно денивелираните склонове и била на планинските възвишения, изцяло покрити с горска растителност – доминиращо широколистни видове.

Въздушното лазерно сканиране се осъществи като част от проекта на БАН „Археологическа карта на България" и обхвана площ от 4,92 кв. км. Теренът е трудно достъпен поради гъстата горска растителност, стръмните склонове и избиващите на много места скални групи с отвесни стени. Това предопредели чрез обхождането да се проверят само изявени аномалии, видими на лидарното заснемане и ортофотото, които предполагат антропогенен произход. При разглеждането на резултатите от въздушното сканиране бяха отбелязани 37 аномалии и четири потенциални трасета на стари пътища или комуникации. Всички те бяха проверени на терен. Паралелно бяха осъществени и наблюдения по време на придвижването, като екипът се стараеше да покрие максимална площ за наблюдение, доколкото това се позволяваше от силно обраслия и денивелиран планински терен (обр. 1). Освен предварително набелязаните аномалии бяха регистрирани и всички други следи от човешка дейност, видими върху терена.

Обобщените резултати от проверката на аномалиите и издирването като цяло са следните:

Регистрирани са четири галерии, прокопани в масивната скала, пред чиито вход е натрупан обратен насип от пласта пръст върху скалата (аномалии 13, 14, 23 и т. нар. „предполагаемо водно съоръжение"). Те са с дължина 25 м, ширина ок. 2 м и височина 2 – 2,5 м. Всички те са резултат на съвременна дейност, вероятно продукт на военни разработки от периода на Социалистическа България.

Регистрирани са 17 стари и нови иманярски изкопа с различни форма и размери (аномалии 6, 8, 9, 14, 15, 18, 26, 27, 28, 30, 31 и 35 и неотбелязани като такива). В по-голямата част от тях не са констатирани следи от човешко присъствие. Само тези в рамките на крепостта Бузово кале са изключение и в тях се откриват археологически материали. В тях обаче не са установени данни

Обр. 1. Цифров модел на терена с изследваните аномалии в района на крепостта Бузово кале до с. Бузовград, общ. Казанлък

Fig. 1. Hillshade of the digital terrain model with checked anomalies around the fortress Buzovo kale near Buzovgrad village, Kazanlak municipality

различни от тези, получени по време на археологическите проучвания на обекта. Очевидно повечето изкопи са продукт на т. нар. „романтично иманярство", свързано с търсене на съкровища или е копано заради евентуален сигнал от частите от взривени снаряди – местността е ползвана като полигон за тестване на снаряди от близкото предприятие „Арсенал" до 70-те години на XX в.

Бяха установени и документирани 28 съвременни (върху скалните блокове имаше следи от ръчни и пневматични инструменти) разработки за камък с различни размери и степен на експлоатация на материковата скала (аномалии 1, 5, 7, 12, 16, 23, 34, 36). В района е добиван камък, основно голямоформатни блокове – бордюри, стъпала и др., особено интензивно през 50 – 70-те години на XX в.

Бяха проследени четири потенциални трасета за движение (пътеки 1 – 4). Всички те не показват следи да са ползвани в период по-ранен от последните 100 години. Това са отнася и за множеството други пътеки, горски пътища, улеи за смъкване на камък, регистрирани по време на обхождането.

Проверени бяха и седем други аномалии (номера 3, 10, 11, 22, 29, 32, 37), които се оказаха природни образувания и следи от съвременна човешка дейност – военни установки, дупки от снаряди, планерна площадка.

Бяха взети GPS координати и документирани и двата рова на крепостта Бузово кале, които бяха известни от преди това и документирани и по време на разкопките на крепостта.

В резултат на проведеното обхождане могат да се направят следните заключения. Лидарното заснемане е предоставило добра информация за аномалиите върху изследвания с него терен. Всички аномалии предполагащи човешка дейност са от последните две столетия. Със сигурност се установи, че единствените археологически обекти в изследвания район са крепостта Бузово кале и църквата *extra muros* до нея. Очакваните следи от човешка дейност, свързани с тях – пътни трасета, кариери за добив на материал и др., за съжаление са изцяло унищожени от мащабното използване на терена през XX в., свързано с добив на камък, добив на дървен материал и използването му като военен обект – полигон за тестване на снаряди.

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF BUZOVGRAD VILLAGE, KAZANLAK MUNICIPALITY

Deyan Rabovyanov

The Airborne LiDAR scanning covered an area of 4.92 km^2. The terrain was hardly accessible due to the dense forest vegetation and the steep slopes. Only prominent anomalies, which suggested anthropogenic origin, were examined during the field survey. The chosen area was around the fortress Buzovo kale and the related church *extra muros*, located southeast of Buzovgrad village (Fig. 1). Thirty-seven anomalies and four potential routes of old roads or communications were traced. All probable human-induced anomalies were dated to the last two centuries. All expected traces of human activity – road routes, quarries for raw material exploitation, etc., were totally destroyed as a result of the use of the terrain in the 20th century for the extraction of stone, timber, and as a military field.

№ 41. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНИ БРАТЯ ДАСКАЛОВИ И ЧИРПАН

Милена Тонкова, Никола Тонков

Теренните издирвания бяха осъществени в период от 14 дни под ръководството на доц. д-р М. Тонкова и гл. ас. д-р инж. Н. Тонков (НАИМ – БАН) с екип в състав: Е. Тонкова, докторант в СУ „Кл. Охридски", Н. Маринова и Т. Димитров – магистри по археология. Материалите от праисторическите обекти бяха консултирани с ас. П. Лещаков (НАИМ – БАН) и документирани от Т. Димитров.

Бяха обходени теренните аномалии от заснемането с LiDAR на югозападните дялове на Чирпанските възвишения, както и стратегически от археологически гледна точка зони извън зоната с DTM заснемането (обр. 1). Тази територия попада основно в землищата на селата Братя Даскалови, Голям дол, Средно градище, Спасово и Изворово. Бяха регистрирани 75 обекта, на които бяха изработени регистрационни карти в АИС АКБ. От тях 47 са новорегистрирани, а на 28 информацията е актуализирана. От тези 75 обекта 20 са селищни обекти, два са селищни могили, 52 са надгробни могили и един е отсечка от римския Диагонален път.

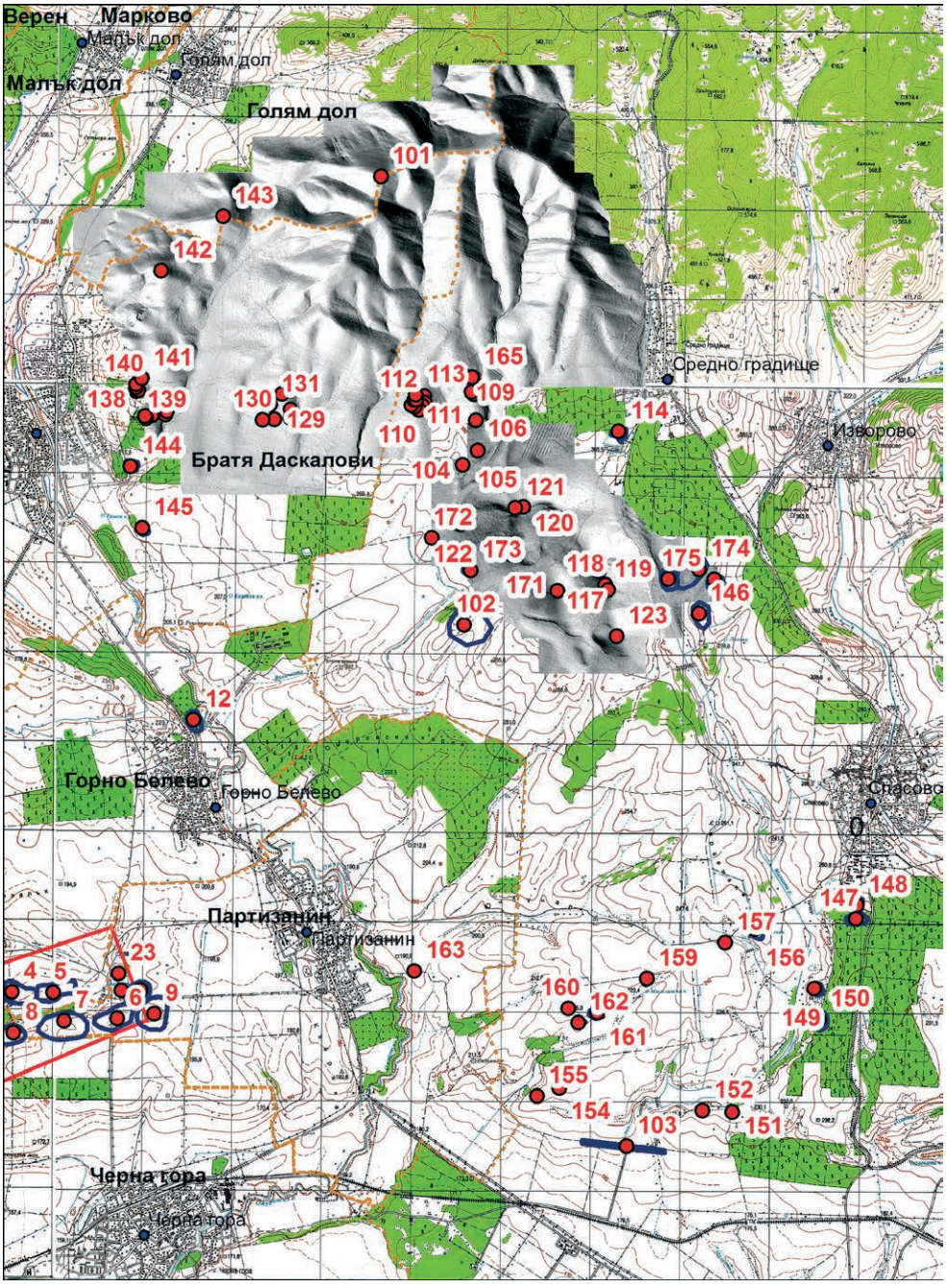

Обр. 2. Обект 101 – Калето, с. Братя Даскалови

Fig. 2. Site No 101 – Kaleto, Bratya Daskalovi village

В площта с данни от LiDAR бе регистрирана крепост от късноримската епоха (обект № 101, АКБ № 2300460), попадаща в землищата на селата Братя Даскалови и Голям дол (обр. 2), както и 46 могили. Бяха проверени и други видими на заснемането с LiDAR очертания с правилни форми, които не се оказаха останки от археологически обекти. В подножието на планинската част бяха регистрирани редица селищни обекти.

Най-значителен е приносът към развитието на селищната система в проучения район от времето на неолита и халколита. Три от новорегистрираните обекти в землищата на с. Спасово, в м. Бешкова чешма (№ 150, АКБ № 10006305)

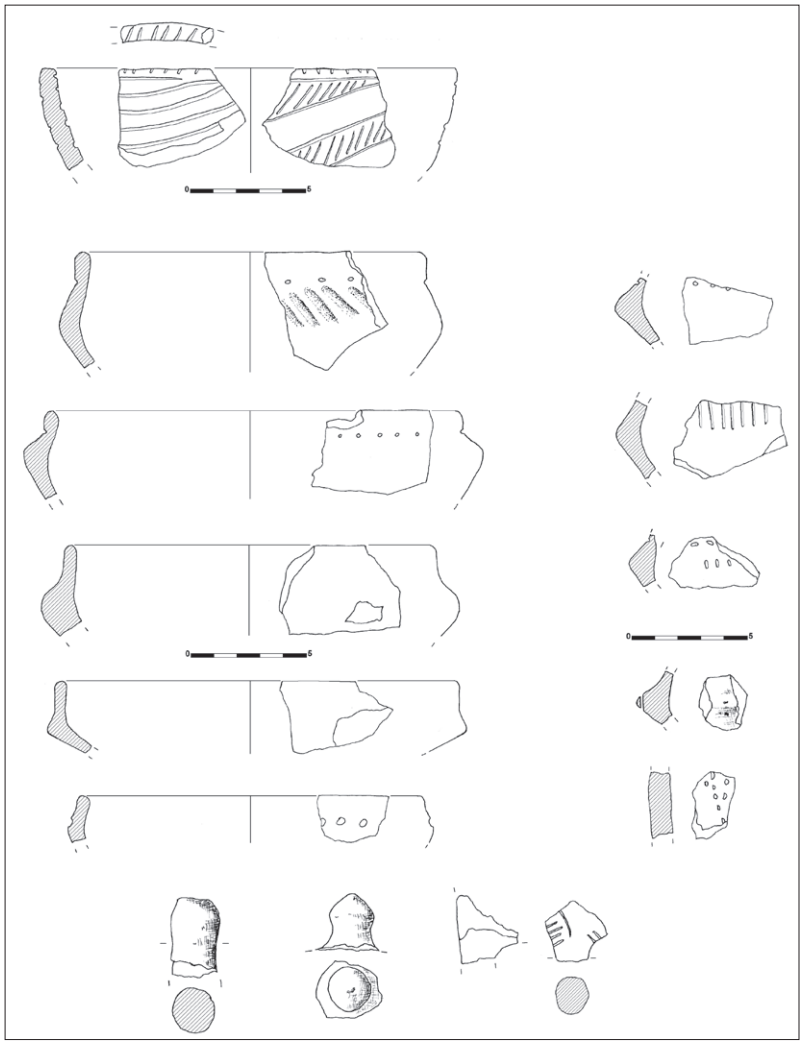

Обр. 1. Карта на покритите площи с LiDAR и регистрираните археологически обекти

Fig. 1. Map of the covered area by Airborne LiDAR and the registered archaeological sites

(обр. 3); с. Средно градище, в м. Юрта (№ 114, АКБ №2320060) и до гробищата на с. Братя Даскалови (№ 144, АКБ № 2320148) са големи открити селища от късния неолит, които вероятно имат и по-късни етапи на развитие. В м. Усалево (в землищата на селата с. Средно градище и с. Изворово бе регистрирана селищна могила (№ 175, АКБ № 2320061) и голямо сателитно селище (№ 174, АКБ № 2320051) от късния неолит и ранния халколит. Беше документирано и голямото раннохалколитно селище (№ 148, АКБ № 2320002) в м. Спасовица при с. Спасово.

Следи от времето на траките бяха открити в м. Рашев кладенец в землището на с. Братя Даскалови (№ 145, АКБ № 2320146), както и в м. Юрта при с. Средно градище (№ 114, АКБ № 2320060), където бяха регистрирани селищни обекти от класическата епоха. От времето на траките са вероятно и голяма част от регистрираните могили в планинската част на района. Повечето от посетените могили са новорегистрирани. Голямата част от тях са с иманярски изкопи. Други, поради това, че са труднодостъпни и са останали неизвестни за иманярите, се оказаха непокътнати. Бе допълнена информацията за групата могили (№ 137 – 142, АКБ №№ 10006297 – 10006302) в района на Момина могила при с. Братя Даскало-

Обр. 3. Керамика от обект 150 от късния неолит и ранния халколит при с. Спасово

Fig. 3. Pottery from the site No 150 of the Late Neolithic and the Early Chalcolithic, Spasovo village

ви, с проучена през 2010 г. куполна гробница от ранноелинистическата епоха. До иманярски изкоп в периферията на една от тези могили (№ 133, АКБ № 10006293) бе открит голям обработен камък с продълговато заоблено тяло.

Следи от римската епоха са добре документирани на територията на многослойния обект в м. Юрта в землището на с. Средно градище (№ 114, АКБ № 2320060). Най-значителен обект от времето на късноримската епоха (№ 101, АКБ № 2300460) остава крепостта в м. Калето с н. в. 574,9 м землищата на селата Братя Даскалови и Голям дол (обр. 1). Тя е с формата на многоъгълник и площ от около 4 дка. На терена има ломени и плочести камъни, тухли (сред които с отпечатани кръгчета) и керемиди. Открити са и малък брой фрагменти от съдове. Добре личи крепостната стена – голям разсип от едри и дребни камъни с приблизителна ширина 3 м. В един участък с дължина около 7 м по трасето ѝ разсипът е по-широк (5 м) – може би останки от кула.

Няколко регистрирани селищни обекти са от времето на Късната античност. Селището в землището на с. Спасово (№ 146, АКБ № 10006303) е с разпръсната структура, с което бе потвърдено вече направено при предишни обходи наблюдение при този тип обекти. На територията на селищен обект (№ 102, АКБ № 2320068) в м. Градището в землището на с. Средно градище, където преди е открит капител от римската епоха, сега бе документиран на място голям архитектурен детайл. Бе регистрирано и значително по своята площ и археологически останки селище (№ 124, АКБ № 10006284) от Късното средновековие или Възраждането в м. Усалево в землището на с. Средно градище.

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF BRATYA DASKALOVI AND CHIRPAN MUNICIPALITIES

Milena Tonkova, Nikola Tonkov

The field walking survey covered the terrain anomalies detected by the Airborne LiDAR performed in the southwestern parts of the Chirpan eminences, as well as other strategic zones beyond the boundaries of the DTM (Fig. 1). This covered area included mainly the territory of Bratya Daskalovi, Golyam dol, Sredno gradishte, Izvorovo and Spasovo villages. Seventy-five sites were visited, 47 of them were newly registered and the information for the other 28 was updated. Twenty of the sites were settlements, two – tells, 52 were burial mounds and one was a section of the Roman Road *Via Diagonalis*.

A Late Roman fortress (site No 101) (Fig. 2) and 46 burial mounds were registered in the covered area. The most significant result was the contribution to the development of the settlement system in the Neolithic and Chalcolithic period (Fig. 3). Two other sites from the Classical Age were also documented together with three more of the Roman period as well settlements of the Late Antiquity, Medieval Ages and the Renaissance.

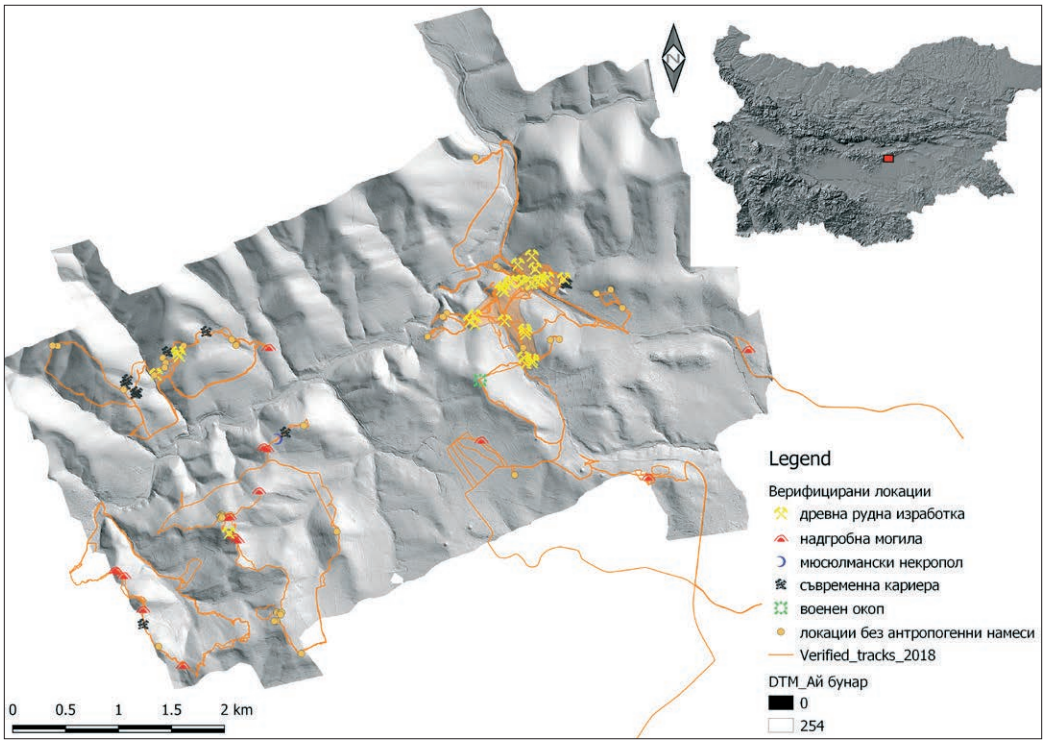
№ 42. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) В РАЙОНА НА ПРАИСТОРИЧЕСКИ РУДНИЦИ АЙ БУНАР И ТАМЯНКА, ОБЩ. СТАРА ЗАГОРА

Пламен Георгиев, Христо Попов, Петър Лещаков

През есента на 2018 г. бяха извършени теренни издирвания в землищата на селата Лясково, Хрищени, Кирилово и Люляк. Паралелно бе осъществено и верифициране на въздушно лазерно сканиране, направено на полигон с площ 25,25 кв. км в района на древните медни рудници в местностите Ай бунар и Тамянка, З от Стара Загора. В основния фокус на изследването бяха полиметалните рудопроявления със следи от древен рудодобив по Ю склонове на Средна гора (обр. 1).

По време на геологопроучвателни дейности през 1934 – 1935 г., проведени от И. Азманов в м. Ай бунар, са открити следи от стари минни изработки и археологически материали, отнасящи се към праисторията. В периода 1956 – 1961 г. геоложкото картиране на района, извършено от Ямболския отряд, потвърждава наличието на древен рудодобив и открива нови следи в м. Тамянка край с. Лясково. Археологическо проучване на района за пръв път е осъществено в периода 1971 – 1974 г. от българо-съветска експедиция под ръководството на Е. Черных и А. Радунчева. В Ай бунар са регистрирани 11 древни изработки от открит тип с крупни размери. Част от тях са разкопани и в запълнителя им са открити археологически материали отнасящи се към халколита. Липсата на общ план на проучваната площ оставя неясноти относно точната локация на изследваните рудни изработки. След проучванията на Е. Черных и А. Радунчева през първата половина на 70-те години на XX в. до настоящия момент в района не са извършвани нови теренни изследвания. През 70-те години древни рудни изработки са регистрирани и в м. Тамянка.

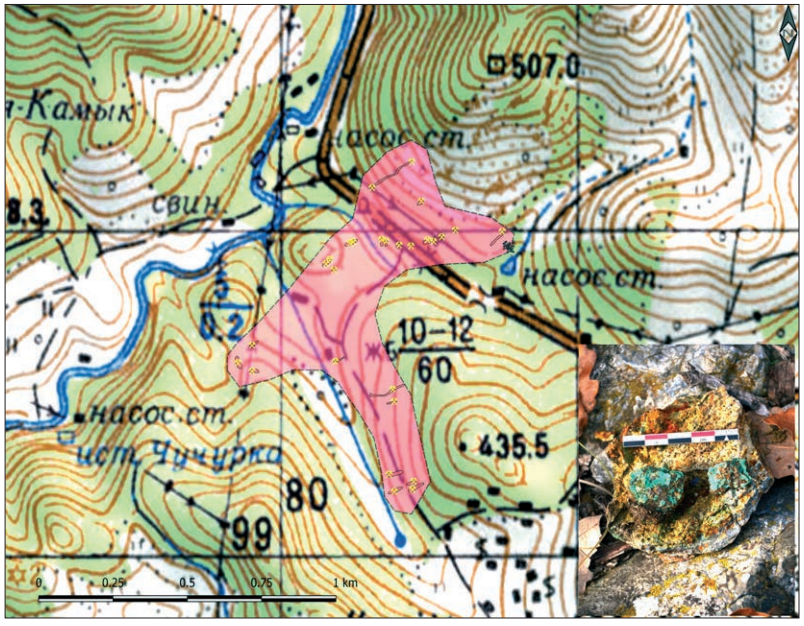
Анализът на научни публикации и топографски карти свидетелства, че в предложената за сканиране зона освен двата праисторически рудодобивни центрове Ай бунар и Тамянка има потен-

Обр. 1. Верифициране на данни от LiDAR в района на медните рудници от халколита в м. Ай бунар, общ. Стара загора

Fig. 1. Verification of LiDAR data in the area of Copper mines from the Chalcolithic in Ai Bunar, Stara Zagora municipality

циал за откриване на голям брой неизвестни до момента археологически обекти, пряко или косвено свързани с древния рудодобив. При верифицирането на данните от генерирания цифров модел на релефа бяха посетени 115 локации, които предполагаха наличие на археологически структури или съоръжения. Характерът на релефа и гъстата растителна покривка, наложиха използването на екстензивен метод на обсервация. Потвърди се наличието на нерегистрирани рудни изработки в зоната на древния рудник от каменномедната епоха в м. Ай бунар, като общият им брой достигна 24 (обр. 2). Те са следствие от открит добив на руда и имат сходни характеристики, конфигурация и ориентация. Представляват негативни линейни форми на повърхността, разположени в скални проявления с интензивни медни минерализации. Посоката им следва тази на рудните жили – СИ – ЮЗ. Размерите им са различни, като най-дългата от тях е 176 м. Разположена е в източния край на рудното поле. Изработките, които се намират в централната част на рудника са с най-голяма дълбочина от 2 – 3 м до 18 – 20 м. Те са и най-разпознаваеми. Три от тях са били обект на проучване от българо-съветската експедиция от края на 60-те и началото на 70-те години на миналия век. Територията, на която са регистрирани стари рудни изработки в м. Ай бунар, е с площ 356 дка.

Обр. 2. Регистрация на нови рудни изработки, даващи пълния контур на древния меден рудник при Ай бунар

Fig. 2. Registration of new ore works, giving the full outline of the ancient copper mine at Ai Bunar

Обр. 3. Регистрация и картиране на древни рудни изработки в м. Тамянка до с. Лясково, общ. Стара Загора

Fig. 3. Registration and mapping of ancient ore works in Tamyanka locality near Lyaskovo village, Stara Zagora municipality

СИ от с. Лясково, общ. Стара Загора, в м. Тамянка, бяха открити и картирани двете рудни изработки, известни от публикуваните сведения от проучванията на българо-съветската експедиция от началото на 70-те г. (обр. 3). Те се намират в разломна зона, гъсто набраздена от геоложки канави. Отсъствието на подемни археологически материали затруднява тяхното датиране. За момента остава валидността на хронологическата рамка, дадена от Е. Черных.

В процеса на верификация на данните от цифровия модел на релефа в рамките на LiDAR полигона бяха регистрирани 17 могили и един плосък мюсюлмански некропол. Тринадесет от надгробните паметници са групирани в два некропола – съответно с по пет и осем могили. Те са разположени във високите билни части на невисоки планински ридове И и ЮИ от с. Лясково по левия бряг на р. Банянска. По-голямата част от могилните насипи бяха нарушени от иманярски изкопи. Наблюденията на профилите им показва каменноземления им характер. Размерите им са сходни – диаметър 12 – 20 м и височина 1,50 – 2 м. Датиращи археологически материали или допълнителни гробни съоръжения не

бяха открити. Новите обекти досега нямаха регистрационни карти в АИС АКБ и допълват данните за региона.

Теренни издирвания на археологически паметници и следи от стар рудодобив в Старозагорско бяха извършени и извън LiDAR полигона в землищата на селата Ракитница, Хрищени и Люляк. За някои от тях имаше предварителна информация за наличие на следи от стари рудни изработки от геоложките проучвания, проведени през 50-те и 60-те години на XX век. Гъстотата на археологически обекти (предимно надгробни могили), регистрирани в АИС АКБ, също предполага интензивно обитаване на района в древността. Актуализирана бе информацията за тях. Сведенията от предходните геоложки проучвания в района спомогна за регистрацията и документирането на стара рудна изработка, намираща се на 1270 м ЮЗ от центъра на с. Хрищени (азимут 215°). Тя представлява няколко точкови изкопа, ЮИ от които се развива малък отвал.

Анализът на предварителната археологическа и геоложка информация за тази част на средногорския масив и генерирането на цифров модел на релефа в труднодостъпни и гъсто обрасли терени способстваха за планирането на теренните издирвания в района. Предвидени за посещение бяха общо 153 локации. Шестдесет от тях се намират в източната част на полигона, в зоната на медния рудник от халколита в м. Ай бунар. В резултат на теренните издирвания бяха картирани всички идентифицирани рудни изработки, като 13 от тях бяха неизвестни до момента. По този начин се изясни общата площ на древния рудник и основни технологични похвати в експлоатацията му. Други 61 позитивни и негативни форми от цифровия модел на релефа бяха верифицирани в западната част на полигона. Съществен принос е точната локализация на рудните изработки в м. Тамянка в землището на с. Лясково.

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY IN THE AREAS OF PREHISTORIC MINES AI BUNAR AND TAMYANKA, STARA ZAGORA MUNICIPALITY

Plamen Georgiev, Hristo Popov, Petar Leshtakov

In 2018 LiDAR survey and verification of the result was carried out on the Ai Bunar and Tamyanka prehistoric mines area, which was 12 km^2 large (Fig. 1). An extensive method of observation was applied. The survey results provided evidence for 24 examples of mine activities unknown until present and situated in the area of the Ai Bunar prehistoric mine (Fig. 2). They were remains of ore extraction through the open cast mining and have similar typical features, configuration and orientation.

The two published remains of mine activities discovered during a survey in the 1970s were located and mapped to the northeast of Lyaskovo village, in Tamyanka locality (Fig. 3). Seventeen burial mounds were documented to the south of the village. They were grouped in two cemeteries. Muslim cemetery was also documented.

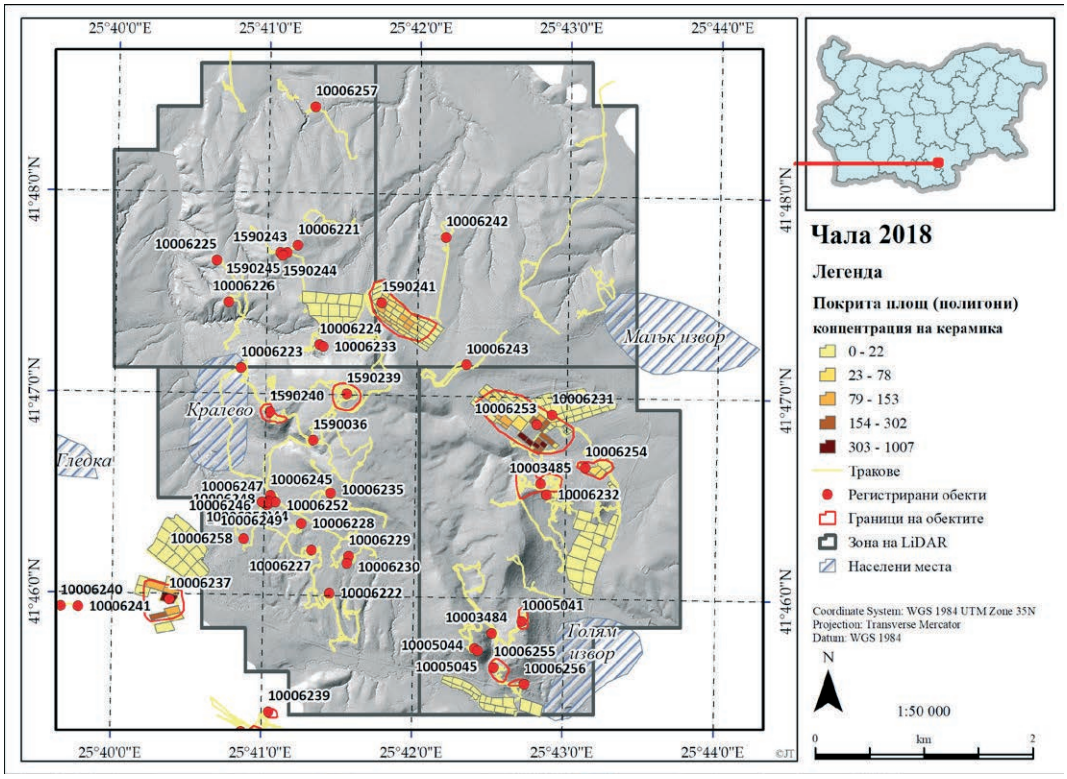
The surveys for remains of old mining were also carried out beyond the boundaries of the LiDAR polygon. The information from previous geological surveys contributed for the registration of remains of old mine activities situated to the southwest of Hrishteni village.

№ 43. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) В РАЙОНА НА МАСИВА ЧАЛА В ОБЩ. СТАМБОЛОВО, ИЗТОЧНИ РОДОПИ

Георги Нехризов, Юлия Цветкова, Вероника Генчева

Теренните издирвания бяха проведени в рамките на проект „Археологическа карта на България“ на БАН. Изследваният район, покрит с LiDAR заснемане[1], е с площ 25,9 кв. км и обхваща масива Чала и околностите му в общ. Стамболово, обл. Хасково. Чала е варовиков рид в североизточните части на Родопите с надморска височина ок. 400 м. Този район е избран поради изключителна наситеност

[1] Лазерното сканиране е извършено през 2018 г. от австрийската фирма Airborne Technologies GmbH в рамките на проекта „Археологическа карта на България“ на БАН.

Обр. 1. Чала 2018: карта на покритата територия и регистрирани обекти

Fig. 1. Chala 2018: map of the covered area and registered sites

Обр. 2. Фотограметрично заснемане на двойна шарапана при с. Голям извор (АКБ № 10006222)

Fig. 2. Photogrametric picture of double wine facility (sharapana) near Golyam izvor village (AKB No 10006222)

с археологически обекти от всички исторически периоди, границите на които са трудно установими в гъстата горска растителност.

Предварително бяха изготвени цифрови модели на терена, включени в обща ГИС база данни, обединяваща топографски карти, ортофото изображения и информация за известните археологически обекти. Чрез наслагване и съпоставяне на различните модели на релефа, топографските карти и въздушни снимки бяха маркирани ок. 400 аномалии.

Работата на терен[1] се състоеше в посещението на тези аномалии и верификация на данните за потвърждаване или отхвърляне на предполагаемия им характер. Проучванията се провеждаха по методиката за теренни издирвания с мобилен ГИС софтуер, който позволява да се навигира през гора до набелязаните цели, а с GPS трак се записваше пътя до тях. Установената теренна ситуация бе отразявана в специални формуляри по няколко показателя – вид на обекта, възможности за наблюдение, проходимост, растителна покривка и т.н., които да дадат възможност за съпоставка между предпола-

[1] В издирванията участваха И. Кирилова, А. Станкова-Дойчева, П. Койчева, М. Атанасов, И. Макрелов и М. Врабков.

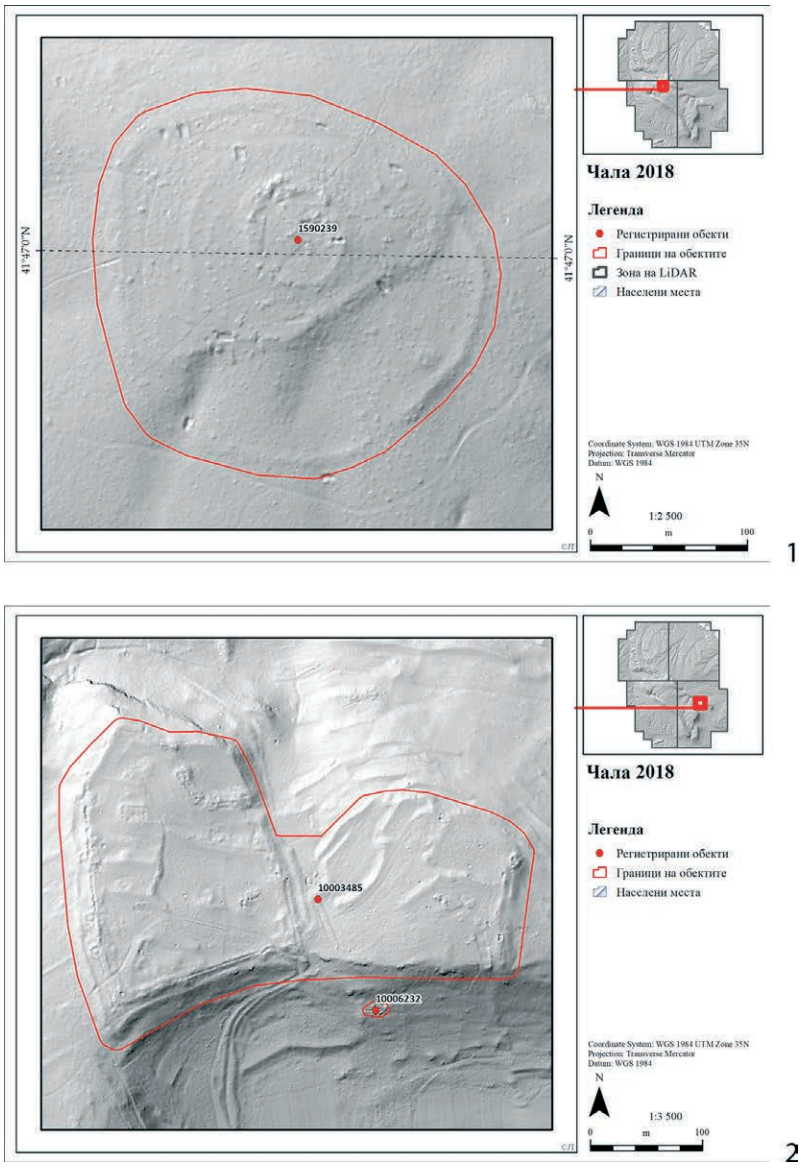
ганата и реалната действителност. Теренната работа в гористата част от зоната се провеждаше от два екипа от по двама или трима участника. Когато се изследваха обработваеми площи, се прилагаше интензивният метод на издирвания.

Проучванията в Чала продължиха 20 дни и въпреки труднопроходимия терен, бяха проверени повечето от набелязани аномалии. Беше покрита площ от 3,58 кв. км, от която 1,29 кв. км с интензивно проучване, а останалата – чрез метода за работа в труднодостъпни терени. Посетени и документирани бяха общо 53 археологически обекта, от които 39 са новорегистрирани в АКБ (обр. 1).

Сред обектите преобладават надгробните могили (общо 27), всички сериозно пострадали от иманярска дейност. Регистрирани са 10 селища от различни периоди, три крепости, три изсичания в скали, два плоски некропола, две шарапани (обр. 2), една църква, едно антично светилище и четири обекта с неопределени функции.

Анализът по хронологическа принадлежност показва известен превес на селищата и некрополите от РЖЕ и КЖЕ (23 обекта). Материали от римската епоха и Късната античност произхождат от 12 обекта, от Средновековието – от 11, а с праисторически облик – от пет обекта.

Следи от най-ранно обитаване са открити в праисторическото селище при с. Зимовина, от което произхождат материали от ранния неолит. Находки от късния неолит са открити в праисторическото селище в м. Кабак тарла и в многослойното в м. Юсеин баба при с. Кралево, както и в голямото селище в м. Под Чала в землището на с. Малък извор. Най-значимият обект по отношение тракийската древност е укрепеното селище, заемащо най-високата част от платото. При спасителните му проучвания в периода 1996 – 1997 г. е установена хронологията на обитаване от края на първия период на РЖЕ до началото на елинистическата епоха. Чрез LiDAR заснемането сега ясно се открои общата площ на обекта от 42 дка, както и трите концентрично разположени каменни стени (обр. 3.1). Западно от това селище е локализиран още един укрепен обект от РЖЕ и КЖЕ, синхронни обекти с по-малка площ са регистрирани и по склоновете на масива, а в северното подножие на Чала, кариера разрушава плосък некропол от РЖЕ, античността и средновековието. С тези обекти трябва да се свържат и могилните некрополи, разположени в околността. Обширно селище от късния неолит, КЖЕ, римската епоха, късната античност и средновековието е съществувало около мощния извор в източното подножие на Чала. Безспорно най-значим обект от средновековието е крепостта Калето, разположена на площ от над 70 дка върху билото на най-източния език на рида (обр. 3.2). В ЮИ части на Чала са регистрирани още една голяма средновековна крепост и едно по-малко укрепление. В подножието на масива се откриват следите на още няколко селища от различни периоди, свързани с карстовите извори.

Обр. 3. DTM изображение на видимите на терена елементи от фортификацията на обектите: 1. Чала 1, с. Кралево и 2. Калето, с. Голям извор

Fig. 3. Hillshade of DTM of the visible fortification features at: 1. Chala 1, Kralevo village, and 2. Kaleto fortress, Golyam izvor village

Сред находките правят впечатление части от антропоморфни идоли – глава от селището в м. Юсеин баба и ръка от обекта в м. Под Чала, както и фрагмент от каменна тесличка от праисторическото селище в м. Кабак тарла. От селището в м. Юсеин баба произхождат дъна и стени от транспортни амфори, фрагменти от съдове покрити с черен фирнис от КЖЕ, както и такива с червен лак от римския период. От материалите от средновековието най-атрактивен е фрагментът от т. нар. „тюркоазена ислямска керамика" от XII – XIII в. от обекта в м. Под Чала.

Постигнатото в резултат от теренните издирвания с LiDAR заснемането на Чала има няколко измерения. На първо място придобитите умения за анализ на LiDAR изображения са основа за подобра работа в бъдеще за идентифицирането на археологически обекти в гористи местности, респективно – до по-ефективно провеждане на издирвания с ГИС приложения в терени с ниска видимост. Важен резултат е и попълването с нови данни на археологическата карта, а регистрираните обекти обогатяват картината на селищния живот в района през различните исторически периоди. Не на последно място въвеждането в АИС АКБ и прецизирането на границите на обектите ще подпомогне опазването на богатото културно наследство на тази част от Източните Родопи.

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF CHALA MASSIF, STAMBOLOVO MUNICIPALITY, EASTERN RHODOPES

Georgi Nekhrizov, Julia Tzvetkova, Veronika Gencheva

The studied region covered an area of 25.9 km^2, encompassing the Chala Massif and surrounding area in Stambolovo municipality. The Chala Massif is a limestone hill ridge lying in the northeastern parts of the Rhodopes. A geodatabase was created, including data from Airborne LiDAR (performed in 2018), topographic maps, areal images, known archaeological sites as well as descriptive data from publications. Based on the LiDAR data, several DTMs were generated, representing hillshaded relief from different angles. They were analyzed in GIS, compared with topographic maps and areal images. As a result ca. 400 features of archaeological interest were detected. The field survey included visiting the marked features and verifying the data for their assumed type. The applied survey methodology was according the GIS-aided field surveying techniques.

An area of 3.58 km^2 was covered, 1.29 km^2 by intensive survey, and the rest – according to the methods for adverse terrain surveying. Fifty-three sites from different chronological periods and types were registered (Fig. 1 – 3).

№ 44. ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ЗА ВЕРИФИКАЦИЯ НА РЕЗУЛТАТИ ОТ ВЪЗДУШНО ЛАЗЕРНО СКАНИРАНЕ (AIRBORNE LIDAR) В ИЗТОЧНИТЕ РОДОПИ

Пламен Георгиев, Христо Попов

Проведените през 2018 г. теренни издирвания са опит за надграждане на придобитите от екипа в течение на последното десетилетие данни. На базата на анализа на наличната предварителна информация бяха избрани три микрорегиона, които да бъдат изследвани с помощта на съвременни недеструктивни методи – въздушно лазерно сканиране (Airborne LiDAR) и последващо верифициране на получените резултати. Като обща характеристика на посочените микрорайони следва да се отбележи, че те са били обект на предварителни обсервации през периода 2011 – 2017 г. с цел издирвания на следи от древни рудодобивни дейности.

Стремци

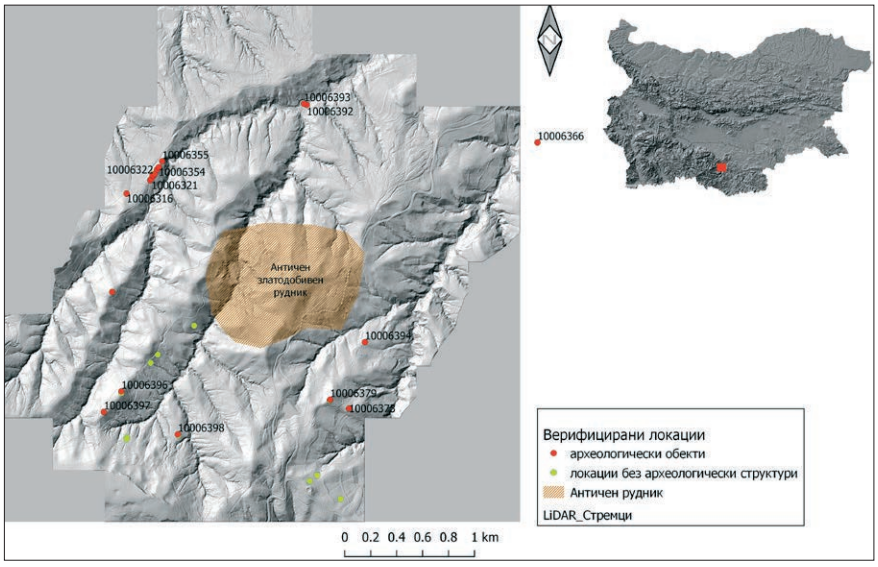
Полигонът, който бе сканиран чрез LiDAR, е разположен в землищата на селата Стремци и Рани лист, общ. Кърджали, и е с площ 10,79 кв. км. Обхваща пет издължени планински рида с посока СИ – ЮЗ между двете села. В границите на полигона бе включен античният златоносен рудник ЮЗ от с. Сремци с цел да се идентифицира наличието на евентуални сателитни структури, свързани с древния рудодобив и синхронното обитаване, останали скрити при по-ранните теренни издирвания по при-

чина на затруднени достъп и видимост. При анализа на генерирания дигитален модел на релефа бяха набелязани 29 локации, в които с голяма доза увереност можеше да се предполага човешка дейност в миналото.

Характерът на терена наложи използването на екстензивен метод на теренно издирване. Бяха идентифицирани и регистрирани 20 нови археологически обекта (обр. 1). Количествено преобладават надгробните паметници – 15 могили, като осем от тях са групирани в могилен некропол. Следват единичните постройки – три. Селищата и светилищата са представени с по един обект. С изключение на селището, което вероятно е съществувало през периода на Ранното средновековие, за датировката на останалите обекти може да се предположи една по-ранна дата, близка до функционирането на античния златоносен рудник.

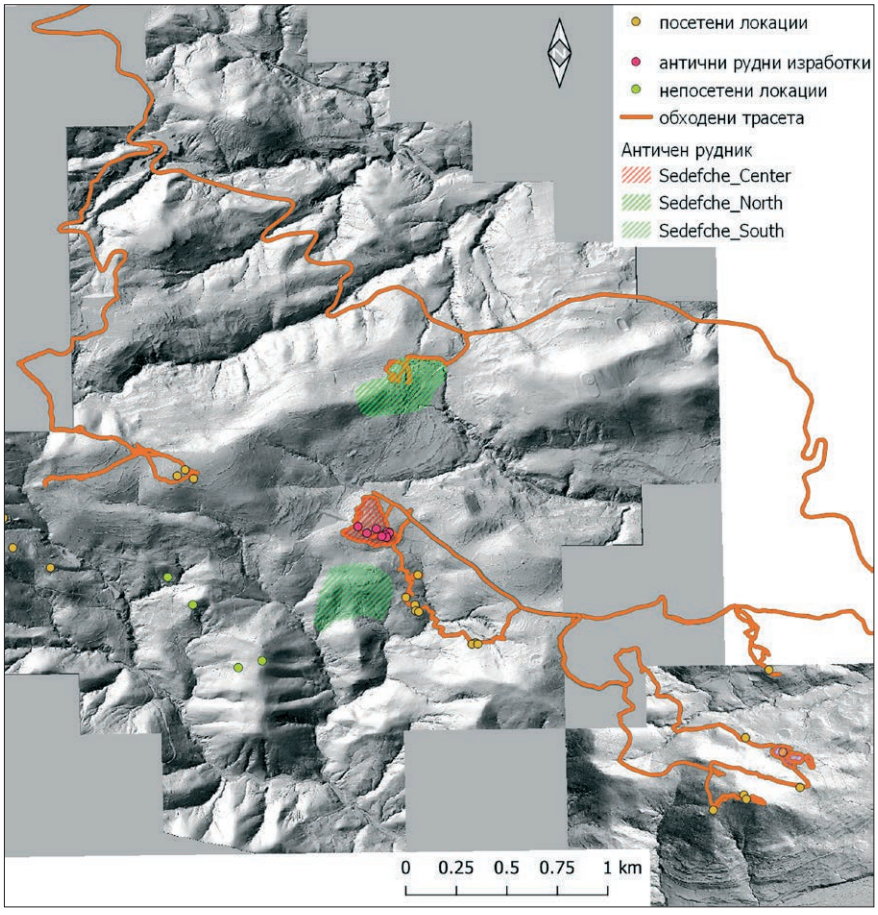
Седефче

Теренът, върху който е направено въздушно лазерно сканиране в района на с. Седефче, обхваща два полигона с обща площ 15,4 кв. км. Те попадат в землищата на селата Седефче, Ралица, Звездел, Конче, Метлика и Рибино, общ. Момчилград. Предварителните геоложки и археологически теренни издирвания показват наличието на многобройни останки от стара рудодобивна дейност, както и на редица други разнообразни археологически обекти, разположени в непосредствена близост. Характерът на релефа и тук наложи екстензивен метод на обхождания. Теренните издирвания, свързани с верификацията на данните от LiDAR сканирането, позволиха откриването на нов участък от античния

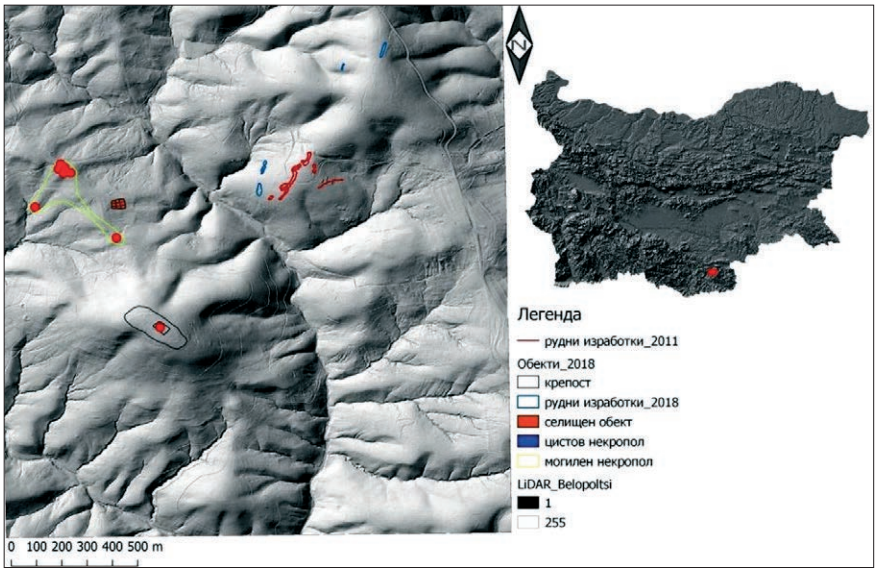
Обр. 1. Проучвания чрез LiDAR при с. Стремци. Верифицирани археологически обекти около античния златоносен рудник

Fig. 1. LiDAR survey near Stremtsi village. Verified archaeological sites around the Ancient gold mine

Обр. 2. Полигони, обследвани чрез LiDAR, при с. Седефче. Нов участък от античния рудник, регистриран при верифициране на данни от LiDAR

Fig. 2. LiDAR polygons at Sedefche. New section of the Ancient mine, registered during LiDAR data verification

Обр. 3. Проучвания чрез LiDAR при с. Белополци. Верифицирани археологически обекти и нови участъци на древния златоносен рудник

Fig. 3. LiDAR near Belopoltsi village. Verified archaeological sites and new sections of the Ancient gold mine

рудник при с. Седефче. Той се състои от места за открит добив, които на терен изглеждат като негативни форми (рупи), оградени от повърхностни скални проявления с отнемания и от подземни галерии, за които на повърхността свиделстват обрушените сводове на входните им пространства. Новооткритият участък от античния рудник, заедно с прилежащия отвал, заема площ от около 50 дка и се развива по ЮИ склон на ниско възвишение.

Като част от верификацията на данните от LiDAR сканирането бе актуализирана информацията за крепостта, разположена на вр. Асар тепе, отстояща на около 1 км ЮИ от последните къщи на с. Седефче. Обектът е регистриран в АИС АКБ през 1992 г. Беше установено наличието на различни допълнителни елементи от фортификацията на обекта, както и съоръжения в заграденото пространство. Резултатите от теренните издирвания в района на с. Седефче бяха допълнени с регистрацията на средновековни селищни структури, разположени в СИ подножие на вр. Асар тепе (обр. 2).

Белополци

Първите сведения за наличие на следи от стари рудни изработки в района на с. Белополци са е от 20-те години на миналия век, а целенасочените теренни археологически издирвания датират от 2011 г. Резултатите от теренната проспекция категорично определяха Попско-Белополското рудно поле като важен регионален ресурсен източник в поминъка на хората в древността. В процеса на верифициране бяха регистрирани седем нови рудни изработки, като общият им брой до момента става 20 (обр. 3). Новооткритите рупи имат същите характеристики като досега известните – овални негативни форми с близки размери. Разположени линейно близко една до друга, те следват посоката на орудяването и образуват поредица от хлътвания на терена с дълбочина до няколко метра.

На 800 м ЮЗ от древния рудник се намира вр. Ада тепе. Изображението от въздушното лазерно сканиране на повърхността ясно показа наличието на укрепен обект на платовидното му било. Крепостната стена огражда целия периметър на заравнения връх с обща площ 28 дка. Втора, вътрешна стена, обособява най-издигнатата част на билото, като оформя своеобразна акрополна част. Иманярските намеси са незначителни. Откритите керамични фрагменти хронологически могат да бъдат отнесени към два периода – РЖЕ и Античност, като за момента остава неясно доколко двете крепостни стени са синхронни или диахронни.

В СЗ подножие на вр. Ада Тепе бе регистриран могилен некропол, който се състои от седем могили. Пет от тях са в непосредствена близост и образуват ядрото на некропола, докато другите две са отдалечени на около 300 м в ЮЗ и ЮИ посока. Всички те са ясно различими на растерното изображение, генерирано от въздушното лазерно сканиране. При теренната верификация на тези данни в северната периферия на могилния некропол бе идентифициран и цистов некропол.

Обследваните през 2018 г. полигони обхващат територията на три рудни полета, експлоатирани от хората в древността. В географския обхват на проучването бяха посетени 78 предварително планирани локации. Теренната им верификация позволи регистрацията и документирането на 40 нови археологически обекта. Обработката и анализа на данните показва гъста мрежа от синхронни сателитни обекти.

AIRBORNE LIDAR-GUIDED FIELD SURVEY IN THE TERRITORY OF EASTERN RHODOPES

Plamen Georgiev, Hristo Popov

Stremtsi

10.9 km^2 large polygon was scanned by LiDAR. The data verification provided information about 20 newly found sites (Fig. 1). The burial mounds comprised the highest number of the sites (15). They were followed by the single buildings (3). The settlements and sanctuaries were represented by 1 site. Except the settlement, all sites can be dated to a period close to the time of the functioning of the Antique mine.

Sedefche

Two polygons with area of 15.4 km^2 were covered by LiDAR. The data verification allowed to discover a new section of the Antique mine. The results of the survey were complemented by the registration of medieval settlement structures situated in the foothills of Asar tepe Peak (Fig. 2).

Belopoltsi

The data verification from the LiDAR survey provided information about 7 remains of mine activities. The total number of the registered remains of mine activities reached 20 (Fig. 3). A fortified structure was documented to the southwest of the Antique mine, on the ridge of the Ada Tepe Hill. The pottery sherds were dated to the Early Iron Age and the Antiquity. Two cemeteries, one of them comprising 7 burial mounds and the other comprising cist burials were documented in the foothill of Ada Tepe.

ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ

GEOPHYSICAL SURVEYS

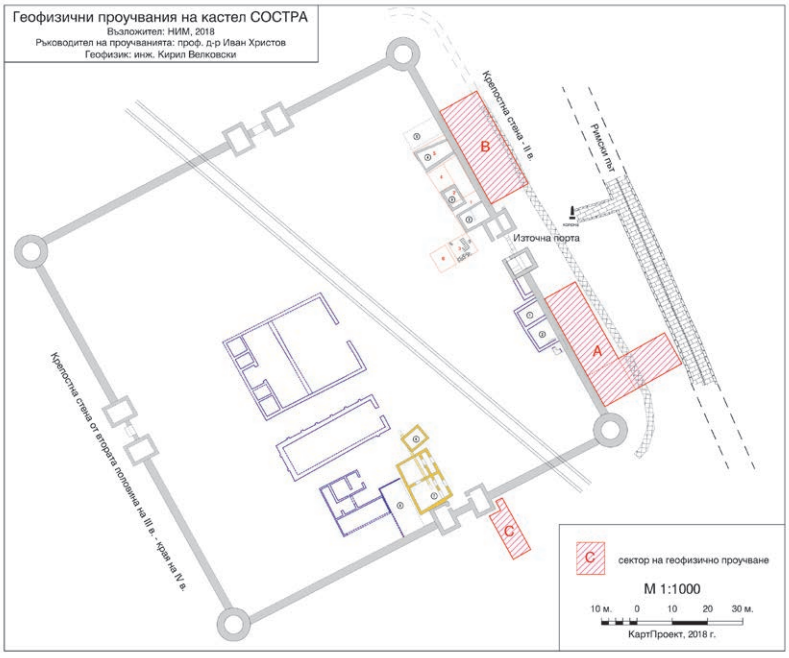
№ 45. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА КАСТЕЛА СОСТРА ПРИ С. ЛОМЕЦ, ОБЩ. ТРОЯН

Иван Христов, Кирил Велковски

Сред последните важни открития на територията на римския военен лагер Состра на пътя Ескус – Филипополис е откриването на най-ранната каменна крепостна стена на укреплението, изградена по всяка вероятност от войниците на Втора матиакска кохорта през втората половина на II в. Източната стена е широка близо 1,9 м и е била с приблизителна дължина 130 м. На юг тя е правила завой с добре видима чупка. През 2011 г. се изказва предположението въз основа само на теренни наблюдения, че на източния ѝ фронт е имало две правоъгълни кули. Стената е разкрита със запазена дълбочина в субструкция от 0,40 до 1 м. Изградена е с речни средно големи камъни на калова спойка. Ранният лагер на Состра носи всички белези на крепостното строителство от времето на Траян – Хадриан. Ъглите на разкритата източна крепостна стена от втората половина на II в. са дъговидно извити. Предполагаемите правоъгълни кули на тази стена са от вътрешната страна на укреплението, но тяхното съществуване е хипотетично и поради повдигната вече дискусия в научната литература за характера на спомената стена са предприети геофизични проучвания с цел да се установи, както наличието на кули, така и на други структури западно от стената (Христов 2011; Торбатов 2012).

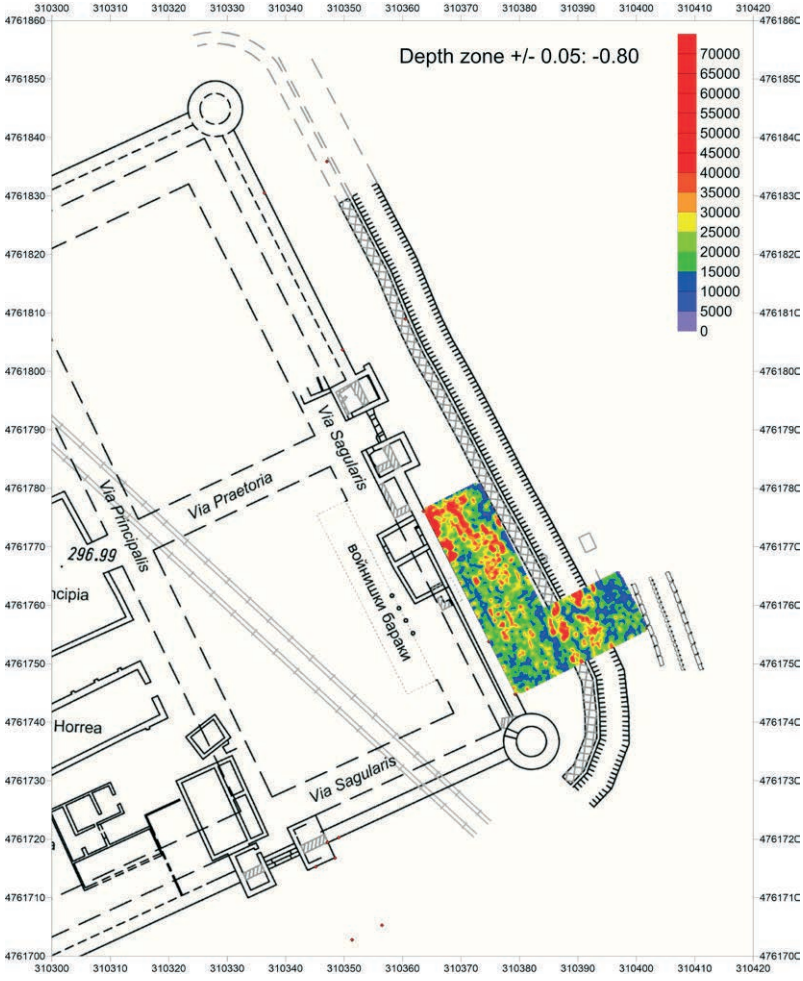
Проучването е закономерно и планово продължение на археологическите разкопки и е междинен етап към стартиране на цялостно археологическо проучване в пространството между стената и тази от III в. Целта на изследването е осъществяване на геофизично проучване чрез георадар на площ от 1000 м^2.

Геофизичните работи са проведени в рамките на един ден от инж. К. Велковски. Те обхващат основно източната зона на кастела Состра. Заложени са три сектора (обр. 1).

Обр. 1. План на проучванията

Fig. 1. Plan of the studies

Обр. 2. Сектор А

Fig. 2. Sector A

Сектор А обхваща площ от 550 кв. м. Той е ситуиран между югоизточната кръгла кула на кастела от III в. и южната фланкираща кула на главната порта на укреплението. На изток достига ранната стена на лагера. По начало сектора има издаване с 5 м на изток в крайния югоизточен ъгъл и така той придобива форма на буквата Г.

Сектор В обхваща площ от 375 кв. м и е разположен между северната фланкираща кула на главната порта на източната крепостна стена и североизточната кръгла кула на Состра. На изток граничи до средата на трасето на ранната стена.

Сектор С обхваща тясно пространство от 5,60 м с дължина 15 м южно от източната фланкираща кула на южната порта на крепостта. Секторът е ограничен на изток от сервитута на жп линията, а на запад достига до средата на въпросната фланкираща кула.

Всички сектори на място са разграфени с въжета на линии с широчина 1 м. Именно там преминава георадарът.

В резултат на проучването е доказано продължението на ранната стена североизточно от северната фланкираща кула на главната източна порта на кастела от III в., както и южно от южната порта на укреплението. Забелязани са структури в сектор А, които са предпоставка за по-мащабно проучване чрез разкопки през следващата археологическа кампания. Всички документирани структури са ситуирани на дълбочина от сегашния терен до 1,5 м (обр. 2).

Литература

Христов 2011: Ив. Христов. Кастелът Состра на пътя Ескус – Филипополис. Строителни периоди в изграждането на укрепения лагер и неговото развитие от II до V век. – Известия на НИМ, 23, 2011, 60 – 81.

Торбатов 2012: С.Торбатов. Гарнизонът на Сексагинта Приста. – Известия на Регионален исторически музей Русе, XV, 2012, 111 – 132.

GEOPHYSICAL SURVEY OF THE CASTELLUM OF SOSTRA IN THE TERRITORY OF LOMETS VILLAGE, TROYAN MUNICIPALITY

Ivan Hristov, Kiril Velkovski

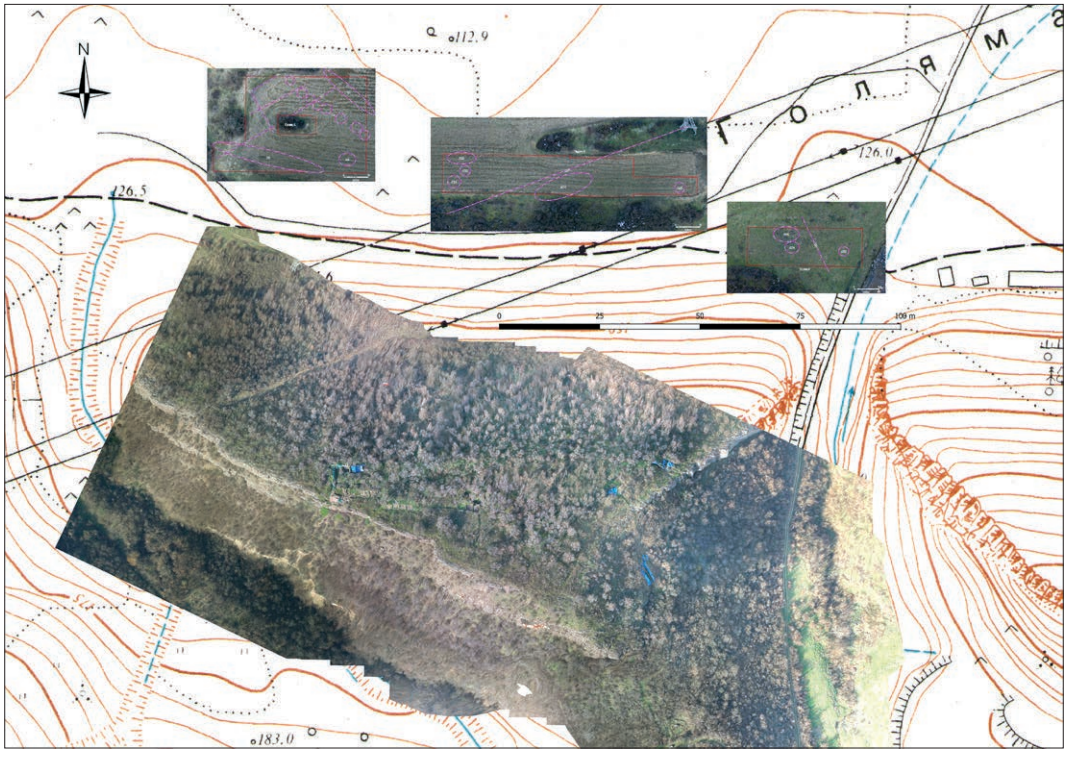
The survey was a regular and planned continuation of the archaeological excavations and was an intermediate stage before starting a complete archaeological research in the space between the wall from the 2nd c. and the one from the 3rd c. The aim of the study was to carry out a geophysical survey with an area of 1000 m^2. The geophysical survey was carried out within one day by engineer Kiril Velkovski (Fig. 1).

As a result of the research, it was proved that the early wall continued northeast of the northern flanking tower of the main eastern gate from the 3rd c. as well as to the south of the southern gate of the fortress. Structures were identified in sector A, which was a prerequisite for a larger exploration through excavations in the next archaeological campaign. All documented structures were located at a depth of up to 1.5 m from the current terrain (Fig. 2).

№ 46. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТИ В М. ТЕМНИ ГРАД – СЕВЕРНО ПОДГРАДИЕ НА КРЕПОСТТА РЯХОВЕЦ, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ПЪРВОМАЙЦИ, ОБЩ. ГОРНА ОРЯХОВИЦА

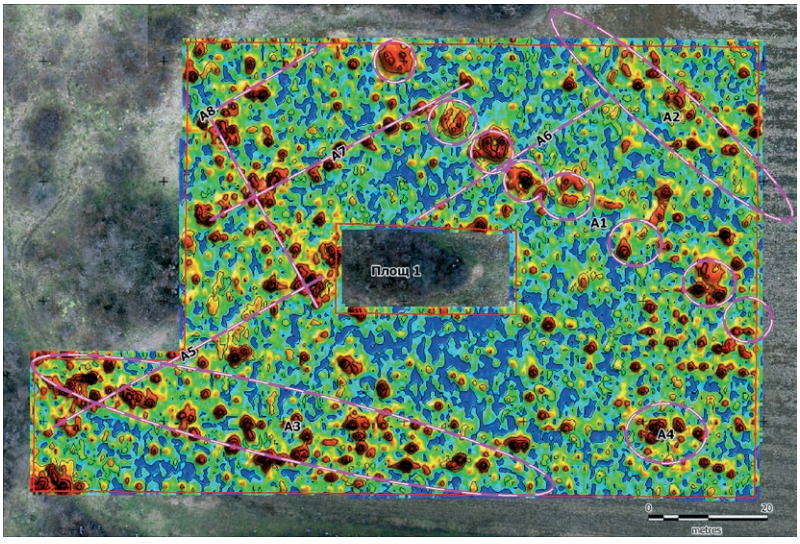
Илиян Петракиев, Християн Цанков

През 2017 г. са проведени теренни издирвания в общ. Горна Оряховица и в частност около средновековната крепост Ряховец. Локализирани са нови и са обновени в АИС АКБ съществуващите до този момент археологически обекти (Петрунова, Петракиев 2018). Един от тях е т. нар. още от К. Шкорпил „Темни град“ в северното подножие на Средно бърдо, върху което се намира среднове-

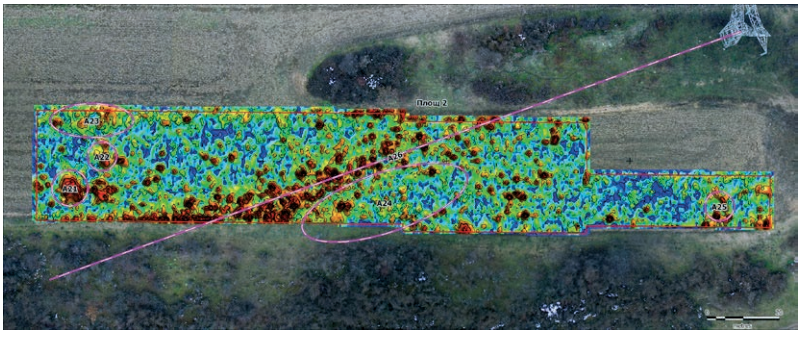
Обр. 1. Ортофото заснемане на средновековната крепост Ряховец и проучваната площ, наложени върху карта с М 1:5000

Fig. 1. Orthophoto of the medieval fortress Ryahovets and the explored area, with 1:5000 scale map

Обр. 2. Площ 1 с регистрираните аномалии (Хр. Цанков)

Fig. 2. Area 1 with the anomalies (Hr. Tsankov)

Обр. 3. Площ 2 с регистрираните аномалии (Хр. Цанков)

Fig. 2. Area 2 with the anomalies (Hr. Tsankov)

ковната крепост Ряховец (Шкорпил 1910, 149). Жилищен квартал е регистриран още през 1977 г. при изкопни дейности за строителството на асфалтова база. То е извършено без уведомлението на ИМ – Горна Оряховица. Разрушени са няколко помещения, като са отбелязани наличието на зидове, средновековна битова керамика и монети от XIII – XIV в., без повече информация (Бъчваров 1983, 208 – 209).

Данните от последните археологически проучвания на крепостта Ряховец (2014 – 2018 г.) показват прекъсване на обитаването след 1257 г. Това поставя редица въпроси относно хоризонталната стратиграфия на обекта и локализирането на подградия или селища, където е продължил животът след тази дата. Решаването им провокира необходимостта от недеструктивно геофизично проучване северно от крепостта, преди извършването на археологически разкопки. Такова е проведено в периода 14 – 21 октомври 2018 г. Изследването е направено с два магнитометъра, като са проучени 15,15 дка, разделени на три площи, които са съобразени с данните от ГИС и с планквадратната мрежа (обр. 1). С първия магнитометър е работено в режим „градиентометър с непрекъснат запис“, а вторият е използван като базова станция. Във всяка една от трите площи измерванията на геомагнитното поле са осъществени по успоредни профили, отстоящи на 1 м един от друг чрез зигзагообразно обхождане по оста И – З.

Площ 1 попада в обработваема нива. Геомагнитните измервания са извършени по 77 профилни линии с обща дължина 7510 м, като покритата с измервателни точки площ възлиза на 7,25 дка (обр. 2). Ясно се отделя поредица от изометрични аномалии, наредени СЗ – ЮИ, обозначени като аномалия А1. Успоредно на тях в СИ ъгъл на площта се проследява линейна аномалия с понижени стойности, последвана от серия от максимуми със същата ориентация, обозначени като А2. Антропогенният произход на А1 и А2 е напълно вероятен, като е възможно при А1 да става въпрос за поредица от конструкции (пещи, изгорели сгради, ями с горял запълнител или др.), докато А2 може да е свързана с някакъв вид линейно съоръжение (запълнен канал, ров или останки от др. линейна структура). Аномалия А3 е представена от серия максимуми, които оформят начупена линия. Възможна е връзка с А4, която е маскирана в обширна положителна аномалия, вероятно с геоложки произход. Не е изключено двете аномалии да са причинени от геоложки особености на средата. Няколко допълнителни линейни форми (А5, А6, А7 и А8) са отбелязани при интерпретацията. Техните причинители могат да бъдат както антропогенни (останки от линейни структури, канали и др.), така и геоложки (пукнатини в масива, жили и др.).

Втората площ е И от първата в същата обработваема нива, като попада под трасето на далекопровод с високо напрежение. Тя е изследвана с 33 профилни линии. Общата дължина на измерванията е 5400 м, а площта е 5,2 дка (обр. 3). В нея се наблюдават шест аномални зони. Аномалия А21 се очертава в най-западната част на площта. В аномалното геомагнитно поле тя се характеризира с добре изразен максимум от Ю и симетрично разположен на максимума минимум от С. Формата и интен-

зитета на аномалията подсказват за наличието на плитко разположен железен предмет, не по голям от 1 м в дължина. Северно от нея са локализирани аномални участъци А22 и А23. Възможно е те да са свързани, като вероятно произходът им е геоложки. Не е изключено да става въпрос за продължение на аномалия А4 от площ 1. Обширен участък А24 се локализира в централната част на площта. Представлява продълговата положителна аномалия, която вероятно има геоложки произход или е свързана с влияние на електропровода, минаващ в непосредствена близост. Няколко слабо изразени аномалии са обединени в А25. Тя се намира в най-източния участък на площ 2. Вероятно този ефект е свързан с наличие на някакъв вид феромагнитен предмет или отпадък. През централната част на площта са регистрирани серия аномалии, оформящи линейна мозаечна структура, обозначена като А26, която съвпада с трасето на електропровода.

Площ 3 попада в пасище до пътя, водещ към главната порта на крепостта и е покрита с 31 профила с единична дължина 90 м. Общата дължина на профилите е 3100 м, а площта е 2,7 дка. Тя е разделена на два подучастъка от преминаваща И от централната му част линейна аномалия А34. Произходът на А34 е геоложки, като най-вероятно по този начин се очертава граница между две геоложки формации.

Аномалия А31 наподобява по характер аномалия А21 от площ 2. Най-вероятно е причинена от железен смутител със сравнително големи размери. Северно от А31, очертана като А32, е отбелязана обширна зона, включваща множество малки аномалии, които вероятно са свързани с човешка дейност, но имайки предвид наблюдаваното на терен, вероятно става въпрос за съвременни отпадъци. В източния подучастък се наблюдава по-малка изометрична аномалия А33, която се свързва с железен предмет или огнище. В непосредствена близост се очертават множество по-дребни аномалии, които не са отбелязани на картите. Те може да са причинени от зарити под земята отпадъци или пръснати останки от структура.

Литература

Бъчваров 1983: И. Бъчваров. Средновековната крепост Ряховец при Г. Оряховица. – В: Велико Търново и Великотърновският край през вековете. Велико Търново, 1983, I, 207 – 215.

Петрунова, Петракиев 2018: Б. Петрунова, И. Петракиев. Теренни издирвания в община Горна Оряховица. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 587 – 589.

Шкорпил 1910: К. Шкорпил. План на старата българска столица Велико Търново. – ИБАД, 1910, 1, 121 – 154.

GEOPHYSICAL SURVEY IN TEMNI GRAD LOCALITY – THE NORTHERN SUBURB OF THE RYAHOVETS FORTRESS, PARVOMAYTSI VILLAGE, GORNA ORYAHOVITSA MUNICIPALITY

Iliyan Petrakiev, Hristiyan Tsankov

The survey was carried out with two magnetometers. The explored area was 1.52 ha, divided into three parts (Fig. 1).

In area 1 (Fig. 2) series of isometric anomalies A1 were detected, which could indicate presence of different constructions (kilns, burned down buildings, pits, etc.). Alongside those, we could track A2, which might be related to some kind of linear construction (filled channel, ditch or linear structure). A3 and A4 were supposed to have geological origin, A5 – A8 could have both anthropological (remains from linear constructions, channels, etc.) or geological origin.

In area 2 (Fig. 3), A21 was probably due to the presence of a metal object; A22, A23 and A24 are with geological origin. There were a few weaker anomalies united in A25 and A26 coincided with a power line.

Area 3 was divided into two subsections by the linear anomaly A34 which was of geological origin, and which crossed the area to the east from its central part. A31 – A33 might be caused by modern disruptions of the terrain.

№ 47. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ С. КАРДАМ, ОБЩ. ГЕНЕРАЛ ТОШЕВО

Боян Тотев, Добри Добрев, Християн Цанков, Атанас Кисьов

Село Кардам се намира в Южна Добруджа до българо-румънската граница. В землището му е регистриран голям некропол от римския период (Тотев, Добрев 2016). Гробните съоръжения са цисти, изградени от големи каменни плочи. Върху тях са издигнати могилни насипи с различна височина, която не надхвърля 2 м. Днес те са силно обезличени и разрушени, поради интензивната земеделска обработка на терена и иманярски „проучвания". През 1980 г. тук е била разкрита каменна гробница, погребалният инвентар на която е постъпил в РИМ – Добрич. При допроучване на съоръжението от Ив. Василчин е установен обредът кремация и датировка края на II – първата половина на III в. (Василчин 1983). Впоследствие, каменните блокове са пренесени и реконструирани в двора на ИМ – Генерал Тошево (обр. 1).

Обект на извършеното през 2018 г. геофизично проучване бе друга подобна могила, обозначена под № 2. Целта беше да бъде локализирано намиращото се под нея съоръжение, както и получаване на първични данни за неговия характер и структурата на могилния насип.

Геофизичното проучване на могилата беше извършено от гл. ас. д-р Хр. Цанков и Ат. Кисьов от Минно-геоложкия университет „Св. Иван Рилски". Проучваната площ бе ограничена в квадрат с размери 50 на 50 м с ориентация на страните по посоките на света. В центъра на квадрата попадаше територията на могилния насип. В началото беше извършено аерофотозаснемане на могила 2 и територията на некропола като цяло. Установено бе, че съоръжението попада приблизително в центъра на могилния некропол, където той е най-висок и най-добре запазен. Самото геомагнитно прочуване бе извършено върху цялата площ на квадрата. Територията му бе покрита от успоредни геомагнитни профили, отстоящи на разстояние 1 м един от друг. Използвани бяха два магнитометъра. Първичният анализ на геомагнитните данни и направените изводи дадоха насока за проектиране на два електросъпротивителни профила за локализиране на гробното съоръжение. Използвана беше измервателна коса с 24 електрода, свързани с многожилен кабел. Извършените проучвания и техният анализ даде следните резултати:

Обр. 1. Каменна гробница от Кардам в двора на ИМ – Генерал Тошево

Fig. 1. A stone tomb from Kardam village placed in the yard of the History Museum in General Toshevo

- локализирана беше формата, характерът и размерите на могилния насип, установено беше наличието на околовръстен ров на могилата.

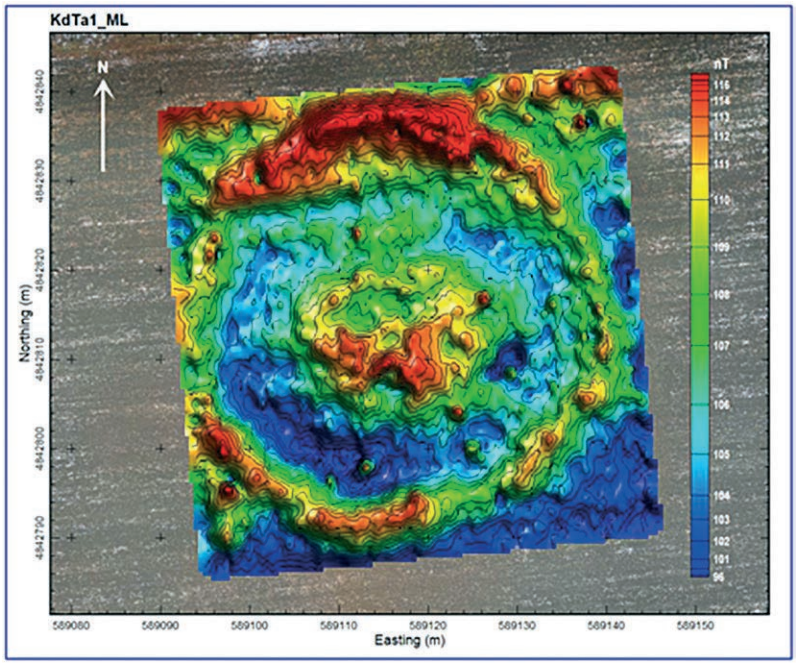
- локализирано беше каменно съоръжение с правоъгълна форма, ориентирано приблизително в посока С – Ю, намиращо се на дълбочина 1,50 м непосредствено преди сегашния център на могилата.

- локализирана беше площадка (?) за извършване на кремации (?)
- установени бяха местата на няколко големи железни предмета в могилния насип (обр. 2).

Литература

Василчин 1983: И. Василчин. Могилни погребения от Толбухински окръг. – Известия на народния музей Варна, 19(34), 1983, 82 – 93.

Тотев, Добрев 2016: Б. Тотев, Д. Добрев. Издирване на археологически обекти в община Генерал Тошево. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 844 – 887.

Обр. 2. Карта на редуцираното към полюс аномално геомагнитно поле

Fig. 2. Map of the pole-reduced anomalous geomagnetic field

GEOPHYSICAL SURVEY OF MOUND NECROPOLIS IN THE TERRITORY OF KARDAM VILLAGE, GENERAL TOSHEVO MUNICIPALITY

Boyan Totev, Dobri Dobrev, Hristiyan Tsankov, Atanas Kisyov

The burial structures in this necropolis were cysts made of large stone slabs (Fig. 1). Mounds with different height were built upon them, but not exceeding 2 m. The subject of the geophysical survey carried out in 2018 was the largest and best preserved tumulus in the necropolis. The aim of the research was to locate the burial structure underneath, as well as to obtain primary data on its nature and the structure of the mound. Geomagnetic study outlined the shape, character and dimensions of the site. There was a ring ditch around the mound. A stone structure with rectangular shape, oriented approximately north – south, at a depth of 1.50 meters just before the present-day center of the mound had been located. It was assumed that this had to be a ground (?) for cremation (?); several large iron objects were also detected in the mound (Fig. 2).

№ 48. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ХАЛКОЛИТЕН УКРЕПЕН ОБЕКТ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. НЕНОВО, ОБЩ. ПРОВАДИЯ

Петър Лещаков, Християн Цанков

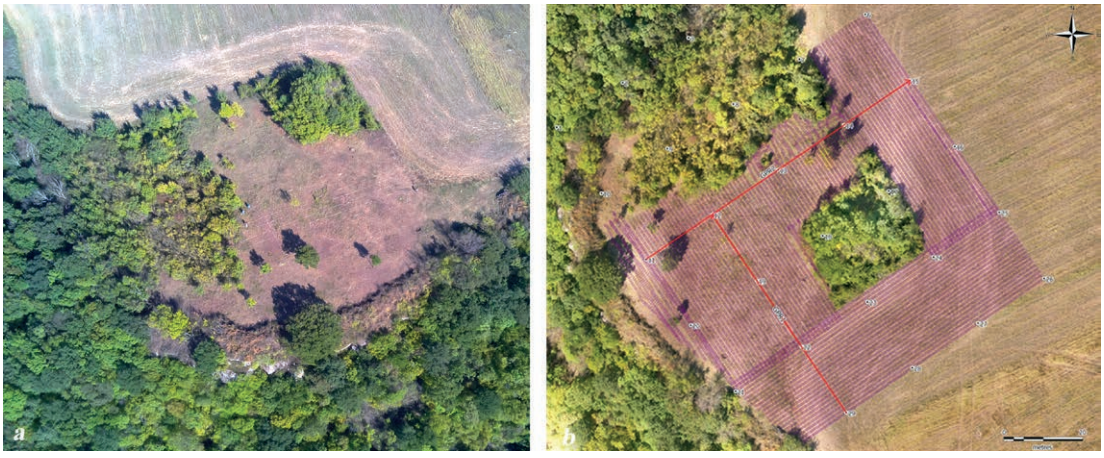
В периода 17 – 22.09.2018 г. по договор между Министерството на културата и НАИМ – БАН бе извършено недеструктивно геофизично проучване на халколитен обект с вероятно каменно укрепление, попадащ в землището на с. Неново, общ. Провадия. То се реализира от екип с научен ръководител П. Лещаков (НАИМ – БАН), геофизик гл. ас. д-р Х. Цанков (МГУ „Св. Иван Рилски“) и членове: Н. Христов (ИМ – Провадия), С. Трифонов (ИМ – Провадия) и Г. Самичкова.

Укрепеният обект, обявен за паметник на културата с местно значение от Късната античност (ДВ 1968, бр. 16), е разположен в северната периферия на Провадийското плато. Той е локализиран и изследван недеструктивно при теренно издирване през 2017 г. (Лещаков и др. 2018, 605). Разположен

е върху естествено укрепено платовидно възвишение, заобиколено от северозапад и югозапад от дълбоки дерета с притоци на р. Провадийска (обр. 1a). Заема площ от ок. 4 дка и има неправилна правоъгълна форма. От повърхността му е събран богат подемен археологически материал, свидетелстващ за обитаване през средния халколит и късната римска епоха. По североизточната и югоизточната му периферия са регистрирани каменни струпвания и разсипи, маркиращи вероятно трасетата на укрепителни съоръжения. Топографската характеристика на обекта и направените наблюдения в профили на иманярски изкопи дават основание за реинтерпретация на датировката му и разглеждането му на този етап на проучване като укрепено селище от средния халколит, препокрито от по-късно обитаване.

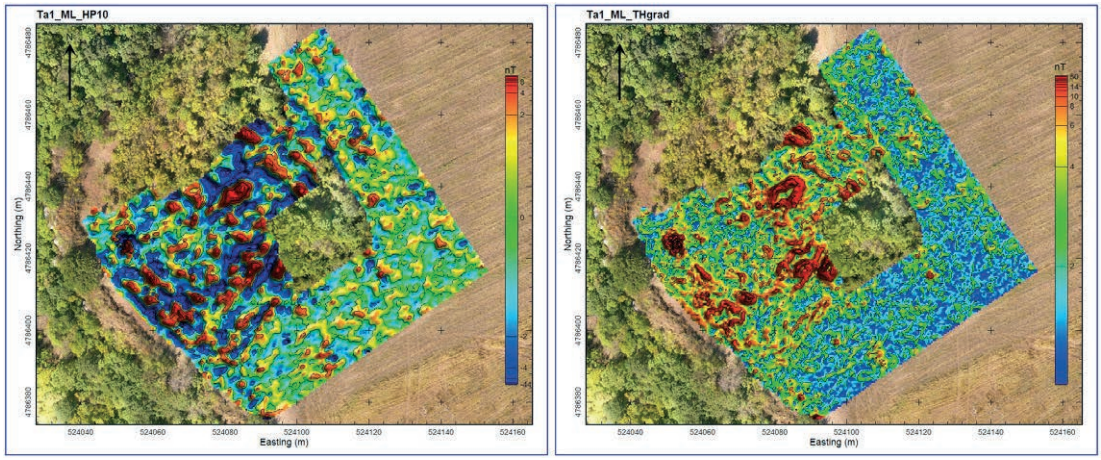
В началния етап на изследването през 2018 г. е извършено почистване на голяма част от археологическия обект от гъсто покриващата го дървесна, храстова и тревиста растителност. В предвидената за проучване площ е извършено тахиметрично заснемане и положена план-квадратна мрежа със страна на квадрата 20 м. Археологическият обект и околният терен (на площ от 90 дка) е заснет с радиоуправляем квадрокоптер, вследствие на което е изготвена въздушна фотограметрия.

При геофизичното изследване на обекта са използвани геомагнитен и георадарен метод. Чрез протонен градиентометър модел GSM-19TGW и базова станция за полеви измервания на тоталния вектор на магнитното поле на Земята GSM-19 v7.0 е направена геомагнитна снимка на площ от ок. 5 дка. Тя е проведена по мрежа от разположени през 1 м успоредни профили с различни ориентации поради спецификите на терена (обр. 1b). Георадарните изследвания са направени с георадарна система тип

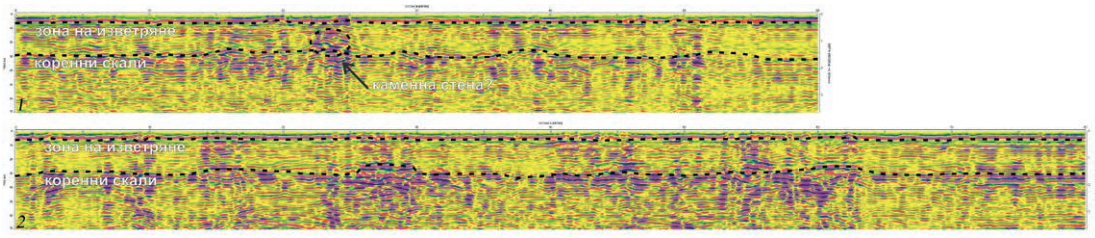
Обр. 1. Халколитен укрепен обект в землището на с. Неново: a – въздушна снимка от северозапад, b – план на геомагнитното проучване и георадарните профилни линии

Fig. 1. Chalcolithic fortified site in the territory of Nenovo village: a – aerial view from northwest, b – plan of the geomagnetic prospecting and the GPR profiles

Обр. 2. Карти на редуцираното към полюс геомагнитно поле и хоризонталния градиент на геомагнитното поле

Fig. 2. Maps of reduced to the pole geomagnetic field and of the horizontal gradient of the geomagnetic field

Обр. 3. Интерпретирани радарграми по профилна линия 1 и 2.

Fig. 3. Interpreted radargrams of GRP Profiles 1 and 2.

UtilityScan произведена от Geophysical Survey Systems Inc. Извършени са по две перпендикулярни профилни линии преминаващи през представляващата най-голям интерес площ от обекта. Първият профил е с дължина 60 м и има направление югоизток – северозапад. Вторият профил започва от югозападния край на мрежата и следва направлението на план-квадратната мрежа с дължина 80 м от началото.

Картите, получени по данни от геомагнитните измервания на обекта, се характеризират с интензивни магнитни преходи и добре изразени аномални участъци. При анализа, фокусът е насочен към вертикалния градиент на геомагнитното поле, редуцираното към полюс аномално поле за първо ниво, аналитичния сигнал, както и разпределението на пълния хоризонтален градиент. Прави впечатление, че по-голямата част от магнитните аномалии са концентрирани в четириъгълен участък (обр. 2), обособен в западната част от проучваната площ, съвпадащ по граници със задигане на терена, струпвания на ломени камъни и концентрация на храстовидна и ниска дървесна растителност. Освен това аномалиите ограждат зоната с повишена концентрация на аномалии. Възможно е тези аномалии да са свързани с някакъв вид оградно или фортификационно съоръжение. Тъй като аномалиите се очертават чрез магнитни минимуми, не трябва да се изключва и геоложкия им произход.

На радарграмите е отделен един повърхностен хоризонт, вероятно свързан с културния пласт и втори слой, който се интерпретира като повърхнина на коренните скали (обр. 3). На метър 24 от радарграма по профил 1 се отделя аномална зона със сложна, наподобяваща парабола форма. Тази област съвпада със слабо забележимо линейно издигане в релефа на терена, както и с мястото на пресичане на аномалии, регистрирани по магнитни данни. Това дава основание да се счита, че аномалията е свързана линейна структура – вероятно каменен насип или стена.

Многопластовият характер на обекта и предполагаемото наличие на каменна архитектура, предава важно значение за евентуалната му роля в селищната система от V хил. пр. Хр., развивала се в района на Варненските езера, Провадийското и Авренското плато. Потвърждаването на халколитния произход на каменното укрепление е от основно значение за развитие на проблематиката на най-ранните каменни укрепления в Североизточна България и в бъдеще може да бъде направено чрез археологически разкопки. Местоположението и съхранената му автентичност благоприятстват стартирането на дългосрочна програма за предварително планирани археологически проучвания с възможности за добри научни резултати и експониране.

Литература

Лещаков и др. 2018: П. Лещаков, Г. Самичкова, Й. Илиева, Н. Христов, С. Трифонов, С. Жечева. Теренни издирвания в общини Провадия и Аврен. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 604 – 607.

GEOPHYSICAL SURVEY OF A CHALCOLITHIC FORTIFIED SITE NEAR NENOVO VILLAGE, PROVADIA MUNICIPALITY

Petar Leshtakov, Hristiyan Tsankov

A non-destructive field evaluation by geomagnetic and GPR prospection was carried out at a Chalcolithic fortified site located near Nenovo village in September 2018. The site was situated in the northern periphery of the Provadia plateau, on a naturally fortified hilltop (Fig. 1), surrounded by tributaries of Provadiiska river from southwest and northwest. An area of 0.5 ha was covered by the survey (Fig. 2). Magnetic data were collected along parallel profiles

with stations spacing 1 m as well as along two perpendicular GPR profiles of 60 and 80 m respectively (Fig. 3). Most of the detected anomalies fall in a roughly rectangular spot visible as a slight elevation of the terrain, with stone accumulations on the surface. The radargrams revealed a near-surface horizon, most probably linked to the cultural layer, and a second horizon interpreted as the bedrock surface. Profile 1 radargram exposed a complex anomaly zone which matched a slightly visible elevation of the surface, detected also as a linear magnetic anomaly and interpreted as a stone fortification wall.

№ 49. ГЕОРАДАРНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА КОНЦЕСИОННА ПЛОЩ „БРЕЗНИК“ ПРИ ГР. БРЕЗНИК

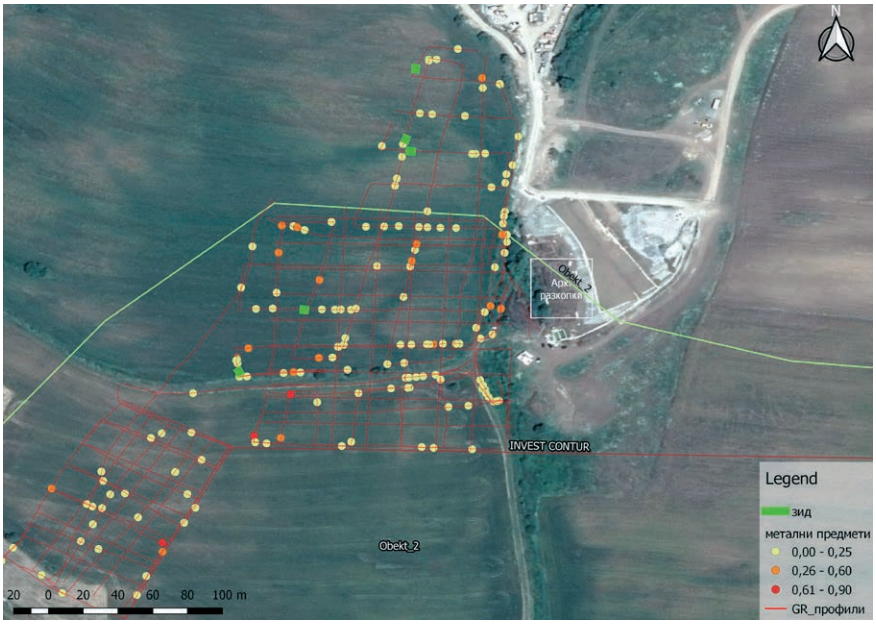
Пламен Георгиев, Никола Тонков, Георги Нехризов

Съгласно сключения анекс № 9 към рамков договор между НАИМ – БАН и „Трейс Рисорсиз“ ЕООД и по искане на инвеститора в периода между 12.03. и 05.04.2018 г. на територията на концесионна площ „Брезник“, находище „Милин камък“ се проведоха геофизични изследвания. Те бяха реализирани от фирма „Солитех“ АД чрез георадар IDS Opera Duo Ground Penetrating Radar с двойна честотна антена. Получените теренни данни са компютърно обработени от доц. д-р Я. Шопов чрез софтуер „Ouverture“.

В резултат на теренни издирвания през 2014 г. в концесионната площ са регистрирани пет археологически обекта от различни исторически периоди. Като мерки за опазване на обекти с номера 1, 2 и 4 са определени археологически разкопки (Кечева, Цветкова 2015).

През 2015 г. е извършено геофизично проучване в различни части на археологическите обекти. Геомагнитното картиране е обхванало цялата достъпна за проучване площ от общо 89,6 дка. Заключенията от анализа на резултатите подчертава „силно смутеното“ геомагнитно поле на картираните площи в рамките на регистрираните археологически обекти (Тонков, Нехризов 2016).

По инициатива на инвеститора „Трейс Рисорсиз“ ЕООД за корелация на данните от геомагнитното картиране беше проведено георадарно обследване. Основните му цели бяха установяване на евентуалното наличие на архитектурни останки или археологически находки в площите, подлежащи на разкопки. Мрежата от профили и площни измервания бяха планирани съобразно характера и хронологическата рамка на археологическите обекти (обр. 2).

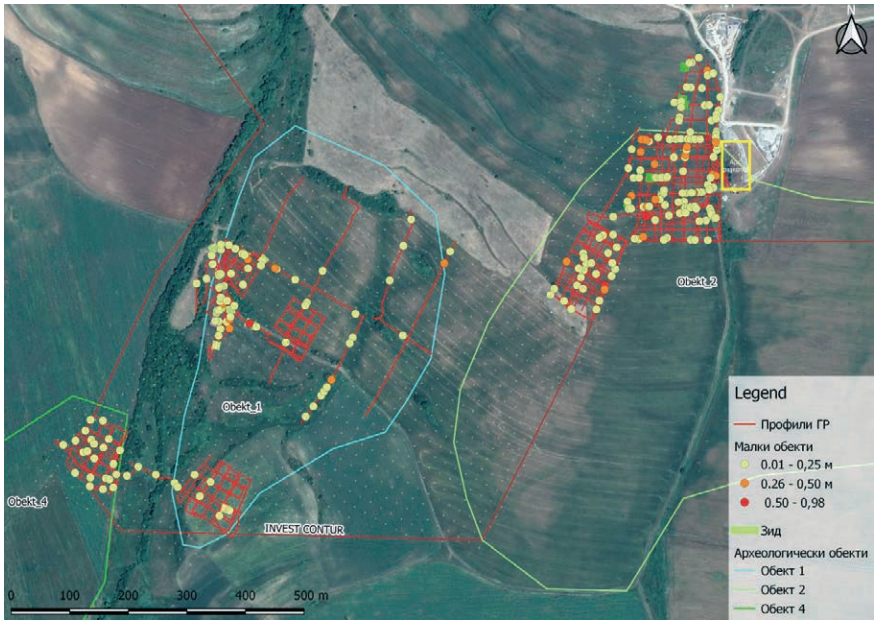
Обр. 1. Разположение на георадарните профили и регистрираните останки от зидове и малки метални предмети на различни дълбочини в Обект № 2

Fig. 1. Location of GPR profiles, registered remains of walls and small metal objects at different depths at Site 2

В ССИ част на обект 1 са направени десет георадарни профила с обща дължина 1873 м. По протежението на дългите профили са регистрирани шест аномалии, определени като „зидове“. В тази част от обект 1 са регистрирани над 60 метални обекта, от които 11 се намират след най-горния орен пласт на почвата на дълбочина под 0,25 м. Георадарни измервания са направени и в южния край на

обекта, където са извършени 31 линейни сканове с обща дължина 1988 м. В измерената площ е отчетено наличието на седем движими метални обекта с малки размери, които попадат в горния орен пласт.

Обект 2 е разположен е в ЮИ край на концесионната площ, като в нейните граници влиза З и СЗ му периферия. През 2016 г. и 2017 г. са проведени археологически проучвания под ръководството на В. Паунова (РИМ – Перник) в северната му част. Осъществените георадарни измервания са проведени непосредствено западно и югозападно от разкритата чрез разкопки площ. Те са реализирани чрез 75 линейни скана с обща дължина около 6560 м (обр. 1). След компютърната обработка на суровите данни от георадара са отчетени множество аномалии, причинени от движими и недвижими източници. Недвижимите са породени от пет статични обекти, определени като части от зидове. Регистрирани са 192 малки обекта. По-голямата част от тях са разположени в горния орен пласт. Само 29 обекта попадат на по-голяма дълбочина. За тях може да се предположи, че разположението им не е повлияно от съвременна земеделска дейност.

Обр. 2. Общо картиране на резултатите от георадарните измервания през 2018 г.

Fig. 2. Overall mapping of the results of GPR measurements in 2018

Обект 4 е разположен в ЮЗ част на концесионната площ. В границите ѝ влиза СИ периферия на обекта. Георадарното измерване е извършено на площ от 9 дка, чрез 35 георадарни профила с обща дължина 1940 м. Регистрирани са 29 малки метални обекта, които се намират в орната почвена покривка.

Резултатите от проведените георадарни проучвания позволяват да се направят някои заключения, касаещи археологическите обекти в концесионната площ. В С периферия на обект 2, са регистрирани 192 метални предмета с малки размери на различна дълбочина, както и наличието на следи от монолитна архитектура. Те са с най-голям интензитет в С част на измерената площ. Новите данни от георадарните измервания подкрепят съществуващата теренна информация за границите на обекта и по убедителен начин налагат заключението, че в рамките на концесионната площ попада С периферия на селище от късната античност, като най-вероятно в нея са разположени съоръжения, свързани с производствените нужди на обитателите му. Тяхното фактическо съществуване показва зоната на трайно застрояване в рамките на античното селище и очертава акцентите при бъдещите археологически проучвания.

Георадарните измервания на територията на обект 1 са извършени чрез 117 георадарни скана с обща дължина 6680 м на площ от около 125 дка. Измерванията са регистрирали наличието на повече от 100 метални предмета, като основната част от тях са локализирани в З периферия на обекта. Необходимо е да се уточни, че тези метални предмети не бива да се приемат безрезервно като движими артефакти. Преобладаващата част от тях се разполагат в горния орен пласт на почвата и е възможно една не малка част от тях да принадлежат на съвременен земеделски инвентар. Освен това архитектурата в селищните агломерации от периода на ранната желязна епоха се характеризира с леки наземни или полувкопани конструкции от леки материали, които не оставят трайни следи след тяхното напускане или разрушаване.

Изясняването доколко георадарните данни са синхронни или диахронни на археологическите реалности е възможно след провеждането на разкопки в застрашените зони на археологическите паметници в рамките на концесионната площ.

Литература

Кечева, Цветкова 2015: Н. Кечева, Ю. Цветкова. Издирвания на археологически обекти в рамките на концесионна площ „Брезник", находище „Милин камък" – Археологически открития и разкопки през 2014 г., София, 2015, 810 – 814.

Тонков, Нехризов 2016: Н. Тонков, Г. Нехризов. Геомагнитно проучване на обекти №№ 1, 2 и 4 в концесионна площ „Брезник", находище „Милин камък", землище на гр. Брезник, обл. Перник – Археологически открития и разкопки през 2015 г., София, 2016, 928 – 930.

Паунова, Трендафилова 2017: В. Паунова, К. Трендафилова. Спасително археологическо проучване на сектор от римски и късноримски производствен комплекс (II – IV век) в м. Горна Дабовица и Круша, гр. Брезник – Археологически открития и разкопки през 2016 г., София, 2017, 510 – 513.

GPR SURVEY IN THE TERRITORY OF CONCESSION AREA NEAR BREZNIK TOWN

Plamen Georgiev, Nikola Tonkov, Georgi Nekhrizov

At the initiative of the investor "Trace Resources" Ltd. a GPR survey of archaeological sites within the concession area "Breznik" was carried out (Fig. 2).

On the territory of Site 1 six anomalies defined as "walls" were registered, as well as 60 metal objects, 11 of which were located under the topmost layer of soil at a depth of less than 0.25 m.

GPR measurements of Site 2 were carried out directly west and southwest of the previous excavated area. They were conducted through 75 linear scans with a total length of 6560 m (Fig. 1). There were five static objects defined as parts of walls, as well as 192 small objects, but only 29 were situated at a greater depth. Three of them were between 0.61 m and 0.98 m below the ground. It could be assumed that their position was not influenced by modern agricultural activity.

GPR measurement of Site 4 was carried out through 35 GPR profiles with a total length of 1940 m; 29 small metal objects were detected there, all of which located in the plowed topsoil.

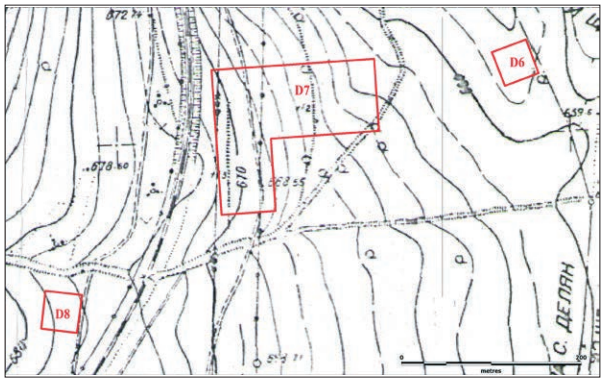
№ 50. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕКРОПОЛА ДРЕН – ДЕЛЯН, ОБЩИНИ РАДОМИР И ДУПНИЦА

Филип Михайлов, Християн Цанков

Некрополът Дрен – Делян се намира в Югозападна България между селата Дрен, общ. Радомир, обл. Перник и Делян, общ. Дупница, обл. Кюстендил. Основната част от него е проучена през 2012 г. в рамките на спасителни разкопки, свързани със строежа на автомагистрала Струма. Тогава бяха открити три каменни редици с гробове, разположени на площ от 6575 кв. м.

Геофизично проучване с магнитометър е правено за първи път през 2011 г. във връзка с предстоящия строеж на ЛОТ 1 от АМ Струма (Зидаров, Бакъмска 2012). Данните от това проучване са проверени с проведените сондажни разкопки през 2011 г., последвани от пълно проучване на участъка през 2012 г.

С финансиране от SEG през 2015 г. геофизичното проучване е възобновено на участък от некропола извън района на вече построената автомагистрала (Михайлов, Цанков 2016). При него са съчетани два метода – георадарен и геомагнитен. С първия са проучени 9,7 дка, а с втория – 18 дка. Данните от двата метода се различават. Отчасти поради това, но основно с цел изграждането на представа за топографията и размерите на обекта, геофизичните проучвания бяха продължени и през 2017 г. с финансиране от Министерството на културата (Михайлов, Цанков 2018). Проучената тогава площ е 19,4 дка. Заради получените данни през 2018 г. бяха стартирани археологически разкопки, които обаче показаха, че констатираните аномалии са с естествен произход. За да се преодолее това, а и за да се покрие по-голяма част от площта около магистралата, където логиката предполага, че некрополът продължава да се развива, през 2018 г. геофизичните проучвания продължиха. Финансирането е от РИМ – Перник и лични средства на участниците.

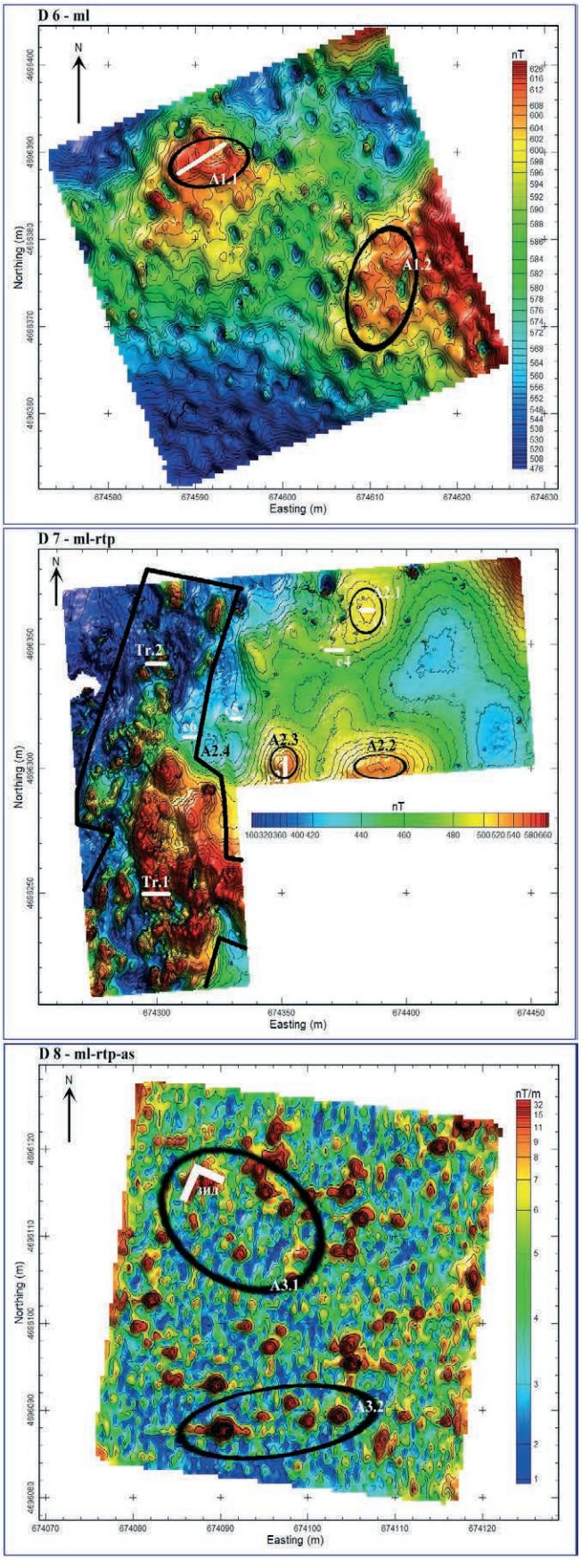
Обр. 1. Топографска карта в М 1:5000 с нанесени на нея контури на проучените през 2018 г. площи в района на некропол Дрен – Делян

Fig. 1. A topographic map with the contours of the area surveyed by geophysical methods in 2018 in Dren – Delyan necropolis territory, scale 1:5000

Геофизичните измервания са проведени в три участъка (Д6, Д7, Д8), съсредоточени западно (Д7 и Д8) и източно (Д6) от разкритите по-рано структури от некропола, попадащи понастоящем под трасето на АМ „Струма“. Геомагнитните проучвания са реализирани с два отделни магнитометъра. С първия магнитометър (протонен градиентометър модел GSM-19TGW) е работено в режим „градиентометър с непрекъснат запис“ като измерването е извършено едновременно на две отстоящи на определено вертикално разстояние нива. По този начин освен големината на интензитета на геомагнитното поле е определен и неговият вертикален градиент. Записът на данните за полето е осъществен при интервал от 0,5 s (2 Hz). Вторият магнитометър (протонен магнитометър GSM-19 v7.0.) е използван като базова станция. Поставен е в точка с незначителни стойности на хоризонталния и вертикалния геомагнитен градиент. Денонощната вариация на магнитното поле в базовата точка (ВТ) е измервана на всеки 3 s (0,33 Hz).

Измерванията са осъществени по успоредни профили, отстоящи на 1 м един от друг. Измерването на геомагнитното поле е извършено чрез зигзагообразно обхождане по магнитните профили при съответната ориентация. Хомогенното покритие на профилите с данни е постигнато при равномерен ход на оператора на магнитометър и чрез следене на контролните марки по рулетка.

На терена с дървени колчета, сигнални конуси и жалони са маркирани възловите и крайните точки от избраните за изследване площи. Ориентацията и разстоянията в рамките на участъците са определяни с помощта на

Обр. 2. Карти на аномалните геомагнитни полета в проучените площи

Fig. 2. Maps of anomalous geomagnetic field in the surveyed areas

рулетки. Координатите на оконтуряващите ги колчета са заснети с помощта на диференциален GPS, както и с високоточни ръчни GPS устройства Garmin GPSMAP-64S и Garmin Monterra.

Участък Д6 се намира на около 30 м източно от АМ „Струма“. Има форма на квадрат със страна 40 м, завъртян на 69,1°. Участък Д7 е с Г-образна форма и площ 19,2 дка и се намира на около 70 м западно от магистралата. Азимутът му е 355,93°. Участък Д8 е с формата на правоъгълник с размери 42 х 40 м и е завъртян на 83,25°. Разположен е на около 80 м западно от жп линията (обр. 1).

През 2018 г. районът на некропола е проучен с геомагнитни профили с обща дължина 22 800 м, а покритата площ възлиза на 22,48 дка.

В участък Д6 са маркирани две обширни аномални зони – А1.1 и А1.2 (обр. 2. 1). А1.1 се намира в близост до северния край на изследваната площ и има четвъртита форма с направление ЮИ – СЗ. А1.2 е разположена в източния край на площта, като на изток, излизайки от проучения участък, се развива в интензивна положителна аномалия. И двете аномалии вероятно имат антропогенен произход, но не е изключено да са свързани с геоложки причини.

Обширният участък Д7 се характеризира със сравнително спокойно поле на изток и интензивни и донякъде хаотични магнитни аномалии по цялата западна част от изследваната територия (обр. 2. 2).

Набелязаните в източния участък от площта три аномални зони А2.1, А2.2 и А2.3 вероятно са свързани с издигания на коренните скали. Това заключение е обосновано от факта, че аномалиите са със слаб интензитет, заемат сравнително големи площи и нарастват равномерно към положителния максимум (обр. 2. 2).

В западния край на изследваната площ спокойният характер на полето преминава в серия от интензивни положителни аномалии, които обхващат цялата територия и излизат извън нея в западна и южна посока (обр. 2. 2 – аномална зона А2.4). Вероятно причината за наблюдавания преход има геоложки произход. Това предположение е потвърдено от две траншеи. Не е изключено обаче, част от аномалиите да са свързани с човешка дейност.

В третата площ са отделени две аномални зони А3.1 и А3.2 (обр. 2. 3). Първата се намира в северозападния край на площта и има неясна форма. Възможно е да е причинена от антропогенна структура, която излиза извън проучената площ в североизточна посока. Аномална зона А3.2 се локализира в близост до южния край на площ Д8. Състои се от няколко дребни положителни аномалии, които вероятно са причинени от метални предмети.

Проведените археологически разкопки не локализираха антропогенни структури. Следователно проучените аномалии са с геоложки произход.

Литература

Зидаров, Бакъмска 2012: П. Зидаров, А. Бакъмска. Недеструктивни проучвания на археологически обект № 2, ЛОТ 1 по АМ „Струма”, край село Делян, община Дупница. – Археологически открития и разкопки през 2011 г., С., 2012, 186 – 188.

Михайлов, Цанков 2016: Ф. Михайлов, Хр. Цанков. Геофизично проучване на некропол от I хил. пр. Хр. между селата Дрен, Радомирско и Делян, община Дупница. – Археологически открития и разкопки през 2015 г., С., 2016, 924 – 927.

Михайлов, Цанков 2018: Ф. Михайлов, Хр. Цанков. Геофизично проучване на некропол Дрен – Делян. – Археологически открития и разкопки през 2017 г., С., 2018, 691 – 693.

GEOPHYSICAL SURVEY OF DREN – DELYAN NECROPOLIS, RADOMIR AND DUPNITSA MUNICIPALITIES

Philip Mihaylov, Hristiyan Tsankov

Dren – Delyan necropolis is located in the Southwestern Bulgaria, between the villages of Dren, Radomir municipality, and Delyan, Dupnitsa municipality, Kyustendil district.

In 2018, the area of the necropolis was surveyed with geomagnetic measurements of two magnetometers with profile lines with a total length of 22 800 m covering an area of 2.248 ha (Fig. 1).

As a result of the study eight anomalous areas were outlined (Fig. 2). According to the archaeological excavations conducted at the same time, it seemed more likely that most of the anomalies were of geological origin. Only anomalies A1.1 and A1.2 seem to have anthropogenic origin, but they were connected with contemporary activities.

№ 51. ГЕОМАГНИТНИ ПРОУЧВАНИЯ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ ПРИ С. ХАДЖИДИМИТРОВО, ОБЩ. ТУНДЖА

Виктория Петрова, Никола Тонков

Археологическият обект до с. Хаджидимитрово, датиращ към късноенеолитния период Караново IV, е частично проучен през периода 2008 – 2010 г. чрез спасителни разкопки, проведени в границите на АМ „Тракия“ (Петрова и др. 2010). Северната част на обекта е изследвана чрез геомагнитно картиране през 2014 г. (Зидаров, Петрова и др. 2015, обр. 1).

С цел установяването на южната граница на обекта, чрез което да се изясни целият му териториален обхват, през 2018 г. се проведе недеструктивно геомагнитно проучване с научен ръководител гл. ас. д-р В. Петрова (НАИМ – БАН). Геомагнитното картиране е извършено от гл. ас. д-р Н. Тонков (НАИМ – БАН).

При посещението на терена в началото на проучването се оказа, че предвидената за картиране площ е обработена с дълбока до 1 м оран и е покрита с висока растителност, поради което работата в този участък е невъзможна. Ето защо, геомагнитното картиране обхвана площ от 54 дка, разположена непосредствено на запад и юг от дълбоко изорания парцел.

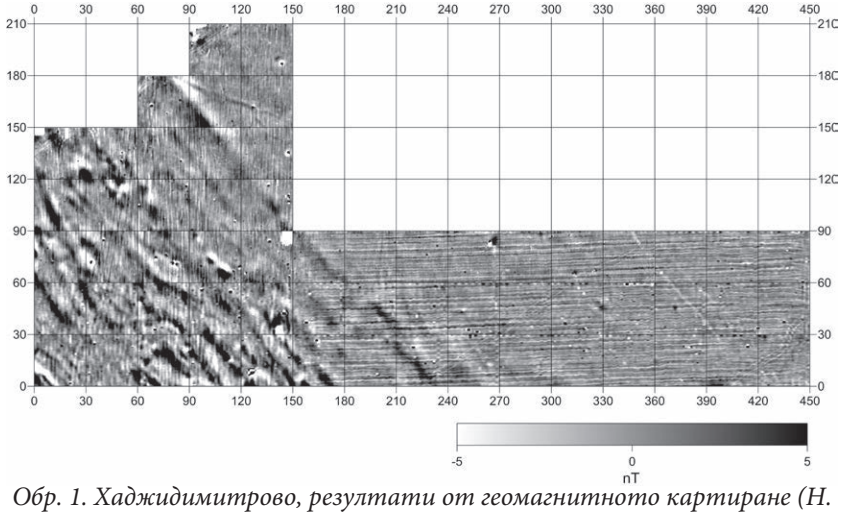
Преди началото на проучванията, на обекта е положена план-квадратна мрежа, състояща се от общо 60 квадрата с размери 30 х 30 м (обр. 1). Тя е ориентирана с отклонение от 10° от севера с цел покриване на максимална площ, съобразно конфигурацията на обработваемите селскостопански площи.

Полевите измервания са извършени с двойна конфигурация на флуксгейт градиометър GRAD 601 на фирмата Bartington, Англия. Заложената апаратурна точност на уреда е 0,1 nT. Гъстотата на измерване е 8 точки на кв. м (профили през 0,5 м, измервателни точки през 0,25 м). Средноквадратичната грешка от измерванията е 0,3 nT. Резултатите от полевите измервания са обработени с програмата ArcheoSurveyor на DW Consulting, Холандия.

Според резултатите от геомагнитното картиране, проучената площ може да се раздели на две части – източна и западна (обр. 1, 2). Магнитното поле в източната част е много слабо смутено (стойности на измерения магнитен градиент в рамките на ±0,5 nT). На този фон се отделят малък брой хаотично разпръснати единични аномалии с малки размери и нисък до среден интензитет (2 – 3 до 9 – 10 nT). Макар и малко вероятно, съществува възможността някои от тях да са предизвикани от негативни археологически структури (например ями). Западната част на обекта се характеризира с много по-силно смутено магнитно поле. Отделят се множество линейни или безформени аномалии със сравнително големи размери и интензитет от 4 – 5 до 10 – 15 nT. Вероятно става въпрос за локални изменения на характера на повърхностните наслаги предизвикани от естествени геоморфоложки процеси. Единствено линейната аномалия с дължина около 30 м и нисък интензитет (2 – 3 nT), разположена в североизточния сектор на участъка (квадрати 90/150 и 120/150), би могла да е с антропогенен произход.

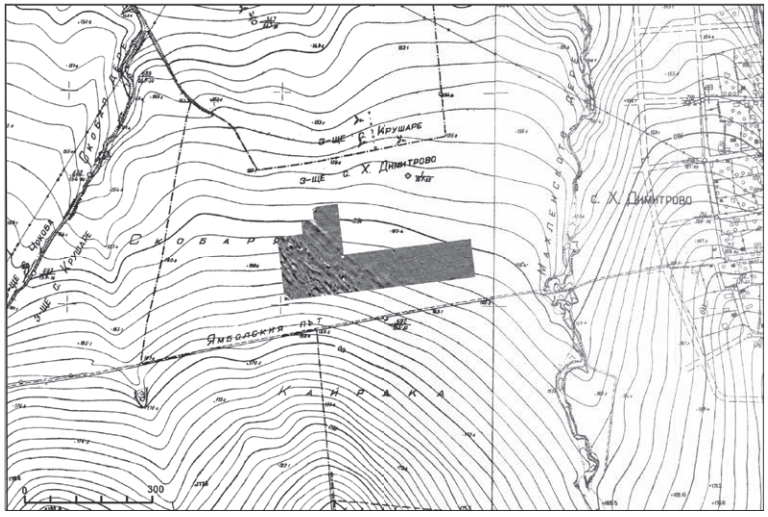
Резултатите от проведеното през 2018 г. геомагнитно проучване показват наличието на разпръснати единични аномалии, които не могат еднозначно да бъдат интерпретирани като предизвикани от определен вид археологически структури.

Все пак не би следвало да се изключи и възможността част от регистрираните аномалии да са с антропогенен произход. На този етап те не могат да бъдат

Обр. 1. Хаджидимитрово, резултати от геомагнитното картиране (Н. Тонков)

Fig. 1. Hadzhidimitrovo, results of magnetic gradiometry (N. Tonkov)

Р. Крушаре
Ъ-ще Р. Крушаре
Ъ-ще с. Х. Димитрово
с. Х. Димитрово
Ъ-ще с. Крушаре
Ъ-ще с. Чокоба
Ъ-ще с. Ямболска
Ъ-ще с. Ямболска
Ъ-ще с. Ямболска

блатото, или отсядал по време на военните си походи. Селището е вакъф. Първото известно сведение за „Сарай“ в османския период е от 1528 – 1529 г. В данъчен регистър е записан броя на обитателите – пет християнски и шест мюсюлмански семейства.

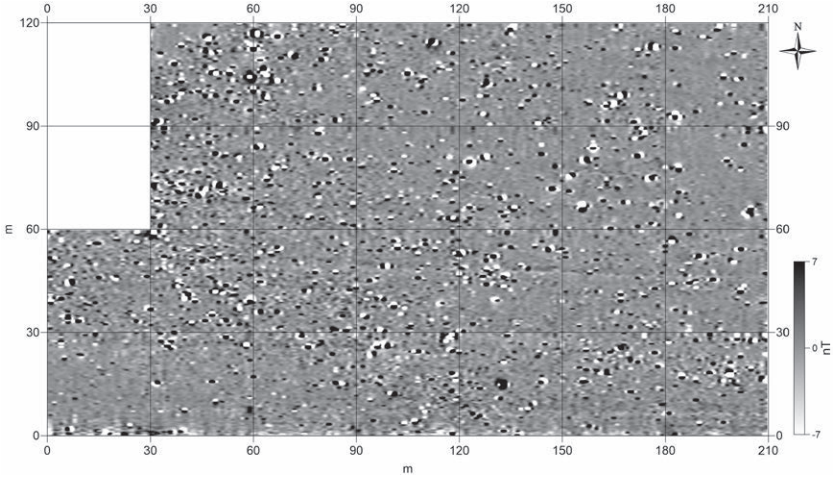
В регистър от 1566 – 1569 г. с. Сарая е отбелязано като „господарско село“ или „двореца на предводителя“. През 1615 г. Сарай е второто по големина село в Ямболската кааза. При управлението на султан Мехмед IV (1648 – 1687 г.), Сарай става село известно като пътна станция и любимо място за лов на султана. На 11.06.1672 г. султан Мехмед IV, отсяда с войската си в селото. Освен като мензил, селото е отбелязано и като дворцова станция.

Целта на извършеното геомагнитно картиране беше да се установи евентуалното наличие на археологически структури в обработваемите площи. Преди началото на проучванията на обекта беше положена план мрежа ориентирана по посоките на света, състояща се от 12 квадрата 30 х 30 м, която впоследствие беше разширена на север и изток с още 24 квадрата. Общата проучена площ е 23 400 кв. м (обр. 1).

Обр. 1 Площ на геомагнитното проучване

Fig. 1. Area of the geomagnetic survey

Обр. 2 Резултати от полевите измервания

Fig. 2. Results of the field measurements

Полевите измервания бяха извършени с двойна конфигурация на флуксгейт градиометър GRAD 601 на фирмата Bartington, Англия. Беше заложена апаратурна точност на уреда от 0,1 nT. Гъстотата на измерване беше 8 точки на кв. м (профили през 0,5 м, измервателни точки през 0,25 м). Средноквадратичната грешка от измерванията е 0,3 nT. Резултатите от полевите измервания са обработени с програмата ArcheoSurveyor на DW Consulting, Холандия.

В проучената площ не се регистрират характерни аномалии, които еднозначно да бъдат свързани с наличието в дълбочина на добре запазени археологически структури (в частност, останки от сгради или други постройки). Магнитното поле като цяло е сравнително слабо смутено (стойностите на измерения магнитен градиент са в рамките на ± 1 nT). На този фон, обаче, се отделят много голям брой хаотично разпръснати единични аномалии с малки размери и интензитет вариращ от нисък до висок и даже много висок (от 4 – 5 до 100 и повече nT) (обр. 2). Сравнително по-малко са те в югозападните и североизточните части. Предвид факта, че площта е разположена в непосредствена близост до стопански постройки, има голяма вероятност тези аномалии да са предизвикани от наличието на съвременни боклуци в повърхностния слой. Разбира се, не може напълно да се изключи вероятността те да са предизвикани от останки от някакви напълно разрушени при селскостопанската обработка археологически структури (било то, стабилни или паянтови постройки). Макар и малко вероятно, съществува възможността някои от аномалиите да са предизвикани от някакви негативни археологически структури (например боклучни или други ями).

Като резултат от проведеното геомагнитно проучване може да се каже, че в изследваната площ не се регистрират характерни аномалии (като форма, размери и интензитет), които еднозначно да бъдат интерпретирани като предизвикани от определен вид археологически структури.

GEOMAGNETIC SURVEY IN SARAYA LOCALITY IN THE TERRITORY OF STRALDZHA TOWN

Elena Vasileva, Stefan Bakardzhiev, Nikola Tonkov

The preliminary geomagnetic survey aimed at localization of a settlement known from the written sources. According to available data, it was situated to the southeast from Straldzha town, in its immediate vicinity, to the left of the road to Atolovo village in Saraya locality. Historical sources show that in the beginning of the 16th c. a residence of sultan Suleiman I was built in that area where he had often gone hunting in the that area.

The geophysical survey covered an area of 23 400 m^2 (Fig. 1). The geomagnetic survey resulted in lack of typical anomalies (in form, dimensions and intensity) which could be interpreted as caused by certain types of archaeological structures (Fig. 2).

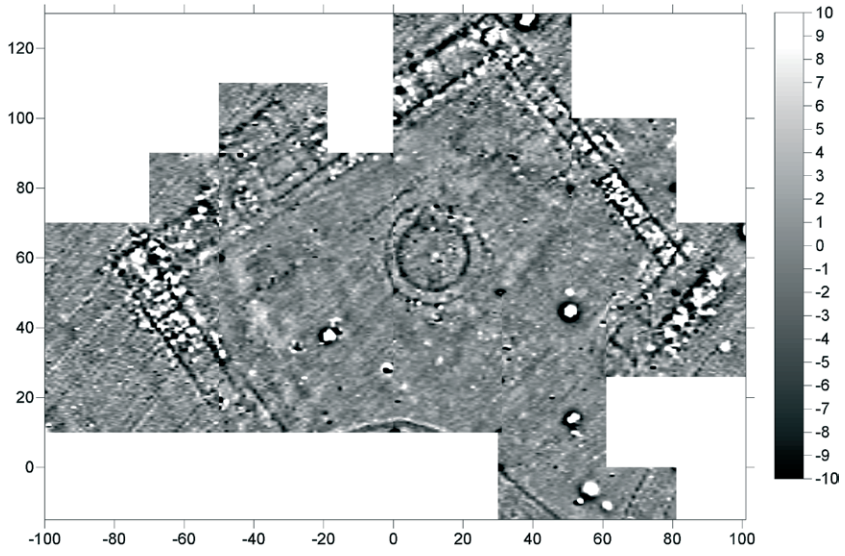
№ 53. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ В М. МАНАСТИРЧЕТО СВ. ИЛИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СТРОЙНО, ОБЩ. ЕЛХОВО

Деян Дичев

Целта на геофизичните изследвания бе изясняване на общия архитектурен облик и съпътстващите археологически структури на обекта, който е частично проучен през 2014 г. от експедицията под ръководството на Д. Агре от НАИМ – БАН (Агре, Дичев, Христов 2015). Геофизичните изследвания се проведоха под ръководството на Д. Дичев с научен консултант Д. Агре.

Обектът е разположен в обработваеми ниви, като западната му периферия попада в църковен имот с вековни дървета, където геомагнетика не е направена.

Геомагнитното проучване бе проведено от д-р Ч. Кирилов с помощта на вертикално-градиентен флуксгейт-магнитометър Foerster Ferex 4.032 при гъстота на измерване от осем точки на квадратен метър (четири точки на линеен метър). Измерването бе извършено в рамките на план-квадратна мрежа, в която са вписани 17 квадрата, отложена въз основа на две стабилизирани на терена точки. Едната от точките е основният репер на мрежата, използвана при археологическото проучване през 2014 г., което позволява резултатите от геомагнитното проучване да бъдат директно привързани към досегашните и бъдещите разкопки. Визуализацията на данните е направена с помощта на софтуер Surfer 8.

Обр. 1. Геомагнитен план на обекта

Fig. 1. Geomagnetic plan of the site

Проучваният терен представлява равна надзаливна тераса с лек наклон на ЮЗ без значими препятствия на повърхността, които да бъдат пречка за геомагнитното изследване. Проучването бе облекчено от отсъствието на многослойни културни отложения и сравнително малката дълбочина на откриване на заварените археологически структури, които,

както е ясно от проведените по-рано разкопки, представляват основно градежи от камъни и строителна керамика. Освен това районът се характеризира с отсъствието на значителни естествени аномалии, както и с липсата на съвременни антропогенни структури (водопроводи, електропроводи и др.), които да създадат пречки пред идентифицирането на археологическите структури в дълбочина.

Проучването започна в участък, в който на повърхността личеше леко и обширно повишение на терена, издигащо се над околната повърхност между 0,20 и 0,50 м. Тъкмо там се откри внушителна аномалия от два концентрични кръга, които без съмнение принадлежат на голяма сграда. Оттам насетне проучваната площ бе равномерно разширявана във всички посоки до установяването на окончателните граници на обширен комплекс от верижни сгради, във вътрешността на който се намира споменатата кръгла сграда. В проученото пространство личат и единични аномалии с висок интензитет, които, вероятно, индикират производствени съоръжения (пещи).

Очерталата се картина показва, че върху проучената площ се развива архитектурен комплекс с трапецовидна форма, ориентиран по посоките на света (обр. 1). Той е изграден от верижни помещения, разположени пред вътрешното лице на оградния зид на обекта. Във вътрешността на комплекса се оформя дворно пространство с площ около 8,5 дка. Пред помещенията се очертават следи от стилобат с колонада. По този начин целият комплекс представлява една обща перистилна сграда. Прекъсване на верижните помещения има единствено в ЮЗ част на обекта, където в стената се очертава вход с колони – портик. Между развиващите се в СИ част на обекта верижни помещения се забелязва комплекс от помещения, които са обединени в отделна перистилна постройка.

Разположената в центъра на вътрешния двор кръгла сграда има външен диаметър от 30 м и, на базата на аналогии, може да бъде интерпретирана като вероятен толос.

Резултатите от геомагнитните изследвания, съчетани с данните от археологическите проучвания през сезон 2014 г., позволяват да се направят следните изводи:

1. На обекта се локализират два строителни периода. Към първия се отнася големия перистилен комплекс с толос, изграден по време на управлението на Реметалк I (13/12 г. пр. Хр. – 12 г. сл. Хр.) и разрушен вследствие на опожаряване.

2. През втория период на обекта са построени няколко сгради, каквато е „малката" перистилна сграда, включена в планировката на по-ранната постройка.

Така очертаният архитектурен план на сградата от първия период е с площ от 15,5 дка. На този етап от проучванията обект с подобен план не е регистриран на територията на България. Най-близък паралел той намира с обекта, разположен на Таманския полуостров край с. За Родину и интерпретиран от проучвателя му като светилище (Сокольский 1976, 1). Друга теория, застъпена от А. Кристили, е че обектът представлява *macellum* (*μάκελλον*) – пазар за хранителни стоки (Cristilli 1999). Последната и добре аргументирана хипотеза, около която се обединяват мненията на Я. Боузек и на А. Завойкин, е че обектът на Таманския полуостров представлява царска резиденция (Bouzek 1996; Завойкин 2018). Може да се предположи, че с подобна функция е била натоварена и голямата перистилна сграда на обекта край с. Стройно. Тази хипотеза може да се потвърди или отхвърли след теренните проучвания на обекта.

През втория период (отнасящ се към края на I – II в.) върху руините на по-ранния обект е изграден вилен комплекс (или селско имение), към който принадлежи малката перистилна сграда.

Литература

Агре, Дичев, Христов 2015: Д. Агре, Д., Дичев, Х. Христов. Археологически разкопки на селищен обект в м. Манастирчето-Св. Илия, край с. Стройно, община Елхово. – Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 2015, 208 – 211.

Завойкин 2018: А. Завойкин. Таманский толос и резиденция Хрисалиска. – В: ΠΕΝΤΕΚΟΝΤΑΑΕΤΙΑ. Исследования по античной истории и культуре. Сб. посвященный юбилею И.Е. Сурикова. Габелко О. Л., Махлаюк А. В., Синицын А. А. (ред.), М., СПб, 2018, 299 – 308.

Сокольский 1976: Н. Сокольский. Таманский толос и резиденция Хрисалиска. М., 1976.

Bouzek 1996: J. Bouzek. Palastartige anlagen Schwarzmeergebit // Basileia. Die Paläste der hellinistischen Könige / Hrsg. von W. Hoepfner, G. Brands. Mainz am Rhein, 1996, 216 – 217.

Cristilli 1999: A. Cristilli. Il complesso di Za Rodinu: apatouron o macellum? – Rendiconti dell' Accademia di Archeologia Lettere e Belle Arti Volume LXVIII, Napoli, 1999, 53 – 67.

GEOPHYSICAL SURVEY OF A SITE IN THE MONASTERY– ST. ILIA LOCALITY IN THE TERRITORY OF STROYNO VILLAGE, ELHOVO MUNICIPALITY

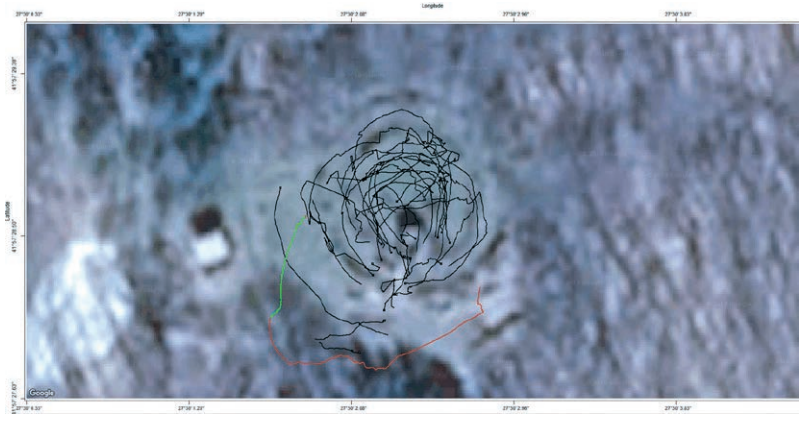
Deyan Dichev

The purpose of the geophysical survey was to clarify the general architectural plan and the accompanying archaeological structures of the site, which was partially studied archaeologically in 2014 by an expedition headed by Daniela Agre from NAIM – BAS. The geophysical measurements were carried out within a square grid consisting of 17 squares. The results determined by the geomagnetic investigations revealed the presence of an architectural complex of trapezoidal shape oriented towards the four cardinal points (Fig. 1). The complex was built up of chain of linked rooms located in front of the inner face of the surrounding wall of the site and its interior formed a yard with an area of about 0.85 ha in the center of which a circular building with an outside diameter of 30 m was located.

№ 54. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТИ МИШКОВА НИВА И ГРАДИЩЕ ПРИ ГР. МАЛКО ТЪРНОВО

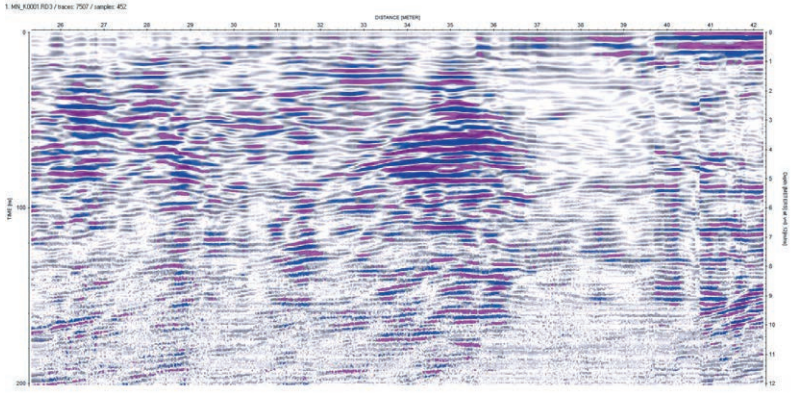
Даниел Пантов

На основание разрешение за археологическо проучване №184/16.04.2018 г., през май 2018 г. бе извършено недеструктивно археологическо изследване с георадар. Основните научни цели на проучването бяха – локализиране на структури и регистриране на аномалии и кухини в границите на археологическите обекти.

Обр.1 План на георадарното изследване на обект Мишкова нива

Fig. 1. Plan of the GPR survey of Mishkova niva site

Обр. 2 Кухини в границите на обект Мишкова нива

Fig. 2. Cavities in Mishkova niva site

Проучването се осъществи посредством сключен меморандум за сътрудничество в сферата на развитието на културния туризъм и музейното дело между общините Малко Търново и Приморско.

Използваното георадарно оборудване е собственост на ИМ – Приморско и е със следните спецификации: марка производител „MALA", две антени с честота от 160 и 450 MHz и вграден JPS приемник.

Обект Мишкова нива

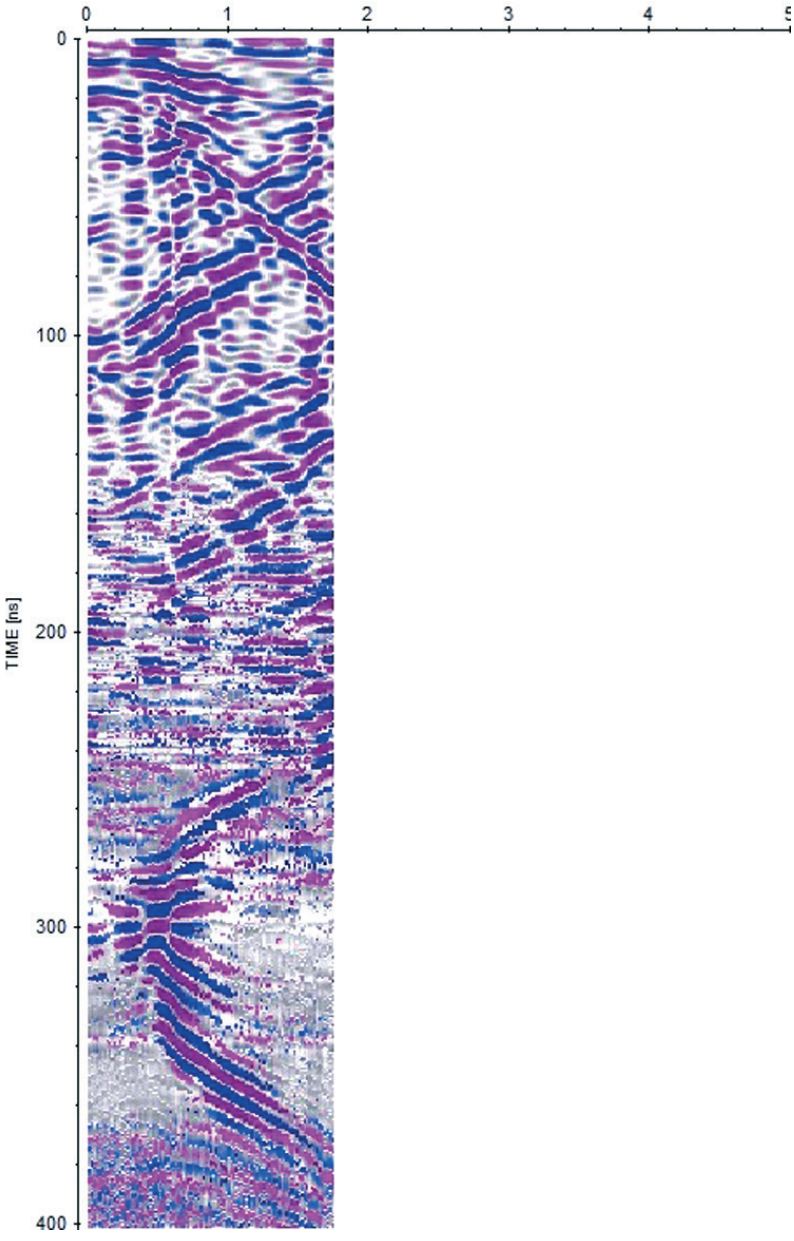
Изследването на терен започна на 10.05.2018 г. Бяха взети данни от вътрешността и периферията на обекта. Сканирано бе пространството в участъците между вътрешната и външна крепиди, централната част и периферията в радиус 10 м от границите на обекта. Вземането на данни в координатна система бе невъзможно, предвид наличието на високи каменни структури. Бяха направени единични профили и впоследствие разчетени със специализиран софтуер ReflexW (обр. 1). Вследствие на обработка на данните от направените профили на обект Мишко-

ва нива, на дълбочина 3 – 3,50 м в централната, североизточната и северозападната част на вътрешността, бяха локализирани кухини с неправилна форма и размери. Върху земната повърхност бяха набити колчета за очертаване границите на аномалиите. Особеностите на терена позволиха проучването да бъде извършено до 10 м дълбочина. Анализът на събраните и обработени данни ни показват, че на места до около 5 м дълбочина в границите на обект Мишкова нива, е възможно да има следи от човешка намеса, преди или по време на изграждането на гробницата. (обр. 2).

Изготвен бе подробен план на проучените места на обект Мишкова нива с помощта на вградения GPS в антената на георадара.

Обект Градище

На 11.05.2018 г. екипът ни посети обекта. Георадарното изследване бе заложено във вътрешността на оградената част с крепостна стена в участъците, които са естествено заравнени. Заложихме мрежа с размери 20/20 м от запад и 30/30 м от север. Целта на проучването бе получаване на триизмерен модел в дълбочина, както и установяване на размера на културните напластявания до стерилна скала.

Обр. 3 Спираловидни галерии и метален предмет под вр. Градище

Fig.3. Spiral gallery and metal object under Gradishte peak

След събирането на данни от двата проучени участъка се установи, че в непосредствена близост до повърхността на терена, на дълбочина 0,15 – 0,30 м, се наблюдава пласт от съвременни битови отпадъци, който възпрепятства преминаването на вълните, излъчващи се от антената на георадара. Адекватни резултати от работата с георадар на обекта, биха били възможни след премахване на металните предмети от и малко под повърхността.

Металните битови отпадъци по повърхността в м. Градище, можем да свържем със съществуването на военен пост, който е функционирал тук с десетилетия.

Под връх Градище, на около 200 м надолу по западния склон, се забелязват следи от минно дело. На територия от около 5 дка се регистрираха открити рудници, които вероятно са функционирали през античността. При детайлен оглед от страна на екипът ни, се установи наличие на наводнени рудни галерии. Поради невъзможността за вземане на точни данни чрез мрежа, започнахме работа като заложихме единични профили, които да бъдат интегрирани впоследствие. Концентрирахме се около терена с наводнените рудни галерии, като преминахме по склона и в близост до тях. В заравненото пространство между наводнените галерии, на дълбочина 18 м се установи наличие на метален предмет с приблизителни размери 0,40 х 0,40 м с привидно правилна форма. Предметът беше локализиран в спираловидна галерия, която е наводнена към настоящия момент (обр. 3). Наблюдавайки породите камъни и минното дело в района можем да свържем предмета с добива на желязна и медна руда.

GEOPHYSICAL SURVEY OF THE SITES MISHKOVA NIVA AND GRADISHTE NEAR MALKO TARNOVO TOWN

Daniel Pantov

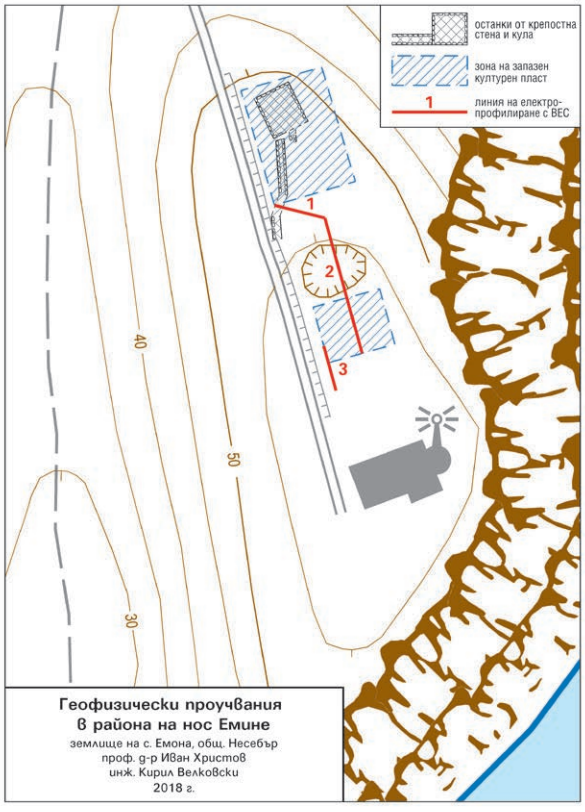
It was carried out by D. Pantov, director of the Historical museum of Primorsko. The survey was performed by a memorandum of Cooperation in the field of the development of cultural tourism and museum work, between the municipalities of Malko Tarnovo and Primorsko. The scientific objective of the survey was registering anomalies. The equipment is owned by HM – Primorsko and has the following specifications: brand manufacturer "MALA", antennas 160 and 450 MHz with integrated GPS.

Site Mishkova niva. As a result of data processing of the GPR profiles at a depth of 3 – 3.50 m in the central, northeastern and northwestern part of the site, voids of irregular shape and dimensions were registered (Fig. 1 – 2).

Site Gradishte. In the space between the flooded galleries, at a depth of 18 m, a metallic object with dimensions 0.40/0.40 m has been established. It was localized in the spiral gallery, which was flooded at the moment (Fig. 3). It was related to the extraction of iron and copper ore. Fragments of black garnet were discovered, taken as a proof of its extraction through 1st – 3rd c. AD.

№ 55. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНАТА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ НА НОС ЕМИНЕ ПРИ С. ЕМОНА, ОБЩ. НЕСЕБЪР

Иван Христов, Кирил Велковски

Обр. 1. Зони със запазен културен пласт на нос Емине

Fig. 1. Zones on Cape Emine with a preserved cultural layer

От 31.10.2018 г. до 02.11.2018 г. НИМ проведе геофизични проучвания в района на нос Емине, землище на с. Емона. Проучването бе закономерно и планово продължение на теренните обходи на музея от 2017 г. и междинен етап към стартиране на цялостно археологическо проучване чрез разкопки.

Крепостта на нос Емине е локализирана в северозападната ниска защитена от ветрове тераса на носа. От нея е запазена югозападна крепостна стена с дължина 30 м и широчина 1,50 м. Установено е, че на северозапад е построена голяма кула с чело 6,70 м. Тя е дълга около 7,70 м. Всички зидове са градени от местни плочести камъни обилно споени с бял хоросан, примесен със счукани фрагменти от строителна керамика. Запазената суперструкция при външното лице на зидовете варира на терена от 0,10 до 0,80 м. Всички описани структури са подложени на разрушения вследствие на свличания и пропадания на терена (Христов 2018, 113 – 128).

Над северозападната тераса следва втора тераса с площ от 100 кв. м с голямо вкопаване в средата.

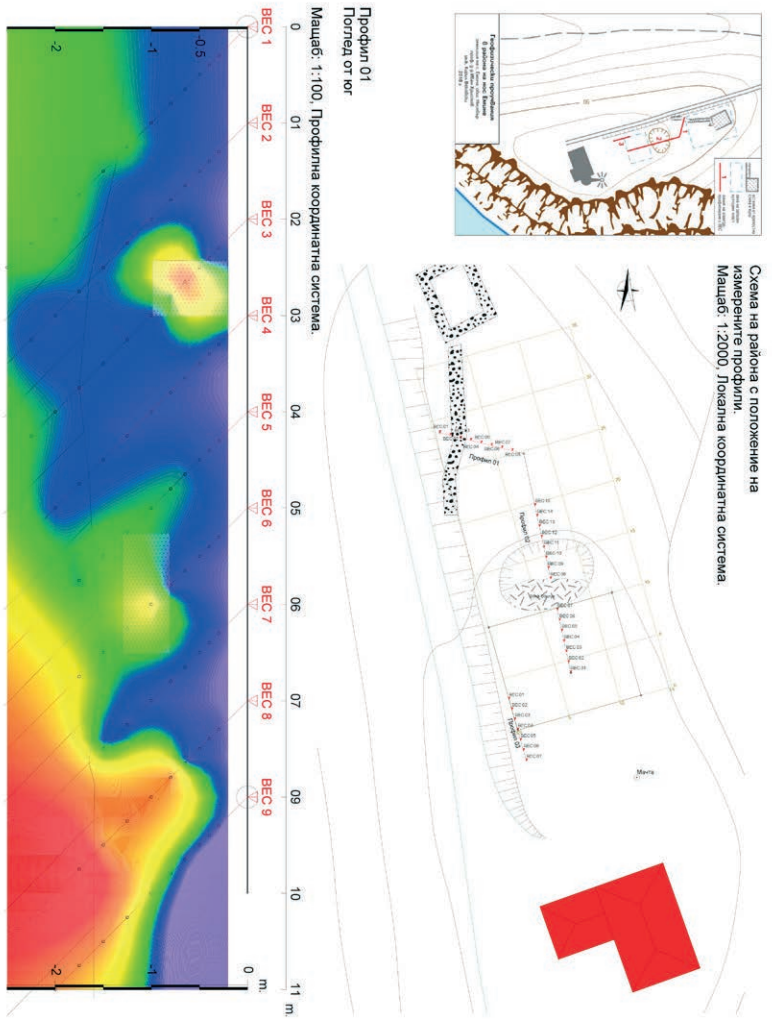
В източната част на носа е разположена постройката на фара и стопански сгради към него от XIX – XX в. Тук е характерното и оголване на терена до скала. Към днешна дата равната площ

на носа, върху която е построена крепостна стена и съвременна инфраструктура е едва 1,6 дка, докато брегова та ивица на малкия черноморски нос очертава в основата му площ от 15,8 дка. Може да се открояят две зони, частично запазени от свлачищни процеси на носа, върху които все още могат да се документират археологически структури (обр. 1):

Първата зона обхваща площ от 400 кв. м и е разположена в северното подножие на носа. В нея са документирани през 2017 г. споменатата кула и част от крепостна стена.

Втората зона е разположена на юг върху равна тераса и тя също обхваща приблизителна площ от 400 кв. м. При посещението на носа през есента на 2018 г. бе установено, че в рамките на една година са настъпили необратими и пагубни процеси на приплъзване, усукване и свличане на земните пластове, в които има наличие на археологически структури. Тази констатация важи в голяма степен за южната зона на носа.

Проучванията на носа протекоха чрез използването на електросъпротивителни методи в три вертикални профила, като данните в последствие са обработени във вертикални разрези. За целта е ползвано три електродно вертикално електрическо сондиране (ВЕС), метод по профили.

Обр. 2. Профил № 1 от вертикално електрическо сондиране

Fig. 2. Profile No 1 of the Vertical Electrical Sounding

Изборът за използване на електросъпротивителните методи бе предопределен в следствие особеностите на терена, а именно:

Само южната част на терена на носа има сравнително равна част с площ, както бе споменато около 400 кв. м.

Тази част, поради множеството препятствия по терена, в това число и голямо пропадане с кръгла форма, частично запълнено със строителни отпадъци, е крайно неподходяща за провеждане на каквито и да било GRP проучвания.

Останала северна част на терена представлява относително стръмни склонове от ската на хълма.

Резултатите от електрическото сондиране в резюмиран вид могат да бъдат обобщени както следва:

- При първия профил е налице силно контрастна високоомна зона с подложка от ниско привидно съпротивление (обр. 2). Като местоположение тази зона се корелира с трасе на вече локализираната крепостна стена, което дава основание да се предполага, че именно стената предизвиква високите стойности в привидното съпротивление в измерения разрез. Данните позволяват да се локализира неразкрит участък от стената, подходящ за проучване чрез разкопки.
- При третият профил е установен дебел до 1,10 м на места почвен слой, който може да бъде припознат и като културен пласт с материали от различни епохи. Тук са документирани аномалии, които могат да бъдат част от силно разбити структури (части от основи на зид 2).
- Проучванията през есента на 2018 г. на нос Емине са добър ориентир за характера на обекта в дълбочина и зоните представляващи интерес за бъдещо археологическо проучване.

Литуратура

Христов 2018: Ив. Христов. Mare Ponticum. Крайбрежни крепости и пристанища в провинция Хемимонт V – VII век. = Mare Ponticum. Coastal fortresses and harbour zones in the province of Haemimont 5th – 7th century. София, 2018.

GEOPHYSICAL SURVEY OF THE LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL FORTRESS ON CAPE EMINE IN THE TERRITORY OF EMONA VILLAGE, NESEBAR MUNICIPALITY

Ivan Hristov, Kiril Velkovski

The geophysical survey on the cape involved applying electrical resistance methods in three vertical profiles, with the collected data subsequently processed in vertical sections. For this purpose, a three electrode Vertical Electrical Sounding (VES) method was applied (Fig. 1).

The results of the electrical sounding in could be summed up as follows:

For the first profile there was an exceedingly contrasting high-ohm zone with a pad of low apparent resistivity (Fig. 2). As a location, this area correlated with a trace of the already localized fortress wall, which gave reason to assume that it was the wall that caused the high values in the apparent resistance in the measured section. The data allowed locating an undiscovered section of the wall suitable for excavations. The autumn 2018 investigations on Cape Emine were a good reference for the character of the site in depth and the areas of interest for future archaeological research.

№ 56. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА УКРЕПЕН ОБЕКТ ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА В М. КАЛЕТО, С. ИЗВОР, ОБЩ. БУРГАС

Доротея Гюрджийска, Стилиян Иванов, Християн Цанков, Атанас Кисьов

Проучванията на обект в м. Калето, с. Извор, започнаха през изминалия археологически сезон. Кратките срокове и сондажната работа не позволиха да се изяснят докрай въпросите, свързани с общата му планировка и организацията на вътрешното пространство, което предопредели и задачите пред проведеното през август 2018 г. недеструктивно изследване, включващо геомагнитен[1], георадарен метод[2] и въздушна фотограметрия.

Полевата работа и анализът на получените данни бяха извършени от геофизичен екип в състав гл. ас. д-р Хр. Цанков, ас. Ат. Кисьов (катедра „Приложна геофизика“ към Геологопроучвателен факултет на Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“), под научното ръководство на Д. Гюрджийска и зам. ръководител ас. д-р Ст. Иванов (НАИМ – БАН), със съдействието на РИМ – Бургас и целева финансова подкрепа на Министерство на културата.

Във връзка с проучванията на обекта беше развита работна мрежа с размери 78 х 40 м, използвана за основа на геомагнитните и георадарните профилни измервания. Геомагнитният метод беше приложен върху площ от 3,8 дка. Георадарното изследване покри терен от 3,4 дка. Повърхността на обекта беше заснета с дистанционно управляем летателен апарат. Данните от него бяха използвани за създаване на ортофото мозайка и цифров височинно-теренен модел.

Георадарният метод тук се характеризира със слаб сигнал и дълбочина на проникване – вероятно свързан с богатите на глинести минерали почви и повърхностни седименти. От друга страна, резултатите от геомагнитните измервания се отличиха с добра информативност, поради което методът беше избран за водещ при анализа и интерпретацията на изследванията. Отделени са няколко аномални зони, отбелязани с буква А с поредни номера върху обр. 1.

Първите три аномални зони (А1, А2 и А3) имат форми близки до изометричната. Аномална зона А1 се намира в северозападния край на проучената площ, по северния склон, под заравнената част на

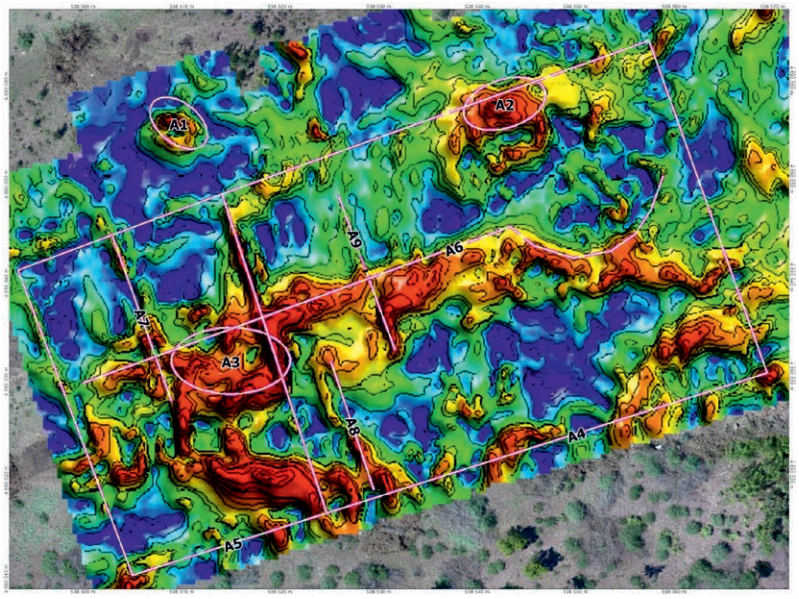
[1] Използван е протонен градиентометър модел GSM-19TGW.

[2] Георадарната система е тип UtilityScan, включваща контролно устройство модел SIR-3000.

обекта. Представена е чрез добре изразена положителна и отрицателна компонента на магнитното поле, което дава основание да се предположи, че става въпрос за неголям метален предмет на малка дълбочина. Втората зона – А2 се намира в северната половина на изследваната площ. Тя е по-голяма от А1 и е с по-неясни граници. Възможно е да е свързана с особености в градежа на укреплението, останки от горели структури, без да изключваме и геоложкия ѝ произход. Третата, най-голяма аномална зона А3, се локализира в централния западен измерен участък. Големите размери и интензитет на аномалията са предпоставка за нейния геоложки произход. Друга възможна причина би могла да бъде наличието на деструкции от опожарена антропогенна структура.

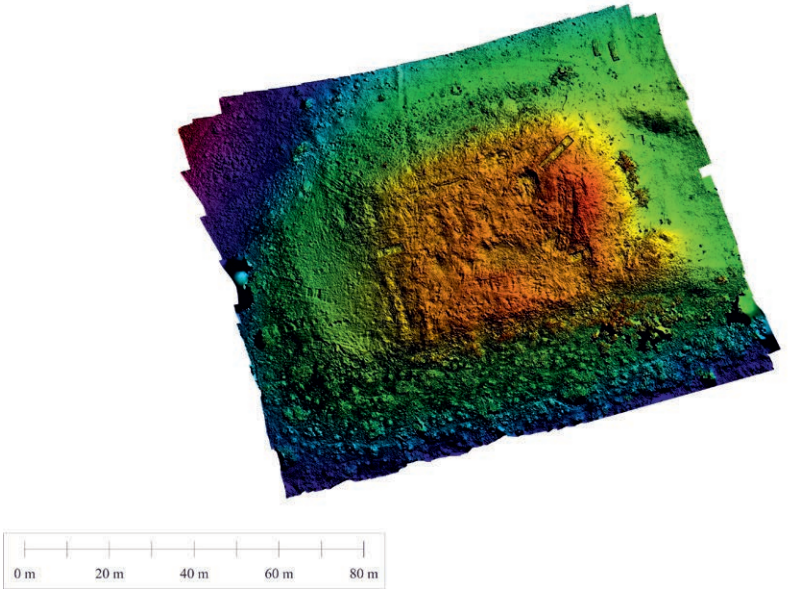
Аномалиите А4 и А5 имат линеен характер и затварят два големи правоъгълни полигона. Те обхващат почти цялата проучена площ в рамките на заравнената най-висока част на хълма и допускаме, че маркират останките от укрепително съоръжение. Източният контур А4 следва заравнената билна част от хълма и вероятно указва разположението на основите на търсената стена, в подкрепа на резултатите от археологическите проучвания. А5, следвайки леката денивелация на терена, доразвива фортификационното съоръжение в западна посока. Разделителната линия, която се оформя между двата полигона, може да се обвърже с някаква вътрешна структурна особеност.

Последните четири аномални зони представляват линеаменти, отделени основно по магнитните данни. Аномална зона А6 има направление ЮЗ – СИ и е успоредна на северния и южния участък от контурите на А4 и А5. В източния си край аномалията се извива на юг под формата на обърната дъга. Останалите линеаменти А7, А8 и А9 са перпендикулярни на А6 и съответно успоредни на западните и източните сегменти от контурите на А4 и А5. Вероятно тези линейни аномалии са свързани с наличието на останки от структури, попадащи в границите на фортификационното съоръжение.

Обр. 1. Интерпретация на резултатите от геофизичните проучвания, наложена върху карта на разпределението на тоталния хоризонтален градиент на аномалното геомагнитно поле в района на обект Калето, с. Извор

Fig. 1. Map of the total horizontal gradient of the anomalous geomagnetic field with interpretation of the geophysical survey results in the region of Kaleto site in the territory of Izvor village

Обр. 2. Цифров модел на терена в района на м. Калето, с. Извор

Fig. 2. Digital terrain model of Kaleto site in the territory of Izvor village

Базирайки се на резултатите от геомагнитното проучване, можем да предполагаме една по-широка укрепена площ на обекта при с. Извор – приблизително 2,3 дка. Данните от теренния модел също дадоха ценна информация за планировката на изследвания обект. На него се наблюдават, както

задигания, така и слабо забележими траншеи, вероятно маркиращи направлението на извадени в миналото каменни стени (обр. 2). Намерените четири бронзови монети потвърдиха първоначално представената хронологическа интерпретация – втора половина на II – първа четвърт/половина (?) на I в. пр. Хр. (Гюрджийска, Иванов 2018, 118).

Литература

Гюрджийска, Иванов 2018: Д. Гюрджийска, С. Иванов. Спасително археологическо проучване на укрепен обект от елинистическата епоха в м. Калето, с. Извор, общ. Бургас. – Археологически разкопки и открития през 2017 г. София, 2018, 116 – 119.

GEOPHYSICAL SURVEY OF A HELLENISTIC FORTIFIED SITE AT KALETO LOCALITY IN THE TERRITORY OF IZVOR VILLAGE, BURGAS MUNICIPALITY

Dorotea Gyurdzhiyska, Stiliyan Ivanov, Hristiyan Tsankov, Atanas Kisyov

The Late Hellenistic site Kaleto near Izvor village is situated on a small hill near Izvorska river, which flows into the lake Mandra. The settlement was partly excavated during the last season. The aim of the geophysical survey conducted in 2018 was to outline some of its characteristics – surrounding wall, as well as other preserved structures within.

An area of 3800 m^2 was measured using geomagnetic and georadar methods. Interpretation of the geophysical data allowed defining nine anomalous zones (Fig. 1). Some of them (A1, A2 and A3; A6 – A9) indicated the presence of metal objects or other anthropogenic structures, while the linear A4 and A5, together with the constructed 3D model of the site (Fig. 2) provided valuable information about the remains of the ancient wall.

During the survey four bronze coins were found. All of them dated to the second half of the 2nd c. BC and the first half of the 1st c. BC, which confirmed the already proposed chronological interpretation.

№ 57. ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ В РАЙОНА НА НОС СВ. ДИМИТЪР (СКОМБОЛИТО) И УСТИЕТО НА РЕКА РОПОТАМО

Калин Димитров, Даниел Пантов, Християн Цанков, Атанас Кисьов

В края на юли 2018 г. са осъществени геофизични проучвания в района на нос Св. Димитър (Скомболито) и устието на р. Ропотамо (обр. 1). Те са във връзка с провеждащите се в залива подводни разкопки и е насочено към изясняване на археологическата и палеогеографската ситуация в района. Геофизичните проучвания имат следните задачи: а) да локализират археологически структури на сушата, които да се свържат с идентифицираното при подводните проучвания в залива пристанище, б) да проверят хипотезата за възможно палеоустие на р. Ропотамо западно от настоящето, в) да потвърдят и уточнят мястото на вливане на потока в залива между устието на р. Ропотамо и нос Скомболито.

За решаването на тези задачи са определени три участъка на изследване. На терена, с помощта на дървени колчета, сигнални конуси и жалони са маркирани възловите и крайните точки от избраните за изследване площи и профили. Ориентацията и разстоянията в рамките на участъците са определяни с помощта на рулетки. Координатите на оконтуряващите ги колчета са заснети с помощта на диференциален GPS.

Допълнително е проведено и заснемане с дрон на трите участъка за изработка на ортофото мозайки и създаване на DEM, чрез въздушна фотограметрия.

Участък „Св. Димитър“ се намира на едноименния нос източно от войнишкия паметник. Прокарани са 43 профила, разположени на разстояние 1 м един от друг. С обща дължина 3870 м. Проучена е площ е 3,8 дка (обр. 1.2).

Участък „Изток“ се намира на плажа между устието на р. Ропотамо и нос Св. Димитър. На него

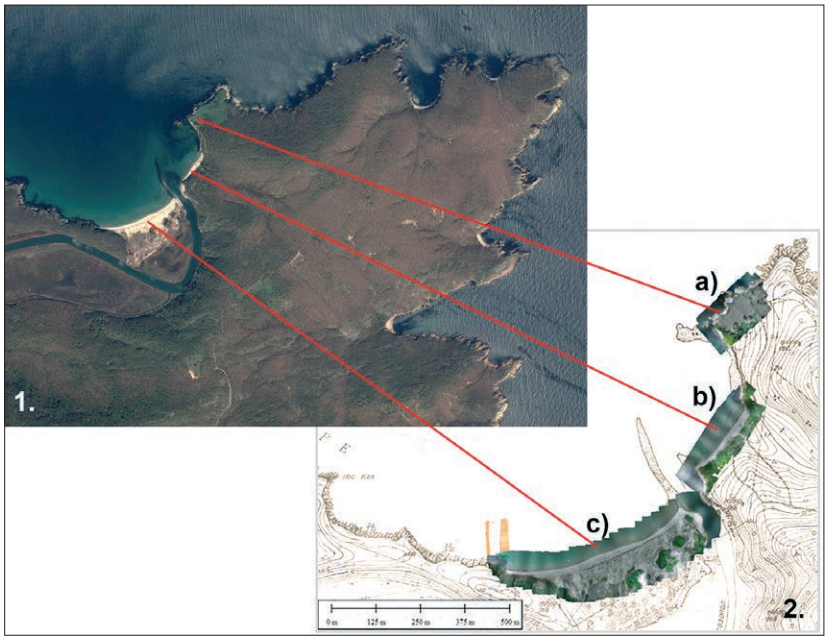
е направен един електросъпротивителен томографски профил с дължина 167,5 м, който е разположен на разстояние 10 м от брега (обр. 1.2).

Участък „Запад“ се намира по плажа западно от устието на р. Ропотамо и достига почти до нос Кая. На него, по билото на дюните, е направен един електросъпротивителен томографски профил с дължина 467,5 м (обр. 1.2).

Участък „Св. Димитър“ е избран за издирване на археологически структури. Интересът към зоната е определен от наличието на видими останки от съоръжения, изсечени в скалата (вероятно щерни), които са се откъснали и са пропаднали към морето. На клифовете от двете страни на носа се вижда културен пласт, съдържащ камъни и отделни фрагменти керамика.

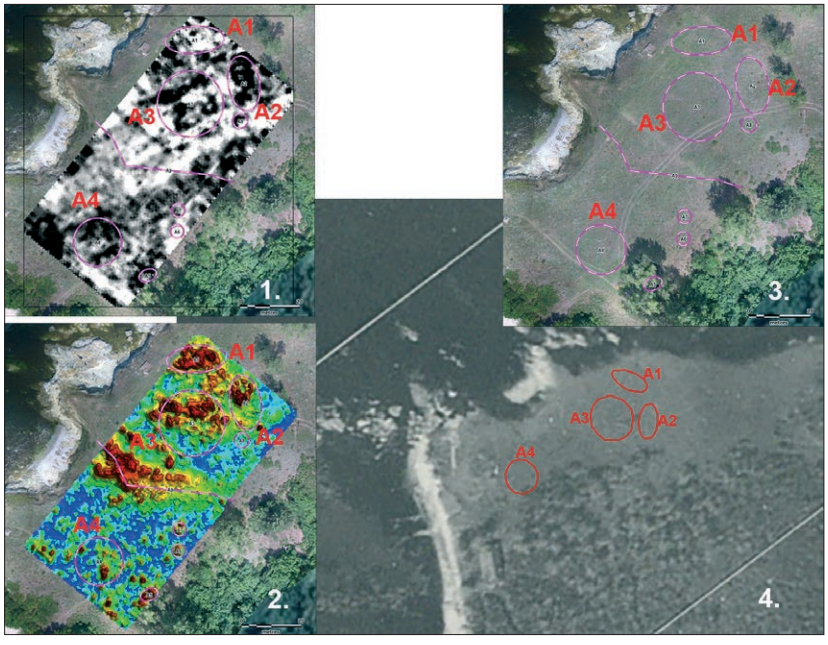
Анализът и интерпретацията за участък „Св. Димитър“ са извършени като са разгледани съвместно и поотделно данните от магнитните изследвания, георадара и въздушната фотограметрия. Картите, получени по данни от геомагнитните измервания на обекта, се характеризират с интензивни магнитни преходи и добре изразени аномални участъци. Основно са анализирани разпределението на аномалното поле на първо ниво, на вертикалния градиент, аналитичния сигнал, както и разпределението на изчистеното от смутители с размер над 10 м поле. Отделени единствено по геомагнитните карти са аномалии A1, A6 и A7.

При интерпретацията на резултатите от георадара са извършени наблюдения и анализ, както на отделни радарграми, така и на цялостните триизмерни модели. От получените вертикални разрези за изследваните участъци е видно, че методът се отличава със сравнително добра проницаемост, като сигналът има информативност до към 1,8 – 2,3 м.

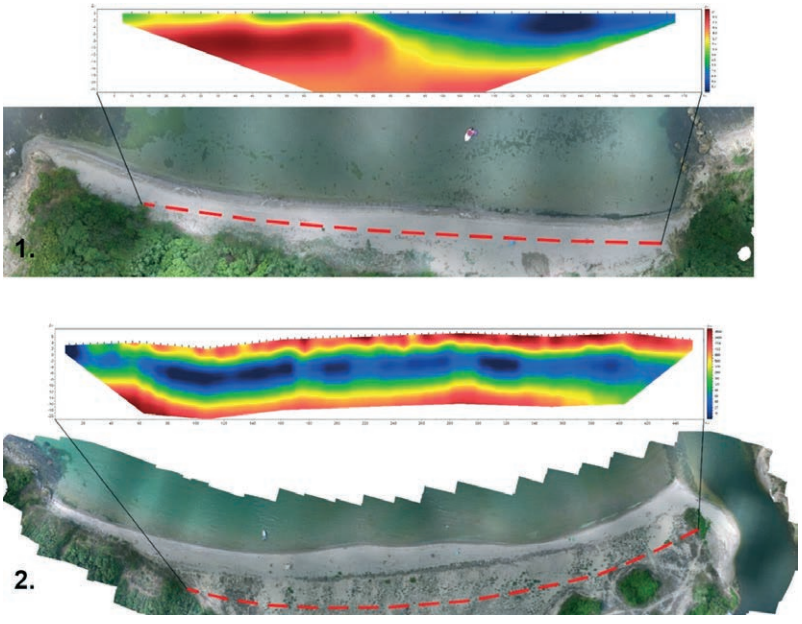
Обр. 1. Местоположение на проучването. 1.1. Брегът в района на устието на р. Ропотамо, отсечка между нос Кая и залив Св. Парашкева. 1.2. а) участък „Св. Димитър“, b) участък „Източен“, c) участък „Западен“

Fig. 1. Area of the survey. 1.1. The coast in the area of the Ropotamo river mouth, section from cape Kaya to St. Paraskeva bay. 1.2. a) section “St. Dimitar”, b) section “East”, c) section “West”

Обр. 2. Интерпретация от геофизично проучване на участък „Св. Димитър“. A1 – A4 аномалии с вероятен антропогенен произход и археологическа характеристика. 2.1. Георадарно заснемане на ниво 6,94 ns (d = 0,31 м), 2.2. Аналитичен сигнал на геомагнитно поле на първо ниво, 2.3. Геомагнитните аномалии върху ортофото заснемане от 2018 г., 2.4 Геомагнитните аномалии върху въздушно заснемане от 1918 г.

Fig. 2. Interpretation of the geophysical survey at the section “St. Dimitar”. A1 to A4 anomalies of anthropogenic archaeological origin. 2.1. Georadar survey map at the layer 6.94 ns (d = 0.31 m), 2.2. Analytical geomagnetic signal of first level, 2.3. Anomalies A1 to A4 on a orthophoto view of the area from 2018. 2.4. Anomalies A1 to A4 on aerial photo of the area from 1918

Обр. 3. Томографско електропрофилиране. 3.1. Профил по брега на участък „Източен", 3.2. Профил по брега на участък „Западен"

Fig. 3. Electrical resistivity tomography. 3.1. Section "East", 3.2. Section "West"

Аномалии А2, А3 и А4 се регистрират както на магнитните карти, така и в георадарните срезове (обр. 2). На радара А2 е регистрирана с най-силен сигнал (обр. 2.1). Има правоъгълна, меридионално издължена форма и се намира при северния край на изследваната площ, югоизточно от А1. Вероятният причинител за А2 са останки от сграда. Западно от А2 се наблюдава сравнително голяма аномална зона (А3) с квадратна форма на радарния модел. В магнитното поле А3 има неясна структура от редуващи се минимуми и максимуми (обр. 2.2). Възможно е А3 също да има антропогенен характер. Последната голяма аномална зона – А4 е локализирана в южния край на площта. В радарните данни има квадратна форма, докато в магнитните карти са регистрирани една по-голяма издължена и няколко малки и слаби аномалии (обр. 2.1, 2.2). За А4 също не може да се изключи антропогенен произход.

При сравняване на отбелязаните аномалии с въздушно заснемане от 1918 г. се вижда, че нито една от тях не се дължи на съвременни сгради, поради което те трябва изцяло да се свържат с вероятни археологически структури (обр. 2.4).

На участъците Запад и Изток е проведено ефективно електропрофилиране. Анализът на данните от участък Изток показва ниски стойности на електросъпротивление, характерни за глинести пластове и потвърждават наличието на палеопоток, който се оттича през плажа (обр. 3.1).

Анализът на данните от участък Запад не е категоричен и не дава ясни доказателства за наличие на корито на река в древността. Полученият електросъпротивителен разрез има добре изразен пласторед, издържан по цялата си дължина (обр. 3.2). Този резултат може да се интерпретира по два начина: липса на древно речно корито или постоянно местещо се корито на реката.

GEOPHYSICAL SURVEY IN THE AREA OF CAPE ST. DIMITAR (SKOMBOLI) AND THE MOUTH OF THE ROPOTAMO RIVER

Kalin Dimitrov, Daniel Pantov, Hristian Tsankov, Atanas Kisyov

At the end of July 2018, a geophysical survey was carried out in the area of Cape St. Dimitar (Skomboli) and the mouth of the Ropotamo river (Fig. 1). It was related to the underwater excavations conducted in the bay and it aimed to clarify the archaeological and paleogeographic situation in the area. The geophysical study had the following tasks: a) to locate archaeological structures on land that could be linked with the harbour identified during the underwater excavation; b) to verify the hypothesis of a possible Ropotamo paleo mouth west of the present one; c) to confirm and specify the place of the stream running into the bay between the mouth of the Ropotamo river and Cape Skomboli. Three sections have been studied. In section "St. Dimitar" four anomalies of probable anthropogenic origin were localized by magnetometric investigation and georadar survey (Fig. 2).

In section "East" an electroresistivity profiling was conducted, confirming the presence of a stream that flowed into the sea across the beach (Fig. 3.1).

In section "West" a layer structure was established that did not explicitly support the hypothesis of the existence of a Ropotamo river ancient estuary west of the present one (Fig. 3.2).

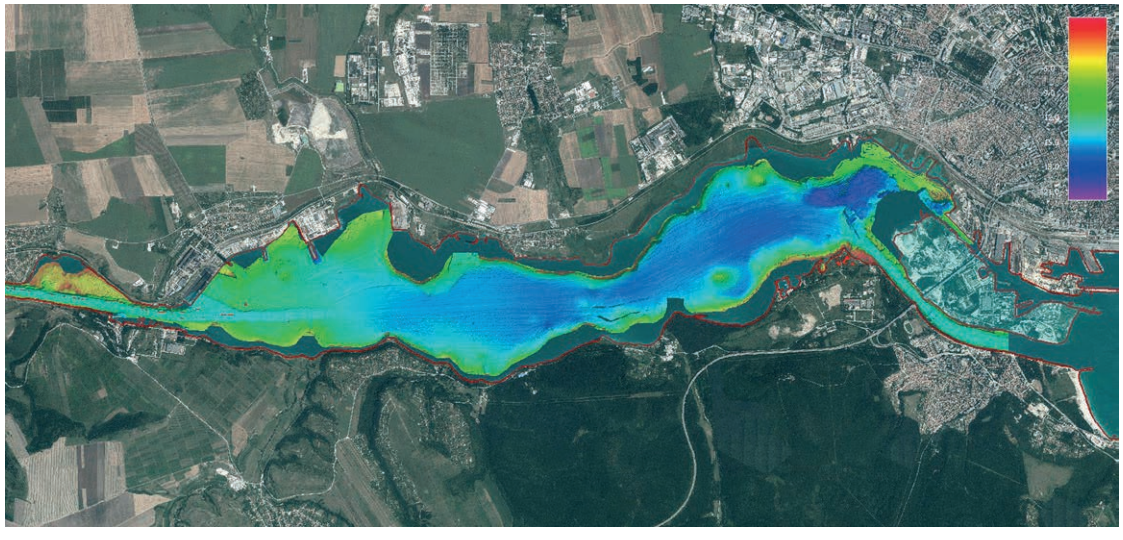
ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ

UNDERWATER SURVEYS

№ 58. КОМПЛЕКСНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В АКВАТОРИЯТА И ПО БРЕГОВЕТЕ НА ВАРНЕНСКИТЕ ЕЗЕРА

Найден Прахов, Калин Димитров, Владимир Славчев

Проучването в акваторията и по прилежащите брегове на Варненските езера беше част от проекта на НАИМ – БАН „Археологическата карта на България“, целево финансиран от БАН през 2017 г. и 2018 г. То бе осъществено съвместно с Центъра за подводна археология (ЦПА). Научно-изследователските цели бяха: актуализиране на информацията за археологическите обекти, фигуриращи в АКБ; установяване на местоположението на известните потънали или т. нар. „наколни“ праисторически селища в езерата и асоциираните с тях некрополи; идентифициране на запазени части от селищата; геофизично заснемане на акваторията на езерата; издирване на нерегистрирани обекти. Теренната работа включваше археологически обходи на сушата и водолазни огледи и геофизично проучване в акваторията. Геофизичната работа бе извършена с два плавателни съда – моторен кораб „Христина“ – за дълбоките участъци и моторна лодка за плитките зони, собственост на ЦПА. Изследването включваше: сканиране със странично-сканиращ сонар, даващ информация за естеството на езерното дъно и видими обекти; заснемане с поддънен профилограф, с цел установяване на стратиграфията на повърхностните пластове и откриване на погребани древни терени; сканиране с многолъчев ехолот за създаване на прецизен батиметричен модел. Поради характера на седиментите профилографът успя да сканира повърхностните пластове единствено на ограничени места, в които показа покрити със седименти терени, включително древни дерета. Заснемания с многолъчев ехолот в езерата до момента са извършвали ЦПА и Института по океанология към БАН, които предоставиха батиметричните данни. През 2018 г. заснемането на дъното продължи, като не бяха покрити единствено плитките участъци (0 – 1,5 м дълбочина) и акваториите на пристанища, за които не бе даден достъп (фиг. 1). Създаденият батиметричен модел показа антропогенните промени на езерното дъно и на очертанията на бреговете вследствие на изграждането на навигационни канали и пристанища, добива на инертни материали и складирането им в акваторията и други дейности. Бяха установени

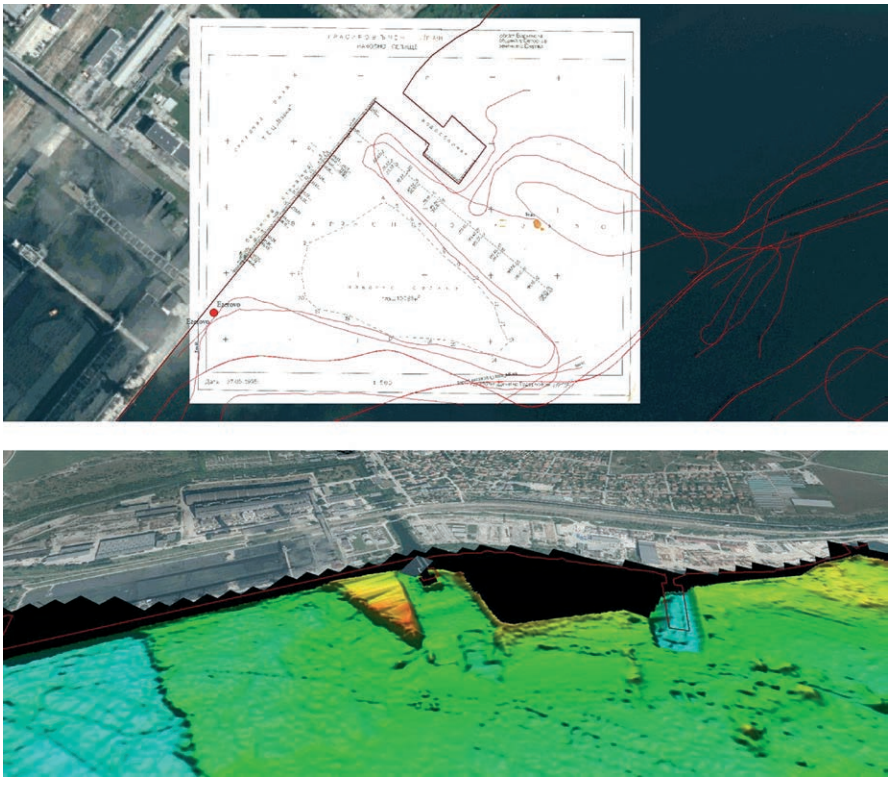
Обр. 1. Батиметричен модел на Варненското езеро (инж. К. Велковски)

Fig. 1. Bathymetry model of Varna lake (Eng. K. Velkovski)

Обр. 2. Местоположение на откритите колове от селището в Стария канал върху ортофотография

Fig. 2. Location of the wooden posts from the Settlement in the Old Navigation Cannel on orthophoto

Обр. 3. Топографска карта и батиметричен модел, представящи запазения при одълбочителните дейности участък от селищен обект Езерово

Fig. 3. Tophographic map and Bathymetry model of the preserved remains of the settlement site Ezerovo

зони, незасегнати от човешка дейност, имащи потенциал за откриване на неизвестни обекти. При проверката с водолазни огледи на местата с вероятност за наличие на археологически обекти бяха идентифицирани останки от две потънали селища. Първото е селището в Стария канал. Единствената информация за него получаваме от статия на Г. Тончева от 1972 г., в която тя представя откритите до момента селища. Тя споменава, че през 1968 г. смукачката „Егея“ попада на останки от селище „западно от Аспаруховия мост, в канала пред електроцентралата[1], югозападно от Варна“. В статията си тя датира селището през КБЕ, въз основа на керамиката, открита в „очертанията“ му. При единствената референция за това селище е отбелязано, че находките са непубликувани (Тончева 1972, 310, 311, 315). През 2015 г. в зоната между 110-ия метър от началото на „Стария канал“ в езерото и края на пристанищния док, след одълбочителна драгажна дейност, при водолазните огледи са открити върхове на вертикално забити дървени колове; праисторическа керамика със сив цвят и животински кости, покрити с десетина сантиметров пласт черупки от черна мида, стрида и дяволски нокът, на дълбочина ок. 6,5 м. Информация за находките е изпратена на ЦПА, Созопол. При водолазните огледи през 2018 г. са идентифицирани седем дървени кола, стърчащи от езерното дъно, в ската пред доковете на пристанище „Одесос ПБМ“ на дълбочина 5 – 6 м (обр. 2).

[1] ТЕЦ „Янко Костов“, намиращ се днес на острова между Стария и Новия канал, свързващи Варненското езеро с Черно море.

Вторите идентифицирани останки от селище са част от обект Езерово пред ТЕЦ Варна. В архива на И. Иванов в РИМ – Варна е открита карта, показваща запазена част от обекта след одълбочителните дейности за изграждане на пристанището на ТЕЦ Варна. Информация за запазени останки бе получена и от водолази, работили в тази акватория. При проведеното геофизично заснемане и водолазни огледи през 2018 г. е установено, че пред североизточния край на кейовата стена е запазен участък от оригиналния терен, представляващ подводен хълм. При огледите на източната и югоизточната част на склона му са регистрирани около 30 стърчащи от дъното кола, с диаметър 0,2 – 0,3 м, на дълбочина между 3 и 4 м. Проследени са по протежение на около 200 м (обр. 3).

При проведените обходи на сушата са посетени 35 обекта с цел установяване на актуалното им състояние, проверка на местоположението им и актуализиране на информацията в АКБ. Бе установена частичната запазеност на римска и късноантична крепост на юг от с. Страшимирово, за която се смяташе, че е напълно унищожена.

Важен резултат на експедицията е установяването на обвързаността на селища от късния халколит и бронзовата епоха със синхронни некрополи. Идентифицирани са поне пет такива комплекса от късния халколит – некропол Варна I и селището „Морфлот"; некропол Варна III и селището при фабрика „Христо Ботев"; вероятен некропол с унищожено погребение в с. Страшимирово и селищата Страшимирово I и Страшимирово II; Девненския некропол и селището Повеляново II; вероятно такава връзка съществува и между селището Арсенала и съобщението за разрушен гроб южно от него. Подобна обвързаност може да бъде предположена и за селищата от бронзовата епоха при ТЕЦ – Варна (Езерово) и могилен некропол от ранната бронзова епоха северно от ТЕЦ – Варна, който е унищожен почти напълно, като в двора на централата е останала само една могила. В РИМ – Варна от него са постъпили две каменни баби. В района на Варненските езера съществуват и други могилни некрополи (два некропола южно и югоизточно от завод „Флотски Арсенал") и отделни могили, които все още не са проучени и датирани.

Литература

Тончева 1972: Г. Тончева, Хронология на наколните селища край Варна.– В: Сб. Първи конгрес на БИД 1971, I, София, 1972, 309 – 315.

COMPLEX ARCHAEOLOGICAL SURVEY IN VARNA LAKES AND THEIR SHORES

Nayden Prahov, Kalin Dimitrov, Vladimir Slavchev

The archaeological survey in Varna Lakes and their shores aimed at localization of the submerged prehistoric settlements and the necropolises associated with them and at conducting of geophysical survey of the lakes (Fig. 1).

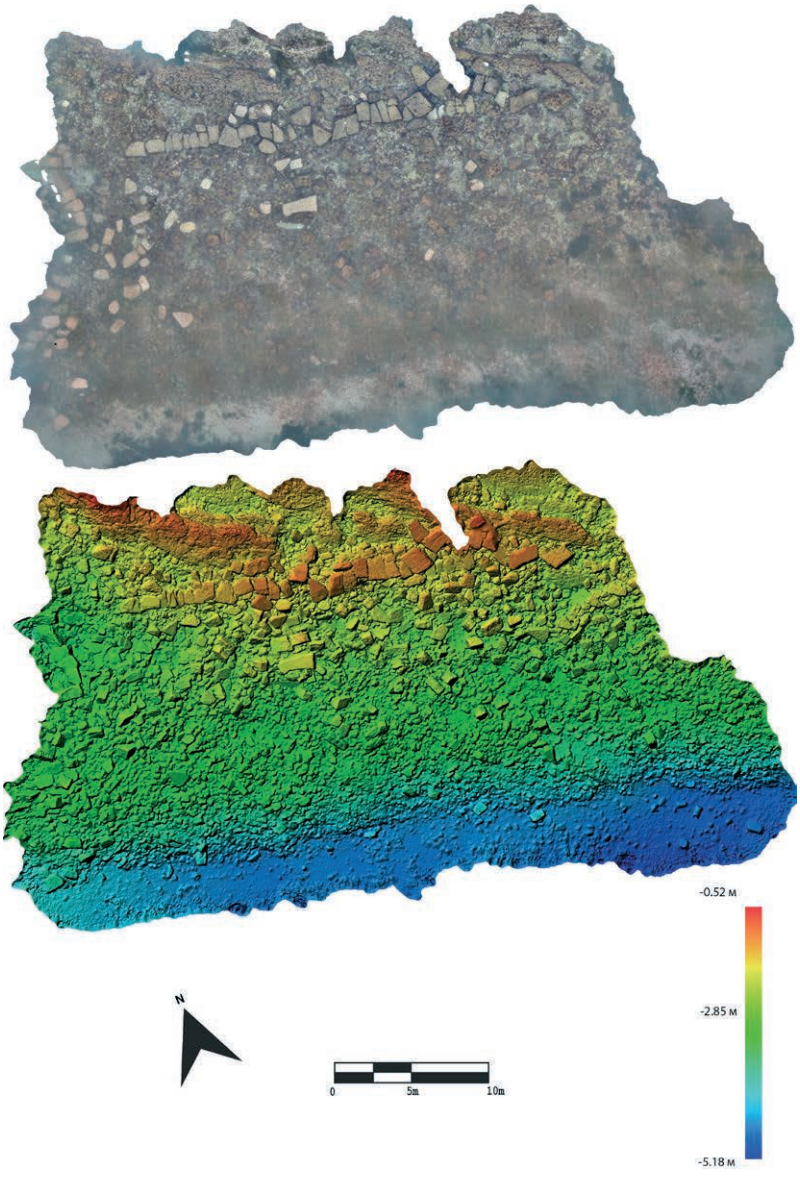
Remains of two sites have been registered underwater. One was the settlement in the so called *Old Navigation Cannel* connecting Varna Lake with the sea. The site was known by an article of G. Toncheva (Тончева, 1972, 310 – 311, 315) and by information by divers who spotted wooden posts, pottery shards and layer of oysters and mussel shells at a depth about 6 m. The diving survey in 2018 registered seven wooden posts next to the harbour's docks at a depth of 5.5 m (Fig. 2).

The other preserved remains were from Ezerovo site. From the archive of I. Ivanov in Varna Museum of History and from divers it was known that there is intact part of the settlement underwater. During the diving survey in 2018 at depth 3 – 4 m about 40 posts were found along a 200 m strip on the slopes of underwater hill – original terrain, which remained intact during dredging activities (Fig. 3).

№ 59. КОМПЛЕКСНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АКВАТОРИЯТА НА „СТАРИНЕН ГРАД НЕСЕБЪР“

Найден Прахов, Калин Димитров, Павел Георгиев

През 2018 г. Центърът за подводна археология (ЦПА) продължи редовните археологически проучвания на акваторията на гр. Несебър, започнали предходната година. Проектът бе подкрепен от МК и фондация „Балканско наследство“ (ФБН). Ръководител е Н. Прахов (НАИМ – БАН), а зам.-ръководител – К. Димитров (ЦПА). В проекта взеха участие Хр. Прешленов (НАИМ – БАН) като консултант; за геофизиката отговаряше инж. К. Велковски; З. Георгиева и П. Георгиев (археолози от ЦПА); доброволци – студенти, привлечени от ФБН, както и водолази от клуб „Синхрон“ – Бургас. Проучването включваше археологически разкопки, водолазни издирвания, документиране на археологически структури и геофизично заснемане. Както и през 2017 г., работата беше съсредоточена в акваторията западно и източно от „Южната буна“ и западно от „Аргировата (Северната) буна“.

Обр. 1. Стена от големи блокове източно от кулата. Фотомозайка и фотограметричен триизмерен модел. (П. Георгиев)

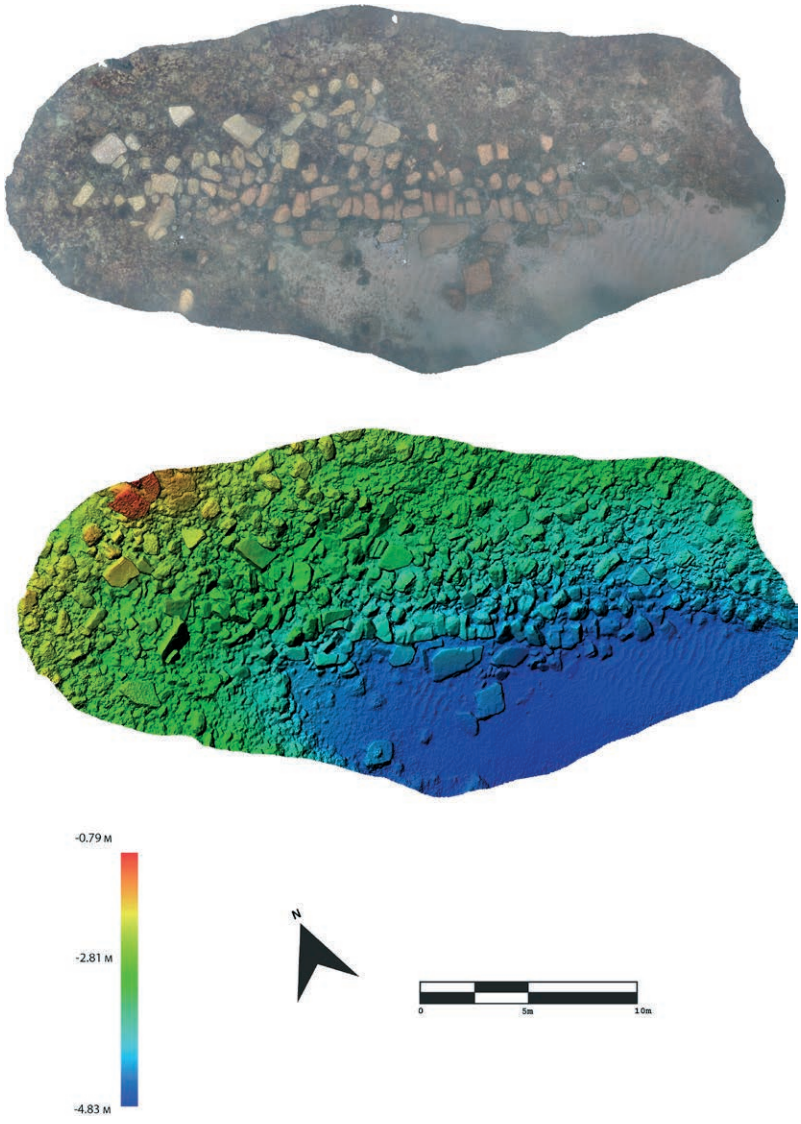
Fig. 1. Wall of massive blocks eastwards of the rectangular tower. Photomosaic and photogrammetric 3D model. (P. Georgiev)

Районът западно от „Южната буна“, т. нар. „залив Хонолулу“, е изследван чрез водолазни огледи. В западната част на залива са открити нови сегменти от ранновизантийската стена, следващи изобата на 2 – 2,5 м. Изградени са от камъни, със спойка от хоросан. При един от сегментите е използвана тухлена зидария, видима в основата на зида, без да може да се установи дали това е *opus mixtum* или инцидентно използване на тухли. Не бе открит фрагмент от тухлен свод, който е известен от проучванията на Л. Огненова. В непосредствена близост до брега, в средата на залива, е регистриран барабан от каменна колона, който е оставен на място.

Източно от „Южната буна“ проучването бе съсредоточено основно върху структурите, известни от експедициите на Л. Огненова и регистрирани през 2017 г. Целта е доизясняване на пространствената им организация. Почистена е правоъгълната кула, изградена от масивни блокове (Прахов и др. 2018, 725, 726, обр. 2). След премахване на водораслите в по-обширен периметър е установено, че кулата има размери 8 х 8 м, а не 6 х 8 м, както бе публикувана в АОР през 2017 г. Вътрешното ѝ пространство е разделено на две части – 6 х 8 м и 2 х 8 м от зид

от по-малки камъни. Той вероятно очертава входа към вътрешността на кулата, който през 2017 г. бе възприет като северния ѝ край. Издължен камък върху този напречен зид навярно е бил трегер или праг на вход.

Източно от кулата е почистен и документиран крепостния двулицев зид от големи блокове (обр. 1), разположен в края на скална тераса на дълбочина 2 – 2,5 м, чийто склон пада до ниво 4 – 5 м (Прахов и др. 2018, 725, 726, обр. 1.5). Зидът е проследим около 35 м, след което трасето му може да бъде установено по разсипите от големи блокове, достигащи на няколко метра от зида от квадри на дълбочина 4,5 м. (Прахов и др. 2018, 725, 726, обр. 1.6. Там дълбочината на морското дъно погрешно е обозначена като 5 – 5,5 м). Зидът на дълбочина 4,5 м, както и склонът над него, са почистени от водорасли и документирани чрез фотограметрия (обр. 2).

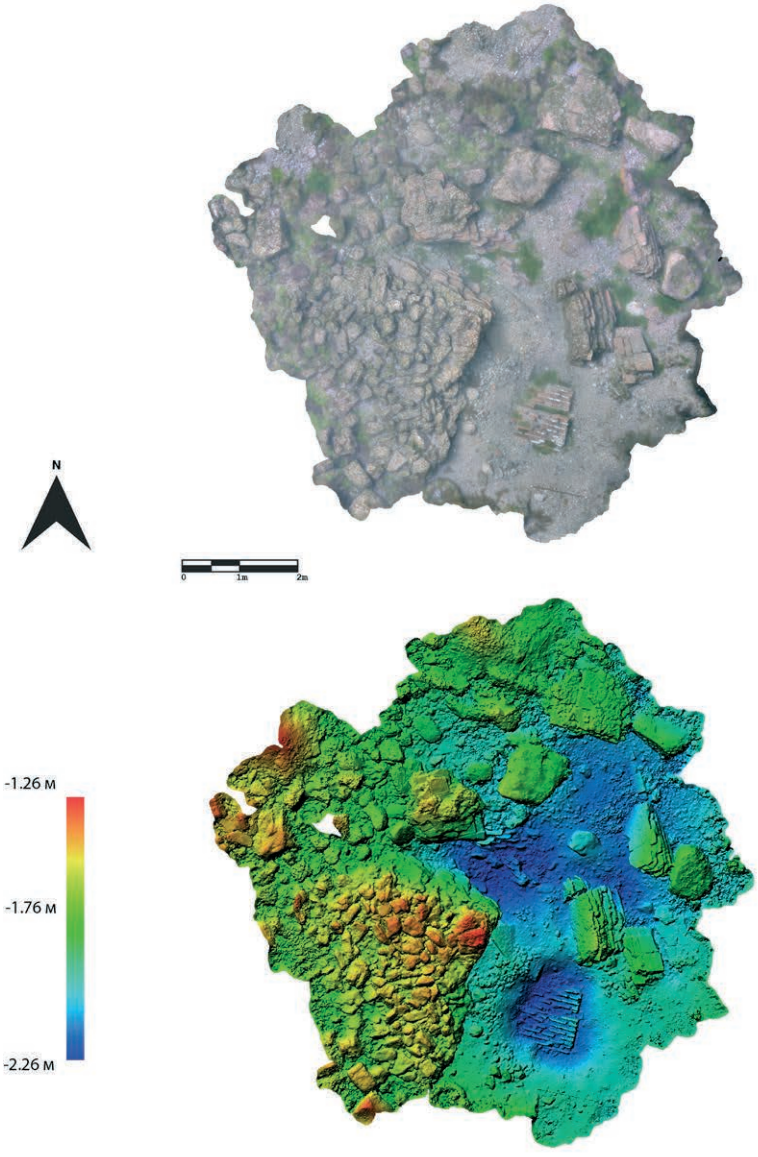

Обр. 2. Стена от големи блокове на дълбочина 4,5 – 5 м. Фотомозайка и фотограметричен триизмерен модел. (П. Георгиев)

Fig. 2. Wall of massive blocks at 4.5 – 5 m depth. Photomosaic and photogrammetric 3D model. (P. Georgiev)

В акваторията между зида, скалната тераса и „Южната буна“ са регистрирани две масивни съоръжения, направени от натрупани камъни. Камъните са с различни размери, като някои са обработени блокове. Едното съоръжение започва от скалната тераса, при западния край на зида и има Г-образна форма, като върви в южна посока и прави чупка на запад. Широко е около 19 м, високо около 3,5 м (от дъното) и дълго около 35 м. Другият каменен насип е в права линия в посока СИ – ЮЗ, като западният му край достига почти до края на буната. Дължината му е около 75 м, ширината до 7 м, а височината около 1 м. Най-вероятно се касае за древни вълноломи, ограждащи басейн, навярно пристан с размери около 50 м на над 80 м (в западна посока този басейн днес е ограничен от „Южната буна“).

Проучването в акваторията западно от Аргировата буна, включваше водолазни огледи и подводни разкопки. През 2017 г. успоредно и в непосредствена близост до буната, е регистрирано съоръжение от натрупани камъни в линия, достигащо до около 60 м от брега и 3 м дълбочина. Камъните са с различни размери, някои с тегло над 1 тон. Част от тях стърчат над морската повърхност, което е видимо на снимки и от началото на XX в. Успоредно и на няколко метра на запад от това съоръжение са открити фрагменти от ранновизантийска крепостна стена в *opus mixtum*, с дебелина около 3 м и с посока С – Ю, като трасето ѝ съвпада с предполагаемото продължение на стената на сушата (Прахов и др. 2018, 727, обр. 1.10). Направен е сондаж при един от сегментите, като разкопаната площ е ок. 9 кв. м, а достигнатата дълбочина 0,4 м. Установено е, че крепостният зид не продължава в дълбочина и няма видима основа. Това наблюдение показа, че или стената не е *in situ*, или че е силно подкопана от абразионни процеси, оформили вдлъбване. При разчистването на пясъка в дълбочина са открити още фрагменти от крепостния зид в *opus mixtum*. Очевидно е, че става въпрос за деструкции на крепостното съоръжение (обр. 3).

Обр. 3. Деструкции от стена в opus mixtum западно от Аргировата буна. Фотомозайка и фотограметричен триизмерен модел. (П. Георгиев)

Fig. 3. Remains of fortification wall in opus mixtum westwards of Argirovata buna (North jetty). Photomosaic and photogrammetric 3D model. (P. Georgiev)

Продължи геофизичното заснемане на акваторията южно от Несебърския полуостров с многолъчев ехолот и страничносканиращ сонар. Основната цел е запълването с батиметрични данни на участъци, които не са сканирани при предишни експедиции.

При водолазните огледи са констатирани изключително малко фрагменти от керамика, видими на морското дъно – намерени са едва няколко фрагмента от антични тухли и съдове, които са оставени на място. Взети са проби от камъни от архитектурни структури за геоложки анализ.

Литература

Прахов и др. 2018: Н. Прахов, К. Димитров, К. Велковски, В. Драганов, П. Георгиев, З. Георгиева, Л. Трендафилова, Х. Прешленов. Комплексно археологическо проучване на акваторията на „Старинен град Несебър“. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 725 – 728.

UNDERWATER ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF NESEBAR AQUATORY

Nayden Prahov, Kalin Dimitrov, Pavel Georgiev

In 2018 the Centre for Underwater Archaeology continued the underwater archaeological survey of submerged Mesambria. In the aquatory westwards of the South Jetty Early Byzantine walls of stones and mortar were identified following the 2.5 isobath and crossing almost entire bay Honolulu. Westwards of the jetty the known rectangular tower made of massive blocks was cleaned of seaweeds and recorded. Its size is 8 x 8 m. Eastwards (Fig. 1) and westwards of the tower two massive fortification walls made of big blocks and slabs were recorded. South of this fortification line two artificial structures made of piled stones were identified, probably jetties. They enclosed a basin with size about 50 x 80 m, at 4.5 – 5 m depth. West of it a wall was documented (Fig. 2).

North of the peninsula, westwards of the North Jetty, two structures were surveyed. One of them was a lineal structure, about 60 m long and up to 3 m high, made of massive piled blocks. Next and parallel to it remains of fortification wall in *opus mixtum* were studied. The small-scale excavations revealed destructions of the wall buried under the sand (Fig. 3).

№ 60. ПОДВОДНИ НЕДЕСТРУКТИВНИ ПРОУЧВАНИЯ НА АКВАТОРИЯТА НА ОСТРОВ СВ. ТОМА В ЗАЛИВА АРКУТИНО

Иван Христов, Кирил Велковски

Проучванията в акваторията на остров Св. Тома в залива Аркутино са проведени през юли и август 2018 г. от три екипа: екип на инж. К. Велковски – геофизик; геодезисти от фирма Картпроект ЕООД и екип от водолази с ръководител проф. Ив. Христов. Те бяха естествено продължение на сухоземните проучвания на острова, при които бяха локализирани и частично разкопани тракийско ямно светилище, структури от късноантичната епоха и средновековен манастир (Христов и др. 2018). В резултат на геодезическите работи в най-плитките участъци на подводния риф са получени данни за дълбочината на рифа, свързващ Андрея баир и остров Св. Тома. Измерванията показват, че рифът е разположен на дълбочина средно от 2 м (обр. 1).

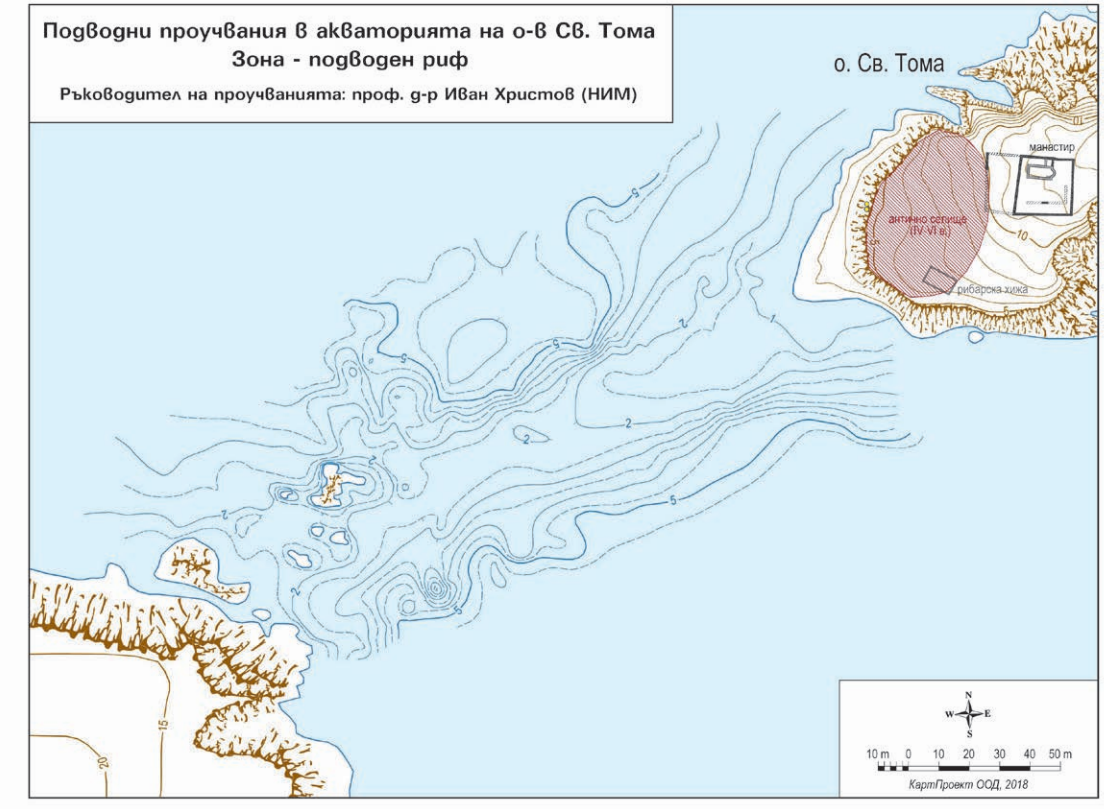
Изпълнени са:

Детайлно батиметрично проучване с многолъчев ехолот с висока разделителна способност е изпълнено с моторната лодка на Центъра за подводна археология, оборудвана в стандартана конфигурация за батиметрия и странично сканиращ сонар.

Батиметрия е изпълнена за зоната с безопасна дълбочина до 2 – 3 м под кила на плавателния съд до зоната на измервания на екипа на Картпроект. Данните на двата екипа са обединени впоследствие. В зоните с по-малка дълбочина са използвани данни от еднолъчев ехолот, а останалата част от площта до фактическия бряг е интерполирана (обр. 2, 3).

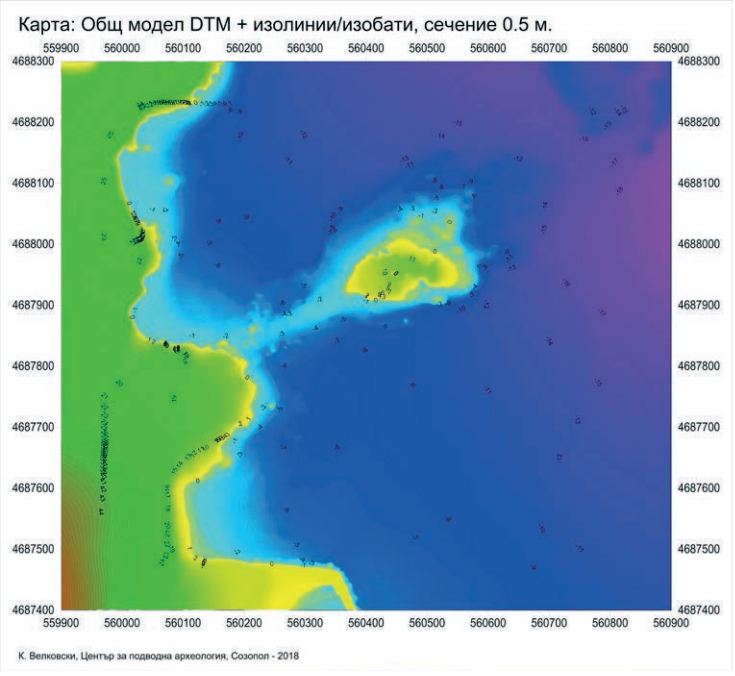
От направените наблюдения на получените данни и картен материал могат да се направят следните изводи:

На база получени сонограми и мозайки: в района няма засечени явно открити останки от потънали кораби. Не се откриват и признаци за потенциални места със закрити/затрупани такива.

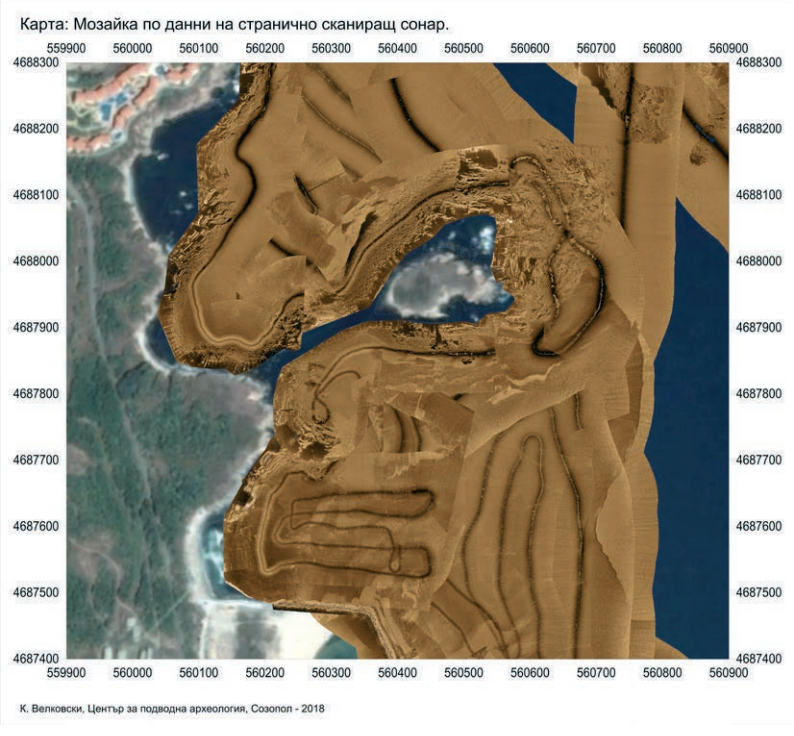
Обр. 1. Карта на подводния риф с измерени дълбочини

Fig. 1. Underwater reef chart with measured depths

Обр. 2. Общ изглед на проучената площ

Fig. 2. Overview of the surveyed area

Обр. 3. Общ изглед на покритието със странично сканиращ сонар

Fig. 3. A side-scan sonar image

Силно впечатление прави строгата линейност на билото на рифа, която свързва брега с остров Св. Тома и контрастира на фона на естествените каменни струпвания около рифа, които следват нерегулярно и леко S-образно развитие и които вероятно са естествено образувани. Тази линейност дава основание да се помисли за хипотезата дали по билото на рифа в дадени моменти в миналото и при по-ниски от сегашното морски нива е имало насип или друга структура, която обезпечава хипотетична суха връзка между острова и брега.

В светлината на тази хипотеза и самият остров Св. Тома би бил със значително по-голяма площ осушавайки скалния риф на ИСИ. Тази хипотеза сравнително лесно може да бъде потвърдена ако бъде предвидена и извършена геоморфоложка експертиза за развитието на района в бъдеще.

В рамките на подводните проучвания са извършени водолазни спускания под вода в състав на трима водолази под ръководството и присъствието на проф. Христов. Подводните издирвания обхващат всички страни на острова на дълбочина до 13 м и са осъществени в рамките на пет работни дни през август 2018 г. Картирани са две места с ниска концентрация на фрагментирана керамика. Първата зона, в която се откриват силно фрагментирани керамични съдове с най-обща датировка I хил. пр. Хр., е разположена в югозападното продължение на острова на дълбочина едва 1 м. Тук са заснети множество каменни блокове с прави стени и следи от обработка, някои с дължина и широчина 1 м. Тези блокове се откриват перпендикулярно на подводния риф и са част от силно разбита от морските стихии структура, преграждаща острова от достъпната в миналото западна страна. От южната страна на острова, на дълбочина 9 м, интерес предизвиква откриването на устие на късноантична амфора и добре обработени варовикови блокчета, които вероятно са били предназначени за древен строеж на острова.

В заключение можем да обобщим, че островът в миналото е бил полуостров. Установено е, че по средата между сушата и острова най-дълбоката част е едва 2 м. Поради общото покачване на водите на Черно море в периода VII – XIII в., големият провлак, свързващ Св. Тома с материка, е залят.

Литература

Христов и др. 2018: Ив. Христов и др. Археологически проучвания на остров Св. Тома и неговата акватория. – Известия на Националния исторически музей, 31, 2018, 97 – 150.

UNDERWATER NON-DESTRUCTIVE SURVEY IN THE AQUATORY OF ST. THOMAS ISLAND IN ARKUTINO BAY

Ivan Hristov, Kiril Velkovski

Underwater non-destructive survey of St. Thomas island in Arkutino Bay was conducted in July and August 2018 by three teams: the team of K. Velkovski, a geophysicist engineer, the Cartproekt Ltd. geodesists' team and the team of divers headed by Prof. I. Hristov.

The underwater survey continued the field surveys on the island where a Thracian pit sanctuary, Late Antique structures and a Medieval monastery were registered and partially excavated. Data on the depth of the reef connecting the Andrea bair hill and St. Thomas island was collected in the shallow sections of the underwater reef. The measurements showed that the reef was located at a depth of 2 m on the average (Fig. 1 – 3).

In the past the island was a peninsula. The indications were the clear-cut broad reef that connected the mainland with the current small Black Sea island. As we mentioned the deepest part in the middle between the land and the island was measured only 2 m. Given the general rise of the Black Sea waters in the period between the 7th and the 13th c., the great isthmus connecting St. Thomas island with the mainland is now flooded.

№ 61. ПОДВОДНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ЗАЛИВА ПРЕД УСТИЕТО НА РЕКА РОПОТАМО

Калин Димитров, Веселин Драганов, Найден Прахов, Джонатан Адамс, Йохан Рьомби, Павел Георгиев, Драгомир Гърбов, Родриго Пачеко-Руиз, Феликс Педроти, Здравка Георгиева

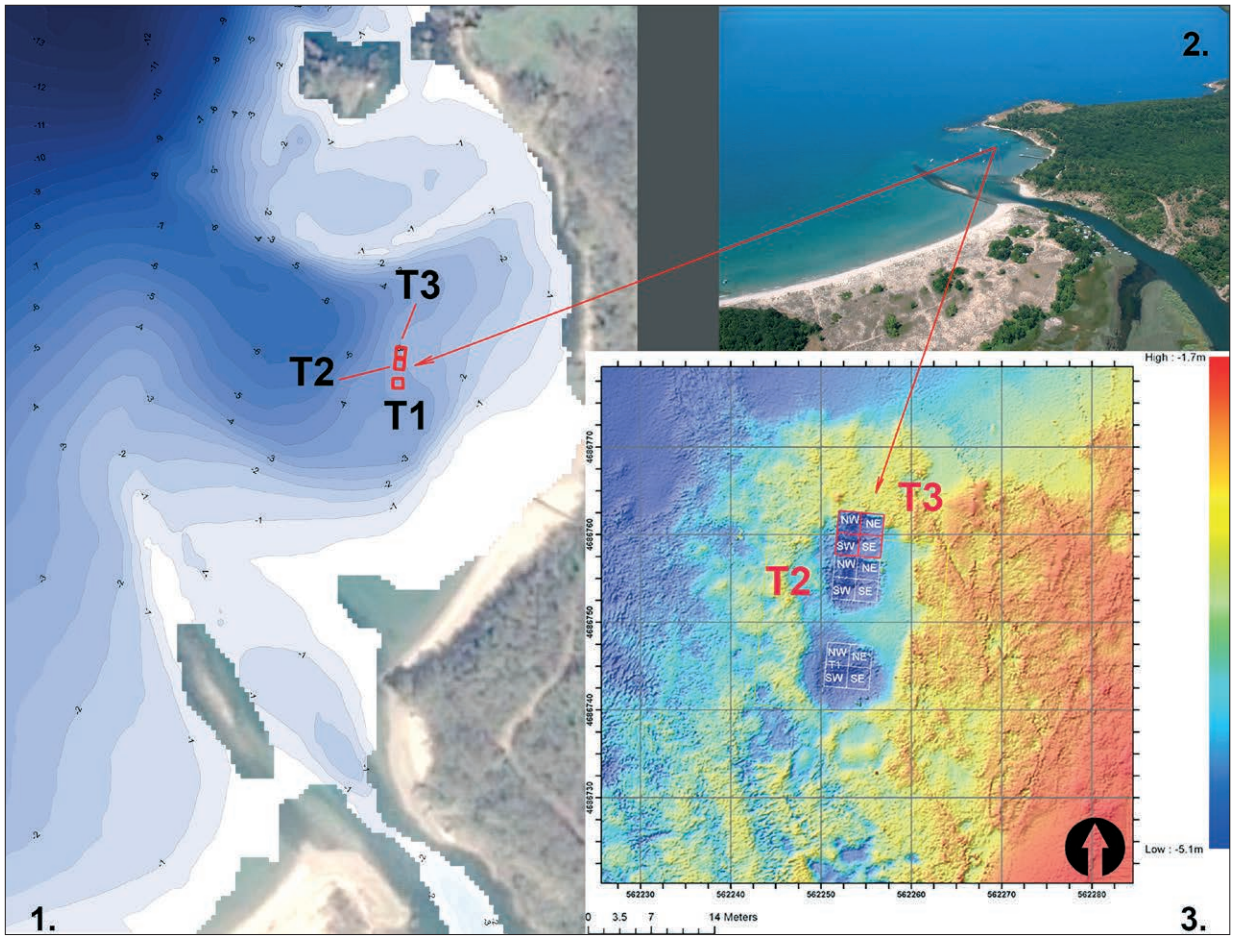
Обектът в залива между нос Св. Димитър (Скомболито) и устието на р. Ропотамо е открит през 1976 г. и е проучван през 80-те години на 20 в. от екип под ръководството на Ив. Карайотов (Карайотов 2012). През 2017 г. изследванията са подновени с провеждане на геофизично проучване и подводни археологически разкопки (Вагалински и др. 2018).

През 2018 г. проучването е продължено с разкопаване в два квадрата: Т2 (започнат предишната година) и новозаложения непосредствено северно до него Т3 (обр. 1). Предвид задачите на проучването – характеризиране на обекта Ропотамо и събиране на добре документирани праисторически материали – усилията са насочени към разширяване на площта и изчерпване на пласта от РБЕ.

Във финалния етап на работата източната половина на Т3 е проучена до нивото от римската епоха и Късната античност (пласт II) (обр. 2.1), а в западната, след укрепване на изкопа, разкопките са продължени в дълбочина, като в Т2 и Т3 е оформен сондаж с размери 2,5 м на 8 м (обр. 2.2). При дълбочина в грунта от около 2,5 м – 2,6 м е постигната площ на проучване от около 1 кв. м, където праисторическият пласт (пласт V) е изчерпан изцяло (обр. 2.3).

При проучването през 2018 г. са прецизирани стратиграфските наблюдения от 2017 г. и са отделени седем основни стратиграфски пласта (обр. 3). Пластове I, II и III съдържат археологически материали и имат характер на морско дъно. Пласт IV е стерилен морски грунт, а пласт VI е литифициран неравен слой сив едър морски пясък. Пласт VII се различава от по-горните пластове, тъй като е стерилен ситен еднороден бяло-сив пясък без морски елементи (миди, фрагменти от миди или камъчета) и най-вероятно има еоличен произход, като е натрупан във време, когато мястото е било суша.

Пласт I е днешното морско дъно (лежи на дълбочина 3,2 м под морската повърхност) до

Обр. 1. Място на провеждане на подводните разкопки през 2018 г.: пл. кв. Т2 и Т3.
1.1. Проучваната площ, нанесена върху батиметрично заснемане; 1.2. Поглед от юг към обекта;
1.3. Местоположение на пл. кв. Т2 и Т3

Fig. 1. Location of the underwater excavation in 2018: trenches T2 and T3. 1.1. The investigated area on a bathymetric map; 1.2. View from south to the archaeological site Ropotamo; Location of the trenches T2 and T3

дълбочина 0,60 м в грунта. Съдържа основно находки от османския период, Средновековието и единични фрагменти керамика от късната античност.

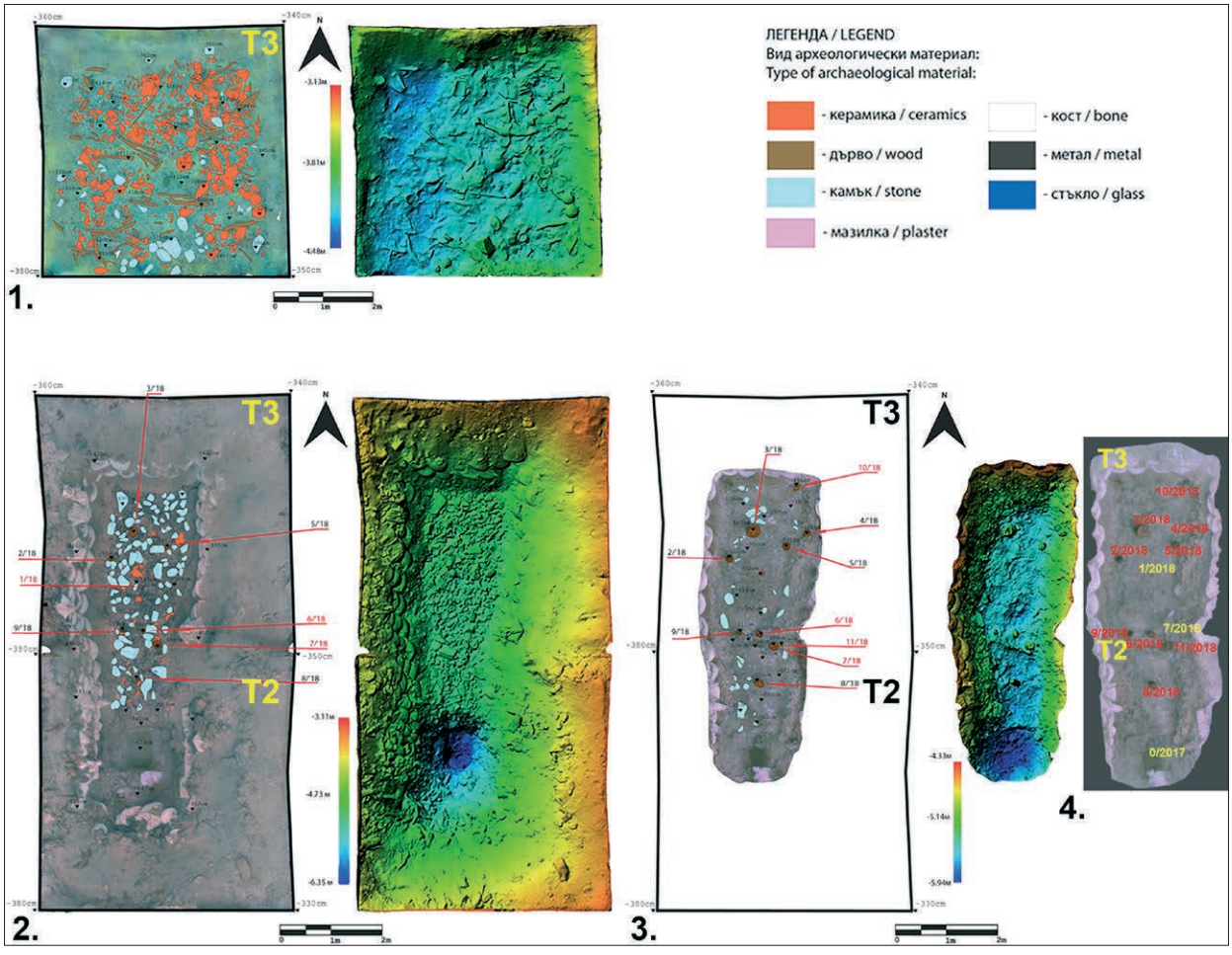
Пласт II се формира от богатите и разнообразни римски и късноримски материали: вносни и местни амфори, кухненски съдове, луксозна червенолакова керамика (блюда и чинии с щампована украса), разнообразни стъклени съдове, глинени лампи, фрагменти *terra sigillata*. Находките, много от които са в добро тафономично състояние, образуват плътен слой с дебелина 0,3 – 0,4 м, в който има и голямо количество дървен материал (клони и дънери).

Пласт III съдържа единични материали от предримската епоха: късноархаичен йонийски киликс, открит през 1988 г. (проучвания на Ив. Карайотов), чернофирнисови фрагмети от луксозна елинистическа керамика, както и няколко фрагмента сива тракийска керамика.

Трите пласта с материали от историческите епохи (I, II, III) са формирани в удобен морски залив, използван интензивно като пристанище. В археологическо отношение могат да се определят като пристанищна акумулация.

Стратиграфският пласт IV е културен хиатус, по времето на който акваторията е била топъл и тих морски залив. Свидетелство за това е липсата на археологически находки и наситеността на пласта с необичайно едри морски миди и стриди.

В пласт V се откриват материали от РБЕ: черна керамика на ръка (цели съдове и фрагменти), дървени колове, отделни фрагменти горяла и добре изпечена глинена обмазка. През 2017 г. и 2018 г. общо са открити 12 вертикално забити дървени кола (обр. 2.4). Горният край на всички е ерозирал, заоблен е и се открива на ниво 5,0 – 5,1 м под морската повърхност. Разкритите колове са с диаметър

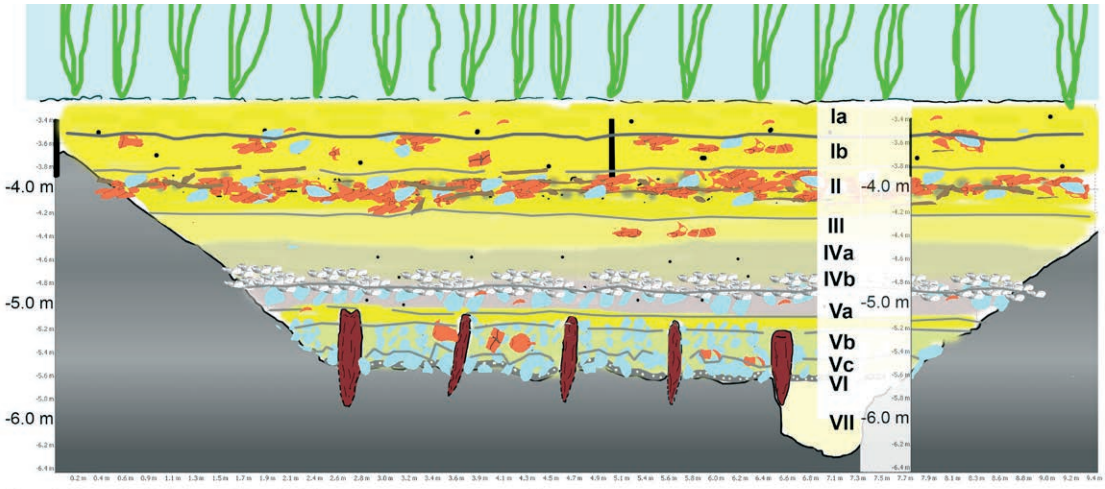

Обр. 2. Документиране на подводното археологическо проучване чрез фотограметрично заснемане (ортофото изглед и DEM). 2.1 План на кв. Т3, пласт II; 2.2. План на кв. Т2 – Т3, пласт Va; 2.3. План на кв. Т2 – Т3, пласт Vc; 2.4. План на кв. Т2 – Т3, планиграфско разположение на коловете, открити през 2017 и 2018 г.

Fig. 2. Documentation of the underwater excavation (ortophoto view and DEM). 2.1. T2, Layer II; 2.2. T2 – T3 Layer Va; 2.3. T2 – T3 Layer Vc; 2.4. Planography of the wooden post discovered in 2017 and 2018

0,15 – 0,25 м, имат дължина между 0,6 и 0,8 м, преминават през пласт V и са забити в пласт VI и VII. Долният край на коловете е заострен, като ясно се виждат следите от дялане с голяма и остра брадва. В проучения участък коловете засега не могат да се свържат в план или да се отнесат към конкретна структура. В рамките на пласт V според вида, размера, формата, количеството на камъните, количеството и състоянието на находките може да се разпознаят три отделни подслоя. В средния (Vb) се откриват добре запазени „цели" керамични съдове. Най-дълбокият слой Vc се формира от едри, обли камъни и отделни ерозирали керамични фрагменти от РБЕ, които запълват плътно пространството между коловете. В пласт V датиращите находки са сравнително малко: фрагменти от керамична купа с набодена украса, асиметрична кана с дръжка и овална купа с дръжка. Прави впечатление липса на каменни, рогови, костни и кремъчни оръдия, както и малко количество керамика – цели съдове или фрагменти. При предварителната обработка (моделиране и калибриране 14C дати) на девет проби от колове номера 0/2017, 3/2018 и 7/2018 се потвърди, че селището Ропотамо се отнася към самото начало на първата фаза на РБЕ и би следвало да се датира в периода 3080 – 2970 cal. BC (при 95,4% вероятност) или 3070 – 3000 cal. BC (при 68,2% вероятност).

На този етап археологическите данни и наблюдения подсказват, че вероятно се проучва периферен участък от праисторическото селище, което е изградено върху горната повърхност на пласт VI (понастоящем частично литифициран пясък, тип beach rock). Селището се разполага край десния бряг на малък поток, десен приток на р. Ропотамо. Изглежда е напуснато организирано от обитателите си след недълго обитаване, когато се е оказало, че при силен дъжд потокът се превръща в разрушителен порой.

Пласт Ia/ Layer Ia, d*=-3.2 m – -3,5 m, t**=0.3 m; морско дъно, частично разбъркан пласт в движение, материали от османски период, Средновековие, Римска епоха/ sea floor, layer in movement, Ottoman, Mediaeval finds.
Пласт Ib/ Layer Ib, d=-3.5 m – -3.8 m, t=0.3 m; морски пласт, находки от Средновековието и Римската епоха/ sea bottom, Mediaeval, Roman finds.
Пласт II/ Layer II, d=-3.8 m – -4.2 m, t=0.4 m; морски пласт, много находки от Римската епоха/ sea bottom sediments, rich Roman finds.
Пласт III/ Layer III, d=-4.2/-4.3 m – -4.5 m, t=0.3 m; морски пласт, единични находки (фрагменти) предримска епоха: КЖЕ, Елинистически период, Късна архаика/ sea bottom sediments, single pre-Roman finds: Late Iron Age, Hellenistic, Late Archaic.
Пласт IVa/ Layer IVa, d=-4.4/-4.5 м – -4.7/-4.8 m, t=0.3/0.4 m; морски пласт, хиатус/ sea bottom sediments, cultural hiatus.
Пласт IVb/ Layer IVb, d=-4.7/-4.8 m – -4.9/-5.0 m, t=0.2/0.3 m; морски пласт, отложен в тиха, топла вода (клъстери стриди), хиатус/ sea bottom sediments accumulated in quiet warm water (clusters of oysters), cultural hiatus.
Пласт Va/ Layer Va, d=-5.0/-5,1 – -5.1/-5.25 m, t=0.1/0.15 m; камъни, стриди, фрагменти РБЕ, горно ниво на колове/ stones, oysters, EBA ceramic fragments, top end of wooden posts.
Пласт Vb/ Layer Vb, d=-5.1/-5.25 m – -5.25/-5.3 m, t=0.15/0.2 m; дървени колове, „цели" съдове РБЕ, фрагменти опалена мазилка/ wooden posts, EBA ceramic vessels, burned clay fragments.
Пласт Vc/ Layer Vc, d=-5.25/-5.3 m – -5.5/-5.6 m, t=0.2 m; колове, фрагменти РБЕ, обли едри камъни/ wooden posts, EBA ceramic fragments, big round stones.
Пласт VI/ Layer VI, d=-5.6 m – -5.7 m, t=0.1 m; литифициран пласт морски пясък, пробива се от дървените колове от РБЕ; layer of lithificated marine sand, pierced by wooden EBA posts.
Пласт VII/ Layer VII, d=-5.7 m проследен е до -6.2 m без да е изчерпан/ -5.7 m excavated up to – 6.2 m without to be exhausted, t>0.5 m; стерилен еоличен пясък без находки, в него са забити дървените колове от РБЕ/ sterile eolian white sand in which are stuck the points of the wooden EBA posts.
***d** – дълбочина под днешното морско ниво/ depth under the modern sea level.
****t** – дебелина на пласта/ thickness of the layer

Обр. 3. Схематично представяне на стратиграфската ситуация в сондаж T2 – T3

Fig. 3. Schematic representation of the stratigraphy in trench T2 – T3

Литература

Вагалински и др. 2018: Л. Вагалински, Д. Адамс, К. Димитров, К. Бъчваров, Р. Пачеко-Руиз, В. Драганов, Д. Гърбов, Й. Рьомби, Ф. Педроти, Н. Прахов, З. Георгиева, П. Георгиев. Подводни археологически разкопки в акваторията пред устието на р. Ропотамо. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 720 – 723.

Карайотов 2012: И. Карайотов. Херсонесос – Ориоспотамо – Падама – пристанище пред устието на Ропотамо. – Морски вестник, http://www.morskivestnik.com/mor_kolekcii/izsledwaniq/21112012_karajo.html

UNDERWATER ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN THE SEA BAY AT THE MOUTH OF ROPOTAMO RIVER

Kalin Dimitrov, Vesselin Draganov, Nayden Prahov, Jonathan Adams, Johan Rönnby, Pavel Georgiev, Dragomir Garbov, Rodrigo Pacheco-Ruiz, Felix Pedrotti, Zdravka Georgieva

In 2018 the second season of renewed underwater archaeological research in the bay in front of the mouth of the Ropotamo River was held. Two 5 x 5 m trenches were explored at a depth of 1.2 m, in which materials from the Ottoman period to the Pre-Roman era were found (Fig. 1). The numerous findings from the historic periods are interpreted as accumulation in harbour used intensively in the past.

In the western half of the studied area a trench 2.5 m by 8.0 m was made, reaching a depth at the bottom of more than 2.5 m (Fig. 2 – 3). In this trench the remains of the underlying Early Bronze Age (EBA) settlement were studied. Eleven vertically placed wooden posts (Fig. 2.4), handmade ceramics and pieces of burned clay were found. Nine 14C samples were taken from 3 wooden posts that dated the Ropotamo EBA settlement in the transition between the 4th and the 3th mill. BC (3080 – 2970 cal. BC (95.4% probability) or 3070 – 3000 cal. BC (68.2% probability).

№ 62. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ПРОЕКТ ЗА „РЕКОНСТРУКЦИЯ И МОДЕРНИЗАЦИЯ НА РИБАРСКО ПРИСТАНИЩЕ „МИЧУРИН“, ГР. ЦАРЕВО

Калин Димитров, Кирил Велковски, Найден Прахов, Павел Георгиев, Здравка Георгиева

През юли 2018 г. Центърът за подводна археология проведе предварителни археологически проучвания в акваторията на залива на гр. Царево. Осъществени са по договор с Община Царево във връзка с проект за разширение на съществуващото пристанище (обр. 1). Тъй като акваторията преди това не е изследвана археологически, основната цел на проучванията е да се установи наличие или липса на обекти на културното наследство в прекия обхват на планираното инвестиционно намерение.

При проучванията е приложена обичайната методика на работа на ЦПА, интегрираща данни от налични исторически и археологически проучвания, архивни и актуални топографски източници (карти, заснемания), поставени в ГИС среда, с полева геофизична работа и водолазни огледи. В хода на работата, преди провеждане на теренните проучвания, е изготвен и прогнозен модел, подпомагащ целенасочените проучвания на акваторията.

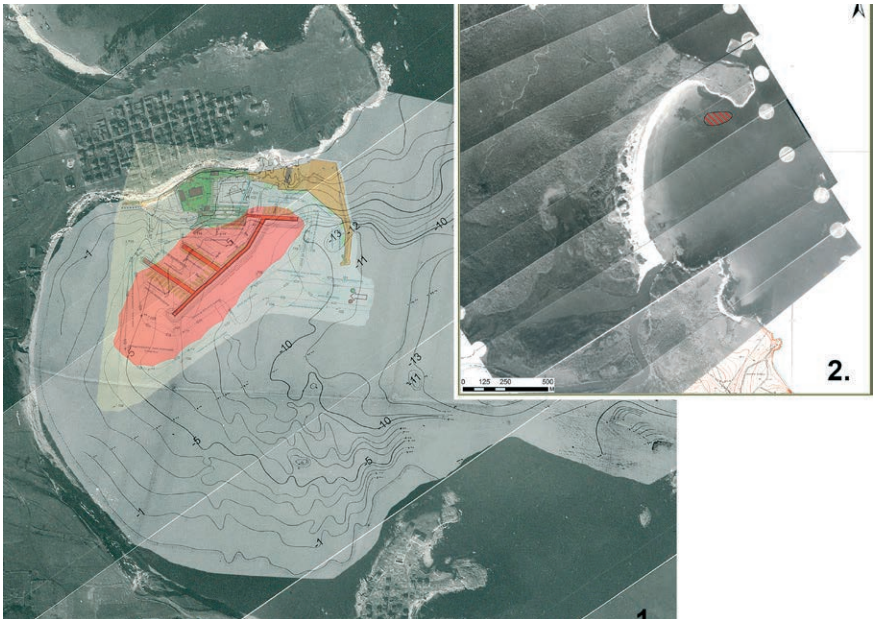
При подготовката, основавайки се на данни от предишни исторически и археологически проучвания относно региона на изследване се констатира, че:

- Най-ранните засега известни археологически находки в Царево са открити около църквата „Успение Богородично“ и се отнасят към античността (V – IV в. пр. Хр.). Вероятно античното селище се е развивало западно и южно от църквата на територията на днешния кв. Василико.
- Районът на Царево е обитаван поне от V в. пр. Хр., като край крайбрежието се е развивало

Обр. 1. Проект за „Реконструкция и модернизация на рибарско пристанище „Мичурин“, гр. Царево: в жълто и зелено – съществуващите съоръжения, изградени в периода 1927 – 1937 г., в червено – планирани нови съоръжения, в розово – главна зона на изследване

Fig. 1. "Project for reconstruction and modernization of the fishing port "Michurin", Tsarevo town: yellow and green – existing facilities of the actual port build in 1927 – 1937, in red – plans for new piers, in pink – main zone of interest

Обр. 2. Сравнение на топографската ситуация на пристанище Царево и залива южно от нос Урдовиза. 2.1 Проектът за „Реконструкция и модернизация на рибарско пристанище „Мичурин“, гр. Царево върху подложка от архивни топографски източници (батиметрично заснемане на залива Василико в М 1:2000, изготвено от Министерство на железниците, пощите и телеграфите, Главна дирекция за постройка на железници и пристанища през 1915 г. (Държавен архив Варна, Фонд Български народен морски сговор) и въздушно заснемане на залива Василико от 1918 г. (Научен архив БАН, ф. 165к Карел Шкорпил). С червено е отбелязана най-подходящата зона за потопено праисторическо селище съгласно прогнозния модел. 2.2. Заливът южно от нос Урдовиза с нанесено местоположение на селището от РБЕ Китен – Урдовиза

Fig. 2 Comparison of the topographical situation at the port of Tsarevo and the bay south of Cape Urdoviza. 2.1 The project "Reconstruction and modernization of the fishing port of "Michurin", Tsarevo, overlaid on archival topographical sources (bathymetric map from 1915 and aerial photography of Vasiliko Bay from 1918). In red – the most suitable zone for a submerged prehistoric settlement according to predictive model. 2.2 The gulf south of Cape Urdoviza with location of the submerged settlement from the Early Bronze Age

локално и транзитно корабоплаване, свидетелство за което са откриваните оловни и каменни щокове.

- Късноантичното и средновековното селище също се разполагат на територията на днешния квартал Василико.

- Традиционна местна лодкостоянка (но само за малки съдове, които се вадят на брега) се е намирала в малкия залив югозападно от църквата.

- Заливът на Царево (преди построяването на пристанището през 20-те и 30-те години на 20 век) е известен като опасен и е избягван от по-големите кораби. При нужда е използвана акваторията около т. н. „Спирова скеля“, която се явява защитена от естествената плитчина пред и южно от нос Лимнос.

Сравнителния анализ на топографските дадености на залива на Царево с местоположението на потопеното праисторическо селище при Китен – Урдовиза показа редица преки сходства в природната средата на двата залива: разположение и ориентация на полуостров Лимнос и Урдовиза, наличие на вливащи се в заливите реки (р. Караагач, р. Черна), наличие на плитчини източно в морето, маркиращи древна брегова линия (обр. 2). Анализът на тези, както и на други елементи, позволи да се предложи прогнозен модел за възможно наличие на неизвестно досега потопено праисторическо селище в залива Царево. Като най-вероятно място за подобно селище е идентифицирана зоната, която се намира подветрено от южната страна на полуострова на дълбочина между -3 м и -5 м под днешното морско ниво. Така дефинираната зона попаднало изцяло в обхвата на инвестиционното намерение (обр. 2.1).

При пряката полева работа беше извършено детайлно батиметрично проучване с многолъчев ехолот. Батиметрия е изпълнена за зоната с безопасна дълбочина до -2 м под кила на плавателния съд, като в южния край на залива измерването е водено до дълбочини 3 – 4 м поради наличие на опасно стърчащи единични камъни или каменни струпвания. Използван е многолъчев ехолот с 512 лъча Teledyne Odom Hydrographic MB1. На база на събраните данни е създаден теренен модел с резолюция 0,5 х 0,5 м с интерполация в най-плитката крайбрежна зона (обр. 3.2).

Сравнителният анализ на батиметричното заснемане от 1915 г. и на това от 2018 г. показва, че осемдесет години след изграждането на пристанището не са настъпили цялостни промени в дънния грунд и в дълбочините на залива. Отчетено е натрупване на модерен наносен седимент с дебелина между 1 и 2 м по северния бряг на залива в зоната между югоизточния край на рибарския кей и мястото на бившия хелинг на старата корабостроителница. Това е в прекия обхват на инвестиционното намерение и в обхвата на прогнозния модел.

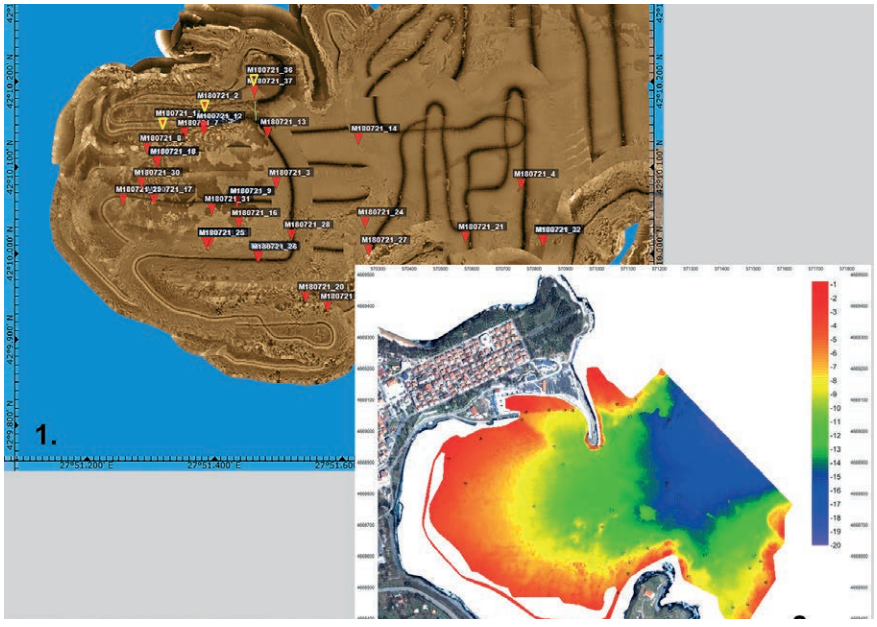
Извършено е и заснемане със странично сканиращ сонар, като е получено пълно покритие на из-

следваната акватория. Създадена е георефериранa мозайка от сонарните изображения (обр. 3.1). При обработката на изображенията от странично сканиращия сонар са идентифицирани 37 потенциални цели.

Във финалния етап на работа са извършени детайлни водолазни огледи на локализираните цели и на зоната с висок потенциал, идентифицирана чрез прогнозното моделиране.

Сред посетените при водолазните огледи сонарни цели три се оказаха с антропогенен произход – товар камъни (от строежа на пристанището през 30-те години), потопен понтон и голяма мъртва котва.

Зоната с потенциал за наличие на потопено праисторическо селище се оказа засипана с модерен нанос и следи от селище не можаха да се открият.

Обр. 3. Геофизични проучвания в залива на Царево през 2018 г. 3.1. Мозайка от заснемане със странично сканиращ сонар. С червено са отбелязани целите, с жълто – антропогенните неархеологически цели. 3. 2. Батиметрично заснемане: представяне чрез DEM и изолинии

Fig. 3. Geophysical surveys in the golf of Tsarevo in 2018. 3.1. Side scan sonar mosaic of the area, in red – targets, in yellow – anthropogenic non-archaeological targets. 3.2. Bathymetry of the area

Единствените археологически материали, идентифициране при проучванията, са единични обезличени фрагменти от късноантична керамика. Те са извън обхвата на инвестиционното намерение, в самата крайбрежна зона, по северния бряг на залива, близо до несъществуващата днес „Спирова скеля“. Вероятно бележат съществуването на това място на неголям пристан, функционирал и през античността. Оценката на активността на този пристан е затруднена от модерния наносен пласт, натрупан върху „историческото“ дъно на залива на Царево. Проучванията приключиха с препоръка при бъдещи драгажни работи да се осъществи археологическо наблюдение с цел проверка валидността на прогнозния модел и идентифициране на засипани днес археологически материали.

ARCHAEOLOGICAL SURVEY FOR THE “PROJECT FOR RECONSTRUCTION AND MODERNIZATION OF THE FISHING PORT “MICHURIN”, TSAREVO TOWN

Kalin Dimitrov, Kiril Velkovski, Nayden Prahov, Pavel Georgiev, Zdravka Georgieva

In July 2018, the Centre for Underwater Archaeology carried out a rescue preliminary archaeological survey in the bay of Tsarevo town. The work was done due to the planned enlargement of the port facilities (Fig. 1). A predictive model based of archival and modern topographic data was prepared. The model identified that the planned construction concerned an area with high potential for existence of an unknown submerged prehistoric settlement (Fig. 2). After that the following field studies were conducted: bathymetric survey, side scan survey and diving inspections of identified targets and priority areas (Fig. 3). No cultural heritage sites were found during the diving inspections. The study concluded that part of the northern side of the bay had accumulated modern sediment that covered the “historic” bottom. In case of future dredging works, an archaeological monitoring should be carried out to check the predictive model indicating a possible submerged prehistoric settlement.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ НАБЛЮДЕНИЯ

ARCHAEOLOGICAL MONITORINGS

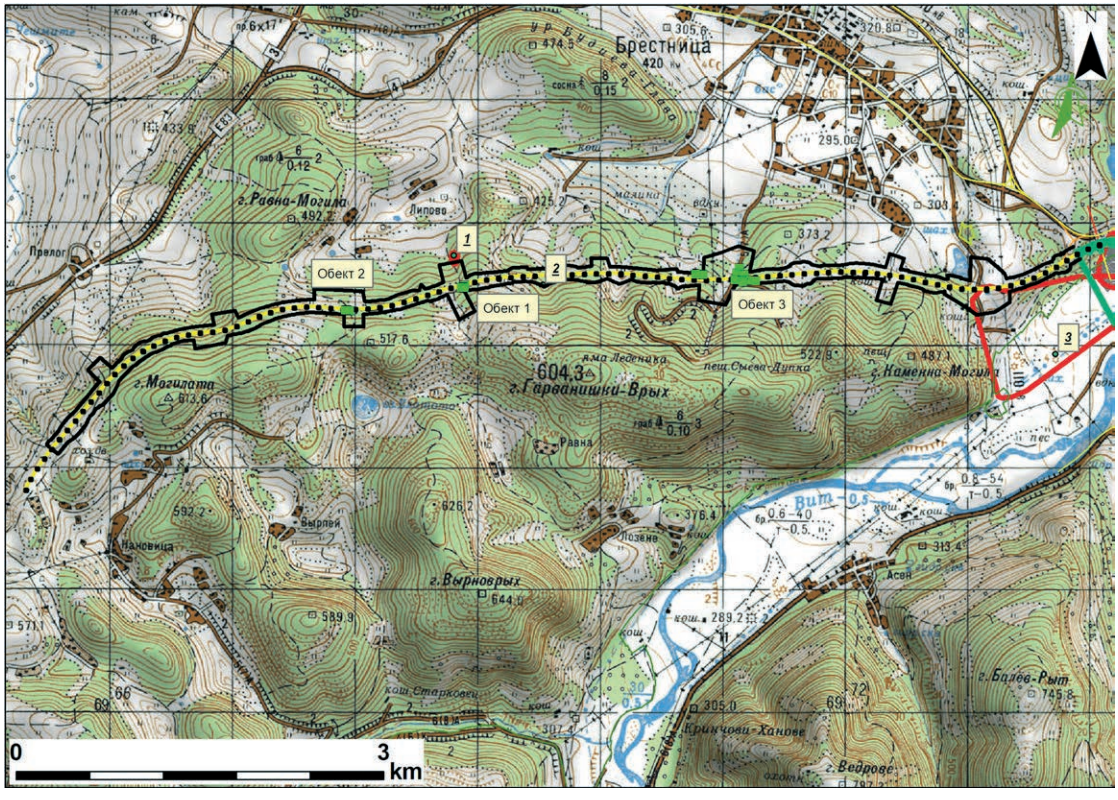
№ 63. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ ПО ТРАСЕТО НА АМ „ХЕМУС“, УЧАСТЪК 1, ОТ КМ 78+884 ДО КМ 87+800

Мая Валентинова, Велина Жекунова

Археологическото наблюдение се проведе през май и юни 2018 г. В проучването участваха М. Валентинова (РИМ – Ловеч) – ръководител, В. Жекунова – зам.-ръководител, П. Ангелова (РИМ – Плевен), А. Атанасов и Д. Василева.

Трасето е с дължина 9 км. Този участък попада в северните покрайнини на Васильовската планина и североизточна и източна част на Драгоица планина. Склонът е с общ наклон на север, като е силно разчленен от множеството дерета.

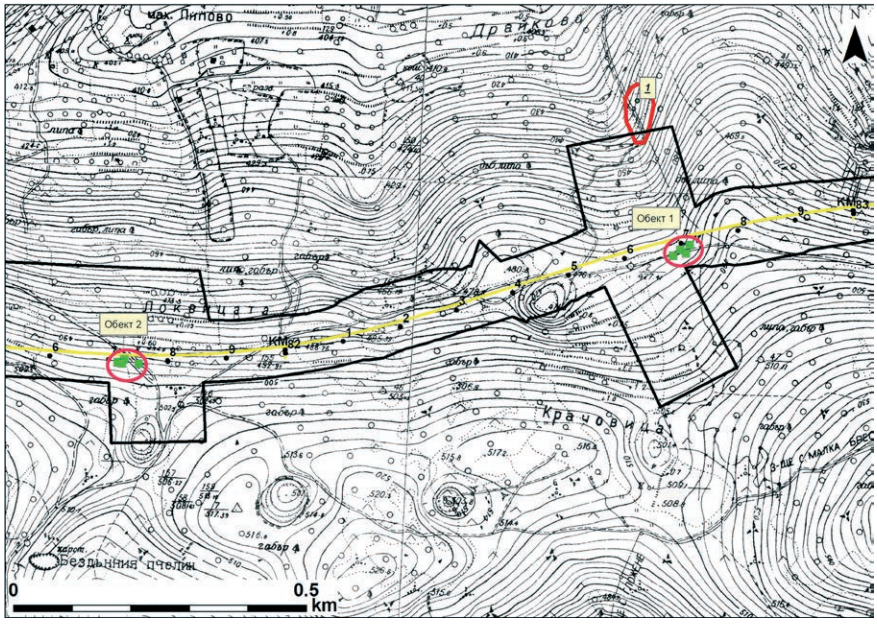
При теренните издирвания през 2015 г. в участъка от км 78+884 до км 87+800 са регистрирани два археологически обекта, определени за археологическо наблюдение по време на строителните дейности: антично селище при км 82+670 – 82+700, частично попадащо в уширение на сервитута на магистралата и могилен некропол, между км 86+900 и км 87+200. Последният е извън трасето, но охранителната му зона частично попада в уширение на сервитута на магистралата (Чукалев и др. 2016).

Обр. 1. Трасето на АМ „Хемус”, участък 1, км 78+884 – 87+800 и регистрираните археологически обекти

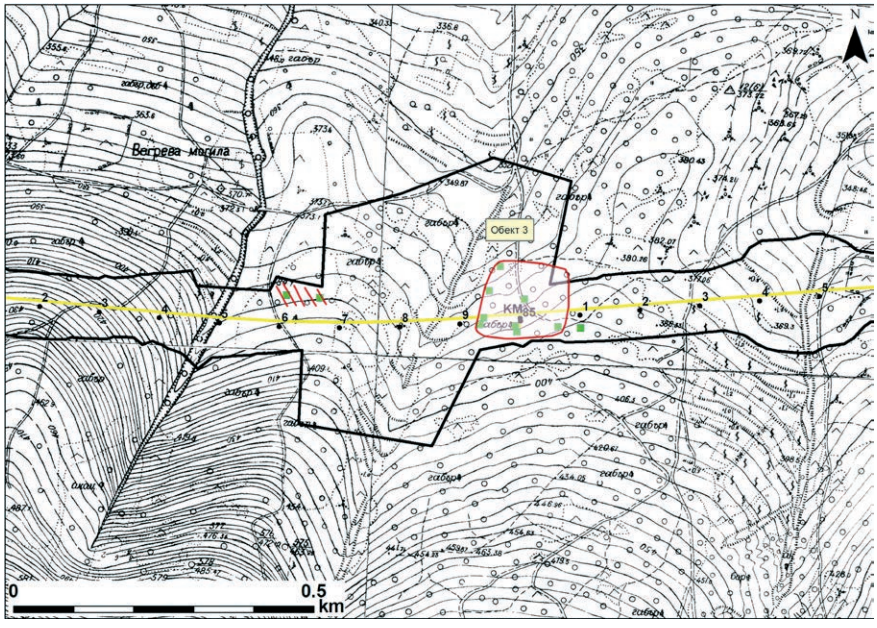
Fig. 1. The route of the Hemus Highway, Part 1, km 78+884 – 87+800 and registered archaeological sites

Първоначално е направен оглед на цялото трасе от км 78+884 до км 87+800. Констатира се, че по дължината на целия участък са започнали интензивни строителни дейности. Почти в целия обхват на сервитута беше премахната дървесната растителност и почвената покривка, а голяма част от трасето насипана с каменна настилка. В следващите дни наблюдението се състоеше в огледа на различни участъци от трасето след премахването на останките от дървесна растителност, предимно по южната граница на сервитута и участъците, които все още не бяха изцяло насипани. При км 86+900 до км 87+200 и разширението, в което частично попада охранителната зона на могилния некропол се следеше работата по отнемането на почвения слой и навлизането в дълбочина, включваща и направата на изкопи за водопровод на с. Брестница и изграждането на подлез към намиращата се в близост кравеферма. При наблюдението в тази част не е констатирано наличие на археологически структури и материали.

Обр. 2. Обекти 1 и 2 – топографска карта

Fig. 2. Site 1 and 2 – topographical map

Обр. 3. Обект 3 – топографска карта

Fig. 3. Site 3 – topographical map

По трасето археологически материали бяха регистрирани на три места, означени като обекти 1, 2 и 3 (обр. 1). И при трите от тях, след премахването на дървесната растителност и почвения слой с дебелина от 0,10 м до 0,25 м, е достигнато до изветрелите и напукани варовици, които се разкриват непосредствено под хумуса.

Обект 1 е разположен в долната част на склон, спускащ се плавно на север, при км 82+680 – 82+715 (обр. 2). Регистрирани са петна от парчета отухлена мазилка и единични керамични фрагменти от съдове работени на колело, върху площ от около 30 м х 15 м в южната част на трасето. Откритите керамични фрагменти са преобладаващо със сив цвят и силно измита повърхност. Сред тях има само три характерни фрагмента – част от паница със завито навътре удебелено устие, част от вертикална дръжка с овално сечение и кръгла ямичка от притискане с пръст в основата и дъно с ниско пръстеновидно столче. Откритите керамични фрагменти се датират в Античността. Регистрираните останки вероятно указват мястото на постройка със селищен/стопански характер изградена с колово-плетна конструкция, с кратковременен характер на обитаването, което не е оставило изразен културен пласт. То вероятно е свързано с отстоящото на около 150 м С селище, регистрирано при издирванията през 2015 г., отнасящо се към същия хронологически период (Чукалев и др. 2016, 822).

Обект 2 е разположен в долната част на плавно спускащ се на север склон при км 81+700 – 81+750 (обр. 2). Регистрирани са керамични фрагменти и парчета отухлена мазилка до южната граница на трасето върху площ от 50 м х 12 м. Откритите керамични фрагменти се датират в Античността. Фрагментите от съдове на ръка са представени от стени с релефни ленти, прекъснати с ямички или с насечки (7 бр.), три устия от гърнета с релефни летни и две езичести правоъгълни дръжки. Тези от съдове работени на колело са четири с много малки размери и сив цвят – две стени и две устия от паници със завит навътре устиен ръб. Регистрираните останки изглежда са свързани с постройка, изградена с колово-плетна конструкция и кратковременен характер на обитаването, вероятно синхронно на обект 1.

Обект 3 е разположен на източния бряг на дълбоко дере без постоянен отток (обр. 3). Фрагменти от керамични съдове работени на ръка и колело от късноримския период и парчета вторично изпечена мазилка се откриват при км 84+940 – 85+010 в цялата ширина на трасето. На север обектът продължава извън границите на трасето в залесените с тънкостеблен габър площи. Археологически материали се откриват покрай асфалтовия път за с. Брестница до около 50 м в северна посока. Вероятно обектът представлява малко селище от късноримския период с постройки, изградени с колово-плетна конструкция. На западния бряг на дерето, където трасето беше вече изцяло насипано, в малък участък с ширина до 15 м, по северната граница при км 84+600 – 84+660, също се откриха парчета отухлена мазилка и керамични фрагменти от късноримския период. Макар ситуацията да не позволява установяването на по-точни параметри на обитаването в тази част, откритите археологически материали показват, че регистрираното късноримско селище вероятно е било разположено от двете страни на дерето.

Поради липсата на археологически структури и изразен културен пласт, участъците с регистрирани археологически материали са освободени за строителство в трасето на магистралата. За обект 3 е препоръчано археологическо наблюдение в рамките на разширението на сервитута при дейности, свързани с навлизане в почвения слой.

Извън трасето са регистрирани три обекта. Укрепление от Късната античност и ВБЦ в м. Калето, с. Добревци; селище от късния халколит и римския период над пещерата при Горното езеро, с. Златна Панега и каменен оброк в с. Добревци.

Литература

Чукалев и др. 2016: К. Чукалев, Н. Кечева, М. Валентинова, П. Георгиев, В. Генчева, А. Григоров. Издирване на археологически обекти по трасето за доизграждане на автомагистрала „Хемус“, Етап 1, участък 1 от Ябланица до път III-307. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София 2016, 820 – 824.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING CONSTRUCTION WORK OF HEMUS HIGHWAY, PART 1, KM 78+884 – 87+800

Maya Valentinova, Velina Zhekunova

During the monitoring three archaeological sites were registered on Hemus highway route (Fig. 1). Sites 1 and 2 dated to antiquity and they were probably referred to dwellings or farming buildings built with wattle-and-daub technique and short term period of habitation (Fig. 2). Site 3 was a small village from the Late Roman period with dwellings with wattle-and-daub construction (Fig. 3).

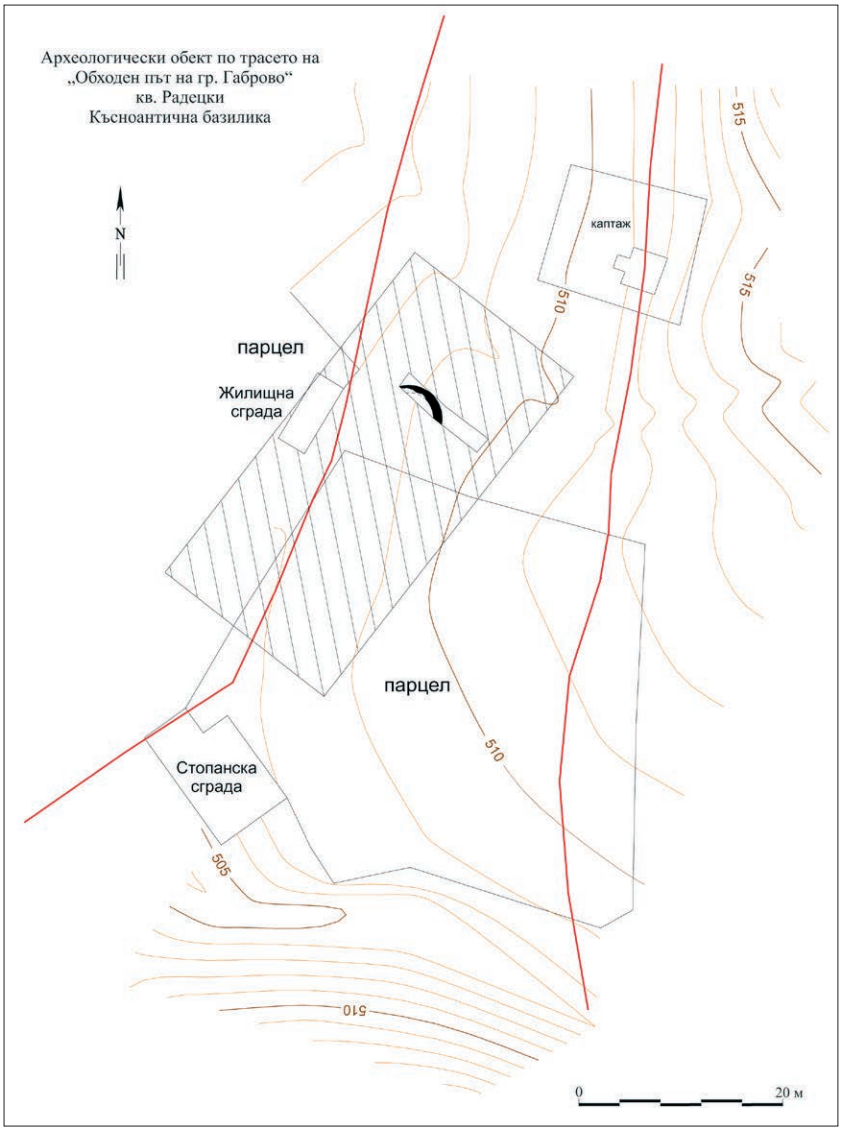
Due to the lack of archaeological structures and apparent cultural layer, the areas with registered archaeological materials were released for realization of the infrastructure project.

Outside of the highway route three other sites were registered. These were a fortification of Late Antiquity and 13th – 14th c., a settlement of the Late Chalcolithic and the Roman period and a stone altar.

№ 64. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА ОБХОД НА ГР. ГАБРОВО

Деян Рабовянов

Спасителното наблюдение се осъществи от екип с ръководител доц. д-р Д. Рабовянов от НАИМ – БАН и специалист-археолог Пл. Дойчев – докторант по археология във ВТУ. То включваше наблюдение при строителство по трасето на обход на гр. Габрово, осъществявано по договор между АПИ и НАИМ – БАН с цел регистриране на евентуални археологически обекти в предвидената за строителни дейности площ. Изкопни работи бяха извършени от строителя само в началото на предвидената за теренно наблюдение площ. На км 19+580 по трасето на пътя (обр. 1), на ок. 15 м западно от каптажа и на ок. 5 м на югоизток от ъгъла на оградата на последната къща от квартал Радецки, в рамките на стар местен път с чакълеста настилка, водещ на юг нагоре по склона към един от завоите на новия път към Шипка, чиято периферия е превърната постепенно в локално бунище от местното население, в изкопана със земекопна техника от строителя траншея с размери 10 на 1 м и направление С – Ю, непосредствено под чакълестата настилка на пътя се достигна до зид на хоросан. Засегната е южната част от дъгата на широка апсида (обр. 2). Става въпрос за основи вкопани в стерилната пръст – жълто-кафява глина, с дебелина 0,85 м на север и 0,90 м на запад. Той се намира на дълбочина 0,25 – 0,30 м спрямо сегашния терен – настилката на пътя. Горните 0,20 м под повърхността на съвременния терен представляват насип на настилката на пътя от дребен и едър чакъл, смесен с жълто-сива пръст. Т. е. над и около зида на хоросан няма запазен културен пласт и поне според тези данни църквата, е запазена изключително в субструкция.

Обр. 1. Геодезичен план на частта от трасето на пътя с открития обект

Fig. 1. Geodetic plan of a part of the road route with the registered archaeological site

Зидът на апсидата е с разкрита дължина 5 м. Изграден е от необработени и полуобработени средно големи, основно речни камъни по лицата, с пълнеж от дребни речни и ломени камъни във вътрешността. Спойката е от сравнително твърд бял хоросан, в който като цяло липсват примеси от строителна керамика, освен единични едри бучки. По време на наблюдението в района на изкопа и около него не бяха открити археологически материали.

Според сведения, публикувани от местния краевед д-р П. Цончев, след 1880 г. на това място е разкрита и унищожена от местното население църков-

Обр. 2. Апсидата на късноантичната църква в траншеята, изкопана със земекопна техника

Fig. 2. The apse of Late Antique church in trench dug with a machine

на постройка с хоросанов градеж, чиято апсида е попадала под стария път за Шипка. При унищожаването на постройката са били открити метални предмети и монети от ранновизантийската епоха, две от които са били на император Юстиниан I (Цончев 1996, 261). Откритите архитектурни останки съвпадат като описание и местоположение с описаните от П. Цончев. Християнският храм с предполагаема късноантична датировка, се развива на югозапад в рамките на трасето на обходния път на Габрово. Обектът бе регистриран в АИС АКБ с регистрационна карта № 10006199. Не бе възможно да се установят неговите размери и план. В посока юг от разположената на края на имота стопанска сграда, теренът на трасето продължава през остри склонове, набраздени от ерозията, които изключват развитие на обекта натам. В тези зони не бяха извършвани изкопни работи.

Осъществи се наблюдение и на вече изкопана част от трасето на северозапад от регистрирания обект, където изкопните работи са извършени преди започването на наблюдението. Бяха регистрирани няколко петна от въглени и отухлена глина, на дълбочина 1,80 – 0,50 м спрямо склона със западно изложение. Едно от тях бе с неправилна форма и размери 1,5 х 2 м. То е от пресована стерилна глина на места придобила черно-кафеникав цвят. В рамките на това петно се разкриха, документираха на място и събраха патрони с метални гилзи, копчета, керамика с глазирана повърхност, железен инструмент и стопени фрагменти от стъклени съдове и др. предмети, типични за военния бит на руската армия в периода 1877 – 1878 г. Очевидно това са останки от землянка на лагеруващите тук по време на Руско-турската война две роти от Орловския полк, участвали в боевете на Шипка. Землянката е била опожарена при неизвестни обстоятелства през зимата на 1877/78 г. На север от нея има още две петна с подобен вид, но по-слаба съхраненост. Тези структури са изцяло унищожени при изравняването на част от трасето със земекопна техника.

Литература

Цончев 1996: П. Цончев. Из общественото и културно минало на Габрово. Исторически приноси. Габрово, 1996.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING CONSTRUCTION WORK OF DETOUR ROAD ROUTE OF GABROVO TOWN

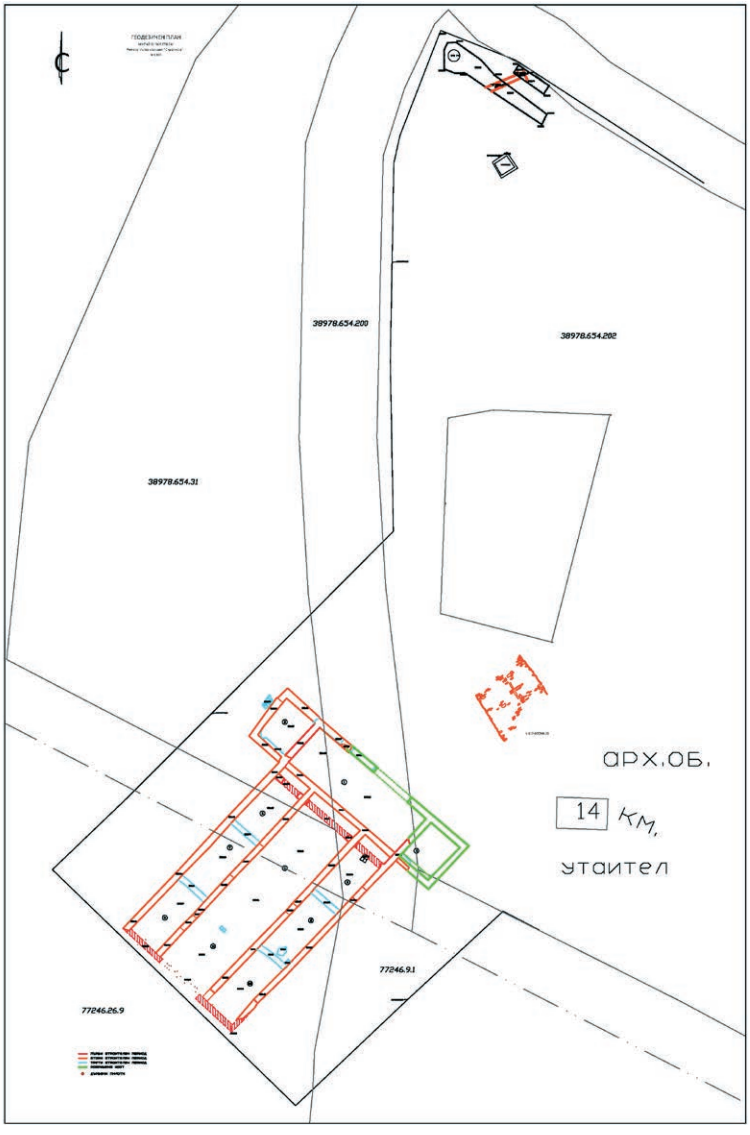
Deyan Rabovyanov

Archaeological monitoring during construction work of detour road of Gabrovo town was carried out. An apse of Early Byzantine church was registered in Radetski neighborhood, in km 19+580 of the road route (Fig. 1). The church dated from 6th c. AD, and it was almost demolished from local population during 19th c. The apse wall was 0.85 – 0.90 m thick and it was built from middle sized stones with hard white mortar (Fig. 2). Northwest from the church, in already dug out part of the road, the archaeological team found completely demolished from machines dug-out dwellings with materials – bullets, buttons, etc. They were used from camping of Russian soldiers during Russian-Turkish war from 1877 – 1878.

№ 65. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В ДВОРА НА „КОКА-КОЛА ХБК – БЪЛГАРИЯ“, ГР. КОСТИНБРОД

Жарин Величков

Във връзка с инвестиционни намерения на „Кока-кола ХБК – България“ се проведоха геофизични изследвания и археологическите наблюдения в двора на завода, край гр. Костинброд. Обектът се намира в близост до античния път *Via Diagonalis* и римската пътна станция *Scretisca*. Резултатите показаха, че в района на проведените проучвания на дълбочина до 3 м не се наблюдават археологически структури. Отбелязаните аномални зони са свързани с наличие на следи от съвременна човешка дейност (обр. 1).

Обр. 1. Общ план на обекта

Fig. 1. General plan of the site

Извън строителната площадка, но на територията на ПИ 38978.654.202 по КККР на гр. Костинброд, е планирано изграждането на нова подземна отводнителна система. Проектът предвижда изграждането на канализационна система, която да се зауства в бетонна ревизионна шахта № 7-П (БРШ 7-П), разположена в северозападния ъгъл на имота. Шахтата е изградена преди около десетина години за отвеждане на води от пречиствателната станция, разширението на която доведе до проучване на участъка от античния път *Via Diagonalis*, запазен пред пътната станция *Mutatio Scretisca*. Спасителните разкопки са проведени под ръководството на проф. д-р В. Динчев (НАИМ – БАН). Пътят е демонтиран и експониран извън мястото на откриването му, а изкопът за канализационните води е проследен до БРШ 7-П. В изкопите са документирани фрагменти от антични керемиди и от битова керамика, датирани от проучвателите най-общо в Късната античност. Изказано е предположението за вероятно наличие на друга, втора сграда, освен тази на пътната станция, разположена северно от античния път.

При изкопните работи за изпълнение на новия проект за отводняване на терена на завода, на около 4,0 м източно от БРШ 7-П, багерът достигна зид (обр. 2) от неизвестна досега сграда. Зидът се разкри на кота 555,50 м н. в. или на 1,50 м под оригиналния терен. Ориентиран е в посока ЮЗ – СИ, има дебелина 0,60 м и е разкрит на дължина около 0,80 м. Граден е от ломени камъни, споени с бял хоросан. Над него в профилите слабо личи деструкционен пласт с малко фрагменти от антични керемиди. При разширяване на изкопа на север на кота 555,69 м н. в. се разкри още един, перпендикулярен зид (обр. 2), граден по същия начин и конструктивно свързан с първия, с разкрита дължина в изкопа от 0,60 м. Разкритите части от двата зида оформят поне две предполагаеми помещения на сграда, която може да се датира най-общо в Късната античност.

Обр. 2. Късноантични стени

Fig. 2. Late Antique walls

ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT COCA COLA HBK PROPERTY IN KOSTINBROD TOWN

Zharin Velichkov

The geophysical survey and archaeological monitoring in the courtyard of "Coca Cola HBK Bulgaria" located close to archaeological sites Roman Road Station of Scretisca and a sector of the Roman road Via Diagonalis proved absence of archaeological materials.

The construction of a new drainage system took place outside of the construction site but still on the territory of the property. The sewerage system will discharged into a concrete revisory shaft (CRS 7-P), located in the northwestern corner of the property (Fig. 1).

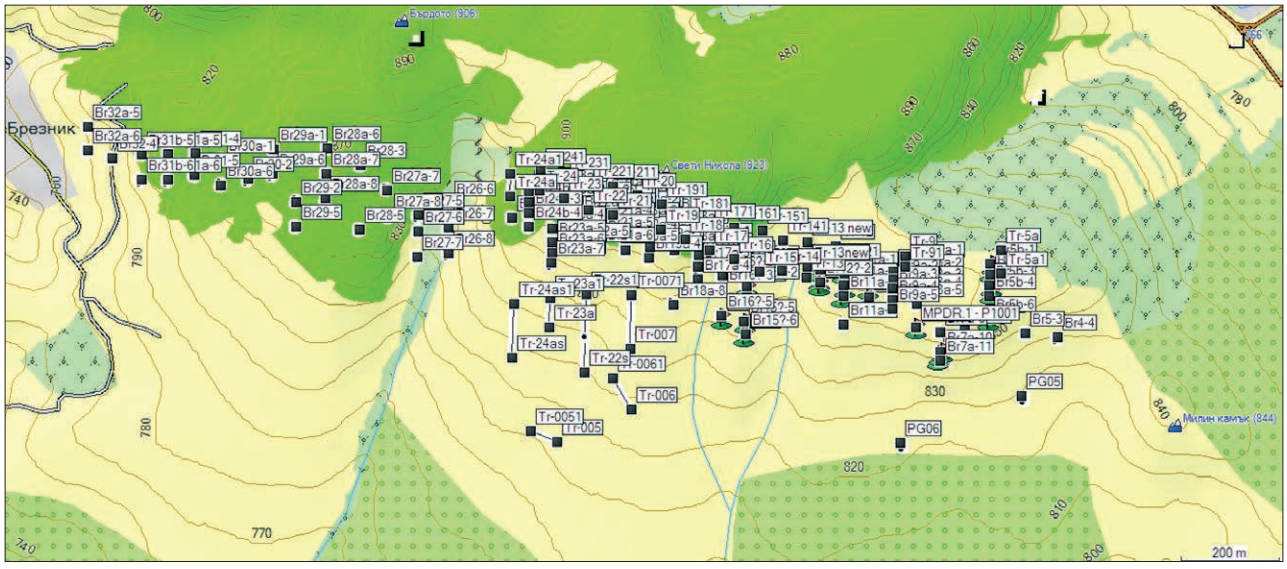
During the construction work a wall of an unknown building was found. The wall was revealed at elevation 555.50 m or 1.50 m depth from the surface. It was with southwest – northeast directon, with a thickness of 0.60 m and a length of 0.80 m. It was built of crushed stones and white mortar (Fig. 2). Extending the trench in north direction, at elevation 555.69 m, another wall appeared perpendicular to the first one. Its length in the trench was 0.60 m. The revealed sectors of the two walls have already formed at least two assumed parts of a building dated to the Late Antiquity.

№ 66. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА КОНЦЕСИОННА ПЛОЩ „БРЕЗНИК", НАХОДИЩЕ „МИЛИН КАМЪК", ЗЕМЛИЩЕ НА ГР. БРЕЗНИК

Филип Михайлов

В изпълнение на договор ДП-34/19.03.2014 г. между „Трейс Рисорсиз" ЕООД и НАИМ – БАН и анекс № 3 към него е проведено археологическо наблюдение в рамките на концесионна площ „Брезник", находище „Милин камък", землище на гр. Брезник, обл. Перник. В основната си част археологическото наблюдение се състоеше в проследяване на работата на две машини, изработващи площадки и утайници за направата на геоложки сонди. Едната е KOMATSU WB 93 R и се използва при изработката на стандартните сондажни площадки. Другата JSB 1CX е използвана при изработката на малки сондажни площадки в труднодостъпни местности.

През 2018 г. са направени 111 сондажни площадки и четири геоложки канави (обр. 1). По

Обр. 1. Топографска карта с направените през годината сондажни площадки и канави

Fig. 1. Topographic map with the drilling sites and canals made during the year

време на наблюдението е локализиран неизвестен до момента археологически обект. Той е регистриран в АИС АКБ с № 10006702. В северната част на площадка Br28-3, са регистрирани фрагменти от керамични съдове, правени на ръка (обр. 2). Гъстата растителност до северния край на площадката, възпрепятства наблюдението в този участък. Възможно е, при съвременното залесяване, това да е разнесен некропол на разположеното под върха селище от ранната желязна епоха (АКБ № 1700343). Към друг обект – селище от Късната античност на връх Св. Троица (АКБ № 1700349), вероятно принадлежат откритите в утайниците на сондаж Br26 част от зид и фрагменти строителна керамика. Структурата се намира в източния профил на утайника и не е засегната при изкопните работи. По време на наблюдението е регистриран още един обект (АКБ № 1006704) – селище от края на ранната и късната желязна епохи. Намира се в м. Дубоки дол, източно от поток, вливащ се в р. Конска. Откриват се фрагменти от съдове, изработени на ръка и на грънчарско колело. Приблизителната му площ е 12 дка. За момента в района на обекта не са предприемани строителни дейности. При изкопаването на утайниците на PG-07 са намерени характерни керамични фрагменти, вероятно от разположеното в непосредствена близост селище от първата фаза на ранната желязна епоха.

Обр. 2. Керамични фрагменти, открити в северната част на площадка Br28-3

Fig. 2. Pottery fragments found in the northern part of the Br28-3 site

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF THE CONCESSION AREA "BREZNIK", DEPOSIT "MILIN KAMAK" IN THE TERRITORY OF BREZNIK TOWN

Philip Mihaylov

Archaeological monitoring of construction work in the concession area Breznik, deposit "Milin Kamak" in the territory of Breznik town was conducted in January – September 2018 It was part of a contract between the investors "Thrace Resources" EOOD and NAIM – BAS. In 2018 111 construction trenches and four geological trenches were made (Fig. 1). During the monitoring two archaeological sites were registered (Fig. 2). They dated to Early and Late Iron Ages. One of them was probably part of a site already registered during field surveys in 2014. On some of the sites which would be affected by the construction work rescue archaeological excavations would be carried out.

№ 67. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНАТА ДЕЙНОСТ ПО ПРОЕКТ „РЕМОНТ И РЕКОНСТРУКЦИЯ НА МАНАСТИР СВ. НИКОЛАЙ МИРЛИКИЙСКИ ЛЕТНИ", С. ПЕЩЕРА, ОБЩ. ЗЕМЕН

Марлена Тонева

Манастирът „Св. Николай Мирликийски", познат и като Мрачки манастир и Ореховски манастир, е паметник на културата с национално значение, известен архитектурен паметник от Средновековието и Възраждането. Той е споменат в дарствена грамота на цар Иван Александър от 1347 г. и е действал като света обител до средата на XX в.

Църквата на манастира е запазена в архитектурно отношение, като в края на XIX в. е преустроена в сегашния ѝ вид (обр. 2). Старата църква, в която са запазени фрагменти от стенописи от XIII – XIV в., при реконструкцията е превърната в олтар на новата, като към нея е долепен корабът на новата църква. Освен с историческите и археологически материали от Средновековието, от манастира произхождат и антични паметници – оброчни плочки, епиграфски паметник на гръцки език, както и

Обр. 1. План на археологическия обект с нанесено трасе на дренажа

Fig. 1. General plan of the archaeological site with the drainage trenches

предримска, римска, средновековна и турска керамика.

През 2016 г., Община Земен кандидатства с проект „Ремонт и реконструкция на Пещерски манастир „Св. Николай Мирликийски Летни“ по Европейска програма за развитие на селските райони. През 2018 г. проектът е приет и се предприе неговото изпълнение от фирма „ЕППИ Инвест“, гр. Перник. Строителните дейности се извършиха в периода юни – ноември и включваха изграждане на дренаж около църквата; измазване на олтара отвътре; построяването на навес; подменянето на старата ограда с нова; изграждане на сервизна постройка и др. (обр. 1). Всички деструктивни дейности са наблюдавани от екип в състав: М. Тонева – научен ръководител и А. Тонев – зам. ръководител.

Обр. 2. Църквата на Пещерския манастир „Св. Никола Мирликийски Летни“

Fig. 2. Church “St. Nicholas of Myra of the Summer” part of Peshtera monastery

Обр. 3. Гроб № 2

Fig. 3. Grave No 2

Стратиграфията на изкопите за дренаж ни представи ясна картина на изграждането на новата част от църквата в края на XIX в. Околният терен е отнет на дълбочина 0,80 м, заравнен е и върху него е поставен слой от ломени камъни с дебелина между 0,25 – 0,30 м. Наслагванията върху тях са от изминалото столетие. При тази дейност са унищожени всички запазени до този момент структури. Единствено в северозападния ъгъл до църквата бяха разкрити три гроба. Скелетите в два от тях са в анатомичен ред (обр. 3), а третият е препогребан. Вероятната им датировка е XVI – XVII в. На юг от аязмото, в дренажа, е разкрит улей, издълбан в каменните плочи и служил за оттичане на водата. При строежа на стената, на 9 м западно от нейния североизточен ъгъл, тя преминава през скали, в които има вдълбаване от изворна вода и следи от допълнително разширяване – още едно място, което има следи от обредна дейност.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSTRUCTION WORK PART OF “RENOVATION AND RECONSTRUCTION OF “ST. NICHOLAS OF MYRA” MONASTERY” PROJECT IN THE TERRITORY OF PESHTERA VILLAGE, ZEMEN MUNICIPALITY

Marlena Toneva

The monastery of “St. Nicholas of Myra”, known also as Mrachki Monastery and Orehovski Monastery, is a monument of culture of national importance, a well-known Medieval and Renaissance architectural monument. It was mentioned in a 1347 AD endowment deed by King Ivan Alexander, and was in operation until the middle of 20th c.

At the end of the 19th c. the church was reconstructed to assume its present appearance (Fig. 2). The old church where fragments of 13th – 14th c. wall paintings had been preserved was turned into an altar for the new one. The nave of the new church was attached to it.

In June – October 2018 archaeological monitoring of the construction work was carried out as part of the “Renovation and Reconstruction of “St. Nicholas of Myra of the Summer” Monastery” Project, European Rural Development Program (Fig. 1). Three burials dated to 16th – 17th c. were excavated (Fig. 3).

№ 68. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ПОДМЯНА НА ЕЛЕКТРИЧЕСКИ СТЪЛБОВЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГР. БЛАГОЕВГРАД

Мария Пашова

Археологическото теренно наблюдение бе наложено от извършване на реконструкция на съществуващата въздушна линия 110 kV „Илинден“. Този далекопровод се състои от стоманорешетъчни стълбове, които се подменят със стълбове със същата конструкция, но с друг вид проводник за по-голямо сечение. Наблюдението е проведено на обект „Реконструкция на ВЛ 110 kV Илинден, стълб № 17“ в землището на гр. Благоевград, съгласно Договор от 04.07.2018 г. между „Електроенергиен системен оператор“ ЕАД, гр. София и РИМ – Благоевград. Осъществено е с разрешение за спасително археологическо проучване-наблюдение № 349/10.07.2018 г. от М. Пашова – научен ръководител, РИМ – Благоевград.

Стълб № 17 е разположен на 1,19 км в североизточна посока от центъра на с. Рилци, азимут 78,18 градуса**.** В непосредствена близост до него се намират археологически обекти с регистрация в АИС АКБ както следва (обр. 1):

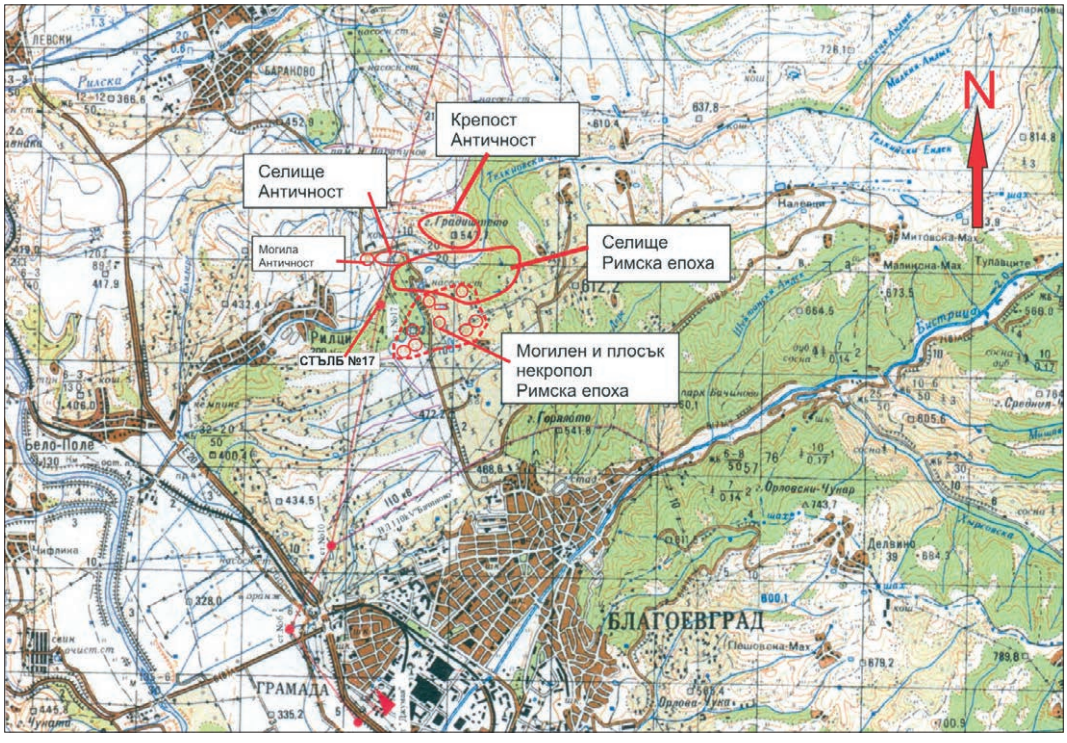
Антична крепост в м. Градище, землище на с. Дъбрава, (АКБ № 10004671), (Дремсизова-Нелчинова 1987, № 38: 48);

Селище от римската епоха в м. Тълки андък, землище на гр. Благоевград, (АКБ № 1930064), (Дремсизова-Нелчинова 1987, № 36: 47);

Могилен и плосък некропол от римската епоха в м. Тълки андък, землище на гр. Благоевград, (АКБ №№ 1930065, 1930066, 1930067, 1930070, 1930071, 1930072, 1930073, 10004832, 1930032, 1930033), (Дремсизова-Нелчинова 1987, № 36: 47);

Антично селище в м. Чешмичките, землище на с. Рилци, (АКБ № 10004797);

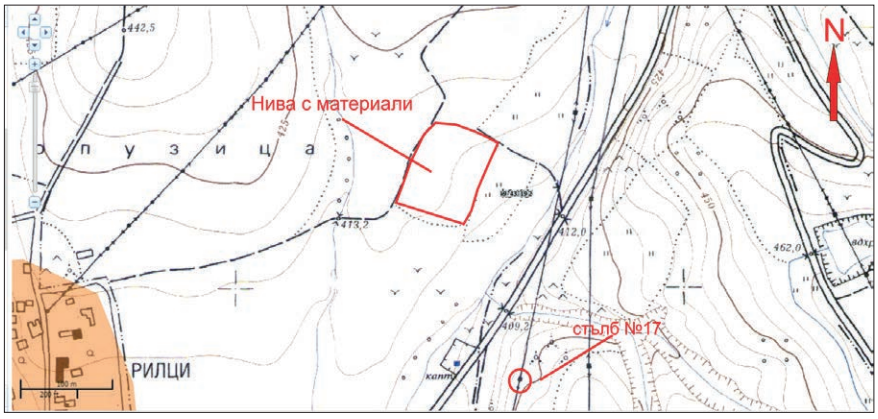
Надгробна могила в м. Чешмичките, землище на с. Рилци, (АКБ № 10004795).

Обр. 1. Топографска карта (М 1:50 000) на участък от трасето на електропровода с местоположението на стълб № 17 и намиращите се в непосредствена близост регистрирани в АИС АКБ археологически обекти

Fig. 1. Topographic map of the power line with the location of pillar number 17 and the sites nearby registered in the Archaeological map of Bulgaria, scale 1:50 000

Подмяната на стълб № 17 включва няколко етапа: демонтиране на стария стълб, изкопаване на стъпките за новия, бетониране на основата му, монтаж и конструкция, окачване и връзване на проводниците. Наблюдение е проведено само при демонтирането и изкопаването на стъпките за новия стълб. Основите на новия електрически стълб, тип носач, са положени на 2,00 м дълбочина. Представляват четири стъпки с размери 1,70 х 1,70 м. При наблюдението на изкопните дейности за стъпките на стълбовете е установено, че те не засягат недвижими културни ценности. В профилите и на 4-те стъпки се наблюдава чиста кафява песъчлива пръст, с трошляк от бетона на старите бетонни блокове (основи на стълба), попадащи в централната част на новата конструкция. Част от тези блокове са натрошени с машина.

Обр. 2. Топографска карта (М 1:5000) с план на нива с археологически материали (керамични фрагменти от Античността), регистрирани в АИС АКБ като археологически обект

Fig. 2. Topographic map with a plan of field with archaeological materials (pottery fragments dated in Antiquity) registered as an archaeological site in the Archaeological map of Bulgaria, scale 1:5000

Поради наличието на археологически обекти в близост до стълб № 17 е обходен районът северно и южно от него. На 190 м в СЗ посока (азимут 328 градуса) е регистриран археологически обект (АКБ № 10006262) (обр. 2). Той се намира в м. Топузица, в съвременна овощна градина. По целия терен се откриват фрагменти от антична строителна и битова керамика (основно питоси, дебелостенни съдове и дръжки от гърнета). Площта на обекта е ок. 8 дка, а концентрацията на керамика е голяма (над 5 находки на кв. м). На около 200 м от мястото в ССЗ посока се намират вече споменатите паметници в м. Чешмичките. Възможно е да има връзка между тези обекти и новорегистрирания.

Литература

Дремсизова-Нелчинова 1987: Цв. Дремсизова-Нелчинова. Археологически паметници в Благоевградски окръг, София, 1987.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF ELECTRICITY TRANSMISSION REPAIR NEAR BLAGOEVGRAD TOWN

Maria Pashova

The monitoring did not detect movable or immovable cultural heritage in the four trenches for pillar number 17 (Fig. 1).

Due to the existence of registered archaeological sites nearby a survey was carried out to the south and to the north of pillar 17. An archaeological site with unidentified function was registered in the archaeological information system "Archaeological map of Bulgaria" (Fig. 2). It was located 190 m to the northwest of pillar 17 and comprises an orchard. The terrain was covered with pottery fragments dated to antiquity. It is very likely that this site has a relation to the antique village and the Roman mound (2nd – 3rd c. AD) located 210 m in northwest direction.

№ 69. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛСТВОТО НА ЖЕЛЕЗОПЪТЕН УЧАСТЪК СКУТАРЕ – ОРИЗОВО

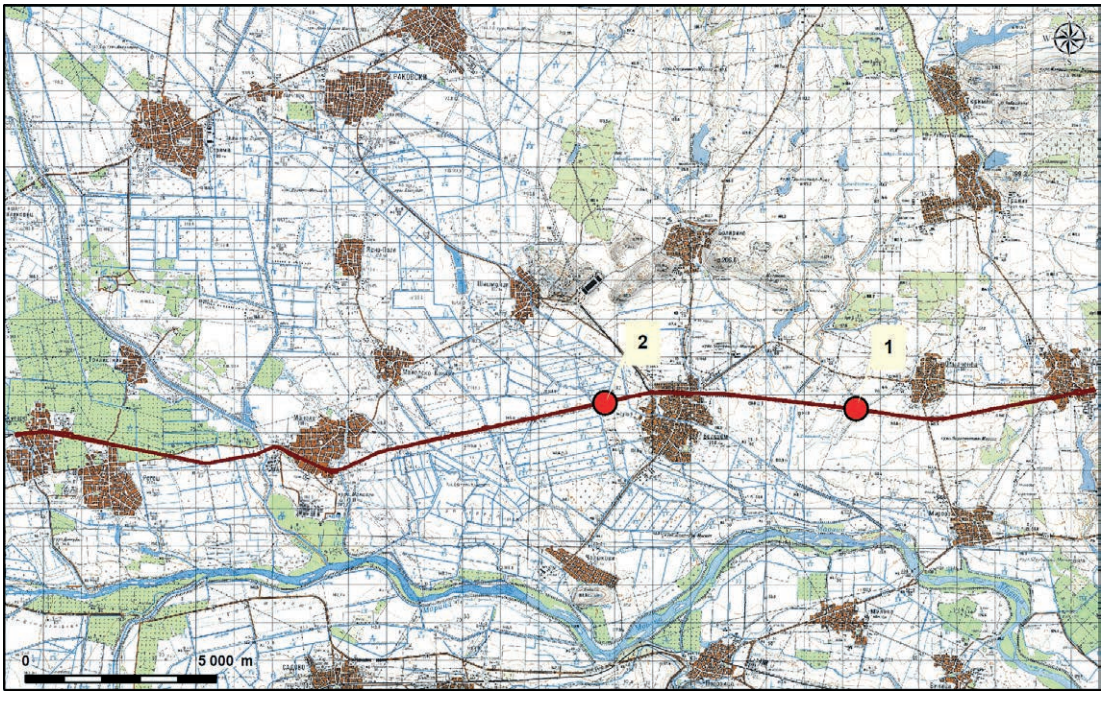
Петър Лещаков, София Христева

В изпълнение на договор между ДП НКЖИ и НАИМ – БАН по обособена позиция 1: „Археологическо наблюдение по време на строителството на железопътен участък Скутаре – Оризово", част от проект „Рехабилитация на железопътната линия Пловдив – Бургас, Фаза 2", е реализирано археологическо наблюдение по време на рехабилитацията на железопътното трасе в периода март – октомври 2018 г. Трасето е с дължина 27,5 км (км 16+000 – 43+500) като строителните дейности се извършват в съществуващ сервитут с вариращa ширина от 14 до 98 м (в гаровите комплекси).

Проучването се извърши от екип с научен ръководител П. Лещаков (НАИМ – БАН), заместник-ръководител С. Христева (НАИМ – БАН), специалисти – Г. Самичкова, Й. Илиева, д-р В. Петрова и един стажант.

При стартирането на теренната дейност е установено, че рехабилитацията на жп линията, без съпровождащата я инфраструктура, в отсечката Белозем – Оризово е изпълнена през 2017 г. Във връзка с това археологическото наблюдение стартира с общ мониторинг на цялото трасе, имащ за цел установяване на потенциални участъци с концентрация на археологически структури и материали, които могат да бъдат засегнати при строителните дейности. Регистрирано бе наличието на два археологически обекта, части от които попадат в съществуващия сервитут (обр. 1). Първият от тях е новооткрит, а вторият е регистриран в АИС АКБ през 1992 г.

Обект 1 се локализира в м. Чанталъка, на 2,1 км ЮЗ от центъра на с. Опълченец, общ. Братя Даскалови (АКБ № 10005971). Разположен е на десния бряг на малък поток, ляв приток на р. Рахманлийска. Археологически материали се откриват на площ от 13 дка (обр. 2). Зоната на обекта е нарушена от трасето на жп линията Пловдив – Бургас (км 37+150 – 37+250), което пресича южната половина в посока И – З. Реконструкцията на жп трасето в границите на обекта е изпълнено през 2017 г., преди стартиране на археологическото наблюдение. Северно и южно от железопътното трасе са прокопани легла за отводнителни канавки с ширина 2 – 3 м, в които все още не са положени бетонните елементи на кон-

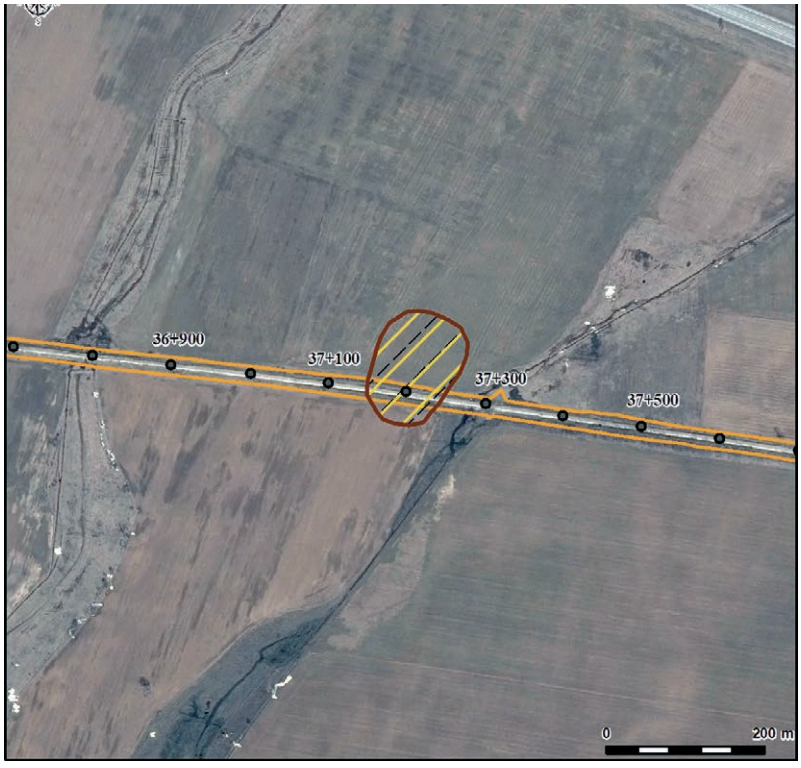

Обр. 1. Карта с трасето на железопътен участък Скутаре – Оризово и регистрираните при наблюдението археологически обекти

Fig. 1. Map showing the route of Skutare – Orizovo railway section and the location of the newly registered archaeological sites

струкцията им. По дъната на двете канавки, на дълбочина 0,40 – 0,50 м от съвременната повърхност, се регистрира ниска, в периферните части на археологическия обект, до средновисока в централната част, концентрация на битова керамика на колело и единични фрагменти от питоси и керемиди, отнасящи се към късната римската епоха. Ниска концентрация на керамични фрагменти се открива северно и южно от жп трасето, в обработваеми площи с ниска видимост. Няма данни за нарушени съоръжения с каменна архитектура. Засегнатата площ на археологическия обект от трасето на жп линията е около 2 дка[1]. Сервитута в тази част е с ширина 22 – 25 м, като част от него е заета от новоизградената железопътна линия.

Обект 2 се локализира в местностите Акак чеир и Реката, на 1,95 км СЗ от центъра на с. Белозем, общ. Раковски (АКБ № 2100797). Разположен е в равнинна местност, върху слабо издигаща се над околния терен форма. Теренът е пресечен от няколко напоителни канала. Северната част на обекта попада в обработваеми площи – оризища, а южната представлява нива, засята с жито. Археологически материали се откриват на площ от 45 дка (обр. 3). На терена е регистрирана ниска концентрация от битова и строителна керамика. Засвидетелствани са основно силно обезличени фрагменти от съдове, изработени на грънчарско колело, отнасящи се към римската епоха / Късната античност и единични фрагменти от съдове на ръка с неопределена датировка. Трасето на жп линията Пловдив – Бургас (км 30+420 – 30+630) пресича южната половина на обекта в посока СИ – ЮЗ. Извършено е периодично наблюдение на всички етапи от изкопните дейности по трасето на жп линията в границите на археологическия обект (отнемане на старата подложка на жп линията и полагане на нова, прокопаване

Обр. 2. Местоположение и граници на обект 1, землище на с. Опълченец, общ. Братя Даскалови

Fig. 2. Location and borders of site 1 in the territory of Opalchenets village, Bratya Daskalovi municipality

Обр. 3. Местоположение и граници на обект 2, землище на с. Белозем, общ. Раковски

Fig. 3. Location and borders of site 2 in the territory of Belozem village, Rakovski municipality

[1] През ноември 2018 г. в свободните от съоръжения площи стартира спасително археологическо проучване под ръководството на А. Харизанов. То е прекъснато поради лоши метеорологични условия и ще продължи през 2019 г.

на канал за оптичен кабел и прокопаване на легла за водоотвеждащи канавки), при което се установи, че в обхвата на строителните дейности не съществува опасност от засягане на археологически структури и се откриват единствено преотложени материали.

Посетени и локализирани са всички обекти, попадащи в непосредствена близост до трасето на железопътната линия по данни от АИС АКБ. Установи се, че в по време на рехабилитацията на жп трасето в отсечката Скутаре – Оризово няма непосредствена опасност от увреждане на тяхната цялост. Извършено е наблюдение на предполагаемите точки, в които железопътният участък Скутаре – Оризово пресича вероятното трасе на римския и късноантичен път *Via Diagonalis*. Не са открити следи от настилката му в непосредствена близост до жп линията, което вероятно се дължи на унищожаването му в недалечното минало вследствие на активната селскостопанска обработка на терените.

ARHAEOLOGICAL MONITORING DURING THE REHABILITATION OF SKUTARE – ORIZOVO RAILWAY SECTION

Petar Leshtakov, Sophia Hristeva

The archaeological monitoring was carried out from March to October 2018 following the rehabilitation work of the 27.5 km long railway section Skutare – Orizovo, according to a contract between NAIM – BAS and NRIC. The work included renovation of the railway track, construction of a new contact network and new drainage system.

Two sites were registered in the scope of the construction work (Fig. 1). The first dated to Late Roman period (Fig. 2). It was already subject to rescue excavations within the threatened areas on both banks of the railway line. The second dated to Late Antiquity (Fig. 3). It was monitored during all phases of construction work. No threatened archaeological features were registered.

№ 70. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА УЛ. „СТАНИСЛАВ ДОСПЕВСКИ“ № 2, ГР. ПЛОВДИВ

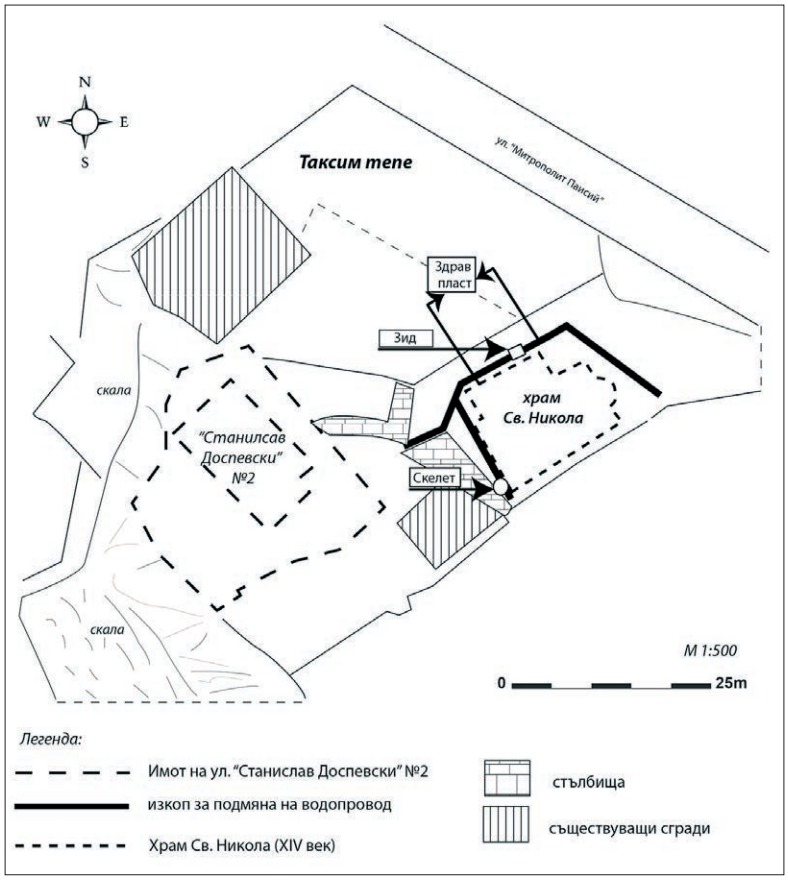
София Христева

Археологическото наблюдение се извърши във връзка с подмяна и ново изграждане на водопровод към сграда на ул. „Станислав Доспевски“ № 2, разположена на върха на Таксим тепе, югозападния хълм от Трихълмието (обр. 1). Трасето на изкопа е изцяло извън парцела и се разполага непосредствено до и около църквата „Св. Николай“. Дължината му е 50 м, ширина до 0,50 м и дълбочина от 0,20 до 0,40 м.

Археологически структури и материали са открити в участъците западно и северно от храма. В най-южната част и непосредствено пред западната му стена, на 0,50 м под съвременния терен са разкрити човешки кости без анатомичен ред. Проследяват се на площ с размери 1,07 м (С – Ю) х 0,30 м (И – З). Пластът, в който се откриват е с дебелина 0,15 м (вероятно насип) от кафява, много рохка пръст с единични въглени. Непосредствено над него следва калдъръм. В пръстта около скелета се откриват дребни нехарактерни фрагменти битова и строителна керамика от Античността, Средновековието и ранноосманския период, както и два железни пирона. Няма следи от гробна яма или съоръжение. Кости се откриват и на 0,10 – 0,15 м над нивото на скелета, което предполага, че е разбиван многократно. Храмът „Св. Николай“ се споменава за пръв път през XVI в., а в днешният си вид е от началото на XIX в. От запад има съвременно стълбище, при изграждането на което също е възможно да са нарушени костите или дори да са изхвърлени.

Непосредствено успоредно на северната стена на храма и на 1,00 – 1,20 м северно от него, в участък с дължина 6,80 м и на дълбочина 0,40 м, е достигнат здрав археологически пласт. Представлява сбита, кафява, нееднородна пръст, примесена с петна и буци глина (разпаднал се кирпич). Има висока концентрация на въглени; единични животински кости; буци розов хоросан с едри фракции тухла; бели стенни мазилки; два железни пирона; фрагменти строителна керамика и единични фрагменти битова керамика от античния и средновековния период. Към този пласт принадлежи и фрагмент от

зид с ширина 0,70 м, изграден от камъни и фрагменти строителна керамика на глинена спойка. Регистрира се в южния профил на изкопа. Ориентиран е С – Ю, като в южна посока вероятно се развива под сградата на храма. Проследява се до дължина 0,40 м, каквато е и широчината на изкопа. На 0,32 м източно от него се разкриват още два камъка в редица с ориентация И – З. Около тях пръстта е сбита глинеста, идентична на тази западно от зида. Пластът се проследява на 4,10 м западно и 2,00 м източно от зида. Датата на зида не може да се определи поради липса на археологически материали, които категорично да се свържат с него.

Обр. 1. Местоположение на обекта и проучена площ

Fig. 1. Location of the site and explored area

ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT 2 STANISLAV DOSPEVSKI STR., PLOVDIV TOWN

Sophia Hristeva

The archaeological monitoring was carried out due to the replacement and construction of a water main for a building situated on top of Taksim tepe, southwestern hill of the Three hills (Fig. 1). The route of the trench was completely outside the plot and is situated just next to and around the temple "Sveti Nikolai".

The archaeological structures and materials were found in the sections west and north of the temple.

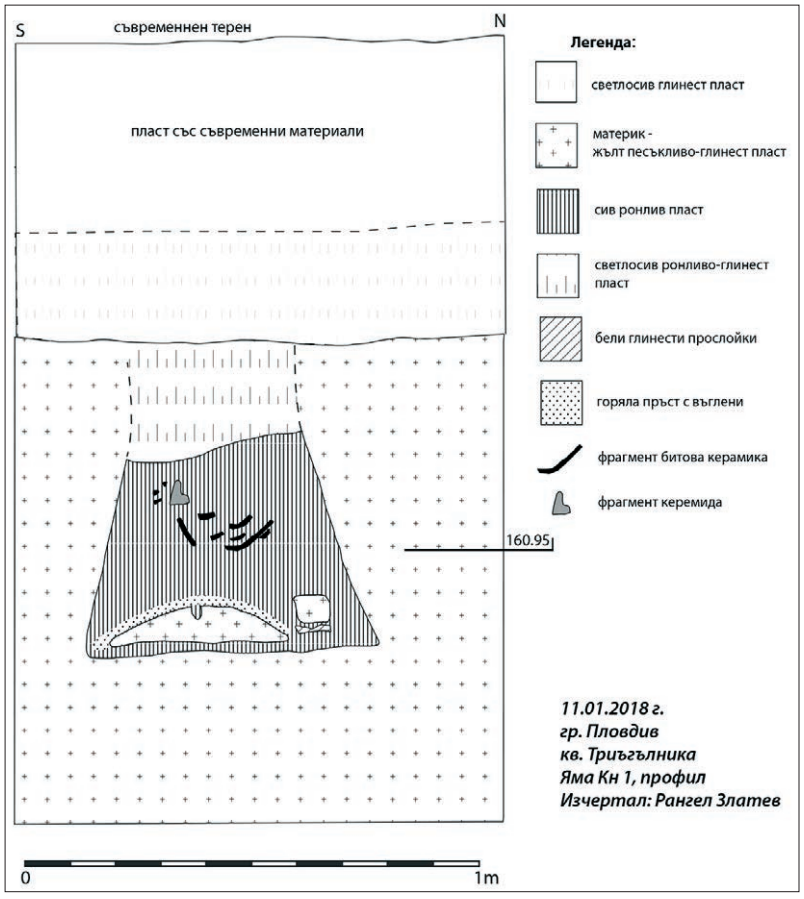
In the southernmost part and right next to its west side, under the contemporary terrain, human bones with no anatomical order were discovered. There were no traces of a grave pit or structure. Bones were found also at 0.10 – 0.15 m above the skeleton level, which suggested that it had been destroyed multiple times and it was not *in situ*.

Alongside the north wall of the temple, in a section 6.80 m wide and at 0.40 m depth an undisturbed archaeological layer with materials from antiquity and the Middle Ages was reached. Part of a 0.70 m wide wall belonged to this layer. It was constructed from stones and tiles and bricks fragments soldered with mud. The date could not be specified.

№ 71. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ В КВ. „ХЪЛМ НА МЛАДЕЖТА“ (БИВШ КВ. „ТРИЪГЪЛНИКА“), ГР. ПЛОВДИВ

Елена Божинова

Обектът е разположен в равнинната част на града, непосредствено до южното подножие на хълма Джендем тепе. Теренът попада в територия извън зоните за археологическо наблюдение и съгласно документацията за строежа не се изисква археологическо наблюдение. В непосредствена близост обаче, на ул. „Любен Каравелов“, при археологически проучвания през 2017 г. са регистрирани археологически структури – ями, една от които от желязната епоха, траншея, антични каменни градежи, глинен водопровод и гробове, вероятно средновековни (Миткова 2018). Тези данни бяха основа за

Обр. 1. Яма от ранния елинистически период, разрез

Fig. 1. Pit from the Early Hellenistic period, section

Обр. 2. Фрагмент от съд, открит в пълнежа на варна яма от II – III в.

Fig. 2. Pottery fragment found in a lime-pit from the 2nd – 3rd c. AD

изискване на наблюдение от археолог на изкопните работи. Регистрирани са няколко археологически структури, които бяха проучени и документирани в хода на наблюдението.[1]

Наблюдението започна на етап, когато в цялата южна и източна част от парцела вече бе направен изкоп със земекопна техника до дълбочина около 4,50 м от съвременното ниво. Така теренът, на който се осъществи археологическото наблюдение, е с площ от около 1 дка в СЗ част на парцела (общата площ на парцела е почти 3 дка). Стратиграфски се документираха два пласта – горен, хумусен, до дълбочина около 1 м от съвременния терен, под който следва хомогенен пласт от светла, жълта пръст – материк.

В югозападния профил, в южния ъгъл на обекта, се регистрира пресечена от направения вече изкоп яма от ранния елинистически период (края на IV – III в. пр. Хр.). Ямата е вкопана в стерила, отворът ѝ попада в хумусния пласт, не по-дълбоко от 1 м от съвременния терен (обр. 1). Има пресечена конусовидна форма, дълбочина 1,30 м и максимален диаметър 0,65 м. Пълнежът ѝ е от сива ронлива пръст в долната част и светло сива в горната. Над дъното е насипан слой от жълтия материков пласт, над който има ивица черна пръст с въглени. В центъра ѝ, на височина 0,22 м над дъното, е поставен върху дъното си глинен съд – гърне с две подковообразни дръжки, от което липсва повече от половината от горната му част. В него не се откриха археологически материали, кости или следи от органична материя. Върху съда е поставена горната част на по-голямо гърне с две езичести дръжки и украса от пластична лента в мотив „гирлянди“. Върху гърнето се откри и фрагмент от керемида с дъговиден профил и груба вътрешна повърхност (калиптер, лаконски тип).

В централната и северозападната част на имота се проучиха няколко вкопани в материка структури, три от които се отнасят към археологически периоди.

В западната част се регистрира петно от сива глинеста пръст с диаметър около 4 м. В него се откриха фрагмент вероятно от хромелен камък, животински кости и малък брой фрагменти от съдове изработени на ръка. Липсата на индикативни фрагменти не позволява датировката на структурата да бъде прецизирана в конкретна праисторическа епоха.

В централната северна част на имота се регистрира варна яма с форма на сегмент от кълбо. Има конвексно дъно и диаметър около 3,50 м. По дъното ѝ се проследи неравен пласт от чиста бяла вар с дебелина до 0,15 м. В останалата част пълнежът ѝ е от светла сиво-кафява ронлива пръст, в която

[1] В проучването и документирането на структурите участваха доц. д-р К. Станев и Р. Златев.

се откриха голям брой фрагменти от битова керамика от II – III в, сред които и дръжка с глинена халка, поставена преди изпичането на съда (обр. 2).

В яма с диаметър около 3 м в северозападната част на парцела се откриха голям брой ломени камъни и няколко грубо обработени сиенитни блока, сред които два с размери 0,30 х 0,50 х 2,60 м и 0,50 х 0,50 х 2,30 м (обр. 3). В пълнежа ѝ се намериха и фрагменти от битова и строителна керамика от IV в.

Обр. 3. Яма от IV в., поглед от запад

Fig. 3. Pit from the 4th c. AD, view from west

Паралелно с осъществяваното археологическо наблюдение в съседния южен парцел (с площ около 2 дка) се извършваха изкопни работи за строеж на други жилищни кооперации. Стратиграфията на терена в тази част се различава със значително по-дебели хумусни пластове, до 2 м, под които в централната част на имота следва пласт с дебелина около 1 м от жълто-бяла пръст – стерил, по-светла от основния жълт материков пласт. В централната част на южния профил на изкопа личеше голямо вкопаване с археологически материали в ниска концентрация – фрагменти антична битова и строителна керамика. Вкопаването е с дължина около 5 м и дълбочина около 2,50 м от съвременния терен, запълнено със сива пръст. Горната граница на вкопаването не е ясна и не може да се разграничи в основния тъмносив хумусен пласт.

Литература

Миткова 2018: Р. Миткова. Археологическо проучване при изграждане на топлопровод по ул. „Любен Каравелов“ от бул. „Васил Априлов“ до бул. „Христо Ботев“, гр. Пловдив. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 286 – 289.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING AT THE HALM NA MLADEZHTA NEIGHBORHOOD (FORMER TRIAGALNIKA NEIGHBORHOOD), PLOVDIV TOWN

Elena Bozhinova

The site is situated just to the south of the Dzhandem tepe hill. The investigation was realized over an area of about 1000 m^2 as the other 2000 m^2 of the property were already dug with machines. Four archaeological features were registered and studied, all of them dug in the sterile layer of yellowish soil. The first one was a pit dated in the end of 4th – 3rd c. BC (Fig. 1). In its center the larger parts of two handmade pots put one in the other were found. No bones or other organic materials were found in them. The second feature was a grey spot with small number of fragments all of handmade vessels, animal bones and a piece of a grinding stone. The date of this feature cannot be precise further than in the prehistoric period. The third feature was a lime-pit with pottery fragments dated in the 2nd – 3rd c. AD among which a handle with a clay ring on it was discovered (Fig. 2). The fourth feature was a pit containing quarried stones, some large syenite blocks and pottery fragments dated in the 4th c. AD (Fig. 3).

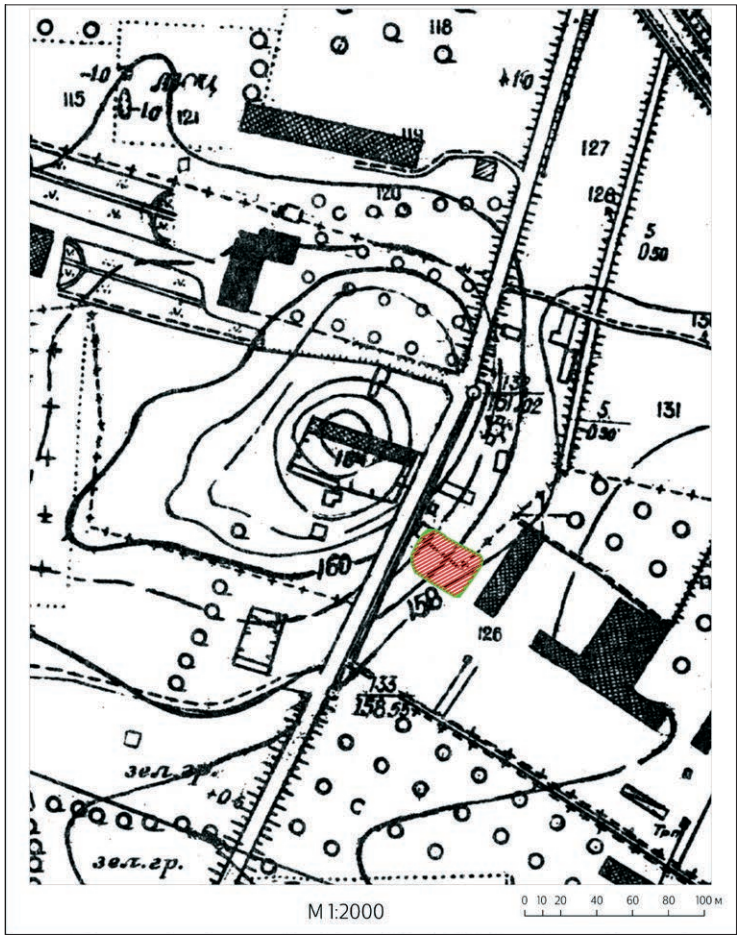
№ 72. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛЕН ОБЕКТ ВЪРХУ „ПЛОСКАТА МОГИЛА“, УЛ. „БРЕЗОВСКО ШОСЕ“ № 176, ГР. ПЛОВДИВ

Росица Миткова

Археологическото наблюдение се проведе в изпълнение на принудителна административна мярка от 27.06.2017 г., т. 2 и решение 6670/15.11.2017 г. на Административен съд – София, по договор № 18/22.12.2017 г. между РАМ – Пловдив и „ОПАЛ ЗИ“ ООД. Изкопните дейности са във връзка с ново застрояване.

Проучването се осъществи на 10 и 11.01.2018 г., седем месеца след унищожаване на културните пластове, при изключително неблагоприятни зимни условия, върху ограничена площ и с труден достъп. Научният екип включва: ръководител – Р. Миткова (РАМ – Пловдив), геодезическо заснемане – инж. С. Стоянов „TRUENORT“ (Пловдив) и д-р Ив. Чокоев (РИМ – Велико Търново). Костният материал е обработен от доц. д-р Г. Томов (МУ).

Обектът се ситуира на север от р. Марица, източно от Брезовско шосе. (обр. 1) Попада в ЮИ периферия на Плоската (селищна) могила, възникнала край някогашните брегове на реките Марица и Пясъчник. Днес тези реки се намират на повече от 1 км от обекта. Могилата е проучвана сондажно през 1973 – 1974 г. от П. Детев (Детев 1957; Детев 1960; Детев 1966; Детев 1974). Югозападната ѝ периферия е проучвана през 2015 г. под ръководството на Р. Миткова и В. Вандова (Вандова и др. 2016) (обр. 2).

Обр. 1. Строителен изкоп, разрушил ЮИ периферия на Плоската селищна могила

Fig. 1. Construction trench that destroyed the SE periphery of the Ploskata tell

Във връзка с ново строителство през 2017 г., при изкопни дейности върху площ от 638 кв. м, са унищожени културните пластове. (обр. 1, 2) След насипване с чакъл, бетониране и „укрепване“, достъпни за оглед са само ограничени части от профилите. Извършено е зачистване, графично и фото документиране на южната половина от западния профил. Дебелината на културните пластове в тази част е над 5 м. С единични фрагменти керамика са представени ранния неолит, късния неолит и РБЕ. Късната желязна епоха е представена с една негативна структура (№ 9), локализирана на дълб. 155,97 м в северния профил, а Античността – с две ями (структури № 1 и 2) в западния и северния профили на строителния изкоп. Откритите на дълбочина 155,31 – 155,16 м малобройни керамични фрагменти, дават основание да се предполага, че в основата на селищната могила или в близката околност е съществувало селище от втората половина на ранния неолит. Археологически структури от този период на обекта не са регистрирани. Сред керамичните фрагменти се откриват такива с канелюри, битум, врязани, инкрустирана с бяла материя линии, графит и с комбинирана украса, които са характерни за късния неолит и ранния халколит. Откритата пещ (№ 4), заедно със структури № 3 и № 5, се интерпретират като разрушено праисторическо жилище с вероятна датировка

късен неолит и ранен халколит (обр. 3). В северния и южния профил на строителния изкоп се проследява наклон на древния терен с денивелация на изток. Разликата в нивата на Брезовско шосе и източния профил е над 2 м.

Интензивното съвременно строителство в източната периферия на могилата разрушава този важен паметник, а когато то се осъществява и без археологическо наблюдение се губи безвъзвратно и информацията за него.

Обр. 2. Сектори I и II, проучвани през 2015 г., и строителния изкоп от 2017 г.

Fig. 2. Sections I and II, studied in 2015, and the construction trench from 2017

Обр. 3. Западен профил на строителния изкоп и археологически структури 1, 3 – 6

Fig. 3. West profile of the construction trench and archaeological structures 1, 3 – 6

Литература

Вандова и др. 2016: В. Вандова, Р. Миткова, Т. Стефанова, М. Гюрова. Спасителни археологически проучвания до Плоската могила, кв. Филипово, Пловдив през 2015 г. – Археологически открития и разкопки през 2015 г. София, 2016, 94 – 97.

Детев 1957: П. Детев. Праисторически паметници от Пловдив. – Музеи и паметници на културата, 4, 1957, 34 – 39.

Детев 1960: П. Детев. Селища от бронзовата и желязната епоха в Пловдив. – Археология, 2, 1960, 49 – 52.

Детев 1966: П. Детев. Праисторически селища в Пловдивски окръг. – Археологически проучвания за историята на Пловдив и Пловдивския край. Пловдив, 1966, 7 – 39.

Детев 1974: П. Детев. Личен архив, арх. ед. № 163, 164, 181, 182.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF SITE "TELL", 176 BREZOVSKO SHOSE STR., PLOVDIV TOWN

Rositsa Mitkova

The southeastern periphery of the Ploskata tell was destroyed in connection with new construction work in Plovdiv town. The site was multilayered. It was localized to the north of Maritza River, east from Brezovsko shose Str. (Fig. 1).

The depth of the cultural layer in the west part of the site was over 5 m (Fig. 2 – 3).

Early and Late Neolithic and Early Bronze Age were represented with some pottery fragments. The Thracian period was represented with one negative structure (No 9), and antiquity – with two pits (structures Nos 1 and 2).

The white and polychrome decoration found on several pottery fragments gave reason to suppose that a settlement from the Early Neolithic existed at the bottom of the tell or in the surrounding area. Archaeological structures from this period were not found.

The discovered oven (structure No 4, Fig. 3) and its situation in relation to structures 3 and 5 gives reason to interpret them as a destroyed prehistoric dwelling, probably from the Late Neolithic or Early Chalcolithic.

№ 73. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ ПО ТРАСЕТО НА ВЪЗДУШНА ЕЛЕКТРОПРОВОДНА ЛИНИЯ „ДАЛАДЖА“ В ОБЩИНИ КЪРДЖАЛИ И АРДИНО

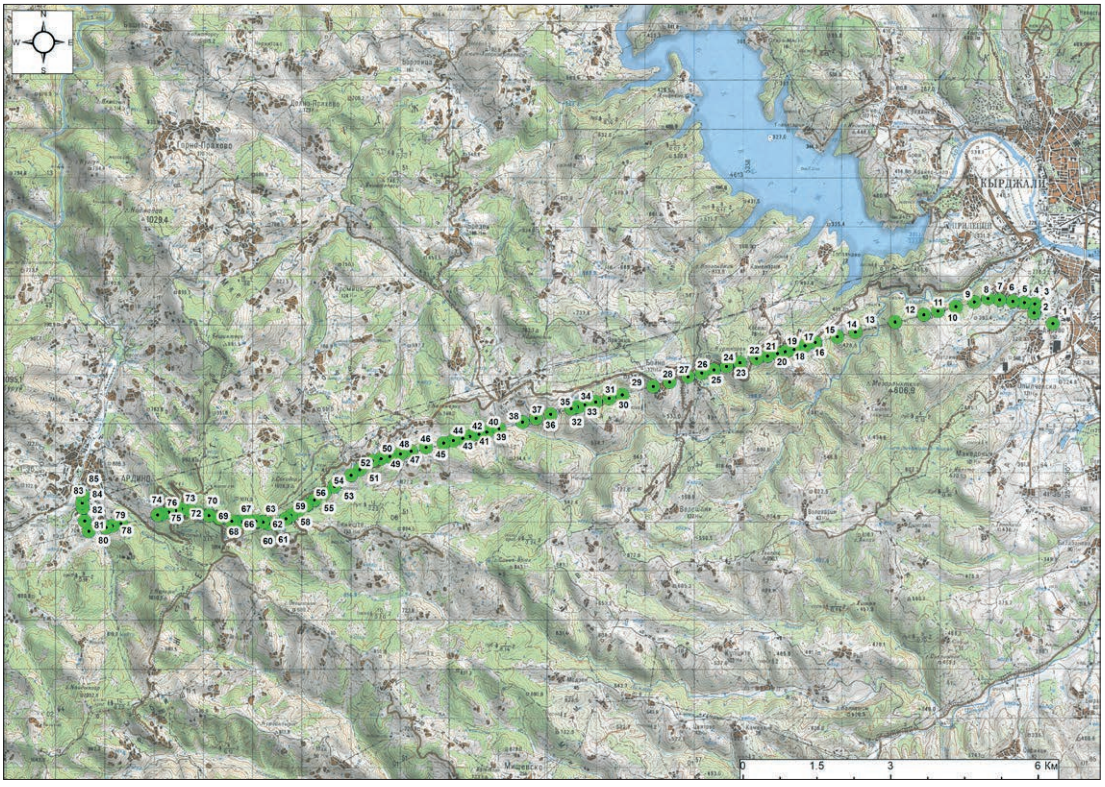
Вероника Генчева, Жени Василева

Археологическото наблюдение на изкопните дейности по трасето на въздушна електропроводна линия 110 kV „Даладжа“ от п/ст „Гледка“ до п/ст „Ардино“ в общини Кърджали и Ардино се проведе в рамките на две седмици през май и август 2018 г. Стъпките за стълбове, предвидени за наблюдение, са общо 85.

Първата седмица бяха извършени предварителни наблюдения, преди започване на изкопни дейности. С представители на фирмата бяха посетени предвидените за подмяна съществуващи стълбове по трасето на въздушна линия 110 kV „Даладжа“ от п/ст „Гледка“ до п/ст „Ардино“ (обр. 1). В рамките на стъпките не бяха локализирани следи от археологически обекти. При издирванията извън трасето бяха регистрирани четири археологически обекта.

Първият обект (АКБ № 10006671) е разположен върху изявен език, покрит с гъста тревна покривка, поради което видимостта е ограничена. На терен се откриват отделни струпвания от натрошена скала, между които има строителна керамика. Намериха се и керамични фрагменти, работени на колело и фрагменти от питоси. Обектът е датиран в Средновековието (обр. 2).

В АИС АКБ са въведени и две надгробни могили. Първата могила (АКБ № 10006672) се намира в землището на с. Кобиляне, общ. Кърджали. Тя е разположена от южната страна на ас-

Обр. 1. Трасе на Въздушна електропроводна линия 110 KV „Даладжа“ (автор В. Генчева)

Fig. 1. Route of the power line 110 KV “Daladzha” (author V. Gencheva)

фалтовия път Кърджали – Ардино, СЗ от м. Кору. Обозначена е на карта с М 1:5000. Тя е с размери диаметър 40 м и височина ок. 4 м. Обрасла е с иглолистни дървета. В центъра на могилата има иманярски изкоп с размери: 3,40 х 3,90 м и дълбочина – 3,50 м. В източната ѝ периферия са регистрирани още два по-малки такива. Втората могила (АКБ № 10006673) също се намира в землището на с. Кобиляне. Разположена е на възвишение от южната страна на входа за с. Кобиляне. Означена е на карта с М 1:50 000. Тя е с размери: диаметър 35 м и височина 3,50 м. В центъра има триангулачен знак и стар иманярски изкоп с размери 1,50 х 0,60 м. Цялата могила е обрасла с гъста храстова растителност и е трудно достъпна. ЮЗ ѝ периферия е отнета със земекопна техника.

Югозападно от обект 1 е регистриран калдъръмен път (АКБ № 10006705). Той е с ширина 2,5 м. Ориентиран е в посока СИ – ЮЗ, като прави завой. В близост до пътя са установени единични фрагменти от съдове, работени на колело със средновековен облик.

Обр. 2. Керамични фрагменти от обект 1 (АКБ № 10006671)

Fig. 2. Pottery fragments from site 1 (AKB No 10006671)

ARCHAEOLOGICAL MONITORING OF CONSTRUCTION WORK ON ROUTE OF THE POWER LINE "DALADZA", IN THE TERRITORIES OF KARDZHALI AND ARDINO MUNICIPALITIES

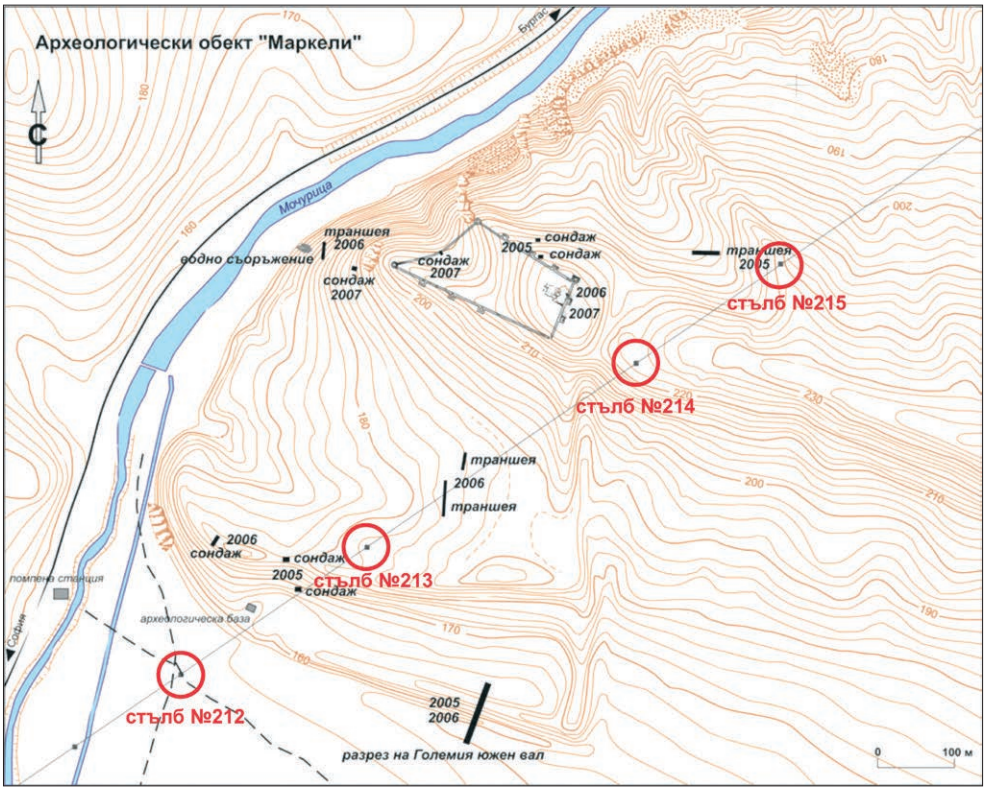
Veronika Gencheva, Zheni Vasileva

Four archaeological sites were registered during the archaeological monitoring of the construction activities on the route of the power line 110 kV "Daladzha" (Fig. 1) in Kardzhali and Ardino municipalities in 2018. The sites were not endangered by the construction work. The monitoring continued two weeks in May and August 2018. The first site was located in Rezbartsi neighborhood of Kardzhali town. The site was a settlement and dated to the Middle Ages (Fig. 2). The other two sites were mounds. They were located in the territory of Kobilyane village. The fourth site was a paved road located next to the first site in Rezbartsi neighborhood.

№ 74. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПРИ РЕМОНТ НА ВЛ 220 KV „КАМЧИЯ" В УЧАСТЪК, ПОПАДАЩ В ГРАНИЦИТЕ НА АНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ МАРКЕЛИ

Димчо Момчилов, Росица Христова

Археологическото наблюдение в границите на античната и средновековна крепост Маркели бе извършено във връзка с ремонт на електропровод ВЛ 220 kV „Камчия", в участък от стълбове № 1 до № 228. Наблюдението е извършено от екип в състав: Д. Момчилов (Университет „Проф. д-р Асен Златаров", гр. Бургас и ИМ – Карнобат) – ръководител и д-р Р. Христова (ИМ – Карнобат) – зам. ръководител с разрешение за спасително археологическо проучване № 416/25.09.2018 г.

Обр. 1. Общ план на обекта с местата на подменените стълбове

Fig. 1. General plan of the archaeological site with the places of replaced pillars

Средновековната крепост Маркели се намира на 7,5 км западно от град Карнобат, върху възвишението Хисар, част от Източна Стара планина. Обектът притежава статут на археологически паметник на културата с национално значение (АКБ № 5810175). Наблюдението е извършено между 28 и 30 септември 2018 г. с финансиране от Електроенергиен системен оператор. Проектът е свързан с подмяната на стълбове на далекопровод с високо напрежение, попадащи в границите на крепостта (обр. 1). Изкопните дейности са свързани с поставяне на бетонни фундаменти в пространството между двете основи на стълбове с номера 212 – 215, излети в средата на XX век. Според предоставения технически проект за подмяната на съоръженията, следваше да бъдат направени четири изкопа с размери 5 х 5 м и максимална дълбочина 2,50 м. По време на наблюдението към проекта е включен инж. С. Ненчев, геодезист към ГеоКад – Бургас и са осъществени консултации с Н. Господинов (геолог) и инж. В. Аспарухов (минен инженер).

Стълб № 215 попада върху вал, обграждащ крепостта от север – североизток. Още в най-ранните изследвания на К. Шкорпил, Щ. Атанасов, П. Коледаров и впоследствие Д. Момчилов, северният вал е описан като значимо фортификационно съоръжение с ров към него (Аладжов 2005, 287; Аладжов 2006, 282; Момчилов 2007, 33 – 54). Функцията на вала в тази част на обекта е да прегради проникването в крепостта и отбраняваното пространство от изток, предвид факта, че това е един от най-достъпните подходи за навлизане в укреплението. По време на изкопните работи е извадено голямо количество разтрошена андезитна скала – туфи, които са част от пълнежа на вала. Въпреки, че при изкопите не е достигнат материк, имаме предварителна информация за състава на вала. Той е направен от: горен укрепващ пласт от жълта глинеста пръст, примесена със ситни камъни (шапка); пълнеж от обрушени камъни, събрани от естествено оголена скала и най-долен, трамбован пласт – вероятна подложка. Изградено по този начин защитното съоръжение е конструктивно различно от външния южен вал и е идентично с вътрешния южен вал, на които са правени напречни разрези през 1986 г. и 2004 г.

Стълб № 214 е разположен върху естествено скално образувание и в тази част на обекта няма натрупан културен пласт.

При стълб № 213, намиращ се във вътрешното пространство на крепостта и северно от вътрешния южен вал на земленото фортификационно съоръжение, се работи по установения ред. Направени бяха четири изкопа, с ребра между тях с широчина 0,40 м. Въпреки съмненията за възможно откриване на средновековни жилищни структури, по аналогия с резултатите от разкопките през 2006

г., очакванията не бяха оправдани. На дълбочина 0,30 м се достигна до скала, като в пласта липсваха археологически материали.

Стълб № 212 се намира югозападно от крепостта, извън външния защитен вал. При обход на района в предишни години, по терена, южно от крепостта е регистрирано голямо количество фрагментирана керамика. По време на изкопните работи на дълбочина между 0,30 м и 0,50 м са открити керамични фрагменти, правени на ръка, както и парчета мазилки. Те не са част от структура, а са разпръснати в културния пласт (обр. 2). На базата на наличния материал – множество фрагменти от стени на дебелостенни съдове (няколко дъна и части от дръжки), датировката може да се отнесе към бронзовата епоха (вероятно РБЕ). Огледът на терена определи съществуване на значителна концентрация на керамика на площ около 100 м, ССЗ от мястото на стълба. Бъдещи проучвания в този участък, биха могли да потвърдят наличието на селище от бронзовата епоха (липсва керамика от други периоди). Констатираната ситуация показа хоризонтално изместване на селищата, съществували южно, извън границите на крепостта през различните епохи. Ако това от бронзовата епоха е на 200 м от реката, то през късната желязна епоха се измества на ИСИ, в участък, където при проучвания през 2004 – 2005 г. са регистрирани няколко ямни структури.

Обр. 2. Сондаж при стълб № 212. Керамично струпване

Fig. 2. Trench for pillar No 212. Pottery fragments

Археологическото наблюдение даде следните резултати:

1. Документиран е начинът на изграждане на фортификационно съоръжение, ограждащо крепостта от север;

2. Регистрира се съществуване на културен пласт от бронзовата епоха в района ЮЮЗ от крепостта;

3. Установи се липса на жилищни структури от IX – X в. в проучвания участък северно пред вала, каквито са засвидетелствани по същата линия в западна посока.

Литература

Аладжов 2005: Ж. Аладжов. Разкопки на Карнобатската крепост Маркели. – Археологически открития и разкопки през 2004 г. София, 2005, 287 – 288.

Аладжов 2006: Ж. Аладжов. Проучвания на Карнобатската крепост Маркели. – Археологически открития и разкопки през 2005 г. София 2006, 282.

Момчилов 2007: Д. Момчилов. Култура и политика на Първото Българско царство в Североизточна Тракия. Книгоиздателство Зограф, 2007.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING DURING CONSTRUCTION WORK OF A HIGH VOLTAGE OVERHEAD POWER LINE "KAMCHIA" WITHIN THE BOUNDARIES OF "ANCIENT AND MEDIEVAL FORTRESS MARKELI"

Dimcho Momchilov, Rositsa Hristova

The archaeological site is situated 7.5 km to the west of Karnobat town. In 2018 archaeological monitoring was carried out as a result of replacement of the pillars Nos 212 – 215 of a high voltage overhead power line within the boundaries of the Markeli fortress (Fig. 1).

In general, the results of the archaeological observation can be summarized as follows:

1) The construction of the northeastern earthwork fortification of the fortress was partially registered;

2) Presence of a Bronze Age cultural layer in the area on the south/southwest of the site was registered (Fig. 2);

3) There were no residential structures from 9th c. on the north of the southern inner band, in the area around pillar No 214. Such were found along the same line on the west direction during the excavations in 2006.

№ 75. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА ПЪТ I-9 И ОБХОД НА ГР. АХЕЛОЙ

Мартин Христов

Теренното археологическо наблюдение е извършено в периода 03 – 14.01.2018 г. на основание Разрешение № 04/02.01.2018 г.

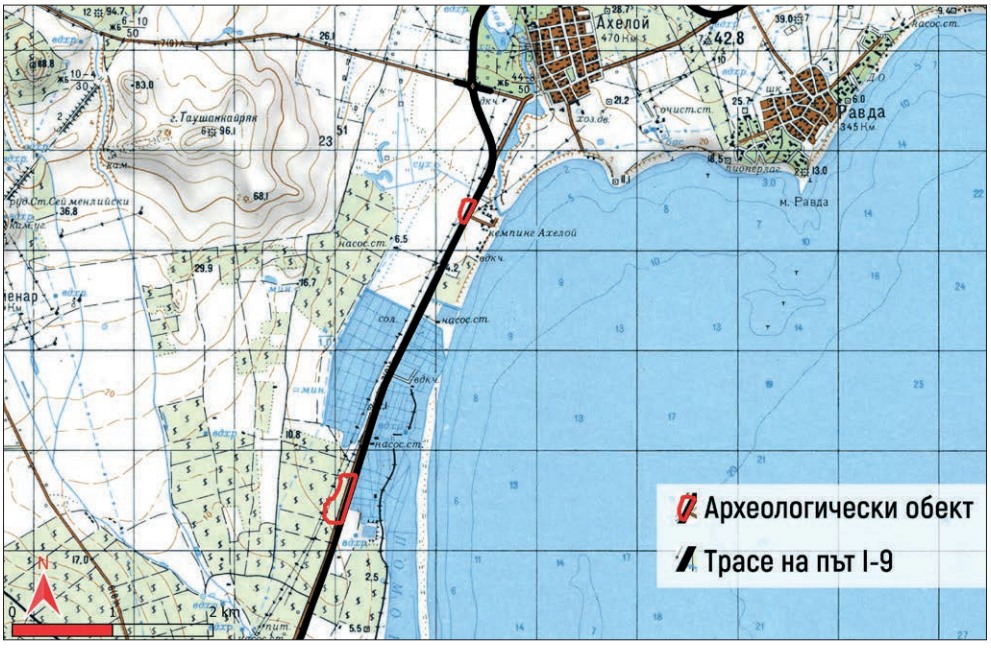
Обход на Ахелой. При започването на наблюденията на участъка – обход на Ахелой се установи, че хумусният пласт в почти половината от трасето на пътя е отнет.

В първият незасегнат участък от км 207+500 до около км 208+700 теренът не е засегнат от строителните дейности. В него видимостта може да се определи на 40 – 60%, поради наличната тревна покривка или израстване на реколтата. Там археологически материали не са открити и вероятно обекти няма.

В други участъци (от км 208+700 до км 209+700) е отнет част от хумуса. От км 209+700 до км 211+000 е изгребан до стерилната основа, като в някои участъци е положена и подложката на пътя. В последния участък до км 212+233 на обхода на Ахелой наблюденията показаха, че археологически структури не са засегнати от строителството на пътя.

Реконструкция на трасето на път I-9 – разширение. Наблюденията тук показаха, че хумусният пласт в по-голямата част от трасето на пътя е изгребан до стерилната основа, като в някои участъци е положена и подложката на пътя. Реконструкцията слабо е нарушила периферииите на два археологически обекта.

Единият археологически обект е разположен между км 212+300 до около км 214+600. Има из-

Обр. 1. Карта с разположение на регистрираните археологически обекти

Fig. 1. Map showing the location of the registered archaeological sites

дължена форма с посока СИ – ЮЗ, дължина около 220 м, ширина около 100 м и попада в землището на гр. Ахелой. Крайната източна част на обекта е засегната от строителството на западното платно на път I-9 – реконструкция. Това е констатирано по наличните керамични фрагменти от елинистическата епоха, които се откриха по насипите с пръст от направата на разширението. Елинистическото селище се развива в западна посока. Огледът на терена от източната страна на трасето показа, че там археологически материали отсъстват. На тази база може да се констатира, че дейностите по изграждането на разширението са засегнали крайната източна периферия на археологическия обект.

Вторият археологически обект е разположен между км 215+200 до около км 215+680. Той също има издължена форма с ориентация СИ – ЮЗ, като размерите му са: дължина 480 м и ширина до 180 м, попада в землището на гр. Поморие. Обектът е регистриран при теренни издирвания през 2006 г. и е датиран в II – III в. (Вагалински 2007, 16).

Неговата най-източна част и периферия най-вероятно са унищожени при направата на солниците до Поморие, но югоизточната му периферия е засегната при реконструкцията на път I-9.

Западното платно също е засегнало периферията на обекта. Това се констатира по керамичните фрагменти, открити в насипите от пръст от км 215+630 до км 215+680 от отнемането на хумуса там, което е станало на дълбочина до 1 м. От западната страна на пътя се установява наличие на строителна и битова керамика равномерно разпределена по терена, т. е. в посоката, в която се развива античното селище.

Въз основа на направените наблюдения се констатира, че в очертанията на посоченото инвестиционно намерение попадат два археологически обекта (обр. 1), които са частично засегнати. Други следи от археологически структури не са регистрирани.

В обсега на проведеното наблюдение никъде не се попадна на археологически материал, който би могъл да се свърже с битката между българската и византийската войска през 917 г., което да може да допълни наблюденията от проведените през 1995 г. проучвания (Рашев 1996).

Литература

Вагалински, Михайлов 2007: Л. Вагалински, Й. Михайлов. Археологическо теренно издирване в община Поморие. – Известия на исторически музей Поморие, 1, 2007, 13 – 22.

Рашев 1996: Р. Рашев. Обхождания в района на Ахелой. – Археологически открития и разкопки през 1995 г. София, 1996, 94.

ARCHAEOLOGICAL MONITORING ON THE ROUTE OF ROAD I-9 AND BYPASS OF AHELOY TOWN

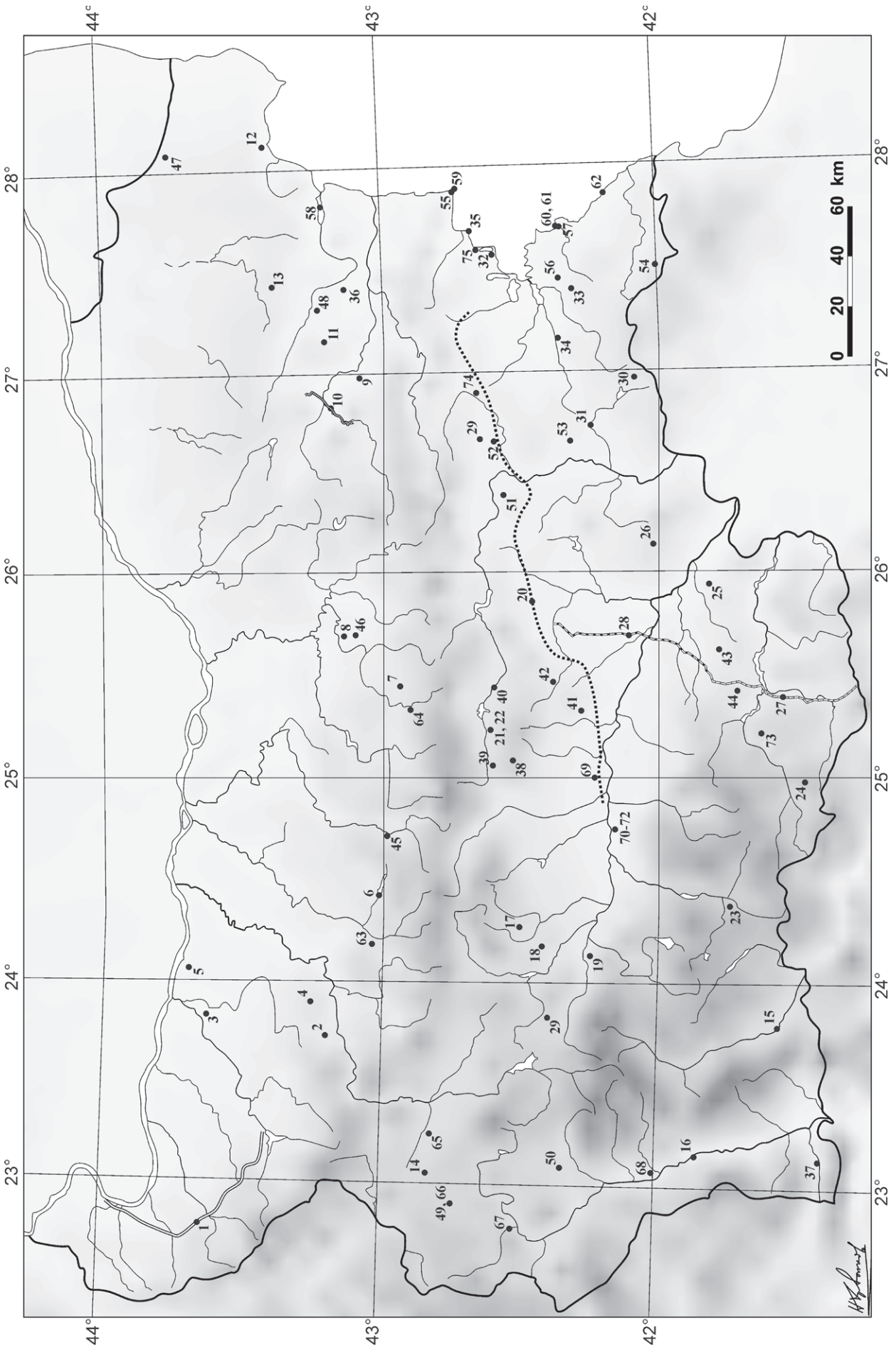
Martin Hristov

The archaeological monitoring was conducted in the period 03 – 14.01.2018. When the monitoring started, it turned out that humus layer in almost half of the road route was removed. Two archaeological sites were registered (Fig. 1).

The first archaeological site was unknown, and it was discovered near the road I-9 on the territory of Aheloy town, Pomorie municipality, Burgas district. Pottery fragments were dated to Hellenistic period. The settlement was situated to the west of the road route. It looked that the construction work partially destroyed the eastern periphery of the site.

The second archaeological site was registered during the previous field survey in the region. It was dated to 2nd – 3rd c. AD. Its southeastern periphery was partially destroyed by the construction work of the road.

No traces were found of the terrain of the battlefield where the Bulgarian-Byzantine battle in AD 917 took place.

44°
43°
42°
28°
27°
26°
25°
24°
23°
0 20 40 60 km

СПИСЪК

НА ПРОВЕДЕНИ ТЕРЕННИ ПРОУЧВАНИЯ, ПРИ КОИТО НЕ СА РЕГИСТРИРАНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТИ

Ангел Григоров

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ПЛОЩ „БОРИМЕЧКОВО“ В ОБЩ. ПАНАГЮРИЩЕ, ПАЗАРДЖИК И ЛЕСИЧОВО, ОБЛ. ПАЗАРДЖИК.

Антон Ковачев

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТИ, НАМИРАЩИ СЕ НА УЛИЦИТЕ „ВАСИЛ КЪНЧЕВ“, „МАКЕДОНИЯ“, „ОСМИ МАРТ“, „БОЖИН ДИМОВ“, ПЕШЕХОДНА АЛЕЯ „АЛЕЯ НА ДИПЛОМАТА“ И ПЛ. „БЪЛГАРИЯ“, ГР. САНДАНСКИ.

Атанас Атанасов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ В УПИ IV, УНИВЕРСАЛНА ЗАЛА, СПОРТНА ЗАЛА, МЛАДЕЖКИ АМФИТЕАТЪР, УЛ. „ЦАР ИВАН ШИШМАН“ № 60, ГР. СТАРА ЗАГОРА.

Атанас Атанасов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ В УПИ V 3387, БУЛ. „ГЕНЕРАЛ СТОЛЕТОВ“ № 48, ГР. СТАРА ЗАГОРА.

Атанас Атанасов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕ НА ВОДОПРОВОД ПО БУЛ. „СИМЕОН ВЕЛИКИ“, УЛ. „СВ. КНЯЗ БОРИС“ И БУЛ. „РУСКИ“, ГР. СТАРА ЗАГОРА.

Бориславa Гълъбова

СТРОИТЕЛСТВО НА МНОГОФАМИЛНА ЖИЛИЩНА СГРАДА С ГАРАЖИ, НАХОДЯЩА СЕ В ПИ С ИДЕНТИФИКАТОР 68134.513.358, СТАРО УПИ III – 4, КВ. 24; М. „ЗОНА В 17“, ПО ПЛАНА НА ГР. СОФИЯ, РАЙОН СЕРДИКА, УЛ. „СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ“ № 70.

Боян Трантеев

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ „ВИСОКОЕТАЖНА ЖИЛИЩНА СГРАДА С ПОДЗЕМНИ ГАРАЖИ“, БУЛ. „АЛ. СТАМБОЛИЙСКИ“ №68-70, РАЙОН ВЪЗРАЖДАНЕ, ГР. СОФИЯ.

Веселина Вандова-Спасова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ „СГРАДА ЗА ОБЩЕСТВЕНО ОБСЛУЖВАНЕ С ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ ХОТЕЛ И МЕДИЦИНСКИ ЦЕНТЪР“, ГР. САПАРЕВА БАНЯ, ОБЩ. САПАРЕВА БАНЯ, ОБЛ. КЮСТЕНДИЛ.

Веселина Вандова-Спасова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ ПРИ ПОДМЯНА НА ЕЛЕКТРИЧЕСКИ СТЪЛБОВЕ НА ВЪЗДУШНА ЛИНИЯ 110 KV „ИЛИНДЕН“ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ПОРОМИНОВО, СТОБ И ГР. РИЛА, ОБЩ. КОЧЕРИНОВО, ОБЛ. КЮСТЕНДИЛ.

Георги Атанасов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА НА ОБЕКТ „ИЗГРАЖДАНЕ НА В И К МРЕЖА ПО УЛ. „ВЕЖЕН“, ГР. СИЛИСТРА.

Георги Атанасов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ „ИЗГРАЖДАНЕ НА ДОСТЪПНА ГРАДСКА СРЕДА, ЧРЕЗ РЕКОНСТРУКЦИЯ И РЕХАБИЛИТАЦИЯ НА УЛ. „СИМЕОН ВЕЛИКИ“ И УЛ. „ДОБРУДЖА“, ЗОНА НА ИНТЕРВЕНЦИЯ 1: „РЕКОНСТРУКЦИЯ И РЕХАБИЛИТАЦИЯ НА УЛИЧНАТА МРЕЖА НА УЛ. „СИМЕОН ВЕЛИКИ“ И ПРИЛЕЖАЩИТЕ ТРОТОАРИ И ЗЕЛЕНИ ПЛОЩИ“, ГР. СИЛИСТРА.

Георги Атанасов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ „СОНДАЖЕН КЛАДЕНЕЦ И ВОДОПРОВОДНА ВРЪЗКА ДО СЪЩЕСТВУВАЩА НАПОИТЕЛНА СИСТЕМА В ДУНАВСКИ ПАРК – ГР. СИЛИСТРА“, ГР. СИЛИСТРА.

Георги Атанасов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ „ГАЗОСНАБДЯВАНЕ НА ОБЩ. СИЛИСТРА. ПОДОБЕКТ ГАЗОРАЗПРЕДЕЛИТЕЛНА МРЕЖА НА ГР. СИЛИСТРА“, ГР. СИЛИСТРА.

Георги Атанасов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ „АТЕЛИЕ ЗА РЕКЛАМНИ УСЛУГИ И МАГАЗИН ЗА ПРОМИШЛЕНИ СТОКИ“, УЛ. „ОТЕЦ ПАИСИЙ“ № 26, ГР. СИЛИСТРА.

Георги Атанасов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ „ЖИЛИЩНА СГРАДА“, УЛ. „СТЕФАН КАРАДЖА“ № 8, ГР. СИЛИСТРА.

Георги Атанасов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ „ЖИЛИЩНА СГРАДА, ГАРАЖ И ПЛЪТНА ОГРАДА“, УЛ. „ГЕНЕРАЛ ЗАИМОВ“ № 9, ГР. СИЛИСТРА.

Георги Атанасов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ „ДЕТСКА ЯСЛА № 1 „ЗДРАВЕЦ“, УЛ. „ПЕТЪР ВИЧЕВ“ № 23-А, ГР. СИЛИСТРА.

Георги Атанасов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ „ЖИЛИЩНА СГРАДА“, УЛ. „СОФИЯ“ № 61, ГР. СИЛИСТРА.

Георги Атанасов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ „ГАРАЖ“, УЛ. „ДОБРИЧ“, ГР. СИЛИСТРА.

Георги Атанасов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ „ГАРАЖИ“, УЛ. „РАЙНА КНЯГИНЯ“, ГР. СИЛИСТРА.

Георги Атанасов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ „ЖИЛИЩНА СГРАДА“, УЛ. „ХАДЖИ ДИМИТЪР“ № 88-90, ГР. СИЛИСТРА.

Георги Атанасов

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ПО УЛ. „31 ПОЛК“ № 28, ПОПАДАЩ В ТЕРИТОРИЯТА НА АГНКЦ „РИМСКИ ЛЕГИОНЕН ЛАГЕР И ЦИВИЛНО СЕЛИЩЕ“.

Георги Атанасов

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ПО УЛ. „БАЛЧИК“ № 4, ПОПАДАЩ В ТЕРИТОРИЯТА НА АГНКЦ „РИМСКИ ЛЕГИОНЕН ЛАГЕР И ЦИВИЛНО СЕЛИЩЕ“.

Георги Атанасов

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ПО УЛ. „СЕДМИ СЕПТЕМВРИ“ № 9, ПОПАДАЩ В ТЕРИТОРИЯТА НА АГНКЦ „РИМСКИ ЛЕГИОНЕН ЛАГЕР И ЦИВИЛНО СЕЛИЩЕ“.

Георги Атанасов

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ПО УЛ. „ЦАНКО ЦЕРКОВСКИ“ № 33, ПОПАДАЩ В ТЕРИТОРИЯТА НА АГНКЦ „РИМСКИ ЛЕГИОНЕН ЛАГЕР И ЦИВИЛНО СЕЛИЩЕ“.

Георги Атанасов

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ ПО УЛ. „ЦАР САМУИЛ“ № 8, ПОПАДАЩ В ТЕРИТОРИЯТА НА АГНКЦ „РИМСКИ ЛЕГИОНЕН ЛАГЕР И ЦИВИЛНО СЕЛИЩЕ“.

Георги Майсторски

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ В М. БРЕСТАКА, ЗЕМЛИЩЕ НА ГР. ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ, ОБЛ. ШУМЕН.

Георги Нехризов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ ПО ТРАСЕТО НА ЖП УЧАСТЪК СОФИЯ – ЕЛИН ПЕЛИН, ОБЛ. СОФИИЙСКА.

Даниел Пантов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ УПИ VI-6104 В М. БУДЖАКА, ГР. СОЗОПОЛ.

Десислава Давидова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ ВЪВ ВРЪЗКА С РЕКОНСТРУКЦИЯ НА ПОДЛЕЗ НА УЛ. „ГЛАДСТОН“, ГР. ПЛОВДИВ.

Деян Драгоев, Стилиян Иванов

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА АНТИЧНИЯ ГРАД УЛПИЯ АНХИАЛО-ПАЛЕОКАСТРО В УПИ IX, КВ. 1, 167А ПО РЕГ.ПЛАН НА ГР. ПОМОРИЕ, УЛ. „ИСКЪР“ № 29.

Евгени Дерменджиев

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТИ „ГРАДСКА СРЕДА В СТАРАТА ГРАДСКА ЧАСТ – ГР. В. ТЪРНОВО“ И „ОСНОВЕН РЕМОНТ НА СЪЩЕСТВУВАЩА ВОДОПРОВОДНА МРЕЖА“, ГР. ВЕЛИКО ТЪРНОВО.

Елена Божинова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ В УПИ II- 523.62, УЛ. „АРДА“ № 10, ГР. ПЛОВДИВ.

Елена Божинова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ В УПИ X-369.1556, БУЛ. „РУСКИ“ № 11, ГР. ПЛОВДИВ.

Елена Божинова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ В УПИ- III-304, УЛ. „АЛЕКСАНДЪР ЕКЗАРХ“ № 28, ГР. ПЛОВДИВ.

Елена Божинова

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА УЛ. СТОЯН ЧОМАКОВ № 2 – ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЙ, ГР. ПЛОВДИВ.

Елена Николова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ В УПИ XXIII, УЛ. „ОТЕЦ ПАИСИЙ“ № 66, РАЙОН ВЪЗРАЖДАНЕ, ГР. СОФИЯ.

Елена Николова, Александър Станев

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В ТЕРИТОРИЯТА НА ИАР СЕРДИКА-СРЕДЕЦ, УПИ VI, КВ. 195, М. ЦЕНТЪРА-ЗАПАДНО НАПРАВЛЕНИЕ, РАЙОН ВЪЗРАЖДАНЕ, УЛ. ПИРОТСКА № 1, ГР. СОФИЯ.

Жени Танкова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ В УПИ XVII-640.641, УЛ. „ТРАПЕЗИЦА“ № 14, ГР. ПЛОВДИВ.

Здравка Коркутова

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ. НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ ЦЪРКВА „СВ. ПЕТКА“, ГР. БРЕЗНИК, ОБЛ. ПЕРНИК ПО ИНВЕСТИЦИОНЕН ПРОЕКТ ЗА РЕМОНТ, РЕКОНСТРУКЦИЯ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА ЦЪРКВАТА „СВ. ПЕТКА“ В ГР. БРЕЗНИК, ОБЛ. ПЕРНИК.

Здравко Димитров

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С КОНЦЕСИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДОКТОР ЙОСИФОВО, ОБЩ. МОНТАНА.

Здравко Димитров, Атанас Данов

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № 1 ПО ТРАСЕТО НА МЕЖДУСИСТЕМНА ГАЗОВА ВРЪЗКА ГЪРЦИЯ - БЪЛГАРИЯ, КМ. 3+300 – 3+500, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЛОЗЕНГРАДЦИ, ОБЩ. КИРКОВО.

Илиана Борисова-Кацарова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ НА УЛ. КЛОКОТНИЦА № 19, ГР. СОФИЯ, УПИ IV– 4, КВ. 77, РАЙОН СЕРДИКА, ЗОНА Б-16, КВ. БАНИШОРА, СТОЛИЧНА ОБЩИНА.

Илиана Борисова-Кацарова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ НА УЛ. „ПОЗИТАНО“ № 17, УПИ VI-8, КВ. 291, РАЙОН ВЪЗРАЖДАНЕ, СТОЛИЧНА ОБЩИНА.

Калин Димитров

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ВЪВ ВРЪЗКА С ДРАГАЖНИ ДЕЙНОСТИ В БЕЛОСЛАВСКОТО ЕЗЕРО ПРИ РЕАЛИЗАЦИЯ НА ПРОЕКТ „ПРИСТАНИЩЕ ЗА ОБЩЕСТВЕН ТРАНСПОРТ ОТ РЕГИОНАЛНО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ГОРИВА – ВАРНА“.

Камен Бояджиев

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ТРАСЕТО НА ЖП УЧАСТЪК СТРАЛДЖА-ЦЕРКОВСКИ, ПО ПРОЕКТ „РЕХАБИЛИТАЦИЯ НА ЖЕЛЕЗОПЪТНА ЛИНИЯ ПЛОВДИВ-БУРГАС, ФАЗА-2“, В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ВЕНЕЦ И ДЕВЕТИНЦИ, ОБЩ. КАРНОБАТ, ОБЛ. БУРГАС.

Катя Меламед

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗКОПНИ РАБОТИ В ДВОРА НА НАЦИОНАЛНА ХУДОЖЕСТВЕНА АКАДЕМИЯ, УЛ. „ШИПКА“ № 1, ГР. СОФИЯ.

Красимира Костова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ В УПИ X-841, С. ДЕБЕЛТ, ОБЩ. СРЕДЕЦ, ОБЛ. БУРГАС.

Красимира Костова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА НА ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ В УПИ VI-5112 В М. БУДЖАКА, ГР. СОЗОПОЛ.

Кръстина Панайотова, Павлина Девлова

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В ПИ С ИДЕНТИФИКАТОР 67800.4.329 В ГРАНИЦИТЕ НА ОБЕКТ „АНТИЧЕН НЕКРОПОЛ НА АПОЛОНИЯ В М. КАЛФАТА/ БУДЖАКА“, ГР. СОЗОПОЛ.

Кръстина Панайотова, Павлина Девлова

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ В ПИ С ИДЕНТИФИКАТОР 67800.4.330 В ГРАНИЦИТЕ НА ОБЕКТ „АНТИЧЕН НЕКРОПОЛ НА АПОЛОНИЯ В М. КАЛФАТА/ БУДЖАКА“, ГР. СОЗОПОЛ.

Лидия Стайкова-Александрова

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ „ДОВЕЖДАЩ ВОДОПРОВОД ЗА МИНЕРАЛНА ВОДА КЪМ СПЕЦИАЛИЗИРАНА БОЛНИЦА ЗА РЕХАБИЛИТАЦИЯ-САПАРЕВА БАНЯ АД“ В ОХРАНИТЕЛНАТА ЗОНА НА „ЗАПАДЕН И ЮЖЕН НЕКРОПОЛИ И ОБЕКТ В ШАЛЕВА МАХАЛА И РИМСКИЯ ВОЕНЕН ЛАГЕР, КЪСНОАНТИЧЕН И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД ГЕРМАНИЯ“, М. ГРАДИЩЕТО, ГР. САПАРЕВА БАНЯ.

Людмил Вагалински, Сирма Александрова

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ПИ №№ 000345, 000347, 000349 И 000350 В М. РУПИТЕ, С. РУПИТЕ, ОБ-НА ПЕТРИЧ.

Маргарита Попова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ В ПИ 67800.8.1057 В М. БУДЖАКА, ГР. СОЗОПОЛ.

Марио Иванов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ В УПИ VI-21, УЛ.„ АЛАБИН“ № 35, Р-Н „СРЕДЕЦ“, ГР. СОФИЯ,

Мария Камишева

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В РАМКИТЕ НА ИНВЕСТИЦИОННО НАМЕРЕНИЕ В ЗЕМЛИЩАТА НА С. ВИДЕН И ГР. ПАВЕЛ БАНЯ, ОБЩ. ПАВЕЛ БАНЯ, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА.

Мария Манолова-Войкова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ НА УЛ. „СТЕФАН КАРАДЖА“ № 40, ГР. ВАРНА.

Мария Манолова-Войкова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ В ПИ 10135.1506.524, УЛ. „ДУНАВ“ № 18, ГР. ВАРНА.

Мария Манолова-Войкова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ В УПИ I-110, В ОХРАНИТЕЛНАТА ЗОНА НА АСПАРУХОВ ВАЛ, ГР. ВАРНА.

Мария Манолова-Войкова

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В ПИ С ИДЕНТИФИКАТОР 10135.1506.422, ПАРЦЕЛ XII-15, КВ. 103, УЛ. ДЕБЪР № 22, ГР. ВАРНА.

Мария Манолова-Войкова

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В ПИ С ИДЕНТИФИКАТОР 10135.1506.425, УЛ. Д-Р ЛЮДОВИК ЗАМЕНХОФ № 22, РАЙОН ОДЕСОС, ГР. ВАРНА.

Мая Димитрова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗКОПНИ РАБОТИ НА ОБЕКТ „СКИТ СВЕТИ НИКОЛА КЪМ ТРОЯНСКИ СТАВРОПИГИАЛЕН МАНАСТИР УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО“, М. СВЕТИ НИКОЛА, ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЧЕРНИ ОСЪМ, ОБЩ. ТРОЯН, ОБЛ. ЛОВЕЧ.

Мая Мартинова-Кютова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ „ПРИСЪЕДИНИТЕЛЕН ТОПЛОПРОВОД ЗА ТОПЛОСНАБДЯВАНЕ НА ХОТЕЛ-РЕСТОРАНТ СКЕРЦО“, УЛ. „ЦАР АСЕН“ № 8, ГР. ПЛОВДИВ.

Мая Мартинова-Кютова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ ПРИ ПОДМЯНА НА 20 KV КАБЕЛНА ЛИНИЯ „САМАРА“ МЕЖДУ ПС „ТРИМОНЦИУМ“ И ТП „ГРАФ ИГНАТИЕВ“, ГР. ПЛОВДИВ.

Меглена Първин

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ В БЛИЗОСТ ДО СЕРВИТУТА НА МОГИЛА „ХЕЛВЕЦИЯ“ И МОГИЛА „ГРИФОНИТЕ“, ЗЕМЛИЩЕ НА ГР. ШИПКА, ОБЩ. КАЗАНЛЪК, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА.

Мирослав Класнаков

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ ПО ТРАСЕТО НА ОБХОДЕН ПЪТ НА ГР. БУРГАС.

Мирослав Марков

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗКОПНИ РАБОТИ В УПИ XIV- 303, ГР. ЧИПРОВЦИ, ОБЩ. ЧИПРОВЦИ, ОБЛ. МОНТАНА.

Михаела Занева

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА НА ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ В УПИ XIII-6.33 В М. БУДЖАКА, ГР. СОЗОПОЛ.

Найден Прахов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ВЪВ ВРЪЗКА С ПРОВЕЖДАНЕ НА ТРЕТИ ПРОУЧВАТЕЛЕН СОНДАЖ МЕЛНИК 1 В БЛОК „1-21 ХАН АСПАРУХ“.

Нарцис Торбов

ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА СЕЛО ЛЮТИБРОД, ОБЩ. МЕЗДРА, ОБЛ. ВРАЦА.

Павлина Девлова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ В УПИ VII-9, УЛ. „БУДАПЕЩА“, РАЙОН СЕРДИКА, ГР. СОФИЯ.

Петър Калчев, Мария Камишева

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ ВЪВ ВРЪЗКА С ОСНОВЕН РЕМОНТ НА СЪЩЕСТВУВАЩА ВЛ 110 KV „ХИМИК“ В УЧАСТЪКА ОТ П/СТ „МАРИЦА ИЗТОК“ ДО П/СТ АТЗ „СТАРА ЗАГОРА“, ЗЕМЛИЩА НА СЕЛАТА ГОРНО БОТЕВО И КАЛИТИНОВО, ОБЩ. СТАРА ЗАГОРА.

Петър Калчев

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ ВЪВ ВРЪЗКА СЪС СТРОИТЕЛСТВОТО НА ВЛ 110 KV „КАЛИТИНОВО“ ОТ П/СТ „НОВА ЗАГОРА“ ДО П/СТ „КОЛЬО ГАНЧЕВ“, В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА СТОИЛ ВОЙВОДА, ЗАГОРЦИ, КАРАНОВО И ГР. НОВА ЗАГОРА, ОБЩ. НОВА ЗАГОРА; СЕЛАТА БРАТЯ КУНЧЕВИ, ПОДСЛОН, ОРЯХОВИЦА, ДЪЛБОКИ, КОЛЕНА, ХРИЩЕНИ И ГР. СТАРА ЗАГОРА, ОБЩ. СТАРА ЗАГОРА, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА.

Пламен Георгиев, Руслан Стойчев

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ И ИЗКОПНО-НАСИПНИ ДЕЙНОСТИ В РАЙОНА НА НАХОДИЩЕ „ХАН КРУМ“, УЧАСТЪК „АДА ТЕПЕ“, ГР. КРУМОВГРАД, ОБЛ. КЪРДЖАЛИ.

Светла Петрова-Динева

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ В УПИ IX-5173 В М. БУДЖАКА, ГР. СОЗОПОЛ.

Светла Петрова-Динева

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА НА ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ В УПИ VI-5098 В М. БУДЖАКА, ГР. СОЗОПОЛ.

Светла Петрова-Динева

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА НА ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ В УПИ XV-5040 В М. БУДЖАКА, ГР. СОЗОПОЛ.

София Христева

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ ПРИ ИЗГРАЖДАНЕ НА ПРИСЪЕДИНИТЕЛЕН ТОПЛОПРОВОД ЗА ТОПЛОСНАБДЯВАНЕ НА СГРАДА НА ПБЗН НА УЛ. „ПРЕСЛАВ“ № 33, ГР. ПЛОВДИВ.

София Христева

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ В УПИ VI – ХУДОЖЕСТВЕНА ГАЛЕРИЯ, УЛ. „ГЛАДСТОН“ № 32, ГР. ПЛОВДИВ.

София Христева

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗГРАЖДАНЕ НА ДЕТСКА ПЛОЩАДКА В УПИ X – ЧЕРКВА, ГР. ПЛОВДИВ.

Стефан Александров

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ВРЕМЕ НА СТРОИТЕЛСТВО ПО ТРАСЕТО НА АМ СТРУМА ЛОТ 3.1 БЛАГОЕВГРАД – КРУПНИК, ОБЛ. БЛАГОЕВГРАД.

Стефан Бакърджиев

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ „ТРАСЕ НА ТРАНЗИТЕН ГАЗОПРОВОД № 2 ЗА РЕП. ТУРЦИЯ“, В УЧАСТЪКА С. ЛОЗЕНЕЦ – С. НЕДЯЛСКО, ОБЩ. СТРАЛДЖА, ОБЛ. ЯМБОЛ.

Стефан Бакърджиев

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КАБИЛЕ, ОБЩ. ТУНДЖА, ОБЛ. ЯМБОЛ.

Стилиян Иванов, Доротея Гюрджийска

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ № А19 ПО ТРАСЕТО НА ГАЗОПРОВОД МЕЖДУСИСТЕМНА ГАЗОВА ВРЪЗКА ГЪРЦИЯ-БЪЛГАРИЯ, МЕСТНОСТ ЕСКИ МЕЗЕРЛИК, ЗЕМЛИЩЕ НА ГР. ОПАН, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА.

Татяна Кънчева-Русева

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ, ПРИ ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА РЕМОНТ НА ВЛ 110 KV „ХИМИК“, ОТ П/СТ „МАРИЦА-ИЗТОК“ ДО П/СТ „АТЗ“, ОБЛ. СТАРА ЗАГОРА.

Теодор Роков

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ В УПИ XII-10, УЛ. „ДРАГАН ЦАНКОВ” № 17, ГР. ВАРНА.

Теодора Богданова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА НА ИЗКОПНИ ДЕЙНОСТИ В ПИ 67800.7.531 В М. БУДЖАКА, ГР. СОЗОПОЛ.

Теодора Богданова, Димитър Недев

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ, ПОПАДАЩ В ОХРАНИТЕЛНАТА ЗОНА НА ОБЕКТ „АНТИЧЕН НЕКРОПОЛ НА АПОЛОНИЯ“ В ПИ С ИДЕНТИФИКАТОР 67800.8.1017 В М. БУДЖАКА, ГР. СОЗОПОЛ.

Христо Кузов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ В УПИ VII-12, УЛ. „КАВАЛА“ № 12, ГР. ВАРНА.

Христо Кузов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ В УПИ XII-571, УЛ. „БУЗЛУДЖА“ № 15, ГР. ВАРНА.

Христо Кузов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ В УПИ XIX-113, УЛ. „МАРКО БАЛАБАНОВ“ № 45, ГР. ВАРНА.

Христо Кузов

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА СТРОИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ НА ОБЕКТ В УПИ VII-274, УЛ. П. ПАРЧЕВИЧ № 20, ПОПАДАЩ В ОХРАНИТЕЛНАТА ЗАНО НА РЕЗЕРВАТ „ОДЕСОС –ВАРНА“, ГР.ВАРНА.

Юниан Мешеков

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ: УПИ I-10, 26, КВ. 536, МЕСТНОСТ „ГГЦ ЗОНА Г-12“ – РАЙОН „ОБОРИЩЕ“, ГР. СОФИЯ, АДМИНИСТРАТИВЕН АДРЕС: БУЛ. „ЯНКО САКЪЗОВ“ № 2.

Юниан Мешеков

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ: УПИ VI-7, КВ. 184, М. „ЗАПАДНО НАПРАВЛЕНИЕ“, СО-РАЙОН „ВЪЗРАЖДАНЕ“, АДМИНИСТРАТИВЕН АДРЕС: УЛ. „ОТЕЦ ПАИСИЙ“ № 45, ГР. СОФИЯ.

Юниан Мешеков

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ: УПИ X-20, КВ. 185, М. „ЗАПАДНО НАПРАВЛЕНИЕ“ – РАЙОН „ВЪЗРАЖДАНЕ“-СО, АДМИНИСТРАТИВЕН АДРЕС: УЛ. „ПИРОТСКА“ № 47, ГР. СОФИЯ.

Юниан Мешеков

АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ НА ОБЕКТ: УПИ XXII-27, КВ. 135 М., „ЗОНА Б-3“, РАЙОН „ВЪЗРАЖДАНЕ“ – СО, АДМИНИСТРАТИВЕН АДРЕС: УЛ. СРЕДНА ГОРА № 103, ГР. СОФИЯ..

СПИСЪК С ИМЕНА И АДРЕСИ НА АВТОРИТЕ
LIST OF NAMES AND ADDRESSES OF LEAD AUTHORS

Агниешка Томас	Agnieszka Tomas	agnieszka_tomas@wp.pl
Александра Петрова	Alexandra Petrova	aleksandrapp@abv.bg
Александър Манев	Alexander Manev	aleman@abv.bg
Александър Минчев	Alexander Minchev	al_minchev@abv.bg
Александър Станев	Aleksander Stanev	alexander.stanev@gmail.com
Александър Харизанов	Alexander Harizanov	harry_vt@abv.bg
Александър Чохаджиев	Alexander Chohadzhiev	alcho_2000@yahoo.com
Алексей Гоцев	Alexey Gotzev	alexaim@abv.bg
Алета Гуадели	Aleta Guadelli	aleta.guadelli@gmail.com
Ангел Григоров	Angel Grigorov	Angel_Bogdanov_Grigorov@abv.bg
Ангел Конаклиев	Angel Konakliev	angel.konakliev@gmail.com
Андрей Аладжов	Andrey Aladzhov	alajov@gmail.com
Анелия Божкова	Anelia Bozkova	aneliabozkova@yahoo.com
Анна Агре	Anna Agre	aniagre@yahoo.com
Атанас Атанасов	Atanas Atanasov	nasko56320@abv.bg
Биляна Иванова	Bilyana Ivanova	bil2909@abv.bg
Бони Петрунова	Boni Petrunova	boni_boon@abv.bg
Борис Борисов	Boris Borisov	bdborisov@abv.bg
Борислав Бориславов	Borislav Borislavov	b_borislavov@hotmail.com
Боян Тотев	Boyan Totev	thesteppes@gmail.com
Валери Йотов	Valeri Yotov	valeri.yotov@gmail.com
Васил Николов	Vassil Nikolov	vassil.nikolov@abv.bg
Венета Ханджийска	Veneta Handzhiyska	venetta@mail.bg
Вероника Генчева	Veronika Gencheva	vmgencheva@gmail.com
Веселин Игнатов	Veselin Ignatov	ignatov_v@abv.bg
Веселина Вандова	Veselina Vandova	v.vandova@abv.bg
Веселка Кацарова	Vesselka Katsarova	vesi_kazarova@yahoo.com
Виктория Петрова	Viktoria Petrova	viki5rova@yahoo.com
Виолина Кирякова	Violina Kiryakova	v.kirqkova@abv.bg
Владимир Баряков	Vladimir Baryakov	vlbaryakov@mail.bg
Владимир Славчев	Vladimir Slavchev	vladosl@yahoo.com
Владислав Тодоров	Vladislav Todorov	vladislavtodorov@abv.bg
Върбин Върбанов	Varbin Varbanov	ramonearhaeology@abv.bg
Вяра Петрова	Vyara Petrova	vyara.petrova.vp@gmail.com
Галена Радославова	Galena Radoslavova	galena_rz@abv.bg
Галина Грозданова	Galina Grozdanova	galina_grozdanova@mail.bg
Георги Атанасов	Georgi Atanasov	geoatal@abv.bg
Георги Ганецовски	Georgi Ganetsovski	ganecovski_ar@abv.bg
Георги Иванов	Georgi Ivanov	ivanov.georgi@yahoo.com
Георги Нехризов	Georgi Nekhrizov	nehrizov@gmail.com
Гергана Кабакчиева	Gergana Kabakchieva	gkabakchieva@abv.bg
Даниел Пантов	Daniel Pantov	danielpantov@abv.bg
Даниела Агре	Daniela Agre	daniela.agre@abv.bg

Десислава Такорова	Desislava Takorova	dtakorova@abv.bg
Деян Дичев	Dejan Dichev	dejan.dichev@abv.bg
Деян Рабовянов	Deyan Rabovyanov	rabovyanov@gmail.com
Диана Гергова	Diana Gergova	dianagergova@abv.bg
Диана Димитрова	Diana Dimitrova	kittemp@abv.bg
Димитър Чернаков	Dimitar Chernakov	dpristensis@yahoo.co.uk
Димчо Момчилов	Dimcho Momchilov	istorischeskimuzey@abv.bg
Дойчин Грозданов	Doychin Grozdanov	doichyn_eg@abv.bg
Доротея Гюрджийска	Dorothea Gyurdzhiyska	todorova.dorotea@yahoo.com
Евгени Дерменджиев	Evgeni Dermendzhiev	e_dermendgiev@abv.bg
Евгения Генчева	Evgenia Gencheva	evgencheva@abv.bg
Евгения Найденова	Evgenia Naydenova	evgenia_ar@abv.bg
Елена Божинова	Elena Bozhinova	elena.bozhinova@gmail.com
Елена Василева	Elena Vasileva	helengnom@yahoo.com
Елена Кленина	Elena Klenina	olekle@amu.edu.pl
Елена Пенчева	Elena Pencheva	e_pencheva@mail.bg
Жарин Величков	Zharin Velichkov	zharin@abv.bg
Жени Танкова	Jheni Tankova	RAM.Plovdiv@gmail.com
Здравка Георгиева	Zdravka Georgieva	zdravka.h.georgieva@gmail.com
Здравка Коркутова	Zdravka Koturkova	zdravka_p@abv.bg
Здравко Димитров	Zdravko Dimitrov	zdravkodimitrov@abv.bg
Иван Вайсов	Ivan Vajsov	ivanvajsov@gmail.com
Иван Вълчев	Ivan Valchev	i_d_valchev@abv.bg
Иван Христов	Ivan Hristov	ivchristov70@abv.bg
Иван Църов	Ivan Tsarov	tsarov@abv.bg
Иво Д. Чолаков	Ivo D. Cholakov	ivocholakov@gmail.com
Иво Топалилов	Ivo Topalilov	itopalilov@yahoo.com
Игор Лазаренко	Igor Lazarenko	lazarenko@mail.bg
Илиян Петракиев	Ilian Petrakiev	petrakiev23@abv.bg
Казимир Попконстантинов	Kazimir Popkonstantinov	popkonstantinov@yahoo.com
Калин Димитров	Kalin Dimitrov	kalin.d@abv.bg
Камен Бояджиев	Kamen Boyadzhiev	kamenyb@abv.bg
Катя Меламед	Katya Melamed	katjamelamed@yahoo.com
Константин Константинов	Konstantin Konstantinov	k.konstantinov@shu.bg
Константин Тотев	Konstantin Totev	konstantin_totev@abv.bg
Костадин Кисьов	Kostadin Kisyov	kostadin_kissiov@abv.bg
Красимир Лещаков	Krassimir Leshtakov	leshtakov@abv.bg
Красимир Ников	Krassimir Nikov	k_nikov29@yahoo.com
Красимира Костова	Krasimira Kostova	kr.kostova@mail.bg
Крум Бъчваров	Krum Bacvarov	krum.bacvarov@gmail.com
Кръстина Панайотова	Krastina Panayotova	kpanayotova@abv.bg
Кръстю Чукалев	Krastyu Chukalev	chukalev@naim.bg
Лидия Стайкова-Александрова	Lidia Staykova Alexandrova	lidiast_alexandrova@abv.bg
Люба Трайкова	Lyuba Traykova	ltraikova@mail.bg
Любен Лещаков	Lyuben Leshtakov	l_leschtakow@abv.bg
Людмил Вагалински	Lyudmil Vagalinski	lvagalin@techno-link.com
Малгожата Гребска-Кулов	Małgorzata Grębska-Kulow	malgorzata.kulowa@gmail.com

Маргарита Ваклинова	Margarita Vaklinova	mvaklinova@abv.bg
Маргарита Попова	Margarita Popova	margarita_po@abv.bg
Мариела Инкова	Mariela Inkova	inkovam@mail.bg
Марио Иванов	Mario Ivanov	slotarm74@gmail.com
Мария Камишева	Maria Kamisheva	maria_ivanowa@abv.bg
Мария Манолова-Войкова	Mariya Manolova-Voykova	mara_manolova@yahoo.de
Мария Пашова	Maria Pashova	m_pashova@gbg.bg
Марлена Тонева	Marlena Toneva	marlenak@gmail.com
Мартин Гюзелев	Martin Gyuzelev	martingiuzelev@abv.bg
Мартин Христов	Martin Hristov	martohristov@yahoo.com
Мая Валентинова	Maya Valentinova	maiadimitrova@hotmail.com
Мая Иванова	Maya Ivanova	ma_q@abv.bg
Мая Мартинова-Кютова	Maya Martinova-Kyutova	maya_martinova@abv.bg
Методи Даскалов	Metodi Daskalov	m.m.daskalov@abv.bg
Методи Златков	Metodi Zlatkov	metodi_man@abv.bg
Милен Николов	Milen Nikolov	m_kotlenski@abv.bg
Милена Тонкова	Milena Tonkova	milenatonkova@hotmail.com
Мирко Робов	Mirko Robov	filial-vt@naim.bg
Мирослав Класнаков	Miroslav Klasnakov	miro_klasnakov@abv.bg
Митко Маджаров	Mitko Madzharov	m_madjarov@abv.bg
Михаела Занева	Mihaela Zaneva	mvz6@abv.bg
Надежда Ботева	Nadezhda Boteva	nadejda_boteva@abv.bg
Надежда Кечева	Nadezhda Kecheva	n.kecheva@gmail.com
Найден Прахов	Nayden Prahov	naydenprahov@yahoo.com
Нарцис Торбов	Narcis Torbov	natorbov@mail.bg
Наталия Иванова	Nataliya Ivanova	nusha02@gbg.bg
Недко Еленски	Nedko Elenski	diviat.elen@abv.bg
Никола Тонков	Nikola Tonkov	tonkov_n@hotmail.com
Николай Бояджиев	Nikolay Boyadzhiev	museum-sm@mail.bg
Николай Овчаров	Nikolay Ovcharov	aia_ira@abv.bg
Николай Сираков	Nikolay Sirakov	nikolaysirakov@gmail.com
Николай Сираков (РИМ - Сливен)	Nikolay Sirakov	niki_sirakov@abv.bg
Олег Александров	Oleg Alexandrov	oleg_alexandrov@abv.bg
Павел Георгиев	Pavel Georgiev	pavel_g@gbg.bg
Павлина Владкова	Pavlina Vladkova	pavlina_v@hotmail.com
Павлина Девлова	Pavlina Devlova	devlova@newobjects.com
Петър Балабанов	Petar Balabanov	p_balabanov@abv.bg
Петър Димитров	Petar Dimitrov	p_d_dimitrov@abv.bg
Петър Зидаров	Petar Zidarov	petar.zidarov@gmail.com
Петър Калчев	Petar Kalchev	kalchevp@abv.bg
Петър Лещаков	Petar Leshtakov	junior_1_bg@yahoo.com
Петя Андреева	Petya Andreeva	petya_letters@abv.bg
Петя Георгиева	Petya Georgieva	petyageorg@gmail.com
Пламен Георгиев	Plamen Georgiev	pl_georgiev@hotmail.com
Полина Стоянова	Polina Stoyanova	polinastoyanova@abv.bg
Пьотр Дичек	Piotr Dyczek	novae@uw.edu.pl
Рени Петрова	Reni Petrova	

Роланд Филцвизер	Roland Filzwieser	roland.filzwieser@archpro.lbg.ac.at
Росина Костова	Rossina Kostova	korina68bg@yahoo.com
Росица Миткова	Rositsa Mitkova	mitkova.1965@abv.bg
Румен Спасов	Rumen Spasov	rumenspassov@abv.bg
Румяна Колева	Rumiana Koleva	rukoleva@gmail.com
Светла Петрова	Svetla Petrova	svetlapetrova57@abv.bg
Светлана Великова	Svetlana Velikova	pr@museumruse.com
Светлана Венелинова	Svetlana Venelinova	lihnida_sv@abv.bg
Сергей Торбатов	Sergey Torbatov	torbatov@abv.bg
Снежана Горянова	Snezhana Goryanova	sgoryanova@abv.bg
Соня Лазарова	Sonia Lazarova	sonia.lazarova@abv.bg
София Христева	Sophia Hristeva	sophiahristeva@gmail.com
Станимир Стойчев	Stanimir Stoychev	s_stoichev@mail.bg
Станимира Танева	Stanimira Taneva	stanimira_taneva@abv.bg
Станислав Иванов	Stanislav Ivanov	stanislavivanov@gmail.com
Станислав Илиев	Stanislav Iliev	utah1912@gmail.com
Станислав Станилов	Stanislav Stanilov	bat_slavko@abv.bg
Стела Дончева	Stela Doncheva	donchevastela@yahoo.com
Стефан Александров	Stefan Alexandrov	stefanalexandrov@abv.bg
Стефан Бакърджиев	Stefan Bakardzhiev	st_bakardjiev@abv.bg
Стефан Чохаджиев	Stefan Chohadzhiev	s_choha@abv.bg
Стилиян Иванов	Stiliyan Ivanov	stilsa@abv.bg
Таня Христова	Tanya Hristova	tnaidenova@abv.bg
Теодора Богданова	Teodora Bogdanova	vorbog@yahoo.com
Тодор Вълчев	Todor Valchev	tvvulchev@gmail.com
Тотко Стоянов	Totko Stoyanov	totko.stoyanov@gmail.com
Филип Михайлов	Philip Mihaylov	philip.mihaylov@gmail.com
Филип Петрунов	Filip Petrunov	fili4@abv.bg
Хитко Вачев	Hitko Vachev	h.vachev@mail.bg
Христина Вълчанова	Hristina Valchanova	h.valchanova@gmail.com
Христина Стоянова	Hristina Stoyanova	hstoqnova@abv.bg
Християн Цанков	Hristian Tsankov	ch.tzankov@gmail.com
Христо Кузов	Hristo Kuzov	h.kouzov@abv.bg
Христо Попов	Hristo Popov	popovhristo@yahoo.co.uk
Христо Прешленов	Hristo Preshlenov	hristo.preshlenov@abv.bg
Цветана Комитова	Tsvetana Komitova	rimbld@gmail.com
Цветелина Славкова	Tsvetelina Slavkova	tsveta_slavkova@abv.bg
Юлий Емилов	Julij Emilov	stoyanoj@gmail.com
Юниан Мешеков	Junian Meshekov	meshekov@abv.bg
Явор Бояджиев	Yavor Boyadzhiev	yavordb@abv.bg
Янко Димитров	Yanko Dimitrov	yanko_aim@mail.bg